

נדב
הגברת רחל גולד
מעובד בעלה
היצחק לייב גולד
נפטר ט"ו אלול תרצ"א

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם

שנה שתיים-עשרה, א.

ירושלם, ניסן, תרצ"ה

כתבת המערכת: ירושלם, ת. ד. 1047

חברה להוצאת ספרים על-יד האוניברסיטה העברית

ידיעות בית הספרים

ביבליוגרפיה:

דפוס ארץ ישראל

- א. ספרות עתית 7; ב. קבצים ומאמרים 8; ג. ספרים וחברות 11.
הספרות העברית ומדע היהדות ...
א. ספרות עתית 38; ב. קבצים ומאמרים 41; ג. ביבליוגרפיה ותולדות
חכמת ישראל 43; ד. מדע המקרא 44; ה. ברית חדשה 53;
ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 53; ז. מדע חרף, פילוסופיה יהודית 67;
ח. קבלה וחסידות 69; ט. תפלה ועבודה, דרשות 70; י. היסטוריה
והמדעים הקרובים אליה 71; יא. עם ישראל בהנהגה 81; יב. ציונות
וידיעות א"י 85; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 93; יד. בלשנות 95;
טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים *; טז. ספרות יפה עברית
חדשה 96; יז. ספרות יפה יודית *; יח. ספרות יפה לועזית על
נושאים יהודיים *; יט. ספרות הנוער *; כ. חנוך והוראה *;
כא. ספרי למוד *; כב. ספרי מדע כלליים בעברית *; כג. שונות *.

בקרית:

- ב. שוחטמן: ז. אפשטין, משה לייב ליליינבלום
ש. ד. גויסטיין: מ. וכסמן, משלי ישראל
ז. מונסטר: א. מ. מויא, ספר המונחים לרפואה
מ. ד. כהן: חשבוניות הרמב"ם... אשפן... והוציאן לאור... א. ח. פרוימן
ג. בנסוויטש: Laws of Palestine... ed. M. Doukhan
מ. צ. סגל: פרשנות... נערך מאת יצחק מאהרשען
ש. לייברמן: מכילתא דרבי ישמעאל הוצאה חדשה... מאת י. ב. לויטערבאך
צ. ווינריב: F. Kobler, Juden und Judentum in deutschen Briefen
ב. שוחטמן: S. Levin, Jugend in Aufruhr
א. יערי: דובער וואכשטיין ז"ל

מאמרים והקורות:

- ד. וואכשטיין: מפתח הצוואות (סוף)
פ. קאן: לקורות בית הדפוס של ראס בוילנא
י. פוגרבינסקי: אחד העם. ביבליוגרפיה (סוף)
א. מ. הברמן: המדפיסים יצחק, יום טוב ויעקב בני אביגדור
הלוו קצב מפדואה
א. יערי: לקומים ביבליוגרפיים, י. שלשה חרומים של "שבת הבשמים" ליודות

הערות:

- א. ז. אשכנזי: הוספה לביבליוגרפיה על יהודי תימן
ב. שמח"ם: מלואים לביבליוגרפיה של פירוש המשנה להרמב"ם
א. מ. הברמן: תקון
תקוני פעויות
נדחה מחוברת זו מחוסר מקום.

ידיעות בית הספרים

(מכת-אור תרצ"ח)

פעולה לשובת בית-הספרים בגרמניה.

בחדש פברואר הגיע שוב לירושלים משלוח-ספרים גדול מאת החסדדרות הציונית בברלין. המשלוח הכיל לערך 3300 כרך. גם הפעם מכירים אנו טובה מיוחדת על כך למר ארנסט חופמן.

שלוש תיבות במשלוח זה הכילו את עזבונו של הסופר המפורסם שמואל לובלינסקי (1868—1910), שניתן ע"י הגברת אינה לובלינסקי בברלין. נכלל כאן חלק גדול מספרותו של לובלינסקי, לערך 450 ספר. מלבד כל כתבי לובלינסקי נמצאו כאן גם כמה כ"י של כתביו.

המשלוח הכיל גם את החלק השני של מתנת משפחת נתן מרכס, שמטיין-ברלין, שכללה בין השאר את כתבי גיתח בהוצאה של הדוכסית הגדולה סופיה (146 כרך), את כתבי חברת גיתח (כרך 1—42) ואת ספרי-השנה לחקירת גיתח (13 כרכים).

ד"ר גיאורג בֶּרְדִּיג, מי שהיה פרופסור בקלסרוה, שלח לערך 100 ספר בשדה הכימיה, ביניהם Handwörterbuch der Chemie (13 כרך); Journal de Chimie Physique (כרך 1—23).

מתוך עזבונו של ד"ר פִּיֶּזְר (פרנקפורט דאדור) נתקבל Archiv für Dermatologie und Syphilis (1914—1926).

ד"ר ה. גִּיטְשֶׁלֶק (ברלין) נדב לערך 500 ספרים וחוברות, ביניהם ספרים ישנים חשובים וגם ספרים חדשים במקצועות המיסטוריה, הספרות, החנוך והכלכלה. פרופ. ד"ר י. הינסן (ברסלוי) נדב מספר גדול של חוברות ועיתונים שיצאו לאור ע"י הסתדרויות יהודיות.

מתוך ספרות הקהלת היהודית בברלין נתקבל שוב מספר של ספרי-תפלה שונים, המשלימים את הנמצא מכבר בבית-הספרים.

יועץ-הכנין סר ב. מרקוזה (ברלין) נדב כרכי Technische Rundschau (1896—1914).

הבנאי הסטטשתי מר פאול ננסן (ברלין) נדב מספר רב של ספרי אדריכלות, ביניהם Handbuch der Architektur (41 כרך) וספרי-תמונות וכתבי-קת מקצועיים, כגון Der Baumeister (8 כרכים), Die Kunst (20 כרך), The Studio ועוד.

מתנת מר סימון מרקס.

בהשתדלות המהנדס מר גרין, היועץ הטכני של האוניברסיטה העברית, נרב מר סימון מרקס מלונדון מספר רב של ספרים לפי הצעת הנחלת בית-הספרים. המתנה כוללת מספר ספרים שמוש נחוצים מאד, כגון ההוצאה החדשה של Encyclopaedia Britannica; Lippincott's Gazetteer of the World; Grove's Dictionary of Music; Palgrave's Dictionary of Political Economy; Who's Who 1932—1933; Who's Who in America 1934; ועוד. מלבד אלה כוללת המתנה ספרים חשובים במקצועות הפילוסופיה, ההיסטוריה ותולדות-הדת, ביניהם הצילום של Codex Sinaiticus.

מתנת מר ל. ס. פנרוז.

בהשתדלות מר מ. נעמני-לובין (לונדון) גרב ירד נוצרי ד"ר L. S. Penrose מעיר Colchester (אנגליה) אסף יפה של כתבי-יד אורינוטליוס בשפות שונות, חלק מהם מצויר.

מבניהם יש להזכיר: מדור עברי על קלף בכתיב נאה, מקצתו מצויר (מהמאה ה-10?); קלף מצויר סורי על קלף בתבנית פוליו (מהמאה ה-10?); מכלל תמונות לספורי הכרית החדשה; שני ספרים ליתורגיים בכושית (איתיופית), אחד מהם עם שתי תמונות; 4 קמיעות בכושית, מהן מצוירות ובתיקים של עור; דברי ימי העולם עד ימי ישו הנוצרי בארמנית, עם תמונות רבות; שירי נקסם שנקראי בארמנית; לוח חורי גדול בצורת מגילה, מקושט בהרבה תמונות; ספרי קדש של כת הסיקים (Sikh) בחודו; ספרים בודדהשמיים בשפת סיאם עם תמונות; קבץ הספורים המפורסמים Hitopadesa בתרגום פנאיאבי; כתבים טיבטיים; שני כ"ו פרסיים (טוטי נאמה, כלאצה אלתוארוך); כתב מינוי לבא כח בריטניה בפרס משנת 1809, בפרסית ואנגלית בחתימת Lord Minto; כתב מינוי למושל מדינה הודית משנת 1743/44 עם חותם הקיסר מחמד שאה.

מתנת ידידי בית-הספרים בצ'כיה.

חוג ידידי בית-הספרים בפראג אסף קבוצה יפה של ספרים. ביניהם חשובים במיוחד ספרים וחבורות לתולדות היהודים בצ'כיה, שאולו משוק הספרים. — ד"ר ריכרד ברנדיוס (טמשן) שלח אסף ספר-פילוסופיה. — ד"ר פריש (פרג) שלח ספרים בחזרת נפש-הילד. — באותו משלוח נתקבלו הספרים מעובדו של הרופא ד"ר פריש ז"ל (קלצני), ביניהם אסף ספרים במדעי הטבע שיצאו-לאור ע"י הוצאת "קוסמוס" בשטוטגרט.

אסף כתבי-יד מעזבון פרופ. סימונסן.

אלבנה פרופ. דויד סימונסן ז"ל (קופנהגן) שלחה לבית-הספרים מעזבון בעלה למעלה ממאה מחברות הכוללות העתקות של כתבי-יד חשובים. רובם ויכוחים מהמאה ה"ב ועד המאה ה"ח, ביניהם העתקות של כמה כ"י שלא נדפסו כגון ס' בלחמות ה' לר' יעקב בן ראובן, יוסף המקנא, ס' מחזיק האמונה לר' מרדכי בן יהוספא, ס' עזר האמונה לר' משה הכהן ממורדיניליאס, ס' מנן ורומח לר' חיים אבן מוסה, ס' הויכוח לר' אליהו מִנְצֵנו, ס' מנן אברהם לר' אברהם פריצול, ס' מנן וחרכ לר' יהודה אריה ממורדינא ועוד.

מתנת מר אדוין סמואל.

מר אדוין סמואל, מנן מנהל מחלקת העליה של ממשלת א"י (ירושלים) מסר לבית-הספרים 200 ספר 2501 חוברת. הספרים רובם בעניני יהדות וארץ-ישראל, ביחוד ספרים לתולדות א"י והארצות השכנות. החוכרות רובן מדפוס א"י, והשליש את אסף דפוס א"י שכבית הספרים.

מתנת הארכיון הציוני.

ד"ר ג. הרצוג, מנהל הארכיון של ההנהלה הציונית, שעבר בשנה האחרונה מברלין לירושלים, מסר לבית-הספרים חלק מהספרים והחוברות שהיו כלולים עד כה בארכיון הניל. נבחרו למסן בית-הספרים לערך 820 ספרים וחוברות המשלימים בהרכה את אסף הספרים בעניני יהדות וציונות הנמצאים בבית-הספרים.

מתנת ידידי האוניברסיטה העברית בלונדון.

ההסתדרות הציונית בלונדון שלחה לבית-הספרים חיבות ספרים שניתנו ע"י מנדכים שונים בלונדון, ביניהם מספר ספרים שניתנו ע"י פרופ. חיים ויצמן, רובם בכיסיה. ידידי האוניברסיטה קנו כשכיל ביה"ס שורה של ספרים שבקשנו מהם, ביחוד כמקצוע סדעי הטבע, וחר עם זה שלחו עתונים סדעיים שונים כמקצוע הארכיאולוגיה.

אסף ספרים על המחפכה הצרפתית—עזבון החוקרת לואיזה לוי.

הנכ' לואיזה לוי מליאון, שישבה שנים רבות בלחאן ומתה שם כספטמבר 1934, הורשה בצוואתה את ספריה החשובה לבית-הספרים. לאחר שמורדו הספרים ע"י המופר אנדרי ספיר ספריו, הניע העזבון עתה ירושלים.

הנב' לוי, שהיתה בנעוריה סוציאליסטית-לוחמת, ושעשתה לה אח"כ שם בצרפת ובשווייץ במחקרה ההיסטוריים, התמחתה ביוחד בחקירת תולדות המהפכה הצרפתית. באוצר ספריה נמצאו איפוא במספר רב ספרים לתולדות המהפכה הצרפתית ואסף רב-ערך של חוברות וכרוזים שנתפרסמו בימי המהפכה ושנאספו ע"י המנוחה במאמצים רבים. כס"ה כולל האסף למעלה מאلف ספר, מהם גם ספרים של הספרות הצרפתית החדשה והפילוסופיה הצרפתית החדשה. חברת ידידי האוניברסיטה בציריך דאגה למשלוח האסף החשוב הזה משויץ לירושלים.

מתנת סיר רוברט מוגד.

סיר רוברט מוגד (לונדון) שלח לבית-הספרים כ"ו על קלף עם אימונינציות יפות-להפלא, והיא תעודת-אצילות ספרדית (Ejecutoria) שניתנה בשנת 1559 אל Lucas de Carate משיבוליא.

מתנת תמונת הרמב"ם.

חברת דורשי האוניברסיטה בורשה שלחה את תמונת הרמב"ם בצבעים, מעשה ירי האמן הנריק ברלוי עפ"י התמונה המקובלת. התמונה הזאת היא מעובדן תמיד בורים סטבסקי ז"ל לזכר אשתו שרה סטבסקי ז"ל.

תערוכת הרמב"ם.

במלאת שמונה מאות שנה להולדת הרמב"ם סודרה במשך חדש ניסן בחדר התערוכה של בית-הספרים תערוכת ספרי הרמב"ם והלק מחספדים שנתחברו עליו. הוצגו כמה כתב-יד, ביניהם מקטעי "הגניזה", ואינקונבלים (מתוך אסף ש. שוקן) ודפוסים עתיקים אחרים. התערוכה מחולקת למדורות אלה: משנה תורה; פירוש המשנה; ספר המצוות; חשובות; חבורים קצרים בפילוסופיה ותיאולוגיה; ספרי רפואה ותכונה; מורה נבוכים; ספרים על הרמב"ם: ספרי מעשיות עליו, תולדותיו, כיבולוגרפיות, ספרים מיוחדים לו כמעת, ספרי בני משפחתו, תמונות.

מתנות שונות.

הרב ר' אברהם איבלאגון (Eblagon) (אי כרתים) שלח בירי פרופ' ארנר כ"י של אביו הרב ר' אברהם איבלאגון ז"ל, הכולל תולדות היהודים באי כרתים. — פרופ. נ. בנטוויטש (ירושלים) מסר מספר רב של ספרים וכתב-ידים במקצוע המשפט. — ד"ר פ. גונגהיים (ברלין) חזר ונתן שורה של ספרים שיצאו-לאור ע"י Deutsche Buchgemeinschaft. — מר גולדשמיט (חיפה) שלח חבילת מודעות שהדבקו בחוצות חיפה בחדשים האחרונים. — מר א. ר. גאלדשמיין

ורקיתו (בלטימור) שלחו ספרים שונים לזכר בנם המנוח יעקב גאלדשטיין ע"ה. —
 מר 5. גטשל (Limoges) שלח את הספר Basler Chronik, 1580. — ד"ר ק.
 גרונלד (ירושלם) מסר ספרים שונים במדעי הכלכלה והמדינה. — מר מ. הקר
 (ירושלם) כסר ספרים וחוברות שונים. — אולם הקריאה וההוצאות של הסטודנטים
 היהודים (וינה) שלח כ 30 ספר. — הרב ר' אברהם חביב (אתונא) שלח 6
 ספרים ספרדיים חשובים. — מר ה. חנוך (ירושלם) כסר 31 כרכים של ההוצאה
 השבועית מהעתון Daily Mirror. — הרב ד"ר 5. יונג (ניו-יורק) שלח 44 ספרים,
 רובם ספר-יהדות. — מר באושוואווער, מנהל הגימנסיון העברי בִּלְדֶּזְה, —
 למכירה שלח 3 כרכים של התנ"ך הוצאת בוכסדורף בוידיאה שעתי-חמ"ט, טתנת
 בית-הכנסת דולצמן דשם. — מר י. 5. כהן (לונדון) שלח ספרים והדפסות
 מיוחדות מכאמריו בעניני כלכלה וכספים. — מר 5. 5. כהן (לונדון) שלח כרכים של
 העתון Round Table. — משפחת יועץ-המדינה כהן (דסאו, עתה ירושלם) כסרה
 250 כרכים שונים, מהם ספרים היסטוריים בתולדות התקופה החדשה. — מר ר.
 מרגליות (לפנים לבוב ועתה תל-אביב) שלח ספרים עבריים שיצאו-לאור בהוצאתו. —
 מר 5. לנדאו (סטניסלבוב) שלח ע"י סניף חברת דורשי האוניברסיטה בעיר ההיא
 שתי תקודות עבריות מעשי ביה"דין בעיר צ'ורטקוב משנת תקס"ו. — מר פ. י.
 מרקס (סירני, אוסטריה) שלח בכ"ז ביבליוגרפיה של מוסיקה יהודית, הכוללת
 גם ערכים רבים מתוך ספרים בלזיים, שאינם ידועים לעוסקים במוסיקה יהודית.
 — מר ה. ש. נייהויזען (בלטימור), חידוד הנאמן לבית-הספרים, חזר ושלח
 שורה של ספרים באנגלית ובעברית. — פרופ. י. סטוטשביסקי (וינה), שעל
 מתנותיו המרובות אנו מודיעים מדי פעם כפעם, חזר ושלח חבורי-מוסיקה מאת
 מחברים יהודים. — הגב' סילבסטר סטואל (לונדון) שלחה ע"י ההסתדרות
 הציונית דשם, ספרים שונים, מהם בעניני יהדות. — מר יצחק עכאדי (ירושלם)
 מסר 28 ספרים עבריים שונים. — מר ה. פולטשר (ירוסלב) שלח ע"י חברת דורשי
 האוניברסיטה בורשה 12 תקודות לטיניות ואיטלקיות על קלף מהמאות הט"ו-י"ת. —
 פרופ. ד"ר ק. פֶּטֶרֶנֶז (קלזש, רומניה) שלח שורה של ספרים על אמנות רומנית. —
 מר אהרן פרידמן (ברלין) שלח לכבוד יום מלאת 800 שנה להולדת הרמב"ם
 כ"ז של מנגינה שחיבר ל"ג העוקרים של הרמב"ם. — ד"ר מ. קולנשר (תל-
 אביב) מסר את ספריתו המספמית בת 600 כרך, המכילה בין השאר 132 כרך
 של פסקי-הדין של בית-משפט הניך בענינים אזרחיים, אספיקים וכתב-ידע
 משפטיים חשובים. — הגב' עדל בת אלחנן קין (אודיאה, רומניה), אלמנת
 הפרופיסור בנימין בן יצחק אהרן קין, שלחה לבית-הספרים חלק מספרית בעלה
 המנוח שנפטר בשנת תרצ"ב. המשלוח הכיל לערך 120 כרכים של ספרים וכתבי
 עת, ביחוד בשדה חכמיה והפסיקה. — הגב' ט. קימל (ברלין) מסרה חלק מספרית

בתה מרגרית קיסר שמתה בת-לאכוב בשנת 1934. האסף עשיר ביותר בספרי
אמנות ומוסיקה. אסף תויהנגינה בלבר כולל למעלה מ 400 כרכים. כמדין
כולל האסף לערך 400 כרך של ספרות גרמנית, היסטוריה וסוציולוגיה. — חגבי
אנא קלנר, אלמנת פרופ' ליאון קלנר, הביאה לבית-הספרים ספרים ועתונים
המעידים על פעולתו הצבורית של בעלה המנוח, ביניהם כל הגדיונות של העתון
Jüd. Volkst. שהוציא בשנת 1911 בציריכ. — מר. ת. א. קרופניק (חיפה)
שלח שער של שירו ביאליק משנת תרפ"ג, שנדפס עליו למטה: „ברלין בהוצאת
בנימן הרץ וינה" שנדבק למספר קטן של אכסמפלרים. — הסינמור אינגר
קרנר (ורשה) שלח ע"י חברת דורשי האוניברסיטה דשם את החוזה הראשון
שנתחם בין חברת „ארט" ובין הממשלה הסובייטית בנוגע להחשבות היהודים
ברוסיה, הנושא את החותמת הגדולה של ממשלת הסובייטים. — מר. נתן רבינוביץ
(פטרסון, ניו-גרסי) שלח הוצאה יקרת-מציאות מחספר: George Buchanan:
De Jure Regni apud Scotos. — מר. א. ק. ק. (רומא) שלח ספרים איטלקיים
שונים. — אלמנת הכנות ד"ר שמעון רוזנבוים (תל-אכוב) מסרה לבית הספרים
כ 60 ספרים וחבורות מעוכנו, רובם בעניני המשפט העברי, וגם תעודות שונות
מארכיונו, שבהן משתקפת עסקנותו הצבורית של המנוח. — ד"ר בצלאל רוז
(לונדון) שלח את ספריו האחרונים והדפסות מיוחדות ממאמריו וגם שורה של
פתח-יגלות תמונות אישים יהודים באנגליה, מתנת ידיוי בתי הנכחת האויים
באנגליה. — האחים יעקב וגבריאל רקח (מריפולי, צפון אפריקה) חזרו ושלחו
לנו דברידפוס שונים בעברית ובערבית כאותות עבריות, שנדפסו במריפולי
בשנים האחרונות. — מיור ויליאם שונפילד (לונדון) שביקר בבית הספרים,
הביא אתו כ"ו, גליון רויוא" מגולות ורפואות כקבלה מעשית, שאובות ממקורות
שונים. הקבץ חשוב גם לחקירת האמונות העממיות, הפולקלור והדימונולוגיה. —
מר. ל. שרף (ירושלם) מסר 20 ספר בגרמנית.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים.

בזמן האחרון נדבו למחלקה זו (אסף אברהם שכרדון): מר. אהרון
אליאסברג (רחובות): צרור אוטוגרפים ותמונות של אישים חשובים,
שהגיעו לדיו כהיותו מו"ל בברלין; ביסח"ס במברגר ונהרמן (ירושלם):
אוטוגרף עברי של זרח (ויגמנר) פייבאום, רב בברלין, אחד מראשי אגודת
הרבנים שפחו נגד הקונגרס הציוני הראשון (פחוטסט-כניר), קובל על חרין
של היתר-עגנות; ד"ר מיכאל ברקוביץ' (בילסקן): מכתב של שניאור זכס;
ד"ר מכס גינסברג (ברלין): מכתב של הסופר הגרמני-יהודי ברתולד אווארן;
הסתדרות הציונים בברלין (ע"י מר. א. הופמן): תמונת הרופא למחלות-העור,

יועץ המטרים פרופ. אלפרד בלשקן; הרב יונה ניו (ניר-יורק); מכתב אביו הרב יצחק מ. ניו, מראשוני תנועת התקונים-בדת באמריקה; הגב' יוספינה וינטר (ע"י האינג' א. לוריא, וינה); תמונת הפיסיקאי והמסצוא רוברט פון ליבן והתרגומן רודולף אושפיץ מוינה; ד"ר לב וינריב (ירושלם); מכתב החוקר בחכמת ישראל אברהם אפשטיין (תר"כ—תרע"ח); אלמנת הפיננסיסט והעסקן הצבורי אופקר יסרמן (ברלין); תמונת בעלה המנוח; חברת דורשי האוניברסיטה העברית (ורשה); תמונות האמטרונים ד"ר ליאון הופנגל ואביו, העסקן הצבורי בורשה, אפרים הרץ הופנגל ז"ל; אלמנת הפרופ. לכרורגיה ד"ר מכס זונדק (ע"י מר א. הופמן, ברלין); תמונת בעלה המנוח ותמונת גיסה הפרופ. לבומניקה ד"ר זיגפריד פיש מבוין; הגב' עליוה יעקב-לוינסון (ירושלם); כמה מכתבים של מומיקאים חשובים; הגב' ה. יעקבי (ע"י מר א. חופמן, ברלין); תמונות ואוטוגרפים של אחיה המנוח, הסוציולוג והחוקר בחכמת המשפט פרופ. פריץ שטייר-מולדו סקלן; הגב' מתילדה כהן-טרנר (סקנדינביה); תמונת אחיה המנוח הציר יצחק איזנאלס (בן הציר יוסף איזנאלס); מר ברל כצנלסון (ת"א); כתי של המנהיג הציוני-הסוציאליסטי ד"ר נחמן סירקין ושתי תמונות מתקופת שחרותו; הרב הראשי ד"ר עמנואל לו (סקנדינביה); מכתבים של אביו, הרב החוקר ליאופולד לו (מיר "בן חנה") למאיר קטרים, של המזרחן והפולקלוריסט ד"ר מאיר (מכס) גרינבאום ושל אישים אחרים; הרב ד"ר ש. לו (פינן); תעודת-הכר' מאת ר' זקל (יצחק) לוי זורמסר, הבעל-שם ממכילשטט; מר א. לוין (ירושלם); הקדשה של פרופ. פאול ארליך לאבי-המנדב המנוח, חוקר מחלת הסרטן, פרופ. קרל לוין; האינג' א. לוריה (וינה); אוטוגרפים של הסופר הפילוסופי ד"ר וילהלם ירוולס ושל הצירת טינה בלאו וגם התמונות של עסקני הקהלה בלבוב מ. ר. פון מיום ומוריץ לורס; אלמנת הפרופ. תיאודור לסינג, (שנרצח בבריאותך לפני שנה וחצי); מכתבי בעלה מוסן כיקורו בא"י בשנת תרצ"א; פרופ. זרנר פגנוס (ע"י מר א. הופמן, ברלין); אוטוגרף ותמונה של אביו זקנו מאיר מנגוס, עסקן צבורי בברלין, שנקרא ה"ביסמרק היהודי"; אלמנתו של יועץ הבריאות והסופר ד"ר מכס נסאואר (מינכן); כתי של בעלה המנוח; מר ד"ר אריה סימן (לונדון); מכתב הסופר ש. בן-ציון (גוטמן) כענין ההוספה הספרותית של העתון הרשמי שיצא כאן, באנגלית ועברית, אחרי הכבוש ע"י האנגלים; מר מנחם פמבורסקי ז"ל (ת"א); מכתב הרב נחמיה אנטון נובל, ממיסדי ה"מזרחי", ומכתבים אחרים; הגב' לאה פרושנסקי (ת"א, ע"י מר ש. דבדבני, ירושלם); אוטוגרפים של הסופר והעסקן הציוני והושע ברוילי ושל הסופר אברהם שלום פרידברג; ד"ר אומו פרנקפורט (וינה); אוטוגרף של הפרופ. לביאולוגיה אויגן שטיינר, שניסה נסיונות להחזרת כוח העלומים; פרופ. ד"ר יוסף קלוזנר (ירושלם); ציור מכתבים מאישים חשובים, ביניהם

המקור של "בשר ורוח" לאחר העם, כמו כן סכתב מאחריהם החשוב מצד האידאולוגי (לא נכלל באסף אנדוהיו), מכתבים וחזורים מרד לואון פינסק, מ. 5. לילינבלום, אליעזר בן יהודה, בוקי בן יגלי, יהושע כרוזלי, פרופ. יוסף הלוי ועוד; מר צבי מאיר רבינוביץ (ירושלים): דף מכתביו של האדמו"ר ר' שלמה חבן מרדוסק ("תפארת שלמה"), אבירזקנו של חמנדב; פרופ. ר"ר פליכס רוזנטל (המבורג): ככתב מהפרופ. י. שציבר, מנהל הפוליקליניקה של האוניברסיטה בקניגסברג, צרור מכתבים מדעיים חשובים של הפרופ. אוסקר מינקובסקי, מנהל המוכרת הקשורה במחלת הלב (פנקריאס) — באחד המכתבים מסביר הוא באדיבות את תולדות התגלית הזו, ולזה מצורף צרור מכתבים של אחרים למינקובסקי; ד"ר 9. שפירא (מתולח): מכתב של שמואל אבא שפירא מפלאוויטא, נכד ר' פנחס מקוריץ (עין "השלוח", 5, 541).

על ידי מר ליפה שוגר (ירושלים) נכנס לאסף זה צרור מכתבים שנשלחו מאנשים חשובים אל משה מונטיפיורי ולמזכירו ד"ר אליעזר הלוי, כגוהם מכתבים מאת הרב ר' יצחק זאב אולשננגר, מראשוני חובבי-ציון ("לקבל גם אותי במספר יושבי", אח" משה ויתורית", בן ארבעים וחמשה אנוכי היום"), מר' שלמה ור' שמואל בני ר' עקיבא איגר, מכתב המלצה משותף של ר' ישראל פלגמר (ליפקין) והרב ר' יהושע יהודה ליב דיסקין, מיסד בית היתומים בירושלים, אל הרב ר' דב בריש מיוזלש בנרשה, וגם מכתבים מאת שמעון הורביץ, מוחר וחוקר בחכמת ישראל, מו"ל מחזור ויטרי, מאליעזר ליפמן זילברמן מו"ל "המגיד" (בענין, מקיצי נדרמים), מר' יצחק בן ר' חיים מוולוז'ין, ממלא מקום אביו כראש הישיבה, מהסופרים יוסף כהן צרק, הלל כהנא (מחבר מ' "גלילות הארץ"), חיים זליג מלינינסקי וגבריאל פולק מאמסטרדם. — כמו כן הוכנסו לאסף זה האוטוגרפים של הכימאי הנם גולדשמיט (אלומיניומים, טרימיט), של המהפכן הרוסי ליאו דויץ, של הפרופ. לשפה הגרמנית וספרותה בליפסואה, גיאורג ויטקובסקי (מומר), של הסופר ומנהל תיאטרון רפאל לונברג, אחד הראשונים שעשו פרסום לטולסטוי בגרמניה, של אוטו לנדסברג, מיניסטר למשפטים של הרייך הגרמני בשנת 1918, של פרידריך קמפנר, נדבנית וסופרת (קראו לה: "הסופרת ההומוריסטית שלא מרצונה"), ושל שלמה יהודה ליב בפורט (הקדשה על ספרו "ערך מלין" לד"ר יצחק שאול קמפנר).

סטטיסטיקה.

בשלושת החדשים האחרונים (ינואר-מרץ 1935) נרשמו 2158 ספרים ב 4366 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום 1. באפריל 1935 191.395 ב 262.875 כרכים.

מחוסרי-מקום נדחתה הסקירה הסטטיסטית שהובטחה בחוברת הקודמת.

ביבליוגרפיה*

דפוס א"י.

א. ספרות עתית.

1. חברנו ; עתון המחלקה השלישית של בית הספר התיכוני למסחר בתל אביב. תל אביב, תרצ"ה. 21 : 33.
ירחון. — הקטגוריה מכתב מכונה בצד אחר של הדפים.
2. משמר הירדן ; הוספה להירדן... ירושלים, נציבות בית"ר בארץ-ישראל, (דפוס העברי), תרצ"ד. 24 : 31.
ג' א' יצא כהוספה ל"הירדן ג' 90 בכ"ז באלול, ב'—לגיון 116 בכ' בחשון תרצ"ה.
ג'—לג' 140 בא' בכסלו, ד'—לג' 164 בכ"ט בכסלו—מצוררים.
3. ניוועלט ; צוויוואכנשריפט פאר פאליטיק און קולטור. תל אביב, (דפוס קזריאל), 1934. 34 : 50.
עורך והמור: ג. י. רפאלקס. — ג' 1 יצא ב-16 בנובמבר.
4. The Arab times, Jerusalem, Arab federation printing press, 1935.
יומן? — ג' 1 יצא ב-26 בינואר.
5. الشباب، مجلة جامعة اسبوعية تخدم فكرة الشباب الوطني. القدس، 1934. 40 : 55.
אלשבאב (הנוער). שבועון למען רעיון הנוער הערבי.
6. مجلة الاقتصاديات العربية، تصدرها شركة المطبوعات العربية المحدودة مرتين في الشهر. تبحث في الشؤون التجارية والمالية والزراعية والصناعية في جميع الاقطار العربية ...
The Arab economic journal.
Le journal économique arabe. ...
القدس، 1935—1934. 23 : 31.
עתון הכלכלה הערבית. יוצא פעמים בחודש. גליון א' שנה א' יצא ב-1 בינואר 1935.

(*) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך. —
המספרים בסוף כל ספר ומספר מסמנים את רחבו וארכו במסמטרים.

ב. קבצים ומאספים.

7. הארץ. לפרופיסור יוסף קלוזנר במלאת לו ששים שנה — ר"ח אלול תרל"ד-תרצ"ד. בתוך „הארץ" שנה י"ז גל' 4586. תל אביב, ו' אלול תרצ"ד 1934. ע' 7-8, 11, פורטרט. 49 : 57.
- כולל מאמרים ורשימות על קלוזנר מאת מ. צ. סגל, צ. ויסלבסקי, יחזקאל קופמן, א. א. קבק, ב. קרופניק, בן [א] [ליעזר], ר [בינוביץ] = א. דיטאי, יהושע גוסמן, וב. שוחטמן.
8. בסערות תימן; בטאון העובדים התימנים. הוצאה חד פעמית. תל אביב, (דפוס תל אביב), תרצ"ה. 3, [11] ע. 34 : 49.
- האחראי: ישראל ישעיהו. — יצא בערב מוכות.
9. דבר; מוסף לשבתות ולמועדים. ל"א (כרך י"א): [גליון-ביאליק].
- ותל אביב, תרצ"ד. 4 ע. 28 : 42.
- התכן: ביאליק; על הסופר העברי והספרות העברית; הרצאה. — ביאליק: שלשה מכתבים. — ש. ד. גויטלין: על ספר האגדה. — ירוחם [לוי]: בצלו. — בספרות ובאמנות.
10. דבר; מוסף לילדים, שנה שלישית ו' (לד): חיים נחמן ביאליק איננו ותל אביב, ג' אב תרצ"ד. 8 ע, פקסימיל, ציורים, פורטרט. 28 : 43.
- יצא בערב הלילה ביאליק.
11. דבר; מוסף לשבתות ולמועדים. ו' (כרך י'): יובל אספת קאמוביץ.
- תל אביב, י"ז חשון תרצ"ה. 4 ע. 28 : 43.
- התוכן: מ. ל. לילינבלום: על אספת קאמוביץ (מעובדו). — ב. שוחטמן: הערות. — י. ל. פינסקר: נאום נעילה. — א. יערי: „המגיד" על אספת קאמוביץ. תמונת ציור ועדות קאמוביץ. — פקסימיל של כ"ו פינסקר.
12. דבר; מוסף לשבתות ולמועדים. ו"א (כרך י'): לזכר אדם מיצקייביץ. תל אביב, ח' כטבת תרצ"ה. 4 ע. 23 : 31.
- הגליון כולל שיר של מיצקייביץ, דובלין בתרגומו של י. לילינבלום. מאמר מאת [ד] ב [שטן]: מיצקייביץ בעברית, ורשימות בקורת על ספרים ומחקרים על מיצקייביץ.
13. דבר; מוסף לשבתות ולמועדים. י"ז (כרך י'): לזכר משה לייב לילינבלום. עשרים וחמש שנה לפטירתו: תל אביב, ו"ב אדר א' תרצ"ה. 8 ע, פורטרט. 23 : 31.
- התכן: מ. י. ברגרין: מ. ל. לילינבלום. — מ. ל. לילינבלום: מ"ו אגרות. — ב. שוחטמן: הערות. — א. פיק: ר' צבי החבתן. — ב. ש[וחטמן]: מלך באחרית ימיו. — צבי קרול: היה מלך סוציאליזם. — ר. ס. בקורת על מונוגרפיה על מלך מאת ז. אפשטיין.
14. דבר; מוסף לשבתות ולמועדים. מ"ו (כרך י'): לזכר פרץ בן משה סמולנסקין. תל אביב, כ"א כשבט תרצ"ה. 8 ע. 23 : 31.
- התוכן: ש. יבנאלי: סמולנסקין בתנועת „חבת ציון". — יהודה (ליאון) סמולנסקין: אלה תולדות פרץ. (מתפרסם מכ"ו ע"י צבי קרול).

15. החבר; לוח שמושיספרותי לתלמידים ולעם. לשנת תרצ"ב. נוסד על ידי ח. ר. שחר. שנה תשיעית. תל אביב, קפת הספר, דפוס אריאל, תרצ"ב. [2] דף, 62, 210-65 ע, 15 : 18. את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 11.

16. החברה העברית לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה. קובץ החברה העברית לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה עם לוח בצבעים, ציורים, טבלאות ותכניות... מוקדש לזכר אוהרן ס (איר) מווא. הקורך: נחום סלושץ. ירושלים, ר. סס, (תל אביב, דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 367, XLII-III, [4] ע, לחות, ציורים, תמונות, פורטרט. 17 : 24.

שער נוסף באנגלית: Jewish Palestine exploration society. Journal of the... society dedicated to the memory of A. Masie. Editor: ...Nahum Slousch. Jerusalem R. Mass, 1934-1935. ושער נוסף בצרפתית.

הלכן: ג. סלושץ: א. מ. מווא ז"ל (פרשה חייו ופעולותיו). — ג. סלושץ: לגלוי מערת הקברים ברמת רחל. — ב. מייזלר: רמת רחל וחרבת צאלה. — מ. שטקליס: מערת קברים יהודית ברמת רחל. — א. ל. סנקניק: בית הכנסת העתיק ברמת רחל; מערת קברים יהודית במורדות הר הצופים; בית הכנסת העתיק בחרבת כנף בגולן. — ש. קליין: ערי הכהנים והלוויים וערי מקלט. — י. בן-צבי: כתבת שמרונית מהמאה החמישית להג'רה; שלשה ספרי תורה שמרונים. — י. ליבוביץ: סיני ומדין. — ש. גיבין: ספר הזכרונות אשר לתחומם הג'. — א. ז. אשכלי ומ. נרקיס: קטלוג המציאות בחפירות טבריה תר"פ-תרס"א. — ג. שלם: החשן. — י. פרס: מחקרים טופוגרפיים. — ד. סלישרניק: מקורות הלניסטיים על א"י ושכנותיה. — ג. ה. טורטשינר: מצודות נפשות לפורחות. — י. קלונר: העיר ערב והעיר גברה בגליל. — ב. מייזלר: סוריה וא"י ברשימה הגיאוגרפית של מלכות סרגון הגדול. — מ. נרקיס: אדומיות (Edomitica). — י. ברסלבסקי: הישוב החקלאי היהודי במאה ה"ז ושאלת קדמותו. — ש. אסף: צרור מכתבים. — ג. סלושץ: הישוב בא"י ובסוריה במאה ה"ז. — מ. אבנימלך: תפוצתם של שבלולים מסוג Levantina Helicidae. — ד. אשכלי: התאידות המים בארץ ישראל. — המצית המאמרים בצרפתית; תקונים, השמטות, הוספות. — R. Neuville: Jérusalem ville sainte. — L. H. Vincent: Les débuts de l'agriculture et la faucille préhistorique en Palestine.

17. לוח מקצועי שמושי למנדלי עופות לשנת תרצ"ה (1934-35). הוצא ע"י המרכז החקלאי וארגון מנדלי עופות העברים בא"י. עריכת הסגנון וסדור צורת הלוח ע"י ש. ד. יפה. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. [10] דף, 281-9 ע, תמונות. 13 : 18. את הקודם ראה ק. ס. שנה יא' ע' 424.

18. מאזנים; כךך ב/ חוכרת דרה (ירי"א); ביאליק. תל אביב, תמוז-אב תרצ"ה. ע' (337)-522, פורטרט. 17 : 23. התוכן: ח. ג. ביאליק: האדם וקנינו (מעבונ). — י. כהן: בוכות השנים. — ח. ג. ביאליק: פרק מ-טס"ח (מעבונ). — ג. שופמן: עצם היותו. — ח. ג. ביאליק: משהו על

מגלת האש (ספוגרמה של הרצאה). — א. רגלסון: על איש הכוכבים. — ח. ג. ביאליק: אגרות (44 מכתבים). — פ. לחובר: חייו. — ר' בנימין: שרשונים. — ש. צמח: כאשר ראיתי בראשונה. — י. פיכמן: על ביאליק. — ז. רונסל: עם ביאליק. — א. שטיינמן: סודו של סוקרטס. — ד. שמעוניבין: קיום. — א. ברוידס: כילד תם. — מ. א. ז'ק: צדופי אותיות בשירת ביאליק. — ח. גליקסברג: מפנקסו של צייר. — צ. קרול: נוסחאות ושנויים בשירי ביאליק. — א. ר. מלאכי: ביבליוגרפיה של ביאליק.

19. ניב הקבוצה. הוצאת חכר הקבוצות, ט'. תל אביב, דפוס אחדות,

כסלו תרצ"ח. 55 ע. 17 : 24. ראה גם ק. ס. שנה יא' ע' 9. מאמרים ורשימות מאת י. בן-צ, א. האפט, פ. לוביניקר ואחרים.

20. ספר השנה של ארץ ישראל לשנת תרצ"ה. העורך אשר בן-ש.

(תל אביב, שם, (דפוס ספר), תרצ"ה, [31 דף, 348-9 ע. 18 : 25.

הקבץ מכיל שירים מאת טשרניחובסקי, שמעוניבין, ש. הלקין, למדן, י. קרני, י. צ. רמון, ש. שלום, יעקב קופליבין, אסתר ראב, א. פינקרפלד, א. קרייבורצ'קה, א. ברוידס, ש. בם, יצחק עובד, י. ליכטנבוים, ספורים מאת: ענגון, יעקב כהן, יעקב רבינוביץ, בן-ש, מ. ז. ולטובסקי, ומאמרים, מסות ורשימות אלה: א. ברש: אבל ביאליק. — ש. ברנפלד: למלחמת החסידות וההשכלה בגליציה. — יחזקאל קויפמן: ספר דברים והריפורמה של יאשיהו. — ש. שטרייט: יוסף קלוזנר. — י. קלוזנר: נקמת ההיסטוריה. — א. שטיינמן: דת מול מדע. — מרדכי בן יחזקאל: שבילים. — ר. זליגמן: על גורלה של התרבות האירופית. — א. שמואלי: יהדות האמנציפציה בגרמניה. — ש. א. הורודצקי: ר' שלמה אלקבץ. — צ. רודי: אפסוס ליוזפסון. — י. פיכמן: משא ותפלה (על שירת ביאליק). — ש. שטרייט: ועלה לא יבול (על ביאליק משורר-הילדים). — ר' בנימין: הרצל בהיכל בורבון. — ש. גינצבורג: סילקינר הליקון. סקירות: י. רבינוביץ: על מעמדנו התרבותי. — א. ניומן: האמנות בא"י בשנת תרצ"ד. — ד. הורוביץ: סקירה כלכלית. — מ. אסף: ערבי הארץ בתרצ"ד. — צ. קארל: ההופעות בחכמת ישראל. — רשימות בקורת. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 149.

21. עתון המזרח. תל-אביב, סוכנות רודולף מוסס, (דפוס הפועל הצעיר),

סיון תרצ"ד. 7, 7 ע. 34 : 50. הוצאה מיוחדת ליריד המזרח. בעברית ובאנגלית. השער האנגלי: Levant gazette; special number for the Levant fair, May 1934.

22. הפועל הצעיר; שנת העשרים ושבע. כרך ח' גל' 32: יום השנה

לרצח ארלוזורוב. תל אביב, כ"ג בסיון תרצ"ה. 16 ע. 23 : 31. הגיליון כולל דברי ארלוזורוב: מסע למולדת (ספור) ודברי פתיחה בסמינר המפלגה, מאמרים וזכרונות על א. מאת לופבן, סימה ארלוזורוב, י. גולדשמידט, מ. גרבובסקי, א. לוי, ג. לופט, ג. לנדואר.

23. הפועל הצעיר; השנה העשרים ושבע. כרך ח' גל' 38-39: עם

ארגון ש' ח. ג. ביאליק. תל אביב, ד' באב תרצ"ד. 20 ע. 23 : 31. התכן: י. וילקנסקי: ספר הדורות. — י. פיכמן: קודש לשמים. — ח. ג. ביאליק: לשאלות התרבות העברית. — ש. דיין: עם ביאליק בנהלל. — ש. א. יוריס: ביאליק על פני גופה של ת"א. — ש. אייזנשטדט: בימי זעם. — י. לופבן: אחרי ארגון.

24. הציוני; יו"ל על ידי הסתדרות הציונים הכלליים בא"י. הוצאה חד פעמית להלויתו של בראליק, תל אביב, (דפוס אמנות), ג' אב תרצ"ד. [11] דף, 20, [2] ע, פורטרטים. 25 : 33.
מאמרים, זכרונות ורשימות מאת ב. צ. מוסיונוב, ח. הררי, ש. שווארץ, א. חרמוני, מ. גנסיין, מ. י. פרייד, ושיר מאת יהודה קרני.

25. שבות תימן; עתון העובדים התימנים. הוצאה חד פעמית. תל אביב, (דפוס אחדות), תרצ"ה. 6 ע. 39 : 45. האחראי: יהואל חבשוש.

26. שערים; בטאונה של חנוכת אנורת ישראל בא"י. תל אביב, (דפוס ארץ), תרצ"ה. 8 ע. 34 : 49.
הוצאה חד פעמית. — האחראים: יעקב לגדוי ובנימין מינק. — יצא בתשרי.

27. Keren Kayemeth Leisrael. Helft Kfar Menachem Ussisch-kin errichten! Jerusalem, 5694 [1934]. 31 p., port. 21 : 29. מהמעטפת. — אחראים: Eine Aktion zur Erloesung von Boden auf den Namen des Boden-Erloesers. כהקטוגרף. תרגום מעברית. — את המקור ראה ק. מ. שנה יא ע' 150.

ג. ספרים וחברות.

28. אבן זהב, ארי [Ari Ibn-Sahav]. הבל; ומחזה בשירי. תל אביב, מסדה, (ירושלם, דפוס העברי), ותרצ"ה. [3] דף, 97⁵ ע. 14 : 19.

29. אברהם בן יצחק מנרבונה [Abraham b. Isaac of Narbonne]. ספר האשכול; יסדו רבנו אברהם ב"ר יצחק אב בית דין מנרבונה. יוצא לאור ע"פ כ"י, ערוך ומסודר וסוגה ומבואר ועם מבוא בראשו ע"י הר"ר שלום אלבעק. ערכו והשלימו וגמרו בנו חנוך אלבעק. חלק א. ירושלם, ה. קס, (דפוס מרכז), תרצ"ה. IV, 247 ע. 18 : 27.

30. האכספורטר הארץ ישראלי, תל אביב. משלח חבילות דאר. (תל אביב), (דפוס אמנות ארץ ישראל), 1932. 58, 161 ע. 19 : 27.
מהמעטפת. — בעברית ובאנגלית. — על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית:
The Palestine exporter Ltd., Tel-Aviv: Mail order catalogue..

31. אנוך, ח[נוך] [Emil Enoch]. כתיבת הארץ; ספרי עזר לעבודה ולחורח. ספר ד': ארופה. תל אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"ה. 200 ע, טבלאות, מפות, תמונות, צלומים. 14 : 20.
את הקודם ראה ק. מ. שנה יא ע' 12.

32. אנציקלופדיה כללית. כרך א: א-אתנמיום. תל אביב, מסדה, (דפוסים: עזריאל ו"ספר"), (1935), VII ע, 510 עמודות, II ע, 15: 21.
הספר הוגה ותוקן על ידי יוסף קלוזנר. מוכר המערכת: (דוד) קל עי.
המספר שורשטו עי חבר סומחים בהדרכתו של צורב. הציוור שעל הכריכה ועל המעטפה מעשי ידי איתמר דויד.

33. אפשטין, זלמן. בשש לרב לרליונבלום; שימתו והלך מחשבותיו כשאלות הדת וכדבר תחית עם ישראל בארץ אבותיו (כצירוף תמונתו). מונוגרפיה מאת זלמן אפשטין. תל אביב, דביר, (דפוס גוטנברג), תרצ"ח. [2] דף, 224 ע, 14: 21.
המונוגרפיה הזאת ערכתי לפני חמש שנים עפ"י הזמנתה של הסקציה החיסטורית לתולדות הציונות (מסדה בתל אביב על יד חברת קבוץ גלילות) לרגלי מלאת אז 20 שנה לפטירתו של מ"ל, אך בינתיים חדלה הסקציה להתקיים. בשום שהסקציה להוציא לאור את העבודה. "מההקדמה). "בהארץ" וב"מאזנים" (השבועון) נדפסו פרק פרק כעבודה זו.
המחבר הוא מהסופרים הראשונים של חבת ציון, היה קרוב למ"ל ועבד אתו יחד (כמזכירים של הועד לישוב א"י. "הועד האודיסאי") במשך עשר שנים תר"ח-תר"ס. מסרת המחבר להסביר את השקפותיו של מ"ל, ומפני זה, כנראה, כיב מעשות חן הידיעות הבינוגרפיות. חן באות רק עד כמה שזה נחוץ להסברת תורתו. — גם בנוגע לתורתו צמצם המחבר את הסגנתו, כמו שזה מפורש על שער הספר. משנת תרכ"ט וממאמריו בדבר תיקונים בדת הוא עובר ישר לתרמ"ב ולחבת ציון. באופן כזה "גשארנו מבחוח" תקופת המעבר והמסבר בחייו מ"ל וכל מה שכתב בעשר שנים אלה, היינו ממאמרים שנקבצו בכרך ב' של כל כתביו. זהו לרעתי הלוקי. היסודי של הספר. ניתנו דעותיו ושפתו של מ"ל, אבל חסר הסבר התפתחות דעותיו והשתלשלותן.

המחבר מקצר בחלק הראשון ומסביר בהרחבה דעותיו של מ"ל בעניני הציונות. הוא מספר בהרחבה ובנקיאות על יחסו של מ"ל להרצל, על פלמטו הספרותי במשך עשרות בשנים עם אחד-העם ודובנוב. בכמה מקומות משלב המחבר זכרונות על שיחות פרטיות שלו עם מ"ל וזה מוסיף "אותנשיות" וחיוניות להרצאה. — פה ושם ניתנו גם הערות בקרתיות. אבל הספר כלו כתוב ביראת כבוד והערצה. זהו הספר הראשון בספרותנו על מ"ל.
לתולדות הספרות העברית החדשה וגם לתולדות הציונות נתוספה עבודה חשובה. — כדאי היה להוסיף מפתח או לכה"פ תוכן ענינים מפורט. ב. ש.

34. ארץ ישראל (ממשלה). מחלקת החקלאות והיעור. השרות הנטרירנר. עלונים הקלאיים. (מריה ז: גידול עופות ודבורים). מספר 1: הצרעה ודרכי המלחמה בה. [ירושלים], Greek c[onvent] p[ress], 1933. 6 ע, ציורים. 14: 21.

ראה גם ק. ס. שנת ד' ע' 194-195 ושנה י"א ע' 153.
את החוברת באנגלית ראה ק. ס. שנת ד' ע' 215.

35. אריסטו. המטפיזיקה לאריסטו; ספר יא (Δ), והוא דברו אריסטו על העצם, וכיחוד על העצם העליון, והוא האלהים. תורגם מיונית בידו חנינים

[יהודה] ר' ז'... ירושלים, חברת להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית,

(דפוס קזריאל), תרצ"ד. XVI ע, [2] דף, 76 ע, [2] דף, 12 : 17.

= ספרי מופת פילוסופיים, י"א. — שער נוסף באנגלית:

Aristoteles' metaphysics, book XI(A), translated into Hebrew by Leon Roth

36. אשלג, יהודה לייב, קונטרס... מוקדש להפצת ידיעות מקורות של

נשמת חיהרות, הדת וחכמת חקבלה בין שדרות העם. יופיע בחמשים חלקים.

א-ג. תל-אביב, דפוסים שונים, תרצ"ג. 23 : 31. מהמעטפת.

ההכן: קונטרס א: מתן תורה... 8 ע. יצא בא' בסיון. קונטרס ב: הערכות. 8 ע.

יצא בי"ד בסיון. ג: חוברת השלום. 8 ע. בלי תאריך.

37. ביאליק, ח[יים] [נחמן] [Chaim Nachman Bialik]; [ירושע]

ח[נא] רבניצקי [J. Ch. Rawitzky]. ספר האגדה; מכתר האגדות שבתלמוד

ובסדרשים. סדרות לפי הענינים ומפרשות על-ידי ח. נ. ביאליק וי. ח. רבניצקי.

מהדורה חדשה, מושלמת ומתוקנת. כרך א-ב. 2 כרכים. תל אביב, דביר, (דפוס

הפועל הצעיר), תרצ"ד-צ"ה. [2] דף, XVI-VII, 269 ע, [2] דף, 195 ע; [2] דף,

255 ע, [2] דף, 104 ע. 17 : 24.

בכל כרך שני ספרים. כל ספר ב' יצא בתרצ"ה. — המכסס כולו מנוקד. — את המהדורה

הקורפת ראה ק. ס. שנה י' ע' 269. — על השער של כרך א' ספר א' כתוב: "מחזור שני".

38. ביאליק, ח[יים] [נחמן] [Chaim Nachman Bialik]. ויהי היום;

דברי אגדה כתובים בידי ח. נ. ביאליק, מצירים בידי נחום גוטמן. תל אביב,

דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ד. [3] דף, 282-3, [4] ע, ציורים. 17 : 25.

ההכן: מאגדות המלך דוד (12 אגדות), מאגדת המלך שלמה (20 אגדות), ספר

בראשית, אלוף בצלות ואלוף שום. מנוקד כלו.

האגדות המקנסות בספר זה כלן הן פרי עבוד ספרותי של אגדות שלמות ושברי

אגדות, שאובים ממקורות שונים, רבם ממקורות שבכתב, עבריים, ערביים ולועזיים, ומעוסס

גם מאלה שבעל סה. מסטורי העם... האגדות ברבן כשרות גם למקרא לבני הנעדרים". (מהדקמה).

39. בנטואיץ, יוסף [Joseph Bentwich]. חשבון וחנדה; חוכרות

לעבודה עצמית, סאת י' בנטואיץ, א. ארנשטין, א. כרוך. שנת הלמודים

החמשית, חדש שביעי; שנת הלמודים הששית, חדש ראשון. 2 כרכים. תל אביב,

אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל), (1934). [1] דף, ע' 1205-226; [1] ע. 17 : 24.

מצויר. ראה גם ק. ס. שנה י"א ע' 420.

40. ברנמן, הוגו [Hugo Bergmann]. הוגי הדור. תל אביב, מצפה,

(דפוס ספר), תרצ"ה. 243, [5] ע. 15 : 22.

בספר זה נסתי שנים-עשר מאמרים הדנים במשנותיהם של כמה הוגי-ידעות גדולים

סכני דורנו... סגמתי להבליש בחן קו אחד משותף: להראות כיצד, עם התחלת מאה העשרים.

עבר משבר על התודעה המדעית, וכיצד היא מתפשט בדור האחרון בירכים שונות ובאמצעים שונים מוצא מתוך המשכר. (מתוך דברי המחבר במבוא).

התכן: מבוא—חשיבותה הפילוסופית של תורת אינשטיין—אינשטיין ומשבר החוקיות הפיסיקלית. — ספר פילוסופי של לבין. — קסירר והפילוסופיה של הצורות המימכוליות. — פרייגבר והפילוסופיה של הכאילו. — הוסרל והפנימוניולוגיה. — הפילוסופיה של סרטין הידגר. — מוסר ודת בתורתו של ברגסון. — הפילוסופיה של בובר. — רחנצויג וספרו כוכב הגאולה. — פאול נסורפ. — ספר-הזקונים של כהן. — קצת מהמחקרים נדפסו לפני-כן בקצצים ובעתונים, ועוכרו כאן מחדש.

41. בברו, יצחק [Isaak Brawer]. תולדות חזמן הקדום. ספר ב' חלק א', חיפה, (דפוס וינגרטן), תרצ"ה. [21 דף, 96-131 ע', 11 דף, תמונות. 15 : 23. את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 404.

42. פרטלמ, עדה. עבודה עצמית בחשבון. מחברת א' לשנת הלטורים השלישית. תל אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל), (1934). 40 ע'. 16 : 20. מהמעטפת. — כלו מנוקד.

43. ברש, אשר [Asher Barash]. פלח הרמון; מאגדות העמים ושיחותיהם, מספרים בירי אשר ברש. תל אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), (1934). 144 ע', ציורים. 16 : 21.

44. גבריאלי, ג. וריעת הסודרת; (ספר קריאה ועבודה). חלק שני: הגליל העליון, הגליל התחתון, עמק יזרעאל, עמק הירדן, הר אפרים, הר יהודה וירושלם... תל אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"ה. 170 ע', [21 דף. 14 : 20. מאשר על ידי מחלקת החנוך של כנסת ישראל. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 13.

45. גיפשמין, יהושע [Joschua Gipschtein]. ספר דעת תורה; באור על התורה בדרך ההגיון, מאת יהושע ב"ר בצלאל זאב גיפשמין. הוצא... ע"י... יצחק רוינהארד. חלק ב: על ויקרא, במדבר דברים. תל אביב, (דפוס גוטנברג), תרצ"ד. 83, [1 ע'. 17 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 429.

46. ננצפריד, שלמה [Solomon Ganzfried]. קיצור שלחן ערוך השלם, עם כל ההוספות אשר הוסיף הגאון שלמה גאנצפריד... וסביב לו שלשה פירושים... ערוך השלחן... אבני נזר... מלוקט... מכל האחרונים... וגם אשר הוסיף המחבר בעצמו בסוף ימיו ונקוב אצלינו בשם מסגרת השלחן. עוד נוסף ליקוטי דינים וקורות וכו' חיי המחבר מאת הרב צבי יחזקאל מיכלזאהן... ירושלם— תל אביב [21, לאדן, י. שלאמאוויתש, תרצ"ג. [81 דף, 424 ע'. 16 : 24.

47. גרוזבסקי, יהודה [J. Grasovsky]; דוד ילין [David Yellin]. המלון העברי מאת יהודה גרוזבסקי ודוד ילין. הוצאה חדשה מתקנת בהוספות

- רבות עם מלואים מיחדים סאת יהודה גרובסקי. תל אביב, דביר, (דפוס שושני), תרצ"ג. [2] דף, 676 ע. 12 : 17.
- למלואים שער מיוחד ותאריכו: תר"ץ, נדפס בדפוס איתן ושושני.
48. גרובסקי, יהודה [J. Grasovsky]. מלון השפה העברית. (כרך א: א-ט). תל-אביב, דביר, (דפוס ארץ), תרצ"ה. 14, 12, 353 ע. 18 : 25.
49. ד. ר. מ. הנמוקים בעד הנחגת השמוש בכתב הלטיני ככתב העברית. מאת ר. מ. ד. תל אביב, (דפוס מ. שהם), תרצ"ה. [1] דף, 59, [1] ע. 15 : 23.
50. היגר, מיכאל [Michael Higger]. חוספות למסכתות זעירות (נויארק תרפ"ט) מאת מיכאל היגער. ירושלים, (דפוס מרכז), תרצ"ה. 14 ע, [1] דף. 14 : 21. את הספר ראה ק. מ. שנה ח' ע' 47.
51. הלל'ס, ש[למה] [Solomon Hillels]. בהסוט ארץ (על אדמת אוקראינה); ספור. חלק א (וב). 2 כרכים. תל אביב, דביר, (דפוס ארץ), תרצ"ה. 155 ע; [1] דף, ע' 161-389. 17 : 25.
52. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הסתדרות הפקידים. קול קורא לפקיד בבית המסחר. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר). [תרצ"ד?] 8 ע. 13 : 18.
53. הרודוטוס [Herodotus]. כתבי הרודוטוס; מתרגמים מיונית עם מבוא והערות מאת אלכסנדר שור. (כרך א), ספר IV-I. ירושלים, (ר. מ. דפוס ווייס), תרצ"ה. XXXIII, 284 ע. 17 : 24.
- ==תהומשוריונים של יון ורומא. מתרגמים מן המקור עם מבואות, הערות ומפתחות, א"י.
54. הרצל, בנימין [Theodor Herzl]. חזון הרצל; מבחר דברים, תל אביב, המרכז לנוער של הסתדרות העובדים בארץ ישראל, (דפוס אחדות), תרצ"ד. 175, [1] ע. 12 : 16. ==ספרות המרכז לנוער חוברת י'.
- ==ספר מלוקט זה רוצה לשמש מבוא לדיעת הרצל. כולל דברי הרצל אלה: ספינת האויר. — פונדק של אנולין. — בחרר הילדים הרוק. — פרקים מ-מדינת היהודים. — מ-אלפנילנד. — נאומים בקונגרסים. — פרקים מתוך "ספרי הימים". — אגרת אל העם היהודי. — בראש הספר הקדמה מאת ב. כצלנסון: "הרצל לדור".
55. וילנאי, זאב [Zev Vilnay]. מדריך ארץ-ישראל... ירושלים, סמיטצקי, (דפוס אמנות א"י), תרצ"ה. 111, 346 ע, מפות (בכללן 5 מפות מקופלות בתוך תיק), תרשימים, תמונות. 11 : 17.
- בראש השער: זאב וילנאי בהשתתפות א. בונח. ביבליוגרפיה: ע' קא-קה. המפות נדפסו בדפוס עזריאל.

56. וכסמן, מאיר [Meyer Waxman]. משלי ישראל; מכיל וותר
מששת אלפים משלים, פתגמים ומליצות, מלקטים מן המקרא, מן התלמודים
והסדרים, מספרות ימי הבינים ומן הספרות החדשה, ערוכים ומסודרים על פי
נושאים ומקרים ומסבירים. בצרוף מבווא על מהותם, ערכם ודרך יצירתם של
המשלים והפתגמים בספרות ישראל. ירושלים—גיוורק, שילה, (דפוס ארץ-
ישראל ירושלים), (1933). 39, 318 ע. 17 : 25.

החדוש הראשון המקלה, לפי הקדמת המחבר, את אסף המשלים הזה מן האספים
הרבים שקדמוהו הוא הסדר לפי נושאים ולא לפי הא"ב, כמקובל. אין חדוש זה חדש
ביותר, כי חזק מאספו של י. ד. איזנשטיין הנזכר גם כאן הלא יש עוד קובצים בסדר זה,
כמו "ציון לדרש" של ש. פ. פרענקל וכיו"ב, ובמעולה של קובצים ב-קב ונקי" של טביב
הלא יש רשימת ענינים בסוף, הנותנת באמת לוח הנושאים העיקריים. אבל יתר על כן,
האם באה בספר זה באמת חלוקה ממשית לפי נושאים? נקח את המשל הפשוט: בין הרועה
והזאב נבקש שהה. משל זה נתן פעמים, אחת בערך "זאב" 1769 ואחת בערך "רועה
צאן" 5276. למעשה אין מקומו לא כאן ולא שם. נושא של המשל הוא: אכזר
בין התקיפים הרבים. מי שאינו יודע למפרע שהשפה העברית מבטאת את הרעיון הזה
בלבוש המשל ההוא אינו יכל למצא אותו, אם כן החלוקה לנושאים אינה מועילה לו.
אפשר היה להביא משל זה בערך "חלש" וכיו"ב, כפי שעשה במשל הנהדר "נפלת כיפא
על קידרא וי לקידרא וכו'" 2328 הניתן אמנם גם בערך "קדרה" 5055. דוגמא
יותר מסבכת: המשל "אי לאו דדלאי, לך חספא מי משכחת מרגניתא
תותיה" ניתן בערך "חרס" 2447 ובערך "מרגלית" 3904 אבל שוב אין זה מיון לפי
נושאים. ומאידך גיסא מה ההבדל מצד הענין בין "כסף" "ממון" ו"חיים" (באמת חזורים
פתגמים בערכים אלה), או כמה דברים שונים ומשונים מקובצים בערך "בריות"!

אבל אינני בא בטרוניה על המחבר, כי כל חלוקה של פתגמים שהיא אינה יכולה
לספק במלואה. אם אין בוחרים בסדר הא"ב יש אפשרות כמו שעשה למשל Westermarck
בספרו Wit and Wisdom in Morocco לסדר לפי מחזות החיים. זה מענין את האתנולוגי,
אך מביא לידי חזרות מרובות, והרבה פתגמים אינם מיוחדים כלל וכלל למדור חיים אחד
וקבוצ. השטה הדקה ביותר היא באמת החלוקה לפי הענין, לפי הכוונה והשימוש של הפתגם.
אבל חלוקה זו קשה מאד. כי גם אם יצליח המסדר למצא נוסח מתיארים למובן
הפתגם עדיין גדולה היא השאלה אם הקורא יחוש את המובן באותו נוסח. בספר
שלפנינו יש ששה או ששות מעורבות. מצד אחד חלוקה לפי מליים בולטות ומצד
שני — והוא קשור בהרבה בקודם — גם לפי התכן הכללי של הפתגם וכוחו. אין
להכחיש שגם בזה יש הרבה תועלת. אמרתי מה שאמרתי כדי לברר את המהות האמתית
של הספר.

החדוש השני — כי בנוגע להודעה שכמות הפתגמים והמשלים עולה כאן פי שנים
ושלשה על הקבצים הקודמים יש רק לחמה כיצד היה אפשר לכתב אותה — הוא לפי דבר
המחבר אוצר המשלים של ימי הבינים והספרות החדשה הנאסף
בקבץ זה. זאת היא באמת תוספת חשובה מאד לאספי הפתגמים הקודמים, ואין להאשים את
המחבר אם העבודה אינה מספקת עדיין את הקורא. כי בשביל אסף כזה דרושות כמה עבודות

קודמות. אמנם לא קשה ביותר לעבר על אותם חברי המשלים הספרותיים שנוצרו ביה"ב ובזמננו, אך תנובת מלאכה כזאת אינה עשירה ביותר. כי חברי משלים אלה לפי הרוב ערכם אינו גדול, והעיקר, תכנם לא נקלט באומה ובספרותה. נחוץ לעבד את הספרות עצמה ולדלות ממנה מה שנתקבל באמת כמליצה וכמשל קבוצים או מה שראוי להתקבל. חוקר המשל של יה"ב הוא סרופטור ישראל דודזון וחבל שהמחבר החי עמו בקרבת מקום לא הסתייע בו לכאורה בשביל מלאכתו. אך באפן מצומצם אבל מעולה עשה חלק של העבודה הזאת סביב. לטביוב היה כנראה גם בקיאות וגם חוש מצוין למהות המשל. למה שיכל לשמש כמליצה חיה ממש. ואולי אין מקרה שבשעברתי על ספרו של ונסמן וצינתי את הדגמאות הבאות של משלי יה"ב כמוצלחות מצאתי שרק אחת מהן כנראה אינה אצל טביוב: 37 הכל הולכים לבית האבל וכל אחד בוכה על צערו (Jemenica שלי עמ' 565). 141 הממהר באהבה ממהר בשנאה. 219 ההכרח לא יגונה. 235 מעט מן האור ידחה הרבה מן החשך. 2413 לא מכל ארץ יעשה תרן. 185 כל אדם אויבו בין צלעיו. לעמית זאת קבל ונסמן מחבורים כמו מבחר הפנינים וכיו"ב הרבה "משלים" שאינם ראויים לשם זה לא מפאת תכנם ולא מפאת צורתם. יותר מדי באים גם כן משלים מתוך ספרות מתורגמת, ומה גם מתוך ספר כמו "שירת ישראל" של רמב"ע המתורגם רק בזמננו (אע"פ שיש כאן לפעמים נסוחים מוצלחים, כמו 3467 המעלה שבמאמרים הוא מה שנכנס לאזן בלי רשות. 3840 המעלה היותר משכחה באדם היא הנמצאת בו ואינו יודע. 5559 הטוב שבשירים הוא מה שדעת בני עליה נוחה הימנו וההמון מבין אותו).

צורך המחבר שהוא מביא כמה פתגמים ארמיים בצורתם המקורית. אך יש לדקדק ולהביא את הצורה העברית אם היא נמצאת כבר בספרות העתיקה. למשל 4634 "כודניא עקרא", הלא "סדרה עקרה" נאמר בפרוש על אברהם. (ואנכי בערך "עקר" חסד המאמר המצוין שאמר ר' עקיבא לר' ישמעאל: "דקל הרים אתה"). או 708 "סבא ביעתא מנולגלתא וכו'". הלא הרבה יותר יפה וברור: "כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנה". 1298 "כורא טויה באחווה אסקה באכזה וכו'". נתן כידוע ביאליק צורה עברית באחד משירי הילדים שלו. על הספרים אין להתוכח עם המחבר, כי יש לו כנראה גם שאיפה מחנכת ועל כן הוא מרשה לעצמו (דומני בצדק) לשנות את הפרוש המקובל ואפילו את הנוסח. השנה 3001 "סיני שממנו ירדה שגאה לעולם, כלומר שעל ידי התורה שנתנה בסיני שונאים את ישראל" ההפך ממה שכנראה הפשט במקור (שם הנוסח "שגאה לעכו"ם", כלומר שגאה כלפי עכו"ם שלא קבלו את התורה). 129 "אהבה דוחקת (פסס: מדלדלת ומכחשת) את הבשר, כלומר אין המקום צר לאוהבים". ב 1101 = 2973 יש וכוז עם המתבוללים המפרשים את המאמר "צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפורן לבין האמות", (פסחים פ"ז ע"ב) לפי תורת "החפודה", אך מן הצדק היה להביא את המאמר שיש לו באמת המובן הזה ושנמצא שורות אחדות לפניו "לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האמות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים", בערך המתאים "גרים".

מעלה חשובה מאד הוא הנקוד המלא של כל המשלים. לפעמים הייתי נוטה לנקוד אחר משל המחבר, אך נראה לי שלכל הפחות את הנוסח המקראי אסור לשנות, כמו ב 124 ארוחת ירק במקום ירק. יש הבדל בין שניהם בשמוש המקרא.

נסמן כמו טביוב לא קבלו כנראה משלים עבריים הרווחים כיום בין ספרדים או בתוך עדות מזרחיות. כשם שאשכנזים משתמשים בו וכך היה אומר 3762. כך התימנים

ב-אחת למעלה ושבע למטה" (עין הערותי ב-לשוננו" ג' 373). בהודמנות זו אציין את המליצה-מוציא גום מתוך הורע' במובן של אדם טקח ביותר הנמצאת ב-אגדות עתיקות מתימן" שפרסמם החכם ד. ששון ב 8, Jahrb. d. Jüd. Lit. Ges. XVI.

אנו מודים למחבר על עבודתו החרוצה והענפה ומקוים שהיא תסייע לשמור השפה העברית החיה. ש. ד. גויטיין.

57. הועד המאוחד לישוב יהודי גרמניה בא"י. דין וחשבון מפעולות. הועד המאוחד לישוב יהודי גרמניה בא"י. ירושלים, דפוס מרכז, (תרצ"ה). 16 ע. 22 : 28. מהמעטפת.

58. ורטהימר, שלמה אהרן [Salomon Aron Wertheimer]. ספר שאלת שלום. תשובות בחלטה אשר השבתי לשואלי... וכו גם ביאור בתשו' ר' שרירא גאון בעניני רפואות שבתלמוד... ומאת' שלמה אהרן ווערטהיימער... חלק ב'. ירושלים, דפוס ח. צוקרמן, תרצ"ד. 12 דף, 68 ע. 24 : 31. את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 19.

59. זיבוטינסקי, זאב [Vladimir Jabotinsky]. רעיון בית"ר; (יסודות השקפת העולם הכיתרית). תורגם מאידיש ע"י יוסף ק[צנלסון?]. תל-אביב, נציבות בית"ר בארץ-ישראל, (דפוס א. מוזס), תרצ"ד. 30 ע. 14 : 20.

60. זוטא, חיים אריה [Haim Arie Zuta]; י[צחק] ספיבק [Isaak Spivak]. דברי ימי עסנו. חלק ג': (מתקופת הרנסנס עד ימינו אלה) ספר ב': (מהמחפכה הצרפתית עד הנציב הראשון ביהודה). תל אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"ה. 14 דף, 169-370, 11 ע. 14 : 20. אשר על ידי מחלקת החנוך של ממשלת ישראל. — מצורפת ספת אי של הקק"ל. את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 151.

61. זקתים, אברהם. ספר חזיון העולם, הגדולים והעם... מאת אברהם זקתים... (ירושלים, דפוס ציון, תרצ"ג). 11 דף, 30 ע. 12 : 17.

62. זרחי, ישראל [Israel Zarchi]. ימים יחפים; רומן. תל אביב, מצפה, (דפוס ספר), תרצ"ה. 208 ע. 14 : 20.

63. טברסקי, יוחנן. אוריאל אקוסטה; (ספור). כרך ב': במכזר. תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ה. 312 ע. 14 : 20. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 18.

64. טצנר, ליונה. מסעי הנס ארנן. תרגם יצחק בן חוה. (ספר איב). תל אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), (1934). 128 ע.; 1 דף, 129-258 ע. ציורים. 16 : 21. כולו מנוקד.

65. טרונ, ב[רונו] [Bruno Traven]. קוטפי הכותן, תרגם יוצחק שנתרן-שנפרגו. תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), 1934, ע. 187, 14 : 20.

66. כצלנסון, ב[רל] [Ber Kaznelson]. במבחי; שיחות עם מדריכים. תל אביב, הסרכו לנוער של הסתדרות העובדים בארץ ישראל, (דפוס אחרות), תרצ"ה. 46, [11] ע. 16 : 22. ==ספריה למדריך חובת ב'.

השיחות... אינן פרי תכנית ספרותית-הסברתית נקושה מראש. יסודן בשיחות שהתנהלו בעל-פה בכיכר אב תרצ"ד, בפגישה של מדריכי הנוער העובד. דברי המשתתפים הם שהתנו את נושאי-ההערות, את ההגדרות השונות ואפילו את המעבר מענין לענין. כאן ניתנו 10 שיחות על השאלות האקטואליות ביותר בתנועה.

67. ליסיצקי, אפרים א. נפתולי אלהים; ושיר דרמתי. תל אביב, ענן דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ד. 511, [31] ע. 15 : 23.

68. לנער; ספרות ארץ ישראל של הקרן הקימת לישראל. תל אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"ה. 12 : 19. חוברת מידע: פינסקר, יהודה ליב [L. Pinsker]: אוטואמנציפציה [תרגום אחד העם]. III, [11] ע. פורשר, תמונה.

התכן: י. קלוזנר: ד"ר י. פ. פינסקר. — י. פינסקר: אוטואמנציפציה; — נאום בוועידת חובבי ציון בקסוביץ. — מ. אוסישקין: דברים בהלויתו של פינסקר ביום י"ב תמוז תרצ"ד בירושלים. — א. פ. טקניק: מערת ניקנור האלכסנדרוני. — התרגום הזה נדפס ראשונה ב"ספרי-פינסקר, ירושלים תרפ"א, אח"כ באגרות אחד-העם, כ"ו, ת"א תרפ"ו. חוברת מ"ט: גולדליק, שמואל (הוא): משה הם (לשנת הששים לפטירתו). 77 ע, פורשר. כלם סוקרים את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 425.

69. מונציק, אליהו. ביטוח עממי בארץ ישראל. (מהדורה שניה). תל אביב, דפוס אחרות, 1933. 13, [11] ע. 12 : 15.

70. מו"א, אהרן מאיר. ספר המונחים לרפואה ולמדעי הטבע, רומי אנגלי עברי; בעריכת שאול משרניחובסקי, ירושלים, (סרגלית ואיוקסון), תל אביב, דפוס אמנות ארץ ישראל, תרצ"ד. XXI ע, [11] דף, 787, [21] ע, פורטרט. 24 : 29. שער נוסף באנגלית:

Dictionary of medicine & allied sciences, Latin-English-Hebrew by A[aron] M[eir] Mazie edited by S. Tchernichowsky.

בשם ועד הלשון (חחום ח. ג. ביאליק): ע' VI-V. — מאת העורך: ע' IX-VII. — נחום סלושץ: סקירה ביוגרפית: ע' XIII-X. — ע' XXI-XIV: ביבליוגרפיה של ספרים ומאמרים ברפואה עברית או על רפואה עברית שבדפוס ושכבי; מניתי ומצאתי שמספר הערכים ברשימה זו מגיע ל-285 (מהם 215 בעברית, 7 בערבית, 63 בלועזית). ביבליוגרפיה זו יכולה לשמש דוגמא לתלמידים כיצד ל א לחבר ביבליוגרפיה. אין בה שום סדר שהוא, לא לפי שמות המחברים, לא לפי שמות הספרים, לא לפי סדר הזמנים ולא לפי

הענינים. חיבורי הרופא ר' יצחק בן שלמה הישראלי מצאתי מפורשים בחמשה מקומות רחוקים זה מזה; חיבוריו ומאמריו של המחבר מוא עצמו מצאתי מפורשים בארבעה מקומות רחוקים זה מזה. בתוך כלכל כזה קשה כמובן למצוא את הידים ואת הרגלים, ולא כל-שכן למלא מה שחסר כאן. אולם עיון קל מראה שהכינויגורפיה רחוקה מאד משלמות. כך לא נרשמו כאן, למשל, הכורי הרמכים ברפואה שיצאו-לאור בהוצאת קרן. עצתי למו"ל להדפיס את הדפים הללו מחדש אחרי שיביאו ברשימה איזה סדר שחוא, ולאחר שינקו משיבושי-הדפוס המרובים. א. יערי.

רבו הנסיונות לקביעת מונחי הרפואה בעברית. אך בדרך כלל למקצועות בודדים ברפואה. לפיסיקה, לחימיה, לבוטניקה. אף לשמות הרפואה עצמה הופיעו חיבורים, מהמנוח מוא עצמו (שפתנו' קבץ ד' תרפ"ג) וצ'רניחובסקי (שם), לויאש (לשוננו' ב' תרפ"ט) וספרו של מלחי 'מלון רפואי עברי' (תרפ"ח). אך כל אלה אינם אלא בגדר הקדמות קצרות לחיבור שלפנינו, הן בכמותו והן באיכותו ובמקוריותו. וזה עיקר ערכו. כאן היסוד הלשוני לבנין מדע הרפואה העברי. הספר הזה מקשר את ידיעתנו בתולדות הטבע כיום עם תורתם של קדמונים, שהפסקה בת אלפיים שנה מבדילה בינם ובינינו. במדה ידועה יש בספר זה משום נקודת מוצא לפקולטה לרפואה העתידה לבוא באוניברסיטה העברית, שזולתו גם לא תתואר פעולתה. ויש לקוות שבקרוב יופיע גם החלק העבריי-לטיני המבושר, שמבחינה האמורה אין ערכו פחות משל שלפנינו.

הכרך היפה שלפנינו מכיל קרוב ל-60.000 שמות וצרופי-מלים ממקצוע הרפואה והמדעים המתחסיס עליו. השמות מסודרים לפי סדר א"ב הלטיני בלטינית, ובמקום שאין שם לטיני, או שיש על ידו גם שם סכני מקובל בלשונות המתהלכות, ניתן הלה באנגלית, בתוך הסדר האמור. בתרגום שמות רבים ניתנו גם שמות נרדפים לרוב. מוא השתמש בחבורו בספרות כל הדורות, החל בתנ"ך דרך התלמוד והמדרשים, הרמב"ם וכל ספרות ימי הבינים שבדפוס ושכתב, עד החיבורים המודרניים במקצוע זה. במקרים הרבים שלא מצא לפניו מלים מן המוכן, צרף אותן, לפי תורת החידוש שבלשון, ובמקום שלא מצא להן גם את היסוד, חיפש ודלה באוצרות הלשון הערבית. המחבר הצליח לבחור גם את צרופי-המלים שיהיו נעימים לאוזן. הסדר במלון מקיל על המשתמש בו בכתיב קורטום שבשמות העיקריים ובכתב הקורסיבי שלצרופים. וטוב שהובא בחשבון אופיו של המשתמש כיום בספר מעין זה וכל המלים נוקדו וגמנעו העורכים מראשי-חיבות, אף לצרופים ידועים. ביאליק ז"ל הקדים הקדמה על ערך הספר. ג. סלושץ כתב את הכינויגורפיה של המחבר, ועורך הספר הוסיף לו ביבליוגרפיה עשירה למקצוע הרפואה בעברית.

כבר הדגיש ביאליק בהקדמתו שאין לראות חיבור זה כהלכה אחרונה בשמות שברפואה והמדעים הקרובים. עבודה מעין זו אינה נגמרת לעולם ובצדק אמר המשורר ש-השער לתוספות ולגרעונות ולשנויים פתוח תמיד ולא יגעל לעולם. יש להביא בחשבון גם את השמות הטכניים ההולכים ורבים מיום ליום, וגם את הצורך בשיפור תמידי לשמות רבים. לפני הכל יש, על-יסוד החומר הענקי שנאגר כאן, לצעוד אל עבר האחידות בקבוצות מלים בלשון מדעית, דבר שהנקל לעשותו ביהוד בעברית מחוץ עושר הבנינים והמשקלים המסתעפים מכל שורש ושורש.

רצוני לציין כאן מקצת הערות לתיקון כמה וכמה ענינים. מאזא בעצמו חיפש כבר את הדרך להפשטה ולאחידות בקביעת השמות הטכניים. הוא שהכניס ללשון הרפואה

בעברית את משקל הפעלת (כגון: קצרת, ארמת, שעלת, בוזת, זפקת וכו'). ויש להצטרף
שבצל המלון לא היה עקבי בשאיסתו זו. עד כמה שספר זה צריך לשמש אוצר-טרמינולוגיה,
נראה לי שיש בו תרגומים רבים שאינם צריכים לגופם שמוטב היה בהעתקה נכונה בכתוב
עברי ולצרף אליהם — לכל היותר — ביאור קצר. המכוון הוא לאותם המונחים שנשארו גם
בכל הלשונות האירופיות. כגון: סְלֶאֶנְגִּיקָאֶסְנִיָה, דִּיאֶסְנִיָה, לִיקְסוֹקְנִיִּלִּמְסוֹנִיס וכו'. השמות
האלה נבראו אך ורק למומחים, לרופאים או חימאים. היודעים בין כך וכך את השם בין-
הלאומי, מצד אחר יש לענות לאלה, האומרים שתרגומן של רוב המלים היה ללא-צורך, שיש
מספר גדול של מלים מקצועיות המתורגמות, ראשית, לכל השפות התרבותיות האחרות,
שנית, שיש צורך שגם ההדיוט ידע אותן בקראו על הענין הזה, שלישית רואים אנחנו
בהעתקה ותרגומה אך ורק באור המלה, ורביעית אנו מוכרחים למסור לתלמיד הנא לעסוק
בחכמת הרטואה (שתבא בעת לא רחוקה לאוניברסיטה שלנו) ולאפשר לו את הבנת הלמוד בלשונה.
דעתי למשל במושגים כאלה: Adenoide Vegetationen, Luminescentia, Angophrasia, Acetabulum, Tendo Calcanus (Achillessehne), Vasa (Blutgefäße), Antipyreti-
cum, Erdalkalien, Colitis וכו' וכו'.

כמה מן היסודות לאחידות זו מצויים בעברית ומשמשים כיסודי-מלים למושגי-הבעה דומים
כך, דרך משל, גמר המלה -אות בעברית השווה ל-issio בלטינית (או ung- בגרמנית). על-
ידי שימוש אחיד בצורות, הנקל להעשיר את הלשון ביסודותיה המצויים וגם מקיל הוא את
ההכנה של המלים החדשות. כך למשל ידוע גם להדיוטות גמר המלים -itis בשמות של
רטואה, שמירושו דלקת של אורגאן כלי-שהוא, כגון ארתריטיס, קוליטיס, אוטיטיס,
אפנדיציטיס, גלארינגיטיס, וכדומה. מציאת יסוד מלולי זה בשמות טכניים רבים דורש
להקל על ביטוי ולעשותו גם בעברית חלק של מלה בלבד. אילו למשל היינו מקבלים את
סוף-המלה בִּלְקָת, -קָת ובמקום פסוקים ארוכים כגון: דלקת הפרקים, דלקת של
מעי הגס וכדומה, היינו מקצרים ואומרים קִרְקָת, בִּסְקָת וכגון זה — אֶנְקָת, תוספתה,
אסקת, גִּרְנְקָת, קִיבְתָקָת, וכו'. סוג אחר של מחלות שמותייחסות מסיימם תמיד בלטינית על
-osis, ועיקרן מציאות חולנית של רעל או כמויות-חומר רבות מכפי המדה. למחלות
מסוג זה שמות שונים בעברית במלון שלמנינו המתחילים עם רבוי (תאים בדם), עודף....
מחלת.... הרעלת הדם ב.... ועוד. כאן ראוי היה — אם לא להשאיר את השם הזר — להשאיר
לכל-הפחות את סוף המלה -osis ולתת לו צורה עברית — וִזָה או — וִזִית, כגון:
פחמוזה (Anthracosis), אלקלוזה (Alcalosis), לבנוזה (Leukocytosis), פטרוזה קרנית
(Aktinomycosis), אבקוזה (Koniosis), אבנוזה (Chalikosis), ורבים כך.

האחידות אינה גמורה גם בשמות היסודות החימיים. כאן יש להשתמש בשמות בין-
הלאומיים ולהלביש אותם צורה עברית; אם יש להם גמר לטיני ium — יש לתת להם
בעברית את גמר הגניטיב היווני — יון, כנהוג בספרות העתיקה. כך גם נעשה במלון
ביחס למלים רבות (אורגניון, רדיון, גרליון), אך בלי עקביות. יש לכתוב קליון (ולא קלי),
גתריון, קדמיון וכדומה.

הלשון המדעית בין-הלאומית הקילה הרבה על שימושה על-ידי הכנסת גמר-המלה
-oid. מבארים ש-o מתייחס על צורת הנסיבוס הלטיני o — id — הוא קצור המלה ides או
ideus ומקורו במלה היוונית εἶδος, היות דומה. צריך ליצור גם בעברית יסוד מלולי
תחתיו. אני הייתי מציע את גמר המלה — ומין, שבדומה לגמר-המלה בין-הלאומי יהיה

קצור מן דומה למין, כגון אלקלומין (Alcaloid), שקדומין (Amygdaloid), סרטנומין (Canceroid), פמילומין (Amyloid) וכדומה. מעלה גדולה לצורה מעין זו שהיא מאפשרת ליצור גם שמות התואר משמות העצם, כגון אלקלומיני, —ית, סרטנומיני, —ית וכדומה. כך אפשר היה לעשות גמר-מלה דויה (מן השורש דוה) שיבוא במקום גמר-המלה היווני pathia — בשמות בין-הלאומיים. כגון: שקדוניה (Amygdalopathia), שקקוניה (Aortopathia) וכדומה להם.

במקום השמות המרובים הבאים כמלון להביע את היסוד-המלולי השכיח בשמות של רטואה — anti — במובן: כנגד, בהשוואה ל... שונא ל... וכו' (כמלון: נגד, סותר, מתנגד, הפוך, מול, לגבי, לעומת, תחת, וכו'), הנכון היה להשתמש בשם-תואר נגדי, כגון נגדי-חום (Antipyreticum), (או סם נגדי-חום), נגדי-כאב (Antidolorosum), וכדומה להם. לשם קצור-המלים, מן הראוי היה לשנות את השמות המתחילים ב-חוסר — ושעיקרם במקום ... היווני, ולהתחילם באי —. ואם כן: אי-דם (Anaemia) תחת חוסר-דם, אי-תיאבון (Anorexia) תחת חוסר-תיאבון, אי-לב (Acardia) תחת חוסר-לב וכדומה.

באוצר גדול כמלון זה יתכן שתמצאנה מלים שמן-הראוי היה להחליפן באחרות, בשעת הוצאה שניה, שכוראי לא תאחר לבא. במקום —מרפא בהפך — Allopath — טוב היה —רפוא מתנגדי — ורפוי מתנגדי — ל-Allopathia. שם זה מבטא שהמדובר הוא בשיטה רפואית שאמצעיה מתנגדים למהות המחלה ושהרפוי הזה נמצא בניגוד לשיטת ההומיאופתיה. במקום —רפוי באיכויות דומות Homoeopathia טוב היה לתרגם —רפוי דוגמתי. הביטוי נמצא כבר בספרות העתיקה (שבת צ. תחומא פקודי, קיל) ופירושו "הרפוי בדברים דומים". מקורה של המלה ב-δευματολογος היווני. בשם הזה יהיה גם משום רמו שאין ההומיאופתיה מרפאת באמצעים מדעיים אלא בתוקף הדוגמה של מיסדה (Hahnemann).

במקום השמות השונים בחיבורים הרגילים במחלות-העינים, למשל Hypermetropia (יתר-ראיה, עודף-ראיה, רחוק ראות וכו') מן הראוי לתקן מלה אחת קצקראות והוא הדין קצקראות Myopia (תחת קוצר-ראיה), וקבראות Presbyopia, ישקראות Emmetropia (תחת: ראיה נכונה, ראיה כתקונה, קצר-ראיה), ועוד.

המלה Constitutio שהרעות מחולקות בתרגומה גם בלשונות האירופיות, כתובה במלון מוג. שם זה יפה הוא ל-Constitutio בחימיה, שפירושה הרכבת האטומים בחלקיון (Molecul), ערבובית הגולים והיסודות, אך לא כן ברטואה, ששם מציין השם הזה את כשרותו היסודית של הגוף המיוחדת לכל יחיד ויחיד, ביחס לטמפרמנט, לכשרון מעולה ודרגת כח התנגדותו. טוב היה לבחור בשביל מושג זה את השם מפר. בו מחבטא גם מושג היסוד לריאקציות המסוגלות לבא על מהותו של גוף זה.

כך יש גם להחליף באחר את השם הפעלה, שקבע אותו קלאצקין, לאמור: Affekt. ראשית אין שם זה מביע את הפתאומיות שבהתרששות. ושנית הוא נותן מקום לסעות, משום שהוא משמש כבר לאמור ריאקציה חימית. משום כך לא טובה ממנה גם המלה הפעלות שאינה שכיחה. לעומת זה נראה לי שיש כאן ליצור שם מן השורש עור או עורר. שפירושו גם גרה, למשל "תעצרוכה" על המשקל של תעמולה, תהלוכה, תערוכה, וכו'. בזה יבוטאו גם מושג ההתרששות וגם מושג הריאקציה.

וקוים לחיקון כמה ממושגי הפיסיקה והחימיה. אי אפשר לכלול בשם אחד קלי או אשלג מושגים כה מרובים כאלה: א. Kalí — אבן המלח של קליון, K₂O או KOH

או קלי צורב (Kali causticum); ב. Kalium - היסוד ומתכת אלקלית; ג. Alkali - חומר הנמנה על האלקליים; ד. Alkalien - חמצמימות (Hydroxyd) של מתכות אלקלי (קליון, נטריון, ליתיון, קאסיון, רובידיון) והמלחים חמצני-הפחמים. במקום זה יש לקבוע שמות אחדים: א. קלי, קלי צורב (Kali causticum); ב. קליון; ג. אלקלי; ד. אלקליים. לפי הצעתי שלמעלה, טוב יהיה לקרוא ל-Alcaloid אלקלומין, ולא "כעין קלי"; הכוונה לפחמנים בעל אוסי אלקלי, שעליהם נמנים אטרוסין, קוקאין, ניקוטין, מורסין וכו'.

Amyl, שהוא נוסחה שרשית של הפנטאן (Amylalcohol=C₅H₁₁) אינו מזדהה עם Amylum - עמילין, אעפ"י שהם דומים לשמיעה. טוב מזה לקרוא לו עמיל.

כך גם בדבר Ammonium ואמוניאק - ששניהם מסומנים בשם אמן. אמוניון, השקשי (Radikal) הבלתי ידוע באופן חפשי (NH₄) שאמנם החמצמימן שלו (NH₄OH) שווה לאמוניאק + מים, ושביחס לחומצות הוא כמתכת אלקלית (כלעיל) (מצטרף בחימצות למלחים) - יש לציין בשם אמוניון, ולאמוניאק יש להשאיר את השם אמן.

Albumen = חלבון אינו מזדהה עם Albumin. האחרון הוא חומר-פרוטאין מיוחד בגלובולין, פרולאמין וכו', הנמס במים. מכיוון שכטרמינולוגיה הרפואית, בעיקר בבקטריולוגיה ובסרולוגיה סוג מלים זה נגמר ב-in, איני רואה מדוע לא נכנים גמר-מלה זה גם בעברית -ין. Albumin יוכל להקרא חֶלְבִּין, וכך אי-אפשר לקרא ל-Albuminuria (הפרשת חלבון נמס, קרום-אלבומין וגלובולין, בשתן) "חלבון בשתן" אלא, לפי הצעתי השתנה חלבינים. אין לקרא בעברית "חלבון תחליבי בשתן" ל-Emulsions-Albuminuria, כי אין המדובר בהפרשת חלבון נמס בשתן אלא במראה הלבן שיש לשתן בגלל זרחת-האדמה (Erdphosphat) ואדמות חומצת פחמן שנמצאות בו. יש לקרוא לטרמין זה בשם השתנה תחליבית. ההטעמה באה כאן על השתן ולא על מציאות היסוד התחבובי.

גם תרגום המושג Intrinsic Albuminuria, חלבון אמיתי להבדיל מחלבון שוא, Pseudo albuminuria אינו מוצלח. כשיש Albuminuria vera (intrinsic) באה הפרשת השתן ישר מן הדם, כלומר בתוך החלקים ממריצי השתן שבכליות ובלי התערובות הנוספות שבדרך עד שהגיעו אל השפֶּקֶה. העיקר כאן אינו סוג החלבון אלא מין ההפרשה. לפיכך אין לתרגם חֶלְבִּין אמיתי או חֶלְבִּין עצמי בשתן אלא "השתנה חֶלְבִּינים נְכוּנָה" להבדיל מן Pseudoalbuminuria שהיא "השתנה חֶלְבִּינים קֶדְמָה". Albumoide הם מבחינה ביוכימית בעלי איכות-מבנה אחרת מאשר Albuminoide, הם טרם נחקרו כהלכה מבחינה כימית והם מתהווים את תיק השְׁרִיר (Sarkolemm), את הקרומים הגזוגיים ואת הקרום היסודי (Membrana propria) של הבלוטות. לפיכך אין לציין את שניהם כ"כעין חֶלְבִּין", אלא היה מוטב להבדיל ביניהם לפי כינויי השמות שהצעתי למעלה: חֶלְבִּינוֹמִין=Albumoid, לעומת חֶלְבִּינִינִין=Albuminoid.

ועוד קצת תקונים ממקצוץ אחר:

אין Anode ו-Kathode מזדהים עם Anion ו-Kathion. לפיכך אין לתרגם את הראשונים בשם אחד "העֹלֶה" ואת האחרונים - אמנם נכון אך בלתי אחיד - בשם אחד "הקטב השלילי". נכון מזה היה להבדיל ביניהם כגון: מַעֲלָן=Anode, עֲלִיאִין=Anion, יוֹרִידָן=Kathode, נְדִיאִין=Kathion¹). אגב, מוטב לכתוב את שם האטום הסעון חשמל

¹ פרטים על הדבר הזה יש למצא בחבורי, שיופיע בקרוב בשם: ספר מונחים רפואיים עברי-לטיני-גרמני עם ביאורים על כל המושגים והסברת שרשי המלים הלועזיות מראה מקומות ומקורי המלים העבריות.

(Jon) ב-איון ולא ב-יון. לכתוב נכון זה מבחינת הפונטיקה היונית מצטרפת הנוחיות שיש בכתוב זה בצרוטי-שמות כגון בין ב-איון=Kathion ורדיון=Radium, היסוד החימאי. — Resonanz („Gleichklang“) והמושגים Echo, Widerhall אינם היינו-הך וכן אין לתרגם את שניהם ב-הד, הלוט. אצל מלחי: „הקויות“ נכון מזה היה לאמור שונה-קול על משקל שונה-צבע; הפועל יבא או בבנין נפעל „השונה קול“, (Resonanz herstellen, Geräte abstimmen).

שמות זרים, אף אם הם נמצאים בכתביהם של סופרים מימי הבינים, נשארו בכל זאת בורות ואין הכרח להכניסם בגלל זה לתוך אוצר הלשון של ימינו. למשל נתרגמה המלה Aberratio (סירת קרני-האור מן הקו הישר בשם גליקה, לפי אבן-תבון, או ביצירה החדשה ליתק²). אך ברור ויותר מובן מזה לסבוע שם מן הפועל סור או להשתמש בשם נטקיה (במשמעה של במדבר רבה י"א לפסוק במדבר ו. כה). או שטניה (שטה) לפי משלי ד. טו; ו. כיה. אין המדובר בהתבלבלות האור כמו שיוצג גם מן השמות הנרדפים (תעניה, התעניה, הטניה) אלא בסירת קרני האור מן הקו הישר או בהסרתן.

„Urzeugung“, „Abiogenesis“ מתרגם: הנייה מאליה, התמוות עצמית, התולדות (מלה מיוחדת למויא). שני השמות הראשונים אינם מציגים את החיים שבהיות זו, השם השלישי אינו מעיד על היות התהוות זו היות חיים ראשונית מחומר דומם. טוב היה להשתמש בהוספת ראשית לשם המצוין הנ"ל ולקרא בהתולדות ראשית. — (Milben) Acarides ממשפחת Arachnoideae מתרגם מויא, כמלחי, קרצית לפי גיסין פט; אך מפרשו של רש"י שם נראה שהכוונה היא למין זבוב עוקץ ודוקר, מעין זבוב הבקר, Bremse או ארבה. מוטב היה לקרא למין זה קרוץ (קרוצה), כמו שכתוב בראש שה"ש רבה „קרוצי בישי מינה“. גם עש אינו שם נרדף לבעל-חי זה, כי זה מצוין מין אחר: Motte (ישעיה ג. ט. ועוד) וקסא (קסא) אינו אלא מין מיוחד של העש, המשחית את הבגדים (ישעיה נ"א. ח.). — השם Angina (Oppressionsgefühl), למשל ב Angina pectoris מתורגם נכון במחנק הקוה, אך Angina tonsillaris במובן דלקת השקדים אין לתרגם מחנק השקדים אלא „תננת השקדים“. — Aleukämia (α-חטף, λευκαμία = מחלת הכדורים הלבנים בדם) נראה לי מתורגם שלא בצדק: „חוסר האים לבנים בדם. אדרבא יש מקרים במחלה זו שיש דוקא עודף של תאים לבנים בדם. מלבד זה אין מחלה זו נוגעת בעצם הדם — שלפפעים מדת התאים הלבנים בו גורמלית או אף גדושה, אלא זוהי מחלה של הכלים מהווי-הדם או של הכלים הלשדניים. אלה נראו בסמנים ותופעות דומות לתורדס (Leukämia). לפי זה יש לתרגם את שמה של מחלה זו „תורדס מדמה“. — Aleppo-Pinie מתורגם בלש, עץ שמן, דרין, דריגון. כל השמות אינם נכונים, מפני שהעץ הזה אינו עץ שמן ואינו לכש (לכש, קריא לגש = λύγος, מין ערבה אשר מצמרו עשו את הפתלים [משנה שבת ב. א.]) וגם לא דריגון (δούρος=Biche) (לפי פירושו של הירושלמי לשבת פ"ב. בהתחלתו ולראש השנה פ"ב. מצטינת המלה הזאת לשם נרדף לעץ שמן). אך ל-Aleppo P. יש שם מקובל והוא: ארן ירושלמי.

⁽²⁾ נדמה שמהשרש לז-סור, משלי ג. כא, אך פירוש הדבר גללו (משלי ג. לב; יד. ב.) הוא „אחר“ „בעל-חטא“.

Infiltrat ון Infiltration מושגים שונים הם, ואין לתרגמם ביחד תלחול (סגון). המפרש עוד וברים שונים. צריכים לומר לשם הפעולה Infiltration=תלחול, אך Infiltrat, במשמע של חומר חודר אל תוך האריג בשעת החלחול, יהיה "תלחול"; ובמשמע הבא מפעולת החלחול (כגון Transsudat, Exsudat וכדומה להם) יהיה שמו "תלחול".

Anticardium (ἀντι-מול, ἀρδία=מקום הלב) מתורגם "פיתקבה", אפס פיתקבה הוא ה-Osteum oesophageum ventriculi ואנטיקרדיום טעמים שהוא מציין את גומת הלב ופעמים שהוא מציין את הגומה בין הבריחים בחלק התחתון של הצוואר; לפי זה נאה לו השם "גומת ראשית הקבה". אמנם גליגוס קורא ἀρδία גם לפי הקבה Osteum oesophageum ventriculi וגם לגומת הלב (או הקבה) לפי שמצבו של פי הקבה שוה לגומת הלב. —

Agger (Damm, Wulst) מתורגם "ספיפית" כנראה לפי בכורות כב. "משיראו ספיפיות" והספיפית מבוארת בו במקום כפיקה מתוך פיקה. אך בצדק חיקן בעל הערך קפיפיות במקום ספיפיות (מן הטועל קפף או כפף, קפיפית בתור מלת ההקטנה של קיפה מציינת לפעמים את קיפת פי הרחם) ואין זה מן המדה לקבוע מלה משובשת או "הקטלוגומנו" כשעה שיש לנו השם הנכון ויפה פיקא או פיקא מן הפעל נפק. שם זה גם נמצא פעמים רבות בתלמוד, כך למשל בפירושו הנ"ל ובחולין קל"ד: במפורש "פיקה של גרנרת". —

Aerobier הם חידקים שאינם זקוקים לאויר (ἀήρ) לחייהם, כלומר גם לחנקן, לתמצת הפחמן וכ' אלא לחמצן בלבד. לסיכך אין לקרא לו "חידק אוירי" אלא "חידק חמצני" והוא הדין ל-Anaerobier הנקרא "חידק פלתי חמצני". — Sternum מתורגם לפי התלמוד "מפתח הלב". מוטב מזה היה לקרא לו מפתח הלב או מפתח הלב (ברכות ס"א³). משום שלפי המשנה (תמיד פ"ד מ"ג) היה מקום הלב נפתח משני צדדי העצם הוה דרך נתיב בחלק הסחומי בין הצלעות והעצם הזאת. — Akrothymion (Blutwarze)⁴ מתורגם פקעה לפי צ"ו כח. (צ"ל כח:!) אך פירושה של פקעה שם סדק. המדובר הוא כנראה כח Fissura ani: "ליתי קשיתא דאסנה לינח פקעא להרי פקעא וה"מ פקעא עילעא פקעא תתאה". גם רשי מבאר שם "סדק של גרעינין (scilicet) מן הסנה, הצבר) נגד סדק שבבשרו" ואם כן המדובר אינו בנידול אלא בסדק או קרע. אני מציע כאן: "פלית-דם". — Acid, hydrochloricum ון Acid. chlorhydricum — (תמצת קלור מיקן) אחד הם. צ"ל "תמצת מלח". — Tendo calcaneus — (מיתר אכילס) מתורגם כחך שאר מלים צ"קוב לפי חולין צ"ו. (צ"ל בכורות מ:!) אך שם הפירוש אמצע השוק האחורית (Hinterbug) של הבהמה. כך גם לא לקרא למיתר זה צמת הגידין לפי חולין צ"ו: משום ששם זה יכול לציין לכל היותר את מקומו של המיתר ולא את המיתר עצמו (בעצם: נקודת קשר העורקים). הפשוט ונכון יהיה לקרא לו "מיתר העקב"⁵. — גם Concrement, חומר אבני עיי הצטרפות חלקים קטנטנים, וגם Concretio, פרוצס ההצטרפות מחורגמים צרידי לפי חולין ל"ו. אך שם כמקומות אחרים פרוש הדבר הוא יבש. ההפך מן רטוב, משמעו גם כן נקי בנגוד למעורב. מכיון שיש כאן מקום לסעות, מן הראוי היה

(3) טרויס, Bibl. talm. Medizin ע' 73 סבור שהשם מפתח הלב בא מן היונית κλαύα או clavicula הרומית = מפתח. אך clavicula היא עצם אחרת, הברית.

(4) ἀκροθύμιον, טרח של Quendel, משום דמיונו.

(5) על אודות ההבדל בין גיד = ligamentum ומיתר = tendo ראה את המאמר ב-הרפואה' אב, תרצ"ג דף 18 מאת ר"ר א. י. לוי.

להכדיל בין שני המושגים ולכתוב: Concrement "צָרִיד" או "אֶבֶן" Concretion "התאבנות", "צָרִיד", כמובן התאבנות הבאה מתוך החיבשות. — Allaktine Strahlung, Luminescentia נקראת כפשוטה הַפֶּצֶת אור. מוטב היה לקרא לה במקום זה "בוֹצִינִיּוֹת". הקרינה האֶלֶקְטִינִית צינה לפנים אור מיססורי, בלי חום או דליקה. בהבדלת בוצינא מן אור יש להשיג גם את המושג המיוחד הזה וגם הקרינה הבלתי חמה. — Angophrasia (αγγω-φρασία, דבור, גם השם היווני אינו מציין נכון את המושג הזה), Gaxen, מתורגמת "דבור-אימים". אך באמת אין ללקוי זה שום שייכות לפחד. הוא מסוג Dysphrasia, לקות הדבור שמהותו בהכנסת קולנים נמשכים, מצורפים אפיים בין המלים. נכון היה לקרא ללקוי זה בשם הבא מלעג או לעז, מעין "שָׁפָה לַעֲבָצָה (לעצגנית), או שָׁפָה לַעֲוָצָה (לעוועזית), והפועל כמו gaxen בגרמנית יהיה לַעֲוָצָה, לַעֲבָצָה.

רואה אני בהזדמנות זו תקונים אחדים לאי-אלו מונחים טכניים, שכמה מהם אינם מיוחדים למקצוע זה בלבד אלא שנכנסו למלון:

abundant (im Überfluss) במקום: בשפע, הצעתי: לרוב; Abusus התנהגות יתרה שמוש מופרז, השתמשות יתרה, הצעתי: זוללות; Abruptio (plötzlicher Knochenabriss in der Quere) שבר עצם לרחבה, הצעתי: שבירה (ראה ירושלמי פסחים פ"ו ל"ג, ג. על שמות י"ב, מ"ו); Hyperemesis יתר הקאה, הצעתי: סטיקה (לפי ירמיהו מ"ח, כ"ו -סספ בקיאו); Blutgefäß קְלִי-הַדָּם, הצעתי: קְלִי-דָם; Anisuria (אי שויון של כמות השתן במעט לעת במחלות הכבד, α-חסף, isoos=שווה, oúria=השתנה) אי-שויון כמות השתן, הצעתי: השתנה שונה כמות; Aelopila (αίολος=מרחף, pila=כדור) מדרות, הצעתי: מִדְרָא (כי אינו מורד את הרוח אלא את לחץ האדים); Ademonia (ἀδemonia=אי עליו) עיפות הנפש, הצעתי: דְבָאוֹת; Dendrit (δένδρον=אילן, הצעתי: עֶצֶץ, או לשם החלפה אילנולן; dendritisch מסוּפָף, קָנָף, הצעתי: קְצִיצִי (אֵילָנְלִי); Adenoide Vegetationen (גדולים של השקדים החכיים ולא של אי מזה בלוט) שגשוגי בלוטות, הצעתי: שגשוגי שקדים (חכיים), צמיחת שקדים (חכיים); Adiabatisch (מצב אשר חום לא יכול להכנס ולצאת) אי חריר לחום, הצעתי: חסום חום; Aethiops (לפנים היו מצייגים את הצבע השחור של חפצים) כושי, הצעתי: קְקָרָר; Agromania (ἀγρο-μάνια=שגעון) שגעון להתבודד בשדות, הצעתי: שגעון קללאי; Agenitalismus (ἀγενιταλισμός=חוסר אברי-המין; Acicula (Stachel, Dorn) מחט, הצעתי: חוֹתָה, חוֹתִים; aciculär מחסיים, הצעתי: חוֹתִים; adelomorph (ἀδελος=אי נָכַר, μορφή=צורה) אי נכר, חסר צורה מְסִימָה, הצעתי: מְחֻבָּר; Addiktion (מקבל זכות משפטית) התמכרות, הצעתי: נָפוּי; Morbus Addisoni (שטיבה לעשות את צבע האור כברונזה מסכת לקוי שחפני של הכליה הצודית) אֶרְדֶּת, הצעתי: מְצֻהָחַת (אַרְד=מְצֻהָחַת, Messing=בְּרֹנְזָה); Erythromelalgia, Akromelalgia (ἐρυθρο-μέλας=אדום, α-μέλας=אדום, αλγος=סכנה, αλγος=אבר) כאבוהתאדמות של הקצוות, הצעתי: דלקת הפסגאות (השם דלקת מציין גם את האדם וגם את הכאב); Acralis של הגפנים, הצעתי: קֶסֶנְתִי; Akoasma (ἀκοή=שמיעה, ἀσμα=שיר בת-גלים) שמיעה מְדַמָה, שמיעה שמדמיון, שמיעה דמיונית, הצעתי: שמיעה כתי-קיל (Gehörshalluzi-); Akestoma (Granulationsgeschwulst); (nation גדול מגרפן, גדול גרעיני, הצעתי: קָרָפֶן; Anaesthesia (Akenesthesia) (ἀνα-αίσθησις=הרגשה) יש להכדיל בין המושג האקטיבי (gefühllosmachen) אֶל-תחושה ובין המושג הפסיבי (Gefühllosigkeit) אי-תחושה;

Acetabulum (Hüftgelenkspfanne) מרחשת הקטלית, מחבת הקטלית, כף הירך, הצעת: מחבק (לפי נדרים ג"ה). מקום חבק הויה השם כדוגמתו של מחבה. כף הירך נקרא כל פרק הירך כולו וסביבתו ולא גומת העצם בלבד. ראה את המאמר המצוין הנ"ל של א. י. לוי. בהערה 5 תחת השורה.

למושג הרפואי, שאודותיו מדברים הרופאים בכל יום: Cure, Kur, (למשל - קור בקרלסבד, קור של זלברצן, קור זריקות, קור הקרנה וכו') אין מלה מגדירה מדויקת. המדובר הוא בטפול כתקנית במספר מדויק ולפי טפס ובאמצעי מיוחד. דומה שאין המלה הרגילה, טפול, מוסרת את המיוחד שבענין. הצעתי היא לקרא לזה בשם "הקסון", שם עצם הבא מבנין הפעיל של הפועל סכן (sorgen, pflegen, curare); בהפעיל זה ישגם מן המשמע קבוע הגבל, מפרש. מלבד זה ימצא בדבר הזה עוד לשון סגי נהור מפני שכתוב באיוב לג. ס. -לא יסכן גבר ברצותו עם אלהים" במובן מועיל, מצליח.

הנני לציין לבסוף רק אי-אלו מושגים שלא נכנסו למלון זה ושראויה היה למצוא להם שם עברי. אני מציע לתרגם את השמות האלה לעברית לפי הנראה לי:

Wildbad מרחץ מקדב, (מרחץ נר); Akratopege (מרחץ מדבר קר, תחת 20°) קרי-מקדב; Akratotherme (מרחץ מדבר חם, מעלה 20°) חמי מקדב; Aktinobolismus (קרננה; Ausstrahlung) Adenase (תסס המעביר אדנזין לתת-קטנתין) תסס-בלוטין; Adenin (מפני שמצאוהו ראשית בבלוטות) בלוטין; Aminopurin (חלק של "הנוקלאין") גרענין; Kinase (מפעל המעביר את ה-צימוגן של "אנזים") מפעל תסס; Akne rosacea (Rhinophym) בולבוס-אף; Akne sebacea תתית תלפיות יבשה; Akne-Keloid תתית צלקתית; 1. Äquivalent. 2. במובן Ersatz, Gegenwert תמורה; 2. במובן Gleichwertigkeit (Fuligo) פיתין; chem. Äquivalenzgewicht שווי-ערך; Aethalium septicum (Fuligo) פיתין; (Fuligo) (הצפוי שחור-חומי, פיהמי בלשון בשנים ובשפות אצל חולים מסוכנים) פיתין; Aeskulapstab (המקל המלוסף מנחש, סמל האמנות הרפואית) מגן-אסקולפוס; Aetherrausch שכרת מאתר; "Agacement des dents" קהיות מקאיכה בשנים; "Agacement des nerfs" הירגזה יתרה של העצבים; Agaricin חמצת סקריית הפיקה (ראה למעלה "Agger"); Oxydul (חבור של יסודות בעלי פחות תחמצת) תחמיצית; (למשל: Cuprum oxydat, תחמצת הנחשת, Cupr. oxydul (C₂O) תחמיצית הנחשת); Amphismila (אמפסימילא=סכין) (סכין מיסי של המנתחים) מיפיכון; Amphirrhina (Paarnasen) (כל בעלי-התליות מחוץ לבעלי-נחירה) בעלי-נחירים; Monorrhina (Cyclostoma) בעלי-נחירה; Ainhum (בשפת הכושיים "נחנק" מחלה השוררת בין הכושיים המחניקה את אצבעות רגלים ביחוד את האצבע הקטנה מפני קשיון עור מקומי) חנקת; Alcuenta (כסיס משחה מנמסת במים אשר חלבונה מעורב דק מאוד עם הלהל) דתן מקהל; Paranoia (Geistesverwirrung) תמהון-ללב, שעמומית (ראה דברים כ"ח, כ"ח ותרגום אונקלוס שם. ב"מ. ס. נדרים פ"א. שעמומית); Erdalkalien (אדמות אלקליות, מתכות אלקליות, למשל: קלציון, שטרוגסיון, בריון, מגנזיון, כריליון) ארץ-אלקליות.

בשאלת מושגי כלי-הדם היתה ערוביבא גדולה עוד עד ימינו אנו. לגכון, שישארו המושגים האלה, עורק = Arteria, וריד = Vena כמו שקבל אותם מויה מספר התלמוד וחכמת הרפואה של י. ל. קצנלסון (רף 23). אמנם בתלמוד (חולין כח. וכו') אין "וורידין" אלא Arteriae carotis communis. גם הרמב"ם בפרושו למשניות (חולין ט"ב) מבאר:

הוורדין הן שני עורקים דופקים ונמשכים בצואר על שני צידי קנה הריאה. אך עלינו לדעת, שבימי החלמוד ובימי הכינים לא הכירו ולא ידעו ברור את נחוח כלי-הדם. אפילו בשפות אחרות של הימים ההם החליטו תמיד את המונחים: עורק, וריד, גיד, עצב, מיתר ועוד. עד שבא W. Harvey וכתב את ספרו המפורסם: De motu cordis. 1628. בכל זאת היה מוטב לעזוב את המונחים האלה כמו שהם שגורים בפי העם ולא להחליטם שוב מתוך צדק היסטורי מפרו. טוף סוף יכולים למצא אפילו ראייה למושג עורק = Arteria מהמקרא. כתוב באיוב ל. י"ז. לילה עצמי ניקר ועורקי לא ישכבון. רש"י מבאר את הפסוק בסמיכות על דונש אבן לברט - עורקי. גידי אין להם מנוחה, גיד בלשון ערבי עורק (عرق). ופירוש מצודת דוד מבאר כי מפני דסיקת העורקים אי אפשר לו לשכב ולישון. (ראה ד"ר א. י. לוי, בהרפואה תרצ"ד דף 152).

במחבר המלון ובעורכו נצטרפו אותן המדות המיוחדות שרק הן שהסגילים לפעולה גדולת-ענין זו. מויא הרופא היה בקי באוצרות הלשון העברית, והסרמינולוגיה המדעית בעברית העסיקה אותו הרבה במשך 28 שנים. שנים רבות לפני פרסומו של החבור העניקי הזה כתב מאמרים וערכים על אודות הסרמינים העבריים במדע ובחכמת הרפואה, וריבים מהנצוצות ופרורים נכנסו בלי משים אל שמוש הלשון היום-יומית ולמלוני הלשון העברית המרובים. אך פרי עבודת חייו מונח בחבור הנוכחי. בסתר חדר עבודתו, על גבי השלחנות, במחבואי הארונות ובכל פנה וקרן זוית היו צבורים ומוטלים עמו פתקים לרבות, תלי תלים של רשימות ולקוסים, מוצאים מן כל גנזי הספרות המקצועית ברפואה ומדעי הטבע. כותב ביאליק ז"ל עליו בהקדמתו לספר הלו.

סרם גמר עבודתו נפטר המחבר, אך ספר רב ערך מצא את אישו, שיגמור את המצוה בשאלו צ'רגיחובסקי. בו נתאחדו המעלות המיוחדות לשם כך בהיותו רופא, בהיותו יודע על כרין את לשונות-המופת העתיקות ובהיותו משורר כביר, בעל חוש אינטואיציה יוצרת בלשון, ובעל מדע.

ז. מונסנר

71. מסכת חנינות. תל אביב, (דפוס אחדות), תרצ"ד. 38 ע, פורטרט.

21:14

הלכן: חניגת שנת החמשים של או"ר [=אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ] בפולשטא, תרס"ה. — החניגה לשנת הגבורות של או"ר בארץ ישראל.

72. מפלגת פועלי א"י. כתבים ותעודות תרפ"ט-תרצ"ה. (תל אביב),

מרכז מפלגת פועלי ארץ ישראל, (דפוס ספר), תרצ"ה. 189, [41 ע. 14:20.

על הסעפפת: כתבים ותעודות תרפ"ט-תרצ"ד. — ...כולל [שלשים וששה] כתבים ותעודות שבהם באה מפלגת פועלי א"י לידי כמוי מנוסח ומוטבי בהזרמנויות שונות. מצטרפות כאן פרשיות פרשיות, שיש בהן כדי לשמש סראי-מקומות לשם אורגניזציה פרוגרמטית בשביל חבר הפעילים ועסקני המפלגה. — ע' 183-189: הצעת פרוגרמח למפלגה המאוחדת (נוסחה ע"י ב. כצנלסון בשנת תרפ"ט).

73. משה בן מימון [Moses b. Maimon]. תשובות הרמב"ם.
אספן סתוך כתבי יד וספרי דפוס והוציאן לאור עם מבוא והערות ומפתחות
אברהם חיים פרויסן. ירושלים, סקיצו נרדמים, (דפוס, הספר" בירושלים ודפוס
שושני כהל אביב), תרצ"ד. LXI ק, II דף, 408 ק. 15 : 23.
(ספרים היוצאים לאור על ידי חברת "סקיצו נרדמים". שנה תרצ"ד). — שער נוסף
ברומית. — ביבליוגרפיה: ע' XXXIX-XVII.

תשובותיהם של הראשונים חשובות מכמה בחינות. חוץ מערכן ההלכי כמשקפות
דעותיהם על המקורות, יש בהם משום גלוי ההוי שבדורם ומפתח לדרכי יצירתם בכל פנות
התורה ומקצועותיה המטופים. אמנם ברבים מספרי התשובות נמצאים בעצם ענינים ידועים
וברורים לכל, אלא שבמקרה לא נתחורו לשואל מפני חסר ספרים או העדר מורה-הוראה
בר-מכא במקום מגוריו. גם בספר שלפנינו, שהוצא ע"י פריימן מתוך התעמקות ושקידה
מאומצת, יש תשובות כאלה. אבל מאידך גיסא רובן נכתבו אל הגשר הגדול ע"י בעלי
חריטין, גדולי התורה. שפנו אליו בשאלות עקריות שונות הנובעות מתוך מר"ם של הלכה
ומתוך החיים המגוונים של המציאות הישראלית בכל חפוצות הגולה. יש ביניהן גם כעין
חליפת תשובות רצופה הקובעת ברכה לעצמה ע"י ברור ולבון של בעיות עמוקות תוך כדי
הגנת הכותבים על פסקיהם.

הספר כולל שפ"ו סימנים (שמ"ד תשובות, ומ"ב ביאורי ענינים), ובראשם מבוא
גדול הדן במקורות שמהם שאב המכנס, והם ברובם דפוסים קודמים וכ"כ כתבי יד
אחדים שנתרגמו עכשיו לעברית; במבוא נתן המו"ל לוח להשוואת הסימנים שבכת"י אוקס-
פורד ובהוצאה שלפנינו, רשימות מפורטות של קבצי תשובות הרמב"ם בספרות אירופאיות
חשובות וגם צין את הספרים שבתוכם מובאות תשובות הרמב"ם. בפרק מיוחד מגיש
המכנס תוספת לתולדות התשובות, למקומותיהם וללשוניותיהם. בגספחים למבוא באו אגרות
רבי יונתן הכהן והרמב"ם הרצופות לתשובות חכמי לונגיל, ומעמוד 375 עד 380 באו תקונים
והוספות לעצם התשובות מהרב ש. אסף.

המכנס גלה בקיאות וכשרון סדורי מובהקים. ואסף את תשובות הרמב"ם המפוררות
וסדרן לפי תכן הענינים והוסיף הערות חשובות ובאורים בנוגע למקורות ההלכה הגדונית
בתשובות ולגרסאות המרובות. בסקירה קצרה על התהוות התשובות מצין המו"ל את דעותיהם
של האחרונים על עצם התשובות ואת פקפוקיהם כלפי אחרות מהן. גרמה לזה העובדה, שהרמב"ם
גלה התנגדות לכמה דברים הרווחים באומה והביע גם הסכמה לדברים שלא נתקבלו בעם
(עיין לדוגמא סימנים קע, שעא). ועל כן לא הרבו האחרונים להתעמק בתשובות הן ולישב
— ויהי גם ע"י פלסול — את הסתירות ואת הקשיים, כשם שעשו זאת בשאר ספרי הרמב"ם,
בדוחות את האפשרות ליחסן לרמב"ם. יש להדגיש כי המכנס הצליח לעמד בהערותיו ובאוריו
על דברי הרמב"ם להתחקות על שרשיהם, להשוותם לכל ההלכות הרווחות בספרות התלמוד,
מורשי ההלכה וכו' וביחוד ידע להסיק מהם מסקנות מאומתות ביחס לקביעת כללים, לדרכי
ספק ההלכה של הרמב"ם. (עיין למשל בהערות לתשובות א. קו).

לשבח מיוחד ראוי מעלו של המכנס. מפני שאפשר ע"י מפתח ענינים (עמודים
381-390) מושכל ומכוון בכותרותיו המפורטות יפה את תכן השאלה הנידונה את הגישה אל
הנושאים כלם. הכותרות מותאמות לסדר ספרי השולחן ערוך. עכשיו בהקצן התשובות יחד,
מתגלה לפנינו הרמב"ם על צדדיו הרבים שלא יכלו לבוא לידי בטוי בהלכות פסוקות

וקצובות. עכשו נתנת ההודמנות לכל בעלי המקצועות השונים, כגון ההסטוריונים והוקרי-
התפתחות החוקים לעמד על הבחינות השונות של החיים החברתיים והכלכליים (עיין
התשובות של חלק השן משפט הדנות על עסקא, מסחר וכו') ומצד שני על אפני הכרעותם
בכל השאלות הנוגעות לקביעת ספק ההלכה, כפי שהתבטאה גם ביד החזקה. מאחורי
הכותב מתגלה ומופיע רקע חיים עשירי רוח של כל תקופת חייו של הרמב"ם, מה שאין
כן בספרים גדולים אחרים שחבורם חל בתקופות ידועות של חייו. כמה מענין. כיצד הרמב"ם
אומר לחנך את בני דורו, כדי להוציא מלבם טעויות מושרשות (עיין לדוגמא תשובה מו).
מצד אחד הוא עונה לשואליו מתוך לב שופע רוח ואצילות, עדינות והשתפכות הנפש,
ומאידך גיסא אנו רואים כיצד הוא לוחם נגד המהרסים מבפנים, הקובעים את נפש היהדות,
(עיין סמנים מב, מו ושסס).

חבל מאד שעד כה לא שמו לב כהוגן לתשובות שהתורנים שבהן היו בודאי חוסכים
כמה פלפולים ודחק שלא לצורך, גרם לזה אולי הבודד והפרוד של התשובות, יש להעיר, כי
בהערות נמנע המכנס מלציין הכרעה או נסיה לכוון ידוע; חסר גם ציון העובדה, כי תשובות
ידועות פותרות הרבה מן הבעיות ומן הקשיים שנתחבטו ונתלבטו בהם מפרשי היד החזקה.
בסמן מו חסרה הערה, שתשובה זו נעלמה מעיני המשנה למלך בהלכות בכורים פרק ד' ה"ג.
בסימן מד צריך לתקן במקום כי תצא — כי תשא. לסימן קצח יש להעיר שהמכנס
צריך היה מקודם להוכיח את אמיתותה של התשובה, כדי שיוכל להתבסס עליה. על-כן
מתמיה, כי מביא הוא בהערות, שהבית-יוסף הטיל ספק באמתות יחוטה של התשובה.
להרמב"ם ובהערות מעבר לדף כותב המו"ל: ונראה ברור, שע"פ תשובה שלפנינו העלה
הרמב"ם הלכה פלוגית בספרו היד החזקה, לסימן קטב: המו"ל מביא בשם שו"ת אהלי-
יעקב סי' סה שגם הוא אינו בטוח, כי התשובה הזו שייכת לרמב"ם על יסוד הלכות ממרים
פ"ג ה"ג והמו"ל אינו מגיב על זה. שאין הגדון דומה לראיה, כבררר לעין כל. לסימן שמג:
חסר גמק הרידיביו המהסס ליחס תשובה לרמב"ם שלכאורה אין כל סתירה בינה ובין
ההלכה המקבילה בספר היד. חסר כמו-כן ציון ובאור מלים בלתי רגילות בלשון ההלכית.
כגון "מאחר" וכדומה.

אין בכה הערות מעטות אלו לגרע במשהו מחשיבותה של העבודה הרבה והפורית
המשוקעת בכל חדרי הספר הנעלה הזה שיביא תועלת שאין לה שעור לכל העוסקים בתורה
ובמדעי היהדות.

74. הסוכנות היהודית לא"י. תשובות הסוכנות היהודית על
הדין וחשבון של לואיס פרינזש מאת חיים ארלוזורוב. ירושלים, הנהלת
הסוכנות היהודית, (תרצ"ג). ע. 72, 16: 24. מהמעטפת.
הנהלת הסוכנות היהודית מפרסמת [כאן] את התזכיר שהגישה לממשלת אי כתשובה:
לדין-וחשבון של מי שהיה מנהל מחלקת הפיתוח מר לואיס פרינזש, אשר הוציא לה לעיון
ולהערות לפני שנתפרסם רשמית. תזכיר זה חובר ע"י חבר הנהלת הסוכנות ומנהל המחלקה
המדינית שלה ד"ר ת. ארלוזורוב ד"ר. הוא מורכב ממכתב-לואי, המבקר את התנחות
והמסקנות העיקריות של מר פרינזש, ומהערות מפורטות לסעיפי הדין-וחשבון שלו.

75. סילונה, איגנציו [Ignazio Silone]. פונטקרה; רומן. תרגום וצחק
שנהר [שנברג]. תל אביב, א. י. שטיבל, 1934. [21] דף, [17] 205 ע, [11] דף. 14: 20.

76. סילנפדה פ. א. [F. E. Silanpää]. סילנפדה השפחה; רומן. תרגום שולמנה הרברג. תל אביב, מצפה, (דפוס ספר), תרצ"ה. ע' 237. 14 : 20.

77. פיכמן, יעקב [Jakob Fichmann]. אל חים; ספורים. תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), (1934). ע' 127. ציורים. 15 : 21. מנוקד.

78. פרטמן, יעקב. ספר שירים. תל אביב, (דפוס אחדות), תרצ"ה. 195, [51] ע' 17 : 25. בראש השער: יעקב פארמן.

בספר זה שאוספו בו שירי החרשים, נכנסו גם שני הספרים הקורמים: "מלקוש", "במורד" [ראה ק. ס. שנה ג' ע' 100 ושנה ד' ע' 97], אך מקצת מן החומר שבהם הושמט הפעם. הוצאתי את הספר לכבוד שנת החמש-עשרה לעלייתנו בארץ "רוסלן", הראשונים לעולי הכרות בלפור מרוסיה.

79. קפת הספר. תל אביב, קפת הספר, (דפוס יבנה), תרצ"ה. 12 : 17. חוב' ק"צ: גדיים. כנ: השקל הכשר שיחה נוריינית מקפדת ע"י אשר צבש. [13]. 2 ע.

חוב' קצא-קצב: גדיים, כד-כה: נלו וכלבו מקסר על פי אויזה מאת אפרים שמואל. — מנוקדים כלם. — ראה גם ק. ס. שנה יא' ע' 168.

80. קרינגטון, [צ'רלס] א[דמונד] [Charles Edmund Carrington]; [ניון] המפדן ג'קסון [John Hampden Jackson]. דבריו ימי אנגליה בארבעה כרכים, בצרוף ספות ותמונות סאת ס. א. קרינגטון, י. המפדן ג'קסון... (כרך ג' ידור. תרגום מונחם וולסון ולפובסקי). 2 כרכים. תל אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. [21] דף, [844-1599] [31] ע'; [21] דף, [1104-1853] ע' 21 : 15. את הקודם ראה ק. ס. שנה יא' ע' 427.

81. קרית חיים. קרית חיים (ארלוזורוב). (חיפה, דפוס סוכובולסקי, 1933). ע' 28. 11 : 15. בראש השער: ההתחדדות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. שכונת העובדים.

82. קרן היסוד בא"י. דין וחשבון של הועד הארצי לקרן היסוד בארץ ישראל לשנות תרצ"א-צ"ג. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר, תרצ"ד). [21] דף, 42 ע' 17 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 199.

83. הקרן הקימת לישראל. עבודות ההבראה בעסק יזרעאל. ירושלים, (תל אביב, דפוס איתן ושושני), תרפ"ה. [31] דף, 21-2, 33-3 ע' 3 דף. ספות, צלומים. 16 : 24. בעברית ובאנגלית. שער נוסף באנגלית:

Keren Kayemeth Leisrael. Amelioration works in the Valley of Jezreel.

84. רבינוביץ, אלכסנדר זיסקינד [Alexander Siskind Rabinowitz].

כתבים מקבצים בשלשה כרכים. כרך שלישי: מאמרים. ...לקט וסדר ע"י מלכין קושניר. תל אביב, ועד היום, (דפוס אחדות), תרצ"ה. 472, [31] ע. 13: 20. את הקדמים ראה ק. ס. שנת י"א ע' 427. — החוכן: לזכרון. — מפנקו של שירה המורה. — בדרך התחיה. — לשון חסידים. — זכרונות. — אישים. — נעילה.

85. רומברג, בנימין זאב. ספר זכר בנימין; על פרשיות תוה"ק.

ירושלים, דפוס ה. צוקרמן, תרצ"ד. 161 דף, 110-9 ע. 17: 25.

86. רינס, יצחק יעקב [Isaac Jacob Reines]. נאד של דמעות;

כולל השקפה ושיטת עין על תוצאות קורות עם ישראל בימי נדודו ונללותו, ופעולותיהם, הגיונים על כח סבלותו העין, באורי כמה מאמרים בענינים האלה... מאת הרב יצחק יעקב ריינעס. הוצאה חדשה ומתוקנת עם הוספת תולדות המחבר מאת הרב יהודה לייב הכהן פרשמן. הוצא לאור ע"י בנו הרב אברהם רוב בער ריינעס. ירושלים, דפוס סלומון, תרצ"ד. 36 ע, 72 דף. 17: 25.

87. שמחוני, יעקב נפתלי [Jacob Naphtali Simchoni]. דברי

ימי ישראל; ספר עזר למורים, למתלמידים ולתלמידי המהלכות העליונות של בתי ספר תיכוניים. חלק שני מהדורה שניה. תל אביב, דביר, (דפוס הארץ), תרצ"ה. 111 דף, IV ע, 111 דף, 215, 111 ע. 16: 24. מהדורה א' יצאה בשנת תרפ"ג בהוצאת מוריה, ברלין.

88. שני מכתבים: א. מכתב אל פועלי אוסטריה מאת גואורג דמיטרוב.

ב. מכתב-הודעה (על הסתלקות מהאופוזיציה) מאת כ. רקובסקי. (תל-אביב, האור, דפוס ארץ, 1934). 111 דף, 28 ע. 12: 17. (ספרית-פועלים). מחמקפת.

89. שפינוזה, ברוך [Baruch Spinoza]. מאמר קצר על אלה

על האדם ואשר... מתורגם מהולנדית על ידי ישעיהו בן יהודה לייב זנ"ה, בצירוף מבוא והערות. תל אביב, (א. י. שטיבל, דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. [31] דף, 248-151 ע. 16: 24. (כתבי ברוך שפינוזה).

ע' 72-5: מבוא מפורט מאת המתרגם, ובו פרקים אלה: (על המאמר הזה בדרך כלל) — קורות המאמר והתגלותו. — מבנה המאמר. — סדר המאמר. — דברים אחדים על ה"הוכחים". — היסודות היותר קדומים במאמר. — דרך התפתחותו של שפינוזה. — התפתחות תורת הנפש וההכרה. — ע' 248-187: הערות מאת המתרגם.

90. תל אביב. מוזיאון, מוזיאון תל אביב תרצ"ד Museum Tel Aviv

1934. (תל אביב, דפוס אמנות), 1934. [24] ע, ציורים, מכלאות. 16: 22.

השכס בעברית, אנגלית, צרפתית וגרמנית.

91. תל אביב. התערוכה ויריד המזרח. תרצ"ד. קטלוג. (תל אביב, 1934, 26.IV — 26.V). תל-אביב, (מסחר ותעשייה), חש"ד, 1934. 103, 50, 160 ע', ציורים, תכניות. 24 : 30.

בראש השער: ויריד המזרח [חבר בברית הירידים הבינלאומיים]. — הקדמה בעברית, בערבית, בגרמנית, באיטלקית, בצרפתית ובאנגלית. רשימת המציגים בעברית, ערבית ואנגלית. — על המעספה השמאלית: Tel-Aviv. 1934. תל אביב. Levant fair. 26. IV-26. V. Catalogue. בערבית נקראת החוברת: معرض الشرق, קאטלוג. את הקטלוג של התערוכה הקודמת ראה ק. ס. שנה י"א ע' 428.

92. תנ"ך. תורה. חומש תורה שש"ס, והוא התורה שבכתב עם באור תורה שבעל פה. חבור כולל את פרושי התורה שנאסרו מדור לדור, מוסן קבלת התורה עד סוף זמן האמוראים וחמבוראים ותחלת זמן הגאונים (משך אלפים שנה בערך)... גם מכתבי יד שונים. ערוך ומסודר עם באור, הערות וסמרי מקומות וחדושים בידי מנחם מענדל כשר... חלק ב', חלק ג', כרך [וא-ב, חלק ד', 4 כרכים. ירושלים, דפוסים שונים, תרפ"ט-תרצ"ד. 21 : 29]. חלק ב'. דפוס עזריאל תרפ"ט. [3] דף, ע' 540-181. בראשית (החל מסוף ב') ונת. — חלק ג' כרך א. דפוסים ציון ועזריאל, תרצ"ב. [5] דף, ע' 732-541. [3] דף, ע' 732-541. חלק ג' כרך ב'. דפוס עזריאל, תרצ"ד. [2] דף, ע' 733-916. [1] דף. וירא. — חלק ד'. דפוס עזריאל, תרצ"ד. [3] דף, ע' 1118-917. [1] דף. חיי שרה. — חלק זה נוסר כרך ב' של חלק ג' ויצאו לאור ע"י החברה להוצאת אנציקלופדיה חומש תורה שלמה בתל אביב. — עם שער אנגלי נוסף בסוף כל כרך: M. M. Kasher: Torah shelemah; Talmud-midrashic encyclopedia on the Pentateuch. חלק א' ראה ק. ס. שנה ד' ע' 8 מספר 45.

93. תנ"ך. כתובים. חמש מגילות עם באור ומבואות מאת שמואל לויב גרדון. רות, איכה, קהלת, סגלת אסתר. 4 כרכים. תל אביב, ש. ל. גרדון, (דפוס הארץ), תרצ"ד-תרצ"ה. XII, 34 ע'; [2] דף, VII, 65 ע'; [2] דף, XXVI, 121 ע'; LXVIII, 79 ע'. 18 : 26.

הכל מנוקד, חוץ מהמבואות. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 416.

94. Beitgemal. Salesian agricultural school. Identificazione Cafargamala-Beitgemal; documenti, Ser. A-C. 3 v. Beitgemal, Tip. S. Stefano, 1934. 18 : 21.

(Studi Stefaniani). כל תעודה יש לה מניין-רפים משלה.

Ser. A: Prove e testimonianze. (Ed. extra-commerciale). no. 1-12.

Ser. B: Documenti pontifici. — Pia opera di S. Stefano. — Scritti vari.

(Ed. extra-commerciale). no. 1-4. — Ser. C: Opposizione. no. 1-7.

Syrian orphanage press נדפס Serie A. No. 12.

95. Ben Meir, Ch. Die Ermordung Arlosoroffs; Materialien, dem Urteil der Öffentlichkeit unterbreitet. Tel-Aviv, (Kooperative Buchdruckerei "Hapoel hazair"), 1934. 48 p. 15 : 22.

את המקור העברי ראה ק. ס. שנה י"א ע' 420.

96. Canaan, T[aufik]. The Palestinian Arab house, its architecture and folklore. Jerusalem, typ. Syrian orphanage press, 1933. iv, 107 p., illus. (diags.), x pl. 15 : 22.

"List of Arabic terms", pp. 97-107. — "Reprint of articles contributed to the Journal of the Palestine Oriental society (vols. XII, 4 and XIII, 1 and 2)."

התוכן: Introduction.— Construction. A. The stone house. B. The clay house. — The house of the peasant. — The town house. — Palestinian architecture. — The tent. — Folklore of the house. — List of Arabic terms.

לספר נספחו 10 טבלאות הכוללות 17 ציורים מהענינים הנדונים בספר.

97. Chizik, I. The political parties in Palestine. [London], The Royal Central Asian society, (Tel-Aviv, typ. "Achduth"), 1934. 39 p., 1 l. 15 : 23.

מהמעטפת.

הדפסה מן: "Journal of the Royal Central Asian society", v. 21, January, 1934.

תאור המפלגות המדיניות בא"י, היהודיות והערביות, משרתן והשקפותיהן.

98. Freemasons. Jerusalem. Loge "Zur Quelle Siloah" Nr. 22. Hausgesetz der gerechten und vollkommenen Freimaurerloge "Zur Quelle Siloah" Nr. 22 im Or. Jerusalem. (Jerusalem, Buchdruckerei des Syrischen Waisenhauses, 1932?) 12 p. 14 : 22.

99. Hirst, F. Report on fruit and vegetable preservation and by-products in Palestine, with special reference to canning. [Jerusalem], G[reek] c[onvent] p[ress], 1933. 4 p. l., [5]-24 p. 21 : 33.

Report submitted to the Under secretary of state for the colonies.

100. Jaffe, Leib. Activities and aims of the Keren Hayesod. Jerusalem, (Tel-Aviv, typ. "Achduth"), 1932. 15, [1] p. 17 : 24.

את החוברת בעברית ראה ק. ס. שנה י"א ע' 284; ביוזית — ע' 429.

101. Morris, Nathan. הילדר a new Hebrew reader. 2nd ed. Book 1, for the first year. Tel-Aviv, "Omanuth Eretz-Israel" press, 1934. 2 p. l., VIII, 76 p. 15 : 23.

102. Palestine. Government. Department of police and prisons. Calendar of events 1935. (Issued by the Criminal investigation

department, Palestine police force). Jerusalem, (Central prison press), [1934?]. 3 p.l., 35, [1] p. 17 : 24. 37. שנה י"א ע' 37. את הקודם ראה ק.ס. שנה י"א ע' 37. „For official use only.”—„This calendar is published for the information of Police officers in the execution of their duties.”

103. Palestine. Government. Laws. Laws of Palestine 1918-1925, including the orders in council, ordinances, regulations, rules of court, public notices, proclamations, etc. Arranged in alphabetical and chronological order with an index. Compiled under the editorship of Moses Doukhan. 2 v. Tel-Aviv, L. M. Rotenberg, 1933-34. 400 p.; 1 l., p. 401-892. 17 : 24.

את קבץ החוקים 1926-1931 ראה ק.ס. שנה י"א ע' 202.

ד"ר דובן כבר סידר ורומנגרנ הוציא לאור לפני-כן 5 כרכים הכוללים את כל חוקי א"י משנות 1926-1932, מטודרים בסדר א"ב ובסדר כרונולוגי. עבודה זו הביאה תועלת מרובה לאנשים העוסקים בעניני חוק ולאחרים שקשה להם למצוא את דרכם בתוך סבך המקודות, המגשרים, ההודעות וכ" הנדסטים בעתון הרשמי. עם שני כרכים אלה הוא טיים את עבודתו למשך 15 שנות השלטון הבריטי בא"י. שני הכרכים הללו כוללים את החוקים שנחקקו בשמונה השנים הראשונות, ועדיין הם קיימים. אפשר לראות את השוני המהיר בחוקי א"י מזה, שהחוקים הקיימים עוד מתוך כל החוקים שנחקקו במשך שמונה שנים, נתקבצו כאן בשני כרכים, ואילו החוקים שנחקקו במשך 7 השנים שלאחריהן תופסים חמשה כרכים דומים.

בשנת 1926 הוציאה הממשלה קובץ חוקים שנסדר ע"י היועץ המשפטי אז, והקובץ הוא כיל אותו החומר בטודר שונה. שם טודר החומר רק בסדר כרונולוגי ולא אלפאביתי. כנראה שהקובץ הוא אול מן השוק, והקובץ החדש הזה יקובל איפוא כרצון. אבל מתמיה במקצת שהמסדר לא הזכיר כלל לא בהקדמה ולא בגוף הספר את הקובץ שהוא שבו נעזר במדה מרובה. ההבדל העיקרי בקובץ החדש הזה הוא בזה שמערבב יחד חוקים פקודות, כללים, הודעות ומגשרים, ואילו בקובץ הממשלתי הוא הובאו החוקים הראשיים בכרך אחד והחוקים הצדדיים המשלימים בכרך אחר.

עקרון הסידור האלפאביתי לא תמיד ברור כל צרכו. כך, למשל, טודר הסכם הסגרת הפושעים בין א"י למצרים לפי הכותרת Conventions, ואילו אותו ההסכם בין א"י וטוריה טודר לפי הכותרת Extradition, כמו-כן לא ברור מדוע הכנים המסדר טעיפים אחרים שבחוק והשמיט טעיפים אחרים. כך השמיט בפקודת המכרות את הנספח הביעני, ושולח את הקורא לעיין בעתון הרשמי שאולי אינו ברשותו.

הקובץ אינו איפוא שלם כל צרכו. אולם למרות ליקויים מעטים מעין אלה ושבושי דפוס לא-מעטים, יביאו כרכים אלה תועלת מרובה, עד שתוציא הממשלה את קובץ החוקים שהיא מסדרת. המסדר והמ"ל ראויים לברכה על עבודתם. ג. ב.

104. Palestine. Government. Palestine railways. Report of the general manager on the administration of the railways for the

year ended 31st March, 1934. Jerusalem, n. p., 1934. 127 p. (incl. tabs and diagrams), map. 21 : 33. את הקורם ראה ק.ס. שנה י"א ע' 430.

105. **The Palestine post.** Index of judgments (reported in the "Palestine post" for the period December 1932 to December 1933.) By Henry E. Baker. Jerusalem, (The Palestine post ltd., Azriel press, 1934). 56 l. 15 : 23. מהמעטפת. נרשם על צד אחר של חרטים.

106. **Rivlin, Josef J[oel].** Gesetz im Koran; Kultus und Ritus. Jerusalem, Bamberger & Wahrmann, (Haibri press), 1934. 4 p. l. VIII, 124, [3] p. 17 : 25.

107. **Rubinstein, I.** Away with unemployment; an economic remedy: Jerusalem, L. Mayer, (Azriel press), 1934. 150 p. incl. diags., tab. 13 : 19.

108. **Schwartzman, M.** The carob tree and its cultivation in Palestine. [Jerusalem]; (Goldberg's press, 1934). 1 p. l., [4]-48 p., tabs., illus. 18 : 24. 48. ביבליוגרפיה: ע' 48.
— Palestine. Dep. of agriculture and forests: Forestry bulletin, no. 1.

109. **Sokolow, Nahum.** Hibbath Zion (The love for Zion), stating the principles and activities of the pre-Herzl Palestinophile (Hovevey-Zion=Lovers of Zion) movement in religion, literature and life. About 1840-1897. A compendium of literary records concerning the origin of Hibbath Zion, with a series of biographical sketches of the leaders, and historical studies outlining a philosophy of the Jewish national revival in contemporary Zionism. Jerusalem, L. Mayer, (Cooperative printing „Hapoel hazair", Tel Aviv), 1934. XXXIII, 412 p. 16 : 24.

110. **Stephan, St[ephen] H.** Leitfaden für den Selbstunterricht in der arabischen Sprache. Jerusalem, Steimatzky pub. co., (Buchdruckerei des Syr[ischen] Waisenhauses), 1935. XXII, 152 p. 13 : 18. (Steimatzky's Sprachführer).
על המקצוע: Arabisch palästinensisch-syrisch für Deutschsprechende.

111. **Sukenik, Eleazar L[ipa].** The ancient synagogue of Beth Alpha; an account of the excavations conducted on behalf of the Hebrew university, Jerusalem, by Eleazar L. Sukenik. From the

Hebrew. Jerusalem, University press, (Omanuth Erez-Israel printing press), 1932. 4 p.l., [5]-58 p., illus., 27 pl. (part. col.) 25 : 33.
את הסקור העברי ראה ק. ס. שנה י' ע' 25. — שם גם בקורת מאת פרופ. אולבריס.

112. أبو شعبان، حلمي. أبو جلدہ ... [يافا؟]، (مطبعة الجامعة

الاسلامية)، ۱۹۳۴. ۳۱ ص. 21:15.

אבן ג'לדה (השודר המפורסם). מאת חלמי אבן שעבאן.

113. (البرغوثي)، عمر الصالح. فهرست قوانين فلسطين يشمل على

جميع القوانين ... الصادرة ... منذ سنة ۹۱۷ حتى آخر سنة ۹۳۰. القدس،

مطبعة مرآة الشرق، [۱۹۳۱]. [۲]، ۲۰۷ ص. 23:16.

רשימת החקים, הפקודות וכו' של שלטונות איז משנת 1917 ועד סוף שנת 1930, בסדר
איב לפי הענינים, עם מראי מקומם בעתון הרשמי. מאת עמר צאלח אלברגותי.

114. تاريخ فلسطين. من أقدم الأزمنة الى أيامنا هذه عنيت بنشره

مكتبة بيت المقدس بالقدس. الجزء الاول. القدس، المطبعة العصرية، ۱۹۳۴.

143 ص. 23:15. דברי ימי ארץ ישראל מימי קדם ועד ימינו אלה. עם מפה.

115. كودبي، فريدريك م. القانون الدولي والملي الخاص في

فلسطين والشرق الأدنى ... نقله الى العربية حسن صدقي الدجاني وصلاح

الدين العباسي. القدس، مطبعة بيت المقدس، ۱۹۳۱. 416، [۷] ص. 24:17.

שם הסקור: Frederic Maurice Goadby, International and inter-religious private law in Palestine.

116. المجلس الملي ليهود فلسطين. بيان للمجلس ... القدس، مطبعة

بيت المقدس، ۱۹۳۳. [4] ص. 35:25.

באור סצר חוקד הלאומי ע"א חועלת עלית היהודים לארץ.

117. المختصر الجغرافي لأحداث فلسطين وشرقي الاردن عنيت

بنشره مكتبة بيت المقدس بالقدس. القدس، المطبعة العصرية، ۱۹۳۴. 144

ص. 23:15. גיאוגרפיה למען צעירי איז ועבר חירדן. עם מפה ותמונות.

118. النادى الرياضى الحديث بالقدس. يحتوى هذا الكراس
على القانون الاساسى والداخلى للنادى. [القدس]، مطبعة بيت المقدس،
(١٩٣٣). ١٧ ص. 14:11. חקת מועדון הספורט החדש בירושלם.
119. (النشاشيبي، محمد اسعاف). العربية المصرية. (القدس، مطبعة
بيت المقدس، ١٣٥٢). ٧ ص. 25:17.
עֲרַבִּיּוֹת בְּנֵי מִצְרַיִם. מאת מוחמד אסעאף אלנשאשיבי.

א. הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

120. המעין; עתון להלכה ואגדה וקורות מחיי רבותינו... בהוצאת
התאחדות תלמידי ישיבה דפרעשבורג... פרעשבורג, דפוס ליפמן קאטצבורג,
מירנא, תרצ"ד. 23:15. הכיפות החופעה לא נזכרה. קובץ א' יצא בסיון.
121. עלים לביבליוגרפיה וקורות ישראל. י"ל ארבע פעמים בשנה
בהשתתפות חכמים מפורסמים. העורך דוד פרענקל. (David Fränkel), Wien,
(Druck. Appel), תרצ"ד. 23:15. חוב' א' יצאה בתמוז. עם שער נוסף על העמוד
האחרון של המעטפת: Alim; Blätter für Bibliographie und Geschichte des Juden-
tums; a periodical for bibliography and history of the Jews. Wien, David
Fränkel, 1934.
- תוכן חוב' א': ספרים חדשים (הנמצאים למכירה בבית מסחר הספרים דוד פרענקל). —
א. ר. מושינצקי; מכתב מ. שפוינשניידער לר' יעקב רייפמאן. — א. מ. הברמן: הערות
ומלואים ל'ס' המדפיסים בני שונצינו. — גרגרים. — לקורות ישראל בביהם. — שאלות
לחכמים. — פנקס חברה קדישה דק"ק חורושסקוב. — ספרים עתיקים.
122. עתוננו; ירחון שכבת הסגשימים. (ריגא), הסתדרות הנוער העסמית
החלוצית גורדוניה בלטיביה וליטא, התרצ"ב 1932. 26:17.
העורך האחראי: D. Hagi. חוב' ו' (שנה ב') יצאה בחשון.

123. דאס אידישע פאלק; וואכענשריפט פאר נאציאנאל אידישע פראבלעמען. Printed by I. Narodiczky, London, תרצ"ד 1934. 22 : 32.
הערוך: יוסף סאגאלאוויטש. גליון א' יצא בכ"ז באביל.
124. באדן; פערטל-יאָר שריפט. רעדאקטירט פון נחום בורוך סינקאווי.
(Posy-Shoulson press, New York), 1934. 15 : 23.
סהמטעפּט. חוב' א' יצאה באפּיריל-יוני. רבעון ספרות.
125. פאלק און לאַנד; צענטראַל ארגאן פון דער ציוניסטישער אר-
כייטס פארטיי התאחדות אין פוילען. Łódź (Druk. Horowicza w Piotrkowie),
תרצ"ג 1933. 31 : 46. שבועון. הערוך: יוסף לוי. גל' א' יצא ב"ב בינואר.
126. Davar; órgano del Partido sionista socialista de Chile.
Santiago de Chile, 1934. 18 : 25. שבועון? גל' 1 יצא ב"ב במאי.
127. The Israelight. (Singapore, Eze Nathan & E. M. Ezekiel),
תכופות החופעה לא נזכרת. גל' א' יצא בפורים (מרץ); גל' 3 — בנובמבר. 1934. 22 : 29.
128. Judaica; Zeitschrift für Geschichte, Literatur, Kunst
und Bibliographie. Bratislava, 1934. 14 : 23.
ירחון. הערוך: Samuel Bettelheim. חוב' א-ב יצאה באוגוסט-ספטמבר; היא
מכילה 36 ע', מאמרים לתולדות היהודים בהונגריה ועניני ביבליוגראפיה.
129. Judea; órgano oficial de la A. J. I. [Santiago de Chile],
גל' א' יצא בנובמבר. 1934. 18 : 26.
130. Die Jüdische Informations-Zentrale; Berichte des Jewish
central information office. Deutsche Ausgabe. Amsterdam, 1934.
גל' 1 יצא ב"ב ביולי. 23 : 30.
131. Der Jüdische Wille; Zeitschrift des Kartells jüdischer
Verbindungen, e. V. Berlin, K. J. V., 1933. 15 : 23.
האחראי: Konrad Jacoby. תכופות החופעה לא נזכרת. גל' א' יצא בספטמבר.
„...nachdem das Kartell seinen Charakter als Akademikerorganisation
für alle Zukunft verloren hat, unsere Zeitschrift nicht mehr der Jüdische
Student heissen darf. Unserer Vorstellung von jetziger Haltung entspricht nun-
mehr der neue Name". (מהערת המערכת).
132. קולנו (Kolenu): Unsere Stimme; Monatsrevue für die
jüd. Jugend. Cernăuți, תרצ"ה 1935. 24 : 32.
גל' 1 יצא ב"ב בינואר. "Herausgeber: 'Hasmonea'."

133. Kulturbund deutscher Juden. Monatsblätter. Berlin, B.
האחראי: Julius Bab. ג'א' יצא באוקטובר.
Levy, 1933. 15 : 23.

134. Miscarea sionista; publicațiunea sioniștilor centriști din
România. [București?], (typ. „Slova”), 1934 5695. 41 : 54.
דיר-שבועון. Director: A. Mibashan. ג'א' 32 של שנה ג' יצא ב־11 בספטמבר.

135. Mundo judio. Santiago de Chile, (typ. „Condor”), 1934
שבועון. ג'א' 1 יצא ב־3 בינואר. מצויר.
5695. 38 : 55.

136. Nasze życie; ilustrowany miesięcznik żydowski. Warszawa,
(Druk. „Stołeczna”), 1934. 17 : 24.
מהמעטפת. העורך: Jakób Zineman. ג'א' יצא בנובמבר.

137. Nosotros; revista mensual israelita. (Lima, Peru), 1933.
מהמעטפת. Editor: Adolfo Saiman. ג'א' 19 (שנה ב') יצא ביולי.
18 : 25.

138. [He Phone tou Israel] Ἡ Φωνὴ τοῦ Ἰσραήλ, μηνιαῖον ὄργανον
Σιωνιστικοῦ συλλόγου Μπενὲ-Σιών. Ἀθήναι, 1934 5695. 18 : 24.
מהמעטפת. גליין א' יצא בספטמבר. מצויר.

139. Sion; órgano oficial de la Federacion juvenil sionista
entrerriana, Basavilbaso, 1933. 26 : 34.
גליין ג' יצא באוקטובר.

140. Wiener jüdisches Familienblatt. Wien, (L. Mannheimer),
תכופות ההופעה לא נזכרה; ירחון? העורך: Karl Kupfer.
1933. 23 : 30.
ג'א' 1 יצא בנובמבר. מצויר.

„Das „Wiener Jüdische Familienblatt” spricht öffentlich als Jude zum
Juden... Man soll uns Juden kennen lernen, ohne Schranke, so wie wir sind.” (2 ע').

141. Zionist organization. Central office. Internal press review.
מספר א' יצא ב־14 בנובמבר.
London, 1933. 20 : 34.
בהקטוגרף. כל מספר מכיל חלק גרמני בשם: Interne Presseübersicht

142. A Zsido ut; társadalomtudományi szemle. (Cluj), typ.
ירחון. שעריו שונים:
Fraternitas, 1934. 15 : 23.
I. évf., szám 1-4: Az Ut; zsidó társadalomtudományi folyóirat.
העורך האחראי: L. Hirsch. גליין א' יצא בינואר.

ב. קבצים ומאספים.

143. ברך; שבועון בערכות א. פ. יעקבוביץ. שנה שלישית ג' 33 (100):
שלישם לקבורת ח. נ. ביאליק. וורשה, ו' אב, תרצ"ד. 6 ע, פורטרט. 54:36.
מכיל: ביאליק: שאלת השפה והעצונות העברית. - תולדות ביאליק כתובות ביד
עצמו (מכתב אוטוביוגרפי לקלזנר). שני גאומים של ביאליק: קרקע ורוח. עוד לא נוחקה
השלשלת. - מאמרים. זכרונות ורשימות על ביאליק מאת: ע. קרליבך, ה. צייטלין, מ. עובדיה,
מ. אונגרפלד, ל. קולר, יחזקאל קויסמן, ד. אדלסברג, ב. פלדשטיין, א. י. שטיבל, י. בידר,
א. ר. משיצקי, י. אקון, י. בביטש, ש. גוטגלד, מ. כהן, ותוים לשיר של ב. אחרי מותי
מאת אלימלך בן-דוד (צוקרמן).
144. הדאר; שבועון. שנה י"ד, ג' 31 (תשכ"ח). ג' 31-קלזנר. ניו-
יורק, א' בטבת תרצ"ה. ע' 108-189, פורטרט. 23: 31.
כולל מאמרים וזכרונות ורשימות על יוסף קלזנר מאת: מ. ריבולוב, ש. ברנשטיין,
ד. פרסקי, א. ר. מלאכי, י. ס. קלמן, צ. שרפשטיין, מ. ז. לווינזון-לביא, מ. קופרובסקי,
א. שפייןגולד, חנה שפירא, מ. חכם, ורשימה אוטוביוגרפית של קלזנר.
145. הדאר; שבועון. שנה שלש-עשרה, ג' 31 (תשנ"ז). ג' 31-השליש-
ביאליק. ניו-יורק, כ"ט באב תרצ"ה. ע' 16451-665, 23: 31.
מאמרים ורשימות על ביאליק מאת: מ. ריבולוב, נ. טורוב, ברוך כצנלסון (שיר),
ד. פרסקי, א. אפשטיין, ק. י. סילמן, ש. קושטאי, מ. חכם. - לאבל ביאליק. בגליון זה יש
גם קצת מהחומר הרגיל.
146. הדאר; שבועון. שנה שלש עשרה, ג' 31 (תשנ"ז). חיים נחמן
ביאליק, גאון השירה ופאר האומה, איננו ניו יורק, תרצ"ד. 609-627,
11 ע, פורטרט. 23: 31.
הגליון מכיל מאמרים ורשימות מאת מ. ריבולוב, נ. טורוב, צ. דיונדרוק, א. אפשטיין,
הלל בבלי, א. ר. מלאכי, י. דוידזון, י. וילברשלג, מ. ז. לווינזון-לביא, ש. ק. מירסקי,
ד. פרסקי, י. ז. פרישברג, ר. ציגור, מ. ז. רייזין.
147. העולם; שנת עשרים ושתיים (כ"ז ליסודו). ג' 31 (ג' 31 ביאליק).
לונדון, כ"א אב תרצ"ד. ע' 14811-500, 22: 31.
התכן: ר' משה אבן עזרא: כתבו בעט ברזל (קינה). - ר' שלמה בן גבירול: הנפלו
מוסדי עולם (קינה). - מ. קליינמן: ביאליק האגדה. - ש. רבידוביץ: אם נשכח. - י. סיכמן:
קודש לשמים. - ג. שופמן: לבי, לבי - שמריהו לוין: ח. ג. ביאליק ז"ל. - א. ש. הירשברג:
צדיק הדור. - מ. נכסמן: מגילת אבל. - מ. מוהר: מצבה על קבר ביאליק (שיר). - ח.
שפירא: מלכות ישראל ומלכות הטבע. - מ. עובד: תורה מספרת ותורה מרקדת. - ל. קניג:
מראה ביאליק. - ג. צופה: הדים: ביאליק.

148. ריבולוב, מנחם, עורך. ספר זכרון לב. ג. סילקינר. נערך על ידי מנחם ריבולוב. וניו יורק, ענן על יד ההסתדרות העברית באמריקה, תרצ"ד. 95, [11 ע, פורטרט. 14 : 21.

הביבליוגרפיה של א. ר. מלאכי על ב. ג. סילקינר : ע' 84-95.
התוכן: הלל בבלי: לב. ג. סילקינר (שיר). — מ. ריבולוב: סהר רות. — א. אפשטיין: במדת הרחמים. — ש. גינצבורג: בכאב דממה דקה. — א. ליסיצקי: ראשון. — פ. לחובר: על שירת סילקינר. — ה. בבלי: סילקינר המשורר. — ל. אליאב: קב ונקי. — י. אפרת: משי וחלומות. — א. ר. מלאכי: שיר שנפסק באמצע. — ד. פרסקי: המשורר שלא ישבת. — יעקב רבינוביץ: "המסקיד האחרון". — ר. בן-ארי: סילקינר האדם. — ג. שטרן: למשורר (שיר). — ד. אייזיקס: השנים שבחייהם ובמותם לא נפרדו. — מעוזבנו של סילקינר.

149. פרייע שריפטן פארן יידישן סאציאליסטישן נעדאנק. אונטער דער רעדאקציע פון יעקב נוחמן שטיינבערג. צענטער זאמלבוך. ווארשע, ח. בזשאזא, 1930. [21 דף, 180 v ע. 17 : 23.

את הקורם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 33. ראה גם ק. ס. שנה ט' ע' 35.
התוכן: ג. שטיינבערג: די כמארע איבער די אידישע וועלט. — ה. פראנק: דער וועלט-ווירטשאפטלעכער קריזיס. — י. רובין: מעריטאריאלים. — א. שטיינבערג: סאציאליות און משיחיות. — ר. זעליגמאן: משה העם. — י. קאפעלאוו: ג. גערשני. — וו. נאמאנסאן: דער צויבערבראג. — י. ראפאפארט: א. לעוועלעסעס משיח-דראמען. — א. אייזיקס: א בריוו אין רעדאקציע. — נאמיצן. — פון ניין ביכער. אינהאלט פארצייכניש פון "פרייע שריפטן" 1-10. NN.

150. American academy for Jewish research. Proceedings. Vol. v.: 1933-1934. (Philadelphia, Jewish publication society of America), 1934. 2 p. 1., 182 p. 15 : 23. את הקורם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 181.
Introductory statement. — L. Finkelstein: The Mekilta and its text. — L. Jung: Mis-translations as source in Jewish and Christian lore. — S. Kurland: An unidentified Hebrew translation of Aristotle's De generatione et corruptione. — J. Z. Lauterbach: Misunderstood chronological statements in the Talmudical literature. — J. Marcus: Studies in the chronicle of Ahimaaz. — Zunz's letters to Steinschneider. — H. A. Wolfson: Studies in Crescas. — List of members, fellows and contributors.

151. American Jewish historical society. Publications of the American Jewish historical society number 33. [Baltimore], the society, 1934. XXXIII, 292 p. 16 : 24. את הקורם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 169.
annual meeting. — 39. ann. meeting. — L. Huhner, curator: Reports. — A. S. W. Rosenbach, president: Addresses. — H. J. Bloom: A study of Brazilian Jewish history 1623-1654, based upon the findings of the late Samuel Oppenheim. — F. M. Brody: The Hebrew periodical press in America, 1871-1931; a bibliographical survey (ראה גם ק. ס. שנה י"א ע' 302 מספר 986).

E. D. Coleman: Plays of Jewish interest on the American stage, 1752-1821.—
I. R. Hirsh: The Mears family and their connections. 1696-1824. — C. Adler:
Adolphus S. Solomon and the Red Cross. — L. Huhner: Captain Abraham
Simons... in the revolution. — G. A. Kohut: Jellinek and America. — Notes. —
Index. — Constitution. — By-laws. — List of members.

152. **Central conference of American rabbis.** Forty-fifth annual
convention June 14th to June 18th nineteen hundred and thirty-
four, Wernersville, Pennsylvania. Vol. XLIV, ed. by Isaac E. Mar-
cuson. n. p., (1934). 340 p. 16 : 24. 42 שנה י"א ע' 42.
אח הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 42. S. H. Goldenson: President's message. — W. Rosenau: Confe-
rence lecture. — A. J. Feldman: Conference sermon. — Memorial addresses. —
J. J. Tepfer: Buber and Neo-Mysticism. — J. Mann: New studies in Karaism. —
M. Friedman: The philosophical, social and religious implications of the
newer antisemitism in Germany. — Religious education day program. — Audi-
tor's report. — Contemporaneous history. — Contemporaneous literature.

153. **Cologne. Synagogengemeinde.** Jahrbuch der Synagogen-
gemeinde Köln 1934. Köln a. Rhein, P. Fink, 1934. 107 p., pl.,
ports. 15 : 22. מאמרים וסקירות על הקהלה.

154. **Kalender der Jüdischen Künstlerhilfe 1934/35—5695/96**
hrsg. von der Künstlerhilfe der Jüdischen Gemeinde zu Berlin.
Berlin, H. Loewenstein, [1934?]. 53 l. 15 : 23.
Bild und Textgestaltung: Max Osborn, Franz Landsberger. Geleit-
wort: Max Liebermann.

155. **Rocznik-informator Naszego Przeglądu na rok 1934.**
Warszawa, Wyd. „Unja”, 1934. 238 p. 17 : 24.
Komitet redakcyjny: I. Appenzlak, N. Szwalbe, S. Wagman.
המזכיר: Calendarium. — Rok ubiegły. — Na szerokim świecie. — Rzeczpos-
polita Polska. — Palestyna. — Świat pani. — Hygiena życia codzienne. — Szkolnict-
wo. — Poradnik prawny. — Gmina żyd. w Warszawie. — Warszawa. — Rozmaitości.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

אנציקלופדיה כללית. כרך א'... ראה ע' 12.

עלים לביבליוגרפיה וקורות ישראל... רבקה... ראה ע' 38.

156. (Beirut. American university). *Eléments d'une bibliogra-
phie française de l'après-guerre pour les États sous mandat du*

Proche-Orient, 1919-1930. Réunis par Philippe J. Bianquis.
Beyrouth, Imprimerie catholique, 1934. 3 p.l., III-XVIII, 208, [2] p. 17: 24.

=American university of Beirut: Publications of the Faculty of arts
and sciences. Social science, no. 1.

=Beirut: American university. A postwar bibliography of the Near
Eastern mandates... [v. 4].

את החלק העברי ראה ק. ס. שנה י' ע' 157-159. שם גם הערכת המפעל כלו מאת
ה. ברגמן. את החלק האנגלי ראה ק. ס. שנה י"א ע' 183.

157. Frankfort on Main. Israelitische Gemeinde. Katalog der
Gemeindebibliothek [Comp. by Ernst Blau]. [Frankfurt am Main],
1932. 2 p.l., 146, XXI p. 16: 22.

Israelitische Gemeinde Frankfurt am Main. בראש השער

רשימת הספרים היוראסימיים והעבריים (אלה נרשמו בפרנסקריפציה) הנמצאים בספריה
הקהלה היהודית בפפריס. ביחד נרשמו כאן 3758 ספרים. הרשימה נתחברה לפי דוגמת הקפלוג
של פרימן מהיוראיקה של הספריה העירונית שם.

ראה ע' 39. Judaica

158. Philo-Lexikon; Handbuch des jüdischen Wissens. Mit
250 Abb., zahlreichen Plänen, Tabellen und Übersichten sowie
40 zum Teil mehrfarbigen Tafeln und Karten. Berlin, Philo Ver-
lag, 1935. VII, [1] p., 798, [2] col. 13: 18.

"Herausgeber und Redaktion: Emanuel bin Gorion, Alfred Loeven,
Otto Neuburger, Johann F. Oppenheimer."

לכסיקון קצר מאד של ידיעות על היהודים והיהדות והשייך אליהם; הדפוס יפה
והציורים מרובים, מהם בצבעים רבים.

ד. מדע המקרא.

גיפשמייין, י. ספר דעת תורה חלק ב'... ראה ע' 14.

159. יאהלין, מרדכי בן צבי הירש. ספר קהלת מרדכי, עם הערות
ברכת צבי על ספר בראשית (רשמות), הכולל בתוכו ביאורים... על כתובי התורה...
מאתי מרדכי בלאזיא צבי הירש יאהלין... תוצאה שניה. פיעמקוב, ורשה,
(דפוס Sikora i Mylner), תרצ"ג. [1] דף, 104 ע'; [41] דף, 72 ע'. 17: 24.

רוטברג, ב. ז. זכר בנימין... ראה ע' 32.

שלמה בן יצחק (רש"י). פרשנדתא... נערך סאת יצחק מאהרשען. ראה

ק. ס. שנה ר"א ק' 428.

רעיון גדול הגה הרב אב"ד דק"ק האג, והוא להוציא במהדורה מדעית את פירוש של רש"י לנ"ך לזכר מלאות תשע מאות שנה ליום הולדתו של הפרשן הגדול בשנת ת"ש הבעל"ט. את החלק הראשון למהדורה זו, פירוש רש"י לס' תרי עשר, הוציא הרב מאהרשען בשנת תר"ץ. ועכשיו מונח לפנינו החלק השני הכולל את הפירוש לס' ישעיה. ועוד מודיע המו"ל הנכבד בהקדמתו לחלק שני זה, שהוא כבר עוסק בהכנה לדפוס את החלק השלישי, שיכלול את הפירוש לס' תהלים.

מהדורה זו דומה בצורתה ובטיורה למהדורה הידועה של פירוש רש"י לתורה של ר"א ברלינר. אכל בספר חשוב נבדלת היא מן מהדורתו של ברלינר. בעוד שהנוסחה שנתן ברלינר אינה אלא ריקונסטרוקציה של הפירוש לפי הכרירה שברר לו ברלינר מתוך הכ"י והדפוסים השונים לפי הרגשתו וראות עיניו, הנה המהדורה הנוכחית נותנת את הפירוש לפי עדות אחת מוסמכת, כמו שעשה גם ברלינר במהדורה של תרגום אונקלוס, שהדפיס את הנוסחה של דפוס סביוניטה. בחלק הראשון נתן המו"ל שלנו את הנוסחה של רש"י לתרי עשר לפי הדפוס הראשון ע"י בומבירג משנת רפ"ג. לנוסחה זו הוסיף שינויי גרסות מתוך תשעה כ"י, עם הערות קצרות על המקורות והמקבילות לדברי רש"י ודגמת הערותיו של ברלינר כ-זכור לאברהם ברש"י על התורה. אולם אחרי שנדפס החלק הראשון בא ליד המו"ל העתק מן הכ"י המשובח של רש"י שבבדליאנה, שבמנו הוציא הד"ר אברהם לוי את פירוש רש"י ליחזקאל מ"מח (השוה ק"ט, שנה ס', עמ' 447). ואז החליט המו"ל לאחוז בנוסחה של כ"י זה בחלק השני. החלטה זו היא שינוי לטובה, כי כפי שהוכיח הד"ר לוי, בספרו הנ"ל, כ"י זה הוא הקרוב ביותר לנוסחה המקורית של רש"י מכל שאר כ"י הידועים. בעוד שהנוסחה של דפוס בומבירג היא כבר התפתחות מאוחרת של נוסחת הפירוש. ובכלל ניכרים בחלק השני התקדמות והשבחה רבה בעבודתו של המו"ל. נתמקטו בו שגיאות הדפוס, ונשתפרה הצורה החיצונית של הספר. בודאי גרמה לשיפור זה גם העזרת ההדפסה של הספר מן אמשטרדאם לירושלים. בח"ב נשתפר בהרבה גם הסגנון העברי של המו"ל. אין אנו מוצאים בו עוד את המליצות השגורות בחלק הראשון.

חקירתו של לוי בספרו הנ"ל על ערכם ועל יחסם ההדדי של הכתבדות של פירוש לתנ"ך השפיעה כנראה על המו"ל שלנו לחזור בו במבוא לח"ב (עמ' XIV-XV) מן מסקנותיו על ענין זה במבוא לח"א (XIV-XII). אבל יש להצטער שבח"ב שינה המו"ל קצת מן הסימנים שבהם סימן את הכ"י בח"א. כך מסמן מ בח"א את כ"י מינכן, ובח"ב את כ"י ניו יורק. פ מסמן בח"א את כ"י טארמה, ובח"ב את כ"י פאקאק (בודליאנה). המו"ל נוגע במבוא לח"ב (עמ' VIII) בשאלה של השוואת ביאורי רש"י בפירוש לתלמוד למקראות המובאים בתלמוד לביאוריו לאותם המקראות בפירושו לתנ"ך. המו"ל מוצא ביניהם כמה שינויים, אבל עד כמה שכדקתי את המקומות, נראה לי שהשינויים האלו אינם חשובים, והם תלויים ע"פ רוב בדרישת התוכן של דרשת התלמוד. הענין דורש חקירה מיוחדת, וטוב עשה המו"ל שסימח לספרו מפתח מיוחד למראה מקומות בתלמוד של פסוקים אלו בס' ישעיה (ח"ב, עמ' 139). אלא שהיה כדאי להוסיף שם גם מפתח כזה לפסוקים מן תרי עשר המובאים בתלמוד והמפורשים שם ברש"י.

מהדורה זו היא עדיין רחוקה מן השלמות. וגם החלק השני אינו נקי לגמרי משגיאות הדפוס. אבל למרות זאת אנו חייבים תודה עמוקה למו"ל בעד עבודתו הגדולה. הנוסחה שנתן לנו המו"ל מאירה את עיני כל העוסקים בפירוש רש"י, וביחוד בפירושו לס' ישעיה. כמה קושיות שהיינו מחקשים ברש"י הגדפס לס' ישעיה נעלמות על ידי הגרסה הנכונה שבנוסחת המו"ל. כך, למשל, אנו מוצאים שבישעיה יח. ה. ד"ה כתם פרח, נשתבש הגדפס ונשמטו ממנו כמה חיבות ע"י הסעות של שיווי הסיום להיות; וכך בכ"ב, ד"ה ולא עתה, יש השמטה כזו ע"י שיווי הסיום במסות; ועוד השמטות כאלו. במקומות רבים השמיטו בגדפס הרבה דברים מפני אימת הצנזורה, ועוד קלקלו יותר ע"י הכנסת הרבה שינויים זרים ומנוחכים, ביחוד בפרקים המדברים על העתידה של האומות. ישעיה כד"כ: לה, ופרק נג המדבר על גורלו של ישראל בין האומות. ועוד שינוי במקומות שונים מחמת איסטיסות גפרוזה. למשל, ישעיה לט. ג. ד"ה מארץ השמיטו: (שבדקן המקום) ומצאן עביט של מימי רגלים. מה, ב. ד"ה לא יכלו, הדפיסו: מה שבמציאות, תמור: הצואה שבמציאות. ג. ה. ד"ה ואחר, השמיטו: (והיא) בשכבה אצל בעלה.

השיבות מיוחדת יש לנוסחה זו של המו"ל שעל ידה אנו למדים להכיר את החוספות המרובות שניתוספו ברש"י מתוך פירושי תלמידיו, כמו ר"י קרא ואחרים. מן אלו יש להזכיר ביחוד את המאמר הידוע בישעיה ט. ו. ד"ה מצתה: ולתשובת אחרים" וכו', שיש בו תשובה לנוצרים המפרשים את הפסוקים הללו על משיחם. מן הנוסחה של המו"ל יוצא שכל המאמר החשוב הזה הוא תוספת. וע"פ זה יש לתקן את דברי ר"ש פונגסקי במבואו לפירוש ר"א מבלגנצי ליהזקאל ותרי עשר, עמ' XX.

אנו מברכים את המו"ל שחפצו יצליח בידו להוציא לאור את רש"י לשאר ספרי ג'ן עד גמירא לפני שנת ת"ש.

תנ"ך. תורה. חומש תורה שלמה... ב. מ. כשר. ראה ע' 33.

תנ"ך. נביאים. שמואל, סלכים... ראה לה'ן מספר 163.

תנ"ך. כתובים. חמש מגילות עם באור ומכואות מאת ש. 5. גרדון... ראה ע' 33.

160. Alt, Albrecht. Die Ursprünge des israelitischen Rechts. Leipzig, S. Hirzel, 1934. 71, [1] p. 14: 24.

=Berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse, Bd. 86, 1934, Heft 1.

161. Bamberger, Bernhard. Die Figur des Propheten in der englischen Literatur (von den ältesten Zeiten bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts). Eine typologische Untersuchung. Würzburg, typ. M. Wolff, [1933?]. 63 p., tab. 15: 22. ביבליוגרפיה: ע' 6.

162. Baumgärtel, Friedrich. Der Hiobdialog; Aufriss und Deutung. Stuttgart, W. Kohlhammer, 1933. VIII, 201 p. 16: 24.

= Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, hrsg. v. Alb. Alt und Gerh. Kittel, 4. Folge, Heft 9.

ביבליוגרפיה: ע' [200]-201. — ניתוח חלק הדיאלוגים נעשה בספר זה מתוך ההנחה שצדק החוקרים שדרשו להפריד את ארבעת החלקים הנ"ל (פרק כח; לב-לו; לח-מב, ו; א"ב, י; ומב, דיו). על הסיבות להפרדה זו לא נחזור כאן. כבר דיברו עליהן למדי בפירושים, מונוגרפיות וספרי-מבוא. העיקר בספר זה הוא השאלה, אם ניתוח חלק הדיאלוגים גופא נעשה במחקרים שעד כאן במדה מספיקה, ואם אין צורך בניתוח יסודי יותר של גרעין זה של ספר איוב. ניתוח שיביא תועלת לפתרון ספר איוב כולו. (מתוך המבוא).

163. **Bible. Texts.** Biblia hebraica adjuvantibus W. Baumgartner, G. Beer, I. A. Bewer [a. o.] edidit Rud[olf] Kittel; textum masoreticum curavit P[aul] Kahle. Editionem tertiam denuo elaboratam ad finem perduxerunt A[lbrecht] Alt et O[tto] Eissfeldt. [Vol.] 5, 6. 2 v. Stuttgartiae, Priv. Würt. Bibelanstalt, 1933-34. 17 : 25.

לחלק 5: Liber Samuelis; praeparavit Rud. Kittel. 1 p. 1, 97 p. — Liber regum; praeparavit Rud. Kittel et M. Noth. 1 p. 1, 108 p. — Verzeichnis der masoretischen Termini zu Kittels Biblia hebraica. 4 p. — Kahle: Sigla für die hebräischen Bibelhandschriften aus Babylonien. 1 p. — ראה גם ק. ס. שנה י"א ע' 300 ו-431.

164. **Bible. tr. German.** Die Heilige Schrift neu ins Deutsche übertragen. Auf Veranlassung der jüdischen Gemeinde Berlin, hrsg. von Harry Torczyner, unter Mitarbeit von Elias Auerbach, Emil Bernhard Cohn [a. o.]. Bd. 1: Tora / Fünfbuch. Frankfurt am Main, J. Kauffmann, 1935. XII, 429, [1] p. 11 : 19.

165. **Bible. tr. Greek.** The Old Testament in Greek according to the text of Codex Vaticanus, supplemented from other uncial manuscripts, with a critical apparatus containing the variants of the chief ancient authorities for the text of the Septuagint; ed. by Alan England Brooke, Norman McLean and... Henry St. John Thackeray. Vol. II: The later historical books. Pt. IV: 1. Esdras, Ezra-Nehemiah. Cambridge, University press, 1935. VI, 557-662, [2] p., 21. 22 : 28.

בסוף הספר שער לכל כך ב... את הקודם ראה ק. ס. שנה מ' ע' 305.

166. **Bible. Genesis.** Das erste Buch der Tora: Genesis; übersetzt und erklärt von B[enno] Jacob. (Berlin), Schocken Verlag, 1934. 3 p. 1, 9-1055 p. 18 : 28. ביבליוגרפיה: ע' 1055-1050.

167. **Bible. Hosea. Księga Ozeasza.** (Warszawa, Skład główny: Dom książki polskiej), 1933. 49 p., 1 l. 14 : 19.
 —Biblioteka wici wielkopolskich, T. 3.
 בראש השער שם המחבר: Stanisław Helsztyński.
 תרגום פיוטי של ס' הושע לפולנית, עם מבוא.
168. **Bible. Psalms. II Nouv Testamaint; versiun da J. U.**
 Gaudenz. II Psalter; versiun da R[ud] Filli. Samaden, Engadin
 press co., 1932. 622, 217 p., maps. 12 : 17.
 תרגום פרוטשטנטי.
169. **Bible. Psalms. Die Psalmen, von Hans Schmidt.**
 Tübingen, J. C. B. Mohr, 1934. XII, 258 p. 18 : 25.
 —Handbuch zum Alten Testament. Reihe 1, Abth. 15.—XII-X.
 ביבליוגרפיה: ע' XII-X.
170. **Bible. Ecclesiastes. Kohelet; (przekład biblijny) קהלת.**
 Poznań, (typ. Rolnicza drukarnia i księgarnia nakładowa; Warszawa,
 Skład główny: Dom książki polskiej), 1934. 48, [5] p., 3 l. incl.
 1 pl. 15 : 21. 167. בראש השער: Stanisław Helsztyński. ראה לעיל מספר 167.
171. **Bible and NT. Selections. Old treasure; a Bible anthology**
 by the Earl of Lytton. London, G. Allen & Unwin, (1934). 2 p.l.,
 7-126 p., 1 l. 13 : 19.
 האנתולוגיה מסודרת לפי מדורות אלה:
 I. The God of nature. II. The nature of God. III. The Christian year.
 IV. The quest of wisdom. V. The finding of wisdom.
- *172. **Breit, Herbert. Die Predigt des Deuteronomisten. Mün-**
 chen, Kaiser Verl., 1933. 240 p. 8°.
173. **Brieger, Auguste. Kain und Abel in der deutschen**
 Dichtung. Berlin, W. de Gruyter, 1934. 4 p.l., 76 p. 17 : 24.
 —Stoff- und Motivgeschichte der deutschen Literatur, hrsg. von Paul
 Merker und Gerhard Lüdtkke, 14.
 ביבליוגרפיה: ע' 76-75.
 ראה גם ק. ס. שנה י"א ע' 437 מספר 1456.
174. **Bulmerincq, Alexander von. Der Prophet Maleachi... Bd. II:**
 Kommentar zum Buche des Propheten Maleachi. Tartu, 1932. 16 : 24.
 Besti vahariigi Tartu Ülikooli: רצא חלקים חלקים בפניציה נמשכת. בחקר:
 toimetused. B., v. 15, 19, 23, 26, 27.
 את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 22.
 [Pt.] 1 : 1, 2-11. 1929. p. 1-128.—Pt. 2 : 1, 11-2, 9. 1930. p. 129-
 240.—Pt. 3 : 2, 10-3, 3. 1931. p. [241]-360.—Pt. 4 : 3, 3-12. 1932. p. 361-456.—
 Pt. 5 : 3, 12-24. 1932. p. 457-598.
 ביבליוגרפיה: [595]-598.

175. **Cassuto, Umberto.** I nomi Giacobbe e Israele. Bologna, N. Zanichelli, 1933-xi. 16 p. 16: 24. מהמעטפת.

"Estratto da Studi e materiali di storia delle religioni", vol. IX, (1933).".

*176. **Curry, Bruce.** The Bible and the quest of life. Fifty-two studies in the contribution of the Bible to present-day thought and life. Oxford, University press, 1933. xi, [1], 316 p. 8°.

177. **Davies, L. Merson.** The Bible and modern science by L. Merson Davies... with foreword by Harold C. Morton. 3rd ed. London, Pickering and Inglis, (1934?). 234 p. 13: 19.

החלק: Pt. I. General science: astronomy, physics etc. Pt. II. Biology and the Bible.

The Indian Christian (1923-1925) פרקי הספר נרשמו במסע הראשונה בעתון

ותוקנו והורחבו כאן.

178. **Dürr, Lorenz.** De waarde van het Oude Testament voor het godsdienstig leven... Vertaling door G. de Keersmaecker en L. Van Hulle. Roermond, J. J. Romen & Zonen, (1934). 144 p. 16: 24.

(Bijbelsche Monographieën, onder leiding van Jos. Keulers).

את המקור הנרשמי ראה ק. ס. שנה 1 ע' 186.

179. **Eissfeldt, Otto.** Der Gottesknecht bei Deuterojesaja (Jes. 40-55) im Lichte der israelitischen Anschauung von Gemeinschaft und Individuum. Halle (Saale), M. Niemeyer, 1933. 27, [1] p. 14: 22.

=Beiträge zur Religionsgeschichte des Altertums, Heft 2.

"Erw. deutsche Vorlage eines Vortrages... 1933 in London gehalten..."

180. **Gross, Friedrich.** Die Bedeutung des Alten Testaments in der Gegenwart. Vortrag... Bad Blankenburg, Thür. Wald, Verlag Harfe, (1934). 16 p. 13: 20.

181. **Hoepers, Matthaeus.** Der Neue Bund bei den Propheten; ein Beitrag zur Ideengeschichte der messianischen Erwartung. Freiburg im Breisgau, Herder, 1933. 3 p.l., ix-xv, 142 p., 11. 15: 23.

=Freiburger theologische Studien, unter Mitwirkung der Professoren der theologischen Fakultät hrsg. von Arthur Allgeier und Engelbert Krebs, Heft 39.

ביבליוגרפיה: ע' XV-[IX].

ראשי הפרקים: Begriffliche Grundlagen aus dem Ideenkreis des Alten Bundes. — Geschichtliche Entfaltung der Idee des Neuen Bundes bei den Propheten. — Systematische Zusammenfassung und Ergebnisse.

182. **Hoffmann, Ferdinand.** Das Recht des Alten Testaments. 2. Aufl. (Frankenberg, Eder, typ. F. Kahm), 1934. 20 p. 14 : 22.
הוצאה א' יצאה באותה השנה.

183. **Kalt, Edmund.** Biblische Archäologie. 2. verm. Aufl.. Freiburg im Breisgau, Herder, 1934. XI, [1], 147 p., pl. 15 : 23.
(Herders Theologische Grundrisse). ביבליאוגרפיה : ע' [133]-140.
הוצאה שניה מחוקקת ומורחבת ע"י פרקים חדשים.

184. **Kautzsch, Karl.** Semitisches und Antisemitisches im Alten Testament. Leipzig, Sieben-Stufen-Verlag, (1933 ?). 32 p. 14 : 20.
= Veröffentlichungen der Arbeitsgemeinschaft nationalsozialistischer Pfarrer, Heft 4.

185. **Knieschke, [Wilhelm].** Wert und Schönheit des Alten Testaments. Berlin, Verlag des Deutschen Bundes "Haus und Schule", 1934. 15, [1] p. 15 : 22.
= Schriften des "Deutschen Bundes für christlich-evangelische Erziehung in Haus und Schule", Heft 72.

186. **Liège. Université. Institut supérieur d'histoire et de litté-
ratures orientales.** Mélanges de philologie orientale, publiés à l'occa-
sion du Xe anniversaire de la création de l'Institut supérieur
d'histoire et de littératures orientales de l'Université de Liège.
Liège, Institut supérieur d'histoire et de littératures orientales de
l'Université, 1932. 3 p.l., [v]-xvi, 233 p., 21, pl. 17 : 25.
Cl. van der Straeten: La métrique des Lamentations : p. 193-202.

187. **London. British museum.** The Mount Sinai manuscript
of the Bible... 3rd ed. [London], For the Trustees of the British
museum, 1934. 22 p., 1 l., 4 pl. (incl. facsim., port.) 19 : 25.
המסמכת.

*188. **Möller, Wilhelm.** Einleitung in das Alte Testament,
hrsg. in Verbindung mit Grete Möller u. Hans Möller. Zwickau,
Herrmann, 1934. xvi, 301 p. 8°.

189. **Montserrat (Monastery).** La Biblia; ilustració pels monjos
de Montserrat. v. 2: L'Exode—El Levitic per Bonaventura Ubach.
Monestir de Montserrat, (Barcelona, typ. F. Rodriguez), 1935.
2 p.l., 345 p., 3 l., illus., maps, pl. 21 : 28.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 48-47; שם הערכת המפעל.

- *190. **Morgan, G. Campbell.** Hosea: the heart and holiness of God. London, Marshall, Morgan and S., 1934. 159 p. 13 : 20.
191. **Parrot, André.** De Babylone à Jéricho--- L'archéologie contemporaine confirme-t-elle la Bible?... (2e éd.) (Belfort, typ. Imprimerie nouvelle, 1933). 32 p., pl. 16 : 24.
- *192. **Pellegrino, C.** La Bibbia e il pensiero Greco. Roma, Desclée-Napoli (D'Auria), 1933. 54 p.
193. **Prescott, W[illiam] W[arren].** The spade and the Bible; archeological discoveries support the Old Book, by W. W. Prescott; introd. by George McCready Price. New York, F. H. Revell, (c1933). 216 p. 14 : 21.
194. **Prinz, Joachim.** Die Geschichten der Bibel der jüdischen Jugend neu erzählt von Joachim Prinz; mit vielen Bildern von Heinz Wallenberg. Berlin, E. Reiss, (1934). 222 p., illus. 13 : 19.
195. **Robertson, W. M.** The Bible at the bar. London, Pickering and Inglis, [1934]. 158, [1] p., port. 12 : 18.
דברים כלליים על התנ"ך והברית החדשה מבחינה דתית-נוצרית.
196. **Schmökel, Hartmut.** Jahwe und die Fremdvölker; der Werdegang einer religiösen Idee. Breslau, Maruschke & Berendt, 1934. 132 p., 1 l. 15 : 23.
=Breslauer Studien zur Theologie und Religionsgeschichte, hrsg. von der Evangelisch-theologischen Fakultät der Universität Breslau, Bd. 1.
בדפים אלה נעשה ניסיון לתאר את התפתחותו של הרעיון האוניברסליסטי בדת ישראל לפי התהוותה ההגיונית וקשריה מבחינת תולדות-האידיאות; יש כאן איפוא השתדלות להראות את תולדות הדת היהודית מנקודת-הראות של עמדת העמים הזרים באסונת ישראל. (מתוך ההקדמה).
197. **Schulze, Friedrich.** Deutsche Bibeln vom ältesten Bibel-druck bis zur Lutherbibel. Leipzig, Bibliographisches Institut, (c1934). 2 p.l., 7-46 p., facsims. (part fold., part col.) 13 : 18.
- *198. **Skinner, Conrad A.** Concerning the Bible; its origin, growth and contents. Forew. by J. Paterson Smyth. 2nd impr. London, Low, 1934. 305 p. 13 : 20.
199. **Smits, N.** Mosaicarum et Romanarum legum collatio, door N. Smits. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink, 1934. VIII, 187 p. 16 : 24.
ביבליוגרפיה: ע' 187-[185].
"De tekst der Collatio met aantekeningen", pp. 72-146. קצרים בגרמנית.

מסקנת המחבר: „הקולציה“ נתחברה בין 390 ו-438 במלכות הרומית המערבית. מחברה בלתי ידוע; הוא היה נוצרי, אבל לא תיאולוג ולא יורוסט, בקי בחקים אבל לא מומחה למשפט. נכתבה בשביל עובדי האלילים ורוצה לעשות תעמולה בשביל הנצרות בדרך יורוסטית. נוסח החומש שלה מתאים לעבוד אחד של התורה סלפני הירוגיוסוס שתורגם מתוך נוסח השבעים והיו בו גם שנויים ממעם המחבר. בצורתה הנוכחית היא מסורה לנו בשלמות.

200. Staerk, Willy]. Soter, die biblische Erlösererwartung als religionsgeschichtliches Problem; eine biblisch-theologische Untersuchung. T. 1: Der biblische Christus. Gütersloh, C. Bertelsmann, 1933. IX, 170, [1]p. 17: 25.

— Beiträge zur Förderung christlicher Theologie, hrsg. von A. Schlatter und W. Lütgert, Reihe 2, Bd. 31.

התכין: Die christologischen Prädikationen im Alten Testament. — Die christologischen Prädikationen in der ausserkanonischen jüdischen Literatur. — Die christologischen Prädikationen im Neuen Testament. — Der mythische Hintergrund der biblischen Erretererwartung.

*201. **Stier, Fridolin.** Gott und sein Engel im Alten Testament, Münster, Aschendorff, 1934. xv, 158 p. 8°.

— Alttestamentliche Abhandlungen. B. 12, H. 2. Diss. Tübingen.

202. Vaart Smit, H. W. van der. Bavinck's schriftbeschouwing in verband met de eerste hoofdstukken van Genesis, door H. W. van der Vaart Smit. Wageningen, Veenman & Zonen, 1933. 19 p. 16: 24.

המעמסה.

“Overdruk uit ‘Onder eigen vaandel’, Januari 1933.”

Volz, P. Die Eschatologie der jüdischen Gemeinde... ראה ע' 69.

203. Wutz, Franz. Die Transkriptionen von der Septuaginta bis zu Hieronymus. (Lieferung 2). Stuttgart, Kohlhammer, 1933. vi, 177-569, [1]p. 16: 24.

— Texte und Untersuchungen zur vormasoretischen Grammatik des Hebräischen, herausgegeben von Paul Kahle, II.

— Beiträge zur Wissenschaft vom Alten Testament, herausgegeben von Rudolf Kittel, Neue Folge, Heft 9, der ganzen Sammlung Heft 34.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ע' 210.

*204. **Ziegler, H.** Untersuchungen zur Septuaginta des Buches Isaías. Münster in W., Aschendorff, 1934. viii, 220 p. 8°.

— Alttestamentliche Abhandlungen. Bd. 12, H. 3.

ה. בריח חרשה.

205. Dinter, Artur. War Jesus Jude? Ein Nachweis auf Grund der Geschichte Galiläas, der Zeugnisse der Evangelien und Jesu eigener Lehre. Leipzig, Verlag Deutsche Volkskirche, (1934). 30 p. 15 : 23.

206. Dinter, Artur. Wie sah Jesus aus? Eine Quellenstudie mit 4 Abb. Leipzig, Verlag Deutsche Volkskirche, (1934). 24 p. 16 : 22.

207. Klausner, Joseph. Jesus von Nazareth; seine Zeit, sein Leben und seine Lehre. (Übersetzung aus dem Hebräischen von Walter Fischel). 2. erw. Aufl. Berlin, Jüdischer Verlag, 1934. 610, [1]p. 16 : 24.

הוצאה א' וידיעות על תרגומים אחרים ראה ק. ס. שנה י"א ע' 49. את החרגים הצרפתי ראה ק. ס. שנה י"א ע' 438. את המקור ראה ק. ס. שנה י"א ע' 22, שם גם בקורת מאת א. מרמורשטיין.

208. Wenschkewitz, Hans. Die Spiritualisierung der Kultusbegriffe: Tempel, Priester und Opfer im Neuen Testament. Leipzig, E. Pfeiffer, 1932. 4 p.1, [5], 166 p. 19 : 26.

— Ἀγγελος, Archiv für neutestamentliche Zeitgeschichte und Kulturkunde: Beihefte, hrsg. von Gottfried Polster, Heft 4.

Das Spätjudentum: A. Die Apokryphen und Pseudepigraphen. B. Das rabbinische Judentum. p. 10-49.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אברהם בן יצחק מנרבונה. ספר האשכול... יו"ל ק"י ש. וז. אלבק...

ראה ע' 11.

אשנמי, ש. צ. נקוד השמות בתלמוד... ראה מחלקה יד.

ביאליק, ח. נ. ויחי היום; דברי אנדה... ראה ע' 13.

ביאליק, ח. נ. ספר האנדה; כ' א"ב... ראה ע' 13.

209. ברור, שמואל מנחם. ספר מערכי שמואל; כולל חדושים והערות

בחלכה ואנדה... סיד... שמואל מנחם כראד... הול; לונדון, ס. 5. ציילינגולד,

(Druk. Sikora i Mylner, Warszawa), תרצ"א. 47, [1] ע. 14 : 21.

שער נוסף באנגלית.

גנצפריד, ש. קיצור שלחן ערוך השלם... ראה ע' 14.

חיגר, מ. הוספות למסכתות ועורות... ראה ע' 15.

ובסמן, מ. משלי ישראל. ראה ע' 16.

ורמחומר, ש. א. ס' שאלת שלמה... חלק ב'... ראה ע' 18.

210. יודקביטש, אלכסנדר דן. ספר ארח מישור; אנציקלופדי שלמה. מפתח כללי לכל אנדות ומאמרי חכמי הנמצאים בש"ס בכלי, וירושלמי, מכילתא... ועוד. את הכל סדרתי בסדר... א"ב... אלכסנדר דן יודקביטש. חלק א: (מן אות א עד אות מ). לאדו, מסורת, תרצ"ג 1933, 679, [1] ע' 20: 27. לכסיקון של מאמרי חז"ל מסודר ע"י סדר איב, מעין הספר, אוצר דברי חכמים ופתיחות' צ"א אהרן חימאן, חל אביב, דביר, תרצ"ד (עיין ק"ס שנה ז"א ע' 14). וחבל מאד שעבודה עצומה כזו הורשת יגיעה מרובה, נכפלת ע"י שני מחברים שונים בזמן אחד, בלי שירע האחד מה עושה השני. אולם בודאי ימצא בזה מה שאין בזה.

כשר, מ. מ. חומש תורה שלמה... ראה ע' 33 מספר 92.

211. מיליקובסקי, בנימין. ספר מטה בנימין; כולל עשרה דרושים... מאתי בנימין מיליקובסקי... חלק ב'. ווילנא, דפוס ש. פ. גארבער, תרצ"ז, 78 ע', 22: 16. את הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 458.

212. מכילתא. מכילתא דרבי ישמעאל. הוצאה חדשה על פי כתבו ודפוסים ישנים עם שינויי נוסחאות ומראה מקומות ותרגום והערות בשפה אנגלית מאת יעקב בצלאל הכהן לויטערבאך... ספר ג'. פילאדלפיה, החברה היהודית להוצאות ספרים אשר באמיריקא, תרצ"ה. [31 דף, 211, 272 ע', 17: 11. מסכסס והתרגום עמוד מול עמוד. פנינייה מקבילה. שער נוסף באנגלית:

Mekilta de-Rabbi Ishmael... with an English translation, introd. and notes, by Jacob Z[allel] Lauterbach. שנה ז"א ע' 440.

הקודם ראה ק. ס. שנה ז"א ע' 440. גורל המכילתא כגורלם של שאר מדרשי ההלכה — נוסח עזוב ומוזנח ומלא שיבושים כרמון. אמנם המכילתא יצאה כמה פעמים בדפוס (עיין הרשימה של פינקלשטיין במאמרו שאזכיר להלן, עמ' 4 הערה 3) ונתחברו עליה פירושים שונים, אבל הנוסח הלך ונשתבש מהוצאה להוצאה, ואפילו ר"מ איש שלום ז"ל שעשה אזנים למכילתא בציוניו היקרים לא הועיל לגמרי כי לא היו לפניו כתיב של המכילתא שבלעדם אי אפשר לברר את הנוסח האמיתי.

עכשיו נתבררנו בשחי הוצאות בכת אחת. א. חברת תוספי מדרעי היהדות בברלין הוציאה את המכילתא. עם חלופי גרסאות והגהות מאת המנוח ר' חיים שאול הורביץ ז"ל (המנוח היה בקיא ועסקן בספרות התלמודית עד להפליא) שנערכו והושלמו אחרי פטירתו ע"י ידידי ד"ר ישראל חיים רבין. ב. החברה היהודית להוצ' ספרים אשר באמיריקה הוציאה את המכילתא ע"פ כתיב ודפוסים ישנים עם שינויי נוסחאות ומראה מקומות ותרגום והערות בשפה אנגלית מאת הפרופ' יעקב בצלאל הכהן לויטערבך.

אנחנו נתעסק כאן בהוצאת האחרונה, כי כל בתחילתו שהיו לפני הורביץ (בקיצור—הר.) היו גם לפני לוויטרכך (בקיצור—ל.), אלא שהאחרון השתמש בכתביו נוספים שלא היו לפני הר. שניהם השתמשו בפיסקאות המכילות הסכמות בדיקט, פסקתא וזוטרן, שכל סוב וספרי הראשונים, אלא שלש. השתמש גם בפיסקאות המכילות הסכמות בספרו של הכומר רייטונד מרטיני בספרו פוגיא פידעי. אמנם לפסקאות אלו יש להתייחס בזהירות מרובה (מפני כמה פעמים), אבל לפעמים אפשר להעזר בהן בתור סניף לשאר הגירסאות. ואחרון אחרון, ל. נחן לנו תרגום מלא ושלם של כל המכילות, והראה לנו כי מדרשי הלכה נחתנו להתרגם כל צרכם. שתי ההוצאות הגיל יצאו כמעט בזמן אחד (כי הדפסת המכילות של ל. נמשכה אילו שנים), וברור לכל המשוה את שתי ההוצאות כי ל. לא השתמש בהוצאת הר, ומכיוון שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, ולא חרי זה כהרי זה, היה קל מאד לבקר את ל. ע"פ הר. (וכן להפך). את ההשוואות הללו אני מניח לקורא עצמו, ואני אעמוד כאן על הדברים הנוגעים גם לשאר ההוצאות, ולא אציין לדברים שכבר העיר עליהם הורביץ, חוץ ממקומות יוצאים מן הכלל שאעיר עליהם בפירוט.

עלינו להקדים כי שני הבדלים יסודיים מצוינים את שתי ההוצאות: א. הר. לקח לו לפסקא יסודי את נוסח הדפוס וחקנו והשלימו ע"פ אחרים. — ל. בחר לו מכתביו ומן הדפוסים את הנוסח שנראה לו נכון ונתן לנו פיקסא איקלוקט. ב. הר. השתדל לתת בשינויי הנוסחאות את כל שינויי הגירסאות שאסף. — ל. נתן רק שינויים העוזרים להבנת המיקסא או שינויים שיש להם ערך לשוני. הוא מסתמך ברובו על 5 מקורות עיקריים: כ"א (אוקספורד), כ"ב (מינכען), ד"ק (קושטא), ד"ו (וויניציאה) וד"ז (ליונרנו) עם פירושי יהודה נגירי. ואם הנוסח מכון בכל חמשת המקורות הנ"ל אין הוא מציין לשינויי נוסחאות מסקורות מן המדרגה השניה (ציפסות שבספרים אחרים). אבל הוא מעיר שבשלשה מקרים נתן את כל שינויי הנוסחאות: א. במקומות הקשים שבמכילות, כי הרי במקרה זה אנו יכולים להעזר על ידיהן בקביעת הנוסח האמיתי (וגם עלינו לדעת את המקורות המאשרות את הנוסח, כרי שלא לסתור להניה). ב. במקום שהגירסא של המקורות מן המדרגה השנייה נראית יותר. ג. במקום שיש נגודים בין הגירסאות של חמשת המקורות.

אין ברצוני להכנס כאן בוויכוח באיזו שיטה יש לנקוט כשעומדים להוציא פקסא. הרבה תלוי במחבר עצמו ובכדת אחריותו. אבל ברור, כי ריבוי הציונים היה מקלקל את יופי ההוצאה הזאת ואת הנוחיות הגדולה בשמושה, ולפיכך יש לשכת את השיטה שתפש בה המחבר, ובפרט וביחוד שהמחבר מבסח לנו ספר מיוחד על המכילות, ושם יוכל לרונ על כל פרט ופרט, ובעל המקצוע יוכל בשעת הצורך לפנות לספר ההוא. ל. מעיר בפירוט שהוא ירון באופן מיוחד על אותם המקומות הקשים במכילות הדורשים ביורור ארוך ומפורט, וזה כבר מונע אותי מלנגוע במקומות אלו. כמו כן אין לנגוע בפרובלימות השונות של המכילות (מסדרי המסכתות, יחס המסכתות בין אחת לשנייה ועוד), כי כל זה עדיין עומד להתפרסם ע"י המחבר.

אבל קביעת נוסח איקלוקט מביאה אחריות מרובה על המחבר. ברירה זאת מחייבת שיקול דעת מרובה ועיון גדול מכל הצדדים, ולא ימלא שהמחבר לא יכשל באי דיוק. עיון לדוגמא בתחילת המכילות, כח"א ריש ע"ב 8 (הר. ע"ב 3): "אברה לי לבית הקברות". ל. אינו מציין כלום, אבל בכ"א (עיון ציוני הר. 1) שם: "אברה לי ל ב י ו" (1) הגליון הראשון של הוצ' הורביץ-רבין נדפס פעמים (עיון שם ע"ב 349 בהערות). לפני מונחת המהדורה הראשונה, כי בע"מ 1 שינויי הנוסחאות הם מיטין והפירושים

הקברות. ולשינוי קמן זה יש ערך. כי על פיו אנו יכולים לקבוע את תכונת כהה"ר, ולא רק שהיה נחוצ לציון שינוי זה, אלא שאפשר היה לקבוע אותו בפנים השקט. כי, כנראה, זהו הסיגנון הרגיל בא"י וכיה במשנת עירובין פ"ג מ"א, במשנה כ"י קופטמן, משנה שבירושלמי, ובירושלמי עצמו שם, כי ע"ד: מעתה אפילו בין הקברות. ירוש' תענית פ"ב ה"א, ס"ה ע"א: ולמה יוצאין בין הקברות. נזיר פ"ג מ"ה ל"פ הוצ' לו וקופטמן וירושלמי שם (בגמרא): נזיר והוא בין הקברות וכו'. ב"ם פ"ב מ"ב במשנה שבירוש', הוצ' לו והוצ' קופטמן: היתה בין הקברות, וכיה במכילתא עצמה להלן ח"ג ע"מ 166. ידים פ"ד מ"טו בהוצ' לו ועוד בכ"ם. אמנם יש לפעמים גם בית הקברות (תרומות פ"א ח' ע"ב ועוד), אבל נוסח "בין הקברות" הוא איז ומקורו. ח"א 212 שו"י אחרונה: ושפעת עקלגוסין, גם כאן נשתמרה לנו בכ"א הגירסא הנכונה—ושיפת. עיין הר. 95 הערה 5 וע"ה"ש ערך קלגס, ויש להוסיף, כי כן היא הגירסא במשנת סופא פ"ח בהוצ' לו וכן, כנראה, היה גם בכ"י קופטמן, וזו היא בוודאי הנוסחא הנכונה, ופירושה שישפוט הקלגסים כפירוש קהוש וחר. שם (בכ"ל יש לציון, כי כ"א מצמיין בנוסחאותיו המקוריות והנכונות, עיין מ"ש מר ע. מלמד בתרביץ ש"ו ע"מ 113 הערה א', ועיין גם הערת ח. ילון שתופיע באחת ההוכחות הבאות של התרביץ).

אני מדגיש גירסא זו באופן מיוחד מפני השיטה המקובלת אצל החוקרים להעדיף בדרך כלל את הגירסאות המלאות על החסרות, מפני שיותר נוח להניח שהאות נבלעה (או נשמטה) מלהניח שנוספה. ואם אמנם כן הוא ברוב המקרים, אבל יש הרבה יוצאים מן הכלל. דוגמא לזה תשמש לנו משנת סוכה רפ"ה: בית השאובה (כ"ה הגירסא הנכונה. כמו שהוכיח הר"ן אפשטיין בתרביץ ש"א ס"ג ע"מ 136. ועיין גם פרופ. ג. שלום שם ש"ב ס"ב 250). אבל גירסתה הקדומה והעיקרית היתה בית שובה, כמו שחזר גייגער בלי שום ראיות ב-Zeitschr. f. jüd. Theol. ח"ג ע"מ 417, שבת השואבה פירוש בית האבוקות — שובתא באורית. ואחריו העירו בשם ש"ר בהשחר ח"ד ע"מ 432 על תתי דברים מ"ז י"ד: בשואבתא וחלילא וכתב שם: "ולא נמצא שורש שאב בלי ארמי על שאובת מים, ועל שאב של מקרא תרגם מלי אלא ודאי הוראתו אבוקה כמו שהוא בלי סורי והאלף הוספה" עיי"ש שהאריך בשעם, ועכשיו נתגלו כ"י שגורסים באמת השובה! וזו היא בוודאי הגירסא האמיתית הקדומה, והנה "תחידוש" שברשות התלמוד, כי שובה (=שואבה בחו"א) הוא מלשון ושאבת מים בששון (ועל כ"י בפרשורם ב"א), אבל הפירוש הפשוט הוא — שמחת בית האבוקות. כפירושו של גייגער ושי"ר. ועיין ע"ה"ש ערך בית שואבה שנעלם ממנו כ"י, ולא מפיו אנו חיים. ויש לפנינו כמה מקרים של הוספות אותיות (מפני סבות שונות), ועל מוציא שקטם לעיין ולשקול יפה בדעתו מתי יש לפנינו חסרון ומתי הוספה.

ח"ג ריש 137: "באותיותיה נתנה תורה". המחבר היה צריך לתת בפנים השקט: באותיותיה (עיין הר. סוף 310 ובשינויי גירסאות שם), כי זו היא הגירסא הנכונה הא"י. עיין

משמאל, וזה אינו מתאים לכל הספר. בשופם אחר שהיה לפניי הוא להפך ובהתאמה לכל הספר, חוץ מזה במפוס השני נמצאות כמה הוספות החסרות אצלי. אבל לעומת זה נפלו במהדורי שניה כמה פעויות הדפוס—יחס רגיל של דפוס ראשון לשני. כן לדוגמא בעמ' 2, שינויי נוסחאות שו" 11 לפניי: וכן המכירי, אבל במחד' ב': וכן המכירי ועוד. במהדורה שלפניי מעתיק הר. בין הקברות, אבל במחד' ב' בשעות הדפוס: בית הקברות. וכן פינקלשטיין ב-Proceedings כ"ה ע"מ 27 מעתיק מכ"א: בין הקברות. ואינו ידוע לי אם העתיק מן הכתי" או שגם לפניו נמצאת מהדורה א' של הוצאה ה"5.

„ציון ח'ב (שנת תר"ב) עמ' 5 הערה 4, וורסחיימר, מבוא למדרש חסר ויתר עמ' 3, רסנר פראה עמ' 15, הירושלמי בפשוטו ח"א 148.

יש לפעמים שגורסת הכ"י מאירת עינים, אלא שחשיבותה נעלמת מעיני המחבר. עיין לדוגמא ח"א 160 (הר. סוף 70): וכל פסר שגר בהמה אין פסר שגר בהמה אלא ששיגרתו אמו יחיה (כן רק בהוצאה שלנו) פסור מן הבכורה והבא אחריו אינו בכור. המפרשים נדחקו מאד בפירוש המאמר (עיין הר. שם). אבל לט. לא נתעכב על הנוסח היפה שלו: „יחיה“ (ולא—יחא, כדפוסים וזה), כלומר, לשון מקרא. מעכשיו ברור לי שהמלה „יחיה“ היא חלק הפסוק, וכן צריך לפרש את הברייתא (בלי שום חגהה): וכל פסר שגר בהמה. אין פסר שגר בהמה אלא ששיגרתו אמו (כלומר, נפל בפירוש החלמוד בבכורות ג' א' ורש"י, כחומש במקומו). יחיה. (כלומר, יהיה¹) דך כתוב בפסוק) פסור מן הבכורה. והבא אחריו אינו בכור. והמכילתא דרשה מכפלות הכתוב (שהוא כעין מאמר המוסגר) שפסר שגר בהמה אשר יחיה—דך, אבל הזכרים הוודאים שאינם נפלים, הם לה, ועיין הפירוש הנכון במרכבת המשנה אלא שנדחק בלשון הברייתא.

לשם הערכה נכונה של נוסח המכילתא מן הראוי הוא לסדר את כה"י לקבוצותיהם ולציון בפרוטרוש את היחס של כה"י אחד לשני. וכבר נתפרסם בענין זה מאמר למופת מאת דר. י. פ. פינקלשטיין ב-*Proceedings* כ"ה עמ' 3 והלאה. ועיין גם ע. מלמד בתרביץ ש"ן ס"א 112 והלאה.

אבל עלינו לציון שיש להבדיל בין מעות סופרים שנשתרשה בקבוצה של כה"י ובין מסורת (נכונה או מוטעית) שנתקבלה בארצות ידועות, כן, לדוגמא, מעתיקה המכילתא בח"א סוף 73 (הר. 32) את משנת פסחים פ"ג: תפח תלפוש בצונן, והמכילתא דרשב"י (?) מעתיקה: תפח ותלפוש (ב"ר) בצונן (הופמן עמ' 17). ברור שאין כאן כלל שינוי מסורת בין שתי המכילתות אלא יש לפנינו מכילתא שנעתקה מכ"י תימן (מדרש הגדול) ושם שלפה מסורת הרמב"ם שגם במשנה „ותלפוש“ וע"פ זה פירש את המשנה באופן אחר לגמרי, עיין ע"ז בירוש' בפשוטו ח"א עמ' 422. וכן מעתיק כבר מלוקושים מן ספר הספוקי (החלק הגרמני עמ' 70 הערה 5): תפוח ותלפוש, והוא נ"כ לפי מסורת הרמב"ם ופירושו כדרכו של ר' תנחום הירושלמי. ולפי זה שיבוש ע"י מיס שנחקבל ונתפשט לחוד ומסורת (אפילו מוטעית) לחוד.

דבר זה מחייב אותנו לשים לב באופן מיוחד לפסקאות של המכילתא השקועות בספרי הראשונים, לחלק את הראשונים לארצותיהם, להשוות את הפסקאות שלהם עם כה"י שהיו מצויים בארצותיהם, לציון באופן מיוחד את מדת הדיוק של כל ראשון וראשון, אם הוא רגיל להעתיק מלה במלה מן הספר או שרגיל לתת רק פרפרזה ע"פ הזכרון. אבל שיטה זו מחייבת זהירות גדולה מאד, כי כבר העירותי במ"א על דרכם של הראשונים להעתיק אחר מן השני ולהכניס את הפירושים של רבותיהם לתוך עצם הפסקאות. אותו הדבר נהג אצלם גם בפסקאות המכילתא. עיין לדוגמא דרשות ר' יהושע אבן שועיב פ' בא (דפוס קראקא כ"ד ע"א) שהעתיק פסקא ארוכה מן המכילתא בלשון זו: „וכן הוא שנוי במכילתא ואתם לא

(1) ואפשר שדורש רק את המלה יהיה, עיין ירוש' פאה פ"ג, ר"ש ע"ג: לגר ליתום ולאטמנה יהיה... לבעל הבית. הר. ולש. לא ציינו לגרסת התנחומא דפוס קושטא שגורם: כול יחא פסר מן הבכורה לא הבא אחריו וכו'.

תצאנו... עד כאן במכילתא והכנים לתוך הציטטה את פירוש הרמב"ן לשמות פ"ב—כ"ב. (1)
על חשיבות פסקאות הראשונים מיותר לדבר, כי לפעמים על ידיהן היינו נמנעים
מלהגיה. עיין לדוגמא ח"א 95: "למדך שכל מי ששומע הנסים האלו שעשה הקב"ה לישראל
במצרים צריך ליתן שבח שנאמר וכו' (ואצל הר"י 42: צריך לשבח וכן הוא אומר וכו') אבל
בדפוסים לפנינו: צריך לשבח וגו' ר"מ איש שלום והר"ה השמיט את המלה "וגו'", ולשם
החליף את כל הנוסחא באחרת, שהרי אין מובן למלה "וגומר". אבל נוסחת הדפוס יש לה
על מה לסמוך? הריטב"א בפירושו להגדה (דפוס ליוורנו כ"ד ע"ב) כותב: "אמרו בסבילתין
ואמרתם זבח פסח הוא לה' בא ללמדך שכל מי ששומע מנסים הללו צריך לשבח ולפאר
ולרום... ובמכילתא כך הגירסא ולע"ה". וא"כ ברור שלפנינו היה במכילתא: צריך לשבח
ולפאר ולרום ולהדר ולעלה וכו' ובנוסח הדפוסים קיצרו כ"ז ע"י, וגומר, מפני שסמכו על
נוסח ההגדה. (רמא"ש במ"ע על סדר וחגדה של פסח עמ' 61).

מכאן ואילך אצוין בעיקר על גירסאות הראשונים שיש להם חשיבות פחות או יותר
ואתפוס לדוגמא רק שתיים ושלוש מספר אחד, כדי להראות שאי אפשר לזלזל בציטטות של
הראשונים כלל וכלל. (לכבודו של ר"י, צריכים לצוין שחרבה להשתמש בהם). והואיל וכל
הדברים הבאים נוגעים גם להוצ' הורבין-רבינו, אני מסמן במגריים את העמודים של ההוצאה
הנ"ל. אתחיל ע"פ סדר המכילתא.

ח"א עמ' 8 (הר"י עמ' 4): "נמצאת אומר שלשה נביאים הם וכו'. נעתקה בפירוש
איכה לר"י קרא (סחי לכבוד קופמן עמ' XV) בשינויים גדולים ובשינוי סדר.
שם 13 (הר"י עמ' 5): "שמעון בן עזאי אומר לאמר בקול שאתה שומע, בו למדי".
התרגום הוא חפשי יותר מדאי, וכאן פירושו בקול—בקול ממש. עיין דרשת ר' שמעון בן
פזי בבבלי ברכות מ"ה א', לקמן ח"ב 223, מכילתא דרשב"י 101, והדרשה נובעת מסדר

(1) בתור דוגמא לאופן העתקת הפסקאות ע"י הראשונים אציע כאן את פסקאות המכילתא
המובאות בספר אוצר הכבוד לר' שורדוס הלוי. וכבר ציינו החוקרים שרבינו מרבה להביא
פסקאות של המכילתא דרשב"י ואספו פסקאות אלו מספר שער הרוזים כתי"י (עיין רמא"ש במבוא
למכילתא עמ' LI ואילך והופמן בפתח דבר למכילתא דרשב"י עמ' VII), ומספר אוצר הכבוד כתי"י
הביאו החכמים הנ"ל רק שתי פסקאות. אבל לאמיתו של דבר מכיל ספרנו הרבה יותר פסקאות
של המכילתא, ומעניין הוא שאותן הפסקאות, שהוא מביא (לפי רמא"ש והופמן הנ"ל) בשער
הרוזים בשם מכילתא דרשב"י, הוא מצוין בספרנו בשם מכילתא סחם, או אפילו בלא ציון מכילתא
כלל, אלא סחם ואמרו ז"ל. נתחיל ע"פ סדר:

א. מכילתא דרשב"י (לפני דפוס גאוני דוואהר, בקיצור לנ"ד, דפוס וורשא, בקיצור
דוי"ש. שניהם נדפסו מכת"י שונים, עיין הקדמת המו"ל בדוי"ש, ואני מעתיק מדג"ד):
ר"ה ל"א (דג"ד, ל"ז סע"א, דוי"ש י"ז ע"ג): ובמכילתא דרבי שמעון בן יוחאי אמר עד דלא
עשה (בדוי"ש): ובמכילתא א"ר שמעון בן יוחאי עד לא עשה (ארץ וחוצות וראש עפרות תבל
אלו שאר ארצות. וחוצות אלו מדברות. ותבל זו ארץ ישראל. (המכילתא הזאת היא המקור של
ה"דא" בספר עקב פ"י ל"ז. הוצ' רמא"ש ע"י ב' שו" 7) ר' שמעון בן יוחאי אומר תבל זו ארצנו
וכו' עיי"ש, ועיין הופמן מכילתא דרשב"י עמ' 168, ויש לתקן את הלשון ע"פ הציטטה שלנו.
ר"ה ל"ב (דג"ד ל"ז סע"ב, דוי"ש י"ז ע"ד): ובפירוש אמרו במכילתא דרש בן יוחאי ובכל
אלהי מצרים אעשה שפטי אני ה' אני הוא ולא אחר. אני הו' שנפרעתי מאנשי דור המבול.
אני ה' שנפרעתי מאנשי דור הפלגה וגו' ד"א אני ה' זהו מלכות כל מקום שאזכיר (בדוי"ש):

לימורם ומנהגיהם. עיין גם ירוש' ביצה ספ"א, ס"א רע"א: כשם ששמעתי בלחישתה. כך אני אומרת לך בלתישה. וכע"ז גם בבראשית רבה פ"ג—ד.

שם 16 (הר. 6): „מדבר עמו ביום והראהו החדש בלילה“. בלקח טוב לר"ם נגרי ש"ז ע"ב מעתיק את המכילתא וגורס: והראהו החדש ביום. וכ"ה גם בכ"ז ובילקוט, ועיין גם רמב"ם ס"א מח' קידוש החדש היא שציון לו ר"ם נגרי הנ"ל, וזו היא הגירסא הנכונה. שם סוף 24 (תר. 10): „אין לי אלא עשירי שהוא כשר ללקיחה. וכו'. כל הברייתא נעתקה בשינויים קלים במאירו פסחים צ"ו א' צד 142 רע"ב.

שם 33 (הר. 14): „היה ר' מתיא בן חרש אומר וכו'. כל הברייתא נעתקה בנוסחא משוכחת (לעומת הדפוסים) ברמב"ן ובמות מ"ו סע"א, רשב"א ומאירי שם. כל הראשונים הנ"ל גורסים: הגיעה ש ב ו ע ה (ברשב"א חסרה המלה: הגיעה, וכמאירי: הגיע), אבל הר. מצוין גם לגירסת מדרש חכמים: „הגיע עת“. וגם גירסא זו יש לה על מה לסמוך, כי ברייתא זו נעתקה גם בפירוש הירושב"א להגדה ר"ג ע"א ושם גורס: הגיעה ה ש ע ה וכו'. שם 37 וגם 38 (הר. 15). „מגלה פנים בתורה“. לא ירדתי לסוף דעתו של המחבר

שמוכר) שם גנות של עבודה זרה שם אזכיר (בדו"ש: מזכיר) שבהו של מקום ית' ע"כ. ועיין הופמן 13. ונעלם ממנו כ"ז.

ובמות ש"ז (דו"ש כ"ה ע"א): וארז"ל במכילתא דרשב"י אנכי ה' אלהיך מלמד שראו פנים שעתידות וכו' עיי"ש, וע"פ זה יש לתקן את הופמן בעמ' 105. ב. מכילתא סתם.

תענית רפ"ב (דניד ס"ד ע"א, דו"ש י"ם ע"א): וזה שדרשו רז"ל במכילתין (בדו"ש: במכילתא) ראה ראיתי את עוני עמי וכו' עיי"ש כל הציטטה, וע"פ זה יש לתקן את הופמן עמ' 168.

ובמות מ"ו (דו"ש כ"ה ע"א): ועוד במכילתא ה' איש מלחמה ה' שמו לפי שנגלה להם הקביה על הים וכו' כל הציטטה. עיין מכילתא ל"ט. ח"ב עמ' 31 (הר. 129) ומכילתא דרשב"י עמ' 61 ובהערה ה' שם! ג. סתם.

ברכות ה' א' (דניד ב' סע"א, דו"ש ג' ע"ג) ארז"ל ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב. ר"א הסודעי אומר מכאן שלא היתה יוצא (בדו"ש: מכאן למלחמה הזה שלא היתה אלא) מסי הגבורה ע"כ. ועיין מכילתא ח"ב עמ' 147 (הר. 181), ורמב"ם הנ"ל עמ' LII סאמר ו', שם LIII כהערה לסאמר זה. ועיין גם סוף תענית: ועוד אמרו זה אל"ר ואנחנו אלהי אבי וארוסמננו עמי נוהג במדת הרחמים ועם אבותי נהג במדת הדין וכו'. והשוה מכילתא ח"ב עמ' 28 (הר. 128) ומכילתא דרשב"י 61 והערה ד' שם! ועיין גם סופה ה' (דו"ש כ"ה ע"ג), ומכילתא ח"ב 27 (הר. 128), מכילתא דרשב"י עמ' I ועמ' 60. ועיין מגילה כ"ט א' ופירוש רבינו לע"ל ברכות סוף ג'. ואחרון אחרון:

ברכות ספ"ה (דניד י"ד ע"א, דו"ש ח' ע"ד): כענין שאמרו במכילתא מגין שניתנה ברכה אחת לישראל שכל הברכות תלויות וכלולות בה שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף ואומר מלך לשדה נעבד כמלך לשדה נעבד והו' ששולם (בדו"ש: כמלך זה ששולם) באוצרות של כסף ושל זהב ואינו משתעבד אלא ליוצאי מן השדה הא למדת שנתנה ברכות לישראל שכל הברכות תלויות בה ע"כ. וזה אין במכילתא שפסנינו. ועיין וי"ר ריש פכ"ב ובמכילתא.

שפירש כי מלכה פנים בתורה הוא קיצור מ-מלכה פנים בתורה שלא כהלכה והוא בעצמו ציין לבכר פרמינולוגיא של התנאים, ערך פנים. אלא שלא מפר בכר ורמאיש אנו חיים, וכבר פירש כן הרמב"ם בפירושו לאבות פיג מייא והביא ראיות מן הירושלמי, וזו היא בודאי הגירסא הנכונה והמליים. שלא כהלכה הם הוספה ופירוש, ולא ידעתי מה ראה המחבר להתנגד לפירוש נכון זה.

שם 50 (הר. 21) : "חוד ובר דבר ר' עקיבא" וכו'. נעתק בשם המכילתא בפירוש ר' קרא לשמואל (ראהרבוך הפרנק. ח"ז עמ' 34) בנוסחא משונה.

שם 70 (הר. 30) : "כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חברך" וכו'. הרמב"ן בפירושו לשמות פי"ב-פ"ז כותב : כל מלאכה לא יעשה בהם פירש רש"י אפילו על ידי אחרים ולא הבינותי זה וכו' אבל מצאתי במכילתא כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה וכו', אבל בדרשת הרמב"ן ד"ה (הצופה סאריץ הגר ש"א עמ' 141) : "ועוד ש נ ו ש ב מ כ ו י ל ת א כל מלאכה לא יעשה בהם אפילו על ידי אחרים וכתבו ר"ש בפירושו החומש אבל לא פירשו. וזה אי אפשר להיות כפשוטו וכו' וכן שנו שם במכילתא כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה" וכו'. ואולי היה זה לפניו במכילתא דרשב"י או שקרא "מכילתא" לפירש"י ע"פ המכילתא שלנו, אבל מן הסגנון אינו משמע כן. ולעצם העניין במכילתא אם זו היא דרשה גמורה, עיין ש"ת מהר"ח אור זרוע סי' ל"י.

שם 75 (הר. 33) : "ושמרתם את היום הזה למה נאמר" וכו'. כל הבריות נעתקה בדרשת הרמב"ן ה"ל (בפירושו לחומש—רק הרישא) ושם גורס : יכול (! דבי ר"ע) אף חולו של מועד וכו'.

שם 94 (הר. 41) : "בשורה טובה נתבשרו ישראל באותה שעה שהן עתידין לראות בנים ובני בנים להם שנאמר ויקד העם וישתחוו". בריותא קשה. עיין הפירושים וההגהות אצל הר. אבל בפירוש הרישב"א להגדה ז' ע"ב : וכן אמרו במסכתין בשורה טובה נתבשרו ישראל באותה שעה שהם עתידים לראות בנים ובני בנים דכתיב והיה כי יאמרו אליכם בניכם וזהו שאמר ויקד העם וישתחוו. וע"פ זה ברורה גם הגרסא שלנו, כי התפסוק "ויקד העם" הוא מביא ראיה שיאמרו אליכם בניכם בשורה טובה היא, וכן תרגם לגבול דם.

שם 96 (הר. 42) : "ויעשו וכו' כבר עשו אלא משקבלו עליהם לעשות מעלה עליהם כאלו עשו". עיין ר"א מורחי. ובשער תשובה לרבינו יונה שער ב' ריש הדרך השלישית : וכן אמרו רבותינו ז"ל וילכו ויעשו בני ישראל וכו' מיד עשו והלא לא עשו עד ארבעה עשר לחדש. אלא כיון שקבלו עליהם לעשות מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו מיד. וכ"ת מילה במילה ברשב"י לאבות פיג מיי (דפוס לופסיהא מ"ה ע"ב) בשם המכילתא.

שם סוף 99 (הר. 44) : "וכי לא היו שם בתים אשר אין שם בכורי" וכו'. עיין פירוש בעה"ת על התורה ידעת זקנים" (דפוס ליוורנו) ל"ד ע"ד.

שם סוף 139 (הר. 62) : "אלא חדש שהוא כשר לכם לא חמה קשה ולא גשמים" וכו'. נשמע הציון להקבלה עיקרית למכילתא בבמדבר רבה ג'—ו עירש כל העניין. ועפ"י חומשו כבבלי מנהרון כ"ב א'. ועיין מאירי ריש סוטה שהביא זה מתלמוד המערב !

שם 154 (הר. 68) : "כל המניח תפילין כאלו קורא בתורה וכל הקורא בתורה פטור מן התפילין". בפירוש ר' מיוחס לשמות (הצופה לאריץ הגר ח"ג עמ' 32) : "מלמד שכל המניח תפילין כאילו קורא בתורה וכל הקורא בתורה כאילו מניח תפילין. וכל הפירוש הזה מלא פוסקות מן המכילתא בצורה מקוצרת, ובלי הזכרת שם המכילתא.

שם 158 (הר. 70) בשינויי נוסחאות: זה ינחמנו בשם מהר"ם נגארי מוסיף: דבר אחר על שביבדו את אברהם. וכן מכיא גם הר. אבל לפלא בעינו שלא ציינו לספרו של ר"ם נגרי והוא לפנינו דף כ' סעי' ושם מפורש: ודו"ל אמרו במדרש מפני מה זכה כנען וכו', ובוודאי היתה לפנינו באיזו מדרש דרשה מצורפת מדרש המכילתא והתויב אחרי פירג. (אע"פ שדרכו לציין גם את המכילתא בשם מדרש), ואפשר שהוא בעצמו צירף את הדרשות כרגיל אצלו.

שם 159 (הר. 70): ונתנה לך שלא תהא בעיניך כירושת אבותי וכו'. גירסא אחרת בספר הזכרון לרי"א בקראת כ"ח ע"ד. (מרבח להביא את המכילתא בצורה מקוצרת, ולפעמים בנוסחאות משונות ומקוריות).

שם 203 (הר. 90): ובני ישראל יוצאים ביד רמה מגיד הכתוב שכשהיו המצרים רודפים אחרי ישראל היו מנאצים ומחרפים ומגדפים אבל ישראל מרוממים ומפארים ומשבחים ונותנים שור שבח וגדולה ותהלה תפארת למי שהמלחמה שלו וכו'. בפירוש ההגדה להירושבי"א כ"ח ע"א גירסא משונה מאד: משום דאמר' במכילתין ובני ישראל יוצאין ביד רמה שהיו מצרי' מחרפין ומגדפין בכל מיני גידופן וישראל מרומסין בכל מיני שבח וכן הוא אומר לר"ח שמניך טובי איך ינאי הראשונים ר"ח שמנים אסרו לך אבל אנחנו כשבאנו לים לא הנחנו לשון שבח שלא קלטנו לך. וזו היא נוסחא משונה מאד וגם ממאמר ר' ינאי אין זכר לפנינו (עיון רמא"ש במאיר עין לסדר והגדה של פסח עמ' 61, ולא כיוון יפה). אבל מאמר ר' ינאי נמצא לפנינו בהנחומא הנדפס מכבר פרשה יתרו סי' ג' בנוסחא זאת (דפוס קושטא): אר' ינאי בנו של ר' שמעון בר ינאי הראשונים ר"ח שירים אסרו לך אבל אנו כשבאנו ר"ח שירים אסרו לך וכשבאנו לים לא הנחנו לשון של שבח שלא קלטנו אותך לך נאמ' לר"ח שמניך. אבל כל זה חסר בחוצי בוכר ל"ח א' ובידקוס (עיון הערת בוכר שם, ולא העתיק כהוגן מדפוס קושטא) וכן ג"ל שלא היה כ"ז גם לפני ר"ם תיבון, עיון פירושו לשה"ש ח' ב'. אבל היה לפני, והזהיר עיי"ש ל"ג א' שגורס: ר' ינאי בנו של ר' שמעון בן יוחי. ויודע אני שיש לבעל השערות לשער שהגורסא הנכונה היא בירושבי"א: ר' ינאי סתם, ובתנחומא נוסף המאמר ע"פ המכילתא דרשב"י, והמוסיף ציין: ר' ינאי בשם ר' שמעון בן יוחי (קרוב לגירסא בעל והזהיר) וכ"ז היא פסקא במכילתא דרשב"י, (עיון אבות פ"ד מט"ו). אבל אין השערה זו מתקבלת על הדעת כלל מכמה פעמים (עיון גם שה"ש רבה לפסוק לר"ח שמניך), והנכון הוא, כנראה, שיש לפנינו פרפרזה מן המכילתא שלנו, ומאמר ר' ינאי הוא העתקה מן התנחומא.

עלינו כאן להעיר שבפירוש זה של הירושבי"א בדה י"ז ע"ב הוא מעתיק: ובמדרשו של ר"ש שהיו נעשים כאש שורף ומתמלא כל מצרים עשן סהם שנאמר דם ואש ותמרות עשן. ובריל"ל בראהביבקר שלו ח"ב 146 חושב שיש לפנינו פסקא של מכילתא דרשב"י, אבל, לדעתי, הדבר מסופק מאד, כי אפשר שהוא מכיון לספרי קבלה שהיו רגילים לכתוב אותם מדרש רשב"י, עיון לדוגמא דרשות ר"י בן שועיב, ו"א ע"ב, רבינו בחיי משפטים ק' ע"ד (ד"ו ש"ד) ועוד.

ח"ב.

ח"ב 28 (הר. 128): אל"י עמי נהג קמדת הרחמים וכו'. הסתבר לא העיר כלום על השמוש המשונה במדת הדין ומדת הרחמים (במקרים מעין אלו רגיל המחבר לציין בהערה: ראה הקדמה, וכוונתו לספרו הגדול על המכילתא העומד להופיע). ועיון פינקלשטיין נגר מרמורשפיין בהצופה האנגלי מהד' חדשה כרך כ' 336 ותשובת מרמורשפיין שם כרך כ"ב 295 והלאה.

שם 48 (הר. 137): "כל העצים כשהן דולקין אין קולן הולך" וכו'. עי' קהלת רבה פ"ו, מסוק ו', וזהו כנוסח בתהרי"ר.

שם 78 (הר. סוף 149): "מכון לשבתך. מכון (מנוקד) לשבתך" וכו'. כ"ה בירוש' ברכות פ"ד, ח' ע"ג בכ"י לודן: "מכון לשבתך מכון לשבתך מכון כנגד שבתך" (והמנוח טחק את המלים "מכון לשבתך") וא"כ ברור שהדרש הוא על סמך הקריאה בנקודו של דם.

שם סוף 104 (הר. 162): "היה מצהיל כזהב". בכ"י ובדפוס: מצולהב כזהב, וכן אצל הר"ן, וזו היא הגיוסא הנכונה, שריד מלשון היה. ועיין תוי"כ, תזריע, נגעים, פרשה ח' היה (ווי"ס ס"ה ע"ג): צהוב... דומה לתבנית זהב. וע"פ זה בתרגום יונתן שם פ"ג, ד', ול"ב: מצלהב כחיו דזהב.

שם 120 (הר. 169): "ר' אלעזר הסודעי אומר אם תזכו לשמור את השבת עתיד הקב"ה ליתן לכם שש מרות טובות" וכו'. עיין להלן 123-122, אבל דקמן עמ' 175 דרשה זו מיוחסת לר' אלעזר (בן הורקנוס) בניגוד לר"א הסודעי. ולפיכך כדאי לציון שכל הבריותא נעתקה בכתב תמים לר"מ תקו (אוצר נחמד ח"ג עמ' 92) וגם שם גורס: ובמכילתא תניא ר' אלעזר הסודעי אומר אם תזכו לשמור שבת וכו'.

שם 141 (הר. 178): "כשעה שאמר לו אלישע הגור מתניך" וכו' כל העניין. נשמע אצל כל המפרשים הציון למכילתא בירוש' סנהדרין פ"ו, כ"ט ע"ב.

שם 145 (הר. 180): "ויקחו אבן וישימו תחתיו אלו מעשה אבותי" וכו'. עיין ספר חסידים הוצ' סקצי נרדמים 120.

שם 167 (הר. 190): "אחר שלוחיה ר' יהושע אומר מאתר שנפטר ממנו בגט" וכו'. כל הבריותא נעתקה בשנינויים בבע"ת על התורה, דעת זקנים" (דפוס ליוורנו) מ"א ע"ב, ושם גורס "ר' אלעזר" במקום "ר' אלעזר הסודעי" שלפנינו.

שם סוף 178 (הר. 196): "שכל המקבל פני חבריו כאלו מקבל פני שכינה". בתנ"ך דחו את גירסת הדפוסים: פני חכמים. עיין הירושלמי כפשוטו 201.

שם 223 (הר. 216): "ובנעימה שהיה משה שומע" וכו'. במורה נבוכים ח"ב פ"ג: ואמר גם כן משה ודבר והאלהים יענו בקול ובבואור אמרו במכילתא כי כל דבור ודבור היה משיבו להם כמו ששמע וכו'. והובאו דבריו במעשה נסים לר"ג ממרשוליא (החלוק כ"ז 135): ובבואור א' במכילתא על כל דבור ודבור היה משיב להם לישראל וכו'. וכן בדרשות ר' יהושע אבן שועיב פ' יתרו כ"ז ע"ג: ובמכילתא כי כל דבור ודבור היה משיב להם כי הדבור היה עם משה והם ישמעו קול עצום ולא הבדל דברים. עיין שם ותראה שהכניסו את פירוש הרמב"ם לתוך המכילתא, ועיין גם רבינו בחיי.

שם ריש 224 (הר. 216): "וירד ה' על הר סיני שומע אני על כל" וכו' נעתק בשנינויים בשם המכילתא במעשה נסים לר"ג ממרשוליא (החלוק כ"ז 139) ובמאור עינים לר"ע מן האדומים פמ"ו הוצ' קאמפל 219.

שם ריש 232 (הר. 220): "ר' נתן אומר מכאן תשובת למונין" וכו'. נעתק בכד הקסח לרבינו בחיי ריש אות יחוד, בלי הזכרת השם "מכילתא".

שם 239 (הר. 223): "ר' יוסי אומר אלהים אחרים למה נאמר" וכו'. בילקום טיקול' בשם המכילתא (הצופה מארץ הגר, תרע"ד עמ' 12): ר' יוסי אומר למה נקרא שםם אלהים אחרים וכו', וכ"ה בספרי דברים פ' מ"ג, הוצ' רמא"ש פ"א ע"ב.

שם 243 (הר. 225): "להביא את הכוביא". הר. מעיר גם על הספרי האזינו פ"י ש"כ ד"ה קנאוני. יש לציון גם למדרש תנאים 195: לא אלוה מלמד שהיו עובדין לבבואה. וזה, כנראה, נובע מתוך הספרי שהביא הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג פמ"ו: לשון ספרי לא דיין שהם עובדים חמה ולבנה כוכבים ומזלות אלא שעבדו בבואה שלהם. וספרי זה היה לפני הרמב"ם לפסוק לא אלוה עייש ולפנינו בפיסקא שריח אין זכר מזה.

שם 252 (הר. 229): "זכור ושמו זכור מלפניו ושמו מלאחריו". עיין במאמרו של ד"ר פינקלשטיין ב-Proceedings כרך ה' עמ' 26 הערה 133. ובאורחות חיים ח"א מ"ד ע"ב, דין ערבי שבתות ס"י ר"ב: כתוב במכילתא זכור ושמו זכרהו על היין בכניסתו שתקבלהו קודם שקיעת החם/ הרבה שיהי' הכל מתוקן. ושמו ביציאתו כאדם ששמו אוהבו שהוא עמו ואינו רוצה שילך מאתו כל זמן שיוכל לעכבו. וכן בשלחן ארבע לרבינו בחיי (ד"ו ש"ו) דף ו' ע"ב: ודוסי לזה מה שדרשו רבותי' זכרונם לברכה במכילתא זכור ושמו זכרהו בכניסתו שתקבלהו עליך קודם שקיעת החמה כדי שיהא הכל מתוקן ושמו שמרהו ביציאתו כאדם המסמר את המלך או אוהבו שהוא עמו ואינו רוצה שילך מאתו כל זמן שיוכל לעכבו עד כאן (בשלחן ארבע דפוס מנסובה חסר כל זה). ועיין להלן.

שם 253 (הר. 229): "לקרשו. לקרשו בברכה מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו. אין לי אלא קדושה ליום קדושה ללילה מנין ת"ל ושמרתם את השבת וגו'". עיין פינקלשטיין במאמרו הנ"ל עמ' 44 שהעיר על סה"ט להרמב"ם מ"ע קנ"ה: ולשון מכילתא זכור את יום השבת לקרשו לקרשו בברכה ובבאור אמרו פסחים זכרהו על היין ואמרו ג"כ קדשהו בכניסתו וקדשהו ביציאתו, כלומר הבדלה, ופינקלשטיין מראה את טקור הרמב"ם במכילתא שלפנינו ומתקן אותה ע"פ והזהיר כיח ע"ב. אבל ברור שמקור הרמב"ם הוא השאלות פ' ברכה ריש ס"י קס"ו, עיין בהערות וקני הגאון הנצי"ב שם ועיין תוס' ר"ד פסחים מהד' תליתאה ק"ו א' (דף כ"ג ע"א) ד"ה זוכרהו וברש"י נויר ד' רע"א ובהערות ר"א אפמביצר לראבי"ה ח"א עמ' 38 הערה 2. ולעצם הברייתא שלפנינו עיין רמב"ן במקומו, ולפלא שהר"ן ול"ט לא ציינו לו.

שם 266 (הר. 235): "ר' עקיבא אומר רואין ושומעין את ה' נרא'ה ראו דבר של אש יוצא מפי הגבורה ונחצב על הלוחות וכו'". בספר הזכרון לר"א בקראש ל"ג ע"ג: במכילתא וכו' ר' עקיבא אומר שומעין את הנש"מ ורואים. ואין דבר של אש יוצא מפי הגבורה שאינו נחצב על הלוחות וכו', וזו היא גירסת מקורות (עיין גרסת הדפוסים) ופירושו שראו את הנש"מ ע"י זה שהקול נחפץ לאש, ועיין רש"י.

שם סוף 287 (הר. 243): "ואם מובח אבנים תעשה לי ר' ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ משלשה ואם תקריב מנחת בכורים וגו' חובה... כיוצא בו אם כסף תלוח את עמי וגו' חובה וכו'". גירסת משונה בערוך ערך אם ב': "במכילתא ואם מובח אבנים תעשה לי ר' ישמעאל אומ' כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מזה ועוד שנים ואם תקריב מנחת בכורים חובה כיוצא בו אם כסף תלוח את עמי חובה". וגרסת הערוך היא יחידה בכל המקורות, אבל ממש כפיגנונה גם להלן ח"ג עמ' 147.

ח"ג

ח"ג 4 (הר. 247): "או אל תקראו עבד לשום ביוון ת"ל כי תקנה עבד עברי על כוונת

(1) עיין ברילל יאהרביכער ח"ד עמ' 86 שהעיר על השלחן ארבע, ועיין גם הערה הבאה וברילל שם עמ' 85.

התורה קראתו עבד. גם כאן בחר המסביר בנוסח הנכון (נגד הדפוסים), ועיין מ"ש הר"ן אפשטיין בתרביץ ש"ז ס"ב 237 ופינקלשטיין במאמרו חז"ל עמ' 51. והנה כבר העירתי בתרביץ שם עמ' 235 שבא"י כתבו את המלה "לשון" — "לשום" והר"ן אפשטיין שם בעמ' 239 אחר שקבל את דעתי נתן לזה באור אחר וכתב: "אבל כאן בענין-לשם לשון, יש להילקף סיבה לשונות מיוחדת: זוהי אסמילציה... של אות נ"י (לשון) לאות מ"י של התיבה שלאחריה (מתניחא) או לאות ב' שלאחריה (לשום-בויון) וכו'. אבל גם בירוש' נדרים פ"א, ל"ז רע"א (בכ"י לירדען): דבר שהוא משמש לשון (ותוקן-לשם ע"י המגיה) חולין ולשם קרבן מהו וכו', וברור ש"לשם" הוא לשון, ולפני ק'! ובוודאי היה כן כמה פעמים בכ"י (ולא דווקא לפני אותיות בומ"ף), אלא שהמגיהם תיקנו. עיין לדוגמא שה"ש זומא פ"א ספ"ב (תוצ' שכטר ריש עמ' 12): לא קראת כן אלא לשום לשון זכר, ואין לזה שום מובן, אבל ברור שהסופר תקן כאן "לשון" במקום "לשום" והשאיר את שניהם, וצ"ל רק: לשום זכר.

שם 5 (הר. 248): "להביא הגר דברי ר' אליעזר. ר' ישמעאל אומר אינו צריך. וכו' אצל הר. (ע"פ הדפוסים): להביא את הגר דברי ר' ישמעאל. ר' אליעזר אומר אינו צריך וכו'. ברמב"ן ב"ב ק"א: ומה יעשו בזה שאמרו במכילתא כי תקנה עבד עברי להביא את הגר דברי ר' אליעזר ר' ישמעאל אומר אינו צריך וכו' ע"י זה מאשר את גירסת כה"י והנוסח שבחר ל"פ.

שם 12 (הר. 251): "והוא יצא בגפו מגיד שאינה צריכה ממנו גש' וכו'. כל הבריות בנוסחא משוכחת מאד (כגירסת כתה"י נגד הדפוסים) ברמב"ן יבמות מ"ה א'.

שם 17 (הר. 254): "רבי אומר בא וראה שאין עולם אלא חסדים שנה שנאמר ועבדו לעולם ער (שנת) היוכל הא כיצד הגיע היוכל יצא מת האדון יצא". בריוחא קשה מאד, עיין מפרשים ופינקלשטיין חז"ל עמ' 32. אבל כבר הלשון "הא כיצד" מוכיחה שיש לפנינו דבי ר"ע—מקור אחר. ועיין ריקנטי עה"ת לפסוק זה מ"ש בשם הרמב"ן, ועיין ביחוד בשעמי המצות להרדב"ז מצוה תק"א, ולמדתי מהם שדברי רבי נסמכו במקום לפסוק וזיה לך עבד עולם, שדרשו שם עולם—עולם כמש, כל חיי האדון (עיין הערות הר. וע"ז אומר רבי שעולמו של אדון ו"ער היוכל" הם היינו הך שהרי בשניהם יצא לחרות. וברמב"ן (שמות כ"א-ו) חסר הסיום מ"ש הרדב"ז. ומתוך לשונו משמע שהסיום הוא מהרמב"ן ולא מהריקנטי.

שם 28 (הר. 259): "מוזנותיה מנין אמרת קל וחומר" וכו'. נשמט הציון לירי' כתובות פ"ה, ל"ע"ב. ועיין תוספות כתובות מ"ה א' ד"ה ר"א.

שם 31 (הר. סוף 260), בסוף העמוד ובשינויי נוסחאות יש לציון את גירסת ר"ם נגרי בלקח טוב כ"ה סעי'ג: "במכלתא למדנו לחייבי מיתות שאינן בתשלומין שנא' אין כסף מכח איש ומת". שאר דברי ר"ם נגרי הם צרוף מדברי רש"י והמכילתא. עיין ר"א מורחי בסקומו שמעיד לנו בפירושו, כי במקום המלים של רש"י "שומע אני בהכאה בלא מיתה" קתני במכילתא "שומע אני אפי' ספור".

שם 36 (הר. 262): "איסר בן עקביא אומר ושמת לך מקום" וכו'. נשמט הציון לירוש' רפ"ד של עירובין, כ"א ע"ד. ועיין הירושלמי כפשוטו ח"א 279.

שם ריש 74 (הר. 280): "מכל ראשי אברים גלויים ב"י וכו'. בילקוט הסכרי תחלים ק"ה עמ' 212 נעתקה כל הבריות וגורם שם: או אחד מאיבריו שהם ראשין וגלויים וכו', וזהו כנוסח הדפוסים, וכמו שהעתיק הר.

שם 113 (הר. 298): "וכי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור ר' ישמעאל אומר עד שיפקיד אצלו ויאמר לו הילך שמור לי זה אבל אם אמר לו עיניך בו הרי זה פסול".

214. צינץ, אריה ליב בן משה. ספר גט מקושר וטוב ניטין... המו"ל אברהם בנימין זילבערבערג. ווארשא, דפוס ש. ליבעסקינד, תרצ"ב. 46, 142 ע. 25 : 34.

215. קלוגר, שלמה. ספר ובחרת בחיים; שאלות ותשובות בעניני אורח חיים... מאת רבנו שלמה קלוגר מבראד. ערכתים וסדרתים לדפוס... אני נכדו שלמה קלוגר בן אברהם בנימין קלוגר. חלק א. עד הלכות שבת ועד בכלל. בודאפעשט, דפוס האחים געווירץ; D. Fränkel, Wien; תרצ"ד. 92 ע. 21 : 29.

216. ריוקוב, מנחם. ספר שער רצון; כולל חידושים וביאורים... אשר חיברתי... הן בפלפול והן בהלכה והן באגדה... מנחם הכהן ריוקאוו... חלק א"ב. ניו יארק, בלי שם המדפיס, תרצ"א. 182 ע. [2] דף, ע' 187-324, [1] ע. 15 : 23. לחלק ב' שער מיוחד.

217. שור, יעקב. משנת רבי יעקב; מבוא על התוספתא... ובראשו... קונטרס זכור זאת ליעקב, המכלל... קורות ימי חיונו של המחבר מאת הרב צבי יחזקאל סיכלזאהן... יוצא לאור ע"י יצחק... הכהן פיונענבוים. פיעטרוקוב, דפוס ה. פאלמאן, תרצ"ב. [2] דף, 13, [2] 56-4 ע. 20 : 28. —אוצר התורה. תוצאת כתבי יד מאת גאוני ורבני קשישא, ספר א'.

218. אגדת הרבנים בפולין. די יודישע פרוי; רעדאגירט און צוזאם מענגעשטעלט דורך די אגודת הרבנים בפולין. (S. Bialer, Łódź), תרצ"ג. [1] ע. 10 : 16.

219. Ladier, Salomon. Kilka uwag o prawie karnem w Talmudzie. Lwów, Księgarnia lwowska, 1934. 32 p. 14 : 20. ביבליוגרפיה: ע' [13]. הערות אחרות על המשפט הפלילי בתלמוד.

220. Talmud. Der Babylonische Talmud; מסכת בכורי. hrsg. nach der ersten, zensurfreien Bombergischen Ausg. (Venedig 1520-23), nebst Varianten der spaeteren, von S. Loria, J. Berlin, J. Sirkes u. aa. revidierten Ausgaben und der Muenchener Talmudhandschrift, moeglichst sinn- und wortgetreu uebertragen und mit kurzen Erklarungen versehen von Lazarus Goldschmidt. Bd. 9, Lief. 1.: Fol. 2-25 b. Haag, M. Nijhoff, 1933. 80 p. 23 : 32. מהמעטת.

221. Talmud. Der Babylonische Talmud nach der ersten zensurfreien Ausgabe unter Berücksichtigung der neueren Ausgaben und handschriftlichen Materials neu uebertragen durch

Lazarus Goldschmidt. Zehnter Band: Zebahim/Menahoth. Berlin, Jüdischer Verlag, 1935. 4 p. 1, [3]-752, [1] p. 15 : 21.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 317.

222. Tosefta. Die Tosefta; Text, Übersetzung, Erklärung. Hrsg. von Gerhard Kittel und... Karl Heinrich Rengstorf. Band 6: Seder Toharot; Text, Übersetzung und Erklärung von Walter Windfuhr. (Mit Beiträgen von Hans Windisch) 1. Heft: Kelim Baba Kamma (I₁-VI₁₇ deutsch, I₁-VI₁₁ hebräisch). Stuttgart, W. Kohlhammer, 1934. 48, 16 p. 15 : 21.

=Rabbinische Texte, Reihe 1: Lief. 4. Der ganzen Reihe: Lief. 9.

מהמעטפת. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 317.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

אשלג, י. 5. קונטרס... ראה ק' 13.

פרגמן, ה. חוגי הדור... ראה ק' 13.

223. רוזוף, בנימין זאב. ספר שנים אוחזין במלית, זה הנוף והנשמה... מאת בנימין זאב ב"ר אריה ראזאף. בחמשה חלקים: א) חלק הרב, ב) טרפא לנפש, ג) שער הנקודות, ד) פרה אדומה, ה) לקוטים יקרים. 5 חלקים בכרך 1. ניו יארק, אריאם פרעס, תר"צ. 72, 100, 56, 111, 46, 58, 151 ע. 15 : 23. לכל חלק שער מיוחד. — מסות דתיות-מוסריות, מתובלות בדברי-מסתורין.

שערים; וחד יוסון... ראה ק' 11.

224. אמסעל, מרדכי. ספר אורח לחיים; דער וועג צום לעבען... חלק א.

Vranov, דפוס Singer, [תרצ"ד?]. 16 ע. 11 : 14.

מהמעטפת. — השכס כלו ביודית. סדריחוס משפחתינו בקיצור (ע' 1) ומהסכמות כעברית.

225. עליאשזאן, עמנואל. בני עליה גלאנץ; לעהרע און געשיכטע פון

רבי שמעון בן יוחאי און זיין זון רבי אליעזר. מיט פארגלייכונגען און באלייכטונגען פון עמנואל עליאשזאן. באנד 1, הקפט 1. דאנציג, 1932. 15, 111 ע. 14 : 23.

226. Bonsirven, Joseph. Modern Judaism. London, Catholic truth society, (1934). 32 p. 12 : 18.

=Studies in comparative religion, 34. 32 ע' 32.

227. Briere-Narbonne, Jean Joseph. Exégèse talmudique des prophéties messianiques. Paris, P. Geuthner, 1934. 2 p. 1, 120 p. 25 : 32.

ליתוגרפיה. — ביבליוגרפיה: ע' 108-110. ראה גם ק. ס. שנה י"א ע' 317-318.

228. **Feldman, R. V.** The domain of selfhood; with a foreword by Clement C. J. Webb. London, G. Allen, (1934). 3 p. l., 9-212 p., 1 l. 16:22.

המחבר בסם את דבריו בהרחבה על דעות הפילוסופים היהודים של ימי-הביניים.

229. **Fink, Walther.** Der Einfluss der jüdischen Religion auf die griechisch-römische. Bonn, typ. J. Duckwitz, 1932. 1 p. l., 117 p. 15:22. Diss. Bonn. ביבליוגרפיה: ע' 113—116.

230. **Kahan, Z.** Zarys religji żydowskiej. T. 1. Warszawa, Gmina wyznaniowa żydowska, 1933. 223 p. 15:23.

231. **Knuth, Werner.** Der Begriff der Sünde bei Philon von Alexandria, Würzburg, K. Triltsch, 1934. VI, 85 p. 15:21. VI-V: ביבליוגרפיה: 116—117. Einleitung: Zur Terminologie des Sündenbegriffs.—Das Sündenproblem bei Philon.—Die Quellen des philonischen Sündenbegriffs.—Historische Perspektive: Philons Sündenbegriff bei Augustin.

232. **Lewy, Hans.** Sobria ebrietas; Untersuchungen zur Geschichte der antiken Mystik, Giessen, A. Töpelmann, 1929. 2 p. l. 174, [2] p. 16:24.

—Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche, hrsg. von Hans Lietzmann, Beiheft 9.

החלק: Der philonische Begriff.—Geschichte des philonischen Oxyoron in der patristischen Literatur bis zum IV. Jh.

Parkes, J. The conflict of the church and the synagogue... ראה מחלקה י.

233. **Pflaum, H[iram].** Die religiöse Disputation in der europäischen Dichtung des Mittelalters. Erste Studie: Der allegorische Streit zwischen Synagoge und Kirche. Genève, Firenze, L. S. Olschki, 1935. 2 p. l., [3]-100 p., illus. 19:28.

234. **Schwab, Simon.** Heimkehr ins Judentum. Frankfurt-M., Hermon-Verlag, 5695-1934. 153 p. 15:22.

עול-מלכות: Die grosse Abrechnung: עול-גלות: Messianismus: החטאים: Antiassimilation: עול-דרך ארץ.

Staerk, W. Soter, die biblische Erlösererwartung als religionsgeschichtliches Problem... ראה ע' 52.

235. Ventura, M[oïse?]. Le Kalâm et la [!] Péripatétisme d'après le Kuzari. Paris, J. Vrin, 1934. 95, [5] p. 16: 25.

(Bibliothèque d'histoire de la philosophie).

החזן: Le Kalâm: L'existence de Dieu et ses attributs. Le libre arbitre.—
Le Péripatétisme: La cosmologie. La psychologie. — Juda Halléwi et Gazâli.

236. Volz, Paul. Die Eschatologie der jüdischen Gemeinde im neutestamentlichen Zeitalter nach den Quellen der rabbinischen, apokalyptischen und apokryphen Literatur dargestellt. 2. Aufl. des Werkes "Jüdische Eschatologie von Daniel bis Akiba". Tübingen, J. C. B. Mohr, 1934. xvi, 458 p. 18: 25. XIV-XII ע' ביבליוגרפיה: הסהרורה הראשונה יצאה בשנת 1903. בהוצאה החדשה נוספו פרקים אחדים, ובפרט החלק השלישי המכונה "Die eschatologischen Akte und Zustände", עבר באופן אחר.

237. Wolfson, Harry A[ustryn]. Spinoza e le prove dell'esistenza di Dio. Roma, (192-?). pp. [193]-236. 16: 24.

השער מהמסע. Estratto da 'Ricerche religiose', v. IX—N. 3.

238. Борисов, А. Я. Новые материалы к вопросу о псевдо-Бахье. Ленинград, Академия наук СССР, 1929. стр. 775—797. 17: 25.

זן: Известия Академии наук СССР. 1929. Отдел. гуманитарных наук. № 10.

239. Борисов, А. Я. Об исходной точке волюнтаризма Соломона ибн Габриеля. Л[енинград], Академия наук СССР, 1933. стр. 755-768. 17: 25.

זן: Известия Академии наук СССР. Отд. общественных наук. 1933. № 10.

240. Патканова-Кронковская, Нина. Евреи—сыны сострадания. Париж, (J. Povolozky), 1924. 63 стр. 12: 18.

ה. קבלה וחסידות.

241. קאנאן, י[וסף]. יעקב פראנק. ווארשע, גראשן-ביבליאטעק, 1930.

62, II ע' 14: 21. = גראשן ביבליאטעק, 24.

242. Bergman, Luzer. 10 cudownych opowieści o cadyku z Kocka (reb Mendele)... zebrał i ułożył Luzer Bergman, spolszczył A. i L. Leneman. Warszawa, (typ. "Wiedza"), 1932. 31, [1] p. 14: 19.
בראש השער: Część I.

החזן: Będziesz miał na święta. — Fałszowany miód. — Kim będzie Mesiasz? — Wlesie. — Wiara. — "Mąka strzeżona". — "A swoich pieniędzy nie oddawaj na procent". — "Tefilim" kozaka. — Nie kradnij. — Podstęp Pana Boga.

243. Newman, Louis I[Israel]. The Hasidic anthology; tales and teachings of the Hasidim: the parables, folk-tales, fables, aphorisms, epigrams, sayings, anecdotes, proverbs, and exegetical interpretations of the Hasidic masters and disciples; their lore and wisdom; tr. from the Hebrew, Yiddish, and German, selected comp. and arranged by Louis I. Newman in collaboration with Samuel Spitz. With an introd. on "The Hasidim: their history, literature and doctrines". New York, C. Scribner, 1934. xcp., 11., 720 p. 15 : 23.

ביבליוגרפיה: ע' 548-535.
האנתולוגיה העצומה הזאת של החסידות לכל מקצועותיה וסניפיה מחולקת לפי הענינים בסדר א"ב. הערכים, 205 במספר, מפורטים מאד ומכוונים לשמוש המעשי. 170 העמודים שבסוף מכילים י"ד מפתחות, בפרט מפתח ענינים עשיר מאד.

244. Zohar. The Zohar; translated by Harry Sperling, Maurice Simon and Paul P. Levertoff. III-v. 3 v. London, Soncino press, 1933-34. 5 p.1., [3]-420 p.; 4 p.1., [3]-409 p.; 5 p.1., [3]-406 p. 15 : 24.
Vol. IV: tr. by Maurice Simon and Paul P. Levertoff. Vol. V: tr. by Maurice Simon and Harry Sperling. 457 שנה ט' ע' 457.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

245. הגדה של פסח. ורשה, הוצאת בית הרפוס מונולית, תרצ"ד. 164 ע', ציורים. 18 : 25.
בעבריה, ביודית ובפולנית. שער נוסף בפולנית:
Hagada na Pesach. Warszawa, "Monolit", 1934.

246. הגדה של פסח. והגדת לב נד; הגדה של פסח מבוארת ע"פ מדות הדרשה של שמשון רפאל הירש מאת יעקב אברהם יחיאל מיכלסקי. פראנקפורט דמיין, קויפמאן, תרצ"ד. 64 ע'. 16 : 22.
שער נוסף בגרמנית:
W'higadto l'wincho; Hagodoh schel Pessach, nach dem Forschungssystem Samson Raphael Hirschs, erläutert von A. Michalski. Frankfurt a. M., J. Kaufmann, 1934.

247. מחזור לזמנים נוראים כמנהג ק"ק אלג'ה... ליוורנו, דפוס ש. בילפורט וחסר, תרצ"ב. 141 דף, XXIV-XI, 548 ע'. 12 : 18.
ע' 526-504: תרגום צרפתי של כמה תפלות ופיוטים.

248. מחזור. סדר מנחה וערבית לשלש רגלים... הובא על ידי... אל בית הרפוס... עזרא אברהם אליוא אברהם חזק עזרא סופר. בגדאד, תרפ"ד. 7, 11.
90-3 דף. 10 : 15.

249. סוכה, דוד יוסף. ספר יד יוסף; אורות בתי התפלה בישראל
וההנהגה בהם... לקטתי ואספתי דוד יוסף ביר זאב יחודה סוכה (סאווא). ווארשא,
דפוס כ. לייבסקינד, תרצ"ד. 123, [2] ע. 15 : 23.

רינס, י. י. נאך של דמעות... ראה ע' 32.

250. Feldman, Abraham J[ehiel]. Sources of Jewish inspiration.
Hartford, (Conn.), 1934. 209 p. 12 : 19.

תשע דרשות שורש המחבר, בעיקר ביימים הנוראים בקהלנו באמריקה.

251. Idelsohn, A[braham] Z[wi]. Jewish liturgy and its deve-
lopment. New York, H. Holt, (c1932). xix, 404 p. 16 : 24.

הלכן: Introductory notes.—A survey of the historical development of
Jewish worship and liturgy from ancient times to the 19th century. — Des-
cription of the liturgy.—Appendix: Jewish elements in the early Christian
liturgy. Rabbanite elements in the Karaitic liturgy. The poetical insertions
for special Sabbaths. Poetical insertions for the Three Festivals. Seliboth and
Kinoth. — Notes.

הערות ביבליוגרפיות: ע' 353-385.

252. Stern, Alessandro. Roma e Gerusalemme e altri discorsi.
Rom und Jerusalem und andere Reden. (Trieste, typ. L. Smolars,
1934). 61 p. 17 : 24.

הלכן: Roma e Gerusalemme.—Chamez e Mazzah.—Pace! Pace! — Das
Leben ein Kalender. כל הנאומים באיסלקית ובגרמנית; האחרון רק בגרמנית.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

הארץ. לפטופיסוד יוסף קלזנר... ראה ע' 8.

דבר. מוסף... דובר משה לייב לייזנבלום... ראה ע' 8.

החברה העברית לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה. קובץ... דובר א.

ב. מו"א... ראה ע' 9.

עלים לכיבוש גורפיה וקורות ישראל... רבעון... ראה ע' 38.

רבינוביץ, א. ז. כתבים סקבצים, כ' ג'. ראה ע' 32.

253. רזנים, שלמה א. קורות היהודים בתורקיה וארצות הקדם.

מאת שלמה א. רזאניס... חלק רביעי: משנת ת' עד שנת ת"ץ 1730-1640. סופיא,

דפוס השפמ, תרצ"ד-תרצ"ה. [4] דף, 502 ע, 5 דוחות חמונות. 16 : 24.

שער נוסף בצרפתית: Salomon A. Rosanes: Histoire des Israelites de Turquie, (Turquie, Hongrie, Serbie, Bulgarie, Bosnie, Albanie et Grèce) et de l'Orient ... 1640-1730. Sofia 1934-1935. 342. ראה גם ק. ס. שנה ז' ע' 342. הקודם יצא בתרגום דפוס קובק.

רינס, י. .. נאור של דמעות... ראה ק' 32.

שמחוני, י. נ. דברי ימי ישראל... ח' ב' מהדורה ב'... ראה ק' 32.

254. זאמעלבוך; ארויסגעגעבען צום פינף און צוואנציגסטען יאהרעם-פעסט פון דעם דווינסקער בונדסטישער ברענטש 75 ארכייטער רינג, געגרינדעט דעם 22טען רושון, 1904. רעדאקטירט פון ס. וואלאס. (ניו יארק), חש"מ, 1929. 136 ע, פורטריים. 20 : 28. בראש השער: 1929-1904.

על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית: Twenty-fifth anniversary Dvinsker bundistisher branch 75. Workmen's circle. Editor: S. Wolos.

255. Adler, Elkan Nathan, ed. Jewish travellers; ed., with an introd., by Elkan Nathan Adler. London, G. Routledge, (1930). xxiv, 391 p., vii pl. 14 : 22.

(The Broadway travellers; ed. by Sir E. Denison Ross and Eileen Power).

"הנוסח וההערות תורגמו לרוב מ-אוצר המסעות" של י. ד. אייזנשטיין ... הקבץ הנכחי מתחיל במאה התשיעית וגומר באמצע המאה ה"ח ... המסרה העיקרית היתה לתת סקירה על מסעות היהודים בימי הביניים. (מההקדמה). — ראה גם ק. ס. שנה ח' ע' 196. תרגומים מתוך ספרים של אגיהרר מפרנקוניה, אבן כורדאדיבה, אלדד הדני, אגרת חסדאי אבן שפרוס אל מלך הכוזרים ותשובת המלך, יהודה הלוי, בנימין מטודלה, ר' יעקב בן נתנאל הכהן, מהגניזה הקהירית, ר' שמואל בן שמשון, יהודה אלחריזי, ר' יעקב שליו, ר' יחיאל מפריז, ר' יצחק בן יוסף אבן חילא, אליהו מפיררה, ר' משולם בן מנחם מוולטירה, עובדיה מברטנורא, דוד הראובני, ימסל הקראי, חיים יוסף דוד אזולאי.

ראה ק' 42. American Jewish historical society. Publications...

256. B'nai B'rith. Saloniki. In memoriam Γωσέφ' Ελίου (1892-1931) ὁ πρώτος Ἑλληνοεβραῖος σύγχρονος ποιητής, ἐπιμελεία Γ. Κ. Ζωγράφου. Θεσσαλονίκη, Μπένε Μπερίθ, 1934. 94 p., 1 l. incl. port. 16 : 23. "Μετικά ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ" [היינו של יוסף אליגיה] 94-[79]. ע' 94.

257. Bolitho, Hector, ed. Twelve Jews. London, Rich & Cowan ltd., 1934. 288 p., ports. 15 : 23.

התוכן: The first Lord Bearsted, by H. Withers. — Benjamin Disraeli, Earl of Beaconsfield, by J. Hayward. — Paul Ehrlich, by Margaret Goldsmith. — Jacob Epstein, by J. Betjeman. — Sigmund Freud, by P. Lindsay. — Luigi

Luzzatti, by L. Villari. — Ludwig Mond, by H. Bolitho. — Marcel Proust, by P. Quennell. — Walther Rathenau, by C. R. S. Harris. — Max Reinhardt, by Alan Pryce-Jones. — Leon Trotsky, by J. H. Jackson. — Chaim Weizmann, by Lord Melchett.

258. **Bretholz, Bertold.** Geschichte der Juden in Mähren im Mittelalter. T. 1: Bis zum Jahre 1350. Brünn, R. M. Rohrer, (c1934). 163 p. 13 : 18.

החנן: Überblick über die Literatur. — Über das Alter der Ansässigkeit der Juden in Mähren bis zum Aussterben der Premysliden im Jahre 1306. — Die Juden in Mähren unter den ersten beiden Luxemburgern König Johann und dessen Sohn Karl (IV.) bis zur Neubegründung der Markgrafschaft 1350.

259. **Brod, Max.** Heinrich Heine. Mit 10 Bildtafeln. Amsterdam, A. de Lange, 1934. 496 p., ports. 12 : 20.

המחבר עוסק כאן בתולדות הינה מנקודת-ראות יהודית. לפיכך הוא מאריך בחיבור החקוטה הראשונה של האמנציפציה ושאלותיה. הינה, שכאלו קצץ מתוך הגיטו לתוך הספרות הגרמנית והתרבות האירופאית, משמש למחבר סמל לתולדות הרוח של יהודי האמנציפציה ודוגמא להראות על ידו שאלות שהיו נשמע עד היום, ושכמדת-מה הן מתבלטות רק עתה בכל היקפן. אין להעלים עין מהתאמצותו של המחבר ליתן חיבור אוניקסיבי והסברה אוניקסיבית. אולם יש להדגיש שמחמת מאורעות הזמן הזה ניתן לספר גוון אפולוגטי-יהודי.

260. **Cantera, Francisco.** La conversión del célebre talmudista Salomón Leví (Pablo de Burgos). Santander, typ. F. Fons, 1933. 32 p. 17 : 24.

(Publicaciones de la Sociedad de Menéndez Pelayo).

"Carta de Jochúa al-Lorqui al renegado Pablo de Burgos", pp. [13]-29.

261. **Cohn, Abraham.** Beiträge zur Geschichte der Juden in Hessen-Kassel im 17. u. 18. Jahrhundert. I. Staat und Umwelt in ihrem Verhältnis zu den Juden. (Teildruck). Marburg, 1933. xx, 3-81 p. 15 : 23. Diss. Marburg.

"Die vorliegenden Abschnitte... erscheinen, wenn möglich, zum grössten Teil auch im Jahrbuch der Jüdisch-literarischen Gesellschaft (Sitz: Frankfurt a. M.) für 1933.

262. **Ehrenpreis, Marcus.** Israels möten med folken; ett världshistoriskt tvärsnitt. Stockholm, H. Geber, (1934). 212 p., 1 l. 13 : 20.

מגישות ישראל עם העמים.

החנן: Allmänna utgangspunkter. — Första mötet i Babylonien. — Mötet med den hedniska antiken (Hellenismen). — Kristendomens uppkomst. — Mellan katolicism och islam i Spanien. — Mötet med västerlandet. — Efterskrift.

263. Falk, Bernard. The naked lady; or, Storm over Adah; a biography of Adah Isaacs Menken. London, Hutchinson, (1934). 306 p., facsim., pl., ports. 15 : 23.
חולדות משחקת יהודית-אנגלית שהיתה מפורסמת בשנות הששים למאה שעברה.

264. Fresco, M. Histoire des Israélites depuis le retour de la captivité de Babylone jusqu'à nos jours, destinée aux élèves des écoles israélites. 8e éd. (mise à jour). Paris, M. Fresco, (1934). 2 p.l., 115 p., map. 12 : 18.

ראה גם ק. ס. שנה י' ע' 358.

265. Friediger, M. Jöðernes Historie. Köbenhavn, P. Haase, 1934. 461 p., illus. (incl. facsim., maps, ports.) 14 : 20.
= Haases Haandböger, under Redaktion af Aage Marcus. 24-25.

ביבליוגרפיה: ע' 444-443. חולדות ישראל מחקופת הבית השני עד הווה.

266. Genss, Nosson. Zur Geschichte der Juden in Esti... I.: Die Revaler Synagoge in Zusammenhang mit der Geschichte der Juden in Reval. Tartu, (typ. R. Selmanowitsch), 1933. 56 p., facsim., pl. 17 : 23.

ביבליוגרפיה: ע' 56.

267. Germania Judaica; im Auftrage der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums, nach dem Tode von M. Brann, hrsg. von I[smar] Elbogen, A[ron] Freimann und H. Tykocinski. (Bd. 1): Von den ältesten Zeiten bis 1238. Breslau, M. & H. Marcus, 1934. XLVIII, 540 p. 18 : 25.

"Ein alphabetisches Verzeichnis aller Ortschaften des Deutschen Reiches an denen von den ältesten Zeiten bis zu den Wiener Verträgen jüdische Ansiedlungen bestanden haben... und deren Geschichte..."

החלק הראשון, אות L-A. יצא בשנת 1917 ונכלל גם כאן. — ביבליוגרפיה: ע' 3-1 ובסוף הערכים.

268. Goitein, S[hlomo] D[ov] F[riz]. Von den Juden Jemens; eine Anthologie, gesammelt, übersetzt und herausgegeben von S. D. F. Goitein. Berlin, Schocken Verlag, 1934. 107 p. 12 : 19.

= Bücherei des Schocken Verlags 13.

החכך: I. Sage und Geschichte: Die Anfänge. — Muhammeds Schutzbrief. — Die Verbannung nach Mausa und Mori Salim Schebesi. — Aus einer alten Chronik. — Schalom Scharabi. — Der letzte Messias. II. Bildung und Unterhaltung: Jemenitische Aggadot. — Gelehrtenlegenden. — Ein Märchen und ein Schwank. — Ein Liebeslied. III. Aus dem Leben: Von den Nachbarn. — Tora und Arbeit. — Ein Taugenichts. — Wie die Haidan-maiten nach Palästina zogen.

269. **Gordon, Hirsch Loeb.** Mattia Ben Haresh, medico romano del primo secolo. Roma, "Il Policlinico", 1934. 7 p. 15: 23.
"Estratto dal Policlinico (sezione pratica) anno 1934." — טן הסעסטה.

מחקר על התנא מתתיהו בן חרש כרומא.

270. **Grau, Wilhelm.** Antisemitismus im späten Mittelalter; das Ende der Regensburger Judengemeinde 1450-1519. Mit einem Geleitwort von Karl Alexander von Müller. München, Duncker & Humblot, 1934. XII, 200, [1] p., front. 16: 23. 173-167.
ביבליוגרפיה: ע' 173-167. ראשי הפרקים: Die Judengemeinde zu Regensburg. — Das Wirtschaftsleben und die Juden. — Die Kirche und die Juden. — Politik um Juden. — Kampf gegen die Juden.

271. **Kagan, Solomon R.** Contributions of early Jews to American medicine... Boston, Mass., Boston medical pub. co., (c1934). xv, 63, [1] p., illus. (ports.) 15: 23.
החלק: I. Early Jewish physicians in America. II. Internal medicine (More recent Jewish physicians).

בספר הובאו בקצרה תולדותיהם של 151 רופאים יהודים באמריקה. ליד 18 מהם נדפסו גם תמונותיהם.

272. **Kobler, Franz, ed.** Juden und Judentum in deutschen Briefen aus drei Jahrhunderten, hrsg. und erläutert von Franz Kobler. Wien, Saturn-Verlag, 1935. 415, [1] p. 14: 22.
ביבליוגרפיה: ע' 412-401.

אנתולוגיה ממכתבים של יהודים ונוצרים על יהודים ויהדות, שנכתבו בגרמנית עם מבוא והארה היסטורית.

מעולם לא תפשה כעית היהודים מקום כה חשוב, כמו בימינו. לא פרובלימה אחת, כי אם המון שאלות משאלות שונות, צפות ועולות מגורל היהדות הגרמנית ועומדות לפני האנושיות ומבקשות פתרון. ישותם וערכם של היהודים, יחסם להסביבה, האפשרות להתקיים בגולה, התחיה בא"י — כל אחת מהבעיות ההן... נעשית מחדש לפרובלימה החיים. מורגש הצורך, לבוא בכל אותן השאלות עד היסוד ולא להסתפק בהכרה לחצאין או בפתרון לפי שעה. הספר הזה רוצה למלאות את החסרון הזה. הוא מביא את הקורא לעצם המקורות של ההיסטוריה היהודית ע"י זה שמורש לפניו כמפה את התעודות של חיי היהודים בעמדתם כלפי פנים וכלפי חוץ (מתוך ההקדמה).

בספר 5 חלקים: 1. סוף ימי הביניים היהודיים (1648-1750). — 2. תקופת ההשכלה (1751-1790). — 3. השערים סגורים — פתחי הסרקלינים פתוחים (1790-1814). — 4. מהקונגרס בווינה עד הקונגרס בזל (1814-1897). — 5. המשבר בהתבוללות (1897-1922). מובאים כאן מכתבים וקטעי מכתבים שונים החל ממכתבים אחדים מפרג משנת 1619 (בתרגום לגרמנית מהוצאת ווכשטיין-לנדוי) עד מכתביו של הרצל, רשנאוי, גוסטב לנדאור ואחרים. כל המכתבים האלה ערוכים במסגרת של הקדמה והארות היסטוריות על

הכותב, אישיותו, תקופתו, ערך המכתב וכד'. החומר הנתון, חוץ ממכתבים אחדים של הרצל (ביניהם מכתב אחד הנמצא באוסף האוטוגרפים של שבדרון בספריה הלאומית בירושלים), לקוח ממקורות נדפסים ואין בו מן החידוש. הקורא שאיננו רגיל בהוצאות השונות שמשם נלקטו המכתבים ההם, ימצא ענין בטידורם במקום אחד. אולם אין בספר הזה מה שהעורך רוצה לראות בו, היינו ספר שיועיל לנו לחדור עד היסוד של בעית היהודים בגרמניה; מכתבים כאלה יכולים רק להראות על דעתו של איש זה או אחר על איזו מהשאלות ההן. לאוסף מכתבים כזה יכול להיות ערך ידוע, רק בשעה שמקובצים בו כל המכתבים שנכתבו ועוסקים בשאלות ההן ובעיקר אלה שעוד לא הופיעו בדפוס. ולא לבחור זעיר שם וזעיר שם מהנדפס. כך למשל מובא מכתב אחד לוואגנזייל שכבר נדפס במקום אחר; בה בשעה ישנם בכ"י שני קובצים של חליפות המכתבים לוואגנזייל שיש בהם יותר ענין גם בנוגע להבעיות שעליהן דן הספר הזה (קטעים אחדים הבאתי במאמרי תמוהות ג' במוסף לדבר מכ"ב סבת תרצ"ה). מאידך גיסא נדפס כאן מכתב מהרצל ל Schlenther משנת 1890 (עמ' 357) שאין לו שום ענין לבעיות היהודים והיהדות ונושא הוא ענין פרטי (תשובה לרצונות על מחזה שלו, שהוצג בתיאטרון).

העובדה שהעורך מוכרח היה להוסיף להמכתבים פתיחות והארות שלפעמים תופסות יותר מקום מהמכתבים בעצמם, היה להראות לנו, כי במכתבים כשהם לעצמם אין בהם בכדי לתת מושג מקיף מהמרחש בתקופה זו או אחרת. ובודאי משום כך נאלץ היה העורך לעבור ימענין לענין באותו ענין ולהביא חליפת מכתבים של שפינוזה ושל גיאורג ברנדט. אעפ"י שלא נכתבו בגרמנית, את קול הקורא של נתן העזתי וקסע מזכרונותיה של גליקל מהמלך או בקשת היהודים למלך פרינץ I מאוסטריה (משנת 1815) למרות שאין להם שייכות לסוג המכתבים, או קטעים מ-19 המכתבים של הרב שמשון רפאל הירש ומירומא וירושלים של קס. אעפ"י שהם דברי ספרות ולא מכתבים פרטיים.

לקיור ושטחית היא הסברת הרברים וההארה ההיסטורית של התקופה. כל תולדות היהודים בתקופה החדשה מצטמצמות באיזה אפיונים מעט או יותר חשובים בחיי יהודי גרמניה. משום כך בא העורך לידי הפרזה בסופרלטיבים ולהפלגה מוגזמת: שנת 1922 "נעשית ע"י מותו של רטנאו לרבת ערך גם לתולדות גרמניה וגם לתולדות היהודים" וע"כ יש בה בכדי לסיים את התקופה שממנה מובאים המכתבים (עמ' 10). "כאשר... הנער משה, בנו של הסוטר סת"ם מנחם מנדיל מדסוי הגיע בגיל 14 שנה לברלין וקבע דירתו בעליית גג צרה (בשנת 1743) נחתם גורלה של התקופה הבאה" (עמ' 17-18).

הידידות בין מנדלסון ולסינג הוא רגע גדול בתולדות דרך ארץ (Gesittung) של האנושיות, אבל קודם כל בהיסטוריה היהודית" (עמ' 58). מכתב של המסיתף יאבלונסקי מברלין ליהודי החצר של הקרפירסט מוכסן ומלך פולין שישפיע על מפקד הגדוד בליטא (פולין) שלא יקפח את זכויות הפרוטסטנטים שם נעשה לתעודה יקרת המציאות של ערבות (Solidarität) בין היהדות והכנסיה הפרוטסטנטית" (עמ' 43) ועוד.

אי דיקנות מורגשת גם במקומות אחרים: עמ' 80 מודגש כי מנדלסון ופרידלנדר היו בין מיסדי "חברת דורשי שפת עבר" בשנת 1783 ושפעולתה העיקרית היא יסוד "המאסף" בשנת 1781 (אולם בע' 91 נמצא כי חברת דורשי שפת עבר נוסדה בשנת 1782 וכדומה).

קצורו של דבר: הספר מיועד בעיקרו לאנשים שאינם אנשי מדע כחומר מענין לקריאה.

ד. וינריב.

273. **Krauss, Samuel.** Die Doppelbestattung bei den Juden. Wien, Selbstverlag der Anthropologischen Gesellschaft, 1933. pp. [333]-354. 20 : 27.

מהמעטפת.

"Sonderabdruck aus den Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Bd. LXIII."

274. **Lazare, Bernard.** L'antisémitisme, son histoire et ses causes. Éd. définitive. Étude d'André Fontainas... T. 1-2. 2 v. Paris, J. Crès, 1934. 298 p., port.; 293 p., facsim., port. 12 : 18.

ההוצאה הראשונה יצאה לאור בשנת 1894. למהדורה הסופית הזאת הקדים א. פונטינה מחקר על המחבר (צ' 32). המהדורה עצמה שוה, כנראה, למהדורה של שנת 1894.

275. **Leblois, Louis.** L'affaire Dreyfus; l'iniquité, la réparation; les principaux faits et les principaux documents. Paris, A. Quillet, 1929. 4 p.l., [5]-1086 p., 1 l., facsim., port. 17 : 25.

ביבליוגרפיה: צ' [1035]-1050. רובו הגדול של הספר תומסות התעודות על משפט דרייפוס. שמפרטם כאן מר לבלוא, שהיה ידידו של הקצין פיקר והיה לו בעצמו איזה תפקיד במשפט ההוא.

276. **Levin, Shmarya.** Jugend in Aufruhr. Deutsche Übertragung von Martha Fleischmann. Berlin, Rowohlt, 1933. 330 p., 1 l. 14 : 21.

התרגום נעשה מהתרגום האנגלי "Youth in revolt". — את הכרך הראשון ראה ק. ס. שנה ס' צ' 467.

המחבר היה מעוררי השלח (עוד בימי אחד העם. היה חותם שמריהו הלוי). ציר הדומה הממלכתית (הפרלמנט הרוסי) הראשונה, מכוני התכניון בחיפה, חבר הרעד הפועל המצומצם של ההסתדרות הציונית העולמית, ממנהלי העבודה הציונית באמריקה בזמן המלחמה. עורך התורן, מפיסדי דביר, ופעל איפוא במשך עשרות בשנים ובמדינות שונות במרכזי הצבוריות היהודית. — את זכרונותיו התחיל לפרטם במקורם ב-פארווערסט הגיוורקי עוד ב-1928, בצורת ספר יצאו ראשונה בתרגום אנגלי של הסופר הידוע מוריס סמואל (ראה ק. ס. שנה ו' צ' 251). לעצ' 3 כרכים. אח"כ יצא התרגום הגרמני, זה שלפנינו, לעצ' 2 כרכים. בשנת תרצ"ד התחילו להתפרסם בעתון "הארץ" פרקים פרקים של כרך ד', המתחיל מסוף הדומה הממלכתית ומעובדת רוסייה צ' המחבר בקיץ 1906. מכרך ד' כותב המחבר זכרונותיו עברית (בס"ה יכילו 6 כרכים). גם לפני זה, בתרצ"ג, נתפרסמו בעתון הגיל פרקים מתורגמים אחרים מכרך ג'.

בכרך א', המגיע עד רציחת המלך אלכסנדר II היינו עד 1881, שנת הי"ב לחיי המחבר, מספר הוא על משפחתו, על עירתו סביסלוביץ בכלל ועל אוכלוסייה היהודים והנוצרים. הוא מכלים את היחסים הטובים בין היהודים והנוצרים אז, בימי אלכסנדר II בזמן שרגש הפחד מפני הגוי לא היה ידוע כל עיקר, ומביא מקרה מענין: כשאמו היתה פעם חולה מסיכנת, סדרו הכומר והשכנים הנוצרים בכנסייה שלהם תפלה לבריאותה. תפלה רשמית עם צלצל סעמונים וכדומה (I, צ' 286). — מספר בפרוטרוס על החגים ומנהגיהם.

שימת-לב מיוחדת ניתנת לחנוך, לתאור החדרים. להישנים מחיחס הוא בשלילה רבה; לעמת זה מתאר באהבה רבה ובצבעים בהירים ביותר חדר חדש אחד, "חדר מתוקן" כ-10—15 שנה לפני שנתפרסמו בשם זה; הפרק על "בית הספר החדש" (I, ע' 224—246) הוא מהמעניינים ביותר בכרך זה. — בכרך ב', המגיע כמעט עד סוף מלכותו של אלכסנדר III, עד 1893 שנת ה"ה לחיי המחבר, בזמן שנמר את הפקולטה הפילוסופית בקניגסברג, הוא מספר על ביה"ס הבינוני שלו, ביה"ס הריאלי במינסק, על הפרנסות, על הפרעות של שנות ה-80 והשפעתן, על מצב הרוחות בחקופת הריאקציה, על ראשית התפתחותה של חבת ציון, על חוגי חו"צ במינסק (סירוקין, יהודה נופך, יהושע סירקין, אליקים צונזר ואחרים; אגב הוא מדגיש שחבת ציון במינסק היתה בהתחלה טריטוריאליסטית ולא ארצישראלית) ולבסוף על ברלין בסוף ה-80 והתחלת ה-90; הוא למד שם 3 שנים באוניברסיטה והיה מהמיסדים ומהמנהלים של ה-Russ. jüdischer Verein הידוע, אגודת סטודנטים ציונית עוד לפני הציונות המדינית. בין מנהלי האגודה הוא מזכיר את ל. מוצקין וי. לוריא. בין המשתתפים: ד"ר אביגדור יעקבסון, פרום. ה. לוח, סוסקין ואחרים. שני הפרקים על חיי הסטודנטים בברלין (II, ע' 262—290) יש בהם חומר חשוב לתולדות החנוך ותנועת התחייה. הוא נותן גם תאור מלא ענין של היהדות הגרמנית בזמן ההוא. מספר על ארגון העזרה למהגרים ממגורשי-מוסקבה, כשברלין שמשה אז עיר מעבר (ובעבודה זו השתתפו אולי בפעם הראשונה, "פני" היהדות הגרמנית ביחד עם הסטודנטים של מזרח-אירופה) ועל ארגון פסיציות ל JCA שתכוון את פעולתה לא"י. פה ושם ישנן רעיונות מעמיקים על ההתבוללות והלאומיות וידיעות והערות מענינות על הפצת הרעיון הארצישראלי, על דרכי התעמולה, וגם הדרכה לנואמים; המחבר, אחד מהנואמים המפורסמים ביותר שבתנועה הציונית ועו"ד מנעוריו הרגיש שנועד לתפקיד כזה. — אגב, המחבר מדגיש פעמים אחדות שהעברית היתה שפתו וגם אחרי שקבל השכלתו הכללית בשפות אחרות, רוסית ואח"כ גרמנית, נשארו שפות אלה שניות במעלה. הכרכים האלה נגמרים ב-Lehrjahre שלו, ובכל זאת גם בהם מסופר על כמה וכמה פגישות עם גדולי הספרות והצבוריות כמו החוג הקיובי (פרופ. מנדלשטם, יהל"ל, ק. שולמן), החוג הורשאי (שפ"ר, סלונמסקי, נחום סוקולוב) האודיסאי (פינסקר, מנדלי מו"ס, לילינבלום, אחד-העם, רבניצקי), עם אוסישקין, הרב ד"ר ע. הילדסהימר, א. ל. לוינסקי, נחמן סירקין ואחרים.

זכרונותיו של לויין שייכים להמין המשובח של ספרות ממין זה. הוא מספר — ובגלוי לב — על חייו הוא ויחד עם זה נותן גם תאור מענין ומפורט של הסביבה; מתאר בעיקר את הסביבה היהודית אבל אינו מזניח גם את הסביבה הכלת-יהודית, מוסיף הערכות והערות חשובות ומשמיץ כמה רעיונות מלאי-ענין. וכל זה במציגה טובה בלי שיסוד אחד יפריע לשני. כוחו יפה גם בתאור הכלל וגם בכרכרסטיקה קולעת של הפרט. כפי הנראה שולט הוא יפה בחומר, זוכר הוא הרבה, אבל בוחר את העקרי ואת הבולט ביותר. בכתיבת "תנא ושייר" והחומר למרות רוב-גיוגיותו "שקוף" ונוח לקליטה. — ההרצאה טובה ושפוטה, מתובלת פה ושם בדברי הומור. באי-אלו מקומות נשתרבבו אי-דיוקים קלים. II, ע' 162 האחרונים 3, 5, 10 (בערי הכירה, ערים שמהן לחתום וערי התחום) היו רק בנוגע לכניסת יהודים לבתי-ספר גבוהים ברוסיה; בבתי ספר בינוניים היו האחרונים 5, 10, 15. II, ע' 204: המנוח יחיאל צ'לינוב נבחר לסגן נשיא ההסתדרות הציונית העולמית רק כשנה וחצות לפני פרוץ המלחמה העולמית, בקונגרס ה-XI בוינא ב-1913. II, ע' 225: מנדלי מו"ס היה לא מזכיר אלא מנהל הת"ת באודיסה. II, ע' 286: מספר המהגרים היהודים

לאמריקה בשנת 1891/2, שנת גירוש-מוסקבה. הוא רק 136.742, ראה Kaplan-Kogan: Die jüdischen Wanderbewegungen in der neuesten Zeit 1880-1914. Bonn, 1919. ע' 20. — גיאורג וימל היה פרופסור לא בבון, אלא בברלין ואח"כ בשטרסבורג, ראה Jüdisches Lexikon כ' ד' ע' 415. הערך נכתב ע"י יוליוס גוסמן. הלקוי העיקרי של הספר, שזכרונותיו של סופר עברי ובעל מגזון כשמריהו הלוי נכתבים לא בעברית—הוסר עכשיו, כנזכר לעיל. — הקורא העברי מתכה להוועת שאר הכרכים במקורם, ולתרגומם העברי בעריכת המחבר, של הכרכים הראשונים. ב. שוחסמן.

277. Luzzatti, Luigi. Memorie autobiografiche e carteggi. v. I: (1841-1876). Bologna, N. Zanichelli, (1930). 3 p.l., 514, [3] p. 16:24.

278. Oberster Rat der jüdischen Kultusgemeinde-Verbände in Böhmen, Mähren und Schlesien. Denkmalskommission. Die jüdischen Denkmäler in der Tschechoslowakei; Veröffentlichungen der Denkmalskommission des Obersten Rates der jüdischen Kultusgemeinde-Verbände in Böhmen, Mähren und Schlesien. Prag, Im Selbstverlag, 1933. 58, [1] p. incl. facsim., pl. 24:31.

החוכן: L. Ehrmann: Synagogen.—S. H. Lieben: Jüdische Grabsteine in den historischen Ländern.—H. Flesch: Die Kunst im Dienste der Synagoge.—S. Adler: Urkundliches.

279. Parkes, James. The conflict of the church and the synagogue; a study in the origins of antisemitism. London, The Soncino press, 1934. 7 p.l., [xvii]-xxvi, 430 p. 15:23.

החוכן: Introduction: The literary material for the study of Jewish-Christian relationships.—The Jews in the Roman world.—The clash with Christianity.—The parting of the ways.—The part played by the Jews in the persecutions.—The fourth century.—The Theodosian code in the West.—Law and history in the Byzantine empire.—The Jews in Byzantine literature.—Cives romani, religione Judaei.—The Jews in Visigothic Spain.—The Foundations of anti-Semitism. "Each chapter is preceded by a short bibliographical introduction giving the sources, and the main authorities consulted."

הספר נדפס בצורה נאה מאד ובאותיות יפות. ככל ספרי ההוצאה הזאת.

Pflaum, H. Die religiöse Disputation in der europäischen Dichtung des Mittelalters ... ראה ע' 68.

280. Roth, Cecil. Mediaeval Lincoln Jewry and its synagogue; with a foreword by Gustave Tuck. London, The Jewish historical society of England, 1934. 28 p., 1 l., pl., ports. 19:25.

ביבליוגרפיה: ע' 28. תאור חי של יהודי העיר לינקולן באנגליה בימי הביניים ובית הכנסת שלהם ששרידיה עומדים קימים. הנזכר הראשון ליהודי לינקולן הוא משנת 1159, והם ישובו בעיר ההיא עד הגירוש בשנת 1290. בשנת הגירוש ישבו בעיר 66 בעלי-בתים יהודים.

281. **Schudt, Johann Jakob.** Von der Franckfurter Juden Vergangenheit (Sitten und Bräuchen); aus Johann Jakob Schudt's "Jüdische Merckwürdigkeiten", Franckfurt und Leipzig anno 1714, ausgewählt und mit einem Nachwort versehen von Efraim Frisch. Berlin, Schocken Verlag, 1934. 79 p. 12: 19.

—Bücherei des Schocken Verlags, 12.

282. **Simon, Isidore.** Asaph ha-Iehoudi, médecin et astrologue du moyen âge; (avec une étude sur la médecine dans la Bible et le Talmud; ouvrage accompagné de textes hébraïques et d'une bibliographie). Paris, Lipschutz, 1933. 2 p.l., [11]-98 p. 17: 25.
ביבליוגרפיה: ע' 86-[82].

283. **Szulwas, Moszek Awigdor.** Die Juden in Würzburg während des Mittelalters. Berlin, typ. P. Brandel, 1934. 87 p. 14: 22.
Diss. Berlin. ביבליוגרפיה: ע' 85-84.

284. **Ullmann, S(alomon).** Histoire des Juifs en Belgique jusqu'au 19e siècle (notes et documents) 1700-1830. La Haye, M. Nijhoff, 1934. 61 p., 1 l. 16: 25.
האימפריה מוכסח בפתקה של S. Kahan, Anvers. — ביבליוגרפיה: ע' 59-[61].

285. **Walter, Ernst.** Die Rechtsstellung der israelitischen Kultusgemeinden in Anhalt. (Dessau, typ. R. Lehmann), 1934. 3 p.l., 88, [13] p. 15: 21.
Diss. Halle-Wittenberg. ביבליוגרפיה: ע' 89-[94].

286. **Wolf, Lucien.** Essays in Jewish history, by Lucien Wolf, ed. by Cecil Roth. [London], Jewish historical society of England, 1934. 2 p.l., VII-XV, 480 p., ports. 14: 22.

ההלן: L. Wolf: A memoir.—Bibliography of historical writings by Lucien Wolf, 1877-1929, (pp. [35]-47). — Chapters of reminiscence. — Jews in Tudor England.—Cromwell's Jewish intelligencers.—The first stage of Anglo-Jewish emancipation.—The Treves family in England.—Early Ashkenazic charities.—Old Anglo-Jewish families.—Lady Montefiore's honeymoon.—Rothschildiana.—The Queen's Jewry, 1837-1897. — The Marranos of Portugal. — The Jew in diplomacy. — Anti-Semitism. המאמרים נדפסו לפני כן במקומות שונים.

287. **Медем, В[ладимир Давидович].** По царским тюрьмам «тюремные воспоминания»; перев. с евр. с предисл. Д. Заславского. Ленинград, "Книга", 1924. 88 стр. 13: 17.

(Историко-революционная библиотека).
הזכרונות מהחדשים מאי-יולי 1915, כשהמחבר נאסר בורשה ושוחרר עם כבוש העיר ע"י הגרמנים. את הזכרונות במקורם ראה ק. ס. שנה י' ע' 322.

יא. עם ישראל ברוח.

לאצקי-בערמאלד, וו. די אידישע לאנגע אין מזרח אייראפע... ראה ע' 85.

פרייע שריפטן פארן יידישן סאציאליסטישן געדאנק... 10... ראה ע' 42.

288. **Brunatna księga; podpalenie Reichstagu i terror hitlerowski;** przedmowa Lorda Marley'a. Warszawa, M. Fruchtman, 1934. 345, [4] p., facsim., plans, pl., ports. 16 : 24.

Braunbuch über Reichstagsbrand und Hitler-Terror. חריגום של

את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה י' ע' 457; את התרגום האנגלי שנה י"א ע' 62.

Cologne. Synagogengemeinde. Jahrbuch... 1934. 43. ראה ע' 43.

289. **Federbusch, Simon.** Sions vises hemliga protokoll i sanningens ljus. Helsingfors, (typ. F. Tilgmann), 1934. 54 p. 15 : 22.
נגד הפרוטוקולים של חכמי ציון. — יצא לאור גם בפינית.

290. **Glücksman, Sami.** Die Fälschungen der antisemitischen Literatur. Danzig, J. Lange, 1934. 1 p. 1, 30 p. 15 : 23. 30. ביבליוגרפיה: ע' 30.

291. (**Goedsche, Hermann.**) Auf dem Judenkirchhof in Prag; eingeleitet und hrsg. von Johann v. Leers. Berlin, P. Steegemann, (c1933). 1 p. 1, 5-46, [1] p. 11 : 19.

(Die Erhebung; Dokumente zur Zeitgeschichte).

בראש השער: John Retcliffe, הפטירונים של הסוכר.

הפרק האנטישמי הידוע מתוך הווסן Biarritz.

292. **Hilfsverein der deutschen Juden.** Korrespondenzblatt über Auswanderungs- u. Siedlungswesen, hrsg. vom Hilfsverein der deutschen Juden, Zentralbüro für jüdische Auswanderungsangelegenheiten. (Informationen über 100 Länder in Europa, Asien, Amerika, Afrika, Australien). Berlin, (typ. S. Scholem), 1934. 78, [1] p. 23 : 31. Arthur Goldschmidt, Mark Wischnitzer: האחראים:

293. **Jewish colonization association.** Rapport de la direction générale du conseil d'administration pour l'année 1933 présenté à l'assemblée générale du 15 octobre 1934. Paris, typ. Veneziani 1934. VIII, 205 p. 14 : 21.

על א"י: ע' 68-81. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 330.

294. **Joint distribution committee.** Twelve months later; a composite report on the situation of the Jews in Germany as observed by 1. European officers of the Joint distribution committee, 2. Joseph C. Hyman, secretary, Joint distribution committee, 3. Morris C. Troper, auditor, Joint distribution committee; issued by Jonah B. Wise, chairman, Fund raising committee, German relief fund of the Joint distribution committee. n. p., 1934. 12 p. 10: 23.

295. **Kastein, Josef.** Joodsche problemen in het heden; geautoriseerde vertaling van E. M. Kleerekoper. Arnhem, Van Loghum Slaterus, 1933. 158 p. 14: 20.

החן: Een woord vooraf. — Aan mijn jongens. — Duitscher en Jood. — Joodsche problemen in het heden. — Religie als historische werkelijkheid. — Zionisme — idee en werkelijkheid.

296. **Klärung in der Judenfrage: Katholizismus und Judentum** von Bela Bangha. Ghetto-Ordnung in der Judenfrage? Von Oskar Trebitsch. Die Volkszugehörigkeit christlicher Judenstämme in Österreich von Paul Kris. Dokumente, zusammengestellt von der Schriftleitung der Berichte zur Kultur- und Zeitgeschichte. Wien, Reinhold, 1934. 256 p. 13: 18.

— Berichte zur Kultur- und Zeitgeschichte, hrsg. von Nikolaus Hovorka
Sonderschrift 5.

297. **Langer, Felix.** Die Protokolle der Weisen von Zion; Rassenhass und Rassenhetze; ein Vortrag. Wien, Saturn-Verlag, 1934. 44, [2] p. 12: 20.

ביבליוגרפיה: ע' 146.

סוגה אל המצפון האנושי שיחזקו נגד השנאה ליהודים.

298. **Liutostanskii, I[ppolit] [osifovich].** Die Juden in Russland... von I. J. Ljutostanski. Nach der 2. Aufl. (1880) aus dem Russischen übersetzt von Jul. Baron Rosenberg. Bearb. von G. Arnold. 2 v. (Berlin-Schöneberg, Deutsche Kultur-Wacht), [1934?]. 158; 215 p. 15: 21.

החן: Bd. 1: Leben und Treiben im jüdischen Kahal. Bd. 2: Jüdische Ritualmorde in Russland.
ספר אנטישמי קיצוני.

299. **Mathews, Basil.** The Jew and the world ferment. London, Edinburgh house press, 1934. 160 p. 12: 18. 157-155 ע' ביבליוגרפיה.

החזק: Prologue. — The broken Ghetto. — The Jewish riddle. — The heritage of Israel. — "They still throw stones". — "Next year in Jerusalem". — The dilemma of the young Jew. — Destiny, the Jew, and the Christian. — "Who is my neighbour?"

300. **Ordnung in der Judenfrage**: Verständigung mit dem Judentum? Von Emmerich Czermak. Wende der staatlichen Judenpolitik, von Oskar Karbach. Dokumente, zusammengestellt von der Schriftleitung der Berichte zur Kultur- und Zeitgeschichte, 2., durchgesehene Aufl. Wien, Reinhold-Verlag, [1934?]. 5 p.l., 5-154 p. 12: 18.

= 4. Sonderschrift der Berichte zur Kultur- und Zeitgeschichte.

הדפסה מן: Berichte zur Kultur- und Zeitgeschichte, hrsg. von Nikolaus Hovorka. Bd. 8. ויכוח בשאלת-היהודים בין אנטישמי ויהודי-לאומי.

Parkes, J. The conflict of the church and the synagogue... ראה ק' 79.

*301. **Los Protocolos de los sabios de Sion**. (Los peligros judio-masonicos). Edición completa con estudios y comentarios de M. E. Jollin. Trad. del Duque de la Victoria. 4.a edición. Madrid, Ediciones Fax, 1934. 232 p. 8°.

302. **Die Religion der Kulturvölker**. Prag, Verlag der Rota A.-G., 1934. 173 p., 11: 17.

המחבר האנונימי מציע כאן דת חדשה שהוא מכנה בשם הדת היוסטיציאנית, לפי

שביטורה הצדק. הפרק הששי (ע' 61-71) מכונה Der christliche Judenhass.

Rocznik-informator Naszego Przeglądu na rok 1934... ראה ק' 43.

303. **Ruppin, Arthur**. Les Juifs dans le monde moderne... Traduction de M. Chevalley; avant-propos de L. B. Namier. Paris, Payot, 1934. 3 p.l., [9]-387 p. 14: 23. (Bibliothèque historique). חורבן מאנגלית. את המקור ראה ק. ס. שנה י"א ע' 331.

304. **Schoeps, Hans Joachim**. Wir deutschen Juden. Berlin, Vortrupp Verlag, 1934. 53 p. 15: 23.

= Deutschjüdischer Weg; eine Schriftenreihe. Nr. 1.

מתוך דברי הסיום: "אנחנו היהודים הגרמנים, החיים בארץ גרמניה זה כמה מאות שנה, מודים ומתוודים שאין כוח בעולם שיוכל לעקור את גרמניה מתוך לבנו. — גם אם דוחה אותנו מולדתנו, אנו נשארים: מוכנים למען גרמניה. — אנחנו היהודים הגרמנים איננו רוצים את אושר עצמנו, אלא אושר מולדתנו הוא אשרנו. — בנו יוקד אש ההכנה, כי מוכנים אנחנו למען גרמניה".

**305. Schweizerischer israelitischer Gemeindebund. Rechtsschutz-
abteilung Basel.** Confrontation der "Geheimnisse der Weisen von
Zion" ("Die zionistischen Protokolle") mit ihrer Quelle: "Dialogue
aux enfers entre Machiavel et Montesquien" (von Maurice Joly);
der Nachweis der Fälschung. (Basel, 1933). 44 p. 22:32. מהמעטפת.

306. Tenenbaum, Joseph. Races, nations and Jews. New York,
Bloch pub. co., 1934. x, 170 p. 14:20.

ראשי הפרקים: The frontiers of prejudice. — What's in a race?—The rise
of nationalism.— Nation and nationality.— Nationalism, supernationalism and
anti-Semitism.—Statistics, statics and dynamics.—Socio-economic problems of
the Jews in America.

Wolf, L. Essays in Jewish history... ראה ק' 80.

307. Wyss, Hans A. Die jüdische Situation; ein Beitrag zur
Judenfrage. Zürich, Front-Verlag, (1933). 32 p. 15:22.

—Schriften der nationalen Front, 4.

מהמעטפת.

"Sonderabdruck aus Schweizer Monatshefte, Heft 6-8, XIII. Jahrgang,
ביבליוגרפיה: ע' 32.
1933."

חברת אנטי-יהודית. מכוונת להגביל את זכויות היהודים בשווייץ.

308. Zweig, Arnold. Bilanz der deutschen Judenheit 1933;
ein Versuch. Amsterdam, Querido Verlag, 1934. 318 p. 12:20.
המחבר מתאר את מפעליהם של יהודי גרמניה. בצורה האפולוגטית הרגילה. הוא
משתדל גם לתאר את ההתפתחות ההיסטורית של יהודי גרמניה ותנאיהם הכלכליים והחברתיים.

309. Еврейское благотворительное общество. Тяньцзинь.
Устав Еврейского благотворительного общества в Тяньцзинь; утвержден
Общим собранием членов О-ва от 31-го мая 1931 г. (Tientsin, тип.
Universal press), [1931?]. 4 стр. 11:18.

מהמעטפת. ראה גם ק. ס. שנה ח' ע' 483.

310. Коммунистическая партия. СССР. Биробиджан. Вопросы
переселения на четвертом объединенном пленуме Биробиджанского райкома и
райкк ВКП «б», июль 1933 г. (Гор. Биробиджан), Биробиджанское изд.,
отделен. "Дальгиза", 1933. 42, [1] стр., 1 л., портр. 11:15.
типу: Г. Казакевич. "Издано Биробиджанским представительством
ОЗЕТА."

311. Крымская ССР. Центральное статистическое управление. Бюллетень Крымского центрального статистического управления. № 9. 6-й год издания. Симферополь, Крымское гос. изд., 1928. 93, [1] стр. 17:27. מספר היהודים הקרימז'קים והקראים בקרים לפי ספירות רשמיות: ע' 4-9-14-21-24.

יב. ציונות וידיעת ארץ ישראל.

מפלגת פועלי א"י. כתבים ותעודות תרפ"ט-תרצ"ה. ע' 28.	אפשטיין, ז. מ. ל. לילינבלום. ע' 12.
משמר הירדן; הוספה להירדן. ע' 7.	ארץ ישראל (ממשלה). מחלקת החקלאות והיעור. עלונים חקלאיים. ע' 12.
ניב הקבוצה. ט' ע' 10.	בסערות תימן. חד יומון. ע' 8.
הסוכנות היהודית לא"י. חשוכת הסוכנות... על הדו"ח של ל. פריגנש. ע' 30.	דבר. מוסף... יובל אספת קאטוביץ. ע' 8.
ספר השנה של א"י תרצ"ה. ע' 10.	דבר. מוסף... לזכר לילינבלום. ע' 8.
עתוננו; ירחון גורדוניה. ע' 38.	דבר. מוסף... לזכר סמולנסקין. ע' 8.
קרית חיים. קרית חיים (ערלזוורוב). ע' 31.	הסתדרות העובדים. הסתדרות המקידים. קול קורא למקיד... ע' 15.
קרן היסוד בא"י. דו"ח... תרצ"א-צ"ג. ע' 31.	הרצל, ב. חזון הרצל. ע' 15.
קק"ל. עבודות ההבראה בעמק יזרעאל. ע' 31.	וילגאני, ז. מדרך ארץ ישראל. ע' 15.
רבינוביץ, א. ז. כתבים מקצבים ג. ע' 32.	הועד המאוחד לשוב יהודי גרמניה בא"י. דו"ח. ע' 18.
ריגס, י. י. גאד של דמעות. ע' 32.	ז'בוסינסקי, ז. רעיון ביתר. ע' 18.
שבות תימן; חד יומון. ע' 11.	החברה העברית לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה. קובץ... ע' 9.
שערים; חד יומון. ע' 11.	כצנלסון, ב. במכחן שיחות... ע' 19.
תל אביב. מוזיאון. מוזיאון ת"א תרצ"ד. ע' 32.	לוח למגדלי עופות תרצ"ה. ע' 9.
תל אביב. התערוכה ויריד המזרח. תרצ"ד. קטלוג. ע' 33.	לנער. מינסק, י. ל.: אוטואמנציפציה; גורליק, ש. משה הס, ע' 19.
	מונצ'יק, א. ביטוח עממי בא"י. ע' 19.
	מסכת חגיגות. ע' 28.

312. בערדיטשעווסקי, א. אונזער באוועגונג. ווארשק, החלוקי-הצעיר, 1933. 16 ע. 15:20.

313. וואלדמאן, צילא. געשטאלטען ביים ים כנרת. (איבערזעצט פון
א. מייזעלס), ("Jehudith", Warszawa), ותרצ"ד. 79 ע, תמונות. 15:20.

314. לאצקי-בערטאלדי, וו[אלף]. די אירישע לאנג אין סורח אייראפע
און דער אופבוי פון ארץ ישראל; רעפערעט געליקענט אף דער אלעמלענדישער

קאנפערענץ פון די ליגעס פארן ארכעמנדיקן ארץ ישראל אין אקטאבער 1930.
ריגע, ביכער פאר אלעמען, 1931. 70 ע. 12 : 19. על המעטפת שער נוסף בלטינית.

315. ראזנבוים, דוד. אויף ציוניסטישע פאזיציעס. (אפעקער בריוו צו
די חברים פון בית"ר). ווארשע, (דפוס Grafika), 1933. 77 ע. 14 : 19.

ראה ע' 72. Adler, E. N., ed. Jewish travellers...

316. American schools of oriental research. The annual... Vol.
xiv for 1933-1934, edited for the trustees by Millar Burrows
and E. A. Speiser. Published by the American schools of oriental
research under the Jane Dows Nies publication fund. Philadelphia,
University of Pennsylvania press, 1934. viii, [1], 144 p. incl. plates,
ill. 19 : 26.

אח הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 67.
האלקן I. N. Glueck: Explorations in Eastern Palestine. — M. Burrows:
Nehemia 3: 1-32 as a source for the topography of ancient Jerusalem. —
C. H. Gordon: An Aramaic incantation.

317. Amiel, Joseph. Palästina, das erlaubte Land. Paris,
Europäischer Merkur, (c1934). 74, [1] p., 11. 12 : 20.
(Die Streitschriften des Europäischen Merkur).

תאור כללי של הישוב היהודי החדש בא"י מכוון לעולי גרמניה. בצירוף עצות
והדרכות לעצם העליה.

ראה ע' 7. (קרתון) The Arab times...

(Beirut. American university). Eléments d'une bibliographie...
du Proche-Orient... 43 ע' ראה

Beitgemal. Salesian agricultural school. Identificazione Cafar-
gamala-Beitgemal. 33 ע' ראה

Ben Meir, Ch. Die Ermordung Arlosoroffs... 34 ע' ראה

318. Blanckenhorn, Max. Die Bivalven der Kreideformation
von Syrien-Palästina, nebst einem ergänzenden Anhang über
Brachiopoden, Gastropoden und Pteropoden und einem Überblick
über die gesamte Molluskenfauna. Stuttgart, E. Schweizerbart, 1934.
pp. [161]- 296, diagrs., pl., tab. 23 : 30.

הדפסה בן Palaeontographica; Beiträge zur Naturgeschichte der Vorzeit;
hrsg. von F. Broili, Bd. 81, Abt. A. 281-[279] ע' ריבליוגרמיה:

319. **Breuer, Isaac; Jacob Rosenheim.** Erez Jisroel und die Orthodoxie; zwei Referate, gehalten von Isaac Breuer und Jacob Rosenheim; hrsg. von der Palästina-Centrale der Agudas-Jisroel. Frankfurt am Main, (typ. D. Droller), 1934. 31 p. 15 : 23.

Canaan, T. The Palestinian Arab house... 34 ראה ק' 34

320. **Casparius, Hans.** Das Palästina-Bilder-Buch; 96 Photographien von Hans Casparius; Vorwort und Text zu den Bildern von Arthur Rundt. Leipzig, Wien, E. P. Tal, 1934. [22] p., 96 pl. on 481. 17 : 25. אסף תמונות יפות מאד מחיי א"י היהודית החדשה.

321. **Chicago tribune.** Palestine, 1934. (Paris), Chicago tribune and the Daily news, Europe's American newspaper, New York, 1934. 3-18 p., illus. 27 : 36. מהמעטפת.

"This publication is a supplement (Nov. 1934) to the European edition of the Chicago tribune, Paris, issued June 13, 1934, No. 6, 293."

H. Danby, M. Ussishkin, J. L. Magnes מאת ורשימות מאת

Chizik, I. The political parties in Palestine... 34 ראה ק' 34

322. **Cook, Thomas, publisher.** Cook's traveller's handbook to Palestine, Syria & Iraq. 6th ed., thoroughly rev. and partially rewritten by Christopher Lumby. With eight maps and plans by Bartholomew, Palestine exploration fund map of excavated sites, and an appendix with two sketch maps on the monuments and sites of Palestine by John Garstang. London, S. Marshall, 1934. 512 p. 15 : 23.

ביבליוגרפיה: ע' 43.

יותר מחצי הספר מוקדש לארץ-ישראל וענין מיוחד יש בנספח על הארכיאולוגיה

הארץ-ישראלית.

Davar; órgano del Partido sionista ... 39 ראה ק' 39

323. **Engel, Alfred.** Hygienische Ratschläge für Einwanderer nach Palästina. Berlin-Charlottenburg, Verlag Kedem, (c1934). 16 p. 12 : 18.

מהמעטפת.

324. **Feuerstein, Isi.** Das Wirtschaftsleben Palästinas und seine Bedeutung für den deutschen Aussenhandel. Emsdetten (Westf.), typ. H. & J. Lechte, 1934. VII, 57 p., 1 l. incl. tab. 15 : 23.

ביבליוגרפיה: ע' 57-56.

325. Fränkel, Josef. Theodor Herzl, des Schöpfers erstes Wollen. Wien, Fiba-Verlag, (c1934). 143 p., illus., (facsim.), port. 14 : 21.
עוסק בהרצל ככותב דרמות.

326. [Gerson], (Hermann). Vom Werden des Kreises. (Berlin, typ. H. M. Dobrin), 1934. 110, [2] p. 16 : 23.
בראש השער: Werkleute, Bund jüdischer Jugend.

"Aufsätze und Rundbriefe von Hermann [Gerson] aus den Jahren 1927-1933... Zwei Aufsätze von Rudi und Ernst Nehab, haben wir... mit aufgenommen... Als Ganzes soll es... die Entstehungsgeschichte unseres Bundes zeigen."

327. Gottgetreu, Erich. Das Land der Söhne: Palästina nahe gerückt. Wien, R. Lanyi, (c1934). 205, [1] p. 12 : 19.
רשימות ופליטונים מחיי א"י היהודית החדשה.

328. Great Britain. Colonial office. Palestine loan; memorandum explaining financial resolution, presented by the secretary of state for the colonies to Parliament by command of His Majesty, May 1934. London, H. M. Stationery off., 1934. 4 p. 16 : 24. (Cmd. 4576).

329. Great Britain. Palestine currency board. Report of the Palestine currency board for the year ended 31st March, 1934. London, Waterlow, 1934. 9 p. (incl. diagr.), pl. 21 : 33.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 68.

330. Hechaluz, deutscher Landesverband. Kfar Saba; im Kampf um jüdische Arbeit. (Berlin), Hechaluz, 1934. 80 p. 12 : 19.
=Materialiensammlung, hrsg. vom Hechaluz, deutscher Landesverband, in Gemeinschaft mit den chaluzischen Jugendbünden, Heft 6.

הזכין: Berl Kaznelson: Das Schicksal der jüdischen Arbeit in unseren Tagen. — L. L.: Der Verteidigungskampf der jüdischen Arbeit. — I. Klinow: Wie lange noch? — J. Jaziw: An der Front. — I. Roe: Der offenherzige Bauer und sein Vertreter. — Josef Bankower: Abschiedsrede von der Assefath-Haniwcharim. — א. שלונסקי: שיר המשמרת.

331. (Hechaluz, deutscher Landesverband). Tatsachen und Probleme Palästinas; Plan für 10 Heimabende. (Berlin, typ. Fischer-Druck), 1934. 48 p. 12 : 17.
=Materialiensammlung, hrsg. vom Hechaluz, deutscher Landesverband, in Gemeinschaft mit dem Habonim, noar chaluzi, Heft 4.

332. **Hechaluz, deutscher Landesverband.** Werk und Werden; eine chaluzische Sammelschrift. Berlin, Hechaluz, 1934. 59, [1] p. 16: 22.

333. **Hechaluz, deutscher Landesverband.** Zum jüdisch-arabischen Problem; ein Sammelbuch. (Berlin, Hechaluz, deutscher Landesverband), 1933. 198, [2] p. 12: 16.

=Materialiensammlung, hrsg. vom Hechaluz, deutscher Landesverband, in Gemeinschaft mit dem Habonim, noar chaluzi, Heft 3. יצא בנובמבר.

"Die Broschüre... soll als Material für Ssichot dienen, in denen die verschiedenen Standpunkte ausgearbeitet werden sollen". (מהקדמה).

בסוף באו 9 מאמרים מאת מ. ביליגטון, 2 מאמרים מאת בן-גוריון וגם מאמרים מאת י. סימן, י. אלעזרי-וולקני, משה סמילנסקי, 4 מוסמכים של קבוצת "ברית שלום", מאמרים מאת א. שלום וא. סימן, א. קרני וליבנסטין.

334. **Herrmann, Hugo.** Generalkarte von Palästina im Massstabe 1:500.000, bearb. von Hugo Herrmann. Wien, Fiba Verlag, (c1934). 103.5:45.5 cm.
מהמעטפת.

Hirst, F. Report on fruit and vegetable preservation and by-products in Palestine... 34. ראה ק' 34.

Jaffe, L. Activities and aims of the Keren Hayesod... 34. ראה ק' 34.

335. **Jellinek, Fritz.** Von jüdischen Dingen (eine Rede und eine Replik). Brünn, (typ. "Invalidia"), 1934. 68 p. 15: 23.
"Als Manuskript gedruckt."

הוצאה בפני הסתדרויות-הנוער הציוניות בקרין, וחשובה על דברייכות.

336. **Jerusalem. Deutsches evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes.** Palästina-jahrbuch... im Auftrage des Stiftungsvorstandes hrsg. von Albrecht Alt. Dreissigster Jahrgang (1934). Mit Register für Jahrgang XXI-XXX. Berlin, Mittler, 1934. 110 p., pl. 16: 24.

את הקורס ראה ק. ס. שנה י' ע' 426.

חלק: Das Institut im Jahre 1933.—Noth: Die Ansiedlung des Stammes Juda auf dem Boden Palästinas. — Elliger: Josua in Judäa. — Alt: Die Zeitrechnung von Jerusalem im späteren Altertum.

337. **Jewish agency for Palestine.** Memorandum submitted by the Executive of the Jewish agency on the Reports of Mr. Lewis French on agricultural development and land settlement in

Palestine. London, Jewish agency for Palestine, 1933. 2 p. l.,
[3]-86 p. 14 : 21. את החונקר בעברית ראה לעיל ע' 30 מספר 74.

"Observations... submitted to the High commissioner for Palestine on
March, 10th, 1933, over the signature of... Ch. Arlosoroff..."

Jewish colonization association. Rapport... 1933. 81 ע' ראה

Keren Kayemeth Leisrael. Helft Kfar Menachem Ussischkin
errichten!... 11 ע' ראה

338. **Krakauer, Leopold.** Palestina, geteekend door Leopold
Krakauer; met een woord vooraf door Abel J. Herzberg. Amster-
dam, de Spieghel, 1932. [4] p., 16 pl. 30 : 34.

החמונות מונחות בתיק. המבוא בהולנדית, גרמנית, צרפתית ואנגלית.

339. **Kupferberg, Alfred.** Deutsche Juden im jüdischen Land;
Palästinaberichte eines jüdischen Journalisten. Hamburg, M. Less-
mann, 1934. 174 p., illus., map. 14 : 22.

"Die... Berichte erschienen... im 'Israelitischen Familienblatt' (1934)."

340. **League of nations. Permanent mandates commission.**
Minutes of the twenty-sixth session, held at Geneva from Octo-
ber 29th to November 12th, 1934, including the Report of the
commission to the Council. Geneva, 1934. 1 p. l., 222 p. 21 : 33.

=Series of League of nations publications. VI. A. Mandates, 1934.

VI. A. 2. =Official no. C. 489. M. 214, 1934. VI.

על א"י: ע' 9, 153, 155-156, 169-171, 177-183, 208, 209.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 473.

341. **Maccar, Ammiel.** Chaim Victor Arlosoroff; viata și
opera sa. București, Editura Executiviei sioniste din România, 1933.
28 p. incl. port. 12 : 16. =Biblioteca sionista populara, no. 1.

342. **Mainz, Annie.** Das ist Tel-Aviv! Hamburg, M. Less-
mann, (1934). 1 p. l., 5-63 p., illus. 13 : 19.

אלבום תמונות ימות מחיי חל-אביב.

343. **Millicousky, Benjamin.** Motivos de nuestra lucha. Paraná,
typ. "La Provincia", 1934. 45 p., incl. port. 13 : 18.

קול-קורא לציונות. מכון אל הנער היהודי בארגנטינה.

Miscarea sionista; [קרוין] 40 ע' ראה

344. **Palästina-Amt. Berlin.** Alijah; Informationen für Paläs-
tina-Auswanderer. Oktober 1934. Hrsg. vom Palästina-Amt der

Jewish agency for Palestine, Berlin. 6. Aufl. (Berlin, typ. B. Levy), 1934. 3-98 p., illus. (incl. map.) 23 : 31.
 מהמעטפת. ביבליוגרפיה: ע' 96-95. מהדורות קודמות ראה ק. ס. שנה י"א ע' 70.

345. **Palästina-Amt. Berlin.** Der Zolltarif Palästinas, Import- und Export-Verbote und -Beschränkungen, das Palästinensisch-syrische Zollabkommen vom 1. 7. 1929; nach der Customs tariff ordinance und der customs duties exemption ordinance des Department of customs, excise and trade, Jerusalem. Hrsg. vom Palästina-Amt, Berlin. Berlin, [1934?]. 31 p. 15 : 23.

346. **Palestine. Government.** Blue book. 1933. n. p. [Alexandria, 1934]. 2 p. l., 363 p. 24 : 34.
 את הקורם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 34.

Palestine. Gov. Dep. of police and prisons. Calendar of events 1935... ראה ק' 34.

Palestine. Gov. Laws. Laws of Palestine 1918-1925... ראה ק' 35.

Palestine. Gov. Palestine railways. Report... for the year ended 31st March, 1934... ראה ק' 35.

The Palestine post. Index of judgments... ראה ק' 36.

347. **Paquet, Alfons.** Städte, Landschaften und ewige Bewegung; ein Roman ohne Helden. Hamburg-Grossborstel, Deutsche Dichter-Gedächtnis-Stiftung, (1927). 478 p., port. 12 : 19.
 מכיל: כנרת, ירושלים (ע' 393-412).

348. **Perrot, B(erna)rd de.** Le Calvaire et la tombe du Christ; une enquête à Jérusalem... Paris, Librairie Fischbacher, [1934]. 50 p., 21. incl. plans, pl. 18 : 18.

He Phone tou Israel לירחון ראה ק' 40.

349. **Pollak, Adolf.** Zionismus; eine historische Darstellung in vier Vorträgen nebst einer Chronik. (Berlin, "Jüdische Rundschau", 1934). 39, [1] p. 16 : 24.
 ביבליוגרפיה: ע' 39.
 =Schriftenreihe der Jüdischen Rundschau, Neue Folge, I, [2].

Prescott, W. W. The spade and the Bible... ראה ק' 51.

350. **Preuss, Walter.** Der Einfluss der jüdischen Einwanderung auf die ökonomische Entwicklung Palästinas. Roma, "Metron", 1934. 12 p. 17 : 24.

מהמעטפת. הדפסה כן: "Metron", v. 11, N. 3, 1934.

- Ruppin, A.** Les Juifs dans le monde moderne... ראה ע' 83.
- 351. Schneider, Alfons M[aria].** Die Brotvermehrungskirche von et-tâbga am Genesarethsee und ihre Mosaiken. Paderborn, F. Schöningh, 1934. 82 p., illus., diagrs., pl., plans. 16 : 24.
 =Collectanea Hierosolymitana: Veröffentlichungen des Orientalischen Instituts der Görresgesellschaft in Jerusalem. Bd. 4.
- 352. Schulsinger, Joseph.** Nécessité d'une doctrine. (Conférence...) Anvers, Les Éditions sionistes, 1934. 16 p. 16 : 25. מטה ציונית.
- Schwartzman, M.** The carob tree... in Palestine. ראה ע' 36
 Sion; ראה ע' 40. [ערתון]
- Sokolow, N.** Hibbath Zion. ראה ע' 36
- Sukenik, E. L.** The ancient synagogue of Beth Alpha... ראה ע' 36
- 353. Vlierberghe, J. van.** Palestina en de heilige plaatsen. Uitgegeven ter gelegenheid van het heilig jaar. (St-Niklaas, Van Haver, 1933). 1 p. 1., [5]-126 p., 1 l., illus., map, pl. 16 : 25.
 עוסק רק במקומות הקדושים לנוצרים.
- 354. Wiener, Alfred.** Kritische Reise durch Palästina... 3. Aufl. Berlin, Philo-Verlag, 1928. 156 p., diagrs., maps, tab. 15 : 23.
 =Jüdische Siedlung und Wirtschaft, 1.
 את ההוצאה הקודמת ראה ק. ט. שנה ה' ע' 112.
- 355. Zenon papyri; business papers of the third century B. C.** dealing with Palestine and Egypt; ed. with introductions and notes by William Linn Westermann and Elizabeth Sayre Hasenoeuhl. v. 1, New York, Columbia university press, 1934. x, 177 p., facsimis. 20 : 28.
 =Columbia papyri, Greek series, no. 3. ביבליוגרפיה: ע' [X]-[IX].
- 356. Zionist organization. Chile.** 15 anos, dedicado al xv aniversario de la Federación sionista de Chile; editado por el Departamento de cultura y propaganda de la Federación sionista de Chile. Santiago de Chile, 1934. 96 p., illus. (incl. map), pl., ports. 18 : 26.

357. Еврейское агентство для Палестины. Болгария: Ерець
Израель; страната на еврейското обновление. (София, тип. Асса, 1932?)
12 стр., иллюстр. 15:23.

השקפה—מקורות: Вести на Ц. К. На Еврейската агенция за Палестина във България.

קובץ כולל מאמר של ש. צמח על החקלאות העברית בא"י. קטע מנאמו של נ. טוקולוב ורשימות על חיטה ותל אביב.

أبو شعبان، ح. أبو جلد. رאה 'ع' 37.

البرغوثي، ع.ص. فهرست قوانين فلسطين. رאה ע' 37.

תאריך פלסטין. ראה ע' 37.

الشباب، مجلة ... رאה ע' 7.

קודביו, פ. מ. القانون الدولي والملي ... ראה ע' 37.

المجلس الملي ليهود فلسطين. بيان ...ראה ע' 37.

مَجَلَّةُ الْاِقْتِصَادِيَّاتِ الْعَرَبِيَّةِ. رَأَاهُ ' 7.

المختصر الجغرافي لأحداث فلسطين...ראה ע' 37.

النادي الرياضي الحديث بالقدس... القانون ... رאה ע' 38.

النشاشيبي، م. ا. العربية المصرية. ١٩٣٨، ص ٣٨.

יג. אתנונרפיה, פולקלור, אמנות.

ובסמך, מ. משלי ישראל... ראה ע' 16.

תל אביב. מוזיאון. מוזיאון תל אביב. תרצ"ד... ראה ע' 32.

358. ליובאמירסקי, י. מעלכוישער יודישער טעאטער אינ אוקראינע.

כארקאוו, ליטעראטור און קונסט, 1931, 125, [3] ע, פורטרטים. 14 : 22.

פ' 119-125: סכום באנגלית.

359. **Adler, Hugo.** Licht und Volk; eine Lehrkantate. Worte von Max Grünwald, Musik von Hugo Adler. Op. 12. Vollständige Neubearbeitung. Mannheim, Auslieferung durch G. Sander, 1934. 103 p. 25 : 32. ליחורמים

360. **Buber, Martin.** Erzählungen von Engeln, Geistern und Dämonen. Berlin, Schocken, 1934. 71 p. 12 : 19.
—Bücherei des Schocken Verlags, 11.

החלן: Der Engel und die Weltherrschaft. — Die Geschichte von der Kräutertube und dem goldenen Kalb. — Das Haus der Dämonen. — Die Neidgeborenen. — Die Wanderschaft des Kinderlosen. — Der Totelebende.

361. **General foods corporation.** Customs and traditions of Israel. [New York], General foods corporation, c1934. 71 p., illus. 14 : 21.
"Joseph Jacobs, managing director of the Jewish market... planned and executed the publication of this book."

362. **Krein, Julien.** Drei hebräische Gesänge ohne Worte. Три еврейские песни без слов. Trois chants hébraïques sans paroles. Op. 12. Chant et piano ou harmonium. Gesang und Klavier oder Harmonium. Wien, Universal-Edition, (1930). 19 p. 23 : 30.
בראש השער שם המחבר גם ברוסית: Юлиан Крейн.

363. **Loewe, Heinrich.** Der jüdische Spieler; eine Gelegenheits-schrift. (Berlin, typ. S. Scholem, 1930). 9, [3] p., 1 mounted illus. 23 : 30.
"Zur Jahresversammlung der Soncino-Gesellschaft... als Spende überreicht."

364. **Loewe, Heinrich.** Jüdischer Feuersegen. (Ein Beitrag zum jüdischen und deutschen Aberglauben.) (Berlin, typ. S. Scholem, 1930). 15, [1] p., illus. incl. facsim. 24 : 30.
"Zur Jahresversammlung der Soncino-Gesellschaft... als Spende überreicht".

365. **Maasse-Buch.** Geschichtenbuch aus dem jüdisch-deutschen Maassebuch ausgewählt und übertragen von Ludwig Strauss. Berlin, Schocken Verlag, (1934). 80 p. 12 : 19.
—Bücherei des Schocken Verlags, 18.

Oberster Rat der jüdischen Kultusgemeinde-Verbände in Böhmen, Mähren und Schlesien. Denkmalskommission. Die jüdischen Denkmäler in der Tschechoslowakei... 79 ק' 79

366. **Rosenfeld, Beate.** Die Golemsage und ihre Verwertung in der deutschen Literatur. Breslau, H. Priebatsch, 1934. 4 p. l., VII-IX, 183 p. 15: 23.

=Sprache und Kultur der germanischen und romanischen Völker. B. Germanistische Reihe, Bd. 5.

ביבליורסיה: ע' 178-183.

התכן: 1. Die Entstehung und Entwicklung der Golemsage: Der Golem in den jüdischen Quellen.—Der Golem in den nichtjüdischen Quellen. II. Die Golemsage in der deutschen Literatur: Grundzüge und Problematik des Stoffes.—Die Romantik.—Realismus und junges Deutschland.—Epigonentum und Naturalismus.—Neuromantik.—Späte Neuromantik—früher Expressionismus. — Der Golem als Motiv, Begriff und Gleichnis.

367. **Saminskii, Lazar.** Music of the ghetto and the Bible, by Lazare Saminsky. New York, Bloch pub. co., 1934. VII, 261 p. 15: 22.

התוכן: The song of Zion in exile.—Hebrew music, past and present.—The Hebraic and Judaic share in tonal art. — The Jew in music, problems and personalities. — At the synagogue, East and West (their people and musicians). Biblical melody. — Jewish folksong, original or borrowed? (Facts and polemic).

368. **Tendlau, Abraham.** Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit; aufgezeichnet aus dem Munde des Volkes und nach Wort und Sinn erläutert von Abraham Tendlau. Gekürzte Neuaufl. Berlin, Schocken Verlag, 1934. III, [1] p. 12: 19.
=Bücherei des Schocken Verlags, 10.

369. **Вайнтроб, Марк.** Душа голысного еврея «опыт социально-психологического исследования». Рига, (Э. И. Этингер), 1932. 144 стр. 14: 20.

יד. בלשנות.

370. **אשכנזי, ש[למה] צ[בי].** נקוד השמות בתלמוד. הוצאה

שלישית. א. לנרן, (דפוס Lerner & Teller), 1926. 11 ע. 13: 20.

מהדורה ב' יצאה בשנת 1918 בורשה.

בראש השער: ש. צ. אשכנזי. — Salomon Hirsch Aschenmühl.

נרדובסקי-לין. המלון העברי. ראה ע' 14.

נרדובסקי, י. מלון השפה העברית... ראה ע' 15.

ד., ר. מ. הנסוקים בעד הנהגת השמוש בכתב הלטיני בכתיבת העברית...

ראה ע' 15.

מזיא, א. מ. ספר המונחים לרפואה ולסדרי הטבע... ראה ע' 19.

371. Bergsträsser, G[otthelf]. Phonogramme im neuaramäischen Dialekt von Malula; Satzdruck und Satzmelodie. München, Bayerische Akademie der Wissenschaften, 1933. 2 p. l., 126 p. 15:23.
— Bayerische Akademie der Wissenschaften. München: Sitzungsberichte. Philosophisch-historische Abteilung. Jg. 1931-32, Heft 7.

372. Gordon, Cyrus H. Aramaic magical bowls in the Istanbul and Baghdad museums. (Praha, Státní tiskárna), 1934. pp. [319]-334, facsim. 18: 25.
הדפסה מן: Archiv orientální, v. 6. (1934), no. 2.

Wutz, Fr. Die Transkriptionen von der Septuaginta bis zu Hieronymus. Lief. 2. 52 ע' ראה

373. Франк-Каменецкий, И[зраиль] Г[ригорьевич]. О некоторых пережитках до-флективного строя в древне-еврейском языке; к вопросу о развитии грамматических категорий. (В: Академия наук. Институт языка и мышления: Язык и мышление. [Т.] 1. Ленинград, 1933, стр. 149-162). 17:25.

מז. ספרות יפה עברית חדשה.

ליסיצקי, א. א. נפתולי אלהים. ע' 19.	אבן זהב, א. הבלו מחזה. ע' 11.
מאזנים. חוברת-ביאליק. ע' 9.	ברוך. שלשים לקבורת ביאליק. ע' 41.
סילון, א. פונקמה. ע' 30.	ביאליק, ח. נ. ויהי היום ע' 13.
סילנסה, פ. א. סילקה השמחה. ע' 31.	הדאר. גליון-קלוגר. ע' 41.
ספר השנה של ארץ ישראל לשנת תרצ"ה.	הדאר. גליון-השלשים לביאליק. ע' 41.
ע' 10.	דבר. מוסף. גליון-ביאליק. ע' 8.
העולם. גליון-ביאליק. ע' 41.	דבר. מוסף. לזכר... סמולנסקין. ע' 8.
הפועל הצעיר. עם ארגון של ח. נ.	דבר. מוסף לילדים. ח. נ. ביאליק
ביאליק. ע' 10.	איגור... ע' 8.
פרקן, י. ספר שירים. ע' 31.	הלל'ס. ש. בהמוס ארץ. ע' 15.
הציגני, להלוחיתו של ביאליק... ע' 11.	זרחי, י. ימים יחפים. ע' 18.
ריבולוב, מ. ספר זכרון לב. נ. סילקין.	טברסקי, י. אוריאל אקוסטה. ע' 18.
ע' 42.	טבן, ב. קוטפי הכותן. ע' 19.

דובער וואכשטיין ז"ל.

ביום י"א בשבט תרצ"ה נפטר בוינה דובער וואכשטיין ז"ל, מנהל אוצר-הספרים של קהלת וינה. המנוח היה היסטוריון, ביבליוגרף, גיניאלוג, פולקלוריסטן וכתב גם בכמה ענינים אחרים. הוא נולד במאי 1870 בעירה הגליציאית הקטנה טלוסטה הסמוכה לזלשצ'יץ. אביו ר' משה חנכו על ברכי התלמוד. עוד בנעוריו התפרסם בעירתו כעילוי וכמתמיד. מאמר ב-המגיד על -מלות ההגיון' להרמב"ם עוררה להשכלה, והוא נסע לוינה, גמר את האוניברסיטה דשם, שבה למד פילוסופיה ולשונות המזרח. בשנת תרס"ג נתמנה למנהל אוצר-הספרים של קהלת וינה. — במלאת שלשים שנה לכהונתו פרסם עוזרו מר שאול חיות ביבליוגרפיה של כל מאמריו וספריו שכתב בשנות 1898-1933. הרשימה כוללת 146 ערכים בכל שדה חקירת היהדות, מהם שהעשירו את החקירה ההיסטורית היהודית באבני-יסוד כגון ספרו 'מצבות וינה', 'מצבות אייזנשטאט', 'צורר מכתבים יהודיים-פרטיים מהמאה הסי' ועוד.

ספריו של וואכשטיין הם מועט המחזיק את המרובה. הוא היה מהמקצרים. בהערות קצרות ובמראי-מקומות שצירף לטכסט היסטורי שפירסם יש לפעמים כדי הרצאה היסטורית רבת-היקף. את מחקריו צימצם בשולי-הדפים. הוא הבטיח מעט ונתן הרבה: הבטיח קטלוג ונתן מחקר ביבליוגרפי, הבטיח ביבליוגרפיה ונתן חקירה ספרותית, הבטיח חקירה ספרותית ונתן היסטוריה. אפילו כשהוא מפרסם רשימה ממה שיש בספריות, הוא ממצה תמיד את אפשרויות החקירה הביבליוגרפית עד תומן. ספריו הביבליוגרפיים עלולים לשמש דוגמא ומופת כיצד לחבר חיבורים מעין אלה. הקטלוג 'מנחה שלמה' הוא מופת לקטלוג מצויין. מאמרו הקצר על 'שירי הינה בעברית יש בו כדי ללמד כיצד לגשת לעבודה ביבליוגרפית מעין זו. ספרו הגדול 'הפובליציסטיקה העברית בוינה', שלכאורה לא בא אלא לשמש מפתח לכתבי-העת העבריים שיצאו-לאור בוינה, נעשה אגב עבודתו המקורית והכוללת, דיוקו, ושאיבתו מכלי ראשון, ספרי-יסוד שאי-אפשר בלעדו בחקירת תולדות ההשכלה, וביחוד ההשכלה האוסטרית, שבה קשורה איטליה מצד אחד וגליציה מצד שני.

מיצוי הענין, נאמנות, דיוק מפליא, בדיקה מעולה וחקירה מקורית — אלו הן המדות שבהן הצטיין וואכשטיין, ובמותו אבדה לביבליוגרפיה העברית אחד מטובי עובדיה. תהי נפשו צרורה בצרור החיים.

אברהם יערי

מאמרים וחקירות

מפתח הצואות

מאת

דובער וואכשטיין, וינא.

(סוף ; ראה ק. ס. שנה י"א ע' 235 ; 372)

140. ר' נתנאל מרבוט רב דק' מדינא ב"ר בנימן. הצואה מכילה התוכחות וציוריו והדברים אשר דבר לבני קהילתו שכת פ' עקב תייג וחוכרה ע"י תלמידו ר' שמואל יצחק בילגראדי (המצוה נ' ר"ה תי"ד). י"ד ע"י ר' מרדכי מורמארה בשם נוסח הצואה של מעלת הגאון נתנאל מרבוט באוצר טוב תרמ"ז הנספח 9. Magazin f. d. W. d. Judenth. י"ד צד 11-20 ונרפסה גם בצואות גאוני ישראל צד 259-283 (יש להגיה שם התאריך כי המצוה נ' תי"ד, כבי"ח, ולא תי"ח והפרט הזה גם בהקניות הנזכרות שם צד 259).

141. ר' סיני שטיינר מק' אוליונאב ובסוף וסיו בפאדגורזע מסוף לקראקא. מכתב להח"ק בדבר קבורתו (נ' ז' כ"ד תמוז תרי"ט). בסוף ספרו הר סיני חיל ע"י נכדו ר' אלימלך גרונד מרישא, פשעמישל 1883.

142. ר' עזרא יהודה יעקב ב"ר אליעזר אליקום אשר היה מו"ץ דק' זולצבערג (זקן זקנו של השופט ר' מאיר זולצבערגער בנוי יארק). צואה סיוס כ"ה כסלו תקט"ו. בס' אור מאיר לריא דיונארד, ניוארק תרנ"ו, צד 45-52.

143. ר' עקיבא אינר אב"ד דק' פוזנא ב"ר משה. הצואה לרוב ע"ד ההנהגה בסותו וקבורתו (נ' י"ג תשרי תקצ"ח). בס' צואות הגאונים, ווארשא תרל"ה, דף כ'.

144. ר' פנחס וואלף היימאן. קטע מצואתו בנוגע לעזובנו לטובת בתי ספר ללימוד התורה חוץ למדינת דניא (נ' תרכ"ז בקאפעהאנין), בתרגום עברי. המבשר ז', תרכ"ז, גליון א' צד 5.

145. ר' פנחס מנחם אלעזר מפילץ. ו' צואות מזמנים שונים:
(א) בלי תאריך לבניו; (ב) מ' נרמן ד' ימים אחרי פטירת אשתו לאנשי שלום;
(ג) להניף יותר משנה אחרי פטירת אשתו; (ד) בלי תאריך לבניו ולאנשי;
(ה) בלי תאריך לבניו ולבנותיו ולאנשי; (ו) לאנשי שלום ועוד נמצא קטע נכתב מ' שבת תרע"ח לבניו ולבנותיו (נ' אור ליום א' י' כסלו תרפ"א). צואה מאת אדמו"ר ... וצלה"ה מפילץ ומניכ בעיר משענסטחוב, לאדו תרפ"א.

146. ר' פנחס ב"ר יהודה מ"מ מפלאצק. הצואה הכוללת רק דברי מוסר וברורי המדות ותפלה בעין וידוי כתב המצוה בהיותו בן ע"ג שנה והרפ"ה בחייו בצרוף איזה דרושים וחספר הזה הוא השמיני מספריו. ראש הגבעה... לראות (משם) את הדרך הישרה שאוכל לצוות את בני ויוצאי חלצי ובני אדם אשר כגילי... ויילנא תק"פ.

147. ר' צבי הירש ברודא אב"ד דק' קיצע. צואה בענין חבוריו ככ"י מיום א' י"ח אייר תקס"א (נ' כ"ב כסלו תקס"ב). י"ל ע"י דובער וואכשטיין ב Jüd. Archiv, א', 1927, גליון 3 צד 71-7; גליון 6, 1928, צד 23.

148. ר' צבי הירש פרידמאן אב"ד דק' לויסקא ב"ר אהרן. לקטים מצואתו בראש ספרו אך פרי תבואה ח"א, מונקאטש תרל"ה, וקטע בענין בית מדרשו בספרו הישר והטוב דף י"ז בהקדמת המו"ל שם (המצוה נ' אור ליום ג' י"ד אב תרל"ד).

149. ר' צבי הירש צענצאמינר ב"ר שרגא פייבל מווארשא וחמיו ש' ר' חיים דאווידזאהן. תוכן הצואה אשר התחילה תקס"ה וגמרה תקע ואיזה נגזרים בתרגום יהודי מהקובץ העבר כרך א', תרע"ה, צד 117-130 כס' די פאמיליע דאווידזאהן מאת ע. נ. פרענק צד 12-20. המצוה נ' כיא וואלי א' ד' סבת תקע"ב.

150. מרת רבקה בת ר' אברהם חלפון אשת ר' חיים זינצהיים ח"ו במאנהיים. צואה מיום מ"ז כסלו תע"ד. י"ל ע"י יוסף בלאך ב J.B.F. פ"ח, 1931, צד 146-153.

151. מרת רבקה ליפא בת ר' משה מישל לוריא. (נולדה תרכ"ב בקראקיןאווע) אשת ר' מאיר אניקשטער. קונטרס זכר עולם והוא סכת (מיום א' דרי"ח אדר תרס"ב) מאת האשה הצנועה העסקנית במצות מרת... אשר כתבה לבניה ולאחיה ולכל בני משפחתה שיחיו בכל מקום שהם להיות להם לזכר עולם... וירושלים תרס"ב. עברית ויודית. המחברת נכתבה בסנה באידית ותורגמה לעברית

עפ"י בקשתה. (מיט זייער זכות ושל אבותיה) זאל דאס ווין אז ביי אייך וועט ווין מיין אויס גידרוקטער, בריף א זכר עולם און אזוי גוט ווירא א צוואה צו היטן עד לימות המשיח און דאס אפט צו לייגען מיט שמחה... "...חאטשי איין מאהל אין חודש צו לייגען מיין גידרוקטין בריף און סקיים ווין דאס צו היטן...") נדפס פעם שנית עם הוספה מיום ג' ר"ח אדר תרס"ד, שם תרס"ה, ופעם שלישית עם הוספה שניה מיום ג' אייר תרנ"א, שם תרנ"א. (נפטר כ' שבט תרנ"ג, ע"י חלקת מחוקק חוברת ז', דף כ', מספר ט"ו).

152. ר' רפאל זינצהיים הלוי מוויגא ב"ר אברהם ב"ר חיים. צואת ש"ס מיום ג' י"ד כסלו תקי"ג וזכרון ערות מיום ד' כ"ב כסלו (נ' א' י"ז כסלו). מאגליכט צד 25-26 ובת"א מאותו זמן שם בנוף הספר צד 275-277.

153. ר' שאול לעווין ב"ר צבי הירש אביד דק' ברלין. הצואה כתובה בימי נדויו על הדרך בעיר האלע (נ' א' כ"ג חשון תקנ"ה בלונדן) י"ז ע"י ר' מאיר יאזעק ב Literaturbl. d. Orients לשנת 1844 עמוד 712-713.

154. ר' שאול שויב ומנקה דק' קיראן ב"ר משה. צואה לבניו ובנותיו ולחתניו ולבנותם ולבני בניהם עד עולם. בספרו לחם שערים, הוראדנא תקס"ח, דף י"א ע"ב — י"ב ע"א.

155. ר' שלום מרדכי שוואדראן הכהן אביד דק' ברואן. צואה מיום ה' בחקלותך תרס"ג ומיום ח' וארא כ"ה טבת תרע"ב (נ' ט"ז שבט תרע"א). נדפסה באיזה השממות בספרו תכלת מרדכי עה"ח, מ-סיגעט תרע"א, שם בחקדמת בנו ר' יצחק.

156. ר' שלום ראבינאוויץ ב"ר מנחם נחום (עין ערכו). צואת שלום עליכם מ"א תשרי תרע"ו 19 סעפט. 1915 בתמונת כ"י מסש (נ' י' אייר תרע"ו). בחקובץ דאס שלום-עליכם בוך צד 148-149 וגם ב"אלע ווערק פון שלום עליכם, ווילנא—ווארשא 1926, צד 287-292.

157. ר' שלמה אינר ב"ר עקיבא (ע"י ערכו). הנהגות טובות וישרות אשר ערך... לאחד מבניו (נ' א' ויחי תרי"ב בפוזנא). הועתקו סגוף כתב ידו במ' חוט המשולש החדש, דראהאביטש תרס"ח, דף ע"ז ע"ב—ע"ט ע"א.

158. ר' שלמה זאנוויל ראפאפורט (ש. אנימקי) ב"ר אהרן הכהן. מיין צואה, ו' פ' בא, נ' שבט תר"פ בווארשא 23/1 1920 (נ' 8 נאו. בקרב 1920—כ"ח חשון תרפ"א). ב"לעבנק" מחברת דה, 1920, צד 68-70 ועין שם צד 67.

159. ר' שלמה בן הקדוש ר' יצחק בן צדוק. הגדרים אשר נדר המצות בעודו בחיים על עצמו ואחיו צואה העקריה לבניו בלוייה האגרות אשר כתב הרמב"ן (עיון ערכו) לבניו (המצות חי במאה XIV או XV). י"ל ע"י רש"י שעכמער ע"פ הכ"י ליוון בהשוואה עם הכ"י פאריז ב JQR ה', 1893, צד 121-112 ועוד הפעם ע"פ הני"ל וקטע מכת"י אחר אשר י"ל בהיקב תרג"י ושם לא מצאתיו בצואות נאוני ישראל צד 220-223.

160. ר' שלמה קלוגר ראב"ד בבראדי כ"ר יהודה אהרן. צואה לבנו ר' חיים יהודה מיום ה' ד' א"ר תקצ"ד; צואה ב' מיום ב' (פ' קרח) תר"ח; ג' מיום א' ירח חשון תר"ג ועוד מיום א' מ"ז אייר תר"ד (נ' ד' א' ד"ח תמוז תרכ"ט)... לשון צדיק היא צוואת רבינו הגדול... אדוני אבי... ואחריו יבא ההספד אשר קוננתי... אני בנו יחידו ותלמידו אברהם בנימן קלוגר, אונגוואר תר"ל.

161. ר' שלמה שפירא אב"ד דק' מונקאטש (נ' אור ליום ב' כ"א סיון תרנ"ג). בס' בית שלמה לר' דוד הכהן געלב, אורשיווא תרפ"ח, דף נ"ט ע"א.

162. ר' שמואל אברהם רב בוויניצ'א כ"ר אברהם. צואה מיום כ"ה אב תנ"ד (נ' ירח אלול) בשם משמרת הקדש בדבר משפטים, מצות, שבת, שבועות, שמיטה, שעטנז, סרמח, מקל, סכנה, רבית, רכילות, תורה, תפלה, תגלחת, חולעים, קדושה. בראש ספרו שו"ת דבר שמואל, ויניצואה תס"ב.

163. ר' שמואל אברהם פאזנאנסקי רב בווארשא (נ' ד' כסלו תרפ"ב) קטע מצואתו הנכתבה וכאילו שפה? בתור סכתב לאשתו ביום ט' באב תרע"ט י"ל ע"י מ. באלאבאן במחברתו חרב ד"ר שמואל אברהם פאזנאנסקי ז"ל זי"ן לעבן און זיינע ווערק, ווארשא 1922, צד 46-47 ובפולנית ע"י הני"ל בספר זכרון לכבוד הד"ר שמואל אברהם פוזננסקי מחלקה הלועזית צד XXXIII.

164. ר' שמואל אופנהיים כ"ר שמעון. צואה מיום א' כ"ד כסלו תנ"ח והוספות מיום א' כ"ה שבט תנ"ט מיום א' כ"ז תמוז תס"ב ועוד דברים ועדיות הנוגעים לענין זה, עברית ויהודית (נ' בווינא ה' י"ז אייר תס"ג). טאגליכט צד 12-22 ובת"א סאוהו זמן שם צד 264-272.

165. ר' שמעון זרחי (שמעון ב"ר זרח) אב"ד דק' מאווריג ויאקאבשטאדט ובסוף ימיו בירושלים. צואה המכילה עניני הדרכה מיום ג' לסדר ראה כי ה' יסד ציון ובה יחסו עניי עמו לפ"ק (תרי"ז) ובהנדפס בערכוב אותיות קטנות בגדולות ואינו מנוקד כראוי. — המצות נ' ט' אלול תר"ך. בסוף ספרו שו"ת נחלת שמעון, ווילנא תרנ"ז, דף ע"ה-ע"ו.

166. ר' שמעון מנשה משאלוניקי ביר אברהם מנשה. אדר ב' תרס"ז
(נ' כ"ה ניסן תרנ"ד). בסוף ספרו ש"ם משמעון הי"ל ק"י בנו ר' חיים מנשה,
ירושלים תרס"ו, דף נ"ה.

167. ר' שמעון פרעשבורג ביר מיכאל. הצואה גמר בדעתו נ' ויגש
תע"ט ונכתבה ו' כ"א שבט בווינא ומקוימת באותו יום ק"י: ישראל משולם
זלמן בא"א היה סוחר יעקב ליוור פישחוף וצ"ל; יצחק שפירא ספראנ ומצ"פ
קל ק"ק ליסא יע"א ונרצפה פתקא בענין קבורתו והשירך לזה (נ' ב' כ"א סיון
תע"ט). ר"ל ק"י דובקר וואכשטיין ב Die Inschriften des alten Judenfriedhofes
in Wien ח"ב, ווינא 1917, צד 548-552 ות"א מאותו זמן שם צד 48-54.

168. ר' שמעלקא מייזליס אב"ד דק' ס'—ענקרסקג ביר משה. צואה
לבניו ולקהלתו (נ' ה' ב' דשבעות תרס"ו). בס' גויעת שמואל, פרעשבורג
תרס"ז 1855, דף ג'—ח'.

169. הבחור שמריה ביר חיים בעיר האזקפוט (גיסו של ר' פנחס
אייכעל אחי ר' יצחק אייכעל הנודע). צואה סיום ד' י"ט אב תקנ"ח ותוספות
מסוצאי שבת כ"ה שבט תקנ"ט. בס' תולדות ישיבת היחודים בקורלאנד,
פיעטריקוב תרס"ח, צד 80-87.

170. ר' שמשון ווירטהיים ביר יוח"ל. צואת ש"ם סיום ג' ט"ז אייר
תק"ז בווינא. (נ' א' י"ז אב תפ"ד). טאגליכט צד 22-25 ות"א מאותו זמן שם
בנוף הספר צד 272-275.

171. ר' שבתי שעפמל הורוויץ הלוי אב"ד בכמה קהלות ובסוף בקי
ווינא ביר ישע"י בעל השל"ה. צוואתו המכילה כ"ט סימנים בענין הנהגת החיים
נרפסה ראשונה בפפד"א כשה"ד ונרפסה גם בס' יש נוחלין לאבי אביו ר' אברהם
(עין ערכו) אמשטרדם תס"א ובדפוסים הבאים (המצוה ג' ו' כ"ח כסלו ת"ך).
לקוט"ם בת"א גירמין צד 122-126 ואיזה גרגרים בצואות גאוני ישראל צד
255-257 (סימן ב'; סימן כ"ו, כ"ב, ר"ד).

172. סרת שרה בת ר' יצחק אופנהיים אשת ר' שמואל ביר וואלף
ביר שמשון ווירטהיים. צואה סיום ב' כ"ט שבט תקל"ג בווינא, יהודית ועברית
(נ' ז' י"א אב תקל"ג). טאגליכט צד 63-65.

173. סרת שרל בת ר' עקיבא איג"ר (עין ערכו) אשת ר' משה סופר
(עין ערכו). צואה ביהודית, כנראה לפני פטירתה (היא ג' י"ח איש תקצ"ב).
בס' חתם סופר דרשות, קלויזנבורג תרפ"ט, דף שפ"ז ע"א-ע"ב בהערה שם.

במשך הרפסת המאמר, ספתת הצאות מאת דוכער וכשמי, כיא בשבט דהאי שתא, שבק מחברו, החכם חמוכהק, חיים כלל חי ולא הספיקה לו השעה להגיה כעצמו סוף מאמרו זה (מספר 140 והלאה). בתור אחד מסככדיו ומוקיריו, שוכתי לעבוד בקרבתו השנים היותר חשובות שבחיי, ראיתי חובה לעצמי לגסול עמו חסד ולהגיה ולתקן מה ששיר. ואגב אני מצרף בזה איזה הוספות שנתוספו להמחבר ז"ל במשך ההרפסה ושמצאתי בעזבונו.

ש ב י ח

הוספות

174. ר' אברהם זוסמאן מפולין שויב בלונדון ב"ר יוסף ... נכד ... רבינו אלעזר ... שהי' מיט דק' סארניק ודק'ק שעדל'ין במדינת פולין. צואה לכניו; דברו מוסר והדרכת. בהקדמתו לספרו ויעש אברהם, ווילנא 1871.

175. ר' אברהם נח הלוי העל'יר אבד'ק דאלינא (נ' י"ח אלול תקס"ו בעיר בראדשין) צואה בענין התנהגות ביום מותו וקבורתו וכימי האכל ובענין הירושה לקהלתו ולכניו (יכבדו אמס'). בסוף ההקדמות לספרו וריוותא דאברהם, לכוב תריס.

176. ר' אהרן צבי ווייסהויז פוים במטניסלאב (נולד שם כ"ח טבת תקצ"ו ונפטר שם כ"ז כסלו תרס"ט) ב"ר משה ניסן. הצואה מכילה י"ז סעיפים ונדפסה בדלוג סעיף ג"ט. הסעיפים א"ב, י"ז ע"ד עזבונו לטובת בית-החולים היהודי, לעניי בני ישראל, להכנסת כלת, לסוד מלאכה, לחברת מרביצי תורה ולטובת הישיבה בבית מדרשו. בראש ספרו אוצר בלום, לכוב תרע"ג, צד כ"ו.

177. ר' מודרוס. צואת שים מיום ג' י"ד אדר ראשון ת"ז בקראקא. בקדמוניות מפנקסאות ישנים דרפ"ה וועטשטיון, סימן י"ב, צד 31-37.

178. ר' יואל אונגאר ב"ר אלעזר מרעכניץ אבדיק פאקש (נ' ביום השבת י"א טבת תרס"ו). צואה מיום עש"ק פ' ויגש תרס"ו. ע"ד ההתנהגות בעת פטירתו ובסופה בקשה אל עדרתו שימנו את חתנו הראשון, המפורסם בעולם הרב הגאון מריה זוסמאן מופר-למלא מקומו. בספרו תשובת ליבא, פאקש תרס"ט (מעל'ד השער).

179. ר' יוסף אלחנן לבית לוי רב דק' סערחי בעהמ"ס עינות מים (נ' ד' תשרי תרל"ו). קטע מצואתו (סעיף ב') להח'ק שלא ימהרו בקבורתו ושם גם שקלא וטריא בענין הזה. נכתבה בשנת השכעים לימי חייו וחי אח"כ שש שנים. בהצפירה, שנה רביעית, 1877, גליון ל"ה, צד 279-280.

180. ר' יקותיאל יהודה גרינוואלד אבדיק יארע ב"ר משה בן עמרם המחבר ספר ערוגת הבשם (נ' כ"ד טבת תרצ"ד). הצואה מכילה דברו מוסר לבניו

ונכתבה טרם הנוע המצוה לשנת החמשים בעיר אונגוואר ב' עקב תרצ"ג. קונטרס זכרון אב והוא צואת הגאון... י"ל על הוצאות בע"כ וידידים עם הקדמה מבניו (כנו הגדול ר' עמרם צבי נתמנה לממלא מקום אביו), אוהורוד בשנת אורח ואמתך (= תרצ"ד).

מפתח לפי השנים.

תצ"א 101
לפני תצ"ו 117
תק"ט (תק"א ?) 79 110
תק"ג 120 106 5 182
תק"ד 122
לפני תקס"ו (י) 128
תקס"ו 142 95
תק"ז 68
תקי"ח 72 109
לפני תק"ך 99
תק"ך בערך 19
תקכ"ב 68
בין תקכ"ד—תקכ"ט 71
לפני תקכ"ה 42
תקכ"ט 63
לפני תקל"א 127
תקל"א (?) 62
תקל"א 108
לפני תקל"ב 14
תקל"ב 6 39
לפני י"ט ניסן תקל"ב 14
תקל"ג 47 172
אחרי תקל"ג 64
תקל"ז תקס"ח 118
תקס"ח—תק"ע 149
לפני תקס"ו 22
לפני תקס"ו 175
לפני תקס"ח 164
תקס"ח עי' תקל"ו
לפני תקנ"ב 20
בין תקנ"ב ותקס"ב 65
תקנ"ג בערך 2
לפני תקנ"ד 28 163
תקנ"ח תקנ"ט 169
בחציה השני של חמאה הששית בערך 100
תקס"א 147 75
לפני תקס"ו 134 8
תקס"ו 90
תק"ע עי' תקס"ה
תק"ע, תקע"ט בערך 136

האלף החמישי

ת"ח בערך 23
אחר תקס"ו 62
לפני תקס"ך 180
לפני תת"ק ע"ז 69

האלף הששי

כ"ז בערך 182
לפני פ"ח 88
צ"ב 70
לפני ק 81
ק"ט 68
לפני קי"ח 25
קנ"ב 120
בין ס'—ר"ס 169
ש"ס בערך 4
שס"ה 7
לפני שע"ה 84
שע"ט 69
שצ"ד, ת"ו, ת"ח 66
ת בערך 171
ת"ז 177
ת"ו, ת"ח עיין שצ"ד
ת"ז 140
לפני ט"ו אלול תס"ב 138
לפני תמ"ג 94
תנ"א, תנ"ה 41
אולי תנ"ד 102
תנ"ד 162
תנ"ה עי' תנ"א
תנ"ח תנ"ט תס"ב 164
לפני תס"ו 34
לפני א ט חשרי תע"ג 65
תע"ד 150
לפני תע"ז 126
תע"ז 170
לפני הע"ט 139
תע"ט 48
תס"ג 118
תמ"ה 105

תרכ"ט בערך 88
 תר"ץ בערך 12 179
 לפני תרל"א 174
 תרל"ג 28 61
 תרל"ג ע' תרי"ד
 לפני י"ד אב תרל"ד 148
 לפני תרל"ח 73
 תרל"ה 97
 תרל"ה, תרל"ו 185
 תרל"ו 51
 תרס"א ע' תרס"ו
 תרס"ב 88
 תרס"ב, תרס"ד, תרנ"א 151
 תרס"ד 54
 תרס"ה 9
 תרס"ו 178 186
 תרס"ח 119
 תרס"ח, תרס"ט 96
 תרס"ט 92
 תר"ו בערך 43
 תר"ו ע' תרס"ו
 תרנ"א ע' תרס"ב, תרס"ד
 לפני תרנ"ג 161
 תרנ"ד בערך 80
 תרנ"ד, תרע"ד, תרע"ו 82
 תרנ"ו 85
 תרס"ג, תרע"ג 155
 לפני תרס"ה כסה שנים 18
 תרס"ה בערך 50
 תרס"ו 1
 תרס"ז 123
 לפני תרס"ט 176
 תרע"ג 17 124
 תרע"ג ע' תרס"ג
 לפני ער"ח שבט תרע"ג 98
 תרע"א 125
 תרע"ו 156
 תרע"ח 145
 תרע"ט 49 163
 תר"ס 158
 תרס"ב 37
 תרס"ב, תרס"ג 112
 תרצ"ג 180

תקע"א 121
 תקע"ג 15
 לפני ד' ניסן תקע"ד 16
 תקע"ד 45
 לפני כ"ז סבת תקע"ו 88
 תקע"ט ע' תק"ע
 תק"ס בערך 114 146
 תק"ס תקס"ט 76
 לפני תקס"א 3
 לפני י"ד אייר תקס"ג 74
 תקס"ו 44
 תקס"ח 40
 תקס"ט ע' תק"ס
 לפני י"ד חסון תקצ"א 80
 תקצ"ב 137 173 36
 לפני כ"ה אייר תקצ"ב 87
 תקצ"ד תר"ח תר"ג תר"ד 180
 לפני תקצ"ו 115
 תקצ"ז 77 133
 לפני כ"ז שבט תקצ"ז 27
 לפני י"ג תשרי תקצ"ח 148
 ת"ד 13
 תר"א 89
 תר"ה 29
 תר"ו 46
 תר"ח ע' תקצ"ד
 תר"ט בערך 141
 תרי"ב 35 91
 תרי"ב בערך 83 116 157
 תרי"ג ע' תקצ"ח
 תרי"ד ע' תקצ"ד
 תרי"ד, תרל"ג 10
 תרס"ו 168
 תרס"ו, תר"ד, תרס"א, תר"ו 24
 תרי"ו 11
 תרי"ח 78 165
 תרי"ט 60
 תר"ך בערך 181
 תר"ך 13^א 98 108
 תר"ך ע' תרס"ו
 תרכ"א 82
 תרכ"ו 67 144
 תרכ"ו בערך 57
 תרכ"ט 86

מפתח המקומות.

(חסימנים מסודרים לפי הזמנים)

איטליא	11	20	162	41	140	56	7	120
אמריקה	49	60						
אמשטרדם	94							
ארץ ישראל	127	118	(רוסיא)	13	88			
(נליציה)	165	35	(קורלנר)	67	(ליטא)			
107	(פולין)	83	(ליטא)	18	61	26		
32	(ליטא).							
ביהם	4	126	65	48				
גליציה	177	52	175	134	180	31	29	141
9	125	155	176	85				
סימן	13							
גרמניה	23	59	25	171	150	113	105	79
142	2	55	153	8	136	15	80	148
89	131	103	86	73				
סימן	88	81	58					
דניה	144							
הונגריה	71	108	45	76	114	44	173	27
123	116	46	10	168	57	24	178	48
128	87	124	180					
יבנה	164	170	167	66	152	5	106	122

מפתח לפי שמות משפחה או הכנויים.

אבוחב שמואל	162
אונגאר יואל	178
אוסטריר יוסף יוזפא	68
אומנהיים ליב	108
אומנהיים שמואל	164
אומנהיים שרה ע' ווירטהיים	
אינר אברהם	1
אינר עקיבא	143
אינר שלמה	167
אלמאראם דוד	41
אמסטסלם יואל מ —	64
אניקשטר רבקה	151
ארוד יוסף יוזפא	69
ארמינו מנחם בר נתן מעיר —	120
אש אברהם	2
א"ש יהודה	57
א"ש מאיר	116
אשער חנוך העני	54
אשרי אשר בן יחיאל	83
יחודה בן אשר	58
יחודה בן אשר	81
האזעפוס שמריה מ —	169
הורדנא אלכסנדר זיסקינד מ —	28
הורוויץ אברהם	4
הורוויץ אריה ליבוש	81
בינפוס אליעזר	25
בעל שם ישראל	99
בעל שם ישראל אחר בתלמידיו	100
בענדעמאן יעקב	82
ברודא צבי הירש	147
גאלרבערג דובער	38
גאלרציהר אהרן לימסן	12
הנדול אליעזר	23
גרינוואלד יקותיאל יחודה	180
גרינוואלד משה	124
דאווידואהן ליבוש	112
דנציג אברהם	3
דנציגר יחיאל	80
דנציגר ירחמיאל ישראל יצחק	98
דרמשטט הירץ	47
האנער משה	125
האזעפוס שמריה מ —	169
הורדנא אלכסנדר זיסקינד מ —	28

ליונסק. אליסלר מ — 22
 לייפניק יוסף 71
 ליכמן שטאם זעליק 48
 ליסא. ישראל מ — 102
 ליסא ע' לארבערבוים
 ליפשיץ ישראל 103
 ליפשיץ נח שמואל 137
 לנדסופר יונת 65
 לעוו אלעזר 27
 לעווין שאול 153
 לעוויןזאהן יצחק בער 93
 לעוויןסקי אלחנן ליב 17
 מדיני חיים הזקית 50
 מודינה יהודה 56
 מולכו יוסף 72
 מיוחס משה יוסף מרדכי 127
 מוריטש. דובער מ — 39
 מייזליס שמעלקא 168
 מימוני. משה בן סימון 180
 מנשה שמעון 166
 מעסינג יוסף 73
 מרציר משה 131
 מרגליות מרדכי 122
 מרגליות מרדכי 128
 נבון בנימין מרדכי 85
 נורדו ליב 110
 נחמני. משה בן נחמן 132
 נח חנה 58
 נוסו משער אריה אברהם 7
 נוסר אליעזר זוסמן 24
 נוסר משה 133
 נוסר שרל 173
 סלאנס. יוסף זונדל מ — 67
 ספיר נאמליב 86
 ספעקסאר יצחק אלחנן 92
 עזריאל אהרן 13
 עטלינגר יעקב יוסף 86
 ע'אש יעקב משה 88
 עפשטיין אברהם מאיר 6
 עשקלס יששכר בער 106
 עשקלס ליב 111
 מאזנאנסקי אברהם שמואל 163
 מאמו אליעזר 26
 מאמו יהודה 61
 מאשקון אהרן אלעזר 10
 מולין. אברהם זוסמן מ — 174
 מילר אברהם 8
 מילץ. מנחם מנחם אלעזר מ — 145

הורוויץ מאיר 117
 הורוויץ שעפסל 171
 היילפרן דוד 42
 היילפרן ישראל 101
 היימאן מנחם וואלף 144
 הירשנזאהן חיים 49
 העליר אברהם נח 175
 וויספסק. מנחם מענדל מ — 118
 ווייל יודית 55
 ווייסהויז אהרן צבי 176
 ווילאוסקי יעקב דוד 83
 ווילנא. אליהו מ — 19
 ווילנא. מאיר מ — 115
 וויקלר יעקב 85
 וועסעל 43
 ווירטהיים ליב 109
 ווירטהיים שמעון 170
 ווירטהיים שרה 172
 ווערשוואר. מאזון מ — 114
 די ולי אליהו 20
 וולצברג. עזרא יהודה יעקב מ — 142
 זינצהיים אברהם 5
 זינצהיים רבקה 150
 זינצהיים רפאל 152
 זרחי שמעון 165
 חבר יצחק אייזק 91
 חיות מרדכי 121
 חלמון רבקה ע' זינצהיים
 חחסיד יהודה 59
 חסיד משה 126
 מורדום 177
 מורא יהודא 60
 מרבוט נתנאל 140
 כהן אהרן שמואל 16
 כהן יהושע זעליג 63
 כהן יצחק אברהם 90
 כהן יששכר בער 105
 כהן משלם זלמן 136
 כהן נפתלי 139
 ו' כספי יוסף 70
 לאוריי. יוסף משה אברהם מ — 74
 לארבערבוים יעקב 87
 לביאום דוד 44
 לובלין. נפתלי הירש מ — 138
 לוי אפרים 30
 לוי יוסף אלחנן 179
 לוי משה יצחק 128
 לוצאטו אהרן 11

קליו משה לוי 120	פינסו יצחק 94
קריפטש. אברהם מ — 9	פישחויף בנימין זאב 84
ראבינאוויץ חיים 51	פרוסקין אריה לוי 82
ראבינאוויץ מנחם נחום 119	פרוסקין ע' שטיינשניידר
ראבינאוויץ שלום 166	פרידלנד לאה 107
ראבינאוויץ תאומים אליהו דוד 18	פרידמן צבי הירש 148
ראדשיץ. יצחק מ — 97	פריזנהויון דוד 45
ראוויטש. אהרן מ — 15	פרענקל יצחק 95
ראפפורט חיים 52	פרעשבורג שמעון 167
ראפפורט שלמה זנוויל 158	משעווארסק. משה מ — 134
ריינגאנוס לעמלה 118	צבי. אהרן משה מנוע — 13
רדה לבן. יחזקאל מייבל מ — 78	הצדיק יוסף 75
שוואדראן שלום מרדכי 155	צענצאסניר צבי הירש 149
שטיינר סיני 141	קאלער אלכסנדר 29
שטיינשניידר (פרוסקין) דניאל 46	קאסיאנסקי יצחק 96
שמערן גרשון 37	קאציגלנפויגן יחזקאל 79
שיק משה 135	קארגר יעקב 89
שער אריה עין סומו	קארלין. אהרן מ — 14
שפיץ יוסף אברהם 96	קארלין. אשר מ — 14
שפירא שלמה 161	קרוש. שלמה בן הקרוש יצחק 169
תאומים ע' ראבינאוויץ-תאומים אליה דוד	קומטא יוסף 76
ו' תיבון יהודה 62	קיראן. שאול מ — 154
	קלוגר שלמה 160

הוספה לביבליוגרפיה על יהודי תימן.

(ק. ס. שנה י, י"א)

1. **Ansaldi, Cesare.** Il Yemen nella storia e nella leggenda (collezione di opere e di monografie a cura del Ministero delle colonie No. 17) Roma [1933].

פרק כיג Gli Ebrei del Yemen ע"ע [175]—189, תמונות מספר 34-35;

ובחקרמה של קוראדו זולי.

2. **Judt, Ignacy Maurycy.** Żydzi jako rasa firycesa. Analiza driedriny antropologii. Warszawa 1902. 8°.

ע"ע 132-133 ועוד.

א. ז. אשכנזי.

לקורות בית הדפוס של ראם בוילנא.

מאת

מנחם קאָן (ווילנא).

א. מנחם מן ראם נעשה תושב ונכתב בוילנא.

בשנת 1803 העתיק מאָנס (מנחם מן) ראם את בית דפוסו מגרודנה לוילנא. והגם שנתאזרח ונתיישב כאן ישיבת קבע. נשאר אף על פי כן קשור עם העיר שעזבה בתור נכתב של הקהל בגרודנה.

ברוסיה הצארית עד שנת 1897 לא נעשו ספירות העם אלא מזמן לזמן; בעתים לא קבועות הכריזו השלטונות למטרות פיסקליות רבניות. היינו בדיקות מספריות של המעמדים המשלמים מסי הממשלה. הרבניות של האוכלוסים היהודים נמסרה להקהל. שערך רשימות (סקאָזקות). בפנקסי הקהילות של אותו זמן שגור השם - איטקאָסקיס) מפורטות בשם ומשפחה של היהודים הנמנים. אחרי שנכבשה ליטא על ידי רוסיא בשנת 1795 היתה כאן הרבניה הראשונה תיכף באותה שנה ואז נרשם מאָנס ראם ומשפחתו ברשימות תושבי הקהל בגרודנה וממילא נשאר נכתב גרודנאי עם כל התוצאות שהיו נובעות מזה בעניני מסים. בשנת 1811 הוכרזה רבניה חדשה, וראם, שבית דפוסו הספיק כבר להתבסס בוילנא, חפץ להיות גם נכתב בעיר מושבו החדש. בשייכות לזה, ובודאי על פי בקשתו של מאָנס ראם, שלחו ראשי הקהל דגרודנה לוילנא מכתב דלהלן⁽¹⁾:

ב-ה יום א' ז"ג (צום גדליה) תקע"ב.

שלום לכבוד אלופים רוזנים ונגידים קצינים ומוטלגים מנהלי עדת ישורון דק"ק ווילנא הבירה יע"א.

בהיות שה"ה הרבני מ' מנחם מן ב"ר ברוך ה' נכתב ע"ע [עד עתה] במספר הנפשות דקהילתינו עם הב"ב [הבני בית] וכעת יצא דבר מלכות לעשות מספר חדש, באנו להודיע שבמספר חדש לא כתבנו את מוהר"ר מנחם מן הנ"ל בהאיסקאסקי שלנו ועד שנה חדשה למספרם 1812 סילק מוהר"ר מנחם מן הנ"ל כל המאדאסקיס [מסים] שהי' מגיע מאתו עד ס"א [פרוטה אחרונה]. וגם באנו להעיד על מ' מנחם מן הנ"ל, שכל זמן שהיתה דירתו בקהילתינו לא עשה שום עולה לשום אדם ולא נשמע עליו חיו שום שמץ.

כ"ד אלופי רוזני ונגידי דק"ק הורודנא ובאנו ע"ה יום הנ"ל ושנה הנ"ל פה ק"ק הורודנא יע"ו.

⁽¹⁾ ארכיון הממלכתי בוילנא. מגנוי הקהל הווילנאי כרך ד' (ניירות הבאים ממקומות אחרים לקהל...) משנת 1811 ע' 66. בשולים רשום ינתקבל ה' אקסאבר ערב ר"ח מרחשוון תקע"ב.

נאו' דובער כמו משה כהנא
ונאו' אר' ליב כמחור'ר א' גרשאני
ונאום... [יעקב ז] בא"א כמח' בנימין ולה"ה לאפין
ונאום קיים קדש במ"ה גח זללה"ה

ב. תרועת נצחון אחרי נזירת 1836.

אחרי הגזירה הידועה של הממשלה הצארית בשנת 1836 נסגרו ברוסיה (חוץ מחבל פולגיה הקונגרסאית) כל בתי הדפוס העבריים. בוויילנא נסגרו בתוקף הגזירה חמשה דפוסים: של (1) השותפים מנחם מן ראָם ושמוחה זימל טיפוגראף; (2) בֶּרֶנִימָאן, (3) אברהם יצחק דבורנץ, (4) בנימין ראטנברג ו (5) שמואל בלומביץ. ביותר נגעה הגזירה בהמדפיסים - השותפים דקי ווילנא והורדנא - ראָם וטיפוגראף. בית דפוסם נתרבה בזמן האחרון מאד ועמד בראש הדפוסים העבריים בארץ. רק זה עתה התחילו להוציא ש"ס בבלי. עשרים וארבעה ועוד וכבר אספו גם חותמים בעד הוצאותיהם אלו והנה - כְּרַעַם ביום בהיר - נפלה על ראשיהם הגזירה ועבודתם המדפיסית והמוליית נפסקה לפתע פתאום. להבא צריכים היו על פי החוק החדש להשאר רק שני בתי דפוס ברוסיה. אחד בוויילנא ואחד בקיוב.

בוויילנא. נתלקחה בין המדפיסים מלחמה עזה מסביב לקבלת קונצסיה מהממשלה על הנהלת הדפוס העברי היחיד. אחדים מהם השתמשו גם במלשינות איש על רעהו. סוף סוף נצחו השותפים ראם וטיפוגראף ואחרי הפסקה של חמשה חדשים נפתח בית הדפוס שלהם בתקוות מזהירות לעתיד ביתר שאת. בעד הקונצסיה הכניסו השותפים תשלום שנתי מיוחד לאוצר הממשלה.

על דבר נצחונם מהרו השותפים להודיע לקהל חותמיהם, בהוציאם מעין פרוספקט בשם - דברי שלום ואמת - אכסמפלר אחד מהפרוספקט נשמר על ידי שלטונות הצנזורה הרוסית ונמצא עתה בגנזי הביבליותיקה האוניברסיטאית בוויילנא.⁽²⁾ משום ערכו ההיסטורי אנו מביאים את העתקתו:

דברי שלום ואמת

לכבוד האנשים אשר באו אתנו בברית (פרענומערסארין) לקוח ספרי ש"ס. עשרים וארבעה. עין יעקב, ארבעה שלחן ערוך עם באר היטב, דדריים בממשלת רוסיה יר"ה. ברוסיה ופולין.

מודעת זאת לכל, כי אשר בושש כרך הרביעי מהש"ס שלנו לצאת מתחת מכש הדפוס אשר כבר החילונו בהדפסתו תחלת חורף העבר, לא מאשר קצרה ידינו להיות מבעלי אמנה להקים דברי הבסחתינו (להפרענומערסארין) להיות זריזים ומהירים במלאכת שמים, כ"א מפני חוק האוקאז של אוניגני הקיסר הרחמן יר"ה לבטל כל מכבשי הדפוס מספרי יהודים הנמצאים במחנה העברים ושלא יוותרו כי אם שנים, אחד בוויילנא ואחד בקיוב, ועד

(2) סיגנאטורה הביבליותיקה B 41^{1/71}. רשיון-ההדפסה של הצנזורה הווילנאית הוא מיום 8 למאי 1837 (המנין הישן).

שיצא מהממשלה הרוממות יר"ה למי משפט הקדימה להיות המדפיס מספרי יהודים בוויילנא
ושבלעדו לא ירים איש את ידו להדפיס ספרי יהודים בכל המחוזות דממשלת רוסיא מבלעדו
קיוב, סוגרו דלתים ובריה גם בבית דפוסינו, ושבחה מלאכת ההדפסה זה כחמשה חדשים.
ברכות והודאות לשמו הגדול ית"ש, כי הוציא לאור צדקנו ושמש חום ויושר הרוממות
יר"ה עלינו זרחה להקים דגל דפוס ספרי יהודים בוויילנא אך בידינו לבד. הנה כי כן מודיעים
אנחנו בזה, כי בישע אלקים מלאכתינו אספרנא יתעביר, וזה יצא ראשונה להתחיל בגמר
דרך הרביעי מש"ס ובהדפסת ס' עשרים וארבעה, עין יעקב, שו"ע דיח' (ד' חלקים). בעזה"י
נתחזק על המלאכה ככראשונה וביתרון הכשר ובזריזות היותר אפשרי ובעוד ימים לא
כבירים כל אחד (מהפרענומער אנטיין) יוכה במקחו, אם בחלקי הש"ס, ואם משלשה מינים
הנזכרים, והקונים הנגשים עתה בעזה"י בטח יבאו למלאות ידם לכא על החתום, ועוד ידינו
נטייה בעזר ממרומים ובצל חסדו ורחמי אדונינו הקיסר הרחמן יר"ה להדפיס ספרים חדשים
גם ישנים ולזכות את הרבים להגדיל תורה ולהאדיר.
נועם ה' יהי עליהם ועלינו ומעשי ידינו יכון לנצח. המדפיסים דפה ק"ק ווילנא
הבאים עה"ח יום ג' י"א אייר תקצ"ז.

נאום מנחם מן בלא"א מוהר"ר ברוך ז"ל

ונאום שמחה זימל ב"ר מנחם נחום ז"ל.

ג. נודל המהדורות של ראם באמצע המאה הי"ט.

על דבר התפשטות ספרים בימים שעברו איננו יודעים כמעט כלום. ידיעות
בנידון זה אמנם נחוצות מאד ויש להם בלי ספק ערך גדול לקורות תרבותנו. הן סוף
כל סוף אינו די לרשום את העובדא. שאיזה ספר נדפס ויצא לאור. חשוב מאד גם
לדעת, איך נתקבל הספר על ידי הקהל, קוני הספרים. אמת המדה לזה היא גודל
המהדורה, בכמה אכסמפלרים נדפס איזה ספר. אפשר אמנם שאיזה ספר, שנדפס
בהרבה אכסמפלרים, לא נרצה לקהל ונשאר מונח כאבן שאין לה הופכים, אבל על
פי רוב ידעו המדפיסים את שוק הספרים והשערות כמה להדפיס מספר וספר
היתה נכונה.

ברוסיה הסובייטית הנהיגו שעל כל ספר נדפס נמצא, יחד עם שאר הידיעות
המענינות את הביבליוגרף, גם ידיעה על דבר מספר האכסמפלרים של
המהדורה. מוציאים לאור אחדים בפולניה נסו ג"כ להנהיג את זה בספריהם וחבל
שחדלו. בעבר חידוש כזה לא עלה על דעת שום מדפיס, ומוכרחים אנחנו לשאוב
ידיעות כאלו ממקורות שונים המזדמנים במקרה.

מעט ידיעות ממין זה מצאתי בארכיון המכון המדעי היהודי (יידישער
וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט - ייווא). ידיעות שייכות לספרים עבריים ויודים
מתוכן שונה - ספרי רומ"ל, דת, השכלה ואחרים - שנדפסו אצל ראם בוויילנא
באמצע המאה הי"ט.

אחרי מותם של מאנס וזימל בשנות הארבעים⁽³⁾ נתפרדה השותפות של הדפוס העברי היחידי בוויילנא, שנשאר בידי בנו ויורשו של מאנס, יוסף ראובן ראם. שני הדפוסים העבריים, הקיימים אז ברוסיה, היו נמצאים בעיירות שנפתחו בהם (ב1847) מטעם הממשלה בתי ספר לרבנים⁽⁴⁾ ועל פי החוק החדש בעניני דפוס מלאו בתי הספר לרבנים גם תפקיד ידוע בהשגחה הממשלתית על הדפוסים העבריים. מלבד השגחתה של הצנזורה, הודות לזה נמצא בחליפת המכתבים של ביים לרבנים הווילנאי ידיעות רשמיות ע"ד תעשית הדפוס העברי המקומי.

בוויילנא, כפי שנראה, נתבטאה ההשגחה של ביים לרבנים על דפוס ראם באופן כזה. בכל חודש צריך היה בעל הדפוס להמציא להנהלת ביה"ס לרבנים (המנהל היה רוסי פראבוסלאבי) דין וחשבון על דבר תעשית בית הדפוס שלו במשך כל החודש עם ידיעות מפורטות ע"ד כל הספרים שנדפסו ומספר האכסמ"פ לרים של כל ספר וספר. דין וחשבון זה נשלח על ידי הנהלת ביה"ס לרבנים להקוראטור של גליל ההשכלה הווילנאי. חוקמזה הטיל החוק על ראם חובה להראות למנהל ביה"ס לרבנים את רשיון ההדפסה של שלטון הצנזורה מכל ספר חדש, טרם נגש להדפיסו.

הידיעות שלנו הן משנות 1849, 1856 ו1859⁽⁵⁾ ואינן שלמות. מפני שמקיפות רק חלק מהספרים, שנדפסו בשנים הללו. לפיהן נדפסו הספרים הרשומים מטה במספר אכסמפלים כאלה:

(3) מנחם מן ראם מת בכ"ח תשרי תר"ב (1841), ושותפו זימל - באביב 1845. באוספי הביבליותיקה האוניברסיטאית בוויילנא מצאתי (הסינאטורה: 9/31 BXL) קיבוץ סליחות לאמר על בית עלמין. שנדפס בוויילנא 1845 אצל ראם וסיפוגרף בצירוף הוספה מיוחדת (ששה עמודים) של החברא קדישא מוויילנא, המכילה גם תקנות שונות מהח"ק. כל זה נדפס לזכר זימל סיפוגרף, שמת באותה שנה, כנראה מהדברים האלה בהוספה: אחרי אשר שבק חיים לכל חי הרבני המופלג, הישיש מהור"ר שמחה זימל מדפים מהוראדנא מוצאי שבת קודש כ"ה לחודש אייר שנת תר"ה. כאשר הובא בכלל אלי קבר, אז בניו ושותפיהם הנגידים (יורשי מאנס ראם - פ. ק.) התנדבו בנדבת לבם הטהור להיות נטפלים למצוה רבה הלזו להדפיס הקובץ הלז בדפוס המשובח שלהם בלי שכר הדפסה, רק על נייר החבורה ושאר הוצאות. ישלם ה' פעלם ומשכורתם שלמה.

(4) הדפוס העברי השני נפתח אחרי הרפתקאות שונות לא בקיוב כ"א בוזיטומיר. השוה פ. קאן, ידי פראָזיקטירטע יידישע, דרוקעריי אין קיעוו אין די יאָרן 1836-1846 בביכער-וועלט משנת 1929 נומ' 3-4.

(5) אוספי המכון המדעי היהודי בוויילנא, ארכיון של בית ספר לרבנים: פאָס. 47 משנת 1849 ע' 5, פאָס. 173 משנת 1856 ע"צ 37,29/28 ופאָס. 246 משנת 1859 ע"צ 29-26.

בשנת 1849

1. לוח משנת תר"ו 25.000 (נדפסו בפברואר)
2. " " " 6.000 (נדפסו במרץ)
3. " " " 1.500 (נדפסו במאי)
4. חיי אדם⁶ דינים מאת אברהם דאנציג 1500
5. תלפיות מאמר על הגזירה שוה בתלמוד
6. מחקרי לשון מאת ר' שלמה לעיונזאהן
7. מרירי יום, הספר עלר' סנדר בלאך מאת
8. גדולת משה, ע"ד משה רבינו (ביודית) 2000
9. בבא-מעשה (ביודית) 1500

1856

1. סידור קרבן מנחה 3500
2. לוח-קיר (יואנדלוח) משנת תרי"ח 2000
3. לוח משנת תרי"ח 2000
4. קינות לתשעה באב 4000
5. הגדה של פסח 5000
6. עין יעקב 4500
7. רב אלפס 1500
8. חיי אדם 3500
9. ארחות חיים, דיני או"ח בקצרה מאת ר' גדליה ליפשיץ 1500
10. צוה מהחסיד ר' אלכסנדר זיסקינד מהורדנא 3000
11. כרם לשלמה, ביאור על שיר השירים מאת ר' מרדכי פלונגיין 1500
12. עס סופר החדש, אגרות ושירים מאת ר' צמח סגל לנדא 4000
13. תלמוד לשון עברי, דקדוק, מאת יהודה ליב בן-זאב 1000
14. עיס צבוע⁷ מאת אברהם מאפו 2000
15. אהבת דוד ומיכל, מאת יהודה ליב גורדון 650
16. מרדכי ואסתר, סיפור (ביודית) 4000
17. איי הים ספור מסע אנונימי, מאת איזיק מאיר דיק 4000

(6) יל"ג מספר בזכרונותיו על נהר ככר (ח"א מכתביו הוצאת ידביר), שטרם נתפרסם הספר חיי אדם בעולם, קנה זימל טיטוגרף את זכות ההדפסה אצל מחברו ר' אברהם דאנציג בעד חמישים רובל והספר יצא אח"כ במהדורות רבות ונדפס בעשרות אלפים אכסמפלרים. השוה גם את מספרי האכסמפלרים של מהדורות החיי אדם בשנות 1856 ו-1859 לקמן.

(7) במכתבו מיום 9 למאי 1857 לאחיו מתתיהו התאונן מאפו על שספרו עיס צבוע מחפס לאט: יעד כה — כתב — לא חלקתי מספרו ע"צ [עיס צבוע] רק 600... אך מה לעשות? הן הדפיס נוכל אחד ספר עלית אליהו המספר כוכים באיש המופת הגר"א ויעשירוהו עשרי עמנו הבורים. לקרעמניץ, לאדעסא ולקישענעוו לא שלחתי ספרי עד כה. וליידו י. ל. מאנדלשטאם הוא כותב באותו עת (5 למאי 1857): "בספרי אשר יאהבם מאד הדור החדש מבלי קנות אותם כי שלשים [אכסמפלרים] נמצאים בוילנא רבתי עם ודי בס לכל אנשי העיר דורשי הטוב וזה סכר פעלי ועמלי הרב". (ראה מכתבי אברהם מאפו בירחון יהומן כרך שני, ווילנא 1905).

1859

1. חומש, בראשית	4000	25. שמן ששון, ביאורים על מאמרי
2. מסכת שבת	4350	אגדות חז"ל, מאת ה"ר יצחק ששון 1500
3. מסכת בבא קמא	2500	26. תשובת שמואל, שו"ת מאת
4. מסכת עירובין	5000	ר' שמואל רב באמדור 1000
5. סידור מאירת עינים	3000	27. זכרון יהודה, כללי דרכי המשנה
6. סידור תיקון שבת	2500	וכללי הלכות 1100
7. סידור תפילה זכה	3000	28. רצון יראים, עניני מוסר מר'
8. סידור תפילות מכל השנה עם		חיים ב"ר שמחה 1310
תרגום יודי	3000	29. מסלול בדקדוק לה"ק מאת ר'
9. סידור קרבן מנחה	2500	חיים קסלין 3500
10. סידור קרבן מנחה	3500	30. חנוך לנער 3000
11. חק לישראל, ח"א	3000	31. תיקון משלים, העתקת משלי
12. מענה לשון, תפילות על בית		קרילוב מאת משה הכהן רייכרסאן 1200
עלמין	3000	32. ימי הדור מאת מרדכי אהרן
13. מעבר יבוק	3000	גינזבורג 3000
14. הגדה של פסח	3000	33. קרית ספר, מאת מרדכי אהרן
15. תיקון ליל שבועות	4000	גינזבורג 3000
16. לוח משנת תר"כ	2000	34. מסתרי פאריז, ח"ד ⁸ , העתקת
17. שערי ציון, סדר תיקון חצות	4000	קלמן שולמאן 2000
18. אורח חיים, שלחן ערוך	4000	35. שולמית, יכלכל פלאי ארץ הקדושה
19. מחצית השקל פירוש על אורח		ושאר ארצות בני קדם, מאת
חיים	4250	קלמן שולמאן 3000
20. חיי אדם	4500	36. תולדות יוסף בן מתתיהו, העתקת
21. עץ חיים, קיצור השל"ה כידית	5000	קלמן שולמאן 1000
22. ביאורי הגר"א, פירוש על שו"ע		37. גלות סמר או האנוסים בארץ
אור"ח מאת הגאון מוילנא	2000	שפניה, העתקת הסיפור של
23. רוח חיים, ביאור על מס' אבות,		הד"ר פיליפון 1000
מאת ר' חיים מוואלאוין	2000	38. Nouvelle méthode à la langue
24. שם ישראל על משניות ס' זרעים	1000	française pour les Israélites 3000
המספרים המצויים נותנים לנו בכל אופן תמונה בהירה ממצב שוק הספרים		
בימי פריחת ההשכלה בליטא.		

⁽⁸⁾ מאפו התקנא בהתפשטותו של "מסתרי פאריז" ובמכתבו לאחיו מ 17 ליוני 1858 (טרם יצאו לאור כל חלקי "מסתרי פאריז") הוא מתמרמר בדכרים האלה: "...כל ישראל הששים ושמונים עתה לקראת מסתרי פאריז כי נגלו למו... גם אני שמח בואת כי בסכלות עם לא ביגות נושע שולמאן. הן 2000 אקסמפלארען מחלקו הראשון כבר נפוצו בישראל ויביאו לו 1000 רובל ובכל אלה אין די, כי מכל עבר ופאה ומאהלי יעקב ידרשוהו: קח כסף מלא, רק תבה לנו מסתרי פאריז, מהר והחוישה מעשיך וכלה פעליך ביתר החלקים, כי העם רעבים וצמאים לראות את אשר לא ראו אבותיהם ואבותיהם במחזה. אל אלהי הרוחות הפותות! — לא העשיר משה אלא מפסולתם של לוחות" ולא העשיר שולמאן

ד. אחרי ביטול הגזירה.

הגזירה הנ"ל על הדפוס העברי ברוסיה נתקיימה במשך עשרים וחמש שנים. בראשון ליולי 1862 בטל אלכסנדר השני את הגזירה והרשה ליהודים לפתוח ולנהל בתי דפוס עבריים בכל מקום שהם בעד תשלום שנתי לטובת הממשלה באופן כזה: מכל מכונת הדפסה של יד — 20 רובל, מכל מכונת הדפסה מהירה קטנה — 120 רובל, ומכל מכונת הדפסה מהירה גדולה — 240.

בווילנא נפתחו תיכף עוד שלשה דפוסים עבריים היינו של (1) רוזנקראנץ (2) שמואל יוסף פין ו (3) דבורוך. במקור רשמי משנת 1863⁽⁹⁾ אנו מוצאים כמה צריך היה כל מדפיס עברי בוויילנא להכניס באותה שנה לאוצר הממשלה ע"פ החשבון הנ"ל:

1. ראם בעד שלש מכונות ההדפסה מהירות קטנות ושמונה מכונות הדפסה של יד 520 רובל
 2. רוזנקראנץ בעד מכונת הדפסה מהירה גדולה אחת 120
 3. פין בעד שתי מכונות יד 40
 4. דבורוך בעד מכונת יד אחת 20
- כולם ביחד סך 700 רובל לשנת 1863.

באותו עת נתהווה ג"כ שינוי בארגון הצנזורה של ספרים עבריים. על פי אוקאז של הסינאט הרוסי מ-14 ליאנואר 1863 עברו ועדי הצנזורה מרשותו של מיניסטריין ההשכלה לרשותו של המיניסטריין לענייני פנים וממילא חדל קוראטור ההשכלה הוילנאי להיות המשגיח העליון על ענייני דפוס. בסוף יאנואר 1863 נתמנה ליושב ראש של ועד הצנזורה בוויילנא הצנזור הרוסי קוקולניק (Kukolnik), במקום הקוראטור שהיה עד אותו זמן תיורר של הועד הזה אקס אופיציו. הבקורת של ספרים עבריים היתה נמצאת ביד שני צנזורים מיוחדים חברי הועד, שקבלו בעד עבודתם יחד אלף רובל לשנה מהתשלום שהכניס ראם מדי שנה בשנה בעד רשיון הנהלת הדפוס העברי היחידי בוויילנא. מראשית 1863, כשההכנסה מהדפוסים העבריים בוויילנא נתמעטה כג'ל ועלתה יחד רק ל-7000 רובל לשנה התחילו הצנזורים לקבל את משכורתם מכספי המיניסטריין לענייני פנים.

אלא מפסולתן של רוחות כאלה. גם עשיר יהיה בצאת כל חלקיו לאור... והעיס הצבוע מתנהג בכבודו". (שם ע' 348).

(9) ע"ד הירש ליאנדאָר ראה מאפרי: א) דאם ערשטע פויליש-יידישע ווערסערבוך און זיין מחבר לעווין ליאנדאָר ב-פילאָלָגישע שריפטן של ייווא" כרך א' (ב) יידישע סרויען אין דער אקושעריע שול ביים ווילנער אוניווערסיטעט ב-היסטארישע שריפטן של ייווא" כרך א' ע' 772.

(10) ארכיון הממלכתי בוויילנא, אוספי הקנצלריה של הקוראטור לגליל ההשכלה הוילנאי, מאסס. 14 משנת 1863.

אחד העם

ביבליוגרפיה של מה שנכתב עליו בעברית

מאת

יוחנן פוגרבינסקי (ספרן בית אחד העם).

(סוף; ראה ק. ס. שנה י"א ע' 507—514)

179. חושי הארכי (ליבונטין י. י.): מכתב לאחד העם (בקשר ל"אמת מארץ ישראל").
"המליץ", 1801, ג' 212, 214.
180. חזן ח"י מכתב גלוי לאחד העם (בקשר למאמרו "אלטניילנד"). "הצפירה", 1908, ג' 81.
181. חנוך, ג. אחד העם (ברקטריסטיקה). "העולם", 1980, ג' 6.
182. — בעקבות חיובל (קיום אחרים משימתו של א"ה). "הפועל הצעיר", תרפ"ו, ג' 88.
183. טהאן, יהושע. "לא זה חדרר". (על א"ה). השלח, תרע"ד, עמ' 205—216. (גם בכתבי טהאן).
184. — הסוציולוגיה של אחד העם. כתבי ד"ר י. טהאן, I, עמ' 113—126.
185. טריוגר, מ. ח. לתולדות אחד העם (ביוגרפיה מפורטת). "הארץ", תרפ"ו, ג' 9.
186. טולקובסקי, ש. מוכרונותי על אחד העם. "הארץ", 1928, ג' 2568.
187. טרסקובר, חיים. אחרי ארונו של אחד העם. "העולם", 1927, ג' 8.
188. טשרנוביץ, חיים. בירור החשבון (על א"ה ואחידהעמיות). התורה, 1916, ג' 49, 50.
189. טשרנוביץ, שמואל (ספוג): אחד העם העורך. "מוסף דבר", שנה א', ג' 41.
190. — אחד העם ואננותיו I—II (בקורת והערכה). הארץ, 1925, ג' 1892, 1898.
191. — אחד העם ואננותיו III. הארץ, 1926, ג' 1947.
192. — (יום) אחד העם (הערכה על א"ה). הארץ, 1929, ג' 2867.
193. — יובל "בני משה" (על בני טשח ומנהיגם אחד העם). "הצפירה", 1914, ג' 44, 47, 48.
194. — לתולדות "בני משה" ומנהיגה (אחד העם). הארץ, 1926, ג' 2116.
195. י. ג. א. (נורארי, יצחק). ר' אשר נינצברג ז"ל. "דואר היום", תרפ"ו, ג' 100.
196. יוסילביץ, א. ד. לטות המורה (אחד העם, הספר). "הצפירה", 1927, ג' 6.
197. יצקן, ש. י. ילקוט ספרותי (על מאמרו "התורה והעבודת"). "הצפירה", 1902, ג' 54.
198. — ילקוט ספרותי (על "שאלות ארץ ישראל"). "הצפירה", 1902, ג' 124.
199. י. ק. אחד העם האבל בין החתנים (זכרונות). נתיבות, קובנה, תרפ"ו, חוב' 2.
200. — אחד העם, "הירא והחרר" (זכרונות). נתיבות, קובנה, תרפ"ו, חוב' א'.

201. י. ש. העצמות חיבשות (על א"ה ליובלו). קובץ של "היום", עמ' 80—82.
202. כהן, הנס. אחד העם. פרק ד' פ, פרקים לתולדות הרעיון הציוני, ספר א' עמ' 42—53.
203. הכהן, מרדכי בן הלל. האזכרה לאחד העם (נאום למלאת "שלושים" למותו). "דאר היום", תרפ"ו, גל' 130.
204. — אחד העם במסגר (סזכרונות). "התורן", 1920, גל' 4; "הארץ", 1928, גל' 2567.
205. — זכרון ליום ראשון (על מאמרו הראשון: "לא זה הדרד"). השלח, תרע"ד, עמ' 217—221.
206. — מנוחת סופרים (על א"ה ו"מנוחת הסופרים" שלו). הארץ, 1926, גל' 2116.
207. — רשימות ספרותיות א' (על א"ה כעורך "השלח"). הוסן, תרס"ג, גל' 15.
208. כהן, משה. אחד העם בכנסית פינסק (זכרונות). נתיבות (קובנה), תרפ"ו, חוב' א'.
209. — אין תשלומים למותו (של א"ה). נתיבות (קובנה), תרפ"ו, גל' 1 (4).
210. — השנים (ליום המות של א"ה ונודדיו). נתיבות (קובנה), תרפ"ה, גל' 1—2.
211. לובובסקי, ז. השביל המיוחד (של א"ה). נתיבות (קובנה), תרפ"ו, גל' 1 (4).
212. לוי, ב. צרופים לתולדותיו של אחד העם. "מוסף לדבר", תרפ"ו, גל' 41.
213. לוי, שמריהו. אחד העם (ליום מלאת לו ששים שנה). התורן, 1916, גל' 29.
214. — הבניין והסתירה (מכתב גלוי לא"ה בזמן הוכחה על אלטנייגנד). הוסן, תרס"ג, גל' 12.
215. — מעבר לנבול (על א"ה אלטנייגנד של הרצל ורבריי נודדיו). הוסן, תרס"ג, גל' 20.
216. — פרקי זכרונות (אחד העם נעשה סוחר). "דאר היום", תרצ"ד, גל' 58.
217. — ציון (מספר על אחד העם). "כתובים", תרפ"ו, גל' 20.
218. — תשובת חלקית (בענין הוכחה על א"ה ואלטנייגנד). הוסן, תרס"ג, גל' 25.
219. לוינסון, אברהם. הקוי והתבוללות לפי אחד העם. פרק מהספר: לבסום הציונות, חלק ב', עמ' 82—84.
220. — שלילת הנלות אצל אחד העם. שם, ספר א', עמ' 64—67.
221. לופבן, יצחק. ליובלו של אחד העם (הערכה). "הסועף הצעיר", תרפ"ו, גל' 38.
222. לחובר, פ. אחד העם (הערכה). "הצפירה", 1927, גל' 6, 12, 18.
223. — אחד העם וסגנתו. פרק כ"ה מהספר "תולדות הספרות העברית החדשה", כרך ג', ספר א', עמ' 180—208.
224. — ליום הזכרון של אחד העם (הערכה קצרה). "מאונים", תרצ"ב, גל' 32.
225. ליטאי, א. מארץ ישראל (תקופת א"י בחיי א"ה). העולם, 1927, גל' 3.

226. **לילינבלום, מ. ל.** אם לא עכשו — אימתו? (נגד א"ה ומכתבו הגלוי, חנינע השעה).
כל כתבי מ"ס, כרך ד', עמ' 411—418.
227. — **אמת מכל מקום (על, אמת מארץ ישראל).** כל כתבי מ"ס, כרך ד', עמ' 197—198.
228. — **האפוסטרופוסות וההשנח בישוב (נגד מאמרו בענין זה).** המליץ, 1902, ג' 165—174.
229. — **בין הרמיון והאפשר (נגד מאמרו, אספת הציונים בבו"ל).** כל כתבי מ"ס, כרך ד' עמ' 247—265.
230. — **דרך בית עמי (תשובה ל, לא זה הדרך).** המליץ, 1889, ג' 80, 81 (גם בכל כתביו).
231. — **לשומרי רוח ורואה בעבים — א — (נגד א"ה, כפי שהוא מתואר ע"י בן אביגדור במהברתו, שני חזיונות).** המליץ, 1892, ג' 82, 85.
232. — **לשומרי רוח ורואה בעבים — ב — (נגד א"ה ותוסכיו).** המליץ, 1892, ג' 84, 86, 87, 88.
233. — **לשומרי רוח ורואה בעבים — ג — (נגד א"ה).** המליץ, 1892, ג' 89 — 91, 93, 94.
234. **ליפשיץ, א. מ.** עוללות (על א"ה). "כתובים", תרפ"ו, ג' 28.
235. **לפידות, י. א.** בנלש שלש שורות (על, "בשר ורוח", "הדור", תרפ"ד, חוב' 20).
236. **מאן-דהוא, נשא** לכבוד אחד העם בירושלים (נאומים של זוטא, שילר, איתן וסילמן).
הצמירה, 1914, ג' 148.
237. **מבשר, מ.** בני משה (על האגודה ועל א"ה). "החרות", תרע"ד, ג' 201—204, 207.
238. **מיד"ד, (רבניצקי י"ח).** מסכתבים ממירד לאלדר — ג — (על המלחמה והמחאות נגד א"ה בקשר לאלמנייטנד). "הזמן", תרס"ד, ג' 49.
239. **מינץ, ש.** התורה והעבודה (על מאמרו של א"ה בשם זה). "הצפירה", 1902, ג' 70.
240. **מלאכי, א. ר.** אחד העם: תולדותיו והשפעתו. "הדאר", תרפ"ו, ג' 40.
241. — **ראשון ואחרון (על א"ה).** "הדאר", שנה ו', ג' 9.
242. **מלמד, ש. מ.** אחד העם והמסורה העברית. "הדאר", שנה ה', ג' 40.
243. **מערכת, דאר היום.** אחד העם ז"ל (ביוגרפיה). דאר היום, תרפ"ו, ג' 96.
244. **מערכת הארץ.** על הקדמתו של אחד העם להוצאה החדשה של עפ"ד. הארץ, 1920, ג' 406.
245. **מערכת הפועל הצעיר.** אחד העם. הפועל הצעיר, תרפ"ו, ג' 14.
246. **מערכת השלח.** חנינע והערכה (לחגיגת יובל ח"ה לעבודתו הספרותית). השלח, כרך י' עמ' 193—194.
247. **מקסימון, ש. ב.** הסורה (על א"ה ליוכל חשבעים). "שבילי החנור", תרפ"ו, חוב' ג' עמ' 1—3.

- 248 — נסתר ונגלה (אחרי מסתו של א"ה). "שבילי ההנוד", תרפ"ו, חוב' א', עמ' 1-4.
- 249 — רכב ישראל ופרשיו (זכר א"ה). "הדאר", תרפ"ו, גל' 9.
- 250 מ. ל. אחד העם בתור עורך (כרקטריסטיקה ליוכל השבעים). "דאר היום", תרפ"ו, גל' 243.
- 251 — מאמרים מאת אחד העם (קובץ מאמרים שיצא בהוצ' קהלת"; בקורת). "דאר היום", תרפ"ו, גל' 136.
- 252 — נר ישראל (אחד העם). "דאר היום", תרפ"ו, גל' 100.
- 253 — העסקן וה"סוציולוג" (לדמות דיוקנו של אחד העם). "דאר היום", תרפ"ו, גל' 280.
- 254 נון, במכתבי עתים (העתונות ומאמרו "אלטניילנד"). חוסן, שנה א', גל' 40.
- 255 נורדוי, מקס. אחד העם על "תל-אביב" (נגד בקרתו על אלטניילנד). "הצפירה", 1903, גל' 51-54.
- 256 ניידיץ, י. א. למורה! (מאמר ברכה והערבה). "העולם", 1926, גל' 32.
- 257 סובלסקי, יצחק. הזרעים ברמפה ברנה יקצורו (על מאמרו "הבוכים"). היהודי, שנה ו', תרס"ד, גל' 18.
- 258 סוקולוב, נחום. אחד העם על "תל-אביב" (הערת העורך למאמרו של נורדוי). "הצפירה", 1903, גל' 54.
- 259 — נאום אוכרה בקונגרס חס"ו (הספר והערבה). "העולם", 1927, גל' 86.
- 260 סילמן, ק. ל. ליוכלו של "אחד העם". "היום", תרס"ו, גל' 17.
- 261 — הסורה (א"ה). "הארץ", 1926, גל' 2116.
- 262 — סתור שיחות עמו (עם א"ה). "הארץ", 1927, גל' 2270.
- 263 — עוללות (על א"ה). כתובים, תרפ"ו, גל' 28.
- 264 — שיה עם אחד העם. הפועל הצעיר, שנה ה', גל' 4.
- 265 סימון, אריה. נלוי פנים שלא כהלכה (על א"ה והציונות המדינית). "העולם", 1930, גל' 3.
- 266 — על שתי חזיות (על א"ה וברית שלום). "העולם", 1930, גל' 7.
- 267 סלוצקי, א. י. איו הנדון דוסה לראיה (על מאמרו "עוד פעם פילוסופיא"). "המליץ", 1892, גל' 28.
- 268 — מה העבודה הזאת לכם? (נגד א"ה ושיטתו). "המליץ", 1892, גל' 81, 87, 88.
- 269 — נחפשה דרכינו ונחקורה (מסביב למאמרו "אמת מארץ ישראל"). "המליץ", 1891, גל' 202, 208, 211.
- 270 — תשובה כהלכה (על מאמרו "אמת מארץ ישראל"). "המליץ", 1891, גל' 150, 152, 154.
- 271 סלושץ, נחום. נורדוי ואחד העם (ההכרזים ביניהם). התורן, שנה ט', חוב' י"ב.

272. סמבורסקי, מ. אחד העם על דרכי החנוך. "העולם", 1928, ג' 21.
273. סמילנסקי, משה. האדם באהל (על א"ה). הארץ, 1926, ג' 2116.
274. — האב"ל. הארץ, 1927, ג' 2270.
275. — אחד העם והישוב. הישוב, 1926, ג' 10—0.
276. — זכרונות סבו ישראל (זכרונות על א"ה; נכנס לזכרונות כרך א').
העומר, כרך א'.
277. — מלח נשכחה (על א"ה ויהסו לאוננדרה). הוספו, תרס"ד, ג' 75.
278. — קולות וחידים (על צורר ויכולת; אחד העם והצעירים). "הצפת",
שנה א'.
279. — תשובה (נם על א"ה ועמדתו כמסכור עם "עזרה"). "החרות", תרע"ד, ג' 57.
280. ספיר, יוסף. מכתב ברכה לאחד העם (לחנ יובל). "דאר היום", תרפ"ו, ג' 285.
281. עהרנפרייז, מ. חוכה על "אלטנייגנד" (על הפולמוס בין אחד העם ונורדוי). השלח,
כרך י"א, עמ' 281 ואילך.
282. — על פרשת דרכים (בקורת על כרך ד'). "הצפירה", 1918, ג' 52.
283. פוגרבינסקי, יוחנן. אחד העם ז"ל ותל-אביב (זכרונות). "דאר היום", תרפ"ט, ג' 191.
284. — יסיו האחרונים של אחד העם ז"ל (זכרונות). "הארץ", 1927, ג' 2270.
285. — עובדו של אחד העם. "העולם", 1928, ג' 2, 3.
286. — ראש השנה האחרון בחיי אחד העם ז"ל (זכרונות). דאר היום, ערב
ר"ה תר"ץ, ג' 308.
287. — שלש שנים עם אחד העם א—ט (זכרונות). "העולם", 1929, ג' 13,
14, 15; 1980, ג' 8, 18, 24, 86, 88; 1931, ג' 2.
288. פיכמן, יעקב. אחד העם (נסיון לרקטריסטיקה). כנסת, אודיסה, עמ' 275—284.
289. — אחד העם (רקטריסטיקה). "מוסף לדבר", תרפ"ו, ג' 41.
290. — אחד העם (לאחר מותו). "מולדת", כרך ט', חוב' ג', עמ' 156—159.
291. — לחסונת אחד העם (ציור ראובן). "מולדת", תרפ"ו, עמ' 228.
292. פייגין, ש. אגרות אחד העם (בקורת). חדאר, תרפ"ו, ג' 32.
293. פיליכובסקי, ליאופולד. הפורטרטים של (א"ה) וזכרונות. "הארץ", 1928, ג' 2567.
294. פיסרבסקי, ישעיהו. אחד העם ורוב לאומי בארץ. "העולם", 1927, ג' 18.
295. — (אחד הבונים). אילו... (על א"ה והציוניות הסדיניות). העולם,
1980, ג' 5.
296. פישמן, י. ל. שנים שמתו (על יהושע ברוילי ובאריכות נם על א"ה ובני משה). העברי,
1918, ג' י"ט.

297. פלדשטיין, צ. זיובל חשבעים של אחד העם. "נתיבות", תרפ"ו, חוב' א'—ב'.
298. פרידמן, י. מסביב לנקודה (למחותו הרוחנית של א"ה). "נתיבות", תרפ"ו, חוב' א'—ב'.
299. פרילוצקי, צבי. על שניונות (א"ה ואלטניילנד של הרצל). חוסן, תרס"ג, גל' 18, 20.
300. פרישברג, י. ז. לא מת! (לפחותו של אחד העם). הדאר, תרפ"ו, גל' 9.
301. — סמשיך המחשבה הישראלית (אחד העם). הדאר, תרפ"ו, גל' 40.
302. פרישמן, דוד. קונפירציה (שם גם על א"ה כדמות מרנית). "רשפים", תרע"ע, חוב' 40—41.
303. פרנקל, אהרן. אחד העם השלם (הערכה). הדאר, תרפ"ו, גל' 42.
304. — סאור הנולה והנאולה. הדאר, תרפ"ו, גל' 9.
305. פרישץ, י. אוכרה לאחר העם בסיביר (קטעי זכרונות). הארץ, 1928, גל' 2568.
306. פרסקי, דניאל. אחד העם וסגנונו. הדאר, תרפ"ו, גל' 40.
307. ציטרון, ש. ל. אשר בן ישעיהו גינצברג (א"ה). בספרו "תולדות חבת ציון", כרך א', עם' 365—366.
308. — גינצברג אשר (א"ה). "לסקיון ציוני", עם' 130—138.
309. — להאיר ולהעיר (על הרצאת א"ה במינסק). המליץ, 1902, גל' 227—229.
310. — רשפים לתולדות העתונות העברית — ד. "המליץ" (על א"ה ופרטים על ראשית עבודתו הספרותית). "העולם", 1914, גל' 22, 24.
311. ציטלין, הלל. החסידות ואחד העם. "השלח", תרע"ד, עם' 222—227.
312. — תורה וסחורה (על א"ה). חבקר, שנה א', גל' 85.
313. ציטלין, אהרן. שומר הניצוח האחרון (א"ה). "הצפירה", 1927, גל' 6.
314. צינדר, ראובן. החיון הנפלא (א"ה). הדאר, תרפ"ו, גל' 9.
315. צ"מ, דרכי נועם (על הפולמוס בין א"ה וליינבלום בענין הסאמר : לא זה הדרך). המליץ, 1889, גל' 154.
316. צמח, ש. משאת הנפש והדרכים להתנשמותה (על שיטתו של א"ה). "הארץ", 1927, גל' 2270.
317. קבק, א. א. לצורתו הרוחנית של אחד העם. "השלח", תרע"ד, עם' 281—242.
318. קוטלר, ז. אחד העם שבעליפה. "התורן", 1910, גל' 25, 27, 31.
319. — אחד העם שבעליפה. "הארץ", 1926, גל' 2116.
320. — (ולמן איצים). השלם... (רשמי אישיותו של א"ה). התורן, 1916, גל' 30.
321. קופמן, יהודה. טורה עמו ודבר אומתו (אחרי מכתו של א"ה). קונטרס, תרפ"ו, חוב' 289.
322. קופמן, יחזקאל. חפץ הקיום הלאומי (על א"ה ושיטתו). סקלט, כרך ד', עם' 175—194.
323. — "יהדותו" של אחד העם. "השלח", תרע"ד, עם' 249—271.
324. — עיקרי דעותיו של אחד העם. "התקופה", כרך 24, עם' 421—439.
325. — שלילת הגלות ושלילת הנאולה (על א"ה ושיטתו). סקלט, כרך ג', עם' 22—0.

- 326 קופיליביץ, יעקב. לאחר העם (שיר). "כתובים", שנה א', ג' 20.
- 327 קורלניק, א. אחר העם. "העברי", 1916, ג' 88.
- 328 קלוזנר, יוסף. אחר העם (אחרי מות). השלח, כרך 46, עמ' 505 ואילך.
- 329 — אחר העם בגדולתו. "כתובים", שנה א', ג' 28.
- 330 — אחד העם והפיסת עולמו הצינית. "הארץ", 1980, ג' 3201.
- 331 — אחד העם על פי אגרותיו (בקורת). השלח, כרך 46, עמ' 452 ואילך.
- 332 — אשר ניצברג (א"ה). "לוח אחיאסף", תרס"ד, עמ' 353 ואילך.
- 333 — בטחון שוא (על מאמרו "ריב לשונות"). "השלח", כרך 22, עמ' 199 ואילך.
- 334 — המון ואומה (על מאמרו "סד הכל"). השלח, כרך 26, עמ' 464—468.
- 335 — מספרות ארץ ישראל (בקורת על העומר וביהוד על מאמרו של א"ה "הגיעה השעה"). השלח, כרך 20, עמ' 582—580.
- 336 — מעט חשבוניות (על הרו"ח של א"ה לועזית חו"צ על מצב המושבות בא"י). הדרור, תרס"א, ג' 2—4.
- 337 — עלבונה של ספרות (א"ה ונורדוי בוסן פולמוס אלמנילנר). "הצפירה", 1903, ג' 74, 77.
- 338 — על הסתירות ועל המחאות (על פולמוס א"ה—נורדוי). "הצפירה", 1908, ג' 99.
- 339 — (על ה"פרורים"). בספרו "רוחות מנשבות", תרנ"ו, עמ' 84—55.
- 340 — (על מכתבו לעורך "הפרדס"). בספרו "רוחות מנשבות", עמ' 5—21.
- 341 — הפסיכיומס של אחד העם. קובץ "היום", תרס"ו, עמ' 10—22.
- 342 — צערו של אחד העם. "הארץ", 1927, ג' 2270.
- 343 — ראש המדברים בכל מקום (א"ה). "השלח", תרע"ד, עמ' 286—298.
- 344 — רוצחיידיאל (על א"ה וברית שלום). "הארץ", 1929, ג' 3155.
- 345 — השקרים על אחד העם. "אבוקות", חד"פעסי, תרצ"ב, עמ' 1.
- 346 קליינמן, משה. ביום מכובר (ליובל השבעים של א"ה). העולם, 1926, ג' 32.
- 347 — חכמים והנביאים (לחנ יובל של א"ה). קובץ "היום", תרס"ו, עמ' 28—29.
- 348 — המורה הנדול (רשימות על א"ה). בספרו "רמויות וקומות", כרך א', עמ' 228—248.
- 349 — הנדון. וחראיה (תשובה לרוברט וולטש בנוגע לא"ה ורוב יחודי). "העולם", 1980, ג' 1.
- 350 — מה היה לנו אחר העם? "השלח", תרע"ד, עמ' 297—301.
- 351 — פרקי זכרונות ואגרות (של א"ה). בקורת. "העולם", שנה י"ט, ג' 12.
- 352 — תורה סוויפה (על "ברית שלום" וא"ה). "העולם", 1929, ג' 52.

353. קלצקין, יעקב. יובלו של אורח (על יובלו של א"ה והערכה עליו). בספרו, "תחומים", עמ' 217—222.
354. — שרמזים אחרים לרמותו של אחד העם. מסקט, כרך א', עמ' 285 ואילך.
355. ק. מ. אחד העם איננו! (נקרולוג). "העולם", 1927, גל' 1.
356. קמינקא, א. לבקורת שטחו של אחד העם. "השלח", תרע"ד, עמ' 272—285.
357. קפלן, מ. מ. כהן ונביא (על א"ה). "הדואר", שנה ו', גל' 9.
358. קצנלסון, ח"י. לפני שלשים שנה (גם זכרונות על א"ה והשתתפותו באספת מינסק). "העולם", 1922, גל' 38.
359. — מעט ספרות (על "השלח" ועורכו א"ה). "הזמן", תרס"ג, גל' 18.
360. — סכת להט"ף (על א"ה, אוצר היהדות ונדבת ויסוצקי).
361. ר. קרוב. מחשבות ומעשים (על א"ה שפסק לכתוב עברית; על מאמר זה השיב א"ה) "השלח", כרך כ' עמ' 186—187.
362. קרני, י. מבית החומר (זכר א"ה). "הארץ", 1927, גל' 2247.
363. ר. ב. עלו של אחד העם (על ברית שלום וא"ה). "שאיפותינו", שנה א', חוב' ח', עמ' 8.
364. רבינוביץ, שמעון. אחד העם ובית סדרשו. "החיים" (וילנא), 1920, גל' 2, 3.
365. רבינוביץ, א. ז. דבר דבר (על שיחה עם א"ה בענין עזרה). "החרות", תרע"ד, גל' 85.
366. רבינוביץ, יעקב. אחד העם. "הדים", כרך א' חוב' א', עמ' 1—2.
367. — אחד העם זכרו לברכה. "הדים", כרך ד', חוב' ה—ו, עמ' 5—13.
368. — נתיבות (אנב, בקורת על דברי בואבינדור ע"א א"ה). "המועל הצעיר", תרע"ד, גל' 15.
369. — שלשת היוכלים (גם ליוכלו של א"ה). "המועל הצעיר", תרע"ד, גל' 82.
370. רבינוביץ, ליאון. מן הכלל אל הפרט (על מאמרו "אוצר היהדות"). "המליץ", 1894, גל' 153.
371. — תשובה גלויה (לא"ה). "המליץ", 1894, גל' 6.
372. רבינוביץ, מיכאל. היהדות והארם העליון (א"ה ניהסו ל"ארם העליון" של ניששה ברדיצבסקי). "השלח", כרך ט', עמ' 376.
373. רבינוביץ, עקיבא אליהו. לשאלות היום (על מאמרו "עד מתי?"). "המודיע", שנה ב', גל' 27.
374. רבינוביץ, י. ח. אגרות אחד העם כרך א' (בקורת). "ספר השנה ליחודי א"י", כרך א', עמ' 458 ואילך.
375. — אחד העם בארץ ישראל. "הארץ", 1926, גל' 2116.
376. — אחד העם ומכס נורדוי (זכרונות). מאזנים, תרפ"ט, גל' 4.
377. — אחד העם על פי אגרותיו (בקורת). בוסתנאי, תרצ"ב, גל' 14—16.

378. חיים של יסוריות (זכרונות על חייו הרוחניים של א"ה). העולם, 1927, ג' 32, 33.
379. המורה (על א"ה בפורח). הישוב, תרפ"ו, ג' 0—10.
380. מנדלי מוכר ספרים ואחד העם (זכרונות). העולם, 1926, ג' 38, 39.
381. רב-צעיר (הרב חיים משרנוביץ). אחד העם בבית המדרש (בקורת). קובץ "היום", תרס"ו, עמ' 6—9.
382. רונפלד, ש. מכתב אל העורך (נגד נורדוי בבקרתו על א"ה). "הצפירה", 1903, ג' 66.
383. — ר' אשר בעל המוסר (על א"ה ומוסר היהדות שלו). הדאר, 1926, ג' 40.
384. רות, ח. י. הפילוסופיה ואחד העם. הארץ, 1928, ג' 2845, 2846.
385. רחלסון, ש. י. מדינת חיחורים — ב. — (על א"ה ונורדוי). "הצפירה", 1908, ג' 201.
386. ריבולוב, מנחם. אחד העם — ואמנות העריכה. "הדאר", תרפ"ו, ג' 40.
387. — חג השבעים של אחד העם (בקורת וברקטריסטיקה). הדאר, תרפ"ו, ג' 84.
388. — חכם האומה (זכר א"ה). הדאר, תרפ"ו, ג' 9.
389. ריזשאו, שרגא הכהן. עד מתי? (על פולמוס א"ה—נורדוי). "היהודי", תרס"ד, ג' 16.
390. רייזין, מ. ז. כששקעה האש (זכר אחד העם). הדאר, תרפ"ו, ג' 9.
391. — לתכונתו של אחד העם עמ' מכתביו. "החורן", 1919, ג' 8, 10, 12, 14.
392. — המאמר (א"ה). הדאר, תרפ"ו, ג' 40.
393. רמון, יעקב. אבל לבית ישראל (למות א"ה). הישוב, תרפ"ו, ג' 16.
394. רפפורט, ב"צ. מושג היהדות במשנתו של אחד העם. "העולם", 1927, ג' 8.
395. שטרייט, שלום. אחד העם (לתכונתו). מאזנים, שנה ב', ג' 17.
396. שיינהויז, א. ל. י"ג ואחד העם (זכרונות). "העולם", 1926, ג' 32.
397. שילר, שלמה. אחד העם. הנליל, תרע"ט, עמ' 111—137.
398. — אחד העם. הארץ, 1926, ג' 2116 (בהוספה).
399. — סופר לוחם (על א"ה). "השלח", תרע"ד, עמ' 243—245.
400. — על אחד העם. "האחרות", תרע"ד, ג' 34.
401. שיינ, א. נתיב (על א"ה). "מוסף לרבר", שנה א', ג' 41.
402. שלמון. בשלמה הסער (על פולמוס אחר-העם — נורדוי). הצפירה, 1903, ג' 95, 98.
403. שמואלי. שלכת (לסקרא אנרותיו האחרונות של אחד העם). מאזנים, שנה ב', ג' 41.
404. שמואלוביץ, שמעון יהודה. אונגדה ובגידה (על מאמריו "הבוכים" ו"ילקוט קטן"). היהודי, תרס"ד, ג' 30, 31.
405. שרפשטיין, צבי. לאומנות והתבוללות — ג. — (גם על צימרמן ונסות תורתו של אחד העם). "החורן", שנה ו', ג' 26.
406. תולדות אחד העם. "הארץ", 1927, ג' 2248.
407. תלם, ח. ג. אחד העם (המאמר לא נשלם). הזמן (ירחון), תרס"ח, כרך א', עמ' 48—
- 58; 189—200; כרך ב' עמ' 323—334.

תקון טעות

המאמר מספר 6 אינו ליאבו שפרה' אלא אנונימי.

המדפיסים יצחק יום טוב ויעקב בני אביגדור הלוי קצב מפדואה.

(רומה 1518 טרין 1525)
מאה

א. מ. הברמן

האחים יצחק יום טוב ויעקב⁽¹⁾ בני אביגדור הלוי אשכנזי קצב מפדואה קרוביו⁽²⁾ של המדקדק הנודע ר' אליהו הלוי בחור, יסדו בשנת רע"ח ברומא בביתו של זואן יקומו פאזוט דמונטיקיי"ו דפוס עברי ולו נדבנו רכושם וגופם⁽³⁾. נראה כי האחים בני אביגדור קצב ידעו את ר' אליהו הנ"ל מפדואה כי שהה שם משנת רס"ד עד שנת רס"ט והורה תורה בבית המדרש הגדול ובדאי בקר את קרוביו שם. ואפשר כי בהשפעתו באו האחים לרומה על מנת ליסד בית דפוס עברי. עובדא היא כי ראשית פרי בית דפוסם היו ספרי ר' אליהו בחור, אבל חוץ משלושת ספריו ותפלה כמנהג אשכנז שהדפיס יעקב לבדו בטרין, לא נודע כלום ואפשר שלא הספיקו להדפיס יותר.

בראשית עבודתם התנצלו המדפיסים על רוע הדפוס. אמרו כי כל התחלות קשות⁽⁴⁾ והבטיחו להשביח את דפוסם ולשפרו במשך הזמן. רק על דבר אחד היחה גאותם אז: ההגהה. המחבר עם גבר עמיתו הגיהו מלאכת כל יום ויום פעמים שלש⁽⁵⁾. את הבסחתם לא קימו, הדפוס לא השתפר במשך הזמן וההגהה ירדה ממדרגתה בספר הראשון. יש לשער שכל זה גרם שלא יהיו ספרי בית דפוסם מקובלים על לב הקוראים והקונים וסוף כל סוף חדלו מהדפיס. גם הנסיון האחרון של יעקב בהדפסת התפלה כמנהג אשכנז, טרין רפ"ז בבית נתנאל חלפן ובשמו, לא הצליח. ספר זה מלא שגיאות כרמון ובו פסקה עבודת הקודש של בני אביגדור קצב.

רשימת הספרים שיצאו לאור על ידיהם:

- (1) ספר ההרכבה כולל ביאור דקדוק כל מלה זרה ומורכבה ולר' אליהו הלוי בחור, רומה אב רע"ח. 8° קטן. ל"ח דף (שט. עמ' 936 מס' 4960/13).

(1) שטיינשניידר (= שט.) ברשימת ספרי הדפוס שבספריית הבודלינה, ברלין 1852-1862 (שם 1931) עמ' 2901 מס' 8151; עמ' 2945 מס' 8514; עמ' 2920 מס' 8278. יצחק היה הקשיש וראש המדברים.

(2) יצחק קוראו בחתימתו לספר ההרכבה - שארי.

(3) לשון הרבנים בפתח לספר הכחור.

(4) יצחק בחתימתו לספר ההרכבה.

(5) שט. ונראים דברי יצ"ר ופולקשטיין בספרם הגרמני תולדות היהודים ברומה ח"ב

עמ' 115 באמנם כי גבר עמיתו של ר' אליהו היה החשמן איידאו שהמליך בעד ספרי ר' אליהו לפני האפיפיור והוא הוא שבקש ממנו לחבר ספרים בדקדוק העברי.

בדף ל"ז שר המחבר:

אברך לנותן / ישועת המונים / וכח ליעף / וקומם יקושה
אשר אמצני / וחזק זרועי / להשלם בדקדוק / מלאכה חדשה
וספר בביאור / דבר כל לשון זר / ומורכב ומלה / משנה וקשה
יסדתיו כתבתיו / ומסיג צרפתי / לחוקקי נתתיו / לאחים שלשה
ליצחק ויום טוב / ויעקב לויים / אביהם אביגדור / ואמם ירושה
ונדבו רכושם / וגופם וחקקו / וחקקו מלאכתם / בלי שום נפישת
עדי הושלמה / ונעשה ברמי / מדינה עדינה / באיי אלישה
והוחל באחד / לחדש שמו אב / ונגמר בימים / עשרה וששה
למנין יצירה / שמנה ושבעים / ומאות שתים / ואלף חמישה
אלהים לעבדו / יצו הוד וחסדו / עשות עוד ספרים / בסוד דת קדושה.

ובסוף הספר חותם יצחק ואומר:

אמר צעיר המחוקקים החתום מטה אל נא יתמה גבר // על מה מלאכת
הספר הזה איננה בתכלית היופי ב // בערך שאר ספרים נחקקו על יד המחוקקים
אשר // לפנינו ביען כי חדשים מקרוב באנו במלאכה זו // ובידוע כי כל התחלות
קשות גם לא הספיק לנו הזמן // לתקן צורת האותיות והנקודות כרצוננו גם ידוע
כי יש // דברים וענינים השייכים למלאכה זו והם העדר // המציאות במקום הזה
ואף הדברים הנמצאים פה אין // להם ערך ודמיון לאותם הנמצאים בשאר
המקומות // אשר בארץ המה לכן יצא משפט הדפוס במקום // הזה מעוקל ועם כל
זה מובטח אני שהספרים אשר // נדפסו אחר זה יהיו טובים ויפים מזה הרבה
מאד // אמנם אמת הוא שהספר הזה מוגה ומדויק בתכלית // ההגהה והדיוק אין
ערוך אליו בשאר ספרי דפוס א // אשר נחקקו בזמננו זה באשר הוגה על יד
מחברו // המשיכיל שארי כמ"ר אליהו הלוי יצ"ו והגיה מלאכת כל // יום ויום פעמים
שלש עם גבר עמיתו עד שלא // יצא דבר מתחת ידו בלתי מתוקן והודפס הספר //
הזה ברשות אדונינו אפיפיור ליאון העשירי יר"ה // בחדש אגוסטו בשנת שבע
למלכותו גם שאר // הספרים שנדפסו אחר זה אשר חכרם המחבר הנו' // יהיו
נדפסים ברשותו ובכח גזרת חרמו כמבואר בכתב // חותמו הנתן על ככה הנקרא
גרציה ופריביליו // בלע"ז האלדים יגדיל כסאו ויארז חייו לטוב לנו כל //
הימים: // אמן אמן אמן // נאם יצחק בן לא"ר כמ"ר אביגדור הלוי קצב מפדוא"ה //
י"ץ // ונחקק בבית זואן יקומו פאוט דמונטיקייז ברומ"ה // בשוק מונטאנארי:

ספר זה נדפס במשך ט"ז יום.

(2) ולוח בדקדוק הפעלים והבנינים לר' אליהו הלוי בחור, רומה (תשרי ז)

רע"ט. (שט. עמ' 2800 מס' 7564).

הספר הזה אבד והוא ידוע לנו רק מפני שנוכח בחרם לספר הבא ובספר

הדקדוק, באסיליאה רצ"ב, ע"י שט. עמ' 2013 מס' 6591/2.

3) ספר הבחור כולל בדקדוק ארבעה מאמרים ולכל אחד שלש עשרה עקרים ולר' אליהו הלוי. רומה תשרי רע"ט: 8° קטן. ג"ח דף (שט. עמ' 935 מס' 4960) בדף ו. א-ב כתוב לאמר⁶:

נוסח כתב הדת אשר נתן ברומי הבירה מרבניה וחכמיה // אשר גזרו והחרימו על כל איש השולח ידו במלאכת רעהו // והקורא הכתב ידעוהו: // הנה שולח לכם אליהו הלוי אשר און וחקר אמרי נועם // אשר בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם את שני // ספריו אשר חבר בדקדוק לשון הקדש ספר ההרכה⁷ אשר // יכלול באור כל מלה זרה ומורכבה על פי הדקדוק והשני // ספר הבחור אשר כולל כללי הדקדוק וקרייו ורובו דברים // אשר לא קדמיהו אדם בהם כי מקום הגיחו לו להתגדר בו // עוד הואיל וחבר לוח בדקדוק הפעלים והבנינים לתח // לגער דעת ודרך מבוא הדקדוק בקצור כמו שאמרו חכמים // לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה ויען כי ידענו // האיש הזה ואת שיחו כי פי שנים ברוחו בדקדוק ובמסורת // וחבר החבורים הנזכרים בטורח ובעמל ובאבוד זמנו ימים // רבים זולת ההוצאה המרובה אשר נעשה על ככה על יד // האחים הנעימים יצחק ויום טוב ויעקב בני כמ"ר אביגדור // הלוי⁸ יצ"ו אשר נדבו רכושם וגופם לבא עד תכלית המלאכה // הזאת ולהדפיס את שלש אלה הנזכרים ובאלו יש // שורש פורה ראש ולעל⁹ // אשר ימלא לבו להדפיס גם הוא // החבורים הנזכרים או כולם או אחת מהן בדפוס יותר נאה // מזה ונמצא זה הר' אליהו והאחים הנזכרים ורזיזים וגפסדי // לכן חצנינו נערנו להיות כנגד המשחיתים כדאיתא // בקדושין פרק האומ' עני המהפך בחררה ובא אחר ונוטלה // הימנו נקרא רשה¹⁰ ואמרי פרק לא יחפור מרחיקין מן הדג // כמלא ריצת הדג משום דיורד לאומנות חברו ואפילו לרבי // מאיר דמיירי בדג מת והדגים מתאספים וכולי אם היה (היה) // חברו פורש היה כאלו גוזל אם כן זה שטרח ועמל // מי שיוורד לאומנתו הרי זה גוזל ממש ואיתא בסנהדרין // ואל אשת רעהו לא קרב זה שירד לאומנות חברו ובהיות // סספרי דפוס נעים מים אל ים לא שמנו גבול אלא גזרנו // בסתם כל מי שיוורד הן שראה או שמע גזרותינו שלא יד // ידפס הספרים האלה וכל המדפיס אותם או הוא או שלוחו // יהא בכלל

6) נראה כי ספר זה הוגה ברשלנות ע"י ר' אליהו והוא מתקן כמה טעויות בסוף הספר. ואלה דבריו שם דף ג"ח עמ' א"ב: והנה בהיות מחוק מלאכת הדפוס שכמעט אי אפשר להמלט מבלי שימלו איזה טעויות ושבושים כאשר ידוע לכל בעל שכל ויודע סבע המלאכה הזאת לכן אחרי אשר נחקק הספר הזה עברתי עליו שנית וקרייתי ושגיתי ושלשתי בו וצרפתי צרוף אחר צרוף ומצאתי כל הטעויות שגפלו בו אף כי מעטים המה...

7) צ"ל: ספר ההרכבה.

8) הרבנים השמיטו את הכנוי "קצב".

9) צ"ל: לענה.

10) צ"ל: רשה.

פורץ גדר וישכנו נח'ש והקונה ממנו בדיעה // והכרה אחרי שמעו גזרותינו יהא
באלה ובשמתא וכל // ישראל יהיו ברוכים וזה יהיה עד זמן עשר שנים דהיינו //
עד שנת רפ"ט אם לא שיקבל רשות מכמר אליה הנזכר או // האחים הנזכרים ויהיה
הרשות בכתוב והשומע לדברינו // יתברך באלדים אמן והקונה מאלו אשר נדפסו
פה רומי // על יד הר' אליה הנזכר והאחים הנזכרים יגל וישמח // ויונה במקחו
ועליו תבא ברכת טוב: אמן // נכתב ונחתם יום ו' ה' תשרי רע"ט // נאום השדוד
הנשלל אשר לבו בקרבו חלל זער חבריא // ישראל בן הר"ר יחיאל זלה"ה // זערא
דמן חבריא שבתי בר מרדכי ז"ל // נאם הקטן יוסף הגרי בן אברהם ז"ל:

בנוגע לשם הספר אומר המחבר בסוף שירו דף א' עמ' ב':

יען לכל בחור / הוא טוב וגם בחור

ואני שמי בחור / בחור קראתינו.

(4) [תפלה כמנהג אשכנז, טרין מרחשון רפ"ו]. 8^ו. (שט. עמ' 6-305

מס' 2068).

בסוף המעריב לשמחת תורה חותם יעקב המדפיס ואומר:

בשעה טובה ומזל טוב נשלמתי (1) התפלה עם הפירוש בחודש מרחשון שנת
אחי ורע"י אדברה נא שלום. ג' אלפים תר"ל למבול. ג' אלפים ורע"ב דור הפלגה. ג'
אלפים מ"ח לביאת אבותינו למצרים. אלפים תתק"ז ללדת משה רע"ה. אלפים
תתל"ח יציאת אבותינו ממצרים. אלפים תתל"ז למתן תורה. אלפים תשצ"ז
לביאת אבותינו לארץ ישראל. אלפים תרכ"ח לצמחת⁽¹⁾ קרן לדוד ע"ה. אלפים שג"ז
לבניין בית ראשון. אלפים פ"ב לגלות עשרת השבטים. אלף תתקס"ח לראשית
מלכות בבל. אלף תתקס' לגלות יהויכין מלך יהודה. אלף תתקמ"ז לחרבן בית
ראשון. אלף תתצ"ז לראשית מלכות מדי ופרס. אלף תתע"ז לבנין בית שני. אלף
תתמ"ג לראשית מלכות יון. אלף תתל"ז לשטרות וחתימות חזון. אלף תרס"ג לראשי'
מלכות בית חשמונאי. אלף תת"ס לראשית מלכות בית הורדוס. אלף תתכ"ה
לאמונת הגוצרים. אלף תנ"ז לחורבן בית שני. אלף שס"ה לחתימת המשנה. תתרכ"א
לחתימת תלמוד בבלי. תתק"ד לראשית אמונת הישמ[ע]אלים. ש"ג לחתימת מ"ד⁽¹³⁾
הרמב"ם ז"ל: נדפס תחת ממשלת אדונינו המרק"ז בוניפציא"ו ממונטפרט"ו יר"ה
ה' ירים הודו ויצילהו משונאיו ויברך אותו ותנשא מלכותו בימיו ובימינו תושע
יהודה וישראל וישכון לבטח ובא לציון גואל וכן יהי רצון וגומר אמן: אני יעקב
בן לא"א אביגדור הלוי קצב מפדואה נדפסתי (1) התפלה הזה (1) בשם נתנאל חלפן
ובבתו⁽¹⁴⁾ וכן יזכינו ה' לעשות ספרים אחרים בשמו ובביתו כדי להרביץ תורה
בישראל אמן סלה.

(11) צ"ל: לצמיחת.

(13) צ"ל: י"ד והקונה לספר משנה תורה. ובהרבה מקומות אין החשבון עולה יפה.

(14) צ"ל: ובביתו.

לקושים ביבליוגרפיים

סאח

אברהם יערי

י. שלשה תרגומים של שבחי הבעש"ט ליודית.

סחספר, שבחי הבעש"ט שנדפס בפעם הראשונה בקאפוסט תקע"ה נתפרסמו שלשה תרגומים שונים ליודית סמוך להדפסת הספר במקורו. ומכיון שכולם אינם ידועים והם יקריים ציאות ולא נדפסו עד עתה כִּלְל בשום מקום, אתארם כאן בפרוטרוט.

התרגום הראשון נדפס בנאווי-דוואר בשנת תקע"ו, חיינו שנה אחת לאחר הדפסת המקור. המתרגם הוא ר' ברוך בן ישכר בער מק"ק שידלוב. וזה השער:

ספר / ספורי בעל שם טוב / אין דיון ספר ווערט פאר ציילט שייני מעשיות פון רבי ישראל בעש"ט און פון מיל אנדרי / צדיקים גמורים וואש קיין מענש האט עס נאך נישט גיהערט אונ גיוועהן. דרום האב איך / מיר צייט גיגומן אונ האב דאש ספר מעתיק גיוועזן פון לשון הקודש אויף טייטש כדי עס זאל / קאנין איסליכר אנשים ונשים דרייגן לייגן. אונ איסליכר מענש קאן זיך ארויט נעמן איין (מוסר / השכל) באט ביה צו דיגן. ובזכות כל הצדיקים זאלן מיר זוכה ויין (שיבוא משיחנו במהרה/ בימינו) אמן סלה: / דאש ספר האט (מעתיק) גיוועזן אויט דעם ספר שבחי בעש"ט לשון הקודש / ללשון אשכנז ה"ה האברך הרבני מוהר"ר ברוך במוהר"ר ישכר בער מק"ק שידלוב יצ"ו. / בנאווי דוואהר / w Drukarni J. A. Kriger / w Nowo Dwor / געדרוקט אין דער פרייוועלעגירטע דרוקרייז פון יאהאן אנטהאן קריגר / בשנת רגנו צדיקים ב"י לישורים נאווה תהלה לפ"ק [תקע"ו]. [13] דף [חסר הסוף]. 4°. 18:21 ס"מ. (אותיות צו"ר).

סעבר לשער נדפסה, הקדמה להמכירא לכית הדפוס וזה לשונה:

ישימחו הקוראים ויגילו השומעים חסדי ד' עלינו ומשפיע שפע אלקותו על צדיקי יסודי עולם וגוזרים אומר ויקום טבעם יוצא בעולם ומלהיכים לבות ב"א לקרבם אל השכינה והנה אמרו ז"ל גדולים צדיקים במותם כו' והנאות לנו לפרסם שבח הצדיקים ע"י מעשיהם אשר עשו בחיותם וכן שמענו באזנינו אבותינו ספרו לנו ולא כחדו כי כל מחוקקי לב ממללים ומהללים בשבח מעשה קדושים אשר בארץ המה. ועתה אחיי ידידי אמונים בני מאמינים שלומי ישראל לכו חזו מפעלות אלהים מספר שבחי בעש"ט הנדפס מחדש בלה"ק אך לא כלם יחכמו כי מי לא הגה באמרי שפר לא יוכל לעיין בספר. ובכן קמתי ואתעודד והוולתי זהב מכיטי ואצו להעתיק הסיפורים מלה"ק ללשון אשכנזי ויהא שות לכל נפש ולעשות כדצון איש ואיש ואף כל אשה חכמת לב בפיה תקרא. וכדין אתן מודעא רבא כי אני העני היתתי [1] מלקט בשבילין מכל מה דנהירין לי וכה השכל והבינה הולמם רק אותן דפסתי כי דפסת מועט דפסתי. // והגני אתנפל אתחנן ואעתיר בכל מיני עתה אחיי ב"י אל תשיגו גבולי בארור אשר נפל חבלי זכרו תורת משה אל ישיג גבול רעך שלא להדפיס זה הספר משך שלשה שנים מיום הנ"ל ובסות אני באחינו ב"י כי שארית ישראל לא יעשו

עולה ודברים כאלו בארור משיג גבול רעהו ולשומעים יונעם ויבא עליהם ברכת טוב.
דברי המביא לבית הדפוס יום ג' ה' אדר שנת עת נחמה בא [תקע"ו] נאו' ברוך במהו'
ישכר בער הג"ל.

מחקרמה זו אנו לומדים איפוא שברוך בן ישכר בער לא תירגם את
הספר בעצמו, כפי שאפשר להבין מן חשק, אלא הזמין אצל אחרים תרגום
בכסף. כמורכב אנו שומעים כאן בפירוש, שיש כאן סכחך ולא תרגום מלא.
התרגום השני נדפס בזאלקווי בשנת תקע"ז, היינו שנתים לאחר הדפסת
המקור ושנה לאחר הדפסת התרגום הראשון. המתרגם הוא אליעזר פאווייר ספרא
סזאלקווא, הידוע כמתרגם, בחיגת עולם, "מעשה כוך" (בשם, ספורי הפלאות)
ז, מלחמה בשלום" (בשם, גדולת יוסף). וכאן התרגום האחרון שלו. וזה השער:

ספר / שבחי בעל שם טוב / והוא תהלות ישראל / דאס ספר שבחי בעל שם
טוב איז גדרוקט גווארין אויף לשון הקודש מאת חסידי קדוש י"י. תלמידי / בעל שם טוב
ז"ל מק' מעובדו. וכשמו כן תהלתו. אין איז צו זעהן דיא גדולות / ונפלאות. וואש ער
האט גיטאן. ווערט דרינגן דר ציילט. וכמה חלאים רעים / האט ער גיהיילט. דר דורך זעהט
מן. ווער עש איז דבוק אן גאט ברוך הוא וואש איהם קאן ווערן צו גיטיילט. / אין מיר
אלי היישין בנים לי"י. וואש ער האט אונז אויש דר וויילט. דרום האבין מיר דאס ספר
מעתיק גיוועזין. / ווייל ניט איטליכר פר שטייט לשון הקודש ובפרט גשים צדקניות. זאלין
קאנזין דרויש לעזין. און זיך דר פון מוסר ארויש / צו געמין גישט צו טאן קיין זינד. אין
איטליכר זאל מדרך לטובה זיין זיין קינד. ובזכות זה וועלן מיר זוכה זיין דעם / גואל
צו זעהן גען און גישווינד. אמן. / גדרוקט מיט באווייליגונג איינער העכשט פיירארענסן
קיניגליכן צענזור / [צויר עציץ ובו פרחים] / כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל:
לפיק. [תקע"ז]. נדפס בזאלקווא. [20] דפים. 4⁰. 18:21 סימ. (אותיות צ"ר).
בשער לא נזכר איפוא שם המתרגם, אולם הוא נזכר סקבר לשער ששם
נרפסה, התנצלות המעתיק וזו לשונה:

"הן כל יקר ראתה עיני שבחי בעל שם טוב. אשר חברו תלמידי הרב הגדול קדוש
ה' מוהר"ר ישראל בעל שם טוב ששמעו מפיו וראו אותותיו ומופתיו לעיני כל ישראל שר
עם אל ויזכר כאשר מבואר באותותיו ובמופתים כולם מתאים להנות מספוריו ומופתיו
הנוראים. אמנם כן המון עם אינם מבינים בלשון הקודש. והפצירו אותי להעתיק אותו
ללשון אשכנז למען ירוך הקורא בו: וידע ויבין מפלאות תמים דעים. ההולכים בחוקותיהם
ובטוב מעשיהם. המה ראויים לעמוד בהיכל המלך. מאן מלכי רבנן. רבנן דבתי. כתר תורה
וכתר שם טוב עולה על גביהן. הנה אני מלאתי את רצונם והעתיקתי כיד ה' הטובה עלי.
והנה כלם יענו ויאמרו אין קדוש כאלקי ישראל ומופתיו. לכן עם ה' קחו את הספר הלז
כי בו יאריך ימים. הכ"ר המעתיק יום ג' ב' דר"ח טבת תקע"ז לפ"ק זאלקוויא: הקטן
אליעזר פאווייר מק"ק זאלקווא.

התרגום השלישי חסר מקום ושנת דפוס (אני משער שנרפס בלוב
לערך שנת ת"ר) והוא תרגום אנונימי. וזה השער:

ספר / שבחי / הספר שבחי נדפס באותיות יפות ובנייר לבן ובדיו שחור ובעיני
גדול/דעם ספר שבחי וואס מיר האבן מעתיק גוועזין אויף לשון אשכנז דאס איז אגרוסי

זאך צו דר ציילן מגודל / מעלות ומדות הרב הקדוש בוצינא קדישא כבוד קדושת שמו מהור"ר ישראל בעש"ט ממעוזבוז ניסים / גוראות וואס עס איז גיטאן גווארן דורך אים אויף דער וועלט כדי מען זאל ווישן אין מען זאל גלייבן אז מיר / האבן אנאט אלהי ישראל וואס קאן טאן ניסים וגפלאות דורך זייני קנעכט וואס דינן אים באמת: 24 דף. 40.

19: 24 ס"מ. (אותיות מרובעות-מגודלות).
בכרי להראות שיש לנו כאן ענין עם תרגומים שונים ולא רק עם הוצאות שונות, אציג כאן לדוגמא את הקטע הראשון מהספר בנוסח שלשת התרגומים זה לעומת זה:

תרגום ברוך בן ישכר בער: תרגום אליעזר פאוויר: תרגום אנונימי:

הרב מוה"ר אליעזר	הרב מוה' אליעזר אביו	איש אחד היה ושמו הרב
דר סאטר פון בעש"ט הס	של הבעל שם טוב זיין וואונג	ר' (אליעזר) עס איז גווען איין
גוואונט במדינת וואלחיי ביי	וואר אין מדינות וואלחי נעבין	רב ר' אליעזר ער האט גוואונט
די גרענק איז ער מיט זיין ווייב	איין גרעניץ. אמאל זענן אן	איז וואלחיי זענן אן גפאלן
שוין אלט גיוועזן אמאל זענן	גיספאלין גולנים אין דר שטאט.	טאסרן אונ האבן גחאפט הרב
גיקומן רויברש אין דר שטאט	אין האבין גידויכט דיא גאנצי	ר' אליעזר אין דער שביה
אריין האבין זיין איהם	שטאט. אין האבין גינומן תפוס.	אין זיין ווייב איז אנטלאפן
גיסאנגין אונ זיין ווייב איז	הרב ר' אליעזר. זיין ווייב איז	גווארן אין אים האבן זיי אוועק
אנדרי שטאט אריין אונ פר	אבר אנטלויפן גווארין: אין	גפורט אין איין ווייטי מדינה
גרויש ארמקייט איז זיא	איין אנדרר שטאט אריין. אין	ווי קיין יהודים זענן גיט דא
גיווארין איין הייבאם אונ פון	וועגן איר גרושי ארומט. איז	אין האבן אים פר קופט צו איין
דעם איז איר פרנסה גיוועזן	זי איין הייב אס ווארדין. דעם	שר הס ער גושא חן גווען ביי
אונ איר מאן מוה"ר אליעזר	הרב ר' אליעזר הבן די גולנים	דעם שר מחמת ער האט אום
האבין די רויברש גפירט אין	אורעק גיפירט. אין איין ווייט	ערונצט גדונט דר שר הס אים
איין ווייטי מדינה אריין וואש	אורט ווי קיין יהודים דארט	גמאכט שאפן אובר גאר זיין
וואונגן דארט גאר קיין יהודים	זענן. אונ האבן איהם דארטן	האב אין דר רב הס גבעטן דעם
גיט. אונ זיי האבין איהם	פר קויפט פר איין קנעכט.	שר ער זאל אים לאזן רואן
דארטין פר קויפט פר איין	הש"י הס איהם חן גנעבן. אין	אום שבת הס ער אום צו לוב
קנעכט אונ ער האט גדינט זיין	הס איהם גיועלט איבר זיין	גסון.
הער זייער באמונה אזו האט	גאנצן הויה. אין הס איהם	
ער חן בקריגן אין זיין הערנס	ער לויכט שבת צו הלסן:	
אויגין אזו האט פר איהם		
גיועלט ער זאל האבין צו		
שאפין איבר זיין גאנץ הויה:		

קטע זה נותן גם מושג על טיב התרגומים השונים. ומסתה מי שיבוא לתאר איזו הוצאה של, שכחי חכש"מ ביודית לא יוכל להסתפק בציון מקום ושנת הדפוס, אלא יצטרך גם לציין איזה תרגום הוא.

מלואים לביבליוגרפיה של חלקי פירוש המשנה להרמב"ם.

דרשימת חלקי פירוש המשנה להרמב"ם שפרסם מר א. יערי בק"ס שנה ט' ע' 101-109.
228-235, יש להוסיף חלקים אלה (ששלשה מהם נתפרסמו במכונת-כתיבת, ואחר יצא-לאור אחרי
פרסום הרשימה הנ"ל).

1. **Victor, Artur:** Mose ben Maimon's Mischna-Kommentar zum Traktat Chagiga (Arab. Urtext mit hebr. u. deutscher Übers. nebst Einleitung u. Anmerkungen) [Maschinenschrift] 65,25 S. 4°—
Auszug: Breslau 1925: Volkswacht-Buchdr. 2 Bl. 8°.—Königsberg, Phil. Diss. v. 31. Juli 1925 [1926].

2. **Hoffmann, Nathan:** Mose ben Maimuni's Mischna-Kommentar zum Traktat Sota (Abschn. 1-6). Arab. Urtext auf Grund v. 3 Hss. z. 1. Mal hrsg. m. hebr. Übers., Einl., dt. Übers., nebst krit. u. erl. Anmerkungen.—Breslau 1933: Rotenberg 40, 30 S. 8°.—
Würzburg, Phil. Diss. v. 7. April 1933.

3. **Silber, Jesaja:** Maimonides' Commentar zum Traktat Baba Mezia Abschnitt VIII-X [Maschinenschrift] 57 S. 4°. —
Würzburg, Phil. Diss. v. 11. Dezember 1925 [1926].

4. **Carlebach, David:** Der Misnah-Kommentar Maimunis zum Traktat Meila (Abschnitt I, II u. III) im arabischen Original u. mit berichtigter hebr. Übers. z. erst. Mal hersg. u. mit krit. u. erläuternden Anmerk. versehen [Maschinenschrift.] Getr. Pag. 4°. —
Auszug in: Jahrbuch d. Phil. Fak. Köln 1923-24 S. 37-38.—Köln, Phil. Diss. v. 27. Febr. 1924.

ב. שמחה'ס (ברלין)

תקון

אחרי שנדפסה הבקורת שלי ב"ק"ס שנה י"א עמ' 451 סי' 1505 העירנו ידירי הדיר
מ. זולאי על צלום מכין F הנמצא במכון לחקר השירה העברית ובו ניכר כי השורה 10
בעמ' ל': [גר] ליק' אינה שייכת לפוסקא שלפניה. גם המשלמה [יד] ליק' אינה אפשרית
כי "ליק' היא התחלת חיבה ולפניה חיבה בת שלש אותיות, אפשר "גהה", והגני בזה לחקן
את דברי שם.

א. ט. הברמן.

תקוני טעויות

בק"ס שנה י"א ע' 524 מס' 36 צ"ל "תרצ"ד במקום "תרס"ד".
בחוברת זו ע' 46 שורה 9 מלמעלה: לפני "העתידה" חסר "המפלגה".

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS	...	...	...	P. I
BIBLIOGRAPHY:				
Palestinian publications.	...	...	...	7
I. Periodicals: 7; II. Yearbooks and collections: 8;				
III. Books and pamphlets: 11.				
Hebraica and Judaica.	...	...	...	38
I. Periodicals: 38; II. Yearbooks and collections: 41;				
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 43; IV. Biblical studies: 44; V. New Testament: 53; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic literature: 53; VII. Jewish philosophy and religion: 67; VIII. Cabbalah and Hassidism: 69; IX. Liturgy, ritual, sermons: 70; X. History and related subjects: 71; XI. The Jews of today: 81; XII. Zionism and Palestine: 85; XIII. Ethnography, folklore, art: 93; XIV. Philology: 95; XV. Hebrew belles-lettres of the Middle-Ages: *; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 96; XVII. Yiddish belles-lettres: *; XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes: *; XIX. Juvenile literature: *; XX. Education and teaching: *; XXI. Text-books: *; XXII. Hebrew books on non-Jewish subjects: *; XXIII. Miscellanea: *.				
REVIEWS:				
By: B. SCHOCHETMANN: 12,77; S. D. F. GOITEIN: 16; S. MUNTNER: 19;				
M. D. COHN: 29; N. BENTWICH: 35; M. Z. SEGAL: 45; S. LIEBERMAN: 54; S. B. WEINRYB: 75.				
A. YAARI: B. Wachstein (Obituary)	...	...	...	97
STUDIES:				
B. WACHSTEIN: Bibliography of wills (concl.)	...	...	...	98
P. KON: Contribution to the history of the Rom printing-press at Wilna	...	...	...	109
J. POGRABINSKI: Ahad Haam; a bibliography (concl.)				116
A. M. HABERMANN: The printers Isaac, Yom-Tob and Jacob, the sons of Avigdor ha-Levi Kazzab of Padua	...	...	...	125
A. YAARI: Miscellaneous bibliographical notes.				
10. Three Yiddish translations of "Shibbe ha-Besht"				129
NOTES:				
A. Z. AESCOLI: Addition to the bibliography of Yemenite Jews				108
B. SIMCHES: Addition to the bibliography of Maimonides' Mishnah-commentary	...	...	...	132
A. M. HABERMANN: Correction	...	...	...	132
ERRATA	...	...	...	132

*) Omitted in this number for want of space.

KIRJATH SEPHER

QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

TWELFTH YEAR. NUMBER ONE.

JERUSALEM, APRIL, 1935

Jerusalem, P. O. B. 1047

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה שתיים-עשרה, ב.

ירושלים, תמוז, תרצ"ה

כתבת המערכת: ירושלים, ת. ד. 1047

התכנ

ק' ידועות בית הספרים
135

ביבליוגרפיה:

141 דפוס ארץ ישראל

א. ספרות עתית 141; ב. קבצים ומאמרים 142; ג. ספרים וחברות 146.
163 הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 163; ב. קבצים ומאמרים 165; ג. ביבליוגרפיה ותולדות
החכמה 167; ד. מדע המקרא 168; ה. ברית חדשה 172;
ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 173; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 176;
ח. קבלה וחסידות 180; ט. תפלה ועבודה, דרשות 181; י. היסטוריה
והסרעים הקרובים אליה 183; יא. עם ישראל בהווה 189; יב. ציונות
וידיעות א"י 194; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 208; יד. כלשנות 212;
טו. ספרות יפה עברית חדשה 213; יז. ספרות יפה יודית 213;
יח. ספרות ספרדית-יהודית 217; יט. ספרות יפה לועזית על נושאים
יהודיים 218; כ. ספרות הנוער 221; כא. חנוך והוראה 222;
כב. ספרים למדע 225; כג. ספרים למדע כלליים בעברית 226; כד. שונות 228.

בקרורות:

ח. רוזנברג: ת. י. ד. אוולא, ס' מעגל טוב השלם ...
146 ...
171 ש. איונשטדט: J. M. Mittelman, Der altisrael. Levirat.
י. פרוס-חורב: מסכתות דרך ארץ, הוצאת מ. היגער ...
174 ...
184 ב. שוחטמן: ש. שווארצבארד, אינם לויף מן יארן ...
188 ...
203 ב. מולר: C. Watzinger, Denkmäler Palästinas ...
ש. ד. גויטוין: סעיד עבד, کتاب الطرفة الباهجة في الامثال والحکم

العریة الدارجة ...
207 ...
208 א. יערי: ז. זילבערצווייג, לעקסיקאן פון יידישן מעאסער, באנד 2
י. גוטסמן: כתבי חירושוס, תרגום א. שור ...
226 ...
229 א. מולר: שאול חיות ז"ל ...

מאמרים וחקירות:

י. ריבקינד: ספרות ההגדה של פסח ...
230 ...
א. יערי: לקוטים ביבליוגרפיים: יא. הדפוס העברי בלאשצוב.
238 יב. כללי-כתוב לרשון יודית משנת תקע"ט
י. הויזפרין: עוד על ועדי פולין ולומא ביחסם אל הספר ...
250 ...
א. ז. אשכנזי: הפלשים, ביבליוגרפיה ...
254 ...

הערות:

א. אורבך: פעות קורא בכ"י הלכות גדולות ...
266 ...
266 ספרות ליובל חרמב"ם ...

ידיעות בית-הספרים

(ניסן-סיון תרצ"ה)

התפטרותו של ד"ר ברגמן מהנהלת בית-הספרים

האוניברסיטה מודיעה:

ד"ר ה. ברגמן, מנהל בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי משנת 1920 ואילך, פנה עוד לפני כמה שנים להנהלת האוניברסיטה בבקשה לשחררו מעבודתו בבית-הספרים, כדי שיוכל להתמסר לגמרי לעבודתו המדעית בשדה הפילוסופיה החדשה. עם כל החשיבות שראו הן חברי הנהלת האוניברסיטה והן העובדים המדעיים בפקלוטה למדעי-הרוח בבקשתו זו של ד"ר ברגמן, לא היתה להנהלת האוניברסיטה האפשרות למלא את הבקשה. מפני שלא עלה בידה למצוא ממלא-מקום ראוי לכך. למרות השתדלותה המרובה במשך שנים אחדות. עכשו שנמצא פתרון מתאים לשאלה זו, הסכימה טוף-סוף הנהלת האוניברסיטה לבקשת הד"ר ברגמן. ד"ר ברגמן ימשיך לנהל את בית-הספרים עד 1 באוקטובר 1935.

פרנקפורט-דמיין לטובת בית-הספרים

חברת ידידי האוניברסיטה העברית שנוסדה לפני שנה בפרנקפורט-דמיין בנשיאותו של מיי-שהיה יועץ-העיר ד"ר מכס מיכל, שלחה בזמן האחרון את בכורי פעולתה לטובת בית-הספרים. המשלוח הכיל חמש תיבות-ספרים. רובם ספרים שנקנו לפי דרישות הקוראים ולפי הצעת הנהלת בית-הספרים. ביניהם ספרים חשובים מאד, כגון פרסומי-המשלחת לבבל של האוניברסיטה בפנסילבניה (20 כרך). אוסף כתבות בכתבי-היתדות הנמצאות במוזיאום הבריטי ועוד.

מתנת סיר רוברט מונד

עפ"י בקשת הנהלת בית-הספרים רכש סיר רוברט מונד (לונדון) בזמן האחרון בקשר להנהגת לימוד האגיפטולוגיה באוניברסיטה שורה של ספרים חשובים מאד באגיפטולוגיה, שיצאו-לאור ע"י מוסדות ומו"לים יחידים. נזכיר מביניהם את ההוצאות של *Fondation égyptologique Reine Elizabeth*, את המלון הגדול *Erman-Gradow, Wörterbuch der ägyptischen Sprache* ואת הספר *H. Gauthier, Le livre des rois d'Égypte*. מתנה זו תשמש יסוד טוב למחלקה אגיפטולוגית בבית-הספרים.

פעולה למען בית-הספרים באנגליה

הלשכה הראשית של ההסתדרות הציונית שלחה בזמן האחרון תיבת ספרים חשובים. המשלוח כלל כרכי 1934 של כתבי-עת מדעיים חשובים ופרסומי חברות מדעיות, מתנת לידי שוקסטר, להשלמת מתנותיה לשעבר. — קומנדר א. לוקר-למפסון, חבר בית-הנבחרים, נדב שורה של ספרים היסטוריים חשובים, ביניהם כל אגרות נפוליון (32 כרך), תולדות אנגליה מאת רנקה (7 כרכים) ועוד, וגם ספרות יפה קלסית. — פרופ. ג. פ. גוטש (Gooch) שלח מלבד כל חבורי עצמו גם שורה של ספרים חשובים ויסודיים בתולדות התקופה החדשה.

ארכיון שורצברד

ועד המשלחות היהודיות בפריז שלח לבית-הספרים את כל הארכיון הנוגע למשפט שלום שורצברד שהרג את פטליוורה לשם נקמה על פרעות אוקרינה. הארכיון כולל את כל המכתבים של הועדה להגנת שורצברד, וגם כל חומר הסגוריה ובתוכו גביות-עדות על פרעות אוקרינה בשנות תרע"ח-תרפ"פ מפי מהגרים, ספרים, קטעי-עתונים וכו' על הפרעות ההן. מלבד זה כולל הארכיון מכתבי שורצברד עצמו וידיעות-העתונים על מהלך המשפט.

מתנת ממשלת מצרים

מחלקת-המידות של ממשלת מצרים שלחה אטלסים וספרים חשובים שהוציאה-לאור, ביניהם:

Atlas of Egypt 1928; Meteorological Atlas of Egypt 1931;
Views of typical desert scenery in Egypt 1931. ועוד.

מתנת המכון האי למדעי המוסיקה ("Mailamm")

בהשתדלות המכון האי למדעי המוסיקה בניו-יורק (היורמר לזר סמינסקי) נתעשר אסף ספרי-המוסיקה שבבית-הספרים במתנות חשובות מאד: הגב' אתל ס. כהן (ניו-יורק) נדבה את המהדורה החדשה בששה כרכים של Grove's Dictionary of Music and Musicians. — המולים לתוינגינה א. צ. שיךמר מוסיק קא. (בוסטון) נדבו שורה של ספרי תוינגינה מאת יוצרים יהודיים בס"ה 85 כרכים.

מתנת הקהלה היהודית בבודפשט

הקהלה היהודית בבודפשט שלחה לבית הספרים תיבת-ספרים שכללה 65 כרך, כולם ספרות יפה הונגרית, קלסית ומודרנית.

מתנת דר' מ. בודנהימר

היועץ המשפטי ד"ר מ. בודנהימר, שהתישב בזמן האחרון בירושלים, נדב שורה של ספרייסוד במקצוע המשפט, ביניהם קובץ פסקי-הדין בבית-דין של הריץ בענינים פליליים (70 כרך לערך), כתייצת חשובים במשפט כגון Deutsche Juristenzeitung 1921-1935 ועוד.

תעודת הודית ממשרת סרביה בהצהרת בלפור

ד"ר אלבלה, חבר המרכז הציוני היוגוסלבי ומ"מ ברית-הקהלות ביוגוסלביה הביא את עצם התעודה של הודית ממשרת סרביה בהצהרת בלפור שנשלחה אליו ע"י ד"ר מילנקו, שהיה אז ציר סרביה בושינגטון ואח"כ מיניסטר לעניני-חוץ. התעודה נכתבה סמוך לפרסום הצהרת-בלפור.

כתב-יד של "מורה נבוכים"

בית הספרים רכש לפני שבועות אחדים כ"י של ס' מורה נבוכים, כתוב על קלף בכתיבה רבנית בערך מהמאה החמש-עשרה. על הגליונות מועתקות הערות ר"ש אבן תבון לתרגומו. כה"י מכיל הרבה שנויי נוסחאות.

השתתפות בית-הספרים בתערוכות, ימי ביאליק

לתערוכות-התרבות שנערכו באביב שנה זו בתל-אביב בשם ימי-ביאליק השאיל בית-הספרים למעלה מאלפיים ספרים עתונים ומפות, וביניהם יקרי-מציאות כגון דפוסי צפת הראשונים, מפות קדומות פיתוחי-נחשת ועוד. שנים מפקידי בית-הספרים עסקו בסידור תערוכות אחרות. מר א. יערי סידר את תערוכת הספר העברי בא"י ואת תערוכת מפות א"י ומר ב. שוחטמן סידר את תערוכת ביאליק.

מתנות שונות

מר אלפרד אדלר (פריז) שלח את ההוצאה הראשונה של ס' חסידים, בולונייאר רצ"ח. — מר ארתור ס' אונג'ר (ניו-יורק) חתם על כתייצת ברפואה בשביל בית-הספרים. — מר שלמה אשכנזי (בוטשאטש, גליציה) שלח שני כ"י חדשי-הלכות מאת אביו ר' אשר אנשיל אשכנזי ז"ל. — בהשתדלותו של ד"ר י. א. דה-בולטון נדב מר יוסף אליהו ברזילי שורה של כרכי-עתונים ספרדיים-יהודיים, ביניהם העתונים: לה בירדאד, איל פואיב'לו, לה רינאסיסנייא ג'ודיאה, איל ג'אקוטון, שארלו, לה איספיראנסה ועוד, וגם שלשים ספרי-לאדינו שנדפסו בדור האחרון. — מר משה בן-הרדט (ברונקס) שלח הוצאה ישנה של

ס' מנורת המאור. - העורך מר י. בר-שירה שלח גליונות העתון הנאצי-אנגריף, שבהם נדפס תאור של מסע נאצי לאי. - הרב ר' אהרן ברנשטיין שלח ספרים הונגריים-יהודיים שונים. - פרופ. א. י. גולדפרב (ניו-יורק) שלח כרכים רבים של כתבי-עת ברפואה. - מר אלכסנדר גורביץ (חרבין) שלח 3 כרכים של העתון 'הדגל' (1932-1934) שיצא לאור בחרבין. - מר משה הימלפרב חזר ושלח חבילה של חוברות עתונים וכתבים שנדפסו באי. - מר משה וילבושביץ (חיפה) שלח כ"י של פרוש ערבי לפרקי אבות. - ד"ר הנרי י. נקטל (ניו-יורק) חזר ושלח שורה של עתונים במקצוע רפואת השנים. - מר יעקב וֶרְנֶר (Piet Retief, אפריקה הדרומית) הביא אתו בבקרו את בית-הספרים כ"י יפה של ס' 'עץ חיים' לר' חיים וויטאל. כה"י היה שייך לפנים לאבי המנדב, הרב א. ורגר, רב לעדת מחזיקי הדת בלונדון. - פרופ' טאו ב (טימישור, רומניה) שלח ספרים בענייני-יהדות. - הגב' הדויג יואל (בזל) שלחה ספרים שונים מעזבון אחיה פרופ. קרל יואל. - מר יוסף מרדכי (קרמנשה) נדב כ"י פרסי באותיות עבריות המכיל ספרים אחדים, ביניהם שנים מהמשורר עמרנני והם 'חנוכה נאמה' ו-'תפסיר מסכת אבות'. - מר דוד ליכטיג (לונדון) שלח ספרים עתיקים יקרי-מציאות. - אגודת Alpha Epsilon Phi Sorority (ניו-אורליאנס) תרמה 125 דולר לטובת בית-הספרים; חוג ידידינו בקליפורניה ישתמש בכסף זה לשם חתימה על עתונים חקלאיים בשבילנו. - מר טוביה סלומון (שטרסבורג) שלח ספרים וחוברות בענייני כימיה. - הגב' פ. ד. סמואל (לונדון) חתמה על כתבי-עת בפסיכולוגיה בשביל בית-הספרים. - מר הרמן ט. ראדין (ניו-יורק) שלח את הספר 'תהלים שלשלמה' בתרגום אבי המנדב דר' אדאלף מ. ראדין, שנדפס עתה רק בשנים-עשר אכסמפלרים עפי' הדפוס הראשון בעתון 'העברי' משנת 1892. - מר אוסקר שטרסאו (וינה) חזר ושלח אסף כתבים ומודעות מימי המהפכה בשנות 1848-1849. - פרופ. פישל שניאורסון, שביקר בארץ, נדב את כל חיבוריו.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים

בשלושת החדשים האחרונים נדבו למחלקה זו (אסף אברהם שבדרון): ד"ר אפרים אורבך (ולוצ'וק, פולין): מכתב המלצה מאת ר' אריה לייב קצנלנבויגן אבד"ק בריסק דליטא; פרופ' אברהם ארליך (ע"י חברת דורשי האוניברסיטה העברית, לבוב): כתבים ומכתבים מגדולי התורה שבמאה התשע עשרה כגון ר' אברהם צבי איזנשטט, ר' מרדכי צבי אורנשטיין, ר' ענזיל צוומיר, ר' שלמה קלוגר, ר' יצחק דב במברגר, ר' ש. נ. אלנברג ועוד, ומלבד אלה כתיי של המלכים מכתבים של אדולף שטנד ועוד; פרופ. ד"ר רוברט ארגולד (וינה): אוטוגרף

של חוקרי מחלות העור, פרופ' מוריץ קפוזי (כהן) וכמה תמונות של אישים מפורסמים; דר' הוגו באואר והגב' אירנה דרמשטטר (פרנקפורט דמיין): תמונות גיאורג שפיאר ואשתו, מיסדי קרן המכון שבו עשה פאול ארליך את נסיונותיו לגלוי הסלורסן; המוזיאום היהודי בברלין: תמונות הרב ר' יוסף דוד זינצנץ (יד דוד), ראש הסנהדרין של נפוליאון, ושל המקובל ר' חיים שמואל יעקב פֶּלֶק, הבעל-שם מלונדון; ד"ר ש. ברנשטיין (ניו-יורק): חמשה מכתבים מאת פרץ סמולנסקין, כתובים, כנראה, ליהליל, ומכתב מאת הנס הרצל על המצב החמרי של גיסו ושל ידידו מוליו; מר יהודה גרזובסקי (ת"א): כמה מכתבים מאנשים חשובים, בעיקר מלפני המלחמה, ביניהם מאת ש. בן-ציון, בן אביגדור, אברהם לודוויג, י. ב. לבנר ועוד; מר גינטר דֶּמַן (ברלין): אוטוגרף של הודיני, הנחשב לגדול אמני-הקסמים שבכל הזמנים; הגב. מגנה הֶרְטוֹיג (קופנהגן): אוטוגרף של גיאורג ברנדס; הגב' יוסיפנה וינטר (וינה): מכתב הפרופ. לכימיה באוניברסיטה שבינה, ד"ר אדולף ליבן; פרופ. אוטו ורבורג (ברלין): מכתב דר' מרטין פיליפסון, בדבר עזרה ליהודי גליציה ורומניה, ומאת הועד הפועל של הקונגרס הציגוני בחתימת הרצל; מר מנחם זהרונים (פתח-תקוה): מכתב קלמן שולמן; מר ד. ש. ון זיידן (הג): מכתב טוביה מיכאל קרל אשר, בעל פרס נובל לשלום; ד"ר תיאודור זלוציסקי (ת"א): מכתב אוטוביוגרפי של הסופר היודי יצחק מאיר וייסנברג; מר מ. יֶרְבֶּלוֹם (פריס, ע"י מר ברל כצנלסון, ת"א): מכתב מאת רוזה לוכסמבורג על מצב רוחה במאסר; הגב' ג. כהן (ע"י מר א. הופמן, ברלין): תמונת בעלה המנוח הפרופ. לרפואה הנס כהן; הגב' מתילדה כהן-טרנרט (סקונינגן, הולנדיה): פורטריטים של אביה, הציר יוסף איזראלס (מהם בחתימתו) ושל אמו והסבתא שלו ושל בנו הציר יצחק איזראלס; הרב הראשי ד"ר עמנואל לוֹ (שגדין): כתיב בדבר צמחי התלמוד ומכתבים מאת החוקרים אברהם ברלינר וזאב בכר; אלמנת הסופר היהודי-הגרמני שמואל לובלינסקי (ברלין): תמונת בעלה המנוח; האינג' א. לוריא (וינה): טבלת פורטריטים של יהודים אנשי שם באוסטריה מאמצע המאה שעברה, מר דר' יוסף מייזל (ירושלים): ציור מכתבים מעזבון חותנו שאול פנחס רבינוביץ (שפ"ר), ביניהם מכתבים מאת מאיר איש שלום, הרב נפתלי אדלר, מ. ברן, הרב גידמן, דר' הירש הילדסהימר, א. א. הרבבי, ש. ז. ח. הברשטס, דר' יוסף חזנוביץ, משה ליב לילינבלום, דוד קיפמן, י. ל. קצנלסון (בוקי בן יגל), הרב יצחק יעקב ריינס, אליעזר רוקח ועוד, מלבד זה נמצאים בצרור הרבה מכתבים ודו"חים שנשלחו מאגודות חו"צ בערי השדה אל הועד המרכזי של חו"צ בורשה, מהם הדנים באספת קטוביץ, הפרטיכלים של הועד הפועל ליסוד מזכרת משה משנת תרמ"ז, תעודות שונות בעניני התנועה הציגונית וכמה פורטריטים של אישים יהודים (מספר חסיבות, כ 50 בערך, נדפסו ע"י א.

דרויאנוב ב-כתבים לתולדות חבת ציון' כרך שלישי); הגב' לאה פרושנסקי (חיפה): תמונות של אנשי-מעלה שונים, ביניהם ביקונספילד בתוך משתתפי הקונגרס בברלין, צלום משותף של פרץ ודינזון עם אוטוגרפים שלהם ועוד; הגב' רבקה קוהוט (ע"י דר' סטיפן ויז, ניויורק): שני מכתבים של מכס נורדאו; פרופ' ד"ר יוסף קלוזנר (ירושלים): מכתב יחיאל צ'לנוב משנת תרע"ג בענין ההכנות ליסוד אוניברסיטה בירושלים; מר יהושע השיל קלמן סיננובסקי (ביליסטוק): פנקס אגודת 'חובבי ציון' נוסדה... שנת התרמ"ב לפ"ק ביאליסטוק; פרופ. אוטו קסנר (המבורג, ע"י ד"ר רובינוב והגב' הלגה מלכיוור, הנריקס-הולם): מכתבים ותמונה של אביו, הפרופ. לפתולוגיה בליפסיה, ד"ר יוליוס להנקים; מר יוסף רוזנטל (ירושלים): שני מכתבים מהנס הרצל; ד"ר בצלאל רות (לונדון): כמה תמונות של אישים חשובים, ביניהם של הרופא דר' יצחק שומברג ואחיו הרופא ר'לף שומברג, הבנקאי אברהם גולדסמיד, ברון ד'אגילר, ישראל זנגוויל ועוד; הגב' צילה רפפורט (ע"י חברת דורשי האוניברסיטה בלבוב); 4 מכתבים של האדמו"ר ר' משה יהודה ליב מססוב ומכתב מר' מאיר קריסטימ-פולר אביד בברודי (יד המאיר); מר יוסף שפירא (תל-עדשים): תמונת גיסו יוסף ויתקין.

ע"י נגיד האוניברסיטה י. ל. מגנס נקנה מקרן מיוחדת ונמסר לאסף שבדרון דף מתרגום תהלים של משה מנדלסון בעצם כתב ידו, הכולל את הפרקים ח' וצ"ב ובו למעלה מעשרים שנויי-נוסח לגבי התוצאה הוינאית משנת 1838.

סמטיסטיקה

בשלושת החדשים האחרונים אפריל-יוני 1935 נרשמו 3003 ספרים ב 5289 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום 1 ביולי 1935 ל 217.596 ספרים ב 296.525 כרכים. בחוברת הקודמת יש לתקן: מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום 1 באפריל ל 214.623 ספרים ב 291.361 כרכים.

ביבליוגרפיה*

דפוסי א"י.

א. ספרות עתית.

374. ברית עם; כמאון הכרית העברית הקולומית. תל אביב, (דפוס
"ספר" ו"ארץ"), תרצ"ד. 23 : 30.

תכופות ההופעה לא נזכרת. גל' א' (על המעשפת רשום "חוצאה חרשעמית") יצא
בכיו באייר, ב' — בד' באב, ג' — בכ"ב באב, ד' — כ"י כאלול, ו' בי"ד בחשון תרצ"ה.
האחראי: [יוסף] כורל א.

375. בת קול העתונות לארץ ישראל. Bat-Kol; Presse-Revue
für Palästina. תל"א אוכ"כ, ס. גרינבוים את. ז. חסיד, דפוס הרשכאוס, 1934: 24, 34.
שבועון. — האחראי: א. ברלינר. — גל' א' יצא ב-20 בנובמבר. עברית וגרמנית שור
מול שור.

376. צלילים; גליונות לשקט המוסיקה בירושלים. מופיעים אחת לחדש
על ידי ועד מניף המורים בירושלים בעריכת יוכבד דזס טרוקסקי, ירושלים,
תרצ"ד: 21 : 17. הקשנרף מכתב מכונה בצד אחר של הדפוס. — גל' א' יצא באייר.

377. "Yakhin" leaves. Tel-Aviv, ("Yakhin"), 1934. 21 : 26.
מהמעשפת. — בהקשנרף. תכופות ההופעה לא נזכרת. גליון א' יצא בינואר, ב' — באפריל.
את העתון בעברית ראה ק. ס. שנה י"א ע' 275; ביוזית שם ע' 415.

378. الوحدة العربية، جريدة عربية يومية سياسية جامعة. The
Arab federation. القدس، مطبعة الوحدة العربية، 1935—1353.
69 : 39.

האחדות הערבית. עתון יומי בערבית. המו"ל אפיל אלגורי. גליון 2 יצא ב-17
בסברואר 1935—13. דו אלקעדה 1353, והוא נמנה כמספר 48 של השנה השניה, בהמשך
לעתון שיצא באנגלית באותו השם; ראה ק. ס. שנה י"א ע' 8 מספר 7. — גליון 33 של
העתון הוא. מיום 20.34, הוא המספר הראשון שיצא בתערוכת של אנגלית וערבית.

* הביבליוגרפיה הזאת מציינת את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך. —
המספרים בסוף כל ספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

ב. קבצים ומאמרים.

379. ארחה: קובץ לדברי ספרות. תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר),

תרצ"ד. 199, II ע. 16: 24.

הקבץ כולל: שירים מאת י. סג, א. ברוידס, י. עוגן (פואימה: אניה מול רוח), ש. שלום (פואימה: מגלת קנאות), פ. לנדור, צ. קרול, שרה טוביה, ש. סלצר, א. פינקרפלד. — ספורים: י. חנני: הדרך אל עצמה; י. אריכא: בסגורים; ש. קדרי: אהבה זרה; מ. עובדיה: במפלשי הכרכים; יהודה יערי: חתנתו של מנחם; א. פישקין: מעבר לכל; א. שמאלי: ברמזות; עוזי אפנדי (בר אדון): בליחות חורף עם עדרים; ש. לוי: הניחות המעון. — י. זרחי: השקאה (קטע מרומן); מ. שמואלי: בימי חוסר עבודה (קטע מספור). — מאמרים ורשימות על עניני ספרות ואמנות מאת א. ברוידס, י. ארליך, מ. מוחר, פ. ליפובצקי וי. אבנר.

380. הארץ. רבנו משה בן מימון, למלאת שמונה מאות שנה להולדתו,

ד' תתצ"ה ערב פסח ה' תרצ"ה. חוברת א"ב. 2 חוברות. ותל אביב, דפוס הארץ,

תרצ"ה. II, XIII, II ע. 143 עמודות; 92 עמודות. 25: 29.

(הארץ. גיליון 4788, 4797).

התוכן: חוב' א': מ. גליקסון: חייו ופעלו... — א. י. קוק: דמות דיוקנו של הרמב"ם ז"ל. — ש. ברנפלד: משה עד משה. — א. קאמינקא: האמונה והבקרת השכלית במפעלו של הרמב"ם. — י. מינץ: דמותו הרוחנית של הרמב"ם. — ש. קרויס: שרידים מוחשיים מחיו חלדו של הרמב"ם. — י. בן זאב: על מקום מושבו של הרמב"ם במצרים. — א. קאמינקא: עוד דברים אחדים על קברו של הרמב"ם. — ש. אסף: מקום קבורתו של הרמב"ם ז"ל. — ה. כהן: לאפה של תורת המוסר להרמב"ם. — צ. דיונרדוק: בקשת התכלית. — א. שמואלי: הרמב"ם, פילוסוף ההומאניזם. — א. ויזנסקי: תמונת העולם של הרמב"ם. — א. מ. פויא: הרמב"ם בתורת רופא. — ו. שווינסהוימר: הדמות הרפואית של הרמב"ם לאור המדיצינה של ימינו. — י. אחרני: הרמב"ם — זואולוג. — א. פרינקל: על עבודתו של הרמב"ם בשדה סוד העיבוד והתכונה. — י. קרץ: הרמב"ם. — מ. צ. סגל: הרמב"ם והמקרא. — ד. פויכטוואנג: הליכות עולם לו... — א. אפסוביצר: חקר הלכה במשנה תורה. — נ. סוקולוב: תוך כדי למוד. — חוב' ב': י. קלוגר: הנשר הגדול. — י. גוסמן: המושבים הדתיים בפילוסופיה של הרמב"ם. — ש. ראבידוביץ: חובתנו המדעית למורה נבוכים. — מ. גליקסון: הרמב"ם והלשון הערבית. — ד. ולין: מחשפות הרמב"ם ותכונותיו. — נ. מלושץ: נר המערב ושמש המזרח. — ש. י. גליקסברג: הרמב"ם הדרשן. — ח. העליר: ספר המצוות שהיה ביד הרמב"ן. — א. ל. מדברי הרב (לקוטים).

381. בתלמים: לתנועת המושבים. היו. תל אביב, ועד המושבים והארגונים,

דפוס הפועל הצעיר, תרצ"ה. 76 ע. 15: 22.

האחראי: ש[מואל] דיין. יצא בסבת. ראה גם ק. ס. שנה י"א ע' 415.

מאמרים ורשימות מאת י. ברומברג, ש. דיין, ש. שטרנברג, ד. ברש, צ. גרינשפון, י. שפירא, י. מדרשי, י. אורי ואחרים. בסוף החוברת ע' 65-76: [מדרש] ק[ושניר]: ביבליוגרפיה בשאלות יסוד מושבי עובדים, כבושיהם, לבטיהם וארגוניהם משנת תרס"ח לתרצ"ד.

382. דבר: מוסף לשבתות ולמועדים כ"ג (כרך י'): לזכר הסורה;

שמונה מאות שנה להולדת הרמב"ם. תל אביב, י"ד ניסן תרצ"ה. 12 ע. 28: 45.

התוכן: נ. טוקולוב: תהלה למשה. — י. אבן-שמואל [קופמן]: פרקים על הרמב"ם. — א.
ז. רבינוביץ: ממה שנעשה וממה שצריך לעשות. — מדברי הרמב"ם, מסודרים בידי מ.
שטרנברג. — מ. שטרנברג: משנתו הפילוסופית. — י. ברגמן: בפי האגדה. — ח. נ. ביאליק: מכתב
בענין משנה תורה. — י. ששירא: בענין הגאולה. — ק: קצור תולדות הרמב"ם. — בספרות ובאמנות.

383. ההד. שנה עשירית חוב' ז': חוברת לכבוד רכנו משה בן מיטון
ז"ל כחמלא כיום י"ד ניסן שמונה מאות שנה להולדתו. ירושלים, ניסן תרצ"ה.
ע. 21: 27.

העורך והמ"ל: ח. בורנשטיין. — מתוכן החוברת: ר' ב. בהתקדש החג. — א. י.
קוק: לאחדותו של הרמב"ם ז"ל. — י. רייכר: עם הרמב"ם. — ר"א מלוגיל: על הרמב"ם.
י. ר. הולצברג: שיטת המוסר של הרמב"ם. — רב צעיר: "דבר גדול" ו"דבר קטן". — א.
גוססטינר: ה"מורה" וההמון. — א. י. שחראי: נצח ישראל. — א. ג. רבינוביץ: משירי הרמב"ם.
...א. מ. ולקובסקי: בעקבותיו. — מ. ברוור: לברור שנת לידתו. — א. מ. הברמן: פומן נאה
לר' יצחק. — ...צ. רמון: בן-ימיו. ...

384. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הקבוץ המאוחד.
חוברת טכפנים; הוצאה חד פעמית. עין חרוד, הקבוץ המאוחד, (תל אביב,
דפוס אחדות), ינואר 1932. ע. 55. 17: 24. האחראי: י. בנקובר.
התוכן: מועצת הקבוץ המאוחד בגבעת ברנר (4-8 דצמבר 1931). — את הקורס ראה
ק. ס. שנה פ' ע' 406. ראה גם ק. ס. שנה ר' ע' 401.

385. חרות; ילקוט של פסח. תל אביב, המרכז לנוער של הסתדרות
העובדים בא"י, (דפוס "ספר"), תרצ"ה. 184, 131 ע, תמונה. 12: 17.
==ספרות המרכז לנוער, חוברת פ"ו.

"החומר שבספר לוקם... בן התורה, האגדה התלמודית והמדרשית, מפילון ומיוסף בן
מתתיהו ומספרות ימי הביניים, מהספרות העברית החדשה ומספרות העמים. (מההקדמה).
כמה דברים תורגמו לשם הקובץ הזה.

386. ירושלים. האוניברסיטה העברית. לשם וליזכרו של חיים
נחמן ביאליק ז"ל (תרל"ז—תרצ"ד); דברו הספד שנאמרו באוניברסיטה
העברית בירושלים כיום י"ט מנחם אב תרצ"ד. ירושלים, חכרה להוצאת ספרים
על יד האוניברסיטה העברית, (דפוס העברי), תרצ"ה. 24 ע. 14: 21.
התוכן: י. פ. מאנגס: פתיחה. — ג. ה. סורטשינר: ביאליק האיש. — י. קלוזנר: גדלותו
של ביאליק.

387. מאזנים. כרך ג' חוברת ד"ה (ט"ז—י"ז): לחג הרמב"ם (שמונה
מאות שנה להולדתו). תל אביב, טבת—אדר א' תרצ"ה. ע' 347-550. 18: 25.
העורכים: פ[ישל] לחובר ויעקב סיכמן.

התוכן: צ. דיונדרוק: מורה לדורות. — ח. י. רות: "שלטון השכל" — ח. שטרנוביץ:
לוא לא קם כמשה. — ה. בראדי: מכתמים על הרמב"ם וספריו. — ש. אסף: יהודי מצרים
בזמנו של הרמב"ם. — ח. שירמן: הרמב"ם והשירה העברית. — י. כהן: ראשים: שירים. —

ש. א. הורוץקי: הרמב"ם בקבלה ובחסידות. — נ. טוקולוב: תהלה למשה. — צ. קארל: ספר המצוות להרמב"ם. — ד. א. פרידמן: הרמב"ם כרופא. — ה. ברגמן: שלמה מימון ומשה בן מימון. — ש. ראבידוביץ: אדם ואלוה; סרק בתולדות האלהות של הרמב"ם. — י. ברגמן: הרמב"ם כמורה לעמו. — א. יערי: הרמב"ם באגרותיו. — ס. לחובר: הרמב"ם וההשכלה העברית בראשיתה. — י. טיכמן: בשולי היריעה.

388. המזרחי. רבנו משה בן מימון; חייו, ספריו, פעולותיו ודעותיו. קובץ תורג'ומסדקי ובתוכו ספר, מפתח הדרשות להרמב"ם מתוך כתב-יד יחיד בעולם. ערוך ומסודר ויוצא לאור לזכר מלאת שמונה מאות שנה ליום-הולדת שלו, בקריכת הרב יהודה ליב הכהן פישמן ובחוצאות המרכז העולמי של המזרחי. ירושלים, (דפוס העברי, תרצ"ה). [41 דף, 159, [11], VII, 145, 329 ע, פורטרט. 18 : 25. תעוד: מעין הקדמה. — א. י. קוק: הרמב"ם. — י. פישמן: חיי הרמב"ם, ספריו ופעולותיו. — העורך: סבוא (למפתח הדרשות). — מפתח הדרשות להרמב"ם (במספרים מיוחדים). — ב. מ. לוי: מדרשו הלכה ופסקי הרמב"ם לפי סדר התורה. — צ. חיות: מאמר דרכי משה. — י. נאכש: למשה (שיר). — ב. מוליראנו: דוגמאות מפירוש המשנה להרמב"ם בערבית. — ב. צ. ח. עזיאל: כוכב המזהיר. — א. גוטסדינר: המורה. — ש. ב. פלדמן: הרמב"ם גאון התחוקה. — מ. א. עמיאל: בעל החגיון. — י. ריכר: אור פני משה. — צ. קארל: פירוש המשניות להרמב"ם. — ח. ש. קוק: הערות לפירוש המשניות. — ח. ה. קלר: הרמב"ם בתור רופא ומרפא. — מ. ברלין: מורה הדרו. — י. א. הרצוג: סדר הספרים במשנה תורה להרמב"ם. — י. מירקין: עקרי הפילוסופיה הדתית של הרמב"ם. — ש. אסף: חזרה על יחסו של הראב"ד אל הרמב"ם. — צ. מ. רבינוביץ: יחס הקבלה והחסידות אל הרמב"ם. — מ. ש. גשורי: מוזיקה ופואיזיה בספרות הרמב"ם ותקופתו. — ש. בן שבת: מימון (מחקר פילולוגי). — ז. פישמן: רשימה ביבליוגרפית: (א) ספרי הרמב"ם (ב) הספרים והמאמרים שנכתבו על תולדותיו ודבריו ימי חייו.

389. מלקות לימים טובים, ווצאות לפועל על ידו שלשה דיונים מוסחים.

הל' אביב, (דפוס גוטנברג), תשרי תרפ"ט. 20 ע. 23 : 30. חד יומון החול.

390. מקומות המרפא בארץ ישראל. קובץ שני. הרצאות בועידה

הרפואית לעניני מקומות מרפא בארץ ישראל שנתקיימה בחל' אביב, בימים 12-13.

IV. 1931. בקריכת יוסף שטיין. י. לויב רוקח ודוד אורית. פרידמן. תל

אביב, הרפואה, (דפוס אחרות), תרצ"ד. [2] דף, 46 ע. 15 : 23.

הרצאות של א. ברך, ה. יפה, מ. בוכמן, י. שטיין, א. ביוחסקי, ד. גורביץ, א. בך

גפן, י. בן-דעגן. עם שער אנגלי על המעפפת. — את הקודם ראה ק. מ. שנת ה' ע' 26.

391. ניב הסמודגם. ירושלים, הסתדרות הסמודגמים של האוניברסיטה

העברית, (דפוס העברי), תרצ"ה. 79, [11] ע. 17 : 24.

החבורת כוללת: ח. ג. ביאליק: אל הסמודגם העברי. — מאמרים ורשימות על

האוניברסיטה, הסמודגם העברי וכו' מאת צימבל, אחי יצחק, אבן-ספיר, אלוגי, קרן, התרזות,

הרלינג, אלוגי. — ש. ע. אברמוב: על חנוכי העברי באמריקה. — מ. צ. בליצבלום: הסימני

התיאולוגי בברסלוי. — ש. גירוי: על האגדה של יהודי תימן. — י. הלפרן: הסמודגם העברי

(חומר ביבליוגרפי). — גם קצת ספרות יפה.

392. הסוכנות היהודית לאי. מחלקת העליה. עליה; קובץ עניני העליה. ב. ירושלים, מחלקת העליה של הסוכנות היהודית לארץ ישראל, (דפוס ווייס), תרצ"ה. 62 ע, [1] דף, XLVIII, 74-63 ע. 20 : 28.

עורך בידי [צחק] גרינבוים ו[שה] גרדון. — הקובץ הזה שונה מתקופתו הראשון הן בתכניו והן בהיקף החומר שניתן בו (מהתקדמות).

התוכן: י. גרינבוים: בעיות העליה. — ח. בילס: להערכת העליה בשנה 1934. — י. בכר: החוק והפרקטיקה בעליה. — ב. יפה: קבלת העולים וסידורם. — ד. גורביץ: 15 שנות עליה לאי. — 32 מבלאות סטטיסטיות. — הדו"ח הכספי של מחלקת העליה (1919-1934). — על הפרק: 4 רשימות (של י. רבינוביץ, י. דוידסון ועוד).

393. ספר השנה לבנין תרצ"ה 1934-1935. Palestine building annual. תל אביב, מסחר ותעשייה, (דפוס עזריאל), תרצ"ה. 60 ע, 22 דוחות. 23 : 31.

על המעמדת: בית ועיר... העורך: י. שופמן.
התוכן: י. שופמן: הבנין באי. — ק. הולדריי: תוכן עיר וכפר. — א. רמני: לקראת הסגנון המקורי. — ס. דוכן: דיני נכסי דלא ניידי באי. — א. וולפסנג: בעיות השיכון באי. — 9. קופמן: סצוקת הדירות והנועת השיכון. — א. ארגנשטיין: אבני הבנין באי. — אלבוס תצלומי עבודות אדריכלים ארצישראליים. — מדור שמושי.

394. עת לעת. (תל אביב, דפוס אחדות), (תרצ"ד). 15, [1] ע. 11 : 15.
— ספרות שי של המרכז לנוער, חוברת א'. — מהמעמדת.

395. הציוני המרכזי; הוצאה חד פעמית י"ד אב, תרצ"ד... תל אביב, (דפוס אמנות), תרצ"ד. [1] דף, 12, [2] ע, פורטרט, תמונות. 25 : 35.

396. קול אסירי ציון; יו"ל ק"י הועד הפועל של מנהל חברה לעזרת הנדרשים על היהדות, הציונות וכל קניני הלאום ברוסיה הסובייטית. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ב. 8 ע, פורטרט. 35 : 49.
חד יומון. — האחראי: 5. צנצפרט. — יצא בכ"ג באב. מאמרים ורשימות של ברשי, צנצפרט, כץ, סכתבים ממקומות המאמר והגירוש.

397. תרביץ. שנה ו' ספר ג' (ספר הרמבים של התרכ"ץ למלאת שמונה מאות שנה ליום הולדתו (י"ד בניסן ד"א תתצ"ה — י"ד בניסן ה"א אלפים תרצ"ה). ירושלים, חברה להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית, (דפוס עזריאל), תרצ"ה. [2] דף, 187, [5] ע. 18 : 25.
שער נוסף באנגלית:

The Maimonides book of Tarbitz... Jerusalem, 1935.
התוכן: ח. בראדי: קינת רמיה על הרמבים. — ד. צ. בנעט: לשרמינולוגיה הפילוסופית של הרמבים. — ש. ראבידוביץ: שאלת מבנהו של "מורה נבוכים". — ג. שלום: מחקר למקובל (אגדת המקובלים על הרמבים). — י. ג. אפשטיין: מכילתא וספרי כספרי הרמבים. — א. גולצק: גורמים משפטיים ביד החזקה להרמבים. — צ. קארל: הרמבים כפרשן החזקה. — א. ח. פריימן: תשובות ר' סימון חדיין אבי הרמבים. — י. פישל: מקאמח על הרמבים. — א. מרמורשטיין

ספר דיני תפלה ומועדים של ר' מימון אבי הרמב"ם. — העורך: להלכות ספר תורה, ש"בגנני מצרים... — יצא גם כספר מיוחד.

398. באניוונג; ארויסגעגעבן פון צ. ק. פון דער ארץ ישראלדיקער ארבעטער פארטיי פועלי ציון. תל אביב, (דפוס פועלי ציון), 1934. 32 עמודות. 15 : 22. חוצאה חד פעמית. — האחראי: מ[נוס] אלקון. — יצאה ב"ה 16 באוגוסט.

ג. ספרים ותוכרות.

399. אבינרי, יצחק [Isaac Avinery]. מלון חדושי ת. נ. ביאליק שבכתב ושבעל-פה, עם פרשת המשקלים בחדושי המשורר. תל-אביב, (דפוס גוטנברג), תרצ"ה. 103, [11] ע. 15 : 23. ביבליוגרפיה: ע' 101—103.

400. אוירבך, שלמה זלמן. ספר מאור אש; כולל חקרי הלכות חדושים ובאורים בענינים שונים הנוגעים לענין מאור האלקטריא בשבת ויו"ט, מאת שלמה זלמן אויערבאך. ירושלים, (דפוס מלומן), תרצ"ה. [4] דף, 212 ע. 18 : 25.

401. אוולאי, חיים יוסף דוד. ספר מעגל טוב השלם והוא ספור מסעות הרב ר' חיים יוסף דוד אוולאי אשר נסע ומבב בארצות שונות. יוצא לאור בפעם הראשונה על פי עצם כתבי ידו הנמצאים באנקונא ובניוארק עם הקדמה והערות ומראה מקומות על ידו אהרן פריימן. (חוברת שניה). ירושלים, מציצי נרדמים, (דפוס הספר), תרצ"ד. XI, 81—220 ע. 18 : 25.

שער נוסף ברומית: Chajim Josef David Asulai: Ma'gal-tob ha-saleh; itinerarium (1753-1794). ed. Aron Freimann. Jerusalem, Mekize nirdamim, 1934. חוברת א' יצאה בשנת תרפ"א; נדפסה בברלין, בדפוס אימצקובסקי.

חברת מציצי נרדמים הוסיפה זכות חרשה על זכויותיה הרבות בחוצאת הספר החשוב הזה. הוא אספקלריא מאירה מסבב אחינו בני ישראל שבמזרח ובמערב סומנו של המחבר ז"ל, כי בשליחותיו הקדושות הלך ונסע ממדינה למדינה ומעיר לעיר ובעיניו הסקוחות וברעתו הרחבה צפה והביט לכל הקהילות שעבר בהן וכתב על ספר את כל אשר ראה ושמע. נתארח במסעותיו אצל כל גדולי הדור ואנשי מעשה של עיר ועיר ולכלם בשם וקרא. הספר החשוב הזה מכיל שני מסעות כשדיר.

המסע הראשון (עמוד 1—46 בגדס) הוא בשליחות עיחיק ירושלים ת"ו. יצא מירושלים ביום 4 שבט תקי"ג והלך דרך עיחיק חברון, עזה ובמדבר ובא למצרים. בעיר גא אמון ירד באניה ובא לליוורנו ומשם פנה למזרח איפליא וסבב בערי איפליא מזרחית צפנית ובעיר וירונא פנה לצפון ובא דרך סירול לבאביריא ומשם לפסיים ומשם להולנדא ומשם לאנגליא ומשם לצרפת ודרך פאריס ופרובינצא חזר לאיפליא מערבית וסבב בערי פיסונפי וחזר לליוורנו ביום 5 ניסן שנת תקי"ז. בליוורנו הוא נתעכב יותר משנה המימה והדפיס שם ספרו. שער יוסף. ביום 26 סיון תקי"ז ירד באניה בליוורנו ובא לאיזמיר ומשם לקושטא ומשם ליפו. וביום 4 ניסן תקי"ח חזר ונכנס לעיחיק ירושלים אחר חמש שנים ומחצה שיצא משם.

המסע השני (עמוד 49—177 כנרס) הוא בשליחותה של עיר"ק חברון ח"ו. יצא מחברון עיר"ח חשון שנת תקל"ג והלך דרך עזה ובמדבר ובא למצרים. נתעכב שם כחשעה חרשים וביום כ"ב תמוז תקל"ג ירד באניה בעיר נא אמון ובא לתונס ביום י"ט אלול. נתעכב שם כשמונה חרשים וירד בספינה ביום ו' אייר שנת תקל"ד ובא לליוורנו ביום י"ז בו ומשם הלך וסבב בכל קהלות איטליא ובא דרך פימונסי לצרפת ואחר שסבב בכל קהילות צרפת הלך ובא דרך בלגיא להולאנדא ומשם חזר דרך בלגיא וצרפת לאיטליא וביום כ"ז אלול שנת תקל"ח הגיע בחזרה לליוורנו. ביום ז' חשון תקל"ט נשא את אשתו השניה בעיר פיזא ואח"כ נתישב בעיר ליוורנו. בשני מסעות הנ"ל בקר כל הקהילות שבארצות הנ"ל חוץ מכרך רומא וזה פלא ולא מצאתי מעם לדבר. אמנם זאת ידעתי מקונטרס אי' חשבונות שלו, כ"ז שיש בידו, ורשמתי אותו. בקריית ספר שנה ה' עמוד 391 שורה 1 ששלחו לו סעיר רומא נדבה 200 סקודי בשביל שליחותו חשניה.

עוד מכיל הספר, מעגל טוב השלם בעמוד 47 רשימות מרב חיריא מטהלוקת שקמה בשנת תקכ"ד בעיר"ק ירושלים ומסיבת המחלוקת הנזכרת יצאו וכתה חכמים מירושלים ובאו ליפו וללכת לקושטא ובסוף לא הלכו. בעמודים 177—180 יש קצת רשימות המחבר משנות תקל"ט, תקמ"ב — תקמ"ה, תקנ"ג—תקנ"ד. בעמודים 181—218 מפתח הספר שחברו דר' א. ח. סריומן (ירושלים), בעמודים 219—220 תיקונים ומלאים, ולפני הספר שלשה עמודים הקדמה מהמחבר, פ"י דר' אהרן פריימן (פ"מ).

חרב חיריא עשה שליחותו לא לבד באמונה רבה אלא היה מוותר גם כן חרבה על מדותיו לכבוד ארץ ישראל ושליחותה. הוא, שלא רצה לקבל בשנת תק"ך הרבנות דק"ק ספרדים (עיין עמוד 139, שורה 20—25) משום שלא רצה לנהג עצמו כרבנות, מקפיד הרבה על כבוד ארץ ישראל עד שאינו מקבל מלון שאינו לפי כבודה של ארץ ישראל (עיין לדוגמה עמוד 21, שורה 1, עמוד 54, שורה 27—34). הוא, שמעולם לא רצה לקבל חמיכה מהכולל משום שפק שלא היה בלב שלם (עיין ספר אגרות דרכ חיריא שהוצאתי לאור בשנת תרפ"ז, סימן כ"ז) מדבר עכשיו משפטים עם הפרנסים והגבירים המסרבים ליתן נדבה לארץ ישראל, או שרוצים לתן נדבה שאינה ראויה, ומפציר בהם ונוער בהם עד שיתנו כפי יכולתם. בכל הקהילות שעבר כחן נתקבל בכבוד גדול ויקר, והרבה מהן ספליאים לעשות, עיין לדוגמה עמוד 6 שורה 9—15 הכבוד שכבדוהו אנשי אנקונה. עמוד 35 שורה 5—10 הכבוד שכבדוהו בעיר בורדיאוס (Bordeaux) ובעמוד 121 שורה 15—21: ומה מאד יקרו חסדי בני אבניון וקק"ק כי בכל מקום, שיש אפילו אחד מהם קבלתי כבוד גדול ותועלת וכי ולא זזו מחבבני ולהגדילני דבר פלא וכי, וכדומה הוא כותב בכמה וכמה מקומות. ועתה צאו וראו עמוד 12—28 מה מאד שונות היו הקהילות באשכנז שהיה לו שם רק יגון ואנחה, או כמו שהוא עצמו אומר בלשנונו הוחב: וכדי ביוון ואין כסף. וכודאי מסיבה הזאת לא הלך בשליחותו השני לארץ הזאת. הוא מצא חן, לא לבד בעיני כל גדולי ישראל ואנשי המעשה, אלא ג"כ בעיני שרים ורוזני ארץ ולפני מלכים ותיצב, עיין לדוגמה עמוד 40 שורה 27—28. ובעמוד 123 שורה 20 והלכנו לחצר המלכות וכי ונכנסנו לחדר ששם העצה וכי ששם יושב המלך על כסא מלכותו וכי ואח"כ עבר המלך עם שרים גדולים ובירכתי ברכת המלך וכי ותכף שעבר המלך בא שר אחד ואמר למסו פאברי שהיה בצירי שהמלך שואל מאיזה מקום אני אינבאשאורו וכי. והכבוד שכבד אותו המלמד הנוצרי מוסיף פאברי מהאקדמיא שבפאריס ראה עמוד 120 שורה 25—36. עמוד 123 שורה 16, עמוד 162 שורה 28—31. ובעיר פאריס כבד אותו גם המאקיקס די סומי כבוד גדול, שהוא ואשתו המאקיקות כאו לבקרו בבית מלונן, עיין עמוד 123 שורה 14 ועמוד

124 שורה 9. ובעיר טורינו בא לבקרו בכית מלונו האמבאשארור של מלך צרפת, עיין עמוד 173 שורה 7.

הספר הזה הוא בלי שום ספק המקור הכי חשוב להסטוריא של עמנו בזמנו של המחבר וגם מציא מו"ל לפי ערכו הרים שבהערותיו מאיר את הספר. אמנם הניח מקום גם לאחרים להתגדר, ולכן ארשום פה איזו הערות שעלן לי בקראי את הספר: בשער הלעזי 1794. שים היה צ"ל 1773. המו"ל העתיק בהקדמתו עמוד X את ההערה מהחכם לאב מספר אור החיים ולא השגיח בשבוס שבה שכתב שהרב מוהר"ר ישעיה בן הרב חיד"א הרביץ תורה בק"ק סיניגליאה. זו טעות, כי בן הרב חיד"א לא היה טעולם רב כסיניגליאה, אלא נקרא מאמשרדאם לק"ק אנקונא למלאות סקומו של הרב מוהר"ר חיים אברהם ישראל ז"ל, בעל מחבר ספר אסרות פתורות ומ' בית אברהם, והיה רב דק"ק אנקונא עד יום פטירתו, מ' שבט תקפ"ו, עיין אגרות דרב חיד"א שהוצאתי לאור בשנת תרפ"ז סימן מ' הערה 2. — להמאמרים שנדרסו וישו להם ענין לספר מעגל מוב שרשם המו"ל בהקדמתו יש להוסיף המאמר: De Bezoeken von Gacham Azulay aan Nederland in de tweede Helft der 18de Beuw door I. S. Da Silva Rosa, Amsterdam 1927. עמוד 3 שורה 28: הרב החסיד כחריא אשרי עיין מאמרי בקרית ספר ח' עמוד 260 שכתבתי שם שבקונטרס קטועים קובץ א' נשמר לנו הספר מר' חיד"א על חנ"ל. שנפטר ביום יז באב תקל"ב. — עמוד 6 שורה 12. כמחריש פאפרי עיין בספר אגרות הרב חיד"א שנדרס בליוורנו בשנת תרכ"ז, דף כ"ד עמוד ב', שם תראה שהאגרת נ"א ערוכה להחריש פאפרי. הוא חותם בתואר דיון בפסקי ב"ד דק"ק אנקונא כ"י עד שנת תקכ"ט וכך הוא תותם את שמו: נאום שמואל שמעיה בן לא"א הרב הכולל ענותו כהל"ל ר' אברהם דוד בן הדיון המצויין סיני עוקר הרים כמוהר"ר שמואל שמעיה פאפרי וצוק"ל. חתנו ותלמידו הרב הגדול מקובל האלקי נר מערכי עמוד הימין כמוהר"ר משה זכות הנצב"ה. — שם: כמחריש פרץ בון סיניורי הוא הגביר יעקב פרץ בון סיניורי אבי ס' יצחק פרץ בון סיניורי, שרב חיד"א ערך לו אגרת ו' בספר אגרות דרב חיד"א שהוצאתי לאור. — עמוד 9 שורה 12: ימי מגד' המו"ל מגיה בהערות 5 שלא לצורך את הלשון הזה, כי ישר הוא, ור"ל ימים נחמדים שהיו לו שם, ובלשון הזה משתמש המחבר גם בעמוד 28 שורה 19. — עמוד 13 שורה 3: אם איחא שפנקס זה נמסר בידך הוא פנקס מטעם הפקידות, ובו אשור ראשי ורבני הקהילות את רשימות הנדבות שנכנסו בו ומליצים בכתבותיהם בעד השליחות. הפנקס הזה נשמר לנו בבית הספרים של בית המדרש לרבנים בננויורק, ולא ידעתי הפעם מפני מה לא השתמש בו המו"ל. — עמוד 38 שורה 7: ודרשתי שם [באבינו] פרשת וירא ונתכבדתי כבוד גדול מאד' הדרשה הזו נשמרת לנו בקונטרס קטעים קובץ א' עיין מאמרי חנ"ל עמוד 259. — עמוד 40 שורה 24: מוהר"ר יצחק פורטיגוני אליו ערוכה אגרת מ"ז בס' אגרות הרב חיד"א הנדרס בליוורנו. — עמוד 41 שורה 9: ודרשתי [בקאסאלי] מ' תשא' הדרוש הזה שמר לנו בקונטרס קופשקיא דף כ"ד עמוד ב', עיין מאמרי חנ"ל עמוד 148 הערה 2. — עמוד 51 שורה 20: איש צר ואויב שחרג הגביר חשר יוסף הלוי סכנררי' הספרו של רב חיד"א על הזכור נשמר לנו בקונטרס קופשקיא דף ל"ו עמוד א', עיין מאמרי חנ"ל עמוד 148 הערה 1. — עמוד 61 שורה 24: נפטר חקאייר יאודה הכהן יאונתן' הספרו של רב חיד"א עליו נשמר לנו בקונטרס 'דרשי חוגים' עיין מאמרי חנ"ל עמוד 158. — עמוד 62 שורה 10: גותוכרתתי ל"לך לבית החיים ולדרוש בכית הסמוך על הרב חנו' [שמריא קאפאריואס] ההספר הזה נשמר לנו בקונטרס 'דרשי חוגים' עיין מאמרי חנ"ל עמוד 158. — עמוד 65 שורה 40:

באה בתי החמורה הגברת מ' שרה' היא נפטרה ביום כ"ב סבת שנת תקס"א, עיין מאמרי הנ"ל עמוד 162. — עמוד 71 שורה 16: "ושם נתנו לי כתב מחרב הריא ישראל נ"י שבאנקונה אחנה אצל הגביר סי' פנחס הכהן, הוא היה גביר גדול ונכבד מאד והיה כמה פעמים ראש חקיק באנקונה והוא בן הגביר סי' אברהם הכהן, שבכיתו חנה רב חיד"א בשליחותו הראשונה, ראה למעלה עמוד 6 שורה 10, ועיין בסי' אגרות דרב חיד"א שהוצאתי לאור עמוד 8 הערה 1, ועמוד 22 הערה 1, ואוסף כאן על האמור שם, שהפלמין של המשפחה הרסה הזאת, שקיים עד היום, נקבע מסעם הסמשלה האימלקית למונumento nazionale מפני שהוא בנוי באמנות גדולה. — עמוד 72 שורה 16: "אל"ף 15 א' תבא הייתי בבירת ילד הנולד לסי' דוד מורפורגו, הילד נקרא בשם "חיים" כשם האורה החשוב לכבוד, ככתוב בספר הנזכרים דק"ק, וזה האיש דוד מורפורגו הלך וגדל והיה לאיש נכבד לא לבד בין היהודים, אלא היה גם שר וגדול בין הנוצרים, ובשנת הקנ"ז כשנכנס נפוליאון לעיר אנקונה והקים ממשלה עם (Municipalità) במספר ט"ו יועצים ובהם שלשה יהודים, היה סי' דוד מורפורגו אחד מהשלושה, עיין ספר אגרות דרב חיד"א הנ"ל עמוד 30 הערה 3, ועמוד 37 הערה 5, והוא היה ג"כ כמה פעמים ראש חק"ק. — עמוד 72 שורה 19: "פונינטי" המלה הזאת יש לתרגם, ראש הקהל" כלומר סי' שמואל קאלוי היה ראש חק"ק בעת ההיא ובפקודותיו של הוועד הלך לבקר את הרב חיד"א. — עמוד 72 שורה 21: "הסכימו". לתת ת"ק [דוקאפי קורנינטי] ובשליחותו הראשונה נתנו לו רק מאתיים ושמנים דוקאפי קורנינטי, עיין למעלה עמוד 6 שורה 26—29. — עמוד 73 שורה 4: "סי' יוסף מורפורגו" הוא היה בנו של הרב והרופא המפורסם מוה"ר שמשון מורפורגו, בעל מחבר ספר שמש צדקה, ואבי סי' דוד מורפורגו הנזכר למעלה, ככתוב בסי' הנזכרים דק"ק אנקונה. והוא היה סחוחן למשפחת הכהנים הנ"ל מפני שבתו היתה נשואה לסי' אברהם הלוי בפוזארו בן אחות סי' פנחס הכהן, עיין לעיל עמוד 71 שורה 17—18. — עמוד 73 שורה 14: "ול"ף אסרו חג הייתי בק"ק איטאלינו שאומר הרב והביד קול מבשר ה' הוא האלהים וכל א' נושא ספר תורה" כדי להבין את הענין צריך לדעת את המנהג בכה"ג איטאלינו באנקונה שעושים שם הקפות בשמחת תורה סמוך לליל סו"מ באופן שהקפות הולכות ונמשכות בל"ל אסרו חג ובסוף הקפות, קודם ששחזירים את הספרים בהיכל, הרב והביד לוקחים כל אחד ספר תורה בידם וכל אחד קורא הפסוק קול מבשר ואומר והפסוק ה' הוא האלהים ותקח חזירים הפסוקים הנו' אחר כל אחד ואחד. — עמוד 74 שורה 4: "ר' יואל חמ"ץ" אליו ערך רב חיד"א האיגרות סי' א'—ה' בספר אגרות הנ"ל. הוא היה נסמך אח"כ ודיין בבית דינו של בנו דרב חיד"א מוה"ר רפאל ישעיה אוזלא באנקונה, וכשנפטר הרב מוה"ר רפאל ישעיה בשנת תקפ"ו נמנה ר' יואל חמ"ץ לראב"ד, עיין אגרות הנ"ל עמוד 4 הערה 1. — עמוד 74 שורה 8: "ר' שלמה משה סיפילי" אף הוא היה נסמך אח"כ ונעשה דיין בב"ד דק"ק, עיין אגרות הנ"ל עמוד 4 הערה 2. — עמוד 76 שורה 23: "ובמנחה דרש הרב לעזרם על השליחות ואמר חידושים יפים וכי" הדרשה הזו נשמרה לנו בקונטרס מסעות דף ק"ם עמוד ב, עיין מאמרי הנ"ל עמוד 148 הערה 3. — עמוד 79 שורה 25: "הר"י סארוואל" הרב חיד"א מביא ממנו חידושים בקונטרס מסעות דף ק"ל עמוד א, עיין מאמרי הנ"ל עמוד 147 הערה 3. — עמוד 79 שורה 29: "ח"ר וקוה"א" הוא וקוה"א הכהן, עיין מאמרי הנ"ל עמוד 142 הערה 1. — עמוד 98 שורה 34: "הח"ש וידידנו כמוהר"ש חאסן". הרב חיד"א מביא ממנו חידושים בקונטרס מסעות דף קפ"ה עמוד ב, שאמר בשם אביו, עיין מאמרי הנ"ל עמוד 147 הערה 3. — עמוד 127 שורה 37: "הלכתי אצל הרב [ברוטרם]" הרב חיד"א מביא ממנו בקונטרס מסעות דף ר"ע עמוד א' מלתא דבדיחותא

שאמר בשם אביו, עיין מאמרי הנ"ל עמוד 147. הערה 4. — עמוד 159: „נסעתי לרומדרם עם ר' יחזקאל הנז' [גולדשמיט] ור' משה לערן ור' שמעון זימור הויזין בקונטרס מסעות דף רצ"ד אות רע"ב בסופו מספר רב חיד"א. כי בנסעתי באניה מהג לרומדרם, בחברת הנזכרים, שמע בשם פסיקאי אחד כלל אסטרונומי בשביל לקבוע את זמן קריאת שמע, והוא רשם אותו בדף רס"ה עמוד ב' בפרק ר"ן, ועל יסוד הכלל הנ"ל הוא עורך לוח לכל השנה. אמנם בקונטרס מסעות קרא למר גולדשמיט בשם „יעקב. וכאן קורא אותו „יחזקאל“ עיין מאמרי הנ"ל עמוד 148. — עמוד 180 שורה 17: „אייר 29 [תקמ"ה] יצא בני הנזכר [אברהם] מהלאריושו“ עיין בספר אגרות דרב חיד"א הנ"ל סימן ח'. — עמוד 180 שורה 32: „תמוז 11 תקנ"ג בא בני ידידי הר"א מאמשטרדם לשלום“ עיין בספר אגרות דרב חיד"א הנ"ל סימן מ', שמחשבתו של רב חיד"א היתה לשוב עתה עם בנו אברהם לירושלם ונתעכב, וכך הוא כותב שם לכנו ר' רפאל ישעיה: „על ענין הליכותי לעה"ק מכמה סיבות עכב היתה עד אחר חג הפסח הבע"ל ובני בני אפטר היריד אח"כ [אברהם] היו ילך לאיות עיר לתועלתו כי דל חלקו. ר' אברהם נתעכב בארסליא ובתונס שתי שנים כדי להמתין לאביו שילך אתו לארץ ישראל, עיין ג"כ אגרות סימן מ"א, מ"ב, מ"ד, מ"ח מ"ז. — עמוד 180 שורה 37: „ז"ך אדר א' [תקנ"ד] נסע בני ידידי ה"י הנז' לשלום לתונס יע"א, ה' יוליכוהו לש' ויחזירוהו לש' בהצלחה רבה ויוליכוני לש' לעה"ק ת"ו כ"י"י. אמנם לא הלך גם בפעם הזאת וכך הוא כותב באגרת סימן נ"א מיום ר"ב תמוז תקמ"ה לבנו ר' רפאל ישעיה: „ידע מעכ"ת שכאיזמר יש מגפה ואני מוכרח להתעכב שנה זו כאן, היריד אח"כ היו ילך לש' לבדו או לירושלם או לקושטא, כי אני בושח שבשנה הבאה תהיה שמועה טובה מאיזמר, וה' יתקנני בעצה טובה“, עיין ג"כ אגרת סימן נ"ב מיום ו' אלול תקנ"ה, שכתב שם שבנו הלך לבדו.

בעמוד 181—218 נדפס המפתח שחבר דר' א. ח. פרוימן ועלינו להכיר לו טובה על המתנת הטובה הזאת. אמנם לדעתי היה יותר טוב לסדרו בסדר שמות האנשים וגם ולא בסדר שמות המשפחות כמו שעשה מחברו וגם איננו נקי מסעות, עיין לדוגמה בעמוד 182 שהוא רשם שם „רפאל יצחק זרחיה אביו של הרחיד"א“ וזו בוודאי טעות היא, כי אביונקרא רק „יצחק זרחיה“, עיין בשערי ספרי רב חיד"א כגון בשער ספר אהבת דוד, ספר יוסף אומן, ספר יעיר אוון, ספר כסא דוד, ספר מראית העין ובכולם כתוב „חיים יוסף דוד ס"ט בכמהדור יצחק זרחיה אוולאי זל"ה“, ומה שרשם בעל המפתח בצד שם אביו רב חיד"א 65, ראיתי בעמוד 65 ששם לא נזכר כלל שם אביו רב חיד"א רק כתוב שם: עמ"ר אבא מאר"י.

ועוד רשם בעמוד 182, ישעיה בן הרחיד"א לחוד ורפאל בן הרחיד"א לחוד. גם זו היא טעות, כי בנו הבכור נקרא רפאל ישעיה, עיין ספר אגרות דרב חיד"א שערך כל האגרות אל בנו רפאל ישעיה ולא היו שני בנים. ובעמודים 80, 97, 116, 128, 162, 176, 177 שרשם שם בעל המפתח אינו נזכר כלל בנו של רב חיד"א אלא סי' רפאל שיש בעיר פיזא, ולדעתי הוא אחי אשתו השניה שהיתה אז משורכת לרב חיד"א, שהרי בעמוד 177 שורה 21 כתוב שהגברת החסידה, אמם של אנשי חסד סי' גבריאל וסי' יעקב פיריזא, וכלותיה שלחו דורונות ושושנים ליד סי' רפאל בעיר פיזא בשביל המשודכת דרב חיד"א ביום הארוסין עם הרב חיד"א.

מובן שאין הערות בודדות כאלה גורעות מערכו הרס של הספר החשוב הזה, שהוא אוצר מלא וגדוש לידיעת תולדותינו בכלל ולתולדות השליחות הרב חיד"א בפרט, ובכוחו לראש המשביר הוא המו"ל הנכבד וקרובו בעל המפתח שהוא ג"כ ערך לדפוס את החוברת השניה, ויזכה לכמה וכמה מהדורות. חיים רוזנברג (אנקונה).

402. אפלטון, פרוטגורס, מאת אפלטון, תרגם מיוונית [אריה] סימון, ירושלים, חברה להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית, (דפוס קזריאל), תרצ"ה. XIII, 131, 151 ע, [2] דף. 12 : 16. = ספרי מופת פילוסופיים, י"ב.
שער נוסף באנגלית: Plato: Protagoras; translated into Hebrew by Leon Simon.
403. אפשמין, זלמן, יוסף חיים דורווקה; ציון לסופר עברי אומלל, איש הרוח... (בצירוף תמונתו). בעריכת זלמן אפשמין. תל אביב, דפוס שושני, תרצ"ד. 55 ע. 15 : 23. קבוצת מכתבים מאת יוסף חיים דורווקה: ע' 24-49.
404. אפשמין, משה. ההגיאנה והבריאות של האשה העברית על פי מסקנות המדע האחרונות. מהדורה שניה (עם הוספות ותקנים). תל-אביב, (דפוס סטודר), תרצ"ה. 58 ע, [1] דף. 11 : 15. הוצאה א' ראה ק. ס. שנה י' ע' 14.
405. א"י. ממשלה. מחלקת הפתוח. הרצאה נוספת על הפיתוח החקלאי וההתישבות על חקרקע בפלשתינה (א"י), מאת לואיס פרנש Louis French, מנהל מחלקת הפיתוח. ירושלים, 20 באפריל 1932, [3], 64-2, [4], 4-2, 10, 7, [2] דף. 21 : 33. חקשונרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.
406. ביאליק, חיים נחמן [Chaim Nachman Bialik]. מכתב תרגומי קי. נ. ביאליק, תל אביב, דביר, (דפוס הארץ), (1933). [2] דף, 325-9, [1] ע, [3] דף, [11]-184, [1] ע, פורטרט, תמונות. 15 : 22. על הכריכה: כתבי ח. נ. ביאליק.
התכן: דון קישוט איש למנשא למיגואל די ס'רננס ס. תרגום מקוצר. וילהלם ס'ל לסרידריך ש'לר. ע' 9-17: מיגואל די סרונסס סאאידרא תולדותיו ודון קישוט ספרו מאת המתרגם: ע' 179-185 הערות לוילהלם סל מאת המתרגם.
בראשונה יצא התרגום של "דון קישוט" (רק חלק מתרגום שבספר זה) בתרגום בהוצאת "תרגמן" באודיסה; הוצאה ב' בתרגום בהוצאה הנ"ל בירושלים. — התרגום של וילהלם סל" גרס ראשונה במאספי "התקופה" י"ב-י"ז, ורשה, שטיבל-תרפי-תרפיג. שני התרגומים נכללו ככרך ג' בהוצאת כתבי ביאליק ומכתב תרגומיו, ברלין תרפ"ג ותל אביב, דביר, תרפ"ו.
407. ביאליק, חיים נחמן [Chaim Nachman Bialik]. דברים שבעל-פה. ספר א: (על היהדות, התרבות, הלשון והספרות העברית). תל-אביב, דביר, (דפוס ארץ), תרצ"ה. 237 ע. 14 : 22.
- ג-[רליה] אמתי הקדיש הרבה טורח ועמל כדי ללקט את נפוצות ההרצאות המפורסות בעתונים שונים במשך עשרות בשנים ולאספן יחד... נכנסו לתוך הספר הרצאות הבאות בצורות שונות: יש "דברים" שנדפסו בשעתם מתוך סטיגורמא, ויש קטעי דברים שנדפסו בשעתם רק תמציתם... (מההקדמה). — בספר נקבצו 39 הרצאות ונאומים. מהם 1 משנת תרע"א, 3 מתרע"ז (היינו מתקופת-רוסיה של המשורר), השאר משנות תרפ"א-תרצ"ג (היינו מתקופת גרמניה וארץ-ישראל). — הדיספרופורציה הזאת באה מפני הקשי להשיג ספרות פריודית של הזמן ההוא מרוסיה. מלבד זה נסגרה בראשית המלחמה כל העתונות העברית

ע"י הממשלה הצרית ואח"כ ע"י הממשלה הסובייטית. — חסר נאומי המפורסם של המשורר בהתקצות של חברת מפיצי השכלה במוסקבה בפברואר 1916: נדפס בקיצורים בשבועון "ברייטקיא ז'יון" 1916 גל' 10. — כדאי יהיה לסמן בספרים הבאים את המקור שממנו נעתקו הידברים. — בנאומים שכונסו בספר זה מדובר על הפירובלמות העקרויות של הזמן ומעשה רב עשו המוציאים שנגשו לאסוף את החומר החשוב הזה.

408. בלנק, אליהו. דברי ימי ישראל; מראשות הופעתו עד ימינו... ירושלים, הוצאת המחבר, (דפוס "ציון" רהלר), תרצ"ה. 103, [I] ע. 12 : 17. — ספריה תמצית, מספר 1.

409. בר דרומא ח[ים] [Haim Barderoma]. הנגב; גיאוגרפיה מפורטת של הנגב וסיני מבאר, שבע עד תעלת סוים והים האדום עם 80 צלומים, תרשימים ופרופילים. ירושלים, דפוסים שונים, תרצ"ה. XVI, 641, [I] ע, לוחות תמונות, מפות. 15 : 23.

410. ברודנא, אברהם צבי. ספר חסד לאברהם הרביעי, מצורף לזה קונטרס קיצור כונת התפלה... ירושלים, דפוס ת. צוקרמן, תרצ"ג. [2] דף, [31-40, [I] ע. 14 : 21. את הקורם ראה ק. מ. שנה י"א ע. 154.

411. נוגול, ניקולאין ו[סילביטש] [Nikolai Vasil'evich Gogol]. רביזור; קומדיה בחמש מערכות. עברית: אברהם שלונסקי. תל אביב, כמח, (דפוס סטודר), תרצ"ה. 118, [2] ע. 12 : 17.

412. ג'יונו ז'ן [Jean Giono]. ספיח; רומן. מצרפתית יוצחק שנהר ושנברג. תל-אביב, א. ה. שטיבל, (דפוס ספר), 1935. 187 ע. 13 : 19.

413. גפני, ראובן. זכותנו ההיסטורית המשפטית על ארץ ישראל עם דברי הקדמה מאת מרן הרב קוק ומאת פרופ' נ. גנטיביטש... ירושלים, ספרית תורה ועבודה, בהשתתפות הלשכה הראשית של קרן הקיבוצ ל'ישראל, (דפוס העברי), תרצ"ג. [2] דף, 226 ע. 18 : 25. בראש השער: ראובן גפני (וייגשקר). פרקי הספר: ההיסטוריה המדינית של ארץ ישראל. — היהודים וקשריהם ההיסטוריים עם א"י. — הערבים וקשריהם עם פלשתינה. — היהודים וא"י בעיני אומות העולם. — זכותנו הלאומית-ההיסטורית על א"י. — זכותנו המוסרית על א"י. — זכותנו המשפטית על א"י. — הסמסום המדיני-המשפטי של א"י לפי המנדט.

414. גרד, גבריאל. אחרי מותי... (ח. נ. ביאליק) לקול ולפסנתר Grad, Gabriel. Achrei moti (Ch. N. Bialik) für eine Singstimme mit Pianofortebegleitung. Op. 6. "עולם-אמנות עברי". Tel-Aviv, Verlag "Hebräische Kunst-Welt", (c1929). 5p. 27 : 34. המלים בעברית באותיות לטיניות. (No. 14).

415. דובנוב, שמעון [Simon Dubnow]. דבריו ימי עם עולם; תולדות עם ישראל מימי קדם עד היום הזה. עברית מאת ברוך קרופניק בהשתתפות המחבר. סדר שני: חתקופה האירופית. כרך ששי: כמאה השש עשרה ובמחצית הראשונה של המאה השבע-עשרה. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ד. 41 דף, 288 ע. 15 : 23.
- את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 13.
- את התרגום הגרמני ראה ק. ס. שנה ד' ע' 227—228. שם גם בקורת מאת מר ב. דינבורג.
416. הנדה של פסח; מצירת עם באור עברי חדש. ירושלים, (תל-אביב, חורב, דפוס התחיה), תרצ"ה. 1361 ע. 13 : 20.
417. הודסון, ויליאם הנרי [William Henry Hudson]. הילד האובד. תרגום מאנגלית שמעון גינצבורג. חלק א—ב. 2 כרכים. תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר, 1934). 125 ע; [1] דף, [131]—259 ע. 15 : 22.
- בראש השער: זו. ה. הודסון—מנוקדים.
418. הירסט, פ. דין וחשבון על שמורים ותוצרות לאוי מפירות וירקות בפלשתינה (א"י), בקשר עם שאלת הכנת כבושים. מאת פ. הורסט... [ירושלים, G[oldberg] p[ress], 1933. 131 דף, [51] 21 ע. 20 : 34.
- את החוברת באנגלית ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 34.
419. הסתדרות העובדים העברים הכללית. קרן חסר עבודה. דין וחשבון לשנות 1933-1934. תל אביב, (דפוס אחדות), 1935. 16 ע. 21 : 27.
420. הרצל, בנימין זאב [Theodor Herzl]. יוסן הנעורים; פרי קריאה בספרים. תרגום יעקב שטיינברג. תל-אביב, מצפה, (דפוס ספר), תרצ"ד. 80 ע. 15 : 22.
- הספר תורגם ברשות הסכונ האירי המדעי בוילנה מן המקור הנמצא בסכונ במחלקה לכתבי היד [ע' 2]. — הדברים נרשמו בזמנים שונים בין 1882/I ו-1887/IX. בסוף יש עמוד אחר משנת 1880.
421. התאחדות האכרים בארץ ישראל. המחלקה למטעי הדר. דין וחשבון של המחלקה למטעי הדר לשנת התקצ"ב 1933/34 (יוני 1933—מאי 1934) מוגש לעזרה השנתית. תל אביב, (דפוס שושני), תרצ"ד. 24, [41] ע. 14 : 21.
422. התאחדות נשים עבריות. סקירה על פעולות התאחדות נשים עבריות לשווי זכויות בארץ ישראל 1932—1919 ... ירושלים, מרכז ההתאחדות, (דפוס סמור), [1932]. 9, [31] ע. 13 : 18.

423. וולפסברג, ישעיה [Oskar Wolfsberg]. תקופה חדשה בקרן
היסוד. ירושלים, קרן היסוד, (דפוס גולדברג), תרצ"ה. 24 ע. 17: 24.

424. וינברג, צ[בין] ז[בולין]. בית ורחוב; שנות 1918-1920. ברלין
תל אביב, א. י. שטיבל, (תל אביב, דפוס הפועל הצעיר), תרצ"א. 11 דף, 151-140 ע.
15: 21.

425. וסרמן, יעקב [Jakob Wassermann]. הוויתו השלישית של
יוסף קירקחוב. תרגום דובל קמחי. כרך ו-2. 2 כרכים. תל אביב, מצפה,
(דפוס ספר), תרצ"ה. 283; 281 ע. 14: 21.

426. זילברשלג, יצחק. יהודה הלוי; פואימה. תל-אביב, גליונות,
(דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"ה. 22 ע. 13: 18.
נדפס כראשונה בירחון "גליונות" שנה א' (כרך ב') חוב' ו'.

427. חָבֵס, ברכה [Braha Habas]. הארבעה מכנרת; וספור. תל
אביב, חמרכו לנער של הסתדרות העובדים בא"י, (דפוס קיחל), תרצ"ה. 31 ע. 16: 11.
= ספרית ש"י חוברת ז' — מנוקדת כולה.

428. חָבֵס, ברכה [Braha Habas]. נכורים קטנים; ספורים מחי
ילדים בארץ ישראל. (הציורים: נחום גוטמן). תל אביב, חמרכו לנער של
הסתדרות העובדים בא"י, (דפוס קיחל), תרצ"ד. 126 ע, 11 דף, ציורים: 17: 11.
= ספרית ש"י חוברת ג' — מנוקדת כולה.

429. חיפה. לשכת המסחר והתעשייה העברית. חיפה והמחוז.
ביו"ל ט"ז שנת 1934. חיפה, 1935. 98, 13, 88 ע. 17: 25.
בעברית ובאנגלית. עם שער אנגלי מיוחד: Jewish chamber of commerce
and industry Haifa and district. Annual bulletin 1934.
חוץ מהדו"ח מכיל הביולטין גם ידיעות על ההתפתחות הכלכלית של חיפה: תנועת
הבנין, אימפורט ואקספורט, תנועת המחירים וכו'.

430. חיפה. בית הספר הריאלי העברי. עיקרי תורת המשפט;
(סינטיזמים). הדפסה שנייה. [חיפה], תרצ"ה-1934. 21, 50-2 דף. 28: 21.
הקטגוריה מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.

431. טודוז' ז'ק [Jacques Toudouze]. גונב הגלפֶּשטרוס; ספור
מדעי פנטסטי מאת ז'ק טודוז'. מתרגם ומעבד לנער ע"י א. אבן-שושן. ירושלים,
עתוננו, (דפוס ארץ ישראל), תרצ"ד. 109, 11 ע. 13: 17.

432. טורקל, מרי. מאורעות רבון הקטן; כתובים ומצורים כיד
מרי טורקל. עברית — א: אבן שושן. ירושלים, עתוננו, (דפוס ארץ-ישראל),
תרצ"ד. 44 ע, ציורים. 12: 17.

433. יהודה יעקב. מקורה קצרה לתכנית המשכן וכליו, כצורף תכנית. ירושלים, (דפוס הספר), תרצ"ד. 16 ע. 10:15.
 "בתערוכת יריד הסוחר 1934 בתל אביב מוצגים תכנית המשכן וכליו ומראה כללי של מחנה ישראל..."

434. יערי, אברהם [Abraham Yaari]. לתולדות הדרמה הישראלית. כ.: דרכה עברית מחיו יוסף ואחיו. תל אביב, תרצ"ה. ע' 28-34. 17: 24.
 מחור: במה; דן ירחון לעניני אמנות תיאטרונות, ה"ו — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 159. — על הדרמה "מלחמה בשלום" מאת חיים אברהם בן אריה ליב הכהן, שנדפסה בפעם הראשונה בשקלאוו תקני"ג, ועל מחברה.

435. יפה, יצחק. כתבי יצחק יפה; מחקרים במקרא ובגיאוגרפיה של ארץ ישראל. הוצאו על ידי משפחתו וידידיו למלאות שש שנים למוותו (תרפ"ח י"ט באב—תרצ"ד). ירושלים, (דפוס ווייס), תרצ"ד. 141 דף, 56 ע, המונה. 17: 25.
 התוכן: א. יפה: יצחק יפה (לתולדותיו).—מחקר הגבולות של ארץ ישראל במקרא.— מהרת הגזע והאשה לאור המקרא.

436. ירושלים. האוניברסיטה העברית. ידיעות לתלמידים לשנת הלטורים תרצ"ה. ירושלים, (דפוס קזריאל), סיון תרצ"ד. 20 ע. 14: 21.

437. ירושלים. האוניברסיטה העברית. שיעורי האוניברסיטה העברית (ירושלים) בתל אביב. (תל אביב, דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ד. 12 ע. 9: 15.

438. ירושלים. ישיבת עץ חיים. לוח עץ חיים לשנת תרצ"ה. ירושלים, (דפוס סלומון), תרצ"ד. 76, 10 ע, פורטרט, תמונות. 10: 14.
 מהמעטפת.—על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית.—ראה גם ק. ס. שנה י"א ע' 285.

439. ירושלים. ספרית ירושלים, מוסד לשכת א. ה. בני ברית. דין וחשבון שלישי מפעולותיה (אוקטובר 1932—ספטמבר 1934). ירושלים, דפוס ארץ ישראל, תרצ"ה. 10 ע. 14: 21.
 את הקודם ראה ק. ס. שנה י" ע' 22.—על המעטפת שער נוסף באנגלית וגרמנית.

440. ירושלים. הקונסרבטוריון הארצישראלי למוסיקה ולאמנות דרמטית. תכנית לשנת הלטורים תשרי תרצ"ה—עד י"ד תמוז תרצ"ה (15/9 1934—15/7 1935). ירושלים, דפוס ליפשיץ, תרצ"ה. 9, 11, 9 ע. 15: 21.

בעברית ובאנגלית עם שער אנגלי מיוחד: Jerusalem. The Palestine conservatoire of music and dramatic art. Prospectus for the year 1934-1935.

441. כהן, יעקב. משנת חיב"ד (ר"ת: חיל בן דוד). (תל אביב, דפוס אמנות ארץ ישראל), 1935. 16 ע. 17: 23.

...האידאולוגיה של הציונות הגדולה הסינטיטית. — אין הכוונה כאן לתת דחיפה ליסוד עוד מפלגה אחת בישראל... חשוב מזה הרבה הוא לשים לב אל נקודות השתוף שבין המפלגות. (מתוך ההקדמה).

442. כץ, בן ציון [Benzion Katz]. האמת קודמת לשלום; (אחריו שחרור כל הנאשמים ברצח ארלוזורוב). מאמר בשלשה פרקים... (תל אביב, דפוס הארץ, תרצ"ד). 3-34 ע. 16 : 24. מהמעטפת.

443. כצלנסון, ב[רל] [Ber Kaznelson]. חרבות ונוער בהסתדרות; הרצאה בועידה הרביעית של הסתדרות העובדים. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ד. 20 ע. 15 : 23. = ספרית המרכז לנוער, חוברת ב'. — מהמעטפת.

444. כשר, מנחם מנדל [M. M. Kasher]. חסי מבריה; על פי מקורות הספרות העברית העתיקה התלמודים והמדרשים ועוד. ירושלים, (דפוס העברי), תרצ"ד. 20 ע, תמונת. 14 : 21.

445. לוח לארץ ישראל לשנת תרצ"ה. דינו ומנהגי השנה לפי מנהגי האשכנזים הנהוגים בארץ בבל וירושלם בפרט... נערך מאת יחיאל מיכל מוקאצ'ינסקי עם הערות אל"י רוד ראבינאוויץ ועוד רכני וגאוני ארץ... ירושלים, דפוס סלומון, תרצ"ה. 55, 161 ע. 11 : 16. ראה גם ק. ס. שנה י' ע' 20.

446. לוח לנער לשנת תרצ"ה. בעריכת יוצחקו ספיבק ומ. נרקיס. ירושלים, הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל והוצאת אמנות, תל אביב, (דפוס „אמנות ארץ-ישראל"), תרצ"ד. 210 ע. 10 : 16. על המעטפת: לוח ארץ ישראל לנוער ולתלמידי בתי הספר.

447. לוח קואופרטיבי שמושי לשנת תרצ"א 1930-1931. תל אביב, המרכז, מוסד מרכזי של האגודות ההדדיות לאשראי ולחסכון בארץ ישראל, (דפוס שושני), תרצ"א. 137 ע. 9 : 12. את הלוח שאחרי זה ראה ק. ס. שנה י' ע' 24.

448. לנער; ספרית ארץ ישראל של הקרן הקימת לישראל. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"ה. 12 : 18. חוברת נ"א: בר דרומא, חיים: ירושלים; א. הסופוגרפיה של העיר העתיקה מאת ח. בר דרומא בצירוף סקירה על הגיאולוגיה של העיר ומביותיה מאת מ. אבנימלך... 108, [4] ע. — את הקודם ראה ק. ס. שנה יב' ע' 19.

449. מאיר, ל[יאון] א[ריה] [Leo Ary Mayer]. ראשיתה ועלייתה של הארכיאולוגיה הסוסלמית. נאום פתיחה מאת ל. א. מאיר... באוניברסיטה העברית... ירושלים, חברה להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית, (דפוס העברי), תרצ"ה. 22 ע, [1] דף. 14 : 21. שער נוסף באנגלית.

450. מומסן, תאודור [Theodor Mommsen]. דבריו יומי רומא. בארבעה כרכים סתורגמים בידו צוביו ויסלכסקי, דודו קלעי, וצוביו דודי. בעריכת פוישל צ'חובר וצ. ויסלכסקי. א—ד. 4 כרכים. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ה. 21: 15.
- כרך א. תרגם ד[וד] קלעי בעריכת פ. לחובר. 284, [2] ע.—כרך ב. תרגם ד. קלעי בעריכת צ. ויסלכסקי. 285, [2] ע.—כרך ג. תרגם צ[בי] ויסלכסקי. 287, [2] ע. פורשרים, תמונות.—כרך ד. תרגם צ[בי] דודי בעריכת צ. ויסלכסקי. 289, [2] ע. פורשרים, תמונות.
451. מיוזל, גימל. היילד בארץ ישראל; צרור וצירות של ילדים, מכני 11/2 עד 13 1/2 שנה, בעל פה, בכתב, כציור וכנגינה. בצרוף צלומים של טפוס ילדים וילדות. לוקטו וסודרו קיי גימל מיוזל. תל אביב, הוצאת המחברת, (דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"ה. 166, [1] ע. 20: 25.
452. מלאך, ל[יביל]. האויני, תבל דרמה ב-3 מערכות וכ-14 תמונות. תרגום מכתב יד בן יחזקאל. תל אביב, דרך הפועל, (1934). 63 ע. 14: 22.
453. מלרה, אנדרה [André Malraux]. חיי אנוש; רומן. תרגם מצרפתית יוצחקן שנחר ו-שנברג. תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), 1935. 262 ע. 14: 20.
454. מקליאוד, נורמן [Norman Macleod]. חוט הזהב; ספור. תרגמה מאנגלית צ'וזס. תל אביב, סצפה, (דפוס ספר), תרצ"ה. 108 ע. ציורים. 22: 16. מנוקד כלו.
455. מרגולין, י[הושע]. נוף האדם; (עבודות ונסיונות). ספר התלמיד. מחדורה שניה. תל-אביב, אמנות, תרצ"ה. 111, [1] ע. ציורים. 14: 19.
- מאשר עיי מחלקת החנוך של כנסת ישראל כספר שמוש ועזר... במחלקת העליונות של ביה"ס העממיים ובמחלקות הבינוניות של בתי הספר התיכוניים.—ראו גם ק. ס. שנה י"א ע' 21.
456. מרגולין, י[הושע]. חיי הצמח בנסיונות. ספר התלמיד. מחזור א, חוברת א"ב; מחזור ב, חוברת א"ד, 6 חוברות. תל אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"ב. 47; 45; 48; 48; 56; 48 ע. 14: 21. כלם מנוקדים ומצוירים.
- מאשר על ידי מחלקת החנוך של הסוכנות היהודית לארץ ישראל כספר שמוש ועזר בלמוד חיי הצמח במחלקות הבינוניות של בתי הספר העממיים.
457. מריאט, [פרדריק] [Frederick Marriat]. קדי הזקן; פרשת מעשיו ומותו. תרגם נ. אלתרמן. תל אביב, סצפה, (דפוס ספר), (תרצ"ה). 128 ע. ציורים. 14: 20.

458. משה בן מימון [Moses ben Maimon]. ספר מורה הנבוכים לרכינו משה בן מימון. כהעקת ר' שאול אבן תיבון, הוצאה מנוקדת ומונהגת ע"פ דפוסים ראשונים ושנויי נוסחאות מתוך כתבי יד וכחשוואה למקור העברי, בצירוף מבואות, הגהות, הערות ומראי מקומות ועם פירוש מאת יהודה אבן שמואל (ר"ר יהודה קופמן). חלק ראשון, א, (א). תל אביב, "שכיל" ומוסד ביאליק, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ח. LXXXVIII, 224, 30, [11] ע. 17 : 25. התוכן: מבוא כללי: הרמב"ם ויצירתו. — מבוא לחלק ראשון (א): לסדר משנתו של הרמב"ם. — מלים אחדות על ההוצאה ועל הפירוש. — פתיחת הר"ש אבן תיבון להעקתו. — מורה נבוכים (חלק א, פ"א—פ"ט) עם פירוש.

בבוא המפרש לפרש את דברי המורה, לא מצא דרך לעצמו לבחור באחת הקוצאות הקיימות, אלא הוכרח להציע נוסח מוגה ומתוקן, שיכניס קצת סדר בערבוביה ויבין את הדרך לקראת הוצאה מדעית של הנוסח העברי. לשם כך צירף לו מתוך דפוס ראשון (רומי? לפני 1480), דפוס וינציה (שי"א) ודפוסים מאוחרים את הנוסח שבהוצאה זו. — בנוגע לפירוש שם לפניו המפרש את האידאל של פירוש אמתי... לראות לא את הפשט בלבד, אלא אף את הרמז, את הנמצא בדברי הספר בלח. — בנוגע לתוכן הספר יצא המפרש בעקבות הגדולים והפוכים שקדמו לו לקשר את מחשבת הרמב"ם עם המחשבה הפילוסופית היהודית, הערבית והיוונית מצד אחד, ועם המחשבה הפילוסופית המודרנית מן הצד השני. — חכנו של כל פרק נמסר כאן בראש כל פרק, כפי שנתברר מתוך שיטתו של הרמב"ם הנגלית והנסתרת, לא בפרק הזה בלבד, אלא אף בקודם לו ובאחריו. (מהמבוא ע' LXXX, LXXIX, LXXVI).

459. משפט רצח ארלוזורוב; נאומי הקטגור והמניגור ומסמכים. הוצא לאור מטעם ועדת המניגורית. ירושלים, דפוס הסולל, תרצ"ד. XXXVI, 216 ע. 12 : 16. מהמעטפת. — "...נאשמים — אברהם ספספק, צבי רוזנבלט..." את הספר במקורו האנגלי ראה ק. ס. שנה י"א ע' 429.

460. נאור, מנחם [M. Naor]. עקרי הדקדוק העברי; תורת הנקוד תורת הצורות תרגילים. חיפה, כיה"מ הירואלי העברי, (ירושלם, דפוס מרכז), תרצ"ח. 96 ע. 15 : 22.

461. פיכמן, יעקב. [Jakob Fichmann]. אלף בית; מקראת תל אביב, מולדת, (אחרות, תרצ"ג). 47, [11] ע, ציורים. 15 : 21. הציורים מאת נניה ברגר. — מנוקד כלו. — ראה גם ק. ס. שנה י"א ע' 287.

462. פרויד, זיגמונד [Sigmund Freud]. שיעורים במבוא לפסיכואנליזה, תרגם מנרסנות ברשות המחבר י. דבוסים. כליות תמונות ורשימת מונחים. כרך ב'. תל אביב, (א. י. שמיכל, דפוס ספר), תרצ"ח. [31] דף, 12151-420, [41] ע. 16 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה י" ע' 414.

463. פרץ, יצחק [יצחק] [Isaac Löb Perez]. י. ל. פרץ לבני הנקורים. איב. 2 חוברות. תל אביב, דביר, (דפוס ארץ, 1934). 16 ; 6 ע. 14 : 21. התוכן: א: שלש מתנות. ב: הפקדון. — מנוקדות.

464. צ'ריקובר, אביגדור [Viktor Tscherikower]. היסטוריה כללית.
ספר א"ב. 2 כרכים. תל אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"ה.
[5] דף, 158-3, [1] ע, ציורים: מפות; [5] דף, 223-3 ע, ציורים, מפות. 19:14.
התבן: ספר א: המורה העתיק. ספר ב: יון.

465. קולטון, י. צ. החזית הציונית המאוחדת; (הסכם בן גוריון-
זכוטיןסקר). תל אביב, סער, (יפו, דפוס, אלנור-האורי), 1935. 32 ע. 15:23.
מחמשת. הערכת ההסכם מתוך השקפה קומוניסטית.

466. קרן היסוד. ספרים, חוברות, ועלונים שיצאו לאור ע"י קרן היסוד
תרפ"פ-תרצ"ה. (נערך ע"י מרים שטקליס). ירושלים, הלשכה הראשית של
קרן היסוד, (דפוס עזריאל), תרצ"ה. 38, [2] ע. 16:25.

שער נוסף באנגלית: Publications of the Keren Hayesod. (Compiled
by Miriam Stekelis). Jerusalem, 1935.
הרשימה כוללת את כל הספרות שיצאה לאור ע"י הלשכה הראשית של קה"מ
בירושלים ובלונדון מראשית פעולתה (1920) ועד התחלת 1935... וגם מה שהוציאה הלשכה
יחד עם מוסדות אחרים. מהקדמה.

467. רות, ח[יים] [י' הודה] [Leon Roth]. מושכלות אמצעיים
במוסר היהדות; הרצאה לזכרו של אהרן הקס, תרצ"ה. ירושלים, חברה להוצאת
ספרים על יד האוניברסיטה העברית, (דפוס העברית), תרצ"ה. 16 ע. 14:21.

468. רמון, יעקב. ארצנו הקדושה... (ציורים, רשימות וקטעי זכרונות).
תל אביב, תורה ועבודה, (דפוס הרצליה), תרצ"ה. 31, [1] ע. 12:17.

469. שוער, אברהם. מארעות ימימה החכמה; אנדה. ירושלים,
עתונות, (דפוס ארץ ישראל), תרצ"ד. 31 ע. 12:16.

470. שורצמן, בנימין מנחם. ספר דבר בעתו; בו יבואר שיטת רש"י
והרמב"ם, אם יש איסור דלפי' דת"ם, היכא דלית ל' להקובר ויכול להשיג
האיסור ע"י אחרים. עוד יבואר שיטת הרא"ש בע"ז דאסור לישראל למכור דבר
איסור לנכרי, כשהנכרי מוכר אח"כ לישראל אחר... ירושלים, דפוס ש. וינגרטן,
תרצ"ד. 35, [1] ע. 14:21.

471. תומס, אדריין [Adrienne Thomas]. קתרין היתה לאיש-צבא.
תרגום חנן כרונ, ערוך בירו יוסף ליכטנבוים. תל אביב, א. י. שטיבל,
(דפוס ספר), 1934. 235, [1] ע. 14:20.

472. תל אביב ויפו. לשכת המסחר. ביולטין שנתי 1933-34. תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, 1934. [3] דף, 90, [4] 112, ע' [3] דף. 17 : 23.
בעברית ובאנגלית. — שער נוסף באנגלית: Tel Aviv and Jaffa. Chamber of commerce. Annual bulletin 1933-34... שנה י"א ע' 32.
473. תנ"ך. כתובים. סגלת אסתר. ירושלים, ס. פריערסאן, (דפוס התחיה ס. לכטמן), ותרצ"ד. 47 ע' 11:8.
474. תפלות. סדור. סידור בית דוד ושלמה... על פי נוסח הארי... עם חוספות רבות... יצא לאור בהוצאות ובהשתדלות שלמה צופיוף. ירושלים, דפוס ת. צוקרמן, תרצ"ד. [4] דף, 616 ע' 16 : 25.
475. לעוו, אברהם. אונטער בלוע היסלען; (א בינטעל לידער). תל אביב, פריינט, דפוס הפועל הצעיר, תרצ"ה. 61, [2] ע' 15 : 23.
476. ניוועלט. צו ווערט יידיש אין ארץ-ישראל גערודפט? אן ענטפער אויף דער דערקלערונג פון דער הסתדרות-דעלעגאציע וועגן יידיש אין א"י. תל אביב, (יפו, דפוס קי), 1935. 15, [1] ע' 15 : 22.
האחראי : ג. רפלקס. — יצא בקרן. — בראש השער : רעדאקציע "ניוועלט".
477. פאפיערניקאו, יוסף. די פיראונצוואנציקסטע שעה; לידער. תל אביב, איינגס, (דפוס הפועל הצעיר), 1935. 76, [3] ע' 12 : 17.
70 שירים, שנכתבו בשנות 1922—1934.
478. Azriel, Moreau. Vie de David Yellin. (Préface de B. Dinabourg). Jerusalem, (typ. Azriel), [1934]. 2 p. l, iv, 30 p. 12 : 17.
תמונת ילין על הסעפה.
479. Daniel Sieff research institute. Rehoboth. The Daniel Sieff research institute, Rehoboth, Palestine. (London, typ. Whitefriars press, pref. 1934). vii, 30, [2] p. incl. illus., pl., ports. 21 : 27.
נאומים וברכות לחגיגת פתיחת המכון מאת הנציב העליון לא"י סיר ארתור ווקופ.
ר. וילשטטר, ת. ויצמן, ס. מרקס, ה. פקר, י. וולקני, י. זיו.
480. Herzl, Theodor. Gesammelte zionistische Werke in fünf Bänden. Bd. iv-v. 2 vols. Tel Aviv, Hozaah ivrith, (Druck von Julius Kittls Nachf., Mähr.-Ostrau), 1934-35. [2] l, 661 p., portr.; [2] l, 555, [1] p., portr. 15 : 22.
Band 4.: Tagebücher, Band 3. 2. Aufl. Band 5.: Das neue Ghetto. — Altneuland. — Aus dem Nachlass (p. 439-545). שנה י"א ע' 429.
"Das neue Ghetto" נדפס ראשונה בשבועון "Die Welt". — בצורת ספר יצא בוונה: בהוצאת Die Welt ב"1897 וב"1903; בהוצאת Löwit ב"1920. — הרגום עברי ע"י

ר. בריינין ורשה, דפוס שולדברג, תרנ"ח. ושמ, אחיאסף, תרפ"ג. — תרגומים רוסיים: אודסה, חוצ. שרמן, 1898; חרקוב, דפוס ורשביצקי, 1898. השני תרגום י. מ. כבצקי. — Altneuland יצא ראשונה באוקטובר 1902 כבדלין בהוצאת Seemans Nachf. — תרגום עברי מכלי בשם מתל אביב ע"י ג. סוקולוב: ורשה, האורגניזציה הציונית הרוסית, תרס"ב ושמ, אחיאסף, תרפ"ד. — בספרו של סוקולוב, "אישים" א' בסאמרו על הרצל ישנן ידיעות לתולדות התרגום הזה. — תרגום עברי בשם, ארץ עתיקה-חדשה של ד. קסחי, חי"א, מצפה, תרצ"ד. — תרגום אנגלי ע"י de Haas, ניו יורק, 1903. — תרגומים רוסיים: קיוב, 1903; פטרבורג, סערכת הירחון "אובחובנה", 1904 (תרגום א. ופנסקי); אודסה 1903 (תרגום יוסף פסיר); רק ההתחלה. — תרגום יודי של איס. על [ראשעו?]: ורשה, 1902; ניר-יורק, חיברו פאבל. קאמפ, 1915. — תרגום רוסי של Horia Carp. בנקשט, שרין, 1916. — תרגומים שפניו לירם: אוניברסיטה, בן מיניור, תרפ"א; סלונקי, 1929. תרגום של זין פלוריאן. גרפס קודם כעתון "איל שוימפני" (ק. ס. שנה ז' ע' 551). — תרגום פולני: של H. Adler, ורשה, פריד, 1928 (ק. ס. ז' ע' 494). — תרגום צרפתי של Delau, Thursz, פריז, רידר, 1931 (ק. ס. ח' ע' 362). — Aus d. Nachlass. — כחצי החומר נתפרסם בעתונים ומאמרים שונים, כמו שמסומן בהערות שבסוף הספר. — מתפרסם כאן לראשונה: רשימות לשיחתו עם ברון הירש, 6 מכתבים משנות 1899-1896, 12 מכתבים משנות 1901-1903, ותזכירו אל הצר הרוסי (1903). — ההוצאה מהדורת.

481. **Jerusalem; guide-map (ancient and modern); containing all useful information for tourists, 3rd ed. (Jerusalem, Goldberg's press), 1934. 9 p., map (33x39 cm, fold. 8°). 12:22.**

מהמעטפת. — ספת איי בע' 4 של המעטפת.

יצא גם בצרפתית: Jérusalem; plan-guide, ובגרמנית: Jerusalem; Führer-Plan.

482. **Jerusalem. Hebrew university. The Hebrew university, Jerusalem; general information. [Jerusalem], (1933). [8] p., illus. 15:22.**
את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 21 מספר 85. — יצא גם בגרמנית בשם:

Die hebräische Universität, Jerusalem; allgemeine Information, 1934.

483. **Nir, ltd. ...Memorandum and Articles of association of Nir, ltd. Incorporated the 29th day of November, 1934... (Tel Aviv, typ. "Achduth"), 1934. 1 p. l., 20 p. 22:32.**

484. **Palestine. Government. Department of customs, excise and trade. Customs tariff ordinance, 1927—1934 and Customs duties exemption ordinance, 1924. (Corrected up to the 20th October 1934). [Jerusalem], typ. Azriel press, 1934. 1 p. l., 42 p. 17:24.**
"Special supplement to the Palestine commercial bulletin of October, 1934".

485. **Palestine. Government. Department of customs, excise and trade. Excise ordinances and regulations (corrected up to the 25th December, 1934). [Jerusalem], n. p., 1934. 1 p. l., 97 p. 17:25.**
"Special supplement to the Palestine commercial bulletin of Dec., 1934."

486. Palestine. Government. Department of posts and telegraphs.

Palestine post office guide. No. 4. Jerusalem, (printed by Waterlow, London), 1935. 286 p. 12:18.

בספר מונחים 1, No. 2, Supplement: No. 1, 11 דף כל אחד, נרשמים על צד אחד של הדפים. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 175.

487. Palestine. Government. Department of surveys. [Map of Palestine].

Scale 1:100,000. Sheet 8: Jerusalem. [Jaffa], 1934.

45:51. (Survey of Palestine).

"Compiled, drawn and printed under the direction of F. J. Salmon, Director of surveys, Palestine. 1934". "grey flat" אחת בצבעים ואחת "2 סהרורות,

488. Palestine. Government. Laws. Laws of Palestine 1932

including the orders in council, ordinances, regulations, rules of court, public notices, proclamations, etc. Arranged in alphabetical and chronological order with an index. Comp. under the editorship of Moses Doukhan. Tel-Aviv, L. M. Rotenberg, (Shoshany's press), 1933. 320 p. 17:24.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה י"א ע' 202. ושנה י"ב ע' 35 (שם הערכה מאת פרופ. בנצ'ינסקי).

489. Palestine and Egypt Lloyd, Ltd. Zahlen und Daten; das

grüne Palästina-Wirtschafts-Informationsbuch für Einwanderer, Kaufleute und Touristen. Jerusalem, Palestine & Egypt Lloyd Ltd., (Azriel press), (1934). 2 p. l., 7-65 p. incl. tab. 13:20.

מהמעטפת "Das Material ist z. T. dem Buche von Dr. Alfred Bonne, 'Palästina, Land und Wirtschaft' entnommen."

490. Tourist development association of Palestine. Ancient

and modern Palestine, composed by various local authorities; with a foreword by His Excellency the High commissioner for Palestine Sir Arthur Grenfell Wauchope... Ed. 1935. Jerusalem, Tourist development association of Palestine, (pub. by Benjamin Lewensohn), Goldberg's print. press, 1935. 104 p., illus., fold. map, tab. 12:16.

491. (Weinhausen, E.) The dying Jew. חייו ודיו העורך למות

Jerusalem, typ. مطبعة بيت المقدس. 1934. 16 p. 16:10. اليهودי المختصر מהמעטפת. ספור מיסיונרי באנגלית עברית וערבית בשורים מקבילים.

492. بيك، فردريك ج. [Frederick Gerald Peake]. تاريخ

شرقي الاردن وقبائلها تاليف فردريك ج. بيك تعريب بهاء الدين طوقان.

القدس، مطبعة دار الايتام الاسلامية الصناعية، (١٩٣٤). ع' ٤٦٢ ص.
24:17. -תולדות עבר הירדן ושכניה. עם תמונות רבות.

493. [המלטון, לורה ביקרפט Laura Beecroft Hamilton]. كشف

القناع عن كنوز خيمة الاجتماع ... يشتمل على مباحث نفيسة في مسكن
خيمة الاجتماع وما فيه من التعاليم الرمزية تأليف ج. بيكرפט. القدس،
مطبعة بيت المقدس، ١٩٢٦. ٦٤ ص. 22:15.
באור סמלי של אהל המועד וכליו. עם תמונות.

494. המלטון, לורה ביקרפט [Laura Beecroft Hamilton]. كشف

المستقبل، مختصر في تفسير سفر الرؤيا. القدس، مطبعة دار الايتام السورية،
١٩٣٣. ٨٨ ص. 22:15. באור קצר על ספר, חזון יוחנן (Apocalypsis Johannis).

א. הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתיקה.

495. דרכנו; מוקדש לעניני היהדות הדתית. צ'רנוביץ, תנועת תורה
ועבודה ברומניה, תרצ"ד. 31:24.

„העתון הזה... גם עד עכשיו יצא לאור לפרקים, לסירוגין לא באופן חסיד ולא נדפס
אלא כתוב בידים ומועתק ע"י דפוס-אבן" (ע' 1). — תכופות ההופעה לא נזכרה. האחראי:
חיים סונדשין. — גל' א' יצא בכ"ז בתמוז. — המאמרים בעברית וביוונית.

496. הירדן; ירחון לעניני הנקר העברי. יוצא לאור על ידי נציבות
בית"ר ברומניה. (Slova, Bucuresti) תרצ"ה 1934. 31:23.
גל' א' יצא בחשרי. על המעטפת גם שער רומני: „Hajarden": revista pentru
tineretul evreu...

497. משכנות יעקב; קובץ שו"ת חידושים ובאורים בהלכה ואגדה,
בהשתתפות רבניו... זמננו. יו"ל ד"פ בשנה... בילגוריוו, תרצ"ב. 23:15.
המו"ל: יעקב ליפפא אבדיק ושארוב. — חוב' א' יצאה בחשוון-שכט.

498. אונטעררוועגענס; חורש זשורנאל פאר ליטעראטור און געזעלשאפט-
לעכע ענינים. ארויסגעגעבן פון דער גרופע, אונטעררוועגענס. ניויארק, (Posy-
(Shoulson press), 1934. 17 : 24. גל' א' יצא במרץ.

499. דאס אידישע לאנד; וועקענטליכע בילדאנע צום היינט. געווידמעט
דעם נייעם אידישען לעכען אין ארץ ישראל. ווארשא, (Drukarnia Hajnt), 1934. 27 : 37.
העורך: M. Kraut. — גל' א' יצא ב-25 ביולי.

500. בלוי ווייס; אלגעמיינ ציוניסטיש יונגענדבלאט. ארגאן פון דער
פעראייניגטער בעוועגונג פון הונדער הציוני און החלוצ הכללי ציוני. ווארשא,
Druk, "Renoma", 1934. 31 : 46.
תכופות החופעה לא נזכרה. — העורך וחסידי: E. S. Fryszberg. גל' א' יצא ב-30 בנובמבר.

501. פארמעסט; ליטעראריש קונסטלערישער און קריטיש-ביבליאגרא-
פישער זשורנאל, (ארגאן פון אלוקראינישן אָרנקאָמיטעט פון די סאָוועטישע
שרייבער). (כארקאוו, אוקרעניזשענירפארלאם), 1934. 15 : 22.

העורך הראשי: [יצחק] איציק פערסער. חבר המערכת: א. אַבטשוק. מ. אלפרסין. מ.
אלטמן. ה. אָרלנד. כ. גילדין. ש. גולקא. ד. הופשטיין. ל. קביסקו. — חוב' א' יצא בינואר.

502. הסועל; צייטשריפט פאר ספארט און פזיזש. דערציוונג. ווארשא,
1934. 40 : 56. העורך וחסידי: פסח טערייסקי. גל' ראשון יצא בספטמבר ועליו רשום:
Jednodniowka. גל' 1 (2) יצא בדצמבר.

503. Allgemeine jüdische Zeitung. Redigiert von David Gross.
Bratislava, (Druck von C. F. Wigand A. G.), 1933. 32 : 47.
שבועון. גל' 1 יצא באוגוסט. סצור.

504. Gamma; revista mensual, organo del Centro cultural de
estudiantes israelitas de México. Mexico, D. F., 1935. 17 : 23.
Directores: G. Walerstein, I. Mekler. גל' א' יצא בסבואר.

505. Hajischuw haschlisch; Blatt der agudistisch-chaluzischen
Jugend, hrsg. von der Bundesleitung des Noar agudathi. (Frank-
furt/Main), 1934—5694. 22 : 28.
האחראי: Fredi Lustig. — גל' א' יצא ביולי. בהקסבורג.

506. The Jewish ex-serviceman; the official organ of the Jewish
ex-servicemen's legion. London, printed by Morris and Chapman,
1934. 18 : 24. ירחון. גל' 1 יצא בנובמבר. מצור.

507. Jewish frontier. New York, League for labor Palestine,
ירחון. העורכים: Hayim Fineman, Hayim Greenberg. 1934. 21 : 29.
גל' ב' של סך ב' יצא בנובמבר.

508. **Der Judenstaat "Medina ivrit"**. Praha, Viktor Kohn, 5695 1934. 31: 43. תכנית החופשה לא נוכחה. העורך: Oskar Kwasnik-Rabinowich. גלי א' יצא בשבת.
509. **Masada; a journal for Zionist youth**. (N.Y.C.), Masada, youth Zionist organisation of America, 5695 1935. 24: 30. "Monthly between September and June". גלי א' יצא בשבת. חכר הראשון נקרא: Zionist youth. גלי א' שלו יצא בשבת חרצ'ד.
510. **Our voice; published monthly**. Brooklyn, N. Y., 1934. 22: 29. Editor: Elias Ginsburg. גליון א' יצא באפריל.
511. **The Testimony; a magazine for the study and defence of the Holy Scripture**. (Birmingham [Eng.], A. Williamson), 1933. 18: 24. ירחון. גלי 32 (כרך ג') יצא באוגוסט.

ב. קבצים ומאמרים.

- ארחא; קובץ לדברי ספרות... ראה ע' 142.
512. **נייע יום טוב בלעשער; ערשיינען ערב פסח, ערב שבועות, ערב ראש השנה און חנוכה. פסח בלאם. ניו יארק, פארלאג איריש לעכען, חרצ'ד.** 31: 23. העורך: י. חייקין.
513. **Chaluc klal cijoni; organ Chalucu ogólnoj-sjonistycznego Zach. Małopolski i Śląska**. (Kraków), 1934. 15, [1] p. 15: 22. "Jednodniówka". — L. Lustig: יצא בינוני. העורך האחראי: את הקורם ראה ק. ס. שנה י' ע' 297-296.
514. **Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Cechoslovakischen Republik. Jahrbuch... Jahrg. 6. Hrsg. von Samuel Steinherz**. Prag, Selbstverlag, 1934. [4], 469, [1] p. 17: 24. Redaktionskommittee: Josef Bergl, Alfred Engel, Guido Kisch [a.o.]
- G. Kisch: Die Prager Universität und die Juden. — M. Rachmut: Der Plan einer Verlegung des Prager Ghettos nach Lieben 1860. — W. Zacek: Nach dem Brande des Prager Ghettos im Jahre 1754 (Deutsch von... F. K. Pick). — L. Singer: Zur Geschichte der Juden in Böhmen in den letzten Jahren Josefs II. und unter Leopold II. — Fr. Roubik: Zur Geschichte der Juden in Böhmen in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. — O. Donath: Siegfried Kapper. — J. Jircak: Beiträge zur Geschichte der Jitschiner Juden im 18. und 19. Jahrhundert (Deutsch von A. Blaschka). — A. Grotte: Die Beeinflussung jüdischer östlicher Sakralkunst durch Prager Vorbilder. — S. Steinherz: Nachruf.

515. **The Jewish year book**; an annual record of matters Jewish 5695-96 (1st January—31st December, 1935). Ed. by S[olomon] Levy and Cecil Roth. London, Jewish chronicle, 1935. xvi, 516p. 12 : 19. את הקורם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 43.

516. **Jüdischer Almanach auf das Jahr 5695**. Redigiert von Felix Weltsch. Prag, [1934?]. 224p. 15 : 22. "Herausgeber: 'Selbstwehr', jüdisches Volksblatt in Prag".

את הקורם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 182.

החן. I. Kalendarium. — II. Probleme der Zeit: Spectator: Rückblick auf das Jahr 5694. — E. Carlebach: Vom nationaljüdischen Antisemitismus. — M. Georg: Einer der wollte. — III. Palästina: O. Aschermann: Kleine Landeskunde. — O. Wallisch: Das wachsende Palästina. — G. Langer: Zionsliebe. — E. Gottgetreu: Skizzen aus Palästina. — Kleines Lexikon für Leser jüdischer Zeitungen. — O. Wallisch: Querschnitt durch Palästina 5694. — IV. Max Brod zum 50. Geburtstag: H. Politzer: M. Brod. — Th. Mann: Festgruss. — F. Weltsch: Philosophie eines Dichters. — H. Politzer: Der Lyriker. — A. Zweig: Blick auf den Kameraden. — H. Bergmann: Die Zweigeleisigkeit im Chasidismus. — H. Lichtwitz: Dem Zionisten. — A. Hellmann: Erinnerungen an gemeinsame Kampffahre. — M. Wisenfeld: Begegnungen mit Ostjuden. — N. Engel: Die erste Wirkungsstätte. — H. Feld: Deutsche Juden werden Juden aus Deutschland. — H. Maun: Recht auf Freundschaft. — St. Zweig: Die Forderung der Solidarität. — Fr. Kafka: Zwei Briefe. — O. Baum: M. Bäuml. — Fr. Torberg: Die Entdeckung. — Fr. Werfel: Dem Freunde. — Zdenek Landes: Kunder tschechischer Kunst. — T. Jakobovits: Die Abstammung. — Fr. Thieberger: Die Stimme. — Die Werke. — Lebensdaten.

517. **Kalendár cesko-zidovsky rocenka 1931-1932**. Praha, [1931]. 148, [16]p. 17 : 20. =Knihovna akademického spolku "Kapper", rocník LI, svazek 66. Redigoval Egon Hostovsky s redakcnim kruhem.

את הקורם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 35.

518. **Münchener israelitischer Kalender auf das Jahr 5695...** mit den amtlichen Bekanntmachungen und Gebetszeittafeln der Israelitischen Kultusgemeinde München, 1934-35. München, Heller, [1934?]. xxxii, 32, [1], 65p., port. 12 : 15. ראה גם ק. ס. שנה י' ע' 426.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

יערי, א. לתולדות הדרכה הישראלית. ראה ע' 155.

קושניר, מ. ביבליוגרפיה כשאלות יסוד מושכי עובדים. ראה ע' 142

מס' 381.

קרן היסוד. ספרים, חוברות ועלונים... ראה ע' 159.

519. (Beirut. American university). A post-war bibliography of the Near Eastern mandates; a preliminary survey of publications on the social sciences dealing with Iraq, Palestine and Trans-Jordan, and the Syrian states. From Nov. 11, 1918 to Dec. 31, 1929. Arabic periodical fascicle. Beirut, American press, 1933. ix, [2], 545 p., 7 l. 16 : 24.

=American university of Beirut: Publications of the faculty of arts and sciences. Social science series no. 1. — "Philip Tarazi, ed. of the Arabic periodicals fascicle, Stuart C. Dodd, General ed."

את החלק העברי ראה ק. ס. שנה י' ע' 157—159; את החלק האנגלי ק. ס. שנה י"א ע' 183; הצרפתי ק. ס. שנה י"ב ע' 43.

520. **Friedenwald, Harry.** The bibliography of ancient Hebrew medicine, with an introductory note. [Baltimore], (1934). 1 p.l., pp. 124-157. 16 : 25.

הדפסה מיוחדת מתוך: Bulletin of the Medical library association.

521. **Gonçalves Pereira, Armando.** L'activité scientifique du Professeur Moses Bensabat Amzalak. Lisbonne, Portugal, (typ. Sociedade nacional de tipografia), [1934?]. 23, [1] p., port. 13 : 19.

522. **Marx, Alexander.** A new collection of manuscripts; a recent acquisition of the Library of the Jewish theological seminary. [Philadelphia], 1933. pp. 135-167. 15 : 23.

הדפסה מיוחדת מתוך: Proceedings of American academy for Jewish research, v. IV, 1932-1933.

ד. מדע המקרא.

יהודה, י. מקירה קצרה לתכנית המסכן וכליו... ראה ע' 155.

יפה, י. כתבי יצחק יפה; מחקרים במקרא ובגיאוגרפיה של א"י... ראה ע' 155.

523. תנ"ך. תורה (לקושים). תורה למתחילים. מהדורה שניה. חלק א.

ורשה, א. גימלין, תרצ"ג. 108, 4 ע, ציורים על 8 עמ. 17 : 25.

בראש השער: י. וינגרסון. — הוצאה א' ראה ק. ס. שנה י"א ע' 44.

תנ"ך. כתובים. מגלת אסתר... ראה ע' 160.

524. Adams, James McKee. Biblical backgrounds; a geographical survey of Bible lands in the light of the Scriptures and recent research. Nashville, Tenn., Broadman press, (c1934). 3 p.l., 5—482 p., 1 l., maps, pl. 16 : 23. "References" ע' 441—461.

חזקן: A survey of the Biblical world. — Mesopotamia, the River country. — Aram, the land of transition. — Canaan, the Land of promise. — Egypt, the house of bondage. — The great wilderness, the land of refuge and wandering. — A geographical survey of Canaan. — The kingdoms. — The scattered nation restored. — The Hellenistic East. — Herodian Palestine. — Jerusalem. — Asia Minor, the bridge to Europe. — Graeco-Roman centres.

525. Amos, C. W. Hale. The vital challenge of Biblical certitude: Scripture or sciolism? London, Marshall, Morgan and Scott, (introd. 1934.) XLIV, 274 p. 14 : 22. נגד בקורת המקרא.

*526. Bible. tr. Dutch. De Bijbel. Verkorte uitgave opnieuw uit den grondtekst vertaald onder leiding van H. Th. Obbink. Het Oude Testament. Verkorte uitgave vertaald door H. Th. Obbink. 2. verb. en verm. druk. Leiden, A. W. Sijthoff's Uitg., (1934?). III, 788 p.

527. Bible. tr. German. Die Heilige Schrift neu ins Deutsche übertragen. Auf Veranlassung der jüdischen Gemeinde Berlin hrsg. von Harry Torczyner unter Mitarbeit von Elias Auerbach, Emil Bernhard Cohn, Max Dieneman [a. o.] Bd. 2.: Nebiim rishonim. Frankfurt am Main, J. Kauffmann, 1935. 4 p.l., 357, [1] p. 11 : 18. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 47.

528. **Bible. tr. German.** Die Heiligen Bücher des Alten Bundes, in deutscher Uebersetzung und mit Anmerkungen von Friedrich Karl Jonat. Bd. 1-2. 2 v. Braunschweig, H. Wollermann, (1934). 818 p.; 3 l., 5-774 p. 13 : 18.

חתום: Bd. 1: Die historischen Bücher. Bd. 2: Die rhetorischen Bücher.— Die didaktischen Bücher.—Die poetischen Bücher.

529. **Bible. Psalms.** Het Psalmboek van David. (Brussel, typ. Wittembercq, 1934). 368 p. 15 : 23.

בראש השער שם המהרש"ם: D. Verbeeck — תרגום בהרש"ם.

*530. **Brandt, Wilhelm.** Das Gesetz Israels und die Gesetze der Heiden bei Paulus und im Hebräerbrief. München, Kaiser Verl., 1934. 43 p. 8°. —Kirche u. Erziehung 8.

531. **Brieger, G.** Der Name, der über jeden Namen ist. Huttwil (Bern), R. Müller-Kersting, (1932). 81 p. 13 : 19.

על אודות שם החיה.

532. **Davidson, Donald.** Mothers in the Bible. London, Marshall, Morgan and Scott, [1934]. 254 p. 13 : 19.

שורה של שיחות בפני אספת נשים על: חנה, שרה, אשת לוי, רבקה, רחל, יוכבד, רחל, אם שמשון, נעמי, רות, חנה, אם אייכבוד, בת-שבע, רצפה, משפח שלמה, מעכה, איזבל, ונשים שונות מחברות החרשה.

533. **Evans, William.** How I study my Bible. London, Marshall, Morgan and Scott, [1934]. VII, 47 p. 12 : 18.

534. **Fox, G[resham] George.** The Bible as religion and literature. Chicago, Argus book shop, 1934. 3 p.l. 5-108, [1] p. 15 : 22.
חתום: The Bible.—The God idea.—God as creator.—Hebrew conception of life.—The prophets and their times.—The teachings of the prophets.—The prophets of the Exile.—The holy writings.—Biblical literary forms and usages.

535. **Galling, Kurt.** Biblisches Reallexikon. Lief. 1: Ackerwirtschaft-Feldzeichen. Tübingen, J. C. B. Mohr, 1934. 160 p. 18 : 25.
= Handbuch zum Alten Testament. Reihe 1, [Abth]. 1.

536. **Geslin, (G).** Petit manuel biblique: doctrine, histoire, diplomatique, apologétique. Sees (Orne), Geslin, (1933). 272 p., maps. 10 : 15. —La demi-heure d'Ecriture Sainte, sér. II.

*537. **Gössel, Ernst.** Der Wortschatz der ersten deutschen Bibel. Giessen, v. Münchowsche Univ. Druckerei, 1933. 43 p. 8°. —Giessener Beiträge zur dt. Philologie. 32.

538. **Goodspeed, Edgar J[ohnson].** The story of the Old Testament, Chicago, Ill., University of Chicago press, (c1934). XII, 187 p. 11 : 17. ביבליוגרפיה: ע' 181. — מבוא קצר לכתבי-הקדש.

539. **Grünberg, Samuel.** Exegetische Beiträge. v. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1933. 3 l., 36 p. 15 : 23. 306. את הקודם ראה ק.ס. שנה ט' ע' 306.

540. **Habersaat, Karl.** Zur Datierung der jüdisch-deutschen Hohelied-Paraphrasen. Ein bibliographisch-kritischer Versuch, Frankfurt a. M., typ. Knauer, 1933? 1 fold, tab. 35 : 44. לרשימה הזאת נסח המחבר Die jüdisch-deutschen Hohelied-Uebersetzungen על עמוד אחר. 30 : 22.

541. **Koranyi, Karol.** Die Heilige Schrift und das weltliche Recht vornehmlich im Mittelalter. Varsovie, Société polonaise d'histoire, 1933. 11 p. 16 : 24. מן המעטפת. — הדפסה מיוחדת מתוך: La Pologne au VII-e Congrès international des sciences historiques.

542. **Kortleitner, Franz Xaver.** Formae cultus Mosaici cum ceteris religionibus Orientis antiqui comparatae. Scripsit Franciscus Xav. Kortleitner. Ed. tertia. Oeniponte, Libreria societatis Mariannae, 1933. XI, 432 p. 16 : 24. 338. מכיל ביבליוגרפיות. מהדורה ב' ראה ק.ס. שנה ו' ע' 338.

*543. **Lhermet, J.** Pascal et la Bible. Paris, I. Vrin, (s.d.) IV, 709 p. 8°. Diss. Paris.

544. **Macdonald, Duncan Black.** The Hebrew literary genius, an interpretation; being an introduction to the reading of the Old Testament. Princeton, Princeton university press, 1933. XXIV, 227 p. 15 : 23. מבוא לכתבי-הקדש מבחינה פרוזאית יותר מאשר מבחינה היסטורית.

545. **MacDougall, John.** The Old Testament parables. London, J. Clarke, [1934]. 150, [1] p. 13 : 19.

Parables of fact: The ewe lamb. — The vineyard. — The woman of Tekoah. — The poor wise man. — The escaped prisoner. — The sluggard. Parable as fable: The king of the trees.—The thistle and cedar. Parables of fancy: The soiled waist-cloth.—The potter.—Micaiah, a faithful minister of God.—The ploughman.—The great eagles.

546. **Meier, Arnold.** Die alttestamentliche Namengebung in England (mit einem Ausblick auf die alttestamentliche Namengebung in Deutschland und Frankreich). Leipzig, B. Tauchnitz, 1934. 2 p. 1., [3]-55, [1] p. 15 : 23.

=Kölner anglistische Arbeiten, hrsg. von Herbert Schöffler, Bd. 22.

ביבליוגרפיה : ע' 53-55.

547. **Mittelman, Jacob Marcus.** Der altisraelitische Levirat; eine rechtshistorische Studie, von Jacob Marcus Mittelman. Leipzig, typ. A. Teicher, (1934). XI, 50 p. 15 : 23. IX-V 'ע' ביבליוגרפיה.

על המעטפת : Leiden, Universiteits boekhandel, J. Ginsberg.

חקירה שיטתית זו בתולדות משפט היבוס והחליצה בתקופת הבית הראשון משלימה את הספרות העשירה הקיימת בשאלה זו לא רק ע"י הסתכלות מדעית-משפטית חדשה במבנה המוסד המשפטי הקדמון הזה, כי אם בעיקר על ידי עיון בחומר בהשוואה למשפטי הקדם, האשורי והחתי, שנתגלו בזמן האחרון והמפצים אור על התפתחות דיני המשפחה במזרח. המחבר מגדיר יפה את המושגים היסודיים ומצוין את חוליות השתלשלות ההיסטורית של המוסד מימי ספור חמור ועד סוף ימי בית ראשון ומשלב אותו עם התפתחות צורות הקנין, ירושת הבת ותורת העריות. אולם הוא נוטה לפרקים לפרש שאלות של חקר המקרא ובונה על הנחות האם כולל הקיצוניות כעל אבני שתיה מוצקות את מסקנותיו על שלבי התפתחות היבוס. במקום ליסול למושכל ראשון את התפתחות הסוציולוגית המודרנית של היבוס ולברוק על פיה את מסקנות חקירת המקרא.

הקשר בין היבוס המאוחר ובין הגאולה הקדומה, שממנה התפתחה עד כדי גרול למוסד משפטי לעצמו, לא הופעם במדה ברורה על ידי המחבר, לעומת זה הוסברו יפה הקשר שבין היבוס ובין הקנין המשותף של המשפחות כאחוזותיהן (עמ' 30-31) ודיוקנה של החליצה שבספר דברים כה, 9-10, בתור בסוי ראשון לשקיעת המשפח הקדקעו הקדום והיבוס הקשור בו.

בדרך כלל טיובים המין והשקירה המדעית שהקדיש המחבר הצעיר לחבור זה, ששימש לו דיסרציה באקדמיה המשפטית בליפסיה ושיש בו כדי להועיל לכל מעיין וחוקר במקצוע זה. גם רכז החומר הביבליוגרפי המפורט בפתיחת החיבור (עמ' IX-V) יש בו כדי לסייע לחקירת הנושא.

548. **Mizraim**; journal of papyrology, Egyptology, history of ancient laws, and their relations to the civilizations of Bible lands. New York, G. E. Stechert, 1933. 195 p., facsim., plans, pl. 23 : 30. Ed.: Nathaniel Julius Reich. Volume I—1933.

549. **Rad, Gerhard von.** Die Priesterschrift im Hexateuch; literarisch untersucht und theologisch gewertet. Stuttgart, W. Kohlhammer, 1934. IV, 246 p. 16 : 24.

= Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, begr. von Rudolf Kittel, hrsg. von Albrecht Alt und Gerhard Kittel. 4. Folge, Heft 13.

550. Rettig, David. Memar Marqa; ein samaritanischer Midrasch zum Pentateuch, untersucht von David Rettig. Stuttgart, W. Kohlhammer, 1934. 74 p. 16: 24.

=Bonner orientalistische Studien hrsg. von P. Kahle und W. Kirfel. Heft 8.
"Textstück aus dem 4. Buche" עם תרגום גרמני p. [35]-71.

551. Rhijn, M[aarten] van. Handboek voor Bijbelstudie. 2., herziene druk. Zeist, Nederlandsche Christen-studenten-vereeniging, 1933. 212 p. 16: 24.

ביבליוגרפיה: 212-128.

552. Rosowsky, Solomon. The music of the Pentateuch. "Analytical theory of Biblical cantillations". (In: Musical association: Proceedings... 60th session, 1933-34. Leeds, Whitehead & Miller, [1934?], pp. 38-66, tab. (2 fold.)) 14: 22.

*553. Snaith, Norman H. Studies in the Psalter. London, Epworth Press, 1934.

554. Thomas, J[oseph] Llewellyn. The Abrahamic and Mosaic covenants. London, Covenant pub. co., 1934. 99 p., tab. 14: 22.
חקון: The Abrahamic covenant.— The Mosaic covenant.— The differences in the covenants.— West, East, North and South.— The witness of Israel.

555. Yahuda, A[braham] S[halom]. The accuracy of the Bible; the stories of Joseph, the Exodus and Genesis confirmed and illustrated by Egyptian monuments und language... London, W. Heinemann, (1934). xxxvii, 226 p., illus., pl. 14: 22.

שורה של מאמרים שנתפרסמו תחלה בעתון האנגלי היומי ומשחרם
להוכיח את אמתות ספורי התורה עפ"י ראיות מהלשון המצרית ומעתיקות מצרים. — לספר
נלוו המונות רבות של עתיקות מצרים.

هملتون، ل. ب. كشف القناع عن كنوز خيمة الاجتماع. رאה ע' 163.

ה. ברית חדשה.

556. Hartog, Arnold Hendrik de. Het leven van Jezus. Deel 1-2. 2 v. (Lochem), "De Tijdstroom", 1934. 412 p.; 4 l., p. 421-829. 16: 24.
חדפסה מיוחדת, בשנויים קלים, מחוך Nieuwe Banen

557. Weismantel, Leo. Der Prozess Jesu nach den Zeugnissen der Zeit dargestellt. Berlin-Südende, Thomas-Verlag, (c 1935). 430 p. 14: 22.
תאור מדעי-פופולרי של חיי ישו ומשפטו.

558. Willam, Franz Michel. Das Leben Jesu im Lande und Volke Israel... 4., verb. und erw. Aufl. Freiburg im Breisgau, Herder, 1934. XII, 548, [1]p., map., pl. 15: 21.

מהדורה ב' ראה ק. ס. שנה י' ע' 178; חרגום צרפתי ראה ק. ס. שנה י"א ע' 309.

559. Бeндeр, Г[иpш] Л[ейбoвич]. Евангeльскiй Иисус и его 'Учение'; посмертное изд. под ред. и с примеч. Н. Переферковича. Рига, (тип. "Глобус"), 1930. VIII, 340 стр., 1 л., портр. 14: 18.

המלטון, ל. ב. כשף المستقبل ... ראה ע' 163.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

560. אביחצירא, יעקב (בן מסעוד). ספר לבונה זכה על השם הוא מפרש פרשה, בסדר נכון על פרשה ופרשה... נא אסון, דפוס יעקב בן עמר, (תרפ"ט), 171, 105-2 דף, 1191 ע, 16: 21.

אורבך, ש. ז. ספר מאור אש... ראה ע' 146.

561. ביאליסטוצקי, יוסף. ...ספר מסורה גדולה על כל השם לכל מאסרי חז"ל... זה יצא ראשונה על מסכתא חגיגה. חוברו... על ידי יוסף ביאליסטוצקי... פיעטרקוב, דפוס ח. ה. פאלמאן, תרצ"ג. 121 דף, 31 ע. 23: 31.

ברודנא, א. צ. חסד לאברהם הרביעי... ראה ע' 152.

562. בריש, מרדכי יעקב. ספר החזיון וחתיקון; שני חלקים: חלק א... חזיוני יעקב, דרשות וחזיונות למועדים לתקופות ולמאורעות שונות... חלק ב'... תיקון יעקב, תיקון עירובין לעיר דיסבורג... פלפולים והלכות שונים בעניני עירובין... לרות חקת וחזון... ובסופו תשובות... הנאון ספינסק ומדאמבראוו מאת מרדכי יעקב כדווש בהריר חיים אכדיק דיסבורג ע"נ רחיון... 2 חלקים בכרך ו'. ביגוריו, דפוס נ. קרוננברג, תרצ"ג. 111 דף, 4, 152, 107 ע. 16: 23.

563. הולין, שמחה יונה. ספר קול שם ח... חברתי... שמחה יונה בהיר חיי ארי... חלק ב. מעאיני-ס. ווארהאל, דפוס י. ווידער, (1926). 120 דף, ציורים. 16: 24.

חתכן: חלק ב: נר לבדיקה... בו כל דיני טרהיר [=מסופות הריאה] וגם לקושי דינים משארי מיני מרפות... ואחרון... כיו אמרר (חיים אריה בן ישכר דוב)... ובסופו גם קצת מאמרים שלי וקראתום... תורת חיים... לתורת חיים שער מיוחד. בראש הקונטרס: חלק ד' מקול שמחה: תורת חיים. — את הקורם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 309.

564. **טוֹלֵדָנוּ יַעֲקֹב מֹשֶׁה.** ספר ים הנדול; שאלות ותשובות וחקירות על ארבעה טורי השיע... גם... אמרות טהורות, מכתב-יד ישנים... וכיוצאם פרק מעשה המת מן המשניות העתיקות... מיוחס להלל הנשיא עם מכוא והערות... יעקב משה טוֹלֵדָנוּ קהיר, דפוס ר מ' מוסכוותש, תרצ"א. [1] דף, 6, 203 ע. 24:16. פרק מעשה המת שער חלקי. על המעטפת השמאלית שער נוסף בצרפתית: Jacob M. Toledano: Yam haggadol; consultations rabbiniques...

565. **מִשְׁרָנוּבִּיץ, חיים.** תולדות ההלכה: כולל שלשלת הקבלה והתפתחות התורה שבעל פה מתוך שרשיה ומקורותיה מראשיתה עד חתימת התלמוד, מאת חיים מִשְׁרָנוּבִּיץ (רב צעיר). כרך א: ח"א: מכוא כללי, תקופת התנ"ך. ניו יורק, (דפוס Posy-Shoulson press), תרצ"ה. XV, [1] 336 ע. 23:15. שער נוסף באנגלית: Chaim Tchernowitz: Toledoth ha-halakah; history of the halakah... Vol. I: part I: General introduction. The Biblical age. על העמוד שמעבר לשער נרדקה פתקא: Toledot ha-halakah publication committee. New York.

566. **מסכתות דרך ארץ,** והן מסכת דרך ארץ, פרקי בן עזאי, תוספתא דרך ארץ. הוצאו על פי כתבי יד שונים בליווי [1] מכוא והערות ושנויי נוסחאות וטראה מקומות ותרגום אנגלי ע"י מיכאל היגער. ניוארק, "דביר-בני", דפוס מוֹיִנְקֶשְׁטֶר פאבלישינג קאמפ, תרצ"ה. 320, 120 ע. 14:22.

עם שער אנגלי בסוף: The Treatises Derek Ere... edited from manuscripts with an introduction, notes, variants and translation by Michael Higger. New York, 1935.

320 העמ' הם החלק העברי: הנוסח וההערות; 120 העמ' הם חלק אנגלי: הקדמה ותרגום. ידוע שהמסכתות הקטנות משובשות מאד, וביותר מסכת דרך-ארץ. עד שכמעט אין לך סיסקא אחת שהנוסח שלה קבוע ומדויק. כבר הגריא מוֹוִילנא טפל בהגהת המסכתות הקטנות (שקלאור תקס"ד) — כנראה עפ"י כת"י שהיו בידו — ומעניין שרכ הגהותיו נתאשרו עפ"י כת"י שפרסם היגער. אחריו היו נסיונות שונים להוצאת מסכתות בודדות בהוצאה מדעית. רא"י טאווראגי הוציא מסכת דרך-ארץ וזו עפ"י כת"י ודפוסים ישנים (קעניגסברג תרמ"ה). לעבודה מקיפה במקצוע הקדיש הד"ר היגער את מיטב זמנו וכשרונו, וכבר הוציא במקצוע זה כמה ספרים חשובים. גם למסכת דרך-ארץ פרסם היגער מכוא מפורט (70 עמוד) בראש ספר מסכתות ועירות (ניו יורק תרפ"ט). וכעת מונחת לפנינו "מסכת דרך-ארץ" בהוצאה מדעית מהודרת עפ"י כת"י שונים. הרבה שקדנות ועמל השקיע המחבר בהוצאה זו, השתדל לתת שנויי-נוסחאות עפ"י אחד עשר כת"י ודפוסים ישנים, ובמקומות הקשים העיר הערות מאירות עינים.

בהערותי הבאות אני רושם את טיב נוסחאות הוצאת היגער, והנני מחלק את הערותי לסוגיהן, ולכל סוג אביא דוגמאות. שבושים בהוצאת ראם ווילנא, וגירסאות מתוקנות בהוצאת היגער: (את הנוסח המשובש סגרתי בסוגריים עגולים) () ואת נוסח היגער

המתוקן בסוגריים מרובעים []. דרך ארץ רבא פרק ב' (המנדין) [המתניין] בצדק, והשבין בצדק. פרק י' ויתקן דרכים (טרטראות) [טרטיאות]. פרק י"א ר' מאיר אומר כל מי שיש תלמיד [חכם] (בצדו) [בעירו], ואינו משמשו, חייב מיתה. דרך ארץ זוטא פרק א' הוי אוהב את השמא, ושנא את (הכמה) [הכי מה]. פרק ב' אל תאמר בשביל (מעשיו) [מעשי] ההגונים הטיבו לי, אלא בשביל (מעשיו) [מעשי] שאין הגונים (לי) הטיבו לי, שנאמר ומשלם לשנאיו אל פניו להאבירו. פרק ח' למה נמשלה תורה למים, לומר לך מה (דרכו) [דרכן] של מים אינן הולכין למקום גבוה. שם אם נבלת בדברי תורה, (בהתנשא) [בהתנשא]. שם (הנכנס) [הנכנס] למרחק, בתחלה מעביר [את] [מטהו] (המסנה). ואולי יותר ישרה גירסת כת"י נ"ה — איכספורד: "הסרב"ל. — פרק ט' הוי אוהב את הענוה, כרי שתמלא את (ידיך) [ימין]. — הדוגמאות המעטות האלה מראות, כמה טרח והצליח המו"ל בהוצאתו.

הגהותי בהוצאת היגער, עפ"י מקורות שונים ושקול הדעת (את הנוסח המשובש סגרת בסוגרים עגולים ואת התקון שאני מציע, בסוגרים מרובעים): עמוד 75 [יש] חשבון יפה. (ופרע) [ופרעון] יפה. ע' 78 הוי קל לראש, וגוה לתשחורת, (סוחר) [שוחר] טוב, ורחב (כסף) [כתף]. ע' 123 [מכבד את החכמים], ואיזהו המכבד, מאכיל ומשקה וכו'. ע' 179 ההולך אחר רבו, אינו רשאי ליפטר מאחריו עד שיטול ממנו רשות. [והרב נכנס לבית תחלה]. היו שניהם (תלמידים) שקולים זה כזה, בעל הבית נכנס תחלה, ואורח אחריו וכו'. הנפטר (מרבו) [מחברו], בין שהוא גדול [מחברו], בין שהוא קטן [מחברו], אומר לו הריני נפטר. ע' 194 נשמעו דברים לפני רבי יוחנן בן זכאי וחכמים, היו קומים בדבר, ואמרו מי ילך ויודיענו. הבטוי קומים במובן מהסטין, אינו בשום מקום כתלמוד ומדרש, ובעלי המלונות לא הביאוהו. ע' 238 ואין יושבין על האוכלין מפני (שמשכחין) [שמבין] את האוכלין. ע' 261 אמר ר' יהושע, הנביא נקרא מלאך, (והחכם) [והחכם] נקרא מלאך. ע' 303 אין אדם שואל ומשיב במקום שרובן ערומים, (ולא) [אלא] במקום שרובן לבושים, רובן לבושים ומיעוטן ערומים, [בכולם לבושים], רובן ערומים ומיעוטן לבושים, ככולן ערומים. נוסחאות משובשות שגם בהוצאת היגער לא מצאו את תקונן. עמוד 58 ולא כפתח קטן שמנבל את היקרים. ע' 59 אל תהי כאיסקופה העליונה שמנגפת את הרגלים וכו', ולא כאיסקופה האמצעית שיושב עליה זועף, (וכבר התקשה בזה רש"י שעכסער בשעתו באדר"ג שלו סוף פרק כ"ו). עמוד 82 ותחשק נפשך במצוה, ושכן ורגן בפתחיה. ע' 91 תחלת ממארת, פתח לעבודה זרה. ע' 247 הדר עט-הארץ מארה. ע' 300 הנכנס למרחק אינו מתעמל, ואינו מתגרד, ואינו משתבר על השיש. (ואולי גם זה מין התעמלות על השיש, שהיה ידוע במרחצאות הרומיים שבימי חז"ל). — היגער לא העיר כלל על השבושים האלה, ואע"פ שגם אני אינני יודע לתקנם, ראיתי צורך לרשםם כאן כי אולי יבוא חכם לפרשם.

ומי יתן שתהיה למו"ל הנכבד האפשרות להמשיך את עבודתו הפוריה.

יהודה פריס — חורב.

משכנות יעקב; רבעון... ראה ע' 163.

567. ניסלבוים, רפאל קדש, ספר תורת רפאל קדש... לברר דברי

רש"י בפשיטות בדבר הגמ'... מאתי רפאל קדש בחרב מרדכי ניסלבוים... וזארא,

דפוס ב. ליבקסקינגר, תרצ"ג. 66 ע. 16 : 25.

צורי, י. ש. תולדות המשפט הצבורי העברי. כ' א' ספר נ', ח' א'... ראה ע' 183

568. רבינר, צמח. ספר דברי הספר ותנחומי אבליים בכתבי הקדש בתלמוד ומדרש... עם הפירושים של רש"י, מהרש"א והרי"ף ושאר מפרשים... גם באור חדש והערות מאת המאסף והמחבר הרב צמח בן דובער ראבינער. מופיא, דפוס המשפט, תרצ"ה. [1] דף, XVI, 273, [3] ע. 15 : 22.
שערי נוסף בגרמנית, ושערי נוסף באנגלית : The mourning and consolatory discourses in the Bible, Talmud and Midrash... from...Zemach Rabbiner.

שורצמן, ב. מ. דבר בעתו... ראה ע' 159.

569. שכטר, חיים. ספר מקור מים חיים; שאלות ותשובות אשר ליקמתי וחברתי... מש"ם ופוסקים... וחדשתי בו... בפלפולים... ונכלל כזה גם מדות טובות... כולגוריא, דפוס נ. קראנענבערג, תרצ"ג. 80 ע. 15 : 23.

570. הערץ, יוסף (ערמאן). דאס בוך פון אירישע געדאנקען און געדאנקען וועגען אידענטיטעט, פון דר. י. ה. הערץ... ווארשא, התאחדות הרבנים בעלי השכלה גבוהה בפולין, 1935. [1] ע, פורטרט. 14 : 19.
= שריפסען רייהע, כאנד 1. ביבליוגרפיה: ע' 413-418. את המקור האנגלי ראה ק.ס. שנה ד'ע' 29.

571. Grill, Severin. Der Talmud und Schulchan aruch; eine theologische Studie für weitere Kreise. Graz, U. Moser, 1934. 96 p. 12 : 19.
ביבליוגרפיה: ע' 89-91.

572. Hertz, J[oseph] H[erman]. The Talmud as a book, by the chief rabbi (J. H. Hertz.) London, The Soncino press, 1935. 16 p. 14 : 23.

מהמעטפת. "This brief survey of Talmudic literature is the Foreword to the Soncino edition of the Talmud in English ed. by I. Epstein..."

ז. מדע והדת פילוסופיה יהודית.

הארץ, רבנו משה בן טימון. ראה ע' 142.

דבר; מוסף לשבתות ולמועדים. לזכר והרמב"ם. ראה ע' 142.

החדר, חוברת לכבוד הרמב"ם. ראה ע' 143.

מאזנים, לחג הרמב"ם... ראה ע' 143.

- המזרחי. רבנו משה בן מיסון... ראה ע' 144.
- משה בן מיסון. מורה הנבוכים...ועם פירוש מאת יהודה קופמן...ראה ע' 158.
- עמיאל, מ. א. היסודות האידאולוגיים של המזרחי... ראה ע' 195.
- קרונה, מ. יתדות... ראה ע' 195.
- רות, ח. י. מושכלות אמצעיים במסר היהדות... ראה ע' 159.
- תרביץ. ספר הרמב"ם... ראה ע' 145.
573. די וועג פון לעבען; וויכטיג פאר יעדער יודישעם חוץ. פיעטרוקוב, רפ"ס ד. קאפעלמאן, תר"ץ. 42, 121 ע, טופס. 15 : 21.
- ראה גם ק. ס. שנה ט' ע' 317.
574. **Bamberger, Fritz.** Das System des Maimonides; eine Analyse des More Newuchim vom Gottesbegriff aus. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 4 p.l., 7—137, [1] p. 15 : 22.
575. **Breuer, Isaac.** Der neue Kusari; ein Weg zum Judentum. Frankfurt, a.M., Rabbiner-Hirsch-Gesellschaft, 1934. 2 p.l., 7-448 p. 16 : 24.
576. **Buber, Martin.** Zwiesprache. (2. erw. Aufl.). Berlin, Schocken Verlag, 1934. 78 p., 1 l. 12 : 19. —Bücherei des Schocken Verlags, 16.
- "Diese Schrift darf als Ergänzung meines 1923 erschienenen Buchs 'Ich und Du' gelten. Sie ist zum Teil schon 1929 in der... Zeitschrift 'Die Kreatur' gedruckt worden. — Nachwort."
577. **Cohen, Hermann.** Der Nächste; vier Abhandlungen über das Verhalten von Mensch zu Mensch nach der Lehre des Judentums. Mit einer Vorbemerkung von Martin Buber. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 83 p. 12 : 19. —Bücherei des Schocken Verlags, 20.
- נרמס עם שנויים קלים מתוך ספרו: "Jüdische Schriften"
578. **Levinthal, Israel Herbert.** Judaism; an analysis and an interpretation. New York, Funk & Wagnalls, 1935. XIII, 272 p. 14 : 22.
- "A series of lectures delivered at... the Brooklyn Jewish center during the seasons of 1932 and 1933".
- חתכן : Judaism — a definition. — The uniqueness and distinctiveness of Judaism.—The God idea in Judaism. — The development of the God idea in Judaism. — Is Judaism in conflict with science? — The place of ritual and ceremony in Judaism. — What should be the attitude of the modern Jew

החכך: Die Entwicklung der jüdischen Religionssystematik bis zum 19. Jahrh. — Die Begründung der jüdischen Religionsphilosophie im System Moses Mendelssohns. — Die Religions-Philosophie in der ersten Nachmendelssohnschen Zeit. — Die spekulative Epoche der jüdischen Religions-Philosophie: Das System Salomon Formstechers. Das System Samuel Hirschs.

585. **Strauss, Leo.** Philosophie und Gesetz; Beiträge zum Verständnis Maimunis und seiner Vorläufer. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 122 p. 14 : 22.

586. **Ventura, M[oïse].** La philosophie de Saadia Gaon. Paris, J. Vrin, 1934. 5 p. l., [9]-358 p., 11. 17 : 25.

(Bibliothèque d'histoire de la philosophie.)

"Corrections de la version hébraïque d'Ibn Tibbon de l'Amânât (éd. Slucki), d'après l'original arabe (ed. Landauer)." pp. [309]-327.

"Lexique des termes techniques employés par Saadia dans l'Amânât..."

pp. [329]-333.

ביבליוגרפיה: ע' 346-1335.

587. **Vincent, A.** Judaism, by A. Vincent; tr. by James Donald Scanlan. London, Sands & co., (1934). 261 p. 12 : 19.

את המקור הערפתי ראה ק. ט. שנה ט' ע' 455.

588. **Wertheimer, Martha.** Alle Tage deines Lebens---ein Buch für jüdische Frauen. Frankfurt am Main, J. Kauffmann, 1935. 123 p. 12 : 20.

ספר-מסר מורני, מחולק למדורות אלה: —

Quell des Lebens. — Hohe Stunden. — Fest mit ganz Israel. — Bindungen. — Weg in die Erfüllung. — Das Kind. — Leid. — Der Alltag.

589. **Zobel, Moritz, ed.** Der Sabbat; sein Abbild im jüdischen Schrifttum, seine Geschichte und seine heutige Gestalt. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 199 p. 12 : 19.

= Bücherei des Schocken Verlags, 25.

אנתולוגיה לענייני שבת בספרות ישראל מחולקת למדורות אלה: —

Schrift. — Der Sabbat im hellenistischen Zeitalter. — Aus Talmud und Midrasch. —

Aus dem nachtalmudischen Schrifttum. — Nichtjüdische Beobachter des Sabbats. —

Die Grundzüge des Werkverbots. — Die Sabbatgebete und das Sabbatritual. —

Sabbatbräuche. — Die häuslichen Sabbatgesänge.

ה. קבלה וחסידות.

590. אלכסנדר זושא הכהן. ספר יקר מפז; ביאורים על המדרש מאת הגאון אלכסנדר זושא הכהן אב"ד שעדליץ פלאצק... נרפס... מתוך כתיק. ווארשא, י. ב. אלטער, תרצ"ב. 103 ע. 17 : 24. על סדר הפרשיות.
591. בון, נתן בן יצחק יעקב. ספר שכחת לקט מילקוט חדש... אשר לקט... מהר"ר נתן דק"ק ורנקפורט... לובלין, דפוס הערשענחארן ושטרייזכערגער, תרפ"ח-1927. 60 ע. 11 : 15.
592. בורנשטיין, שמחה, מלקט. קונטרס אור זורח; והוא קובץ חדשים וכאורים... שנתחדשו ונאמרו ע"י חסידו כרסלב הנקראים ע"ש אדמו"ר רבי נחמן מברסלב... גם שיחות וספורים... יוצא לאור ע"י חסידו כרסלב... הובא לבית הדפוס ע"י המלקט והמסדר... ר' שמחה כרא"ח הלוי בארנשטיין... לארץ, דפוס Ch. Wein, תרפ"ח. [2] דף, 6-15, 15-24 ע. 16 : 22.
593. נחמן בן שמחה מברסלב. תיקון הכללי... והוא תיקון למקרה רילה, לומר אלו העשרה מזמורי תהלים... ווארשא, דפוס א. ל. ציגעלמאן, תרצ"ג. [2] דף, 32-131, [6] ע, תמונה. 11 : 14.
594. רבינוביץ, יצחק יעקב בן נתן דוד. ספר דברי בינה על מועדים וזמנים... מאת... אדמו"ר הר' יצחק יעקב... בן... נתן דוד... יוצא לאור ע"י בן המחבר אברהם יהושע העשיל ראבינאוויטש... חלק א. לובלין, דפוס ס. ב. שניידמאסער, 1931. 107 ע. 20 : 27.
595. ישראל בן אליעזר (בעש"ט). דעם בעל שמם משלים און אפא-ריזמען, מיט א קורצער איינלייטונג פון ש. צ. זעצער. העפט 1. ניו יארק, ש. צ. זעצער געזעלשאפט, 1934. 32 ע. 14 : 21.
= דאס ווארט ביבליאטעק, נומער 5.
596. ישראל בן אליעזר (בעש"ט). די צוואה פון בעל שם. איריש: שומא"ל צובין זעצער. מיט א קליינער איינלייטונג און א שידדערונג וועגן בעל שמם הסתלקות. העפט 1-2. חוברות. ניו יארק, ש. צ. זעצער געזעלשאפט, 1934. 31 ע; 1 דף, ע' 35-63. 13 : 20.
= דאס ווארט ביבליאטעק, נומער 1-2.
597. [שניאורסון, יוסף יצחק]. שיחה של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש במערת שמחת תורה... (משימותיו של אחד השומעים). א שמועס פון ליובאוויטשער רבין שמחת תורה ביום טיש. ניו יארק, חש"מ, תר"ץ. 16 ע. 15 : 23. הסכסס ביודית.

598. **Israel b. Eliezer, called Ba'al Shem Tob.** Des Rabbi Israel ben Elieser, genannt Baal-Shem-Tow, das ist Meister vom Guten Namen, Unterweisung im Umgang mit Gott aus den Bruchstücken gefügt von Martin Buber. Berlin, Schocken Verlag, [1935?]. 3 p.l., [9]-116, [2]p. 12 : 19. —Bücherei des Schocken Verlags, 21.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

599. **אביגדור, יצחק חיים.** קול יצחק; נאום שנשאתי... כיום מלאת די ירג שנה, כיום חי לחודש מניא... תרצי"ג... דרוהוביץ, דפוס א. ה. זשופניק, תרצי"ג. 24 ע. 15 : 23. על המעטפת השמאלית שער נוסף בסולנית.

הגדה של פסח... ראה ע' 153.

600. **הגדה של פסח.** סדר הגדה של פסח מע שרה באל לנה אל ערכי. הוצאה שניה. נא אמון, דפוס יעקב בן עמר, תרפ"ז-1926. 26 דף. 14 : 19.

601. **הגדה של פסח.** סדר הגדה של פסח עם פירוש דברי חיים גם על ספירת העומר ושיר השירים מכבוד הרב... חיים האלברשטאם... כמפני פנינים יקרים ומאת... יחזקאל שרגא האלברשטאם... מלוקט ומסודר מאת ישראל יהודא ציטרין... ביגוריא, דפוס ש. ווינבערג, 1933. 70 ע. 18 : 25.

602. **חזן, אליהו.** ספר נוח שלום; כולל מנהגי נא אמון וארץ מצרים מהאיה יוד אהיע וחהים... מהדורה שניה. נא אמון, דפוס יעקב בן עמר, תר"צ. 7, 151 ע, 70-2 דף, 121, 4 ע, פורטרט. 15 : 21. מהדורה א' נדפסה שם תרנ"ד.

603. **יתום, יוסף.** קונטרס מצבת סרדכי; אבל כבד על כבוד אאמור מר סרדכי יאסים אביד בתינונה, מאת בנו המקונן יוסף יתום... קישניוב, דפוס מכניק, (תרצי"ג). 121 דף, 7-19 ע. 16 : 22. מהמעטפת. — ע' 19 נדפס על המעטפת.

604. **לנדמן, צבי.** ספר מתוקה שנת העובד; קינה והספד על פטירת הרב... מאיר שפירא... מאתי צבי לאנדמאן... באקוי, קלחש, דפוס ווינשטין עט פריעדמאן, תרצי"ד. 39, 111 ע, פורטרט. 15 : 22. שער נוסף בדומינית. — ילוח הטעיות על ע"ב של המעטפת.

605. **מגידון, אלמר בן ציון.** ספר מעשה אבות; בו יבואר דרך רסו על תניך דברי מוסר ויראת ד' מאת אלמער בן ציון בן הרב יוסף מגיד... נערך

ונסדר והובא לבית הדפוס ע"י בן הרב המחבר, פינחס בנדרזאחן... סט. לואיס,
מוינקשטער פרינטינג קאמפאני, תרפ"ז. 141 דף, 316, 141 ע. 16 : 23.

רכינר, צ. דברי הספר והנחומי אבלים... ראה ע' 176.

תפלות. סדור. סידור בית דוד ושלמה... ראה ע' 160.

606. תפלות. סדור. מקור חיים; סדר התפלות לכל השנה. ברלין,

ב. כהן, תרפ"ז. 219 ע. 9 : 13.

607. תקונים. סדר עקידת יצחק שנהגים לקרותו באשמורת ליל

שני של ראש השנה; כלול בו עשרה נסיונות של אאקיה ומתוכם נסיון העקידה...

כפי מדרשי רז"ל. וכולם מחורגמים כלשון ערכי וגם כלול בו פיוטים... בגדאד,

דפוס א. שוחט, תרצ"א. 108 ע. 10 : 15.

608. Bloch, Ernest. Avodath hakodesh; sacred service; a Sabbath morning service according to the Union prayer book for barytone cantor, mixed chorus and organ or full orchestra. English text by David Stevens. Boston, C. C. Birchard, (c1934). v, 97 p.

המלים בעברית באותיות לטיניות ובאנגלית. 20 : 27.

609. Breuer, Salomon. Belehrung und Mahnung; aus nachgelassenen Schriften von Salomon Breuer. Teil 3: Leviticus. Frankfurt am Main, Verlag der Rabbiner-Hirsch Gesellschaft, 1935.

2 p.l., 101 p. 17 : 24.

בראש השער: חכמה ומוסר. עם שער עברי מיוחד: דברי שלמה; חדושי אגדת

ושמעתתא אשר השאיר אחריו... שלמה זלמן ברייער. חלק ג: חדושי אגדת ספר ויקרא.—

אח הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 467.

610. Epstein, Harry H. Judaism and progress; sermons and addresses by Harry H. Epstein, with a pref. by Leo Jung. New York, Bloch pub. co., 1935: xiv, 287 p. 14 : 19.

שורה של דרשות והרצאות על שאלות היהדות בזמן הזה.

611. The Friday night book (a Jewish miscellany). London, The Soncino press, 1933. 239, [1] p., diagrs. 14 : 18.

הלכן: Prologue.—Poems.—Curiouser and curiouser.—Jewish magic.—

Folk-songs.—Jewish wit and humour.—Mathematical problems.—A Purim play.—Kosher kitchen.—Palestine scenes.—Conversational Hebrew.—Games.—Choice of pearls.—Songs from the Bible.—Hatikvah.

612. [Hertz, Joseph Herman]. A moral challenge to British Jewry; a Passover sermon by the Chief rabbi. 31st March, 1934.

London, Central British fund for German Jewry, [1934?]. 12 p. 14 : 21.

מהמעטפת.

613. **Levine, Ephraim.** The faith of a Jewish preacher; sermons spoken and written by Ephraim Levine. London, E. Goldston, 1935. xv, 426, [1]p. 14 : 22.

אסף דרשות שונות לעת מצוא, דרשות למועדים ולשבחות השנה והספרים.
מקצת הדרשות נדפסו מחדש מתוך Jewish chronicle.

*614. **Tefillot.** Die Freitag-Abendgebete übersetzt, sowie sachlich und sprachlich erläutert von A. Posner. (Bratislava), Selbstverlag, 1929. 81 p. 12 : 15.

"Sonderdruck einer Aufsatzreihe, die 1928 im Jüdischen Familienblatt, Bratislava, erschienen ist".

615. **Tefillot.** תפילת שבת Szombati imádságok héber és magyar nyelven; összeállította Weisz Gábor. 3. kiadás. (Bpest), A. Steiner, [1933?]. 1 p.l., xvi, [3]-123 [i. e. 213]p. 10 : 13.

במקום ע' 213 נדפס בטעות 123.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

אזלאי, ח. י. ד. י. ס' סענל טוב השלם... חוב' ב'... ראה ע' 146.

אפשטיין, ז. יוסף חיים דורווקה... ראה ע' 151.

דובנוב, ש. דברי ימי עם עולם... ראה ע' 153.

616. כהנא, אברהם (אבריק). דברי זכרון לתולדות הרב גדליהו שיקס אבריק פשמישל... עם תמונתו, סאת אברהם כהנא (אבריק). פשמישל, תורה ועבודה, תרצ"ג. 16 ע. 12 : 19.

617. פוסק, הלל בן אליהו. קונטרס אלון בכות... מאמרים, הספרים, ומכתבי תנחומין על הקדרו של אבי... אליהו בחרח"ג משה צבי פוסק. נפטר ביום א' ס' אייר שנת, בצרת... סקאני, דפוס י. ווידער, תרצ"ג. 52, צ"ל 50 ע, פורטרט. 15 : 22.

618. צורי, י[עקב] ש[מואל]. תולדות המשפט הצבורי העברי. כרך א: שלטון הנשיאות והועד. ספר שלישי, חלק א: תקופת רבן נמליאל ברבי הנשיא III, תקופת ר' יהודה הנשיא II, לונדון, דפוס נרודיצקי, תרצ"ג. 141 דף, 253-3, [3] ע. 17 : 25. את הקודם ראה ק. ס. שנה ס' ע' 327.

I. Zuri (Rzezak): History of Hebrew public law. I. Series: The reign of the Patriarchate and the Sanhedrin. Book 3., part 1: Period of Rabban Gamliel III. Period of Rabbi Jehudah the Patriarch II. London, 1933.

619. ווייס, ש. משה מענדעלסאן. (מיט א בילד). ווארשע, גראשן-ביבליאטעק, 1933. 64 ע. 11 : 14.

620. שווארצבארד, שלום. אין קריג—מיט זיך אליין... (צייכנונגען פון חנוך גלייבסטיין, מיכל ציפאָרין). שיקאגע, שלום שווארצבארד קאמיטעט, 1933. 259, [1] ע, פורטרט, צלוט'ס. 15 : 21.
זכרונות פון א אידישן פרייוויליקן אין דער וועלט מלחמה.

621. שווארצבארד, שלום. אינ'ם לויף פון יארן. (פאגראמטן, רעוואלוציע, נקמה אקט). (צייכנונגען פון: חנוך העניך גלייבסטיין, טאדעס געלער, דוד בעקער (אבר שושנה), בן שלום. שיקאגע, שלום שווארצבארד קאמיטעט, (M. Ceshinsky, publisher), 1934. 364 ע, [1] דף, פורטרט, ציורים. 15 : 21.
הספר יצא (בקצרים) בעברית. ראה ק. ס. שנה ח' ע' 24. פרקי זכרונותיו במקורם נדפסו בי-מארגען-שורנאל, "צייט", "מאמענט" וב-אידישע צייטונג. — המחבר התפרסם ב-1926 ע"י רצח פטליורה כמעשה-נקמה על שחיתות היהודים באוקריינה בתקופת שלטונו, ואח"כ בזמן המשפט. ספר זכרונותיו זה מחולק לשני חלקים כמעט שווים: חלק ב' על הזמן שבין הרצח וגמר המשפט. חלק א' עד 1920. — גם בחלק זה הוא מכליל בעיקר את הצד הצבורי-אידיאולוגי. הוא מספר בקיצור על ימי-צעוריו בבאלטה (פורוליה שברוסיה), על הפרעות וההגנה שם ועל פעולותיו בהגנה. על נדודיו באירופה עד שהתישב בפריז. מפורט הוא התאור של מלחמת האזרחים באוקריינה (באודיסה, במקצת גם בבאלטה). נמסרים כאן כמה וכמה דברים בלתי ידועים, ביחוד זמן התחלת השלטון הסובייטי. המחבר עבד אז בגברדיה האדומה, ובתור חיל ביקר בערי-ההרבה באוקריינה מיד אחרי הפרעות. בספרו הוא נותן תאורים מחרידים. — כנראה לא השגיחה עין עורך על הספר והסתכנה לקייה בכמה מקומות; אף על פי כן נקרא הספר בענין רב. המאורעות הידועים לי בתור בא מהמקומות ההם. תוארו באמתות; שגיאה קלה בפרט זה או אחר בלתי-חשוב—אינה משנה את הדבר. ניתן חומר מענין ובלתי-ידוע לרבים. (ביחוד על ההגנה ועל האנטישמיות בהתחלת השלטון הסובייטי). ויש מקומות ליירים יפים. יש גם בספר (בחלק א') הרבה מן הטפסי בשביל בן-הדור ילד הגיתו הרוסי.

622. Auerbach, Selig. Die rheinischen Rabbinerversammlungen im 13. Jahrhundert. Würzburg, typ. P. Halbig, 1931. 112 p. 15 : 22. Diss. Würzburg.
ביבליאגראפיה: 110-106.

623. Bałaban, Majer. Dziesięciolecie "Bractwa"; przemówienie wygłoszone na uroczystym zebraniu Stowarzyszenia humani-

tarnego "Braterstwo—B'nei-B'rith" w Warszawie dnia 18 grudnia 1932 roku. Warszawa, (typ. "Drukarnia nowoczesna"), 1933. 16 p. 17 : 23.

624. **Bengis, Mrs. Esther (Rosenberg).** I am a rabbi's wife. Moodus, Conn., E. Bengis, 1934. VII, 136 p. 13 : 19.
The synagogue.—Our זכרונות של אשה רב באמריקה. מחולקים למקרים אלה :
home.—The social visit.—With the sick.—With the mourners.—Prisons and
asylums.—Simchas.—Leaders.—Women.—Children.—Community affairs.—
Jewish education.—Our Gentile neighbours.—Conclusion.

625. **Bromberger, Siegm. Die Juden in Regensburg bis zur**
Mitte des 14. Jahrhunderts. Berlin, typ. P. Brandel, [1933?]. 86 p.
14 : 22. ביבליוגרפיה: ע' 84-85.

626. **Cornu, Auguste.** Moses Hess et la Gauche hégélienne.
Paris, F. Alcan, 1934. VIII, 120 p., 2 l. 14 : 22.
ביבליוגרפיה: ע' [119]-120. מונח בו דף 1 : "Errata".

627. **Fasken, W[illiam] H[enry].** Israel's racial origin and
migrations, by W. H. Fasken, with a foreword by W. Pascoe
Goard. London, The Covenant publishing co., 1934. 2 p.l., 7-98 p.
map (in pocket). 16 : 25. ביבליוגרפיה: ע' 93-94.

לחזוק התיאוריה שהבריטים הם בני עשרת השבטים.

628. **Friedman, Lee M[ax].** Early American Jews. Cambridge,
Mass., Harvard university press, 1934. XII p., 2 l., [3]-238 p., facsim.,
pl., port. 15 : 22.

ביבליוגרפיה: ע' [213]-219.

החזק: Pt. I.: Jewish residents in Massachusetts before 1800. — Judah
Monis, first instructor in Hebrew at Harvard University. — The Philactery
found at Pittsfield. — Pt. II.: The first coming of the Jews to New York. —
The petition of Jacques de la Motthe.—Wills of early Jewish settlers in New
York.—Haym Solomon's services in the American revolution.—The American
Society for Amelioration the Conditions of the Jews, and Joseph S. C. F.
Frey.—Pt. III. Gabriel Milan, the Jewish governor of St. Thomas.—Francisco
de Faria and the popish plot.—The De La Penha family and its Labrador grants.

629. **Fürst, Ilona.** Dóczy Lajos mint német író. Egy zsidó
írói nemzedék tipusa. Budapest, F. Pfeifer, 1932. 107, [1] p., port.
16 : 24. ספונג גרמנית. =Német philologiai dolgozatok, 50.

"Dóczy német műveinek jegyzéke", pp. 106-107.

ביבליוגרפיה של סופר גרמני-יהודי.

630. **Galanté, Abraham.** Histoire des Juifs de Rhodes, Chio, Cos, etc. Istanbul, Société anonyme de papeterie et d'imprimerie, 1935. 177, 11 p., facsim. 15 : 22.

הרוב הגדול של הספר, 144 ע', מוקדש לתולדות יהודי רודוס; אח"כ באות סקירות על תולדות היהודים ביחד האיים שבסביבת יון.

Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Cechoslovakischen Republik. Jahrbuch... Jahrgang 6... 165 ע' ראה

631. **Goldberg, Mina.** Die Jahre 1881-1882 in der Geschichte der russischen Juden. Berlin, typ. P. Brandel, 1934. 60 p., 1 l. 14 : 22. Diss. Berlin. Teildruck. ביבליוגרפיה: ע' 60-55.

632. **Halevy, M[eir] A[braham].** Contribuțiuni la istoria Evreilor in România. București, Institutul de istorie evreo-română, 1933. 41 p., 1 l. 15 : 23.

= Cercetari si documente cu privire la istoria si cultura judaismului in România-Mare, III.

התכן: Franz Josef Sulzer primul istoriograf al Evreilor din România.— Documente apocrife in istoriografia evreo-română.— Bogdan Petriceicu Hasden ca istoric al judaismului român.

633. **Herford, R[obert] Travers.** Some ancient safeguards of civilisation... London, The Lindsey press, 1933. 47, [1] p. 13 : 20. (The Essex hall lecture, 1933.)

בהרצאה זו דורש המחבר סמוכים בין חתימת התלמוד, הקונסולידציה של הכנסיה הקתולית וכינוס חוקי רומא, ומוצא ששלשה מפעלים אלה במאה החמישית והששית הצילו את התרבות האירופית מכליון שהיה צפוי לה בימי הביניים.

634. **Hertz, J[oseph] H[erman].** Baron Edmond de Rothschild; memorial sermon by the chief rabbi (J. H. Hertz). Great synagogue, London, 13th December, 1934. London, The Zionist federation of Great Britain and Ireland, 1935. 14 p., 1 l., port. 14 : 21.

635. **Hofmann, Emil.** Geschichte der "Philantropia" 1894-1934. Reichenberg, Im Selbstverlage der Loge "Philantropia" B'nai B'rith, 1934. 140 p. 15 : 23.

636. **Jong, Adrianus Michael de.** Israel Querido, de mens en de kunstenaar. Amsterdam, E. Querido, 1933. 122 p., port. 12 : 19.

637. **Josephus Flavius.** Josephus with an English translation by H[enry] St. J[ohn] Thackeray. In eight volumes. v. iv-v. 2 vols. London, Heinemann, 1930-34. xix, 649, [1]; ix, 811, [1] p. 11 : 17.

(The Loeb classical library, edited by T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse.)

התנ"ך: Vol. IV: Jewish antiquities, books I-IV. Vol. V: Jewish antiquities, books V-VIII.

אה הקורם ראה ק. ס. שנה ט' ע' 329.

638. **Kecskeméti, Armin.** A zsidók egyetemes története; a babyloniai fogságból való visszatéréstől napjainkig. Kötet 1-2. 2 vols. Budapest, (typ. Korvin), 1927. 344, VI, [1]; 384 p., facsims., pl., ports. 19: 24. =Az Izr. magyar irodalmi társulat kiadványai, 47-48.

639. **Krimont, Galia.** Memoiren einer jüdischen Frau. Prag, (P. Steindler), 1933. 212 p., 1 l., port. 12: 19.

Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums. Maimonides-Festschrift... 178 ק' ראה

640. **Moses ben Maimon.** Das Leben des Rabbi Mosche ben Maimon; aus seinen Briefen und anderen Quellen ausgewählt und eingeleitet von Ismar Elbogen. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 40 p. 12: 19.

=Jüdische Lesehefte, hrsg. von Adolf Leschnitzer. Heft 5.

"Übersetzung der Texte von Emanuel bin Gorion."

641. **Pool, D[avid] de Sola.** The Crosby street synagogue <1834-1860> of the congregation Shearith Israel <founded in the city of New York, 1655>. New York, 1934. 52 p., illus (incl. plan). 15: 22.

642. **Reichinstein, David.** Albert Einstein; a picture of his life and his conception of the world. Translation from the German by M. Juers and D. Sigmund). Prague, Stella publishing house ltd., 1934. 255 p., facsims., ports. 16: 24. "Literature", pp. 235-236.

תרגום הבייוגרפיה מגרמנית המקור נדפס לפני שנתיים; ראה ק. ס. שנה י' ע' 447.

לתרגום זה הוסיף המחבר פרק "שנת 1933" (ע' 146-186).

643. **Schiper, Ignacy, ed.** Żydzi w Polsce odrodzonej; działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna, pod redakcją Ignacego Schipera, A. Tartakowera [and] Aleks[andra] Hafftki. v. 1. Warszawa, "Żydzi w Polsce odrodzonej", (1932-33). (574, [2] p.), illus., facsims., pl., ports. 20: 27. יצא ב-6 חלקים. מכיל גם ביבליוגרפיות.

644. **Simon, Heinrich.** Leopold Sonnemann; seine Jugendgeschichte bis zur Entstehung der "Frankfurter Zeitung". Zum

29. Oktober 1931. [Frankfurt a. M.], (typ. Frankfurter Societäts-Druckerei), 1931. 153, [1] p., ports., pl. 15 : 23.

התנן : Herkunft und Kinderjahre. — Das Tagebuch. — 1848/49. — Das amerikanische Wagnis.—M. S. Sonnemann Nachfolger.

645. Sonne, Isaiah. Intorno alla vita di Leone Ebreo. Firenze, "Civiltà moderna", (1934). 3 p.l., [5]-35 p., 1 l. 17 : 24.

=Quaderni di critica, 2.

Isaia Sonne. בראש השער:

646. Wade, G[eorge] W[oodsung]. Old Testament history... 12th ed., rev. and partly re-written. London, Methuen, (1934). 2 p.l., vii-xv, 507, [1] p., maps, plan. 13 : 19.

ההוצאה הראשונה יצאה לאור בשנת 1901. הוצאה זו חוקנה ובמקצתה נכתבה מחדש.

647. Weissmann, Mojżesz. Polityka żydowska cesarza Hadrjana. Lwów, Nakładem żydowskich gmin wyznaniowych Lwowa i Stanisławowa, 1933. 92 p., 2 l. 15 : 23.

ביבליוגרפיה: ע' 113.

Zobel, M., ed. Der Sabbat... 179 ע' ראה

648. Слиозберг, Г[енрих] Б[орисович]. Дѣла минувшихъ дней; записки русскаго еврея Т. 3. Парижъ, (typ. Pascal), 1934. 5 x., стр. 9—387, [1]. 16:24.

Г. Б. Слиозбергъ. בראש השער:

את הקדמים ראה ק. ס. שנה י"א ע' 328 וע' 462-464.

הערכה כללית של הזכרונות הללו נסינו לתת בק"ס שנה י"א ע' 462-464. כרך ג' מקיף את הזמן מפרעות קישוניב עד תחילת השלטון הסובייטי ונסיעת המחבר מרוסיה (1903-1920). כחצי הכרך מוקדש למאורעות 1903-1906, והשאר למאורעות שנות 1907-1920; כאלו לא רצה המחבר להשהות את הכרך הזה, והוא קצר וצמצם, וישנם פרקים שהם מעובדים פחות. אבל גם בכרך זה ניתן חומר חשוב: על משפט בי"ס ועלילות-דם ברוסיה שקדמו לו (פרק ל"ו), על משפט הפרעות בהוסיץ (פ' ל"ח), על ועידת קובנה ואספת חרבנים בשנת 1910 (פרק מ"ט), על ההצעות השונות (מטעם שליטי רוסיה) בדבר הקלות ליהודים שלא נתגשמו (ע' 218-222), לתולדות הקדורה על כסול תחום המושב (ע' 334-342). גם בכרך זה ישנן כרטיסמיות יפות של עסקנים יהודים חשובים, כגון ברון דוד גינצברג (העסקן והמלומד, בעל הספריה המפורסמת, שנקנתה בשביל ביה"ס הלאומי בירושלים ולא הגיעה לתעודתה; על זה מסופר בע' 120), ד' מרשל, אוסקר שטרובס, זאב מיוסקין, וינגר, יהודים צעירי הדומה הראשונה וגם של אחד מחסידיו אוה"ע א. ס. יידיני. — בבואו לספר על חזיונות צביוניים, שבהם התגלע ריב בינו ובין הציונים ברוסיה, מתגבר העסקן המפלגתי שבו על ההיסטוריון; כך בקצרו על ועידת קובנה הוא מוסר בקצור ובהכלעה את עמדת האופוזיציה. כמו כן הוא חוזר ומאשים גם עכשו את הציונים (כמו ששען בבחירות לדומה השניה ב1907) שהם רוצים להוציא את היהודים מאזרחותם הרוסית. הוא גם מאשים בכנות דימוניות את אלה שדרשו זכויות לאומיות בשביל יהודי רוסיה.

הערות אחדות בנוגע לפרטים ותאריכים. ע' 12-200, 211: בדומה המסלכתית הראשונה היו רק 12 צירים יהודים. ד"ר שנפלד לא היה ביניהם. הציר ו. יעקובסון נבחר מסלך הורדנה, פרנקל—מסלך קיוב, יולוס — מסלך פולטובה. ע' 245: נזכר שפירא כתור ציר יהודי בדומה הרביעית. צ"ל בפס: שפירא היה בדומה השנייה. — ע' 310, 316: דבוסינסקי לא עמד על הבחירות של ציר הדומה באודיסה. לפי דרישת המרכז הציוני הסיר את מועמדותו. ע' 336: המקורה ההיסטורית על ביטול תחום המושב ברוסיה יצאה לא בנובמבר, אלא ב 6 באוגוסט 1915, כמו שצוין אל נכון בע' 339. ע' 263: ועידת קובנה נחכנסה לא ביוני אלא בנובמבר 1909, והיא נקראה לא ע"י הוועד של האגודה לזכויות מלאות אלא ע"י קבוצת עסקנים, שאמנם היו מראשי האגודה חזו וביניהם מחבר הזכרונות. האגודה הנ"ל חדלה להתקיים בקיץ 1907 (ראה את הערך המתאים ב. רבינסקי אנציקלופדיה). בע' 188 נזכר הרב מזהב כאחד מחברי המשלחת אל ראש הממשלה הרוסית ויסה (ב 1906); הוא לא השתתף. על המשלחת הזו ועל דחית ההצעה ללכת אל הקיסר מסופר גם בזכרונותיו של מרדכי בן הלל הכהן (גם הוא אחד מחברי המשלחת) בעולמי כרך ג' ע' 230-243. שני הספורים מתאימים, אלא שאצל מכה"כ ישנם פרטים נוספים. ע' 48: בספורו על פרעות קרישניוב נזכר הספור הקטן של קורלנקו ולא נזכר... משה-נמירוב ("בעיר החרגה") של ביאליק כמו שלא נזכרה נסיעתו של ב. לקרישניוב וחקירתו את המאורעות על המקום. — ע' 252: המחבר חוזר על הדעה שאחרי נסיעתו של הרצל למיניסטר סלבה הותרה התעמולה הציונית. למעשה נאסרה אחרי זה התעמולה הזו ברוסיה. ע' 152-157: בתארו את פעולתיו של מרשל אינו מזכיר שבסוף ימיו נתן יד לויצמן ויחד יסדו את הסוכנות היהודית, עובדה שבלי ספק ידועה למחבר.

אבל גם הכרך הזה נקרא בענין רב ומעשור את ספרות הזכרונות של החקופה ההיא.

ב. ש.

יא. עם ישראל בהנה.

קול אסירי ציון; חד יומון של „בגן...“ ראה ע' 145.

649. אידישע קאלאניזאציע געזעלשאפט (יקא). באריכט פון דער הויפט דירעקציע צו דעם פארוואלטונגס ראט פארן יאר 1927. פארגעלייגט דער גענעראל פארוואלטונג פונ'ם 27 אקטאבער 1928. פארן, (דפוס Pascal), 1929. XIII, ע' [1] דף, 227 ע', [2] דף. 14 : 21.

את הד"ח הצרפתי ראה ק. ס. שנה י' ע' 85; ראה גם ק. ס. שנה ח' ע' 476.

650. פארבאנד פון די אידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפטן אין פוילן. סטאטיסטיק פון די קאאפעראטיוון פארן 1932 יאר. ווארשע, דער פארבאנד,

1933]. 162 ע'. 23 : 34. מהמעטפת. עם שער מיוחד בפולנית וצרפתית: Związek żydowskich towarzystw spółdzielczych w Polsce. Union des Sociétés coopératives juives en Pologne. Statystyka spółdzielni za 1932 rok. Statistique des coopératives par l'an 1932. Warszawa, Nakładem Związku żydowskich towarzystw spółdzielczych w Polsce, [1933].

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 465. — ביילאגע צו דער קאאפעראטיווער באוועגונג.

651. קאנטאר-ליכטענשטיין, ראזא. יוגנט-ארבעט אין יידישן דרוקער-וועזן. ווארשע, פאריין פון דרוקעריי-ארבייטער, 1932. IX, 83, [31] ע. 14 : 19. שער נוסף בפולנית.

652. שפראך, פ[ראַן] (אפרים). די פאשיסטישע קאנטרעוואלוציע און די יידישע בורשוואזיע. מאסקווע, עמעס, 1933. 90, [11] ע, [11] דף. 12 : 17. המחבר טוען שהבורגנות היהודית עוזרת לפשיזם בכל מקום. הוא בא לידי מסקנה שהמורה-דרך היחידי העקבי והנאמן במלחמה בפשיזם הוא האינטרנציונל הקומוניסטי (ע' [91]).

653. American Jewish committee. Twenty-eighth annual report. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 329. New York, 1935. 185 p. 12 : 18.

654. Anglo-Jewish association. The sixtieth annual report of the Anglo-Jewish association, in connection with the Alliance israélite universelle 1931, 5691-5692. London, Anglo-Jewish association, 1932. 57 p. 14 : 21. ראה גם ק. ס. שנה ב' ע' 194.

655. Bérenger, Henry. Hitler et Israel, la bataille des races; conférence faite par Henry Bérenger, ambassadeur de France... aux Grandes conférences des ambassadeurs à Paris le... 18 novembre 1933. Paris, Editions des ambassadeurs, (c1934). 30, [1] p. 18 : 23.

656. The bloody March; atrocities of the Hitler regime; tr. from the German by R. M. Field. New York city, Washington press, (c1933). 2 p.l., 35 p. 13 : 20.

Copyright by Louis Raph, New York city.

657. Brod, Max. Rassentheorie und Judentum. Mit einem Anhang über den Nationalhumanismus von Felix Weltsch. Prag, J. A. Verb. "Barissia", 1934. 62 p. 15 : 23.

=Schriften zur Diskussion des Zionismus. No. 13.

658. Budapest. Pesti izraelita hitközség. A Pesti izr. hitközség előljáráságának jelentése... és indokolás az 1931-(32)-ik évi zárszámadáshoz és mérleghez. 2 vols. Budapest, 1932-33. 62; 63 p. 23 : 31.

659. Federbusch, Simon. Siionin viisaitten salaiset pöytäkirjat totuuden valossa. Helsinki, (typ. Tilgmannin kirjapaino), 1934. 53 p.

נגד-הפרוטוקולים של חכמי ציון. את הספר בשוודית ראה ק. ס. שנה ז' ע' 81. 15 : 22.

660. Gwiazdowska, Marie Żywia. In the clutches of the Jews. Ann Arbor, Mich., University town publishers, 1933. 4 p.l., 11-176 p., pl., port. 15 : 23.

אשה צעירה אמריקאית מגזע סולני מתארת כאן את פגישותיה עם יהודים, ביחוד במטעם בפולניה. הספר כתוב מתוך אהדה ליהודים, שהיא רואה בהם -מכשיר אידיאלי של האיבולוציה הסוציאלית.

661. Herzog, Wilhelm. Der Kampf einer Republik; die Affäre Dreyfus; Dokumente und Tatsachen. Mit 95 Abb., zeitgenössischen Karikaturen und faksimilierten Dokumenten. Zürich, Buchergilde Gutenberg, (c1933). XII, [1] p., 21., 3-982, [1] p. 15 : 23.

חולדות משפט דריפוס בפרוסט גדול, בצירוף תעודות שונות, אגרות, תמונות.

קריקטורות מהומן ההוא. מהן שלא נתפרסמו עד כה. ראשי הפרקים בספר:
Die grossen Figuren der "Affäre". — Paris als Schauplatz der "Affäre". — Die Affäre Dreyfus in der zeitgenössischen Karikatur. — Chronik der Tatsachen.

662. High commission for refugees (Jewish and other) coming from Germany. Règlement intérieur du Haut-Commissariat pour les réfugiés (Israélites et autres) provenant d'Allemagne. (Genève, 1933?). 5 numb. 1. 22 : 32.

בהקטגוריה. בראש השער:

Union suisse des communautés israélites. Bureau d'information de Genève., Documentation internationale.

663. Hilfsverein der deutschen Juden. Jahresbericht für 1931, 1932. 2 vols. Berlin, (typ. Scholem), 1932-33. 31, [1] p., ill., port.; 15 p. 15 : 23.

על המעטפת של הדו"ח לשנת 1931 נדפס:

Bericht über die Arbeit des Hilfsvereins der Deutschen Juden.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 354.

664. Jewish agricultural society. Annual report 1933. [New York], n. p., [1934]. 33 p. 15 : 23.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 63.

665. Jewish health organization of Great Britain. The East London child guidance clinic, Bell Lane, Bishopsgate, London, E. 1; honorary director's report, 1927-1932. London, Jewish health organisation of Great Britain, 1933. 43 p. incl. tab. 16 : 24.

666. Jewish health organization of Great Britain. Report for the period January 1st, 1933, to June 30th, 1934. (London), [1934?]. 48 p. 13 : 21.

ראה גם ק. ס. שנה ח' ע' 354.

667. Joint distribution committee. Report on the activities of The American Jewish joint distribution committee for the year 1933 and early months of 1934 (submitted to the National Council). New York, [1934]. 87, [1] p. 15 : 23.

ראה גם ק. ס. שנה י' ע' 458.

668. Joint distribution committee. Report on the activities of the Joint distribution committee. Report of Bernhard Kahn (European director). Report of Joseph A. Rosen (Director of the American Jewish joint agricultural corporation). (Presented to the Constructive relief conference (of the) United Jewish campaign and Joint distribution committee, Chicago, Illinois, October 22-23, 1927. (New York city, typ. C. S. Nathan), [1927]. 2 p.l., 3-70 p., diagrs., maps, plans, tab. 18 : 25.

669. Kohnstamm, Ph[ilipp]. Psychologie von het anti-semitisme. Amsterdam, W. ten Have, [1934?]. 87 p. 14 : 22.
=Psychologie van het ongelooft, 3.

התכן : Het conflict op vital-instinctief niveau. — Het conflict der ideeën en idealen. — De strijd tegen het ware Israël. — De invloed der secularisatie aan beide zijden.

670. Korwin, Ludwik. Szlachta polska pochodzenia żydowskiego. Kraków, Nakładem autora, 1933. 95 p., 2 l., x pl. (coats of arms). 12 : 17.
ביבליוגרפיה : ע' 93-95. — "אצילי סולין שהם ממוצא יהודי". ספר אנטי-יהודי.

671. Kuhn, Heinrich. Zur Berufsumschichtung der Juden. (Berlin), M. Goldmann, 1934. 28 p., illus., (diagrs.) 15 : 23.

672. Kynass, Fritz. Der Jude im deutschen Volkslied; eine Teilstudie. Greifswald, typ. H. Adler, 1934. 155 p. 16 : 22.
Diss. Greifswald. ביבליוגרפיה : ע' 144-154.

673. The London committee of deputies of the British Jews. Annual report for 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934. 9 vols. London, 1927-35. 62; 62; 72; 70; 80; 68; 69; 78; 67 p. 14 : 21.
בראש השער : The London committee of deputies of the British Jews (founded in 1760) generally known as the Board of deputies of British Jews.

674. Mazel, Henri. Histoire et psychologie de l'affaire Dreyfus. Paris, Boivin, (c1934). 2 p.l., [7]-216 p., 2l. 14 : 23. 216-1213 : ע'.

675. Mowrer, Edgar Ansell. Hitlerism expoded! Chapter XVIII: "Perish the Jew"; the inside story of the Jewish situation in Germany; from "Germany puts the clock back". (N. Y. C., W. Morrow, c1933). 2 p.l., 223-240 p. 13 : 20.

676. National conference of Jewish social service. Proceedings of the National conference of Jewish social service at the annual

sessions Atlantic City, N. J., May 26-30, 1934. New York, National conference of Jewish social service, 1934. 190 p., portr. 22 : 29.
את הקורם ראה ק. ס. שנה י' ע' 459.

677. Prussia. Statistisches Landesamt. Die Volks-, Berufs- und Betriebszählung am 16. Juni 1933. Die Wohnbevölkerung im Lande Preussen, seinen Provinzen und Grossstädten nach der Religionszugehörigkeit. (Endgültiges Ergebnis). Berlin, Verlag des preussischen statistischen Landesamts, 1934. 7 p. 21 : 30.

=Statistische Korrespondenz, Sondernummer 13: Jg. 60, 29. Sept., 1934.

ניתנו מספרים גם על היהודים בפרוסיה.

678. Radin, Paul. The racial myth. New York, Whittlesey house, McGraw-Hill book co., 1934. ix, 141 p. 13 : 19.

שלילת תורת הגזעיות מבחינת האנתרופולוגיה ותולדות-התרבות. תשומת לב מיוחדת

הוקדשה בספר לשאלת היהודים.

679. Rehwaldt, Hermann. Der Kollektivstaat—das Ziel Rom-Judas; einige Beispiele aus der Geschichte. München, Ludendorff, (1934). 42 p., 1 l. 14 : 22.

ספר אנטישמי.

680. Sombart, Werner. Deutscher Sozialismus. (Berlin)-Charlottenburg, Buchholz & Weisswange, 1934. xvi, 347 p. 15 : 23.
„Judenfrage“ ע' 192-195 ; ראה גם ע' 72, 74, 125-126, 138, 179, 181-184, 187, 203.

681. Trzeciak, Stanisław. Żyd jako obrońca ślubów cywilnych i rozwodów dla katolików. Warszawa, (Skład główny: Księgarnia „Przeglądu katolickiego”), 1932. 95 p. 12 : 19. [5].
ביבליוגרפיה: ע' 15].
„היהודי כמגן על נשואים אזרחיים וגטן בשביל קתולים.“ — ספר אנטישמי.

682. Wolff, Louis. Handwerk im Judentum; ein jüdischer Handwerker kämpft für den Aufstieg seines Standes; aus den Reden und Schriften von Louis Wolff 1909-1934; bearb. von Herbert Kahn, mit einem Geleitwort von Wilhelm Marcus; hrsg. vom Zentralverein jüdischer Handwerker Deutschlands. Berlin, Biko-Verlag, 1935. 95 p., port. 15 : 21.

683. Заславский, Д[авид] О. Евреи в СССР. 2-е исправл. изд. Москва, „Эмес“, 1933. 47, 1 стр. 12 : 18.

בראש השער: Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР „ОЗЕТ“.
קורה על מצב היהודים ברוסיה.

684. **Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР.** Резолюции второго Всесоюзного съезда ОЗЕТ. Москва, Центральный совет ОЗЕТ, 1931. 23, [1] стр. 12:17.
בראש השער: Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР "ОЗЕТ".

685. **Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР.** Что такое ОЗЕТ. 7-е совершенно перераб. изд. Москва, Центральный совет ОЗЕТ, 1931. 15, [1] стр. 12:19.
בראש השער: Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР "ОЗЕТ".

הוצאה ח' ראה ק. ט. שנה י"א ע' 219.

686. **Шейнис, Л[ев Исаевич].** Псевдо-антропологические основы антисемитизма. (В: Шейнис, Л. И. Проблемы криминологии и социальной психологии. Париж, Гржебин, 1926. стр. 143—176.) 16:22.

יב. ציונות וידיעת ארץ ישראל.

א"י ממשיכה מחלקת הפתוחה.	חיפה. לשכת המסחר... ביולטין
הרצאה... מאת לואיס פרנש. ע' 151.	שנתי 1934. ע' 154.
בר דרומא. ה. הנגב. ע' 152.	חרות; ילקוט של פסח. ע' 143.
ברית עם. ע' 141.	יפה י. כתבי... ע' 155.
בת קול העתונות לא"י. ע' 141.	ירושלים. האוניברסיטה העברית.
כתלמים; לתנועת המושבים ה. ע' 142.	ידיעות לתלמידים... תרצ"ה. ע' 155.
גפני. ר. זכותנו... על א"י. ע' 152.	לשמו ולזכרו של ביאליק. ע' 143.
הירסט, פ. דו"ח על שמורים... ע' 153.	שיעורי האוניברסיטה העברית... ע' 155.
הסתדרות העובדים. הקבוץ המאוחד.	ירושלים. ספרית ירושלים. דו"ח. ע' 155.
חוברת מבפנים. ע' 143.	כהן. ר. משנת חיב"ד. ע' 155.
הסתדרות העובדים. קרן חסר	כץ, ב. צ. האמת קודמת לשלום. ע' 156.
עבודה. דו"ח 1933-1934. ע' 153.	כצנלסון. ב. תרבות ונוער בהסתדרות.
הרצל, ב. ז. יומן הנעורים. ע' 153.	ע' 156.
התאחדות האכרים בא"י. המחלקה	כשר, מ. מ. חמי סבריה. ע' 156.
למטעי הדר. דו"ח... 1933-34. ע' 153.	לוח לאי תרצ"ה. ע' 156.
התאחדות נשים עבריות. סקירה	לוח לנער תרצ"ה. ע' 156.
על פעולות... ע' 153.	לוח קואופרטיבי שמושי תרצ"א. ע' 156.
וולסברג. י. תקופה חדשה בקה"י.	לנער. חוב' גי'א: בר-דרומא. ה.
ע' 154.	ירושלים. ע' 156.
חב"ט. ב. גבורים קטנים. ע' 154.	מיזיל, ג. הילד בא"י. ע' 157.
חברת דורשי האוניברסיטה העברית	מקומות המרפא בארץ ישראל.
בירושלים ורשה. עשר שנים לקיומה. מחלקה כ.	ע' 144.

- משפט רצח ארלוזורוב. ע' 158. קולסון, י. צ. החזית הציונית המאוחדת.
 ניב הסודות; קובץ. ע' 144. ע' 159.
 הסוכנות היהודית לא"י. עליה. קרן היסוד. ספרים, חוברות ועלונים.
 ע' 145. ע' 159.
 ספר השנה לבנין תרצ"ה. ע' 145. רמון, י. ארצנו הקדושה. ע' 159.
 הציוני המרכזי. ע' 145. תל אביב ויסו. לשכת המסחר.
 קול אסירי ציון; חד יומון. ע' 145. ביולטין שנתי 1933-34. ע' 160.

687. ברית החיל. חוקת ברית החיל. חוברת א. ורשה, קרן תל חי.
 1934. 79, 111 ע. 15 : 22. נערך ע"י י. הלפרן. — הטכסט כלו ביודית.

688. ההסתדרות הציונית. לוצק. ציון למוזכרת חיים חייקל ווייץ
 ז"ל. לוצק, ההסתדרות הציונית, תרצ"ג. 131 דף, 32 ע, פורטרט. 16 : 19.
 העורכים: יואל חרק ודוד לגדר. — מאמרים אחדים ביודית.

689. ויתקיניה. ויתקיניה; דו"ח מסועצת הנוער ההתאחדותי בפולין.
 ורשה, הקואופרטיב הראשי של ויתקיניה בפולנית, תרצ"ד. 32 ע. 14 : 19.

690. חיריק, נח. תרשים של מושבת זאבים (שכבה א')... ורשה,
 ההנהגה הראשית של הנוער הציוני, תרצ"ג. 16 ע. 17 : 24.

691. החלוצין. על הסתדרות העובדים בארץ-ישראל. (Warszawa).
 החלוצין, 1933. 31, 111 ע. 15 : 22. מהמעטפת. — מנוקד כלו.

692. "החלוצין". פולין. לשעה זו; (משאלות, "החלוצין"). ורשה, מרכז
 "החלוצין" בפולין, 1932. 72 ע. 12 : 18.

התוכן: הישיבה הפלגית של מרכז "החלוצין" בפולין 4-7 באוקטובר 1932. — מהמעטפת.

693. למוז'דת; כבץ חבורים בעתון הקיר (ירחון פנימי) של ברית
 תרומפלדור קן קונין. קונין, (מפקדת הקן כיתר), אדר תרצ"ג. 11, 111 ע. 21 : 30.
 חד פעמי. — מאמרים ושירים בעברית, ביודית ובפולנית. — עם שער בפולנית:
 Lamoledet; zbiór artykułów z „Gazetki Sciencej” pisemka Koła
 młodzieży Brit Trumpeldor w Koninie.

694. עמיאל, משה אבינדר. היסודות האידאולוגיים של המזרחי.
 הרצאה בחוגי העולמית של המזרחי בקראקא, אב התרצ"ג. בחוצאת הסתדרות
 המזרחי, ורשה, רפוס הוטמר, תרצ"ד. 54 ע. 15 : 22.

695. קרונה, מ. יתדות. ורשה, ההנהגה הראשית לכנסת השומר הדתי
 בפולין, תרצ"ד. 111 דף, 7-5, 171 ע, 111 דף, 12 : 17. מהמעטפת.

696. הקרן הקימת לישראל. פולין. מחלקת כתי הספר והנער.
הקרן הקימת לישראל ובית הספר העברי; דין וחשבון מועידת המורים
הארצית הראשונה למען הקרן הקימת לישראל, ורשה, ו' טבת תרצ"ד 1933. ורשה,
תרצ"ד. 32 ע. 19 : 21.

697. רבינוב, ברוך. כנו מדבר; אגרת ההלכה והמעשה לחינוך בשכבה
הראשונה. עובר ע"י ברוך רבינוב. ורשה, הקואופרטיב השומרי המרכזי, 1933.
78 ע, ציורים, צלומים. 12 : 16.

בראש השער: הסתדרות השומר הצעיר בטולגית. ההנהגה הראשית. מחלקת החינוך.
המדורים: יסודות. — האירגון. — סמלים וסימנים. — מעלות ומקצועות. — סיכומים.

698. אחרון; ארגון פון דער ציוניסטישער יוגענד-קעווענונג אהנה...
לעמבערג, Lwowska drukarnia nowoczesna, מרחשוון-כסלו תרצ"ה. 64 ע. 17 : 24.
מהמעספת. — המול והעורך האחראי: מ. ראבינוביטש. — בראש השער:
Jednodniówka „Achwa”.

דאס אידישע לאנד; ביולאגע צום הוינט... ראה ע' 164.

באניינג; אחד וסוון. ראה ע' 146.

בלוי ווייס; אלגעמיין ציוניסטיש יוגענד-בלאט... ראה ע' 164.

699. בן-גוריון, דוד. לעגענדע און ווירקלעכקייט; (זשאבאטינסקיס
ראל אינס יידישן לעגיאן און ביי דער פארטיידיקונג פון תל-חי). ווארשע,
ליגע פארן ארכעמנדן ארץ-ישראל אין פוילן, 1933. 48 ע. 16 : 22.

700. זשאבאטינסקי, וולאדימיר. זאמעלבוך פאר בית-ישיבה יוגענד.
ורשה, הוצאת השלטון בעזרת נציבות פולנית, 1933. 131 דף, 137-9, 11 ע. 16 : 23.
— ספרית בית-ר מס' 3. — המאמרים מחולקים לשלשה מדורים: מבוא כללי להשקפה
הבית-ידי; על שאלות הגדוד והמיליטריות; על שאלות סוציאליות.

ניוועלט. צי ווערט יידיש אין ארץ-ישראל גערודפט... ראה ע' 160.

701. די ציאניסטישע שיק אויף פאשיסטישע כוואליעס. זשאבאטינסקיס
ברוינגע העמדלעך? פוואליי-ציאניסטישער נאציאנאליסטישער אידעאליזם? — ניוון ווארשע,
סאציאליסטישע ינגס-ביבליאטעק, 1933. 15, 11 ע. 13 : 18.
חוברת נגד הציונות. נכתבה מתוך השקפת ה-בונד.

702. שמעונוביץ, אברהם. תל אביב, די יידישע וואונדערשטאט. (Wilno),
ציוניסטישע ביבליאטעק, 1933. 30 ע. 13 : 18.

ראה ע' 168. Adams, J. M. Biblical backgrounds...

703. **Adler, Alfred.** Zur Morphologie der Küste von Palästina. Erfurt, typ. G. A. Koenig, 1934. 70 p., 1 l., illus. (incl. maps) pl. 15: 21. Diss. Jena. ביבליוגרפיה: ע' 70-65.

Azriel, M. Vie de David Yellin... 160 ראה ע'

704. **Badé, William Frederic.** A manual of excavation in the Near East; methods of digging and recording of the Tell en-Nasbeh expedition in Palestine. Berkeley, Calif., University of California press, 1934. VII, 81 p., illus., pl. 14: 22.

המחבר מתאר בפרוטרוט את שיטות החפירה בחל-א'נסבה (מצפה). שבו נמצאה חומת יאזניה המפורסמת.

Beirut. American university. A postwar bibliography... Arabic periodical fascicle... 167 ראה ע'

705. **Ben-Gurion, David.** Zionistische Alija-Politik. (Berlin, Hechaluz, deutscher Landesverband), 1934. 30 p. 12: 16.

"Ein Referat vor den Vertretern der Palästina-Presse am 21. November 1933 in Jerusalem gehalten."

706. **Bingham, H[erbert] H[enry].** The Bethlehem road; or, With Christ in the paths of Palestine. Toronto, McClelland and Stewart, (c1933). XI, 209 p., pl. 13: 20. תאור מסע לא'י מבחינה נוצרית-דתית.

707. **Brodie, Israel B.** A programm for the acceleration of the absorptive capacity of Palestine. New York, Zionist organization of America, 1931. 28 p. incl. tab. 12: 18.

708. **Cohen, Israel.** Recent progress in Palestine. London, Central office of the Zionist organisation, 1934. 24 p. incl. tab. 14: 22.

709. **Dalman, Gustaf.** Arbeit und Sitte in Palästina. Band IV: Brot, Öl und Wein. Mit 115 Abbildungen. Gütersloh, C. Bertelsmann, 1935. XIV, 452 p., plates. 17: 24.

=Schriften des deutschen Palästina-Instituts, hrsg. von G. Dalman, 7. Band.

=Beiträge zur Förderung christlicher Theologie, hrsg. von D. A. Schlatter und D. W. Lütgert. 2. Reihe: Sammlung wissenschaftlicher Monographien, 33. Band. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 223, 471-472 (בקרן של ד"ר א. י. ברנר).

Daniel Sieff research institute. Rehoboth. The...institute. 160 ראה ע'

710. (**Danzig, Hillél.**) A zsidókérdés kézikönyve... (Kluj),

"Noar", 5694-1934. 263 p. 15: 23.

"Második, javított és bővített kiadása a kolozsvári Academith Barisszia 1933-ban megjelent 'A zsidóság alapvonalai' című kiadványának".

711. **Duff, Douglas V.** Sword for hire; the saga of a modern freecompanion... London, J. Murray, (1934). xv, 336, [1] p., port. 14: 20.
מפרק ח' ואילך (ע' 92 ואילך) מתאר המחבר את ימיו שהותו בא"י שבה כיהן כקצין במסגרת איי. ובפרוטרוט הוא מתאר את המהומות בארץ בשנת תרס"ט ויחס השלטונות. אהדת המחבר היא ליהודים. ביחס לכבוד גדול הוא מדבר ביהודי על החלוצים.

712. **Erez Israel.** Praha, (Zidovský národní fond <Keren Kayemeth Leisrael>), 1933. 23: 31.
גלי א' יצא ביד באוקטובר. Zprávy zidovského národního fondu. Mitteilungen des jüdischen Nationalfonds. העורך האחרון: Olga Guthová.

713. **(Gerő, László G.)** Mi a cionizmus. (Átdolgozott 2. kiadás). Budapest, Magyar cionista szövetség, 1934. 32 p. 12: 15.

714. **Gerő, László G.** Palesztina: földje, népe, történelme, városai, gazdasági élete, kulturája. Budapest, (Forum), 1934. 112 p., illus. 12: 16. Herzl-könyvtár, 6-7.

715. **Grandguillot, G.** Palestine; notice-guide de l'exportateur et du voyageur, monographie établie par G. Grandguillot, attaché commercial de France en Egypte et Palestine, avec la collaboration de C. Boeglin. n. p., (1933?). 47 p., map, tab. 16: 24. מהמעטפת.
Ministère du commerce et de l'industrie.
"Bibliographie de la Palestine": pp. 1-3.

—: Annexe à la notice guide sur la Palestine: Statistiques commerciales et douanières. Aperçu des droits de douanes. n. p., (1933?). XVI p.

716. **Haas, Jacob de.** History of Palestine the last two thousand years. New York, Macmillan, 1934. xxvii p., 11., 523 p. 15: 22.

החלק: Introduction. — Roman conquest to 70 C. E. — Roman era. — Advance of the Cross. — Byzantine rulers. — Greek and Persian meet. — Coming of the Crescent. — Abbaside rule. — 200 years of confusion. — The first crusade. — Progress of the Latin kingdom. — End of the kingdom of Jerusalem. — Recapture of Jerusalem. — End of the Latin kingdom. — Fall of Acre. — Darkness of Egypt. — Advent of the Turk. — Era of Zaher and Djezzar. — Reemergence of Palestine. — European rivalries. — Modernization and colonization. — World war. — War intrigues. — Post-war conflicts.
ביבליוגרפיה בסוף כל פרק ופרק.

Hajischuw haschlischi... 164 ע' ראה

717. **Hechaluz, deutscher Landesverband.** Anfänge aus den ersten Tagen der zweiten Alija; eine Sammelschrift. (Berlin), "Hechaluz", 1934. 56 p. 15: 18.

=Materialiensammlung, hrsg. vom Hechaluz, deutscher Landesverband in Gemeinschaft mit dem Habonim, noar chaluzi, Heft 5.

זכרונות של אלכסנדר זייד ואליהו אבן-טוב.

718. **Hechaluz, deutscher Landesverband.** Arbeits-Programm für die Gruppenführer des "Hechaluz". (Berlin, Hechaluz, deutscher Landesverband), 1933. 11, [1] p. 15 : 21. ביבליוגרפיה: ע' [12].

719. (**Hechaluz, [deutscher Landesverband]**). Bamaaleh. (Berlin, Hechaluz), 1933. 54 p. 14 : 21. קובץ.—האחראי: Max Zimmels. In dieser Stunde.—Fragen des Aufbaues.—Aus dem jüdischen Leben.

720. (**Hechaluz, deutscher Landesverband**). Hachschara. (Berlin, Hechaluz, deutscher Landesverband), 1934. 81, [1] p. 14 : 21.

721. [**Hechaluz, deutscher Landesverband**]. Hagschama. (Berlin, typ. B. Levy), 1933. 31, [1] p. 14 : 21.
"Herausgeber: Max Zimmels". קבץ

722. **Hechaluz, deutscher Landesverband.** Die Histadruth; die Organisation der jüdischen Arbeit in Palästina. (Berlin, Hechaluz, deutscher Landesverband), 1933. 23, [1] p. 12 : 17. יצא ברצמבר.
=Schriftenreihe des Hechaluz, deutscher Landesverband, Heft 3.

723. (**Hechaluz, deutscher Landesverband**). Von Kwuzah und Kibbuz; was jeder Jude wissen soll. (Berlin, Hechaluz, deutscher Landesverband), 1933. 14 p., 1 l. 12 : 17.
=Schriftenreihe des Hechaluz, deutscher Landesverband, Heft 2.

724. **Hechaluz, deutscher Landesverband.** Was ist der Hechaluz? Einige Worte an jeden jungen Juden. (Berlin, Hechaluz, deutscher Landesverband), 1933. 11, [1] p. 12 : 17.

Hertz, J. H. Baron Edmond de Rothschild... 186 ראה ע'

Herzl, Th. Gesammelte zionistische Werke... Band 4, 5... 160 ראה ע'

Jerusalem; guide-map... 161 ראה ע'

Jerusalem. Hebrew university. The Hebrew university; Die hebräische Universität... 161 ראה ע'

725. **Journal of commerce. Gazeta handlowa.** Monthly Near East supplement: Palestine. Warszawa, (Drukarnia artystyczna), 1935. 10 p. incl. port., tab. 37 : 55.

=Journal of commerce. Gazeta handlowa, January 1935, Rok, X, Nr. 3.

המאמרים באנגלית או בפולנית; אחדים עם תרגום אנגלי או צרפתי.

Jüdischer Almanach auf das Jahr 5695... 166 ע' ראח

726. Kyle, Melvin Grove. Excavating Kirjath-Sepher's ten cities; a Palestine fortress from Abraham's day to Nebuchadnezzar's; the culture of Bible lands, the matrix of Bible narratives... by Melvin Grove Kyle. Grand Rapids, Mich., Wm. B. Eerdmans publishing company, 1934. 203 p., front., pl., ports. 16: 24.

(The James Sprunt lectures, 1932; Union theological seminary, Richmond, Va.)

727. Liebenstein, Elieser. Wo steht der Revisionismus? (Hrsg. von der Zionistischen Vereinigung für Deutschland in Gemeinschaft mit dem Hechaluz, deutscher Landesverband). (Berlin, typ. S. Scholem), 1934. 31, [1] p. 12: 17.

728. Lim, pseud. Ein Nazi fährt nach Palästina; Reisebericht von Lim. 13 pts., illus. (In: Der Angriff, Nr. 225-237; 25. Sept.—9. Okt. 1934). 31: 46. Fortsetzung folgt: המאמר רשום: 237 בסוף המאמר רשום: 46: 31.

729. Lindberg, Milton B[enjamin]. Palestine and the Jew today in the light of prophecy. 2nd ed. Los Angeles, Calif., typ. A. J. Johnson, 1934. 47 p., illus. (incl. maps). 14: 22.

730. Morton, H[enry Canova] V[ollam]. In the steps of the Master. London, Rich & Cowan, (1934). 6 p.l., 388 p., pl. 13: 19. ביבליוגרפיה: ע' 377-379. — תאור מפורט של מסע בא"י מבחינה גאוגרפית. במרכז התאור נמצאות העתיקות הנוצריות שבארץ. הישוב היהודי החדש נזכר פעמים אחדות דרך-אגב. ע' 204 אומר המחבר: "תחית שפת התסלה לדיבור יום-יום ראויה מאד לתשומת-לב. ובעיני חשובה יותר מכל ההישגים החמריים של הציונים."

731. New Zealand women's Zionist society. Report. Second Dominion conference of the New Zealand women's Zionist society held at Wellington on November 8th and 9th, 1933. Wellington, 1933. 2 p.l., 42, [1] p. 14: 21.

Nir, ltd... Memorandum and Articles... 161 ע' ראח

732. Orenstein, M. Zur Problematik der Kibuzbewegung in Erez Jisrael. 2. Aufl. (Berlin, Haschomer hazair), 1934. 78 p. 12: 17. =Jüd. Pfadfinderbund "Haschomer hazair": Führerschriften, Nr. 2.

733. **Palästina-Amt. Berlin.** Alijah; Informationen für Palästina-Auswanderer, Berlin. 2. Aufl. Juni 1933. (Berlin, typ. B. Levy), 1933. 15, [1] p. 23 : 31. ראה גם ק. ט. שנה י"ב ע' 90.

Palestine. Gov. Dep. of customs, excise and trade. Customs tariff ordinance, 1927-1934.—Excise ordinances and regulations... ראה ע' 161.

Palestine. Gov. Dep. of posts and telegraphs. Palestine post office guide. N. 4... ראה ע' 162.

734. **Palestine. Gov. Laws.** The civil law of Palestine and Trans-Jordan, by C[harles] A[rthur] Hooper. Vol. I. London, Sweet and Maxwell, (1934). [3] l., XI, 511 p. 15 : 23.

הכרך הזה מכיל חרומם אנגלי שלם של ה-מג'לה, ספר-החוקים האוטומוני, שהוא חלק מהחק הארץ-ישראלי. — לפי ההקדמה.

Palestine. Gov. Laws. Laws of Palestine 1932... ראה ע' 162.

Palestine & Egypt Lloyd, Ltd. Zahlen und Daten;... ראה ע' 162.

735. **Palestine economic corporation.** Report of the proceedings of the meeting of shareholders held on October 31, 1934 at Temple Emanu-El, New York, N. Y. New York, [1934]. 28 p. 15 : 23.

736. **Pollak, Adolf.** Die Wirklichkeit Palästinas in Daten und Ziffern; eine Gebrauchs-Statistik... Prag, Keren Kayemeth Leisrael, 1933. 11, [1] p. 15 : 23.

=Materialiensammlung des Keren Kayemeth Leisrael, Prag. Nr. 1/1933.

737. **Prague. Zionistische Volkshochschule und Fernunterricht.** (Leiter: Salomon Goldelman). Zionistische Volkshochschule und Fernunterricht in Prag. Praha, 5695 1934-35. 12 p. 22 : 29.

"Zyklus I: Nationalproblem und Judentum. Kursus No. 1. Olger Bockovsky: Grundlagen des Nationalproblems. Manuskript." בקטגורי

738. **Preuss, Walter.** Zagadnienia żydowskiego ruchu robotniczego w Palestynie; autoryzowany przekład z niemieckiego Izaka Korkisa (na podstawie ostatniego wyd. niemieckiego z r. 1933 oraz uzupełnień autora dla wyd. polskiego). Lwów, Skład główny: Księgarnia "Ewer", 1934. 1 p. l., [5]-201, [1] p., 2 l. 14 : 19.

חרומם ש: Die jüdische Arbeiterbewegung in Palästina. Das Werk der organisierten Arbeiterschaft und seine Problematik.

את הסקור ראה ק. ט. שנה י" ע' 472.

739. Rondot, Pierre. La Palestine; abrégé de droit public et privé: mandat britannique — sionisme — lieux saints — Transjordanie. Paris, Librairie du Recueil Sirey, 1933. 3 p.l., 86 p. 12 : 18.

"Extrait du Répertoire général alphabétique du droit français, Supplément, t. X."

ביבליוגרפיה: ע' 7-1.

740. Rosch-Haschanah-Zeitung für das Jahr 5695, hrsg. von der Jüdischen Nationalfonds-Kommission, Trautenau. Trautenau,

1934. 12 p. 24 : 31. הראש השנה תרצ"ה. — חר"י יומן. העורך האחראי: Willy Goldstein.

741. Sale-Harrison, L[eonard]. Palestine: God's monument of prophecy; the wonders of a remarkable book in a remarkable land. Illustrated with photographs by the author and his wife.

Harrisburg, Penna., L. Sale-Harrison, (c1933). XXI, 250 p., map,

pl. 13 : 20. תיאור מסע לא"י. המחבר התעניין בעיקר במקומות שנוכרו בתנ"ך.

ובברית החדשה. ורק אותם ביקר. לישוב החדש כמעט שאין זכר בספר זה. בכל מקום הוא רואה קיום דבר ה' ומצטט פסוקים מכתבי-הקדש.

742. Schonfield, Hugh J. Palestine as a market for English books. (In: The Publishers' circular, v. 142, pp. 29-30; 49; 68-69.

Jan. 12, 19, 26, 1935). 22 : 29.

743. Smith, Percy J. Twenty-one studies and etchings of Palestine by Percy J. Smith, with introd. and historical notes by Norman Bentwich; collotype plates. London, The Soncino press,

1934. 21 p., 1 l., 21 pl. 24 : 31.

744. Stein, Leonard. Zionism. (2nd ed.) London, K. Paul, 1932. VIII, 206 p. incl. tab. 12 : 19.

המהדורה הראשונה יצאה לאור בשנת 1925. במהדורה זו השלים המחבר את העובדות

עד 1931, והספיר כולו חוקן בכמה מקומות ומקצתו נכתב מחדש.

745. Thorburn, A. Douglas. Amateur gunners; the adventures of an amateur soldier in France, Salonica and Palestine in the Royal field artillery, recording some of the exploits of the 2/22nd County of London howitzer battery R. F. A. on active service. Liverpool, W. Potter, (pref. 1933). 199 p., pl., ports. 12 : 19.

E. E. F. Palestine : 92-73 'ע

Tourist development association of Palestine. Ancient and modern Palestine... ראה ע' 162.

746. Waldmann, Cilla. Gestalten an den Ufern des Genezareth. [Wien], 1932. 29 p., 1 l., pl. 17: 25.

הדפסה מיוחדת מתוך Der Wiener Tag, 28 באוגוסט, 23 באוקטובר, 4 בדצמבר 1932.
מכיל: Ruhetag in Tel Aviv. — Kinder am Karmel.

747. Watzinger, Carl. Denkmäler Palästinas; eine Einführung in die Archäologie des Heiligen Landes, von Carl Watzinger. I: Von den Anfängen bis zum Ende der israelitischen Königszeit. Leipzig, J. C. Hinrichs, 1933. VIII, 117 p., illus., map., 98 ill. on 40 pl. 16: 25.

יש כאן סבוא כללי ומקיף לתולדות התרבות הקדומה של א"י, המכוסה רבו ככלי על הישגי החקירה הארכיאולוגית בארץ ביובל השנים האחרון. זהו הנסיון הראשון לעבד באופן שיטתי את החומר הארכיאולוגי, שנצטבר בעיקר בשנים שלאחר המלחמה העולמית, ולגולל תמונה בחירה ואורגנית מהתפתחותה של תרבות ארץ-ישראל הקדומה, קשריה עם הציביליזציות של הארצות השכנות (באסיה המערבית, מצרים ובחופי הים התיכון) ועל ההשפעות רבות-הגונים שבאו לרגלי נדידות העמים והיסודות האתניים שנתישבו בארץ ושיבת קבע בזמן מן הזמנים והיו לנושאי תרבותה. — המחבר משתדל למצוא פתרונות לבעיות רבות הנובעות מהתגליות החדשות מכל התקופות, וביחוד להעמיד באור חדש את תולדות הבנייה בארץ החל מהימים הקדומים ביותר. — הכרך הזה מקיף את התקופות הקדומות — עד סוף ימי הבית הראשון.

בהקדמה סוקר המחבר בקצרה את תולדות חקירת א"י, בצורה מראי-מקומות מרובים. הסקירה לקויה בחסרונות אחדים: מפני הרצון לקצר ולהצטמצם החסיר המחבר כמה שמות של חכמים שנועדו לשבח בחקירת עתיקות א"י, כגון את שמו של אדריאן רלנד, שבספרו Palaestina ex monumentis veteribus illustrata משנת 1714 רכו חומר חשוב (וביחוד כתבות) שלא אבד עד היום את ערכו. שכת המחבר להזכיר גם את חקירותיהם של וולי ולורנס בנגב לפני המלחמה העולמית, את חקירותיו של אולברייט בואדי א-די-ראע מדרום לים המלח ואת רוב החפירות והחקירות שהוצאו לפועל בעבר הירדן מזרחה לאחר המלחמה, את חפירות כיהים הבריטי לארכיאולוגיה בעמק עכו (תל הרבג, תל עמר), את חפירות החברה העברית לחקירת א"י וכו'. בביבליוגרפיה בע' 14 הע' 1 הוחסרו שמות ספרים, כגון Altorientalische Texte u. Bilder zum AT² של גרסמן ו-Archaeology and the Bible של ברטן. אך העקיים הללו אינם גורעים מעצם הסקירה, הכתובה בבקאות רבה ובחרצא שופטת.

בפרק הראשון דן המחבר על התקופות הפרהיסטוריות. חקירת תקופת האבן בא"י מתקדמת בזמן האחרון במספר כה גדול, עד שפרטים רבים בספר התישנו בינתיים או שהועמדו באור חדש. — השלדים שנמצאו במערת א-זויה (Homo galileensis) ובמערת א-סחיל (Palaeanthropos palestinus) אינם כבר השלדים הקדומים ביותר שנמצאו עד כה בא"י. קורמים להם באלפי שנים השלדים שנגלו בשכבה התחתונה (תל hevalloisian) בחפירות גיבל קפה ע"י נצרת¹. את הציורים שעל קירות מערת א-קספה בואדי ח'רשון מיהם המחבר לסוף הפלאולית כנגוד לדעתם של נויביל ואולברייט המאחרים אותו לתקופה

¹) Quarterly of the Department of Antiquit, IV No. 4, p. 202.

המזוליתית. אין לנו עדיון ידועות ברורות על התקופה המזוליתית בא"י ועל זמן המעבר מתקופה זו לתקופה הכלקוליתית (אינזואוליתית). שאלות רבות הדורשות פתרונם חדשים מתיצבות לפני החוקר לרגלי התגליות בואדי ח'ריפון, במערות הכרמל, בואדי א-דנסוף, בג'בל קפוז ובמקומות אחרים, ויש לקוות כי חפירות חדשות יפיצו אור על התרבות שנתהוותה בארץ לאחר התקופה הפליאוליתית.

ענין רב יש בסקירתו של המחבר על התקופה הכלקוליתית (אינזואוליתית) שקדמה לתקופת הברונזה. אך גם כאן נתרחבו ידיעותינו הודות לחפירות החדשות במגדו, בבית שאן, בלכיש וביריחו. להארה חדשה של התקופה הזאת יש לחכות גם מהחפירות בחמת על ארנתו ובג'בל (1932) ומחפירותיו של סורר בתלם שונים בסוריה (1934), שתוצאותיהן עדיין לא נחפרסמו. במגדו נגלו 7 ספריות, השייכות לתקופה הכלקוליתית והברונזה הקדומה. בספרית הרבועית מופיעים בפעם הראשונה כלל נחושת וכלי חרס מעשה אבנים. המציאות בספרית ה', וביחוד סביעות חותמות שומריות על כלל חרס, מאפשרות לנו ליחסה לסוף האלף ה' לפני ספח"נ²). לספרית ה' במגדו מתאימה השכבה ה-XV בבית-שאן. כלל נחושת מופיעים בבית-שאן בפעם הראשונה בשכבה ה-XVI, השייכת למחצית השנייה של האלף הרביעי לפני ספח"נ³). השכבה ה-XVI בבית-שאן, השכבה התחתונה במגדו וכן "site H" של פטרי בתל אל-פארע מציינות את זמן המעבר מתקופת האבן ל-תקופת הנחושת (=תק' הברונזה הקדומה)⁴). יוחם לבניני רגים אל-מלסוף ע"י רבת-עמון משער ו, כי הם שייכים לסוג בניני הוצא כעת ייבין⁵) הקבלה בבניני עי ותל א-דויר (לכיש) מתקופת הברונזה הקדומה. אם נכונה דעתו של המחבר על הקשר שבין בניני אבדוס ובניני רגים אל-מלסוף, אזי נוכל לומר גם את בניני עי ולכיש למחצית הראשונה או לאמצע האלף השלישי לפני ספח"נ, גם כלל החרס מעי, שהקדומים בהם שייכים לאמצע האלף השלישי⁶) וכן כלל האלברסטון מעי ומלכיש, מאשרים את ההאריך הזה.

1. תומך בדעתו של אלברייט, כי ארבע השכבות בתלילאת אל-עיסול שייכות לתקופה הכלקוליתית ושחישוב נפסק שם לפני תקופת המתכת. בנגוד לזה מניחים מלון ואחרים—ובזמן האחרון גם אנברג ושיפטן— כי התרבות של תלילאת אל-עיסול מקבילה לתקופת הברונזה (תק' הנחושת)⁷). בזמן האחרון נוסח אלברייט⁸) לדעת, כי הישוב שם נתקם במחצית

²) Engberg-Shipton, *Studies in Ancient Oriental Civilization* 10 (1934); PEF Q. St. 1934, p. 90 ff.

³) Fitzgerald, PEF Q. St. 1934, p. 123 ff.; *The Museum Journal* XXIV, 1 (1935), p. 5 ff.

⁴) כראי לציון, כי לא רק נחושת מופיעה בזמנים קדומים מאד בארץ שומר, כי אם גם ברזל היה ידוע לתושבי ארץ שני הנהרות כבר במחצית הראשונה של האלף ה' לפני ספח"נ, כאלף וחמש מאות שנה לפני התחלת תקופת הברזל בא"י. ראה Frankfort, *Oriental Institute Commun.* No. 17 (1934), p. 59 ff. המחבר, כי הברזל הובא לא"י במחצית השנייה של האלף השני מארץ החתים דוקא.

⁵) PEF Q. St. 1935, p. 189 ff.

⁶) השוה Albright, *BASOR* No. 56, p. 4.

⁷) ראה A. Mallon, R. Koepfel, R. Neuville, *Teleilat Ghassul*, 1934.

Mallon, *Biblica* 14, p. 202 ff. וכן

⁸) *BASOR* No. 54, p. 29; No. 56, p. 4 n. 1.

הראשונה של האלף הרביעי. על תקופת הכרונזה הקדומה—תקופת הנחושת—בפי אוליבריוס—
אנו למדים כעת הרבה מהחפירות החדשות בא"י. — אחת השאלות החשובות היא שאלת
מוצאה של ידית המדף, שעדין לא נפתרה. ידית מדף (ledge handle) בצורת בליטה קטנה
(כעין כפתור) מופיעה כבר במערת אם ספה⁹⁾ ויש להניח כי הצורות השונות של ידיות
מדף המופיעות בראשית תקופת הכרונזה (ביחוד אלה עם פטיות אצבע) התפתחו בארץ
עצמה. אך בנוגע לידיית המדף הנולנית (wavy ledge handle) יש לעיץ מקום לסברתו
של ו. החולץ בעקבות יונקר ואוליבריוס, שמוצאה מהדלתה, בנגוד לדעתו של פטרי, המניח
כי מוצאה מא"י¹⁰⁾.

בצדק מדגיש המחבר, כי כבר בראשית תקופת הכרונזה נוצרו קשרים תרבותיים
אסיזים בין א"י ומצרים מצד אחד ובין א"י וארם נהרים מצד שני. החפירות החדשות במצרים,
בא"י, בסוריה ובארץ שני הנהרות לא רק מאשרות את ההנחה הזאת, אלא גם מוכיחות, כי
קשרים כאלה היו קיימים כבר באלף הרביעי לפני ספה"נ. ומאידך גיסא אין להפיל ספק
יותר בדבר, כי השמים היו נושאי התרבות בא"י במשך כל האלף השלישי לפני ספה"נ,
וכנראה גם קודם לכן. — בראשית האלף השני לפני ספה"נ בא שנוי נכר בתרבות הארץ.
בתעשיות כלי חרס מורגשת השפעת ערי הפניקים (חקוי לעבודת כלי מתכת). בתקופה הזאת
נכרת גם השפעה מצרית חזקה, שגברה הודות להתפתחות המסחר בין שתי הארצות. — מן
הראוי היה להדגיש, כי בתקופת השושלת הייב שלמו המצרים על כל א"י המערבית.
ענין רב מעורר תאור התקופה החקסוסית. בזמן ההוא מופיע בא"י מפוס חדש של בנינים —
המגורן וכן סגנון חדש של בצור—דוק מגושי אדמה כבושה (terre pisée). שמוצאם כלי
ספק מהצפון, אבל אין להחליט בודאות כי נושאי התרבות הזאת הם אריות¹¹⁾. גם השערים
בתקופה זו הם מהמפוס הידוע מכוזכוי, כרכמיש וטרויה ב'. חומר חשוב לידיעת התקופה
החקסוסית בא"י הוסיפו החפירות בשנים האחרונות בתל פארע, בתל עניז, בתל א-דור,
בתל בית מרסס, ביריחו ובשכם.

את תקופת עליית בני ישראל לא"י התיכונה (חר אפרים) קובע המחבר (לפי גרסאנו)
בשנת 1400 לפני ספה"נ בערך. אך לאור החפירות החדשות ביריחו, בעי ובכיר-אל וחקירותיו
של גליק בעבר הירדן הולכת השאלה ונעשית מעורפלת ביותר ואין לעיץ שום אפשרות
לפתור אותה על-ידי החפירות.

מלא ענין הוא תאור תקופת הכרונזה המאוחרת בא"י, וביחוד הדיון על ההשפעות
חזרות שבאו או ממצרים מצד אחד, ומקירוס ומארצות חים האיגאי מצד שני. כאוליבריוס
סחלים גם ו. כי הקרטיקה המיקינית מופיעה בארץ החל מסוף הטאה המיו לפני ספה"נ, בעוד
שכלי חרס קירוריים היו נפוצים בא"י החל בראשית תקופת הכרונזה המאוחרת. חומר חשוב
בענין זה נוסף בזמן האחרון ע"י החפירות בתל אבו הואס ע"י חיפה¹²⁾. יש לקוות, כי גם
תוצאות החפירות של סוקניק בתל גירישה, תתפרסמה בקרוב. — בפרק השלישי דן המחבר
על ראשית תקופת הכרונזה בא"י. בנוגע לכלי החרס הפלשתיים: הולך המחבר בעקבות

⁹⁾ Syria XII (1931), p. 39.

¹⁰⁾ ראה כעת 4 n. 58, Albright, AASOR XIII, וכן, קרית ספר שנה י', ע' 208.

¹¹⁾ על שאלה זו ראה כעת: Ginsberg-Maisler, JPOS XIV, p. 265.

¹²⁾ Hamilton, Quart. of the Depart. of Ant. IV, p. 1 ff.

אולכריוס, המניה שראשית הופעתה באיר הלה כאמצע המאה הי"ב לפני ספ"ג¹³). מן הראוי היה להדגיש, כי הקרמיקה הפלשתית מופיעה רק בשפלה, בשרון הדרומי ובחלקו המערבי של הר יהודה, אך אין היא מצויה בהרי אפרים, בעמק יזרעאל ובעמק עכו. את סוף הקרמיקה הפלשתית קובע המחבר במאה ה' לפני ספ"ג כנגוד לדעתם של סמארקי (אמצע המאה הריא) ואולכריוס (לפני 1000). יש להצטרף שהמחבר אינו דן כלל על תרבות בני ישראל בארץ בזמן ההוא. ביחוד בזמן האחרון נתרבו ידיעותינו על תקופת השופטים וראשית המלוכה בישראל על-ידי החפירות בתל בית מרסם, בגבעת שאול, בבית-אל, בער, בשילה, במגדו ובסקומות אחרים.

בפרק האחרון — שהוא גם הסעף ביותר בספר — דן המחבר על תקופת מלכי ישראל ויהודה. מענינות ביחוד סקירותיו על בית המקדש בירושלים ועל בית המלך בשמרון. המחבר מחליט בצדק כי בית המקדש בירושלים נבנה לא בסגנון אשורי (כה גלינג ואחרים) כי אם לפי דוגמה פניקית. את מקורם המשותף של שני הסגנונים הארכיטקטוניים — הפניקי והאשורי — הוא מוצא באופן הבניה המיוחד ("Langhaus" של ו.) שהביאו העמים האריות והחתיים לאסיה המערבית בתקופת הברונזה התיכונה. — סברותיו של ו. על עיר דוד ועל המלוכה הן בגדר השערה וכל זמן שלא נתחדשו החפירות בירושלים לא נוכל להחליט בודאות אם עיר דוד השתרעה רק על הגבעה המזרחית בלבד או שהתפשטה כבר בזמן דוד ושלמה גם על הגבעה המערבית. כדאי עוד להעיר, שכלי הכסף, המסה והכסא שמצא פטרי בתל פארע, שייכים לא למאה ה' לפני ספ"ג כי אם לתקופת הפרסיה¹⁴).

ספליא שהמחבר אינו דן על הכתובות הכנעניות והעבריות, המצויות והאכדיות שנגלו בחפירות איר ואינו מכיר את עמדתו לבעית התפתחות האלף-בית ולשאלת עזרת הגומלין שבין התגליות הארכיאלוגיות ובין התעודות שבכתב מכל המינים הנמצאות בידונו. — ועוד בפרטים רבים יש לחלוק על דעותיו של המחבר, אך אין כל זה גורע מערכו של הספר הממלא חסרון בספרות הארכיאלוגית. להבא יודק לו כל מי שעוסק ומתענין בחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה. המחבר ראוי לברכה ולתודה, ובענין רב אנו תחכים להופעת החלק השני גם התמונות הרצופות לספר נבחרו בשוב מעט.

748. Weissbarg, Julius. Die Wirtschaftsstruktur Palästinas

(Landwirtschaft, Industrie und Handel). Königsberg Pr., typ.

ביבליוגרפיה: ע' 4. Diss. Königsberg Pr. 1933. 46, [2] p. 14 : 22.

749. Witenberg, G[eorg]. Parasitic worms of dogs and cats

in Palestine. (Croydon), 1934. 8 p. 21 : 27. הדפסה מיוחדת מתוך:

Veterinary record, March 3rd, 1934, vol. 14, no. 9. pp. 232-239. ביבליוגרפיה: ע' 8.

ראה ע' 141. „Yakhin” leaves...

¹³ BASOR No. 48, p. 17; AASOR XIII, p. 95 — תירש אינו הראשון

שחשב את חשומת לב החוקרים לסוג זה של כלים (ומציגנו, ע' 80 הע' 1). קדם לו F. B.

Q. St. 1900, p. 347 ff. ב. Welch

¹⁴ IIfife, Quart. of the Dep. of Ant. IV, p. 182 ff. ראה

750. Zohary, M[ichael]. Die phytogeographische Gliederung der Flora der Halbinsel Sinai... Dresden-N., C. Heinrich, 1935. p. [549]-621, diagrs., map, tab. 15: 23.
"Sonderabdruck aus Beihefte zum Bot. Centralbl. Bd. LII (1935) Abt. B."

بيك، ف.ج. تاريخ شرق الاردن ... رאה ע' 162.

عبود، سعيد. كتاب الطرف الباهجة في الامثال والحكم العربية
الدارجة. S. Abbud 5,000 arabische Sprichwörter aus Palästina.
ראה ק. ס. שנה י"א ע' 38.

אחרי שפרסמו Canaan, Baumann, Bauer, Kinsler וזלחם אספים קטנים של משלי הערבים בא"י נתן כאן אסף גדול של כחמשת אלפים משלים, ובאופן זה הוא האסף הזה — אסאינוני מועה — בכלל הגדול שבקבוצי משלים בערבית מדוברת, והוא נשאר הגדול שבקבוצים גם אחרי הנכחי של החזרות המרובות ושל המשלים שקשה להאמין שהם באמת שייכים לשפה המדוברת. יודע אני כמה קשה היא ההגדרה הזאת. סוף סוף גם מה שמשתמשים בו המשללים שייך לשפה המדוברת. אלא שיש לי בנוגע לכמה פתגמים ספק אם אפילו המשכילים באמת משתמשים בהם, למשל 254. אסמטע באל מעידי ולא תרה, מוטב שתשמע על המעידי ולא תראוני (אגב, מנין בא הנקוד מעידי? סתם שבוש?). בשעת העבוד הגרמני תהיה הודמנות לבדק את הפתגמים על חיותם ואני מקוה שעבודה זו תעשה.

א"א להתוכח על מציאות המשלים עצמם, כי מי יוכל להעיר על משל שהוא אינו בנמצא. אך יש לפעמים להטיל ספק בצורתו. למשל 349. בעל עין אחת הוא מלך בין עוריים. כך אומרים בגרמנית, בערבית תימנית ואמרים במקום מלך (שאינו מעלה אצל הערבים): מכאנה כלומר: חסרת, דבר יקר, וכן אומרים, לפי עדות מר י. ב. יהודה וערבי נוצרי ששאלתי בא"י (טרפת=מכאנה). 2119. הלך החסור להביא לו קרנים וחזר מקוצץ האוניס. המשל הזה נאמר בארמית, עברית ובערבית בדיוקשים אחרים על הגמל ואין לי ספק שיש כאן טעות. כי החסור הוא בעל אוניס ארכות אפיוני. גם בנוגע לפרושים אין להתוכח. מי שעסק הרבה בפתגמים יודע כמה צריכים להזהר ולבדק עד שפוסלים באור. משל 2018=2118. קנסמאר כשב ודרהם סכר. ככר עץ וקיש של סוכר שסעתי אני מערבי משיח לפי תומנו בדברו על חנוך הילדים: הרבה הרבה צרות יש מהם ומעט מאד נחת רוח. אך איני מסיר ספק שגם השמוש השונה מאד הנרשם בספר זה אפשרי הוא. אלא שכאן ניתן הבאור כאלו הוא הבאור בה"א הידיעה ממש (במקום שניתן; בהרבה משלים הסעונים באור הוא חסר), ועל ידי כך ישתבש בלי ספק הקורא הבלתי בקי.

נקח את המשל הקדום 820. אל אמארה ולו עלא על חג'ארה. שלפון ולו על אבן. על התהוות המשל הזה מספר כבר אל-בלאדרי בפתוח אל-בלדאן ע' 343 (דפוס 1932). כאן כתוב: אמור על הערבים המודים בהצהרת בלפור רק כדי שהם יהיו שלישים אע"פ שכורר להם שכל הארץ יעבר ליהודים. הקורא התמים יחשב שמשל זה נוצר עכשיו. וכן הוא בשאר התעמולה האנטי-ציונית הנמצאת עוד למשל במספרים 233, 1685, 1411 ודוגמאות אחרות שלא

רשמי לוי. איני רוצה למעון על המחבר בשביל שמתו ז', כי הוא מביא גם „פרושים“ פולישים אחרים כמו 392 בנוגע למדינות הערביות הכלת תלויות שנוצרו בשנים האחרונות, 358 נגד הנציב העליון הצרפתי בסוריה סאדיל, 542 בנוגע לועדה האמריקנית שבאת לאי אחרי המלחמה, 953 נגד חסין סלך חגיאז וכיו"ב, אלא שאיני חושב שמתפקיד „רועה נפשות“ דתי ללבות את השנאה ביחוד בספר מעין זה. משלים על יהודים אינם מרובים בספר ודומני שיש יותר. לדוגמא 1455. מת היהודי ומחשבתו על דתו כלומר גם אם יסיר דתו כלפי חוץ ישאר יהודי בפנים, עיין על זה האנקדוטה ב שמידס-קהלי ספורי עם מאי ח"ב ע' 100. מס' 2272 על קברות היהודים המסוארים מבחוץ הוא עתיק.

המחבר העיר אצל מספר משלים על המקור התנכ"י; אצל שונים שאינם אלא חרנום של מאמרים תנכיים (454=קהל ח, א. 573=משלי י, יב. 1555=שם מז, יב. 1599=שם כז, י וכיו"ב) לא עשה זאת. חוקר המשל העברי והארמי ימצא כאן הרבה ענין. אך רצוני לדרות את התערכה מצד זה עד שיופיע העבוד הגרמני (עם המפתחות הדרושים). רק אז חובר החשיבות המלאה של ספר רב ערך זה.

الوحدة العربية، جريدة. ראה ע' 141.

יב. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

נדר, נ. אחרי מותי... (ח. נ. ביאליק) לקור ולפסנתר... ראה ע' 152.

ירושלים. הקונסרבטוריון... תכנית תרצ"ה... ראה ע' 155.

הפועל; צייטשריפט פאר ספארט... ראה ע' 164.

ציליסי; גליונות לשעות המוסיקה בירושלים. ראה ע' 141.

751. הארטמאן, מ. סארא בערנאר. ווארשע, גראשן ביבליאטעק, 1931.

59, [1] ע. 11 : 14. =גראשן ביבליאטעק ג' 43.

752. זילבערצווייג, זלמן. לעקסיקאן פון יידישן טעאטער. מאטעריאלן

געזאמלט און רעדאקטירט פון זלמן זילבערצווייג. ביי דער נאנטסטער מיטארבעט

פון יעקב מעסטל. ארויסגעגעבן אונטער דער השגחה פון דער יידישער אקמיוון

יוניע אין אמעריקע; באנד 2. ווארשע, אלישבע, 1934. VI, ע' 21 [2] דף, 801-1600

עמודה, פורטרטים. 23 : 29. שער נוסף באנגלית:

Lexicon of the Yiddish theatre. Compiled and edited by Zalmen Zylber-

cwajg. Assisted by Jacob Mestel... כרך א' ראה ק. ס. שנה ח' ע' 496.

על הספר הזה בכלל כבר דברתי בק"ם שנה ח' ע' 496-498. כאן אכתוב ואציין קצת

מלואים והוספות. לא נזכרו בחלק זה מחבריי מחזות אלה:

- (1) י. מענענבוים. כתב: דער סקעלעט. דראמע אין 3 אקטן. שערלעך 1923;
- (2) בועז יונגוויסן. כתב: דזשעקלע-בלאפער. קאמישע אפרעסע אין 3 אקטן. ווארשא חש"ד. וגם: פריילין האפליא. קאמישע אפרעסע אין 3 אקטן. ווארשע, גאלדפארב, 1926;
- (3) יע הודים (פסידונים). כתב: דער ערשטער מאי. פיעסע אין 3 אקטן. מינסק, 1925;
- (4) פנחס כ"ץ. כתב: דער דאזאר, קאמעדיע אין איין אקט. ווארשע, ד. פריעדמאן, תרע"ב; (5) א. ליטוויץ. כתב: אחשוורשפורים שפיר. פאלקס אפרעסע אין 3 אקטן. ניו יארק 1916; (6) ג. ליפסקי. כתב: די ציון אויף די פאליצע. אקאמעדיע. ווארשא תרס"ט;
- (7) ליפמאן לעשטשינסקי. כתב את המחזה Holoformes und Judith אדער: יהודית חנוכה נייע אויפלאגע... קעניגסבערג תקצ"ג; (8) ש. מארוויל. כתב: די מכשפה. דראמא-מישע פאעמע. ווארשע 1920; (9) מאקס מוסקאט. כתב: דער פערפאלגטער. דראמאטישע עטיוד אין דריי אקטן. ווארשא, "ידיש בוך", 1932. (10) מ. מירזעל. כתב: זיין ווייבס מאן. א קאמישע אפרעסע. ווארשא תרע"ב; (11) נח מושקאווסקי. כתב: דער קינדער סטרויק. קינדער קאמעדיע אין צוויי אקטן. שקאגע, מ. צעשינסקי; (12) וו. מעצגער. כתב: עפיגאנען און בילדער פון ארביטער לעבען. לעמבערג, וויטקאווער, 1928; (13) שמואל נאדלער. כתב: דער וועג צו זון. קאלאמיי תרצ"א. כולל גם מחזה; (14) ד. סאלאמאנוו. כתב: פורים-שפיר. איינאקטער. ווארשע, גאלדענער הארץ, 1927; (15) א. סיגאל. כתב: די כלה פון 3 חתנים. פארס אין 3 אקטן. ווארשא, גאלדפארב, 1929; (16) ב. סענסער. כתב: חד גדיה. שפיר אין איין אקט, פארלאג און עפילאג. ניו יארק, פרייע ארבעטער שטימע [תר"ץ].

ועתה קצת מלואים לערכים שנכללו בחלק זה:

לערך **פארש**, ב"י יש להוסיף, שגם המחזה "שושנה" נדפס: ווארשא תרס"ו — לערך גראסינס, חיים יש להוסיף שמחבר זה הקורא לעצמו בשני ספרים בשם "לייב דער שרייבער" חיבר עוד ספר זה: דער ליכטיגער גן עדן. וזיער א שיינע געשיכטע פון איין מוכסין ר' שמעריץ זאבאריר וווא ער איז גיווען אין ליכטיגען גן עדן אונטע האט אים פון דארטן באלד ארויס גיטריבן. דער וואס האט גימאכט דעם צווייטען אייוון באנד דער האט דאס ביכעל אויך געשריבען מיט זיין האנד נאר אז איז ווילס וויסען וווא אזוי הייסט דער מחבר ער הייסט ר' לייב דער שרייבער. הובא לבית חדפוס ע"י ר' ישראל בארדעצקי. ווארשא, שנת הצנווה 1878. 14 ע'. (ספר זה לא נזכר גם במאמרו של ש. ניגער: "עלעמענטען פון שלום-עליכם-הוסאר פאר שלום עליכם" שנדפס ב"פנקס" ניו יארק ע' 1—12). — לערך **לאפרינגער**, יאזעף יש להוסיף מחזות אלה: (א) קדוש השם. אפרעסע אין פינף אקטען. לעמבערג. ד. ראטה. 1909. 71 ע'. (ב) שלמה נארגעל. אפרעסע אין 4 אקטען 9 בילדער. ווארשא, יודישע טהעאטער ביבליאטעק, 1907. (ג) דאס יודישע קינד. א קאמישע אפרעסע. ווארשא תרע"א. 58 ע'. — לערך **עפעלבערג**, העשל יש להוסיף את המחזה: די פארביטענע ווצרות. א לוסט שפיעל אין איין אקט. ווארשא, 1890. 16 ע'.

ברוב הערכים של המשחקים ניתנו תמונות המשחקים. אולם במקום שלא השיג המחבר את התמונה הכנים פכסימיליה קטנה **משער** היא של הלכסיקון הזה, וזה, לפי דעתי, מעשה חסר-מעט. אין צורך לזכר שעצם המשכת המפעל הזה ברכה רבה בו והלאו ויפתח בקרוב. **אברהם יערי**

753. כהן, י[הודה] ל[יב]. דער ייד וועגן זיך און וועגן אנדערע, אין זיינע שפריכווערטער און רעדנסארטן. אויס פארשיידענע מקורים צוזאמענגעקליבן פון ר. 5. כהן. ניו יארק, יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט, אמעריקאנער אפטייל, 1933. 32 ע. 9 : 14.

754. צום 30-יאריקן יוביליי פון שמואל לאנדא, 1903-1933. ווילנע, (יובל-קאמיטעט און געזעלש. פריינד פון יידישן טעאטער), 1933. 16 ע, פורטרטים. 24 : 16.

755. Alman, Samuel. "Elul teg". Words by A. Raisen. Music by S. Alman. London, Halevi, choral society, 1933. 3 p. 18 : 27.
המלים ביודית באותיות לטיניות.

756. Ben-Uri. Ho ad matai, L'esrat haam, W'tap'chem; drei Lieder für hebräischen Chor. Berlin, hrsg. vom Keren Kajemeth Lejisrael, 1934-5694. 8 p. 17 : 30.

ליחוגרפיה. המלים בעברית באותיות לטיניות. העכסט בעברית ובגרמנית.

757. Bin-Gorion, Rahel. Vom Garten Eden, der Arche Noah und dem weisen König Salomo; 77 Geschichten von Pflanzen und Tieren, neu erzählt von Rahel und Emanuel Bin-Gorion. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 79 p. 12 : 19.
=Bücherei des Schocken Verlags, 24.

ראה ע' 182. Bloch, E. Avodath hakodesch (sacred service);...

758. Cassirer, Paul, firm. Der künstlerische Nachlass von Lesser Ury; 129 Ölgemälde, 123 Pastelle... Berlin, 1932? 67 p. incl. pl. 21 : 27. "In memoriam Lesser Ury... Rede..." : 16-7 ע' ארוף דונט :

ראה ע' 182. The Friday night book (a Jewish miscellany)...

Ignatoff, David. Kopman. New York, E. Weyhe, 1930. 11, [1] p., ill. on plates: 18 : 25.
על בנימין קופמן.

759. Jassinowsky, Pinchas. Hebrew and Yiddish vocal selections by... Pinchos Jassinovsky... New York, "Renanah", (1923-27). 51 numb. 1. 23 : 30.
השער מהמעטפת.
חלקן: Biblical songs. — Poetical songs. — Folk songs.

14 שירים בשביל קול ופסנתר, לכל אחד שער מיוחד ופיגיציה מיוחדת. — המלים בעברית או ביודית באותיות לטיניות, אחדים עם תרגום אנגלי. — המבוא באנגלית.

760. Die Josefslegende in aquarellierten Zeichnungen eines unbekannten russischen Juden der Biedermeierzeit; mit den zugehörigen Schriftstellen in der Verdeutschung von Martin Buber

und Franz Rosenzweig und mit einer Einleitung von Erna Stein.
Berlin, Schocken Verlag, 1935. 30, [2] p., 6 pl. 12 : 19.

=Bücherei des Schocken Verlags, 22.

בתוך חיק.

Krakauer, L. Palestina, geteekend... ראה ק' 90.

761. Kunz, Ernst. Schlaflied für Mirjam; Gedicht von Richard Beer-Hofmann, komponiert von Ernst Kunz. Zürich, Hug, 1934. 11 p. 17 : 27.

בשכיל 4 קולות.

762. Olsvanger, Immanuel. Rêjte pomeranzen; ostjüdische Schwänke und Erzählungen gesammelt von Immanuel Olsvanger. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 77 p., 1 l. 11 : 17.

מתוך ספרו של המחבר "Rosinkess mit mandlen". יודית באוהיות לסיניות.

Rosowsky, S. The music of the Pentateuch... ראה ק' 172.

763. Roth, Cecil. The Jewish museum. London, The Jewish museum, 1933. 12, [1] p., illus. 22 : 28.

הדפסה מיוחדת מתוך "The Connoisseur", September-October, 1933.

764. (Sens-Taubes, S.). Złota legenda żydowska... Ser. I-II. 2 v. Lwów, M.H. Rubin, [193-?]. 102, [2] p., illus.; 112 p., illus. 15 : 20.
Sen nocy noworocznej i inne opowieści : לחלק השני יש עוד שער מיוחד : Żydowskie...

— בראש השער הפסודונים של המחבר : Szem-Tob.

Smith, P. J. Twenty-one studies and etchings of Palestine... ראה ק' 202.

765. Toz. Drugi Krajowy zjazd lekarski TOZ'u marzec 5-6 1933 r.; referaty zjazdu (streszczenia i tezy). Warszawa, Centrala TOZ'u, 1933. 75, [1] p. 17 : 23.

מהמעטפה.

766. Крейн, Александр. Три песни ghetto. Drei Lieder des Ghetto. (Три пьесы на слова Х[анна Нахмана] Бялика): 1. Будь мне матерью Sei mir Schwesterlein [הכניסתי תחת כנפך]. 2. Где ты? Wo bist du? [אין] 3. Навернулась слеза Eine Träne [נמפה הרמעה] для голоса с фортепиано für Singstimme und Klavier. Bena Wien. Leipzig, Универсальное издательство Universal-Edition A.G., 1929. 19 стр. 27 : 34.
= (Universal-Edition, No. 9212).

שם המחבר גם באותיות לטיניות: Alexander Krein. שמו של מחבר המלים
ח. נ. ביאליק נזכר רק ברשימת יצירות הקומפוזיטור שבע' ד' של המעטפה.

767. Лидин, В[ладимир Германович], ред. Актеры и режиссеры;
"театральная Россия"; составлена при ближайшем участии С. Кара-Мурза
и Ю. Соболева; редакция В. Лидина. [Т. 1]. Москва, "Современные проблемы",
1928. 456 стр., портр. 13:17.

פרק ט': התיאטרון הממלכתי היהודי המוסקבאי (ע' 399-409. המשחקים: גרנובסקי,
מיכאלס וזוסקין). גם בערכים אחרים ישנן אבטוביוגרפיות של משחקים יהודים. ע' 277-
282, 377-380, 421-426 ועוד.

768. Никольский, В. К., (ред.) Религиозные верования народов
СССР; сборник этнографических материалов. Составлен научными работниками
центрального музея народождения: М. Г. Левиным, М. Т. Маркеловым, М. С.
Плисецким [и др.] под общей редакцией В. К. Никольского. Москва, Мо-
сковский рабочий, 1931. 392 стр., илл. 17:25.

בראש השער: Центральный совет воинствующих безбожников СССР.
חלק ה' של הספר (ע' 286-354) על היהודים וכולל שני מאמרים של מ. פליסצקי
(М. Плисецкий): א) היהודים ב.ס.ס.ר. (על מנהגיהם); ב) מנהגים ואמונות אחרים של
יהודי גרוזיה. — ביבליוגרפיה: ע' 353-354.

יד. ברשנות.

אבינרי, י. מלון חדושי ת. נ. ביאליק... ראה ע' 146.

769. ברבר, יעקב זאב וולף. מאור גדול להשפח העברית, ספר
אהלים... עם אגודות איזוב, נלקמו ונאגרו ממני ב. ו. ה. הכחן בן צ. ו. ה. ה.
ופסידונים... לבאר כל מלה עברית... גם מלי ארמית חמורות... צ'רנוביץ, רפוס
הארניק וברנבוים, (תרפ"ח?). ע. 224 : 15 : 23.

770. Reznicev, J. Deutsch-Hebräisches Wörterbuch; mit voll-
ständiger Anweisung zum Gebrauch der regelmässigen und un-
regelmässigen Wortformen. Breslau, Selbstverlag, c1934. 215, [1] p.,
charts. 11 : 14.

טז. ספרות יפה עברית חדשה.

- אבינרי, י. מלון חדושי ביאליק. ע' 146.
 ארחה: קובץ לדברי ספרות. ע' 142.
 ביאליק, ח. ב. דברים שבעל-פה. ע' 151.
 גולגול, נ. ו. קביצור. ע' 152.
 ג'יונה ז'. ספית: רומן. ע' 152.
 גרד, ג. אחרי מותי. ע' 152.
 וינברג, צ. ז. בית ורחוב. ע' 154.
 וסרמן, י. היותו השלישית של יוסף
 קירקהובן. ע' 154.
 וילברשלג, י. יהודה הלוי. ע' 154.
 יערי, א. לתולדות הדרמה הישראלית.
 ע' 155.
 מלאך, ל. האזיני תבלו. ע' 157.
 מלקות לימים טובים. ע' 144.
 פלר, א. חיי אנוש. ע' 157.
 פרינצס, מ. דון קישוט איש למנשא.
 ע' 151 מספר 406.
 פלר, פ. וילהלם טל. ע' 151 מספר 406.
 תולמס, א. קתרין היחה לאיש צבא. ע' 159.

771. בסוק, משה. בִּשְׁלָפִים; שירים. ורשה, "באן", תרצ"ד. 60 ע, (2) דף.

14 : 20. מהמעטפת.

772. סלובצקי, יוליוש [Juljusz Słowacki]. אבי סכי הקר; פואימה. תרגם טל. וילנה, גלים, תרפ"ט. 23 ע. 12 : 15. מהמעטפת.

773. רוזנברג, יצחק. זמירות ישראל; קובץ השירים אשר שרתי לעת מצוא אנכי יצחק בן הרב שמואל העשירי המכונה ראזענקער. לום אנגליזם, דפוס י. ראזענקער, 1927. (1) דף, 162 ע. 14 : 19.

פייערבערג, מ. ז. קרציוֹנונקן. ראה ע' 216.

ראה ע' 218. Agnon, S. J. Und das Krumme wird gerade...

ראה ע' 219. Fein, H. H. A harvest of Hebrew verse...

ראה ע' 211. Крейн, А. Три песни гетто (на слова Бялика)...

יז. ספרות יפה יודית.

774. אבטשוק, א. עטיוון און מאטעריאלן צו דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור באוועגונג אין פסריר. בוך 1 : 1917-1927. בארקאוו, ליטעראטור און קונסט, 1934. 289, [3] ע. 13 : 18.
 בראש השער: אינסטיטוט פאר יידישער פראלעטארישער קולטור בא דער אלוקראיני-שער וויסנשאפטלעכער אקאדעמיע. סעקציע פאר ליטעראטור און קריטיק.
 כספר מסופר על הקבוצות והאגודות הספרותיות השונות (אייגענס, "שטראם" יונגע ארבעטער ואחרות) במוסקבה, אוקריינה ורוסיה הלבנה. בסוף הספר (ע' 271-290) החלטות

המפלגה הקומוניסטית בשאלות ספרות אמנותית. ע' 131-133: מכתב-הודוי של הסופר ד. ברקלסון לפני שובו לרוסיה והגבת ה-עמס' על זה. — בספר ניתן חומר רב. ההסברה היא קומוניסטית-רשמית.

775. אויף דער שוועל; צווייטע זאמלונג. רעדאגירט פון א קאלעקטור, ווארשע, (דפוס Feder), 1932. ע. 24. 15: 23.
העורך והמזל: י. האלפערן. — יצא במאי את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 224.
אונטערדווענענס; ירחון... ראה ק' 164.

776. איזבאן, שמואל. קווער 1914-1918; (ראמאן). ווילנע, ב. קלעצקין, 1934. ע. 282. 15: 23.

באדן; רבקה... ראה ק' 39.

777. ברפון, ח. אין שווערע טעג; (ספורים). ווארשע, מ. גאלדפארב, 1933. ע. 171. 14: 20.

778. גוטנעשטאלט, הירש. מענטש און לאנדשאפט. ווארשע, „שטאפלעך“, 1933. 115, 111 ע. 14: 21. שער נוסף בפולנית.

779. גרינבערג, אליעזר. פון אומקטום; ושירים. (צייכענונג: יאסל קאמלער). New York, הויפטפארקוויף: בידערמאנס בוך-געשעפט, (1934). 92 ע. 14: 21.

780. האלפערן, משה לייב. ושירים בודיות. כאנר 1-2. 2 כרכים. ניו-יארק, משה לייב האלפערן קאמיטעט, 1934. 272 ע, פורטרטים, פקסימילים; 207 ע, פורטרטים. 15: 22.

משה לייב האלפערן: ביאביבליאגראפישע נאטיצן (1886-1932) מאת אליעזר גרינבערג: כרך א' ע' 15-30. — השירים שבכרך ב' נדפסו מכ"י שבעזבוננו של המחבר.

781. העשל, אברהם. דער שם הספורש: מענטש. לירער. ווארשע, „אינדזל“, 1933. 101, [3] ע. 15: 23.

המדורים: דער מענטש איז הייליק. — עדות ואגן. — צו א פרוי אין חלום. — צווישן מיר און וועלט. — נאטור-פאנטאזימען. — תקונים.

782. זעצער, ש[מואל] צ[בי]. מ. ז. פייערבערג; קאפיטלעך ער-אינקערונגען. העפט 1-2. 2 חוברות. ניו יארק, ש. צ. זעצער געזעלשאפט, 1934. 32; 33-63, [1] ע. 13: 21. = דאס ווארט ביבליאטעק. נומער 4-3.

783. זעצער, ש[מואל] צ[בי]. צוויי עסויען: א. סוביעקטיווער אביעקט-מיוויזם, ב. קרעסקאס אין ענגליש. New York, ש. צ. זעצער געזעלשאפט, 1934. 30 ע. 14: 21. = דאס ווארט ביבליאטעק. נומער 10.

784. מוטשינסקי, ב. בין השמשותן און שטורסווינטן: (ד. בערגעלסאן) טשערנאוויץ, טשערנאוויצער בלעטער, 1935, 81, [1] ע. 12:16. שער נוסף ברומנית.
785. טרייטער, ל. אין די שטילע טעג; (ראמאן). ווארשע, ליטערארישע בלעטער, 1933, 199, [1] ע. 14:19.
786. כאשטשעוואצקי, מ[שה]. ראפארטן; ושירים. בארקאוו, ליטע-ראטור און קונסט, 1931, 137, [2] ע. 13:17. המדורים: ראפארטן. - וויפל קאנטן. - נייגעבורט.
787. לייב. טעמזארן; אדער שפליטערס פון א לעבן, פון לייבן. לאדזש, הוצאת המחבר, 1933, 33, [1] ע. 15:22.
- לעוו, א. אונטער בלוע הימלען; שירים... ראה ע' 160.
788. לערער, יחואל. ברונקס אין פעלד; ושירים. (ווילנע), רפוס ג. קלעצקין, (1933), 118, [1] ע. 14:21.
- המדורים: דור. - תהילים-געזאנגן. - וואלד.
789. מאלאדאווסקי, קאדיע. דזשיקע נאם; לירער. ווארשע, (דרוק-גראפיק), 1933, 96 ע. 13:20.
790. מאננער, איציק. לאטטערן און ווינט; ליר און באלאדע. ווארשע, טורעס, 1933, 142, [1] ע. 14:19.
- ארויסגעגעבן ביי דער מיטהילף פון ליטעראטור-פאנד ביים מאריין פון יידישע ליטעראטן און זשורנאליסטן אין ווארשע.
- נייוועלט; דו שבען... ראה ע' 7.
791. סאפיר, פ. די נייקסטע יידישע טעאטער און פאטופאן לירער צוזאמענגעשטעלט פון ארטיסט פ. סאפיר געזאנגען פון די בעסטע יידישע ארטיסטן פעלד, קיפנים, זעלנפעלד א. א. ווארשע, י. זעלנפעלד, 1932, 64 ע. 12:16.
792. סירא, אברהם. צו דיר; ושירים. פילאדעלפיה, בלי שם המדפיס, 1934, 94 ע. [1], לוחית-מונה. 20:15. ההוצאה מהודרת. Copyr. by Abraham N. Gerbovoy.
793. ספארד, א. ד. וועגן צענייען זיך. ווארשע, גייר-בוך, 1933, 112 ע. 14:19.
794. פאטאש, ריקורד. ווינט אויף קלאווישן; לירער. לאדזש, (רפוס X. Zecer), 1934, 46 ע. [1] דף. 16:22.

פאפיערניקאו, י. די פיראונצוואנציקסטע שעה. ראה ע' 160.

795. פאריין פון יידישע ליטעראטור און זשורנאליסטן אין ווארשע.
וועגן ז. סעגאלאוויטש, צו זיין דרויסיק יעריקן שרייבער וובל 1903-1903.
ארויסגעגעבן דורך דעם פאריין פון יידישע ליטעראטור און זשורנאליסטן אין
ווארשע. רעדאגירט דורך דעם וובל קאמיטעט. ווארשע, ח. ברזשוא, 1933. 86 ע. 14 : 20.
בראש השער רשימת המשתתפים בקבץ: מ. בראדערזאן, י. גאטליב, ש. האראנטיק,
אברהם זאק, שמואל זאראמב, וו. לאצקי-בערשטאלד, איציק מאנגער, יואל מאססבוים, ש. י.
סטופניצקי, יהושע פערלע, רחל ה. קארן, מלך ראויטש.

פארמעסט; ירחון... ראה ע' 164.

796. פטאשקין, א. פון הארכסט ביז הארכסט. ווארשע, (דרוק. "רעקארד"),
1933. 62, [2] ע. 13 : 19.

797. פייערבערג, מרדכי זאב. ערציוולונגען פון מ. ז. פייערבערג. אידיש:
ש. צ. זעצער. העפט 1-3. 3 חוברות. ניו-יארק, ש. צ. זעצער געזעלשאפט,
1934. 13 : 20. — דאס ווארט ביבליאטעק. נומער 6, 9-8.
החכן: העפט 1: אין אוונט; אין א פרילינג נאכט. 32 ע. העפט 2: די קמיע; די
שאטנעס. 31 ע. העפט 3: דאס קעלבעל; יעקב דער וועכטער. 29 ע.

798. פיליפזאן, [וודווין]. דער קעניגליכער געהוים ראט; שפאנענדע
געשיכטע וועגען די צוויי גרויסע טענער רבי יהודא הלוי און רבי אברהם אבן
עזרא. ווארשע, יאקובסאן-גאלדבערג, 1932. 96 ע. 16 : 24.
בראש השער: ל. פיליפזאן. היסטארישע ערצעהלונג.

799. פינסקי, דוד. די ארבעה בנים; א סדר סצענע. א טתנה דעם
געווערקשאפטן קאמפיון פאר דאס ארבעטנדיקע ארץ ישראל צום חלוצים סדר
מיט פראפעסאר אלבערט איינשטיין, דעם 1-טן אפריל, 1934. (New York, רפום
Orient press), 1934. 12 ע. 11 : 15.

800. פינק, וויקטאר. אין בורא-בידזשאנער טייגעס. ווארשע, איבערבוו,
[1933?]. 46 ע. 14 : 19. תרגום מרוסית.

801. פעפער, איציק. פלאסטן; ושירים. באראקאו קיעוו, סעלזכע פאר-
לאג פאר די נאציאנאלע סינדערהייט אין אומרי, 1932. 182, [1] ע. 14 : 20.

802. קאפעל, ד. דער גאון פון וויזשניץ געלעכטער (שלוש-עליכס)...
ווארשע, גראשן-ביבליאטעק, 1934. 63, [1] ע. 11 : 15.

803. קוויטקא, ל. יונגע בויערס; ושירים. כארקאוו קיעוו, מעלזכע פארלאג פאר די נאציאנאלע סינדרהייטס אינ א.ס.ר.ר., 1932. 13/31 ע. 18 : 13.
804. קיפניס, אי[ציק]. כארקווע נעסמנ. כארקאוו-קיעוו, מעלזכע פארלאג פאר די נאציאנאלע סינדרהייטס אין אוסרר, 1933. 54/11 ע, ציורים. 18 : 13.
805. ראטשטיין, שמואל. די העלדן פון געמא (די גילדיגע רויזע). דערציילונג פון יידישן לעבן אין אלטן פוילן. (מיטן בילד פון דער גילדיגער רויזע). לאדזש, „בית-יעקב“, תרצ"ב. 174/11 ע. 16 : 24.
806. שנאפער, בער. אפשוים; ושירים. ווין, יידישער קולטור פאריון, 1927. 31 ע. 12 : 16.
807. שנאפער, בער. מין שטאט און אנדערע לידער. לעמבערג, „צושטייער“, 1932. 61 ע, 11 דף. 13 : 20.
808. שעכטמאן, עליע. אפן שידוועג; (ספורים). כארקאוו, מעלזכע פארלאג פון אוקראינע, 1930. 194/21 ע. 14 : 19.
809. שערמאן, מאקס. לידער. לאס אנגעלעס, מאקס שערמאן שרופטן קאמיטעט, 1934. 141 ע, 31 דף, פורטרט. 14 : 22. שער נוסף באנגליה: Max Sherman: Leeder (Poems). Los Angeles, c. p. Max Sherman, 1934.
810. שרייבער, מאנ. איבער נאכט; דראמע אין 5 אקטן. ווילנע, (דפוס I. Notes i S. Sz wajlech), 1932. 133 ע. 15 : 21.
- ראה ע' 219 Koenig, L. A week after life.
- ראה ע' 219 Opatoshu, J. Żydzi walczą o niepodległość Polski...

יין. ספרות ספרדית-יהודית.

811. לה אינטיראדה ביב'ה; רומאנסו טרוילאדאדו דיל איטאליאנו. (ביזלום ו-2). סאלוניקו, בלי שם המדפוס, 1925. 656 ע. 14 : 18. בראש השער: פולישון דיל פואיבלו.
812. [בן אביגדור, א]. מאלדיסיון! או לה איסטוריווה די לום גילדייווין אין איספאניוה, פור Jean Florian. סאלוניקו, בלי שם המדפוס, 1930. 172 ע. 15 : 20. מחבר הספר הזה הוא בן אביגדור והמתרגם הוא חיים בן-עמר. הספר נדפס לפני כן בירושלם תר"ע בשם ירון מיגואל סאן סאלב'אדור, ואין כאן אלא העלמת שם המתרגם ושנוי-שם.

813. פלוריאן, זין, מ"ל. זים זיאקסון. סיליברי פוליס אמאמור אמירר-קאנו. אביאנטוראם איקסמטראאורדינאריאם ריקווייראם פור ז' פלוריאן... סאלוניקן, בלי שם הסופים, 1931, 192 ע. 14 : 20.

814. שפילבסקי. ארקאדאשיס (Bratwa). סאלוניקן, פופולאר, 1931. 114 ע. 13 : 18.

יח. ספרות יפה לעזות על נושאים יהודים.

815. Agnon, S[amuel] J[oseph]. Und das Krumme wird gerade; eine Erzählung. Aus dem Hebräischen übersetzt von Max Strauss. Berlin, Schocken Verlag, 1934. 122, [1] p. 12 : 19.
=Bücherei des Schocken Verlags, 14.

התרגום יצא ב-1919 בברלין ע"י Jüdischer Verlag, שהוציא את הספר גם במקורו. — במקורו נדפס ראשונה בהפועל הצעיר, שנה ה' (תרע"ב) ומיד אחרי זה בתור ספר, ביפו, בהוצאת י. ח. ברנר.

816. Beilin, O[sher]. Baptism and other stories. London, E. Goldston, [1931]. 4 p. 1, 11-244 p., 11. 13 : 19.

817. Bernard, Baruch. A Jewish tragedy; drama in three acts. New York, Bloch pub. co., 1934. 160 p. 14 : 20.

מחזה מחיי היהודים באמריקה.

818. Browne, Lewis Allen. The house of Rothschild... (copyright ed.) London, Queensway press, (1934). 2 p. 1, 9-315, [1] p. 13 : 20.
"This novel is based on the original film story by Nunnally Johnson."

*819. Calder-Marshall, Arthur. About Levy, a novel. London, J. Cape, [1933]. 4 p. 1, 11-251 p.

820. Charlton, H[enry] B[uckley]. Shakespeare's Jew. Manchester, The Manchester university press, 1934. 37 p. 17 : 26.
הדפסה מיוחדת מתוך "Bulletin of the John Rylands library", vol. 18, no. 1, January, 1934. הרצאה, ובה נחזות המגמות וההוצאות ב"הסוחר מונציה" של שזכספיר.

821. Dahlberg, Edward. Those who perish. New York, J. Day, (c1934). 242 p., 11. 13 : 19. ספור מחיי יהודים באמריקה.

822. Dickman, Adolph. The Baron of Budapest (a melodrama in 3 acts) and Rosenbaum and son (a play in 3 acts). (Los Angeles, Cal.; Cleveland, typ. Progressive printing, c1932). 64 p. 13 : 18.
מהמעטפת.

823. **Fein, Harry H.**, tr. & ed. A harvest of Hebrew verse; poems of the cultural renaissance and national revival, tr. from the original Hebrew by Harry H. Fein. Boston, Bruce Humphries, (c1934). 150 p. 15 : 21.

שירים מאת ארים הכהן לבנון, מ. ה. לטריס, מיכה יוסף לבנון, יל"ג, מ. ד. ברנדשטטר, ש. מנדלקרן, ק. א. שפירא, מ. מ. דוליצקי, מ. צ. מאנה, ח. ג. ביאליק, ש. שרגינחובסקי, יעקב כהן, ז. שניאור.

824. **Frank, Josef Maria.** Fever heat; a drama of divided Germany, by Josef Maria Frank; tr. by F. H. Lyon. London, Macmillan, 1932. v, 351 p. 13 : 20.

ספור שנושא המהפכה הנאצית ורדיפות היהודים בגרמניה בשנים האחרונות. שם הספור במקור: Volk im Fieber.

*825. **Golding, Louis.** Five silver daughters. London, Gollancz, 1934. 80.

ראה ע' 160 בספר 480. Herzl, Th. Das neue Ghetto.—Altneuland...

826. **Hond, M. de.** Rabbie Akiba; historisch drama in zes tafereelen, spelende in het begin van de burgerlijke jaartelling. A'dam-Brussel, Calff & Meischke, [193-?]. 224 p. 12 : 19.

827. **Koenig, Leo.** A week after life; the tale of a Shib'ah, by Leo Koenig; translation from the Yiddish by Joseph Leftwich. London, Methuen, (1934). VI, p., 11, 208 p. 13 : 19.

828. **Le Fort, Gertrud, Freiin von.** The pope from the ghetto, the legend of the family of Pier Leone, tr. by Conrad M. R. Bonacina. London, Sheed & Ward, 1934. 2 p. 1., 329, [1] p. 13 : 19.

829. **Matveev, Michel.** Bitter draught. Tr. by Desmond Flower. London, Cassell, (1935). v, 297 p. 13 : 19.

את המקור הצרפתי ראה ק. ט. שנה י"א ע' 366.

ראה ע' 166 בספר 516. Max Brod zum 50. Geburtstag...

830. **Opatoshu, Joseph.** Żydzi walczą o niepodległość Polski; powieść na tle powstania roku 1863, przełożył Aleksander Dan. Warszawa, Instytut wydawniczy "Renaissance", [193-?]. 227, [1] p. 13 : 21.

בראש השער: Józef Opatoszu. תורגם מיוונית; את המקור (בשם 1863) ראה ק. ט. שנה ג' ע' 58 — תרגום עברי, לא שלם, נדפס בהתקופה י"ב וי"ג.

831. (Rawlinson, Arthur Richard). Jew Süss; from the novel by Lion Feuchtwanger, directed by Lothar Mendes, produced by the Gaumont-British picture corporation ltd. Ed., with an introd., by Ernest Betts. London, Methuen, (1935). XVIII, 174 p., pl., ports. 13:19.
סָוֶרְיוֹ שֶׁל הַפִּילֵם יִהְיוּדִי זִימִי עִם הַסְפּוֹר בְּשָׁם זֶה מֵאֵת לִיאֹן פִּיכְטוֹוֶנְגֶּר, עִם

חֲמוּנֹת שׁוֹנוֹת מֵהַפִּילֵם הַזֶּה.

832. Rosen, Theodor. Poezii. Ed. 3-2. [Bucharest?], typ. "Cartea de aur", 1933. 62 p. 15:22.
עַל הַמַּעֲסָה: 1934.

833. Samter, Max. Die Versuchung; eine Erzählung. Berlin, Vortrupp-Verlag, 1934. 44 p., 1 illus. 12:17.

"Diese Erzählung wurde erstmalig unter dem Titel 'Legende von den Juden' in der Monatsschrift Der Morgen... abgedruckt."—p. 42.

Smolly, E. Der Retter von Chula .222 רֵאָה ע' 222

834. Sorsky, John. These barriers. London, J. Heritage, (1934). 309 p. 12:18.
סְפּוֹר מַחֲיוֹ הַיְּהוּדִים כְּמוֹרָה לִנְדוּן.

835. Stern, Gerson. Weg ohne Ende; ein jüdischer Roman. Berlin, E. Reiss, (c1934). 475 p. 13:19.

836. Strack, Maximilian. Der Geheimkämmerer; Roman aus märkischer Vergangenheit. Leipzig, T. Weicher, (c1933). 256 p. 15:22.
רוֹמָן בְּלִפְלוֹלֵי יִהְיוּדֵי-הַחֲצָר שֶׁל יוֹאכִים הַשֵּׁנִי נָשִׂא בְּרִנְיָנוּבֹרֶג.

837. Strauss, Ludwig. Botschaft; zwölf Geschichten. Berlin, Schocken Verlag, 1934. 77 p. 12:19.
=Bücherei des Schocken Verlags, 15.

הַלֵּכָן: Von meinem Grossvater. — Der Auftrag. — Die Exekution. — Feuer.—Brot.—Traum einer Mutter.—Der Mississippi.—Das Gurkenfass.—Der Klang. — Die Schatten. — Die verzauberte Wiese. — Botschaft.

838. Vulliamy, C[olwyn] E[dward]. Judas Maccabaeus; a study based upon Dr. Quarto Karadyne's translation of the Ararat codex, ed. by C. E. Vulliamy, with illustrations by Gladys Hunes. London, G. Bles, 1934. 124 p. 14:20.
פְּסִירָה פּוֹלִיטִית.

839. Wolfskehl, Karl. Die Stimme spricht. Berlin, Schocken Verlag, [1934?]. 51 p., 1 l. 12:19.
=Bücherei des Schocken Verlags, 17.
שִׁירִים.

840. Бенароя, Елизеръ. Наши дни; драма въ 3 действия и една картина. София, тип. "Амишпате", 1935. 1 предв. л., 91 стр. 12:16.

בראש השנה: Елизеверь Бенароя (Елзо) "Днесъ въ Германия, утре въ Польша, следъ време въ Русия, времето показва, че единичното разрешение на еврейската трагедия е, връщане то на еврейскитъ народъ въ Палестина." מהקדמה

841. **Высоцкий, А.** Тель-Авив; палестинский роман. (Рига), "Просвещение", 1933. 312 стр. 13:19.

842. **Марчевская-Голубчик, С.** Дочь профессора; роман. Тел-Авив, (Ricà, "Grămatnica"), 1934. 114 стр. 13:20.

מקום המעשה בחלקו הגדול בא"י.

843. **Писатели СССР великому Октябрю;** сборник... 1—2. 2 т. (Москва), Гос. издат. художественной литературы, 1932. 669, [2]; 485, [2] стр. 14:19.

בכרך א' יש קטע מהספור 'הכובשים' מאת פרק אָרסט (ספור אנטיציוני מחיי א"י).
בכרך ב' תרגומים מספוריהם ומשיריהם של ד. הוושטין, א. קושנירוב, נ. לוריה, ס. פרקיש, י. קפרי, א. חריק.

844. **Эгарт, Марк.** Опаленная земля. Кн. 1. (Москва,) Гос. издат. художественной литературы, 1933. 366, [2] стр. 13:19.

רומן מחיי א"י.

י. ספרות הנוער.

לנער: מיזמ'ח: סינסקר, י. ל.: אוטור
אמנציפציה: חוב' מ"ט: גוליק, ש.: משה
קס. ע' 19. חוב' ג'—ג"א: בר-דרומא, ח.:
ירושלים. ע' 156.
מקליאוד, נ. חוש הזהב. ע' 157.
קריאט, ס. קדי הזקן. ע' 157.
פיכמן, י. אל היס. ע' 31.
פרק, י. ל. י. ל. פרק לבני הנוער. ע' 158.
קסת הספר. חוב' קיז. גדיים. כ"ג. השקל
הכשר מספרת ע"י א. ברש. קצ'אקצ"ב.
גדיים. כ"ד. כ"ה. נלו וכלכו מספר מאת א.
שמואלי. ע' 31.
שוער, א. מארעות ימימה החכמה. ע' 159.

ביאליק, ח. נ. ויהי היום. ע' 13.
ברש, א. פלח הרמון. ע' 14.
דבר. מוסף לילדים. ביאליק אינגו. ע' 8.
הודסון, ו. ה. הילד האובד. ע' 153.
חבס, ב. הארבעה מכנרת. גבורים קטנים.
ע' 154.
חרות: ילקוט של ספח. ע' 143.
סודו, ז'. גונב הנלששטרוס. ע' 154.
סורטל, מ. מארעות רבון הקסן. ע' 154.
קצנר, ל. מסעי הנס ארץ. ע' 18.
כצנלסון, ב. במבחן. ע' 19.
כצנלסון, ב. חרבות ונוער בהסתדרות.
ע' 156.

845. **פרלברג, א.** נ. הסנצחים; סחזה לחנכה סאת א. נ. פרלברג.
ניו יורק, הוצאת נער על יד ההסתדרות העברית באמריקה, תרצ"ב. 38 ע, [1] דף,
ציורים. 14 : 22. —המחזה נועד בעיקר לנוער המבוגר.

846. רסקין, ז. א. הרועה בן-הטבע; מחזה לבני-הנעורים ב-4 מערכות (שש תמונות). וילנה, (הוצאת ביסטנו), רפ"ס ש. פ. גרבר, תרצ"ג. 16 ע. 22:15.
847. אויערבאך, אפרים. אדאם ליעדערבוך. צייכענונגען. גליצענשטיין. ניו יארק, מתנות (באם שלום עליכם פאלקסאינסטיטוט), (c1934). 94, 21 ע. 19 : 24.
- בערדיטשעווסקי, א. אונזער באוועגונג... ראה ע' 85.
848. זאבילא, נאמאליע. דער וואלד-צוילער. צייכענונגען—מ. גאלא-וואמינסקי. פון אוקראיניש—5. קוויטקא. (אדעס), קינדער פארלאג, 1934. 116 ע. 17 : 24.

ראה ע' 51. Prinz, J. Die Geschichten der Bibel.

849. Smolly, Elieser. Der Retter von Chula; jüdische Jugend-Geschichten aus dem neuen Palästina. (Aus dem Hebräischen übersetzt und bearb. von Fritz Aronstein und M. P. Block); mit neun ganzseitigen Bildern von Heinz Wallenberg. Berlin, E. Reiss, (c1934/35). 3 p.1, 9-96 p. incl. pl. 18 : 24.

כ. חנוך והוראה.

- ביאליק, ח. נ. דברים שבעל-פה. ע' 151.
- ירושלם. האוניברסיטה העברית. ידיעות לתלמידים—שיעורי האוניברסיטה. ע' 155.
- ירושלם. ספרית ירושלים. ד"ח שלישי. ע' 155.
- ירושלם. הקונסרבטוריון הארצישראלי. תכנית תרצ"ה...— ע' 155.
850. חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלם. ורשה. עשר שנים לקיומה של חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלם תרפ"ד-תרצ"ד. ורשה, חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלם, תרצ"ד. 23, 111 ע. 15 : 23.
- בעריכתו של המזכיר הראשי עדוארד יצחקיעקב פוונססקי. תרגם מפולנית ישראל טייכברג.
851. גיר; קבץ שנתי יוצא לאור על ידי הסתדרות תלמידי בית המדרש לסורים של ושיבת ר' יצחק אלחנן. (סיון תרצ"ב). ניו יורק, (רפ"ס חברת נשגל פרינטינג), תרצ"ב. 111 דף, 37-141 ע, פורטרמים. 19 : 25.
- את הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 436.

852. קונוביץ, ישראל. בית-ספר... ערוך ביד ישראל קאנוביץ...
חוברת א"ב. 2 כרכים. ניו-יורק, לשכת החנוך העברי, תרצ"ג-צ"ד. 22 : 28.
חוברת א' שער נוסף באנגלית: My school; a study by Israel Konovitz.
התכן: חוברת א': חשבון הנפש של מנהל תלמוד תורה, מחקר. תרצ"ד. [3] דף.
87, 4, [1] ע. חוברת ב': תורת חיים. תרצ"ג. [8]. 32 דף. נדפס על צד אחד של הדפים. —
לחוברת זו צרוף "אל הקורא" — 5 דפים. החוברות במכונת הכפלה מכתב-מכונה ומכתב-יד.
חוברת א': ע' IV-I שבסוף; מבוא באנגלית.

853. שיקגו. המדרשה ללמודי היהדות. תלמידים. מאסף חבורים
של תלמידי המדרשה ללמודי היהדות. שיקגו, תרצ"ד. 43 דף. 22 : 28.
הקטוגרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. — מהמעטפת.
854. תרבות. פולין. תכנית לשעורי ערב לעברית. חוברת א'. ורשה,
(דפוס "Express"), תרצ"ג. 21, [1] ע. 13 : 19.

855. טירקעל, דוד בער. געשיכטע פון ישיבת משכן ישראל ומענטראל
תלמוד תורה, געשריבען פון דוד בער טירקעל צו דער געלעגנהייט פון פער-
ציגסטען יובילעי. פילאדעלפיא, חשיט, תרצ"ד. 15 ע. 18 : 26.

856. נאוואגורדאק. קינדערהיים. 15 יאר קינדערהיים אין נאוואגורדאק
(1917-1932). יובל אויסגאבע אויפער דער רעדאקציע פון אליהו גומענער.
נאוואגורדאק, (Wilno, דפוס D. Krejnes), 1933, 50 ע, [1] דף, פורטרטים, ציטוים. 15 : 20.

ראה ע' 160. Azriel, M. Vie de David Yellin...

857. Budapest, Budai izraelita hitközség. Évkönyv; a Budai
izraelita hitközség Kulturális szakosztálya Ifjúsági csoportjának
1929/30, 1930/31, 1931/32 évi működéséről. Szerkesztette és köz-
zétette Benochofsky Imre es Vidor Pál. 3 vols. Budapest, 1930-32.
45, [1]; 50, [1]; 51, [1] p. 15 : 23.

סדר שנה של מחלקת הנוער לקהלת אופן (בודא).

858. Calcutta, Elias Meyer free school and Talmud Torah.
Annual report, with names of subscribers and donors and class
and prize lists and receipts and disbursements for 1927. Calcutta,
Solomon press, 1928. 23 p. 14 : 22.
מהמעטפת.
Elias Meyer free school and Talmud Torah. Late Jewish
free school, Talmud Torah.

859. Council of Young Israel and Young Israel synagogue
organizations. Convention annual, National council of Young

Israel organizations. Twenty-second anniversary. (New York?), 5694-1934. 76 p., illus., ports. 18:28.

ראה ק' 164. ירחון. Gamma;

Jerusalem. Hebrew university. The Hebrew university.—Die hebräische Universität... 161 ראה ק'

860. Jewish memorial council. Central committee for Jewish education. Twelfth annual report—1933-34. London, [1934?]. 54 p. 16:24. מהמעטת. — את הקודם ראה ק. מ. שנה י"א ע' 91.

861. Jewish theological seminary of America. New York. Register 1932-1933 5693; Rabbinical department, Teachers institute, Seminary college of Jewish studies, Library, Museum of Jewish ceremonial objects. New York, 1932. 40 p., pl. 15:23. את הקודם ראה ק. מ. שנה י"א ע' 91.

862. Jüdisch-theologisches Seminar Fraenckelscher Stiftung. Breslau. Bericht des Jüdisch-theologischen Seminars (Fraenckelsche Stiftung)... für das Jahr 1934. Zur Gedächtnisfeier für den Stifter Sonntag 27. Januar 1935. (Breslau, typ. Schatzky, 1935). 18 p., 11., 23, 61 p. 15:23. את הקודם ראה ק. מ. שנה י"א ע' 370. החוקן: I. Rabin: Bericht des Vorsitzenden. — I. Rabin: Bibliotheksbericht. — H. Speyer: Der Festtag bei den Propheten.

863. Levi, Hermann. Lehrbuch und Jugendbuch im jüdischen Erziehungswesen des 19. Jahrhunderts in Deutschland; Versuch einer entwicklungsgeschichtlichen Darstellung nach Inhalt und Methode. Köln, (typ. M. Klestadt), 1933. 93 p., 11. 15:22. Diss. Köln. ביבליוגרפיה: ע' 86-93.

864. Rosenheim, Jakob. Das Bildungsideal S. R. Hirschs in der Gegenwart, von Jacob Rosenheim. Frankfurt a. M., Hermon-Verlag, 5695 [1935]. 79 p. 12:18. כולל בעיקר דברי-יכוח עם מתנגדיו.

865. Tarbut. Das hebräische Schulwerk in Osteuropa: hrsg. im Auftrage des Verbandes der hebräischen Kultur- und Schulorganisationen "Tarbut" in Osteuropa. (Zürich, typ. Orell Füssli), 1929. 17 p. 15:23.

866. Tientsin. Jewish school. Cash statement of the Tientsin Jewish school from January 1st, 1933 to January 1st, 1934. [Tientsin], typ. Universal press, (1934). 13, [7] p. 15 : 23.

מהמעמדת. השכס אנגלית ורוסית.

מכיל: Report of the Tientsin Jewish school committee.

כא. ספרי למוד.

אנוך, ח. כתיבת הארץ. ע' 11.	זוטא, ח. א. וי. ספיק. דברי ימי
בִּלְנֶק, א. דברי ימי ישראל. ע' 152.	עמנו. ע' 18.
בנשואיק, י. השבון והנדסה. ע' 13.	פֶּרְגוֹלִין, י. גוף האדם. — חיי הצמח
בִּרְוֶה, י. תולדות הזמן הקדום. ע' 14.	בנסיונות. ע' 157.
בֶּרֶסֶלֶס, ע. עבודה עצמית בחשבון.	נאור, מ. עיקרי הדקדוק העברי. ע' 158.
ע' 14.	פֶּיכְטֶן, י. אלף בית; מקראה ע' 158.
גבריאלי, נ. יריעת המולדת. ע' 14.	צִיִּיקוֹבֶר, א. היסטוריה כללית.
	ע' 159.

867. בדר, מחמד. המטמון; מכיל כללי דקדוק השפה העברית... *في قواعد اللغة العربية تأليف محمد بدر*. [4] דף, 273 ע. 17 : 24.
ספר למוד ללשון העברית בשפה הערבית. גליון לדוגמא (עם בקרת מאת א. ילין)
ר' ק"ס שנה ג' ע' 157.

868. בירנבוים, מ. מל ילדות; (פרוודור לספר הלמוד ילדות); ספר ראשון אחר האלף בית. ספר למוד וסקרא סצור עם באור המלים שאלות לתלמידים ותרגילי כתיבה... מהדורה עשרים וחמש. ורשה, א. גימלין, תרצ"ג. IV, 92 ע. 18 : 25.

869. וולנדרסקי, א[ריה]. בדרך; ספר קריאת לשנת הלמודים הרביעית. מלונק, תורה ומלאכה, תרצ"ד. [2] דף, 160, [4] ע, פורטרט. 14 : 20.
בראש השער: א. וולנדרסקי. — מנוקד כלו.

870. וינר, לוי. אנו קוללים ארצה; ספר למוד השפה העברית לכוגרים נועד לשעורי קרב ולהוראה פרטית. קורס למתחילים. עם מלון עברי-פולני-אידוי גרסנו. ורשה, ג. שפירא, תרצ"ד. [2] דף, 93-3, [1] ע, ציורים. 17 : 24.

871. זוסמן, ב. ראשית חכמה; אלף בית סצור לראשית למוד הקריאה העברית. לודז, בסורה, תרצ"ד. 80 ע. 17 : 24. בראש השער: ב. זוסמן, י. ל. ג.

872. ארלעאן, יהודה לייב; אלכסנדר זושא פרידמאן, וידיש לעבן; לערן בוך פאר יהדות. טויל 1. צווייט שול-יאָר. ווארשע, (דפוס Wiedza), תרצ"ב. VI, 128 ע. 16 : 24.

873. שייקעוויטש, נחום מאיר. שייקעוויטש'ס נייער בריפענשטעלער...
פערפאסט פון נ. מ. שייקעוויטש (ש"ר), מיט א ביילאגע פון געוועהלעכע בריעף
פיר קינדער אין שרייב-שריפט. New York, Hebrew publishing co., 1928, 189,
[4] 31-2 ע. 21 : 14.

874. Kaléko, S. Hebräisch für Jedermann;
Buchausgabe des hebräischen Fern-Unterrichtes der Jüdischen
Rundschau, mit einem Vokabular der 1500 wichtigsten Wörter,
Grammatik-Index und Anhang. Berlin, Jüdische Rundschau, 1934.
88, XII p. 14 : 23.

ראה ע' 34. Morris, N. היילד; a new Hebrew reader...

כב. ספרי מדע כלליים בעברית.

אפלטון. טרוטאגרוס. ע' 151. מזיא, א. מ. ספר המונחים לרפואה
אריסטו. המטפיזיקה. ע' 12. ולמדעי הטבע. ע' 19-28.
פארגמן. ה. הוגי הדור. ע' 13. קרינגסון, צ'. א. דברי ימי אנגליה.
מאיר, ל. א. ראשיתה ועלייתה של ע' 31.
הארביאולוגיה המוסלמית. ע' 156. שפינוזה, ב. מאמר קצר על אלוה על
מומקן. ת. דברי ימי רומא. ע' 157. האדם ואשרו. ע' 32.

הרודוטוס. כתבי הרודוטוס מתרגמים מיונית עם מבוא והערות מאת

א. שור. ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 15.

הסגנון הטבעי ביותר לתרגום הרודוטוס לעברית הוא הסגנון הספורי של התנ"ך.
ולא רק מפני שסגנון זה בדרכי ההרצאה וצורת מבנה המשפט מתאים — עד כמה שהדבר
אפשרי בכלל — לסגנון ספרותי שונות שצמחו כל אחת בתנאים המיוחדים לה בלבד — בכסה
בחינות לסגנון של הרודוטוס, כי אם מפני שעולם האמונות והדעות של הרודוטוס ואפני הבטוי
המיוחדים להן אינם נותנים להתרגם כל צרכם אלא בסגנון הטקרא. ולפי שבחירגום דבריו
של סופר מופתי עתה כהרודוטוס אפני הבטוי המיוחדים לעולם האמונות והדעות הם הם
המעמידים אותנו על פני תקופתו ועל צורת עולמו המיוחדת, הרי שדרישה זאת אין וסודה
בניסוקים אמנותיים בלבד (אגב, בתרגום ספרי הרודוטוס יש לניסוקים אלה ערך מכריע) כי אם
היא היא המשמשת קנה מדה לבחינת אמת הדיוק של התרגום. — באיזו מדה מצאו משאלות
אלה את פתרונן בתרגום שלפנינו? נעמד תחלה על פרטים אחרים שאינם נוגעים לכאורה
כשאלת הסגנון כשהוא לעצמו. — מלות $\tau\epsilon\rho\alpha\nu\nu\omicron\varsigma$, $\tau\epsilon\rho\alpha\nu\nu\alpha$, $\tau\epsilon\rho\alpha\nu\nu\iota\varsigma$ משמשות פעמים
להוראות מושגים מדיניים — משפטיים מסוימים שאין דוגמתם בלשונות אחרות. אם נכון הוא
הדבר להניח מלים אלה בצורתן היונית, במקום לבקש להם מונח עברי הקרוב פחות או יותר
למושג היוני, זהו דבר התלוי בטעם ואין לו ערך פרינציפיוני. אולם אף ביונות מיוחדים למלים
אלה ערך משפטי-מדיני קבוע רק במקרים מסוימים; פעמים שמלים אלה משמשות להוראת
"שלטון" או "שליט" בצורתן הרגילה בלשונות אחרות ועל המתרגם להבחין בכל מקרה ומקרה

שלא לערבב מושג אחד בשני. ואולם המתרגם שלנו לא הבחין בדבר ואף את קריסוס, מלך לוד (1), הפך ל"מירנוס" בסגנון היווני (עיון ס' א', סעיף ו'). ולא זאת בלבד: אף מלכות ההרקלידים והמרמנדים נקראת כאן בשם שירניה (שם סעיף יד), אם כי אין ספק בדבר שאף המתרגם לא התכוון כלל להפך מלכות זו לשירניה לפי השפוס היווני. על כל פנים איננו מזהים השתמש כאן המתרגם בטונח "מירניה" שלא במקומו לא היה מעלה בידו תרגום מעין מה שאנו מוצאים בראש סעיף יד: "ככה באו המרמנדים אל הטרירני". כונת דברים אלה, שלקרא עברו והיו סובבים בקושו, היא: ככה הגיעו המרמנדים לשלשון. — בספר ג', קכ"ה תורגם פועל ἀνασταύωσας: "צלבהו". אמנם, פלוס, התרגומים ואף אבות הכנסיה אינם מדקדקים בשימוש הפועלים ἀνασταύωσας או "צלב" ומתרגמים הם בעזרת פועלים אלה פועלי "חלה", "חקע בחומה" (עי' שמואל א' י"א, י'), שבמקרא (עי', למשל, קד' II, 73; תרגום אונקלוס לבר' מ', יט ועוד). אולם אם בני תקופת שלשון רומא בעולם, שעונש הצליבה היה חיוני רגיל אצלם, לא דקדקו בדבר, הרי לא יתכן להשתמש אף בימינו בטונח צלב ביחס לתקופת הרודוס. לכל הפחות ראוי היה לציון שמושג "צלב" אינו משמש כאן בהוראתו הרומית הרגילה. — פרטים אלה ורבים כיוצא בהם (למשל, אין המתרגם מבחין בין המושגים הלנים ויונים, הלס ויון—עי' א' א'; שם ו'; צורת "הרקלידים" חסרה לגמרי ובמקומה באות צורות "הרקלים" או "בני הרקלים", שאינן הולמות כלל את המושג הרקלידים — עי' א' ז) מעידים שכמה מושגים היסטוריים נשמשו בתרגום שלפנינו. ואולם איך תרגם אותם הענינים הלוקחים מעולם האמונות והדעות של תקופת הרודוס, ענינים שבהם באה לידי גלוי השקפת עולמו וצורת עולמו של הרודוס?

הנה דוגמאות אחדות: בסוף ספרו על עליית גיגס (2) לשלשון מביא הרודוס דברי הפיתיה האחרונים עליו, שלפיהם ימלך הוא ובניו אחריו בשלום, אבל הדם ששפך ידרש מן הדור החמישי שיקום אחריו (א' יג'). לדברים כאלה יש הקבלה בכמה מספורי המקרא ואפשר לתרגם לערך כך: "אך זאת הוסיפה הפיתיה לאמר, דמי ההרקלידים ישובו בראש בן הדור החמישי לזרע גיגס" או: "נקמת ההרקלידים תחול על ראש היושע החמישי לזרע גיגס". נוסח התרגום: "כי בדור החמישי לגיגס ינקמו בני הרקלים את נקמתם" אין לו זכר במקור ואינו מסגנון התקופה. — במקום שהרודוס מספר על הנימוקים שהגיעו את סולון לעזוב את מולדתו ולצאת לארצות רחוקות נאמר (א' כט) ש"במקורת האתונאים שם להם (סולון) חוקים ואחר עזב את מולדתו לעשר שנים והפליג לים להכיר ארצות אחרות, למען לא יהיה נאלץ לבשל אף אחד מן החוקים אשר חקק. כי בני אתונא עצמם לא היו רשאים לעשות זאת, יען אסרו על נפשם

(1) אגב, שם ע' 5, הערה 2, מביא המחנך את המאמר בכ"ב י', ב, (בשעות נדפס ו' במקום י') כדי לציון זכרה של מדינת לוד בספרות ישראל. הוראת לוד כאותו מאמר (עי' פסחים ג', א'; תענית י"ח, ב) מסופקת היא בהחלט. יותר נכון היה לציון את הפסוק בישעיה ס"ג, יט.

(2) שם זה, שזכרו בא אף בספרות האשורית בצורת גוגו, הונח, לפי המקובל בספרות המדעית של ימינו, ביסוד נבואות, גוג נשיא ראש משך ותובל (יחזקאל ל"ח) ואין זה נכון שהמתרגם עבר על ענין זה בשתיקה. אף ביחס לצורת השם קימרים (א', ו') היה מן הראוי להביא את הצורה המקראית של שם עם זה — בני גמר — לפחות בהערה. אגב, כמה שמות עבריים או שמות אחרים, בתוכם אף שם מתרדת הפרסי, שזכרו בא בתנ"ך, נמסרו בכתוב עברי של צורתם היוונית מבלי שתבוא, לפחות בהערה, הצורה המקורית שלהם.

בשבועות חמורות לסדר עשר שנים מן החוקים אשר חקק להם סלון. נוסח המתרגם לפרק זה מגומגם הוא ביותר, אולם במלים: "וען אסרו עליהם בשבועות חמורות להיות עשר שנים לפי החוקים שנתן להם סלון" נסמרים דברי המקור בצורה המוכה מכונתם האמתית. — מלות $\epsilon\chi\theta\mu\epsilon\nu\sigma$ $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\sigma\tau\alpha\iota$ (שם ל"ה) פרושן בעברית: מכה נפש בשגגה או בתרגום חזברים ככתבם: איש נושא עונו, איש כבד עון. כל אותו המשפט שבו באו מלים אלה יש לתרגם לערך כך: "ויהי היום והוא עודנו עסוק בנשואי בנו והנה בא לסרדים איש אשר רצה נפש בשגגה (או: איש כבד עון) וכפיו אינן נקיות והוא בן פריגיה מורע המלוכה". נוסח המתרגם: "עודו עסוק בנשואי בנו, בא לסרדים איש אשר אסון הציק לבנו" אינו ברור המקור, וזר לרוח הסגנון העברי ואותו התוכן המיוחד של הבטוי היווני $\epsilon\chi\theta\mu\epsilon\nu\sigma$ $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\sigma\tau\alpha\iota$ נשמע כאן לגמרי.

מפי דוגמאות אלה ורבות כיוצא בהן אנו רואים שלא בטושנים היספוריים בלבד, אף בעניינים העומדים ברומו של עולם האמונות והדעות לא עמד המתרגם על מהותם של הדברים ועל ידי כך שמשש את המסגרת ההיסטורית כולה שבה היה נתון הרודוס.

גם סגנון התרגום אינו יכול לספק אף את המשאלות הצנועות ביותר. מסופק, אם יבין הקורא העברי משפט מעין: "לא אתה גרמת לי את כל האסון הזה, מלבד עד כמה שאתה למרות רצונך פעלת אותי (אי, מ"ה). או: "אחרי ששקם מאנשים מסביב לקברי (שם). או: "מדם שאחד מת, יש להמנע מלקרא אותו מאושר כי אם כי טוב לו. וכן הנמנע הוא כי יהיו כל אלה יחד לאיש, כמו אין ארץ אשר תספיק לעצמה את כל הדרוש לה" (שם ל"ב). ומשפטים מעין אלה חזיון רגיל הם בתרגום שלפנינו.

הקורא העברי, המעיין בספר הרודוס במקור, נרעש לעתים קרובות למראה הדמיונות הרבים שבין עולמו של הרודוס ובין עולם המקרא. וכל מה שהוא מרבה לעיין מחגברת בו יותר ויותר ההרגשה שלשום תרגום שבעולם לא יעלה להיות למהך נאמן של העולם החורדוס. כמו לתרגום עברי ראוי לשמו. — התרגום שלפנינו אינו עלול לקרב אותנו לחוג עולמו של הרודוס.

י. גוסמן.

875. Ibn az-Zarqala, Ibrahim ibn Yahya. Tractat de l'assafea d'Azarquiel; edició crítica dels textos hebraic i llatí, amb traducció, próleg i notes per J. Millàs i Vallicrosa. Barcelona, 1933. LXX, 152 p., 21, II pl. 14: 22.

— Universitat de Barcelona, Facultat de filosofia i lletres. Biblioteca hebraico-catalana, v. 4. — מרש השער: Don Profeitt Tibbon. — סכרל בע' 2-[42]: catalana, v. 4. אגרת המעשה בלוח הנקרא צפיה לאבי יצחק בן אלזרקאלה.

כנ. שונות.

876. Levy, Max. Der Sabbath in England; Wesen und Entwicklung des englischen Sonntags.... Leipzig, B. Tauchnitz, 1933. 297 p., 1 l., facsim. 17: 24.

— Kölner anglistische Arbeiten, hrsg. von Herbert Schöffler, Bd. 18.

ביבליוגרפיה: ע' [287]-297.

שאל חיות ז"ל.

רק שני חדשים אחרי פטירתו של הד"ר וואכשטיין באו לקצם, ביום י' לאדר שני, גם ימי חייו של שאל חיות, מי שעבד עם המנוח בעבודת בית הספרים שבק"ק וינה, בן דודו זה של ר' צבי פרץ חיות, נכדו של מוהר"ר צבי חיות ובנו של ר' יצחק חיות האבד"ק בברודי, בא לוינה בימי טלטולי המלחמה ונתמנה בבית הספרים של הקהלה וגם קבל עליו בשנת תרפ"ד את הנהלת הארכיון אשר סדר בידיו מחדש, בשקידה יתרה עבד גם בסדור הספריה העברית ועזר למנהל בית הספרים בהכנת מפעליו הביבליוגרפיים, פרי עבודתו עצמו, רב ערך לכל חוקר של סופרי הספרות העברית והיהודית בכלל, הוא ספרו: -אוצר בדויי השם (Pseudonymenlexikon der Hebräischen und Jiddischen Literatur) שיצא בשנת תרצ"ג בווינה, וממלא מקום הספר הגרמני הידוע של הולצמן ובוהטא בספרותנו. שאל חיות הוציא ביבליוגרפיה של כתבי דובער וואכשטיין (עיין החוברת הקודמת עמ' 97) וגם קודם לזה ביבליוגרפיה על כתביו ונאומיו של ר' צ. פ. חיות (יחד עם מ. רוזנפלד). מלבד זה הוא פרסם מאמרים שונים על עניינים הסטוריים וביאגרפיים וקרובים לאלה בירחון אגודת הב"ב בווינה ובמקומות אחרים (גם בשפה יודית). גם נשארו בעזבון המנוח כתבי יד אחדים, מהם ספר יחסין של משפחתו המפורסמת.

א. מילר (וינה).

מאמרים וחקירות

ספרות ההגדה של פסח

רשימה ביבליוגרפית

מאת

יצחק ריבקינד (ניו-יורק)

זכתה ההגדה לתשומת-לב מיוחדת מהרבה בחינות. זכות העממיות עמדה לה כנראה שאִמְנִי־הַעֵט ואִמְנִי־הַמַּכְחֹל הקדישו לה את כשרונותיהם במשך דורות רבים. כמו שקמו לה מאות מפרשים ומבארים מכל גדולי ישראל. מכל הזמנים והארצות — למה שלא זכה שום ספר עברי אחר מאותו הסוג. גם הביבליוגרפיה העברית טפלה בה בחבה יתירה. וזו כתבי־היד שלה לעבודות יסודיות ומקיפות וזכו גם ההגדות הנדפסות לרשימות אחדות, משלימות וממלאות זו את זו.

וכיון שאני מאמין שתגיע שעת־ספוק גם לספר עממי זה, שינסו, במשך הזמן, לכנס באוצר אחד את החומר הנזכר, שיש בו ערך קים ונִדְאִי מוחלט. בצורת מחקרים מקיפים. אמרתי כי מן הראוי להתחיל במורה־דרך ביבליוגרפי בספרות ההגדה עד היום הזה, ביחוד במדורות אלה: (א) ביבליוגרפיה, (ב) הגדה ספרותית (מקורות ונוסחאות), (ג) הערכה פולקלורית (מנהגים וטכסים), (ד) הערכה אמנותית (ציורים וקשוטים), (ה) נגינה וזמרה.

רשימה זו כוללת רק מחקרים צדדיים ומאמרים על ההגדה שנדפסו ביחוד בעתונים ומאספים מכל הסוגים. מטעם־זה לא נרשמו כאן ההקדמות השונות והמבואות המדעיים, שהרבה הגדות מצטיינות בהן. הרי לא רק ההגדות החדשות והמודרניות כוללות לפעמים מסות חשובות ומאלפות. אלא זה בערך מאה שנה שהקדמות כאלה מצטרפות לסדר־ההגדה, מזמנו של צונץ, הראשון שיחד מקום למחקר ההגדה בספרו על הדרש והמדרש⁽¹⁾.

אם אינני טועה היה גבריאל ב"ר אייזק פאלק הראשון שכתב לסדר ההגדה הקדמה מבוארת מקור הענינים הנקבצים בו (אמשטרדם תקצ"ט, רשימת ווינר 355). הקדמה קצרה ותמציתית על מקורות הגש"פ בספרות התנאית והתלמודית. הערות וחקירות שונות על הגדת פסח ומנהגיה הקדיש לאנדסהוטה, חוקר הליטורגיה העברית, בהגדה הנודעת בשם "מגיד מראשית" (ברלין תרס"ז, ווינר 454) ואחריו מאיר איש שלום במחקרו "מאיר עין" על סדר והגדה של פסח (ווינא

⁽¹⁾ Die gottesdienstlichen Vorträge der Juden 1832 (הוצאה שניה) 1892

תרנ"ז) והדיסרטציה מאת גרינבערג על -סדר הגדה כמנהג תימן¹ (ליפסיא-לונדרישי תרנ"ז, ווינר 855) ועוד הרבה כדומה.

סבורני, שאפילו בלי רשימת הספרות המתפרסמת כאן, לא היתה שום רשות לבן-זמננו, על סמך ההוצאות השונות הנוכחיות, לכתוב: "יוראים אנחנו שכמעט אין לך קוץ וקוץ בה שלא דרשו עליו תלי תלים של פרושים ודרשות, בכל זאת נשאר גם לי כר קטן ככף איש שלא נגעו בו ידי, ואשר לא מצאו כל החכמים האלו כדאי לספל בו [ז' ר.]... מי ומי חבר ההגדה הזאת? ומתי נתחברה? ואיך נתחברה?"²

מתוך רשימה זו אנו עומדים על כמה פרטים. התקדמות גדולה נכרת במקצוע הביבליוגרפי. נרשמו עד כה 1383 תוצאות שונות של ההגדה עד שנת תר"ס וצדק יערי בכתבו ש-חמר זה מאפשר לגשת להוצאה שניה מספרו של ווינער (במאמרו להלן מספר 13) כמובן בהוספת התוצאות השונות במשך שלשים השנה האחרונות ועל פי הודאת עצמו "איהו ליהוי פרונקא" (מספר 12).

גם המקורות והגוססחאות זכו לעיונים ומחקרים מדעיים לא מעטים. אולם כיון שלא היתה קימת רשימה מספרות ההגדה הכניסו גם לא-מעט תבן לעפריים והרבה דברים חזרו ונשנו על ידי חכמים שונים, בהיות כל אחד חושב את עצמו לתלמיד. ותיק העתיד לחדש.

לנתוחים ודיונים אמנותיים מפורטים זכו ביחוד כתבי-היד המצוריים. מלבד שני הספרים היסודיים של מילר-שלוסר³ ושל ברונו איטלינר⁴ הרבו חכמים ובעלי מקצוע, מומחים לאמנות, במסות ומחקרים בודדים, המצטרפים גם ברשימה זו לכמות חשובה. ההגדה הנדפסת המצוירת לא זכתה עוד, כמו הכתובה, לספר יסודי מקיף. עדיין החבור המוכן בידי מ. נרקיס על הגדת הפסח המצוירת שבדפוס (להלן מספר 18 וראה קרית-ספר י' 281), שעוד בתר"ץ הודיע "העומד להופיע בקרוב", לא מצא עד היום גואל והלואי שיפיע באמת בקרוב.

נסיונות חשובים נעשו גם במדור ג' הפולקלורי, אלא מקצוע זה דורש עוד מדרש רב, כנוס וסדר שיטתי. והוא הדין גם בנגוני-ההגדה - יש מקום לבעלי-מקצוע להתגדר, לכנס ולסכם את היש והמצוי. במדור זה מענין מספר 104, מפני שעד עכשיו נרשמו רק תווינגינה להגדה משנת 1644 (רשימת ווינר 34. בתוכן הענינים -סימני מוזיקא" בסעות 33) ומשנת 1838 ואילך. אולם בין תיד ותקצח" לא נרשמו תווינגינה כלל והנה נוספו חוים משנת 1769 וגם ל-אלמעכטיגר גאט", זמר נפוץ מאד בין יהודי אשכנז.

² שבה קנעביל: הגדה של פסח עם מבוא גדול והערות שונות ופרוש חדש... וינה תרפ"ג (בסתח דבר).

³ Die Haggadah von Sarajewo, Wien 1898

⁴ Die Darmstädter Pessach-Haggadah, Leipzig 1927

אני רואה את הרשימה הזאת כנסיון ראשון. גם אחרית-דבר של רמשיש להגדה הנזכרת - מגיד מראשית⁵). היא באמת יותר מחקר תרבותי-תולדותי מאשר ביבליוגרפי. ב-Répertoire של שוואב מצאתי פחות מהחלק התשיעי ממה שרשמתי אנכי, מבלי למנות מאמרים אחדים הנמצאים אצלו, שלא הכנסתי כלל, כגון פרושים, באורים ודרשות⁶). ברשימה זו לא נכללו גם דברים שבהשתפכות הנפש בשירה ופרווה על ההגדה ולא פרודיות שונות. ביבליוגרפיה זו רחוקה משלמות ואיננה יכולה להיות שלמה. מפני שאין עדיין אסף אידיאלי מכל העתונים היהודים לכל לשונותיהם. היא בעיני, כאמור, חלקית ונסיון ראשון. אקוה שגם נסיון צנוע זה, כמו שהוא, יהיה לתועלת ויעורר את בעלי-המקצוע להרחבת הרשימה והשלמתה. כלל גדול הוא בהלכות הביבליוגרפיה: מני ומנה תסתיים שמעתתא.

1. א. ב.: הגדה של פסח. התור, ירושלים, שנה ב', תרפ"ב, גליון כד"כה, עמוד 18-17.
[על מקורות ההגדה.]
2. א[ייזענשטיין, יהודה דוד]: הגדה של פסח. ערך ביאוצר ישראל, אנציקלופדיא, נויארק תר"ע חלק רביעי ע' 104-106.
3. אנטווקולסקי, 5: חג הפסח באמנות העברית. העם (שבועון) מוסקבה, שנה א', תרע"ז גליון 11-12 (19-18) עמוד 18-20.
[חלק מן המאמר מוקדש לקשטי ההגדה.]
4. ב. ש.: הגדה לילדים. העולם, לונדון, שנה כ"ב, תרצ"ד, גליון י"ב עמוד 189.
[על אודות The Children's Haggadah ע"י המולי"ם שפירא, ולנטיין ושות' בלונדון.]
5. ביאלסקי, י: ניגוני ההגדה. העולם, לונדון, שנה י"ט, תרצ"א גליון י"ג, עמוד 255-256.
[על נעימות ההגדה ונגוניה וביחוד הנגון ל-חטל סדור פסח עם תוי-נגינה מושר אצל הצדיק ממקורב, מחזן קיוב]. ראה גם להלן מספר 23.
6. דוידזון, ישראל: סדר פסח בחרוזים. הלאר (שבועון) ניו-יורק, שנה ד' תרפ"ה, גליון כ' (שי"ט) עמוד 18-19.
[על הציורים והחרוזים הנמצאים בהגדת כתב-יד שבמוזיאון הלאומי בנירנברג.]

⁵ Nachwort die Literatur der Haggada betreffend von M. Steinschneider

עמוד XXXVI-XXX.

⁶ כמו הפשטים ובאורים בהגש"פ מאת זעליג הכהן לויטערבאך, יוסף פיש, שלום בר"ש הכהן-היהודי, פרעסבורג תרל"ז, שנה ג' גליון 11 ע' 85-87. וכדומה בלועזית מחבררים החיים אתנו כיום: Dr. Felix Kanter: Blicke in die Haggadah—Jüdisches Familienblatt, Bratislava 1928, III, No. 7, 98-100; Dr. Joseph Neumann: Hagada-Gedanken, שם 1929, IV, No. 9, 130-131.

7. דוקר, אברהם: אגד-הגדות (מלואים לרשימות ווינער ויערי) מאת...
הדפסה מיוחדת מתוך "קרית ספר" שנה ז-ח. ירושלים, תרצ"א, ל"ז ע'. בצרון
שער אנגלי מיוחד: Eged-Hagadot by Abraham G. Duker. Reprinted from
„Kirjath Sepher" Vol. VII-VIII. Jerusalem, 1931.
8. האפפמאן (הופמאן), דוד צבי: מאמר בקורת בהגדה של פסח. בית ועד
לחכמים, ליעדם, תרס"ב, שנה א' חוב' ג' ע' 17-13.
9. הופמאן, ד.: ה-ארבעה בניס' של-ההגדה. העברי, ברלין, שנה ב' תרע"א.
גליון יד-טו, ע' 164-165.
- [נתוח מקורות ברייתא זו וגרסאותיה]. ראה גם להלן במדור הלועזי מס' 64, 67.
10. ווינער, שמואל בן ירמיהו: רשימת הגדות-פסח שנדפסו בכל ארצות
תבל במשך ארבע מאות שנה (ר"ס-תרס" 1500-1900) עם זכרון כל הפירושים,
תרגומים בלשונות שונות, גם הציורים. 884 תוצאות עם מראה מקומותיהן ברשימות
ובאוצרות הספרים. יסוד הרשימה הזאת היא אספת ההגדות (429 תוצאות) הנמצאת
בקהלת משה פה במוזעאום האויאטי של האקדמיה הקסרית למדעים. נאסף ונרשם
אשכנזית, עם מפתחות והקדמה עברית מאת... פטרבורג (בדפוס של האקדמיה
הקסרית למדעים). תרס"א 1901, VII, 1, 54, 12 עמוד. גם עם שער אשכנזי:
Bibliographie der Oster-Haggadah 1500-1900 von S. Wiener (Vorgelegt
am 10. November 1899). St.-Petersbourg, 1902.
11. טויפר, אריה: ההגדה המצוירת. התור, ירושלים, שנה א', תרפ"א.
גליון כח-כט ע' 26.
12. יערי, אברהם: קונטרס ההגדות א. יכיל רשימת הגדות-של-פסח
שנדפסו עד שנת תרס" (מלואים לרשימת ווינער) מאת... (הדפסה מיוחדת מתוך
הרבעון "קרית ספר" שנה ו' חוב' ד'), ירושלים, תר"ץ, 36 ע'.
[בהקדמתו מבטיח המחבר לפרסם גם רשימת ההגדות שנדפסו משנת תרס" עד היום].
13. יערי, אברהם: לקוטי בתר לקוטי. קרית-ספר, ירושלים, שנה ח', תרצ"א—
ב', ע' 122-126.
- [הוספת מלואים לרשימות ההגדות של ווינער ודוקר].
14. כהן, פ. 5: "אדיר הוא" — ישן וחדש. הצפירה (השבועון המצויר).
ורשה, תרס"ד, גליון 65 ע' 216.
- [חיי נגינה להזמר אדיר הוא ע"י שתי נוסחאות].
15. כהן, צבי: א' ואמלונג פון אַנטיקען-הגדות (אויסגעשטעלט אין דער
אידישער ביבליאטעק ביים אידישען טעאָלאָגישען סעמינאר, נויארק) — יידישעס
טאגעבלאט, נויארק, אפריל 8, 1925. בגליון של ערב פסח וגם ב-אידישע גאזעטען
ניו-יארק 14 אפריל 1925 Vol 52 No 8, חזר ונדפס בקצת שנויים ב-אמריקאנער
פרויען מאגאזין און גאזעטען. נויארק תרפ"ט Vol XXVII, No 24, ע' 3, 21.
[עם אילוסטרציות אחדות].

16. מארנאשעס, יוסף: א קאפיטעל פון דומהייט און שגאה צום אידישען פאלק, א הגדה של פסח, וועלכע ווייזט אז אידען באנוצען זיך מיט בלוט אויף פסח. — דער טאג, ניו יארק, 15-טער אפריל 1919, ע' 6.
[ע"ד עלילת-הדם בסארטוב והציור בהגש"פ דפוס ויניציאה שפ"ט, שפרעה טובל עצמו, לפי האגדה הישראלית, כדם ילדים עברים להתרפא מצרעתו. הציור מצורף למאמר].
17. מארנאשעס, יוסף: באוויזן בלוט-בלבול פון דער הגדה, אמעריקאנער (פאמיליען מאגאזין און גאזעטען) ניו יארק, Vol. XXX, תרצב — 1932, N° 23, ע' 5, 22.
- [אין המאמר הזה בידי כעת להשוותו עם המספר הקודם, אבל נראה שמאמר אחד הוא, הנדפס שנית].
18. נרקיס, מ. בין הגדות עתיקות וחדשות. מאזנים, תל-אביב, שנה שניה, תרצ"ג, גליון א' (נ"א) ע' 13-14.
[סקירה על תערוכת ההגדות שסדרה הספריה הלאומית והאוניברסיטאית בירושלים מתוך האוסף שלה לחגיגת חנוכת בית-הספרים בחול המועד פסח תר"ף].
19. נרקיס, מ. הגדת דרמשטדט (יצירה אמנותית בת המאה הי"ד). העולם, לונדון, שנה י"ט, תרצ"א, גליון י"ג, ע' 252-255.
[הערכה אמנותית בלוי"ת 3 ציורים].
20. נרקיס, מ. הגדת הפסח המצירת. מאזנים, תל-אביב, שנה רביעית, תרצ"ג, גליון 42-41 (קצ"א-קצ"ב) ע' 9-12.
[בצורך צלומים אחדים. — מתוך המאמר: "בהגדות שככתבי היר אנו מבחינים כמה טפוסים, והם מתחלקים לחוג ספרדי ולחוג גרמני". זאת הגדת הפסח שבדפוס אפשר לחלק לחמשה טפוסים עיקריים].
21. פישמן, י. 5. הכהן: שלשה עשר מי יודע? התור, ירושלים, שנה ז' תרפ"ז, גליון כ"ט-ל, ע' 15-18.
[על הפיוט "אחד מי יודע" והזמן שבו סודרה ההגדה].
22. קהתי, מ. הוספות בנוסח הסדר של ליל פסח אצל יהודי תימן. ציון, (ידיעות החברה האי להיסטוריה ואתנוגרפיה) ירושלים, שנה ב', תרצ"א, גליון ח-י, ע' 13-15.
23. ראפיןאוויטש, י.: סדר-געזאנג על פי נוסח מאקאָרעוו. קענעדער אָדלער, מאנטרעאָל, אפריל 20, 1932, ע' 9.
[על טיב הנגינה והלחנים של הגדת פסח בנוסח מקרוב עם תווינגינה ל-אדיר במלוכה].
ראה גם למעלה מספר 15.
24. ראזענפעלד, ש.: אַ פאַרשוועכטע הגדה, דער טאָג, ניו-יארק 24-טער אפריל 1929.
- [נגד הריקלמה הוולא והפרודיה מחוסרת-הטעם שהדפיסה, בהגדה של פסח בתרגום אנגלי, ישיבת ר' חיים ברלין, ברוזנביל-ניו-יורק בשנת תרפ"ט, והציגה לעומת הסטק

העברי הגדה של ישיבת ר' חיים ברלין בצרף תמונות ממחלקות הישיבה ובנינה החדש ושלחה את ההגדה כתשורה לתומכיה.

25. ריבקין, יצחק: גגון להסל סדור פסח מ-בית הרב בוולוז'ין עם תורגומה. התור, ירושלים, שנה ג' גליון י"ט-כ' ע' 28-29. גרסא שנית בדרשמות, כרך ה' תל אביב, תרפ"ז, ע' 376-378.

26. ריבקין, יצחק: הגדת פסח (ציור תולדות-תרבותי וביבליוגרפי). הדאר (שבועון) ניר-יורק, שנה ו' תרפ"ז, גליון כב (ת"י) עמוד 336-340. [עם שתי אילוסטרציות, אחת מן הגדת-הודו פונג (בסעות כלכותה) 1874 והשניה מן הגדה כתב-יד סין, בחרגום וביאור פרסי, מן האוסף בהיברו יוניון קולג', נומר 15.]

27. ריבקין, יצחק: יידיש אין העברעאישע דרוקן ביון יאר ת"ח - 1648. פנקס, ניר-יארק 8-1927 באנד I, ע' 34-38, 263-265. [על הלשון האידית בהגדת פסח עם צלומים].

28. רייפמאן, יעקב: אגרת בקרת על סדר ההגדה. כוללת ציוני מקומות מאמרי, עם הערות מושכלות על איזה מאמרים ממנו. ציון (ירחון) פ"פ דמיין, תר"ב II, עמוד 61-64, 68-72.

29. רייפמאן, יעקב: דברים אחדים על סדר הגדת פסח. המגיד (ליק) תרכ"ג, שנה שביעית, גליון 15 ע' 117-118.

30. שווארץ, קארל: שיחות אמנותיות. הציורים להגדה של פסח. הארץ, תל אביב, שנה י"ז, יום ב' י"ז ניסן תרצ"ד גליון 4471 עמוד 2.

31. שור, יעקב: סדר להגדה. התור, ירושלים, שנה ו' תרפ"ז, גליון יח"ט, ע' 8-9.

[על הסדר בהגדת-פסח. בהתאם לדרכי הדרשה והאגדה שהיו נהוגות בשנים קדמוניות].

32. שיפער, יצחק: די עלטסטע שפורען פון דער יידישער שפראך און ליטעראטור. I. די עלטסטע באוואוסטע יידישע איבערזעצונג פון אדיר הוא. II. א יידישער פערז אין דער נירנבערגער-הגדה פון 15-טן י"ה (III). א יידיש טייטשער טעקסט פון י. 1459 מיט אנווייזונגען פאר דער סדר-נאכט. די יידישע וועלט, חודש-שריפט, ווארשע, אפריל 1928 ז' 121-130.

(*) אנב גרא: שיפר הביא רק את החרו: ולואף אויך איינא "Lauf aweg eine Mach' Suppe dajenu" זוף דיינו

ותמוה מדוע לא רשם גם את החרו המעורב המצוי שם: אל תהי נוף

צריך לעשות זוף [Suppe=מרק]

אותו החרו המעורב נשנה גם בכת"י אחר מאותו הטפוס המתואר ע"י קויפמן (להלן מספר 77) ברבעון צרפתי עמוד 81 ובקובץ כתביו 237. ושם בעמוד 236 (ברבעון צרפתי 79) מביא עוד חרו מעורב כזה:

ידו ביור קנאל [Du böser Knäuel=

שומין בהיסבה שמואל

33. **Abrahams, Israel:** Chad Gadya. The Jewish Chronicle, April 16, 1897 No. 1,463 p. 9.
34. **Abrahams, I.:** Some Egyptian Fragments of the Passover Hagada. The Jewish Quarterly Review, London 1898 Vol. X, 41-51. [על קטעי ההגדה כת"י שנמצאו ב-נגיזה]. ראה להלן מספר 76.
35. **A[brahams], I[srael]:** The Child and the Hagada. The Jewish Chronicle, March 24, 1899 No. 1,564 p. 14.
36. **A[brahams], I[srael]:** A New English Edition of the Passover Haggada. The Jewish Chronicle, April 1, 1904 No. 1,826 p. 28. [הארה ובקרה על הגדה של פסח בעריכת Mrs. Philip Cowen ניו-יורק 1904].
37. **Abrahams, I[srael]:** A Unique Haggada Picture. The Jew. Chronicle, April 21, 1905 No. 1,881 p. 11 (Passover Supplement).
38. **Abrahams, Israel:** The Four Sons. The Jewish Chronicle, April 3, 1914 No. 2,348 pp. 21-22.
39. **Alte illustrierte Hagaden (zu unsern fünf Bildern).** Der Israelit, Belletrist. Beilage zu No. 32-33, 21 April 1902 No. 12,743-744.
40. **Baneth, E.:** Uit de Hagada naar de misjnaverklaring door A. Levie. De Vrijdagavond, Amsterdam 1930, VII, No. 2, 24-26.
41. **Bernheimer, Carlo:** Paleografia Ebraica, Firenze 1924. [ראה חוכן הענינים. בסוף ציורי הגדות מכת"י עם שמונה סבלאות מנומר 22 עד 29 ובאורים על האילוסטרציות בסנים הספר עמוד 344-355].
42. **Das „Chad-Gadjah“ — Motiv in einem deutschen Volksliede.** Israelitische Monatsschrift. Wissenschaftliche Beilage zur "Jüdischen Presse" No. 15-16. Berlin 1897 No. 4, 13-14.
43. **C[ohen], F. L.:** Had Gadya. The Jewish Encyclopedia, Vol. VI, 128-130. [ערך קטן על נגוני חדי גדיא עם חזי זמרה].
44. **C[ohen], F. L.:** Hagada Melodies. Jewish Chronicle, April 16, 1897 No. 1,463 p. 10. [עם חזי נגינה ל-במהרה ו-כי לו נאה].
45. **Cohen, F. L.:** The Shaping of Hebrew Melody, illustrated from Passover Tunes, Jewish Chronicle, March 24, 1899 No. 1,564 p. 25. [עם חזי נגינה].
46. **C[ohen], F. L.:** Passover Melodies. Jewish Chronicle, April 21, 1905 No. 1,881 pp. VIII-IX. (Passover Supplement). [עם חזי-נגינה ל-הודו, אדיר הוא, אגא, כי לו נאה, אחד מי יודע? ו-חטל סדור פסח].

47. Cohen, L.: Zur Litteratur der Pessach-Haggadah. Jüdisches Litteratur-Blatt, Magdeburg 1887. Jahrg. xvi, No. 14 p. 54-55; 1888, xvii, No. 12-13, 46-47; 1889, xviii, No. 15-16, 62; 1890, xix, No. 14-15, 56.

[רשימות ותאורים ביבליוגרפיים מן אוסף ההגדות של Adolf Oster בעיר Xanten.
רשימה ביבליוגרפית מאוסף זה נחשפסה אח"כ מתוך קטלוג כת"י שהמציא האספן לירי
עורך ה- II Mitteilungen der Gesellschaft für jüdische Volkskunde Heft II
Hamburg 1898, 83-85 שנדפסה ע"ס מקומות-הדפוס. וברשימה זו השתמש ש. ווינער
ברשימת הגדות מסח שלו. מבלי לדעת כנראה מרשימת-כהן שקדמה בזמן. גם בספרית
הסמינר בניו-יורק נמצאת רשימה ביבליוגרפית מאוסף-אוסטר. כתובה ביד. הכוללת 317 הגדות].

48. Cohen, L.: Wer hat das Chad-Gadjah-Lied verfasst?
Jüdisches Litteratur-Blatt (Beilage) 1890. xix, No. 14-15, 57.

[מביא השערת נפתלי הירץ אימבר על חד גדיא ומקורה שנדפס ב
Jew. Stand, ומשיג עליו. וראה ההערה למאמרו של כהן, שם, גליון 17 עמוד 66 במדור
Litterarische Notizen מאת Dr. N. וגם ההערה על חד גדיא באותו המדור שם, בגליון 28 עמוד 110
בפיסקא New York שמוכנה השערה מ-Trübner's Record וחתום C]

49. Cohn, Ernst: Über den Buchschmuck der Hagada. —
Jahrbuch für Jüdische Geschichte und Literatur. Berlin 1908,
xi, 115-126.

50. Derenbourg, Hartwig: [נבחר על]:
D. H. Müller und J. von Schlosser, Die Haggadah von Sarajevo.
Journal des Savants, November, 1898, עמ' 12. הדפסה מיוחדת מתוך

51. D[utsch, Gotthard]: Haggadah (schel Pesah.) The Jewish
Encyclopedia, New York 1904 Vol. vi, 141-144.

52. Dienemann, Max: Die Offenbacher Haggadah (mit 3
Abbildungen). Menorah, Wien 1928, vi, No. 4, 220-222.

[לסקירה על ההגדה המצוירת הקרויה Offenbacher Haggadah שיצאה לאור ע"י:
Verlag des Herausgebers Doktor Guggenheim, Offenbach am Main
MCMXXVII]. (ראה גם להלן 73).

53. Драбкинъ, А: Гагада пасхальная (הגדה של פסח). Еврейская
Энциклопедія, С-Петербургъ, Томъ V, 936-944.

54. E. S.: Ein Lehrbuch des jüdischen Wissens. Bemerkungen zur Pessah-Hagadah. Jüdische Rundschau, Berlin, 1934
Jrg. 39 No. 25/26 [Seite 7].

לקוטים ביבליוגרפיים

מאת

אברהם יערי

יא. הדפוס העברי בלאשצוב.

על הדפוס העברי בלאשצוב (Laszczow), עיירה קטנה בפולין במחוז לובלין) כתב בפעם הראשונה בפרוטרוט ח. ד. פריעדבערג בספרו "תולדות הדפוס בפולניא" (אנטוורפן תרצ"ב) והקדיש לו שם פרק מיוחד בן י"ב שורות. בקורת על ספר זה כתבתי בק"ס שנה י" ע' 432 — 439 ושם הוספתי ידיעות על קצת דפוסי לאשצוב שהיו בידי אז. לדאבוני לא יכלתי אז לבדוק עד כמה נכונות ידיעותיו של פריעדבערג עצמו. אחרי הוסיף עוד ידיעות חשובות על דפוס זה ידידי מר יצחק ריבקינד בק"ס שנה י"א ע' 389. לצערי נוכחתי לדעת בזמן האחרון יותר ויותר שספרו הנ"ל של פריעדבערג לא רק שהוא חסר הרבה, אלא שכמה מידיעותיו משובשות וכולן טעויות בדיקה. הוא רושם שם עשרה ספרים שנדפסו בלאשצוב. מרשימתו יש למחוק שלשה ואלה הם: א) צאינה וראינה, תקע"ד. צאינה וראינה נדפס בלאשצוב רק בשנת תקע"ו (עיין להלן מס' 9) ופריעדבערג שכח כנראה למנות ב' אחת מהפרט ויצא לו תקע"ד. ב) ס' הנהגות ישראל, תקע"ו. אף זה אינו קיים. ואין זה אלא הספר "דרכי ישרים" שנדפס שם באותה שנה, והוא קרוי בראש העמודים "הנהגות ישראל" (עיין להלן מס' 4). ג) ספר קטן מהר"י בעש"ט, תקע"ט. ספר זה נדפס שם רק בשנת תקע"ו (עיין להלן מס' 6) והוצאה משנת תקע"ט אינה קיימת. לאחר שנפחית שלשה אלה ישארו ברשימת פריעדבערג רק שבעה ספרים. ובאמת נדפסו בלאשצוב, לפי ידיעתנו כיום, תשעה עשר ספר. כפי שאפשר לראות מהרשימה דלהלן. זאת ועוד אחרת: פריעדבערג שיבש שם ענין שהוא באמת מנוחך מאד. פרק זה מכונה אצלו: "לאשצוב (Laszczow, Dobry Miasta)" והנה מקום הנקרא Dobry Miasta אין על פני כל כדור הארץ, וגם שם כזה הוא מן-הנמנע לפי דקדוק הלשון הפולנית, ומעולם לא נקראה לאשצוב כך. מקור הטעות הוא זה: על שערי רוב דפוסי לאשצוב כתוב Franciszek Salezy Lukawski y dzieziec dobr y miasta Laszczow. פירוש המלים הללו הוא: פֶּרֶנְצִישְׁקֶסְלֵזִי לִנְקֶבְסְקִי, בעל האחוזות והעיר לאשצוב. y כאן הוא הכתיב הפולני הקדום במקום i ופירושו ו' החבור. פריעדבערג לא הבין זאת וצירף את האות y למלה הקודמת (אחוזות) ויצא לו מה שיצא. — כמובן יש לתקן ברשימתו: "נודע ביהודה" לא נדפס שם תקע"ד-ע"ה, אלא כולו בשנת תקע"ח. ידיעותי הכלליות על המדפיסים, שותפותם וזמניהם משובשות לגמרי (וכל זה בי"ב שורות!).

והנה בזמן האחרון פרסם ד"ר יעקב שאצקי ב-ייווא בלעסער' כרך IV ע' 178-182 מאמר בשם "צו דער געשיכטע פון די יידישע דרוקערייען אין פוילן". למרות שמו הכללי והמצלצל של מאמר זה יש בו רק ידיעה ממשית נוספת אחת והוא העתק שער ספר אחד שנדפס בלאשצוב (ואף זה בשיבושים מרובים). שאצקי נותן שם עצות מעצות שונות לביבליוגרפים כיצד עליהם לעבוד ומדבר גבוה גבוה. אולם כשהוא בא לסדר רשימת ספרי לאשצוב לא טרח ללכת אל גופי הספרים, אלא העתיק מהרשימות שמצא מוכנות לפניו (בפיו "קוועלן") ובתוכן כמובן גם כל השיבושים שברשימת פריעדבערג. אלא שהוסיף עליהם שיבושים משלו. כך, למשל, עשה משני הסידורים שנדפסו בלאשצוב תקע"ו (עיין להלן מס' 11, 12) ושעליהן הודיעו ריבקינד ואני, סדור אחד. ואף זה, כשבא להעתיק שער "ספרי הפלאות" (אצלו בסעות: ספור) העתיק את השגיאה המגוחכת Dobry Miasta, אף שבשער זה, כבכל השערים האחרים, כתוב בפירוש Dobr y miasta.

כדי להכניס קצת סדר בידיעתנו על הדפוס העברי בלאשצוב ולבטל כל מיני ידיעות כוזבות, הנני מפרסם בזה רשימה מפורטת של דפוסי לאשצוב. כולם עפ"י הספרים עצמם. שרובם נמצאים כאן בבית הספרים, ומיעוטם עפ"י צילומים שהואיל להמציא לי בטובו עפ"י בקשתי ידידי מר יצחק ריבקינד מניו יורק, יבורך פעלו. השתדלתי גם לברר את הספקות והזיופים לגבי דפוסי לאשצוב. שעליהם הראה ראשונה א. טויבר ז"ל: יש מהם שהם חסרי מקום דפוס, ויש שכתוב על השער בזיוף שנדפס בקארעץ. טעם ההעלמות והזיופים הללו לא התברר לי. אפשר כדי להשביח מקחם עשו כך, כי היה דפוס קארעץ מפורסם, ואפשר כדי להעלים מעיני השלטונות לגבי צנזורה ומסים.

לפי ידיעתנו כיום נוסד איפוא הדפוס העברי בלאשצוב בשנת תקע"ד ונתקיים עד שנת תקע"ט. היינו חמש שנים. במשך הזמן הזה נדפסו שם תשעה עשר ספר. שנת הפריחה היתה תקע"ו, שבה בלבד נדפסו עשרה ספרים. על רוב הספרים כתוב באותיות לטיניות שם בעל האחוזה והעיר כנ"ל, ואין לדעת אם נדפסו הספרים בבית האדון הזה (כמו שמחליט פריעדבערג בבטחה), או שכתבו את שמו לשם כבוד, או משום שברשותו נדפסו. הדפוס נוסד ע"י ר' יהודה ליב בן ר' יצחק רבין שטיין, ששמו נזכר על כל דפוסי לאשצוב, עד כמה שנזכר עליהם שם מדפיס בכלל. על ארבעה ספרים שנדפסו בשנות תקע"ה-תקע"ו (עיין להלן מס' 2, 8, 10, 12) נזכר מלבד שם המדפיס הראשון גם שמו של ר' משה ברי ציקור, ועל ספר אחד שנדפס בשנת תקע"ו (עיין להלן מס' 7) נזכר מלבד שם המדפיס הראשון גם שמו של ר' שאול משה גאלד שטיין. משה ציקור ושאול משה גאלד שטיין נמצאים אח"כ כמדפיסים בעיירה הרובשוב שבאותו מחוז.

שמות הפועלים שבבית-דפוס זה נזכרים רק בספר אחד, עץ חיים תקע"ח (עיין להלן מס' 17) והם: א) -אומן העוסק במכבש הדפוס' יעקב בן אפרים סגיל מק"ק לאשצוב. ב) -המסדר אותיות' אברהם בן דוב בער ז"ל מק"ק לאשצוב. ג) -אומן העוסק במכבש הדפוס' צבי הירש בן יוסף ז"ל מק"ק לאשצוב. מכל תשעה-עשר הספרים שנדפסו בלאשצוב נדפס רק ספר אחד כאן בפעם הראשונה, והוא ס' -אור החכמה' (עיין להלן מס' 2). כל השאר נדפסו עפ"י דפוסים קודמים, לפעמים תוך הזמן המוגבל בהסכמה לדפוס הקודם, עתים אגב התנצלות ועתים בלא כל התנצלות. תשעה מהספרים הם בעברית-טייטש. לבסוף אני מדפיס כאן צילום של קישוט הנמצא על כמה דפוסי לאשצוב, ועד כה לא מצאתיו בשום מקום אחר. יש בו בקישוט זה כדי לסייע לזיהוי מקום-הדפוס. אבל אין לסמוך עליו בלבד, כי גם הקישוטים נדדו ממקום-דפוס למקום דפוס.

1. ספר גדולת יוסף אין דיון ליבליכן ספר ווירד פיל איסטאריוס פר ציילט. וויא יוסף הט מיט זייני ברודר גרושי ויכוחים גיהאט: אוך ווירד אין דיון ספר פר מעלד משלים. און אוך גרוש מוסר פון אמונת הבורא יתברך אוך פון תחית המתים. אונ יעדד מענש קאן זיך ארוש נעמן איין מוסר השכל גאט ב"ה צו דיגן. דאש ספר הט הרבני מוהר"ר אליעזר פאווייר ספרא דפה ק"ק זאלקווא מעתיק גוועזן אוש דעם ספר הנחמד מלחמה בשלום מן לשון הקודש ללשון אשכנז. כדי אזי יעדד אנשים ונשים ובינונים זאלן קאנין אין דיון ספר בהענד לעזין: Franciszek Salezy Lukawski dziedzic dobr y miasta Laszczow. נדפס פה ק"ק לאשצוב בדפוס של הרבני הגביר מוהר"ר יהודא ליב בהרבני הנגיד מוהר"ר יצחק בהרבני הנגיד המפורסים מוהר"ר מרדכי ברוך ברא רבין שטיין לפרט והי' בית יעקב אש ובית יוסף להבה וכו' לפיק [תקע"ד]. 40 דף. 22 : 19 ס"מ. (אותיות צור).

בסוף הספר נדפסו שני קישוטים, אחד עציץ עם פרחים ולמטה ממנו הקישוט שזולם כאן. — מעבר לשער נדפסה הקדמת המעתיק, ולמטה ממנה -התנצלות זו: -ראשונה עלה על יצועי מכבש הדפוס בק"ק זאלקווא ספר הלז מאת המעתיקו בעצמו. בשנת ה'נ"ל [תקס"א] על פי הסכמות ורשיון רבנים תורניים. וישטחו להם שטוח. משטח חרמים. על משך עשרה שנים בלתי להדפיס במתכונתו. כפי הרשום

במכתב הסכמותיהם. ונחקקו בהדפוס אז. אך עתה כלה קיץ הזמן הזה. ומה גם ממדינה למדינה. ממילא הותר הרצועה. ואין כאן לא חרם וכו'. וגם לאט לנו האותיות ואין די ביאור לבאר ההסכמות כמאז על כן חדלנו בדיל ויעבור שנית להדפיסם. ויהא מחולים לנו. — עיין ק"ס שנה י"א ע' 389, ויפה שיער ריבקינד שם בנוגע לשנת הדפוס.

2. ספר אור החכמה חלק ראשון [בראשית-שמות] זה שבה מגדול עוז אור החכמה... הרב המקובל מוה"ר אורי פייבל בהרבני הנכבד מו' אהרן... הובא לבית הדפוס ע"י ב"א הרבני המופלג האברך מו' משה ציקור בעל המדפיס ומצורף אליו שלשה מסיבי לכת... מוה"ר אברהם מאיר מאוהניב וה"ה הרבני המופלג הנגיד מו' יצחק אייזק והרבני המופלג האברך מו' עזריאל לעמיל מראווע. Franciszek Salezy Lukawski dziedzic dobr y miasta Laszczow נ"פ ק"ק לא שצוב על ידי המדפיסים הרבני הנגיד מוה"ר יהודה ליב רבין שטיין וה"ה הרבני הנגיד מוה"ר משה ברי"י ציקור בשנת והחכמה תעז לחכם מעשרה שליטים לפ"ק [תקצ"ה]. [2], 76, 76, 46 דף; חלק שני... ויקרא. במדבר ואלה הדברים... [כנ"ל, אלא שכאן חסרים שמות בעל האחיזה. המדפיסים ומקום הדפוס, ובמקום הציור שצולם לעיל]. [1], 103 דף. 4°. 18:22 ס"מ. (אותיות רש"י).

בראש ח"א נדפסו הסכמות שונות והקדמת בן המחבר ר' מנחם מענדיל בן אורי פייבל. בסוף ההקדמה נדפסה הערה זו: "הקדמת המביא לבית הדפוס ללא צורך כי הוצאת הדפוס מרובה ובפרט כי מלתו אמורה בחלק שני הנדפס ראשונה מטעם האמור בהקדמתו לחלק שני". — בראש ח"ב נדפסה הקדמת המביא לבית הדפוס ר' משה ברי"י ציקור. בו הוא אומר: "וע"ד אשר החיליתי להעלות על מכבש הדפוס קודם פורים העבר אמרתי דבר בעתו מה טוב להתחיל מספר ויקרא... ואקוה לאל גומר עלי אי"ה כמשלוש חדשים לגמור מבראשית עד ויקרא". — מהספר הזה נמצאים גם אכסמפלרים שעליהם כתוב בשער שנדפסו בקארעץ והכ' במלה לחכם קטנה. היינו תקנ"ה. אולם באמת אין זה אלא אותו הספר ממש, ואין כאן אלא ערמת-מדפיסים (עיין מה שכתב א. סויבר ז"ל בק"ס שנה ב' ע' 220).

3. ספר שבחי הבעש"ט והוא ספורי נפלאות ונוראות מכבוד אור ישראל וקדושו המאיר לארץ ולדירים עליה באור תורה ועבודה הרב האלקי מ' ישראל בעש"ט זיע"א מתלמידיו הקדושים אשר נתאבקו בעפר רגליו לשחות בצמא דבריו דא"ח: והגם כי הם כספה מן הים עכ"ז ותקח אוזנו שמץ מנהו וכו' ורבי התועליות הנמשכים מזה להלהיב לבות בני אדם לעבודתו. שפתי רננות של המביא לבית הדפוס וגם הסכמות נחקק ונרשם לאחרונה. כי לפני קצרה היריעה מהכיל: [לא שצוב] לסדר מועד ספורי מעשׂה נסים לפ"ק [תקצ"ה]. [1], 32 דף. 4°. 17:22 ס"מ. (אותיות רש"י).

על השער לפני הפרט ציור עציץ עם פרחים. — בסוף הטכסט לפני ההסכמות נדפס הציור הנמצא על כמה דפוסים לאשצוב. (עיין הציור לעיל).

בע' האחרון נדפסו הסכמת ר' מרדכי זיסקינד אב"ד לאשצוב והסכמת ר' אברהם יעקב אב"ד טישוויץ וגם הקדמת המביא לבית הדפוס דוד לב מלאשצוב וז"ל: "יען כי שבחי הבעש"ט ירוממו בקהל עם... וכעת נבעו מצפוניו... על במתי הדפוס בק"ק קאפוסט... ואם אמנם הרב המ"צ דשם לרגל משיגי גבול פרש רשת בפח לסמנהו. בלתי להדפיס משך ששה שנים. כלכלתי דברי במשפט. לפני יודעי דת ודין להורהו. ורבו המתירין שנית להמציאהו... ממקור חוצב מכתבו נראה שלא גזר רק שלא להשיג גבול המדפיס אשר זה יצא ראשונה פרי מעשהו ונראה בעליל שנדפס פעם שנית על סמך ההסכמה הלז. וגם הם ספו תמו..." מדברים אלה יוצא ששבחי הבעש"ט נדפס פעמים במשך שנה אחת בקאפוסט. ומכיון שנדפס פעמים מחוץ לקאפוסט באותה שנה, בברדיטשוב ובלאשצוב, הרי נדפס ארבע פעמים בשנה אחת. — בדפוס זה (שלא נזכר אצל הורודצקי) אין ההשמטות שבדפוס ברדיטשוב.

4. ספר דרכי ישרים והוא הנהגות ישרות מרבי מענדל מפרעמשליין אלו דברים הנחמדי והנעימים מפז ומפנינים יקרים: אשר איון ותיקן ועשה אוננים לתורה: מלוקט מפי קדושים עמודי העולם: ה"ה בוצינא קדישא חסידא ופרישא מו"ה ישראל בעש"ט זל"ה: ומהרב המגיד בוצינא קדישא מוהר"ר דוב בער מ"מ דק"ק מעזריטש: וגם הוסיף נופך מדליה אשר עד הנה לא עלו על משבח הדפוס: שנמצא ת"י הרבני המופלא ומופלג בתורה וביראה חסיד ועניו מהור"ר אברהם אבלי מטשודנב שהיה מקדם מ"צ ומ"מ בק"ק וויטקאב ובהגהת נכונת [1] וישרות שמבאר כל סתום באר היטב: וקראנו הספר הזה בשם דרכי ישרים: כי הוא מורה לבני אדם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשה אותו האדם וחי בהם: וכדי לזכות את הרבים: הובא לבית הדפוס פעם ראשון בק"ק זיטאמיר ועתה קמו והתעוררו אנשי לבבי ה"ה הרבני מהור"ר ארי' ליב ראפפורט וה"ה מוהר"ר מאיר פייבל שהאפל. ונדפס פעם שנית בק"ק לאשצוב בשנת שובע שמחות נעימות בימינך נצח לפ"ק: (תקע"ו). [13] דף. 12°. 9:14 ס"מ. (אותיות רש"י).

מעבר לשער נדפסה הסכמת ר' מרדכי זיסקינד אב"ד לאשצוב. בראשי העמודים נדפס: הנהגות ישרות. פריעדבערג רושם בטעות דרכי ישרים והנהגות ישרות לשני ספרים, ובאמת אינם אלא ספר אחד. ספר זה נדפס ביחד עם ס' מר' ישראל בעל שם" וס' מורא מקדש" (עיין מס' 5, 6).

5. מורא מקדש נדפס פעם שלישית בשביל כמה לקוטים חדשים שנתוספו בו. הדברים האלו יאירו אל מול פני הקורא ויעורר לבב עם ה' לירא ממי שהזהיר

על המקדש מעט שלא לשוח בבית הכנסת ובבית המדרש... ולא שצוב, תקע"ו.
[4] דפים. 12°. 9:14 ס"מ. (אותיות רש"י).

נדפס יחד עם ס' מר' ישראל בעל שם' וס' דרכי ישרים' (עיין מס' 4, 6).

6. ספר מר' ישראל בעל שם טוב אלו הדברים הנחמדים מפיו ואדרכמונים.
מהיושב בשב' תחכמונים אשר איין ותיקן ועשה אזנים לתורה פירש נחמד על
קפיטל תהלים ק"ז וגם כוונת המקוה אשר נמצא באמתחת כתבי קודש של הרב
המקובל איש קדוש אשר הופיע עליו רוח ממרום מוהר"ר ישראל בעש"ט זל"ה.
אשר הוצתק מפה קדוש הנ"ל על ידי אחד מתלמידיו ונמצא ביד כבוד הרב הגאון
מפ"ו בוצינא קדישא מוהר"ר שמעלקא זל"ה אב"ד דק"ק ניקל שפראג והמדינה
וכדי לזכות את הרבים לירא' ה' ולחושבי שמו. הובא לבית הדפוס פעם ראשון
בק"ק זיטאמיר ועתה קמו והתעוררו אנשי לבבי ה"ס הרבני מוהר"ר אריה לב
ראפפורט וה"ה מוהר"ר מאיר פייבל שהאפל. נדפס פעם שנית בק"ק לא שצוב
[1] mozoższew [1] שובע שמחות נעימות בימינך נצח לפ"ק [תקע"ו]. [13] דף. 12°.
9:14 ס"מ. (אותיות מרובעות-מנוקדות ורש"י).

נדפס יחד עם ס' דרכי ישרים וס' מורא מקדש (עיין מס' 4, 5).

פריעדבערג רושם הוצאה מספר זה תקע"ט, שאינה קימת.

7. זמירות של שבת עם פירש מטה יהודה על כתב עברית ולשון אשכנז:
נעים זמירות ישראל. אשר זקני' עם נצרי'. נושאים אלומת רנן. ויהגו בגרונם
רוממת אל. ביום השבת יערבנו. ולבקר' יפקדנו. ובלילה שירה עמם יתרוצעו אף
ישירו. וזמירות יאמרו. ומקדמונים אחזו שער שירי החרוזות בשרשר' גבלו מעשה
אבות המליצות אחזו. משובצים זהב במלואו ותקועי' בראשיהם שמות' רמוזות.
אך לא רבים יחכמו. להבין דגלי משבצותיה. כי בשוט לשון החבאו ודרכי השיר
לא דרכו ברגליה. ונופת תסופנה שפתותיה. ועל במתי קולה ישאו מדברותיה.
ויפתוהו בפיה מלב לא נכון ויחרגו ממסגרותיה. וינסך עליה רוח תרדמ' הגי'
והומי' בלשוניה ע"כ קם שבט מיהודה. ועל מאור' צפוני שירות אלה ידו הדח.
וחיבור פירו' מספיק וקרא שמו מטה יהודה לזאת עוררינו לבבי לאמר את
המטה יהודה הזה תקח בידך אשר תעש' בו את אותו העתק על לשון אשכנז
אשר אנשי' באות מאירי' אות' וכל אחד ירווה צמאונו. ולא יכשל בלשונו. וענת'
בי צדקתי. כי למען לזכו את הרבי' זאת עשיתי. לזה אחלי מאת אחבי' אבות
ובנים. אתם תהיו לי ממלכת קוני' לרצות בריבוי כסף הוצאו הדפוס עשר' מוני'
בזכות זה תעלו לציון ברננים:

Franciszek Salezy Lukawski dziedzic dobr y miasta Laszczow

בדפוס השותפים ה"ה הרבני המופלג מו' יהודה ליב רבין שטיין וה"ה הרבני
המו' מוהר"ר שאול משה גאלד שטיין, זמרו לשמו כי נעים לפ"ק. [תקע"ו].
(אותיות מרובעות-מנוקדות).

עם הסכמת הרב המאה"ג אב"ד דק"ק לאשצוב ובית דין הצדק דפה' ובה
נאמר: יען כי הועד לפני כי בהיות בעל המדפיס מזמירות ושיר השירים עם
דייטש בכתב עברית, פה הרשה, עוד הפעם להדפיסם. יען כי ספו וגם תמו
הנדפסים על ידו מכבר, ולא יגיע לו שום נזק מהמדפיסים שנית... (עפ"י פרילוזקי,
קונסונאנטיום, ע' 165-166).

8. ספורי הפלאות אודר גרימטי גישוכטי דיויש ספר איז גידרוקט
גיווארין בשנת חס"ה ונקראה בשם מעשה בוך און איצונד האט הרבני מוהר"ר
אליעזר פאווייר ספרא דק"ק זאלקווי דאש ספר מעתיק גיוועזן ללשון צח ונקי.
כדי אז יעדד זאל קענן בהענד ליינין: ויריץ הקורא בו ונקראו בשם סיפורי
הפלאות וייל אין דיוון ספר ווירד וואונדדליכי מעשיות פר צילט פון הגאון
החסיד ר' יהודה ואביו הגאון ר' שמואל חסיד זכותם יעמוד לנו אויך ווירד
דארינן שאר מעשיות נפלאים פר צילט: דרום מאנין און ווייביר זאלין קומין
דאש ספר בהענד: און זאלין ניט חס זיין אויף דעם געלד: בזכות זה וועט קומין
אונזר גאולה גישווינד און באלד אמן כן יהי רצון:

Franciszek Salezy Lukawski dziedzic dobr y miasta Laszczow

נ"פ ק"ק לאשצוב על ידי המדפיסים הרבני הנגיד מוהר"ר יהודה ליב רבין
שטיין וה"ה הרבני הנגיד משה בר"י ציקור בשנת תקע"ו לפ"ק. 32 דף. 4°.
16:20 ס"מ.

מעבר לשער נדפסה מליצת המעתיק והמביא לבית הדפוס אליעזר פאווייר.
שער זה מועתק עפ"י צילום שהמציא לי ידידי מר יצחק ריבקינד מאכסמפלר
שנמצא בידי ד"ר י. שאצקי. שאצקי עצמו פרסם את השער הזה בשיבושים שונים.

9. חמשה חומשי תורה צאנה וראנה [!] בנות ציון בעטרה שעטור לכם
איש חי רב פעלים... הה"ר יעקב בן הר"ר יצחק ז"ל. ואלה מוסיף על
הראשונים האותיות חדשים המפוארים... והוספנו כל הפטורת [!] ופירש על חמש
מגילות ועל חורבן בית אלהים ועל שיר השירים וגם הוספנו תרגום שני על מגילת
אסתר... Franciszek Salezy Lukawski dziedzic dobr y miasta Laszczow
נדפס פה ק"ק לאשצוב בדפוס של הרבני הנגיד מוהר"ר יהודה ליב בהרבני
הנגיד המפורסם מוהר"ר מרדכי בר"ח בר"א רבין שטיין לפרט כה האמר לבית
יעקב ותגיד לבני ישראל לפי [תקע"ו]. [186] דף. 4°. 19:22 ס"מ. (אותיות צורר).
פריעדבערג שכתב כנראה למנות את הב' של הפרט, ולכן יצאה לו בטעות
הוצאה משנת תקע"ד. שאינה במציאות כלל.

10. סדר קינות לתשעה באב. דיזי קינות מיט טייטש זענן שוין פילמאל
גדרוקט גווארן נייארט מיט קלייני אותיות דש קיין פשוטי מאן אוך קיין אלטר
מאן האבן דרינן נישט גקאנט ליינן בכך האבן מיר אצונד גשטעלט אוף גרוש און

אוך ווייט פאפיר דר ווארטן עש זאל קענין ליינן דער פשוטי מענש און די אלטי לייט אלי גלייך. נדפס פה ק"ק לאשצוב

Franciszek Salezy Lukawski dziedzic dobr y miasta Laszczow

בשנת תקע"ו לפ"ק על ידי המדפיסים הרבני הנגיד מהור"ר יהודה ליב רבין שטיין וה"ה הרבני הנגיד מהורר משה בר"י ציקור. [58] דף. 8⁰. 11:19 ס"מ. (העברית באותיות מרובעות-מנוקדות, וה-טייטש באותיות צור למטה בכל עמוד).
11. סדר תפלת מכל השנה דיזי תפלות האבין מיר גדרוקט אוף שייני אותיות און שיין פאפיר און אויל[ף] טייטש אלי תפלות און דר צו תחנונות און אלי ווידוים און אוך הושענות און האבן מיר אצונדרט צו גשטעלט פרק שירה מיט טייטש און איטלכש גזעק מיט זיין טייטש דרונטר אלץ ווי עש איז גדרוקט גיווארן אין אמשטרדם דורך דעם זאלין מיר זוכה זיין דאש אונזרי תפלות זאלן ווערן אן גנומן פר השם יתברך און באלד זאל משיח קומן במהרה בימינו אמן סלה נדפס בק"ק לאשצוב

Franciszek Salezy Lukawski dziedzic dobr y miasta Laszczow

בדפוס של ה"ה הרבני הנגיד מהור"ר יהודה ליב רבין שטיין בשנת תקע"ו לפ"ק. 31 קונטרסים. [חסר הסוף]. 16⁰. 10:17.5 ס"מ. (הדפים בלתי-מסומנים).

נמצא בספריית הסמינר בני-יוזק. והועתק עבורי ע"י יצחק ריבקינד.

12. סדר תפלת נהורא כמנהג אשכנז מסודר מפי ספרים קדושים יפה וברה... ועתה נוסף בו סדר הגדה של פסח. נדפס פה ק"ק לאשצוב על ידי המדפיסים הרבני הנגיד מהור"ר יהודה ליב רבין שטיין וה"ה הרבני הנגיד מהור"ר משה בר"י צוקר בשנת תקע"ו לפ"ק. [212] דף. 8⁰. 11:18 ס"מ. (אותיות מרובעות-מנוקדות ורשי).

13. ... ספר תקוני הזהר שחיבר התנא האלהי רבי שמעון בן יוחאי זצוק"ל... מוגה ומדוקדק אות באות כתקוני זהר דפוס קושטאנדינא... גם הוספנו בו מעלה יתירה שהצגנו מראה מקומות לספר (כסא מלך) וסימן לדבר זאת הכוכבים הוא כוכבא דשביט סימנא מילתא הוא לספר הנ"ל. נדפס פה ק"ק לאשצוב

Franciszek Salezy Lukawski dziedzic dobr y miasta Laszczow

בדפוס של ה"ה הרבני הנגיד המפורסם מהור"ר יהודה ליב רבין שטיין לפרט ספר תיקוני זהר לפ"ק [תקע"ו]. 112 דף. 4⁰. 19:22 ס"מ. (אותיות רשי).

14. סליחות, מכל השנה מיט דייטש פר מאנין און ווייבר. האבין מיר גשטעלט בלשון אשכנז אויף גאר די סליחות בשייד פר די לייט וואס זיין אין די מדינות פר שפרייט: און מיר האבין זיא גדרוקט אויף שיין פאפיר: און שיינה אותיות. און שווארצי טונט. אויך מיט גרושי גליונות. און אן גרייזן. בזכות זה זאל אונז הש"י באלד אויש ליון:

Franciszek Salezy Lukawski dziedzic dobr y miasta Laszczow

נדפס בק"ק לאשצוב בדפוס של ה"ה הרבני הנגיד מוהר"ר יהודה ליב
בהרבני הנגיד המפורסם מוהר"ר יצחק רבין שטיין בשנת תקצ"ז לפ"ק.
[65] דף. 4^ו. 18:23 ס"מ. (המקור באותיות מרובעות-מגוקדות והתרגום באות' צויר).
15. חלק ראשון וחלק שני מספר קב הישר. הוא ספר הנחמד לתועלת
הנפש וגוף ונשמה... חברו... מוהר"ר צבי הירש... קאדינוור ז"ל...

Franciszek Salezy Lukawski dziedzic dobr y miasta Laszczow

נדפס פה ק"ק לאשצוב בדפוס של הרבני הנגיד מוהר"ר יהודה ליב בהרבני
הנגיד מוהר"ר יצחק רבין שטיין בשנת תקצ"ז לפ"ק. [38] דף. 4^ו. 19:22 ס"מ.
(אותיות צויר).

הטכסט רק בעברייטיש.

16. ספר נודע ביהודה חלק ראשון והוא שאלות ותשובות מאורה חיים
ויורה דיעה אשר חברתי אני הצעיר יחזקאל הלוי לנדא כש"נ ב פ ר א ג ובשלהי
אדר היתה התחלת הדפוס מספר יחזקאל לפ"ק [תקל"ז]...

Franciszek Salezy Lukawski dziedzic dobr y miasta Laszczow. W drukarni
Judy Rubjnstein Roku 1818

בדפוס של הרבני הנגיד המפורסם מוהר"ר יהודה ליב בהרבני הראש הנגיד
המפורסם מוהר"ר יצחק רבין שטיין. [תקצ"ח]. [1]. 6. 72. 6 דף; חלק שני והוא
שאלות ותשובות מהאבן העזר והחושן משפט... [השער בדיוק כמו בח"א]. [1]. 108.
דף. 2^ו. 22:38 ס"מ. (אותיות רש"י).

פריעדבערג רושם בטעות: תקצ"ד-ח.

ספר עץ חיים שחיבר חסידא קדישא הרב האלקי מרנא ורבנא חיים
ויטאל זלה"ה כפי מה ששמע מרבו מובהק הרב האלקי החסיד והעניו בוצינא
קדישא מרנא ורבנא יצחק לוריא אשכנזי זלה"ה... הופע ספר נהרה הלז ע"י המתעסק
בקדשים. קדשי גבול שגבלו ראשונים. ה"ה הרבני הנגיד מוהר"ר אברהם יצחק
המוציא והמביא בעזה"י כמה חדושי ספרים הגלויים וידועים לבית הדפוס לזכות
את הרבים ע"י ות"ל נתקבלו לרצון...

Franciszek Salezy Lukawski dziedzic dobr y miasta Laszczow

נדפס פה ק"ק לאשצוב בדפוס של הרבני הנגיד מוהר"ר יהודה ליב בהרבני
הנגיד המפורסם מוה"ר יצחק רבין שטיין בשנת ולקח גם מהעץ החיים ואכל
וחי לעולם לפ"ק [תקצ"ח]. [1]. [101] דף. 2^ו. 23:39 ס"מ. (אותיות רש"י).
על השער נדפס הציור שצולם לעיל. מעבר לשער נדפסה מודעה רבא
האומרת שיש תחת ידי ר' אברהם יצחק הסכמות וחרמות רבני וגאוני ארץ... ולא
ניחנו לכתוב מחמת הוצאות הדפוס כי רב הוא...

הקולופון: ועל ידי אומן העוסק במכבש הדפוס במלאכת הקודש באמונה
נאום יעקב במוהר"ר אפרים סג"ל מק"ק לאשצוב. על ידי המסדר אותיות העוסק

במלאכת הקודש באמונה נאום אברהם במוהר'ר דוב בער ז"ל מק"ק לאשצוב. ועל ידי אומן העוסק במכבש הדפוס במלאכת הקודש נאום צבי הירש במוהר'ר יוסף ז"ל מק"ק לאשצוב.

18. ספר פרי עץ חיים שחיבר חסיד קדישא הרב האלקי מרנא ורבנא חיים וויטאל זלה"ה כפי מה ששמע מרבו מובהק הרב האלקי החסיד והעניו בוצינא קדישא מרנא ורבנא יצחק לוריא אשכנזי זלה"ה... הופע ספר נהרה ספר הלז ע"י המתעסק בקדשים. קדשי גבול שגבלו ראשונים ה"ה הרבני הנגיד מוהר'ר אברהם יצחק המוציא והמביא בעוה"י כמה חדושי ספרים הגלויים וידועים לבית הדפוס לזכות את הרבים ע"י ות"ל נתקבלו לרצון... בקארעץ בשנת כי הפרי העץ החיים היא לפ"ק תקל"ט. אבל גם הם צריכה להיות גדולה ואז עולה יפה תקע"ט. [1], 95 דף. 2°. 24:38 ס"מ (אותיות רש"י).

שער הספר הזה דומה בצורתו לגמרי לשער עץ חיים הנזכר בערך הקודם. אלא שבמקום הציור, ושמות בעל האחוזה, העיר והמדפיס, הדפיסו כאן רק את המלה - בקארעץ והשאריו השאר ריק. המודעה שמעבר לשער נדפסה אף היא כאן בדיוק כמו ב-עץ חיים. ואולי נמצא מספר זה גם אכסמפלרים שכתוב עליהם בפירוש שם לאשצוב בשער כפי שמביא בן-יעקב. עכ"פ אין ספק שספר זה נדפס בלאשצוב, ואין כאן אלא ערמת-מדפיסים כמו בס' - אור החכמה (ענין לעיל מס' 2). ומאותה ערמה הקטינו את אות הם, אולם בקולופון כתוב: -השלמנו מלאכת עבודת הקודש הדפסת ספר הקדוש פרי עץ חיים ביום ו' עש"ק ג' שבט לסדר ולכל בני ישראל היה אור במושבותם לפ"ק [תקע"ט].

19. ...מענה לשון. בלשון אשכנזי סדר תחנונות תענית על בית עלמין על כל צרה שלא תבא לעלמין ווייל דאש (מענה לשון) דאש מן אויף דען קברות טוט זאגין: אין לויטר קאשטליכי תחנונות אן הייליגן און קלאגין. און פיל לייטן אויף דען קברות טון גין: וויינן און שריאן און ווינציג פר שטיין. זוא האב איין עס היר אויף נייא טייטש גשטעלט: פון פורין ביז הינטן רעכט איבער זעצט און ניקס גפעלט: דר ווארטן מן (הקדוש ברוך הוא) זאל קאנין רעכט בעטן מיט אנדאכט: זוא מאג מן אך וואל וויינן ווען מן ווייס וואורם מיט מאכט: (בזכות זה) זאלן אונזר גבעט ווערן דער הערט: און אונזר יארן מיט מצות פר מערט: ביז אונז הקב"ה משיח בן דוד בשערט. און עולם הבא ותחית המתים זאל אונז ניט ווערן פר ווערט:

Franciszek Salezy Lukawski dziedzic dobr y miasta Laszczow

נדפס פה ק"ק לאשצוב בדפוס של הרבני הנגיד מוהר'ר יהודה ליב בהרבני הנגיד המפורסים מוהר'ר יצחק רבין שטיין בשנת תקע"ט לפ"ק. [54] דף [חסר הסוף]. 8°. (אותיות צו"ר).

נמצא בספריית שוקן והראה לי את הספר בטובו מר א. מ. הברמן.

יב. כלי-כתיב לשון יודית משנת תקע"ט.

בתוך דף-כריכה של ספר שכלל כמה ספרים דפוסי רוסייה-פולין מראשית המאה ה"ט. שרכשתי בזמן האחרון עבור בית-הספרים כאן, מצאתי שני דפים, הראשון והאחרון, של ספר-מגיד עתידות מאת ר' יצחק זאב שוחט ובודק בן ר' יוסף אפטער, שנדפס בשנת תקע"ט. מקום הדפוס לא נרשם בשער, אבל הוא ודאי דפוס רוסייה-פולין. הספר הזה כולל פתרון חלומות, אולם בדף האחרון הוסיף המחבר "כללים נפלאים על חשבונות" והוא אופן ללמוד לוח-הכפל עפ"י אצבעות הידים, וגם "כללים על כתיבת לשון אשכנז".

הספר עצמו לא נרשם עד כה בשום מקום, והנני מעתיק כאן את השער: ספר / מגיד עתידות / כשמו כן הוא שמגיד לאדם הרואה בחזיון לילה את העתיד לבוא לו: / ראה זה מעט החכמות [צ"ל הכמות] ורב האיכות דבר חדש אשר לא היה לעולמים מימות / רבי ואילך: והוא לידע ע"פ ימי החודש איזה חלום אמת ואיזה אין בו / קשוס: וגם פתרונים לערך על שלש מאות חלומות: וכולא בלישנא קלילא וקצרה / מועט מחזיק את המרובה בדיו יפה וממקום קדוש יהלכון ודברי אמת נכרין מתוכו / שהוא כברו ומיוסד ע"פ פסוקי תנ"ך ועל פי הש"ס כאשר יחזו עיני משרים. / מודעא רבה / אמר הכותב אף שנפשי יודעת את אשר ידוע לכל קורא משכיל בפתרונם / האלה שבוודאי היו [1] מחברם בעל רוחק ואין צריך לסהדותא דילי אך / קריינא דאגרתא להוי פרוונקא ובאתרא דלא ידעי שרי לאודועי ובאתי כיהודה ועוד / לקרא ומהודענא ששמעתי מאיש נכבד בר אוריין שהיה מסיח לפי תוכו ואמר / שהפתרונים אלו יש אתו עמו ג"כ בכ"י וכתוב בהם שיצאו מפי איש קדוש יאמר לו / הוא התנא האלקי רבינו הקדוש וצללה"ה כ"ד המזכה את הרבים יצחק זאב שוחט ובודק בן לא"א כמהור"ר יוסף אפטער יצ"ו: / גם הצגתי לטובת ילדי עמינו ב"י כללים נפלאים על חשבונות וכללים טובים על / כתיבת לשון אשכנז ותן לחכם ויחכם עוד: / ידיע להוי שיש תי' הסכמה בגזירת נחש' שלא להשיג גבולו עד ג' שנים כד' / המביא לבית הדפוס [2] נאום ראובן במהור"ר יונה הלוי וצ"ל / בשנת תקע"ט לפ"ק. 12°. 10:17 ס"מ. (אותיות רש"י). *

עיקר ערכם של שני דפים אלה הוא ב"כללים על כתיבת לשון אשכנז" שנדפסו על הדף האחרון. זהו, לפי ידיעתי, הגסיון הראשון לכייל כללים לכתיב בלשון יהודית-אשכנזית, והוא מראה שהכתיב שבידם לא היה מקרי כל-כך כפי שנוטים להניח. מפאת חשיבותו הנני מעתיק כאן את הקטע הזה כולו אות באות:

(*) באוצר-ספריו של פרופ' ג. שלום ראיתי הוצאה אחרת של "מגיד עתידות" בעברית וביודית, אף היא בלתי ידועה: ספר מגיד עתידות כשמו כן הוא שמגיד לאדם הרואה בחזיון לילה את העתיד לבא לו ונקרא בשם פתרון חלומות... וכדי לזכות את הרבים הדפסנו מחדש והמתקנו [! וצ"ל והעתקנו] בלשון לע"י בכתב מרובע... חמש"ר. 14 דף. 16°.

כללים על כתיבת לשון אשכנז

(שקורין אויש לייגין)

- א דע דלעולם לא יבוא תיו דגושה ולא תיו רפוי' הן בתחלת התיבה והן בסוף התיבה והן באמצע רק במקום תיו דגושה יבוא סית כגון שטוב וואנס טיש :
- ב לעולם לא יבוא כף דגושה במקום קוף לא בתחלה ולא באמצע ולא בסוף רק במקום כ"ף יבוא ק"ף כגון קופר באלקין שטריק :
- ג דע דכתחילת התיבה לא יבוא רק ח' כגון חאטשי ובאמצע לא יבוא ח"ת רק כ' רפוי' כגון זעלכי זאכין :
- ד אותיות מנצפ"ך לא יבואו בסוף התיבה חוץ מתיבת אונ שבא בנין רפוי והסעם כי לתיבת אונ צריך עוד תיב' אלי' לחברה והוי כמו באמצע התיבה :
- ה הוי"ו הנשמע במבטא צריך שני ווין במקום וא"ו אחד כגון וואש וויא ווען :
- ו א' הוא קמץ או פתח. ע' הוא סגול. י' הוא חירק. ו' אחד מלאפוס' או חיריק וכל זה הוראה על אות הקדים כגון זעלכי נמצא העין מורה על אות הקדום שהויין הוא בסגול. ולפעמים בא להורות על עצמו כגון (עטליכה אקיש) :
- ז לעולם לא יבוא ב' רפוי' במקום וא"ו לא בתחילה ולא באמצע התיבה רק בסופה מוכרח לבוא ב' רפוי' במקום וא"ו כגון (כריב פרוב) :
- ח לעולם לא יבואו ג' ווי"ן ביחד אם לא בהפסק א' בנתיים כגון (ואו וואול) רק אם יבא החולם בתחלה אזי יבוא ב' רפוי' כגון (אוכן) :
- ט כל תיבה המסיימת בוא"ו או ביו"ד אזי צריך א' אחריה כגון (דוא דיא וויא) אבל יוד הבא במקום סגול' כלקמן אין צריך א' אחריה :
- י כל תיבה הנדברת בפת"ח או בציר"י ונשמע יו"ד בחברתה כגון (צווייא דרייא) אזי צריך ב' יודי"ן :
- יא לפעמים יבוא טי"ת עם שי"ן במקום צד"י כגון (פאטשלי) והיינו דווקא כשנדבר בימין אבל כשנדבר בשמאל כגון (צו) אין צריך רק צד"י לבד :
- יב לפעמים יבוא (הויכר חולם) דהיינו וא"ו עם יו"ד במקום חול"ם כגון (הויב הויז קרויס אויף אויש) :
- יג אות הבא רק לפעולה ואינו מן שורש התיבה אין צריך שום הוראה כגון (כדרפין) אזי הב' אין צריך ע' לסגול' :
- יד דע שלא יבוא סמ"ך במקום שי"ן בסוף התיבה כגון (דאש וואש) חוץ אצל חיר"ק יבוא סמ"ך כגון (גיס פיס שיט) :
- טו אות אחרונה מן התיבה אין צריך ע' לסגול' רק יו"ד במקום סגול' כגון (אנדרי זעלכי) :
מעשה ידי המוכה את הרבים נאום מהרי"ז ש"ב אפטער יצ"ו :

עוד על ועדי פולין וליטא ביחסם אל הספר

מאת

ישראל דוילפרין

במאמרי "ועד ארבע ארצות והספר העברי" (ק"ס, שנה ט')⁽¹⁾ ציינתי דרך אגב, שפמכתונת הועד המרכזי לכל "הארצות" בפולין נהגו לפעמים גם הועדים של כל גליל וגליל להסכים ולתמוך בהדפסת ספרים ידועים. לשם דוגמה עמדתי שם על הסכמה אחת של ועד פולין גדול. במשך הזמן הגיעו לידי עוד ידיעות והסכמות של הועדים הגליליים מפולין וכן גם מליטא, שלכתחילה השתייכה, כידוע, אף היא לוועד ארבע ארצות ורק אחר כך התבדלה ממנו ויסדה לה ועד מיוחד לעצמה. הן ניתנות בזה להלן בסדר כרונולוגי, לפי "הארצות"⁽²⁾. אמנם לא מרובות הן הידיעות ואין עוד בידן למצות את כל השאלה. מי שיש בידו להוסיף יבוא ויוסיף.

I. פולין גדולה.

1. שם"ט, י"ג מנחם בפוזנא. רבני פוזנא והגליל הסכימו להדפסת הספר אבן העזר הנקרא ראב"ן מאת ר' אליעזר בר' נתן. פראג ש"ע.
מתוך דברי ההסכמה: "...נקראתי אני יוסף סופר הלוי לכתוב הערה זו בפקודת הגאונים החתומים בשולי היריעה יצ'ו לעורר הנדיבים ... וכן יצא כרוז בקול חיל סה ק"ק פוזנא בכל בתי כנסיות כמודיע לרבים כל מי אשר ידבנו לבו יבוא על החתום לקנות הספר..."
2. תע"ה, ח' ניסן. רבני פוזנא והגליל הסכימו להדפסת הס' שם יעקב מאת ר' יעקב ב"ר יחזקאל מק"ק לובונץ. חמד תעיו.
מתוך דברי ההסכמה: "... בחרמות ושמחות שלא יסיג גבולו עד משך ששה שנים..."
3. תצ"ג, ה' שבט בוועד קובלין (סמוך לק"ק קרוטושין). ראשי רוזני קציני הגליל פוזנא ועל גבם כבוד הרב הקצין פרנס הוועד גר'ו' הסכימו ואף הכריזו על חובת הקניה של הספר אבן השוהם ומאירת עינים מאת ר' אליקים געץ ב"ר מאיר. דיהרנפורט תצ"ג.
פרסים עיין: "ועד ארבע ארצות והספר העברי", ק"ס שנה ט', עמ' 377.
4. תצ"ג, כ"ז שבט במושב הועד הנ"ל. רבני הועד הסכימו אף הם להדפסת הספר הנ"ל.

(1) השוב גם מאמרי "הסכמות וד'א בפולין" בק"ס שנה XI, 106-110, 252-264.
(2) נרשמות כאן רק הסכמות של הועדים עצמם ולא הסכמות שניתנו ע"י בורדים בזמן ההתועדות.

מתוך דברי ההסכמה: ... אף שראיות לא ראינו אינו ראייה, כי כעת כזאת הספר אינו תחת ידו, כי הוא בא עכשו מברעסלי מחמת שהיה שם בעסק רפואת לעינים, אכן סומכין על ההסכמות ... כאשר כבר נדפסה ההסכמות הגיל בספר קטן הנקרא רפדוני בתפוחים⁽³⁾ שחיבר המנות ה"ה ולה"ה... — השוה גם מס. 3 לעיל.

II. פולין קטן.

5. תל"ב, י"א תשרי, בירוסלב. רבני הועד הסכימו להדפסת הס' נחמות ציון [וישועות ציון] דרשות מאת ר' מנחם ציון מוואדיסלאוו. פפד"מ תל"ז.

III. וואלין.⁽⁴⁾

6. תנ"ג, במושב הגליל בטירהאוויעץ. רבני הועד הסכימו להדפסת הס' עיר בנימין מאת בנימין זאב וולף ב"ר שמואל אב"ד דק"ק לאקטש. פפד"א תנ"ח.

IV. רוסיא (נליל לבוב).

7. תקי"ב, ח' אדר, במושב לבוב. ראשי המדינה הסכימו להדפסת הס' אותות למועדים חדושים על פסח שני בגפ"ת וברמב"ם מאת ר' אשר ענזיל ב"ר יהודא ליב. זאלקווא תקי"ב.

8. במושב הועד הסכימו להדפסת הס' שערי בנימין מאת ר' בנימין זאב ב"ר דוד. אמשטרדם תקי"ב. מראה מקום ההסכמה ותאריכה חסרים.

V. ליטא.⁽⁵⁾

9. מנהיגי מדינות ליטא הקציבו סך מסוים להדפ' הס' שלחן ערוך מטור אבן העזר עם הבאור חלקת מחוקק מאת ר' משה אבד"ק בריסק. קראקא ת"ל. מתוך דברי המחבר: "לבי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם ה"ה האלופים הרוונים קציני וחורי ארץ מנהיגי ארצות פולין יצ"ו הם המה היו בדבר מצוה זו המתחילים

⁽³⁾ עיין בן יעקב, ע' 548, נר. 197.

⁽⁴⁾ בהקדמה לסמ"ג וויניציאה שס"ה, מספר המו"ל: "ושח לנו שבא להדפיס חבור זה בהסכמת הגאונים וראשי ישיבות של מדינת פולניא ושל וואלין" ואח"ז מביא מספר שמות של החתומים. כפי הנראה לא היתה בידו לא הסכמה של ועד ארבע ארצות ולא הסכמה של ועד הגליל וואלין, כי אם הסכמות של רבנים בודדים מאותם המקומות.

⁽⁵⁾ על פועליו של ועד ליטא למען הספר העברי השוה גם דובנוב, פנקס מדינת ליטא, טי' רפ"ב, תקכ"ח, תקפ"ט, תש"י, תשל"ט ותשע"ה. ההסכמות לא נרשמו כפנקס (שלא כמנהגו של וד"א, עיין ק"ט XI, 108) ואף התקנה המצמצמת את מתן ההסכמות רק במושבי הועד לא מצאה לה מקום בליטא. זה מוכח מדבריו של ר' מרדכי זיסקינד רוטנבנק, שהיה מקודם רב בהורודנה ואח"כ נתמנה לרב בלובלין והגליל: "במדינה זו נתפשט שלא ליתן הסכמה בלתי התוועדות" (בהסכמתו לס' נפתלי שבע רצון, דרשות עה"ת מאת ר' נפתלי הירץ גינצבורג, אמשטרדם תס"ח. השוה ח. נ. דמביצר, מכתבי בקורת, קראקא תרנ"ב, ע' 11).

להזיל סך מסוים ורב מכיסם במתנה ובהשואה להדפסת הספר הזה... ומהם ראו וכן עשו המה האלופים הרוזנים קציני וחורי ארץ. מנהיגי מדינות ליסא יצ'ו ונדבה רוחם ורצונם להזיל גיכ מכיסם סך מסוים ורב... השוה גם להלן מס. 11 וכן גם ק"ס IX, 371. (העירני על הספר הזה מר יצחק ריבקינד).

10. תל"ג, כ"ח סיון, במושב סעלץ, רבני הועד הסכימו להדפ' הס' שערי שמים, דרושים מאת ר' יחיאל מיכל בר' אריה סג"ל. פראג תל"ה.

11. "מנהיגי המדינה" הקציבו סך מסוים להדפ' הס' עמודיה שבעה מאת ר' בצלאל הדרשן מסלוצק. פראג תל"ד.

מתוך דברי המחבר: "...וכבר עלה במחשבתי לפני [כן] להוציא לאור ולא עלה בידו, עד שבאתי אל ארצי ומולדתי מדינת ליסא ונשאתי חן בעיני הקצינים האלופים ראשי ומנהיגי המדינה ונדבה לבם מתנה גדולה ומרובה להדפסת ספר הלוח" — בהתוועדות זאבלודובי תכ"ד הסכימו להדפס' הספר הנ"ל הרבנים מבריסק (לחוד) הורודנה ופינסק (ביחד) ושלא בהתוועדות (כנראה) הסכים לכך גם הרב מוילנה.

12. תל"ט, ר"ח מנחם, במושב חומסק, רבני הועד הסכימו להדפ' הס' קנה חכמה ודרך חכמה, דרושים מאת ר' יהודה לייב פוחאוויטשער מפינסק. פפ"ד תמ"א. השוה יערי ק"ס IX, 394.

הסכמה זו שבה ונדפסה גם בספרו "דברי חכמים", עיין מס' 14 להלן.

13. תל"ג, ט' טבת, במושב מעזריטש, ניתנה הסכמה להדפ' הס' זרע אברהם לר' אברהם ב"ר בנימן ליפשיץ מבריסק, זולצבאך תמ"ה. השתתפו במושב הנ"ל וחתמו על ההסכמה גם רבנים אחדים מפולין. השוה גם דובנוב, פנקס מדינת ליסא, ע' 299, הערה א'.

14. תנ"א, במושב חומסק, הרבנים דראשי קהלות ליסא הסכימו להדפסת הס' דברי חכמים [מתחלק לשני חלקים... דעת חכמה... מקור חכמה] מאת ר' יהודה ליב פוחאוויטשער מפינסק. חמ"ד [המבורג] תנ"ב [ב"ג].

15. תנ"א, ועד מדינת ליסא הפיץ בשנה ההיא בין קהלות והגלילות מספר מסוים של אכסמפלרים של הס' שערי אפרים [שו"ת מסודרים לד' טורים מאת ר' אפרים בר' יעקב כהן מוילנה, זולצבאך תמ"ח]. מנהיגי מדינ' רוסיא (גליל של ליסא) נמצאים חייבים בשנה ההיא סך שנים ושבעים זהו עבור ספרים שערי אפרים שקבלו פה לפי חשבון אחד בפנקס מדינת ליסא, העתק וילנה (בספריית שטרשון). גוף התעודה יבוא בחבורי "תוספות ומלואים לפנקס מדינת ליסא" שיתפרסם ב-חורב", כרך ב'. השוה כמו"כ: דובנוב, פנקס מדינת ליסא. סי' רפ"ב תק"ב, תקפ"ט ו-קריית ספר, שנה ט', עמ' 376.

16. ת"ס, כ"ז שבט, במושב סעלץ, רבני המדינה הסכימו להדפ' הס' ראש יוסף מאת ר' יוסף בר' יעקב ר"מ בק"ק סעלץ ואח"ז דיין בק"ק טיקטין. קיטן תע"ז

17. המאורות הרבנים ורוזני ראשי הקהלות מדינות ליטא הסכימו להורם
הס' אור ישראל מאת ר' ישראל בר' אהרן יפה אב"ד ור"מ דק"ק שקלאב.
ספד"א תס"ב.

הסכמה של הועד עצמו לא נדפסה, אלא כמה הסכמות של הרבנים, כבריסק, הורדנא,
וילנה וסלוצק. אולם בהסכמת הרב מכריסק משנת תס"א אמר: "וכבר הפליגו הגאונים
דמדינתנו ליטא יצ"ו משבח תורתו וגודל ענותנותו והסכימו שיפוצו מעינותיו חוצה ואני
לא הייתי אז עמהם במדינה זו, בכן כהיום אני מסכים לדעת הגאונים הנ"ל". מעין זה גם
בהסכמת הרב מסלוצק.

18. תק"ח, ה' אלול במושב (יריד) זעלואו. האלופי' רוזני' ונגידי' קציני'
אבירי הרוצים בצירוף הרבני' המובהקי' המופלגי' המאה"ג' הסכימו להדפסת
סידור עפ"י כוונת האר"י מאת ר' אריה לייב בר' מרדכי עפשטיין אבד"ק
קניגסברג. קיניגסברג חש"ד [תקכ"ה].

שני הרפים הכוללים את ההסכמה ועוד נדפסו אחרי כן לאחר שנת תקכ"ח אצל
אלמנת המדפיס מקניגסברג והם כרוכים באכסמסלרים רבים אחרי השער. — העירני על
כך ועל הסדר בכלל מר א. יערי. — מתוך דברי ההסכמה: "...וכיד הרב הנ"ל לעשות כל
כפיות ונגישות לאשר יבוא בגבולו בהדפסות הסידור הנ"ל כלו או מקצתו בתוך משך
חמשה עשר שנים הנ"ל להודטו ולרודטו בכל חומרי חרמות ושמחות... וכיד הרב הנ"ל
להוציא כל הוצאות ותזיקות מיד האיש הנ"ל או משלוcho וב"כ הן במדינתנו, הן במדינת
פרייסן וקיניגסברג הן בשארי מדינות, הן כירידים ושלא כירידי' ולעקל רכושו
בכל מקום אשר חשיג ידו עד שיראה להכשיר נזקו של כבוד הרב הנ"ל".

19. במושב הועד הסכימו להדפסת הס' ש ע ר י ב נ י מ ין מאת ר' בנימין
זאב בר' דוד. אמשטרדם תקי"ב. מראה מקום ותאריך חסרים. לפי שמות החתומים
יש ליחס את ההסכמה לשנת תקי"ב, השנה פנקס מדינת ליטא סעיף התקמ"ז.

הפלישים

ביבליוגרפיה

מאת

א. ז. אשכנזי

רואה אני חשיבות מיוחדת בפרסום ביבליוגרפיות לאותם המקצועות שקשה לו לשאינו מומחה למצוא בהם את הספרות הגנונה לסוגיה. בביבליוגרפיה פלשאית כונתי לתת חיבור ראשון בשורת ביבליוגרפיות הנוגעות בשבטי ישראל נדחים ובכתות.

קושי מיוחד בחיבור ביבליוגרפיה זו נגרם ע"י החומר המפוצל והמפוזר והנמנה בכל מקצועות התרבות ההומניסטית. הרינו מוצאים ספרות על אדות הפלשים בחיבורים הדנים בהשתלשלות דת ישראל ומנהגיה, בתולדות ישראל, השמרונים והקראים, בדברי ימי חבש, במסעות לחבש, בדברי ימי הדת, בספרי גיאוגרפיה, אתנוגרפיה ואנתרופולוגיה, בספרות המיסיונרים השונים, ועוד. מלבד זה מהים הפלשים במדה ידועה קוריוזון היסטורי ואתנוגרפי, ומשום הכי נמצאים כמה וכמה חיבורים בעתונות העולם כולו, הדנה בהם מבחינה זו.

זרות המקצוע גורמת שלרוב משתמשים מחברים שאינם מומחים במקורות רעים מאד, ואותם מצטטים, ואינם מרגישים שבמקום להעתיק מכלי ראשון או שני הם מעתיקים מכלי עשירי; ומכיון שאין לך מחבר שאינו מוסיף נופך משלו, יוצא למעשה שאין לך ענין מפקפק בכל מקצועות היהדות כמה שנכתב על הפלשים, ואין לך אף פרט אחד ממה שנוגע לפלשים שלא נכתב עליו דבר והיפוכו.

עד כמה אין הספרות הדנה בפלשים ידועה, תעיר העובדה שבספר שהופיע לפני כארבע-עשרה שנה נדפסה ביבליוגרפיה פלשאית בת שלושים ותשעה מספרים וזו הועתקה במאמר "הפלשים" באנציקלופדיה יודאיקה כביבליוגרפיה שלמה ומלאה על טעויותיה בחזרת חיבור אחד בכמה שמות ורישום חיבורים שאינם. והרי הביבליוגרפיה שלפנינו מכילה לערך פי עשרים מן המנוי שם!

סיבה זו של זרות המקצוע וציטוט שכיח של חיבורים בלתי מקוריים ובלתי חשובים גרמה לי לציין לא רק חיבורים מקוריים או הנראים כמקוריים או הדנים בפלשים בלבד, אלא כל חיבור וחיבור ששם נזכר שם הפלשים. לעתים קרובות מאד מצוטטים חיבורים מחוסרי ערך שנזכר בהם דרך אגב משהו בנוגע לפלשים, כאילו היו הללו עיקר. הילכך אין לחיבורים מסוג זה תיקון אלא רישומם, אגב ציון מקומם וערכם.

כמו בכל ביבליוגרפיה יש גם בזו שאלת השלמות. הקשה כאן ביותר. עסקתי בביבליוגרפיה זו במשך שנים אחדות ועתה אני סובר שביבליוגרפיה זו שלמה לגמרי ביחס לכל מה שנכתב על אדות הפלשים בכלל או על אדות דתם, לשונם, מנהגיהם וכו'. מבחינת התקירה המדעית והידיעה ההיסטורית, בחבשית ובעברית ובלשונות אירופה (פרט להונגרית, לתורכית וכו'). לא נרשמו כאן ידיעות אגב המפוזרות בכתבי ההיסטוריונים הערבים. לעומת זאת איני מאמין שיכולתי להגיע לשלמות מוחלטת בחומר הסתמי, המחוסר כל ערך מדעי ובחומר של המיסיון. בטוחני שאף באלה אין הרשימה רחוקה מן השלמות. אמנם בכתבי המיסיון אין אפשרות לדעת את מדת השלמות, ואף רבים הם שאין למצואם.

לעתים מצוטטים בענין הפלשים ספרים שאינם דנים אלא בענין מקורה היהודי של דת החבשים הנוצרים או בענין מלכת-שבא וכו'. סוג ספרים זה לא הכנסתיו כאן אלא בשעה שהם מובאים כמקור לענין הפלשים. והרי הם מובאים בסימן מיוחד, כספרים שאינם נוגעים לענין כמבואר לקמן.

הרשימה מסודרת בסדר זה:

I. ביבליוגרפיה. — II. מקורות: א. מקורות חבשיים; ב. מקורות עבריים שנכתבו לפני שנת ה'ת"ר, אף אם נדפסו אחרי שנה זו; ג. ספרים ומאמרים בלועזית שנכתבו לפני שנת 1800. — III. מחקרים: א. כלליים; ב. אנתרופולוגיה, אתנוגרפיה ואתנולוגיה; ג. דת; ד. לשונות הפלשים; ה. עשרת השבטים; ו. חומר על הפלשים אגב עניינים אחרים; ז. ספורי מסעות. — IV. ספרות פלשית. א. טכסטים, תרגומים, הערכות; ב. ספרות יפה אדות הפלשים. — V. פולמוס ביהדות בעד הפלשים ונגדם. — V. א. ספרות מיסיונרית נוצרית. לא בא מדור מיוחד להיסטוריה — והיא כלולה בעיקרה במדור II. א. והספרות הדנה בה מפוזרת בכל המדורים.

ברור הדבר שגבולות המדורים שקבעתי לביבליוגרפיה הם לפעמים דקים מן הדקים ויש שהם נראים אף בלתי-הגיוניים, משום שהם מצוינים לפי חלוקה ענינית ולפי חלוקה טכנית כאחת, ועתים שהאחת מוציאה את השניה מן הכלל. שמת לפני תמיד את העיקר שבספר או שבמאמר הנידון ובכונת מחברו. בשעה שהצד הטפל נראה לי חשוב במדת-מה, ציינתי מראה מקום בפרק המיוחד לאותו ענין. — מאמרי בקורת עיקריים ציינתי מיד אחרי הספר שבו הבקורת דנה, ואת שם מחבר הבקורת ציינתי במראה-מקום. בספרים שאינם דנים בפלשים בלבד ציינתי רק אותם ממאמרי הבקורת שבהם נזכר ענין הפלשים. — ספרים ומאמרים שלא עלה בידי לראות אותם, סימנתי בסימן * לפניהם. ספרים ומאמרים הנזכרים במקורות ספרותיים כמקורות אדות הפלשים ובאמת אינם דנים באלה, או שלא עלה לי למצוא אותם לא במקום המצוין במקור ששם הובאו ולא במקור אחר.

רשמתים בתוך סוגרים של חצי-עגול (). ספרים ומאמרים שטרם הופיעו, אך הופעתם בושרה, צינתים בתוך סגרים של חצאי מרובעים []. אגב ציון המקורות ששם נתבשרו. דבר זה נראה לי חשוב בפרט בזמננו שחיבורים מדעיים מונחים לפעמים במשך שנים עד אשר ימצא להם גואל.

בראש כל פרק באו החיבורים שנכתבו עברית בענין הנידון בפרק ההוא. ורק אחריהם רשומים החיבורים בכל שאר הלשונות. — ספרים ששמותיהם חבשיים הובאו בטרנסקריפציה לטינית. ספרים עתיקים ויקרי מציאות נרשמו בכל מהדורה ובכל תרגום לחוד. ספרים מצוייט וחדשים, הסתפקתי ברשימת הוצאה אחת. הראשונה או המעולה — ועתים זו שנמצאה לי, אגב ציון ההוצאות האחרות. או קיומן בלבד. בענין זה יצאתי מגדר השיטה שבדיוק, שלא להוסיף ולסבך את חבורי משום דבר שאין חשיבותו מרובה.

בסוף באה רשימה של חיבורים שאין שמותיהם ידועים לי. משום שלא יכולתי למצאם לא אותם ולא זכר להם זולת ציטוט מקרי.

אחרי כל ספר, באה הערה-הארה בקיצור נמרץ על ערך החיבור ודעותיו העיקריות. במקום שאין הביאור בסופו, סימן הדבר לכך שהזכרת הפלשים בחבור המצוין היא ללא כל חשיבות מיוחדת. במקום שיש סימן שלא ראיתי את החיבור, היא הסבה להעדר הביאור.

רוב הביבליוגרפיה הזאת חובר בפאריס ובברלין. אך קרוב לשליש אספתי במשך יותר משלוש שנים בספריה הלאומית בירושלם, ונעים לי להודות כאן לפקידיה, שהיו לי תמיד לעזר באדיבותם וברצונם הטוב.

רשימת הקצורים.

AH	=	American Hebrew
AI	=	Archives Israélites
AJYB	=	American Jewish Year Book
AR	=	Archiv f. Religionswissenschaft
AZJ	=	Allgem. Zeitung des Judenthums
BSG	=	Bulletin de la Société Géographique
EI	=	Educators Israelita
EPHE	=	Ecole Pratique des Hautes Études
GJGB	=	Gemeindeblatt d. Jüd. Gemeinde Berlin
HJV	=	Hick's jüd. Volkskalender
IL	=	Israelitische Letterbode
JA	=	Journal Asiatique
JC	=	Jewish Chronicle
JI	=	Jewish Intelligence
JJGL	=	Jahrbuch f. jüd. Geschichte u. Literatur

- JMI = Jewish Missionary Intelligence
 JQR = Jewish Quarterly Review
 JR = Jewish Records
 JRGS = Journal of the Royal Geogr. Society
 MGWJ = Monatsschrift f. Gesch. u. Wiss. d. Judentums
 OW = Ost und West
 REJ = Revue des Études Juives
 RHR = Revue de l'Histoire des Religions
 RMM = Revue du Monde Musulman
 RO = Revue de l'Orient
 RS = Revue Sémitique
 RSO = Rivista degli Studi Orientali
 TLZ = Theolog. Literaturzeitung
 UI = Univers Israélite
 VI = Il Vessilo Israelitico
 ZDMG = Zeitschr. d. Deutschen Morgenländischen Ges.
 ZE = Zeitschr. f. Ethnologie
 ZGE = Zeitschr. d. Gesellschaft f. Erdkunde

I. ביבליוגרפיה

1. **Adler, Cyrus.** Bibliography of the Falashas. A. H., 1894 (16/III).

Fumagalli, Bibliografia etiopica, Nos. 1461-1470, 1132-1834. : הערך מתוך

[**Berridge, Frederick.** Bibliography of all the known works relating to Abyssinia] ראה בס' 272

2. **Fumagalli, Giuseppe.** Bibliografia Etiopica—Catalogo descrittivo e ragionato degli scritti pubblicati della invenzione della stampa fino a tutto il 1891 intorne alla Etiopia e regioni limitrofe, redatto da... Milano 1893. pp. 30, 114-115, 154, 143, 234.
 בע' 114/5 הביבליוגרפיה לשון הפלשים ובע' 154 הביבליוגרפיה של ענין הפלשים.

3. **Gay, Jean.** Bibliographie des ouvrages relatifs à l'Afrique et à l'Arabie. pp. 189-196. Paris 1875.

4. **Goldschmidt, Lazarus.** Bibliotheca Aethiopica. Leipzig 1893. pp. 45, 47.

הערה על שאין בעל "דון-מינס" מוכיר את מלחמת הפלשים. — ביבליוגרפיה (תפוז הפלשים להלן).

5. **Hassenstein, B.** Übersicht der bis 1873 erschienenen Litteratur von Ostafrika.

(In: W. Deckens Reisen in Ostafrika... Vol. 3). Leipzig 1879.

Rathjens, Carl. Die Juden von Abessinien. pp. 96-97 206' ראה ס'ס

רשימה מצומצמת: 39 מספרים, ובה חזרות.

6. **Régismanet, Ch.** Bibliographie abyssine.

(In: Mission de Duchesne—Fouruet en Ethiopie... vol. II, pp. 357-388).

Paris 1908.

ביבליוגרפיה מקיפה ביחס לשלשים.

Sawicki, Ludomir. Studya nad Abisynią. pp. 10-42 293' ראה ס'ס

1696 מספרים בדלוגים רבים. המחבר מזכיר גם ספרים שלא השתמש בהם, ומכאן

מעויות רבות. חשובה בעיקר ביחס לדברים שנתפרסמו מן 1893 ואילך, שלא נרשמו אצל פומגאלי. הפרטים הביבליוגרפיים אינם מדויקים תמיד.

7. **Walda-Selasey, Heruy.** Baityopya yamigauyu bage'ezna bamarinya quanqua yataşafu yamasaheft katalog. [Addis Ababa] 1920. (= 1928)

(Catalogue des livres éthiopiens rédigés en langue guééze et amharique par Heroy Wolde-Sellassé; 1928). p. 27. רשימת כתיב דיר פישלוביץ באמחורות.

II. מקורות

א. מקורות חבשונים.

Abakerazun. 10' ראה ס'ס

8. **Basset, René.** Etudes sur l'histoire d'Ethiopie.

J. A. Serie VII, T. XVII 1881, pp. 318, 410, 416, 418/19; T. XVIII, pp. 95.

וראה גם ס'ס 19, 20, 21. 96, 101, 103, 106, 111, 112, 113, 134, 148, 166.

חלקי הכרוניקה הזמנית הגדולה. במקומות המצוינים נמצא זכר מלחמות מלכי חבש (זכר-יעקב, עמר-ציון, סר-דנגל, נאור, סוסניוס וכו') נגד הפלשים.

9. **Béguinot, Fr.** La cronaca abbreviata di Abissinia. Nuova versione e commento... Roma 1901.

רק זכר מועט לשלשים מבלי להזכיר את קורותיהם בפירוט, אך זכויותיהם המיוחדות יוצאות מכמה פרקים.

10. **Conti Rossini, Carlo.** Acta S. Abakerazun et S. Hawaryat. Edidit et interpretatus est...

(Corpus Script. Christ. Orient. Tom. XXIV fasc. I) Texte ethiop. Trad. latine. 1910.

11. — Historia regis Sarsa Dengel (Malak Sagad). Ed. et trad. K. C.-R.

(Corpus Script. Christian. Orient.-Script. aethiop. Seria II, Tom. 3).
Paris 1907. (pp. 100 ss.)

הקטע על מלחמת הפלשים נדפס לחוד ד'י ה'ת"י, ראה מס' 16.

12. **Dillmann, August.** Ueber die Regierung, insbesondere die Kirchenordnung des Königs Zar'a Jacob.

(Aus: Abhandl. der preuss. Akad. d. Wiss. Berlin 1884). p. 31.

וראה גם מס' 17.

13. — Die Kriegsthaten des Königs Amda Sion gegen die Muslim. Berlin [1884].

(Aus: Abhandl. d. preuss. Akad. d. Wiss. Berlin 1884). p. 11.

וראה גם מס' 18.

14. **Esteves Pereira, F. M.** Chronica de Susneyos rey de Ethiopia. I (Testo) Lisboa 1892. II, Tradução, ibid. 1900. I, Cap. XLIII (16, 45, 57, 68, 74, 77, 81, 82); XLIV (23, 27, 29, 30, 31, 32, 36, 55); III (195, 201, 206); II (330); LXIX (3, 7, 13, 19, 22, 30; LXXII (9); LXXIV (8, 49); LXXV (14, 22, 26, 104; XIII (17), II pp. 435/436, 579.

וראה גם מס' 8, 9, 21.

15. **Guidi, Ignazio.** La cronaca di Galâwdewos o Claudio re di Abissinia (1540-1559). Actes XII. Congr. Int. des Or. III, 1, pp. 111-115.

16. **Halévy, J[osèphe].** La guerre de Sersa Dengel contre les Falachas. — Texte éthiopien, trad. en français et en hébreu... R. S. XIV. 1707, pp. 392-427, XV. pp. 119-163, 263-287.

וראה גם מס' 11.

סופרו של המלך הנוצרי מספר את פרטי המלחמה בפלשים, את אכזריות החבשים הכובשים ואת גבורת היהודים, שלא היתה כמות מימות חורבן ירושלים.

Hawaryat. 10 ראה מס' 10

17. **Perruchon, J.** Les chroniques de Zar'a Ja'eqob et de Ba'eda Maryam, rois d'Ethiopie de 1434 à 1478. (Bibl. E. P. H. E., fasc. 93). Paris 1893. pp. 96-97.

וראה גם מס' 12.

18. — Histoire d'Eskender, 'Amda-Seyun II et Naod. JA (S. IX, T. III.) 1894, I — pp. 329, 350-351 (éthiop.), 365-366 (trad.)

וראה גם מס' 13.

נאוד אחי אסקנדר, בן באד-מרים, מלך 1495-1508. נאוד העביר את עצמות ורע-יעקב הצדיק — וזה שבחו. הערת פרושון בהקדמה ע' 329 שכנראה התנצרו היהודים למראית עין.

19. — Notes pour l'histoire d'Ethiopie. Le Règne de Lebna-Dengel... RS. I, 1893, pp. 277, 279; traduction pp. 283, 285/6.

וראה גם מס' 9,8.

פרק מן הכרוניקה החבשית, מלחמת לבן-דנגל באחמד גראן. מסופר על שבי גרעון ויהודית, כלת המלך. — הישראלים שבאמבא-נגשת נמכתו. לדעת פ. Basset הכונה למלכו חבש מכית שלמה, אך באמת הכונה לפלשים.

20. — Notes pour l'histoire d'Ethiopie. Le Règne de Galâde'wos (Claudius) ou Asuâf-Sagad. R. S. II, 1894, pp. 157, 158, 162; traduction pp. 263, 264, 266, 15,9,8 מס' 15,9,8

פרק מן הכרוניקה החבשית, על מלחמות המלך גלודוס נגד אחמד גראן; בו ידועות על חלק שרי הפלשים במלחמה. נוסח אחר מן הכרוניקה של Basset.

21. — Notes pour l'histoire d'Ethiopie. Règne de Susenyos ou Seltan-Sagad (1607-1632). R. S. v, 1897, pp. 77, 173/74, 176, 177; traduction pp. 183, 185, 186.

פרק מן הכרוניקה החבשית, נוסח אחר מזו של Basset. בה גם על מלחמת סוסניוס בפלשים. וראה גם מס' 8, 9, 14, 15.

Susneyos. 14 ראה מס'

Takia Hawaryat. 10 ראה מס'

ב. ספרות עברית עד שנת ת"ר.

אברהם בן יעקב באלוי הקראי. אגרת נר של שבת. ראה מס' 31, 40.

אברהם בן אליעזר הלוי. ראה מס' 26, 40, 49, 50.

22. אדרעי, משה. ספר שארית-ישראל והוא מעשה-ינסים. אמשטרדם תקס"ד. העתיק דברים מאגרת-ארחות-עולם לריא פריצול ומגילות-ארץ-ישראל לריג הלוי.

23. איזראילסאָהן, יעקב. ומכתבו העברי II 1911, 140/41 ע' 489. הערה על מאמר דון-יחיא מס' 36 שתשובת הרדב"ז מודפסת. וראה מס' 34, 162.

24. אייזנשטיין, י. ד. אוצר המסעות. ניו-יורק תרפ"ו (1926). מסעות ר' בנימין, ע' 15 וכו' ראה מס' 29; מכוב ר' פתחיה, ע' 46 וכו' ראה מס' 45; אגרת מסע לריא מפורארת, ע' 83 (שיבש) ראה מס' 27, 40, 52; ג' כתבי מסעות לריע מכרמנורא, ע' 106 וכו' ראה מס' 41, 57; אגרת הקודש (גלילות ארץ-ישראל), ע' 176 וכו' ראה מס' 32, 51.

25. אלדר הדני. ספור... נדפס בנוסחאות שונות ב, בית-הסדרש' לילינק;

ועיי א. אפשטיין, לחלן ס' 154; ועיי D. H. Müller. Die Recensionen u. Versionen des Eldad Had-Dani (Denkschriften d. K. u. K. Akad. d. Wiss. vol. 41, I) Wien 1892. ידעתי אין לו שייכות לפלשים, אך ראה ס' 51, 53.

25a. אליהו מפירארה. (אהבת ציון) ואגרת מסעו כתי' פאריס 1049 דף

קמ"ד. וכדפוס. ראה ס' 24, 27, 40 ונתרגם צרפתית על-ידי כרמולי, ראה מספר 52.

26. אסף, ש[מחה]. והערות קרית-ספר ח' תרצ"א-צ"ב ע' 134. ראה מספר

34, 40, 50. מוחה דברי אברהם הלוי (קרית ספר ש"ז, ע' 442) עם תשובת הרדב"ז.

27. אשכנז, אליעזר. דברי חכמים. סיף תרכ"ט. ע' ס"א-ס"ג: אגרת ר'

אליהו מפירארה. וראה ס' 24, 40, 52.

28. בלאך, שמשון הלוי. שבילי עולם חלק ב'. ספר כולל תכונת ארץ

אפריקא למשפחותיה לגויה... ואלקווא תקפ"ח. ונדפס פעמים רבות. ובהוצ' ווארשא תרס"ג, חלק א', דף ל"ה ע"א. על יסוד דברי רפפורט, ס' 48.

29. בנימין מטודילא. מסעות, הוצ' אשר, לונדון ת"ר, ע"ע צ"ה-צ"ז;

הוצ' אדלר, לונדון תרס"ז, ע"ע ס"א-ס"ב; הוצ' גרונאוט ואדלר, ע' 88. וראה

ס' 51 וגם J. Lelewel, Géographie du Moyen-Age, Bruxelles 1882 ואותו

המחבר כתוספתו Examen historique des voyages de B. de T. כסוף ספרו של

כרמולי Notice historique sur B. de T., Bruxelles 1852 pp. 29-30.

30. ברוך בן נרשון מאריצו. זכרון לבני ישראל, בתוך: ענוני שבתי

צבי לאהרן פריימאן. (קבץ חברה, מקיצי נרדמים החדשה, ש"ד) ברלין תרע"ג. ע' 64.

מוכיר משלחת מיהורי כוש אל שבתי צבי. אך הכונה ודאי להודו ולא לחבש, כי הם הביאו אתם כתבים מקיץ בגדר.

31. גורלאנד, ח"י. גנוי ישראל כמ"ט פימברורג, חוב' ג', ס"ט פימברורג

חתרכ"ז: אברהם באלי הקראי: אגרת נר של שבת, ע"ע 33-34, והערות בחלק

הרוסי, שם ע' 79 וכו' וראה מספר 40.

מנהג הדלקת הנר בשבת אצל הפלשים כאצל הקראים.

32. נרשון בן אליעזר הלוי יידלש מפראג. ספר גלילות ארץ-ישראל

(אגרת הקודש) לובלין שצ"ח; פיורדא תנ"א; אמשטירלדס, תס"ח; שם תפ"ג;

נכתב ונדפס תחלה ביורדיש; נתרגם לעברית ונדפס באמשטרדם תק"ט, ואחר כך

בשקלוב תקנ"א, ועוד. ונדפס בספר המסעות ל' ד. אייונשטין, ס' 24, ע"ע

176 וכו'. י. כן-צבי התחיל לפרסמו מחדש עם מבוא והערות ב, מורח ומעורב

כרך ח' תרי"ץ חוב' ד', ע' 209 וכו' — ונפסק באמצע עם הפסקת הירחון.

הספר הוא קומפילציה גרועה, שמרובים בה דברי ההכאי וההפלגה. וביניהם נזכרים היהודים השחורים היושבים בארץ החוב"ש. Borchardt, מספר 51, משתדל לאמץ את כל סגורו המופלג, לפי הידוע מן הפלשים. — הפרק הזה נעתק גם על-ידי משה אדרעי בשארית-ישראל (מעשה-הנסים) בשם ספר "דרך הישר" אמשטרדם תק"ט (שנת הדפסת אגרת הקודש!) דף כ"ז ע"א. — ספר זה נחרג גם ללשונות לועזיות, Baratier הידוע תרגמו לצרפתית. והועתקו דבריו ביהודית-גרמנית ותורגמו לגרמנית ע"י Bismmenger, מס' 108.

דוד מן האדומים. ראה מס' 55.

33. דוד י' זמרא. ספרי דברי דוד (ומפר הון יוסף) ע"י שאלות ותשובות על חלק אבן העזר בלבד... ליוורנו תקפ"ח. (בהסכמה נמצאת שנת "שפיר"). תשובה ה' דף א': שו"ת אם עבר מיהודי חבש דינו כעבר עברי. הרדב"ז רואה בהם יהודים מבני-דן, שמצוה לפרותם, אך הם כקראים משום שלא למדו ולפיכך לקדושיהם טיבקי לטיחש.

34. — שאלות ותשובות. ויניציא תק"ט (ועוד הרכה) ח"ד סי' רי"ט. ונעתק ע"י אפשטיין, מס' 154 ע' 189, וע"י דון-יחיא, מס' 36. חושב את הפלשים לבני דן, מבני צדוק ובייתום הנקראין קראין, נשאל בדבר הלכה, בענין פלשית שבוייה שילדה בן ליהודי במצרים. יודע על מלחמותיהם.

35. — שאלות ותשובות, ח"ג, תקנת-עגונות, סימן ה' וסימן ט', כהוצאת סרילקוב תקצ"ו ווארשה תרמ"ב. — החוכן הוא חזרה על תשובה רי"ט, מס' 34.

36. דון יחיא, בן-ציון, הרדב"ז ע"ד הפלשים. העברי II, 1911, 36, ע"ע 419-420. ראה מס' 23.

חושב "שגלה" את תשובת הרדב"ז, מס' 34, ומפרסמה. מסיק שהם קראים ואסור להשתדך אתם.

37. (ו[יזל], [נפתלי] ה[ירץ]). מגיד חדשות (נספח לאגרת ארחות קולם לרי"א פריצול ח"א דף ט"ז כ"ח) 1. ברלין תק"ן פרק י"א, דף כ"ג: 2. קאפוטס תקע"ג. הרושם שהוא מערבב יהודי חבש בחבשים, שגם אותם יחשב ליהודים.

זכות, אברהם. ספר יוחסין. ראה מס' 44.

יג"ל אברהם, (די-נאליקי). ראה מס' 40.

38. מנחם מן בן שלמה הלוי אמעלאנדער. ספר שארית ישראל הוא חלק שני מספר יוסיפון. נדפס ראשונה ביהודית-גרמנית, אמשטרדם תק"ג, ואחר פעמים רבות, וגם בעברית. פרק א', פרק כ"ח. — חוצ' אמשטרדם (2), חשיד ותריח"ו ע"ע 106-110, 112-113, 117-118. ונדפס גם בשם כתר-מלכות, פיורדא

תקכ"ז (פרק א' דף א' ע"ב; נ' ע"ב; פכ"ח ע"ו ע"א וב'). בפרק א' יעתיק את דברי ר' עקיב ע"פ אגרת ארחות עולם לר"א פריצול. בפרק כ"ה, כל דבריו הם העתקה מדברי Basnage בדבריו ימי ישראל חלק ח', פרק כ"ז אלא בהרחבה ושינוי הדברים הרגיס כדור הראובני. — בק' 118 טעה בגלל סגנונו העכור של Basnage (שם, סעיף י"ב) וכתוב שהיהודים באו מחבש למצרים. — אינו מזכיר את חמקור.

39. מנשה בן ישראל. ספר מקוה ישראל חברו... בלשון גוי הולנדיאה ועתה נעתק ללח"ק ע"י ר' אליקים בהר"ר יעקב שיף... — פרק ח'. אמשטרדם תנ"ח דף ל"ד ע"א-ע"ב.

משה מן האדומים. ראה סס' 55.

ישראל מירושלם. ראה סס' 40.

40. נאיבואיר, אברהם. קבוצים על עניני עשרת השבטים ובני משה. קבץ-על"י, שנה ד', תרמ"ח. ע' 24: כתב סר' אברהם הלוי מירושלם, שנת רפ"ח. ע' 25 וכו': טופס הכתב אשר שלח כמהר"ר ר' ישראל מירושלם לכמ' אברהם מפרושה, ע' 29. ע' 37: אגרת ר' אליהו מפרושה. ע' 45 וכו': זאת העתקה הכתב שבא מירושלם... מעין קול-קורא לעזרת יהודי חבש הנלחמים באויביהם. ע' 46 וכו': זה טופס הכתבים אשר שלחו לנו ראשי קהלות ארץ בני-קדם... נזכר בו דבר מלחמת היהודים במלך פרושטו יואני. ע' 50-51: טופס הכתב שבא מפרוסי על מלחמת היהודים בחבש. השפעת מקורות ספרותיים, ותאגרות הנזכרות לפני זה, וגם של ספור דוד הראובני. ע"ע (37-45) 39, 40, 41: קטע מתוך ס' "בית יער הלכנו" לאברהם יג"ל (די-נאליקי). וכל הציפסה. מתוך דברי חכם גייאונרפו אחר מבני בלי שם מועתקה בשינויים קלים מתוך מאור-העינים לר"ע מן האדומים (ראה סס' 42). וכאן גם דברי הבאי, שאינם שייכים לענין. ע' 61-62: קטע מתוך אגרת נר-של-שבת לאברהם באלו תקראי (וראה סס' 31), ופרטים בדבר המחבר ראה Neubauer, Aus der Petersburger Bibliothek. Leipzig 1866, pp. 65-69. ושם שטות אחרים לגמרי!

41. עובדיה מברטנורא. מסע לארץ-ישראל. בדל"ן תרפ"ב ע"ע 41-42, 51-52. וראה גם סס' 24, 57, 154.

42. עזריה מן האדומים. ספר מאור עינים. ח"ג: אמרי כינה; מאמר א', פריג. מנמובה של"ד דף ע"א: מזכיר שני חכמים נוצריים הכותבים על קיום יהודים בחבש, שהוא חושבם לבני עשרת השבטים. מכאן העתיק אברהם יג"ל (סס' 40).

43. עקריש, יצחק י'. קול מבשר... קושטא שליז, נדפס הרבה פעמים,

ונתקן בספרו של קוקובצוב, מס' 58 ותורגם שם לרוסית.
בהקדמה. קול מבשר נדפס עם אחרים מחבורי הקטנים של י' עקריש בסוף אגרת
ארחות עולם לר"א פריצול, ופעמים שהדברים מובאים בשם — כמה ידיעות מפי השמועה
ומפי עדים על יהודי חבש ומלחמותיהם.

פריימאנץ, אהרן. עניני שבתי צבי. ראה מס' 30.

44. פריצול, אברהם. אגרת ארחות עולם פרק כ"ה, דפוס אוסיבך ת"פ,

כ"ט ע"א, ידיעות מפי הגזירים החבשיים ברומא. הדברים מובאים בשם ספר יוחסין לר"א
זכות, כי המדפיסים צרפו קטע זה בסוף ספר יוחסין.

45. [פתחיה מרגנשבורג]. סבוב העולם. Tour du Monde ou
voyages du Rabbīn Péthachia de Ratisbonne par M. E[liacin]
Carmoly. Paris mccccxxxi (Extr. du J. A.) p. 34-35.

46. קאשטרו, יוסף. ספר מוהריק"ש הנקרא ערך לחם... קושטאניא תכ"ח.

יורה דעה סימן קנ"ט, שאנו מצווין לפרות את היהודים החבשיים ולהחיותם, על אף
נהגם כקראים, כי משבט דן הם ולא למדו מצדוק ובייתום — מצטט את הדברי, אך שונה
ממנו בהערכתם. סימן רס"ז (דף מת.) — שאינם צריכים גם שחרור, ומפני ספק נזהגים לכתוב
להם, ולפי זה צריכין סבילה ולא נהגו כך. העירני עליו הר"ש אסף.

47. קשטרו, יעקב. ספר אחלי יעקב... ליוורנו תקמ"ג. — תשובה י"א,

(דף ט"ו:). מביא מעשה שהיה והוא לפי תשובת הרדב"ז, מס' 34.

48. רמפורט, ש. י. על דבר יהודים חפשים הנמצאים בארץ ערב

ובארץ כוש עוד היום, ואשר נמצאו שם כבר לפני ואחרי גלות ישראל עוד כמה
מאות שנה. בכורי העתים, תקפ"ז, ע"ע 51-77.

ע"ד יהודים בחיבר וכו', וע"א החכשים שהם יהודים גמורים עד פרומנזוס, וכו',
ע' 68 על הפלשים (אולי כהיותם יהודים מפלשתים (א"י), כמקום מס' 198. ויהוי אלדד
הדני ודוד הראובני, (ומכאן גם לקח מ"א גינצבורג מס' 157).

49. שלום, גרשם. המקובל ר'. אברהם בן אליעזר הלוי. קרית-ספר, ש"ב

ע"ע (101-141) 137-138.

קטע על אדות הפלשים ועל מרדם במלך חבש, כקיום נבואת נחמן — מתוך פירושו
לנבואת זו.

50. — פרקים סתולדות ספרות הקבלה נספחות א. אגרת מר'

אברהם הלוי משנת רפ"ה על הפלאשה. קרית-ספר, ש"י, ע"ע 442-443 (וכו')
ורמזיה שם ע' 161. ע"פ כתי' אוכספורד 1743.

על הנבואה לגאולה בשנת הרי"א, שנתקיימה במלחמה שבין מלכי אלחביש והיהודים,
שנגפו אותה שנה לפני אויביהם — אותו הדבר נמצא גם ב, אגרת סוד הגאולה לר' אברהם

הלו, כתב פארוס 454/2 דף יד ע"ב, וברמיזה ב"לוח כוון חשניס", שם דף י"ח ע"א.

51. Borchardt, P. Die Falaschajuden in Abessinien im Mittelalter. Anthropos, Wien, vol. XVIII—XIX, 1923-24 pp. 258-266.
להראות שאלהם התכונו אלרד הדני ורי"ב סטודיא ובעל אגרת הקדש, שכל ידיעותיו נכונות. (אך ידיעותיו הגיאוגרפיות של בורכרדט מוטעות). וראה מס' 25, 29, 32.
— Rec. Meinhof, Carl. Afrikanische Religionen 1923-1929. AR XXVIII, 3/4 p. 316.

52. Carmoly, E[liacin]. Itinéraires de la Terre Sainte: Elias de Férare pp. 334-335, p. 350 note 67.
התרגום משובש. וראה מס' 24, 27, 40.

53. Contì Rossini, Carlo. Leggende geografiche giudaiche del IX e secolo (Il Sepher Eldad). Boll. de la Soc. Geogr. Ital. Roma, 1925, fasc. I-IV, 51, 25, וראה מס' 25.

54. — Piccolistudi ethiopici. I. L'itinerario di Beniamino da Tudela et l'Ethiopia. Z. f. Assyriol. vol. 27, 1912 p. 358-365.
וראה מס' 29

Elias de Férare. 52 ראה מס'

55. Kaufmann, David. A letter by Moses di Rossi from Palestine, dated 1535. JQR, vol. IX (1897) pp. 491-499.

כולל אגרת דוד מן האדומים מציונה בצפת, אל בני משפחתו.
מוסר מס' השמועה על אדות "יהודי חיבאר", ולדעת קופמאן כוננו ליהודי חבש.
לדירי המקום הגדול הוא כהודו. — משום פעות שאינה מובנת לי קורא לו קופמן משה.
בשעה שהוא חותם דוד, ומוכיח במכתבו את נכדו ששמו משה.

56. Menasseh Ben Israel. Mission to Oliver Cromwell. Being a reprint of the Pamphlets published... 1649-1656, Edited by Lucien Wolf. London [1901] p. 40, 42, 156.

57. Neubauer, Adolph. Zwei Reisebriefe des R. Obadjah von Bartenora. JJGL vol. III. 43 וראה מס' 43

Гурляндъ, X. I. 40 ראה מס' 31

58. Коковцов, П[авель] К[онстантинович]. Еврейско хазарская переписка в X веке. Ленинград 1932. 42 וראה מס' 42
העתק הקדמת יצחק בן עקיבא ל"קול מבשר" (עמ' 7-1) עם הרגום לרוסית (ע"ע
Rec. 50—51) והערות. א. ז. קרית ספר, שנה י' ספר ד' ע"ע 448—455.

(המשך יבוא)

טעות קורא בכ"י, הלכות גדולות.

הרב הירשסוויטער ז"ל קודם שהו"ל את הה"ג על פי הכ"י 142 של ספרות הוסיקון, הודיע על טיב הכ"י ועל ערכו בהוספה המדעית לדפוס של בית המדרש לרבנים בברלין שנת תרס"ו (1885-86). בעמוד ד' הוא בא לדבר על הצד החיצוני של הכ"י ואלה דבריו (תרגומתי מגרמנית): „בסוף עוד כמה דברים על העמוד האחרון של הכ"י המכיל שמות בעליו, שם המוכר ומקום מגוריו. וזה לשונו: „אני יצחק הצעיר ברבי שאול וצוקל מעיר פירא (Ferrara) היושבת על נהר פארו (1) (Po) אשר היא נחשבת מלונברדיא (Lombardia) קניתי אילו (אלו) הלכות (הלכות) גדולות הנה בעיר מצרים (Meziers)* מאת מרינו כוכב הדיון המשכיל בעיר אלקהרא (Cairo) וקרובה למצרים חצי (??) פרסאות כל"ת (sic) קניאם (?) באלקהרא וסירגולם (?) נעשה במצרים על יד ה... אדונינו ומורינו א... נו חת... בפתרון החידות האלה השתדל מאד עבורי ידידי הנכבד ה' איזידור לָב שהואיל בשבוע לפנות בשאלה בנדון זה לועד האליאנס אינז'ל'רס בקהיר, אבל התשובה שקבל ושססר לי בשבוע, היתה מוטעית. אבל תמתי לראות. כשהכ"י הנ"ל בא לירי, שכל הפרחות היו לשוא כי אין בכלל חידות וקשים. הכתב הוא אמנם טעם ממושמש אבל יכולים עוד לקרוא בברור את הדברים: „מאת רבינו וסירגולם כוכב הדיון המשכיל בעיר אלקהרא וקרובה למצרים חצי פרסאות (2). תכלית קניינם (3) באלקהרא וסירגולם (3) נעשה במצרים על יד ה' (4) אדונינו ומורינו... את השאר אי אפשר לקרוא. כונת הדברים היא ברורה למדי. קניין הכ"י וסירגולם, או שרפוסו, לא נעשו במקום אחר. הירשסוויטער, שלא ראה את הכ"י עצמו, אלא עבד אותו עפ"י העתקת הר"ר רפאל נתן רבינוביץ (5), בא לירי ההשערה שהמלה המדומה „כלית" היא ממוצא ערבי, ע"י הנקודות הנמצאות מלמעלה לאותיות. (נקודות אלו נמצאות ממעל כל המלים)... וע"י שקשה להבדיל בן ס' וס', בא לירי הקריאה סירגולם מצרים (6) וקניאם.

אגב אורחא רוצה אני להעיר כי בנתיקן נמצא עוד כ"י שלם מהה"ג. הקובץ 136, שאותו רשם אספני בתור הלכות הרי"ף הנהו החלק השני של הה"ג. ובקובץ 403, שאותו רשם בתור „הלכות" סתם הנהו כפי שהערני ידידי ד"ר א. ח. פרימן, החלק א'. עד כמה שהשויתי את כה"י הנ"ל עם הכ"י שאותו הו"ל הירשסוויטער, אפשר להגיד כי אינם ה"ג של אספניה אלא הה"ג שלנו. אפרים אורבך.

(1) כתוב באמת פארו. (2) הקו של ה' נפסק בכ"י וה' של המלה הגאה סמוכה מאוד וע"י זה נתהוה, הקריאה פרסאות. (3) של הה"ג. (4) התלמוד. (5) הדבר הוא באמת פלא, כי ידוע הוא עד כמה הרה"ג הזה היה בקי ומנוסה בקריאת כה"י. (6) כמובן שלעיר Meziers אין כאן שום שחר. מצרים זאת היא פוססט. (ע"י E. J. ערך Cairo) מעניינים הם הדברים. בעיר אלקהרא וקרובה למצרים. הערה זו נכתבה איפוא בזמן שהעיר הידועה והחשובה ביותר היתה פוססט-מצרים, או שהשם „אלקהרא" לא היה ידוע עוד. * [ע"י דברי הירשסוויטער בסוף הוצאת הלכות גדולות. — המערכת].

ספרות ליובל הרמב"ם

ספרים שיצאו-לאור בקשר למלאת שמונה מאות שנה להולדת הרמב"ם נרשמו בחוברת זו מסי' 380, 382, 383, 387, 388, 397, 458, 574, 581, 582, 583, 640. שאר הספרים ירשמו בחוברות הבאות.

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS	p. 135

BIBLIOGRAPHY:

Palestinian publications.	141
I. Periodicals: 141; II. Yearbooks and collections: 142;	
III. Books and pamphlets: 146.	
Hebraica and Judaica	163
I. Periodicals: 163; II. Yearbooks and collections: 165;	
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 167; IV. Biblical studies: 168; V. New Testament: 172; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic literature: 173; VII. Jewish philosophy and religion: 176;	
VIII. Cabalah and Hassidism: 180; IX. Liturgy, ritual, sermons: 181; X. History and related subjects: 183; XI. The Jews of today: 189; XII. Zionism and Palestine: 194; XIII. Ethnography, folklore, art: 208; XIV. Philology: 212; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 213; XVII. Yiddish belles-lettres: 213; XVII*. Judeo-Spanish literature: 217; XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes: 218; XIX. Juvenile literature: 221; XX. Education and teaching: 222; XXI. Text-books: 225; XXII. Hebrew books on non-Jewish subjects: 226; XXIII. Miscellanea: 228.	

REVIEWS:

By: H. ROSENBERG: 146; S. EISENSTADT: 171; J. FRIES-HOREB: 174	
B. SCHOCHETMANN: 184, 188; B. MAISLER: 203; S. D. F. GOITEIN: 207;	
A. YAARI: 208; J. GUTMANN: 226.	
E. MÜLLER: Saul Chajes (Obituary)	229

STUDIES:

I. RIVKIND: Literature on the Passover Haggada	230
A. YAARI: Miscellaneous bibliographical notes.	
II. Hebrew printing at Laszczow. 12. Old rules of Yiddish spelling	238
I. HEILPRIN: On the relation of the Councils of Poland and Lithuania to the Hebrew book ...	250
A. Z. AESCOLI: The Falashas; a bibliography ...	254

NOTES:

E. URBACH: A misreading in a manuscript of Halakot gedolot	266
Maimonides literature	266

KIRJATH SEPHER

QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

TWELFTH YEAR. NUMBER TWO.

JERUSALEM, JULY, 1935

Jerusalem, P. O. B. 1047

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה שתיים-עשרה, ג.

ירושלים, תשרי, תרצ"ו

כתבת המערכת: ירושלים, ת. ד. 1047

חברה להוצאת ספרים על-יד האוניברסיטה העברית

התכנ

ק

271 ידיעות בות הספרים
ביבליוגרפיה:

275 דפוס ארץ ישראל

א. ספרות עתית 275; ב. קבצים ומאספים 275; ג. ספרים וחברות 278.
306 הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 306; ב. קבצים ומאספים 308; ג. ביבליוגרפיה ותולדות
חכמת ישראל 311; ד. מדע המקרא 314; ה. ברית חדשה 319;
ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 320; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 322;
ח. קבלה וחסידות 325; ט. תפלה ועבודה, דרשות 326; י. היסטוריה
והמדינה הקדומים 328; יא. עם ישראל בהווה 334; יב. ציונות
וידעית איז 338; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 348; יד. בלשנות 351;
טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 352; טז. ספרות יפה עברית
חדשה 352; יז. ספרות יפה יודית 353; יח. ספרות יפה לעזות
על נושאים יהודיים 355; יט. ספרות הנוער 356; כ. חנוך והוראה
357; כא. ספרות למוד 358; כב. ספרות מדע כללית בעברית 359.

בקרית:

ה. פיק: י. בן צבי, ספר השמרונים
י. פרס: ח. בר דומא, חננב
ח. ש. גיוריוזען: צ. גרץ, הרמב"ם ודורו
מ. ברסלבסקי: ז. וילנאי, מדרוך ארץ-ישראל
י. אפשטיין: ח. א. זומא, דרכי הלמוד של התנ"ך
ג. אלון: מ. ד. ווילובין, ישיבת סומפריה
א. יערי: א. ריגר, אוצר מלות היסוד של הלשון העברית
ב. שוחטמן: אלגעמיינע ענציקלאפדיע, כאנד 1.
ב. שוחטמן: I. Schapiro, אוצר הרגומים עברים בספרות הגרמנית
מ. זולאי: G. Ormann, Das Sündenbekenntnis des Ver-
söhnungstages
פ. י. בער: C. Roth, A. life of Menasseh ben Israel
ב. שוחטמן: A. Bein, Theodor Herzl; Biographie
א. ל. סוקניק: Rome. Pontificium institutum biblicum.
346 Teleilat Ghassul
מ. נרקיס: E. T. Dewald, The illustrations of the Utrecht
348 psalter
מ. נרקיס: M. Goldstein & K. Dresdner, Kultura i sztuka etc.

מאמרים וחקירות:

י. רובקין: ספרות ההגדה של פסח (מק)
א. א. פינקלשטיין: ר' ישועה ב"ר יוסף הלוי ופירושו לביק
א. ז. אשכנזי: הפלשים, ביבליוגרפיה (חמשך)
א. יערי: לקוטים ביבליוגרפיים: יג. הוצאות המחזה גדולת דוד
ומלכות שאול

מגנזי בית-הספרים:

ה. שירמן: אסף פיוטים מתורקיה בספריה הלאומית

הערות:

י. זנה: הערה (על חידושי הרשב"א לשבועות, לבוב תקמ"ה)
ש. ח. קוק: משה או דוד מן האדומים?
ספרות ליובל הרמב"ם
תקני-טעויות

ידיעות בית-הספרים

(תמוז-אלול תרצ"ה)

מינויו של פרופ. ג. ניל למנהל בית-הספרים.

כפי שכבר הודענו בחוברת הקודמת התפטר ד"ר ברגמן מהנהלת בית-הספרים. הנהלת האוניברסיטה העברית מינתה במקומו את פרופ. ג'וזף הולד ניל שהוא סענה מנהל בית-הספרים ופרופסור במכון למדעי-המזרח. פרופ. ניל, שהוא עתה בן 53, עבד למעלה מעשרים וחמש שנים בספרית-המדינה הפרוסית בכרלין, ומשנת 1918 ואילך היה אחד המנהלים של הספריה. החל מ-1931 ואילך שימש בכהונת פרופסור-מנהלנין לבלשנות שמית באוניברסיטה של פרנקפורט ע"נ מין. פרופ. ניל כבר התחיל בעבודתו.

שארית עזבונו של ד"ר לואיס גרוסמן ז"ל.

בחדש-הולדתו של מר ולטר רוטמן, מנהל ספרית, הוכרו יוניון קולג' נתקבלה עתה בירושלים שארית עזבונו של הרב ד"ר לואיס גרוסמן ז"ל. (על העזבון בכלל עיין ק"ס שנה ו' ע' 3). גם חלק זה של העזבון קלל מספר רב מאד של ספרי פרדנטיה ופילוסופיה חשובים. המשלוח נתאפשר הודות לנדבתו של ד"ר צירלס ד. ארון מסינסינטי.

תוספת למתנת מרקוס ס. פצ'היקר ז"ל.

עם עזבון גרוסמן נתקבלה גם תוספת למתנת מרקוס ס. פצ'היקר ז"ל שנרב בשעתו אסף של שבקת אלפים ספרים עבריים ויווהיסטוריים לבית-הספרים, וביניהם ספרים יקרי-מציאות. (עיין ק"ס שנה ה' ע' 3). התוספת כוללת בעיקר ספרים עבריים, וביניהם יש להזכיר ביחוד 20 מסכתות מהתלמוד הבבלי שנרפס אצל בומבירג בווינציאה, דפוס ראשון ושני.

מתנות כתבי-יד.

מר ויקטור מאיר (אתונה) שלח לבית-הספרים כתב-יד של, מכילתא דרבי ישמעאל העתקת כ"ז מינכן, עם הנהרות ופירושים מדי אביו הרב ר' יהודה מאיר.

ד"ר ל. ס. פֶּנְרוֹז (קולצ'מטר, אנגליה) שעל מתנתו העשירה הכוללת כתבי-יד אוריינטליים רבים כבר הודענו (עין ק"ם שנה זו ע' 2) חזר ושלח קתה 7 מגילות שונות, מהם שש מגילות כושיות בכ"י ואחת נדפסת בארמנית. הגב' ססיל סבאג'סון מפיירורי שלחה לבית-הספרים את יומנו של סיר משה מונטיפיורי בימי מסעו השלישי לא"י בשנת 1855, כתוב בעצם כתב-ידו (בצרוף העתקה במכונת-כתיבה). היום כולל כמה ענינים שלא נכללו בספר-הזכרונות הנדפסים של מונטיפיורי שנדפסו ע"י מזכירו ד"ר אליעזר הלוי בשנת 1890.

ע"י מניף חברת דורשי האוניברסיטה בסטניסלבוב (פולין קמין) נתקבלו בבית-הספרים שלשה כ"י אלה: (א) פירוש על אנדות התלמוד, מתנת מר ליב צווייג. (ב) ס', נקמת ישראל והוא תרגום עברי של הס' Israel vengé המיוחס ליצחק אורובי די קאשטרו. (ג) כ"י בקבלה. שני האחרונים מתנת הרב בנימין שמרלר. בהשתדלותו של מר מ. ד. גאון קבלנו מאת חתנו של הרב ר' ברוך בן יצחק מטראני תשעה כ"י עבריים שונים.

מתנת סיר רוברט מונד.

סיר רוברט מונד (לונדון) המתענין מאד במחלקה האנטיקווארית של בית-הספרים ובכבר העשיר את האסף הזה בספרים חשובים (עין ק"ם שנה זו ע' 135) חזר ושלח קתה שורה של ספרים חשובים בעניני הקירט מצרים, עתיקותיה ולשונה.

מתנת פרופ. צבי בד.

בהשתדלות חברת דורשי האוניברסיטה, מניף לבוב, נתקבלה בירושלים מתנתו של פרופ. צבי בד מלבוב. האסף כולל למעלה מ 200 ספרים, כולם בפילוסופיה ובמתימטיקה, ביניהם חוצאות ראשונות של ספרי קנט וחוצאות קדומות של ספרי פילוסופים אחרים.

מחלקת ספרי-הרפואה ע"ש ד"ר י. ירחע.

בהשתדלותו של ד"ר י. ירחע (שמוקדולם) הושג בין ידידי בית-הספרים בארצות סקנדינביה הסכום הדרוש לחתימה על שורה של כתבי-עת חשובים במקצועות-רפואה שונים הוצאים-לאור בסקנדינביה. כמדין הושלמו הכרכים הקודמים של כתבי-העת הללו.

פרופ. א. תומסון (קופנהגן) שלח ע"י ועד ידידי בית-הספרים ברניה שורה של כרכי העתון Acta Pathologica et Microbiologica Scand.

ד"ר יוליוס ירחע (ניו-יורק), שעל שמו נקראת מחלקה זו, חזר ושלח שורה של ספרים וכתבי-עת חדשים במקצועות-רפואה שונים, והשתדל אצל אחרים לטובת המחלקה.

פרופ. ד"ר סכם אינהורן (ניו-יורק), המומחה המפורסם למחלות פנימיות, שלח לבית-הספרים את כל חיבוריו. המשלוח כולל 8 ספרים ו 330 הדפסות מיוחדות וחוברות.

ד"ר לואיס פרידמן שלח ספרי-רפואה עתיקים אחדים שהם יקרי-מציאות.

מתנות שונות.

מר פ. גוגנהיים (ברלין) שלח ספרים שונים במדעי-המבט. — הרב שלמה גולדמן (שיקגו) שלח ספרי-כלשנות שונים. — ד"ר ו. דניאל (פיאטרא) שלח 8 ספרים עבריים, ישנים וחדשים. — ד"ר ד. ווסמן (תל-אביב) נדב ספרי-כלכלה שונים. — בהשתדלותה של חגבי מ. יודין (ניו-יורק) קבלנו כל כרכי "האנציקלופדיה למדעי החברה" באנגלית. הכרך האחרון נתקבל זה עתה. — ד"ר פני סאיר (קופנהגן) אפשר ע"י נדבת-כסף לעד ידיו בית-הספרים בדניה לרכוש ספרים חשובים שנדרשו ע"י בית-הספרים. — מר א. מ. פרידמן (ניו-יורק), הידיד הנאמן לבית-הספרים, שלח שורה של ספרים אנגליים שיצאו לאור בשנים האחרונות על רוסיה הסובייטית, וגם כרכי כתבי-עת בכלכלה. — ד"ר נתן קורן (וינה) שלח ספרי פדגוגיה שונים. — חברת תומס י. קרוזל (ניו-יורק) נדבה ספרי-מוסיקה חדשים. — מר א. רוסי (ניו-יורק) המשתדל בהשלמת אסף ספרי-התיאטרון שבבית הספרים, הביא לנו בבקרו את בית-הספרים, ספרים מענינים לתולדות התיאטרון.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים.

בחדשים האחרונים נדבו למחלקה זו (אסף אברהם שברון): מר זלמן אפשטיין (ת"א): סכת הסופר והעסקן ר' יוסף חיים דורוויקא; ביטחם במברגר ונהרמן (ירושלים): סכת הקומפוזיטור שמואל נאויסבורג ("זמירות ישראל"); חגבי יוכבד גולסקי (ת"א): תמונת ר' יוחנן מרחמיסטרובקה; מר יוסף גנבר (ע"י הרב ש. מ. נכס, לוס-אנג'לוס): אוטוגרפים של הסופר והמזל שאלתיאל א. גרבר, של הסופר הרוסני וסוכר היק"א אליהו שניצלד ואחרים; מר א. דרויאנוב, (ת"א): סכת החובב-ציון והנשיא הראשון של "בני-ברית" בגרמניה זיגמונד זיסל; ד"ר ק. וילהלם (ירושלים): כתבים של החוקרים בחכמת היהדות הרב לוי תרצלד והרב נתן פורגס; הרב ר' משה

נפס (ברודי): תמונת ר' אלעזר בן שמואל (מעשה רוקח) ותמונת יעקב ורבר
מברודי, מו"ל, עברי אנכי; מר מ. יבזרוב (חיפה): מכתב ותמונה של
אביו המטיף הציוני יהודה צבי יבזרוב; ד"ר הלל יפה (חיפה): מכתבים
של הפיסיוולוג פרופ' מוריץ שיק, גיניכה, ושל הפרופ' למחלות העין ליאונרד
הירשמן, תרקוב; מר ישראל כהן (לונדון): מכתב פאול נתן; פרופ' ר. כהן
(קניגסברג-ירושלים): תמונות אישים שונים, ביניהם אברהם פורטר, התוכן
אברהם שטרן, הרב מפיוורא בנוסין זאב המבורג ועוד; פרופ' יעקב ב. לאוטרבך
(ירושלים): ציור מכתבים מאת מלומדים ותוקרים בחכמת היהדות, ביניהם
גוסהרד (אלעזר) דויטש, צבי מלטר, ישראל דוידזון, קאופמן קולר, צבי פריץ
חיות, דוד הופמן, ישראל אברהםס, לוודיג בלאו, יחזקאל בנט ועוד וציור תמונות
של סופרים עברים ויודיים; דר' א. מיכלשטטר (פרנקפורט): מכתב
אברהם חי רגיו, אבי ישיר; מר שמשון מלצר (חי"א): פתק של אנסקי
לועד העזרה במלומטה (גליציה); הגב' הלנה קלכיוור (הנריכסהולם, דניה):
תמונת הקומפוזיטור זק אופנבך; גב' דר' פלויס (ברלין, עיר גב' הלנה
קלכיוור, הנריכסהולם): תמונה ואוטוגרף של אביה הפסיקאי פרופ' אמיל גבריאל
נרבורג; פרופ' הרי פרידננץ (בלטימור): תמונות הרופא אפרים בונס, חוקר
תורת הכריאות מילטון יוסף רוזנאו וחוקר הדגים מרדכי אלעזר בלוד; הרב
אברהם שנירץ (שאלא): מכתבים מרבנים חשובים, ביניהם מאת ר' הלל
ליכטנשטיין מקולומביה ור' שמואל רוזנברג מאינצדורף. — לאספ זה נכנסו גם
האוטוגרפים של חוקר מחלות העור פרופ' הינריך אוישפיץ, וינה, של חוקר
הכלכלה יוסף מ. גולדשטיין, מוסקבה, של המקובל והתלמודי מחכמי הקלאוז
מברודי ר' חיים צנור, של מיסר בתי כל"כו. אוסקר מייץ, של רבן התעשיה
הפחמית והכימית פריץ ויקטור פון פרידלנדר-פולר ותמונת לוודיג קרנה.

יצחק לייב גולדברג ז"ל.

עם חתימת ה"רדיונות" הגיעה השמועה על פטירת יצחק לייב גולדברג ז"ל.
המנוח שהיה עסקן נאמן ומסור בכל לבו לתנועת התחיה טראשיתת
הרבת לעשות גם לבית-הספרים. חקרעק שעליה הוקם בנין בית-הספרים על הר-
הצופים נרכשה ע"י הקרן הקימת לישראל בנרבתו, כשם שרכש את הקרקעות
והבנינים הראשונים לאוניברסיטה העברית בכלל. כמורכב העניק פפרים וכתבים
בכל עת למוסדנו ושמר לו חסדו כל הימים. תנצבת.

ביבליוגרפיה*

דפוס א"י.

א. ספרות עתית.

877. אורים; חוברות לשאלות חינוך והוראה; יוצאות ע"י, המרכז לחינוך. (תל-אביב, דפוס אחדות), תרצ"ה. 17 : 24.

מהמעטפת. — בראש השער: הסתדרות העובדים הכללית בארץ ישראל. חכמות ההופעה לא גזכרה. העורך האחראי: ב(רל) כצנלסון. — חוב' א' יצאה בניסן. מהתוכן של חוב' א': ש. יבנאלי: מעמדנו בעיר. — מ. א. ביגל: העבודה הגופנית כיסוד לחנוך חברתי. — א. גולומב: ביה"ס על פרשת דרכים. — י. הלפרין: העבודה בשתי כחות. — י. בודניק: ארגון חברת ילדים. — י. אָרליך: הילד בספרות.

878. יהודה הצעיר; חוברות לילדים. הוצאת יהודה הצעיר מחלקת הילדים של יהודה חברה לאחריות ולכטחון בק"ם. חוברת א. ירושלים, (דפוס מרכז), תרצ"ה. 17 : 24. חוב' א' יצאה בסבת.

879. העולה; בטאונה של התאחדות עולי פולין בארץ ישראל. (תל-אביב), דפוס ארץ, תרצ"ה. 23 : 30.

דוֹשְׁבוֹעוֹן — חכרי המערכת: שבתי ויס. מ. י. סרייד, קלינצלר. — גל' א-ב יצא בניסן.
880. Святая земля; ежемѣсячное издание Русской духовной миссии въ Иерусалимѣ. (Иерусалимъ), (printed at the Syrian orphanage press), 1934. 17:24. העורך: Игумѣнь Антоній.
בראש השער שעל המעטפת: Sviataia Zemlia. — The Holy Land. חוב' א' יצאה באוגוסט.

ב. קבצים ומאספים.

881. הבחרות הסוציאליסטיות העברית בא"י. קבץ דברי חכרים; לקראת המועצה הארצית החמישית. ירושלים, [1934?]. 34 ק. 22 : 28.
מהמעטפת. — הקטגורף מכתב מכונה כד אחד של הדפים.

(*) הביבליוגרפיה הזאת מציגת את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך. —
המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

882. גריבסקי, פנחס בן צבי [P. Grajewsky]. מלחמת היהודים
בסיוון משנת תקפ"ד—1824 לספירתם עד היום הזה—בהוספת פרק ההיסטורי
"כרם אברהם" משנת תרי"ב. ירושלים, הועדה למלחמה בחנוך הור, של הסתדרות
מרכז בארץ ישראל, דפוס צוקרמן, תרצ"ה. 1681 ע. 17 : 24.

בראש השער: מגזי ירושלים. פנחס בן צבי גראייבסקי. — קבץ מאמרים ורשימות.
883. הושע נא; חוברת להתול וברוחה בערכות אמיר ושמואליק, סוכות
תרצ"ד. מהדורא שניה. (ירושלים, דפוס יהודה וירושלים), תרצ"ד. 8 ע, ציורים. 23 : 31.
מהדורה א' ראה ק. ס. שנה י"א ע' 148.

884. ההסכם; חוברת לחוק והתול מוקדשת להסכם השלום. חוברת
חד-פעמית בערכות ש. ה. צביאלי. תל-אביב, (דפוס המזום), שבט תרצ"ה. 161 ע,
ציורים. 19 : 28.

885. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הסתדרות הפקידים.
פנקס לעניני הפקידים. תל-אביב, הועד המרכזי של הסתדרות הפקידים העברים
בא"י שבהסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י, (דפוס אחרות), 1935.
20 ע. 15 : 23. "הוצאה חד-פעמית. האחראי: ו[לטר] פריוס [צ"ל פרויס].
יצא באפריל.

886. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הועדה המשתפת
של חבר הקבוצות, הקבוץ המאחד, וקבוצי השומר הצעיר. לשאלות
הטיפול והחינוך המשותפים. (תל אביב, דפוס אחרות, תרצ"ד). 48 ע. 17 : 24.
ביבליוגרפיה מאת מ[רדכי] ק[ושניר] ע' [3-2] של המעטפת. מאמרים ורשימות
מאת גי. ריכטר, הלבין, אונגר, י. בודניק, רבקה.

887. הסתדרות העובדים העברים הכללית. מרכז לנער. לבנות
ולנסע; לקוטים לחמשה-עשר, בשבט. תל-אביב, הוצאת המרכז לנוער של
הסתדרות העובדים בא"י, (דפוס אחרות), תרצ"ה. 46, [21] ע. 17 : 11.
"ספרית ש"י חוברת ו'.

888. הסתדרות העובדים העברים הכללית. מרכז לנער. לחנכה;
לקוטים. תל-אביב, (דפוס אחרות), תרצ"ה. 62, [11] ע. 17 : 11. "ספרית ש"י חוברת ה'.

889. לפני ההכרעה; (על הסכם העבודה בין בן גוריון וזיבוטנסקי).
המ"ל: קבוצת חברים בהסתדרות. תל אביב, (דפוס יבנה), [תרצ"ה]. 7, [11] ע.
17 : 25. האחראי: י. נהוראי.

890. מכביה תרצ"ה. ספר המכביה; הוצאת הסתדרות מכבי העולמית.
העורך הספרותי מרדכי עובדיהו, חברי המערכת יהושע אלון, זליו רוסצקי.

תל אביב, (דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"ה. 142 ע', [1] דף, פורטרטים, חסונות. 31 : 23. את הקודם ראה ק. ס. שנה ט' ע' 420.

891. מנחה לדוד ; קובץ מאמרים בחכמת ישראל, מוגש ליוסף השכנים של החכם ר' דוד גלין סאת חבריו ידידיו ומכבדיו. יצא לאור ע"י ועד היוכל. ירושלים, המסחר בידו הוצאת ר. פס, (דפוס ווייס), [תרצ"ה]. XV, 255 ע', פורטרט. 17 : 25. התוכן: ש. אסף: מגזי בית הספרים בירושלים. — י. ג. אפשטיין: כפנתא. כפנתא. — ש. בארון: לתולדות יהודי גרמניה בא"י. — פ. י. בער: שרידים ממשוררי קשטיליה במאה ה'ד. — ח. בראדי: שירי אמונות. — א. י. כנר: מפרשת מסעותי בסוריה, בבל ואשור. — ח. א. גינזברג: לתולדות מאמרי הספורות המודר. — י. דודון: שתי תוכחות לר' אברהם בן חלפון. — ב. צ. דינבורג: עלייתו של רבי יהודה הלוי לארץ ישראל. — מ. הק: כתבי ר' דוד גלין (חומר ביבליוגרפי). — מ. זיידל: מקבילות בספר ישעיה וספר תהלים. — ג. ה. טורטשינר: דרישה אל המתים בתקופת המקרא. — ח. קלון: דברי לשון בדפוסים ישנים. — מ. צ. קנל: לתולדות מסירת המקרא. — שלשה ספרים שנמצאו בעזרה. — ש. י. עגנון: ההדלקה. — ש. י. פייגין: נשואי אשה ואמתה בתקופת שושלת בבל הראשונה. — י. קרס: לתולדות האסור על בתי הספר בירושלים. — ב. קלאר: עוללות משירי בן גבירול. — י. קלוזנר: שמוש מוטעה במלות מקראיות ותלמודיות. — ש. קליין: ר' שמעון ספרא דטרבנת. — י. י. ריבלין: צואת מחמד לעלי בן אבי טאלב. — מ. שובב: כתבת בית הכנסת שבציפורי.

892. הפועל, התאחדות לתרבות גופנית בא"י. ידיעות טשלתות הפועל, כגולה, כדרך לאלימפיאדה של הפועלים בפראג שנערכה בימים 5-8 ביולי ש. ז, ומכתבי החברים: ברוך בג, ואריה בן גד. לוקט מיומני הקבוצות ומכתבי החברים והוצא ע"י המזכירות הסוכנות. תל אביב, 1934. [25] דף. 21 : 33. הקטגורף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.

893. הרפואה; יו"ל ע"י ההסתדרות הרפואית העברית בארץ-ישראל. כרך ט' חוברת ב' (נ): לזכר הרמב"ם (שכונה מאות שנה להולדתו: 1135-1935). תל אביב, דפוס ארץ, תרצ"ה. ע' 83-1701. 17 : 24. חוברת ערוכה בידי דוד [אריה] פרידמן. התוכן: מ. דוכובני: רבנו משה בן מימון, תולדותיו. — י. וולפסברג: לאישיותו של הרמב"ם. — ד. א. פרידמן: הרמב"ם כרופא וסופר רפואי. — א. לוי: היגיינה וסניטריה בכתבי הרמב"ם. — א. לוינגר: הרמב"ם כרופא ופוסק. — ל. היילפרין: פירוש הרמב"ם לפרקי אבוקראט. — הכרות הועד הלאומי מעל הר הצופים.

894. שכנות בורוכוב, ידיעות שכונת בורוכוב (סכתב חוזר כס' 28) 3 ט' שכמ תרצ"ה—13.1.35). דו"ח מפעולות הסוכצה לשנת תרצ"ד (שנת ה'יג לבנין השכונה). ותל אביב, (דפוס יבנה), תרצ"ה. 70 ע', [3] דף. 17 : 25.

895. שלום; חוברת לצחוק והתול מוקדש להסכם השלום. חוברת חד פעמית. בעריכת רם ושמואליק. הוצאה שנית. תל אביב, (דפוס מוזס), תרצ"ה. [16] ע, ציורם. 20 : 28. האחראי: בר-רב.

896. ווייטער; י. אפאטאשו דעם גרויסן שרייבער אין קעספער פאר יודיש צום פערטל יארהונדערט פון זיין שאפן געווינדעט. תל אביב, יודישער ליטעראטור און זשורנאליסטן קלוב אין ארץ ישראל, (דפוס מרכז ירושלים), 1935. 90"3 ע. 17 : 24. מהמעטפת. — האחראי: ג. ראסאלק עס. — יצא באפרייל.

כולל שירים מאת פפריניקוב, שפיל, לעוו ואחרים, טורים מאת איזנבן, רינס, היכלים ואחרים, מאמרים מאת קוטוב, ג. מייזל, י. רובין.

897. Economic & financial post. Sweden—Palestine; special edition of the Economic & financial post, published on the occasion of the visit of Their Highness [!] in Palestine, 11-20 december 1934. (Tel-Aviv, Jaffa, typ. Shoham's press), 1934. [26] p. incl. illus., pl., ports. 24 : 32. מהמעטפת.

עם שער עברי על העמוד האחרון של המעטפת: שוידיה—ארץ ישראל: הוצאה מיוחדת של הדאר הכלכלי והכספי מופיעה לרגלי ביקורם של ה.ר. גנסיכי שוידיה בא"י... 1934.

898. General federation of Jewish labour in Eretz-Israel. Council of women workers. Arbeiterinnen erzählen; Kampf und Leben in Erez Jisrael; hrsg. vom Hechaluz, deutscher Landesverband. Berlin, Kedem, 1935. xii, 323, [1] p., fold. map. 15 : 23. חורגם ע"י Recha Freier. את הספר במקורו "דברי פועלות" (העורך: רחל כצנלסון רובשוב) ראה ק. ס. שנה ו' ע' 11; חרגום יודי—שנה ו' ע' 12; חרגום אנגלי—שנה ו' ע' 39.

899. Kartell jüdischer Verbindungen. Landesverband Erez Israel. Mitteilungen des Präsidiums des K. I. V. Landesverband Erez Israel. Jerusalem, September 1934. (Jerusalem, typ. Central press), 1934. 1 p. l., 48, [2] p. 15 : 22.

ג. ספרים וחוברות.

900. אבות. מסכת אבות עם הפירוש המקורי אבות לבנים מאת חיים נויג'ר. ירושלים, (דפוס המערב), תרצ"ד. 67, [11] ע. 18 : 27.

901. אהבת רעים שע"י חברת תפארת בחורים. ירושלים. ספר התקנות של חברת אהבת רעים שע"י חברת תפארת בחורים, פה... ירושלים... ירושלים, דפוס קלישר, תרצ"ב. 16 ע. 12 : 15.

902. אהרני, א. הכה נחשבה; ספר שני, חוברת א', קבץ שאלות, תרגילים ועבודות בחשבון לשנת הלימודים השלישית (המחצית הראשונה). תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ-ישראל), תרצ"ה. 86 ע, ציורים. 14 : 19.

903. אוליבייה, מרסל [Marcel Olivier]. ספר טקס; עם הקדמה מאת אנרי ברכים; תרגם יצחק לויב כרוך. (תל-אביב), אמנות, (דפוס אמנות ארץ-ישראל), תרצ"ה. 195, (11) ע. 12 : 18, (עלומים, ספריה למנוי "דבר"). מנוקד כלו.

904. אוסטרובסקי, משה. סבוא לתלמוד. אושר על ידי הועד המפקח על בתי הספר של המזרחי בארץ-ישראל כספר-עזר לתלמידיו סמינרים למורים ולתלמידיו בתי ספר תיכוניים. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ-ישראל), תרצ"ה. 169 ע, [2] דף. 14 : 19. ע' [170] : ביבליוגרפיה.

החכין: תורה שבעל פה—מדרשי תורה—המחלוקת בהלכה—המשנה—התלמוד—סדר הדורות—הסדרות שהתורה נדרשת בהן—קל וחמר—גזירה שוה—גזין אב—חקש הכתוב—כלל ופרט בארבעה אפנים שונים—דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל בארבעה אפנים שונים—דבר הלמד מעניינו—ביתא דליב סדות.

905. אורינבסקי, א. הורדוס וטרים; ספור הסמור. תל אביב, יורקאל, (דפוס הפועל הצעיר, 1935). 117 ע. 16 : 21. מנוקד כלו.

הספור הזה ערוך לפי קנדורף, הכל ופרידברג ומקורות היסטוריים שונים.

906. אסף, מיכאל. תולדות הקרבים בארץ-ישראל בשלשה ספרים, א: תולדות השלטון הערבי. תל-אביב, דבר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. (11) דף, 400 ע, ספות, (31) דף. 17 : 23. ע' 395-400 : ביבליוגרפיה.

907. אסף, שמחה. ספרן של ראשונים; תשובות ופסקים ומנהגות יו"ל בפעם הראשונה מכתבי יד עם מבואות והערות מאת שמחה אסף. ירושלים, מקיצי נרדמים, (דפוס הספר), תרצ"ה. (41) דף, 216 ע. 18 : 25.

= תורתן של גאונים וראשונים, ב'. עם שער לסיני מיוחד על הע' האחרון של המעטפת: Sifran sel risonim; responsa, decisiones atque minbagoth... edidit Simha Assaf. Jerusalem, Mekize Nirdamim, 1935. 146 ע'.

908. אריאל, ז. [=שלמה זלמן ליבוביץ Solomon Libowiz]; לוין קיפניס [Levin Kipniss]. מקראות, אלף בית. סירי ורטי. מהדורה משלמת ומחדשה. תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), 1934. 55, (11) ע, ציורים.

21:14. בראש השער: ז. אריאל/לוין קיפניס. ציר נלחם גוסמן. מנוקד כלו.

את המהדורה הקודמת ראה ק. ס. שנה י"א ע' 12.

909. ארלוזורוב, חיים [Chajim Viktor Arlosoroff]. כתבי... כרך ו:
רזי-אביב; שירים. (תל-אביב, א. י. שטיבלר בהשתתפות מרכז מפלגת פועלי
א"י, (דפוס ספר), תרצ"ה. 211, [4] ע, פורטרט. 14 : 21.
את הקודמים ראה ק. ס. שנה י"א, ע' 416-418, שם גם הערכה מאת ב. שוחטמן.
רק שני שירים נכתבו עברית, השאר גרמנית. רבם תורגמו ע"י יעקב שטיינברג, השאר
ע"י ביאליק, ברש, הלקין, משרניחובסקי, ליכטנבום, למדן, פיכמן, יעקב קופלביץ, שלונסקי,
שמענוביץ, שנברג, בן-אלול. ע' [187]-211: מסע אל הסולדת, בפרוזה. תרגם ישראל כהן. —
בין השירים יש אחד: "מצבות", מתורגם מתוך ספר השירים האנגלי של אדגר לוי מסטרס.
910. ארנון, מנחם [Menahem Arnon]. מחברות לעבודה בתנ"ך.
שמואל א. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ-ישראל), (1935). [2] דף, 52 ע.
את הקודמים ראה ק. ס. שנה י"א ע' 152, 419. 23 : 20.
911. בודנהימר, פריץ שמעון [Fritz Simon Bodenheimer]. ספר
החרקים... תל אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל), תרצ"ד. [4] דף,
146-3 ע, [1] דף. 14 : 19.
— ספר בעלי החיים. כרך ב'. — מנוקד כלו. — הציונים נעשו בידו פ' אהרן והגב' רייז.
כרך א' עוד שרם וצא-לאור.
912. בודנהימר, פריץ [שמעון] [Fritz Simon Bodenheimer].
ספר החרקים לחקלאי מאת פ. ש. בודנהימר את הונריו צובין קליין
[Henri Zvi Klein]. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ-ישראל), תרצ"ה.
[2] דף, 253 ע, [1] דף, בתוכם 132 ציורים. 14 : 20.
הספר נועד בעקרו לשמש כביית-הספר וחקלאות, אולם המחברים מקוים שהוא יעזור
לסיוע ושתוף בחקר בעיות האנטומולוגיה המרבות להלכה ולמעשה [מתוך הסבוא]. — מנוקד כלו.
913. בויר, יוחן [Johan Bojer]. שלטון-הכוזב; רומן. תרגם א. אשמן.
(תל-אביב), רואי, דפוס הרשב"ם, 1935. 233 ע. 13 : 19.
914. בוק, פירל [Mrs. Pearl (Sydenstricker) Buck]. סזרה
ומערב; תרגם מאנגלית שמעון גינצבורג. תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר),
תרצ"ה. 199 ע. 14 : 20.
915. הבחרות הסוציאליסטית העברית בארץ-ישראל. ליום הנוער
הסוציאליסטי הבין לאומי. ירושלים, דפוס חורב, (1934?). 8 ע. 12 : 15.
מהמעטפת.
916. ביאליק, חיים נחמן [Chaim Nachman Bialik]. רכרי ביאליק
על האוניברסיטה העברית. ירושלים, (דפוס עזריאל), תרצ"ה. 56 ע.
פורטרטים. 14 : 21. — אגודת שוחרי האוניברסיטה העברית בארץ-ישראל, חוברת ג'.
על המעטפת: ח. ג. ביאליק על האוניברסיטה העברית.

התוכן: לפתיחת האוניברסיטה העברית בירושלים. — נאום ליסוד "אגודת שוחרי האוניברסיטה העברית", בא"י (ניסן תרצ"ג). — נאום במסבת עתונאים מטעם האוניברסיטה (אייר תרצ"ג). — לפתיחת השעורים האוניברסיטאיים בחל אביב (שבת תרצ"ד). — מנאום באספת חברים של שוחרי האוניברסיטה סניף ת"א. — מנאום באספת יסוד של אגודת "שוחרי האוניברסיטה" ברחובות.

917. ביאליק, חיים נחמן [Chaim Nachman Bialik]. יתמות; פואימה. א. אבי. — ב. "שבעה". ג. אלמנות. ד. פרדה. תל-אביב, רביה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 22, 111 ע, פורטרט. 14 : 21.

4 השירים האחרונים של ביאליק. אחרי אלה נדפס מסנו רק שיר קטן אחד "על שלשים" ליוני 25 של תל אביב. — השיר הראשון נדפס ראשונה ב"מאזנים" השבועי כרך ד' גל' כ"ג. השאר ב"מאזנים" החדשי כ' א' (תרצ"ד) חוב' א' ג' וד' בצירוף הערה: קסע מפואימה, בלי ציון שם הפואימה.

918. ביסטרצקי, נתן [Natan Bistrizki]. כליל זה; מחזה מיסי חורבן ירושלים בארבע עלילות. ירושלים, ראובן מס, (דפוס הספר), 1935. 183, 111 ע. 12 : 17.

919. בלבן, מאיר [Majer Balaban]. תולדות התנועה הפראנקית. חלק שני. תל-אביב, רביה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 121 דף, ע' 181-320. תמונות, פורטרטים. 17 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 420.

920. [בלובשטיין] רחל. שירת רחל; ושירים. תל-אביב, דבר, (דפוס אחדות), תרצ"ה. 194, 161 ע. פורטרט. 14 : 21. כולל 145 שיר, שמהם מתפרסמים כאן 20 בראשונה. 11 שיר נדפסו אבל לא נכללו בקובצי השירה שלה. (ראה ק. ס. שנה ד' ע' 90, שנה ו' ע' 513, שנה פ' ע' 272). מלבד אלה כונסו הנה 18 תרגומים משפות שונות. מהם 11 עוד לא פורסמו. — בסוף הספר (ע' 189-194) הערות מאת ז[למן] ר[ובינשטיין].

921. בן אבי, איתמר [Ittamar Ben-Avi]. כנען ארצנו; 5000 שנות ישראל על אדמתו ולא הפסקה. ציון, (ירושלים, דפוס המולד), תרצ"ב. 174 ע. 12 : 16.

922. בן-זאב, ישראל [Israel Wolfenson]. התפלה. ירושלים, עורך, (דפוס ארץ-ישראל), תרצ"ה. 50 ע, 111 דף. 12 : 17. — רשימות על הדת, א. התחרה לגורל הדת שנתרופפה בדיניו בחקופת הימים האחרונים עוררה אותו לצאת מתחום בדידותו ולקרא לעמי בית ישראל את הקריאה הזאת: [מתוך ההקדמה].

923. בן-נחום, א. ת. צביונו הלאומי; כירורים ומתקרים על ציונות לאומית וארצישראליות. ירושלים, הסתדרות אורחים ארצישראליות בארץ-ישראל, (דפוס ר. ת. כהן), תרצ"ה. 121 דף, 112 ע. 18 : 25.

924. בן צבי, י[צחק] [Isaac Ben-Zevie]. ספר השטרונים;
תולדותיהם, מושבותיהם, רתם וספרותם (בצרוף תמונות). תל אביב, א. ר.
שטיבלר, (רפוט ספר), תרצ"ה. 266, [21 ע. 17 : 25. ביבליוגרפיה: ע' [252]-266.

בספרו של בן-צבי נוסף ספר רב ערך לספרות המדעית העברית. שלשים שנה מתעסק
בכר המחבר במחקר חייהם ותולדותיהם של השטרונים ובמשך כל הזמן הזה עמד בקשר
אמין גם עם מלומדי הכת הזאת. המחבר שחדש כבר דברים חשובים בתולדות השטרונים,
בסאטרים שונים שהוציא בשנים האחרונות, נותן לנו עכשיו סכום תולדותיהם כושבותיהם
רתם וספרותם של השטרונים. החלק הסופוגרפי נכתב אחרי שעברו עליו פרופ. קליין וד"ר
מיזלר. בשלשה חלקים (עד ע' 169) נותן לנו המחבר תאור מקיף של תולדותיהם מומן בית
ראשון עד היום. בחלק הסופוגרפי (ע' 61—133) הוא מביא את מקומות התישבותם מחוץ
לארץ שומרון: יהודה, הגליל, בדרך הים, עבר הירדן וחוף לארץ. החלק הזה הוא המוצלח
ביותר. פה היתה למחבר ההורמנות להראות את בקיאותו ולהרחיב באופן מקורי את
ידיעותינו. בחלק הנספחות יש להעיר ביחוד על המאמר על ספר התורה השטרונים שנקנה
לפני שנים אחדות ע"י הספריה הלאומית. הספר הזה נכתב בשנת 5245—1485.
אין להאריך את הדבור על פרטים אבל יש לספר זה חסרונות טכניים אחרים
המכבירים מאד על שמוש מדעי. המחבר מכיר היטב את הספרות שנכתבה על השטרונים,
אבל הרשימה הביבליוגרפית שהוא נותן (היא אמנם רק מבחר) היא צנומה במקצת; צינו
כבר מצד אחר שחסרים הספרים השונים של הרב חיים הליר על התרגום השטרונים, לא
נזכרו גם ברשימה ההוצאות של מרקת ע"י בנא, הילדסהיימר, אמרוק וכו'. בכלל יש לבקש
מהמחבר שירחיב את הפרק על הספרות השטרונית בהוצאה השניה. אמנם לא נגמרו עדין
ההכנות להיכור דברי ימי הספרות השטרונית; אע"פ כן, כעת אחרי שיצאו ספרי גסטר,
קאולי, מונטגומרי ועוד היתה כבר אפשרות להרחיב מעט את הפרק הנזכר. התענינות
בתפילת השטרונים ופיוטיהם תועיל גם למחקר הפיוטים שלנו. הלא חלק הגון של פיוטי
השטרונים נכתב עוד בימי התנאים והאמוראים שלנו בלשון ארמית-שומרנית. כמו אצלנו
יש גם אצל השטרונים תפילות מיוחדות שמיחסים אותן למשה ויהושע. — על קרבן פסח שלהם יש
עכשיו מונוגרפיה של ירמיה ומענין שהמחבר שלנו שהיה נוכח הרבה פעמים בחגיגה הזאת
מנה בכל פעם שבעה כבשים (ע' 162) דבר שירמיה לא היה בשוח בו. מענין ג"כ הקסע
הטובא מכתב יד בשכם על הפרה האדומה ומי הנדה. יוצא מזה שעוד בש' 1542 השתדלו
השטרונים לקיים מצוות חשובות בתורה. סופר על זה ג"כ בכתב-יד שומרני מס' 24 של
הספריה הלאומית ע' 1175 בשנויים קטנים. הספר הזה יביא בודאי לידו כך שנתענין עוד
יותר בספרות השטרונים. ואולי ימצא משהו שיתברר לנו מלון שומרני בשני חלקים עברית-
שומרנית וארמית-שומרנית, עבודה שנעזבה לגמרי במשך כמה דורות. למלון כזה יהיה ערך
עצמי ומלבד זה הוא גם הכרחי למלון הלאומי העברי שצריך ליצור אותו. — כמו כן הגיע
הזמן לסדר רשימה של כל כתבי-יד השטרונים הנמצאים בעולם כולו. סוף סוף
השטרונים הם קרובים לנו ומצוה לנאול אותם ואת ספרותם.
הספר כתוב בלשון צחה ומובנה גם לקורא הפשוט אע"פ שהוא בעקר ספר מדעי. יש
להזכיר לשבח גם את התמונות היפות ובתוכן כבר צלום של אבן עם קטעים מעשרת הדברות
שנתגלתה לרגלי השטפון בחורף תרצ"ה בשכם. יש להודות למחבר על ספרו היפה ולאחל לו
הצלחה רבה גם לעתיד בשרה עבודתו זו.

925. הבנק האפותיקאי הכללי של ארץ ישראל בע"מ. דין וחשבון ומאזן ל-31 בדצמבר 1932, ל-31 בדצמבר 1933, לשנת 1934. 3 חוברות. תל אביב, דפוס שושני, 1933-1935. 7, 11, 11, 15 ק. 23 : 31.

על השער של הדו"ח לשנת 1934 כתוב: הדיווח-חשבון ה-13 מאזן וחשבון רווח והפסד לשנת 1934. ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 160. — לפנינו יש הדו"ח גם באנגלית בשם: The general mortgage bank of Palestine, Ltd: Thirteenth report of directors and balance sheet 31st December 1934. 15p. ובגרמנית: Allgemeine Hypothekenbank für Palästina: 13. Geschäftsbericht; Bilanz nebst Gewinn und Verlustrechnung per 31. December 1934. 15p.

בר דרומא, ח. הנגב. ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 152.

המחבר, מורה ידוע בירושלים, עמל ופרח במשך חמש שנים ויותר וזכה את הספרות המדעית העברית בספר רב חכמות ורב האיכות. לא בלי הכנה נגש הוא לעבודה גדולה זו. הוא למד ושנה הרבה ולקם את כל החומר אשר נכתב עד עתה בשפות הלועזיות הנהירות לו על הנגב ועל חצי-האי סיני, ברר ולכן אותו היטב וכנסו בספרו מה שנתן ערך מיוחד לספר הזה כספר עברי הוא, שהמחבר כנס בו גם את כל החומר שבספרותנו העתיקה, בדברי חז"ל ומפרשינו הקדמונים, הנוגע לארץ המתוארת וצרף את כל זה לתמונה שלמה ומקפת. בהמשך עבודתו נחקל הוא בקשיים בסרטינולוגיה העברית ועליו היה להשפיע באוצרות הלשון אשר בספרותנו העתיקה ולהחיות כמה מונחים הגנוזים באוצרות האלה ולא השתמשו בהם עד עתה.

הספר מכיל חוץ מהמבוא הקצר ארבעה פרקים: א) הנגב, ב) המדבר, ג) סיני, ד) מעבר ים סוף, ה' סיני וסדר המסעות. הואיל והמחבר נודקק לחומר שמצא בדפוס, לכן אומר הוא בהקדמה לספר, "מסבע הדברים שהארכתי במקום שמצאתי די חמר מלבון ומוכן, כגון במחצית הדרומית של חצי-האי סיני (הפרק השלישי) וקצתו במקום שלא נחקר עדין מבחינה גיאולוגית וגיאוגרפית כראוי או שלא נחקר כלל, כגון אותו חבל אשר בין באר שבע ובין נחל אל-עריש (הפרק הראשון)".

במקום שחומר מספיק עמד לרשותו נכנס המחבר בפרטי פרטים של התאור הגיאוגרפי, הגיאולוגי, האורוגרפי, הטופוגרפי, האקלים, הצומח והישוב הנוכחי של הארץ. בחלק של הארץ עבר הוא בעצמו על דבשת הגמל או ברגל וראה במו עיניו את ההרים והעמקים, את הבקעות ואת הנחלים, המתוארים לפיכך באופן חי ובושל.

בספר "הנגב" כרוכה בלי ספק בריכה רבה בשביל הקורא המשכיל העברי, שאנב קריאה בו יקבל מושג מקיף גדול של ארץ-ישראל, שעד עכשיו נעלם מיריעותיו, ומחצי-האי הנובל בה, שבו נדדו אבותינו, יוצאי מצרים, וקבלו את התורה, שעשתה אותם לעם. גם אנשי המדע ימצאו חפץ בספר זה הכולל בשפה ובצורה נאה את סקנות המחקר של מוכי החוקרים על השפה הזה.

רצוני להעיר כאן הערות מספר, שאינן, כמובן, טכניות את ערכו של הספר כשהוא לעצמו. בכנותו את הספר בשם הכולל "הנגב" הרחיב המחבר את תחומנו נגב ללא כל הצדקה על כל חצי-האי סיני. דבר זה מביא אותו בין המצרים כשהוא מחלק את "הנגב" לשלושה חלקים. לחלק המזרחי הוא קורא הנגב ("הנגב הזה אומר, החלק המזרחי של הנגב", ע' 5),

לחלק המערבי המדבר ולחלק הדרומי הצי-האי סיני. לפי המקרא המושג נגב מורחב עד מדרום לחברון. נגב כלב, למשל, כולל גם את זוף, מעון וכרמל.

המחבר מחפש בים הטיברוני אחד משבעת הימים הסובבים לפי התלמוד את ארץ-ישראל (ע' 98), אבל ההשערה הזאת אין לה על מה לסמוך. כמובן אין להשוות את השם הלועזי הטיברוני עם השם השמי שור שבמקרא (שם). קשה לו למחבר, הסבוא את המקורות העתיקים ואת דברי החוקרים האחרונים על רצועת החוף הצרה בין הים הטיברוני ובין הים הנדול, להחליט, אם דרכם של בני ישראל עברה ברצועה צרה זו המכוסה חול דק וגלי חים מצופים אותה לפעמים קרובות או אם היא סובבה את הים מדרום (ע' 92 וראה נגר זה ע' 119 והשווה גם ע' 560 ואילך). — אין להמיר ספק בהשואה: עקבה—אילת (ע' 138, 142), כי השם העברי העתיק הלא נשתמר מאז דרך התקופה הרומית-הביזנטית (Aila) עד התקופה הערבית (עקבת אל-אילת) ועד היום הזה.

מענין ביותר הוא הפרק הרביעי, שבו ממפל המחבר בפרובלמות של מעבר ים סוף, הר סיני וסדר מסעות בני ישראל. בתחלת פרק זה מניח המחבר בסמכו על S. A. Gardiner בפשטות גמורה ובלי כל נסיון לבסס את ההנחה הזאת, כי ארץ גשן אשר כבש יהושע (כל ארץ גשן ועד גבעון) יהושע י, מא) היא ארץ גשן אשר יעקב ובניו ישבו בה במצרים (ע' 498 למעלה), אעפ"י שהוא מסכים, כי גשן הנמנית בין ערי יהודה (שם טו, נא) היא באמת ביהודה (ע' 498, הערה 1). לאיזה צורך הוא מכדיל בין ארץ גשן ובין העיר גשן לא מובן לו. האם לא נכון יותר להניח שארץ גשן שביהושע היא החבל, שבו נמצאה העיר גשן? פרק י, שבספר יהושע מתאר את מלחמת יהושע עם חמשת מלכי האמרי, אשר נצחם על יד גבעון ואח"כ כבש את עריהם זו אחרי זו, את מקדה, את לבנה, את לכיש, את גזר, את עגלון, את חברון ואת דביר, ואז היתה בידו כל הארץ, החר והנגב והשפלה והאשדות (יהושע י, ט) „מקדש ברנע עד עזה“ (שם שם מא), וכדי להשלים את הדין והחשבון על הכבוש הזה מוסיף הסופר גם את „כל ארץ גשן עד גבעון“ (שם), כלומר הקו מקדש ברנע עד עזה מסמן את המרחק ממזרח למערב והקו מארץ גשן ועד גבעון את המרחק מדרום לצפון. אין אנו יודעים היום בדיוק את מקומו של חבל-ארץ זה, אבל לא נטעה אם נאמר, שהשם גשן נשתמר עד היום הזה בשם הערבי ודי אל-ג'וזה אשר בין באר שבע לעזה. (אחרי מסרי את המאמר הזה לדפוס בא לירי המאמר: Zur historischen Geographie Südjudäas, Journal of the Palestine Oriental Society, XV 1935 p. 35 ff. Martin Noth) שבו דן מקביעת מקומה של ארץ גושן. גם דעתו היא שאת החבל הזה צריך לחפש בין הר יהודה, הנגב והשפלה). לפי המחבר לא עבר דרך בני ישראל במדבר בדרום הצי-האי סיני כי אם בצפוניו הוא חולך בעקבות החוקרים האחרונים בקבעו את מספר בני ישראל יוצאי הצבא מיד אחרי יציאת מצרים עד 5550 איש ויחד עם התלויים בהם עד 27750 נפש ואחרי ארבעים שנה עד 5720 איש—28650 נפש. לפי המחבר נחל מצרים אינו כמקובל ודי אל-עריש כי אם יאור מצרים (הנילוס). הים הטיברוני הוא לשון ים מצרים והוא ים סוף. בקיעת ים סוף ומעבר בני ישראל בתוכו לחרבה אינם מעשה נס, אלא חבל מתברר בדרך הטבע (ע' 368 ואילך). בנגוד למסורת העתיקה אין הר סיני אחד מהשיאים אשר בקבוצת ההרים שבדרום הצי-האי סיני, כי אם צריך לחפש אותו ממזרח לים האדום ולמפרץ עקבה בצפון סדן, שהוא ארץ חררים, כלומר ארץ וולקנית, או בהר שעיר ממזרח לעקבה, ובכ"ז היכן הוא הר סיני באמת אין להגיד עדין כדור. אם נסכים למסקנותיו של המחבר או אם לא נסכים להן, דבר אחד ברור הוא, שהוא התעמק בכעיות שהעסיקו אותו והשתדל למצוא להן פתרון. י. פ'רס.

926. ברנמן, יהודה [Juda Bergmann]. היהדות; נשמתה וחיות.

ירושלים, ראובן מס, (דפוס מרכז), תרצ"ה. 142, [1] ע. 13 : 17.

התוכן: הנביא והפילוסוף. — ההלכה והלב. — הדת והדעת. — הקבלה והחיים. — אמונה ואמונה תפלה. — הקביעות וההתפתחות. — ההתפרדות והתאחדות. — הסביבה והעצמות. — היהדות והאנושיות. — השמים והארץ. — הערות. — השו"ק. ס. שנה י"א ע' 204 מספר 717.

927. ברוך, אברהם. האקלים של תל-אביב... עם 45 לוחות מטאורו-

לוגיים וארבעה ציורים: תל-אביב, עירית תל-אביב, דפוס מ. שחם יפו, תרצ"ה.

30 ע, [1] דף, 55, X ע. 15 : 23. X עם' שבסוף הספר באנגלית. גם שער אנגלי מיוחד:

A. Baruch: The climate of Tel-Aviv. Tel-Aviv, Municipal corporation
ביבליוגרפיה: ע' 55-50. 1935. M. Shoham's press, Jaffa.

בכל הלוחות נתנו ידיעות ומספרים לשנות 1923-1933, בלוחות מ"ב-מ"ד —
לשנות 1911-1933.

928. ברזילי, יעקב [Jakob Eisenman]. פרופ' פ. אופנהיימר

ומזייתי הסדע בארץ. תל-אביב, (דפוס אנגלברג), 1935. 32 ע. 14 : 19.

נגד מאמרי פרופ' אופנהיימר כדבר' על תקן סדרי החברה והכלכלה.

929. ברטה, אלי [Élie Berthet]. תלמידות; תרגם שולמחן הרברג.

תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), (תרצ"ה). 117 ע, ציורים. 15 : 21. מנוקד כלו.

930. גולדברג, לאה [L. Goldberg]. טבעות עשן; (שירים). תל-אביב,

יחדיו, (דפוס ארץ), תרצ"ה. [2] דף, 86, [2] ע. 14 : 21.

המדורים: עשן הזמן. — רבות כמוני. — דרכים בפתח. — האחרת. — ימים לבנים. — חלומות
ותמונות. — חלונות הבדידות. — גלות אליו דף תקן טעויות.

931. גורדון, יהודה ליב [Judah Leib Gordon]. כל שירי יהודה

ליב גורדון. ספר חמישי: שירי הגיון. ספר ששי: שירי קלילה. בכרך 1. תל-

אביב, רביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. [2] דף, 126, [1] ע, [1] דף, 108,

[1] ע. 16 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 12.

932. גזל, סילביו [Silvio Gesell]. עם דמוסי תרבות חדשה;

תרגם מאשכנזית נ. צ. מייסון. תל-אביב, הוצ' המתרגם, (דפוס אחדות),

תרצ"ד. [4] דף, 25, [1] ע, [1] דף, 13 : 18. כראש השער: סילביו גזל.

933. גיטלין, מלך. קבוצותינו. הוצאת הנהלת איגוד גורדוניה. (תל-

אביב, דפוס אחדות), תרצ"ד. 44 ע, לוחות-תמונות. 17 : 24. מנוקד כלו.

934. געגענים; תשעה שירים. תל-אביב, (דפוס אריאל), תרצ"ה. [1] דף.

נרסם על צר אחד של הדפים. שיר אחד באנגלית, השאר בעברית. 22 : 14.

935. גרץ, צבי [Heinrich Graetz]. הרמב"ם ודורו. תל אביב,

הוצאת "יורטאל", (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. ע' 1101-194, פורמט. 17 : 24.

מהמעטפת. — מנוקד כלו.

לכאורה הלא רעיון מוצלח הוא להדפיס מונוגרפיות לקוחות מן המוכן — מדברי ימי ישראל של גרץ; אבל אחרי דפדוף והסתכלות כל-שהיא נמצא שאינו מתקן מצד אסגות הדפוס. רבים משמות האנשים איתו בכל פעם באופן אחר:

בע' 114 המליץ על הרמב"ם אפי אלתרוב אבן-משה, ובע' 121 מאשים אותו זה האיש בעצמו ונקרא אבן-משה; בע' 121 נקרא הערבי המהלל הצנדי צנץ-אלטין, ובע' 126 — צנץ-אלטין. בע' 122 נקרא תלמידו המובהק רבי יוסף אלתרוב, ובע' 126 — רבי יוסף המערבני; בע' 128 נקרא הבדיוחיד של הרמב"ם אבן-אלמין אברהם, ובע' 146 — רבי אברהם אבן-אלמין. בע' 113 חסרה המלה הפעופה, "לא"; נדפס שם: "כי השלשונות הישמעאלים יחיבו אותנו עשית מעשה, וזלת הדבור בלבו, וצריך להיות: השלשונות הישמעאלים לא יחיבו אותנו עשית מעשה...". ח. ש. ניינהוויז.

936. דובנוב, שמעון [Simon Dubnow]. דברי ימי עם עולם;

תולדות עם ישראל מימי קדם עד היום הזה. עברית מאת ברוך קרופניק בחשתתפות המחבר. סדר שני: התקופה האירופית. כרך שביעי: במחצית השנייה של המאה השבע עשרה ובמאה השמונה עשרה. תל אביב, דכיר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ח. 51 דף, 131-327 ע. 16 : 24.

ביבליוגרפיה: ע' 307-321. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 153. את התרגום הגרמני ראה ק. ס. שנה ו' ע' 218.

937. (דידובסקי), יעקב בן עקיבא. קונטרס ציונים לתורה... ציונים

על כל התרי"ג מצות... בסימנים קלים, היונו עיי המספר של המצות, במספר א' עד מספר תרי"ג... על ידי יעקב בן עקיבא... ירושלים, דפוס העברי של יהואל ורקר, תרפ"ז. 99, 111 דף. 16 : 24.

938. דיומה, אלכסנדר [Alexandre Dumas, père]. החבצלת

השחורה; עברית יוצחק שנהר (=שנברג), תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר, 1935). 134 ע, ציורים. 16 : 21. מנוקד כלו.

939. דיומה, אלכסנדר [Alexandre Dumas, père]. מונטח קריסטו

(מקצר); תרגם אברהם קרלסון. תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר, 1935). 151 ע. 15 : 21. מנוקד כלו.

940. דיזנגוף, מאיר [Méir Dizengoff]. על תל-אביב וארחות

חורה (דבר אל תושבי תל-אביב). תל-אביב, (דפוס ארץ), תרצ"ח. 7 ע. 19 : 19. הוצאה מיוחדת מתוך, ודעות עורית תל-אביב (אוקטובר 1934). המחבר ראש עיריית תל אביב בזמן חוסדה ועד עכשו (בהספקה קטנה).

941. הגדה של פסח. ס' באר מים על הגדה של פסח והוא פרוש... מו"ה יוסף משה בהרב אלקנה... הובא לבהר"פ ע"י נכד המחבר מוה"ר יעקב מאיר בלויך... ירושלים, דפוס ארץ-ישראל, תרצ"ה. 111, 111 ק. 17 : 24.

942. הוכברג, נ[תנאל] [Netanel Hochberg]. זמירת הגפן והמפול לקביעת צורתה; מיועד לבתי-ספר לחקלאות ולחקלאים... עורך הסגנון — ש. ד. יפה. תל-אביב, מצפה בהשתתפות כיהים החקלאי מקוה-ישראל, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 82 ק, ציורים. 15 : 21.

943. הלוי, מ[רדכי]. אלבום לכולים (עורך ע"י מ. הלוי). תל אביב, (הוצאת ת. גולדשמידט), דפוס הספר וירושלים, 1934. 111 דף, 64-5 [2] ק. 17 : 24. עם שער אנגלי מיוחד: [Halevi, Mordchai]: Postage stamps album. Tel-Aviv, typ. "Hasepher", [1934].

944. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי פתח תקוה. מכוס פעולות מועצת פועלי פתח תקוה מ-1 לינואר 1933 עד 1 לינואר 1935. (תל אביב), (דפוס הפועל הצעיר), 1935. 145, 111 ק. 16 : 24. על המעטפת: דין וחשבון 1933-1935.

945. ההסתדרות הציונית. הועד הפועל. מושב הועד הפועל הציוני בירושלים כ"ז אדר ב'—ה' ניסן תרצ"ה. ירושלים-לונדון, ההנהלה הציונית, (ירושלים, דפוס ווייס), תרצ"ה. 7, 141, 297-4 [4] ק. 17 : 25. את הקורס ראה ק. ס. שנה י"א ע' 282.

וילנא, ז. סדרוך ארץ-ישראל. ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 15.

הרעיון לשתף כמה בעלי-מקצוע במקורות הכלליות, הקדמות לגוף המדריך, הוא בוראי נכון ביסודו, אלא שהמחבר משה כאן בעקר, רק שנים: את הדיר בונה, המומחה לכלכלה, ברב המקורות, ואת הד"ר א. איג בפרק הצומח בא"י. מן הראוי ולשובת דיוקם ומצגם של פרקים שונים, כגון מבנה-הארץ, אקלימה, הגאולוגיה וכו', היה לשתף גם בכתיבתם בעלי-מקצוע ומומחים.

לשובה יש לציון את שאיפתו של המחבר (עמ' 281-1) ליהד את סדריכו ע"י שלוב פרטים רבים מתקופת הבית השני, התלמוד ואפילו ימי הבינים וכן שלובי קטעי הסדרש והאגדה, השופעים לחלוטית ומשיכים בוראי את לב הקורא. כמו כן יש לציון את החדוש בהערכת קטעים שלמים מן התנ"ך, מספר החשמונאים, יוסיפוס, התלמוד והמדרש — המופר את הקורא מבקש אחריהם במקורות. החסר ההסתכלותי במקומות המבוקרים ניתן עפ"י כסדה מספקת. ההוצאה קלה ושושפת.

לעומת הקלות ותדושים אלה חושא המחבר המאים רבים לתפקידיו של המדריך: לא רק שאינו מסצה את החמר ההיסטורי, הקשור במקומות נכבדים כגון עזת, באר-שבע, חברון, יריחו, מגידו גוש-חלב ועוד, כי אם מבליע אותו לפעמים כולו ורובו ומונע מן התייר את החארה על ענינים היסטוריים חשובים ומאלפים. חסיון מלמד, אמנם, כי פרוש החמר מכבד

על התייר הרגיל, כי הוא מצריך לשון קצרה מאוד, וצרוף מראי-מקומות רבים, למען יעיון המעיין על פיהם במקור, אולם הבלעתה ודלדולה של ההארה ההיסטורית הכללית אינן מוצדקות כלל, ביוחד לאחר שאין המחבר נוהג חסכון בפרטים חסרי ערך (שפת-היתר מרובה בכלל במדריך) ונמשך אחרי פרשנות ודברי-דרש' מסופקים ומיותרים על שמות כגון מסחה (עמ' 219), מלחמה (204), עג'לון (281) וכיוצא בהם.

אפינו לגבי המדריך שהוא מבליע ומשמשש את המקורות. לא רק שאינו מצין את מראה המקום לגבי פרטים וקטעים היסטוריים רבים מן התנ"כ, מספר חשמונאים ויוסיפוס (משני מקורות אלה אין, דומני, אף מראה מקום אחד בכל הספר ואילו מראי-המקומות מן התלמוד והמדרש, שהתייר עלול להזקק להם פחות מאשר למקורות ההיסטוריים, הוזרים בכ"ז לעתים קרובות), כי אם משמשש בבטוים סתמיים כגון, "ספרו", "מסופר", "מספרים": "ספרו שבכפר-סבא היה עץ שקמה" (118). "מסופר על אלכסנדר ונאו" (120), "מספרים על אספסינוס" (67) ועל התייר לשוב ולשאל: מי, היכן ומתי, "ספרו"? כן נוהג הוא לחזור ולאמר: "תיר מספר" (248), "תיר אחר מספר" (211), "אמר המשורר" (232). ביוחד מתמיה המדריך במשמוש הפרטים ההיסטוריים וסתמיים: עליו לציין, למשל, כי בימי אחאב בנה חילא בית האלי את וריחו, אולם המחבר בוחר כלשון זו: "אחרי דורות אחדים (לאחר יהושע!)" כאשר נסח אדם אחד (!) לבנות אותה" (65), או תחת להזכיר בפשטות, כי דבורה וברק הזעיקו את שבטי ישראל אל הר תבור למלחמה בטיסרה, מבכר המחבר לשון סתומה זו: "על הר תבור התבצרו שבטי ישראל כאשר הכנענים חדרו (!) אל עמק יזרעאל" (218).

המשמוש חוזר גם בהגדרות כגון אלה: "אולי היתה במקומה של ג'לג'וליה זו העיר גלגל הנזכרת בתנ"כ" (153), "אולי היתה פה העיר נחש, הנזכרת בתנ"כ" (95), "כנראה היתה פה לפני (!) בית הששה (193) והתייר ישוב וישאל: איזו גלגל (הן כמה גלגלים בתנ"כ!)" איפה נזכרים המקומות האלה, מה הם הזכרונות הקשורים בהם?

אפינו לגבי משמוש חומנים הוא הבטוי: "בימי קדם", החוזר גם לגבי תקופת התנ"כ, גם לגבי תקופת ימי הבית השני וגם לגבי תקופת התלמוד, או הבטוי "אחרי", או, "לפני דורות אחדים" — שהם לפעמים מאות רבות בשנים: "בימי קדם היתה פה עיר יהודית" (96), "לפיכך קראו לו ים המלח עוד בימי קדם" (67), "בית שערים הידועה מימי קדם" (185). לאחר הכללה משמשת זו מנין לו לתייר להבין, כי המערות אשר שמשו מעונות לבני האדם הקדמונים וכי הגלגל "העתיקה" (!), אשר "מצאו" (!) בהן (228) מכוונות למפוס. הנאנדרטלי, מלפני כיה אלפים שנה, שנחגלה ע"י חפירות במערות הללו? כמו בהגדרת ימי אחאב שהם רק, "דורות אחדים" לאחר יהושע (כנ"ל), כן חוזרת הגדרה זו, למשל, גם אצל חשם הרומי פלסנוס, שנתן לשכם רק ב"דורות 1. באר" (1) אחרי יעקב (1) (139), או לגבי הישוב היהודי בשרעם (הוא נוצר לפחות במאה ה"ח), כי הוא נוצר רק, "לפני דורות אחדים" (215) ועוד.

המחבר מרבה בשלוב קטעי אנדה לא רק מן התלמוד והמדרש, כי אם גם ממקורות לא יהודיים ובעקר מן האגדות המהלכות כיום בקרב הערבים בע"פ, אולם ע"י הבטוי הסתמי, "האגדה מספרת" (177, 224, 231, 237, 244 ועוד) הוא משעה את התייר לחשוב שכל האגדות, לרבות אלה שקשם או חבר אותן, כנראה, המחבר בעצמו (למשל עמ' 239), הן נחלת הספרות העברית הקדומה.

המחבר משלב הגדרות ופרטים היסטוריים שלא במקום. למשל: כל הסביבה של יבנה היתה ידועה בשם הדרום (רק מבינת יבנה ?), בנגוד לגליל הצפון (95). הגדרה זו נצרכת לו אך ורק כדי לתקע כאן, למשל, את הפרט על הנויר מן הדרום (שם). דוקא בדרך

המדברית וירושלים-יוריתו בוחר הוא להזכיר כי היו אסירים עובדי אדמה במדבר יהודה (61) ואילו בעין-גדי (76), מקום מושבם, אין להם זכר כלל. הגדרת המשנה כפ שאינו מגדל שקמים גליל עליון וכו' הקשור בשם כפר-חנניה (מכפר-חנניה ולמעלה וכו') מוכח דוקא בדרך-סברה-צפת (228) וגוררת אחריה הסברה בלתי חולטת את הגבול השבעי בין הגליל התחתון והעליון, ואילו אצל כפר חנניה (252), שלה שיכת הגדרת הנשנה, והחולטת אנב יפה את הגבול השבעי, אין הגדרה זו נזכרת כלל. המחבר מביא את התייר כמעט עד קצה ראש הכרמל המזרחי (173), אך אינו מביא אותו אל מקום מלחמת אליהו נביאי הבעל, הקרוב מאוד, כי אם בוחר לספר פרשה תנכית זו בעמ' 197, כשהתייר מצוי בעמק. דן מצויה סתם בעמק החולה (242), אך בתיור מקורות הירדן אין לה זכר כלל. את תאור עברה ופוריותה של ארץ אדום בוחר הוא לשלב דוקא בדרך המדברית והשוממה בין מעון לעקבה (272) ורבים המשלים מסוג זה.

העדר הקדנות חוזר גם בהגדרת המקום או פרטי ההסתכלות כו': למשל, הכביש עובר על גבעות מכוסות יער. אולי פה היתה הרשת-הגוויס' (איוו הרשת הגוויס?) והן המחבר יכול היה לציין את המקום המקובל. הקדמונים (מי?) האמינו כי מחילת קסריון נמשכת עמק עמק בהר עד עבהי מזרחי (272) והן המחבר כודאי שהוא יודע כי הכונה היא לברכת זיאל, שהוא מזכירה בו בעמוד. נחל, נבע, סחנים ועוד הם כולם "הרחק" (!) מן הדרך אולם כפר-ברוך הוא "סמוך" (!) לכפר יהושע (186). קבוצת הפועלים, כפר החורש, על אדמת הקה"ק (210) הוא "סמוך" לנצרת (איפה?). יודפת מצויה "מאחורי" (!) ג'בל רדבה (216). זכר מי ואדי כלת, הנמשכים בצנורות ירושלימית, משולב במנזר, אשר בקצה הוארי הנה, שהמדריך מצין את שמו העברי כרית (62) ואילו לנחל פרת (עין פארה), שהוא בראש וארי כלת, ואשר סמנו בשלחים המים ירושלימית, אין זכר כלל. כחלי הנבין הנפלאים, מיסי בית שני, שמעל למערת המכפלה, הן רק "יסודות" (84), המקדש הגיגנטי והנאדרי אדיר בפסגה חיא "מערת קבריים" (270). תאור חרבות שומרון, אשר כל כך מרבים לבקר, ממשמש מאד (השוה לעומתו את תאור חריבות במדריך של י. פריס): הבסיליקה (בית המשפט) הוא בתאור זה "מקדש הורדוס" ובתרישים "חיכל רומאי" (7-146). את "מקדש אוגוסטוס" אינו מזכיר כלל (148). מי ידע מה הן "המדרגות הרחבות, הכנויות בצד החרבות" (!), שהוא מזכיר בלי כל הגדרה וכי שייכות הן למקדש אוגוסטוס?

פה ושם הלן אילו מעויות היספוריות, או שהמחבר לא ירד לסוף המקורות, כגון שהשם "אליה קסיופלינה" נתן לה לירושלים אחר חסרד משנת ה'70 אחה"ס (15), שהורדוס נלחם בארבל בשורדים דוקא (227), כי אלכסנדר ינאי בנה תעלה ליבוש הבצות בהרצליה (120) וכן הפעות לגבי מערת פמים ואותות חמשיה (215) וכיוצא בהן.

בדאי שכמה מעלות לו למדריך. לעומת המדריכים הקודמים רב בו החסר מן התקופות הסאחרות לתקופת התנ"כ, אך תחת זאת נופל הוא סתם בהעדר השלמות, ההקפדה והבהירות. ההכללה והרפרוף, הכלעת המאורעות, אישיהם ותקפותיהם, הכלעת המקורות וזמניהם, שמשוש הפרטים והאורגניזציה לסיניהם מדלדלים את הידיעות ואת המושגים שעל חתייר לרכשם באמצעותו.

יוסף כרם לסקי

946. וילקנסקי, מאיר [Meir El'azari-Volcani]. בימי העליה.
(תל-אביב), אמנות, (דפוס אמנות ארץ-ישראל), תרצ"ה. 271, 11 ע. 18:11.
מנוקד כלו. (עלומים; ספריה למנוחי הדבר).

התוכן: יום עבודתי הראשון—באר חפרנו—שני ערכין—בימראקטובר—הבחור—
הלצתי הלבנה—הגלילה—לילה ביקב—בעגלה—מימי העליה.

947. ויסמן, ד[וד]. קפיטליזם מאורגן מלמטה; מקפיטליזם מאורגן
מלמטה לסוציאליזם מאורגן מלמטה. תל-אביב, ברק, (דפוס תל-אביב ח. ציפקין),
[תרצ"ה], 234 ע, 11 דף. 24:17. מעמוד 81 עד 236 נסדר ונדפס בדפוס „גומנברג“, תל אביב.
עם סכום בגרמנית ושער גרמני: D. Weissmann. Von unten organisierter
Kapitalismus. 84 עמ' הראשונים, של ספר זה ראה ק. ס. שנה י' ע' 151.

948. ולדינברג, אליעזר יהודה. ספר דבר אלעזר; כולל חידושים
וביאורים בסוגיות הש"ס וכדברי רבנו הרמב"ם ז"ל, אשר חנני ה' אלעזר יהודה
וואלדינברג... חלק א. ירושלים, דפוס יבנה, תרצ"ה. 131 דף, 120 ע. 28:22.

949. וליש, פאולֶה [Paula Wallisch]. מות גבורים; חרנס (לוב)
שמוק. תל-אביב, מרכז לנוער של הסתדרות העובדים בארץ-ישראל, (דפוס ספר),
תרצ"ה. 160 ע, פורטרט. 17:12. בראש השער: פאולֶה ואליש.

950. זחר, [אברהם] צבי [Abraham Zwi Sohar]. דרכי חנוכנו.
ירושלים-זרשה, מחלקת הנוער ע"י הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל,
(druk. "Express", Warszawa), תרצ"ג. 151 ע. 13:20.
התוכן: היסודות הפדגוגיים—בעבודה החנוכית המעשית—בתוך העבודה הלמודית.

951. זחרי, מ[יכאל] [Michael Zohary]. בולטניקה לבית-הספר ולעם.
ספר ראשון. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ה. 169 ע, 121 דף,
ציורים. 22:15.
הדרך חנוכתי עוסק רק בצמחים מסודרי עלי-הכותרת (מחלקת הדורפסוגים). —
ואשר לצד הדיוקתי של הספר—לא סרחי מהשפה שנחג בה שמיל בספרי הלמוד שלי [מההקדמת].

952. זוטא, חיים אריה [Haim Arie'el Zuta]. דרכי הלמוד של
התנ"ך, בצרוף שעורים לדגמא. ירושלים, ר. סס, (דפוס ספר), תרצ"ה. 320 ע. 14:22.
ביבליוגרפיה: ע' 307-320. — פרשנות אחדות מהספר נדפסו ב„הד החנוך“ בשנות
תרצ"ב-צ"ג, ובשם זה נמסר הספר לדפוס בשנת תרצ"ד. — בספרי זה, פרי עבודתי בבית
מדרש למורים הכללי, השתדלתי להראות למורים הצעירים איך וכיצד עליהם ללכת בלמוד
התנ"ך בבית הספר העממי, ההוראות הן כלן הלכה למעשה.

ההוראה, כחונך בכלל, היא תורה ואמנות גם יחד. כחורה זקוקה היא למדעים רבים, ביחוד לתורת הנפש, ההגיון והבריאות. בימינו יש רואים אותה כמדע בפני עצמו מיוסד על תצפיות ונסיונות מיוחדים. ברם כל אלה מסייעים הרבה את המלאכה, אבל אינם מספקים את האמנות שבה. המורה-האמן לא ידבר בשבכות על הלכות טיבוגיות, אבל ידע ידע להפחית חיים בכתה ולעשותה למנגנון רב תנועה ויוצר.

והוא הדבר בספרים לתורת ההוראה. יש מחבר מחוכם, מזויין בכל מקורות המדע, והרצאתו חמורה, קסדנית וקרה; ויש שאינו מבליט כל כך את עקרונות תורתו, אבל פונה ביחוד אל עצם הענין, אל המעשה, ויודע לאצל ממשא נפשו על הקורא. ברם צריך להודות שחבור כזה עלול לשחד את הקורא הנוח להתלהב כי אהדה מקלקלת את השורה. הספר שלפנינו שייך לסוג האחרון. המחבר מקדים להודיע כי ההוראותיו הן הלכה למעשה מבלי הכנס בשאלות כלליות של חנוך והוראה ומבלי התעמק בבעיות טיבוגיות.

אכן בעיה אחת, מסובכת וחמורה, שם המחבר לנגדו: כיצד ילמד המורה את התנ"ך בבית-הספר העברי? לכאורה מזור הדבר. זה כאלפים שנה ספר הספרים הוא יסוד היסודות בחנוך עמנו, ומדוע נצנצה שאלה זו אך עתה? ברם גשתנו העתים. דוקא עתה, בדור ללא אמונה, בהשתלט רוח הכפירה בבית ובבית-הספר, הלא תעלה השאלה מאליה: כיצד נלמד? ואפילו — לצרי האפק — למה נלמד? — ועוד: בביה"ס בו ילמד הילד מקצועות רציונליים בדרכי ההגיון, הלא חובה לרומם את תלמוד תורתנו מבחינת תכנו וצורתו.

להתרת סכך זה חותר המחבר כמורה נלהב העורך במערכה למן ראשית התחיה ועד היום הזה. הוא פותח במטרות הלמוד הנדון, והן: 1. הסטורית לאומית וכללית: לדברי ימינו אין מקור נאמן מן התנ"ך, בו ישתקפו גם חיי העמים שכני העברים. — 2. לשונית-סגנונית: חליפות רבות חלו ומתחוללות בעברית, אבל רוחה איתנה והתנ"ך הוא מבצרה הנשגב. — 3. מוסרית: ביחס זה עוד אנו המתקדמים ביותר לעומת כל עמי התרבות. — 4. הפחד ליהרג מונע אותנו משפך דם בקרב, כי אם הפחד להרג. — 4. אסתטית: התנ"ך הוא אחד המצוינים בימי רעיונותיו והרצאתו. כאן מורגש הריתמוס, ההרמוניה, המשקל היפה, הפתוס הנשגב. — 5. ולבסוף המסרה הדתית: לא במובן מצוות מעשיות גרידא, כי אם — וביחוד — במובן אמונה, התרוממות רוח והתמכרות לאידאלים נשאים. וברי למחבר כי אי אפשר שהדור הצעיר ישאר בחסר אמונה ודת זמן ארוך.

אבל כיצד ילמד המורה את התורה ללא אמונה בסטוריה? — פה השכיל המחבר להבחין — כדעת אחד-העם — בין אמת הסטורית לארכיאולוגית. האמת ההסטורית היא זו שיצר העם באלפי שנות התפתחותו. תהי יציאת מצרים מה שהיא, אבל מאורע זה, כפי שתארהו העם, היה ליסוד אמונתו ולאומיותו אשר הרבה להעשיר את דמיונו בכל תקופותיו; ויציאת-מצרים זו חשובה לנו הרבה יותר מעצם המאורע.

ומורה המרגיש במיטב נפשו את ערך הגורמים להתפתחות העם וליצירותיו מזדהה בשעות לקחו עם המסורת ועם מושגי הילדים ואין כל סתירה בינו, בין דבריו ובין דעותיו הרציונליות. ואת המורה שאינו יכול להתרומם בהרגשתו עד כדי כך מיעץ המחבר להדיר עצמו — אם הוא איש אמת — ממקצוע זה.

בדבר המחבר בהשפעת התנ"ך על הדורות היטיב להראות כי — בכל מקום שאנו מוצאים למור התנ"ך רוחו באומה, שם אנו מוצאים התפתחות רוח האומה בלאומיותה ובלשונה.

בכלל אין שאלה למעשה שלא בירר המחבר: בקורת המקרא, קיצורי התנ"ך, שיטת הלמוד ואמצעי התקחשה — טיולים, תמונות, כויר, ציור, תמקנה, חלוקת החומר לפי שנות הלמודים בביה"ס העממי, והוראות מפורטות לכל אחד המחזורים. ובכל מקום ירגיש הקורא לפניו אדם הקנשא את גפשו לדבר קדוש מקודש לו: תחית העם על יסוד תורתו, ברוחה ובלשונה. רגש זה בולט בכל שורה ובכל באור; וגם אם לא נסכים לאחדים מדבריו—נבבדם. ועוד דבר מורגש בספר, המחבר קרא ושנה הרבה, והעקר הרבה להורות, נסה והתנסה כמורה וכמדריך למורים, וכל משאו ומתנו נובע מן המעשה.

בהוראות ללמוד ובשעורים לדוגמה עמד המחבר בדבורו לגבי המטרות שהציב לו. אך דבר אחד הוזנח: בכל הביאורים אין כל זכר לצד האסתטי מבחינת "הריתמוס, ההרמוניה והמשקל היפה".

בספר זה ימצא המורה לא לבד מדריך נאמן לכל פרטי ההוראה, אלא גם מעורר גלהב להוסיף תקר, יתר על כן: כל אב לבנים ימצא כאן הדרכה בבואו לעזר לילדים בתנ"ך ולהשיח אתם בכלל על נושאי המקרא. הספרות העברית לתורת הוראה קבלה נכס בעל ערך. יצחק אפשטיין

953. חיפה, בית הספר הריאלי העברי. תכנית הלימודים העבריים לשנת תרצ"ה. חיפה, [תרצ"ד?]. 24 ע. 20 : 27. במכונת הכפלה מכתב מכונת.

954. חיפה, ועד הדר הכרמל. דין וחשבון לשנת תרצ"ד. חיפה, דפוס סוכובולסקי, [תרצ"ה]. 23 ע, כיניהם טבלאות, דיאגרמות. 22 : 29. ראה גם ק. ס. שנה רא ע' 422.

955. טובראני, יוסף. ספר אסתר המלכה בלשון ערבית... מצאנו בכתיבת יד בתימן ומכונה לחככם כמחז"ר יוסף אל טובראני. מהדורה שניה, ע"י משה בן יהודה מנחם משה ושלום יעקב סאלם טערן. (פתח תקוה, דפוס התחיה), 1929. 22 ע. 15 : 22.

956. טורמשינר, נפתלי הירץ. עבודת מדע באוצר הלשון העברית; נאום פתיחה מאת נ. ה. טורמשינר באוניברסיטה העברית. ירושלים, הברה להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית, ודפוס העברית, תרצ"ד. 15 ע. 14 : 21.

עם שער אנגלי על העמוד האחרון של המעטפת: Harry Torczyner: Research in Hebrew lexicography; inaugural lecture... at the Hebrew University.

957. טשפק, קרל [Karl Čapek]. מעשה השודדים; ספורים; חרזים אוכרהם קריב = קריבורוצ'קו. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ה. 95, [1] ע, ציורים. 16 : 21. מנוקד כלו.

התכן: מעשה השודדים. — מעשה החתול. — איך למד נבח לנבט.

958. יודילוביץ, מרדכי דב [Morduch Judelowitz]. ישיבת פוסבדיטא

בימי האמוראים... תל אביב, (דפוס אמנות א"י), תרצ"ה. [31] דף, [51] 54 פ. 17 : 24.
מונוגרפיה זו, כהכרתה שקדמה לה שנים הרבה (ינהרעא) נועדה למלא חסרון
ניכר. החבורים המיוחדים לאסיפתו ועיבודו השיטתי של החומר המשוקע בתורתן של
התנאים והאמוראים (ובחבוריהם של הגאונים) בענין בתי המדרשות, תולדותיהם ותולדות
אישיהם, דרכי הלמוד של הישיבות ושיטות החכמים שלהן בהלכה ובהוראה, היחסים שבין
בימ"ד לחברו וכו'. מועטים הם. ואף מה שישנו בעין טעון בדיקה. אלא שנראין הדברים, שהמחבר
נאלץ לצמצם את היקף חיבורו, והצמצום הרי עלול לפרקים לקטח את מדת השלמות. ואע"פ
כן יש בספר זה ברכה למעיין. הידיעות הרבות שיש כאן מתולדות אחת הישיבות הגדולות
ביותר של בבל, הנסיון להבליט את יחודה של פומבדיטא (בשטות בקרת המשנה והברייתות
ובמסורת השמועות, השווה עמ' 28-34). ההצעה הנוחה והפשטות שבלשון עשויים להועיל.
אולם לקוי הוא החבור בכמה מקומות. אין בידנו לפרט כולם, לפיכך עלינו להתמקד
בקצת הערות, מהן הנוגעות בתכניו ובדרכי עבודתו של המחבר ומהן הדנות בדברים
שהמחבר לא דק בהן כל צרכו ובא על ידי כך למסקנות מוטעות או מפורקקות.

יש להצטער שלא עמד המחבר על טיבו של בית המדרש בתורת מקום הוראה
(השוה, למשל, ב"ק ג. כ. והשוה עוד את הלשון "וכן מורין בי מדרשא"). ענין זה חשיבותו
מרובה, הואיל ועובדא זו, שביהמ"ד שמש להוראה ולתלמוד כאחד, השפיעה לא מעט על הלמוד
גופו. ואף תמוה הדבר, שהשמיט המחבר מחבורו פרק חשוב, בענין היחס של הישיבה וחכמיה
לראש הגולה, שבתי המדרשות היו זקוקים לו בכמה בחינות (לאו דוקא ביגסילת רשות בלבד).
הויקה לראש הגולה שמשה גם אחד הבריחים שחברו את הישיבות זו לזו.

אצל שבבואנו לצייר דמותו של בימ"ד מסויים חייבים אנו לבדוק את העובדות הידועות
לנו לאור כל מה שאנו יודעים בשטח זה מבתי מדרשות אחרים ולהבליט את המשותף לו
ולאחרים ואת המיוחד לו לבדו (ואין בתי המדרשות שבא"י יוצאים מכלל הבחנה זו הואיל
וויקתן של ישיבת א"י ובתי המדרשות שבגולה לא פסקה אפילו בימיהם של הסבוראים).
וצר שלא ככל מקום זכר המחבר דבר זה. ועוד: המחבר לא טרח לכנס כל מה שמצוי
במקורות, כשבא להציג מן הכללות והלשונות העשויים לייחד את ישיבת פומבדיטא, ולפרקים
אין בידנו לפרט למה ברר לו את אלו והשמיט את האחרים. דוגמאות אחדות:

המחבר אומר (עמ' 27): - כמה פעמים מצאנו, כי הטבירו את הענין המדובר ע"י משלי
העם וידוע בגמרא המבטא - אמרי אינשי ומצאנו אותם ברבה וברב יוסף ובאביי.
ברם כלום מיוחד שמוש זה במשלי העם לאלו החכמים בלבד? והרי אף התנאים משתמשים
לפרקים בפתגמים עממיים. וכן (שם): - תורת אביי בישיבה היתה מצוינת גם בזה שמסר דינים
והלכות בלשון "נקטינן" או היה כולל דברי תנאים ביחד לאמר ש-אמרו דבר אחד. - כולו
סבירא להו" או - הכל מודים" או תוצאה מזה הלמוד בלשון הלכך, או - אם תמצא לומר,
- לא אמרן" - לא שנו" - מחלוקת" - שמע מינה" - משמעות דורשין איכא בינייהו". ואנו תמהים
ועומדים: כלום אין כל הלשונות הללו מצויים אף אצל חכמים אחרים. מהם שקדמו הרבה
לאביי. וכן, למשל, בעמ' 30: "מצאנו כמה פעמים, כי הביע רבה את דעתו ושיטתו בלשון
- שאני אומר", אשר מזה נוכל לשפוט, כי כן היתה דעתו הפרטית ושיטתו הוא: - שאני אומר
הדלקת נר בשבת (במקום סעודה) חובה" כו'. אבל לשון זה מצוי אף אצל אמוראים אחרים
(בפי שמואל, חולין לה. א). וכן הלשון שמייחס לרב יוסף - נחזי אנן" נמצא בפייהם של אמוראים
אחרים (השוה למשל בכורות יז. א; קדושין ג. ב.). - לעומת זה אין הוא מציין את הלשון

המיוחד לרב יוסף -תנאי שקלת מעלמא תנאי היא" (השוה למשל עירובין לו. ב.) וכן לשונו של ר"י "הילכתא למשיחא" שמיוחד לו (השוה סנהדרין נא. ב ותוספות שם ד"ה הילכתא). בראשית ספרו (עמ' 7-6) מציע המחבר ברחבה את דעתו, שרב יהודה נחקל ביסודו את ישיבתו בפומבדיתא, בהתנגדות גמרצא מצד חברו (תלמידים של רב ושמואל) ר' מתנה שישב, לדעתו בפומבדיתא קודם שבא לשם ר"י. ברם אין לדעת מהיכן למד א' שר' מתנה ישב בפומבדיתא, ואנו אין אנו מוצאים את ישיבתו אלא בפפוגיא (פסחים מב. א; חולין קלט. ב). במקום שהרביץ תורה אף ר"א בר יעקב הצעיר ממנו (ביב סו. א). (ב) שר' מתנה חלק על ר' יהודה ונלחם בו, וכי מפני שבמקומות אחדים מסופר בתלמוד על שבאו לשאול הוראה מר' מתנה והלה לא ידע להשיב ובאו והציעו את השאלה לר' יהודה, יש לנו להסיק על יחסים של איבה ומדון? והרי מצינו כדוגמתו, למשל, אף אצל ר' אמי ור' יצחק נפחא (בדרים נו. ב, והשוה עוד חולין מח. ב), ואעפ"כ לא היתה איבה ביניהם, ואנו מוצאים אותם בחבורה, כשהם נושאים ונותנים זה עם זה בכבוד (השוה, למשל, ב"ק, ס. ב ועוד); ובכל אלו המקרים, שר' מתנה לא ידע להשיב על השאלות שהוצעו לו ושר"י הכריע בהן, נשמטה מר"מ מסורת (של שמואל רבו), שהיתה בידו של ר"י, ומה בכך, והרי כבר אמר אביו (גיטין, ו. ב): "אטו כל דלא ידע... לאו גברא רבא הוא בשלמא מילתא דתליא בסברא לחיי הא גמרא היא גמרא לא שמיע ליה". וכבר ציין המחבר עצמו, שר' מתנה דרש בפפוגיא הלכה של ר' יהודה (פסחים מב. א), ושר"י הסתייע בו בדינו אצל ר"נ (קדושין ע. ב).

המחבר אומר (עמ' 8) שלפעמים כנו את הישיבה בפומבדיתא בשם "בית ועדא" ומסתמך על הסוגיא שבברכות כד. ב. ברם אין ספק שהשם "בית ועדא" או "בית וועדא" או "ועד" מיוחד הוא ליבתי-המדרשות של א"י, בין אלו של התנאים ובין של האמוראים (מצאנו את השם בבריות, למשל, סנהדרין צו. א, והיא הבריייתא שנספחה בסוף מסכת סוטה, והאדר"ג נ"ב, שכטר עמ' 28, אומר על המשנה "יהי ביתך בית ועד לחכמים" - כשם שאתה שומעו בבית המדרש, וכן הוא מצוי הרבה בבריות שבירוש' ובשמועות של אמוראים שם בכמה מקומות (ברכות פ"ב ה"ח; דמאי פ"א ה"ג; חגיגה פ"ב ה"א ועוד). אמנם מצאנו בתלמוד (חולין, קכו, א) אר"ה בר תורתא פ"א הלכתי לו עד כו' הרי וודאי פרושו למקום הועד שבבית המדרש (ושלא כרש"י, ואין צ"ל שגירסת כ"י - ליעד משובשת היא). ברם לפנינו כאן מסורת של א"י והדבר אירע באותה מדינה (ובכ"י רומי א' גורס - תנאי ר' יוחנן בן תורתא כו'). יש איפוא לפרש הגמרא שבברכות באחת משתי הדרכים (א) שאותן הנוסחאות הגורסות "בי מדרשא" תחת "בית ועדא" (כ"י מינכן) או שהן שומטות בכלל את המלים הנ"ל (עי' בד"ס בהערות) עיקר הן או ב) שלשונה של מסורת זו בפי ר' זירא נתנסה לאחר שעלה הלה לא"י והושפע משמוש השם הרווח בארץ.

המחבר כותב (עמ' 10): "אולם לפי מסורת חז"ל כאשר נפטר התלמידים מן הישיבה מימות רבה, ורב יוסף, לנכון ליום החופש ערב יום כפור נשאר עוד בישיבה ד' מאות איש" כו'. ברם דברי הגמרא שבכתובות קא. א יש לפרשם, שנתכוונו להליכתן של בני הכלה מן הישיבה בסוף חדש אלול ואדר (דוה"ר, ח"ב, 554). בעמ' 12: למען הקל על לומדי התורה... ראה כנראה ר' יהודה, להוציאם מעול חיי הצבור, כמו מס בנין חומת העיר וכו'. אבל כבר פטרו רבי ואחרים את תלמידי החכמים ממסי המלכות (ב"ב, ח. א והשוה עוד שם, ז. ב).

המחבר טובר (עמ' 11 והשוה עמ' 12, הערה 29), שבישיבת פומבדיתא "לא תמכו בידי התלמידים למרנסתם מאיזה קומת צדקה". ברם התלמוד מעיד (גיטין, ס. ב) על "ההוא

שיטורא דהוה מעיקרא בי ר' יהודה כו', וכבר פרשו ר"ש גאון באגרתו (לויק, עמ' 88) שהכונה לשופר של צדקה לבני הישיבה בפומבדיתא. אמנם המחבר כותב לענין זה (עמ' 12, הערה הנ"ל): "הנה הוכחתי בספרי עיר פומבדיתא" אשר אתי בכ"י כי הדין עם פרש"י הראשון שהיה שופר של תקיעת שבת". אולם לפי שעה אין לנו אלא לקבל את קבלתו של רש"י הנאמנת עלינו ולפרש את התלמוד כמותו. ובלא עדותו של הגאון אין לפרש את הסוגיא כפרוש רש"י הנ"ל, שמה ענין לשופר של ע"ש, שהיה מצוי בכל מקום ולראש הישיבה. וכלום לאחר שהיה ה-שיטורא אצל רבא במחוזא (ע"י בגמרא) פסקו לתקוע בפומבדיתא בערבי שבתות! ומימיהם של הגאונים הרי ידענו מספורו של ר' נתן הבבלי ומכמה מכתבים של גאונים שהיו גובין ממון מקהלות ישראל לצרכי הישיבות. נראה איפוא שכבא"י כן גם בבבל היתה קופה לפרנסת התלמידים הזקוקים לכך (השוה ירוש' הוריות, מז, ע"א וירוש' גיטין ספ"א). — עמ' 13: "יש שקבלו בישיבה תוארים מיוחדים... רבה ורב יוסף אמוראי פומבדיתא". וכן התואר "סבי פומבדיתא לר' יהודה ולרב עינור. וקשה לרדת לסוף דעתו של המחבר — וכי מה מן התואריות יש בו בשם "אמוראי פומבדיתא"? וכלום הוא סוכר שסבי דגוניא (קדושין כה, א) אף הוא תואר הוא שניתן להם לבני אותו מקום. שרב חסדה צוה "לצנעם" על שלא באו למרקו? אין כאן אלא שם שנתהווה בהמשך הדורות על ידי המסורת, כמו "נהרבאלאי", "דייני בולחי", "אמרי בי רב" שבאותה סוגיא (סנהדרין יז, ב). — עמ' 41 המחבר פוסק, שלאחר מות אביי שוב לא היו ראשי ישיבות בפומבדיתא בימיהן של אמוראים, יחד עם פריחת הישיבה במחוזא כמו נתק פתיל חי הישיבה בפומבדיתא". אולם למה לו לכסור בעדותו של רש"י (לויק 88 ואילך). על שורה ארוכה של חכמים שמלכו בפומבדיתא בימי האמוראים האחרונים והגדול שבהם — ר"ג בר יצחק? וכשהוא אומר (ציון ו', עמ' 54) "נראה כי מה שאומר (ר"ש) מלכו שהיו רק ראשי העיר לא ראשי מתיבתא" הרי זה משונה. שהיכן מצא "מלך" בנוגע לחכם (בתלמוד ואצל רש"י) שלא במובן ראשות ישיבה? ואם הרב צריך ראייה, די היה לו לעמוד על הגמרא שבהוריות יב, א (ובהקבלה שבכריתות ו' א), המוסרת את צואתו של רב משרשיא (תלמידם של רבא ואביי) לבניו "אקילקי דמתא מחסיא ולא אפדני פומבדיתא", שנתקיימה אף בסוף ימי האמוראים ישיבה בפומבדיתא. כעדותו של רש"י.

המחבר מדבר על "רב העיר" (עמ' 15) וביניהם על אמוראי בכלל. וזה אנכרוניזם, כי באותם הימים לא היו "רבנים" קבועים ושכורים בקהלות, בחינת נושאי משרה מיוחדת. ואע"פ שבא"י נהג מה שהוא בדומה לזה (השוה ירוש' יבמות פ"ב, הלכה ו' מעשה של לוי בן סיסי בסיפורי וחדאיר, פרידמן 54, עיר קטנה שבשיראל... ושכרו להם את החכמים). מכל מקום יש להוכיח שלא כך היה בבבל.

דברים משונים אומר המחבר (עמ' 52, ציון ה') על סבוראים "שכמעט רוב דברי התלמוד נוסף על ידי רבנן סבוראים... לפי שדרך האמוראים לדבר כלשון קצרה... ורק רבנן סבוראי באו והרחיבו על ידי קושיות ותירוצים אבעיות ותשובות את לשון הגמרא". — כלום סבור המחבר באמת שיקושיות ותירוצים אבעיות ותשובות לא נאמרו בבתי המדרשות של האמוראים? ואם נתכוון לדרך ההצעה של השמועות וההיות, הרי וודאי יש לחלוקה הרבה בעריכתה, אבל מה ענין העריכה להוספת רבנן סבוראי?

וכן בטלה הסברה שהוא משמיע במקום אחר (עמ' 33, הערה 75). שכל מקום שנאמר בתלמוד "כסורא מתני הכי, בפומבדיתא מתני הכי", הדברים מכוונים לימי רבנן סבוראי. וראיתו אינה ראייה, ראשית מפני שהיו והיו ישיבות בסורא וכפומבדיתא בסוף ימי

האמוראים ושנית, שאף אם נקבל דבריו בנוגע לאותו מקום הא כיצד יש להסיק ממנו על כל המקומות המרובים שבתלמוד שבהם נאמרה נוסחא זו? ואותו לשון מצוי לרוב בתלמוד על אמוראים ראשונים ואחרונים ועל ישיבות אחרות, ומה שמדייק מלשון "בסורא מתני", שראוי היה, לדעתו, להתנסח בצורת "בסורא אמרי" ש-נראה, כי הש"ס היה מסודר לפניהם והיו שונים בו כמו תנא, שהברייתא היתה כתובה". הרי הלשון "מתני" במובן נסח מצוי בשאר מקומות. ודי לעיין במקומות שנצטיינו על ידי בכר (Terminologie וכן Tradition) כדי להביר, שהשקפתו נטולת יסוד (אגב: מניין לו למחבר שכל ברייתא כתובה היתה, וכלום אותן ברייתות, שהיה מסדרן -ההוא סמיא- לפני שמואל (ביצה, טז, ב), אף הן כתובות היו, אתמהא?). למרות ההערות האלו, שיש להוסיף עליהן כדוגמתן, ימצא הקורא לפרקים חומר רב ומענין וגם הסברה רצויה בספר הזה.

ג. אלון

959. יעקבס, חיים. הדת והלאום... מהדורה חמישית. (ירושלים, דפוס

קזריאל), תרפ"ז. 16 ע, פורטרט. 11 : 14. מספרי המסיון.

960. ירושלים. האוניברסיטה העברית. חוקת העבודה. ירושלים,

(דפוס העברי), תרצ"ה. 16 ע. 17 : 24.

961. ירושלים. האוניברסיטה העברית. שיעורי האוניברסיטה העברית

(ירושלים) בתל אביב. שנה שנייה. (תל אביב, דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה.

15, [1] ע. 9 : 15.

מסדרנו מוקדש לזכר מיסדו מורנו ורבנו אור ישראל חיים נחמן ביאליק. זיוו ואיר

לעד! (ע' 2). — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 155.

962. ברמי, ינאל. החתלתולה שרצתה להיות מלכה. תל אביב,

(דפוס תל אביב), תרצ"ד. 19 ע, ציורים. 12 : 16. סנוקר כולו.

963. כשר, מנחם מ. [M. M. Kasher]. הוד שבקדושה, טהרת

בנות ישראל ואגרת טהרה מאת... רבי אברהם יצחק הכהן קוק. תל-אביב,

קרן הספרות. החרדית ע"י הסתדרות החרדים, (דפוס סנורה, ירושלים), (תרצ"ה).

72 ע, פורטרט. 12 : 16.

964. לוי, ישראל. שיר השירים בצורת דיאלוג בין המלך שלמה

והשולמית לנוכח כנסת ישראל. מבואר ומסודר מאת ישראל לוי. ירושלים, דפוס

כחנא, תרצ"ד. 23, [1] ע. 12 : 16.

965. לחובר, פ[ישל] [Fischel Lachower]. ראשונים ואחרונים;

מסות ומאמרים. ספר א. תל אביב, דביר, (דפוס ארץ), תרצ"ד. 170 ע. 16 : 24.

התוכן: מ. מגדלסון. — שלום הכהן. — רגיק. — שר"ל. — צ. גרץ. — א"ה ווייס. — א. מאפו. —

ש"י אברמוביץ. — מ. פ. ציצנבלום. — י. פ. פרץ. — שלום עליכם. — י. פ. קנשוור. — י. פ.

קצנלסון. — ד. פרישמן. — ח"י בורגשטיין. — נחום סוקולוב.

ליבוביץ, שלמה זלמן. ראה: אריאל, זלמן.

966. לילינבלום, מ[שה] ל[יב] [Moshe Leib Lilienblum]. דרך גאולים; פרקי חייו ומשנתו. תל-אביב, המרכז לנוער של המדרות העובדים בארץ-ישראל, (דפוס, "ספר"), תרצ"ה. [3] דף, 43-3, 144 ע. 12 : 17.
— כמעט שאין מאמר או רשימה [חוץ ממשנת אלישע בן אבויה שנוחנה בשלמותה] בקובץ זה שלא חלו בה קיצורים. — מאמר אחד, על פינסקר, תורגם מרוסית. בראש הקובץ ע' 43-3 בא מבוא מאת העורך אפרים ברוידא. אסף וסדור החומר נעשה בפעם. המבוא המצויני וברור ונכתב באהבה אל מל-5. כדאי להוציא עוד חוברות ממין זה מתוך קלסיקים אחרים של הציונות.

967. לניאדו, מ[איר] [Meir Laniado]. החק הפלילי בארץ ישראל. מכיל: חלקי החק הפלילי העותומני הנוהג בא"י וכל התקונים שנעשו ע"י ממשלת ארץ ישראל עם הערות, ציונים וסראי מקומות. ירושלים, (דפוס וינגרטון), תרצ"ג. [2] דף, 161-13 ע. 17 : 23. בראש השער: מ. לאניאדו.

968. המועצה הא"י ללמודים עליונים. קבץ שאלות בחינת הבגרות הא"י אשר נערכה בחדש יולי 1932 (תרצ"ב). ירושלים, 1932 תרצ"ב. 156 ע. 21 : 28.
המסמך בעברית, אנגלית וערבית. גם השער בשלש השפות: Palestine board of higher studies. Papers set at the Palestine matriculation examination of July, 1932.
مجلس التعليم العالي الفلسطيني. مجموعة أسئلة امتحان الاجتياز الى التعليم العالي الفلسطيني في شهر تموز سنة 1932. ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 432.

969. מלול, נסים. סלון כיום עברי ערבי, قاموس الجيب عبري عربي تأليف نسيم ملول. (תל אביב, Dvir Co., דפוס הארץ, 1933). VII, 11, 320 ע. 9 : 12.

970. מסע הדג; כחוב גרמנית ומציר בידי תום זירמן-פרויד, ומתרגם עברית (בידי העורך-תלויים) נוחמן ביאליק. ירושלים/ברלין, אופיר על יד מוריה, תרפ"ה. 28 ע. 22 : 29.

971. מרזקובסקי, ד[מיטרי] [Dmitrii Sergeevich Merezhkovskii]. הדקבריוסטים; תרגם אהרן אברהם קצק. ספר ראשון. (תל-אביב, אמנות, דפוס אמנות ארץ-ישראל), תרצ"ה. 212 ע. 12 : 18.
(עלומים; ספריה לסנויי, דבר).—מנוקד כלו.

972. מרכוס, סימון. תולדות הרבנים למשפחת ישראל מרודום. ירושלים, ר. מס, (דפוס ווייס), תרצ"ה. 92 ע, [2] דף, לוחות-תמונות, פורטרטים. 17 : 25.
שער נוסף ברוסית: De claris qui ex Rhoda Israel familia erant rabbinis. Scripsit Simon Markus.
בספרי זה אני בא לספר על תולדות רבנים ממשפחה עתיקה, משפחת ישראל, אשר יש בידינו לעקבה עד המאה הי"ז. כולל בעיקר תולדותיהם של ר' משה ישראל, ר' חיים

אברהם ישראל, בנו משה ישראל, רפאל יהודה ישראל, אליהו ישראל, בנו משה ישראל, ירדניה שלמה ישראל, חיים יהודה ישראל, מיכאל יעקב ישראל, רחמים חיים יהודה ישראל, רפאל יצחק ישראל, ראובן אליהו ישראל. — התולדות מבוססות בעיקר על ספריהם של אלה.

973. **המשביר המרכזי בע"מ.** הקואופרציה הצרכנית, מהותה וימודותיה. (תל אביב), חברת המשביר המרכזי בע"מ וברית פקוח לקואופרציה צרכנית בע"מ, (דפוס הפועל הצעיר), [תרצ"ד]. 46 ע, [I] דף. 16 : 24.
— ספריה קואופרטיבית פוטלרית, חוברת 1.

974. **משה בן מימון** [Moses b. Maimon]. דברות רבנו משה בן מימון ז"ל; מלוקטות ומסודרות ע"י א. גומסדינר. תל-אביב, הוצאת ההנהלה הראשית לתנועת, תורה ועבודה, (דפוס הפועל המזרחי), תרצ"ה. [I] דף, 40 ע, [I] דף. 12 : 17.
(ספריה תורה ועבודה).

התוכן: מבוא. — הפרקים: התורה. החכמה. האמת. האל. המב. המשפט. צדקה. שבתות וימים. האדם. הנפש. האם והילד. דברי הנזק. מוסר ומדות. על הפרנסה. פתגמים שונים.
975. **נימן, שמואל גדליה.** מ' גירדלי שמואל; כולל פרושים ובאורי ענינים על מסכת בבא בתרא... מסני שמואל גדלי נוימן. ירושלים, דפוס רוהר, תרצ"ה. [I] דף. 68 : 32.

976. **נשרי צבי.** התעמלות ומשחקים לקטנים (לכית הספר ולבית). מהדורה שניה מתוקנת ומרחבת מאת צבי נשרי (אורלוב). (תל אביב), קהלת, (דפוס שושני), תרצ"ה. [I] דף, 87 : 21.
(דפוס שושני), תרצ"ה. [I] דף, 87 : 21.

977. **סולוביצקי, שמחה.** דרוש לבר מצוה שדרשתי לכבוד יום מלאת לי שלש עשרה שנה כ"ז תשרי תרפ"ז, שמחה ב"ר זלמן יוסף הלוי סאלאוויצקי. ירושלים, דפוס מוריה, תרפ"ז. 14 ע, ציור. 12 : 16.

978. **סוקולוב, נחום** [Nahum Sokolow]. אישים. ספר שני. תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ה. 217, [I] ע. 15 : 21.
את הקודם ראה ק. מ. שנה י"א ע' 425. — התוכן: אליעזר בן-יהודה (נדפס ראשונה במסגרת של דבר תרצ"ג). — ד. פרישמן (ראשונה בהתקופה כי מ"ז). — י. ל. פרץ (ראשונה בהצטרפה 1915, גל' 132-145). — ח. ז. סלונסקי. — א. צ. צופל (נכתב בתרצ"ה). — ח. י. בורנשטיין (ראשונה בהתקופה כי כ"ח). — הפרופסור יוסף הלוי (נכתב בתרצ"ה). — ר. צ. ה. קלישר. — שלמה בוכר (ראשונה בהעולם 1907, גל' 1). — חריר מ. פרידלנדר.

979. **סמולנסקי, פרץ** [Perez Smolenskin]. קבורת-חמור, או מדחי אל דחי; ספור. תל-אביב, ("רואי"), (דפוס הרשכובים), תרצ"ה. 253 ע, [I] דף. 12 : 16.
(כתבי פרץ סמולנסקי).

הספור נדפס ראשונה בהשחר" שנה ד'. יצא לחוד בוינא דפוס בראג, בתרל"ד, תר"ם ובתרמ"ג. נכלל בתוך כתבי סטולנסקין פטרבורג, תרמ"ט וורשה, הצפירה, תרס"ה. יצא לחוד בוילנא, הוצ. סרדכי קצנלבונג, תרס"א. — תרגום יודי בניו-יורק, חיברו פאבל, קאספ. חשיד [189...]. תרגום רוסי מאת מ. כהן (סרדכי בן חלל הכהן) נדפס בשבועון "רוסוויט" 1881 ג' 1-29.

980. סקלי, דוד הכהן. ס' קרית חנה דוד. חלק ראשון: שאלות ותשובות על ד' שלחן ערוך וחרושים ולקומים... ירושלם, דפוס חיים צוקרמן, תרצ"ה. 181, 155, [31] דף. 24 : 31.

981. אל עארף, עארף [Aref el-Aref]. שכמי הבדואים במחוז באר שבע מאת עארף אל-עארף... תרגם מערבית מונחם קפליוק. תל אביב, בוסתנאי, דפוס שושני, [תרצ"ה]. 8, 189, [31] ע, פורטרטים, תמונות. 13 : 17. את המקור ראה ק. ס. שנה י"א ע' 293.

982. עונן, יצחק. כהזדככות; שירים. תל-אביב, גליונות, (דפוס ארץ-ישראל, ירושלים), תרצ"ה. 169 ע, [31] דף. 14 : 21.

983. פורמן, בן-ציון. אלמד; ספר לסוד השפה העברית; רצופים לספר מלון באנגלית, פולנית, גרמנית ואידית ולוח הנטיות. תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 92, [31] ע, תמונות. 15 : 21.

984. פיכמן, יעקב [Jakob Fichmann]. צללים על שדות; שירים. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ה. 262, [11] ע. 14 : 22. (דבר-שירה בשלשה ספרים. [א])—ראה גם ק. ס. שנה י"א ע' 167.

מפני הכמות המרובה... החלים המחבר שלא להכניס בספר זה חלק גדול של השירים, שכבר נתפרסמו בגבעולים. מקצת מן השירים נכתבו בחקופה שלאחריהם... בכמה מן השירים הראשונים חלו תקונים ושנויים קטנים וגדולים, ובמסעים מהם... נתחדשה תוך כדי תיקון גם ההכרה, להוציא מספר קטן של שירים לזריים, שנכתבו לכתחלה בהברה החרושה, כל השירים כסוג זה סמנו בציון כוכבי. (מההקדמה).—השירים נכתבו בשנות תרס"א-תרצ"ג.—כדאי היה לציון איפה נדפסו השירים בראשונה.

985. פלאום, שלומית. בת ישראל נודדת... זכרונות מסעות ופגישות. ירושלים, ל. מאיר, (דפוס הספר), תרצ"ה. 389, [31] ע, פורטרטים, ציורים. 14 : 21.

986. [פלדמן, אהרן]. נהלים. (א"ג); ומאת עבר הדני. תל אביב, מצפה, תרצ"ה. 14 : 20.

החוכן: א' השלשה; רומן. דפוס ספר. 224 ע. ב' ארבות גבוהות; רומן. דפוס ספר. 232 ע. ג' אדם קטן; רומן. דפוס הרשכאום, יפו. 194 ע.

987. פקלמן, הניה מ. חיי פועלת בארץ. ספר א. תל אביב, (דפוס דבלי, תרצ"ה. 151, [11] ע. 14 : 21. אוטוכיוגרפיה.

988. פרנס, אנטואן [Anatole France]. ילדים וילדות; ספורים מן השדה ומן העיר. תרגם יעקב פייכמן. תל-אביב, א. ו. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ה. 95, [1] ע, ציורים. 17 : 22. מנוקד כלו.
ספור אחד (פועה מבקרת בזכות זקנתה) תרגם אשר ברש.
989. פרנק, ברנו [Bruno Frank]. סרן וסרן; רומן. תרגם מגרמנית יוסף ליכטנבוים. תל-אביב, א. ו. שטיבל, (דפוס ספר), 1935. 290, [2] ע. 14 : 20.
990. קיפלינג, רדירד [Rudyard Kipling]. כן היה; ספורים. תרגם מאנגלית אברהם רגלסון. תל-אביב, מצפה, (דפוס ספר), תרצ"ה. 93, [1] ע. 15 : 21. מנוקד כלו.
991. קלר, חיים. למד ערבית; שמה קלה ונוחה ללמוד השפה הערבית. תל-אביב, מצפה, (דפוס הספר, ירושלים), (1935). 95, [1] ע. 14 : 21.
992. קפלן, עזריאל. איך יבלה הפקיד את ימי חופשתו? תל-אביב, הסתדרות הפקידים העברים בא"י, (דפוס אחדות), 1935. 12 ע. 12 : 16. בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל. הסתדרות הפקידים העברים בארץ-ישראל.
993. קרומר, יוסף משה. נספחים לספרי הצופה לבית ישראל. חובר על ידי יוסף משה קרומר... ירושלים, דפוס גרינפלד, (תרצ"ד). x ע. 14 : 21. הספר בעצמו ראה ק. ס. שנה י"א ע' 288.
994. רבינוביץ, יעקב [Jacob Rabinowitz]. השגות; מאמרים ורשימות. תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 254, [1] ע. 15 : 21. החוכן: שו"ת (לבקורת המחשבה המודרנית). לקראת שלשון המדע—לובלו של המדע—על מורח ומערב—תחיה מדומה—בין רומי והמדבר—על המהפכות—אורות וצללים: קרופוטקין, קרל מרכס—על עם ושבת—ארץ ישראל ויצירה רוחנית—בין רצון וחוק—עובדות מעציבות—גלות שלמה—מפרתנו וחיינו—שירי עם—מדות—ספרים ורוח הזמן—שדה המפרות—לב המאמרים שכונסו כאן נדפסו לפניך בכתב-יד שונים.
995. רוזנבוים, מ[נחם] מ[נדל]. מזכרונותיו של סוציאליסט בולשיוויק; תרגם יעקב שטיינברג. (תל-אביב), אמנות, (כית הדפוס אמנות ארץ-ישראל), תרצ"ה. 277 ע, [1] דף. פורטרט. 12 : 18. («עלומים»; ספרים למנוי, דבר). — מנוקד כלו. נדפסו ראשונה ב-1921 בעתון «מאג» ובירחון «צוקנפטי» שבניו-יורק. — ב-1921 יצאו בצורת ספר בניו-יורק, בהוצאת דיר ת. זשיטלאווסקי פיג.
996. רוסטובצב, מיכאיל איבנוביטש [Mikhail Ivanovich Rostovtsev]. העולם העתיק. תרגם מאנגלית מנחם זולסון ולפובסקי. תל אביב, מצפה, תרצ"ה. 2 כרכים. 16 : 24.

כרך [א]: דברי ימי הסורה. דפוס ספר. 180 ע, 32 לוחות-תמונות, 3 מסות. ביבליוגרפיה:
ע' 174-171. כרך [ב]: דברי ימי יון. דפוס הפועל הצעיר. 256 ע, 30 לוחות-תמונות, 2 מסות.

רחל. ראה: כלובשטין, ר.

997. ריגר, אל'יעזר. אוצר מלות היסוד של הלשון העברית
השמושית; מחקר בעריכת תכנית למודים. ירושלים, בית המדרש למורים
העברי, (דפוס ווייס), תרצ"ה. [11] דף, 158 ע, טבלאות, דיאגרמות. 14: 21.

מטרתו של המחבר במחקר זה היא לחבר מלון-שכיחות ללשון העברית המדוברת
כיום בפי היהודים. חושבי א"י היינו למיין את המלים לפי סדר שכיחותם ולציין איזו
שכיחה יותר ואיזו פחות. דבר זה יכול להעשות רק בדרך נסיונית, ע"י מניה וספירה. נסיונו
של המחבר נתבסס על חמר שנשאב משלשה מקורות: א) שליש מתוך מכתבים פרטיים
וחבורים חפשיים של 286 תלמידי בתי-ספר. ב) שליש מתוך מכתבים פרטיים ומסחריים
של 521 אנשי עיר וכפר מבוגרים. ג) ושליש ממקורות ספרותיים מסרתיים: החלקים
הספוריים של התנ"ך, קטעים ספסריים מהמשנה, האגדה וסדור-ההפלה. "הנה כי כן נערכו
בירי המחבר שלשה מלונים, מלון של ילדות, מלון של בגרות ומלון של ספרות עממית.
אשר יחד נצטרפו לאוצר מלות היסוד". בסך-הכל נבדקו על ידו 200-000 מלה, ובהן מצא
רק 5-892 מלים, החוזרות ומופיעות. אם נניח איפוא שהחומר לגסינו של המחבר היה
מספיק, למדנו איפוא ממנו שהלשון העברית המדוברת בא"י כוללת בתוכה 5-892 מלה. את
המלים הללו סדר המחבר לפי סדר שכיחותן ומצא שרק 2-017 מהן מופיעות לכל הפחות
עשר פעמים במספר הבללי של מאתים אלף המלים השוטפות, ואותן הוא מכנה בשם "אוצר
מלות היסוד", לאמר מי שיודע את המלים הללו יודע את יסודות הלשון, ומי שיודע לכתב
את המלים הללו בקי בכתב העברי. ע' 71-106 (שהוא עיקר הספר) רושם המחבר את 2-017
המלים הללו לפי סדר שכיחותן, מהמצוי ביותר למצוי פחות, וליד כל מלה מספר הפעמים
שהיא נמצאה בתוך החומר הנבחר. המלה המצויה ביותר היא המלה "את", שנמצאה בחומר
5-544 פעם, אחריה באה המלה "לא" שנמצאה רק 2,721 פעם.

בפרק הראשון מסכם המחבר בקיום כלליים את תוצאות חקירתו ובה לידי מסקנה
זו: כי עשר המלים הראשונות בטור השכיחות מהוות בערך 12% מן המלים השכיחות
ביותר מהוות בערך 41% חמש מאות המלים השכיחות ביותר — 72% אלף המלים
השכיחות ביותר — 85% בערך, ואלפים המלים השכיחות ביותר מהוות 95% של הלשון
העברית שבכתב. אלפי המלים הנשארות תופסות איפוא רק 4% מהלשון שבפי העם.

על יסוד נסיונו בא המחבר גם לידי מסקנה זו: "בדרך כלל נמצא דמיון מלולי גדול
עד להפליא בין המקורות הספרותיים ובין לשון הכתב של היום. אוצר מלות היסוד אשר
לפנינו משמש עדות ברורה לאחדותה של הלשון העברית מתקופת התנ"ך עד דורנו אנו.
גלולי הלשון העברית מדור לדור השפיעו, כנראה, בעיקר על צורות הלשון; במבנה
המלולי של הלשון, ובפרט בסיב המלים השכיחות ביותר, לא חלו שנויים יסודיים." (ע' 10).

מענינות הן גם מסקנותיו של המחבר בנוגע ליחס שבין שפת הילדים והבוגרים
בא"י: "יש הבדל מלולי נכר בין שפת המבוגרים ובין שפת הילדים. באוצר מלות היסוד
נכנסו 46 מלים, שנודמו פעמים רבות בשפת הילדים ולא נודמו אף פעם בשפת המבוגרים;
כמו כן נרשמו באוצר מלות היסוד 108 מלים מתוך שמוש אנשים מבוגרים בלבד. שמושי

הילדות המיוחדים מוסבים על תופעות טבע, צבעים, משחקים והסתכלות; יש בהם יותר מיסוד הרגש והדמיון, ולכן יחס-הגומלים (הקורלציה) בין לשון ילדי א"י של ימינו ובין לשון התנ"ך גדול מזה שבין לשון המבוגרים ובין לשון התנ"ך. שמושי הבגרות מוסבים בעיקר על ענינים שבמסחר ותפקיד האזרח. חבל שלא פירסם המחבר את המלים הללו שנודמו בלשון הילדים בלבד או בלשון הבוגרים בלבד.

תועלתו של מחקר כזה עצומה היא ופנים רבות לה לעיון ולמעשה. ראשית, שימוש מרובה למורי הלשון ולמורי הכתיב בבתי-הספר שיוכלו לכוון מעתה את עבודתם בהתאם לנסיגה ולא ינששו עוד באפלה בנוגע למבחר המלים. וכן מחברי ספרי-למוד וספרי-מקרא לילדים. המחבר הקדיש את שאר חלקי הספר בעיקר לשימוש של המחקר הזה לגבי הוראת הכתיב. אולם הספר עלול להביא תועלת מרובה גם לחוקרי נפש העם (או הישוב היהודי בארץ). לבלשן, למסדרי אותיות בבית-הדפוס, לסטוגרפים וכו'. עד כה הייתה העבודה המעשית והעיונית בכל הענפים הללו נעשית מתוך השערה בלבד.

עם כל הכרת הטובה למחבר על שהסיל על עצמו טורח עצום כזה, ובמקום להסתפק בהשערות סוביקטיביות, אמירות והכללות, נכנס בעובי הקורה (הקורה עבה מאד) ופטר ומנה וצירף וחישב והשווה והסיק, אני נוטל רשות להעיר הערה של בקורה בנוגע למתודה. לפי דעתי לא טוב עשה המחבר שצירף גם מקורות ספרותיים לחומר שבנסיון. אולי הגיע לידי-כך מתוך התכוונותו ללימוד הכתיב בבתי-הספר שבא"י, אבל אוביקטיביות הנסיון סבלה ע"כ. המחקר היה צריך להיות מכוון כולו ללשון העברית שבפיה-העם בא"י, ואם להשתמש בחמר נדפס להשלמת החומר-שבכתב (אגרות ותעודות), הרי לא היה חומר מעולה יותר לכך מאשר העתונות העברית בא"י, וביחוד החלק האגונימי שבה (מאמרים ראשיים, סלגרמות, כרוניקה וכו'). חומר כזה היה מצטרף יפה לשני השלישים האחרים. לא כן חומר ספרותי קלסי שהבחירה מתוכו אינה יכולה להיות אוביקטיבית. לאנשים שנתחנכו בבתי-אדוקים, למשל, ספר ויקרא ידוע יותר, לאנשים שנתחנכו בבתי משכילים ספר שמואל ידוע יותר. ואם לוקחים כבר חלק מהתנ"ך כחומר לנסיון מדוע דוקא החלקים הספוריים? כלום פרקי הנבואה נספגו פחות בלשון? ואם גם נספגו פחות הרי סוף-סוף גם הם חלק ניכר בלשון וצריכים להצטרף לנסיון. ומה פירוש קטעים "ספוטניים" מהמשנה ומהאגדה? מהי קנה-המדה המדעי ל-ספוטיות? זו? ומדוע לא נצטרפו לנסיון גם חלקים מספרות ימי-הביניים, כגון ספורי-עם, ומספרות החסידות וכו'. לפי עניות דעתי היה הנסיון מרויח הרבה אילו נתבסס על חומר לשוני שוטף ומדובר בלבד, כגון אגרות ותעונות, שספגו לתוכן מאוצרות הלשון של כל התקופות ושל כל הספרויות. לעומת זה עדיין עומד לפנינו תפקיד גדול (ואולי יודקס אליו המחבר או אחד מתלמידיו בהדרכתו) לחבר "אוצר מלות היסוד" של התנ"ך לכל חלקיו ו-"אוצר מלות היסוד" של המשנה לכל חלקיה (ובשני אלה כבר יש לנו קונקורדנציות המקלות מאד על העבודה) בכדי לראות את ההבדלים המלוליים שבין שתי תקופות-לשון אלה. (משערי שאפילו לגבי מלה קטנה כמו "את" יהיה הבדל-השכיחות שבין שני אלה גדול עד מאד).

על כל פנים יש לפנינו כאן ספר רב-ערך ויש להודות למחבר על טרחתו ושקידתו המרובה. ויפה עשה בית-המדרש למורים העברי בירושלים, שהמחבר נמנה על חברי-מרינו, שפתח את שורת-הספרים היוצאים לאור בהוצאתו, בספר כבד-משקל זה, והלוא ירדבו המורים להשתמש במסקנותיו לתועלתם ולתועלת תלמידיהם.

998. שברון, אברהם [Abraham Schwadron]. חנהיה שותפי שותפיו של עמלק? (בענין הריבוייה של הריבויוניסמוס). ירושלים, (דפוס מרכז), תרצ"ה. 31, [1] ע. 12 : 16.
- ארבעת המאמרים שנפרסמו בעתון הריבויוניסמוס "הירדן" בירושלים, כג'כר חשון תרצ"ה.
999. שולמן, שמואל ברוך. מילי דחםפירא; (א) מימי הרג רב, (ב) לזכרו של הסבא מחברון, (ג) על במותיך חלל, (ד) על יד כמתו של גוסס. ירושלים, דפוס ארץ ישראל, תרצ"ה. 14, [2] ע. 12 : 15.
1000. שופמן, ג[רשום]. כתבי ג. שופמן. ספרד, תל אביב, א.י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ה. 14, דף, 208 ע. 14 : 20. את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 344.
1001. שטיינמן, א[ליעזר] [E. Steinman]. סודות; ספור קורות אני והיא ומאתו א. שטיינמן. בשני חלקים בתוספת יוסן כמכוא. חלק א(ב). 2 כרכים. תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ה. 221, 226 ע. 14 : 20.
1002. תל אביב. הגמנסיה העברית הרצלית. הגמנסיה העברית הרצלית; תולדותיה, התפתחותה וסצבת. תל אביב, חש"מ, תרפ"ו. 18-3 ע, לוחות תמונות. 15 : 23. מהמעטפת.
1003. תניך. כתובים. מגלת אסתר; מצירת על ידי נחום גוממן. (תל אביב), אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל), (1935). 46 ע. 12 : 17. מהמעטפת. — סנוקר כל.
1004. תפלות. סדור. סדור שלום ירושלים כמנהג ק"ק ספרדים... ירושלים, י. י. שלוש וע. אבורביק ודפוס המערב, (דפוס המערב), תרצ"ג. 12, 155-2, דף. 24 : 16. על המעטפת : — תרצ"ד. 24 דף בסוף (עם שער מיוחד) : ספר תהלות לאל; בקשות לשבתות ולמועדים... תרצ"ב.
1005. בן דוד, ש. שיחות אירוש-עבר, פון ש. בן דוד, תל אביב, מצפת, (בזמרוקעריי הפועל-הצעיר), 1935. 155 ע. 18 : 13.
1006. יבין, י[הושע] ה[עשעל]. ירושלים ווארט... איבערזעצט פון העברעאיש אייניק רעסבא. מיט א הקדמה פון אורי צבי גרינבערג. ירושלים-ווארשע, "סדן", תרצ"ד. 96 ע. 14 : 20. את הספר כמקורו ראה ק. ס. שנה ט' ע' 277.
1007. Azriel, Moreau. Beth-Hanan; première colonie palestinienne des "Sépharadims" bulgares. (Jérusalem, Keren Hayessod, imp. R. H. Cohen), 1934. 30, [1] p., illus. 15 : 19.

1008. **Ciffrin, A[saph]**. Haifa; guide & pictorial map, by A. Ciffrin and Joseph Loewy; guide data comp. by Zvi Friedlaender. (English ed.) Haifa, G. Herz, (Omanuth printing press, Tel Aviv), 1935. 56 p. 12 : 19.

מהמעטפת.

1009. **Diamant, Paul J.** Theodor Herzls väterliche und mütterliche Vorfahren; eine familiengeschichtliche Studie mit einer Ahnentafel. Jerusalem, Bamberger & Wahrmann, (Hauman press), 1934. 19 p. 16 : 24.

מהמעטפת.

1010. **Eisenberg, Christian**. Die Töpferin von Zion Magdalene Eisenberg; aus dem Leben einer Frühvollendeten. Köln (Marienburg), Verlag des Syrischen Waisenhauses in Jerusalem, 1932. 35, [1] p. incl. illus., ports. 13 : 19.

1011. **Jerusalem. Hebrew university**. The Hebrew university, Jerusalem; general information, 1934. [Jerusalem, Azriel press], 1934. [8] p., illus. 15 : 22. את הקורם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 161.

1012. **Kloetzel, C[hessel] Z[wi]**. Der Weg zur Klagemauer. Jerusalem, (Selbstverlag des Verfassers, Azriel press), 1935. [20] p. incl. plan. 13 : 17.

1013. **Palestine. Government**. Ordinances; annual volume for 1934. Jerusalem, printed for the Government of Palestine by the Greek convent press, [1935]. xii, [1], 250 p. 19 : 25.

מהמעטפת. את הקורם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 291.

1014. **Palestine. Government**. Proclamations, regulations, rules, orders and notices; annual volume for 1934. Jerusalem, printed for the Government of Palestine by the Greek convent press, [1935]. xlviii, 1075 p. 19 : 25. את הקורם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 291.

1015. **Palestine. Government. Department of agriculture and forests**. Annual report... for the year ending March 1934 by M. T. Dawe, Director of agriculture and forests. Jerusalem, (Goldberg's press, 1934). 171 p. 21 : 32. את הקורם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 37.

1016. **Palestine. Government. Department of education**. Annual report 1933-1934. Jerusalem, Goldberg's press, 1935. 2 p.l., 77 p., xxvi tab., map. 21 : 33. את הקורם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 292.

1017. **Palestine. Government. Laws.** Laws of Palestine. 1933, including the orders in council, ordinances, regulations, rules of court, public notices, proclamations, etc. Arranged in alphabetical and chronological order with an index. Compiled by Leon Rotenberg, under the editorship of Moses Doukhan, Tel-Aviv, L. M. Rotenberg, (Shoshani's printing co., 1934). 399 p. 17 : 24.

את הקורם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 162.

1018. **Palestine board of higher studies.** Regulations and syllabuses relating to matriculation. Jerusalem, (typ. "Hasepher"), 1932. 34 p., 1 l. 14 : 22.

1019. **La question assyro-chaldéenne et la Société des nations;** rapports et documents. Pt. I. 1 v. (Jerusalem, Ratisbonne printing press, 1933?) 68 p., map, pl., port. 15 : 22.

1020. **Wolfsberg, Oskar.** Eine neue Aera des Keren Hajessod. Jerusalem, Keren Hajessod, 1935. 28, [4] p. incl. tab. 16 : 22.

את החוברת בעברית ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 154.

1021. **נאזור, מנחם.** دروس في اللغة العبرية وهو كتاب تطبيقي لتعليم اللغة

العبرية وتعلمها. القدس, نشر "ديوان" ١٩٣٥. י, [٩٦], 112 ص. 16 : 24.

חלק אחד בערבית ועברית, וחלק שני רק בעברית ולו שער מיוחד : מנחם נאזור, ספר לסוד השפה העברית; לסמורים בעזרת-טורה או בלעדיה. ירושלים, דיואן, (דפוס מרכז), תרצ"ה. — נספח מספח לספר-לסוד השפה העברית... حلول תאריני الترجمة الموجودة بالكتاب... 8 ע.

א. הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

1022. החלוץ הכללי ציוני: עתון מוקדש לעניני התנועה. ורשה, druk. "Splendid", תרצ"ג. 28:22. מכיל מאמרים גם ביודית. — תכניפות ההופעה לא נזכרה. — העורך האחראי: A. Pacanowski. — גליון א' יצא בסיון.
1023. כנסת ישראל; ירחון לתורה ודעת, יוצא לאור ע"י הסתדרות תלמידי מלכותקה באמריקה. ניו יורק, (D. & K. printing Co.), תרצ"ב 1932. 24:14. גל' א' יצא באייר. — יבירונונו יבואו חרושי תורה בעומק ההלכה. שיחות וביאורי עניני מוסר ודעת ה... מאמרים בשאלת החנוך והנהגת הבית ע"פ התורה והמוסר" (ע' 3).
1024. עמודים; ירחון לספרות לחנוך ולשאלות החיים (עם מוסף מנוקד לילדים: עמודים לילדים). יוצא לאור מטעם המועצה הציונית העליונה ברומניה והסתדרות תרבות בבוקרשט. בוקרשט, תרצ"ה. 22:16.
- העורך: א. ל. יאגולניצר. — חוב' א' יצאה באדר א'. — עמודים לילדים: 11:15. עם שער רומני מיוחד על עמ' ד' של המעטפת.
1025. תצא תורה; ירחון קובץ ח"ת בפלפול הלכה ואגדה... מנאנו קשוטאי וחכמי זמננו... בילגוריי, רפוס קרונברג, תרצ"א. 25:17.
- העורך: צבי אלימלך שפירא. חוב' א' יצאה בתשרי.
1026. אורונוויער טאג; ערשטע אידישע טעגליכע צייטונג אין אורונוויי. מאנטעווידעא, תרצ"ד 1933. 38:59. גל' 750 (שנה ג') יצא בער"ה תרצ"ד.
1027. אידישע פרעסע רעווי; וואכנשריפט... פארוי, 1934. העורך: צ. ה. וואקסמאן. — גל' 2 (237) יצא ב' 22 ביוני.
1028. אידישטאט אין א"י. קאונאס, דרוקעריי ש. יאקעלעוויטש, תרצ"ד 1934. 36:54.
- תכניפות ההופעה לא נזכרה. — העורך האחראי: S. Droras. — גל' 1 יצא בכ"ג בתמוז.
1029. דאס ווירטשאפטלעכע לעבען; צייטשריפט פאר עקאנאמיש מאטריסטישע פראגן פון יידישן לעבן אין פוילן. ווארשע, עקאנאמיש סטאטיסט. ביורא בייס צעקאכע אין פוילן, 1934. 23:31.
- ירחון. — גל' 3 יצא ביוני. — על המעטפת השמאלית שער נוסף במולגית.

1030. טעאטער און ראדיא וועלט; (איינציקער אידישער חודש זשורנאל אין אטעריקע פאר טעאטער, טאווי, מוזיק און ראדיא). (ניו יארק), (Trade publ. co.), 1935. 21: 27.
- שער נוסף באנגליש: Theater and radio world. — העורך: ב. רייסמאן. — גל' 1 יצא באפרייל. עס ציורים ופורטרטים. — מהמעטפת.
1031. פארן פאלק; צוויי וועכנטלעכער ארגאן פון דער פאראייניקטער מער ציוניסטישער ארגאניזאציע אין טעקסיקע. טעקסיקע, (Talleres linotipogra-ficos Linomex), 1934. 23: 31. גל' 1 יצא ב-1 בינואר. — מצויר.
1032. פערואנער אידישע צייטונג. ערשטע אידישע אויסגאבע אין פערו. (לימא), 1935. 34: 49.
- תכופות ההופעה לא בזכרה. — העורך: ראבערטא פעלדמאן. — גל' 1 יצא בפברואר. בראש העמוד האחרון: Peruano idische Zeitung: periódico israelita peruano, suplemento de la revista "Nosotros" (ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 40).
1033. קאלוירט עמעס; ארגאן פון קאלינינדארפער רייפארטאזש, ריוויספירקא און רייפראפראט. קאלינינדארף, 1932. 29: 40.
- יומן. — גל' 141 (391) יצא ב-12 באוגוסט.
1034. Bukowinaer Volkszeitung; Organ für jüdische Politik, Kultur und Wirtschaft. Cernăuți, S. Kassner, 5694. 31: 48.
- דריטעוון. — העורך: S. Kassner. — גל' 175 (שנה ו') יצא בכ"ט בסבת.
1035. The Canadian Zionist. Montreal, Que., 1934. 26: 33.
- "Issued by the Zionist organization of Canada".
- ירחון. — גל' 6 יצא באוקטובר. מצויר. — כולל גם מדור עברי.
1036. The Congress bulletin, pub. by the American Jewish congress, inc. (New York city), 1935. 24: 30.
- שבועון, מחזי ספטמבר עד חצי יוני. — גל' 1 יצא ב-11 בינואר.
1037. The Courier, pub. by the Garment center congregation, inc. New York city, 1935. 17: 25.
- ירחון. — Editor: M. Morton Rubinstein. — גל' ב' של כרך א' יצא בינואר. — מצויר. על המעטת בראש התוכן "Inaugural issue".
1038. Jewish gazette; the official organ of Manchester & Salford Jewry. Manchester, 1933. 37: 50.
- בראש השער: עתון יהודי. — שבועון. — גל' 250 (כרך ג') יצא ב-15 בספטמבר.
1039. Jüdische Nachrichten; Organ für die traditionellen und allg. Interessen des orthodoxen Judentums. Prešov, 1933. 29: 41.
- שבועון. — העורך האחראי והמויל: M. Herman Klein. — גל' 48 של שנה ב' יצא ב-14 בדצמבר.

1040. Karaj awazy. Łuckada, A. Mardkowicz, 5691. 17: 24.
עתון מצויר בלשון הקראים. ירל ג' פעמים בשנה. — על המעטפת גם שם פולני:
"Głos Karaima"; pismo w języku karaimskim.
1041. Nuestra raza; revista de España, de Portugal, del
mundo americano, del mundo sefardi, del mundo musulman.
(Madrid), 1934. 22: 31.
- הכיתות ההופעה לא נזכרה. שבועון? — גל' 121 יצא באוגוסט.
1042. The Revisionist; the only independent Zionist-revision-
ist organ in America. (New York city), 1933. 22: 36.
ירחון. — גל' ב' יצא ביולי. — Editor: I. Beder. — במימיוגרף. — כולל גם מדור
ביוגרפיה עם שער: דער רעוויזיאניסט; דער איינציקער אומאפהענגיקער ציוניסטיש-
רעוויזיאניסטישער ארגאן.
1043. A Zsidó. (Budapest), 1934. 34: 49.
ירל עשר פעמים בשנה. הגל' שלפנינו (אז) יצא בפברואר.

ב. קבצים ומאספים.

1044. ספר השנה ליהודי אמריקה. בעריכת מנחם ריבולוב ושלוםעון
ברנשטיין. ניו יורק, ההסתדרות העברית באמריקה, תרצ"ה. 342, 181 ע,
פורטרט, פקסימיל. 17: 24. שער נוסף באנגלית:
Sefer hashanah; the American Hebrew year book published by the
Histadruth ivrith of America and edited by Menachem Ribalow and... S.
Bernstein. New York, 5695-1935. שנה ח' ע' 322.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 322.
הספר כולל שירים מאת י. זילברשלג, הלל בבל, מ. פיינשטיין, א. א. ליסצקי,
ברוך כצנלסון, ש. הלפין, מ. מוהר, ר. גרוסמן, נ. שטרן; ספורים מאת ש. ל. בלנק
(ביום המנוחה), י. חורגין (לא תמכור), י. טברסקי (חתן דמים), ש. שבבו (עמרם); מאמרים
ורשימות אלה: מ. ריבולוב: חיים נחמן ביאליק. — נ. סוקולוב: הלאומיות העברית מתוך
האנושיות. — ש. ש. כהן: בחינת הדת. — י. קלוזנר: ישר היהודי ופולוס הנצרי. — נ. טורוב:
פילוסוף בודד (ליובל השבעים של סאנטאיאנה). — ש. ברנפלד: יצחק ארסקי. — ש. רוזנפלד:
רבנו משה בן מימון. — י. ריידר: ציורי המקרא של מיכלאנג'לו. — י. ז. פרישברג:
החזנות כיצירה לאומית. — ש. ברנשטיין: שלשה פיוטים בלתי גודעים של שלמה בן
גבירול. — י. זנה: אכני בנין (תעודות לחקר רמח"ל וחזונו). — ח. ז. ריינס: ההתפתחות
הסוציאלית בישראל וקדמות התורה. — י. מארקוס: שירי יין (לרבי שמואל הנגיד ז'). —
י. שפירא: הקהונות. — י. בלוק: פרוט' שניאור זלמן שפסקר. — צ. שרפשטיין:
עשרים וחמש שנות חנוך עברי באמריקה. — אב. גולדברג: דיר חיים ווייצמאן. — ד. פרסקי:
אוצר לשון ביאליק. — א. ר. מלאכי: ראשית השירה העברית באמריקה. — י. ז. וואהל: היהודי
בספרות האמריקאית. — ה. פראנק: המצב הכלכלי של היהודים באמריקה. — א. צ. אנגלמאן:
היהודי בתעשייה האמריקאית. — מ. ז. רייזין: לפני ארבעים שנה בניו יורק. — ד. שווארץ:
העתונות היהודית אנגלית באמריקה.

1045. איבערבליק; איינמאליקע אויסגאבע. ווילנע, (דפוס D. Krejnes), 1933. 11, 15, 31: 24. ק. העורך והמ"ל: Michał Kozłowski. — יצא ב-25 ביולי.

1046. ווילנע; א זאמעלבוך געווידמעט דער שטאט ווילנע. רעדאקטירט פון יעפים ישורין. ארויסגעגעבן פון ווילנער ברענטש 367 ארכייטער רינג לכבוד זיין 25-יארהריגען יובילעאום 1909-1934. ניו יארק, (דפוס Futuro Press), 1935. 3, 1012: 24. ק. פורטרטים, ציטוים, תמונות. 16: 24.

שער נוסף באנגליש: Wilno; a book dedicated to the city of Wilno... המדורות: צו דער געשיכטע פון דער שטאט ווילנע. — ארכייטער סאציאליסטישע און רעוואלוציאנערע באוועגונג אין ווילנע. — ווילנע, דער גייסטיגער און קולטורעלער צענטער: 1. קולטורעלער, עקאנאמישער און געזעלשאפטלעכער לעבען; 2. בארימטע ווילנער פערזענליכקייטען. אין ליטעראטור, פובליציסטיק, קונסט, וויסנשאפט. — רבנים, משכילים. — פרייהייטס-קעמפער. — געזעלשאפטליכע טער; 3. איינדרוקען, געדאנקען און ערינערונגען וועגען ווילנע; 4. אינטערעסאנטע טיפען פון דער אידישער ווילנע. — ווילנער אין אמעריקע. 1047. יונג וועלט פון פרייהייט; בלעטער פאר דער ארבעטער-און שול-יונגט. ריבע, 1934. 34: 48.

חד יומין. העורך האחראי: G. Chanovics. — יצא ב-10 באפריל. 1048. דער יידישער וועלט קאנגרעס. ארויסגעגעבן פון דעם עקזע-קוטיוו קאמיטעט פארן יידישן וועלט קאנגרעס Congrès mondial juif, édité par le Comité exécutif... Paris פאריוו, "Pascal" imp., 1934. 32. ק. 24: 30. — ניט פעריאדישע צייטונג. — דער נומער (1-2) גייט אויך אלס ביילאגע צו די ליטערארישע בלעטער — ווארשע... און אלס ביילאגע צו דאס פרייע ווארט — לאנדאן.

1049. ראזאריער לעבן; צען יערהריגען יוביליי נומער; תרפ"ד-תרצ"ד, 1924-1934. ראזאריא, אהרן שלמן, ותרצ"ד. 32. ק. פורטרטים. 25: 33.

מהמעטת. — על המעטת השמאלית שער נוסף בספרדית: Rosarier Lebn—Vida Rosarina; edición especial decimo aniversario. 1050. Annuario di studi ebraici. Vol. I: 1934, in memoria di S. H. Margulies. Roma, Firenze, F. Le Monnier, 1935. תרצ"ה. 211, [1] p. 16: 22. Collegio rabbinico italiano-Roma. בראש השער. Ed.: Umberto Cassuto.

החוכן: U. Cassuto; La creazione del mondo nella Genesi.—E. S. Artom: L'origine, la data e gli scopi dell'Epistola di Geremia. — I. Elbogen: La preghiera nell'ebraismo.—I. Zolli: Tefillah.—U. Cassuto: Saggi delle antiche traduzioni giudeo-italiane della Bibbia.—J. Teicher: Intorno a due libri citati da Hillel da Verona. — A. Freimann: Menachem ben Zerach. — V. Colorni: Note per la biografia di alcuni dotti ebrei vissuti a Mantova nel secolo XV.—I. Sonne: I dati biografici contenuti negli scritti de Shelomoh Molco riesa-

minati alla luce di un nuovo documento.—R. Pacifici: Le iscrizioni dell'antico cimitero ebraico a Venezia.

1051. **Baden. Oberrat der Israeliten.** Gedenkbuch zum hundertfünfundzwanzigjährigen Bestehen des Oberrats der Israeliten Badens. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1934. 4 p. l., 3-165 p. 16:22.
החזן: L. Baeck: Ansprache, gehalten bei der Gedenkfeier am 25. Februar 1934.—S. Täubler-Stern: Die Emanzipation der Juden in Baden.—S. Reichenberger: Oberrat Naphtali Epstein; ein Lebensbild.—B. Rosenthal: Die jüdischen Volksschulen in Baden. (Quellennachweis זה מאמר זה p. 160-162).

1052. **Calendrier israélite annuaire pour l'année** 5684, 5687, 5688, 5689, 5690, 5691, 5692. 7 vols. Paris, N. Lévi & A. Rivet, [1923, 1926-1931]. 95; 86, [2]; 32; 92, [1]; 96; 96; 96 p. 10:13.
בראש השער: לוח לשנת... לפ"ק. כל הלוחות חוץ מן 5684, 5687 הם 2. édition

1053. **Jüdisches Jahrbuch für Sachsen und Adressbuch der Gemeindebehörden, Organisationen und Vereine 1931-32.** Ausgabe Dresden, Chemnitz, Plauen. Berlin, H. Loewenstein und W. Tisch, [1931?]. 200 p. 14:22.

מהמעטפת.—האחראי בעד המערכת: W. Tisch. לכל מחלקה שער מיוחד.

1054. **Kalendár cesko-zidovsky rocenka 1932-1933.** Praha, 1932. [1] l., 187, [2] p. 17:21.

—Knihovna akademického spolku "Kapper", ročník LII, svazek 68.

"Redigoval Egon Hostovsky s redakčním kruhem".

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 166.

1055. **Pascheles, Samuel W.** Pascheles' israelitischer Volkskalender für das Jahr der Welt 5689 (1928-1929), 5690 (1929-1930), 5691 (1930-1931), 5692 (1931-1932), 5693 (1932-1933), 5694 (1933-1934), 5695 (1934-1935). Jg. 74-80. 7 vols. Prag, Pascheles, 1928-34. 266; 236; 236; 252; 234; 226 p. 11:14.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 213.

מן החזן של הלוחות: מסות וספורים מאת A. Wilkowitsch: בשנת 5689: Reform und Kompromiss.—5690: Anicka und ihre Mutter.—5691: Die Geschichte zweier Freunde.—5692: Frauenschönheit.—5693: Um die Ehrenrettung eines Retters.—5694: Erbgessen.—5695: Träumereien.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

הק, מ. כחבר ר' דוד יצחק (חומר ביבליוגרפי)... ראה ע' 277 מספר 891.

1056. פרידברג, חיים דובריש. תולדות הדפוס העברי בערים

אלה שבאירופה התיכונה: אויגשבורג, אויכאך, איכנהויון, אלמונא, ברלין, חוסבורג פ. ד. הא, הידנרום, המבורג, הענא, וואנזבעק, ווילנהרמסדארף, זולצבאך, מנהויון, ניואוויט, פיורדא, פראג, פראנקפורט דאדער, פרנקפורט דמאין וקולוניא טראשית הוסרו והתפתחותו בשנת רע"ג. דברי ימי חיר מיסדיו ובנויו, קורות עזריהם והמדפיסים הבאים אחריהם. עם רשימת הספרים הנדפסים על ידיהם. מעובר על פי המקורות מאת חיים דובריש פריעדברג. אנטוורפן, תרצ"ה.

2 דף, 128 ע, פקסימילים. 22 : 29. יש גם שער צרפתי וגרמני. השער גם באנגלית:
B. Friedberg: History of Hebrew typography of the following cities
in Central Europe: Altona, Augsburg, Berlin... with bibliographical enumeration
of all printed works, derived from sources... Antwerp, 1935.

1057. אלנעמיינע ענציקלאפדיע. באנד 1: א-אמלאנטיק סיטי. פאריז,

דוכנאו פאנד, 1934. XVI ע, 480 עמודות, ציורים, טבלאות, ספות, פורטרטים,
פקסימילים. 22 : 28.

העורכים של כרך זה: ר. אברמוביץ, בן-אדיר (א-רצון), א. מניס, ז. קלמנוביץ
בהשתתפות אליהו ז' ריקובר. — ראה גם ק. ס. שנה י' ע' 297 ושנה י"א ע' 183.
האנציקלופדיה תחיל 20 כרך, בכל 4 חדשים יופיע כרך אחד. כרך א' הכולל 1100
ערכים נגמר בדצמבר (ע' VI) — על כל מקצוע גדול אנו נותנים מאמר גדול ממזה
ונוסף לזה מספר נחוץ של רשימות ומאמרים קטנים בשאלות פרטיות (ע' VIII). המקצועות
השייכים ליהודים וליהדות צריכים לתפוס מקום מיוחד וחשוב. עד כמה שאפשר נאסוף את
הערכים העקריים על העבר וההנהגה היהודי בשני כרכים מיוחדים (ע' X) — אבל גם בכרך
זה יש כמה וכמה ערכים יהודיים. חוץ מזה מצורפים לערכים הכלליים הגדולים ערכים
יהודיים השייכים להם, למשל היהודים באוקראינה והונגריה בתוך הערכים של מדינות אלה.
בע' XII נמנו המחלקות החשובות ביותר וניתנת רשימת הסופרים המעבירים מחלקות
אלה. בין אלה יש מחלקה לבלשנות ולספרות יודית אבל אין מחלקה לספרות עברית וגם
א"י לא נזכרה ברשימה זו (באנציקלופדיה העברית "אשל" יש מחלקה מיוחדת גם לספרות
היודית). — יש לקדם בברכה את הרעיון לאחד באנצ. אחת את הנושאים הכלליים והיהודיים —
לשימת לב מיוחדת זכו עניני ההנהגה. ובעיקר הספרות היודית ותנועת-השחרור הרוסית. וזה
אפשר לראות במבט ראשון, עפ"י גודל הערכים. להפירובנקטור און הוקדש יותר מקום
מאשר באנציקלופדיה הסובייטית הגדולה (שהיא בת 64 כרך היינו מי שלשה מאנצ. שלפנינו).
והערך גדול פי שנים מהערך ר' משה אבן עזרא — לסופר יהודי ברוסיה אנטשוק או להסופר
הרוסי אונגב (לא מהטרסמים ביותר) הוקדש יותר מקום מאשר ליהודה אברבנאל.
הערכים ה. לקדש ור. אברהמוביץ-ריי (בונדאים ידועים) הם גדולים יותר מהערך יצחק

אברבנאל. — בכרך שלפנינו יש ערך האוניברסיטה העברית בירושלים, מתחיל מפתחת המוסד ב-1925 (תולדות הרעיון לא ניתנו). ושם יש משפט מחמיה: "שפת הלמודים היא עד כמה שאפשר עברית" (השרטוט שלנו). אבל אין באוניברסיטה שפת למוד אחרת חוץ מעברית. — אגב יש לתקן את המספרים: של התלמידים בשנת 1933/34: 280, וביחד עם תלמידי-מחקר יותר מ-300, ושל התקציב: $41\frac{1}{2}$ אלף לא"י (בספר רשום 170, 30 אלף). הערכים הגדולים ביותר בכרך זה: אויסא; אויסטראליע; אונגארן; אוקראינע; אויע; אטאם-היפאטעז אטאם-טעאריע. — ההוצאה (הגיר, ההדפסה וכו') יפה וטובה. ב. ש.

1058. וויסרוסישע וויסנשאפט אקאדעמיע. אינסטיטוט פאר פרא- לעמארישער קולטור. די אויסגאבעס פון אינסטיטוט פאר יודישער פראלע- טארישער קולטור. טינסק, (דפוס Беларускае Акадэміі навук, 1933, 17, 11) ק. 15: 22. עם שער מיוחד ברוסית לבנה על העמוד האחרון של המעטפה.

1059. (Beirut. American university). A post-war bibliography of the Near Eastern mandates; a preliminary survey of publications on the social sciences dealing with Iraq, Palestine and Trans-Jordan, and the Syrian states. From Nov. 11, 1918 to Dec. 31, 1929. Italian fascicle. Beirut, American press, 1933. xx, 80p. 16: 24.

— American university of Beirut: Publications of the faculty of arts and sciences. Social science series, no 1. — "Giuseppe Gabrielli, ed. of the Italian fascicle, Stuart C. Dodd, General ed". עם שער איטלקי מיוחד:

Bibliografia post-bellica dei mandati del Vicino Oriente 1919-1930... Fascicolo italiano. Beirut, American press, 1933.

את החלק העברי ראה ק. ס. שנה י' ע' 157; את החלק האנגלי — שנה י"א ע' 183; הצרפתי — שנה י"ב ע' 43; הערבי — שנה י"ב ע' 167.

1060. League of nations. Library. Liste d'ouvrages relatifs au régime des mandats et aux territoires sous mandat catalogués à la Bibliothèque de la Société des nations. 1er supplément. List of works relating to the mandates system and the territories under mandate catalogued in the Library of the League of nations. 1st supplement. (Genève, Service des publications, Société des nations), 1934. 55. [1] p. 20: 27.

בראש השער: Société des nations. Bibliothèque

את הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 173.

1061. Levine, Ephraim. The origin and growth of the Mocatta library, museum and the Gustave Tuck theatre, University college, London; a chapter in forty years of Anglo-Jewish history,

by Ephraim Levine. London [etc.], Printed by Spottiswoode, Ballantyne & co. ltd., 1933. 31, [1] p., front., pl., ports. 19 : 24.

מכיל גם תולדותיה של The Jewish historical society of England

1062. Schapiro, Israel. אוצר תרגומים עבריים מספרות הגרמנית. Bibliography of Hebrew translations of German works. New York, Bloch pub. co., 1934. 79 p. 15 : 23.

כוללת יותר מ-500 ערכים. בסוף מפתח שמות המחברים ושמות הספרים בתרגומם העברי. חסר מפתח שמות המתרגמים. — עבודה זו חשובה לא רק לביבליוגרפיה אלא גם לתולדות הספרות העברית החדשה.

הביבליוגרפיה הזאת מוגבלת לתרגומים שהוסיפו בצורת ספר ועיני-ספרות ארוכים שנדפסו בכתב-יד ובקבצים. ענינים קטנים, מפות ורשימות בודדות לא נכללו כאן. (מהקדמה). לפי הגדרה זו קשה אמנם לקבוע בדיוק ולציין מה שהחסיר המחבר, אולם אעפ"כ יורשה נא לי לרשם השלמות ותקונים מעטים. — לא נרשמו: קומפרט: שושנה; סטור. תרגום ז. יעבץ. ורשה, תרנ"ב. — שורצטלד: מעמק הבכא: ספורים מחיי היהודים כרומניה. מתורגמים עברית ע"י מבש"ן. סטריבורג, 1896. — ד' פסמיניק: לחקר נשמת האומה. ביהשלה"כר' כ' (1909). תורגם ע"י ברטוביה. — טיליפטון: ספור ספרד וירושלים. נעתק עברית ע"י שרף דיקקער. נרשם שנדפס ב-האסיף. כדאי להוסיף שיצא גם בתור ספר מיוחד, ורשה, תרמ"ז. — לתרגומי אלגיות רומיות של גתה (ע' 20) יש להוסיף גם תרגום ששרניחובסקי (נדפס ב-מאזנים השבועי, שנה ד'). לתרגום מפאוסט ע"י לטריס כדאי היה, לדעתי, להוסיף גם תרגום מחזה מפאוסט ע"י יעקב כהן (במאזנים השבועי, שנה ג' גל' מיג-מיד. המוקדש ליובל-גתה). — לתרגום "מסע הדג" (ע' 62) יש להוסיף: המתרגם ח. ג. ביאליק. גם התרגום מספרו של גובס "הליכות המדינה של העברים" (נרשם בע' 50) נעשה ע"י ביאליק. על הספר רשום תורגם ע"י ב"ק ואי"זק. המתרגם השני הוא אי. זליצ'נקו. — כדאי היה להוסיף לשם המתרגם של היאטו-אמנסופציה של פינסקר, פנחס פרנקל שזהו הסופר הידוע ברטוביה. — לרשימת תרגומים מספן צניג יש להוסיף גלוי אלדורדו: ספור. תרגום ישראל כהן. הפועל הצעיר, תרפ"ט 1929 גל' 26-25. — הפליט: ספור. תרגום חנוך. אחדות העבודה, ירחון. שנה א' חוב' א'. — רחל באה במשפט עם אלהים: אנדה. תרגום גרשם חנוך. הפועל הצעיר, תרפ"ז 1927 גל' 26-27.

ב. ש.

1063. Schirmann, J[efim]. Die poetischen Genizafragmente in der Jüdischen Gemeindebibliothek, Berlin. [Breslau, 1932]. מהמעטת. 16 p. 15 : 23.

Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums, 1932, p. 339-354.

ד. מדע המקרא.

1064. אָקנאָ, זלמן בן אשר. ס' הפרדס; מדרש חדש לפי רוח הזמן
והמדעים על חמשת חומשי התורה עם חמש המגלות. וספר יונה. ורשה, דפוס
האחים לויין-אפשטיין, (הקדמה תרצ"א). 245 ע. 15 : 23.
על ע' בי של השער: "Di Welt". Druk.

ארנון, מ. מחברות לעבודה בתנ"ך... ראה ע' 280.

זוטא, ח. א. דרכי הלמוד של התנ"ך... ראה ע' 290.

טובראני, י. ס. ס' אסתר המלכה בלשון ערבית. ראה ע' 292.

לוי, י. שיר השירים... ראה ע' 296.

1065. לוינגר, יהושע יהודה. ספר דרך יהושע על חמשה חומשי
תורה, אשר חנני ה'... יהושע יהודה סג"ל לאוינגער... בודאפעסט, דפוס מ.
קאטצבורג, תרצ"ד. II 11 דף, VIII, 195 ע, לוחיתמונה, מפה. 12 : 17.

מנחה לדוד; קובץ... מוגש ליובל... של... ר' דוד גלין... ראה ע' 277.

1066. פרבר, צבי הירש. ס' כרם חצבי; יכול חדושי הלכות ואגדות,
דרושים ובאורים על ספר ויקרא, מאת צבי הירש פערבער. לונדון, דפוס י.
נרודיצקי, תרצ"ה. 256 ע. 16 : 25. את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 442.

תנ"ך. כתובים. מגלת אסתר... ראה ע' 303.

1067. כ"ץ, יצחק. פראבלעם פון ארבייט אין ארבייטער אין ליכט פון
תורה און תלמוד. טייל I : צו מאלערירט דאס יודענטום קנעכשאפט? כך I.
בילגוריא, דפוס האחים וויינבערג, תרפ"ט. 106 ע. 15 : 22.

ראה ע' 309. *Annuario di studi ebraici...*

1068. Barth, Fernand. Petit guide pour aider à la lecture de
l'Ancien Testament. Gilly, L'Imprimerie moderne, 1933. 67 p. 11 : 19.

1069. Bible. tr. Italian. Il Vecchio Testamento commentato
dal P. Marco M. Sales; testo latino della Volgata e versione
italiana di Mons. Antonio Martini, riveduta e cor. V. 5: Il libro
dei Salmi. Torino, L.I.C.E. Lega italiana cattolica editrice, (1934).

375, [1]p., maps, 36 illus. 16 : 24.

(La Sacra Bibbia commentata dal P. Marco M. Sales).

1070. **Bible. Selections.** The Old Testament in the light of modern scholarship; abbreviated and arranged for use in home, school and church, by Francis Wrigley, with a foreword by Robert F. Horton. (2nd ed.), London, Independent press, (1933). XIV p., 1 l., 371 p. 12: 18.
מבחר קטעים מתוך ספרי התנ"ך.

1071. **Bible. Samuel.** The story of David, reprinted from the authorised version with 11 wood-engravings, by John Farleigh. London, A. & C. Black, 1934. 139, [1] p. 14: 21.

"From the first and second books of Samuel, with certain passages... from the first book of the Chronicles and the first book of the Kings".

פרקי התנ"ך מחיי דוד המלך בנוסח התרגום האנגלי המקובל. מסודרים בצורת ספור מודרני עם פתוחי-עץ יפים.

1072. **Bible. Micah.** The books of Micah and Habakkuk, tr. into colloquial English by John Naish and R. B. Y. Scott. London, National adult school union, (1934). 2 p. l., 3-41 p. 12: 18.

=Books of the Old Testament in colloquial speech. Ed. by G. Currie Martin and T. H. Robinson, no. 10.

1073. **Bible. Psalms.** The book of Psalms, by George Ricker Berry. Philadelphia, American Baptist pub. society, (c1934). 2 p. l., III-XIX, 21-251 p. 16: 22.

An American commentary on the Old Testament.

בראש השער תרגום ספר תהלים עם מבוא ארוך ופירוש מפורט.

Bible. Psalms. The illustrations of the Utrecht psalter...
ראה בחלקה י"ג.

1074. **Bible. Psalms.** Die Psalmen, neu bearb. nach der 10. Aufl. in der Ecclesia orans, von Athanasius Miller. 2. Aufl. Klosterneuburg bei Wien, Volksliturgisches Apostolat, 1934. 262, [1] p. 10: 15.

1075. **Bible. Ecclesiastes.** Ecclesiastes; or, The preacher. [London], The Golden cockerel press, 1934. 21, [1] p., 1 l., illus. 24: 33.
תרגום אנגלי של ספר קהלת, נדפס בהדור רב עם פתוחי-עץ סקוריום מאת Blair Hughes-Stanton. הספר נדפס בסאתים וחמשים אכסמפלורים, מהם שלשה על קלף. האכסמפלר שפנינו מסומן במספר 86.

1076. **Bijbelsch handboek en concordantie**, bevattende een kort begrip der Bijbelboeken, met tal van verklaringen, ook op het gebied der gewijde geschiedenis en van het Heilige Land en

een register der onderwerpen, eene concordantie, eene alphabetische lijst der eigennamen en eenige kaarten. 3. druk. Aflevering 1. Rotterdam, Bredée, [1934]. 4 p.l., 48, 40 p. 15 : 23.

"Bewerkt naar... 'Helps to the study of the Bible'." (Ben woord vooraf.)

1077. **Bruno, Arvid.** Das hebräische Epos; eine rhythmische und textkritische Untersuchung der Bücher Samuelis und Könige... Uppsala, Almqvist & Wiksells, 1935. 157, [1] p., 11., 164 p. incl. plan. 16 : 24.

"המחקר שאני מציע בזה מגסה להוכיח את מציאותם של חוקי הריחמיקה, שהראיתי על מציאותם בספרות-הלים בספרי הריחמוס בשירת התנ"ך" [עין ק"ס שנה ח' ע' 177] גם בספרי שמואל ומלכים. אם נכונה המסקנה מורכבים ספרים אלה בעיקר משני שירי אפוס גדולים, לפיכך כניתי את הספר בשם: האפוס העברי. (מתוך הקדמת המחבר).

1078. **Cassuto, Umberto.** La questione della Genesi. Firenze, F. Le Monnier, 1934-XII, 2 p.l., [VII]-XIV p., 11., 429 p., 11. 17 : 25
— Pubblicazioni della R. Università degli studi di Firenze. Facoltà di lettere e filosofia, III ser., v. 1.

ביבליוגרפיה: ע' 409-[401].
הלקן: I nomi divini. — I contrasti di lingua e di stile. — I contrasti interiori.—I testi paralleli.—I testi compositi.—La genesi della Genesi.

1079. **Dennefeld, L[u]dwig.** Introduction à l'Ancien Testament Paris, Bloud et Gay, (1934). 2 p.l., 272 p. 14 : 22.

כולל גם ביבליוגרפיות. — מכאן לתנ"ך מתוך השקפה קתולית.

1080. **Duff, Mildred [Blanche].** Ruth, the home maker, by Mildred Duff and Noel Hope; pref. by Edward J. Higgins. London, Marshall, Morgan and Scott, [1934]. 128 p., illus. 13 : 19.
ספור לבני-נעורים נוצריים-דתיים מחיי רות המואביה.

1081. **Eichrodt, Walther.** Theologie des Alten Testaments. Teil 2: Gott und Welt. Leipzig, I. C. Hinrichs, 1935. VIII, 122 p. 18 : 24.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 192. ושם על מבנה החבור כלו. תכן החלק הזה: Erscheinungsformen der Gottheit.—Gottes Weltkräfte.—Weltbild und Schöpfungsglauben.—Die Stellung des Menschen in der Schöpfung.—Die Welterhaltung.—Die himmlische Welt.—Die Unterwelt.

1082. **Emmanuel, Alex.** La Bible et l'Inde; clartés convergentes. Précédé du Message oriental par Ernest Zyromski. Paris, G.-P. Maisonneuve, 1933. 2 p.l., xxxv p., 3 l., 297 p., 21. 14 : 22.

*1083. **Feldhoff, Fritz.** 550 biblische Rätsel für die liebe Jugend gesammelt von Fritz Feldhoff. Huttwil (Bern), R. Müller-Kersting, 1933. 46 p. 13 : 19.

1084. **Fichtner, Johannes.** Kann das Alte Testament für unsere Zeit Heilige Schrift sein? Vortrag gehalten... 1934 in Breslau vor dem Schlesiſchen Pfarrerverein... (Wohlau i. Schles., typ. "Schlesiſche Dorfzeitung"), 1934. 24 p. 14 : 22.

"Sonderdruck der Mitteilungen des Evang. Pfarrervereins der Provinz Schlesien".

1085. **Goldberg, Lea.** Das samaritanische Pentateuchtargum; eine Untersuchung seiner handschriftlichen Quellen. Stuttgart, W. Kohlhammer, 1935. 3 p.l., 60 p., 1 l. 17 : 25.

= Bonner orientalistische Studien; hrsg. von P. Kahle und W. Kiefel.

Heft 11. ביבליוגרפיה: ע' 59-60. הקטגוריה מכתב-מכונה.

1086. **Heitzer, Adolf.** Hagar; eine kritische und exegetische Untersuchung zu Gen. 16 und 21, 1-21. Bonn, typ. L. Neuendorf 1934. X, 149 p. 16 : 22. Diss. Breslau. ביבליוגרפיה: ע' X-VI.

המחבר רואה את שני הפרקים, שעליהם הוא דן, כספור כפול של מאורע אחד.

1087. **Hiller, Gustavus Emanuel.** A believer's critique of the Bible. Indianapolis, Ind., The Promise co., (c1932). VIII, 233 p. 14 : 20 על התנ"ך והברית החדשה מבחינת אדיקות נוצרית.

*1088. **Kenney - Herbert, A.** Number in the Bible. London, Marshall press, 1934. 87 p. 15 : 23.

1089. **Kretzmann, [Paul] E[dward].** The story of the German Bible; a contribution to the quadricentennial of Luther's translation. St. Louis, Miss., Concordia publishing house, 1934. 78 p. 15 : 22.

ביבליוגרפיה: ע' 78. the Theological monthly, 1934. הדפסה מיוחדת מתוך

1090. **Lambert, A.** Le folklore préhistorique dans l'Ancien Testament, par A. Lambert et P. Saintyves. (Paris, Larose, 1934). pp. [189]-209. 16 : 25. ביבליוגרפיה: ע' 209.

הדפסה מיוחדת מתוך: Revue de folklore français et de folklore colonial, T. 5.

1091. **Maccabees.** I Maccabei; traduzione e note di Luigi Salamina. Torino, Società editrice internazionale, (1933). 241, [5] p. 11 : 18. = Letture bibliche; dirette da Ferruccio Valente, 25-26.

*1092. **Marria, G. de.** La Sacra Scrittura. Lezioni per la gioventù studiosa. Messina, La Commerciale, 1934. 265 p.

*1093. **Mead, Frank S.** Two hundred and fifty Bible biographies. London, Harpers, 1934. 264 p. 8°.

1094. **Miller, A.** Het lied der liefde; beschouwing over het Hooglied, vrij bewerkt naar A. Miller. Den Haag, J. N. Voorhoeve, [1934]. 187 p., 1 l. 13 : 20.

1095. **Pouget, G.** Le Cantique des cantiques par G. Pouget et J. Guittou. Paris, J. Gabalda, 1934. 185 p., 1 l. 12 : 18.

ביבליוגרפיה: ע' [181]-185.

החכן: Le problème littéraire. — Le problème mystique. — Conclusion. — Texte et commentaire (p. 149-179). — Bibliographie.

1096. **Radcliffe, J. Crosthwaite.** Modernism. London, To be obtained from R. D. Cole, [1934]. 18 p. 12 : 18. — Topics of to-day, 1. The Bible and modernism : השער על המעשה.

1097. **Rashi.** רש"י על חמורה Raschis Pentateuchkommentar; vollständig ins Deutsche übertragen und mit einer Einleitung versehen von Selig Bamberger. 3. Aufl. Frankfurt am Main, J. Kauffmann, 1935. 2 p. 1., [III]-VIII, 541, [1] p. 17 : 24.

המהדורה הראשונה יצאה לאור בשנת 1922.

1098. **Rettig, David.** Memar Marqa; ein samaritanischer Mid-rasch zum Pentateuch untersucht. Bonn, 1934. 3 p. 1., [9]-33, [1] p. 16 : 24.

Diss. Bonn. — "Ein Teil der... Arbeit... Die ganze Arbeit erscheint... in den Bonner orientalistischen Studien".

ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 172.

*1099. **Sternberg, Kurt.** Der Ursprungsgedanke im biblischen Schöpfungsbericht und in Goethes "Faust". Berlin-Grunewald, Rothschild, 1934. 44 p.

1100. **Stucki, Clara.** Grimmelshausens Josephsroman... von Clara Stucki. Horgen-Zürich, Münster-Presse, 1933. 78 p. 15 : 23.

Diss. Zürich. "Teildruck. Die vollständige Arbeit erscheint unter dem Titel 'Grimmelshausens und Zesens Josephsromane; ein Vergleich zweier Barockdichter' als Bd. 15 der Sammlung 'Wege zur Dichtung', hrsg. von Emil Brumtinger..."

ביבליוגרפיה: ע' [7]-12.

1101. **Titius, Arthur.** Die Anfänge der Religion bei Ariern und Israeliten. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1934. 84 p. 15 : 23.

— Studien zur systematischen Theologie, hrsg. von Arthur Titius und Georg Wobbermin, Heft 16.

מסקנת המחבר: יזה אפשר להגיד בבטחון גמור שלא הבדלי-גזע פסיכולוגיים-פסיכולוגיים השפיעו השפעה מכרעת על התפתחות תולדות-הדת, אלא שמתוך התחלות שוות יצרה ההיסטוריה את היצירות הדתיות השונות הנמצאות עתה לפנינו. (דברי-הסיום בע' 43).

1102. **Weaver, Bennett.** Toward the understanding of Shelley, by Bennett Weaver... Ann Arbor, University of Michigan press, 1932. XII, 258 p., front. (facsim.) 15 : 23.

—University of Michigan publications. Language and literature. vo. IX.—
"Selected bibliography": p. 239-252.

ספר על היחס שבין יצירת שְׁלֵי והתנ"ך ועל מדה ההשפעה של התנ"ך על יצירתו.

1103. **Wilson, Frank E[imer].** An outline of the Old Testament... Milwaukee, Wis., Morehouse pub. co., 1935. VIII p., 11, 93, [1] p., illus. 10 : 15.

1104. **Wüstnei, Ernst.** Die ältesten Daten Israels und die durch Berechnung gefundenen genauen Daten der Richterzeit. Schwerin i. M., [1934]. 8 p. 14 : 22. 8. שנת-הדפוס על פי החישוב שבע' 8.

1105. **Zunkovic, Davorin.** Moses, der verwegenste Stratege der Kriegsgeschichte, militärisch gewürdigt von Davorin Zunkovic... Maribor, Kommissionsverlag V. Weigl, 1934. 16 p., map, plan. 15 : 22.
לדעת המחבר העביר משה את בני ישראל דרך "תעלת-פרעה" שהיתה במקום תעלת-סואץ שבימינו, והשתמש בסדרי התעלה כדי להטביע את המצרים שרדפו אחריהם.

1106. **Фрезер, Джордж Джэмс.** Фольклор в Ветхом завете; перев. с англ. Д. Вольпина; предисл. В. Никольского. Москва, Гос. социально-экономическое изд., 1931. XI, 437 стр. 16 : 24.

שער נוסף באנגלית: The folk-lore in the Old Testament... — הספר במקורו הופיע ב-1923.

ה. ברית חדשה.

1107. **Vanzini, Gerolamo.** Il sionismo e la divinità di G. Cristo. Pavia, Artigianelli, (1933). 2 p.l., 7-188 p., 11. 15 : 23.

1108. **Windisch, Hans.** Paulus und das Judentum. Stuttgart, W. Kohlhammer, 1935. v, 93 p. 16 : 22.

החנן: P. und das Judentum nach der Apostelgeschichte und nach seinen Briefen.— Die Heilslehre des P. in ihrem Verhältnis zum Judentum.— P. und das AT.—P. der Prophet.—Schluss.

1109. **Наживин, И[ван] Ф[едорович].** Евангелие от Фомы; исторический роман. Тяньцзинь, А. И. Серебрянников и ко., 1935. 419 стр., портр. 16 : 24. — Собрание сочинений. Т. 13.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

- אבות עם פירוש... חיים נייגר. ע' 278.
אוסטרובסקי, מ. מבוא לתלמוד. ע' 279.
אסף, ש. ספרן של ראשונים. ע' 279.
דידובסקי, י. ציונים לתורה. ע' 286.
ולדיגברג, א. י. דבר אליעזר. ע' 290.
כנסת ישראל; ירחון. ע' 306.
יודילוביץ, מ. ד. ישיבת סומכדיא. ע' 293.
כשר, מ. מ. הוד שבקדושה. ע' 296.
נימן, ש. ג. גידולי שמואל. ע' 298.
סקלי, ד. קריית חנה דוד. ע' 299.
פרבר, צ. ה. כרם הצבי. ע' 314.
תצא תורה; ירחון. ע' 306.

1110. לנדא, נתן נטע. ספר רנן לבקר; חרושים ובאורים למס' תמיד... ונספח לזה חרושים... על מס' ב"ב פרק יש נוהלין... ווארשא, דפוס י. א. פקדער, תרצ"ד. [3] דף, 144 ע. 17 : 23.

1111. מאירי, מנחם בן שלמה. ספר בית הבחירה על מסכת תענית חלה שקלים תמיד ומדות, אשר חבר רבינו מנחם ב"ר שלמה לבית מאיר... המכונה בשם מאירי, יוצא לאור בפעם ראשונה עם מראה מקומות והערות ע"י אברהם סופר (Schreiber) אב"ד גוריציאה... ונתוספו עליו בראש הספר (א) חלק האחרון של הקדמת רבינו ז"ל לספרו בית הבחירה שלא נדפס עד היום, ובסוף הספר (ב) פירוש רבינו שמעיה על מסכת מדות... (ג) חידושי רבינו חתם סופר על מסכת תמיד שקוד לא נדפסו ונעתקו מכתב ידו, וינה, דפוס אפפער ושותפיו, (1934?). XIII ע, [1] דף, 98*, 181 ע, [1] דף, 15 : 23.
החלק על סנהדרין עיין ק"ס שנה ז' ע' 534.

1112. רוזין, משה בן יהודה ליב. ס' נור הקודש על מסכת מנחות; ביאורים בגמ'ת, וגם ביאור שיטות הראשונים, ולחלכה מסקנות... סאת משה בן יהודה ליב ראזין... נויארק, מוינקשטער פאבלישינג קאמפ, תרצ"ד. [1], 165 דף. 24 : 35.

1113. שמחוביטש, יצחק בן ישראל. שני ספרים גפתחים, (א) ספר ילקוט יצחק, בו חידושים... מים התלמוד ומדרשים מבעלי אסיפות... אשר שמעתי מגאונים ולפעמים מעט משל... יצחק בל"א ישראל חב"ד שימחאוויטש... (ב) ספר ילקוטי אמרים החדש מאת הרב אנס"ו לו"נ. ניו-יארק, דפוס י. י. וואגנבייסטער, תרצ"ג. [2] דף, VIII-III, [3] 315, 96 ע. 16 : 24.
ליקוטי אמרים החדש" שער מיוחד ופגינציה מיוחדת. "Printed in Poland".

1114. בראַנשפיגעל, י[ום] ט[וב] נעמל. ספר שמירת שבת וזכרת הנהנין על פי סדר אלף בית... די דינים פון שבת און ברכת הנהנין אויף... עברו מייטש... לאדן, דפוס Ch. Wein, תרפ"ט. [1] דף, [2] 31 ע. 16 : 22.

1115. גליקסמאן, פ. פון דער סדרה... (פערל פון אלטען אוצר) געזאגט
סעלט פון פ. ז. גליקסמאן. 4 חוברות. לאדז, דפוס מ. ליבעסקינד, תרצ"א-תרצ"ב.
12; 16; 16; 16 ק. 25.

1116. יאושזאן, ב. [=פסידונים של משה יוסטמאן]. פון אונזער
אלטען אוצר; געקליבענע פערל פון אונזערע אלטע קוואלען און כ'ערליי ספרים,
פון די ראשונים און אחרונים, איינגעטיילט אויף די סדרות פון דער תורה.
געזאמלט און בעארבייט פון ב. יאושזאן. באנד 2: כמברר, דברים, חמש
מגילות, ימים טובים. ווארשא (דפוס Universalnej), תרצ"ב. 231 ק. 17: 24.
אח הקודם ראה ק. ט. שנה י' ע' 309.

1117. Dünner, Lasar. ששה סדרי גט וחליצה Der jüdische Scheidungsakt; Agende zum Gebrauch bei Ehescheidungen, auf Grund des jüdischen Ritus ins Deutsche übertragen und unter Quellenangabe zusammengestellt und bearb. von L. Dünner. Köln, (typ. J. Fink),
הונא בפנים 101, p. [1], "Anhang": 24. 17: 24. VIII, 100p. 1927-5687.

1118. Fiebig, Paul, ed. Rabbinische Wundergeschichten des neuteamentlichen Zeitalters in vokalisiertem Text, mit sprachlichen und sachlichen Bemerkungen. 2. verb. Aufl. Berlin, W. de Gruyter, 1933. 25, [1] p. 13: 20. ביבליוגרפיה: ע' 2.
— Kleine Texte für Vorlesungen und Übungen, hrsg. von Hans Lietzmann, 78. המהדורה הראשונה יצאה לאור ב-1911 בהוצאת מרכזס בבון.

The Jewish quarterly review. In commemoration of... Maimonides... ראה ע' 323.

1119. Talmud. The Babylonian Talmud, Seder Nezikin, tr. into English with notes, glossary and indices under the editorship of I[sidore] Epstein. Foreword by J. H. Hertz. Introd. by the editor. 8 vols. London, Soncino press, 1935. 15: 24.

[v. 1.]: Baba kamma; tr... by E. W. Kirzner. XLIV, 752p. — [v. 2.]: Baba mezia; tr... folios 1-24b by Salis Daiches, folios 25a to the end by H. Freedman. XIII, 712, [1]p. — [v. 3-4]: Baba bathra; tr... chapters I-IV by Maurice Simon, chapters V-X by Israel W. Slotki. xv, 428p.; 5p.l., p. 429-842. — [v. 5-6]: Sanhedrin; tr... chapters I-VI by Jacob Schachter, chapters VII-XI by H. Freedman. xvi, 464p.; 5p.l., p. 465-863. — [v. 7.]: 'Abodah Zarah; tr... folios 1-35b by A. Mishon, folios 35b to the end by A. Cohen. — Horayoth; tr... by Israel W. Slotki. XIII, 412, XII, 125p. — [v. 8.]: Shebu'oth; tr... by A. E. Silverstone. Makkoth. tr. by H. M. Lazarus. 'Eduyyoth; tr. by M. H. Segal. Aboth; tr. by I. Israelstam. XII, 334, XII 200, XI, 68, XII, 122p.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

1120. בכרך, י. הרמב"ם, שימתו ועיקרי דעותיו (בצרוף תמונתו).
ביליטטוק, הקהלה העברית, תרצ"ה-1935. 61, 121 ע. 15 : 22. ע' 62: ביבליוגרפיה.

ברגמן, י. היהדות... ראה ע' 285.

גרובסקי, פ. מלחמת היהודים במסיון... ראה ע' 276.

גרין, צ. הרמב"ם... ראה ע' 286.

משה בן מימון. דברות... מלוקמות ע"י א. גוטסדינר... ראה ע' 298.

הרפואה. לזכר הרמב"ם... ראה ע' 277.

1121. דער אפיקורעם; (אן אינסטרומענט געגן רעליגיע. אויפקלערונג
הומאר מאטירע. דעראקטורט פון ב. פענסטער. ארויסגעגעבן פון דער אידישער
ביורא באם צענטראל קאמיטעט פון דער קאמוניסטישער פארטיי). (ניו יארק,
ביורא פארלאג), 1934. 31, 111 ע, ציורים. 23 : 31. מהמעטפת.

1122. בלאקנאט פון אניטאטער; קעגן די רעליגיעזע יאנטוויזיום
(ראשעשאנע יאנקיפער). (Менск), פארטיי פארלאג, 1933. 56 ע. 10 : 14.

מהמעטפת. — על המעטפת השמאלית שער נוסף ברוסית-לבנה: Блок-нот агитатора: еурпейских религиозных свят...
העורך: דוברוביצי.

1123. בערנמאן, ש. ברוך שפינאזא דער גענואלער אפיקורס. (מיט
צוויי בילדער). ווארשע, גראשן ביבליאטעק, 1931. 59, 111 ע. 11 : 14.
— גראשן ביבליאטעק, 44.

1124. הירש, שמשון רפאל. חורב. אבהאנדלונגען איבער די פליכטען
פון יודענטום. איבערגעזעט דורך אברהם מרדכי ראגאוואי. טייל 1. ווארשא,
"יודישע ליטעראטור", תרצ"א. 48 ע. 15 : 20.
— אלע שריפטען פון שמשון ביר רפאל הירש. באנד 1.

1125. זעצער, ש[מואל] צ[בי]. רבנונו משה בן מיימון (רמב"ם).
הקפט 1. New York, ש. צ. זעצער געזעלשאפט, 1935. 29 ע. 14 : 21.
— דאס ווארט ביבליאטעק, 1935, נומער 3.

1126. Amsel, M. Az élet útja. Ut az egészséges, vidám és
örökké boldog élethez... Rész. I. Humenné, typ. Gross, [1933?].
16 p. 12 : 15.
דבריימוסר.

1127. **Finkelstein, Louis.** Is Philo mentioned in Rabbinic literature? [New Haven, Conn.], (1934). pp. 142-149. 15: 23.

הרפסה מיוחדת סתור: Journal of Biblical literature, v. 53, pt. 2, 1934.

1128. **Goodenough, Erwin R[amsdell].** By light, light; the mystic gospel of Hellenistic Judaism. New Haven, Yale university press, 1935. 5 p.l., [xiii]-xv, 436 p., 2 illus. 17: 25. **ביבליוגרפיה:** ע' 17-18. **האלון:** The God of the mystery. — The higher law. — The Torah. — The mystery of Aaron. — Enos, Enoch, Noah, and Abraham. — Isaac and Jacob. — Moses as presented to the gentile inquirer. — The mystic Moses. — The mystery. — The mystery in Non-Philonic writings. — The mystic liturgy. — Epilogue: Traces of the mystery in the Kabbalah. **הספר מכוסס בעיקר על פילון.**

1129. **Gross, Felix.** Die Erlösung des Judentums; abgeleitet aus seiner weltgeschichtlichen Mission. Leipzig, Frohe Zukunft Verlag, (c1932). 3 p.l., 3—96 p. 13: 19.

1130. **Guth, Otakar.** Podstata židovství a jiné úvahy. S předmluvou. Praha, Akademický spolek "Kapper", 1925. 1 p.l., 5-106 p. 13: 17.

מחבר הספר הזה (מהות היהדות) הוא ממנהיגי ההתבוללות הצ'כית. **הספר מכיל מאמר על אחד העם בשם הפולסטטי היהודי המסתמך גם על מאמרו של מפרק על אחד-העם ב-Nase Doba ומאמר על שמואל לובלינסקי.**

1131. **Horovitz, Jakob.** Der Sabbat—ein Weckruf; Rede, gehalten am Pessach 5694. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1934. 7 p. 14: 22. **מהמעטפת.**

1132. **The Jewish quarterly review.** In commemoration of the eight hundredth anniversary of the birth of Maimonides. Philadelphia, 1935. pp. 329-540. 16: 24.

—The Jewish quarterly review. New ser., ed. by Cyrus Adler, v. xxv, no. 4, April 1935. **מהמעטפת.**

החוכן: S. Morais: A letter by Maimonides to the Jews of South Arabia entitled "The inspired hope", tr. from the Arabic by Rabbi Nahum Ha-Maarabi into Hebrew, and from this rendered freely into English. — A. Marx: Texts by and about Maimonides. — I. Davidson: Mnemonic verses concerning the works of Maimonides. — H. A. Wolfson: Maimonides on the internal senses. — L. Finkelstein: Maimonides and the Tannaitic Midrashim. — B. Cohen: The classification of the law in the Mishneh Torah.

1133. **Judah ha-Levi.** Le livre du Kuzari par Juda Hallévi; tr. de l'arabe avec un avant-propos et des notes par M[oïse] Ventura. Paris, Rieder, 1932. 234 p., 1 l. 12 : 19.

— Judaïsme; oeuvres pub. sous la direction d'Edmond Fleg, 17.

מבחר מקומות מן ה-כוזרי, בתרגום צרפתי, מסודרים לפי עניניהם, עם מבוא והערות. סדר הענינים: — Le Dieu d'Israel. — Le peuple d'Israel. — Introduction. — La tradition d'Israel. — La terre d'Israel. — Conclusion בסוף: חרגום מכתב חסדאי נ' שפרט למלך הכוזרים וחשובת המלך.

1134. **King, I. E.** The essence of Judaism. London, Soncino press, 1935. XI, 203 p. 13 : 19. תאור עיקרי היהדות וחגי היהודים.

1135. **Medical life.** Maimonides number (to mark the octo-centennial of his birth). New York, Froben press, 1935. 52 p., facsim., ports. 17 : 24.

=Medical life, new ser.: issue 172, vol. 42, no. 1, January 1935.

מן החוקן: L. Gerschenfeld: Moses Maimonides (Cordova, 1135 — Cairo, 1204), pp. 3-34.—I. Fischer: On the ethics of the Jewish physician, pp. [35]-42.

1136. **La Rassegna mensile di Israel** ישראל. Fascicolo dedicato a Mosè Maimonide nell' VIII centenario della sua nascita (14 Nissan 4895—30 marzo 1135). Roma, 1935. 64 p., pl. incl. facsim., port. 16 : 24.

=La Rassegna mensile di Israel ישראל, Ijar 5695, maggio 1935-XIII, v. X, n. 1 (2a ser.)

החוקן: I. Elbogen: La vita e l'opera di Mosè Maimonide.—J. Chapiro: La filosofia e l'etica di Maimonide. — L. Roth: L'impero dell' intelletto? — E. Bonaventura: La creazione e l'immortalità nel pensiero di Maimonide. — I. Zolli: Maimonide e le speranze messianiche del suo tempo.—Y. Colombo: I "Fondamenti della religione" di Maimonide. Traduzione e note. — J. Klatzkin: Vita apocrita.

1137. **Roback, A[braham] A[aron].** When did Jewish philosophy become extinct? [Oxford, 1931]. 7 p. 16 : 24.

הדפסה מיוחדת מתוך: Proceedings of the Seventh international congress of philosophy, Oxford, 1930. ראה גם ק. פ. שנה מ' ע' 58.

Titius, A. Die Anfänge der Religion bei Ariern und Israeliten. 318 ע' ראה ק'.

1138. **World union for progressive Judaism.** London meeting, July 29-30, 1933. n. p., Distributed by Union of American Hebrew congregations, [1933?]. 4, 8 numb. 1. 22 : 28. מהמעטפת — בהקטורגיה.

ה. קבלה וחסידות.

פֿלפֿן, מ. לתולדות התנועה הפראנקית. ראה ע' 281.

1139. ברינר, נחום. היחיד הצבורי מאת נחום בריינער. ווארשא,
Druk. "Pośpiech", [1933?]. 56 ע. 15 : 22.

1140. הוברבנד, קלנימוס קלמיש. קונטרס חוכת התלמידים; (גם
נלוו אליו שלשה מאמרים לבאר מעט מן סתרי החסידות ועיקרי הקבלה הנחוצים
לעבודת החסידות להתלמידים) חברו... מוהר"ר קלנימוס קלמיש בן... אלימלך
(חובעראנד)... ווארשא, דפוס האחים פערער, תרצ"ב. 170 ע. 16 : 24.
נוסף שער באריכות.

1141. גאלדבוים, מ. ר' זרח שוסר שבת; א חסידשע ערצעלונג, נאכ-
דערציילט פון מ. גאלדבוים. בילגור, קראנקענקער, 1931. 32 ע. 12 : 17.

1142. שפירא, יוסף ליב. דער אידישער גויסט... ערצהעלונגען... וועלכע
פאראינטערעסירט און מאראליזירט די „אידישע יונגענד“: תקיעת שופר, אדער
די מתנה פארן רבין... א... אסת"ע געשיכטע, וועלכע האט פאסירט אין די
צייטען פון הייליגען בערדיטשעווער רבי. — (מענדעלע; צווייטע ערצהעלונג פון
די בערדיטשעווער סעריע) פון י. שפירא. סונקאטש, הוצאת הספר, תרצ"ב.
167 ע. 14 : 19. = אריגינעלע געשיכטען, סעריע 1.

1143. Bension, Ariel. El Zohar en la España musulmana y
cristiana; un estudio del Zohar, la biblia del misticismo judaico, y
del ambiente español en que ha sido revelado); prólogo de Miguel
de Unamuno. (2a ed.) Madrid, Nuestra raza, (1934). 4p.1. [11]-
331, [2]p. 13 : 19. 316 ע. שנה י' ע' 316. הוצאה א' וגם את הספר באנגלית ראה ק. מ. שנה י' ע' 316.

1144. Fortune, Dion. The mystical Qabalah. London, Williams
and Norgate, (1935). viii, 306 p., fold. diagrs. 14 : 22.

ראה ע' 323. Goodenough, E. R. By light light...

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

בן-זאב, י. התפלה... ראה ע' 281.

הגדה של פסח. ס' באר טים על הגדה... ראה ע' 287.

שולמן, ש. ב. מילי דהספידא... ראה ע' 303.

תפלות. סדור, סדור שלום ירושלים... ראה ע' 303.

1145. ספר אמן בעולם הזה... ווי גרויס די מצוה איז צו ענטפערען
אמן אויף אלע כרכות... מלוקט פון גמרא און מדרש און זוהר... און... ספר תנא
דבי אליהו... נדפס מחדש... (ווארשא, דפוס האחים פערדער), תרפ"ח. 16 ע. 12 : 18.
1146. יאקאבזאן, וו. ש. דער קדיש; די גרויסע בעדייטונג פון דער
ערהאבענער תפלה... ווארשא, בריוולאט, תרצ"ב. 46 ע. 15 : 21.
בראש השער: וו. ש. יאקאבזאן.

1147. Abrahams, Israel. Festival studies; being thoughts on
the Jewish year. 1st illustrated ed. London, E. Goldston, 1934.
x p., 1 l., 185 p., pl. 13 : 19.
הדפסה חדשה, עס שנויים, מסאמרים שנדפסו בג'ואיש כרוניקל" בשנות 1887-1905.

1148. Blumenthal, Isidor. Sabbath- u. Festgesänge
mit Anhang Sslichos componiert von Isidor Blumenthal; hrsg.
vom Vorstand der Synagogen-Gemeinde, Köln. Köln, typ. F.
Elsner, (pref. 1925). 118 p., 1 l. 27 : 33.
בראש השער: ל. ה. ה. — המלים בעברית באותיות לטיניות.

1149. Mahzor. Preghiere del Giorno di espiazione secondo il rito italiano; con traduzione
e note esplicative del Prof. Dario Disegni... Ed. ad uso della
Comunita di Milano. (Livorno, typ. S. Belforte), 5695-1934. 5 p.
1, 5-324 numb. 1. 14 : 20.
עברית ואיטלקית עמוד מול עמוד.

1150. Newman, Elias. The Jewish Passover and the Christian
Lord's supper; a description of the Passover in the time of Christ
and as kept by the Jews today. The nature and resemblance of
both feasts described with the citation and explanation of many
Scripture passages. Minneapolis, Minn., The author, Augsburg
publishing house, (c1934). 20 p. 15 : 23.
"Reprinted from the Theological forum of the Norwegian Lutheran
church of America."

1151. Ormann, Gustav. Das Sündenbekenntnis des Versöhnungstages, sein Aufbau und seine Entwicklung, in Verbindung mit Geniza-Texten untersucht. Frankfurt a. M., (typ. D. Droller), 1934. VII, 36 p., 1 l., 1 fold. tab. 15 : 23.

Diss. Bonn. Teildruck.

ביבליוגרפיה: ע' VII.

הסמינר האוריינטלי שבבון, בית מדרשו של הפרופ' קהלי, נעשה שלא במתכוון למין מכוון לחקר הפיוט. אגב מחקריו בשיטות הנקוד השונות של בעלי המסורה במזרח (ובל) ובמערב (א"י) לאור טכסטים מנוקדים שבגניזה, הווקס הפרופ' קהלי לספל גם בפיוטים מנוקדים. לאחר שפרסם בספרו Masoreten des Westens I (שטוטגרט 1927) קרובות לכ"ד משמרות ושרידים מפיוטי ינאי, מסר את שאר החומר הפיוטי לתלמידיו. עד כאן יצאו לאור שלש חוברות המכילות פיוטים מנוקדים נקוד עליון, ארצישראלי ובבלי (ע' ק"ט שנה י"א ע' 451, סי' 1505). והחוברת שלפנינו היא הרביעית, המכילה חמשה פיוטים מנוקדים נקוד ארצישראלי.

בנגוד לקודמיו המטפלים בעיקר בגוף הפיוטים, בבאורם ובתרגומם, ניתן לנו בספרו של אורמן מחקר דק מן הדק על התפתחותו של החלק המרכזי בתפלת יום כפור: הוידי על גידוליו וגידולי הסליחות והפיוטים שנשפלו אליו בהמשך הדורות לפי מנהגי הקהלות השונות. אורמן בדק ומצא שקבוצת הפיוטים הבאה כמסגרת לוידי של יו"ב, יש לה צורה קבועה ומסוימת, המשותפת לפיוטי סוג זה בכל המנהגים הנמנים על המסורת הארצישראלית. פיוטים שטוריהם פותחים במלת "יום" או מסיימים ב-מי אל כמון" או ברמו לברכות "שמונה עשרה" או שפסוקי מקרא מסוימים מפסיקים בין בית לבית, הם הם מסוג פיוטי הוידי. הלוח המככים שבסוף החוברת מראה לנו פיוטים משותפי צורה חוזרים ומופיעים ככני לוידי בכל המנהגים הנ"ל.

עיקר חידושו של אורמן הוא בזה, שעמד על היחס שבין צורת הפיוט לסוגו ולמקומו בתפלה, דבר שלא נתנו עליו את דעתם החוקרים שלפניו. הפיוטים שבמחזורי דפוס ובכ"י מאוחרים (מן המאה הי"ד ואילך), אין בהם כדי להעמידנו על חטיבתם המקורית. בשל "החסיר והיתיר" ניסל הקשר האורגאני שביניהם וניטשששה הכרת המוקדם והמאוחר בחלקי יצירה אחת. אורמן התחיל עומד מתוך צורת הפיוט על סוגו ועל מקומו בתפלה ובזה יצא ללמד על הכלל: סוג סוג של פיוטים וצורתיות; עם מסורת סוגי הפיוט התנחלה בין הפיוטים גם מסורת הצורה, ועם כל השינויים שהכניסו הפיוטנים ביצירותיהם ניהרו בכל זאת מלשטש את הצורה היסודית הקדומה.

חמשת הפיוטים שנדפסו כאן, ראויים, מבחינת לשונם וצורתם, להימנות על מיטב הפיוט הקדמון. הראשון שבהם, יש בו מן הרייתמוס שבפיוטי יוסי בן יוסי וממליצות לשונו של ינאי⁽¹⁾. אף שאר הפיוטים הוד זיקנה ושבה חופף עליהם וזמן יצירתם חל בתקופת תקפה של יצירת הפיוט, שהיא תקופת ינאי וקליר.

עבודתו של אורמן מצוינת במידת צמצום שאין למעלה הימנה. זהו אחד המחקרים המעטים שאין בהם אף תג אחד מיותר, ואם יש ספר שהכניו "מועט המחזיק את המרובה" חל עליו בכל מלוא מובנו המקורי, הרי זה ספרו של אורמן. מנחם זולאי.

(1) לדוגמא, ע' 26 שו' 44: שמתה בו נטש כשאור לעיסה כמלה לשמר תפל. ינאי, קרובה לסדר ויקרא ד' א': הנפש אשר כמלה לתפל בו תתה וכשאור לעיסה סיטחתה. אף שאר הפיוטים יש בהם מקבילות לפיוטי ינאי ואכמ"ל.

1152. **Singer, Jacob.** Einstein's religion; a sermon preached before Temple Isaiah-Israel, Chicago, Sunday, January 4th 1931. [Chicago?, 1931?] 12 p. 15 : 23.

1153. **Tefillot.** Derech Hayim (The way of life); prayers and meditations for family and personal home use from our ancient ritual with ethical notes and explanations of our ceremonies and observances, by H[aim Henry] Pereira Mendes. Pt. 1: Daily services. Montclair, N. J., J. J. Zagury, (1934?). 84 p. 10 : 13.

1154. **Tefillot.** Sabbath services. London, North London liberal synagogue, 5690-1930. 63 p. 13 : 18.

"Selection and arrangement of the material" by Maurice L. Perlzweig.
"The greater part... has been printed from the plates of the Liberal Jewish prayer book..."—cf. Pref.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

בכרך, י. חרמב"ם, שיטתו... ראה ע' 322.

בצפון, מ. תולדות התנועה הפראנקית. ח' ב'... ראה ע' 281.

1155. גרינוולד, יקותיאל יהודה. מקורות לקורות ישראל, לקורות הקהלות ישראל במדינות מזרחיות, אונגריה, טרנסילבניה, ויוגוסלביה. אשר קבצתי מפנקסי הקהלות, ומבתי החיים, וגם מארכיונים שונים מאת יקותיאל יהודה גרינוואלד... Berehovo, רפום S. Klein, תרצ"ד. 121 דף, 92 ע. 16 : 24.
תוצאה מיוחדת מן הירחון אוצר החיים... כולל קורות קהלות ישראל אלה: אונצדארף, אפען-ישן, עיר חדש, קארלסבורג, ותולדות רבניהן.

דובנוב, ש. רברי ימי עם עולם. כ' ז'... ראה ע' 286.

1156. דרוק, דוד. ר' לוי גינצבורג; יחשו, חייו ומפרי. בצורף תמונות. תרגם מ. מיוזלש. ניו יורק, (רפום Posy-Shoulson press), תרצ"ד.
119 ע, פורטרטים, פקסימיל. 14 : 21.

יודילוביץ, מ. ד. ישיבת פומבדיתא... ראה ע' 293.

לחובר, מ. ראשונים ואחרונים. מ' א'... ראה ע' 296.

מנחה לדוד; קובץ... לויבל... ר' דוד ילין... ראה ע' 277.

ברכום, ס. תולדות הרבנים למשפחת ישראל מרודום... ראה ע' 297.

סוקולוב, נ. אישים. מ' שני... ראה ע' 298.

1157. פרידברג, חיים דובריש. ספר היחס מן משפחת שטיינבערג;
קורות יוצאי חלציה, ומפעלים בתור מנהיגים ואדירי התורה סקן הכאה השניה
לאסף הנכחי עד ימינו אלה. סקבר על פי המקורות מאת חיים דובעריש
פרידבערג, אנטוורפן, כלי שם המדפוס, תרצ"ה. [4] דף, 14, [2] ע, לוחות
חמונות (כולל פורטרטים, פקסימילים). 22 : 28.

רוזנבוים, מ. מ. מזכרונותיו של מוציאליסטרבולוציונר... ראה ע' 300.

שופמן, נ. כתבי... ספר ד'... ראה ע' 303.

1158. ווייס, ש. מ. די יידישע מלוכה פון די כוזרים. ווארשע, גראשן-
ביבליאטעק, 1932. [1] ע. 12 : 15.

ווינע; א זאמעלבוך... ראה ע' 309.

1159. מעלאמער, הירש. דער בלכול אפן רמב"ם; דער משפט. צום
800 יאריקן יובל פון רמב"ם (1135-1935). Jaunatnes gramata, Riga, 1935.
[3] דף, 34-5 ע. 14 : 19.

1160. רייזמאן, יצחק. נעשיכטע פון אידן אין בראזיל; פון דער אנט-
דעקונג ביון סוף פון דער האלענדישער הערשאפט. סאן פאולא, "בוך און פרעסע",
1935. 144 ע, [2] דף. 14 : 19. שער נוסף בספריה:
Isaac Z. Raizmann: Historia dos Israelitas no Brasil...
בכססנו את מחקרנו על תעודות היסטוריות משתדלים אנו להראות, שתולדות התהוות
העם הברזיליאני והתפתחות ברזיליה אינן ניתנות להפרד מתולדות היהודים בברזיליה.
(מתוך הקדמת המחבר).

1161. שימכאוויטש, י. ק. די טראגעדיע—דריי פוס. ווארשע, גראשן-
ביבליאטעק, 1931. 60 ע. 14 : 21. = גראשן ביבליאטעק, 34.
המשך מזה יצא בשם: דער מערפירער פון מיינולס אינזל.

1162. שימכאוויטש, י. ק. דער מערפירער פון מיינולס אינזל (קאפ.
דריי פוס). ווארשע, גראשן ביבליאטעק, 1931. 61, [1] ע. 14 : 21.
= גראשן ביבליאטעק, 35. המשך מספר הקודם.

1163. Adler, Bruno. Kampf um Polen; ein Tatsachenroman.
Prag, Kacha Verlag, (c1934). 276, [1] p. incl. map. 12 : 18.
תאור בצורה ספור של משפט עליה חדש על הילונר בניהם בשנת 1898.

ראה ע' 309. Annuario di studi ebraici...

1164. Bab, Arturo. Los Judios en la America latina de 1492-1930; ensayo historico de Arturo Bab. n. p., 1933? 282 numb. l. 28: 32. הכפלה עכתיב סכונה; מספרי הדפים כתובים ביד.

"Los primeros tres capitulos... han sido publicados en forma reducida en alemán en los 'Jahrbuecher fuer juedische Geschichte und Litteratur' 1925 y 1927." ביבליוגרפיה: דפים 273-282.

Baden. Oberrat der Israeliten. Gedenkbuch zum 125-jährigen Bestehen... 310 ע' 310. ראה ע' 310.

1165. Bregstone, Philip P[ollack]. Chicago and its Jews; a cultural history; with an introd. by Julian W. Mack. [Chicago, The author], (c1933). 3 p.l., xi-xx p., 1 l., 100 p., 1 l., 101-193 p., 1 l., 195-329 p., 1 l., 331-423 p. 16: 24. "Privately published". תולדות חייהם התרבותיים והחברתיים של יהודי שיקגו, למן היום שבו הגיע המחבר לעיר זו בשנת 1887 ועד שנת 1930; רובו של הספר כתוב בצורת זכרונות אישיים ובשפה מושכת את הלב.

1166. Carlebach, Joseph. Dr. Meier Hildesheimer zum Gedenken von Jos. Carlebach. Altona, n. p., [1934]. [15] p. 10: 15.

1167. Cassuto, Umberto. Sepolcri e iscrizioni sepolcrali degli ebrei di Bari. Bari, A. Cressati, 1933-XI. 9 p. 18: 25. "Estratto da 'Iapigia' rivista di archeologia, storia e arte, anno IV-1933-XI—fasc. II-III.

1168. Clemens XIV, pope. The ritual murder libel and the Jew. The report by Cardinal Lorenzo Ganganelli (Pope Clement XIV.), ed. by Cecil Roth. London, The Woburn press, [1935]. 6 p.l., 15-110, [2] p., facsim., port. 19: 25.

כולל טבוא גדול מאת ספר רות על ענין עלילת-הדם, ואחריו הדין-וחשבון של החשמן גנגנלי (שהיה אחיכ אפיפיור קלמנס חיד) נגד עלילת-הדם, בסקור האיטלקי ובתרגום אנגלי, ולבסוף נספחות שונים של תעודות נגד עלילת-הדם. — ע' 110-111: ביבליוגרפיה נבחרת.

1169. Cohen, Lucy. Lady de Rothschild and her daughters 1821-1931. London, J. Murray, (1935). XIII, 354 p., pl., ports., geneal. tab. 14: 22.

תולדות לדי רותשילד, אשתו של סר אנתוני די רותשילד ושתי בנותיה, לדי קטרי והגבי אליזש יורק. הביוגרפיה מבוססת על מכתבים ואגרות-משפחה של הנשים הללו ומורכבת ביוחד מקטעים מתוך האגרות הללו. יש כאן הרבה שאין בו ענין אלא לתולדות המשפחה, אולם יש גם הרבה השופך אור מענין על אישים ומאורעות במאה הי"ט וראשית המאה הכ' (1836-1931). — לספר נספחו תמונות רבות.

1170. **Cohn, Jonas.** Die Judenpolitik der Hohenstaufen. Hamburg, (typ. Niemann & Moschinski), 1934. 42, x p. 14 : 22.
Diss. Hamburg. ביבליוגרפיה: ע' 9-7.

1171. **Goard, William Pascoe.** The post-captivity names of Israel, by Wm. Pascoe Goard; with foreword and appendices by J. H. Harrison Hill. London, The Covenant pub. co., 1934. 126 p. 14 : 22.

מחקר רחב על שמות השבטים אחרי גירושם מארץ ישראל; המחבר מזהה אותם
למקורם, קטרים, דנאים ועוד. הכוון הוא לזהות עשרת השבטים והבריתים.

1172. **Goitein, S[hlomo] D[ov] F[ritz].** Josef Horovitz. Geb. 1874 zu Lauenburg i. P.; gest. 5. II. 1931 zu Frankfurt a. M. (Berlin, W. de Gruyter, 1934). pp. [122]-127. 17 : 25.
"Sonderdruck aus Islam, Bd. XXII, Heft 2."

Gross, F. Die Erlösung des Judentums... 323 ראה ע' 323

1173. **Heschel, Abraham.** Maimonides; eine Biographie. Berlin, E. Reiss, (c1935). 5 p. 1., [3]-288 p. 12 : 18.
=Judentum in Geschichte und Gegenwart; eine Schriftenreihe, 1.

1174. **Horowitz, W. L.** L'histoire humaine par la plus ancienne race du monde (aux points de vue linguistique, anthropologique, psychologique et historique). Pt. 1. Bourg-la-Reine (Seine), Editions du Foyer nouveau, [1935?]. 163, [1] p., 21. 17 : 25.

1175. **Houghton, Henry D.** God's difference; or, Has God a special people still? Sandiacre, Notts., The author, [1934]. 31, [1] p. 12 : 18.

1176. **Houghton, Henry D.** The marks of Israel, the only true test of identity. Sandiacre, Notts., The author, 1933. 45 p. 12 : 18.
בעד התאוריה שהאנשים הם בני עשרת השבטים.

1177. **Joseph, Samuel.** History of the Baron de Hirsch fund; the Americanization of the Jewish immigrant. [Philadelphia?], Printed for Baron de Hirsch fund by the Jewish publication society, (c1935). xvii, 305 p., ports., tab., pl. 18 : 25. ביבליוגרפיה: ע' 294-291.
האלן: The creation of the Baron de Hirsch fund. — Experimental beginnings. — Woodbine. — Jewish forming and the Jewish agricultural society. — A new attack on congestion. — The Baron de Hirsch trade school. — Immigrant aid, protection and legislation. — Americanization activities.

1178. **Josephus, Flavius.** La prise de Jérusalem de Josèphe le Juif; texte vieux-russe pub. intégralement par V[asilii Mikhhaïlovich] Istrin. Imprimé sous la direction d'André Vaillant, tr. en français par Pierre Pascal. T. 1. Paris, Institut d'études slaves, 1934. XIV, 251 p., 21. 16:25.

=Textes pub. par l'Institut d'études slaves, 2.

עם שער מקוצר בספרות של הכנסיה.

1179. **Kessler, Gerhard.** Die Familiennamen der Juden in Deutschland. Leipzig, Zentralstelle für deutsche Personen- und Familiengeschichte, 1935. 151 p. 18:26.

=Mitteilungen der Zentralstelle für deutsche Personen- und Familiengeschichte; Quellen und Darstellungen aus dem Gebiete der Genealogie und verwandter Wissenschaften, Heft 53.

ביבליוגרפיה: ע' [116]-119.

הקדמה: Einleitung. — Die alten Rufnamen der deutschen Juden. — Die jüdischen Familiennamen: 1. Herkunftsnamen (Ortsnamen; Stammesnamen; Hausnamen u. Nachbarschaftsnamen). 2. Vaternamen. 3. Berufs-, Eigenschafts-, Spitz- und Necknamen. 4. Willkürnamen. — Der Namenswechsel im deutschen Judentum. — Zusammenfassung.

1180. **Maimon, Salomon.** Geschichte des eigenen Lebens (1754-1800). (Neuaußg.) Berlin, Schocken Verlag, 1935. x, 215 p.

12:19. =Bücherei des Schocken Verlags, 33-34.

בראשונה יצאה בברלין, Vieweg 1792 עיי K. P. Moritz. — הוצאה קודמת לזו שלפנינו היא הוצאת י. פרומר, במינכן, 1911. — תרגום עברי מאת י. ח. פרידמאן, בורשה, תרשי"ט. — תרגום יודי מאת א. י. גולדשמידט ורשה 1927. — תרגום אנגלי מאת C. Murray, לונדון, 1888. — תרגום פולני מאת L. Belmont, ורשה, 1913. — תרגום איטלקי מאת E. Sola, מילאנו, 1920. — תרגום רוסי (חלקי) מאת א. [רוזין] ל. [נרוד] נדפס במאספוס, יברוסקא ביבליוטקה, כ"א, II פטרבורג, 1871-1872.

*1181. **Marchiano, Giulia.** Lo storico giudaico Giuseppe Flavio e i suoi giudizi sugli imperatori di casa Giulia-Claudia. Napoli, tip. R. Picone, 1934. 73 p. 8°.

1182. **Oradea, Hebra kaddisha.** Kétszáz esztendő az ember-szeretetet szolgálatában. Az oradeai Izraelita szentegylet Chevra kadisa 200 éves története 5491/1731-5691/1931. Írták: Leitner Zoltán és Freund Fülöp, eredeti forrásmunkák alapján. Oradea, Chevra kadisa, 1931? 239 p., incl. facsim., pl., ports. 18:24.

1183. **Reichsbund jüdischer Frontsoldaten E. V.**, ed. Kriegsbrieftage gefallener deutscher Juden, hrsg. vom Reichsbund jüdischer Frontsoldaten E. V. Mit einer Zeichnung von Max Liebermann. Berlin, Vortrupp Verlag, 1935. 94 p., illus. 16 : 23.

1184. **Roth, Cecil.** A life of Menasseh ben Israel, rabbi, printer, and diplomat. Philadelphia, The Jewish publication society of America, 1934. XII, 373 p., pl., ports. 13 : 19.

ביבליוגרפיה: ע' [289]-307.

בספר זה המצטיין בערכו המדעי והספרותי גם יחד מספר מר סטיל רות מחדש את תולדות ר' מנשה בן ישראל. הוא מספר על תולדותיו, על חכמי ישראל ועל חכמי הנוצרים הקרובים לו ועל פעולתו בתור סופר ובחור פוליטיקון. מזמן הופעת המאמר המקיף של קיורלינג בשנת 1861 לא נכתב ספר כזה. בינתיים נתגלה חומר חדש מכמה צדדים, ורות בעצמו היה בין האנשים שהצליחו להוציא מן הארכיונים תעודות חדשות שבהם יש ללמוד על מוצאו של ר' בן ישראל, על היהודים מזרע האנוסים שגדל ביניהם, וכיחוד גילה רות תעודות חדשות המפריצות אור על המשא ומתן מסביב להחזרת היהודים לאנגליה. רות מסכם את המסקנות של המחקרים השונים שלו ושל אחרים ומברר כמה פרטים שנשארו סתומים עד עכשיו או שהיו מעונים פירוש חדש. תודות למאמציו הצליח לתאר בדברים מבוססים היטב את התמונה המזהירה של חוגי המלומדים שבאמסטרדם אשר מביניהם יצא החכם המפורסם, ויש כאן פרקים יפים שהם ראויים לתשומת הלב של כל המתעניינים בתולדות הקהילה אשר לה היו שייכים אנשים כמו אוריאל אקושטא ושפינווא ושל כל המתעניינים בתולדות היהודים באנגליה כדורו של אוליבר קרומבל. במה שנוגע לפעולת רמב"י להחזרת היהודים לאנגליה קבל רות בעיקר את המסקנות של Lucien Wolf, אלא שהוסיף וכירר כמה חלקים חשובים. מכל מקום נראה לי לנכון להעיר על שתי נקודות שהן פעונות ברור נוסף. בלי להכיר את עצם הארכיונים באנגליה, ארשה לעצמי לשאול, אם באמת הוציאו משם את כל התעודות שמחן אפשר לדון על התנאים שבהם פעל ר' מנשה בן ישראל באנגליה. נראה לי שבעיקר כוננו המלומדים את צעדי מחקריהם לתעודות של הפוליטיקה הגבוהה שבאותו הזמן, אבל לא בדקו את תעודות ההנהלה הכספית ותכלית של המדינה האנגלית, ורק משם אפשר ללמוד על ההיקף של השפעת האנוסים באנגליה כאשר בא רמב"י לאנגליה ופרסם שם את תוכריו הידועים. דוקא מן המחקרים של וואלף ושל רות עצמו יוצא שהאינטרסים הסמשיים בפעולת סוחרים אחרים מגוע אנוסים שבלונדון היו כבדים הרבה יותר מנמוקיו של החכם הבא מאמסטרדם. מצד שני לא נבדקו כל צרכם הפסלימים הפוליטיים שחבר רמב"י בקשר עם פעולתו בלונדון. חסר מקור ישראלי הוא כעין ספור אלדר הדני במלבוש של המאה ה-11, וכתב הבקשה שהגיש רמב"י לפרוטקטור וכסו כן הספר Vindiciae Judaeorum הם קבצים אפולוגיים המקובצים מסענות שהכינו אחרים כבר מקודם באופן הרבה יותר מוצלח. כבר קיורלינג העיר על מענות אחדות שלקח רמב"י מ' שמה לוצאט, והיה מן הראוי לבדוק את אופן השמוש שהשתמש הפוליגרף האמסטרדמי בספרו של חברו העולה עליו בכמה מעלות. מי שמכיר את ששחיות העבודה של רמב"י ישאל, אם באמת כתב הבקשה שלו כשחוא לעצמו היה עלול להשפיע על דרכי הפוליטיקה האנגלית. מאידך גיסא יש ענין מיוחד בהשקפות של רמב"י מפני שלא עלו ממוחו הוא, אלא

הן משותפות לכל בני הדור הנמנים על המשכילים שבין היהודים, ומחן יש למוד על התפיסה הפוליטית-הדתית שהעסיקה את העסקנים היהודים. מצד זה מענינת היא התגלית המוצלחת של רות, שלפיה נמצא בין המדינאים היהודים שפעלו ביהוד עם רמזי באנגליה גם ר' רפאל סופינג, יהודי איטלקי שעמד אחרי כן במחנה השבתאים הנלחבים. בנוגע לפרטי הסענות צריך לבדוק לא רק את כתבי רמב"ם, אלא גם את הפובליציסטיקה הנוצרית שמסביב לאותו המאורע של החזרת היהודים לאנגליה. ובכלל הספרים התיאולוגיים של רמב"ם מעונים בדיקה נוספת שאע"פ שאינם מקוריים ביותר, נכתבו לצרכים זמניים מיוחדים והשפיעו על גדולים כבני דורו, ויש ללמוד מהם על רוח הימים ההם.

בער.

1185. Rutherford, Adam. Israel-Britain, or, Anglo-Saxon-Israel; an explanation of the origin, function and destiny of the Anglo-Celto-Saxon race in the British empire and U.S.A. A call to all the English-speaking and Scandinavian nations. London, The Author, (pref. 1934). ix, 361 p., illus. (incl. diagrs., map), plans. 14 : 21.

המחבר רוצה להוכיח כאן בהרחבה שהעמים האנגלו-זכסיים והסקנדינביים הם בני עשרת השבטים, ושהתפתחות הדורות האחרונים במדינות הללו כבר נרמזה בתנ"ך.

1186. Schulsinger, Joseph. De la sanctification du Nom. Paris, Les Cahiers juifs, 1934. 22 p., xl. 18 : 27.

קירא היסטורית על מעשי "קדוש השם" בין היהודים.

1187. Seeligmann, Sigmund. Opperrabbijn A. S. Onderwijzer in de lijst van zijn tijd in de Joodsche gemeenschap te Amsterdam; woord ter herdenking... uitgesproken... 1935 door Sigmund Seeligmann. Amsterdam, (typ. H. J. Koersen), 1935. 8p. 15 : 22. מהמעט.

1188. Zeitlin, Solomon. Maimonides; a biography. New-York, Bloch pub. co., 1935. xi, 234 p., facsim., port. 14 : 21.

יא. עם ישראל כהנה.

1189. שרעקובר, אריה. העם היהודי בזמננו; ספר למוד לבחור הספר התיכונים ולהסתדרויות הנוער. לוד, החברה ליסוד בחי ספר עברים, תרצ"ה. [2] דף, 138"3 ע, [1] דף. 17 : 24.

הספר נכתב בחור ספר שמוש למחלקות הגבוהות של בית הספר התיכוני ולהסתדרויות הנוער. — בספר הודגשו הרבה יותר המוסנפים הדינמיים מאשר הקים, והוקדש לפעמים קרובות מקום יותר רחב להצגת הפרובלמות מאשר לקביעת העובדות. (מהחקרם). בראש כל פרק ופרק ביבליוגרפיה נבחרת.

ספר השנה ליהודי אמריקה... תרצ"ה... ראה ע' 308.

דאס ווירטשאפטלעכע לעבן ; צייטשריפט... ראה ע' 306.

1190. **American Jewish committee.** The voice of religion; the views of Christian religious leaders on the persecution of the Jews in Germany by the National socialists. New York, The American Jewish committee, 1933. 31 p. 15 : 22.

1191. **The American Jewish year book 5695 ;** September 10, 1934 to September 27, 1935. v. 36, ed. by Harry Schneiderman for the American Jewish committee. Philadelphia, Jewish publication society of America, 1934. VIII p., 11., 594 p., tab. 13 : 19.

אח הקורם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 214.

D. Philipson: H. G. Enelow. — A. Marx: G. A. Kohut. — B. M. Selekman: Federations in the changing American scene. — Minority and refugee questions before the League of nations. — Statistics of Jews (p. 370—403). — 27. annual report of the American Jewish committee, 1933. (p. 407—474).— Report of the 46th year of the Jewish publication society of America, — 1933-1934 (p. 475-558).— Index to volumes 1-35 of the American Jewish year-book.

1192. **Anglo-Jewish association.** The sixty-first annual report of the Anglo-Jewish association, in connection with the Alliance israélite universelle 1932 5692-5693. London, Anglo-Jewish association, 1933. 57 p. 14 : 21. אח הקורם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 190.

*1193. **Azancot, Moisés H.** En defensa de los Judios. A propósito de los métodos medievales usados por el nazismo alemán. Madrid, publicaciones Judice, 1934. 350 p. 14 : 20.

1194. **Cecil, Edgar Algernon Robert Gascoyne-Cecil, viscount.** ...Minorities and peace, by Viscount Cecil of Chelwood; with a foreword by Gustave Tuck and an afterword by J. H. Hertz. London, The Jewish historical society of England, 5695-1934. 31, [1] p., port. 19 : 25. (The first Lucien Wolf memorial lecture).

*1195. **Chajkin, David.** La coopération juive en Pologne. Lyon, M. et L. Rion, 1932. 260 p. 8°. Diss. Grenoble.

1196. **Diewerge, Wolfgang.** Als Sonderberichterstatter zum Kairoer Judenprozess; gerichtlich erhärtetes Material zur Juden-

frage. München, Zentralverlag der NSDAP Eher, (1935). 95 p. 14:21.
ע"ד המשפט שעורר אומברטו ו'לם נגד וילי פן מ'קסן, בתור יו"ר של ה-רויסטקר
פראיזן בקהיר.

Galanté, A. Le Juif dans le proverbe, le conte et la chanson
orientaux... 350 ק' ראה ע'

1197. High commission for refugees (Jewish and other) com-
ing from Germany. Statuts du Haut-Commissariat international
pour les réfugiés (Israélites et autres) provenant d'Allemagne.
(Genève, 1933 ?). 3 numb. 1. 22:32. בהקטוגרף

בראש השער: Union suisse des communautés israélites. Bureau d'infor-
mation de Genève... Documentation internationale.

ראה גם ק. ס. שנה י"ב ע' 191.

1198. (Hilfsverein der deutschen Juden). Aus der Arbeit des
Hilfsvereins der deutschen Juden in Jahre 1933. Berlin, [typ.]
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 191. 15 p. 15:23. (Fr. E. Rülff), 1934.

1199. Jasper, Gerhard. Die evangelische Kirche und die Ju-
denchristen. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1934. 28 p. 16:24.

1200. Jewish agricultural society. Annual report 1934. [New-
York], n. p., 1935. 33, [1] p. 15:23. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 191.

1201. Kallen, Horace Meyer. The struggle for Jewish unity;
two addresses by Horace Meyer Kallen before the eleventh annual
session of the American Jewish congress, Washington, May 21,
1933, and the Free synagogue service in Carnegie hall, New York,
May 14, 1933. New York, Ad press, 1933. 36 p. 15:23. מהמעטפת.
החוכן: Jewry has unity of feeling but not unity of organization. —
Hitlerism! What can we do?

המחבר רואה בקונגרס יהודי עולםי את האמצעי הטוב ביותר לאחדות ישראל.

1202. League of nations. 14th assembly, 1933. La situation
des Juifs en Allemagne et les problèmes de la reconnaissance
internationale des droits de l'homme et du citoyen et de la gé-
néralisation de la protection internationale des minorités de race,
de langue ou de religion devant la xiv session de l'Assemblée de la
Société des nations. (Recueil des documents). Genève, Union suisse
des communautés israélites, Bureau d'information de Genève, 1933.
22:32. בהקטוגרף. פניציות שונות. Documentation internationale. בראש השער.

1203. **Lemle, Heinrich.** Jüdische Jugend im Aufbruch, ein Wort an alle. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1935. 1 p. l., 5-23 p. 16 : 24. "Wiedergabe einer... Rede".

Liepmann, H. Murder made in Germany. 355 ק' ראה

1204. **Ludendorff, [Erich].** Deutsche Abwehr; Antisemitismus gegen Antigojismus. (München, Ludendorffs Verlag, G.m.b.H., 1934). 16 p. 14 : 21.

1205. **May, R[aphael] E[rnst].** Mischehen und Ehescheidungen. München, Duncker & Humblot, 1929. 41 p. incl. tab. 16 : 23.
"Völlig unveränderter Abdruck der in Schmollers Jahrbuch (Jg. 53, Heft 3) erschienenen Abhandlung". מספרים מאליהם בענין זה מהעיר המבורג.

*1206. **Molle, J.** Le Néo-antisémitisme. Recueil d'articles originaux. Préface de Paul Meundier. Millau, impr. Artières et Maury, 1933. 152 p. 8°.

1207. **Ort.** Das Ort-Aufbauwerk. Berlin, (Zentralverwaltung des Ort-Verbandes, e. V.), 1931. 15, [1] p., illus. 16 : 24.

1208. **Sacks, George.** The intelligent man's guide to Jew-baiting, London, V. Gollancz, 1935. 223 p. 13 : 19.
הסתבר אינו רואה בציונות פתרון לשאלת היהודים. לעומת זה הוא רואה פתרון כזה רק בבנין מדינות סוציאליסטיות. ברוסיה הסובייטית נפתרה לפי דעתו שאלת היהודים לגמרי. הוא מן על יחסה של רוסיה לעבריה ולציונות.

1209. **Segel, Benjamin W[olf].** The Protocols of the Elders of Zion; the greatest lie in history, by Benjamin W. Segel; authorized translation from the German, by Sascha Czazckes-Charles. With ten letters of endorsement from eminent German non-Jewish scholars. New York, Bloch pub. co., 1934. x p., 11, 97 p. 14 : 20.

1210. **Singer, L.** Die Juden in der U. d. S. S. R. Moskau, Staatsverlag, 1932. 14 p. 22 : 32. בחקשניגר.
מספרים על היהודים ב.ס.ס.ר. פרנסותיהם והגירתם בפנים המדינה.

1211. **Strahan, Rose E.** The Jewish tragedy and the League of nations. (A paper read at the Ballater branch of the League of nations union on November 30, 1933.) n. p., (1933). 19 p. 14 : 21.

1212. **Union internationale des associations pour la Société des nations.** La situation de la minorité juive en Roumanie (The situation of the Jewish minority in Rumania); memorandum présenté par les associations juives pour la Société des nations de Palestine, d'Autriche, de Tchécoslovaquie et de Bulgarie à la Commission des minorités de l'Union internationale des associations pour la Société des nations, lors de sa session à Bruxelles du 15 mars 1928... [Paris], (Imp. d'art Voltaire), 1928. 1 p.l., [5]-55 p. 15 : 22. בצרפתית ואנגלית

1213. **Wille und Weg des deutschen Judentums.** Berlin, Vortrupp Verlag, 1935. 56p., 1 l. 15 : 22.

= Deutschjüdischer Weg, eine Schriftenreihe, Nr. 2.

החוקן: Rabbiner Dr. Baeck: Zum Geleit. — L. Löwenstein: Die Linie des Reichsbundes jüdischer Frontsoldaten. — A. Hirschberg: Der Centralverein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens. — H. Kellermann: Der "Bund". — H. J. Schoeps: Der deutsche Vortrupp — der Ort geschichtlicher Besinnung.

1214. **Общество беспроцентных ссуд "Гмилус хесед". Тяньцзинь.** Отчет Еврейского общества беспроцентных ссуд "Гмилус хесед" в г. Тяньцзинь с 1-го декабря 1932 г. по 1-ое декабря 1933. [Tientsin], Universal press, [1933]. 12 стр. 15 : 22.

Report of the Jewish free loan society : תחכמם והשער גם באנגלית : „Gmilus hesed" Tientsin from December 1st, 1932 to December 1st, 1933.

יב. ציונות וידיעת ארץ ישראל.

אורים: חוברת... ע' 275.	בן צבי, י. ספר השמרונים. ע' 282.
אסף, מ. תולדות הערבים בא"י. ע' 279.	ברוך, א. האקלים של תל-אביב. ע' 285.
ארלוזורוב, ח. כתבי... כ"ד. ע' 280.	גיסלין, מ. קבוצותינו. ע' 285.
בודנהימר, פ. ש. ס' החרקים. ע' 280.	גרנבסקי, פ. מלחמת היהודים במיסיון. ע' 276.
בודנהימר, פ. ש. אח ה.צ. קליין. ספר החרקים לחקלאי... ע' 280.	דינגובף, מ. על תל אביב... ע' 286.
הבחרות הסוציאליסטית העברית בא"י. קבץ דברי חברים. ע' 275.	הוכברג, נ. זמירת הגפן. ע' 287.
ביאליק, ח. נ. על האוניברסיטה העברית. ע' 280.	הסתדרות העובדים... הסתדרות הפקידים. פנקס. ע' 276.
בן אבי, א. כנען ארצנו. ע' 281.	הסתדרות העובדים... הועדה המשתתפת של חבר הקבוצות, הקבוץ המאוחד, וקבוצי השומר הצעיר. לשאלות הטיפול והחינוך המשותפים. ע' 276.
בן-נחום, א. ח. צביונו הלאומי. ע' 281.	

- הסתדרות העובדים... מועצת סועלי
פתח תקוה. סכום פעולות. ע' 287.
ההסתדרות הציונית. הועד הפועל.
מושב הוע"פ... ע' 287.
וילקנסקי, מ. בימי העליה. ע' 290.
חיפה. ועד הדר הכרמל. דו"ח תרצ"ד.
ע' 292.
החלוץ הכלל ציוני. ע' 306.
ירושלם. האוניברסיטה העברית.
חוקת העבודה; שעורי האוניברסיטה העברית
ע' 296.
לילקנסקי, מ. ל. דרך גאולים. ע' 297.
לביאדו, מ. החק הפלילי בא"י. ע' 297.
לפני ההכרעה; חד יומון. ע' 276.
- מכביה תרצ"ה. ס' המכביה. ע' 276.
מבחה לדוד; קובץ יליון. ע' 277.
המשביר המרכזי. הקואופרציה
הצרפנית. ע' 298.
סוקולוב, נ. אישים. ב'. ע' 298.
ספר השנה ליהודי אמריקה. ע' 308.
עארף, ע. אל. שבסי הבדואים... ע' 299.
העולה; דו שבועון. ע' 275.
סקלמן, ה. מ. חיי פועלת בארץ. ע' 299.
שבדרון, א. הנהיה שותפי שותפיו של
עמלק? ע' 303.
שכונת בורוכוב. ידיעות. ע' 277.
תל אביב. הגמנסיה העברית הרצלית...
ע' 303.

1215. בהגשמה; אנחה... של רכז קבוצות ההכשרה של ההתאחדות
בפולין. לדוד, תרצ"א. ע. 8 : 23 : 36. בהקטגוריה מצד אחד של הדפים — יצא בתמו.

1216. ברית עברית עולמית. לקראת החודש העברי בתפוצות
והישוב העברי באנגליה. לונדון, האקסקוטיבה של הברית העברית העולמית
בלונדון וועד השבוע העברי באנגליה, תרצ"ה. 48, 11, 15 ע, פורטרט. 15 : 22.
= חבורות הסבה של הברית העברית העולמית, א. — שער נוסף באנגלית :
"Brit ivrit Olami". "Hebrew Week"; articles and messages, London,
November 1934.

1217. ברסלבסקי, מ. טיול בארץ, א. ב. 2 חוברות. (Warszawa, החלוץ,
1933). ע. 80 ע, מפות, תמונות; 64 ע, מפות, תמונות. 15 : 23. מנוקדות.

1218. ההסתדרות הציונית. קהיר. המועדון העברי. דין וחשבון
לחדשי שכת"אלף תרפ"ח (פברואר-אוגוסט 1928). קהיר, (תרפ"ט). 17 דף. 22 : 34.
בהקטגוריה מכתב מכונה מצד אחד של הדפים.

1219. השומר הצעיר. תורת הסעשה; ספר קור לחינוך ולפעולה
למקן הקרן הקימת לישראל. ורשה, הקואופרטיב חשומרי המרכזי, תרצ"ג. 142,
121 ע. 15 : 22.

עיון ע"י יהודה גוסתלף. בהשתתפות : צ. זחר, א. ליפסקר, נ. מירסקי ואחרים.
הסדרות : יסודות. — בחנוך. — דע את הקרן הקימת. — שיחות ופזמונים. — בעבודת
המעשה. — מומנטים חינוכיים. — משחקים. — חגים ומועדים.

1220. בן-גוריון, ד[וד]. בירנערלעכער ציוניזם און ארבעטער-ציוניזם.
ווארשע, ליגע פארן ארבעטענדן ארץ-ישראל אין פוילן, 1933. 55 ע. 13 : 19.

1221. ברית הקנאים. דער וועג פונם בריקא; זאמלעקפט. ווארשע, המפקדה העליונה של ברית הקנאים, 1933. 31, 11 ע. 14 : 19.
(ביבליאטעק פון ברית הקנאים).

מהמעפסת. — רשימות מאת א. בריק, מ. גרוסמן, ה. רוזנבלום, ר. בן שם, יעקב כהן.

1222. נאלד, זאב. דבר הנשוא; ערעפענונגס רעדע צו דער 17-טער יעהרליכע קאנווענשאן פון דער מזרחי ארגאניזאציע אין אמעריקא און קענעדע, י"ב, ט"ו כסלו, תרצ"ד... ניו יארק, הסתדרות המזרחי אין אמעריקא, תרצ"ד.
ע. 15 : 22. מהמעפסת.

1223. דרור. בער באראכאוו — דער דענקער און קעמפער. ווארשע, ארבעט און וויסן, 1934. 71, 11 ע. פורטרט. 12 : 17.

בראש השער: וועלט ארג. פון דער יוד. סאצ. יוגנט דרור... — החוברת כללת מאמר של ש. הר: ב. באראכאוו—וויין לעבען און שאפן, ופרקים נבחרים סכתבי באראכאוו.

1224. זשאבאטינסקי, זאב. רעיון בית"ר; אן אומרים פון בית"ר-ישיע וועלט-אנשוואונג. לבוב, נציבות בית"ר בפולניה בהשתתפות מפקדת הגליל של פולניה הקטנה המזרחית בלבוב, (תרצ"ד). 30 ע. 15 : 23.
בראש השער: וו. זבוטינסקי.

1225. יאן, האלינא. דער רעוויזיאניזם. אידיש אל. ראזענפעלד. ווארשא, פערבאנד פון רעוויזיאניסטישע פרויען „ווערעק", 1933. 15, 11 ע. 15 : 23.
= ביבליאטעק „ווערעק", No. 1. — מהמעפסת.

1226. מלאך, לייב פאלעסטינער-דעפארטאזשן. ווארשע, ליטערארישע בלעטער, 1935. 268, 31 ע. 15 : 21.
המחבר עשה בא"י במשך שנת 1934.

פארן פאלק: דו שבועון... ע' 307.

1227. ציוניסטישע ארגאניזאציע. מזרח-קליינפולין. בעריכט פון דער קקעקוויטווע. (Lwów, דפוס "Sztuka"), 1932. 38 ע. 11 דף, לוח מוקפל. 15 : 22.
מהמעפסת. — בראש המעפסת: לאנדעס-קאנפערענץ פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע אין מזרח-קליינפולין, דעם 19 און 20 יוני 1932.

1228. ראזענבלום, ה. ציוניסטישע דיקטאנדאציע אלס פאליטישע שיטה. ווארשע, חוץ הראשי של ברית הצה"ר בפולניה, 1933. 40, 11 ע. 15 : 22.

1229. שפירא, ש. אונזערע קאלאניזאטארישע עקספערעמענטן און די ענטשטעהונג פון החלוצ. בוקארעשט, (התאחדות צעירי ציון), תרצ"ד. 39, 11 ע. פורטרט. 13 : 21.

1230. **Les Amis du Héhalouts.** La détresse juive et le Héhalouts (une solution constructive). Paris, Les Amis du Héhalouts, (1933). 1 p. l., 5-16 p., illus. 13 : 17.

Azriel, M. Beth-Hanan... 303 ראה ע' 303.

*1231. **Baedeker's Mittelmeer.** Seewege, Hafenplätze, Landausflüge mit Marokko, Algerien, Tunesien, Leipzig, Karl Baedeker, 1934. 716 p.
כולל מדור גדול על א"י.

1232. **Baratz, Leon.** Réalités et rêveries de ghetto; souvenirs sur Herzl et le 3me Congrès sioniste. Genève, 1934. 20 p. 16 : 24.
מהמעטפת. בסוף מונה דף אחד בהקדמות, מסומן במספר 21.

"Extrait de 'La Revue juive de Genève' (Mai-Juillet 1934)".

1233. **Bein, Alex.** Theodor Herzl; Biographie. Mit 63 Bildern und einer Ahnentafel. Wien, Fiba-Verlag, (1934). 3 p. l., [3]-736 p. 15 : 21.
"Veröffentlichte Schriften Herzls": pp. 702-703.

חומר ביבליוגרפי בהערות: ע' 702-703.

קשה מאד לכתוב ביוגרפיה מלאה של הרצל. חייו קשורים קשר אורגני עם התנועה הציונית כלה בשנותיה הראשונות. ותנועה זו כבר פעלה אז כמעט בכל תפוצות הגולה וביחוד ברוסיה. והעיקר התקופה הפריציונית של חייו היתה עד עכשיו ידועה במדה מועטה. וחובה לציין שהמחבר התגבר על הקשיים הללו. הוא אסף חומר עצום (בתוכו חומר רב שעד עתה לא השתמשו בו), עבד אותו יפה והצליח להסביר את הדברים בבחירות. אבל החשוב ביותר הוא, שבספר שלפנינו תואר בפנים הראשונות, בהיקף כזה, הרצל הפריציוני. החלק הזה תופס קצת פחות משליש הספר (194 עמ'). המחבר מספר בפרוטרוט על שלשלת היוחסין שלו. (הוא משער שלאזני הרצל הצעיר הגיע שמץ דבר על אלקלעי ופעולותיו — באמצעות הסבא שלו, שישב בזמלון עיר סגורו של א.). על שנות בחירתו ולמודיו, וגם על חייו המשפחתיים הבלתי מאושרים ביותר. — על פרט חשוב זה היו נוהגים הכינוגרים לעבור בשתיקה או להסתפק ברמזות. — באופן 'מפורס' מאד הוא מרצה על דרכו הספרותית של ה. ומוכיח (בנגוד למקובל) שדרכו לא היתה סוגה בשושנים והרבה סבל ועמל עד שרכש לו את עמדתו בספרות. — המחבר עבר על כרכי התנ"ך פרייע פוסטה משנות 1895-1891 ומתאר את פעולתו של ה. בתור כתב של עתון גדול זה, מספר בפרוטרוט על חייו ועבודתו בפרו, מכנים אותנו לחד האווירה הפוליטית של צרפת בשנים ההן ומראה את השפעתה על הרצל. המחבר מציין שכבר מקץ 1892 מתרבים—אמנם רק לזמן ידוע—הידיעות והמאמרים שלו על היהדות ומאמרו הגדול והמסכם, האנטישמיות הצרפתית, הוא גלוי. הרעה הראשון שלו בשאלת היהודים. המחבר חוקר איך התקרב ה. לענייני-היהודים ומשתדל להוכיח שגם כאן היתה התפתחות הדרגתית. עוד לפני משפט דרייפוס כתב הרצל (תחת הרושם של הידיעות על הגברת האנטישמיות בווינה) את הדרסה שלו, הגינת החדש והמחבר חושב שבזה כבר מתחילה הפוליטיקה היהודית החדשה של ה.

ובכלל העבודה העתונאית של ה. כשלעצמה שמשת—לפי הערתו המעמיקה של המחבר— שלב חשוב בהתפתחות הדרגתית זו. סופר המתעניין רק באמנות סחורה עד תקופת פרו, נעשה

לכתב ווירנליסט פוליטי המחויב עמי תפקידו לא רק להסתכל ולהאר אלא גם להעריך. ואח"כ כשהגיעה השעה, היה יותר קל המעבר לעבודה פוליטית עצמאית לאומית.

הפרק הרביעי: „כקורספונדנט בפרויז" (ע' 117-194) הוא אולי המצויין ביותר, גם לפי רכוב חומר חדש וגם לפי הרצאת הדברים. בחלק השני מע' 197 ואילך מתואר הרצל הציוני. המחבר השתמש בחומר ארכיוני לא ידוע, הנמצא בארכיון-ההרצל וארכיון-וולפסון (ארכ. וו. נמצא בביה"ס הלאומי והאוניב.), במכתבי הרצל שבאוסף שברון שבביה"ס הלאומי, בכ"י של יומני הרצל (ב"י ההשטמט). גם המינסטריון הגרמני לעניני חוץ הרשה לחבר לעבור על כמה תעודות, באופן מסודר ובולט מספר ביון על נסיעתו של ה. ועל המו"ס עם גרמניה (פרק מ', ע' 408-440). בהוספות לספר ניתן נאומו של הרצל לפני וילהלם בנוסחו הראשון כמו שנכתב ע"י הרצל ב"י השטמט הדיפלומטים של וילהלם, לפי העתקה הנמצאת במינסטריון הגרמני לעניני חוץ. הוא מספר הרבה על תפקידו של המינסטר בילוב במורם זה, אבל אינו מזכיר מה שמספר בילוב בזכרונותיו על מו"ס זה (כרך I ע' 254).—על בקורו של ה. ברחובות יש פרק יפה מאד בכרך א' של זכרונות מ. סמיליאנסקי, חל אביב, תרפ"ח. הפרק גרסם ראשונה ב„העולם", בתמוז תרס"ט, היינו סמוך לזמן המאורע. וכדאי היה להשתמש בו.—סענינים מאד גם שני הפרקים האחרונים: על אוגנדה, ועל המו"ס עם אנגליה בענין אל עריש ואוגנדה. ב. מספר על התפתחות הרעיונות שהביאה לידי תכנית אוגנדה (אגב עוד ב" 1898 הזכיר ה. את דרום אפריקה). בהרצאתו על מו"ס עם אנגליה יש כמה וכמה חדושים.

המחבר מחדל להיות אוניקסיבי ולהשאר במסגרת „החומר". הוא מתיחס בהערצה להרצל, ואעפ"י כן אינו נמנע בשעת הצורך להצדיק את מתנגדיו (בספרו על הסכסוך שבין ה. ול. גרינברג) או לבקר את פעולותיו, למשל את תשובת ה. למכתב הגלוי של אוסישקין בענין אוגנדה. הוא מתאר יפה את אפיו של הרצל הסופר, אבל אינו נמנע מלמנות גם את לקוייו וגם לציון שהרצל העריך יותר מדי את כוחותיו במקצוע זה. — יפה עשה המחבר שנסה בחלק ב' של ספרו לקשר את פעולותו הציונית של ה. עם עבודתו הספרותית. הוא מוכיח שגם עבודתו הספרותית היתה אז מושפעת, (בבחינת הנושאים ברעיונות הכלליים) ע"י מהלך עבודתו הציונית.

המחבר שם לב גם לקטנות והוא מדויק מאד במסירת הפרטים. קשה יותר לדון איך השתמש המחבר בחומר שלא נתפרסם עד עכשיו. אבל היתה לי ההזדמנות לפני שנה לעבור על החלק ההרצלאי שבארכיון-וולפסון, ונוכחתי שהוא נצל את כל החומר ושלב אותו יפה במסגרת ההרצאה הכללית.

פחות הצליח המחבר בתאור הציונות „הרוסית". למשל בע' 513-514 מסופר על חלוקי דעות בין הרצל ובין הפרקציה הדמוקרטית. ושם נאמר: „בענין בזכר הציונות היא השקפת עולם, בעיני הרצל פעולה פוליטית... בו בזמן שהרצל חכה לפתרון מכריע רק ע"י רכוז של חלקים חשובים של העם העברי על הטריטוריות שלו וקוה ששחרור הכוחות הפרודוקטיביים יבוא אך ורק ע"י שני תנאי החיים ומפני זה רכו כל עבודתו בשטח זה — האמין בזכר בשחרורם של כוחות היצירה האמנותיים העבריים בגולה. ובמובן זה יכול היה בזכר לקבוע את המונח עבודת ההווה „Gegenwartsarbeit". הדברים כשלעצמם נכונים — אבל אין בהם ובמה שנאמר לפנייהם ולאחריהם כדי להסביר את מהותה ודרישותיה של הפרקציה הדמוקרטית. ואף זאת, בזכר לא היה ראש המדברים היחיד בפרקציה זו. — גם את המושג Gegenwartsarbeit קבע לפניו ברתולד פובל שהשתמש במונח זה בנאומו בועדת אולימפ

של ציוני אוסטריה בינואר 1901 (ראה 3 No. 1901 "Die Welt") על זה מעידים גם ה. ברגמן ונ. גלבר במאמריהם על פיבל ב, דבר" II בספטמבר ש.ז.

בע' 690 מוסר המחבר את תמצית דבריו הידועים של אחד-העם על הרצל שבהקדמה לחלק ג' של "על פרשת דרכים" ולזה הוא מעיר "הקורא כיום את חשורות הלצן, שאמנם נכונות הן מעיקרן, ירגיש בהן אעפ"כ משהו מן הניצוח של החי לעומת המת, של ההקלה למראה מפלתו של הארי. ובחלקה זו הרגישו אמנם רבים בשעת מותו... לא מעטים הרגישו במותו את השחרור: השחרור מן ההתחרות האישית, מן היד החזקה (השרטופים שלי). אין אני רואה יסוד למסקנות אלה. (ראה אגרות א"ה למבחי' ולדובנוב שבהם דובר על מות הרצל, אגרות כ"ג ע' 186-189). וחושבני שגם דבריו א"ה שעליהם הסתמך המחבר, שבים הרמעות על מות ה. יש גם "מים קרים", אינם מספיקים בהחלט להוציא את המסקנה שלא מעטים הרגישו במותו את השחרור. — בע' 467 נאמר "הציוני הרומי והיריקסור של אוצר התישבות הינריך רוננבוים" צ"ל "הציוני מואסי, מרומניה" (ראה יומני הרצל כ"ג II ע' 359, כנראה נתחלף לו בשמשון רוננבוים ממינסק). — לע' 280, 391. לדעתי מעריך המחבר יותר מדי את חשיבותו של הועד המרכזי של חובבי ציון במערב אירופה ובאסריקה, שהיה בפריז; השפעת המוסד הזה לא היתה גדולה ביותר. — ע' 374 "עם עולם" של סמולנסקין אינו "מנדצרום" אלא מאמר גדול פובליציסטי-בקרתי. — ע' 314, רבינוביץ מלונדון. הוא המופר הסוציאליסטי העברי הידוע. אורי וולף רבינוביץ (אורי) שעבר אח"כ לחבת ציון ולציונות.

אבל מה הן כל ההערות האלה כלפי העבודה הגדולה והחשובה שעשה המחבר? הוא נתן לנו את הרצל בהתפתחותו הפנימית, במרה ידועה גלה לנו את הרצל בחקופתו הפריציונית. זהכל נכתב בצורה בהירה, בהרצאה מושכת את הלב. למסרות הציונית הביוגרפית הענייה עד למאד נתוספת עבודה מופתית (בינתיים יצאה גם הוצאה עמסית של הספר). המחבר מודיע בחקירתו, שהספר אינו סוף אלא התחלה. יש לאחז' שהמחבר יגמור בקרוב את שאר העבודות על הרצל, שהוא רוסו עליהן בחקירה ובהערות. כ. שוחטמן

1234. **Brillant, Maurice.** Le village de la Vierge: Nazareth. Paris, Editions Spes, 1934. 3 p. l., [9]-255, [1] p. 12 : 18.

ראה ע' 304. **Ciffrin, A.** Haifa; map...

*1235. **Debout, Jacques.** Plaies d'Egypte et Terre promise. Paris, Editions „Spes", 1934. 221 p. 16⁰.

ראה ע' 278. **Economic & financial post.** Sweden-Palestine.

1236. **Fodor, Lajos.** A XVIII-ik Cionista kongresszus munkája. Mit követel a zsidóság világhelyezete? Függelékül: A kibuc hungari (a palesztinai magyar kolónia) rövid ismertetése. [Budapest], Mult és jövő, (pref. 1933). 48 p. 15 : 23.

1237. **Fosdick, Harry Emerson.** A pilgrimage to Palestine. (3rd ed.) London, Student Christian movement press, (1935). xiii p., 1 l., 332 p. 12 : 20. ביבליוגרפיה: ע' 295-297.

וועגן מהדורה שלישית. המהדורה הראשונה יצאה לאור בינואר 1928 (ראה ק. ס. שנה ח', ע' 108) והשניה באוקטובר 1930. המחבר מקדיש פרק גדול לתאור הישוב החדש בא"י ושאלותיו.

1238. General federation of Jewish labour in Eretz Israel. Tel-Chaj; Sinn und Geschichte der Verteidigung. (Hrsg. vom Hechaluz, deutscher Landesverband). (Berlin, typ. Fürst), 1934. 120 p., illus., map. 12 : 16.
תרגום מעברית.

General federation of Jewish labour in Eretz Israel. Council of women workers. Arbeiterinnen erzählen. ראה ע' 278.

1239. Great Britain. Colonial office. Report by His Majesty's government in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Council of the League of Nations on the administration of Palestine and Trans-Jordan for the year 1934. London, H. M. Stationery office, 1935. xii, 307 p. (incl. diagrs.), tables, map. 16 : 24.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 338.

1240. Great Britain. Laws, etc. Palestine loan. A bill to authorise the Treasury to guarantee a loan to be raised by the Government of Palestine. Ordered to be brought in by Mr. Chancellor of the exchequer and Secretary Sir Philip Cunliffe-Lister. Ordered, by the House of commons, to be printed, 14 May 1934. London, H. M. Stationery off., [1934]. 4 p. 19 : 27.

(Bill 115). (24 & 25 Geo. 5.)

Guth, O. Podstata židovství... ראה ע' 323.

***1241. Halpin, John.** Blood in the mists. Sydney, Macquarie Head Press, 1934. 277 p. 13 : 19.

תאור של חיל אוסטרלי שהיה שבוי-מלחמה בארץ ישראל.

1242. Hashomer hazair. Um die zionistische Verwirklichung; Beiträge zu den Fragen des zionistischen Aufbauwerkes. Berlin, Hashomer hazair, 1934. 2 p.l., vi, 58 p. 16 : 22.

= Führerschriften, Nr. 3.

בהקדמה. 4 דפים נפרדים: "Anmerkungen" "Druckfehlerberichtigung"

1243. Hechaluz, section française. La voie nouvelle, éditée par le Héchalouts, section française, Octobre 1934. Paris, 1934. 59 p. incl. illus., diagrs., plans, pl. 16 : 24.

1244. Herzl, Theodor. Theodor Herzl, život a dílo. Praha, Sionistický obvod[ový] výbor, 1929. 151 p., port. 13 : 18.

Jerusalem. Hebrew university. General information, 1934... 304'ק'ר

1245. Jüdische Jugendgemeinschaft Habbonim, noar chaluzi. Binjan; Sammelschrift des Habonim. Berlin, (Hechaluz), 1935. 1 p.l., 82 p. 15 : 22.

1246. Kaplan, Mordecai M[enahem]. Judaism as a civilization: toward a reconstruction of American-Jewish life. New York, Macmillan, 1935. xiv, 601 p. 16 : 24.

Bibliographical notes: pp. [523]-554.

Kartell jüdischer Verbindungen. Landesverband Erez-Israel. Mitteilungen... 278'ק'ר

1247. Kastein, Josef, pseud. Jüdische Neuorientierung. Wien, R. Löwit, 1935. 36, [1] p. 14 : 19.

המחבר רואה את הציונות כדרך יחידה שהיהדות יכולה ללכת בה בזמן הזה.

Kloetzel, C. Z. Der Weg zur Klagemauer... 304'ק'ר

1248. Kwasnik-Rabinowicz, Oskar. Wenn Nationen erwachen: Der Leidensweg zur Freiheit — "Omladina" — Revisionisten-Prozesse. Hrsg. von der Union der Zionisten-Revisionisten f. d. CSR. Prag, 1934. 39 p. 15 : 22.

עוסק במשפט רצח ארלונדוב.

1249. Nardi, Noach. Zionism and education in Palestine... New York City, Bureau of publications, Teachers college, Columbia university, 1934. ix, 99 p. 16 : 24.

=Teachers college, Columbia university: Contributions to education, no. 629.

ביבליוגרפיה: ע' 93-99.

השתדלתי להראות בספר מה שנראה בעיני אוריינטציה חברתית הכרחית לחנוך היהודי בא"י ולציון כיצד עלולות שיטות-חנוך מתקדמות לסייע לאוריינטציה זו ולחביא אחדות בגורמי-החנוך, המפורדים והמחולקים לראובנו, ועל-ידם לחיי הציונות בכלל (מהקדמה). — חלק גדול מהספר מוקדש לתאור התנועה הציונית, הישוב היהודי בא"י וסדרי החנוך היהודי בארץ.

1250. National conference for Palestine. Proceedings of the National conference for Palestine, January 20 and 21, 1935, Washington, D. C. New York, American Palestine campaign, 1935. 160 p., map, tab. 15 : 23.

הוכן הנאומים בעידה למען א"י והציונות שנחכמה בושינגטון בינואר 1935.

1251. Ottmann, Victor. Das Wunderland am Nil; eine Reise nach Ägypten und Palästina, von Victor Ottmann; mit 44 Abbildungen und 2 Kartenskizzen. Berlin, R. Hobbing, (c1927). 317, [3] p., illus., maps, 32 pl. 15 : 23. עמ' [258] — 303 על א"י.

Palestine. Gov. Ordinances.—Proclamations... 304 ראה ע'

Palestine. Gov. Dep. of agr. and forests. Annual report ...1934... 304 ראה ע'

Palestine. Gov. Dep. of education. Annual report 1933-1934... 304 ראה ע'

Palestine. Gov. Laws. Laws of Palestine 1933... 305 ראה ע'

Palestine board of higher studies. Regulations and syllabuses relating to matriculation... 305 ראה ע'

Rome. Pontificium institutum biblicum. Teleilat Ghassul. Compte rendu. 476 ראה ק. ס. שנה י"א ע'

ברך זה הוא ד"ח של החפירות שערך המכון הקבלי של האספיור אשר בירושלים בהנהלת האב הישועי אלכסס מאלון בששה של תלים קטנים אחדים בעבר הירון המזרחי, צפונה לים המלח ממול ליריחו. ד"ח זה מקיף את תקופת השנים 1932-1929 ומכיל בתוכה שלשה חלקים עיקריים. החלק הראשון, הכתוב על ידי רוברט קפל, דן במחקר הגיאולוגי והגיאוגרפי של המקום בצירוף שאלות סטרוגראפיות של החפירות. א. מאלון עוסק בחלק השני בתוצאות החפירות ובתיאור הבנינים שנמצאו. בחלק השלישי מספרים מר ר. ניוויל ומאלון במציאות השונות שנגלו בחפירות. בהוספה לזאת מתאר עוד מאלון תלים אחרים שבסביבה, בית הקברות של המקום הזה והתרבות המיגאליטית בכלל.

מספר גדול של ציורים בסכסם ולוחות מרובים, מהם גם בצבעים, משלימים את תיאורי החוקרים ונותנים לנו מושג שלם מתוצאות החפירה הזאת.

חפירה זו עוררה בשעתה תשומת לב מרובה בעולם על ידי זה שהחופרים חשבו שגילו כאותו מקום, צפונה לים המלח, את שרידי אחת מחמש הערים שנחרבו במחשכת סדום ועמורה, ואחר מחכמי הישועים, האב E. Power, השתדל לבסס את הרעה שסדום נמצאה צפונה לים המלח גם מהמקורות הספרותיים (The Site of the Pentapolis, Biblica. Vol. XI (1930), pp. 23 ff.) אם גם דעה זו בלתי מיוסדת היא, וגם כותב הבקורת הוא חושב, כי את חמש הערים יש לחפש בדרום ים המלח (ראה גם Lagrange, Le Site de Sodome d'après les textes, Revue Biblique, 1932, pp. 489 ff.) אין זה גורע כלום מהערך החשוב של החפירה הזאת. בתלים הנמוכים האלה נגלתה לנו בפעם הראשונה בכל חקפה תקופה תרבותית בדברי ימי הארץ שעד הזמן הזה אך שרידים בודדים בצורת שברי כלי חרס מועטים היו ידועים אודותה. ברור לנו כעת שפרום. אולברייט צדק ביחסו את התרבות הזאת לאלף הרביעי שלפני סה"נ, היינו לתקופה הכאלקוליתית, והחפירות שנעשו בשנים האחרונות בתל מארע, בתל ג'וויר וביריחו הוכיחו ברור שתרבות זאת קודמת לתקופת הברונזה.

ארבע שכבות נגלו במקום הזה הנפרדות האחת מהשניה על ידי רובדי אפר. אולם לעיני אי אפשר לראות שינוי ניכר בשרידים שנמצאו ויש ליחס אותם לתקופה אחת של תרבות, שניוויל כינה אותה בשם „גיאמולית“. החפירות גילו יסודות של בתים מרובעים וצירים שהצטרפו לקומפלקסים שלמים נפרדים זה מזה במקומות אחרים על ידי רחובות צרים. במקומות אחרים נשתמרו עדיין חלקים מקירות הבתים שהיו, כפי שאפשר להוכיח משרידים שונים במקומם, מכוסים ציורים שונים בצבעי אדום ושחור בעיקר. בין ציורי הקירות הללו מעניין ביותר ציור גדול של כמה ספרים מרובעים בגדלו של כוכב מוקף דמויות של מפלצות בעלי חיים. בחלק התחתון של ציור אחר אפשר לראות אולי שרידי תהלוכה צרמוניאלית דתית וכו'.

מענינים מאוד הם גם כלו החרס היפים שנגלו בחפירות. באחדים מהם אפשר לראות ברור שנעשו כבר בעזרת גלגל היוצרים שעד כה היינו רגילים ליחס את ראשיתו לתקופה מאוחרת בהרבה. כל אבן בזלת שלושו ופה ותכשיטים שונים מעצם ואבני חן מראים על יכלתם האמנותית של תושבי כבר חירון בתקופה הקדומה הזאת. טביעות של מחצלות שנשארו בתחתיות הכלים מראים על מלאכת הקליעה שהיתה ידועה להם.

פרופ. גרסמנג בחפירותיו האחרונות ביריתו הגיע ג'כ לשכבה תרבותית שיש לה דימוי רב לזו שבתללית גיאמול ועלה בידו למצוא גם פסילים מענינים מאוד, כנראה פסילי אלילים. בחפירות האוניברסיטה העברית בחדרה מצאנו גלסקמאות של חרס כחכנית בתים שלפי כלו החרס שנגלו אתן אפשר ליחסן בודאות גמורה לאותה תקופה. מציאותנו אלה מאפשרות לנו לדעת גם את צורות הבתים שרק יסודותיהם נגלו צפונה לים המלח. אם נצרך את כל המציאות לאחת נקבל מושג שלם של התרבות הזאת לפני כששת אלפים שנה — המונה הרבה יותר שלמה מאשר יש לנו כיום על התרבות של אלה השנים לאח"כ, היינו תקופת הברונזה הראשונה.

הדרך פותח בניקירלוג לאב מאלון, שלא זכה לראות בעיניו את פרסום תוצאות חפירותיו שעסק בהן במשך שנים רבות. עונת החפירה הקצרה בפברואר 1934 הסבה לו מחלה אנושה שגרמה למיתתו כבר במסך אותה שנה. המלומד הצרפתי הזה גילה כארבעים שנה משנות חייו במזרח. מקצועו העיקרי היו השפות המצרית והנוספית, בוו האחרונה חבר גם ספר דקדוק חשוב. מפורסם הוא ג'כ ספרו „העברים במצרים“. משנת 1913 עמד בראש המכון הבינלי של האסיפיר בירושלים והקדיש את עצמו לארכיאולוגיה הארץ-ישראלית. ביחוד התעניין בחקירת הפרהיסטוריה של הארץ ובמשך נסיעותיו המרובות בשני עברי חירון גילה נקודות חשובות של שרידי התרבות הקדומה הזאת בארץ.

הכה נקיה שהמכון הזה ומשך את עבודתו של מאלון בתללית גיאמול שהניאה כבר לירי תוצאות כ"כ נכבדות לארכיאולוגיה של ארץ-ישראל. א. א. 5. סוקניק.

1252. Shapira, Malachi. Le mouvement sioniste et son influence sur le jeune sujet de race juive. Montpellier, Imprimerie de la presse, 1933. 48 p. incl. tab. 16 : 24.
Diss. Montpellier.—46-45 ע' 46-45.

1253. Stricker, Robert. Was will die Judenstaatspartei? Wien,

„Die Neue Welt“, 1933. 24 p. 12 : 17.

=Jüdische Schriftenreihe, Nr. 1.

„Hrsg. im Auftrage der Judenstaatspartei“

מהמעטפת.

ראה ע' 305. Wolfsberg, O. Eine neue Ära des Keren Hajessod...

1254. **Zionist organization. Berlin.** 1933-1934; Bericht über zwei Arbeitsjahre der Berliner zionistischen Vereinigung. Berlin, Berliner zionistische Vereinigung, (1935). 13, [1] p. 16 : 24.

ראה ע' 308. A. Zsidó ... עתון

ראה ע' 275 — ירחון ... Святая земля...

ינ. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

בן צבי, י. ספר השמרונים... ראה ע' 282.

מכביה תרצ"ה. ספר הסכביה... ראה ע' 276.

נשרי, צ. התעסלות ומשחקים לקטנים... ראה ע' 298.

הפועל. ודעות משלחות, הפועל... ראה ע' 277.

1255. ביאליק, א. ה. מארים שווארץ און דער אידישער קונסט

מקאטער. ניו יארק, בירערמאן, (1934). IX, 124 ע, תמונות. 15 : 22.

שער נוסף באנגלית.

תולדות התיאטרון האמנותי היודי שנוסד ע"י מארים שווארץ ומתנהל על ידו עד היום. — הספר כתוב בהתפעלות והתלהבות ובאו בו גם תמונות רבות ומענינות מהצגות התיאטרון הנ"ל ומשחקיו. — בסוף הספר תולדות שווארץ ורשימת המחזות שהוצגו בתיאטרון האמנותי.

טעאטער און ראדיא וועלט; ירחון... ראה ע' 307.

1256. **Bible. Psalms.** The illustrations of the Utrecht psalter. Princeton, University press, 1932. 4 p.l., 81p., 11., cxliv pl., facsimis. 29 : 39. (Illuminated manuscripts of the middle ages).

E. T. Dewald. "Published for the Department of art and archaeology of Princeton university with the cooperation of the University of Utrecht".

ביבליוגרפיה : ע' 73.

המחבר הידוע לנו כבר מחיבורים אחרים על הנושא ספר תהלים המצויר, מביא לנו בזה תיאור מדויק של הציורים, תיאור דסקריפטיבי, לספרית תהלים מצויר בן המאה התשיעית בצירוף פכסימיליה של כל הספר. ספרית תהלים זה הכתוב לטינית והמעוטר ציורים בראש כל פרק נמצא בספרית האוניברסיטה שבאוטרקט זה כמאתים שנה וזכה לשם גדול על אמנותו. אין כתב-יד פוליכרומי. לרוב כתובים האותיות והציורים בדיו חומה כעין הקפיה ובמקומות אחדים ניכר שיד מאוחרת עברה בשיחור על-גבי הצבע החום, דבר זה בולט בייחוד

בדפים 30-34. התיבה הראשונה מצופה זהב, תכלת בהירה וירק-הזית. כותרות התהלות כולן כתובות אדום. אטן עיטורו של ספר זה הוא יחיד במינו. האמן קבע בראש כל פרק תמונה כוללת לכל הפרק כולו. כרגיל מפורזות התמונות על פני הטקסט, כן בספרי התהלים הכתובים יוגית, וכן באלה הכתובים לטינית. לעת-עתה דומה לכת"י זה במקצת כת"י שני בותיקן (Vat. gr. 1927). כן אין להשוותו לספוס ספרי התהלים היוניים שעטורים נעשה אף הוא בפרינציפ של עיטור כללי לפרק כולו, הקרוי 'הספוס האריסטוקרטי', אלא שבסלטרס 'האריסטוקרטיים' נתנים הציוורים רק לפרקים שיש להם שייכות לחיי דוד המלך, ואילו כאן כל פרק מקבל את עיטורו.

המחבר התכוון למסור ספר זה לא לידי איש המדע בלבד, אלא גם לידי הטירון ומשום כך תמיהה שלא הזכיר כלל לא את תולדותיו של כתב-יד זה ולא את קביעתו המדעית לזמנו ולסגנונו. רואה אני צרך לעשות זאת כאן בשורות מספר, וגם לספר משהו על בחינתו האמנותית של ספר חשוב זה לדברי ימי האמנות של התקופה הביזנטית. לאחר ההוצאה הפכטימילית הראשונה של תהלים אוטרבט (לונדון 1875) טפל בו חוקר האמנות אנטון שפרינגר. אדולף גולשמידט קבע את זמנו המוחלט לימי המאה ה-11 ולא זו בלבד אלא שקבע גם את מוצאו של הספר ויחסו למנזר הוטיילר הכסות לדיוצזה של רימט. הוא היה גם הראשון שקבע את העובדה שהציוורים נעשו עפ"י דוגמא מקובלת שגרן הוכיחה אח"כ בעזרת כת"י יוני אחר.

חשיבותו האמנותית של כתה"י גדולה היא לאין-ערך. כבר מבחינת סידור הספר בלבד נשאר כאן פרינציפ גרטי: האות והציוור משמשים יחד מלוי שטח מצוין ומשלימים זו את זו. דבר זה עושה את הספר לאידיאל בשביל הבנת מלוי-הספר וכיסוי-שטח בטעם אמנותי. אידיאל טוב גם לדורנו ולא בלבד לימי המאה ה-11. אך גדול ביותר הוא ערכן האמנותי של התמונות המרושמות בקולמוס. מצד אחד בתמימות מרובה ובאכספרסיה חזקה; ולאידך — ביכולת רשומית קלה ומושכת את הלב ובקומפוזיציה הבונה את התמונה מתוך ירידה לעמק הנושא וחבור המחזות הקטנים שבפרק אחד למחזה כולל ומשותף אחד, למחזה צר ומדובב. סימבוליקה עשירה שברשותו של האמן ומסרת של איקונוגרפיה מנוצלת בטוב טעם וכדבעי. בו בזמן מעלתם האמנותית של הרשומים היא, שהאמן משתדל להתרחק מן הסמליות בלבד; הוא משתדל לתאר רק מאורעות, מעשים, פעולה ערה; הודות לכן נעשית יצירתו אקסואלית מתוך תחושתו הריאלית. הדוגמא היתה מלאה מן המתוס העתיק של המזרח ושל יוון אך הצייר שרה אתה ויוכל לה.

המחבר הכניס על ידי ספר זה פכטימיליה חשובה לשם עבודת מחקר. לאחר שהוצאת לונדון 1875 אספה מן השוק זה שנים. הטקסט המבאר שכרו בצדו לכל מעין כספר זה. המפתח המצוין נותן את כל הפרטים על מערכת-הסמלים והאיקונוגרפיה. דפוס-האור הנאים הנדפסים בסבלאות מרהיבות עין יביאו לפני החוקר והמעניין את התועלת הנרצח. הביבליוגרפיה הקצרה אינה ממצה את המון המאמרים שנכתבו על ספר-תהלים זה. מ. גרקים.

1257. Bin Gorion, Micha Josef. Die zehn Märtyrer; ein Legendenkreis aus den Sammlungen von Micha Josef Bin Gorion. Herausgegeben, übersetzt und eingeleitet von R a h e l und Emanuel bin Gorion. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 76 p. 12: 19
= Bücherei des Schocken Verlags, 32.

Blumenthal, I. קור יעקב Sabbath- u. Festgesänge... 326 ע' ראה

1258. **Galanté, Abraham.** Le Juif dans le proverbe, le conte et la chanson orientaux. Istanbul, Société anonyme de papeterie et d'imprimerie, 1935. 40p. 15 : 23.

1259. Goldstein, Maksymiljan; Karol Dresdner. Kultura i sztuka ludu żydowskiego na ziemiach polskich. Zbiory Maksymiljana Goldsteina. Z przedmową Majera Bałabana. Lwów, Maksymiljan Goldstein, 1935. 2 p.l., xi, [1], 208 p., illus. (incl. ports), pl. 17 : 24.

שמו של ספר זה הוא, תרבותו ואמנותו של העם היהודי על אדמת פולין. אך לא כשמו כן הוא. לא תרבות ולא אמנות. בעצם זהו תיאור של אסף חמיל, בבדל-מכל-כלי ומנקודת הראות של האסוף נעשה כאן מעשה משונה: דברים רבים הוזמנו אצל עממנים על-ידי המאסף, ומובן שאין להשיג בכך לא אמנות ולא עממיות. המהברים נקטו שמה משונה של תיאור: או שהם מרבים לדבר על ענינים ומביאים כראיה את האסף או שהם בונים עולמות שלמים על סמך חפץ מסופק ביותר. אין לספר כל חלוקה מדעית, וחלוקה שישנה, מפריעה לקורא לעמוד על טוב המוצג, שייכותו ומונו. הדברים שיש להם ערך כל שהוא, מוצגים בסופר-למיזרב, והגרוע ביותר נעשה כאן לחשוב ביותר. איני יודע בבטל מי נכתב הספר ולמי וביא תועלת, אך אם משרתו היתה להעיר תשומת לב לאסף ולמצוא לו קונה, היה מספיק סכום קצר כשם שנעשה הדבר בסכומים הגרמני, הצרפתי והאנגלי. אין המקום לעמוד כאן על הקוריוזים המרובים שספר זה מכיל.

צו מאד שאשר להגיע את חפצו. בלבן לכתוב סבא לספר כזה—כפי שנעשה כאן.

מ. נרקיס

1260. Kaufmann, Fritz Mordechai. Die schönsten Lieder der Ostjuden; siebenundvierzig ausgewählte Volkslieder, hrsg. von Fritz Mordechai Kaufmann. 2. Aufl. Berlin, Jüdischer Verlag, (1935). VII, [I], 100 p. 10: 17. — וצא ראשונה בשנת 1920. המלים ביוודית באותיות לטיניות. — ריגורוזוס: חסידים und religiöse Lieder. — Wiegenlieder. — Kinder- und Chederlieder. — Liebeslieder. — Mädchen- und Hochzeitslieder. — Lieder aus dem Bereich der Familie und der Handwerker. — Soldatenlieder und Lieder aus dem Volksleben.

Kessler, G. Die Familiennamen der Juden... 332 ע' ראה

1261. **Mendelsohn, S[amuel] Felix.** The Jew laughs; humorous stories and anecdotes, comp. and retold by S. Felix Mendelsohn; with an introd. by A. A. Brill. Chicago, L. M. Stein, (c1935). 4 p.l., III-222 p. 16:24. אופק ברוחניות יהודיות, מחולק למדורות אלה

Humor and Humorists.—A peculiar people.—Anti-Semites.—Business.—Fools and simpletons.—Hasidim.—Jacob and Esau.—Misers.—Mother and

daughter.—Old and new Russia.—Sages and saints.—Scoffers and heretics.—Schnorrers.—Judaism à la America.—Making a living.—The melting pot.

Shapira, M. Le mouvement sioniste et son influence sur le jeune sujet de race juive... 347 ראה ק'

1262. **Strauss, Ludwig.** Jüdische Volkslieder, ausgewählt, aus dem Jiddischen übersetzt und erläutert von Ludwig Strauss. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 91, [1] p., 1 l. 12 : 19.
=Bücherei des Schocken Verlags, 30. בלי' תויר-נגינה.

1263. **Маккаби. Русе.** Русенско ционистическо гимнаст. дружество "Маккаби", 1902—1927; 25-годишнѣтъ юбилей, Русе, 12, 13, 14 августъ 1927. Русе, тип. "Роглевъ", 1927. 16 стр., иллюстр., портр. 31:23.
השער מהמעטפת.

Фрезер, Дж. Дж. Фольклор в Ветхом завете... 319 ראה ק'

יד. בלשנות.

טורטשינר, נ. ה. עבודת מדע באוצר הלשון העברית... ראה ק' 292.

מלול, נ. מלון כיום עברי ערבי... ראה ק' 297.

מנחה לדוד; קובץ דוד גליל... ראה ק' 277.

1264. קנטורוביץ, ש[מואל] ש[בח]. תורת הלשון העברית לכל סגנוניה; (דקדוק לתלמידים). חלק שני (מדרגה ג'ד). מהדורה אחת עשרה, מעבודת עבוד חדש ומשכללת. ורשה, סוריה, תרפ"ח-תרפ"ט. 1 דף, 75, 121 ק'; 1 דף, 70 ק'. 15 : 22. מנוקדים. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ה' ק' 243.

רינר, א. אוצר מלות היסוד. ראה ק' 301.

בן-דוד, ש. שיחון אידיש-עברי... ראה ק' 303.

1265. זארעצקי, אייזיק. יידישע ארטאגראפיע; קלאים פון ניועם יידישע אויסלייג, לויט די באשלוס פון דער ארטאגראפישער קאנפערענץ (1928 יאר) און פון דער צענטראלער ארטאגראפישער קאמיסיע. מאסקווע-בארקאווינסק, צענטראלער פעלקער פארלאג פון פ. ס. ס. ר. 1931. 121 דף, 37-3, 11 ק', 14 : 21.

1266. Cassel, David. Hebräisch-deutsches Wörterbuch. 12. Aufl. Breslau, H. Handel, 1934. 4 p. l., 360 p. 17 : 24.
את החוצאה הקודמת ראה ק. ס. שנה ט' ע' 85.

1267. Mardkiewicz, Aleksander. Słownictwo karaimskie; karaimsko-polsko-niemiecki słownik. Westkaraimische Sprache; karaimisch-polnisch-deutsches Wörterbuch. zesz. 1. Łuck, (A. Mardkiewicz), 1933. 24 p. 16 : 21.

טו. ספרות יפה עברית של ימי הבינים.

מנחה לדוד; קובץ... סוגש ליוכל... ר' דוד ולין... ראה ע' 277.

ספר השנה ליהודי אמריקה... תרצ"ה... ראה ע' 308.

טז. ספרות יפה עברית חדשה.

אוליביה, מ. ספרטקוס. ע' 279.	לחוקר, ס. ראשונים ואחרונים. ע' 296.
אוריגובסקי, א. הורדוסומרים... ע' 279.	מ' קובסקי, ד. הדקריסטים. ע' 297.
ארלונדוב, ח. כתבי... ע' 280.	סוקולוב, נ. אישים. ס' שני. ע' 298.
בויר, י. שלטון הכוב. ע' 280.	סמולנסקי, ס. קבורת-חמור. ע' 298.
בוק, פ. מורח ומערב. ע' 280.	ספר השנה ליהודי אמריקה. ע' 308.
ביאליק, ח. ג. יתמות. ע' 281.	עוגן, י. בהודכות. ע' 299.
ביססריצקי, ז. בליל זה. ע' 281.	עמודים; ירחון. ע' 306.
בלובשטיין, ר. שירת רחל. ע' 281.	פיכמן, י. צללים על שדות. ע' 299.
גולדברג, ל. טבעות עשן. ע' 285.	פלדמן, א. נקללים אי... ע' 299.
גורדון, י. ל. כל שירי... ע' 285.	פ'נק, ב. ס'רנ'ס. ע' 300.
געגועים; שירים. ע' 285.	שופמן, ג. כתבי. ספר ד'. ע' 303.
הושע נא; חוברת להתול. ע' 276.	שטינמן, א. סודות. ע' 303.
ההסכם; חוברת לצחוק. ע' 276.	שלום; חוברת לצחוק. ע' 278.

1268. אפשטיין, אברהם. סופרים; דברי מטה ובקורת, מאת אברהם אפשטיין. ניו יורק, עגן על יד ההסתדרות העברית באמריקה, תרצ"ה. 232 ע. 14 : 21.
"פרקים אלה... נתפרסמו... בעתונים ומאספים שונים, רובם במשך השנים האחרונות (תרפ"ז-תרצ"ד)".

1269. כהנא, אברהם. דיוקנאות ואיקונים; רשימות ושרטוטים

פשמישל, יבנה, 1935. 48 ע. 12 : 20.
בראש השער: אברהם כהנא (אבר"ך). — ע' 2: שיר-הספר על ביאליק.

1270. כ"ץ, בנציון, אורי ניסן גנסין; סונגורפיה. קרקוב, "מפל"ט",
תרצ"ה. 115 ע, [1] דף, פורטרט. 14 : 20.
בראש השער: בנציון בנשלוס. — ביבליוגרפיה: ע' 111-115.
1271. ענגון, שמואל יוסף. בלכב ימים; סיפור אגדה. ברלין, שוקן,
תרצ"ה. 87, [1] ע. 11 : 19. נדפס ראשונה ב"ספר ביאליק" (ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 10).
1272. רבינוביץ, יהודה. רזי אהבה (רמזים בשירי פרוזה). ניו-יורק,
אגדת סופרים עברים צעירים, 1935. [2] דף, 52 ע. 13 : 19.
"בין, י. ה. ירושלים ווארט... ראה ק' 303.

יז. ספרות יפה יודית.

1273. אראנאווסקי, אליעזר. אף צעגליטער ערד; לידער און פאעמען.
באנד 3 : 1. צום קאמף. 2. פאלסטם. 3. אין דער טיף. האוואנא, אויפנאנג,
1934. [2] דף, ע' 7-158, [2] 15 : 22. שער נוסף באנגליז:
Aronowsky, Eliezer: Af cegliter erd. Habana, 1934.
1274. בערלינער, (פ.) מאדערנער יידישער פאלקס-בריוונשטעלער. נייע
ארטאגראפיע מיט זעקס רייכע אפטיילונגען: 1. בעגריסונגס-בריוו. 2. פאמיליען-
בריוו. 3. דאנק-בריוו. 4. ליבע-בריוו. 5. טרויסט-בריוו. 6. סתרישע-בריוו. ווארשא,
כהנא, תרצ"ג. 116 ע. 14 : 19.
1275. בראדסקי, יעקב. לידער און פאעמען: א. נעכט און טעג. ב.
געבעט און געבאט. ג. אפענע וואונדן. שיקאגא, צעשינסקי, (1934). 157 ע. 14 : 21.
1276. בריאנסקי, ש. ד. בערגעלסאן אינ שפיגל פון דער קריטיק,
1909-1932. קיעוו, אלוקראינישע וויסנשאפטלעכע אקאדעמיע, 1934. 77, [1] ע,
[1] דף. 15 : 22.
1277. נארדאן, שמואל. צווישן אזאווער און שווארצנ; (דערציילונגען)
(מאת) שמועל גארדאנ. מאסקווע, עסטם, 1934. 128, [3] ע. 13 : 19.
1278. נאָרין, מרדכי ליפא. לידער פון וועג. ניוארק, הוצאת המחבר,
1935. [3] דף, 84-5 ע, פורטרט. 14 : 21.
1279. דאוידזאן, מיכל. דער ליעווער רבי; היסטארישע דראמע אין
פיר אקטן. שיקאגא, ל. ס. שטיין, (1935). 216 ע, פורטרט. 16 : 24.

1280. דילאן, א. מ. [פסידונים של א. זשוכאוויצקי]. די לידער. ניו יארק, ארויסגעגעבן פון חב"ים, 1935. 127 ע, פורטרט. 19 : 25.
ע' 120-124 : ביוגרפיה של דילאן. — השירים נכתבו בשנות 1910-1934.
ווייטער; י. אפאטאשו... געווירמעט... ראה ע' 278.
1281. ווינאקור. הערשל. מייגע-בערג. מינסק, מעלכע-פארלאג פון ווייסרוסלאנד, נאצמסקטאר, 1935. 109, [21] ע. 12 : 18.
1282. מייטלבוים, אברהם. פון מייגע וואנדערונגען. ניו יארק, י. כירער-מאן, (1935). 279, [11] ע. 14 : 20.
ע' 250-271 : דאס ארץ ישראל'דיקע טעאטער. — ע' 186-193 : ביו ריכארד בער-האפמאן.
ייבין, י. ה. ירושלים ווארט... ראה ע' 303.
1283. ליבין, ז. [פסידונים של ישראל חורוויץ]. דערצעהלונגען, מקיצען און פעריטאנען, ניו יארק, וועקער, 1934. 320 ע. 14 : 20.
1284. ליוויק, ה[אלפערן]. די גאולה קאמעדיע / דער גולם חלומט / יידישע קולטור געזעלשאפט ביכער אויסגאבעס. שיקאגא, פארלאג ל. מ. שטיין, [1934]. 226, [11] ע. 15 : 23.
1285. מאיראוויטש, ד. וו. אונטער דער זון; (לידער). קאנאס, (דפוס ש. יאסעלעוויטש), 1935. 47, [11] ע. 16 : 20.
על המעטפת השמאלית שער נוסף בליפאית.
1286. קאץ, מעינקע. דער מענטש אין טאגן; (שירים). ניו-יארק, סיגנאל, 1935. 141, [21] ע. 14 : 21.
1287. קולבאק, משה. זעלמעניאנער. בוך 1. מאסקווע בארקאוו מינסק, צענטראלער פעלקער פארלאג פון פ.ס.ס.ר., 1931. 159 ע. 15 : 21.
בראש השער : מיישע קולבאק.
1288. שניאורסאן, פישל. יידישע נקמה (פון דער עקסטער-וועלט). ווילנע, ב. קלעצקי, [193?] 206, [11] ע. 15 : 21.
- ראה ע' 356. Mendeley Moicher Seforim. Fiske schiopul...
1289. נותן זמירות; סיקסיון די לה אורגאניזאסיון די פייטנים נעים זמירות, פונדאדה איל 14 מיון 5686. וסלוניק ז, חש"ם, (5689). [101] ע, פורטרט.
17 : 13.

יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים.

1290. **Ariel, Jacob Valley.** The queen of beauty; a comedy in four acts, based on the book of Esther, with or without music. New York, Bloch publishing co., 1935. 198 p. 15 : 23.

1291. **Auerbach, Alfred.** Bühnenspiele für jüdische Feiertunden. Frankfurt am Main, J. Kauffmann, 1935. 127 p. 15 : 23.

התוכן : Festszenen. — Hörspiel. — Sprechsinfonien. — Schattenspiele. — Szenen und Einakter. — Jüdische Familienbilder.

1292. **[Bedarida, Guido].** Vigilia di sabato; tre atti in gergo ebraico-livornese [by] Eliezer ben David. (Città di Castello, typ. "Unione arti grafiche", 1934). 57 p., 11. 18 : 25.

1293. **Beer-Hofmann, Richard.** Jaákobs Traum; ein Vorspiel. (25. Aufl.). Berlin, S. Fischer, 1935. 6 p.l., [15]-107 p. 16 : 22.
(Die Historie von König David; ein Zyklus).

1294. **Bélinay, Frédéric de.** Rabbi, mon maître; roman. Paris, G. Beauchesne, 1934. 2 p.l., 192 p. 12 : 18.

1295. **Burstein, Abraham.** The boy of Cordova; an incident in the youth of Moses Maimonides. Illustrated by Reuben Leaf. New York, Bloch publishing co., 1935. xx, 124 p., pl. 13 : 19.

1296. **Coplas de Yosef;** a medieval Spanish poem in Hebrew characters; ed. with an introd. and notes by Ig. González Llubera. Cambridge, University press, 1935. xxxi, 50 p., 1 l., front. (2 facsims). 17 : 25.

נדפס באותיות עבריות ובאותיות לטיניות, בצרף תרגום אנגלי.

1297. **Jabotinsky, Vladimir [Evgen'evich].** Samson the Nazarite. (English version by Cyrus Brooks). London, M. Secker, 1930. 313, [1] p. 13 : 19.

עוד תרגום אנגלי ראה ק. ס. שנה ח' ע' 241. — את המקור הרוסי ראה ק. ס. שנה ח' ע' 238. תרגום גרמני ראה ש.ס. תרגום עברי של ב. קרופניק ראה ק. ס. שנה ז' ע' 201.

1298. **Kuyle, Albert.** Jonas יונה. Hilversum, P. Brand, 1934. 3 p.l., 9-187 p., 11. 15 : 21.
ספור על יונה הנביא.

1299. **Liepmann, Heinz.** Murder—made in Germany; a true story of present day Germany, by Heinz Liepmann; translated by

Emile Burns. New York and London, Harper & brothers, 1934.
viii p., 1 l., 258 p. 14 : 21. "First edition".

בסיפור זה, שיותר מסיפור מסרתו להיות העורה אנושית, אין אף מלה אחת שלא נאמרה בנוכחותי; אין בו אף נפש אחת שלא ידעתיה פנים אל פנים, ולא מקרה אחד שלא ראיתיו בעיני או שלא תואר בפני עיני וירד שידעתיו במשך שנים רבות ואני יכול להעיד שהוא בן-סמך. — אינני יכול לישון בלילות כשאני חושב על היהודים. — בגלל עשרות, מאות ואלפי אנשים חפים מפשע שהומתו, שהושברו ושהוכאו לידו שגעון, אני מקריש ספר זה ליהודים שנרצחו בגרמניה ההיפולרית. (מתוך הקדמת המחבר). — המחבר היה נתון במחנה-ריכוז גרמני וברח משם.

1300. **Mendele Moicher Sforim.** Fiske schiopul; tradus din idis de B. Zeilig. Bucuresti, Editura "Salom Alechem", 1934.
167 p. 14 : 21. (Biblioteca clasicilor evrei).

בראש השער: Mendele Moicher Sforim (S. I. Abramovitz).
חרגום של פישקע דער קרוסער.

1301. **Praag, Siegfried E[manuel] van.** Het Joodsche element in de moderne letteren. (Rotterdam, 1934). pp. 78-88. 16 : 24.
Bibliotheekleven, jg. XIX, no. 6, Juni 1934. הדפסה בן

1302. **Шрайбер, Эм.** Черные семена; роман; с предисл. М. Кац; иллюстр. Л. П. Зусмана. (Москва), Гос. издат. художественной литературы, 1932. 379, [4] стр. табл.-иллюстр. 13 : 20.

י. ספרות הנוער.

ברקטה, א. תלמידות. ע' 285.
דיומא, א. החבצלת השחורה; מונטה
קריסטו. ע' 286.
הסתדרות העובדים... המרכז לנוער.
לבנות ולגטע; לחנכה. ע' 276.
טשקק, ק. מעשה השודדים. ע' 292.
יהודה הצעיר. ע' 275.
כרמי, י. החתולולה שרצחה להיות מלכה.
לילינבלום, מ. ל. דרך גאולים. ע' 297.
מסע הדג. ע' 297.
עמודים לילדים. ע' 306 מספר 1024.
פרנסיס, א. ילדים וילדות. ע' 300.
קיסלינג, ר. בן היה. ע' 300.

1303. החלון, ידו עמל. ורשה, משרד החלון העולמי ומרכז החלון
בפולין, 1933. 46, [2] ע, פורטרטים, חמונות. 15 : 21. נערך בידי ברכה חכם.
1304. פרלפריג, א. הקנרת; סחזה לחנכה. ניו יורק, הוצאת נער על יד
ההסתדרות העברית באמריקה, תרצ"ב. 39, [1] ע, ציורים. 14 : 22. מנוקד.

1305. ראדין, דוד. ווינקאווינקעלע; מעשהלעך און גראמען פון דוד
ראדין. אילוסטרירט פון נאמע קאזלאווסקי. שיקאגו, צעשינסקי, 1935. 61
[3] ע. 15 : 21.

Jüdische Jugendgemeinschaft Habbonim, noar chaluzi. Binjan; Sammelschrift ... ראה ע' 345.

1306. Soloff, Mordecai [Isaac]. When the Jewish people was young. Cincinnati, Department of synagogue and school extension of the Union of American Hebrew congregations, 1934. XVI p. 1 l., 296 p., illus. 14 : 21.

(Commission on Jewish education of the Union of American Hebrew congregations and the Central conference of American rabbis: Union graded series, ed. by Emanuel Gamoran).

תולדות עם ישראל מימי אברהם ועד גלות בבל. ספר-למוד לילדים בגיל תשע.

כ. חנוך והוראה.

אורים: חוברת ... ע' 275.	ירושלם. האוניברסיטה העברית. שיעורי
ביאליק, ח. נ. על האוניברסיטה העברית.	האוניברסיטה העברית. ע' 296.
ע' 280.	כנסת ישראל; ירחון. ע' 306.
הסתדרות העובדים ... הועדה המשותפת	המועצה הא' ללמודים עליונים. קבץ
של חבר הקבוצות, הקבוצה המאוחדת,	שאלות. ע' 297.
וקבוצי השומר הצעיר. לשאלות הטיפול	עמודים; ירחון. ע' 306.
והחינוך המשותפים. ע' 276.	ריגר, א. אוצר מלות היסוד...
זהר, א. צ. דרכי חנוכה. ע' 290.	ע' 301.
זוסא, ח. א. דרכי הלמוד של התנ"ך. ע' 290.	הל אביב. הגמנסיה העברית הרצליה.
חיפה. ביה"ס הריאלי העברי. תכנית	ע' 303.
הלמודים. ע' 292.	ווי לנע; א זאמעלבוך ... ע' 309.

1307. גץ, מ[איר] פ[יב]ל. החנוך העברי בסכנה! ריגא, (דפוס "Extra"), תרצ"א. 121 דף, 131-48 ע. 14 : 22.

1308. וויניפענ. י. 5. פרץ שול. צוואנציק יאר י. 5. פרץ שול, תרע"ד-תרצ"ד, 1934-1914, וקובץ. (וויניפענ, דפוס דאם אידישע ווארט), 1934. 64 ע, פורטרטים, תמונות. 18 : 25.

1309. שניאורסאן, פ[ישר]. אינטימע הייל-פעדאגאניק (די באהאנדלונג פון קינדער-גיוראון און די רעפארם-לערע וועגן דער שול-פריווע). מיט צוויי צונאכן. ווארשע, מאזי, (1934?). 121 דף, 185, 111 ע, טבלא. 16 : 24. בראש השער: פסיכא-היגענישע באראטונג-שפעלע ביים מאזי אין ווארשע. המחבר יסד בורשה משעם חברת, מאזי מוסד להתייעצות פסיכולוגית-היגנית לילדים ומנהל אותה. בספר זה הוא מתאר את תוצאות עבודתו במשך חצי שנה במוסד זה. (מההקדמה).

ראה ע' 310. Baden. Oberrat der Israeliten. Gedenkbuch

1310. Ginsburger, M[oses]. L'Ecole de travail israélite à Strasbourg. Strasbourg, Imprimerie du Nouveau journal, 1935. 47 p., illus. 15 : 23.

ראש השנה : Société pour l'histoire des Israélites d'Alsace et de Lorraine.

Jerusalem. Hebrew university. The Hebrew university, Jerusalem ; general information, 1934... 304 ע' ראה

1311. Jewish theological seminary of America. New-York. Register 1933-1934 5694; Rabbinical department, Teachers institute, Seminary college of Jewish studies, Israel Friedlaender classes, Library, Museum of Jewish ceremonial objects, Seminary institute of Jewish affairs. New York, 1933. 44 p., pl. 15 : 23.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 224.

1312. Merzbach, Arnold. Zeitkultur und jüdische Erziehungs-Gemeinschaft. (Referat). Frankfurt am Main, J. Kauffmann, 1928. 36 p. 14 : 22.

הרצאה בועידת הנוער של "אגודת ישראל" שנחכנסה בפריז בשנת 1927.

בא. ספרי לזכור.

אהרני, א. הבה נחשבה. ע' 279.	זהרי, מ. בוסניקה. ע' 290.
אוסטרובסקי, מ. מבוא לתלמוד. ע' 279.	נשרי, צ. התעמלות ומשחקים לקטנים. ע' 298.
אריאל, ז. מקראות. ע' 279.	פורמן, ב. צ. אלמד; ספר לזכור השפה העברית... ע' 299.
ארנון, מ. מחברות לסבודה בתנ"ך. ע' 280.	קלר, ח. למד ערבית. ע' 300.
בורנהיימר, ש. ס' החרקים. ע' 280.	

1313. בריטברד, משה. ס' דקדוק לתלמידים עם תרגילים וחקראות סאת משה בריטברד. חלק שני: פעלים וסינטקסים. ריגה, תרצ"ה. 174, 121 ק. 15 : 22. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 489.

1314. וינר, לוי. הבה נלמד; ספר לזכור השפה העברית בשביל כתיב המספר. חלק א"ב. 2 כרכים. ורשה, נ. שפירא, תרצ"ג. 81, 124, 141 ק. 18 : 25. מצויר ומנוקד.

1315. ספר הילד ; (מתווך ספרי למוד ומקרא לבתי-הספר העממיים.

א"ג). 3 כרכים. ורשה, חנוך חדש, תרצ"ה. 18 : 24.

החכן : א : אלף ; לשנת הלמודים הראשונה. חבר עלידי חיים צ'ינ'ל, וחיה קוש'לן. בהשתתפות ישראל שליסא. הציורים הם מעשה ידי ב. מ'ת'ם. 109, [3] ע. — ב : בכתה ; לשנת הלמודים השניה. חבר עלידי צבי זהר וברוך אביב-ווליק'לר. הציורים—נחום גוסמן, ס. ת'פ'רסון וי. מ'ת'ם. 133, [11] ע. — ג : בסביבה ; לשנת הלמודים השלישית. חבר עלידי צבי זהר וברוך אביב-ווליק'לר. הציורים — ג. גוסמן, ס. תמרסון. 183, [9] ע.

1316. פרוזנסקי, א. תורה ואגדה למתחילים. מהדורה שלישית.

ורשה, בימים, עברי והמחבר, תרצ"ג-1932. 77, [2] ע, מפת, ציורים. 15 : 23. מנוקד כ"ו.

1317. ש'פ'ר, ל. למוד עברית ; ספר למוד השפה ודקדוקה על פי

שמת ברלין. עם תרגילי לשון, תמונות לשיחות, מ'ון עבריייהודי-פולני-אנג'רי גרמני. נועד למתלמדים, לקוראים, לבתי ספר, גמנסיות והוראה פרטית. מהדורה שביעית מחורשה ומתוקנת, עם הוספה : בארצנו קורם ו. ורשה, (א. גוטלין), 1934. 127, [2], 44, [11] ע. 15 : 22. ראה גם ק. ס. שנה ח' ע' 97.

1318. Kaléko, S. Hebräisch für Jedermann. 2. Aufl. Buchausg. des hebräischen Fern-Unterrichtes der Jüdischen Rundschau, mit einem Vokabular der 1500 wichtigsten Wörter, Grammatik-Index und Anhang. Berlin, Verlag Jüdische Rundschau, 1935. 88, XII p. 14 : 21. הוצאה א' ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 226.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית.

נזל, ס. עם דמוסי תרבות חדשה. ע' 285.

ויסמן, ד. ב'פ'פ'ליוס מאורגן מלמטה. ע' 290.

רוסמובצ'ב, מ. א. העולם העתיק. ע' 300.

הרפואה. לזכר הרמב"ם. ע' 277.

1319. מנצ'נסקי, אלכסנדר. הפ'ש'יוס ; מהותו הכלכלית וחפ'וליותו.

ורשה, הקואופרטיב השומרי המרכזי, 1934. 74, [11] דף, 12 : 16.

מאמרים וחקירות

ספרות ההגדה של פסח

מאת

יצחק ריבקינד (ניו-יורק)

(סוף: ראה ק"ס שנה זו ע' 230-237)

55. E[ibogen], I.: Haggada schel Pessach (הגדה של פסח) I : Literarisch. Jüdisches Lexikon, Berlin [1928] Band II, 1336-1338.
56. Fleischer, Max: Einiges über die künstlerische und technische Ausführung der Haggadah von Sarajevo. — Mitteilungen der Gesellschaft für Jüdische Volkskunde, Hamburg 1899, Heft IV, 102-120. חלקי המאמר: I Der Bildercyclus. II Die Haggadah. III Der poetisch-liturgische Anhang. משם חזר ונדפס גם בתוך: Dr. Bloch's Oesterreichische Wochenschrift 1900 XVII, No. 2, 29-31, No. 3, 46-48; No. 4, 67-68.
57. Frauberger, Heinrich: Verzierte Hebräische Schrift und jüdischer Buchschmuck— Mitteilungen der Gesellschaft zur Erforschung jüdischer Kunstdenkmäler, 1909, v. VI.
[הערכה על הגדות מצוירות בכת"י ע' 47-49 ועל גרפסות ע' 91 בצרוף הרבה ציורים וקטוסים ביחוד מכת"י].
58. Friedländer, M.: A Fragment of a shorthand Haggadah —The Jewish Quarterly Review, London 1897, vol. IX, 520-521.
[תאור הגדה כת"י גוטריקוני הנמצא בבדוליאנא].
59. Greenstone, Julius H.: A Fragment of the Passover Haggadah.—Zeitschrift für Hebräische Bibliographie 1911, XV, 122-123.
[קטע מן הגניזה].
60. Grünwald, M.: The Feast of Passover, its ceremonies, customs, and folk-lore.—The Jewish Chronicle, London, April 18, 1902 No. 1, 724, 20-21.
[חלק מהמאמר מוקדש להגדה של פסח.— ראה גם להלן מספר 125].
61. Hillesum, F. M.: Geïllustreerde Pesach-Hagada Handschriften.—De Vrydagavond, Amsterdam 1925, II, No. 2, 21-22.
[עם אילוסטרציות מפורזות בכלי-הגליון].
62. Hirschel, L.: Geïllustreerde Haggadahs.—De Vrydagavond, Amsterdam 1924, I, No. 4, 51-52.
[עם אילוסטרציות].

63. **Hoffmann, D.:** Zur Pesach-Hagadah.—Israelitische Monatsschrift (Wissenschaftliche Beilage zur Jüdischen Presse) 1884, No. 4, 13-14.

[ההערות על אין מפטירין, ויגד שם. במאמר זה כלולה גם הערה מאת הרב Salomon Kohn על: לפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר. ההערות האלה נדפסו עוד הפעם שם שנת 1910 גליון 3 ע' 9. גם הערת כהן נשנתה אף כי בהשמטת שמו].

64. — Die Baraita über die vier Söhne.—Magazin für die Wissenschaft des Judenthums, Berlin 1886, XIII, 191-202.

[השוה גם לקמן מספר 67.]

65. — Bemerkungen zur Haggadah.—Israel. Monatsschrift 1890 No. 4, 13-14.

66. — Zur Pesach-Haggadah. שם 1892, No. 4, 13.

67. — Die "Söhne" in der Pesach-Haggadah. שם 1894, No. 4, 13-14.

[ראה גם למעלה מספר 64.]

68. **Italiener, Bruno:** Über die Haggadah.—Der Morgen, Berlin 1926, II, S. 34-42.

69. **I[taliener] B.:** Zur Bibliographie der H. Encyclopädia Judaica VII, 813-814.

[רשימת מלואים של הגדות מצוירות ביחוד בכח"ס.]

70. **Jacob-Loewenson, Alice.** Vier Hagadahmelodien der orientalischen Juden. — Jüdische Rundschau, Berlin 1934 Jrg. 39 No. 25/26 S. 10.

71. **J[acobs, Joseph]:** [Haggadah (schel pesah)] Illumination and Illustration. Jewish Encyclopedia, New York 1904, VI, 144-146.

72. **Kaatz:** Zur Haggadah schel Pessach. Israelitische Monatsschrift. Berlin 1912, No. 3, 9.

73. **Kattler, Otto:** Die Offenbacher Haggadah.—Der Morgen, Berlin 1928, III, 671-672.

[ראה לעיל מספר 52.]

74. **Kaufmann, David:** The Ritual of the Seder and the Agada of the English Jews before the Expulsion. The Jewish Quarterly Review, London 1892, IV, 550-561.

75. — Une Haggada de la France Septentrionale ayant appartenu à Jacob ben Salomon à Avignon.—Revue des Etudes Juives, Paris 1892, XXV, 65-77.

76. — Notes to the Egyptian Fragments of the Hagadah.—
The Jewish Quarterly Review, London 1898, x, 380-381.

[הערות וחוקים למאמרו של אברהם'ס. ראה לעיל מספר 34.]

77. — Les cycles d'images du type allemand dans l'illustration ancienne de la Haggada.—Revue des Études Juives, Paris 1899, xxxviii, 74-102. חלקי המאמר: i. Images liturgiques. ii. Les images historiques de la Sortie D'Egypte. iii. Le deuxième cycle des illustrations historiques de la Haggada.

[המקור הראשון, האשכנזי, נדפס אחרייכן בקובץ כתביו: Gesammelte Schriften, Frankfurt a. M. 1915, iii, 229-261.]

Kober, A. 125 ראה להלן מספר 125

78. Kohut, George Alexander: Some Passover Rhymes and their Parallels. 1. Had Gadya 2. Ehad Mi-Yode'a. Reprinted from the Jewish Exponent, Philadelphia, April-June, 1903. Philadelphia 1903. 2, 12 p.

79. K[ohut], G. A. Had Gadya. The Jewish Encyclopedia vi, 127-128. [בסוף גם ביבליוגרפיה על מקור הפזמון הזה ויסודותיו הפולקלוריים.]

80. Lewy, J.: Ein Vortrag über das Ritual des Pesach-Abends. בתוך: Jahres-Bericht des jüdisch-theologischen Seminars Fraenckl'scher Stiftung. Breslau, 1904. על הגש"ס. [בתוך ההרצאה גם על הגש"ס.]

81. Lissauer, J. A.: Amsterdamsche Negoenien. De Vrydag-avond, Amsterdam 1925 ii, No. 1, 14.
[נגוני אמסטרדם ל-כי לו נאה ו-אדיר הוא עם תוי-נגינה.]

82. Mannheimer, M.: Aus einer Pesach-Hagada.—Zeitschrift für die Geschichte der Juden in Deutschland. Braunschweig 1888, ii, 381-382. [על דבר מארע הסטורי הנזכר בהגדת-דרמשטאט כת"ל.]

83. Marx, Alexander: Illustrated Haggadahs. The Jewish Quarterly Review NS. xiii, 513-519.

[סקירה על הגדות מצוירות עתיקות והגדות הוצאה איינשטיין, בודקו ועוד.]

84. — Two Illustrated Haggadahs. The Jewish Quarterly Review NS. xvi, 471-474.

85. — The Darmstadt Haggadah with notes on illuminated Haggadah MSS. Jewish Quarterly Review NS. xix, 1-16.

[בעמוד 15-14 מובאה רשימה של חשע הגדות מצוירות מספרד, אשכנז ואיטליה]

[כתובות ומקושטות ביד, הנמצאות בספריית הסמינר בניו-יורק.]

86. **Munk, L.:** Die Pesach-Hagada der Bne Israel. — Festschrift zum siebenzigsten Geburtstage David Hoffmann's, Berlin 1914, 257-266.

[ההגדות בחרגום מרטי של יהודי הודו. השואת שלש ההוצאות בומביי 1846. פוגא 1874 ובומביי 1891 ביחס לשנויי גוטחאות וגם מצד ההלכה].

87. **Munkácsi, Ernő:** A pészách hággádák művészete. — Mult és Jövő xxiii 1933 Aprilis, 113-116. [עם צלומים].

88. **P. Lt.:** Die Haggadah von Sarajevo. — Israelitische Monatsschrift. Wissenschaftliche Beilage zur "Jüdischen Presse" No. 12/13 Berlin 1899, No. 4, 25-26.

89. **Rosenthal, L.:** Über zwei handschriftliche Haggadas. — Magazin für die Wissenschaft des Judenthums, Berlin 1890, xvii, 312-315. [קמון שתי הגדות כתיב שבמזויאום בנירנברג].

90. **S. B.:** Die "Haggada". — Ost und West, Berlin 1901, I, 259-268. [בתוספת אילוסטרציות. אולי בעל המאמר הוא ש. ברנפלד].

91. **Sassoon, David S.:** Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry. Jewish Quarterly Review NS. xxi, 91-92.

[רושם מספר הגדות חדשות שנדפסו בהודו ביחוד בבומביי וביניהן, בהפרסת כל השער, גם את ההגדה המרסית הראשונה שנדפסה שם בשנת תר"ו].

92. — **Descriptive Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts, Oxford 1932, 2. Vols.**

[רושם חמש עשרה הגדות כתובות ביד הנמצאות באוצרו כמנהג אשכנז, כנדאר, ספרד, פרס וחמין ובסוף חלק א' הסבלאות 24, 42, 55, 64 הן צלומים מכת"י של הגש"פ].

93. **Schmidt, Ad.:** Die Darmstädter Haggadahhandschrift. — Zeitschrift für Bücherfreunde, Jg. vi, 487-491.

[ראה גם הערת סימונסן להלן מספר 1107].

94. **Schwab, Moïse:** Un Manuscrit de la Bibliothèque Nationale à Paris. — Journal Asiatique, Paris 1892, xix, 172-185.

[על הגדה כתיב מספר 1333].

95. — **Une Haggada Illustrée. Revue des Études Juives, Paris 1902, XLV, 112-132.**

[בתוספת הרבה ציורים].

96. — **Le Manuscrit Hébreu No. 1388 de la Bibliothèque Nationale (une Haggadah Pascale) et l'iconographie juive au temps de la renaissance par... tiré des notices et extraits des manuscrits**

de la Bibliothèque Nationale et autres Bibliothèques Tome xxxviii.
Paris 1903, 25.

97. — Haggadahhandschriftillustrationen aus MS. hebr. No. 1388 der Pariser Nationalbibliothek.—Mitteilungen zur Jüdischen Volkskunde, Berlin 1905, Heft xv, 75-92.

הערות שוואב במקורן הצרפתי לתמונות ההגדה כת"י הנזכר על פי מאמרו המפורסם הקודם מספר 96.]

98. — Eine Rarität: Eine illustrierte Haggada aus dem 16. Jahrhundert. Israelitisches Familienblatt 1903 No. 13, 10; No. 14, 10; No. 15, 10; No. 16, 10; No. 17, 10; No. 18, 10.
[ע"ד הכת"י בספריה הלאומית בפריז נזכר 1388 הנזכר בחוטמת הרבה צלומים.]

99. [Schwarz, Karl]:* Die Prager Hagada von 1526. 19 Abbildungen aus dem ersten Holzschnittdruck der Passah-Hagada. = Jüdische Bücherei Herausgeber Dr. Karl Schwarz. Band 3 [Berlin, 1920] ss. 25. [בעמוד 25-23 הערה מאת המו"ל K. S. = קרל שווארץ.]

100. — Die Mantuaner Hagada. 18 Abbildungen aus dem Holzschnittdruck der Passah-Hagada. = Jüdische Bücherei Herausgeber Dr. Karl Schwarz. Band 4 [Berlin, 1920] ss 26.
[בסוף בעמוד 26-23 הארה מאת המו"ל חתום N. S. אבל כנראה טעות וצריך להיות K. S. = קרל שווארץ.]

101. — Die Amsterdamer Hagada. 18 Abbildungen aus dem Kupferstichdrucke der Passah-Hagada. = Jüdische Bücherei Herausgeber Dr. Karl Schwarz. Band 5 [Berlin, 1920] ss. 22.
[בסוף בעמוד 22-21 הערה מאת המו"ל K. S. = קרל שווארץ.]

102. — [Haggada schel Pessach] 2. Kunstgeschichtlich. Jüdisches Lexikon, Berlin [1928] Band II, 1338-1343.
[בצורך אילוסטרציות מכת"י והגדות נדפסות.]

103. Schwarz, Moritz: Eine illustrierte Pessach-Haggadah in der Münchner Kgl. Hof. und Staatsbibliothek.—Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums 1902, B. 46 (N.F.X.), 560-567.

104. Selig, Gottfried: ... "die drey berühmten Passahgesänge der Juden, und zwar den ersten derselben zugleich mit seiner

(*) את מאמרו על ההגדה שפרסם ק. שווארץ עוד קודם ב-Ost und West לשנת 1918 לא יכולתי להשיג כדי לעמוד על פרטיו. לכן אינני כוננו לתוך הרשימה אלא רושמו כאן.

- Melodie"...—Der Jude, Leipzig 1769, Dritter Band 25. Stück, 385-398.
[עם תור-נגינה ל-אדיר הוא ו-אלמעכטיגר גאט. אחד מי יודע בתרגום Jüdischdeutsch]
וחד גדיא בתרגום אשכנזי. שניהם באותיות אשכנזיות].
105. *Sidon*: Die ursprüngliche Gestalt der **בנים ארבעה** in der Pessachhagada. — Jüdische Literaturblatt, Magdeburg 1878, VII, No. 28, 29, 110-111, 114-116.
106. *S[ilva] R[osa], J.S.d.*: Een Nieuwe Geïllustreerde Holland-sche Hagadah-Uitgave. — De Vrydagavond Amsterdam 1928, IV, No. 50, 789-790.
[בקרת על התגדה עם תרגום הולנדי חדש מאת E. S. Hen ומצוירת ע"י אוטו גייסמאר, בדלין 1928].
107. *Simonsen, D.*: Zur Darmstädter Haggadahhandschrift. — Zeitschrift für Bücherfreunde Jg. VI, 343. [ראה לעיל מספר 93]
Sonne, I. 125 'סס' להלן סס'.
- 107^a. *Stein, Mayer*: Schlosch Assar mi jodea? Literaturkritische Betrachtung zur Haggada. — Jüdisches Familienblatt Bratislava 1 April 1931 Jahrg. VI No. 7 s. 82-84.
108. *Sp[anier], A.*: Haggada (Pessach-Haggada). Encyclopaedia Judaica B. VII [1931], 788-794.
109. *Toeplitz, Erich*: Die illustrierte Pesach-Haggadah. Zur Ausstellung im Frankfurter Kunstgewerbe-Museum. — Morgenblatt der Frankfurter Zeitung und Handelsblatt Samstag, 19 April 1924, 68 Jg. No. 295 s. 2.
110. — Illustrierte Haggadoth. Menorah, Wien 1924, II, No. 4, s. 6-7; No. 6, s. 3-5; No. 7, s. 6.
[עם הרבה ציורים]
111. — Eine späte Haggadahbilderhandschrift (Die Darmstädter Haggadah Cod. hebr. No. 7). — Menorah, Wien 1925, III, No. 4 s. 79-80. [125 מספר להלן הערתו להלן מספר 125]
[עם שתי אילוסטרציות. — ראה גם הערתו להלן מספר 125]
112. *Tolnai Alfréd*: Egy szlovák festőről aki hagdánkat illusztrálta. — Kutlik cyrill—. Mult es Jövő Budapest XXII 1932 Április, 101-102.
[עם צלומים].
- 112^a. — Von einem slovakischen Haggada-Illustrator — Jüdisches Familienblatt Bratislava 20 April 1932 Jahrg. VII No. 8, s. 96-97.

...,im Auftrag der Prager אשר 1900-1869 Cyrill Kutlik
Verlagsfirma Samuel W. Pascheles die zwölf Bildchen entwarf, mit welchen
die vorliegende Haggada schel Pessach geschmückt ist".]

113. **Wagner, L.:** De Pesach-Hagada als historisch Document—De Vrydagavond, Amsterdam 1924, I. No. 3, 35-36.

114. — De Pesach-Hagada als paedagogisch Document—De Vrydagavond, Amsterdam, 1924 I, No. 4, 55-56.

115. — De Sammenstelling en ontwikkeling der Pesach-Hagada. De Vrydagavond, Amsterdam 1927, IV, No. 1, 2, 3 עמוד 1-2, 17-18, 33-34.

116. **Weil, Ernst:** Venezianische Haggadahholzschnitte aus dem 15. Jahrhundert.—Soncino-Blätter, Berlin, 1925-6, I, s. 45-46.
[בחוספה אילוסטרציה משנת 1480 בערך].

117. **Werner, Erich:** Pessach und seine Lieder — Jüdische Rundschau, Berlin 1934, Jrg. 39 No. 27/28 [Seite 13].
...es ist mir gelungen, eine Melodie aufzufinden, die בעל המאמר כותב:
in drei fast identischen Varianten von sephardischen und litauischen Juden,
aber auch (auf völlig sinngleichen lateinischen Text) von der katholischen
Kirche verwendet wird. [וכאן הוא מביא את תווי-הנוגין ושלשה הלחנים הדומים האלה].

118. **Wischnitzer, Rachel:** Autour du mystère de la Haggada de Venise—REJ Tome xciv (1933) 184-192. [עם שלשה ציורים]

118^a. — Illuminated Haggadahs. The Jewish Quarterly Review N. S. 1922-3, XIII, 193-218.

119. — Von der Holbeinbibel zur Amsterdamer Haggadah.—
Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums
1931 75 (39) Jg., 269-286.

[הערכה אמנותית של ההגדות משנות 1695, 1712 עם ציורים].

120. — H-Illustration. Encyclopaedia Judaica, VII, [1931]
794-813. [בחוספה אילוסטרציות רבות מכת"י והגדות נדפסות].

121. **Zibrt, Cenek:** Ohlas obradnich pisni velikonočních
(Haggada: Chad Gadja, Echad Mi Jodea) v lidovém podání. Praha,
Nákladem Akademického spolku „Kapper“, 1928. 473 p.

כולל חקירה מפורטת מאד על מקור אחד מי יודע? ויחד גדיא. ע' 29-25: מקורות ביבליוגרפיים לביבליוגרפיה של ההגדה. ע' 37-30: רשימות הגדות שנדפסו במראג בשנות 1915-1526.

122. Zlocisti, Theodor: Die Haggadah von Mantua (1560) — Ost und West, Berlin 1904, IV, 265-282. [עם ציורים].

123. — Die Pessach-Haggadah. — Chad Gadjä, Das Pessachbuch. Herausgegeben von Hugo Herman. Berlin, 1914, 39-56. [בספר זה נדפסו הרבה צלמים ורפרודוקציות מהגדות שונות והמול נותן בעמוד 221-219 באורים והערות על מקורות התמונות ומנין נלקחו].

124. Zucker, Paul: Bildende Kunst. Haggada. — Der Jude, Berlin 1923, VII, 256.

[בקרת הגדה של פסח בכתביידה של פרנציסקה ברוך והציורים מעשה ידי יעקב שטינהרדט. הוצאת פרדיננד אוסטרטג, ברלין תרפ"ג].

125. Zur Pessach Haggada — Monatsschrift f. G. W. J. 1931, 75 Jg. (N. F. 39 Jg.), 465-467.

[הערות על מאמרה של רחל ווישניצר (לעיל מספר 119) מאת M. Grünwald, A. Kober, E. Toeplitz, I. Sonne ותשובתה של וישניצר בכתור על השנותיו של האחרון].

הוספות

126. אונגער, מנשה: אידישע צרות צוליב דער פסח'דיגער הגדה. דער טאג, ניויארק, פרייטאג 19 טער אפריל 1935 (Vol. XXII No. 7407) עמוד 6.

[מאמר עתונאי שטחי ללא ערך, המצטיין בביקאות? זו: -אכער די אידישע געלערנטע האבן אויפגעוויזען, אז די חטילה [שמוך חמתך] איז פארפאסט געווארן אין דער פונסטערער צייט סון מיטעלאסער'א!]

127. מלאכי א. ר. לתולדות ה-הגדה. הדאר, ניו-יורק ט' בניסן תרצ"ה שנה י"ד גליון כ"ג (תשמ"ה) ע' 427-428.

128. באדער, גרשם: די -הגדה של פסח. ווי אזוי זי האט זיך אנטוויקעלט אין איהר אינהאלט און די באדייטונג פון -שבת הגדול. -דער מארגען ושוורנאל, ניו-יורק Vol. XXXIV, No. 10, 187, 10 אפריל 1935 ע' 6, 8.

129. בריקנר, ד. נ.: הגדה לפסח נוסח הרמב"ם. התור, ירושלים תרצ"א שנה ט"ו גליון כ"כ"ז עמוד 4.

[על ההגדה הנקובה בשם זה שה'ל מ. לנדא נכד הגר"א ז"ל לחגיגת מלאת ת"ת שנה להולדת הרמב"ם עם ביאוגרפיה קצרה, טעולותיו וחבוריו, תל-אביב תרצ"ה].

130. נרקיס, מ.: הגדת דרמשטדט. מזרח ומערב (ירחון, בעריכת אלמליח). ירושלים, כרך רביעי חוברת היו (יו"ה) שבט-אדר תר"ץ, 338-346.

ר' ישועה בר' יוסף הלוי ופירושו לביק

מאת

אליעזר אריה פינקלשטיין (ניו יורק).

בשטה מקובצת על ב"ק, ב"מ, ב"ב, וכתובות מובאים ציטטים משטות אחדות בלי שם מחבריהן. בימי עלומי כאשר עסקתי בספר ההוא ובפירושים הנכללים בו, התענינתי מאד בשיטות אלה, והשתדלתי לקבוע זמנן ומקום חבורן. אמנם זכיתי רק לפענח תעלומת שטה אחת, וזו היא שעל ב"ק שבה נזכר במפורש בעל השיטה. בביאור לב"ק ע"ד ע"א, נמצא כתוב: "וק"ק דלא שייך אתקפתא אלא אמורא וכמו שביארתי בהלכות עולם ושמה האי אתקפתא בכאן לאו דוקא אלא כמתמיה על הדבר להבין טעמו ודכותיה אשכחן בפ' המפקיד מתקיף לה רמי בר חמי" — שמע מינה שמחברה הוא בעל הליכות עולם. ואמנם נמצאים הדברים בספר הליכות עולם לר' ישועה בר' יוסף הלוי, שער ב' פרק א' (ע' 10), וז"ל, "ולשון אתקפתא שייך כשמקשה ומשיב האמורא את חבירו מכה פלפול וסברא בעלמא ולא מכה משנה או ברייתא." ושם ג"כ מבאר את המאמר בב"מ פ' המפקיד בדרך זו, וז"ל, "ומציגו מתקיף שאינו לשום אדם אלא לעצמו שהוא תמה בעצמו על דבר משנה ויודע שהוא אמת אלא שמתמה לדעת טעמו כגון בריש המפקיד מתקיף לה רמי בר חמי הא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וכי".

כידוע חי ר' ישועה במאה ה"ט למספר הרגיל, וגלה מעיר מולדתו תולמיסאן באלג'יר לספרד בשנת רכ"ז, כמו שמבאר בהקדמתו להליכות עולם. הוא בא לטוליטולה ומצא חן בעיני דון וידאל בן לביא שהטה לו חסד, ושבמצותו חבר את הספר הליכות עולם. בזמן ההוא היה צעיר לימים. והרבה מדבריו הוא מייחס אל רבו, ר' יעקב אשכנזי, שהיה עדין בחיים. בשטה שלו אינו מזכיר את רבו עוד אלא כותב תמיד, "קשה לי" (ג' ע"ב, ג"ט ע"ב, ע"ח ע"ב, פ' ע"א). ר' בצלאל אשכנזי מביא את פירושו פעמים רצופות מהתחלת פ"ד, שור שנגח ד' וח' ועד דף צ"ז ע"ב. רק שני ציטטים מן הפירוש מובאים בפרקים הקודמים. ואין להחליט אם היה הטופס של פירושו שהשתמש בו ר' בצלאל, לקוי בתחלתו ובסופו או שלא עלה בדעתו להעתיק הרבה מן הפירוש עד שהגיע לפרק ד'. ותמוה הוא שלא הכיר ר' בצלאל אשכנזי שבעל הליכות עולם הוא המחבר של שיטה זו, ומכאן אולי ראיה שלא ר' בצלאל בעצמו העתיק את הפירושים על ב"ק אלא תלמידיו, והם לא הכירו חשיבותו של הציטט הזה.

נמצאתי מלפרסם מציאה זו בשעתה בהיותי מהסס אולי יש בזה ט"ס, וצ"ל ש באר במקום ש בארתי. אמנם אחרי שעיינתי עכשיו בדבר נתברר לי שאין

להעלות ספק זה על הדעת. ראשונה, שאם לא היו הדברים מבעל הליכות עולם עצמו אלא ממי שמסתייע בו היה כתוב „כמו שנתבאר“ בהליכות עולם או „כמו שבאר ר' ישעיה בר' יוסף הלוי“ וכדומה. שנית, עיינתי בספר הליכות עולם ומצאתי שסגנונו דומה הרבה לזה של הפירוש האנונימי.

המחבר של הפירוש האנונימי השתמש בכ"י שונים של הגמרא, ומזכיר אותם בין בהליכות עולם בין בפרושו. (שטמ"ק לב"ק נ"ו ע"ב, והנסחא ברוב הספרים... אלא שיש קצת ספרים; נ"ז ע"א, וכן היא הנסחא ברוב הספרים; נ"ח ע"ב ויש ספרים דגרסי; ג"ט ע"א, וכך כתובה הנסחא בדברי הגאונים ז"ל וכן מצאתיה בקצת ספרים; הליכות עולם שער ב' פ"א, כמו שיש נוסחאות, ויש נוסחאות דלא גרס כן; שער ג' פ"א, ואין כן הנוסחאות המדויקות); הוא השתמש גם בפירושי הר"ר יהונתן מלוניל על הרי"ף (פ"ט ע"א) ובתוספות (נ"ז ע"א), ובתשובת הגאונים (נ"ט ע"א); בפ"י הרשב"א (ס' ע"א) ובפסקי הרב ר' מאיר ב"ר שמעון (ע' ע"א) שכנראה הוא הרב המעילי המובא הרבה פעמים בשטמ"ק. הוא משתמש הרבה במבטאים וחדושי לשון זרים, כמו שהוא כותב „בכאן“ במקום „כאן“ כמו „פירוש פסוק שהוא מפרשה אחרת ונתערב בכאן“ (הליכות עולם שער ד' פ"ד) וכן בשטה (ב"ק מ"ד ע"ב, וכן יש לומר בכאן; ולפיכך הוצרך לומר בכאן; ס"ח ע"ב, ורוצה התלמוד לתרץ בכאן; ע"ד ע"א, ושם הא' אתקפתא בכאן). גם משתמש הרבה בפירושו במבטא „קצת קשה“ (מ"ד ע"ב, מ"ח ע"א, נ"ב ע"ב, נ"ד ע"א, נ"ו ע"ב, ס' ע"א, ס"ג ע"ב, ס"ד ע"ב, ס"ח ע"א, ס"ט ע"ב, ע"ד ע"א, ע"ז ע"ב, פ"ג ע"א, צ"ח ע"ב) וכן הוא כותב „בקצת ספרים“ (נ"ט ע"א); כך מצאתיה במקצת גמרות (נ"ט ע"א). וגם בהליכות עולם אנו מוצאים סגנון זה; לדוגמא „שבקצת מקומות“ (שער ב' פ"ג), ומה יש לדקדק קצת (שער ב' פ"ב).

דרכו בפירושו להתענין הרבה בכללי הגמרא; בשטמ"ק לב"ק מ"ח ע"ב מצטט למשל „וכתוב, בשטה דהטעם משום דשנויא דתברה מי ששנה זו וכו' עדיפא משינויאי דנעשה מחסר ומוסיף קצת במשנה או בברייתא“. ושם נ"ד ע"א, „וי"ל דהכא שמצא מקרא מלא לדרוש ממנו כל דבר מיתה ניחא ליה מלמימר תרתי שמע מינה“. וכן שם צ"ח ע"ב, „וק"ק למאי איתי הך דרבה וליתי מעיקר המחלוקת“. ועיין עוד דף ס' ע"א, „קשה שאין דרך התלמוד לומר כן“; ס"ד ע"ב, ק"ק דהני מילי כשהחדוש הוא בפרשה האחרונה וכו"ה בכל מקום אבל הכא החדוש הוי בפרשה הראשונה. פ"ג ע"א, „ק"ק למה מייתי הא דרב יוסף דלא פריק מיניה מידי“. לפי מחשבתי אין הפרושים הסתמים המובאים בשטמ"ק על ב"מ, ב"ב, כתובות, ונוזר ממחבר זה. על זה מעיד הסגנון שלהם, וצריך באור מי הם בעליהם. מקוה אני עוד לשוב לענין זה.

הפלים

ביבליוגרפיה

מאת ז. אשכנזי

(המשך; ראה ק.ס. שנה זו ע' 254—265).

ג. מקורות לוקזיים עד 1800.

59. **Almeyda, Manoel D'.** Historia Géral de Ethiopià a Alta, or Preste Joam, e do qve nella Obraram os Padres da companhia de Jesvs: Composta da mesma Ethiopia pelo... Abreviada com nova Relaçyam, e methodo pelo padre Balthazar Tellez... Coimbra 1660.

60. — Historia Aethiopiae... (Beccari, Rerum Aethiopicarum scriptores inediti... vol. v) vol. I, cap. XII, p. 45-46. Roma 1907
שירעו הפלים עברית.

61. — Histoire de la Haute Ethiopie, écrite sur les lieux par... Extraite et traduite de la copie Portugaise du R. P. Baltazar Tellez. In: [Thevenot, Melchisedec] Relation de divers voyages curieux... Paris (1663 ss.) vol. IV (pp. 16 ss.) 1674. (Brunet, Manuel, vol. v, p. 810; Fumagalli, 2, No. 87).

61a. — Aanteekingen van Opper-Ethiopien. Leiden 1707. קצור.

62. **Alvarez, Francisco.** Ho Preste Joam das Indias./Verdadera informaçam das terras do Preste / Joam segundo vio y escrevo ho p. Fr. Alvarez... [Lisboa 1540] (Fumagalli, 2, No. 605; Brunet & Deschamps: Coimbra).

63. — Verdadeira informaçao das terras do Preste Joao das Indias... Lisboa 1889.

64. — Historia de / las cosas de Etiopia... Agora... traduzido de Portug. en Caste- / llano, por el P. Fray Thomas de Padilla. En Anvers M. D. LVII.

65. — Historia de las cosas de Ethiopia. Caragoça 1561.

66. — Historia de las cosas d'Ethiopia... Toledo 1588.

67. — Historiale / Description / de l'Ethiopie... En Anvers 1558 (Plantin).

68. — Idem. En Anvers 1558 (Iehan Bellere).
69. — Historiale description de l'Ethiopie... Anvers 1588.
70. — Histoire générale du royaume d'Ethiopie... Paris 1674.
71. — Viaggio nella Ethiopia el Prete Ianni, fato per... In: "Ramusio, Battista, Della Navigazioni e viaggi..." Venetia 1563³ vol. 1, fol. 249 E., 250 A.
72. — Wahrhaftiger / Bericht / Von den Landen ... des Mech/tigen Königs in Ethiopien, den wir Priester Jo/hann nennen... Eiszleben 1566.
73. — Kurtze u. Wahrhaftige Beschreibung... von den Landen des mechtigen Königs in Ethiopien .. Eissleben 1567.
74. — Kurtze u. Wahrhaftige Beschreibung... Frankfurt 1567.
75. — Narrative of the Portuguese Embassy to Abyssinia... Translated with Notes and an Introduction by Lord Stanley of Alderley. London 1881.
76. Asiatische Denckwürdigkeiten p. 274.
טובא אצל Schudt, מספר 147, IV, ע' 43; שמע משני ציורי סלף חבש על גבורתם ועצמתם של יהודי חבש, שטררו בסלף חבש והכירו על מלכות עצמאית.
77. Baratti, Giacomo. The late travels of S..., an Italian Gentelman into the remote countries of the Abissins or of Ethiopia Interior. Wherein you shall find an exact account of the Laws, Government, Religion, Discipline, Customs etc., of the Cristian People that do Inhabit there ... Translated by G. D. London 1650.
78. — Reisebeschreibung... in die Entlegenen Länder der Abyssinier oder Innere Aethiopia... Nürnberg 1676.
79. Bruce, James. Travels to discover the source of the Nile, in the years 1768, 1769, 1770, 1771, 1772, and 1773. In five volumes. Edinburgh, 1790.
בסקימות רבים, ביחוד בחלק א', ג', ח'. וראה עוד ח"ב ע"ע 124-119 על המלחמות של יהודית וגדעון; ע"ע 139-138 על הכשפים אצל הפלשים; וראה להלן מס' 93.

80. — Idem. Edinburgh 1815 (7 vol.)
81. — Idem. Abridged by Samuel Shaw. London 1719, 120.
82. — Idem. Abridgement (B.'s Travels through Abyssinia...) Edinburgh 1806.
83. — Idem. Abridgement (Tegg's new and complete edition of the travels of J. B...) London (1810? — Fumagalli) s. d.
84. — (Travels and Adventures in Abyssinia, edited by J. Morison Clingan. Edinburgh 1859.
85. — (Travels and discoveries in Abyssinia). London 1879.
86. — (B.'s Travels and Adventures in Abyssinia... by J. Morison Clingan) Edinburgh 1860.
87. — Voyage en Nubie et en Abyssinie... Traduit de l'anglais p. J. H. Castere. 5 vols. 1790-92.
88. — Idem. 10 vols. Paris 1790-91.
89. — Idem. (contrefaçon), 24 vols. Berne 1790 ss.
90. — Voyage en Abyssinie. Traduit de l'anglais p. P. F. Henry... Paris 1816. 2 vols.
91. — Idem. Paris 1876.
92. — Idem... Traduction abrégée p. P. F. Henry. 7 vols. Paris 1806.
93. — [Voyage aux sources du Nil] (Bibliothèque portative des voyages. Traduite p. MM. Henry et Breton). Paris 1817. 9 vol.
ראה ביחוד בחלק ב'. ע"ע 87-72 (על מסורת בואם עם מלכת-שבא ועל דברי ימייהם
בחקש); ע"ע 124-119 (על כבוש חבש על-ידי יהודים); ע"ע 208-207 (על מלחמת סוסניום
בפלשים).
Bruce אינו מצטטין באובייקטיביות כלפי הפלשים-היהודים.
94. — [l'Egypte et la Mer Rouge. Voyages aux sources du Nil...] (abregée). Limoges 1880.
95. — Reisen zur Entdeckung d. Quellen des Nils in d. Jahren 1768-1773. Aus d. Engl. übersetzt v. J. J. Volkmann u. mit Zusätzen u. Anmerkungen begleitet v. J. F. Blumenbach u. J. C. Tychsen. Leipzig 1790-91. 5 vols.

96. — [Reisen in das Innere von Afrika nach Abyssinien an die Quellen d. Nils] Aus d. Engl. mit nöthigen Abkürzungen übersetzt v. E. W. Cuhn... Rinteln 1791. 2 vols.

97. — [Abyssinien u. die angrenzenden Länder nach B., von Kinnaird entworfen]. Nürnberg 1792.

98. — [Kurze Beschreibung v. Abessinien u. seinen heutigen Bewohnern, ein historisch-geographischer Auszug aus J. Bruces Reisen nach d. Nilquellen]. (Biblioth. d. neuesten Reisebeschreib. v. Theo. Friedr. Ehrmann). Nürnberg u. Jena 1792.

99. Castanhoso, Miguel. Historia das causas que o muy efforçado capitao Dom Christonao da Gama fez nos reynos do Preste Joao com quatro cetos Portuguezes... Lisboa 1564. ("Moeto raro" — Fumagalli, 2, No. 1553)

100. — Idem. Ibid. 1855.

101. — Dos feitos de D. Christovam da Gama em Ethiopia. Tratado composto por Mig. de Castanhoso, publicado por F. M. Esteves Pereira... Lisboa 1898.

102. — Storia della spedizione Portoghese in Abissinia nel secolo XVI... (Corpo di Stato Magg., I Rip. III uff.) Roma 1889.

103. — The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543, as narrated by Castanhoso... Transl. and Edited by R. S. Whiteway... London MDCCCII.

104. — Die Heldentaten des Dom Christoph da Gama in Abessinien... übersetzt u. herausgeg. von Enno Littmann. Berlin 1907.
פרק יז, ע"ע 50-55 — מדינת היהודים תושבי ההר סימן — 10000-12000 נפש, היו נאמנים למלך חכש בשעת המלחמה. כריסם. נאמא ניצר את שר היהודים ויזב אחיו. תיאור הארץ בפורפורוס.

105. — Chihab ed-Din Ahmed ben Abdel-Qader. Histoire de la Conquête de l'Abyssinie (XVIe siècle) par... surnommé Arab-Faqih. شهاب الدين أحمد بن عبد القادر بن سالم. فتوح الحبشة. Traduction française et notes par René Basset... Paris 1897. I. pp. 456-459. II. (traduction) pp. 456-459.

כבוש סימן ע"י צבאות אחמד גראן. ובחלק הצרפתי הערה חשובה מאת המהרש"ג דנה בדבריו וימי הפלשים; ובה גם ביבליוגרפיה.

106. — Futûh el Hâbâcha, des conquêtes faites en Abyssinie au xviie siècle par l'Imam Muhammad Ahmad dit Gragne. Version française de la Chronique Arabe du... Publication commencée par Ant. d'Abbadie... terminée par le Dr. Philippe Paulitschke... Paris 1898.

107. Dapper. Beschreyving der Afrikanische Gewesten van Egypten... Ethiopien, Abyssinie. Amsterdam 1676.

108. — Idem. Reeditio p. W. Schmidt, Halle 1878. fol. 337, 672 b.

מובא אצל Schudt, מספר 147, i, ע' 85. מתאר את סימן ארץ היהודים, מצבה ומשפחה, ויחסה אל מדינת חבש.

109. — Description de l'Empire du Prête-Jean, Paris 1684, p. 27.

מובא אצל Schudt, מספר 147, i, ע' 85; מערבב את הפלשים ואת הגלים, וסבור שהם יהודים.

110. Eisenmenger, Johann Andr. Entdecktes Judenthum פרנקפורט ענ"ס 1700 כרך ב', פרק י', ע"ע 551-546, העתקה מתוך גלילות א"י, מספר 32, וע"ע (560-551) 559 תרגום, וקצור ע' 562. (ועוד בפ"ו). וראה בס' 32, 51.

111. — Idem. Ibid. 1729.

112. — Idem. Ibid. 1749.

113. Ens, Caspar. Ostindianischer Lustgarten I, p. 45.

מובא אצל Schudt, מספר 147, i, ע' 85; שבמעלה הנילום יושבים עברים כפוזים למלך מסכן.

114. Gastro, Johannes de. Itinerarium Maris Rubri (Anth. Matthaeus Veteris Aevi Analecta) Lugund. Batav. 1699, T. III p. 326.

מובא אצל Schudt, מספר 147, iv, ע' 43; על היהודים היושבים על הר גבוה בחבש, ואינם בשאר הארץ. — נתנו מקלט למלך חבש בשעה שנבלע מפני המוסלמים.

115. Godignus, Nicolas. De Abassinorum rebys. Déque Aethiopiae Patriarchis Joanne Baraeto & Andrea Oviedo, Libri tres... Lugundi 1615, p. 17.

116. Hazart, Cornelius. Historie der Mooren, (Het erste Deel), Historie van't Rysk Abassien ofte van Preste Jan. Antweren 1668.

117. **Leo Africanus, Johannes.** A geographical historie of Africa written in Arabike and Italien by John Leo a More. Translated into English by John Pory. London 1600. Introduction p. 16.

118. **Lobo, Jerónimo.** Historia de Etiopia, Coimbra 1659.
 פומאגלי, 2, (מספר 90) מסופק בקיום הוצאה זו, שחזכורה Ternaux-Compaus בלבר.

119. — Relations de l'empire des Abyssins, des sources du Nil... Paris 1673.

120. — Voyage historique d'Abyssinie. Traduite du Portugais, continuée et augmentée... P. M. Le Grand... Paris 1728.

121. — Voyage historique d'Abyssinie. Amsterdam 1728.
 2 vol. "Edizione fatta su altro manoscritto, e che da un testo diverso da quella del le grand" (Fumagalli, 2, No. 93).

123. — A short Relation of the River Nile... Translated... by Sir Peter Wyche. London, 1669.

124. — History of Abyssinia, translated by Joachim Grand. London 1728.

125. — A Voyage to Abyssinia by Father Jérôme Lobo... By Mr. Le Grand. From the French (translated by Dr. Samuel Johnson). London 1735.

126. — Idem. Birmingham 1735.

127. — A voyage to Abyssinia... (To which are added various other tracts by the same Author not published by Sir John Harskins or Mr. Stockdale). London 1789.

128. — Idem. London 1887.

129. — Relazioni varie sul Nilo cavate da una traduzione inglese..., per Lorenzo Magalotti. Firenze 1693.

130. — Hieronymi Lobo... neue Beschreibung... von der wahren Beschaffenheit... sonderlich des Abyssinischen Kayserthums... Nürnberg 1670.

131. — Reise nach Habessinien... Aus dem Französischen, mit einer Einleitung, Anmerkungen u. Zusätzen... u. einer Be-

schreibung von Habessinien... v. Theoph. F. Ehrmann. Zürich 1793.
2 vol.

132. — Gedenkwaardige Aanteekeningen... Aangaande het
Ryk der Abyssinien... Waar by gevoyt zyn, de Aanmerkingen...
door den Heer Thevenot... Nudaldereerst uyt het Frans vertaalt...
Leyden, s. d.

133. Ludolfus, Job. ...Historia Aethiopica, sive brevis &
succincta descriptio Regni Habessinorum, quod vulgo malè
Presbyteri Johannis vocatur... Francofurti a. M. 1681.

Lib. I, col. 14, § 43, 45-47, 49. Lib. I, col. 8, § 115. Lib. IV, col. 5, § 2.
הפלישים יושבים על גבולות מערב הארץ, מסוך לנילוס; יש להם בתי-כנסת, ובידיהם
כתב-קודש בעברית, והם מדברים ביניהם בדיאלקט תלמוני נשחת (§ 47-45); כתב-הקודש
נזרחים במקום במוח (§ 49).

134. — Historie van Abyssinien... vertaalt door Wilh.
Calebius. Utrecht 1687.

135. — New History of Ethiopia... made English by J. P.
Gent, London 1683

136. — Nouvelle histoire d'Abissinie... Paris 1684.

מקוצר. על הסתרגם (des Taureaux) ראה Fumagalli, 2, בספר 1431. שם יש גם
לחקן את שנת הדפוס 1684.

137. — ... Ad Suam Historiam Aethiopicam antehac editam
Commentarius in quo Multo breviter dicta fusius narrantur...
Francofurti a. M. 1691. p. 133 ss., 198 ss.

138. Marco Polo. De i viaggi di Messer..., Gentilhommo Ve-
netiano. Libro III, cap. 38. In: Ramusio, Battiste, Della Navigazioni
e Viaggi vol. II, Venetia 1559, fol. 58 D.

על היהודים, שסימן מיוחד במצחם. ספרו של מרקו פולו יצא עוד מעטים רבות
ובלשונות שונות. עתה סבורים שהאימפלקית היא לשון המקור. — שם חבש אצל: Abasia.

139. Mendez, Alfonso. Expeditionis aethiopicae libri quatuor.
(Beccari, Rerum Aethiopicarum... vol III-IV). vol. II, p. 15. Roma
1908.

Fumagalli מזכיר עוד כמה כתבים של הישועיים, מראשית המאה ה-12, מימי
פעולתו של מנדו, ובהם כתבים משל מנדו, אך לא יכולתי לברר אם הללו הם מקורות הספר
הזה. בספר שיצא בשנת 1684, 40-50 שנה אחרי הכתבים ההם (Fumagalli, 2, כס' 739, לפי
Carayon) נזכר ספרו של אלמונטו מנדו כמקור בכתב-יד.

140. **Paez, Gasparo (=Pietro).** Lettere/annve di Ethiopia / Del 1624, 1625, e 1626 / Scritte a l M.R.P. Mytio Viteleschi / generale della Comp. / di Gieu, pp. 173-232. Roma 1628.

141. — Histoire de ce qui s'est passé au royaume d'Ethiopie es années 1624, 1625, 1626... Paris 1629. 99 p.
 כך מצטט לוצאטו Mémoire—בהוצאה המקורית לא עלה בידו למצא את הפיסקה של. מצטט (שירעו הסלי עברית) לא בע' 99 ולא בסביבתו. — Fumagalli, 2, סס' 1629, מצטט ספר באותו השם ממש, שנדפס גם הוא בפאריס 1629, ונכתב על-ידי הישועי Manoel da Veiga כנראה תרגום מספרו Relacam geral do estado da christiandade de Ethiopic וכו', שנדפס בליסבונה 1628, חכולל גם הוא ספור מעשה פעולותיו של האמפריארך הקסולי הראשון בחבש, מנדו. לא עלה בידו לברר אם הסדובר הוא בספר מיוחד או שפומאגלי רשם ספר אחר בשם שני מחברים ישועיים שונים.

142. — **Historia Aethiopiae** (Beccari, Rerum Aethiopicarum)... Roma 1905 1906. II. 18-19, 314/15, 19, III. 77-78, 54, 141, 143-144. 349.

143. **Pinto, Ferd. Mendez.** Wonderlijke reizen in Europa, Asia en Afrika... in Abyssinia... Amsterdam 1625. Cap. II, p. 10.

144. — Voyage... Trad. française. Amsterdam 1653.

145. — Wunderliche und merkwürdige Reisen... Amsterdam 1671.

146. **Renaudot, Eusebius.** Historia patriarcharum Alexandrinorum Jacobitarum a D. Marco usque ad finem saeculi XIII... Inseruntur multa ad res ecclesiasticas Jacobitarum patriarchatus... Aethiopiae... Parisiis 1713, pp. 336-341.
 דן במיר הפלשים במאה ה-13 וכבושם; סובר שהם-הם שבטו את הסמריטוליות הנוצרית בחבש לכמה דורות.

147. **Schudt, Johann Jacob.** Jüdische Merckwürdigkeiten. Franckfurtu. Leipzig I, MDCCXIV vol. IV, MDCCVIII (1922 ברלין) Vol. I, cap. IV, pp. 85-87 Vol. IV, (Continuation) ad cap. IV, pp. 42-43.

148. **Tellez, Balthasar.** Historia Aethiopiae. (Beccari, Rerum Aethiopicarum ... vol. VII-VIII), Roma 1909.
 קצורים ותמציות נדפסו עוד בדורות שעברו, בספר מיוחד, ובכמה קובצים, Fumagalli, 2, סס' 87, 738/1416. בע' 38: שהפלשים ידעו עברית.

149. **Thévenot, Jean.** Voyages de Th. en Europe, Asie et Afrique... et de l'entretien de l'auteur avec l'ambassadeur du Prêtre Jean... Paris 1664-1674. (2 vol.) Livre II, cap. 69.

150. — Idem. Paris 1689. 3 vol.
 150a. Idem. Amsterdam 1727, 12°, 5 tomes, 4°, 3 vol.
 151. — The Travels of M. De Th. London 1807.
 152. — Reizen... vertaald door G. V. Broekhuizen, Amsterdam 1782-83.
 Thevenot, Melchisedec. ראה מס' 61.
 153. Urreta, Luis de. Historia eclesiastica, politica, natural y moral, de los... Reynos de la Etiopia, Monarchia del Emperador, llamado Prestre Juan de las Indias... Valencia 1610-1611.
 153a. — Trad. portug. Evora 1611.
 Veiga, Manoel da ראה מס' 141
 Vitelleschi, Mvtio. ראה מס' 140

III. מחקרים.

א. חבורים מיוחדים אדות הפלשים בבל.

154. אפשטין, אברהם. (אדר הדני; ספוריו והלכותיו במהורות שונות על-פי כתב-יד ורפוסים עתיקים עם מבוא והערות. בצרף) מאמר על הפלשים ומנהגיהם. (ע' 139-189). פרשבורג תרנ"א.
 דן בספרותם וברתם לפי מקורות זמנ—ויצטט מס' d' Abbadie, 197, מס' 173 ואילך, פלאר מס' 184, רואה במנהגי הפל' מרכיבי השמרונים בעיקר, — מסיק מסקנות מתוך ידיעות מוטעות או שלא הובנו כל צרכן.
 155. אשכנזי, א[הרן] ז[אב]. עברים-עוקרים-פלשים, לשוננו כרך ו', חוב' ב"ג (אדר"ב תרצ"ה) ע"ע 1681-1711.
 156. — (נדחי ישראל א.) הפלשים, יהודי חבש. "עתוננו", ירושלים, ג' א' (כ"ד) ו' חשון תרצ"ב.
 בלאך, שמשון. (נדחי ישראל).
 צונץ, מסעות בניסין מסודילא, הוצאת אשר, חלק ב', ע' 296: ש. בלאך הבטיח לחבר חבור "נדחי-ישראל" על אדות יהודי חבש.
 [בארדאן, דוד]. היהודים בכוש הנקראים בשם "פלשים". ראה: מס' 158.
 157. גינצבורג, מרדכי אהרן. ממלכת היהודים בכוש. "פרחי צפון", וילנא, חוב' א' (תר"א) ע"ע 7-10; חוב' ב' תר"ד ע' 2-6 עם הערות העורכים.

דבריו מיוסדים על Bruce בתרגום פולקמאן (מס' 95) ועל קצת דבריו Rüppel ומתפלפל בדבר פלשים-פלתיים-פלתיים (לפי מרקוס).

158. גרוסברגר. היהודים באבקסיניען. "המגיד" כרך XXXIII, גל' 36.

159. [הלוי, יוסף]. (מכתבי מסע) היהודים בכוש הנקראים בשם: "פלשים" ומתורגם ע"י דוד גארדאן ומוכא בשמו. "מגיד-משנה", ליק, שנה א' (תר"ם-1879) גל' 44-50 (ק"ע 180-181, 185-186, 188, 191-192, 196-197, 200-201, 207). — שנה ב' (1880) גל' 1-12, 14-16, 18, 20 (ק"ע 3-4, 8, 12, 15, 19, 23-24, 27-28, 32, 39-40, 43-44, 47, 55, 58-59, 64, 71-72, 79-80).
הספר הוא תרגום Travels among the Jews of Abyssinia. (מס' 189). גארדאן כתב רק הקדמה לתרגום, הפרק הראשון הנוכח כאן.

160. [כהן-צדק, יוסף]. הפתח והפתח; על אדות אחינו המכונים פאלאשים או פלתיים וזכרם נכרת ספינו. "המבשר", לכוז, III, תרכ"ג-1863 גל' 16, 17 ק"ע 89-90, 93-94.

ע"פ מ"א גינצבורג ב"פרחי-צפון" (מס' 157) וע"פ מאמר ב"אזורים-א"ש", סיכום מספרו של שפרן, (מס' 213) בהוספת ידיעות ממקורות אחרים. בלי ערך.

לוצאטו, ש. ד. ראה במספר 169.

161. לעוינזאהן, יהושע (יח"ל). היהודים השחורים באפריקא וס' נתן הנביא אשר בידיהם. "המגיד", כרך י"ג, תרכ"ט (גל' 22 ע' 174-175).

162. מארקאן, יצחק דובער. הערות אהרות בדבר המקורות על אדות הפלשים. "העבר" II, 1911, גל' 41. ק"ע 482-484.

163. מגיד, דוד. שאר עמנו מכוש. "מאסף", פרקי דברי הימים ואמרי סרע, הוצאת 5. רכינובין, ח"א. מיט פטרבורג תרס"ב, ק"ע 227-239.
חליפת המכתבים שבין קראי פטרבורג עם Mondon-Vidailhet בענין דת הפלשים. הידיעות מחוסרות כל יסוד אמת, המלים החבשיות המובאות במאמר משובשות. השם כרן לפלשים והתאר רבי למנהיגים אין להם יסוד אמת. — נכונה סברת המחבר שהשם הוא קוארא על שם המדינה.

([ספיר, יעקב] היהודים כתימן. "הלכנו" ירושלם, I, תרכ"ג גל' 10, ק"ע 67-68)

164. טאללאק, חיים יוסף. גלות עשרת השבטים. פרחי חבצלת, הוספה ל"חבצלת" שנה ג', גל' 2, ע' 16.

165. פיליפזון, מרטיין. דברי ימי ישראל בעת האחרונה (צ. גרין, דברי ימי ישראל, ח"ה). וארשה, חש"ד, ק"ע 324-325.
הפלי-אפריקאים שהתיחדו (— כנגד זה הערת המתרגם). הפניכן—יהודים מומרים, אנוסים.

166. פין, שמואל יוסף. נדחי ישראל. כולל כל קורות בני ישראל וחכמת חכמיו... חלק א', חוב' א' (לא יצא יותר). ווילנא תר"א (1850), ע' 11. חושב שישבו יהודים בחבש בימי הבית השני. — מדבריו בע' 60 נראה שחשב לדבר בזה עוד בחלק שני, ואולי הם הדברים שכתב בספרו ד"ר ישראל.

פישלם, מאיר. עיין הערך הבא.

(פישער, מאיר. ספר תולדות ישראל (—אוצר הספרים Zeitlin, Bibliografia Post-Mendelsoniana p. 88). ציטטת-שוא ב"היהודי הנצחי"—לבוב, I, 2).

167. (צדרכום, אלכסנדר). היהודים באבעסיניען. "המליץ" כרך ג', ע' 267-265.

168. רבינוביץ, א. ז. היהודים בארץ כוש. "המגיד" כרך II, ע"ע 48, 205, 213, 222, 229, 237, 245, 284.

169. רייסמאן, יעקב. על דבר ראשית בוא היהודים לאבעסיניא. סכתב... להרב... ליב קוידערס. הכרמל, ווילנא, שנה ז' תרכ"ח-כ"ט, גל' I, ע"ע 6-5. כולל מכתבים מריב"ל ומשר"ל על-אדות ספור שלמה-המלך וסלכת-שכא. במכתב שר"ל נזכר ענין הפלשים בשם בנו אוהב-דג.

170. שולמאן, קלמן. ספר אריאל... ווילנא, תרמ"ז. ע"ע 26-33. כולל מכתבי מחפשי עשרת השבטים ר' משה ופנ' והר"ר יחזקאל אשע אל ר' יהוסף שווארץ ע"א היהודים בחבש. מתורגם מתוך Das Heilige Land לר' יהוסף שווארץ.

171. שפירא, ישראל. היהודים הפלשים. "העבר" I, תרע"א. גל' ב' ע"ע 21-19. לרגלי הופעת פרימלוביץ מס' 182. מספר על קורות התנועה למען הפל' וממליץ על עניני פרו"פל.

172. ראומארין, א. ר' שווארצע אידן אין אביסיניען (ר' נייסמטע פארשונגען וועגן זייער אורשפרונג, זייער געשיכטע און זייער לעבען), צוקונפט, ניו יארק, XXXVI, No. 5, סיו 1931, ע"ע 436-549. על פי Rathjens מס' 206.

173. D'Abbadie, Antoine. Extrait d'une lettre sur les Falachas ou Juifs d'Abyssinie. BSG. IV, 1845, pp. 43-57, 65-74.

174. — Les Falachas ou Juifs éthiopiens, RO. VII, 1845, pp. 222-235. ראה גם מס' 197.

175. — Réponse des Falachas aux questions faites par M. Luzzatto... AI XII, 1851-1852, pp. 179-185. 234-240, 259-269.

176. — Rapport sur les Falachas. AI 1846 p. 181 ss.
חזרה על תוכן מאמר שנתפרסם תחלה בעתון היומי Journal des Débats
מיום 6/VII 1845. — ידיעות ראשונות. — דומה שיש אכססס' מן AI שאין מאמר זה
מודפס בהם (?).

177. — Les Falashas: UI VI, pp. 325 s., 433 s., 480 s.

178. Aescoly, A[aron] Z[aeav]. FALASCHA-IBRIM. "The
American Journal of Semitic Languages and Literatures", vol. LI,
No. 2. Jan. 1935, pp. 127-130. תוכן מספר 155

Bacher, W. 181 ראה בס' 181

179. Conti Rossini, Carlo. Falascia. Bolletino Africa RSO
IV 1911/12 p. 169. VI 1913-15, p. 264-265.
בקשר לפרסום מס' 182 ומאמרים אחרים לפיפלוכיין חוכיה פעות דעת י. פרידלנדר.

180. [Danon, Abraham]. L'origine et la religion des Falacha.
Communication... RHR Extr. p. 1-8.
הפלישים צאצאי יהודי יב ויהדותם היא זו של התירפביתים.

Epstein, Abraham. 154 ראה בס' 154

181. Faitlovitch, Jacques. Notes d'un voyage chez les Falachas (Juifs d'Abyssinie).—Rapport présenté à M. le Baron Edmond de Rotschild... Paris 1905, 27 pp.

רפורט די מרעי עם מנסת יהודי הפלישים, להצדיק את דעת הלוי. הידיעות על
המנהגים, לא כולן מדויקות דיוק גמור.

Rec. Weissenberg, S. "Globus" XC, 1906 p. 163.

Rec. Bacher, W. TLZ XXXI, 1906, col. 310-311.

182. — Quer durch Abessinien. Meine zweite Reise zu den Falashas. Berlin 1910 XV, 188 p.

על מסעו השני לחבש. התוכן הענייני הוא חזרה על תוכן מס' 181 והמשכו. תיאורים
רבים מחיי הפלישים במקומות שונים. המנסה : להראות את יהדות הפלישים ואת קשרם
הנפשי אל אחיהם בני ישראל בתפוצות, מצורף לספר חומר תעמולה פרו-פלישי.

Rec. Mittwoch, E. Oriental, Literal. Zeit 1910.

183. — The Falashas. (Repr. fr. the AJYB 5681) Philadelphia 1920 (pp. 80-100) 21 pp.
מנסה פרו-פלישית.

184. Flad, J[ohann] M[artin]. The Falashas (Jews) of Abyssinia by... with a preface by Dr. Krapf. Translated from the German, by S. P. Goodhart. London 1869. (xiv*), 75 p.

(* plan of a Falasha Mesgeed)

185. — Kurze Schilderung der bisher fast unbekannten Abessinischen Juden (Falascha). [Basel] Kornthal 1869. 95 pp.
המחבר היה המיסיונר הפרוטסטנטי הראשון בין חסידים.

186. — A short description of the Falashas and Kamarts in Abyssinia, together with an outline and a vocabulary of the Falasha-language, composed by... Edited by Dr. L. Kropf. Chrishona, 1866, 92 p.

Foa, Teodoro. עיון מס' 209.

187. Fürst, J[ulius]. Historische Mittheilungen über die Juden in Asien und Afrika in dem letzten Jahrzehend. Kap. v. Abyssinien. AZJ III, 1839, pp. 437-439.

בעיקר על יסוד דברי בריוס ומרקוס.

Ghirondi, Angelo. ראה מס' 197^a.

188. Halévy, Joseph. Excursion chez les Falachas ou Juifs d'Abyssinie. BSG XVII, Paris 1769 pp. 270-294.

189. — Travels in Abyssinia. Translated from the author's French Ms. by Jams Picciotto. London 1877 (pp. 90).

לפי Fumagalli 2 (מס' 306) — 1878. — זהו תרגום חלק מספרו שאבד בבתי

במשרדיו ועדי חכירה במארים... והוא תרגום מורחב מתוכן מס' 188.

189^a. — Кокорцов, П[авел] К. Иосиф Галевн. 1827-1917. Некролог Известия Акад. Наук С.С.С.Р. 1926. p. 1418.

על מסע הלוי לחבש וחבוריו.

Heine, Heinrich. ראה מס' 199^a.

190. [J-n, Z.J.] O Falaszach czyli Żydach abissyńskich "Izraelita"-Warszawa, vol. III, 1869, Nros 45, 46, 47 pp. 373-376, 381-383, 393.
עם דין וחשבון הלוי וספרו של פלאר מס' 185.

191. [Von Katte, A.] Abyssinien (Die schwarzen Juden in Abyssinien) (Zeitungsnachrichten). AZJ II, 1838, p. 579.

Augsb. Allgem. Zeit. בקתון Katte ממאמר

192. — Abyssinien. Der Orient-Leipzig, vol. I, No. 24. pp. 181-182.
הועתק מספרו של Katte ע' 98 וכו'.

193. Katz, Albert. Die Juden in Abessinien. AZJ. LXXI, 1907, pp. 129-130, 141-142, 166-167, 177-179.

עם פיסלוביץ (Notes) וגם ע'ם הלוי פלאר, וע'ע 179-178 תרגום גרמני של מות.

משחי ע'ם הוצ' פיסלוביץ.

Кокорцов, П. К. ראה ס' 189^a.

Krapf, [L.] ראה ס' 184.

194. Lévy, Jacques. Les Falashas. UI XIX, pp. 179, 269.

195. Löwy, A. The Falashas. JC, Dec. 5, 1890.

עפי' הלוי ופלדא.

196. Lubinski, Kurt. Die jüdischen Falascha Abessiniens.

GJGB XXII, 1932. pp. 10-12.

עפי' פיסלוביץ, בלבד, בתוספת פעויות ושנואות לרוב. התמונות מועתקות מחוך פיסלוביץ. ס' 181. הערת המערכת על ידיעת הפלשים בזמן החרש.

197. Luzzatto, Filosseno. Mémoire sur les Falachas ou Juifs

d'Abyssinie (T. a P. des A. I. 1852-1853) Paris 1853, 8°. 52 ps.

חבור לא נשלם, כי מחברו נפטר באמצע. — נתוח הידיעות החיסטוריות והמנהגים לס' d'Abbadie, ס' 174, עיקרו בנוי על התנחלה הנוכחת שהפלשים הם צאצאי קבוצ יחודי הליניסטי בצורים, שעבר לחפש לפני חורבן הבית ה' ולפני חופעת הנצרות.

197^a. — Ghirondi, Angelo. Filosseno Luzzatto

(Necrologia) EI II. 1854, p. 51 ss.

198. Marcus, Louis. Notice sur l'époque de l'établissement

des Juifs dans l'Abyssinie. JA 1829 tom. III, p. 409-431, tom IV, pp. 51-73.

199. — Rapport lu à la Société de Géographie dans la

séance du 18. X. 1829 par... sur son ouvrage intitulé: Histoire des colonies étrangères qui se sont fixées dans l'Abyssinie et dans le Senaar. BSG, Paris, 1829.

הספר גופו לא נתפרסם, כי המחבר סת בינתיים.

199^a. — Heine, Heinrich. Ludwig Marcus. Denkworte.

Augsburger Allgemeine Zeitung No. 123, 124 (2-3, v. 1844); Vermischte Schriften, vol. I, p. 291 ss. Gesammelte Schriften, herausgegeben v. Gustav Karpeles, vol. VIII (Berlin 1893. p. 246 ss.).

200. Metz. Zur Geschichte der Falaschas (abessinische Juden).

MGWJ XXVII, 1879, pp. 385-399, 433-452.

על יסוד החומר הירדוע בזמנו (מרקס, הלוי, ונוסעים אחרים), בזכות יהדות הפלשים ואחוותם.

201. — Über die zu meinem Aufsätze "Zur Geschichte der

Falaschas" benutzten Quellen. MGWJ XXVIII, 1879, pp. 70-78,

130-139, 184-192, 279-285, 359-368.

(המשך יבוא)

לקושים ביבליוגרפיים

מאת

אברהם יערי

יג. הוצאות המחזה, גדולת דוד ומלוכת שאול.

שני המחזות המפורסמים ביותר בעם היהודי ברוסיה ופולין לכל גלילותיהן בראשית המאה הי"ט, היו שניהם מתורגמים מעברית ושניהם נושאם תנ"כי: האחד הוא "מלחמה בשלום" מחזה מחיי יוסף ואחיו שנתחבר ע"י ר' חיים אברהם בן אריה ליב הכהן, והוא מכונה בתרגומו היודי "גדולת יוסף", והשני הוא המחזה "מלוכת שאול" מחיי שאול, יהונתן ודוד, מאת יוסף האפרתי מטרופלאוויץ, שנדפס בפעם הראשונה בווינץ תקנ"ד, והוא מכונה בתרגומו היודי בשם "גדולת דוד ומלוכת שאול"⁽¹⁾.

המחזה "מלוכת שאול" היה נפוץ מאד במקורו ובתרגומו. במקורו העברי נדפס שמונה פעמים⁽²⁾ בתרגומו היודי נדפס עוד יותר, אבל ההוצאות השונות לא נזכרו עד כה בשלמות בשום מקום⁽³⁾. כאן אני מנסה לרשום את ההוצאות הידועות לי מהתרגום היודי של "מלוכת שאול", רובן עפ"י הספרים עצמם הנמצאים כאן בבית-הספרים הלאמי והאוניברסיטאי, ומעוטן עפ"י הרשימות הקודמות שאני מציין בפירושי ליד כל הוצאה שלא ראיתי בעיני. ההוצאות שצינתי בהן שהן נמצאות בספריית הסמינר בניו-יורק, העתיק בטוב עפ"י בקשתי ידידי מר יצחק ריבקינד. בכל ההוצאות שהיו לנגד עיני לא נזכר שם המתרגם. כל ההוצאות הועתקו זו מזו, ואין ביניהן אלא שינוי כתיב ואותיות, מלבד ההוצאה האחרונה (עיין להלן מס' 13), שנאמר בה בשער שתורגמה מחדש ע"י י. מ. יעקב, ובאמת אינה תרגום חדש אלא קיצור ועיבוד לפי התרגום הישן.

לבסוף הייתי רוצה להעיר כאן בקיצור על היחס שבין המקור והתרגום, המתרגם עשה מהמקור הפיוטי תרגום פרוזאי ועי"כ יצא כמובן תרגום חפשי מאד, בהשמטות רבות, אף כי יש לומר לשבחיו של המתרגם שלא השמיט דבר שיש לו ערך דרמטי. הוא השמיט את כל המונולוגים שעיקר ערכם הוא פיוטי, כגון שני

- (1) כך כתבתי במאמרי "לתולדות הדרמה הישראלית" ב' בדו-ירחון "במה" חוב' ה'ר"ו, תל אביב.
- סבת תרצ"ה, ועיין מה שכתבתי שם על "מלחמה בשלום".
- (2) עיין מחברתי "דרמות בעברית", תל אביב, הוצאת "חוג הבימה", תרצ"ד, מס' 26-33.
- (3) בני-יעקב בערכו מזכיר רק את ההוצאה הראשונה ומוסיף: וזולת זאת פעמים רבות; צדגר (ע' 354) רושם רק הוצאה מאוחרת אחת; ווינער ב"קהלת משה" (ע' 231) רושם רק שתי הוצאות; רייזנץ ב"לעקסיקאן" הוצאה ראשונה (ע' 411) חזר על דברי בני-יעקב; צייטלין ברשימתו על הספרות הדרמטית (ZfHB, XVII, 61, No. 216) רושם שלש הוצאות. כל ההוצאות הללו חזרו לנזכרו בקיצור בבית עקד ספרים של פריעדבערג בערכו, וגם רשימתו אינה שלמה.

הקטעים הראשונים מהמנולוג של דוד בראש מערכה ב', כל השירים שדוד מנגן במערכה ב', השיר של דוד - חסד ומשפט אשירה לך אומרה' בסוף מערכה ד', המנולוג של דוד לפני שבא גד החוזה במערכה ה', וקיצר מאד את קינת דוד על מות שאול ויהונתן בסוף המחזה. אולם יש גם שתי חוספות בולטות של המתרגם: (א) במערכה ה' ביערת חרת לפני שדוד ויהונתן נפגשים. הוסיף המתרגם מנולוג מוסרי של דוד, המשתרע על פני שני עמודים וחצי, ומתחיל: "דוד זאגט איך וועל דיר דער ציילן וויא דער מענטש קען גאר ניט גאטש מעשים פר שטיין וואס גאט טוט איז אלץ רעכט". (ב) בסוף המחזה, אחרי הסיום במקור, הוסיף המתרגם קטע שלם שאין לו שייכות למחזה, והוא מתחיל: "ויהי אחרי כן וישאל דוד בה' דוד פרעגט דער נאך ביי גאט וכו'" ומסתיים בפסוק: "דוד מלך ישראל חי וקיים". שתי החוספות הללו באו כדי לתת לספר אופי של ספר מוסרי-עממי.

*

1. ספר גדולת דוד ומלכות שאול [תורגם ע"י נפתלי הירש בן דוד, הוצאה ראשונה]. לבוב, תקס"א. (בן-יעקב אות ג' מספר 62).

2. ספר גדולת דוד ומלכות שאול. אין דיון ליבליכן ספר ווערט פיל היסטוריעס דר צילט. ווי שאול המלך הט מיט דוד המלך וויכוחים גהט. און אוך די אהבה פון דוד מיט יהונתן. און אוך וואש שמואל הנביא הט מיט שאול המלך וויכוחים גהט. און וואש שאול המלך מיט זיין הייבט לייט הבן גמכט אין די מלחמות מיט די פלשתים. און אוך ווערט פר מעלד פיל משלים און אוך גרוש מוסר פון אמונת הבורא יתברך. און איטליכר מענטש קאן זיך ארוש נעמן איין מוסר השכל. און דש הט מן מעתיק גוועזן אוש דעם ספר הנחמד מלכות שאול פון לשון הקודש אוף טייטש כדי אז יעדער מענטש זאלן קאנן אין דיון ספר בהענד לעזין. נדפס פה ק'ק הרובשוב בשנת תקע"ז לפ"ק. 29 דף בלתי-מסומנים. 12⁰. (נמצא בספריית הסמינר בניו-יורק).

3. ספר גדולת דוד ומלכות שאול דאש ספר האבן מיר גיפונן איז גוועזן גדרוקט אויף לשון הקודש עס הייטש (ספר) מלכות שאול און דרינגן שטייגן זייער שיינה מעשיות פון די מלחמות מיט די פלשתים ווי דוד האט דער שלאגן דעם גרוישיין (בריה) גליות (!) אויך שטייט דרינגן ווי שאול המלך האט גלאזט אויף ברענגן שמואל הנביא מיט כישוף נאך זיין טויט און האט מיט אים גישמועסט. נדפס פה ק'ק ווילנא יע"א בשנת תקע"ז לפ"ק. 32 דף. 10:16 ס"מ. שם המדפיס לא נזכר; אין רשיון-זנוורה. נדפס כלו באותיות צו"ר.

מַעְבֵּר לַשֶּׁפֶר: שְׁמוֹת הַמַּדְבְּרִים. (נמצא כנתי-הספרים הלאמי והאוניברסיטאי בירושלים).

4. ספר גדולת דוד ומלכות שאול. אין דיון ליבליכן ספר ווערט פיל היסטוריעס דר ציילט. וויא (שאול המלך) האט מיט (דוד המלך) וויכוחים גהאט

און אויך די אהבה פון דוד מיט יהונתן און אויך וואש (שמואל הנביא) האט מיט (שאוול המלך) וויכוחים געהאט: און וואש (שאוול המלך) מיט זיין הייבט לייט האבן גמאכט אין די מלחמות מיט דיא פלשתים: און אויך ווערט פר מעלד פיל משלים און אויך גרויס מוסר פון (אמונת הבורא יתברך) אין איטליכר מענש קאן זיך ארויס נעמן איין מוסר השכל: און דאס האט מן מעתיק גוועזן אויס דעם ספר הנחמד מלכות שאול פון לשון הקודש אויף טייטש כדי אז יעדער מענש זאל קאנן אין דיון ספר בהענד לעזין: /Gedulas Dawid/ ביוזעפאף, בדפוס של הרבני הנגיד מוהר"ר דוד סעדי' ישעי' וואקס בשנת תקצ"ד לפ"ק. 26 דף בלתי מסומנים. 16°. (נמצא בספריית הסמינר בניו-יורק).

5. ספר גדולת דוד ומלכות [ו] שאול דאס ספר האבין מיר גפונן אין גווען גדרוקט אויף לשון להק [ו] עס הייזט ספר מלכות [ו] שאול און שטייאן זייער שיינה מעשיות פון דיא מלחמות פון דיא פלשתים וויא דוד האט דער שלאגין דעם גרושן (ברית) גליות [ו]: אוך שטייט דרינן וויא שאול המלך האט גלאזט אויף ברענגין צו שמואל הנביא מיט כישוף נאך זיין טוט און האט מיט איהם גשמוסט: האבין מיר עס מעתיק גיווען אוף עברי טייטש כדי דער עולם זאל זעהן די גרויס ווינדער פון גאט ב"ה. בסדילקאב. בדפוס של ר' דוד מדפוס[ו]. 1836 [תקצ"ו]. 23 דף. 21: 18 ס"מ.

שנת רשיון הצנזורה: 1836. נדפס כולו באותיות מרובעות מנקודות. שני טורים בכל עמוד. בראש השער נדפס: אליר לייא מעשה ביכליך. (נמצא בבית-הספרים הלאמי והאוניברסיטאי בירושלים).

6. ספר גדולת דוד ומלכות שאול אין דיון ליבליכן ספר ווערט פיל היסטוריעס דר ציילט. וויא שאול המלך האט מיט (דוד המלך וויכוחים געהאט און אויך די אהבה פון דוד מיט יהונתן). און אויך וואס (שמואל הנביא) האט מיט (שאוול המלך) וויכוחים געהאט: און וואס (שאוול המלך) מיט זיין הייבט לייט האבן גמאכט אין די מלחמות מיט די פלשתים: און אויך ווערט פר מעלד פיל משלים און אויך גרויס מוסר פון (אמונת הבורא יתברך) אין איטליכר מענש קאן זיך ארויס נעמן איין מוסר השכל: און דאס האט מן מעתיק גוועזן אויס דעם ספר הנחמד מלכות שאול פון לשון הקודש אויף טייטש כדי אז יעדער מענש זאל קאנן אין דיון ספר בהענד לעזין. ווארשא, בדפוס של הרבני מו' אביגדור בהרבני המנוח מו' יואל ז"ל [Lebensohn], תד"ר 1844. 21 דף. 19: 11.

שנת רשיון הצנזורה: 1844. נדפס כולו באותיות צור; מעבר לשער: שמות המדברים. (נמצא בבית-הספרים הלאמי והאוניברסיטאי בירושלים).

7. ספר גדולת דוד ומלכות שאול אין דיון ליבליכן ספר ווערט פיל היסטוריעס דר ציילט. וויא שאול המלך האט מיט דוד המלך וויכוחים געהאט און

אויך די אהבה פון דוד מיט יהונתן. און אויך וואס שמואל הנביא האט מיט שאול המלך וויכוחים געהאט: און וואס שאול המלך מיט זיין הייבט לייט האבן גימאכט אין די מלחמות מיט די פלשתים: און אויך ווערט פאר מעלד פיל משלים און אויך גרויס מוסר פון אמונת הבורא יתברך אין איטליכער מענטש קאן זיך ארויס נעמן איין מוסר השכל: און דאס האט מן מעתיק גוועזן אויס דעם ספר הנחמד מלוכת שאול פון לשון הקודש אויף עברי סייטש כדי אז יעדער מענטש זאל קענען אין דיון ספר בהענד לעזין: הובא לבית הדפוס ע"י הרבני הנגיד המפורסם אברהם יוסף מדפיס: נדפס פה לבוב 1848 Lemberg, gedruckt bei Chawe Grossmann
בשנת תר"ח. 8° [29] דף [חסר הסוף].

מעבר לשער: שמות המדברים: נדפס כולו באותיות מרובעות-מנוקדות. (נמצא בבית-הספרים הלאמי והאוניברסיטאי בירושלים).

8. ספר גדולת דוד ומלוכת שאול... ווילנא, בדפוס יוסף ראובן ראם, תר"ח-1848. 84 ע'. 12° (ווינער מס' 1867A).

9. ספר גדולת דוד ומלוכת שאול אין דיון ליבליכן ספר ווערט פיל היסטוריעס דר ציילט, וויא שאול המלך האט מיט (דוד המלך וויכוחים געהאט און אויך די אהבה פון דוד מיט יהונתן). און אויך וואס (שמואל הנביא) הט מיט (שאול המלך) וויכוחים געהאט: און וואס (שאול המלך) מיט זיין הייבט לייט האבן גימאכט אין די מלחמות מיט די פלשתים און אויך ווערט פאר מעלד פיל משלים און אויך גרויס מוסר פון (אמונת הבורא יתברך) אין איטליכער מענטש קאן זיך ארום נעמן איין מוסר השכל: און דס האט מען מעתיק גוועזן אויס דעם ספר הנחמד מלוכת שאול פון לשון הקודש אויף סייטש כדי אז יעדער מענטש זאל קענען אין דיון ספר בהענד לאזין. ווארשא, w Drukarni J. Lebensohna, תר"ב-1852.
[21] דף. 19: 11.

שנת רשיון הצנורה: 1852: נדפס כולו באותיות צור: מעבר לשער: שמות המדברים. בלי סימני-דפים. חוץ מהדף האחרון המסומן בטעות: י"ז. (נמצא בבית-הספרים הלאמי והאוניברסיטאי בירושלים).

10. ספר גדולת דוד ומלוכת שאול דעם ספר האבן מיר מעתיק גוועזן פון להק אויף עברי סייטש פון ספר מלוכת שאול פון די מלחמות פון דוד פלשתים. און וויא דוד האט דער שלאגן דעם גרויסן גבור (גליות). אויך וויא שאול המלך האט אויף גיבראכט שמואל הנביא נאך זיין טויט און האט גירעט מיט אים. כדי אלע זאלן זעהן די וואונדר פון (הקב"ה). ווילנא, בדפוס ר' יוסף ראובן בר' מנחם מן ראם. תר"ב-1852. 80 ע'. 16: 10 ס"מ.

שנת רשיון הצנורה: 1852. כל הטכסט באותיות מרובעות מנוקדות. אין בראש הטכסט שמות המדברים. (נמצא בבית-הספרים הלאמי והאוניברסיטאי בירושלים).

11. ספר גדולת דוד ומלכות שאול. דעם ספר האבין מיר מעתיק גיוועזין פון לח'ק אויף עברי טייטש פון ספר מלכות שאול פון דיא מלחמות פון דיא פלשתים. און וויא דוד האט דר שלאגן דעם גרויסין גבור (גלית). אויך וויא שאול המלך האט אויף גיבראכט שמואל הנביא נאך זיין טויט און האט גירעט מיט אים. כדי אלע זאלן זעהן די וואונדער פון (הקב"ה). ווילנא, בדפוס ר' יוסף ראובן ב"ר מנחם מן ראם בשנת תרכ"א לפ"ק... 1861. 36 דפים שהם 72 עמודים. 12⁰. 11:17 ס"מ.. דפים אחדים מסומנים בסעות באותיות בלתי-מתאימות. (נמצא בספריית-הסמינר בניו-יורק).

12. ספר גדולת דוד ומלכות שאול. חמוש'ד. (פריעדבערג, בית עקד

ספרים, אות ג' מספר 72).

13. ספר גדולת דוד ומלכות שאול. אין דיוען ספר ווערט בעשריבען אלעס וואס האט געטראפן מיט דעם ערשטן יודישען קעניג שאול המלך, און זיינע מלחמות מיט דיא פלשתים, און ווי דוד המלך איז אין זיין יוגענד גיווען אפאסטוך ביי זיין פאטערס שעפסין, און ווי אזוי ער איז געקומען צום מלך שאול און פלעגט שפילען פאר אים אויף זיין פידעלע, ווייל דער מלך שאול איז גיווארען משוגע, און ווי דוד האט געהרגט דעם גרויסן העלד גלית, און ווי אזוי ער האט חתונה געהאט מיט דיא טאכטער פון שאול, און דיא ליבשאפט פון דוד מיט יהונתן און דיא רעטונג וואס יהונתן האט גערעטעט זיין פריינד דוד, זיין פאטער שאול זאל אים נישט הרגענען, און די שרעקליכע פיינדשאפט וואס שאול האט געהאט צו דוד, און ווי שאול מיט זיינע דריי זוןען געהרגט גיווארין און דוד איז גיווארין אמלך אויף אלע יודין. דאס אלעס איז בעשריבען מיט שיינע משלים און מוסר. איבער גיזעצט דורך י. מ. יעב"ק. פיעטרקוב, תרע"א. דרוק א. ראזענגארטען ושותפו מ. ווייס. 42 ע'. 8⁰. 23:15 ס"מ.

שם המקור לא נזכר; בראשי העמודים: ביאוגראפיע פון מלך דוד און מלך שאול. באמת אין זה תרגום חדש אלא קיצור ועיבוד עפ"י התרגום הישן. (נמצא בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים).

מגנזי בית הספרים

אסף פיוטים מתורקיה בספריה הלאומית

מאת

ה. שירמן

השירה העברית ביוון ובתורקיה⁽¹⁾ לא שמשה עדיין נושא למחקר מיוחד, אף על פי שהיתה ראויה לכך הן לפי כמותה והן לפי ערכה. החל מן המאה האחת עשרה בערך ועד זמננו אנו פעלו בארצות האלה כמה מאות משוררים ופייסנים; ואולם בדרך כלל אין בעלי המקצוע יודעים אלא את שמותיהם של אלה. בעוד שחבוריהם מונחים בכתבי יד ובספרי דפוס יקרי מציאות ומחכים עד היום לביאת גואלם.⁽²⁾ אין כאן המקום אפילו לסקירה שטחית על התפתחותה

(1) כלומר בחצי אי הבלקנים ובאסיה הקטנה (יוון, יוגוסלביה [סרביה, בוסניה], בולגריה, תורקיה האירופית והאסייתית).

(2) צונץ הוא החוקר היחיד שהשתדל לקבוע את זמנם ואת מקום מנוריהם של הפיוטים היוונים והתורקים לפני המאה 1500. (בספרו *Literaturgeschichte der synagogalen Poesie* 1865-87). את המקורות הנדפסים לפיוטיהם אפשר למצוא עכשיו בנקל בעזרת „אוצר השירה והפיוט“ של דודסון; אלא שחלק גדול מהם נדפס במחזור רומניא, הנמצא רק באקסמפלרים מועטים בעולם, וחזן מזה יש כמה וכמה שהשתמרו בכו"י, ממוצא יוני בספריות אקספורד, לונדון ועוד. השירה החילונית של אותה התקופה לא זכתה אפילו לרשימה יבשה; ד. כהנא הוציא מחדש שירי חול אחדים של שלמה שרביט הזוהב (לקוטי קדמונים הוצ' אחיאסף, ורשא 1898) וא. ברלינר וי. גורלנד פרסמו איזה דוגמאות עלובות מתוך ספרי המקאמות של נחמיה קאלומיטי (על פי כ"י ומימנה מס' 278 ב„כנסת ישראל“ של ש. פ. רבינוביץ, ח"א אורות מאופל, 46-57) ושל כלב אפנדופולו (על פי כ"י פירקוביץ אוסף א מס' 818 ב-28-25 *Neue Materialien zur Geschichte der hebr. Literatur* p. 25-28. וזה הכל. המאה

חמש עשרה, אשר אליה שייך גם כה"י של הספריה הלאומית, נחשבה לתקופת הזהב של השירה העברית בתורקיה. החכם א. כרסולי נתן בספרו העורכים ובני יונה (1861, ע' 42-88) רשימה בלתי מנוסחת ובלתי שלמה מסורתי אותה התקופה ומסנה שאבו כל הבאים אחריו כגון גריץ *Geschichte IX*, 421 ורואנים (תולדות בני ישראל בתורגמה, ח"ג, 22). גם התאור של שני כ"י החשובים ביותר מן המאה ה-13 ברשימת נויבאויר (*Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Rodleian Library* Nr. 1985, 2000) איננו מספיק כדי לעמוד על חכנם. ד"ר י. פאסאי הוא כמעט היחיד ששאב מן המקור הראשון — רהינון מכ"י אקספורד 1886 — והפנה את תשומת לבם של הקוראים לסמורר המצויין דוד עונקינירא (בספרו *Hébrer Költök, Budapest 1910* ח"א, 25-32, 376-380 ובהרצאתו על המשורר שנדפסה בעתון „הארץ“ נלוו 4187 (28.IV.1933) בשם „שירת חול של משוררי סאלוניקי“.

מלבד השירים המועטים של דוד עונקינירא הרפיוסו בזמן החדש רק דוגמאות אחרות משירת סמריה לוננו (כ.דברי חפץ של ערעלמאן ע' 14-13) ורובו של ספר „תולדות ידותו“ מאת נסים אבן סגני (יו"ל ע"י א. ראנון ב„מורה וסערב“ ח"א, ע' 26-216). אספי השירים

של השירה העברית ביוון ובתורקיה; כותב הטורים האלה מקוה, כי בהזדמנות אחרת יוכל להאריך את הדבור עליה, אבל כעת בדעתו לתת רק תאור מפורט של אחד מכתבי היד שבספריה הלאומית, המכיל ברובו פיוטים מיוון ומתורקיה. ביניהם מספר עצום של טקסטים בלתי שכיחים ובלתי ידועים משום מקום אחר, ולכמה מהם יש גם ערך ספרותי. אמנם כתבי-היד מאותה התקופה שבאוקספורד עולים בערכם על כתב היד הירושלמי, אבל בכל זאת ראוי גם הוא לתשומת לבם של העוסקים בפיוט בכלל ובתולדות הספרות העברית בתורקיה בפרט.

תאור כתב-היד

האוסף שאנו דנים עליו מסומן במספר 421⁸ ברשימת כתבי היד שבספריה הלאומית. (3) יש בו 146 דפי נייר בעלי קרנות עגולות בתבנית של 6.9×19.6 צ"מ בערך. פורמט צר שכזה איננו מצוי הרבה בכ"י עבריים ממוצא אירופי, אבל כדאי לציין כי ספר „שירים וזמירות” בדפוס שונצינו (קושטא 1545), השייך לזמנו של כ"י ירושלם, דומה לו גם בפרט. זה; וכפי שנראה להלן דומה האוסף הנדפס לכתב יד זה גם בכמה פרטים של תכן. כ"י ירושלם לקוי בחסר; בכמה מקומות חסרים בו התחלות הפיוטים או סופיהם וגם מתוך הרשימה האלפביתית של השירים שבראשו יש ללמוד כי חלק גדול מהם לא הגיע לידנו. כנגדם חסרים ברשימה זו כמה פיוטים שנספו אחרי גמר ההעתקה הראשונה. לערבוביה בתכן כה"י גרם הכורך, שהפריד בין כמה דפים דביקים ועשה את המוקדם למאוחר, וכך אנחנו מוצאים את שער הספר כעת בדף 35 ע' ב', המכיל צורת שער ממש מצוירת בצבעים שונים. בתוך צורה זו נרשמו דברים אלה: „עלי כפי תפרוש מקנה כספי ומנת חלקי מיד אברהם פותיאל טרינקי יצ"ר” אחר כן: „שלי שלמה מבורך” ומתחת לשורה הזאת: „אני כתבתי

הנרשמים במאה ה"ו אינם סצוים יותר מכתבי יד: מ"סדר זמנים" של סעריה לוננו (קושטא 1594) ומן ה"בקשות" (קושטא 1545) לא נשאר כנראה אלא אקסמפלר אחר בעולם. מ"שירים וזמירות ותושבחות" (הוצ' שונצינו, קושטא 1545) יש כנראה רק שני אקסמפלרים, וגם ספרים כמו „לחם יהודה" של יהודה זארו (קושטא 1570) ו"קשת נחושה" של מאיר אנג'ל (בלודירי 1593) חסרים ברוב הספריות החשובות. בספרית ה"מכון לחקר השירה העברית" בירושלם ובאוסף הפרטי של כותב הטורים האלה יש צלומים מרוב הספרים וכח"י, המכילים שירים מתורקיה במאה ה"ו.

(3) דר. י. יואל, רשימת כתבי היד העבריים חמציאים בבית הספרים הלאומי והאוניברסטאי בירושלים. ירושלם 1934, ע' 33, מס' 810. ועלי להודות למחבר הנכבד ולהנהלת הספריה על שנתנו לי לקרוא בכ"י זה ולהשתמש בכתבנו כרצוני.

(4) הפרופסור א. מרקס, משער כי העתיקו כ"י והדפיסו ספרים בפורסט מזור זה, כרי שיוכלו האנומים להסתירם בשרוולי בנדיהם בשעת הרחק (Festschrift für H. Brody. Berlin, 1930 p. 95-96.)

אלו הבקשות הנעימים (כן!) וכתבתי אותם לכבוד הנעלה כה"ר אברהם פותיאל יצ"ו השם יזכהו לזמר בהם הוא זרעו זרעו עד סוף כל הדורות אמן וכיר"א שנת השיה ליצירה" (=1555). מלבד זה יש עוד כתובת ארוכה של המעתיק במקום אחר (דף 74 ע' ב'): „תמו ונשלמו הבקשות של ברית מלה בעזרת האל שוכן מעונה ונתחיל בע"ה לכתוב שירים וזמירות ותושבחות ופיוטים ובקשות ומי כמוך ואהבה ומאורה ופתיחות לשבח לאל אלהי הרוחות מאבירי משוררי ספרד חכמים שלמים וכן רבים כחכם הידוע ה' שלמה ׳ן גבירול והחכם ה"ר אברהם ׳ן עזרא ז"ל והחכם ה"ר יהודה הלוי ז"ל והנפתלים בעבותות אהבתם במלאכה המקודשת המפוארת הזאת איש על דגלו כשמותם ופיוטים למלה וזמירות ושירות ובקשות ומי כמוך חדשים גם ישנים מכל מין שחבר ה"ה שלמה כה"ר מול טוב ז"ל לחן ה...ים והישמעאלים מיוסדים לאדני פז כסא כבוד ונות צדק יכונניה עליון חם ונשלם שלב"ע". יש בכה"י צורות כתב שונות, אבל בכל זאת קשה להכריע אם נעתק ע"י מעתיקים אחדים; על כל פנים הוסיף שלמה מבורך, בעליו השני של כה"י, את פיוטיו בעצם ידו ליתר השירים.

דף 1—2 (גיר גבול מזה שבכל כה"י): נסיונות קולמוס. דף 3—8 ע' א': רשימת הפיוטים על סדר האלף בית. בסופה רשום: „תם ונשלם המפתח שבח לאל בורא עולם בלא"ו. דף 13 ע' ב' — 8 ע' ב': עניני קבלה. דף 28 ע' ב' — 13 ע' ב': שירים שברבם הם הוספות לאוסף העיקרי. בחלק הזה חסרים כמה דפים. בדף 25 ע' א' נמצא השיר הראשון שיש לו מספר מיוחד והוא: קס[ח]. דף 34 ע' ב' — 29 ע' א': שירי שלמה מבורך והוספות אחרות. דף 35 ע' ב': הוספות. דף 35 ע' א': שער כתב היד. דף 37 ע' ב' — 36 ע' א': „זמירות לחתן וכלה", הפיוטים מס' א—ח. דף 40 ע' א' — 38 ע' א': הפיוטים מס' כב (סופו) — כד (מדור ברכת המזון). דף 47 ע' ב' — 40 ע' ב': „סדר פיוטי ארוסין ונשואין", הפיוטים מס' כה—מז. דף 51 ע' א' — 48 ע' א': „סדר שבע ברכות" מס' מז—נט. דף 54 ע' ב' — 51 ע' ב': „סדר פתיחת חתן" מס' ס — סט. דף 69 ע' ב' — 55 ע' א' סופו של מס' עב ורשימת הסופר: „תמו סדר חתנים וכלות ובקשות מחתנים וכלות". כתובת חדשה „בקשות נעימות" הפיוטים מס' עג—קו. דף 70: „הבדלה אחרת" מס' קסו — קסט? דף 74 ע' ב' — 71 ע' א'. סופו של מס' קפא ומס' קפב — קצג. כולם ממדור פיוטים למילה. דף 74 ע' ב'. רשימת הסופר שהובאה למעלה. דף 81 ע' ב' — 75 ע' א': „בקשות שאומרים בחול" מס' קצד—רה. דף 88 ע' א' — 82 ע' א'. „בקשות לתענית" מס' רו—ריט. דף 97 ע' ב' — 88 ע' ב': „בקשות לראש השנה" מס' רכ—רמה. דף 112 ע' א' — 98 ע' א'. „בקשות ותפלות ותחנונים" מס' רמו — רסא. דף 120 ע' ב' — 112 ע' ב': „תפלת תענית" מס' רסב — רסח. דף 124 ע' א' — 121 ע' א': „תפלת הדרך" מס' רסט. דף 124

ע' א': „תפלת הים“ מס' רע. דף 224 ע' ב': „תפלה אחרת אל הדרך“ מס' רעא. דף 126 „וידוי שכיב מרע“ מס' רעא (בטעות). דף 130 ע' א' — 127 ע' א' / 136 ע' א' — 131 ע' א' / 144 ע' א' — 137 ע' א': עניני קבלה. דף 130 ע' ב' / 136 ע' ב' / 144 ע' ב': שירים נוספים. דף 145 — 146: נסיונות קולמוס.

הפיוטים שבכתב היד ומחבריהם

בסך הכל יש בכתב יד זה של הספריה הלאומית 218 פיוטים (חוץ מכמה תפלות בפרוזה); 76 מהם, כלומר יותר מן השליש, לא נודעו משום מקור אחר, 3 נודעו מכבר, אבל לא נתפרסמו עדיין.⁽⁵⁾ מתוך בדיקה והשוואה עם הרשימה ב„אוצר השירה והפיוט“ של דוידסון (=ד) אפשר להכיר, כי גם אלה שנדפסו, הגיעו אלינו ברובם רק בספרים נדירים: בעיקר בספר „שירים זמירות ותושבחות“ (קושטא 1545)⁽⁶⁾, במחזור כמנהג רומניא (נדפס בראשונה בקושטא 1510) ובאוסף בקשות (קושטא 1545) שהיה לפניו ברשותו של ש. דובנא ונמצא כעת בבית מדרש לרבנים בניירורק.⁽⁷⁾ מספר לא קטן של פיוטי כה"י נמצא גם בסדר „אמרי נועם“ שנערך ע"י היהודי הספרדי י. ש. די גאליאגו ושיצא לאור אחרי מותו בעיר מולדתו אמסטרדם (1628). פיוטים בודדים מתוך האוסף שלנו נדפסו גם בספרי תפלות לפי מנהג כפא ורומא, בספר אשמורת הבוקר, דבר בעתו וכו'. כדי להכריע, אם העתיק מעתיק כה"י חלק מפיוטיו מתוך שלשת הספרים שיצאו בקושטא קודם לשנת העתקתו (1555), יש צורך בבדיקה מיוחדת.

כתב היד מצטיין בתכנו העשיר. יש בו פיוטים ממשוררי ספרד הקדמונים והמאוחרים כגון יצחק בן מר שאול, שלמה אבן גבירול, יהודה הלוי, אברהם אבן עזרא, משה בן נחמן, יהודה בן דוד אבן יחיה (אחד מפיוטיו לא נודע עדיין); ממשוררי איטליה כגון בנימין בן אברהם מן הענויים מרומא (שני שירים, אחד מהם לא נודע ממקור אחר והשני לא נדפס) ומנחם בן בנימין מריקנטי (שני שירים, שרק חלק של אחד מהם נדפס כעת)⁽⁸⁾, ומחפייטן הגרמני אפרים בר יצחק מרגנסבורג (העקדה הידועה). מפיוטי יון הקדומים מיוצגים בכה"י יוסף בן יעקב קלעי, מרדכי בן שבתאי הארוך, שבתאי שלמה בן

(5) ביניהם יש אמנם אחד שהתחלתו (שמנה פחרויות) נדפסה ב„מכנה השירה העברית באיטליה“ של ת. שירמן. ברלין 1904, ע' 177.

(6) ראה את מאמרו של י. ד. מרקוס, ספר שירים וזמירות ותשבחות במאסף „דביר“

כרך א, 128—184 (ברלין 1923).

(7) Van Biema, Hebr. Bibliographie I, 87-88; Freimann, ZfHB IX, 25 No. 30; (7)

דוידסון, אוצר השירה והפיוט כרך א' ע' XXIX.

(8) ראה למעלה הערה 5.

נשיא לאון בן מיכאל הפרנס (פיוט בלתי נודע), מרדכי כומת יאנו ועוד. אמנם את המקום הראשון תופסים באוסף זה משוררי תורקיה המאוחרים, בני דורו של המעתיק. משלמה בן מזל טוב (8) יש בו 22 פיוטים בערך ומשלמה מבורך כ"י 13 פיוטים. שלמה מבורך זה הנודע לנו כבעליו השני של כה"י, חבר שיר תהלה לכבוד הסולטאן סלים בדוגמת שירו של שלמה בן מזל טוב על הסולטאן סולימאן. אין ספק, כי המלך, שאליו הקדיש את שירו, הוא סלים השני (1566—1574), ויוצא מזה, כי המשורר חי במחציתה השניה של המאה ה"ז. (10) באותה המאה חיו גם יצחק סלמה (11) (ארבעה פיוטים וביניהם אחד שלא נודע) ויהודה בן משה אלפקי (12), שהוא פנים חדשות בתולדות השירה העברית (שני פיוטים) ואולי גם מחברים אחרים כגון אברהם קארג, יואל גאלה, שלמה גדיר, שלמה חזן, משה טוביה הרופא, אוהב, חביב, אלקלע ועוד. לבסוף כדאי להעיר על הרשימות שעל גבי רוב השירים בכה"י. בהן ציין המעתיק את ההתחלות של השירים הספרדיים, התורקיים ועבריים, שעל פי נעימותיהם (ה"לחנים" שלהם) היו רגילים לשיר את פיוטי הקבץ. כתובות כאלה יש למאות ולאלפים בכמה כתבי יד וספרי דפוס אחרים ועל חובבי המוסיקה מוטל התפקיד לאספן ולבדקן. יתכן כי כמה מן ה"לחנים" האלו ידועים עוד היום ליהודי המזרח.

(9) צונץ משער, כי משורר זה מת קודם לשנת 1545 (Literaturgeschichte, p. 532)

בכ"י ירושלם, שנעתק בשנת 1550, מוסיף המעתיק לשמו את האותיות ז"ל.

(10) אפשר כי הפיוט משה מבורך, שפיוטיו נכנסו לתוך המחזור כסנהג כפא, היה מבני משפחתו של שלמה. על משה מבורך כתבו צונץ (שם, ע' 531) וי. ד. מרקוז בספר היובל לא. א. הרטבי (זכרון אברהם אליהו" 1909), ע' 452, 462.

(11) יצחק סלמה ידוע גם מסמורות אחרים; המשורר אברהם ראובן פנה אליו באחד משיריו (כ"י בודליאנה, 1980, דף 29, רשימת נויבאויר ע' 678). יצחק סלמה מיוחס הפיוט "יום זה לישראל" הנמצא בכ"י בודליאנה 2503 סי' 41.

(12) אלפקי (Alfaqui) היא משפחה ספרדית ידועה (Baer, Die Juden im christl. Spanien p. 1099). יהודה אלפקי שלח אגרת לשמואל ענאל (כ"י מונטיפיורי 371, דף 13, עיין ברשימתו של ה. הירשפלד, ע' 117), ואין ספק כי הוא הוא בעל הפיוטים. אחד מפיוטיו של יהודה אלפקי מתפרסם כאן בתור דונסא (ראה להלן).

רשימת המחברים

- אברהם : 3, 14, 38, 39.
אברהם אבן עזרא : 14 (?), 38 (?),
47, 147 (?), 164, 171.
אברהם (יוסף חי ?) : 34.
אברהם קארו : 10.
אוהב : 40.
אליה : 2, 15, 200.
אלעזר : 72.
אלקלע : 41 (?), 140.
אפרים בר יצחק : 26.
בנימין : 30, 63, 69.
בנימין בר אברהם הרופא מהענוים :
27, 63 (?), 70.
דניאל (?) : 95.
חביב : 82.
חיים : 37, 81.
טוביה : 18.
יהודה : 84, 87, 92, 106.
יהודה בן דוד יחיה : 90, 165.
יהודה בן משה אלפאסי : 105, 158.
יהודה בן שמואל הלוי : 8, 75, 87, 124.
יואל נאלה (?) : 93.
יוסף : 73, 86, 91, 99, 102, 111, 119.
192.
יוסף בן יוסף ביבאם : 51.
יוסף בן יעקב קלעי : 120.
יעקב : 58, 149, 214.
יצחק : 1, 77, 97, 104, 126, 155.
יצחק בן יהודה : 26.
יצחק בן מר שאול : 23.
יצחק סלמה : 16, 60, 109, 163.
לאון בר מיכאל הפרנס : 116.
לוי אלחנאן : 22 (?).
מנחם : 125.
מנחם בר בנימין : 128, 129.
מרדכי : 133.
מרדכי קומטיואנו : 130.
מרדכי בר שבתי [הארור] : 185.
משה : 32, 57, 118, 139.
משה טוביה הרופא : 49.
משה בר נחמן : 80, 186.
עמנואל : 142.
פרץ : 182.
רמאל : 144.
שאע (?) : 187.
שבתי : 4.
שבתי רופא : 156.
שלמה : 181, 216.
שלמה גרין : 6.
שלמה חזן : 55.
שלמה בן יהודה אבן נבירול : 175.
181, 185, 196.
שלמה בן מלך טוב : 5, 7, 13, 48, 70.
76, 98, 145, 176, 177, 178.
180 (?), 186, 187, 189, 190, 194.
195, 201, 205, 206.
שלמה בן נשיא : 207.
שלמה מבורך : 20, 28, 45, 53, 64, 127.
148, 153, 184, 208, 209 (?), 210.
218.
שמואל : 59, 173, 211.
שמואל ? שלמה ? : 188.
שמריה : 24, 199.
שמשון : 197.
תנחום : 34.

רשימת הפיוטים

(רוב התפילות בפרוזה לא חובנסו אל הרשימה; הפיוטים שאינם ידועים ממקור אחר

מסומנים בסימן * ואלה שלא נדפסו בסימן 0).

- (1* אב רחמן עזרה נשגב ונברך. סימן: אני יצחק — 67 ע' ב'.
- (2 אבוא בשיר ערב לפני רבירך. סימן: אליה (ד, 117) — 82 ע' א'.
- (3* אביר תהלות רחמן אנדיל גבורות נאמן (קסע). סימן: אבר[חם] — 34 ע' ב'.
- (4 אדון מקדם תמים פעלו — שבתי (ד, 562) — 52 ע' א'.
- (5 אדוני אזכרת היום עוני (בקשה אחרת לר"ה לר"ה שלמה ז"ל) — שלמה בן מנחם טוב (ד, 642) — 91 ע' א'.
- (6* ה' בקר ערוך לך (בקשה) סימן: שלמה נדון חזק — 77 ע' א'.
- (7 ה' האזינה את אמרי (עוד בקשה לר"ה בנגון אלהי) — שלמה בן מנחם טוב (ד, 804) — 84 ע' א'.
- (8 ה' נגד כל תאוותי — יהודה הלוי (ד, 920) — 89 ע' א'.
- (9 אדיר הוא אלחינו בך הוא מלכנו (ד, 1084) — 49 ע' א'.
- (10 אומר רצה אומר רצה — אברהם קארו (ד, 1808) — 87 ע' ב'.
- (11 אז תפיל בנעיסים חבלך (ד, 2180) — 18 ע' ב'.
- (12* אזכור מקדם פלאך אתה (אחרת לחן איש טאבא שי לא דיל גריטא) — דף 68 ע' א'.
- (13 אחר נננים אשר שירה (אחר לר' שלמה ז"ל לנינון ישמעאלי) — שלמה בן מנחם טוב (ד, 2568) — 57 ע' ב'.
- (14 אל אל שובי יהודה והסלמי — אברהם [אבן עזרא?] (ד, 3385) — 18 ע' א'.
- (15 אל דומי לך רב ונואל — אליה (ד, 3549) — 103 ע' ב'.
- (16* אל חי לך נפשי צמאה (אחרת לחן מתי יבושר עס) — סימן: אני יצחק סלמה. — 83 ע' א'.
- (17* אל יציב היכלו על מכוננו — 18 ע' א'.
- (18 אל לכתני הושע תנה כח (פוסון אחר לכתני) — טוביה (ד, 3752) — 54 ע' ב'.
- (89* אל נא תיסר ארסון. סימן: א"ב (פוסון נוהנים לאוס[רו] אחר ההושענות). — 144 ע' ב'.
- (20* אל על כל אלים פרים שפלים (אחרת לחן שדי ונעלם בניתיה נם אני שלמה מבורך) — סימן: אני שלמה מבורך — 30 ע' א'.
- (21* אל תשבת לנצח עם נחלתך (אחרת לחן דינו מיש טיראש או וומי אילא גיא) סימן: אני [לוי א?] [לחבא] [?] — 64 ע' ב'.
- (22 אלהי אל תרינני כפעלי — יצחק בן מר שאול (ד, 4382) — 88 ע' ב'.
- (23 או"א בסימן טוב החל עלינו (ד, 4818) — 14 ע' ב'.
- (24 אליך ה' אקרא משגב לעתות בצרה — שמריה (ד, 5020) — 92 ע' ב'.
- (25 אלכה לי ואשובה (ווללתו הנאה) — יצחק בן יהודה (ד, 5142) — 53 ע' ב'.
- (26 אם אפס רובע קסו (תחנון לראש השנה) — אפרים בר יצחק (ד, 5226) — 94 ע' ב'.
- (27* אם בניך חסאו ותשלחם ביד נואל. סימן: א"ב בנימן בר אברהם הרומא — 88 ע' א'.

- (28*) אמור לאלהינו נורא ואדיר („לחן אמור נו"י שי קוראש דו מי איספארטור
בניתיה נם אני שלמה מבורך") סימן: אני שלמה מבורך הסופר חזק — 30 ע' ב'.
- (29*) אמן שם נורא... אל אדיר נורא ואיום — 46 ע' א'.
- (30) אנא ה' אנא ה' הושיעה נא בשמים יושב — בנימין (ד, 6146) — 47 ע' א'.
- (31) אנא חזן על שארית ברוד זוכר הברית (ד, 6816) — 27 ע' א'.
- (32) אנא רצני אל בעמדי לפניך („תפלה לה' משה ו"ל") — משה (ד, 6865) — 94 ע' ב'.
- (33*) אנחנו הצאן ואתה רוענו. סימן: אברהם (יוסף חי?) — 88 ע' ב'.
- (34*) אנשי קרש שמעו לי. סימן: אני תנחום — 23 ע' ב'.
- (35*) אספו נא וקבצו אספיה נפלאות אלי מלך („פיוט לכל עצמותי") — 27 ע' א'.
- (36) אעירה לשחר ליחד יחודיך („אחרת נאה לחן ארץ הסודושה") — משה — 79 ע' א'.
- (37) אעירה שחר לבקשך אף רוחי בקרבי — חיים (ד, 7036) — 78 ע' א'.
- (38) אעירה שחר על דברתך — אברהם [אבן עזרא?] (ד, 7040) — 80 ע' א'.
- (39) אצידי קום קרא בדת אל נורא („פזמון אחר לחתו") סימן: אברהם (ד, 7271) —
- 54 ע' א'.
- (40) אראלים וחשמלים לאלפים ולמאות — סימן: אוהב (ד, 7457) — 85 ע' א'.
- (41*) ארוסם בשחר ליוצר כל נברא („אחרת לחן יא קנטאו לוש גאליוש") סימן:
- אלק[5] ע' ? — 76 ע' א'.
- (42) ארוסים מתארכים באהבה מתעלפים — סימן: אב, שת — (ד, 7555) — 42 ע' ב'.
- (43) ארים קול שיר בברית מלה („פיוט נאה") (ד, 7628) — 27 ע' ב'.
- (44) אשור שירים בנילה („אחר נאה לקריאת הכתובה") (ד, 7874) — 45 ע' א'.
- (45) אשורה למארה אומרת נא בשיר („חברתיה אני שלמה מבורך לניגון ארבלירה
טאן גנטיל") סימן: אני שלמה מבורך (ד, 7876?) — 22 ע' ב'.
- (46) אשירה ואמרת לשמר נואלי (ד, 8006) — 102 ע' ב'.
- (47) אשתחות אפים ארצה — אברהם אבן עזרא (ד, 8480) — 90 ע' א'.
- (48) את לבבתיני אחותי כלה („אחר נאה לחה"ר שלמה מול טוב ו"ל") (ד, 8554) —
- 46 ע' ב'.
- (49) אתודה לאל חסאתי — משה טוביה הרופא (ד, 8872) — 96 ע' ב'.
- (50) אתו לאלי יומי ול[י]צי (ד, 8986) — 59 ע' א'.
- (51) בא יבוא נושא ברינה („אחר לה"ר יוסף ו"ל") — יוסף בן יואל ביבאם (ד, 219)
- 72 ע' א'.
- (52*) באין רבר אשר קדמו („אחרת לחן ארון עולם") שיר שקול — 105 ע' ב'.
- (53*) בנילה באהבה אשיר מלך („ואף גם זאת לחן זמר יוני האופטי תילה מי ייריבא
לי לשמי שלמה הנז") — שלמה מבורך — 32 ע' ב'.
- (54) בואי נא בלה נעימה („אחר נאה בניגון בא יבא") (ד, 244) — 45 ע' ב'.
- (55⁰) בורא [יצורים] מה טאר נדלתה („אחרת נאה") — שלמה חזן (ד, 272) — 23 ע'
- א, 70 ע' ב'.
- (56*) בחור כארזי אל נדה בתור רודפי — 68 ע' א'.

הערה

בנוסף א' מחירי הרשביא על מס' שבועות, לבוב, בדפוס ר' חיים דוד בכמהריר
אחרון הלוי תקמ"ה, שבירי, ראיתי שהשער מורכב משני דפים מודבקים זה לזה. וכשהפירתי
בין הדבקים מצאתי שמתחת להשער המגולה ישנו שער אחר מכוסה שונה למד מן
הראשון, וגם נוכחתי שהדף העליון לכתחלה לא נדפס להיות עומד בפני עצמו כי אם לכסות
את השער שמתחת, שכן הע' הב' שבו חלק ולא נדפס בו ההסכמות שישנן בעיב של השער
המכוסה. ומכיון שהשער המכוסה מכיל שלשלת יוחסין די מענינת אמרתי שכדאי לגלות מה
שהמדפיסים קרוב לודאי מתוך פניות אישיות חשבו לנכון לכסות.

נוסח השער המגולה: מסר / חרושי הרשביא / על מסכת שבועות / אשר כבר נודע
בשערים שמו שהחכי' מכל האדם לעשות חיבורים הרבה אין קץ לתבונה // ומפיו אנו חיינ
וחיבורו הפהור על מסכת שבועות לא הי' בנמצא אף אחד בעיר כי // זה נדפס שנים רבות
בק"ק שלוניק. והראשונים אבדו והלכו ולא נמצא רק אחד אצל הרבני המופלג // החריף
ובקי האבדך כבוד מוהר"ר ישראל בהרב המאוהג המפורסם מוהר"ר // אשר אנשיל אב"ד
דק"ק ראדול ע"כ העירונו רעיונו לזכות את // הרבני ולהדפיס מחדש פה ק"ק לבוב להפיצם
בישראל באותו חדיש // ובנייר יפה // הובא לבית הדפוס ע"י התורני מוהר"ר צבי הירש
בהרבני מוהר"ר שמשון מוכר ספרים // מבראדי וע"י התורני מוהר"ר נפתלי הירץ בהרבני
מוהר"ר יודא ליב פרעמיסלר מואלקווא.

וזה נוסח השער המכוסה: מסר חרושי רשביא // על מסכת שבועות // אשר כבר
נודע בשערים שמו שהחכים מכל האדם לעשות ספרים הרבה אין קץ לתבונה // ומפיו אנו
חיינ, וחיבורו הפהור על מס' שבועות לא הי' בנמצא אף א' בעיר, כי זה // נדפס מכבר
בק"ק שלוניק. והראשונים אבדו והלכו מרוב חשיבותו ולא נשתיירו אף הכלאות, אך שהיה
הרבני המופלא מוהר"ר נפתלי הירץ דרוקר דק"ק בראד מ"ס דמדינות קר"ה בן // חמנוה
המופלא מוהר"ר יהודה ליב מואלקווא בנו של הנגיד המפורסם המופלא מוהר"ר יוסף פרעמי-
סלר בן להרב הגאון המפורסם מוהר"ר ליב // חסיד שחוא נכר של המפורסם מוהר"ר שאול
וואל ומצד אבי אסו נז"ל להרב הגאון חריף טפורס בעה"מ ס' אור יקות, ומצד אמו נכר
להרב המפורסם מוהר"ר מרדכי בילקש ראב"ד דק"ק בראד, ונכר המפורסם מוהר"ר שמשון
ראדליש מבראד שהיה בן בנו של הרב הגאון מוהר"ר אברהם שרענצילס ראפאפורס. מצא וראה
אצל תרבני המופלג החריף ובקי האבדך כבוד מוהר"ר ישראל בהרב המאוהג המפורסם מוהר"ר
אשר אנשיל אב"ד דק"ק ראדול והעיר רעיונו לש"ש לזכות את הרבים. להדפיסו שנית פה
ק"ק לבוב להפיצם בישראל להיות כמתנה ממירחא וחז"ל זהב מכיסו עם שותפו התורני מוהר"ר
צבי הירש בן להתורני מוהר"ר שמשון מ"ס נכר של ר' איצק מ"ס דק"ק בראד. והאלהים
יהיה בעזרם להוציא מחשבותם מכה אל הפועל. ונדפס באותו חדיש ובנייר יפה, לכן אל
תחוסו על כספכם ושפרו מעשיכם לקנות ספר הלוי. כי בעודו בכפו ובלענה.

כל מה שבא אח"כ, בנוגע למקום ההדפסה וזמנה, שזה בשני השערים.

ההבדל העיקרי בסיבם של שני השערים הוא, שבשער המכוסה האישיות הראשית
הוא ר' נפתלי הירץ דרוקר דק"ק בראד מ"ס דמדינת קרייה, והוא הוא שמגולל לפנינו מגלת
היוחסין שלו. האחרים, שותפו בדפוס ר' צבי הירש בן מוהר"ר שמשון מ"ס, ובעל הספר—ישראל
בהר"ר אשר אנשיל אב"ד דק"ק ראדול—מסלים. וכשנעיין בהסכמות נראה שלא נזכר כחן
כי אם ר' נפתלי הירץ, כאילו היה יחידי בעבודתו. בשער המגולה נהפכה הקערה על פיה.
ר' נפתלי הירץ תופס שם המקום האחרון, ולא לבד שנחקקה מגלת יוחסין שלו, אלא
שאפילו התארים, דרוקר ו—מ"ס דמדינת קרייה ניסלו מסנו. אין אנו יודעים איזה שנוי חל
בהם הדדי שבין השותפים ר' נפתלי הירץ ור' צבי הירש. אבל קרוב לודאי שזה האחרון
התקנא בכבוד שנחל ר' נפתלי הירץ, וחש את עצמו נעלב להיות נחשב למפל, ועל כן הלך
והדפיס שער אחר והוריד את ר' נפתלי הירץ מגדולתו.

י. זגה (פירינצי)

משה או דוד מן האדומים ?

דוד קויפמן פרסם מכתב הנכתב בצפת שנת רצ"ה, ב J. Q. R. (כרך מ' צד 491). חותם המכתב הוא "דוד הקטן מן האדומים". אך קויפמן רשם בראש המכתב Moses di Rossi ובשם זה הוא מזכיר את כותב המכתב במאמרו שהקדים להמכתב. ברור שיש כאן טעות אך לא ברור אם יש כאן טעות המעתיק או הדפוס ובמקום דוד שבחתימת המכתב צ"ל משה או שחתימתה נכונה וקויפמן טעה וכתב משה במקום דוד.

לונץ במאמרו "ספרות ישראל במדע ארץ ישראל" (ירושלים, כרך יא-יב, צד 28) רשם את המכתב הנזכר על פי ה J.Q.R. ורשם "דוד הקטן מן האדומים" מבלי שום הערה. לעומת זה בהמעמרי (ח"ג צד 201) נדפס המכתב בתור "מכתב מצפת מר' משה די רוססי", והסנוח מויכר שלקח חלק בהגהת המאמר שהופיע אחרי מותו של לונץ העיר על יד החתימה דוד ש, צ"ל משה ואולי [ה]עתיק ד"ר דוד קויפמן שמו בשם הכותב" (שם צד 208 הערה 1). הנימוק של מויכר לגורם הטעות הוא מזור קצת. אך השערתו שהטעות היא בהשם דוד ראויה לחשומת לב.

אשכנזי בחוברת האחרונה של קרית ספר (שנה י"ב חוברת ב') רשם את המכתב הנ"ל פעמים מספר, גם בשם משה וגם בשם דוד, והוא הוסיף (שם צד 265) הערה קטנה: "משום טעות שאינה מובנת לי קורא קופמן משה בשעה שהוא חותם דוד ומזכיר במכתבו את נכדו ששמו משה". כונתו של א. היא שאם שם הנכד משה אי אפשר ששם הסבא יהיה משה. אבל אין זאת ראיה אלא לפי טעמנו והרגלנו שקריאת שם לילד על שם איש חי הוא ביוון וסכנה להחיר, אבל מנהג זה איננו קבוע; חיו זמנים ויש גם היום מקומות שרואים בזה כבוד וסגולה להחיר. וזה כבוד להסבא לקרא הנכד הראשון בשמו, וכן נוהגים בני איטליה. (ההרגל שלנו הולך כמה חכמים שולל, והשווה לדוגמא מה שהעירותי בהחדר שנה מ' חוברת ה' צד 41א.) ומצאתי שכבר ב J.Q.R. (שם צד 738) נדפס תיקון טעות שבמקום משה צ"ל דוד אבל לא נחפרש שם מי הוא המתקן, אם קויפמן בעצמו עמד על טעותו, או איזה מן רחוק תיקן על יסוד החתימה דוד שהרגיש בה.

מכל הנ"ל הגנו רואים הערכוביה השוררת בענין זה, וכדאי שמי שיש לו האפשרות לבדוק את הכתיב של המכתב יפרסם תוצאת הבדיקה. ש. ח. ק.ק.

תקוני טעויות.

בחוברת הקודמת, ע' 211 מס' 762, הודענו שהספר Rêje pomerauzen לקוח, מתוך ספרו של אותו "המחבר: Rosinkess mit mandlen". יש לתקן, שבספר החדש יש חלקים מעטים מתוך הספר הקודם ורבים ספורים חדשים.

בחוברת זו ע' 301 שורה 8 במקום "היהודים" צ"ל: היהודים.

בחוברת זו ע' 301 שורה 21 במקום "בכתב" צ"ל: בכתיב.

ספרות ליובל הרמב"ם

בהמשך לספרים שגרשמו בחוברת הקודמת נרשמו גם בחוברת זו ספרים שיצאו לאור בקשר למלאת שמונה מאות שנה להולדת הרמב"ם במספרים 893, 935, 974, 1120, 1125, 1132, 1135, 1136, 1159, 1173, 1188, 1295.

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS	P. 271

BIBLIOGRAPHY:

Palestinian publications.	275
I. Periodicals: 275; II. Yearbooks and collections: 275;	
III. Books and pamphlets: 278.	
Hebraica and Judaica	306
I. Periodicals: 306; II. Yearbooks and collections: 308;	
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 311; IV. Biblical studies: 314; V. New Testament: 319; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic literature: 320; VII. Jewish philosophy and religion: 322; VIII. Cabbalah and Hassidism: 325; IX. Liturgy, ritual, sermons: 326; X. History and related subjects: 328; XI. The Jews of today: 334; XII. Zionism and Palestine: 338; XIII. Ethnography, folklore, art: 348; XIV. Philology: 351; XV. Mediaeval Hebrew belles-lettres: 352; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 352; XVII. Yiddish belles-lettres: 353; XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes: 355; XIX. Juvenile literature: 356; XX. Education and teaching: 357; XXI. Textbooks: 358; XXII. Hebrew books on non-Jewish subjects: 359.	

REVIEWS:

By: H. PICK: 282; J. PRESS: 283; S. A. NEUHAUSEN: 286; J. BRASLAVSKY: 287; I. EPSTEIN: 290; G. ALON: 293; A. YAARI: 301; B. SCHOCHETMANN: 311, 313, 341; M. ZULAY: 327; F. BAER: 333; E. L. SUKENIK: 346; M. NARKIS: 348, 350.	

STUDIES:

I. RIVKIND: Literature on the Passover Haggada (concl.)	360
L. FINKELSTEIN: R. Yeshuah b. Joseph ha-Levi and his commentary on Baba Kama	368
A. Z. AESCOLI: The Falashas; a bibliography (cont.)	370
A. YAARI: Miscellaneous bibliographical notes.	
13. Editions of the drama "Gedulath David and Melukhat Shaul"	384

FROM THE LIBRARY COLLECTIONS:

J. SCHIRMANN: A collection of Hebrew poetry from Turkey in the National Library	389

NOTES:

I. SONNE: Note	397
S. H. COOK: Moses or David di Rossi?	398
Maimonides literature	398
ERRATA	398

KIRJATH SEPHER

QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

TWELFTH YEAR. NUMBER THREE.

JERUSALEM, OCTOBER, 1935

Jerusalem, P. O. B. 1047

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION.

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם

שנה שתיים-עשרה, ד.

ירושלם, טבת, תרצ"ו

כתבת המערכת: ירושלם, ת. ד. 1047

התכנ

ק'

401 ידיעות בית הספרים

ביבליוגרפיה:

407 דפוס ארץ ישראל

א. ספרות עתית: 407; ב. קבצים ומאמרים: 408; ג. ספרים וחבורות: 412.

430 הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית: 430; ב. קבצים ומאמרים: 431; ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל: 432; ד. מדע המקרא: 433; ה. ברית חדשה: 437; ו. הלמוד ומדרש, ספרות רבנית: 438; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית: 451; ח. קבלה וחסידות: 452; ט. חפלה ועבודה, דרשות: 453; י. היסטוריה והמדרשים הקרובים אליה: 454; יא. עם ישראל בהנהגה: 469; יב. ציונות וידיעות א"י: 473; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות: 480; יד. כלשנות: 482; טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים: 484; טז. ספרות יפה עברית חדשה: 488; יז. ספרות יפה יודית: 488; יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים: 489; יט. ספרות הנוער: 491; כ. חנוך והוראה: 491; כא. ספרי למוד: 493; כב. ספרי מדע כלליים בעברית: 493.

בקררת:

ב. שוחסמן: פרקי הפועל הצעיר ...
א. ציריקובר: מקיטום, גרמניה, חרסום א. שור ...
439 ... R. T. Herford, Talmud and Apocrypha ...
455 ... I. Elbogen, Gesch. d. Juden in Deutschland ...
458 ... B. D. Mazur, Studies on Jewry in Greece ...
460 ... I. Sonne, Intorno alla vita di Leone Ebreo ...
461 ... R. Straus, Die Judengemeinde Regensburg ...
468 ... C. M. Дубнов: Книга жизни ...
482 ... L. H. Gray, Introd. to Semitic comp. linguistics ...
א. ל. סוקניק: D. Diringer, Le iscrizioni antico-ebraiche ...
475 palestinesi
484 זנה: ח. שירמן, מכתר השירה העברית באיטליה

מאמרים וחקירות:

494 ק. וולף-לם: הדוכס והתלמוד
498 א. ז. אשכנזי: הפלשים. ביבליוגרפיה (המשך)
506 א. יערי: לקוטים ביבליוגרפיים: יד. נשים במלאכת-הדפוס העברית

מגנני בית-הספרים:

515 ח. שירסן: אסף פיוטים מתורקיה בספריה הלאומית (סוף)
524 י. הויזפרון: סקורות ועד גליץ לבוב (תקירות-ק"ח)

הערות:

527 י. ריבקונד: עוד על האשת העברית והספר העברי
527 ח. ש. נויבוזען: הוספה (ביבליוגרפיה על אחד העם)
528 י. פוגרבינסקי: הוספות לביבליוגרפיה על אחד העם

דפוס: עזריאל-ירושלם

ידיעות בית-הספרים

(תשוי-כסלו תרצ"ו)

פעולה לטובת בית-הספרים בגרמניה

בזמן האחרון הגיע שוב לירושלים משלוח-ספרים גדול מאת ההסתדרות הציונית בברלין. המשלוח, שכלל 33 חיבות-ספרים, מודר ונשלח גם הפעם ע"י מר ארנסט חופמן.

המשלוח הכיל בין השאר: אסף חשוב של ספרים וכתבי-עת בבוטניקה, מתנת הגב' הנרי צונדק, ברלין; אסף גדול של ספרי פילוסופיה וסוציולוגיה, מתנת הגב' אננה שוץ-נדר, ברסלאו; אסף גדול וחשוב של ספרים וכתבי-עת ברפואה, ביחוד בענף הכירורגיה, מעובדו של ד"ר סכם ליטוואר ז"ל, מתנת הגב' פרופ. יוהננה כ"ש-קן, ברלין; אסף ספרות גרמנית, ביחוד של המאה ה"ח וה"י"ט, מתנת מר ויגפריד קיין, ברלין; אסף ספרי ארדיכולות, מתנת הארדיכול ולטר קורניק, ברלין; אסף ספרות גרמנית חדשה, מעובדו של האחים אוטו ופריץ גראונץ, מתנת הא' ברנהרד והגב' מרגנית ברוך; אסף ספרים וכתבי-עת יפים על עניני פרסום ורקסמה, מתנת מר גוסטב סמואל, ברלין; אסף ספרי-כלכלה, מתנת הגב' יועץ-המחרים רמוט, ברלין; אסף ספרי טכניקה והנדסה, מתנת מר פריץ שלזינגר, ברלין; אסף ספרי רפואה, מתנת הגב' אננה רוזנברג, קלן; כתבי-עת חשובים בפרימיטוריה ואתנולוגיה, מתנת יועץ-הרפואה מר מ. לוט, ברלין; אסף ספרים וכתבי-עת ברפואת-השנים, מתנת ד"ר ווליום מיין, ברלין; כתבי-עת בסשפט, מתנת השופט אוטו זלינגס, המבורג; כתבי-עת במשפט, מתנת ד"ר דניאל פילץ-קנפלד, ברלין; כתבי-עת המוקדשים לבנין, מתנת התאחדות המהנדסים והכריסאים היהודים, ברלין.

מלבד אלה השתתפו במשלוח זה אנשים רבים מכל קצוי גרמניה במתנות-ספרים שונות ולצערנו קשה לנו לקרוא את כולם בשמותיהם.

פעולה לטובת בית-הספרים באנגליה

חברת ידידי האוניברסיטה העברית בלונדון רכשה עבור בית-הספרים שורה של ספרים חשובים במדעי-הכלכלה שנדרשו ע"י הנהלת בית-הספרים.

פעולה לטובת בית-הספרים בפולין

חברת דורשי האוניברסיטה העברית בורשה המשיכה לפעול במסירות ושלחה ספרים שונים שנדרשו בבית-הספרים, ביניהם את עשרת הכרכים של אסף חוקי פולין בשם Volumina Legum החשובים גם לחוקרי תולדות ישראל בפולין.

מניף של החרבה של אף הוא ספרים יסודיים. בהשתדלותו של הסניף של פרופ. ד"ר פ. דונקובסקי את כרכי הדינים והשבונות של החברה הסדקית בלבוב ואת חברו, המשפט הפרטי הפולני והבטיח לרשום את בית הספרים ברשימת מקבלי החברים המתפרסמים ע"י החברה הסדקית. בהשתדלותו של יו"ר הסניף, ד"ר מ. רינגל, הבטיח המיניסטר-לחשכה הפולני פרופ. ביזנסקי לרשום את בית-הספרים ברשימת המוסדות המקבילים בקביעות את פרסומי המיניסטרוני וגם לחשפיע על מוסדות-סדע שונים בפולין שישלחו אף הם את חבריהם לבית-הספרים.

מתנת ממשלת פולין

ממשלת פולין שלחה באמצעות הקונסול הכללי של הרפובליקה הפולנית בירושלים אסף ספרות קלמית פולנית וספרים לתולדות פולין ולתולדות הספרות הפולנית.

מתנת הלשכה הגדולה של בני ברית בפראג

לרגל פתיחת האוניברסיטה לפני עשר שנים התחייבה הלשכה הגדולה של בני ברית בפראג לתת לבית-הספרים תרומת-כסף בסך מאה אלף כתרם צ'כיים בסך עשר שנים. בזמן האחרון נתקבל השיעור האחרון של התרומה הזאת בסך 10.000 כתרם צ'כיים. כפי שהוסכם עם הסגרים הוצאה התרומה לקניית ספרי-פדגוגיה שהיו דרושים מאד. בעזרת התרומה החשובה עלה בידנו לשפר ולהעשיר את אסף ספרי-החנך בבית-הספרים לטובת החנך בארץ ולטובת המורים-המחנכים.

מתנת הגב' גינה סגרי

הגב' גינה סגרי (סילנו) נדכה סכום כסף לקניית ספרים לזכר בעלה המנוח, וגם שלחה אסף ספרים וכתב-ידים אימלקיים ברפואה (120 כרך) מעובד בעלה המנוח.

מתנת הגב' וירה שלמנס

הגב' וירה שלמנס, שהרכתה כדכך לעשות לטובת בית-הספרים, שלחה גם בזמן האחרון שורה של ספרים חשובים ויפים בעניני אמנות ותולדות אמנות.

מתנת ד"ר זיגמונד רובינשטיין

ד"ר זיגמונד רובינשטיין, עורך העתון „נויאם וינר מגבלט" בווינה, שלח לבית-הספרים, באמצעות ד"ר ולדמן מירושלים, אסף של 500 ספרים וחברות כמדעי החברה, המדינה וההיסטוריה, רובם ספרים שהופיעו בשנים האחרונות.

עזבון הגב' יוליוס פֶר

מר יוליוס פֶר, ניריורק, שלח לבית-הספרים אסף ספרים מעזבון אשתו
המנוחת. האסף הכיל 475 ספרים חדשים, רובם ספרי היסטוריה, ביוגרפיה וספרי-
יהדות, ומקצתם ספרות יפה.

מתנת ד"ר שולמן

ד"ר א. פ. שולמן, ניריורק, שלח אסף של ספרי-חנוך (75 כרכים), לרגלי
פתיחת המחלקה הפרגונית באוניברסיטה.

מחלקת ספרי-הרפואה ע"ש ד"ר י. ירחע

ד"ר יוליוס ירחע (ניריורק) שעל-שמו נקראת מחלקה זו, חזר ושלח בזמן
האחרון שורה של ספרים חדשים וחתם על כתבי-עת במקצועות-רפואה שונים,
וגם שלח ספרים וכתבי-עת כשביד סניפי המחלקה חזאת בערים שונות בארץ. הוא
גם השתדל לטובת המחלקה אצל סנדכים שונים.

ד"ר ירחע החלים ליסד סניף חדש למחלקה זו במברית, והספרים הראשונים
לסניף זה כבר הגיעו.

בהשתדלותו של ד"ר ירחע נרכה הגב' פיליפ ו. נתן (ניריורק) אסף חשוב
של ספרי-רפואה (לערך 1000 כרך), רובם באנטוסיה ומקצתם באמבריאולוגיה,
וזאולוגיה ומדעים כלליים.

ד"ר ס. ו. פֶר (ניריורק) נדב ספרי-רפואה שונים וגם 140 ספר לערך
בעברית וכיוצא.

ד"ר סכם שניידר (ניריורק) חתם על עתוני-רפואה.

פרופ. ע. ליכמן (ניריורק) חזר ושלח 3 חיבות שכללו ספרים וכתבי-עת
חדשים במקצועות-רפואה שונים. — בהשתדלותו נרכה הגב' פלורנס ה. הורניק
(ברוקלין) אסף ספרי-רפואה מעזבון המנוח ד"ר אוסקר ס. הורניק.

בהשתדלותו של הדוצנט ד"ר ס. גורדונוף (פרן) נרכה הגב' ד"ר
איזשטדט (ברן) כרכי כתבי-עת שוייצים ברפואה ופרופ. ד"ר ל. רוזנטל
(ברן) נדב ספרים וכתבי-עת שונים ברפואה.

פרופ. ד"ר ב. גוטליב (וינה) שלח באמצעות סניף חברת שותרי האוניברסיטה
בתל-אביב מספר ספרי-רפואה.

הגב' ביחובסקי (ורשה) שלחה באמצעות פרופ. פלכן 61 הדפסות מיוחדות
ממאמרי בעלה המנוח ד"ר ז. ביחובסקי.

מתנת כתבי-יד

הרב ח"ר גבריאל בוסון (אזמיר) שלח, בהשתדלות מר בכור ישראל נחום
מאזמיר ומר מ. ד. גאון בירושלים, תשקה כ"י שבתאינים, ביניהם כ"י זהר,

אדרא רבא חזמא, תקונים, תפלות, מ' יצירה ועוד, רובם בלאדינו. — מר בכור
 ישראל נחום (אזמיר) אסף באזמיר ארבעה כ"י שונים בשביל בית-הספרים.
 מר א. מ. תפרמן (ירושלם) הביא מנסיעתו באיטליה שלשה כ"י עבריים-
 איטלקיים שקיבל בפרסה.
 ד"ר ת. א. זקש (כרכור) מסר שני פנקסים כ"י של זקנו הרב מיכאל
 זקש ז"ל, ובהם הערות מדעיות בכל ענפי מדעי-היהדות.
 מר חיים ליב ליכטרמן (רמת-גן) שלח כ"י חסידות העתק אנרות ר' מנחם
 מנדל מויטבסק ור' אברהם מקליסקא מא"י לחסידיהם בגולה.
 מר צ. מחלב (רעננה) מסר בשם קבוצת הנער העברי בבגדאד כ"י של
 סדור תפלה בדרך הקבלה וגם כתובה שנכתבה בבגדאד תרכ"ד.
 הגב' ל. פרימלברג (המבורג) שלחה כ"י עברי של ד"ר דוד פרימלברג ז"ל
 מברלין, והוא כולל מאמר על המגידים והמגידות בצדק זכרונות מימי-נעוריו.
 מר פ. רוברטס (תל-אביב) שלח כ"י מ' בגדי שרדי חידושים על חו"מ
 ועל גפית מאת אביו הרב ר' שלמה דוד בן ראובן ראבינאוויץ.

מתנות הוצאות-ספרים

הסנהג בהוצאות-הספרים לשלוח בקביעות לבית-הספרים אכסמפרי אחד
 מכל ספר היוצא-לאור על ידן, התפשט והוא מתקיים כמעט ע"י כל החוצאות
 היהודיות. מבין ההוצאות הגדולות יש להזכיר ביחוד את הוצאות-הספרים
 העבריות בתל-אביב: אמנות, דביר, מצפה, שמיכל, ואת הוצאת שוקן בברלין.

מתנות שונות

מר א. באואר (סדריר) שלח ספרים הנוגעים לספרד ולתולדות היהודים
 בה. — ד"ר פ. בינהיים (ירושלם) מסר 117 ספרים גרמניים. — לשכת "בני ברית"
 (קרלסבר) שלחה מספר ספרים, כולם בעניני יהדות. — מר פ. גלדק (פריו)
 חזר ושלח ספרים שונים, ביניהם ספרים צרפתיים מהזמן האחרון. — פרופ. א.
 גאלאנטה (איסטאמבול) שלח את חבורו האחרונים. — ד"ר ג. הינקלסר
 (ניו-יורק) שלח את כל ספרי ולטר רמנאו וספרים שנכתבו עליו. — ד"ר י. א.
 היראס (ניו-יורק) שלח ספרות ופה חדשה, אנגלית ואמריקאית. — ד"ר ה. י.
 וכטר (ניו-יורק) שלח את האנציקלופדיה הכינוגרפית של יהודי אמריקה. —
 הגב' א. מ. כהן (ניו-יורק) חזרה ושלחה תורגומי יהודיים וכללים במספר
 הגון. — בריטיש מוזיאום (לונדון) שלח את הכרך הרביעי החדש משיטת
 כתיב העבריים והשטרונים הנמצאים במוזיאום. — הרב ד"ר י. לינקס (קשג)
 שלח ספרים עבריים חדשים וספרים הנוגעים ליחדות בחונגרות. — ד"ר מ.
 מאירנהוף (קתיר) שלח את חבורו האחרונים. — מר סימון מרקס (לונדון)

חזר ונתן לבית-הספרים את האפשרות לרכוש ספרים חשובים חדשים שנדרשו. —
 מר פ. י. מרקס (סידני), הידיד הנאמן לבית-הספרים, חזר ושלח מספר ספרים
 על אוטוביוגרפיה ויהודיה. — מר ת. ש. נייחויזען (בלטימור), הידיד הנאמן לבית-
 הספרים, חזר ושלח מספר ספרים וחברות עבריים, ביניהם ספרים שאסף אצל
 ידידיו וסבירי. — האב פאול קֶבֶת (קהיר) חזר ושלח את חבורי האחרונים
 במדע-הסוחר. — פרופ. י. סטומשבסקי (וינה), שאינו פוסק מלהעשיר את אסף
 ספרי-המוסיקה שלנו, חזר ושלח מספר ספרי-מוסיקה ותו-ינגינה שיצאו-לאור בזמן
 האחרון. — הגב' דבורה סרני (תל-אביב) שלחה את הדו"ח של הקונגרס הזואולוגי
 הי"א. — מר חגי עבראללה עמינוף (ירושלם) נרב מספר ספרים רומיים. —
 חברת ידידי האוניברסיטה (פראג) שלחה את כתבי הפילוסוף בולצנו. — מר י.
 צדקוני (תל-אביב) חזר ושלח דברידפוס קטנים שנדפסו בא"י בשנים
 האחרונות. — הקונסול הכללי הצרפתי (ירושלם) מסר בשם ממשלתו את
 חכך החדש של התעודות הרשמיות על גורמי המלחמה העולמית, חיילי ע"י
 ממשלת צרפת. — הקונסול הכללי האיטלקי (ירושלם) שלח את תזכור
 ממשלת איטליה לחבר הלאומים על המצב בחבש. — המכון לחקירות מרוקניות
 (רֶבֶת) שלח 4 כרכים של "אסף הטכמטים הערביים" שהוא מוציא-לאור. —
 ד"ר ת. רייק (וינה) שלח את כל חבורי כפסיכואנליזה. — מר יעקב רסקין
 (מינסיסין) חזר ושלח ספרים שונים שנדפסו בסין.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים

בזמן האחרון נכנסו למחלקה זו (אסף אברהם שכדרון) תמונות אלו: מאת פרופ.
 אנדריו אולטברגר, (גניבה), מתוך הארכיון של המחלקה לחינוך הציבורי בגניבה,
 בחשתלות ד"ר מיכה כ"עמי, תל-אביב): סכתב הפיסולוג פרופ' מוריץ שיף;
 מר פישל אָלנברג (לכוב): סכתבי האדמו"רים ר' צבי הירש מוידצ'וב
 ור' חיים הלברשטם; מר משה אשולין (תל-אביב): תמונת הרב הראשון ביפו
 ר' יהודה הלוי טרנגוזה; ד"ר הוגו באזאָר (ע"י הגב' אירנה כרשטמטר, פרנקפורט
 עניס): תמונת קוזרו של פאול אָרליך, הכימאי ד"ר אלפרד כרטהיים; פרופ' בורז'ו
 (אונגס), ע"י הפרופ' אנדריו אולטברגר בגניבה, בחשתלות ד"ר מיכה כ"עמי,
 תל-אביב): תמונת הפיסולוג פרופ' מוריץ שיף; פרופ' ד"ר מאיר בלכין (ורשה):
 אוטוגרפים של ר' נחמן קרוכמל והרץ הומברג; הרב ד"ר אברהם יצחק בליכרודה
 (ירושלם): סכתבים מהרב ר' עזריאל הילדסהימר, מפרופ' מוריץ לזרוס ואשתו
 נחירה רות ומפרופ' ישראל פרידלנדר; הקהילה היהודית בברלין (ע"י ההסתדרות

הציונות, שם, ובהשתדלות מר א. הופמן): צרור גדול של תמונות מתוך אספן
האמנות שלה; מר אברהם גנס (פשטישל): תמונות קבוציות של גדולי-ישראל;
מר א. דרואנוב (תל-אביב): מכתב הכיליוני אברהם משה הכהן (תל-חמים);
מר יהושע הוכשטין (ניר-יורק): אוטוביוגרפיה של א. ל. לוינסקי; המתדרות
הציונים בכרלון (ע"י מר א. חופמן): אוטוגרפים ותמונות של מלומדים ויחידים,
ביניהם חוקר מחלות הילדים פרופ. אדולף גינסקי, חוקר הסמים פרופ. ספס
יפה, חוקר המשפט הכימיה פרופ. ארתור נוסבאום והפיסיולוג פרופ. הנס
פרדנמל; מר וילהלם הלר (ליטסרין): מכתבים מאדולף קרמית, מיוצר לשון
האספרנטו, ד"ר לודוויג וסנהוף, מהסופר ארתור שניצלר, מהמשורר היהודי-גרמני
אמיל קיין, מחוקר ערב אדוארד גלור, ומהשחקן אדולף זונגטל; מר אריה וינברג
(נחלת יהודה): תמונות שונות, בתוכן תמונות ח. ג. ביאליק בשעת הנחת אבן
הפנה לכיתו (עם אחד העם ואחרים), תמונת האדמו"ר מבלז ר' דוב רוקח, ועוד;
מר עמנואל ניר (נציבה): מכתב ולטר נטנאו; מר מ. נקסר (ניר-יורק):
מכתבים מת. ג. ביאליק; ד"ר פריץ פהן (ירושלים): כ"י של הרופא והסופר
ארתור פהן; מר יליג כהנוביץ (תל-אביב): צרור כתבים עבריים ורוסים של
העסקן הציוני ד"ר צבי ברוך; חברת כ"ח (פרים): תמונה של מי שהיה
מוזיקר, זק בינר; אלמנת הסופר היהודי-גרמני שמואל לוב לינסקי (ברלון):
כ"י של בעלה המנוח, בעית כריסמוס; גב' קלרה לויין (ברלון): תמונת בעלה
המנוח, חוקר תורת הסמים, פרופ' לואיס לויין; מר גוסטב זסק (קיל): כ"י
זואולוגיה של התלמוד של הרב ד"ר לודוויג לויסון משטוקהולם ותמונתו; אינז'
ד. מידרסקי (פרים): תמונת המתימטיקאי ליפמן ליפקין, בן ר' ישראל מלנבר;
גב' ישע ססטר (רחובות): כ"י-שיר של המשוררת רחל ודף סאמה לזרם;
הרב ד"ר ארתור פוזנר (ירושלים): מכתבים של חוקרים במדעי היהדות, ביניהם
מכתב מאברהם ברלינר; ד"ר דוד קלינגהופר (לזכר נשמת אחיו יקותיאל, ע"י
חברת דורשי האוניברסיטה העברית, לבוב): צרור מכתבים מאת דוד נימרק
לאחיו, מוסן הקונגרס הראשון ולאחריו; הגב' אירנה קנדולפר (ויטנברג): תמונת
מטיף עדת הפטיסטים בחמבורג ויליום (שלמה) קנבר בן הרב יצחק אהרן.

סטטיסטיקה

יש ברעת הנחלת בית-המפרים לפרסם בקביעות דיווח-שכון שנתי על
פעולות המוסד לכל ענפיהן, לפיכך לא תתפרסם מכאן ואילך הסטטיסטיקה על
מספר המפרים חנוספים בכל חוברת של קרית ספר אלא בדיווח-שכון השנתי
יחד עם המפרים על שאר ענפי הפעולה של המוסד.

ביבליוגרפיה*

דפוס א"י.

א. ספרות עתית.

1320. האופנוע. (תיא, דפוס יכנה), 1935. 18 : 25.
תכונות ההופעה לא נזכרה. — האחראי: א. בזראי, ירושלים. מצויר.
1321. במסנה; עתון פועלים. תל אביב, (דפוס ארץ), 1935. 39 : 57.
דו-שבועון. — העורך והמ"ל: יוסף קושניר. — גל' א' יצא ב-30 ביוני.
1322. הפקר; עתון יומי. תל אביב, ס. אלרד, (דפוס הוצאת ארץ ישראל), תרצ"ו. 45 : 58.
העורך האחראי: ש. פרלמן. גל' א' יצא בערב סוכות. שם העתון גם באנגלית וערבית.
1323. הסתדרות הפועלים החקלאיים בא"י. ידיעות המרכז החקלאי.
תל אביב, ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. הסתדרות הפועלים החקלאיים, 1935. 21 : 33.
במכונת הכסלה על צד אחד של הדפים. — חוב' א' יצאה ב-31/V.
אחרי הפסקה של קרוב לשלוש שנים נגש המרכז לחדש את הוצאתן של ידיעות הפריודיות שהיו מופיעות בזמן ב-דבר.
1324. ילקוט המזרח התיכון. יוצא לאור אחת לחודש ע"י הסתלקה המדינות של הסוכנות היהודית לא"י. ירושלים, תרצ"ה. 21 : 32.
ירחון. — גליון א' יצא בשבט. מהמעטפת. — הקטגוריה מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. — המדורות: מהחיים המדיניים. — מהחיים הכלכליים. — מהחיים החברתיים. — אישים.
1325. עורי תימן; עתון עובדים התימנים. תל אביב, (דפוס ארץ), תרצ"ה. 4 ק. 33 : 50.
דו-שבועון. — העורך האחראי: דניאל זכאי. — גל' א' יצא בד' בתמוז.
1326. עלון השומרים; כלי סכטא ספרותי לעניני אגודת השומרים הא"י. תל אביב, תרצ"ה. 22 : 32.
— אנו רוצים לקבוע שהעלון יצא פעם לחודש. — גל' א' יצא בט"ו בסיון. — בהקטגוריה.

(*) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך. — המספרים בסוף כל ספר מסמנים את רחבו וארכו במספרים ערבים.

1327. קפת חולים. ילקוט קופת-חולים. תל-אביב, מרכז קופת-חולים, (דפוס אחדות), 1934. 15 : 22. רבעון. גל' 1 יצא באפריל. ב-ילקוט יבואו החלטות הועד המפקח. המועצה המדיענית ומרכז קופת-חולים וכמו כן הוראות וחוזרים שונים של המרכז.

1328. קרית חיים <ארלוזורוב>. ידיעות הקריה; סכת חוזר לחברים. קרית חיים, מועצת הקריה, 1935. 21 : 33. בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל. — תכופות ההופעה לא נזכרה. העורך: א. אפרת. גל' 1 יצא ב-24 ביוני. בהקטוגרף מכתב מכונה.

ב. קבצים ומאספים.

1329. ארגון סוחרי ירושלים. הסוחר והיוצר; עלון חד פעמי. ירושלים, (דפוס מרכז), תרצ"ה. 4 ע. 34 : 50. העורך: י. בן ישראל. יצא ב"ד אורא'.

1330. הארץ. לחג הקשור של האוניברסיטה העברית בירושלים. ניסן תרפ"ה—ניסן תרצ"ה. ירושלים, ד' ניסן תרצ"ה 10.11.35. ע' 7-8, תמונות, פורטרטים. 49 : 54. הגליון כולל מאמרים ורשימות מאת: י. קלונגר, ש. לוי, ג. ה. טורטשינר, י. ל. מגנס, ונ. ב.

1331. ברית-עם. גל' ב': ונגליון-בוא-ליקו. תל אביב, ד' אב תרצ"ד. 16 ע, תמונה. 23 : 30.

הגליון כמעט כולו מוקדש לביאליק. יצא ביום קבורתו. מכל מאמרים של בורלא, וד. ליפץ, כרוניקה על ימיו האחרונים. מתוך דברי הספד שנשמעו בא"י, ונאום של ביאליק "קרקע ורוח".

1332. הלואה וחסכון. יפו תל אביב. חוברת-זכרון; מוקדשת למיסדה של הלואה וחסכון יפו—תל אביב ומנהלה הראשון דב פולני. תל-אביב, (דפוס שושני), (תרצ"ה). 16 ע, דיאגרמות, טבלאות, פורטרט. 15 : 23.

1333. הסתדרות העובדים הלאומית בארץ-ישראל. דגל הסדינה. ירושלים, (דפוס הסולל), תרצ"ד. 8 ע, פורטרט. 34 : 50. חד-פעמי. — האחראי: מ. גילוני. — יצא בכ' תמוז. — מאמרים ורשימות מאת י. קלונגר, מ. נורדוי, א. צ. גרינברג, ז. ז'בוטינסקי, י. שכטמן, זב. אליצדק.

1334. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. אספות. א: עבודה עברית; פרשת העבודה העברית ומערכותיה לשנות תרצ"ה-תרצ"ה. תל אביב, (דפוס אחדות), תרצ"ה. [2] דף, 186, [2] ע. 17 : 24. בקבץ זה כונסו מאמרים בשאלה זו שנתפרסמו רובן ב"דבר" וגם ב"המופעל הצעיר" "הארץ", "מאזנים", "הציגני הכללי" ועוד. נאומים שנשמעו בישיבות ובעידודות של מוסדות

התנועה והישוב וגם שלשה שירים על נושא זה מאת טשרניחובסקי, שלונסקי, ושמעוניוביץ.
בראש הקבץ בא הקונטרס של בן גוריון: "עבודה עברית". (ראה גם ק. ס. שנה י' ע' 270).

1335. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. קונטרס לחברים
יוצאי גרמניה; אוסטריה וצ'כיה בהסתדרות העובדים. Bulletin für die Chawerim.
der Histruth aus den deutschsprachigen Ländern. (תל אביב), הוצעה לכנס
קולי ארצות סערב אירופה בהסתדרות העובדים, (דפוס הפועל הצעיר), נובמבר
(1934). 18 ע. 20 : 27. מהמעטפת. — הוצאה חד פעמית. — האחראי: זאב שור. — חלק
מהמאמרים בעברית, ורבים בגרמנית. — המערכת מעירה שהמזכיר העברי יורחב בהוצאות הבאות.

1336. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. המרכז לנער.
דפים למדריכים... (תל אביב), המרכז לנער של הסתדרות העובדים בא"י,
(דפוס אחרות), (1934 ?) 15, 11 ע. 16 : 22.

התוכן: חורש ההסתדרות: ראשי-מסקים, ציוני-שיחות, חומר קריאה.
1337. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הקבץ המאחד.
ביטוי סכפנים. עין חרוד, (תל אביב, דפוס אחרות), 1935. 96 ע. 17 : 24.
הוצאה חד פעמית. האחראי: ז. יוסקוביץ. יצאה באפריל. — המדורות: מאמרים:
מאת מ. בלינסקי, י. בנקוב, בן-אשר, י. טכנין ועוד. — עם הילד. — רשימות. —
בדרכים. — נקודותינו. — נעדרים. — ראה ק. ס. שנה י' ע' 401.

1338. כפר ילדים מאיר שפיה. לחג הקשור; אוסף חבורים. הוצאת
כפר הילדים מאיר שפיה. תרפיד-תרצ"ד. (תל אביב, דפוס אחרות), תרצ"ד, 96 ע,
לוחות-חסונות. 11 : 17.

לקטים מחמשת הכרכים של "כפרנו", שבועון של כפר ילדים מאיר-שפיה.
1339. ס' כרם ציון; כולל חדשים ובאורים בח' התלויות בארץ (תרומות
וסעשרות קרלה וכלאים). יוצא לאור ע"י מדרש בני ציון. קבוצ לברור
הלכות אי"י... ספר א' ירושלים, (דפוס העברי), תרצ"ה. 12 דף, 94, 11 ע. 16 : 24.
סדור הקובץ ע"י יצחק רוזינסקי.

1340. לבשים; ויל ע"י ארגון העובדים הציונים הכלליים
בארץ ישראל. תל אביב, דפוס ארץ, תרצ"ה. 16 ע. 22 : 29.
מהמעטפת. הוצאה חד פעמית. — האחראי: ש. אפשטיין. — יצא בניסן.

1341. מהודו ועד כוש; חוברת סטירית הומוריסטית, העורך יושב בסתר.
תל אביב, (דפוס אחרות), פורים תרצ"ה. 15-36 עמודה, ציורים. 24 : 33.
מהמעטפת. — הוצאה חד פעמית. המו"ל והאחראי: א. לב.

1342. מכביה שניה. תל אביב, תרצ"ה. המכביה השניה, אביב
תרצ"ה. (סורה דרך). ותל אביב, (דפוס אסנות ארץ ישראל), (תרצ"ה). 48, 6,
48 ע. פורטרטום, חמונות. 23 : 30.

התכנית בעברית, באנגלית ובגרמנית. מאמרים באחת או יותר מהשפות הללו. שער
נוסף באנגלית ובגרמנית: Maccabi world union. The second Maccabiah 1935. (Guide & handbook). — Makkabi Welt-Verband. II. Makkabiah.

בראש השער: הסתדרות עולמית - מכבי. - ראה גם ק. ס. שנה י"ב ע' 276.

1343. ממעמקים; גליון חד פעמי. וירושלים, (דפוס הסולל), תרצ"ה.

4 ע. 34 : 50. העורך האחראי: מ. גילוני. יצא בר"ח מנחם אבי. מאמרים ורשימות
מאת א. צ. גרינברג, ז'. ז'בוטינסקי ואחרים.

1344. מרכז הסוחרים הזעירים בתל-אביב ויפו. הסוחר; חוברת
חד-פעמית, מוקדשת להגן חקשור של מרכז הסוחרים הזעירים. תל-אביב, (דפוס
אריק), תרצ"ה. 42 ע, פורטרמים. 22 : 33.

בחוברת זו השתדלנו למסור את התמונה הכללית על עמדותיה, כיבושו וסבלו של
צבור הסוחרים. - החוברת כוללת מאמרים ורשימות מאת מ. דינונוף, י. רוקח, י. שצוב,
א. שנקר ואחרים.

1345. חוברת ניב הקבוצה; הוצאת חבר הקבוצות ואיגוד גורדוניה.
תל אביב, דפוס אחדות, שבס תרצ"ה. 94 ע. 17 : 24.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 10. - מאמרים ורשימות מאת י. ברץ, ל. שקולניק,
י. אסתר, מ. הורוביץ, ה. דה מאן, ו. זנדבנק, י. בודניק, ד. שמקלניג ואחרים.

1346. הפועל הצעיר. פרקי הפועל הצעיר. הוצא לאור ע"י נחום
טברסקי בשליחות הועדה לאנתולוגיה של "הפועל הצעיר" שנבחרה בוועידת, הפועל
הצעיר" האחרונה וחשור תרפ"ז. כרך א"ג. תל-אביב, (דפוס ספר), תרצ"ה. 288;
287; 334 ע. 16 : 24. - החומר לוקס ונערך על ידי אליעזר שוחס וחיים שוקר
מסעם הועדה לאנתולוגיה של "הפועל הצעיר".

החוכן: כ' א-ב: צעדים ראשונים: מבוא: העליה השניה וכבוש העבודה. - צעדים
ראשונים: הקו"ק הידוע של ויתקין, מכתב הראשון אל הגולה של א. ד. גורדון והמאמר
הראשי בחוברת הראשונה - ההקטורפית - של "הפועל הצעיר". - מתוך העבודה (קורס -
סונדנציות). - ד. שמעוניוביץ: ביער בחדרה (קטעים). - בגליל (א"מ"ו). - התימנים.
- בעיר: יפו, ירושלים, חיפה. - ועידות ותעודות. - שרסטי הוי (זכרונות
ורשימות מאת מ. טמקין, מ. וילקנסקי, לביא, ש. צמח ואריה יפו). - לזכר חברים: 33 ניקרולוגים
והערכות. - כרך ג': מאמרים ורשימות: לרעיון העבודה. - במערכה. - דרכי כנש. -
עבודה והגנה. - הפועל. - התימנים. - זכרונות מהעליה השניה. - מסרתם של
מגשימי מפעל האנתולוגיה. שתכיל י"ד כרכים, היא למסור לבאים את החומר הרעיוני
והעובדתי העצום המסודר ב-23 כרכים של "הפועל הצעיר". העורכים מעירים/בצדק שכמה
בורמים כלליים ויהודיים (המלחמה, ניתוק הישוב בא"י מהגולה, אי-ידיעת העברית בגולה)
פעלו בכיוון החלשת והפסקת הרעיונות הרעיונית. החומר בכרכים שלפנינו הוא משנות
תרס"ז-תרע"ד. (כרך מיוחד יהיה מוקדש לשנות המלחמה). - יש בכרכים האלה חומר
חשוב להתפתחות הדעות בתנועה וכישוב וגם חומר מענין לתולדות הישוב בכלל.

חשיבות מיוחדת יש לקורססונדנציות המרובות שכונסו כאן, למשל מפתח-תקוה 35, מרחובות 25. יש בהן ידיעות שנשכחו, סטטיסטיקה שלא במתכוין, והעיקר, בצרופן הן מוסרות באופן בולט מאד את האווירה הכללית של התקופה ההיא. לזוגמא שני קטעים שעמדתי עליהם אגב דסדוף: "הפועלים חושבים את עצמם שה [ברחובות] לאורחים; טפוס הפועל הידוע, שיום היה עובד ויומים התגולל ביפו לצפות לרובלים אחדים, שיקבל מביתו, כבר אינו במושבתנו. יודע הוא הפועל ומכיר שביחו הוא פה. — ... צעירי המושבה חיים פה בשלום עם הפועלים ולא כמו בפתח-תקוה, מתאספים הם, קוראים ומבלים את הזמן יחד" (כ' I ע' 91) או במאמרו של משה טמיליאנסקי: "הפועל הגלילי": "יכול הגליל, וגם חדרה בתוכו — נמצאים עתה 82 פועלים עברים מלבד פועלי היקבים... השכר משתנה לפי המקום מ-4 עד 10 גרוש. — החדשיים מקבלים ברובם 10 פרנק לחודש עם מעון, מזונות וכבוס לכנים, ובחלקם — עד 20 פרנק" (כ' III, ע' 110, שניהם מתרס"ח). — העורכים הכניסו, ובצדק, גם דברי סופרים שפרשו אח"כ מהזרם הזה. סדור החומר וחלוקתו, עד כמה שאפשר לדון עפ"י סקירה כללית, הוא יפה. חבל שהעורכים לא גלו את שמות הפסידונימים ואת שמות הכתבים האנונימיים, כמו כן כדאי היה לפענח את ר"ת של השמות שנוכרו בסנים המאמרים או הכתבות, כמובן פרט למקרים בודדים. בהקדמה לא נזכר כלום על דבר מפתח: בהוצאה זו יש בלי ספק חשיבות רבה למפתח, וכדאי שהעורכים ידאגו לזה בעוד מועד. — יש לקדם בברכה את המפעל החשוב הזה. ב. ש.

1347. פועלי ציון, א"י. אחרי רצח ארלוזורוב. מהדורה שנייה. תל-אביב, (דפוס אחדות), 1933. 14 ע. 13 : 17.
בראש השער: מפלגת פועלי ארץ-ישראל (פועלי-ציון) הועד המרכזי. — האחראי: נר ציס.

1348. פועלי ציון, א"י. רעיון חלוחם. תל אביב, מפלגת פועלי ארץ ישראל (פועלי ציון), (דפוס הפועל הצעיר), 1934. 8 ע. 35 : 50.
הוצאה חד-פעמית. — האחראי מ[נוס] אלקון. — יצא ב-23 בדצמבר.

1349. קבץ מאמרים לדברי ימי העתונות בארץ ישראל, יוצא לאור ע"י ועד התערוכת לעתונות הארצי ישראלית ב. יוסי ביאליק" במגרשי התערוכה בתל-אביב, הנערכת על ידי זלמן פבזנר. א. תל-אביב, (ירושלם, דפוס מלומון), ניסן תרצ"ח. 67, 111 ע. 17 : 25. העורך: דוד יודילוביץ.

התכן: ה. לוח: מבוא. — י. י. ריבלין: ר' וואל משה סולומון הסופר והעורך. — מ. ד. גאון: לתולדות עתונות לאדינו בא"י. — ד. יודילוביץ: עתונותו של בן-יהודה. — מוקני הישוב (מ. מאירוביץ): העתון החקלאי הראשון בא"י. ב. כצנלסון: המשמרת החדשה של העתונות העברית: עתונות הפועלים בא"י. — בקובץ יש יותר ממה שאפשר להסיק מהשער. — במאמריהם של ריבלין וכצנלסון, המהווים שני שלישים של הקבץ, יש חומר מעניין על התפתחות הרעיונות שבשרו את חבת ציון ותנועת הפועלים בא"י, וגם על האווירה התרבותית של הזמנים ההם. ולא רק הביבליוגרף אלא גם המתעניין בתולדות הישוב והתנועה ימצא ענין בקבץ זה. יש לקדם בברכה את הנסיון הזה ולאחל שהקבץ השני, שצריך היה לצאת חתף אחר חג הפסח, יופיע בקרוב ושלא יהיה האחרון.

1350. הקונגרס הרוקד; הזכרת התולדות הדפוסיות מוקדשת לקונגרס
הלונדוני וי"ל בעריכת שמואליק ושמואל יהושע צביאלין, אב תרצ"ה, (תל
אביב, דפוס א. מוסס, תרצ"ה, [16] ע, ציורם. 20 : 27. האחראי: בר"ב.

1351. הקרן הקימת לישראל. חומר לחנים ולמועדים. איג. נ
חבורות. (ירושלים, הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל, תרצ"ג). 21 : 15.

הקטוגרף מכתב מכונה. — מהמעטפת.
התכן: א: סינקרסלד, אנדה: נרות חנוכה; (מחזה). (תרצ"ד). ז' [1] ע. —
ב: לטיו בשבט. (תרצ"ד). 20, 13, [1], 2, 8 ע. תויג. — ג: לכ' חמוי. (תרצ"ג). 19, [2].
12 ע. — את ההוצאה של שנת תרצ"ב ראה ק. ס. שנה י"א ע' 150.

1352. הקרן הקימת לישראל. הועד הארצי לא"י. ביולוגיה. מספר איב.
תל-אביב, תרצ"ג. 24 ע. 20 : 31. הקטוגרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.
רצוף: הכנסות הקהל בארץ בחרשים אקטובריוני תרצ"ג בהשוואה להכנסה באותה
התקופה בתרצ"ב. 4 ע. נדפס כמכונת הכפלה.

ג. ספרים וחבורות.

1353. אברהמיהו, נ[פתלי] [Naftali Avrahamyahu]. קרוא עברית
נכונה. מהדורה שניה. ירושלים, דפוס סיני, תרצ"א. [1] דף, 8, [1] ע. 15 : 23.
מהדורה א' ראה ק. ס. שנה י' ע' 12.

1354. אהרנסון, אהרן [Aaron Aaronsohn]. צמח עבר הירדן;
מפקד בקורת לצמחים אשר נאספו ומקצתם הוגדרו על ידי אהרן אהרנסון במשך
מסעותיו (1904-1906) בעבר הירדן ובערב. פקד ובקד ה"ר. אופנהיימר, בצרוף
יומנים למסעי אהרן אהרנסון, הקדמה מאת ד. שוקה, מסמכים שונים ורשימה
ביוגרפית מאת אלכס. אהרנסון. מצרפתית לעברית: יצחק אפשטיין ומרדכי
אזרחי, החלק הבוטני—יהושע אביזוהר, קניני גיאולוגיה וגיאוגרפיה—
נחמן שלם. ערך יצחק אפשטיין. (זכרון יעקב, מעשיות אהרן אהרנסון, דפוס אמנות
אי, תל אביב, 1934). [4] דף, 384, [2] ע. מפות, ציורים, תמונות. 18 : 25.

= עובד אהרנסון; שורת כתבים היוצאת לאור מאת בית אהרנסון, I.
ינסח מקובץ החברה הבוטנית בג'ניבה, כרך XXII, 1930.

1355. אוישיסקין, מ[נחם מנדל] [Menahem Ussischkin]. היהדות
בארץ ובגולה בחמש השנים האחרונות. (מנאוסו כנגוס המורים השלישי לעמן
החקק"ל, ירושלים, הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל, חנוכה תרצ"ד.
12 ע. 21 : 30. מהמעטפת. — הקטוגרף מכתב מכונה.

1356. אורח, יריב [Jarib Ezrah] ארץ ישראל (דוד שמענוביץ);
זמר קטני ארצות-ישראל בלזות פסנתר מאת יריב אורח, תל אביב, (דפוס
השחר), תרצ"א. 141 ק. 23 : 28.
1357. אינשטיין, אלברט [Albert Einstein]. דמות עולמי; (העולם
כפי שהוא מצטייר לי); תרגום סגורמנית ש. אמינגה. תל אביב, א. י. שטיבל,
(דפוס ספר), תרצ"ח. 224, 121 ק. 17 : 24. בראש השער: אלברט איינשטיין.
ע' 121-150: יהדות. — את המקור הנרמני ראה ק. ס. שנה י"א ע' 216.
1358. אנציקלופדיה כללית. כרך שני: בידתן ואכירם. תל אביב,
מסדה, (דפוס ספר), (תרצ"ח). 317, 111 ק. ספות, ציורים, פורטרטים. 15 : 21.
הספר הוגה ותוקן על ידי יוסף קלוגר. מוכיר המערכת: דוד קלעי.
המסות שורטט ע"י חבר מומחים בהדרכתו של המהנדס צורב"ג. — את הקודם
ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 12.
1359. א"י. ממשלה. מחלקת חפתוח. הרצאה ראשונה על הפיתוח
החקלאי וההתיישבות על הקרקע בפלשתינה (א"י) מאת לוואיס פרנמט,
מנהל מחלקת חפתוח, ירושלים, 23 בדצמבר 1931. 4, 6, 7, 3, 52, 11, 4, 11 ק. 21 : 32.
הקטגוריה מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. ראה גם ק. ס. שנה י"ב ע' 151.
1360. ברהב, יצחק בן מיכאל [Isaac M. Badhab]. כ"י ביצחק
הירושלמי... דינים, מנהגים של ירושלים, מספרי דפוס וכתבי יד הנמצאים
בישיבת הסוציאן לאור יצחק ב"כ מיכאל... ברהב, קובץ ב' ירושלים, דפוס
המערב, תרצ"א. 121, 59-2 דף. 17 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 11.
1361. ברהב, יצחק בן מיכאל [Isaac M. Badhab]. קובץ מעשה
נסים; בו יבואו מעשיות וספורים שנעשו לישראל בשנים קדמוניות (ו) בדרך גם,
ויוצאים לאור על ידי יצחק בכ"ר מיכאל ברהב... (א), ג. 2 חוברות. ירושלים,
דפוס צוקרמן, תר"ץ. 40 ; 112 ק. 11 : 14. חוב. ב' ראה ק. ס. שנה י' ע' 269.
1362. בדיאן, א[בנר] [Avner Badian]. רשימות בסכניקה
תכנית; לפי הרצאות א. בדיאן... כרך ו-2. 2 כרכים. חיפה, אגודת הסטודנטים
של התכניון העברי, (תרצ"ב). 121, 166-2 דף. 162 דף, תרשימים. 22 : 28.
מהמעטפת. — הקטגוריה מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.
1363. בונן, ס. סגלת ההסתדרות. תל-אביב, הסוכן לנוער של
ההסתדרות העובדים בארץ-ישראל, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 109, 131 ק.
צלומים, דיאגרמות, ספות. 15 : 20. — ספרית מרכז לנוער. י"א.
צלומים ודיאגרמות — משה וורוביצ'יק. — חוברת זו היא הוצאה מעובדת ומתוקנת
מן הפרקים בספר ההסתדרות, שנחברו ב"דבר" בחודש ההסתדרות תרצ"ד. — מנוקדת.

1364. ביאליק, חיים נחמן [Chaim Nachman Bialik], כתבי ת.

נ. ביאליק, ספר איד, 4 כרכים. תל-אביב, דביר, דפוס הפועל הצעיר, תרצ"ח.
[2], 314, [4], 405, [12], [4], 325-9, [11], [4], 11-184, [11], 32, [4], 258, [2], 23:15.

הוצאה קודמת ראה ק. ס. שנה י' ע' 14.

התוכן: ספר א': שירים מזמורים ופזמונות. שירות. ספר ב': ספורים, דברי ספרות. —
ספר ג': מבחר חרומים: דון קישוט איש למנשא למיגואל דר-סרנבס, חרומם מקצר. —
וילהלם סל לפרידריך שלר. — יוליוס קיסר ליליאם שקספיר. חרומם מערכה ראשונה. —
ספר ד': ויהי היום, דברי אגדה. (ראה ק. ס. שנה זו ע' 13). — ספר א' מכיל כל השירים
שנדפסו בספר א' של כתבי ביאליק הוצאת ועד היובל, ת"א תרצ"ג, ושירים חדשים אלה:
שבעה, אלמנות, פרידה (נדפסו בירחון "מאזנים", כ' א' חוב' א' ג' ד'), מאחורי השער,
בגד, שבת מלכה (נדפסו ראשונה בשם "זמר לשבת" בהקדמן: הזמיר שירי ילדים מאת נ.
מינס עם שירים חדשים מאת ביאליק וטשרניחובסקי, אודיסה, מוריה, תרס"ג. ע' 127-128).
שיר העבודה והמלאכה (נדפסו ראשונה בשבועון "במעלה" תרצ"ג גל' 19 (ז') ואח"כ עם
חיים שם גל' 23 (נ"א). — בשיר "מכונות" (בבית ב') ישנה שורה שלא היתה בהוצאה ועד
היובל, וכאן הנוסח הנכון. ספר ב' מכיל הספורים והמאמרים שבספר ב' של ההוצאה הנ"ל
חוץ מהמזמור דברי אגדה (אגדת שלש וארבע, שור אבוס וארוחת ירק, אלוף בצלות ואלוף
שום), שנדפסו כאן בספר ד'. כאן נדפסו "סרק מספח" ומסה שלא נשלמה "האדם וקנינו"
(שניהם נדפסו ראשונה מתוך עזבונו של המשורר ב-"מאזנים" החדשים כ' ב' חוב' ד"ה, חוב' ביאליק).
זוהי ההוצאה השלמה ביותר של כתביו. לא נכללו כאן חרומם "הדבוק" ושירים ופזמונות
לילדים (ראה ק. ס. שנה י' ע' 269). — ספר א' הוא המהדורה הי"ד. (בתרס"ב יצאה, כמו
שרשום על הספר, מהד' ח': אח"כ בתרס"ג בברלין פעמים: הרץ והוצ' היובל, ובת"א בתרס"ה,
תרס"ט, תרצ"ג). ספר ב' וג' — מהדורה ד', ספר ד' — מהדורה ב'. — מספר אכס' של מהדורה זו
יצאו בתור פרס למנויי "דבר". על המעטפה של כל ספר תמונת המשורר מתקופה אחרת
של חייו. — כל הספרים חוץ מהשני מנוקדים. — הספרים נדפסו בהדור.

1365. ביקמן, אליעזר בן בן-ציון [Eliezer Bikman], מסכת כבא

מצועא, עם פירוש האביב... שפירשתי... אליעזר ב"ר בן-ציון סופר (ביקסאן)...
ירושלים, דפוס פ. עניו, (תרצ"ג). [11] דף, 48-121 ע', [11] דף, 15:22.

נכרך עמו: ביקמן, אליעזר בן בן-ציון: מסכת חגיגה... (תרצ"ה). [2] דף, 51. [11] ע'.

הפירוש על ב"מ יש כאן רק על הפרק הראשון והאחרון.

1366. בן-אשר, חיים [Chaim Ben-Ascher], הסדר של פועלי

אוסטריה; (קבוצים והערכות). תל-אביב, הבהרות, הסוציאליסטית העברית
בארץ-ישראל, (דפוס אחדות), אפריל 1935. 19, [11] ע'. 16:22.

1367. בן-גוריון, דוד [David Ben-Gurion], ששטרות; פרקים

לברור דרך תנועת הפועלים בציונות המתגשמת תל-אביב, דבר, (דפוס אחדות),
תרצ"ח. [4], [13]-341, [11] ע'. 14:20.

המהדורה: עליה: 9 מאמרים שנדפסו בשנות תרס"ב-תרצ"ה, רק הראשון נדפס עוד
בתרע"ו. — עבודה: 8 מאמרים, נדפסו בשנות תרצ"ב-תרצ"ה. — דרכנו בציונות: 9 מאמרים.

נדפסו בשנות תרצ"א-תרצ"ה. — המאמרים נדפסו ראשונה ב-דבר, יקונטרס, המועל הצעיר, העולם, במעלה, ידיעות החלוץ, דער אידישער קאנגרעס ו-היינט.

1368. בנטוואיץ, יוסף [Joseph Bentwich]. חשבון והנדסה; חוברות לעבודה עצמית, סאת י. בנטוואיץ, א. ארנשטיין, אוריה כרוך. שנת ה'תרס"ה הששית חדש שני-חמישי. 4 חוברות. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל, 1935). [33]—146, [11] ק. 17 : 24.

לכל חוברת שער מיוחד. מצוירות. את הקדמות ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 13.

1369. ברוד, מַכס [Max Brod]. דרך סיכוי בכתיב לאלהים. תרגום מנרמנית מורדכי טסקין. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), 1935. 248 ק. 14 : 20. במקורו יצא ראשונה בשנת 1915 וחזר ונדפס פעמים רבות.

1370. ברון, דוד. מצאנו את השכיח. מקובץ סאנגלית ע"י י. ש. אוסטרובסקי. (ירושלים), חשיד, ותוצ'יד. 23 ק. 12 : 17. חוברת מיסיונרית.

1371. הברית העברית העולמית. המשרד לקונגרס עברי. הקונגרס העברי העולמי הראשון בארץ ישראל, ניסן התרצ"ה, תל-אביב, (דפוס ארץ, חשון תרצ"ה. 8 ק. 23 : 31.

1372. ברכיהו, מ[רדכי] [M. Brachyahu]. חיי אדם; פרקים בפסיכולוגיה ובהוגיונה... מאושר על ידי מחלקת החנוך של הסוכנות היהודית כספר-עזר לבתי הספר. חוכ' א"ו. 6 חוברות. ירושלים, הסוכנות לעניני חברואות של הועד הלאומי לכנסת ישראל, (דפוס קזריאל), 1932. 259 ק, ציורים, דיאגרמות, טבלאות. 14 : 21. לחוברת ב' שער מיוחד. בשאר החוברות השער על המעטפת.

1373. גבעת ברנר. כתב האשמה למשפט גבעת ברנר לשבע שנות קיומה. חג הבכורים תרצ"ה. גבעת ברנר, תרצ"ה. 30 דף. 21 : 26.

הקטגוריה מכתב מכוונה בצד אחד של הדפים. — הקטגוריה חובעת לדין את ג. ב. על יסוד חוקיה הפנימיים של האידיה הקבוצית... על כל גילוי רפיון באפי הישוב הקבוצי בין שמקורו תכונות הדור ובין שהוא פרי צרופים אידיכודולוגיים.

1374. גולנפק, משה אהרן. ספר תנופת אהרן; בו יבואר חיווק הרת והאמונה וקובץ דינים... וספורים נפלאים סאתי משה אהרן ב"ר חיים ראובן גאלאנבעק... ירושלים, דפוס קניו, תרצ"ד. 43, [11] ק. 18 : 25.

1375. גורדון, י[הודה יוסף] [Julian-Joseph Gordon]. לוחות של לוגריתמים ופונקציות טריגונומטריות. סדר וערך י. גורדון. תל-אביב, תוצאת הסתבר, תרצ"ה. 12 ק. 15 : 20. בעברית ובאנגלית. — השער גם באנגלית: Logarithmic and trigonometric tables edited by J. Gordon.

1376. גליק, שרה (פאיאנס) [Sarah Fajans-Gluck]. הילד ופביכתו הפסיכולוגית; מסשנת הפסיכולוגיה של הילד האכספריסנטיות החדשה, סאת שרה פאיאנס-גליק. תל-אביב, ארץ, תרצ"ח. 44 ע, תמונות. 14: 21.
- בעבודה זו כלול סכום תמציתי של מחזור אחד מסדרות השעורים בפסיכולוגיה קניתנו על ידי בסמינריונים למורות בת"א ובירושלים.
1377. גרובסקי, יהודה [Jehuda Grasovsky]. מלון כים קבריר גרמני Hebräisch-deutsches Taschen-Wörterbuch. תל אביב, דבר, (דפוס ארץ), תרצ"ד. 121, 296 ע. 9: 12.
1378. גריבסקי, פנחס בן צבי [P. Grajewsky]. עסקני הצבור בירושלים מילדי אה"ק ומתושבית. יוצא במדרה של חוכרות חוכרות ק"י פנחס בן צבי גראיבסקי. א. (י' שלמה יוסף אליאד). ירושלים, דפוס פ. קני, תרצ"ב. 7, 111 ע, פורטרט. 12: 15.
1379. גרתי, צבי. קול האדם; סבל האנושיות ותקונו, הדבורי שלום סקל הר הכרמל, חיפה, (דפוס נ. ורמפיג), תרצ"ה. 14 ע, 121 דף, פורטרטים, תמונות. 15: 23. מהמעטפת.
1380. דברי צדק, והוא ספור הדברים שהיו בין הרב (יעקב שמשון) משפטייוקע ובין הרב (וחזקאל סגל לנדא) בעל גויב (ע"ד הספר תולדות יעקב יוסף) ולרי יעקב יוסף הכהן מפולנאח... ונלוה קצו ביאור מורש פליאה בקתלת, סאת המויל אברהם חיים נאה. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרצ"ה. 40 ע. 14: 11.
- יכרך גרפס עצמים אחרות [בשמות שונים]... והמאמר הזה... דברי צדק... יש בו שונים גדולים מאלה שכבר נדפסו... (מתוך ההקדמה).
1381. דובנוב, שמעון [Simon Dubnov]. דברי הימים לעם ישראל; מימי קדם עד סוף שלטון פרס ביהודות. מהדורה שנייה. כרך א. תל אביב, רביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ד. 41 דף, 320 ע. 15: 23.
- ביבליוגרפיה: ע' 305-313. — מהדורה א' ראה ק. ס. שנה ר' ע' 300; את התרגום הגרמני ראה ק. ס. שנה ב' ע' 92.
1382. דין, שמואל [Samuel Daian]. עם חצי יובל שנים של דגניה, סאת שמואל דין. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ה. 264, 141 ע, ציחות-תמונות, פורטרטים. 14: 20.
- הספר הזה יצא לאור במלאת כ"ה שנה לקיום דגניה הישוב הראשון של פועלים עברים בא"י בשיטת התישבות עצמית-שתופית. ישוב ששימש סמל ודוגמא לכמה וכמה ישובים שנוסדו אח"כ בכל חלקי הארץ. המחבר הוא אחד הבונים הראשונים של הישוב הזה. בהקדמתו הוא אומר: "בדמים אלו לא נחונתי לספר את דברי ימיה של דגניה כי אם למסור רשמי חיים וחוויות של ראשונים" — לספר גלוי תמונות רבות מחיי דגניה וממראותיה [המו"ל שכת להוסיף רשימת התמונות].

1383. דיקנס, צ'רלס [Charles Dickens]. אילור סוויסט. תרגם י. שו. — יצחק שנברג. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), (תרגום). 129, [3] ע, ציורים. 15 : 21. מנוקד כלה.
1384. הגדה של פסח. הנחה של פסח בעברו וערבי... ירושלים, מ. פרידמאן ושות', (דפוס התחיה). תרגום. [11] דף, 64 ע, ציורים. 11 : 16. הערבית באותיות עבריות מנוקדות.
1385. הדאיה עכדיה. ספר שאלות ותשובות ושכיל עבדי... חלק א. ירושלים, דפוס המערב, תרגום. [11] דף, 21 : 33. בעניני אר"ח ויר"ד. — נדפס ונכרך עמו : הדאיה עכדיה : שאלות ותשובות דע"ה. והשכל... ע"ד הנסתר בדברי האר"י ותלמידו מהר"י... חלק א. ירושלים, דפוס המערב, תרגום. [11] דף, 19.
1386. הסתדרות העובדים הכללית בא"י. מהלכה לסטטיסטיקה ואינפורמציה. סיכומים. חוברת ו. תל-אביב, איור תרגום. [11] דף, 21 : 33. מודר ע"י מ. גמירובסקי וולטר פרויס. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 282.
1387. הסתדרות הציונים הרביוניסטים בא"י. הועידה הארצית ח" VIII בתל-אביב 8-10 דצמבר 1934 — בי"ד טבת תרצ"ה. החלטות ותקנון. תל-אביב, סרכז הצהיר בארץ-ישראל, (דפוס מוסס), תרגום. 46 ע. 13 : 19.
1388. ההרפתקן. חוברת א"י. 6 חוברות. תל-אביב, המזרח, דפוס גוטנברג, [1934]. 12 : 17. בכל חוברת 30 ע.
- התכן : חוברת א : רגובסקי יצחק : האיש בצל. — חוברת ב : לויטה, אריה : סקסי מס' M3579. — חוברת ג : נשר, נחום : משמר הלילה. — חוברת ד : מגלי, מנחם : קולות בערפל. — חוברת ה : רגובסקי יצחק : האיש בצל בסכנה. — חוברת ו : לויטה, אריה : מסתרי היונה הלבנה.
1389. ואעקנין, שמעון [Chimon Vaaknin]. ספר דור"ש סטוכים... לכל פרשיות התורה... ונקיץ לכל אחת לברה נעצתי (בטהדורה תניינא)... שמעון ואעקנין... חלק א"ב, כרך ו. ירושלים, דפוס המערב, תרגום. [11] דף, 38, [21] ע. 24 : 16. חלק ב' נדפס בדפוס ס. עניו ויש לו שער מיוחד.
1390. וורוביצ'יק, משה [Moïse Vorobeichie]. חבריא; ספר תמונות של הנער העובד, הצלומים ועריכת התמונות — מ. וורוביצ'יק. תל-אביב, במעלה, (דפוס אחרות), 1935. VI ע, 64 לוחות-תמונות. 17 : 24.
1391. ועד הלשון העברית. סלון לעבודות עץ. תל-אביב, (דפוס ארץ), תרגום. 12, 28-9 ע, [11] דף, XLIV ע. 20 : 17. = מלוני ועד הלשון העברית, ה.

- קבר ע"י הועדה המיוחדת למנחי עבודות העץ, שהיתה קיימת בשנות תרצ"ב-תרצ"ג ושחברה היו: ח. נ. ביאליק, מ. כהן, א. סמילאצקי, א. צפרוני ונ. שפרה'ס. בקביעת המונחים הבוטניים השתתף פ. אוירבוך ובקביעת המונחים החמיים מ. ויינק. המלון הוא עברי-גרמני-אנגלי-רוסי. — המנחים נחפרסמו ב"לשוננו" כרך ג' ד' וה'.
1392. ורטהימר, שלמה אהרן [Salomon Afon Wertheimer]. ספר אור התרגום, הוא כאור על תרגום אונקלוס ובו גם שני נוסחאות... מאת שלמה אהרן... ווערטהויסער... ירושלים, דפוס ח. צוקרמן, תרצ"ח. [3] דף, 104 ע. 23:15.
1393. חניו, משה בן יעקב [Moses Hagiz]. ספר פרשת אלה מסעי, אשר חיבר הרב משה חאגיז... על תכונת אי וירושלים זכות המקדש וכותל המערבי והבאתי אותו לכית הדפוס פעם שלישית... יוסף שלמה זלמן... ק"ך... ירושלים, דפוס יהודה וירושלים, תרצ"ב. [5] דף, 30 ע, לוחות-מונות. 14:11.
1394. ח. נ. ביאליק, אלבום. (תל-אביב), אילנה על-יד דביר, דפוס "א. כ.", תרצ"ה. [3] ע, [16] לוחות-פורטרטים, [1] דף. 24:16.
- שער נוסף באנגלית: Ch. N. Bialik; Album.
- החמונות צולמו ע"י הצלם שוכמן. הקלישאות נעשו בצינוגרפיה פיקובסקי.
1395. חיפה. בית הספר הריאלי העברי. תכנית הלמודים במקצועות העיוניים... שנת הלמודים תרצ"ה 1934-1935. חיפה, [תרצ"ד]. 11 ע. 22:29.
- בהקטורף מכתב מכונה.
1396. חיפה. הדר הכרמל. לכל תושבי הדר הכרמל... (חוקי עזר שהתקינה מועצת עיריית חיפה עפ"י סעיף 99)... (חיפה), ועד הדר הכרמל, (דפוס מ. מוכובולסקי), 1935. [1] 7 ע. 24:16.
1397. טוקצנינסקי, יחיאל מיכל [Ichiel Michel Tucazinsky]. לוח דארץ ישראל לשנת תרצ"ד. דינו ומנהגי השנה לפי מנהגי האשכנזים... נערך מאת יחיאל מיכל טוקאצנינסקי, עם הערת אל"י דוד ראבינאוויץ ועוד רבני וגאונים אר"י. ירושלים, דפוס סלומון, [תרצ"ג]. 56, [15] ע. 12:17.
- את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 20.
1398. טקיטוס, קורנליוס [Cornelius Tacitus]. גרמניה. ירושלים, (ר. מ.), (דפוס ווייס), תרצ"ה. 65 ע, מפה. 24:17.
- (כתבי טקיטוס. מתרגם מרומית עם מבוא והערות מאת אלכסנדר שור).
- = ההיסטוריונים של יון ורומא. ו'.
- ד"ר א. שור הטיל על עצמו תפקיד חשוב ומלא ענין: לתרגם לעברית את גדולי ההיסטוריונים של יון ורומא. כגון הרודוס, טקיטוס, קסנוניוס, יוסף בן-מתתיהו ("קדמוניות"), ואף ליויוס ופלוטרכ. אין צורך להרבות במלים כדי לבאר את ערכו התרבותי הרב של

המפעל הזה, והמבקר יכול רק לאחל לד"ר שור שיעלה בידו להתגבר על הקשיים הקשורים בהוצאת ספרים כאלה ולגשם את תכניתו במלואה.

בתרגום "גרמניה" פותח ד"ר שור את השורה של כתבי סקטוס בעברית. המתרגם לא הסתפק בתרגום בלבד, אלא צרף אליו אפאראט מדעי בצורת הערות מפורטות התופסות את החצי, ולפעמים שני שלישים, של כל עמוד. הקורא השטחי, הרגיל רק "לדפדף" בספר, יססח על ההערות האלה, אולם כל מורה בגימנסיה, כל תלמיד באוניברסיטה וכל אדם השואף להשכלה היסטורית ימצא בהן חומר רב ללמוד ולהוראה. מעמים באות ההערות כדי לעזור להבנת משפט קשה בסקטוס עצמו או לבאר איזה מונח גיאוגרפי או מיתולוגי. פעמים הן מכילות דברי בקורת על סקטוס ומעמים מכילות הקבלות מסופרים אחרים (הרודוס, סטובניוס, יוליוס קיסר, הספרות התלמודית) שמסרתן להשוות את מנהגי הגרמנים, כפי שהם מתוארים אצל סקטוס, למנהגי עמים אחרים. וטוב עשה המתרגם שהרבה בהערות, כי ספרו הקטן של סקטוס זקוק באופן מיוחד לביאור מדעי. כידוע, "גרמניה" אינו חבור היסטורי סתם השואף לאמת היסטורית ותו לא, אלא מעין "אוטופיה", המבקשת להגיש את הנגוד בין החיים הבריאים והמוסריים של עם מרימיטיבי ובין חיי הפנוק וההוללות של רומא התרבותית. סקטוס כתב על גרמניה, אבל התכוון לרומא. מכאן האידאליזציה של עם טראי, אשר לאמתו של דבר לא היה כלל וכלל ראוי לשמש מופת לאחרים. מי שיקרא את "גרמניה" בלי באור עלול לטעות ולקבל כאמת היסטורית מה שאינו אלא פרי דמיונו של סקטוס. ועוד דבר. יש לפעמים, שסקטוס, שסגנונו מצטיין בקצורו, מדבר כלאחר-יד על דברים הנראים לנו כעת לחשובים מאד, ובמקרים כאלה רבו הסברות וההשערות של החוקרים המשתדלים לרדת לסוף דעתו של הסופר. כמובן, לא הביא המתרגם בהערותיו את כל השיטות וההשערות האלה, אבל נתן לקורא את תמצית הדברים — ודיינו.

בראשית הספר ימצא הקורא "מבוא" שבו נותן ד"ר שור סקירה כללית על מוצא הגרמנים, על חולדותיהם לפני תקופת סקטוס ועל השאיפה של סקטוס לתאר אותם כאידיאל מוסרי. יש להצטרף לד"ר שור הרחיק ללכת בדרך הבקורת וראה צורך לגנות את הגרמנים כדי לסתור בזה את דברי סקטוס. ולכן הוא מאריך מלים על "אפים האכזרי והפראי, נעדר כל רגש אנושי" של הגרמנים, שהתבטא, כביכול, בהיסטוריה מתקופת נדידת העמים (התקופה הנוראה ביותר בתולדות האנושיות) עד "תחנות ההסגר" בימינו. בטויים מעין אלה (שיטות ב-פוליטיקה של היום) אין להם מקום בספר מדעי. וכי באמת חושב ד"ר שור, שהאכזריות היא קו מיוחד באפים של הגרמנים — ושל הגרמנים בלבד?

אשר לתרגום עצמו, הרי שני דברים דורשים אנו מכל תרגום: שיהיה מדויק ושיהיה נוח לקריאה. עד כמה שיכולתי לבדוק את התרגום ולהשוותו למקור, מלא ד"ר שור את הדרישה הראשונה.⁽¹⁾ ואשר לדרישה השנייה, קשה מאד עבודת המתרגם כשמונח לפניו ספר כספרו של סקטוס. איך למסור בעברית את הרייתמוס המיוחד לסגנונו של סקטוס, את קצורו הנפלא, ולדאוג באותו זמן שהתרגום יהיה נוח לקריאה וקל להבנה? יש משפטים שבהם עלה בידו ד"ר שור למסור את הרייתמוס הזה (למשל בפרק י"ג: "זה הוא כבודו וזה הוא עונו להיות חמיד מעוטרים מלהקה חזקה של עלמים נבחרים, בשלום — תפארת,

⁽¹⁾ אמנם, לא תמיד עלה בידו למסור את כל הדקות של הלשון הרומית. סקטוס כותב, למשל (פרק ב'): Ipsos Germanos indigenas crediderim. ד"ר שור מתרגם: "את הגרמנים עצמם חושב אני לילידי הארץ" — ועלי-ידי בטול ה-קלוגניקטיוס" הלך לאבוד הרמז למפוסק קל המונח במשפט.

במלחמה — מגן: או בפרק י"ח: ייחד עמו בשעת שלום. יחד: עמו בשעת מלחמה חסכול ותפעל... ככה עליה לחיות, ככה למות". אולם לא תמיד מצא המתרגם את הפתרון הנכון ויש לפעמים שהוא מסר במשפט "כבר" מה שטקסטוס מצמצם במלה אחת. למשל (פרק ז'): *si prompti, si conspicui, si ante aciem agant* — בעברית: "הן כשהם מוכנים לצאת למלחמה. הן כשהם יוצאים לעיני כולם. הן כשהם נלחמים בראש המערכה". ויש גם משפטים שקשה יהיה לקרוא להבינם כגון (פרק ה'): "אפשר לראות אצלם כלי כסף שנתנו במתנה לציריהם או לאלופיהם בשמוש זול כבהעשויים חרס". כראי שבתרגומים הבאים יתן המתרגם את דעתו בעיקר לבהירות ולפשטות של הטקסט. כי הרי מי שירצה להקור את טקסטוס יצטרך בין כך ובין כך לקחת את המקור ביד. בשעה שהקורא הרגיל המסתפק בתרגום, רוצה לפני כל להבין את הכתוב.

הערות בקרתיות אלה אין כונתן לדרוש את ידי המתרגם, אלא להיפך — לעודדו לעבודתו בעתיד. אין נטיון ראשון בלי טעויות. אבל לא הטעויות קובעות את ערך המפעל. אלא הרצון הטוב להגשימו כדבעי.

1399. ירושלים. אהל-תורה, אהל-תורה, בית מדרש גבוה לתלמוד

בעיה"ק ירושלים... וירושלים, דפוס פ. קניו, (תרצ"א?), 15, 11 ע. 12: 15.

שער נוסף באנגלית.

1400. ירושלים. בית חולים משגב לדך. דין וחשבון (נד) של בית

חולים הכללי משגב לדך בירושלים... לשנת העבור תרצ"ב... (ירושלים). (דפוס ר. ת. הכהן). (תרצ"ב). 141 דף, 35, 111 ע. 15: 23.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 22. את הדו"ח שאחרי זה ראה ק. ס. שנה י"א ע' 284.

1401. ירושלים. חדר תורה תחכמוני. אהל שם לחלמידים ע"ש

חיים נחמן ביאליק. ירושלים, (דפוס הספר), תרצ"ד. 16 ע, פורטרטים, תמונות. 15: 23.

1402. ירושלים. ישיבה גדולה עץ חיים. לוח לשנת תרצ"ה; דיני

ומנהגי בית הכנסת ושאר דיני ומנהגי השנה... ירושלים, דפוס סלימון, (תרצ"ד).

63, 111 ע. 12: 16. ראה גם ק. ס. שנה י"ב ע' 155.

1403. ירושלים. רחביה. פנקס כתבות של תושבי רחביה, עם

תכנית השכונה. הוצאת ועד רחביה אנורה הדרית בע"מ... ירושלים, דפוס ש.

וינגרטן, תרצ"ה. 121 דף, 16, 121 ע. 22: 28.

1404. לוח קאופרטיבי שמושי לשנת תרצ"ה 1934-1935, שנת חמישית,

בעריכת יל"ג כהנובויץ. תל אביב, ברכו, דפוס שושני, 1934. 256 ע. 9: 15.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 20.

1405. למן, מאיר [Marcus Lehmann]. שר-האוצר היהודי; ספור

הסתורי. מעבר מים, אפנהיטר"ל ד"ר מ. לחמן, על ידי ראובן גרוסמן. תל-

אביב, יזרעאל, (דפוס הפועל הצעיר), (1935). 131, 111 ע. 15: 20. מנוקד כלו.

(ספריה "דורות").

1406. לנגואפון (מכון) דרך לסוד שיחות של שפות שונות עפ"י שיטת מכון לנגופון, הוראות למתלמידים... (תל-אביב, דפוס ספר), 1935, 32 ע. 18:13.

1407. לפעושות בפרושות. (ערוכות קל ידי חג' ה. סמרגני). 16-11. 6 חוברות. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות אי), (1935). 48 ע, ציורים בכל חוברת. 7:7. התקן: [1]. מעשה כארבעה דברים רעים. [2]. שלשה שפנים קטנים. [3]. מעשה בכלבלב [4]. מעשה באוז קטינה. [5]. מעשה בעכברבר עליו. [6]. תרגולת כרכלת והב הב.

1408. לשצינסקי, יעקב [Jakob Lestschinsky]. מצבם הכלכלי של היהודים באירופה המזרחית והמרכזית. חוכן, לדפוס ק"ו ועד הארצות פרוז וע"י ועד ההנהלה להכנת הקונגרס היהודי העולמי. תל אביב, שם, (דפוס ספר), תרצ"ה. 227, [1] ע. 14 : 20. את הספר במקורו הגרמני ראה להלן מחלקה י"א.

בספר זה מתאר המחבר את מצבם הכלכלי של היהודים במדינות, שבהן יושבים גם עכשו כשני שלישים של העם היהודי. המחבר משתמש בחומר החדש ביותר (הספר נגמר כנראה בקיץ 1934) מסקנות המחבר: המאה ה-XIX היתה תקופת פריחה כלכלית אצל היהודים. ואחד הגורמים החשובים הוא התפתחות הקפיטליזמוס והחופש הכלכלי, שאפשרו ליהודים להשתמש בכשרונותיהם המיוחדים במלחמת-הקיום. — אחרי המלחמה התחילה ירידה כלכלית מבהילה ואת התהליך הזה יש לצין בכל המדינות של מזרח אירופה ומרכזו. ההבדל הוא רק במהירות. הסבות העקריות: התערבות המרובה של הממשלה בענייני הכלכלה. הקו המשותף למדינות סוציאליסטיות-קומוניסטיות ולמדינות פשיסטיות, התפוררות אירופה, שאיפתן של המדינות הקטנות להיות בלתי תלויות מבחינה כלכלית, התחרות קשה של לא-יהודים במקצועות שנהשבו למקצועות יהודיים, התחרות מצד הקוואופרציה, שדוחקת את רגלי היהודים. — באופן מפורט מספר המחבר על מצב היהודים בגרמניה (לזה מוקדש כמעט חצי הספר). הספר נועד לא רק לבעלי מקצוע אלא לקהל רחב יותר, ולכן המספרים כאן אינם כ"כ מרובים, וניתנים רק העקריים. — ההרצאה בהירה וקלה והספר יכול לשמש מורה-דרך טוב לידיעת עם ישראל בהווה.

1409. מכביה שנייה. תל אביב, תרצ"ה. סכתב-חוזר מס. 4. תל-אביב, (דפוס ארץ), תרצ"ד. 25 : 34. כלם יצאו בתמו.

1410. מגלות לבתי הספר. יצא ק"י הצעת מחלקת החנוך של הסוכנות היהודית בארץ ישראל. תל אביב, אמנות, (דפוס אמנות ארץ ישראל, 1935). 18:12. 140: סופרמן, רפאל: מקורות לתולדות התנועה המשיחית בישראל מאחרי גרוש ספרד ופורטוגל. חוברת ד'. מלקטים ועדוכים עם באורים והערות על ידי רפאל סופרמן. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 412. 177-181 (5 חוברות): משה בן מימון: א. הלכות תשובה. ב. הלכות עבודה זרה, מתוך משנה תורה של הרמב"ם. סדר ונערך לבתי-הספר ולעם על ידי י. אנגל. 62 ע. — הלכות מלכים... סדר ונערך לבתי-הספר ולעם על ידי י. אנגל. 35 ע. — הלכות סנהדרין... סדר ונערך לבתי-הספר ולעם על ידי י. אנגל. 29 ע. — שמונה פרקים לרמב"ם. בתרגום שמואל אבן תבון. סדורים ומוגהים לפי המקור הערבי עם באורים והערות מאת אשר בן

- ישראל. 167 ע. — אגרות הרמב"ם. עשרה מכתבים מתוך תשובות הרמב"ם ואגרותיו.
לקט וקדר לבתי הספר ולעם על ידי י. אגל. 64 ע.
- 192: אונא, יוסף: הרמב"ם (רבנו משה בן מימון). 40 ע.
- 193: מינץ, י.: רבנו משה בן מימון; קצור תולדותיו ומפעליו, למלאת שמונה מאות שנה ללדתו. תרגם מכתב יד על ידי (צחק) לויב ב(רוך). 90, 11 ע. — כלם מנוקדים.
1411. (מולדתנו). ספרות ארץ ישראל לילדים. יצא בהסכמת מחלקת החינוך של המסוכנות היהודית לארץ ישראל. תל אביב, אמנות והקרן הקימת לישראל, (דפוס אמנות א"י), (1934). 16:12.
- יג: זינגר, מרים: הענק דלבן. 26 ע. מנוקד. את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 285.
1412. מנדלברג, (5). נגד משפט מות, מאת ד"ר מנדלברג. תל-אביב, (דפוס ארץ), תרצ"ד. 11 דף, 13 ע. 16:12.
1413. נאור, מנחם. ספר למוד השפה העברית ללומדים בעזרת מורה או בלעדיה. ירושלים, דיואן, דפוס מרכז, תרצ"ה. 11, 112, 95 ע, 11 דף, X ע. 24:17.
- שער נוסף בצרפתית: Naor, Menahem. Cours pratique de langue hébraïque pour l'étude personnelle ou dirigée. Jerusalem, Divan, 1935.
- את ההוצאה הגרמנית והאנגלית ראה ק. ס. שנה י' ע' 413; הערבית — שנה זו ע' 305. ראה גם שנה זו ע' 158.
1414. נאור, מנחם. ספר למוד השפה העברית ללומדים בעזרת מורה או בלעדיה. ירושלים, דיואן, (דפוס מרכז), תרצ"ה. 11, 112, 95 ע, 1 דף, X ע. 24:17.
- שער נוסף בגרמנית: Naor, Menahem. Neues Lehrbuch der hebräischen Sprache; für Unterricht und Selbststudium. Jerusalem, Divan, 1935. — "Vollständig umgearb. Neuausg. des... Praktischen Lehrbuches der hebräischen Sprache" (ראה ק"ס שנה י' ע' 413).
- מונה בו בחוברת מיוחדת: מפתח לספר למוד השפה העברית מאת מנחם נאור.
1415. נפתלי, פריץ [Fritz Naftali]. פרקים בכלכלה מדינית ובחזרות הקניינוקטורה; סדרת הרצאות של פריץ נפתלי, תורגמו לעברית והותקנו לדפוס בידי דן פינגס. הקדמה מאת ש. קפלנסקי. חיפה, אגודת הסטודנטים של התכניון העברי, (דפוס הפועל הצעיר בתל אביב), תרצ"ה. 15 דף, 212-3, 14 ע. 23:17.
- הרצאות שהרצה המחבר בתכניון בשנת 1934-1935. — דף [4]: המונחים והכתיב מאת המתרגם.
1416. סעדיה בן יוסף אלפיומי [Saadia b. Joseph]. ספר באור תשעים סלית בודדות בתנ"כ מרבנו סעדיה גאון, שנמצא בכתיב כאקספארד, ונלוח אליו פירוש הארוך לפי בראשית מרבנו סעדיה גאון, ע"פ כתב יד יחידי

בעולם, ועל שניהם: באורים והערות ומבוא מאתי שלמה אהרן ווערטמייסער...
ירושלים, דפוס יהודה וירושלים, תרצ"א. [1] דף, 60 ע. 12 : 17.

1417. ספריה לילדים. סדרנה א. תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס אוריאלי),
ותרצ"ה. 19 : 14. מנוקדים.

[1]. ביגל, מ. א.: הנגר הקטן. מצויר בידי גניה אחאית. 8 ע.
[2]. קלרה: מעשה בשני דגים אדמים. מצויר בידי גניה אחאית. [1] דף, 8 ע. [1] דף.

1418. ספריה האהבה בעריכת טקס שכטר. ירושלים, תרצ"ג. 18 : 13.
1: היצאנית על כסא המלוכה. (דפוס ארץ ישראל). 32 ע. — 2: ליידי
המילטון. (דפוס ציון). 31 ע.

1419. עפר; ספריסקרא לילדים. תל אביב, דכיר, (דפוס ארץ), תרצ"ד. 17 : 12.
70: רבניצקי, יהושע חנא: בלי כחנה. [3] 10 ע.
71: דושמן, ישראל: הברקת. [3] 12 ע.
מנוקדים. את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 25.

1420. פוסט, הווארד ס. [H. S. Fawcett]. מחלות הציטרוסים
והדברתן, מאת הווארד ס. פוסט... פרקים במחלות הציטרוסים שבמזרח, מאת
ה. אקרטון די... בתוספת: פרק מיוחד במחלות הציטרוסים באי מאת הווארד
ס. פוסט על יסוד בקורו בארץ. תורגם לעברית ע"י יוסף כרמון... בתוספת:
סיכום מלא של כל המחקרים במחלות ציטרוסים שנעשו עד היום בארץ ישראל
ובעולם כולו. תל-אביב, ספיץ חספר, (דפוס ספר, 1935). 239 ע, דיאגרמות,
ציורים, צלומים. 18 : 25.

1421. הפועל. התאחדות לתרבות נופנית בא"י. חוקת השפוז
באטלטיקה קלה. עובד עפ"י ה-Sasi ע"י הועדה המקצועית הסרבית. (ת"א),
תרצ"ה. 23 דף. 16 : 20. מהמעטפת. — נדפס במכונת הכפלה בצד אחד של הדפים.

1422. פישמן, יהודה ליב [Jehuda Lajb Fischman]. זכר זאת
דיעקב; תולדות הנאון... רבי יצחק יעקב ריינס... ירושלים, דפוס מולומון,
תרצ"ד. 24 ע, פורטרט. 17 : 24.

1423. פלסנר, מאיר מ. [Martin Plessner]. תורת חקדוק הערבי;
ספר עזרה לבתי ספר עבריים... חיפת, בית הספר היראלי העברי, (דפוס אמנות
ארץ ישראל), תרצ"ה. [1] דף, 92 ע. 15 : 23.

השער גם בערבית: کتاب تعليم قواعد اللغة العربية ... صنفه ماير م. البلسنر
— הספר נועד להיות ספר עזר לחלמידים מהתחלת למוד השפה עד גמר הכתה הששית
של ב"ס תיכוני.

1424. פרידלנדר, צבי. ארץ-ישראל; מפה ולוח כללי, קוי האוטובוסים והרכבות, שרות אוירונים, קוי האניות, תעריפי הדאר וחטני משלוח מכתבים, עם 3 מפות. מהדורה שניה. Palestine general time-table of bus-routes, rail-ways, air lines, steamship services, postage, postage times. With 3 maps. 2nd ed. Published by Zvi Friedlaender. (חיפה, דפוס אמנות) תרצ"ה. 64 ע. 12 : 15. מהמעטפת. — בעברית ואנגלית.
1425. צורי, ש. קצור תורת התרבות הגופנית של העובד. ע"פ הרצאות ש. צורי בקורסים לסדריכים. תל-אביב, הפועל, תרצ"ה. 32 דף, מכלאות, ציורים. 16 : 20. מהמעטפת. — הקטגורף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.
1426. צלניקר, נחום אריה [Nachum L. Zelniker]. לוח לשמונים שנה משנת התרס"ו 1900 עד שנת התשמ"ו 1980, בקביעות החדשים, קריאת הפרשיות, המועדים והצומות, פרקי אבות וכו', ירושלים, דפוס קלישר, תרצ"ג. 121 דף, 32-3 ע. 9 : 13. ראה גם ק. ס. שנה י' ע' 26.
1427. קולנשר, מכם. רעיונות על סדינת היהודים. תל אביב, התאגדות ציונים אקדמאים בארץ ישראל, (דפוס אמנות א"י), 1935, 15, 21 ע. 17 : 24. = כתבי התאגדות ציונים אקדמאים בארץ ישראל, חוברת א' — עברית וגרמנית. Gedanken zum Judenstaat von Max Kollenscher. השער הגרמני.
1428. קופרין, א. [לכסנדר] [Aleksandr Kuprin]. הסוקיונים הנודדים. תרגום אוכרחס קריב. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ה. 99 ע. 15 : 21. מנוקד.
1429. קלוזנר, יוסף [Joseph Klausner]. דקדוק קצר של העברית החדשה... תל-אביב, מצפה, (דפוס הספר, ירושלים), תרצ"ה. 158, [1] ע. 14 : 21.
1430. קלין, שמואל [Samuel Klein]. תולדות הישוב היהודי בארץ-ישראל, מחתימת התלמוד עד תנועת "ישוב א"י", מאת שמואל קליון... תל-אביב, מצפה, (דפוס ספר), תרצ"ה. [3] דף, 311, [81] ע. xvii לוחות-חמונות. 16 : 24. ע' [270]-300: מקורות, ספרות, הערות נוספות.
1431. קפת הספר. תל אביב, קפת הספר, (דפוס יבנה), תרצ"ד. 13 : 18. קעח: גדיים יט: ליברמן, צבי: גאלת הקרקע; ספור. מהדורה שלישית. 14, [2] ע. את המהדורה הקודמת ראה ק. ס. שנה י"א ע' 168.
- קפת: גדיים כב: ניומן, רחל: חכמת השסן; שלשה ספורים. 14, [2] ע.
- קפריקפו: ורסנוילר, [פריץ]: סריסיוף זנסן; על פי ספור של ורסנוילר מעובד בידי יעקב סלע [=בלובשטיין]. 61, [1] ע.
- קפת: דיק, איזק מאיר: משה ג'ה: ספור... מחיי היהודים בפולין לפנים. מקצר ומעבד ע"י א. אברונין. 29, [1] ע.

קפט: עמרה בת השיך, הילדה הערבית. מתורגם ומעובד בידי אריה לרנר.

17, [1] ע. — החוברות, חוץ מקס"ר-קפ"ו, מנוקדות.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה י"א ע' 168: המספרים שאחרי זה-ק. ס. שנה י"ב ע' 31.

1432. קצין, שלמה ש. [Shelomo Kassir]. טהרת בנות ישראל;

דיני נידה וטבילה וסדרי טהרת בנות ישראל. — ספר ניצוצי אור; תוכחות.

מוסר השכל ועוד עניינים... כרך 1. ירושלים, (דפוס התחיה), תרצ"ה. 111, 5 דף,

39 ע, 6 דף, 207, 111 ע. 12: 17. מהמעטפת. לכל ספר שער מיוחד.

1433. (קרומר), יוסף משה. ויצו ווסף, חלק שלישי למפרי הצופה

לבית ישראל, פרקי התעוררות ליושר צדקה ושלום... ירושלים, דפוס גרינפלד,

(תרצ"ד). 42 ע: 15: 22. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 300.

1434. קרמפנר, חנה (פינקרפלד) [Anna Krampner]. גישה לראן

טנג שרה; שירים. (יפו, דפוס מ. שחם, תרצ"ה). [32] דף. 11: 15.

בראש השער: אנדה פינקרפלד. — הדפים מדפסים מצד אחד והם מחוברים שנים

שנים כעין אלבום.

1435. הקרן הקימת לישראל. ארץ ישראל; ומפת. קנה המדה:

1: 500.000. תל-אביב, נדפס ע"י א. קוסמן, תרצ"ד. 44: 64.

1436. קרן היסוד. א"י. המחלקה למגבית קרן היסוד בין צבור

הפועלים בארץ. הפועל העברי וקרן היסוד; דבר אל צבור הפועלים.

(תל-אביב, דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 30 ע. 17: 23. מהמעטפת.

מאמרים ורשימות מאת ד. בן-גוריון, ב. כצנלסון, א. קפלן, מ. בילינסון ואחרים.

1437. רבינוביץ, מנשה [Menashe Rabinovitz]. נשירה; מגנינות

לנן, לבית הספר ולעם. ערוכות ומעובדות ללווי בפסנתר בידי מנשה רבינוביץ.

(חוברת א"ח). 5 תוכרות. (תל-אביב, מסדה, דפוס אריאל, 1932-1933). 17: 25.

16 ע' בכל חוברת.

התכן: א': יורה תפוח זהב, חנוכה. 7 מגנינות. — ב': ט"ו בשבט, אחרי הגשם.

משפחה. 6 מגנינות. — ג': משירי ח. נ. ביאליק. ליובלו של המשורר. 10 מגנינות. —

ד': בגליל, טורים. 6 מגנינות. — ה': פסח, ליג בעומר, שבועות. 7 מגנינות.

מגנינות מאת י. אנגל, י. גוריוב, ס. גרינשפן, ש. לוי, מ. רבינוביץ ואחרים.

הנוסח מאת רשב"ג, ביאליק, ש. בן-ציון, ברוידס, א. פינקרפלד, פרוג, ל. קיפניס ואחרים.

1438. רבינוביץ, שרה. על סות שרה; במלאת שנה לפטירתה,

כ' ניסן תרצ"ד. ירושלים, (דפוס ארץ ישראל), תרצ"ה. 72 ע, פורטרטים. 12: 17.

חנוריה שכתבה בימי ילדותה ובימי נעוריה עד שנת הייך לחייה, כשהרגה במקרה

אסון בטויל. בראש החוברת הקדמות של הוריה, ושל מוריה ד. קמחי וד. בנבנישתי.

1439. ספר הרשימות של מסחר ותעשיה בארץ ישראל. תל אביב, הוצאת "ספר הרשימות של מסחר ותעשיה בא"י" (דפוס הארץ), תרצ"ה. [41] דף, 44, [41] 67, [21] 13, [21] 34, [11] 8, 19, 9, 40, [41] 14, [21] 72, [41] 18 : 25. בעברית ובאנגלית. שער נוסף באנגלית:
Register of commerce & industry in Palestine. Tel-Aviv, 1935.
1440. שבדרון, אברהם [Abraham Schwadron]. מראות פרצופנו. ומאת אברהם שרון. תל-אביב, המרכז לנוער של הסתדרות העובדים העברים בארץ-ישראל, (דפוס מרכז, ירושלים), תרצ"ה. [11] 39, [11] 17 : 24. הדברים פורסמו באיאלה שינויים ב"דבר" מיום י"ד ויום כ' ניסן תרצ"ה.
1441. שבתאי בן מאיר הכהן [Shabbethai b. Meir ha-Kohen]. ספר "פועל צדק" (על תריג מצות) מהגאון בעל הש"ך, עם קונטרס, אבני צדק" הכולל באורים וחדושים השויכים ל"מ"ע ול"ת ומניח... מ. אליעזר חפץ במשפחת טוב שוביץ... (תל-אביב, דפוס יבנה), תרצ"ב. [631] 32, [11] 12 : 17. לספר "פועל צדק" נלוו גם השער מהוצאת ווארשא, תר"ר.
1442. שולוחוב, מ[יכאל] [Mikhail Sholokhov]. קרקע-בחולה; רומן, תרגם מרוסית אוכרהם שלונסקי. כרך א. תל-אביב, מצפה, (דפוס ספר), תרצ"ה. 240 ע. 14 : 20.
1443. שולמן, שמואל ברוך. טוב ראי. ירושלים, דפוס ארץ ישראל, תרצ"ה. [11] 15, [11] 15, [11] 12 : 15. כולל: "האמונה" (הימנון), וקטעי מאמרים שונים למרן אברהם יצחק הכהן קוק. שהוצאו לחיי שנת השבעים שלו.
1444. שולמן, שמואל ברוך. עולת ראי... הנוכח תרצ"ה, לחיי שנת השבעים של מרן הגאון (רבנו אברהם יצחק הכהן קוק). ירושלים, ודפוס ארץ ישראל, תרצ"ה. 16 ע, פורטרט. 12 : 16. בחוברת נדפסו גם שני שירים של הרב קוק.
1445. שולמן, שמואל ברוך. הראי; לחיי שנת השבעים של מרן הגאון (רבנו אברהם יצחק הכהן קוק)... ירושלים, דפוס ארץ ישראל, תרצ"ה. 15 ע, לוח-תמונה. 12 : 15.
1446. שינברג, ב. רשימות בעקרי מכוונות; לפי הרצאות של ב. שינברג... חיפה, אגודת הסטודנטים של התכניון העברי, (1932). [21] 76-2, דף' תרשימים. 22 : 28. מהמעטפת—הקטגוריה מכתב מכוונה בצד אחד של הדפים.
1447. שמירא, אברהם אלימלך [Abram Mejlech Shapiro]. ספר משנת חכמים; והוא מלין... שנאמרו... מפי... אדמו"ר מוה"ר אהרן הנדל

וכיך ארמור מוחר אשר מסמאלין וכיך ארמור אהרן כעמים בית אהרן,
עם הקדמה הנהת והערות מאת הרב אברהם אלימלך שפירא... ירושלים, (חסיד
גראדוסק בא"י), דפוס ש. ז. גרוסמן, תרצ"ד. 41, 11 ע. 18 : 25.

1448. שפירא חיים אלעזר. דברי האגרת א. ב. ... אשר השיב...
על דבר, האגודה" לכבוד הרב... אברהם חיים דוד שריווקר. הודפס ע"י
חוראים דפה ירושלים. ירושלים, דפוס המערב, תרצ"ב. 8 ע. 18 : 25.

1449. תל-אביב. בית הספר הנבוה למשפט ולכלכלה. בית הספר
הנבוה למשפט ולכלכלה בתל-אביב. תל-אביב, (ירושלים, דפוס ליפשיץ),
תרצ"ה. 16, 11 ע. 17 : 24. מהמעטפת.

1450. תנ"ך. כתובים. ספר תהלים... עם באור הסלות... גם הוספנו
חיי מעלות... ירושלים, ס. פריעדמאן ושותפיו, דפוס התחיה, תרצ"ה. 11, 137-4 דף,
[33] ע. 10 : 16.

1451. תפלות. סדור. סדור תפלת כל פה... יצא לאור... בתוספת
סרובה... בהשתדלות הסגחים והמחברים אברהם ב"ר חיים אלנדראף וה"ר שלם
בכ"ר יחיא יצחק הלוי. 2 כרכים. תל-אביב, דפוס אמנות ארץ-ישראל, תרצ"ה.
6, 261, 11; 272, 22, 21 ע. 14 : 20. מהדורה חדשה של התכלאל, בלי ס' עץ חיים.

1452. וואלפסכער, ישעיה [Oskar Wolfsberg]. א נייע תקופה פון
קרן חיסוד. ירושלים, קרן חיסוד, (דפוס גולדברג), תרצ"ה. 31 ע. 17 : 23.
את החוברת העברית ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 154; באנגלית—שנה י"ב ע' 305.

1453. ליפשיץ, אריה ליבוש [Aryeh Löb Lipschütz]. ספר שועת
האר"י... באוקצט אין זארגון... ירושלים, דפוס, ציון, תרפ"ז. 11 דף, 75, 11 ע. 12 : 17.
בעניני קדושה וצניעות וחיי המשפחה. וחילול ש"ק ועוד.

1454. רבינוביץ, מנחם מנכין מנדל. ספר נחפשה דרכינו ונשובה
אל ה'... ענטהאלט... סאראלישע און פילאזאפישע געדאנקען... מאת הרב המחבר
ר' מנחם מנכין מוהליווקר והוא רבינוביץ. ירושלים, דפוס פנחס ענין, תרצ"ב.
14 ע. 11 דף 15 : 22. הספר כמעט כלו בידית.

1455. Ben-Dawid, S. שיחון עבריו-פולני Konwersacja hebrajsko-
polska ułożył S. Ben-Dawid. Tel-Aviv, "Mizpah", (Druk. "Hapoel
hacair"), [1935]. 164 p. 18 : 13.

1456. Bialik, Chaim Nachman. Bialik on the Hebrew university.
Jerusalem, Palestine friends of the Hebrew university, (Azriel
press), 1935. 63 p., pl., port. 14 : 20.

6 נאומים, מהם אחד בפתיחת האוניברסיטה, השאר בשנות 1933-1934. תרגמו

מעברית: את המקור ראה ק. ס. שנה זו ע' 280.

1457. **Bodenheimer, F[r]itz S[imon]**. Animal life in Palestine; an introduction to the problems of animal ecology and zoogeography. Jerusalem, L. Mayer, (printing "Sefer" Tel-Aviv), 1935. 4 p.l., 506 p., 1 l., illus. (incl. maps, port.), diagrs., tab. 17 : 25.

1458. **Gulak, A[sher]**. Das Urkundenwesen im Talmud im Lichte der griechisch-aegyptischen Papyri und des griechischen und roemischen Rechts. Jerusalem, R. Mass, (Azriel press), 1935. iv p., 1 l., 162 p. 18 : 25.

החכך: Allgemeine Übersicht.—Die Verlöbnisurkunde.—Der Ehevertrag.—Der Kaufbrief.—Der Schuldbrief.—Die Diatheke.—Die Vollmachtsurkunde.—Die Quittung.—Schlussfolgerungen.

1459. **Jerusalem horticultural society**. Garden handbook. (Jerusalem, typ. L. J. S. printing press, 1928). 2 p.l., [vii]-xvi, 93 p., 1 l. incl. tab. 15 : 21.

1460. **Kloetzel, C[hessel] Z[wi]**. The way to the Wailing Wall. Jerusalem, (The author, Azriel press), 1935. [20] p. incl. plan. 13 : 17.
את החוברת בגרמנית ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 304.

1461. **Mozart, Wolfgang Amadeus**. תהלים פרק קל"ה. העבור קורטו סלומון. De profundis (Psalm 130) K. V. No. 93, für 4stimmigen gemischten Chor. Hebräische Bearbeitung: Karl Salomon. [Jerusalem], [193—]. [3] p. 27 : 33.

ליחוגרפיה. השער בכתב-יד. המלים בעברית באותיות עבריות ולטיניות.

1462. **Nathan and Lina Straus health centre**. Jerusalem. Fourth annual report October, 1933—September 1934. Jerusalem, 1935. 55. [1] l., tab. 21 : 27.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 430.

1463. **Palestine. Government. Department of surveys**. [Map of Palestine]. Scale 1 : 100,000. Sheet 7: Jaffa-Tel Aviv. [Jaffa], 1935. 45:50.
Survey of Palestine. "Compiled, drawn & printed under the direction of F. J. Salmon, Director of surveys, Palestine. 1935."

1464. **Palestine board of higher studies**. Papers set in the final examination for the Palestine diploma, July 1932. (Jerusalem, Syrian orphanage press), [1932?] 35 p. 19 : 25.

ראה גם ק. ס. שנה י"ב ע' 297 מספר 968.

1465. **Rothschild, Julius J.** History of Haifa and Mount Carmel. Jerusalem, Palestine & Egypt Lloyd Ltd., (Warhaftig's press), 1934. 24 p., pl. 16 : 24. (The Palestine library).

1466. **Tourist travel-service bureau.** Itineraries for tourists or pilgrims desiring to visit Egypt, the Holy Land, Transjordan, Petra, Sinai, Syria, Palmyra, Irak, Mesopotamia and Persia... Jerusalem, typ. Central press, (1930?). 115 p., illus., 1 pl., plan, map. 11 : 22.

1467. **Weitz, Joseph.** La classe moyenne peut-elle profiter de l'aide du Keren Kayemeth Leisraël? Jérusalem, Keren Kayemeth Leisraël, 1933. 14 p. 21 : 30.

מהמעטפת - בהקטוגרף - את החוברת בעברית ראה ק. ס. שנה י"א ע' 18; ביוזית - שנה י"א ע' 173.

1468. **Young men's Christian association. Jerusalem. Library.** Catalogue of fiction, May 1935. [Jerusalem], 1935. 1 p.l., 20 numb. 1. 21 : 32. בהקטוגרף.

1469. **العاص، محمد سعيد.** صفحة من الايام الحمراء ... كتاب يبحث عن الثورة السورية وتطوراتها. القدس، مطبعة دار الايتام الاسلامية الصناعية، ١٩٣٥. ٢٧٥ [٦] ص، صور. 23 : 17. محمد سعيد العاص : على המדר הסודי בשנת 1925.

1470. **العاصري، محمد اديب.** مبادئ حفظ الصحة وفق منهاج ادارة معارف فلسطين ج ١-٢. القدس، مطبعة بيت المقدس، ١٣٥٤ - ١٩٣٥. ٨٥ ص، صور; ١١٧ ص، صور. 20 : 14. (سلسلة الدروس الطبيعية ١-٢) محمد اديب العاصري : يسودي שמירת הבריאות, לבתי ספר.

1471. **النشاشيبي، اسعاف.** العراق في سبيل العربية. خطبة ... القيت في الحفلة التأسيسية الكبرى التي اقامتها اللجنة التنفيذية للمؤتمر العربي السابع في بيت المقدس لتأين ... عبد المحسن بك السعدون. القدس، مطبعة العرب، ١٣٥١-١٩٣٢. ٩ ص. 22 : 15. اسعاف النشاشيبي : הספר לעבר אלמחסן אלסעדון.

1472. نقولا، جبراً. التنظيم المهني، كتاب يبحث في تنظيم العمال
وكيفية تأسيس النقابات المهنية. يافا، (مطبعة النور)، ١٩٣٥.
٧٢ ص. 12: 16. (مطبوعات مكتبة العمال).
ג'ברא ניקולא: הארגון המקצועי (ביחוד בא"י).

1473. Михаил, священник. Положеніе церкви въ советской Россіи;
очеркъ бѣжавшаго изъ Россіи священника. Іерусалимъ, изд. автора,
(Goldberg's press), 1931. 1 предв. л., 122 стр., 1 л. 15: 23.

א. הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

הפקר; עתון יומי. ראה ע' 407.

1474. אונזער צייט; פרייע אוטאפהענגיקע טריבונע פאר די אינטערעסן
פון ארכעטנדיקן ארץ ישראל און אלע פראבלעמען פון אלגעמיינעם, געזעלשאפט-
לעכן און פאליטישן לעבן. בוענאס-איירעס, אקציען געזעלשאפט אויף דער אר-
ניציאטיוו פון די „ליגעס פאר דאס ארכעטנדיקע ארץ ישראל“, 1933. 30: 40.
עס שער ספרדי בעמוד האחרון: Unser Zeit (Nuestra era). גל' א' יצא ב' 20 באוקטובר.

1475. בעסאראבער היינט; טעגליכע צייטונג פאר אינפארמאציע.
Chişinău, דפוס לענקאווסקי, 1933. 40: 57. גל' 1 יצא ב' 7 ביולי.

1476. יודישע שטימע; ערשיינט יעדען פרייטאג. מונקאטש, מ. אָסטרוו,
(Tisk. "Nekudah"). תרצ"ג 1933. 31: 46.
גל' 18 של שנה ה' יצא ב' באייר. האחראי: ש. ל. מוסקוביטש.

1477. ליטערארישער חודש; א זשורנאל פאר ליטעראטור און פרייער
קריטיק. (ניו יארק), (נאָבאָם דרוקעריי), 1930. 16: 24.
ירחון? - העורך: א. וו. בידערמאן. - גל' א' יצא בדצמבר.

1478. סאן פאולא אידישע צייטונג: דערשיינט יעדן דאנקרשטיק. סאן פאולא, 1932. 56:38. העורף: יוסף נאדעלמאן. — גל' 25 של שנה א' יצא ב-7 באפריל. בראש העמוד האחרון שם העתון בספרדית: A gazeta israelita de S. Paulo
1479. די צייט. קאזאנס, (בילדונגס-געזעלשאפט אויפן נאמען פון ד"ר נ. סירקין אין ליטע), דרוקעריי ש. יאסקעוויטש, 1933. 53:37.
- שבעון. העורף: I. Rochmanas. — גליון 56 יצא ב-30 באפריל 1933.
1480. Danziger jüdische Zeitung; Wochenblatt. Danzig, 1933. האחראי: Saul Blum. — גל' 1 יצא ב-9 ביולי. 31:46.
1481. Der Deutsche Vortrupp; Blätter einer Gefolgschaft deutscher Juden. Frankfurt a. M., 1934. 15:22.
- 6 גליונות בשנה. גליון ב' יצא בינואר. העורף: Hans Joachim Schöps.

ב. קבצים ומאספים.

1482. סאציאליסטישע בלעטער; זאמלבוך אונטער דער רעדאקציע פון ש. הערץ, ת. פייזשין, ח. ש. קאזדאן, ק. שקרער. (ווארשא, דפוס ה. גרינבערג), 1931. 94, III ק. 15:23. מהמעטת.
- ...א צייטווייליגע אויסגאבע ביז עס וועט אנהויבן דערשיינען א צענטראלער טע-ארעטישער צייטשריפט... (מהקדמה המערכת).
1483. Ilustrowany almanach żydowski. Warszawa, "N. Zycie", Ed. Jakób Zineman. 1933 (5693). 146p. 15:22.
- הקובץ כולל תרגומים משירי ביאליק, א. ז. גרינברג וי. כהן, פרק ממגלת הגדוד של ז'בוטינסקי, תרגום ספורו של מ. סמיליאנסקי, זמירה, תרגום שיריהם של הרצל, רייזין ודונס ומאמרים מאת: י. צינמן, ב. שלגר, י. וסרמן, א. לודוויג, ז. סטנדינג, י. דיאמנט, מ. אלמוני, י. קלוזנר, א. קמבה, י. שטעמן, ב. רוזנבוים, מ. גורדון, א. כהן, י. אלימלך.
1484. Jüdischer Almanach auf das Jahr 5696. Redigiert von Felix Weltsch. Prag, [1935?]. 200p., illus. 15:22.
- "Herausgeber: 'Selbstwehr', jüdisches Volksblatt in Prag".
- I. Kalendarium. — II. Das Jahr 5695: H. L.: Rückschau. — G. Luft: Bin Jahr der Umwälzung. — E. Carlebach: Dr. Schmarja Lewin. — III. Aus Erez Israel: Alles im Wachsen: Notizen zu Palästina-Bildern. — I. Hornik: Unter dem Pflug. — E. Simon: Die nächsten fünf Jahre. — H. Bergmann: Kibbuz Galujoth. — K. Schwarz: Kunstpflege in Tel Aviv. — M. Hoffmann: Das uralte Meer. — G. Tergit: Synagogen und Feste. — Ein hebräisches Horalied. — v. Aus dem Leben des jüdischen Volkes: Bialik: Fürwahr, auch dies ist

Gottes Strafe, Zwei Kindergedichte, Lied eines Mädchens (übers. von Spitz, Feiweil, M. Brod).—H. Lichtwitz: Karpathorussische Rhapsodie.—H. Politzer: 3 Gedichte, Die Prager Sippurim, — F. Kafka: Vom jüdischen Theater. — S. Tschernichowski: 2 Gedichte. — O. Baum: Der abgewendete Fluch. — v. Witz, Humor und Anekdote (Av. Awertschenko, Ben-Gavriel, Ben Chorin, F. Weltsch).]

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 166.

1485. **Lunario israelitico** per l'anno dell'era ebraica 5695 ה'תרצ"ה edito dalla Libreria F. Servi. Anno LV. Torino, (1934). 102 p., illus. 9: 12.

1486. **Schocken Verlag. Berlin.** Almanach des Schocken Verlags auf das Jahr 5695 1934-35. Berlin, Schocken Verlag, [1934]. 158 p. 10: 17.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 432.

כולל שירים מאת וולטסקל, גריהומן, יהודה הלוי, ביאליק, פרקים כ"ב וקכ"ו של תהלים בתרגומי של בוכר, פרק מספורו של ש"י עגנון בלבב ימים, קטע מיומנו של קפקה קטע קטן מכתבי פילון, מאמרים ורשימות מאת ל. בן, מ. בוכר, מ. צובל ואחרים.

1487. **Würzburger israelitischer Kalender 1934-1935.** [München, Heller, 1935]. 24, 32, xxxii p., port. 12: 25. אתה גם ק. ס. שנה ז' ע' 225.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

קבץ מאמרים לדברי ימי העתונות בא"י ע' 411

1488. **שאצקי, יעקב, עורך.** זאמל-בוך צו דער געשיכטע פון דער יידישער שער פרעסע אין אמעריקע. רעדאקטירט פון יעקב שאצקי. ניו יארק, יידישע קולטור געזעלשאפט, 1934, 63, 111 ע, פקסימיל. 15: 23.

ע' 63-57: מודעות. על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית:

Studies in history of the Yiddish press in America, ed. by Jacob Shatzky.

הקובץ יצא לרגלי הערוכת העתונות האמריקאית-יידיש. העורך מודיע בהקדמתו שהקובץ השני מוכן כבר לדפוס ויופיע. כפי שהוא מקוה, עוד בשנת 1934. — הקובץ כולל מאמר של העורך על שאלות חקירת העתונות היודית באמריקה. שני מאמרים על עתונים: א. ר. מלאכי: על ידי יידישע צייטונג ו.א. שולמן: על ארבייטער צייטונג. מאמר של מ. שפרמן על הקמת העתונות היודית באמריקה עם תאור של 5 עתונים ראשונים ורשימות אחדות.

1489. (Beirut. American university). A post-war bibliography of the Near Eastern mandates; a preliminary survey of publications on the social sciences dealing with Iraq, Palestine and Trans-Jordan and the Syrian states. From Nov. 11, 1918 to Dec. 31, 1929.

Arabic fascicle. Beirut, American press, 1933. IX, [1], 55, [1], 172, [3] p. 16 : 24.

=American university of Beirut: Publications of the faculty of arts and sciences. Social science series No. 1.—"Anis Freyha, ed. of the Arabic fascicle, Stuart C. Dodd, General ed."

עם שער ערבי מיוחד:
(בירות, الجامعة الاميركية) مراجع ما نشر بعد الحرب العظمي عن بلدان الانتداب
في الشرق الاذن ... ١٩١٨ — ... ١٩٢٩ ... الكراس العربي. انيس فريجة محرر الكراس
العربي ... بירות, ١٩٣٣.

אח החלק העברי ראה ק. ט. שנה י' ע' 157-159; האנגלי — שנה י"א ע' 183;
הצרפתי—שנה י"ב ע' 43; הערבי (עזרונות)—שנה י"ב ע' 167; האיטלקי—שנה י"ב ע' 312.

1490. Gorfinkle, Joseph Isaac. A bibliography of Maimonides,
by Joseph I. Gorfinkle, assisted by Edna Bernstein. New York,
Bloch pub. co., 1932. 16 p. 12 : 18.

הדפסה מיוחדת מתוך: Blochs book bulletin, 1931-32, no. 14-18, 20.

"English translations of the writings of Maimonides... English books...
pamphlets... [and] periodical articles on Maimonides".

1491. Silva Rosa, J[acob] S. da. Een 13e eeuwsch handschrift
van Maimonides' Godsdienstcodex in de Bibliotheek van het
Port. isr. Seminarium "Ets haim" te Amsterdam ter herdenking
van den 800sten geboortedag van Rambam 4895- 'Ereb Pésach'
-5695. [Amsterdam]. (1935). 12 p. incl. facsim. 15 : 22.

"Overdruk uit het Nieuw israelietisch weekblad' van 17 April 1935
(14 Nisan 5695) 70e jaargang, no. 50."

מהמעטפת.

1492. Vienna. Israelitische Kultusgemeinde. Bibliothek. Geogra-
phisches Register zu "Katalog der Salo Cohn'schen Schenkungen",
Wien 1911, 1914. Von Bernhard Wachstein. Wien, Selbstverlag
der Bibliothek der israel. Kultusgemeinde, 1934. 25 p. 15 : 23.

=Veröffentlichungen der Bibliothek der israelitischen Kultusgemeinde
Wien, IX. מונח בו: "Berichtigungen und Ergänzungen" (דף אחד).

ד. מדע המקרא.

ואעקנין, ש. ספר דור"ש סמוכים. ראה ק' 417.

ורטהימר, ש. א. ס' אור התרגום. ראה ק' 418.

סעדיה בן יוסף אפיומי. ס' באור תשעים סלות בתנ"ך; פרוש הארוך

לס' בראשית. ראה ק' 422.

1493. [רבינוביץ, מלך]. ספר ויאמר משה על משלו—איוב ועוד קנינים, באורים ורמזים במקראי קודש ורח"ל... מאת המחבר והמוציא לאור ספר וידבר משה על מועדים... ווארשא, דפוס ת. ש. ראזענבלאט, (תר"ץ). 1891 ע. 15 : 20.

ריגס, ח. ז. הפועל במקרא ותלמוד... ראה ע' 438.

תנ"ך... ראה להלן מספר 1495.

תנ"ך. כתובים. תהלים... עם באור הסלות. ראה ע' 427.

1494. Benoit, P. de. Le prophète Esaie. Vennes sur Lausanne, "Emmaüs", 1935. 103 p. 13 : 21.
(Guides pratiques pour l'étude de la Bible). מבוא ומירוש לספר ישעיה.

1495. Bible. Texts. Biblia hebraica adjuvantibus W. Baumgartner, G. Beer, J. A. Bewer [a. o.] edidit Rud[olf] Kittel; textum masoreticum curavit P[aul] Kahle. Editionem tertiam denuo elaboratam ad finem perduxerunt A[lbrecht] Alt et O[tto] Eissfeldt. 13 : Megilloth Ruth : שיר השירים Th. H. Robinson. Canticum canticorum קהלת Ecclesiastes : שיר השירים Fr. Horst. Threni איכה Th. H. Robinson. Esther אסתר Th. H. Robinson. praeparavit Fr. Buhl. Stuttgartiae, Priv. Würt. Bibelanstalt, 1935. 60 p. 17 : 23.

Verzeichnis der masoretischen Termini zu Kittels Biblia hebraica. 4 p. — Kahle: Sigla für die hebräischen Bibelhandschriften aus Babylonien. 1 p. את הקודמים ראה ק. ס. שנה י' ע' 431. שנה י"ב ע' 47.

1496. Bible. tr. German. Die Heilige Schrift nach dem masoretischen Text neu übersetzt und erklärt nebst einer Einleitung von S[imon] Bernfeld. 6. Aufl. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1935. 4 p. 1, xxxiv, 886 p. 15 : 21. בראש השער : תורה נביאים וכתובים.

1497. Bible. Psalms. Two thousand hours in the Psalms, by Marion McH[enry] Hull... Chicago, Ill., John A. Dickson publishing co., (c1934). 1 p. 1, xvi, 563 p. 15 : 23.

מירוש נוצרידתי על התהלים. המירוש נדפס לפני כל פרק ופרק. הפרק עצמו נדפס מקור עברי בטרנסקריפציה לועזית ותרגום אנגלי שורה תחת שורה. — כל המפרש נדפס בצילום מתוך כתב-מכונה.

1498. **Bock, Emil.** Urgeschichte; das Alte Testament und die Geistesgeschichte der Menschheit. [Bd]. 1. Stuttgart, Verlag der Christengemeinschaft, 1935. 166, [1] p., pl. 16 : 22.

= Beiträge zur Geistesgeschichte der Menschheit, Buch 1—3.

לאור שיטת האנתרופוסופיה של רודולף שטיינר. — חלק זה מגיע עד גלות מצרים.

1499. **Boström, Gustav.** Proverbiastudien; die Weisheit und das fremde Weib in Spr. 1-9. Lund, C. W. K. Gleerup, (1935). 181 p., 1 l. 17 : 25.

= Lunds Universitets Arsskrift. N. F. Avd. 1, Bd. 30, Nr. 3.

1500. **Brögelmann, Emil.** Der Gottesgedanke bei Ezechiel; ein Beitrag zur biblischen Theologie des Alten Testaments. Hannover, H. Lafaire, 1935. 116 p. 15 : 22.

החן: Das Problem.—Die Stellung Ezechiels in der Kritik der Gegenwart.—Allgemeine Erörterung.—Der Gottesgedanke bei Ezechiel: Der heilige Gott.—Der gerechte Gott.—Der allweise Gott.—Der allmächtige Gott.—Der allgegenwärtige Gott.—Der allwissende Gott.—Der stetige und ewige Gott.—Der herrliche Gott.

1501. **Brückner, Wilhelm.** Ein ostmitteldeutsches Psalterfragment. Breslau, typ. Breslauer Genossenschafts-Buchdruckerei, 1934. 79, [1] p. 15 : 21. Diss. Breslau.

1502. **Frazer, Sir James [George].** Études d'anthropologie biblique. כתר: Revue d'histoire et de philosophie religieuses, année 15, nos. 1-2, Janvier-Avril 1935, pp. [28]-69). 17 : 25.

1503. **Galling, Kurt.** Biblisches Reallexikon. Lief. 2: Feldzeichen—Keramik. Tübingen, I.C.B. Mohr, 1935. col. 161-320. 18 : 25.
= Handbuch zum Alten Testament. Reihe 1, [Abth.] 1.

מהמעטפת. — את הקורם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 169.

*1504. **Graham, William Creighton.** The Prophets and Israel's culture. Chicago, University of Chicago press, 1934. xv, 117 p.

1505. **Guidi, Ign[azio].** Note ebraiche. Roma, (Scuola tipografica Pio X), 1927. 26 p. 10 : 15. באורים לענינים אחרים בתנ"ך.

1506. **Husik, Isaac.** Maimonides and Spinoza on the interpretation of the Bible. (כתר: Supplement to the journal of the American oriental society. Numb. 1, September, 1935. p. 22-40). 16 : 24.

1507. Kortleitner, Franz Xav[er]. Sacrae litterae doceantne creationem universi ex nihilo. Scripsit Franciscus Xav. Kortleitner. Oeniponte, Typis et sumptibus Feliciani Rauch, 1935. 2 p.l., 72 p. 15:23.
= Kortleitner, Franz Xaver: Commentationes biblicae, 9.

1508. Lusseau, (H.) Manuel d'études bibliques. 2e éd. T. 2; 3,2. Paris, P. Tequi, 1934. XVI, 1166 p; IX, 569 p. 14:22.
בראש השער: Abbé Lusseau, Abbé Collob. שני הכרכים כוללים גם ביבליוגרפיות.

1509. Marston, Sir Charles. New Bible evidence from the 1925-1933 excavations... 4th and enl. ed. New York, F. H. Revell, (c1934-35). 264 p., pl., ports., facsimis. 14:21.
מהדורה אחרת של הספר, שנדפסה באנגליה בשם: The new knowledge about the Old Testament (London, 1933) נרשמה בקים שנה י"א ע' 47 ושם נמסר גם תכנון. במהדורה זו שנויים והוספות רבות לפי החפירות האחרונות.

1510. Noell, Ludwig. Die Prophetie des Alten Testaments. Düsseldorf, A. Bagel, (c1935). 147 p. 15:21. 147.
ביבליוגרפיה: ע' 147. יחשוב היה למחבר להבטיח את תוצאות המדע בשביל ההוראה בבתי-ספר, באופן שינוצל רק אותו החומר שיש לו ערך להוראת הדת האנגליית והמחאים להתחבר עם הכרית החדשה. (מחוך הקדמת המחבר).

1511. Rowley, Harold Henry. Darius the Mede and the four world empires in the book of Daniel; a historical study of contemporary theories. Cardiff, University of Wales press board, 1935. 14:22. XXXIV-[XI].
ביבליוגרפיה: ע' XXXIV-[XI]. ואלה ראשי-הפרקים. שמתוכם אפשר לעמוד על מסקנותיו של המחבר: Darius the Mede is not Cambyses,—is not Gobryas,—is not Astyages,—is not Cyaxares. — There is no reliable evidence for any Darius the Mede. — Darius the Mede is a conflation of confused traditions. — The first kingdom is the Neo-Babylonian.—The fourth kingdom is the Greek. — The second and third kingdoms are the Median and the Persian respectively. — The interpretations that find four kings, instead of kingdoms, are unsatisfactory.

1512. Saadja b. Joseph al-Fayyumi. Sa'adja al-Fajjûmî's arabische Übersetzung und Erklärung der Psalmen; Psalm 90-106. Inaugural-Dissertation... von Ernst Eisen. Leipzig, typ. A. Teicher, 1934. 4 p.l., 106 p., 1 l. 15:23. Diss. München.

הנוסח הערבי באותיות עבריות: ע' 40-27 — ביבליוגרפיה: ע' 106-103.

1513. Schuster, Hermann. Das Alte Testament heute. Frankfurt am Main, M. Diesterweg, 1935. 2 p.l., 110 p., 1 l. 16:24.

ביבליוגרפיה: ע' 110. — מכון להראות על חשיבותו של התנ"ך לנוצרים הגרמנים ומשחל להוכיח שכמה מחלקי התנ"ך אינם מתנגדים לנאציות ושהנביאים כבר היו יאנשישמיים. המחבר מציע לגרמנים לקבל גם את הברית הישנה אבל לא הכל כיאם מבחר הימנה.

1514. **Spiegel, Shalom.** A prophetic attestation of the Decalogue: Hosea 6, 5; with some observations on Psalms 15 and 24. (בתוך: The Harvard theological review, April 1934, v. 27, no. 2, pp. [105]-144). 15 : 23.

1515. **Studia theologica**, edidit Ordo theologorum Universitatis Latviensis. I (Immanuel Benzinger ... septuagenario dedicant collegae et discipuli). Rigae, 1935. 227 p. 16 : 22.

החוקן: J. Lindblom: Die Geschichte der Propheten.—A. F. Puukko: Zur Exegese von Psalm 46.—R. Gyllenberg: Die paulinische Rechtfertigungslehre und das Alte Testament.—K. Kundzins: Autopsie oder Gemeindeüberlieferung; eine Prüfung der jerusalemischen Berichte der Evangelien an der Hand ihrer topographischen Daten.—F. Treu: Quelques notes sur Ras Shamra.

1516. **Thackeray, Henry St. John.** Some aspects of the Greek Old Testament, by H. St. J. Thackeray; with a foreword by M. Gaster. London, G. Allen & Unwin, (1927). 2 p.l., [7]-64 p. 10 : 16.

1517. **Thilo, Martin.** Alttestamentliche Bibelkunde; ein Handbuch für Bibelleser... Stuttgart, J. F. Steinkopf, (pref. 1935). 4 p.l., 488 p., diagrs., maps. 15 : 23.

מבוא שתפקידו למסור בצורה מקוצרת את תוכן ספרי התנ"ך, בלי להכנס בשאלות בקרת המקרא.

ה. ברית חדשה.

1518. **Barnikol, Ernst.** Die Christwerdung des Paulus in Galiläa und die Apostelberufung vor Damaskus und im Tempel. Halle, Akademischer Verlag, 1935. 64 p. 17 : 24.

— Forschungen zur Entstehung des Urchristentums, des Neuen Testaments und der Kirche; hrsg. von Ernst Barnikol, 9.

1519. **Goethals, Augustin.** Anti-Eisler; un peu de polémique. Bruxelles, H. Lamertin, 1932. 3 p.l., [9]-123 p. 15 : 23.

— Mélanges d'histoire du christianisme, ptie. 5.
דברי וכוז על הרעיונות שהביע איזלר בספרו: Ἰησοῦς βασιλεὺς οὐ βασιλεύσας

Studia theologica, edid. Ordo theologorum Universitatis Latviensis ... 1515. ראה לקיל מספר 1515.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

ביקמן, א. מסכת בבא מציעא; מסכת חגיגה. ע' 414.

1520. בלון, יוסף ליב. שעור הלכה; שמירת נזקין ושומר שםסר לשומר, מאת אדמו"ר מהר"ל בלון. יו"ל ע"י חבר תלמידיו אדמו"ר. מלן, (קובנה, דפוס ש. יוסלוביץ), תרצ"ב. 21, 21 ע. 17 : 23. (משעורי רבנו). על המעטפת השמאלית שער נוסף בליטאית.

הדאיה, ע. מ' שו"ת ישכיל עכ"ל. ע' 417.

1521. מאוב, דוד דב בר. ספר בנין דוד על מסכתות הש"ס בסדר מועד, פסחים ר"ה יומא סוכה... עם הקדמות... בשם וואת ליהודה, וגם שו"ת חשבה לטובה מאת בן בתו... יהודה משה מתיכער... לאדון, דפוס קולטורא, תרצ"ג. 91 דף. 25 : 34. לשו"ת חשבה לטובה שער מיוחד.

מ' כרם ציון; ... כהלכות התלויות בארץ. ע' 409.

1522. משניות. ששה סדרי משנה מנקדים ומפרשים על ידי הרב שמריהו ליב הורוויץ... מסכתא ברכות, פרק א' ניו יארק, (דפוס א. רעכטסאן), תרצ"ה. 95 ע. 15 : 23. בעברית וביוונית. שער נוסף ביוונית: משניות אין אידיש... ושער נוסף באנגלית: Mishna in Yiddish by S. L. Hurwitz.

קצין, ש. ש. מהרת בנות ישראל. ע' 425.

1523. רוזנטל, נפתלי אליהו. ספר פרי נאה על סדר זרעים... מכא... דברי הר"ב ועובדיה מברטנורא... ומתוך כל הקושיות... שהקשו... על הרע"ב... ומחדש חדושים על משניות... מאת נפתלי אליהו רוזנטאל... ווילנא, דפוס ש. פ. גארבער, תרצ"ג. 112 ע. 17 : 23.

אוהל אברהם... גרגרים מס' אהל אברהם שחבר בני אברהם לייב; ע' [101]-110.

1524. רינס, חיים זאב. הפועל במקרא ותלמוד; הפועל בזמן המקרא, המשנה ותלמוד, והלכות פועלים ביסודותיהן המשפטיים והסוכריים והתפתחותן ההסתורית. מאת הרב חיים זאב ריינקס. ניו יארק, מיינעשטער פאבלישינג קאמפי, תרצ"ח. 77, 21 ע. 15 : 21. שער נוסף באנגלית.

שבתי בן מאיר הכהן. מ' פועל צדק עם קונטרס, "אבני צדק". ע' 426.

1525. תלמוד בבלי. מסכת ביצה מן תלמוד בבלי (ש"ס רמב"ם), פירוש רש"י ותוספות... ומסקי הלכות של משנה תורה הוא ספר היר החזקת לחנשר הגדול רבנו משה בר מיימון, קבועים אל מקור הנמרא דף על דף... השגות

הראב"ד, באורים ותורות לדבריהם ומקורם, ומעמי השמטות הרמב"ם. מלוקט ומסודר ע"י יעקב לוי סוינשטער. ניוארק, דפוס סוינשטער פאבלישונג קאמפ. תרצ"ד. 12, 40-2, 9, 13, 12, 11 דף. 32:21.
שער נוסף באנגלית. ל"השגות הראב"ד שער מיוחד.

ראה ע' 481: Glenn, M. G. Jewish tales and legends...

ראה ע' 428: Gulak, A. Das Urkundenwesen im Talmud...

1526. Herford, R[obert] Travers. Talmud and Apocrypha; a comparative study of the Jewish ethical teaching in the rabbinical and non-rabbinical sources in the early centuries. London, The Soncino press, (1933). IX, 323 p. 14:22.

התואלוגן האנגלי, ר. טריברס הירפורד, כבר נתפרסם בתור אחד מסופי חידושים להבין ולהעריך את הספרות התלמודית על-ידי ספריו: Christianity in Talmud and Midrash (1903), Pharisaism (1912), The Pharisees (1924) (על שני הספרים האחרונים עיין: ר. קלוזנר, חסידי אומות העולם על היהדות, השלח, כרך ט"ג, עמ' 424-414), וכן גם בספרו: Judaism in the New Testament Period (1928), ועוד. וזה לא כבר פורסם ספר חדש על התלמוד והספרים הגנוזים, מחקר פלגה של תורת-המדות היתודית במקורות התלמודיים והבלתי-תלמודיים בשנות-הסאוא הקדומות.

חיבור חדש וחשוב זה של הירפורד נחלק לשלשה, ספרים, האחר עוסק — אחר סבוא קצר — בכתבי-הקודש (הברית הישנה) בתור המקור הראשי של תורת-המידות המאופרות (עמ' 7-30); השני — בהתפתחותה של התורה שבעל-פה מימי המסוריס ועד הלך חוקן מצידן של התורות המסוריות שכללה ובאגדה (עמ' 31-169); ולסוף, הספר השלישי עוסק במספרות הבלתי-תלמודית — בגנוזים ובחיצונים היהודיים וגם באוונגליזמים המסאופמיים ובפילון היהודי (עמ' 171-315). בסוף-החבור באים שני מפתחות: א) של השמות והעניינים, וב) של מראי-המקומות בתנ"ך ובספרות התלמודית, מצד אחד, ובספרים הגנוזים והחיצונים ובברית החדשה, מצד שני, ונוסף לזה לוח הקיצורים וראשי-התיבות.

והספר חדש הוא על פני כולו למרות מה שבהשקפתו על התלמוד הוא מסתמך ביחוד על חכמי-ישראל: ראיה ווייס, יעקב בצלאל לושרנאך, א. ביכלר, מ. פילס, ועוד, ואף בהשקפתו על הגנוזים והחיצונים הוא יוצא במידה ידועה בעקבותיהם של גריץ, הולסמן, לוי גינצבורג, ועוד. כן, ראשית, יש חידוש מרובה בהשקפתו על הספרים הגנוזים והחיצונים ומחבריהם, ושנית, בספרו החדש שלפנינו העמיד במרכז-החקירה את הצד המסורי של ההלכה והאגדה לעומת זה שבגנוזים ובחיצונים, באוונגליזמים ובספרים-פילון, ועל-ידי כך נתחדשו לו עניינים הרבה, שאינם סצויים בספריהם של חכמי-ישראל ואף לא בספריו הקורמים על הפרושים.

ב. סבוא הקצר הוא מפעים, שכוונתו להראות את ההבדלים שבין הספרות התלמודית לבין הספרות הגנוזה והחיצונית. לזו האחרונה קרובה הנצרות ברוחה משהיא קרובה לראשונה; אבל לא זה העיקר בעיניו. העיקר הוא — שאף הגנוזים והחיצונים הם פרי-רוחם של מחברים מישראל ויש להכירם אף וזאת השפעתם על הנצרות, בתור יצירה רוחנית יהודית. ושתיהן — הספרות התלמודית והספרות הגנוזה-החיצונית — הן שונות מן הצורה הראשונית של היצירות

היהדות — מכתבי-הקודש העבריים. ולפיכך גם מי שעוסק ביהדות וגם מי שעוסק בנצרות ראויו לו להכיר את שלשתן (עמ' 3-4).

ומעם זה מוקדש פרק ב' של „ספר" א' להמקרא בתור מקורה של כל תורת-המדות הישראליות — התלמודית והגנוזה-החיצונית כאחת — ואפילו של עיקרי הסוסר האוונגליני. הירפורד מדבר על התורה, הנביאים והכתובים, אבל מתעכב הוא ביחוד על תהלים, משלי, איוב, קהלת ודניאל בתור קרובים בזמן לצמיחתן של היהדות התלמודית והגנוזה-החיצונית ואף לצמיחת הנצרות (עמ' 17-30).

ב„ספר" השני מוקדש הפרק הראשון לעזרא הסופר (עמ' 31-41), שהירפורד יודע להבהיר את פעולתו וחשיבותו להמשכת-קיומה והתחדשותה של היהדות ההיסטורית. רק על שתי מעוותות יש לו להעיר כאן. ראשית, עדיין מחזיק הירפורד בדעה המקובלת, שעזרא בתור „סופר" יש לו משהו שותף עם ספר, במקרה זה — כמובן, עם „ספר-התורה" (עמ' 34). כנראה, אין הירפורד מכיר את מחברו של H. H. Schäfer, Ezra der Schreiber, Tübingen 1930, שבו הוכח כמעט בוודאות, ש„סופר" הוא תואר של פקיד פרסי, שהיו לא יעלה על הדעת, שהמלך הפרסי ישעים את כשרונו של עזרא לכתוב ספר-תורה או, בכלל, לעסוק בספרים (עיין גם-כן: Rudolph Kittel, Geschichte des Volkes Israel, 3. Band, 2. Hälfte, Stuttgart 1929, S. 577). והמעוט השניה היא מה שהירפורד חושב, שאין ביאור לעובדה, שעל האמנה, שכרת נחמיה עם העם בירושלים, לא חתם עזרא עצמו (עמ' 38). באמת התום עזרא על האמנה בתור רביעי בשורה: „נחמיה התרשאה בן חכליה וצדקיה, שרית, עזריה" (נחמיה, י' ב'ג). „עזריה" הוא הוא עזרא הסופר, שהיו אין „עזרא" אלא הצורה המקוצרת וה„מאורמת" (אראמאיווערם) של „עזריה"; וכבר העירונו על זה עוד לפני עשרים וחמש שנים ויותר (עיין י. קלוזנר, היסטוריה ישראלית, I [1909], 162 בהערה).

פרק ב' של „ספר" ב' מוקדש לה„סופרים" (עמ' 43-61). דומה, ששום חוקר אפילו מישראל, ואין צורך לומר מאומות-העולם, לא התעמק כל-כך בפעולותיהם הגדולות של ה„סופרים" בתחילתו של בית שני כהירפורד. על יסוד מאמר בתנחומא הישן, פרשה בשלה, הוא מחליט, שה„סופרים" „אנשו כנסת הגדולה" הם דבר אחד, אלא שה„סופרים" היו המורים והורשים את התורה וה„כנסת הגדולה" היתה „גוף שלום" (עמ' 44-45, 58-59). השערה קרובה לאמת, ואולם ספק הוא בעיני, אם צדק הירפורד כשהוא מחליט ביחד עם לויטרכאך (J. Z., Lauterbach, Mishnah and Midrash, pp. 29-42), שה„סופרים" „אנשו כנסת הגדולה" פסקו עם פטירתו של שמעון הצדיק, שהוא חושב אותו — ועל זה הוא חוזר כמה פעמים (עיין עמ' 44, 46, 57, 63) — לשמעון הראשון דוקה ולא לשמעון השני; ובכן פסקו בשנת 270 קודם ספח'נ. ומפני-כן מוכרח הוא לראות, ביחד עם לויטרכאך, בשנים 270-196 „תקופה של אנארכיה", שבה פסקו ה„סופרים" והסנהדרין עדיין לא התחילו (עמ' 57, 64). — ואולם כל הדבר שנוי במחלוקת בין ווייס, גריץ, ויא הלוי ולויטרכאך, שראים ב„שמעון הצדיק" את שמעון הראשון, ובין רביק, הרצפלד, דירנבורג, סקג'י, ועוד, שלדעתם זהו שמעון השני, ונראה לי, שדעה אחרונה עיקר, שהיו יש הוכחות הרבה לשובתה (עיין: י. קלוזנר, שם, עמ' 214-217); ואם נקבל אותה, לא נצטרך לשבעים וארבע שנים של „אנארכיה".

אולם כל אלו אינם אלא פרטים. בכלל יש חשיבות מרובה. לפרק זה, שבו מסביר הירפורד את ראשיתת של ההלכה. חוקרים מן הגויים, ואף מישראל, מונים את בעלי-ההלכה על שהעמידו את המעשה הדתי במרכזה של היהדות. התשובה, שחשוב להם הירפורד,

היא מן הנמצאות ביותר וכן הנכונות ביותר. הוא מוכיח ברשומות, שאף ביהדות התלמודית המסורתית, הכוונה הטובה היא העיקר; אלא שמסורות זו צריכה ויכולה להתגלות ביותר במעשה: לעשות (פיוור-המלות כאן ולהלן של הספר) איזה דבר — זהו חרגיל של הרצון והיא הנקצת של אישיות בעלת נשמה חיה. זהו האמצעי, שעל-ידו — אם אפשר לומר כך — מסביב האדם את חותמו על סך-הכל. של הדברים מסביב לו. לעשות זהו לעשות שינוי בסדר שלפני-כן, להוציא לפועל מה שעדיין לא היה, בעצם ליצור דבר זה. מנקודת-מבט זו לעשות הוא יותר מלהיות, או לדעת, או להאמין, מפני שאלה האחרונים אפשריים הם לאדם בלא שיעלה על ההקף של עצמותו. כשהוא עושה הוא עולה על זה, משפיע איוו השפעה ישרה, שיש לה יחס להאישיו או להעצמים מסביב לו, באופן שהם נעשים אחרים ממה שהיו קודם-לכן. לעשות את רצון-האלהים הוא לית בעבודה לשם אלהים את הדבר הגדול ביותר, שאפשר לאדם לית, וזהו הפעולה הנעשית בהכרח על-ידי הרצון העצמי, שעל-ידו מכיר האדם את עצמו. בכוונה בהרמוניה עם האלהים. לא די רק לדעת את רצון-האלהים או להאמין בו, או [להאמין] באלהים, שרצונו הוא זה. קודם-כל מוכרחים לעשות אותו (כלומר, את רצונו, עמ' 52). כי "הלכת" פירושה — ללכת בדרכיה"; ולפיכך לא מצות-אנשים מלומדה חשובה היא ביהדות, אף-על-פי שלעצמים חיה הדבר כך, אבל רק בתור סמור. מדרך היהדות. האמתית. תמיד חיתה חיה ביהדות ההכרה, שחובתו הנמורה של האדם היא, לעבוד את האלהים בהכרח ובכוונה בכל פעולה, שבה נילה אלהים את רצונו (עמ' 53). אם ההלכה היא מעובדת בתלמוד לכל פרטי-פרטיות והאגדה אינה כך, אין זה מפני שהמעשה בלא כוונה חשוב ביהדות מן הכוונה עצמה, מסהרת הלב והנפש, אלא מפני שהכרות מסורתית אי-אפשר להגדיר על-ידי סעיפים ומעופים סעיפים, שהיו אלו הן מן הדברים המסוריים לעיני (בבא מציעא, נ"ח ע"ב). ומסעם זה אין ביהדות עיקר-אמונה קבועים, זולת העיקר של אחדות-האלהות, כמו שיש בנצרות (עמ' 53-56). ומסעם זה עצמו ידיעת-התורה היא עיקר כל העיקרים ביהדות — ובחפצתה התחילו עזרא והסופרים, שלשם כך יצרו את בית-הכנסת ואת בית-המדרש על-ידי בית-המקדש. אולם לא כן אולם לא נתפשטה התורה בימי הסופרים ואנשי-כנסת הגדולה ולא באה שחרת-המידות על-ידיה, לא חיתה מוכנת מידת-החשמונאים, — זו מסירות-הנפש הנפלאה והיחידה במינה על התורה והמצוות. Opus operatum בלבד אינו מסוגל להלחוב לבבות עד כדי מסירות-נפש (עמ' 57-59).

פרק ג' של ספר' כי עוסק בתורה שבעל-פה (עמ' 63-74). זו התחילה בעצם בשנת 196 על-ידי המעבר מ-צורת-המדרש של הסופרים לצורת-המשנה, שהשתמש בה ראשון יוסי בן יועזר איש צרידה (עמ' 64-66). וכך מבאר הירפורד הופעה חדשה זו: התורה הכתובה הייתה כה-הסמך היחידה של האומה; ואולם במרוצת-הזמן נתחדשו כמח וכמה דברים בחיים הדתיים של האומה, שלא היו מסורשים בתורה שבכתב. ובכן ברור היה לחכמי-הדור, שיש גם תורה בלתי-כתובה, תורה שבעל-פה, שאינה מתנגדת לתורה שבכתב ואף כלולה היא בתורה זו. והכרה זו הצילה את התורה-שבכתב: לא נתנה לעשותה דבר עתיק ומת, דבר שעבר זמנו, אלא עשתה אותה דבר חי ומתפתח. התגלות, שהיא צועדת צעד שווה עם הדורות. האותיות שבתורה נשארו כמו שהן, והכתבים בבית-המקדש טילאו אחר דברי-התורה כמו שהם. לא כן הפרושים והקנאים. הם לא חספקו בקיומה של התורה ככתובה: הם חספו מחדש (recaptured) את רעיון-הדת כעבודת אלהים חיים, שהוא שוכן בקרב עמו עכשיו כמו שהיה שוכן בו תמיד, שהוא מתגלה עכשיו כמו שנתגלה לנביאים ושהוא מרבר

לא רק במלים של קכסט ישן, אלא בדברים יוצאים מן הלב ומן המצפון של בני-אדם, שהגישו, שידו נחה עליהם כדי להוליך אותם בדרך-האמת (עמ' 69). ומכאן זה יש לומר, שהתורה שבעל-פה היא ההמשך של הנבואה, — אמנם, לא בצורה החיצונית, אבל ברוח הפנימית של זו. לא נכון מה שאומרים התיאולוגים הנוצריים, שיש קרע בין הנביאים ובין הפרושים. רק הצורה והמיתודת שונות הן לאלו ולהללו; בפנימם של דברים גם אלו וגם הללו נסתמכו על רצונה של האלחות ושאו לעשותה. ואמנם, היתה להם ההכרה, שקצם שמשו קבל את התורה ומסר אותה לזקנים והזקנים מסרוה לנביאים, כך מסרו אותה הנביאים להם דרך אנשי כנסת הגדולה (אבות, פ"א, מ"א). ובאמת, מה שדרשו הנביאים בדברים כלליים ובהתפעלות עצומה, אותו דרשו החכמים על-ידי הסברה מושכלת, בפעמים לקוחים מן התורה, ההגיון והחיים כאחד. אבל, אלו ואלו דברי אלהים חיים והתגלותו של רצון-האלהים בעולם לא מסקה עם הספקת-הנבואה (עמ' 69-72).

זהו תכנו הכללי של אחד מן הפרקים החשובים ביותר שבספרו של הירפורד. רומה: כך לא דבר על תורה שבעל-פה שום חכם מחכמי-האומות ולא הרכה אף מחכמי-ישראל, שהירפורד נפל מהם את עיקרי-דעותיו.

פרק ד' עוסק במרד כלפי חיונות (עמ' 75-90). בפרק זה הולך הירפורד בדרך הסלולה בנוגע למנות ההתקוממות של החשמונאים. אין הוא מכיר את ההשקפות החדשות על סבות אלו, שמצאו להן ביטוי, למשל, בחלק א' של Ursprung und Anfänge des Christentums (1921) לדוארד מאיר או בספרו של א' צירוקר, היהודים והיוונים בתקופה ההלניסטית (תל-אביב תרצ"א, עמ' 192-269). רק בנוגע ל"קחל-חסידים" שבתהילים (קמ"ט, א') או Συναγωγὴ τῶν Ἀσφαίων שבחשמונאים א' (ב', מ"ב; ו', י"ג) יש חידוש בדבריו של הירפורד. לדעתו, אין זו מפלגה מיוחדת, אלא זהו שם-כולל להחסידים ויוראי-ה' שביהודים בימי-המרד של מתתיהו ויהודה המכבי ואף בזמנים שקדמו להם (עמ' 83-84). בזה צדק לדעתי. אדוארד מאיר וצירוקר הוכיחו (בספריהם הנזכרים למעלה), שעד מהרה חורו היהודית. אדוארד מאיר וצירוקר הוכיחו (בספריהם הנזכרים למעלה), שעד מהרה חורו הנשיאים והמלכים מביה-חשמונאי אל התרבות היוונית, שהיתה צורך חיוני והכרחי להנהגתה של כל מדינה — ואף של המדינה היהודית — באותו זמן, ותורדם לא טעה אלא כמה שהגביר את ההשפעה היוונית ביהודה יותר מראי.

פרק ה' (שורת-היבנים עד הל"ה, עמ' 91-108) עוסק בסחלוקת שבין הפרושים והצדוקים. בו מבאר הירפורד, שבנוגע לקדושת-התורה לא היתה מחלוקת ביניהם, ואך החיים — וביוחד החיים המדיניים — חילקו ופילגו אותם. הצדוקים, שלא הכירו בתורה שבעל-פה, השאירו מקום חפשי בשביל חיים מדיניים בלתי-קשורים בה. בין הפרושים והצדוקים היתה בעיקר אותו הבדל שבין היהדות בתור דת לבין היהדות בתור הבעה-עצמית של אומה, הבדל, שמיילא תפקיד בחיטפורה היהודית מימי-החשמונאים ועד היום. ציוניות ואנטי-ציוניות הן התקופה (phase) האחרונה שלו (עמ' 94). הירפורד הוא על צידם של הפרושים וחושב, שהם ראו את היהדות בתור דת בלבד ולא בתור דת-אומה בבת אחת. ולהלן נראה, שמעות זו — שאף בה נגרר אחר חלק ידוע של חכמי-ישראל — הביאה אותו לידו מעות בהערכתם של הגנונים והחיצונים.

בשאלה, מי היה ראש-הסנהדרין, יוצא הירפורד בעקבותיו של א. ביכלר בספרו: Das Synedrium in Jerusalem und das grosse Beth-Din in der Quader-Kammer

(Wien 1902). הכתוב-הגדול היה ראש-הסנהדרין זה, זוגות' היו ראשי בית-דין והוציאו תקנות וגזירות. — אפשר, שהירפורד מחליט בוודאות יתרה, שהצדקים לא היו להם. סופרים' משלהם (עמ' 100, 103). ד. חולסון, *Das letzte Passamahl Christi etc.*, 2. Aufl., Leipzig 1908, S. 113) חושב את ההפך, וכמה מקומות במגילת-הענינים מסוימים לו. לעומת זה, נכונים ויפים הם דבריו של הירפורד על בית-הכנסת וחשיבותו (עמ' 104), ואך כדי שלא להאריך אין אני מביא אותם כאן. כמובן נכון הוא מה שהוא אומר על היחס שבין בית-הכנסת לבית-המדרש ובין שניהם לבין בית-הדין הגדול: „בבית-הכנסת לימדו את העם תורה; בבית-המדרש קבעו מלמדי-התורה לפי מתכונת התורה בפועל ומה, אם-כן, יש ללמד; ובבית-הדין הגדול נתנו הוראות, שצריך ללמד את העם תורה“ (עמ' 105). וכמה גדולה ופוכה היתה פעולתם של הפרושים והרבנים וישיהם דרך שלשת המוסדות הגדולים הללו אנו רואים מתוך „העובדה, שהיהדות, שנשארה בחיים אחר תקאמאסטרופות של חורבן וירושלים והמרד של בר-כוכבא ושהגיעה אלינו דרך חזירות, היתה המפוס של היהדות, שהתפללה בבית-הכנסת, ביקשה אמת בבית-המדרש וצדק בבית-הדין הגדול, וכל שלשתם בשם התורה ובעבודה לשם ה'“ (עמ' 108).

פרק ו' וז' של „ספרי ב'“ (עמ' 109-169) עוסקים בתורת-המידות של ההלכה והאגדה. ואני אומר בכל הכרת-האחריות, שאני נוטף עלי בדברי אלה, ששום אדם, זולת ג'ורג' מוז מור (Moore) בספרו הגדול Judaism, לא חדר לעמקה של המוסריות הגלומה בהלכה דוקה כהירפורד. הרי אפילו רוב חכמי-ישראל רגילים לחשוב, שמוסר-היהדות כלול באגדה, ואילו ההלכה אינה אלא שורה של מצוות מעשיות ויבשות ושל פלפול משונה על פרשיות של מצוות מעשיות אלו ועל ביסוסן בפסוקי-התורה. הירפורד רואה מתחת ליבשות חיצוניות זו את המצע המוסרי המהור: את השאיפה למלא את רצונו של מקום ולקדש את החיים על-ידי המעשה המכובד או המרומז בתורה, שההלכה מביאתו לידי גילוי ולירי קביעות על-ידי ביאור הפרטים שלו. לא רק „מצוות צריכות כוונה“, אלא בכל מצוה ומצוה גלומה הכוונה המוסרית ממילא, מפני שכולה לא באה אלא מתוך שאיפה לקדש את החיים המעשיים על-ידי מילוי-רצונה של האלהות. והראיה — אם מצוה שבתורה קשה לקיימה מסיבות מסוימות או אם אינה מתאמת להכרזה המוסרית של הזמן, — סיד מפרשים אותה כאופן שהתאמת מתאמת לצרכי-החיים החדשים ולהכרזה המוסרית שהתקדמה. מכאן באו התקנות-ההכרות הגדולות, ש„פיקוד-נפש דוחה שבת“, ש„אם השעת צריכה לכך“ יש לנהוג לפי צרכי-השעה. אפילו אם „אין חרין כך“; מכאן באו ההלכות „משום תיקון-העולם“ וגמטני דרכי-שלום ומכאן באה ההשקפה, שאין גוזרים גזירה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכול לעמוד בה, או שלא ניתנה תורה למלאכי-השרת, או ש„מוטב יהיו שוגגים ואל יהיו מוידעים“. התקנות מעין „פרובול“, „עירובי“, וכיוצא באלו, „אינן השתמשויות מן הדין; הן — חילוף מוכר וסחושב של פעולה, שעל-ידיה מתגשם הכוונה האמתית של התורה, במקום פעולה בהתאם להסלה הכתובה בלבר, שלא תגשם, אפילו אם היתה פעולה זו אפשרית, כוונה אמתית זר“ (עמ' 121, ועיין גמטני עמ' 154). ובמובן זה, כל כוונתה של ההלכה בכל התפתחותה הרחבה היתה מוסרית“ (עמ' 123). כל זה נכון בהחלט. יש רק להעיר, שבשעה שהירפורד מביא (בעמ' 117) בדבר „פיקוד-נפש דוחה שבת“ את המאמרים המפורסמים ממכילתא (כי חשא) ויומא (פיה עיב), ראוי היה לו להביא גם את הדברים הנפלאים יותר ויותר מן התלמוד הירושלמי: „הוריו — להלל שבת אפילו על „סעק נפשות“ — משוכת,

והנשאל מגונה, והשואל כאילו שופך דמים (ירושלמי, יוסא, פ"ח, ה"ח; ועיין על זה: י. קלוזנר, ישו הנצרי, הוצאה ד', עמ' 309).

גם בדבריו על תורת-המדות של האגדה יצא הירפורד בעקבותיהם של חכמי-ישראל (פ. פרלס, מ. לאצארס, ועוד); אלא שהאיר גם עליה מאורו הסיווד. לדבריו, לא היו בעלי-האגדה פילוסופים עוסקים בפרובלימות מופשטות או בעל-מוסר עיוניים: היתה להם כוונה ברורה, לחנך גברים טובים ונשים טובות (עמ' 128, 152). ולפיכך אי-אפשר היה שלא ידברו על שכר בעד מצוה ועונש בעד עבירה (עמ' 136). אם בעלי-הסיווד האריכו בדבריהם הלכה משתאריכו בדבריהם, הרי זה מפני ש"אפשר היה להגדיר, כיצד יש לשמור את השבת, את-על-פי שלתכלית זו היה צורך במספר עצום של הלכות, אבל אי-אפשר היה להגדיר, כיצד יש לקיים את המצוה, ואהבת לרעך כמוך או, כבר את אביך ואת אמך, או את התביעה הכללית לעשות מעשים טובים, להראות טוב-לב, או את המצוה הנעלה מלל, ואהבת את ה' אלהיך" (עמ' 137). ישו, וביחוד פולוס, שדבר על "עול-התורה" ושאריו מדברים על זה כל חכמי-הגויים, שאינם מבינים את היהדות, לא צדקו כלל וכנף: ליהודים לא היתה התורה "עול" מעולם והם קיימוה מתוך "שמחה של מצוה" (עמ' 139). וכאן הראה הירפורד הבנה טיודת במסר-היהדות. אפשר רק להעיר, שהתרגום של "פנים משורת הדין" על-ידי הירפורד: Within the limit of the judgement (עמ' 140) הוא תרגום קלוני יותר מדאי, שהרי הכוונה במלות אלו היא לא "פנים של שורת-הדין", אלא מחוץ ומלמעלה למה ששורת-הדין נותנת. ולעומת זה מוכיח הירפורד בצדק (בהירמאן כהן לפניו) שהמושג "רצ" כלל גם לא-יהודי (עמ' 144-147) ושהלל הזקן כלל את ה"פלאנתרופיה" במלות העבריות הברורות: "אחב את הבריות" (אבות, פ"א, ט"ז). מובן, שעל-פי רוב הכוונה ברע" ובאדם ליהודי, מפני שאילו פונה הפנא בפועל; אבל אין זאת אומרת, שהוא מוציא סכל "רצ" או "אדם" את הלא-יהודי. ודאי, ושבחלמוד ומדרש — ואף במקרא — גם דברים קשים על הגויים; אבל, אם נזכור מה שסבלו היהודים מן הגויים, לא נתמה על כך; להפך, יש להשתומם, שלמרות כל אלה חושבת הספרות העברית כל אדם, בתור גברא בצלם, לראוי דיוחם של צדק, חסד ואמת (עמ' 159-160). כל מה שכתוב באונגליון ושנוי כמעט בכל ספרי-הנוצרים על הצביעות והחנופה של הפרושים אינו אלא הכללה כוזבת. התלמוד אינו נופל בסוסריותו מן המקרא: להפך, אם הפנאם מצאו בתורה דברים, שלא היו עוד מוסריים בעיניו של דור מאוחר (למשל, יעקב הסתחפש לעשו ומכמה את אביו), פירשו אותם לפי המוסר של זמנם בלא שנגעו באותיות שבתורה, שהרי לא יכלו אף לשער, שהתורה חושבת אחרת ממה שפרשה: ודאי נתכוונה היא עצמה לפירוש מוסרי זה, שהרי מפי הגבורה ניתנה ואין אי-מוסריות לפני המקום (עמ' 153-154). וכלום יש מקום בתלמוד לצביעות וחנופה בשעה שהוא אוסר, אונאת-דברים וגניבות-דעת? (בשעות כותב הירפורד פעמיים בעמ' 156: Genibuth da'ah במקום da'ath). — אלא שיש להעיר, שלחינם הוא מרבה בדברים קשים על המזמורים ג'ש וק'ם שבתהלים, שיש בהם קצרות גמירות להשונאים הפרשים של מחבריהם (עמ' 158-161). כלום לא, בשר ודם היו המחברים הללו, שנרדפו ונידכאו ונענו חינם על-ידי שונאיהם, וכלום לא מבעי הדבר, שבספרות לאומית — ותהא אפילו דתית מעיקרה — יש מקום לכל הגילויים של ההרגשות האנושיות? — אם נוציא מזמורים אלה מספר-תהלים נצטרך להוציא מן התנ"ך את כל מגילת-אסתר, את "על נחרות בכל" עם, אשוי שיאחו ונפץ את עוללך אל הסלע, את מי זה בא מארס המוקד-נגדים, ועוד, ועוד. וכיוצא בזה נצטרך להוציא מן האונגליון את

כל הקללות על הפרושים ועל הרשעים כולם, על ערים שלמות ככפר-נחום, כרזים ובית-ציורה, ועוד, ועוד (עיין: י. קלוזנר, ישו הנצרי, עמ' 443—447). מוטב שנאמר: בני-אדם היו מחבריהם של כתבי-הקודש העבריים ושל הברית החדשה הנוצרית ושום הרגשה אנושית לא היתה זרה להם — והספרות הדתית-הלאומית כוללת את הכל, בלא שנהא מחויבים אנו, בני הדור המאוחר, לקבל את הכל ולהורות בכל, העיקר — שהרוב המכריע הוא מוסרי בתכלית ויכול להשאר קודש לנו גם כיום הזה.

אנו עוברים אל הספר השלישי והאחרון: הספרות הבלתי-תלמודית, שמתחלק לשתי מחלקות (divisions): מחלקה א' — הגנוזים והחיצונים (עמ' 171—269), ומחלקה ב': הברית החדשה ופילון (עמ' 271—315). וכאן היא נקודת-הכובד של כל הספר.

יחסו של תירפורד להספרים הגנוזים והחיצונים הוא, פחות או יותר, יחסו של גרין, שכמעט לא הביא אותם בחשבון בתור חומר לתולדות-ישראל, אלא שבזמנו של גרין עדיין לא נחקרו הגנוזים והחיצונים כהוגן. בזמננו נתחברה על הגנוזים והחיצונים ספרות שלמה, והתירפורד אינו יכול לכפור בחשיבותם הכללית: בחשיבותם הסיוחית לנצרות ובחשיבותם היחסית ליהדות, שצמחו בתוכה, ובכן היו חלק מתפיסת-עולם ידועה של יהודים בסוף בית שני ומיד אחר התורבן. ואולם בשני דברים הוא כופר בהחלט: ראשית, שרוב הספרים הגנוזים והחיצונים נתחברו על-ידי פרושים — אף אלה מהם, שיש בהם יראת-סמים והשפה לקיים את המצוות המעשיות, אינם חכורים של פרושים: הפרושים לא כתבו, גליונים ולא חיברו ספרים בכלל (עמ' 200), אלא פרשו את התורה, תיקנו תקנות וגזרו גזירות ברוחה — ושנית, אין מחבריהם של הגנוזים והחיצונים מיפייכותה של היהדות הכללית, אלא בני-אדם יוצאי-דופן, בעלי יחס מיוחד אל החיים ואל תקוות-האומה, שהשפעתם על היהדות בכללה היתה מועטת וכמעט בלתי-ניכרת (עמ' 184, 187). אילו היו הפרושים מחבריהם של הגליונים, היו הגליונים מזכירים אותם, אף אם לא היו מקבלים אותם לתוך כתבי-הקודש, כמו שהזכירו את בן-סירה (עמ' 193), והתירפורד מביע את הרעיון הצודק, שבימי בית שני ומיד לאחריו היו כמה וכמה ספגות וזרמים דתיים וכיוונים מדיניים ותרבותיים, שיוסף בן מתתיהו והתלמוד לא הזכירו אותם במקרה, מפני שלא היתה להם הזדמנות לכך, ושאינם כלולים בארבע הכתות הידועות לנו: פרושים, צדוקים, איסיים וקנאים. הרי התלמוד והמדרש ואם האוונגליון אינם מזכירים בפירוש אף את האיסיים, וגם הקנאים מזכירים בספרות רחבה זו רק פעם או פעמיים (באבות דר' נתן ובשמו של אחר מן השליחים); ולמה לא נשער, שהיו עוד כתות וזרמים, ובכלל בני-אדם מישראל, שלא נתחברו לשום ספגה והיו להם אמונות ודעות משלהם, ואף הם המסתברים את הספרים הגנוזים והחיצונים? — הרי אף את המסתברים של ספרי קוהלת ובן-סירה אי-אפשר להכניס לתוך המסגרת של ארבע הכתות הידועות לנו (עמ' 175—193, 197, ועוד). לא סובן לי רק מה שהתירפורד עומד על כך, שלא היו הגנוזים והחיצונים מרובים כמה שיש בדינו כיום (עמ' 187). לא נכון הוא גם-כן, שבארץ ישראל לא היה מסחר של ספרים ואין בספרות התלמודית אף מסקה אחד של אדם, שמכר ספרים, או של אחר, שאומר, שהלך וקנה ספר, או שהחזיק ספרים בביתו לשם קריאתו הפרטית (עמ' 188). מכיון שידוע-קרא-וכתוב היו מרובים באותו זמן בין היהודים, אי-אפשר הדבר, שלא היו אז קוני-ספרים ומשאי-לספרים בארץ-ישראל, הן אמנם, המאמר המפורסם: איזהו עושה צדקה בכל עת וצדקתו עומדת לעד — זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאלין לאחרים (כתובות, נ' ע"א) הוא של אמורא; אבל יש יסוד לחשוב, שכל היה גם בתקופות שקדמו לו (עיין: Leopold Löw, Graphische

השונים במסוקים המובאים בתלמוד מן-סורא: שר הנרגל בבית-המשתאות, ואמרי לה שר הנרגל, וכיצא בזה (גירסא פ"ז ע"ב), מוכיחים, שהיו אף הספרים הגנוזים מועתקים הרבה ונתפשטו בנוסחאות שונות, ואם בתוספתא (ידים, ב', י"ג) כתוב: הגליונים וספרי המיגון אינם מסמאים את הידים; ספרי בן סירא וכל ספרים שנכתבו מכאן ואילך אינן מסמאין את הידים, ובמדרש (קוהלת רבה, י"ב, י"ב, ע"כ): ויותר מהמה (ה) נאמר: שכל המכניס בתוך ביתו יותר ספרים מכתביו — הרי כל זה מוכיח, הוא מכניס בביתו וכו', להגות ניתנו ולא ליגיעת-בשר ניתנו, — הרי כל זה מוכיח, ראשית, שהיו בימי הבריתא והמדרש (והבריתא עתיקה היא, עיין למטה) ספרים, שנכתבו מכאן ואילך, אחר ספרי בן סירא, ושנית, שהיו מכניסים בתוך הבית יותר מכדי ספרים — ואף ספרים אלה ניתנו להגות, ואם ברייתא עתיקה אומרת: הגליונים וספרי מינים אין מצילין אותן מפני הדליקה, אלא נשרפין במקומן הן ואזכרותיהן (שבת, קפ"ז ע"א), ועל זה אומר ר' מרשון, שכבר היה כבן עשרים בשעת החורבן (עיון: ז. פראנקל, דרכי-המשנה, הוצאה ב', ווארשה תרפ"ג, עמ' 107—108), שהם גרועים מספריהם של עובדי-אלילים מפני שהללו מכירים וכופרים והללו אין מכירים וכופרים (שבת, שם) — הרי יש להוציא אף מזה, שהיו הגליונים (וגלגולא בסורית: אפוקליפסה) מצויים בישראל. והראיה של הירפורד, שהספרים הגנוזים והחיצונים נעשו ידועים רק על-ידי תרגום (עמ' 190), אינה ראייה: הם לא נעשו ידועים בישראל במקורם מפני שנגזזו; ואף-על-פי-כן היה בן-סירא ידוע במקורו גם לר' סעדיה גאון. על כל פנים, השערה משונה היא, שאפילו יוסף בן מתתיהו, כנראה, לא קרא אותו בעברית (שם). יוסף בן מתתיהו קרא את בן-סירא גם יוונית מפני שכתב את ספריו יוונית; והרי כך נהג גם ביחס לכתבי-הקודש, שבוורא קרא אותם עברית תחילה ולצורך-חבוריו קרא אותם גם יוונית. — אפשר שבאמת אין לדבר על סופר מבית-מדרשו של ר' עקיבה, שהיבר אחד מן הספרים החיצונים (עמ' 191); אבל הרי אפשר, שנתחבר אחד מן הספרים החיצונים ברומא של ר' עקיבה. ולא צדק הירפורד גם במה שאינו מוצא שום ספר חיצוני, שהביע את השקפותיו בצורה של פירוש-התורה לאורך שתי השורות של הלכה ואגדה (עמ' 192): ספר-היובלות נותן הלכות חדשות על-פי פירוש חדש של התורה, — מובן, לפי מצבה של ההלכה הקדומה בימי יוחנן הורקנוס, שאז נתחבר (עין למטה). — כמו-כן קשה לי להבין, מפני-מה חושב הירפורד עכשיו (בניגוד לדעתו הקודמת בספרו: The Pharisees, p. 188), שהקנאים, בתור מהפכנים בפועל, לא כתבו ספרים ואף לא קראו ספרים, והגליונים נכתבו על-ידי אנשי-תעמולה בעלי כיוון קנאי, אבל לא על-ידי קנאים מפלגתיים, שהרי אלה ידעו רק לפעול על-ידי מעשי-אלמות (עמ' 193—194). כלום המהפכנים הצרפתיים בסוף המאה ה-18, הגרמניים בשנת 1848 והרוסיים בזמננו לא כתבו ולא קראו ספרים? — להסך, אין כמהפכנים לכתוב ספרי-תעמולה ולקריאתם. — לא מובן הדבר, שהירפורד עמד על הביטוי התלמודי, ספרי בן-סירא, בלשון-רבים (עמ' 196 בהערות), כאילו אינו יודע, שבן-סירא מחולק הוא לספרים שונים: מסרי-כושית, מסרי להם ויין יחידיו, שבח אבות-העולם, גם פירוש להמאמר ביקשו חכמים לגנוז ספר יחזקאל או קהלת (עמ' 197), אינו מתקבל על הדעת, וכן גם קשה להסכים לדבריו, שמנהיגי הפרושים לא ידעו את הגנוזים והחיצונים, ולא התעניינו הרבה בספרות זו (שם, ועיון גם עמ' 265). הדברים הקשים של ר' מרשון ור' ישמעאל על הגליונים וספרי-מינים (שבת, קפ"ז ע"א) הם עדות נאמנה, שהקנאים של סוף בית שני ומיד אחר

רעיונות יהודיים עתיקים (עין עמ' 240—241), ומצד שני, לא שם לב (עין עמ' 242) ל"צוואת-נפתלי", שפרסם מ. גאספר בעברית בשנת 1893/4 ושכבר יש למצוא אותה בסוף "פרקי-היכלות" (הוצאת ירושלים הרמ"ם) ומשם נדפסה בסוף "ספר-הקנה" הוצאת שמואל דימאנט, קראקא הרבי"ד (עמ' 315—319), וב"אוצר המדרשים" של י. ד. אייזנשטיין (ניו-יורק חרע"ת, I, 236—238).

פרק י' מוקדש לכל שאר הגנוזים והחיצונים. לדעתי, קוצר הירפורד בכל מה שנוגע לעורא ד', לזממור-שלמה ולחזון-הסיבולות. בשלשה אלה יש המון עניינים מוסריים, שכדאי היה לעמוד עליהם, והתנצלותו (בעמ' 264) אינה מספקת: אין להגביל ולצמצם את היהדות במצוות מעשיות ומוסר בלבד. כי היהדות היא תפוסת-עולם לאומית על מצע דת-מוסרי. הנצרות היא דת בלבד; היהדות היא דת ואוסה בבת אחת. הרי הנצרות מקובלת בתוך עמים שונים ומשונים ואילו היהדות מקפת רק אומה אחת ויחידה. ומפני-כן דוקה כל מה שיצרה אומה זו היא יהדות ולא רק דברים דתיים ומוסריים בלבד. גם התנ"ך, גם התלמוד, גם הספרות של ימי-הביניים, בפסרות העברית בזמן הזה, כוללים, כהספרים הגנוזים והחיצונים, גם חבורים על "חיסמוריה", קוסמוגוניה, פולקלור, מ'תולוגיה: ואחרים, ואין לומר על כל זה ביחד עם הירפורד, ש"אין זו יהדות" (עמ' 264). ועוד גם זאת מחבריהם של הגליונים" היו לא רק בעלי-מוסר, אלא גם משוררים; ואולם מן המשורר אין לתבוע שיפה מוסרית מסוימת ומוסר מוחלט ועקבי כמו שהוכח מהם הירפורד (עמ' 268). ומנקודת-מבט זו חושבני, שהירפורד מקטין את חצר המוסר שבספר השמונאים א': "אסון בשעת-רדיפות והיבה לגרופים" (עמ' 241) הם ערכים מוסריים גדולים אפילו אם ביחד עמהם באים ספורים על מלחמות ונצחונות דתיים-לאומיים. כלום ספר-שמואל שונים בזה ממנו?—

בנוגע ל"ספר-סוכה" קשה להסכים, שנתחבר במצרים (עמ' 249). במשפטו של הירפורד על "ספר-יהודית" ניכר אותו חסרון, שכבר רמזתי עליו: הירפורד אינו רואה בספרות של עם-ישראל ספרות של אומה, שכוללת את כל ההרגשות האנושיות הטבעיות, אלא ספרות של פת דתית, שיש לה עניין רק במוסר דתי עליון בלבד. ולפיכך הוא פוסל את ספר-יהודית מנקודת-מבט מוסרית (עמ' 251). אבל, אם כן, יש לפסול לא רק את מגילת-אסתר, אלא גם את רוב ספר-שופטים עם הספור על יעל וסיסרא, ששומש דוגמה למחברת של יהודית. —ספר ברוך" (הגנוז) נתחבר אחר חורבן בית שני, בשנת 70 (עמ' 254), קשה לי להאמין (עין: י. קרני, חיסמוריה ישראלית, II, 155—156). ובנוגע ל"עלית-ישעיה" אני חושב, שזהו ספר עברי בעל תוספות נוצריות, ולא שזהו "קמע יהודי מוכנס לתוך חבור נוצרי" (עמ' 256).

הפרק השמיני והאחרון במחלקה א' של "ספר" ג' (עמ' 263—269) מוקדש לשאלה בדבר "הספרות הכלתית-תלמודית והפרושיות", ורוב דבריו הם חשובים ונכונים. הספרות הגנוזה והחיצונית לעומת התלמוד והמדרש היא ספרות יוצאת-דופן, שהשפעתה על האומה לא הייתה אלא סועפת. וגם אין מחבריה-גליונים" בני-אדם כותבים ברוח נכונה ושקפה, אלא הם פיומנים בעלי רוח נכאה וסוערת. ובכן לא בצדק שמים החוקרים הנוצריים, שעוסקים בבית שני, לב אל חבורים יוצאי-דופן אלה יותר מלצורות השקפות, תוסדות והמקובלות של עם-ישראל—החלכה והאגדה. הרי מוסר-מוק כוחה של היהדות, כוח-קיומה וכוח-התנגדותה לכל מיני רדיפות ומדוות, נתגלה רק באותה יהדות, ששמרה על השמנה התלמוד והמדרש, ולא בוו, שיצרה את הספרים הגנוזים והחיצונים ולא ידעת לשמור עליהם בלשונם ובקרב עצמם (עמ' 268—269)!

המחלקה השנייה והאחרונה של הספר השלישי והאחרון דנה על "הברית החדשה

וסילון" (עמ' 271—315) והיא מחולקת לשלוש פרקים. בפרק הראשון (התשיעי) מדובר על "התורה שבאוונגליונים הסוֹיִנאופסיים" (עמ' 271—287). המחלוקת של ישו והפרושים סובבת כמעט תמיד על ההלכה (עמ' 275); בכל מה שנוגע למוסריות ואמונה-באלהים אין מחלוקת ביניהם. אם ישו תבע מוסריות יתרה ומוסרות, שאין הפרושים חובעים אותה מבני-אדם, יש לבאר דבר זה על-ידי התביעה ההלסטורית, שאדם צריך לנהוג "לפנים משורת-הדין" (עמ' 280). ישו הכיר את ההלכה רק מתוך השימוש המעשי ולא תפס את המצע הדתי-המוסרי שלה (עמ' 282). ודאי, היה לישו מה לומר משלו אבל דבריו ברובם היו מה שכבר מצא לו ברטוי בדברי-הפרושים (עמ' 283—285); אלא שהיתה השפעה על ישו — או על מוסרי-דבריו באוונגליונים — גם מצידם של מחברי-הגליונים (עמ' 286—287). על פרק נפלא זה, שנוצרי היה צריך לאומץ-לב כדי לכתבו, יש לי רק לחעיר, שהירפורד חוזר כאן (עמ' 283) על מה שכתב בספרו *Judaism in the New Testament Period* (p. 151) שבמלות "להרוע (על הצדקה) ברחובות ובבתי-כנסיות" (מתיא, ו', ב') יש מעות מצדו של המתרגם היווני, והכוונה לשופר של צדקה, שהיה בבית-המקדש ובבתי-כנסיות; וכבר העירותי (י. קלזנר, ישו הנצרי, תוצאה ד', עמ' 435, הערה 2). שקדמתי לו בהשערה זו עשר שנים ויותר.

וסכיון שהדמיון בין תורתו המוסרית של ישו ובין זו שבתלמוד ובמדרש גדול מאד, הרי ברור, שיש לנו חו "מקור משותף". מהו "מקור משותף" זה? — על שאלה זו משיב הפרק העשירי של הספר האחרון: "סבתו של המקור המשותף" (עמ' 289—296). התלמוד לא שאל את תורתו המוסרית מישו — זהו דבר שאי-אפשר סכמה מעטים; אבל גם ישו לא שאל את תורתו מן התנאים: בית-הכנסת של הפרושים, שהיה פתוח לכל ושיש בו ביקר בו לעתים קרובות, הוא הוא ששימש "מקור משותף" לתורות המוסריות המשותפות (עמ' 290—294). ומה שיש באוונגליון מן הדומה לספרים החיצונים יש ליחס לאוונגליונים ממאקוס ואילך, ששמו את הדברים הגליוניים בפיו של ישו (עמ' 295—296), והירפורד מסתייע כאן בדבריו של גיורג' פוט מור (*Judaism, I, 131*), שמרחיק עוד ללכת ואומר, שיש ספק בדבר אפילו אם האוונגליונים שאבו מן הגליונים בדרך בלתי-אמצעית, ישו, ודאי, לא קרא שום ספר חיצוני מסין זה (עמ' 296).

ועל "המעבר של תורת-המוסר היהודית אל הנצרות" דן הפרק שלפני האחרון של החבור כולו (עמ' 297—305). זהו אחד מן הפרקים החשובים ביותר והמעניינים ביותר. ישו הוא "הגשר, שעל-פניו עברה התורה היהודית אל הנצרות"; אבל אך עברנו גשר זה — ומיד אנו נמצאים ב"פרופוריות שאינה יהודית" (עמ' 297). לא נכון הדבר, שיש הבדל של מדרגה בין המוסריות היהודית והנצרית: עדיין לא הוכיח שום אדם, שתורת-המסירות הנוצרית עולה על היהודית (עמ' 297—298). ההבדל העיקרי בין יחדות ונצרות הוא — שנצרות תופס ישו בתור משיח את מקומה של התורה ביחודות: אישיות באה כאן במקום רעיון. כשעת שהפרושי מדבר את כל דבריו בשם התורה, מדבר ישו את דבריו בשם עצמו (עמ' 298—303, 299). זהו רעיון, שהירפורד יכול היה למצוא אותו בצורה אחרת קצת במאמר הכפורסם של אחד-העם, "על שתי הסעיפים" (על פרשת-דרכים, IV, 42—44). — מימי פוילוס ואילך הורגלו "להחליט" שהנוצרי חפשי הוא מ"עול-תורה", ואילו היהודי "כורע" תחת "עול" זה. אבל השקפה שפחית. היא זו. כל ההבדל בין יהודי ונוצרי הוא — שהנוצרי אין לו הלכה. גם היהודי וגם הנוצרי מתכוונים לקיים רצונו של מקום; אלא שהיהודי מוצא רצון זה מבוואר בתורה ומפורש על-ידי ההלכה והנוצרי כפוף בזה להמשיח; ועוד שאלה היא זו, אם "מתשבת מלאת-ראנה לשם מילוי של חוכה והמצאת אוכרה חסמדת של חוכה זו

יכולות להחשב לסימן של שכל יותר נמוך ולפסוס יותר שפל של מוסריות (עמ' 305). אכן, כך לא כתב עוד שום חכם מחכמי-האומות על היהדות התלמודית!

הפרק האחרון הוא "פילון" (עמ' 307—315). בפרק זה משתדל הירפורד לבאר, מפני מה לא נתקבל פילון ביהדות הקדומה ונתקבל בגזרות. ואף כאן יוצא הירפורד בעקבותיהם של חכמי-ישראל, שחושבים את תורתו של פילון ליותר ויונית מיהודית (עמ' 307, 309). ואם האוניוורסאליות של פילון הגיעה לידי קיצוניות ופרצה בפועל את כל הגדרים (עמ' 310). מה שכל הציטאטים המקראיים שלו באו מתרגומי-השבעים הוא מפני שרצה להשפיע על היוונים על-ידי דברים לקוחים מספר, שיכלו הם עצמם לקרותו, ואפשר, גם מפני שלא ידע עברית (עמ' 312). העיקר היה לפילון לא המעשה, אלא דעת-אלהים, ועל-כן אין בספריו לא הלכה ולא אגדה (עמ' 313). ולפיכך חיתח האליגוריה חביבה עליו ביותר. תורת-המידות בתור הלכה למעשה לא היתה עיקר בעיניו. את המידות המובנות והרעות סירר לפי הפילוסופיה היוונית ולא היהודית, ולא ידע מה זו "שמחה של מצות" או "תורה לשמה" (עמ' 314). — הרבה יש להעיר על כל אלה; אבל לא אבוא לדון בזה כאן מפני שכבר דנתי על כל זה באריכות במאמר מיוחד על "פילון היהודי", שבו הבאתי בחשבון גם את דעתו של הירפורד (י. קלוגנר, פילוסופים והוגי-דעות, I, [1934], 64—91).

הספר, התלמוד והגנוזים מסתיים בדברים הנאים הללו: "את הקו הישר של התורה היהודית יש להעביר דרך התלמוד והמדרש והשורה הארוכה של ספרי-מוסר, שמגיע דרך ימי-הביניים עד זמננו. הגנוזים ותחיצונים נשארו מן הצד; הצווחות האפוקאליפסיות של ניצחון ויאוש גנצו בשתיקה; רק הקול האמתי והעצמי של ישראל, שדיבר דרך החכמים והקדושים שלו ושהשמיע תמיד את הניגון של התורה שניתנה מאלהים, נשמע דרך הדורות, וגם עד היום הזה" (עמ' 315).

לא תהא כאן הפרזה אם אצרי, שכך לא כתב שום אדם שלא מישראל על תורתנו וחכמתנו. עם כל מה שיש להעיר על הספר בפרטים — ודומה, שמיילאחי כאן חובה זו בלא משוא-פנים, — בכלליו הספר, התלמוד והגנוזים לספרי-הירפורד הוא אחד מן המקוריים ביותר והמופלאים במינם שבדורנו. ולטרות מה שהוא מיוסד על תורתם של חכמי-ישראל, יש בו חידושים מרובים וחשובים כל-כך, עד שמי שיתרגם אותו לעברית ויתן אותו להנוער העברי כארץ בלשוננו יעשה אחד מן הדברים הטובים ביותר, שיש לעשות כיום למען תורת ישראל האמתית בעברית החדשה.

יוסף קלוגנר.

1527. Hirsch, Leo. Praktische Judentumskunde; eine Einführung in die jüdische Wirklichkeit für jedermann. Berlin, Vortrupp Verlag, 1935. 150 p. 16: 22.

המדרות: Der Tag der Juden.—Das Haus der Juden.—Das Jahr der Juden.

1528. Midrash. Midraschim der Klage und des Zuspruchs; ausgewählt, übersetzt und mit einem Vorwort versehen von Max Dienemann. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 78 p. 12: 19.

—Bücherei des Schocken Verlags, 36.

1529. **Tosefta**. Die Tosefta; Text, Übersetzung, Erklärung.
Hrsg. von Gerhard Kittel und... Karl Heinrich Rengstorff.
Band 6: Seder Toharot... von Walther Windfuhr. (Mit Beiträgen
von Hans Windisch). 2. Heft: Kelim Baba kamma (v,1,17-vii,17
deutsch, iv,11-vii,17 hebräisch); Kelim Baba mesia (ii-iii,13 deutsch,
i,1-iii,3 hebräisch). Stuttgart, W. Kohlhammer, 1935. pp. 49-80,
25-48. 15:21. — Rabbinische Texte, Reihe 1. Lief. 5. Der ganzen Reihe: Lief. 11.
את הקודם ראה ק. ט. שנה י"ב ע' 67 (שם בסעות vii1 במקום iv11).

1530. **فرج، مراد**. الاحكام الشرعية في الأحوال الشخصية
للإسرائيليين القرائين. [مصر]، المطبعة الرحمانية، ١٩٣٥. د' ٧٦ ص. 16:24.
مراد فرج: דיני משפחה וירושה של הקראים.

1531. **فرج، مراد**. ردّ اعتراض على كتاب الاحكام الشرعية
وشرح وجيز بقدر الحاجة. مصر، المطبعة الرحمانية، ١٩٣٥. ٤٨ ص. 16:24.
השובה להתקפה על הספר הקודם.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

גולדנבק, מ. א. ס' תנופת אחרון. ראה ע' 415.

קצין, ש. ש. ניצוצי אור. ראה ע' 425.

1532. **ערקעס, ב.** פונם הינטער דעם פארזיכעם; די קאנטרעווארסיות-
נערע טעטיקייט פון די יידישע קלערקאלן. מאסקווע-כארקאוו-מינסק, צענטר-
פארלאג, 1937. 46, 111 ע. 12:17.

רבינוביץ, מ. מ. מ. ס' נחפשה דרכינו. ראה ע' 427.

1533. **Brierre-Narbonne, Jean-Joseph**. Exégèse midrassique des
prophéties messianiques. Paris, P. Geuthner, 1935. 2 p.l., 217 p.
21:33.

(Exégèse rabbinique des prophéties messianiques.) — "Notice littéraire,
texte hébreu, traduction française, notes, tables". 213 ע'.

בלייזגרסיה: ראה גם ק. ט. שנה י"ב ע' 67.

1534. Franzblau, Abraham N[orman]. Religious belief and character among Jewish adolescents. New York city, Bureau of publications, Teachers college, Columbia university, 1934. viii p., 1 l., 80 p., tab. 15:23.

=Teachers college, Columbia university: Contributions to education, no. 634.

ביבליוגרפיה: ע' 79-80.

"מחקר זה נעשה כדי לבחון את היסוד הטבוע בכל הדתות. שקבלת עיקרים דתיים מסרתיים יוצרת אופי נעלה יותר. הוא מסתיים בדעה שהחומר הנמצא והמוכח אינו מחזק את היסוד הזה." (מחוך מסקנת המחבר בסוף הספר).

ראה ע' 439 Herford, R. T. Talmud and Apocrypha...

1535. Neuburger, Chaim. Das Wesen des Gesetzes in der Philosophie des Maimonides. Danzig, typ. H. F. Boenig, 1933. 163 p., 1 l. 14:22. Diss. Breslau.

"Anmerkungen" [ביבליוגרפיה והערות ביבליוגרפיות] pp. [77]-151.

1536. Vidor, Pál. A görög és a zsidó gondolat találkozása Philon bölcseletében. Pt. 1. (Budapest, typ. F. Gewürz, 1932). 29, [1] p. 15:23. Diss. Budapest.

"Különlönyomat a Magyar zsidó szemle XLIX. évfolyamából"

מגישת המחשבה היהודית והיונית בפילוסופיה של פילון.

1537. Wohlgemuth, Ari. Vom Denken und Glauben unserer Zeit; Betrachtungen anlässlich des Maimuni-Gedenkjahres. Frankfurt am Main, Verlag des Israelit und Hermon, 1935. 45 p. 12:18.

"Der stark veränderte Abdruck eines Vortrages..."

ח. קבלה וחסידות.

דברי צדק. ראה ע' 416.

1538. [דיטשמן, חיים אברהם]. ספר שמועות טובות רזין דאורייתא; אמרות מהורות... על פשטי התורה... אשר יצאו מפה... שמונה ועשרים צדיק... קולם... בלגורוי, נ. ג. קרונברג, תר"ץ-1929. ע. 48. 16:12.

הראיה, ע. שוית דעה והשכל ע"ד הנסתר... ראה ע' 417 מס' 1385.

1539. [ויגנורח], מרדכי בן ישראל יצחק. ספר סאמר מרדכי הנקרא ברכה משולשת... סיפורים ומעשיות נפלאים... וגם דברים... מהדושי תורה... סן... הק' רבינו שלמה יהודה לייב סלענטשנא, וחק' ר' יהושע סאסנאוויץ ומאסראווע וחק' ר' יצחק יעקב סכילא (סמני מרדכי בן... ישראל יצחק)... חלק א. בילגוריי, דפוס נ. קרונברג, תרצ"ב. 95 ע. 15 : 22.

1540. [יוסמנ], פנחס מנחם אלעזר. ספר שפתי צדיק, מאת... הרב פנחס מנחם אלעזר... חלק ג. ווארשא, דפוס ב. לייבעסקינד, תרצ"ג. 120-3, 21 ע. 24 : 17.
על ספר ויקרא. — מהמעטפת. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 55.

שפירא, א. א. ס' משנת חכמים. ראה ק' 426.

ליפשיץ, א. ל. ס' שועת הארץ. ראה ק' 427.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

1541. אוירבך, מאיר. ספר אמרי בינה... מאת ר' מאיר אוירבך... סדר ויצא לאור בתוספת חדשים אחדים משלי... אליעזר אוירבך... חלק א: דרושים... ונלוה אליו כסופו קונטרס דברי שלמה מבנו ר' שלמה אוירבך... ווארשא, (דפוס B-ci Feder), תרצ"ג. 138 ע. 17 : 24.

הגדה של פסח בעברו וערכו. ראה ק' 417.

1542. שורץ, יוסף בן נפתלי. מספר וקיינה על הגאון... בעל חפץ חיים [ישראל מאיר בן אריה זאב הכהן אשר קוררתי... יוסף הכהן שווארמץ... גראסווארדיין, צעורי אגודת ישראל, תרצ"ד. 8 ע. 16 : 22. מהמעטפת.

1543. תפלות. סדר תפלה ותחנונים במקהלת עם בעד אחינו בני ישראל בברסניא. A service of prayer and intercession on behalf of our brethren in Germany, Royal Albert hall... 9th July, 1933. London, Office of the chief rabbi, 1933. 12p. 14 : 21.

1544. תפלות. תודה וקול זמרה בבתי כנסיות במדינות ברטניא למלאות כ"ה שנה לממשלת המלך ג'ארג' על כסא מלכותו יום ש"ק ח' אייר שנת אהבה ורעות לפ"ק. Prayer and thanksgiving for the semi-jubilee of His Majesty's accession to the throne, Sabbath, 11th May, 1935. London, Office of the chief rabbi, 1935. 12 p. 14 : 22.

תפלות. סדר. סדר תפלת כל פה. ראה ק' 427.

1545. **Haguenau, David.** Discours et prières. Paris, Lipschutz, 1932. 3 p. l., 318 p., 1 l. 14 : 22.

המחבר היה רב בפריז. — הדפוסות שבספר הן משנות 1887-1927.

1546. **Hertz, J[oseph] H[erman].** The shema, its meaning and history, by the chief rabbi (Dr. J. H. Hertz). [London], Oxford university press, [1935?]. 12 p. 14 : 21.

מהמעטפה.

"Reprinted from the... Deuteronomy in The Pentateuch and Haftorahs, ed. by the chief rabbi".

1547. **Lincoln, Reuben.** Outspoken addresses. London, R. Goldston, 1935. 190, [1] p., port. 12 : 19.

החזן: Anti-Semitism.—Be thou a blessing.—Chanukah.—The everlasting question.—Go forward.—Maimonides.—Mayoral address.—New Year for the trees.—Provincial Minister's farewell.—Reflections on Atonement Day.—Talks to Barmitzvah lads.—Zionism.

1548. **Milhaud, Darius.** Liturgie comtadine; 5 chants de Rosch haschanah. Textes français et hébreu avec accompagnement de piano. Paris, Heugel, (c1934). 11 p. 25 : 32.

המלים העבריות באותיות לטיניות.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

1549. **הדאר.** לזכר הרמב"ם—במלאת 800 שנה להולדתו. ניו יורק,

החסתדרות העברית באמריקה, תרצ"ה. 32 ע. 23 : 31.

= הדאר. שנה י"ד גל' כ"ב (תשמ"ד) ב' בניסן. — מאמרים ורשימות מאת: א. גרינשטן,

י. ט. הלמן, ד. פרסקי, ש. ש. כהן, י. אפרת, מ. גולדברג, מ. נכסמן, י. הוויק, י. צינדר,

ה. ל. גורדון, י. ברגר, א. ר. מלאכי, ל. מ. הרברס.

דובנוב, ש. דברי הימים לקם ישראל. כ' א' ראה ע' 416.

1550. **העולם.** למלאות שמונה מאות שנה להולדת ר' משה בן

מימון ז"ל. (לונדון), י"ד ניסן תרצ"ה. [1233]-273 ע. 23 : 35.

= העולם. שנה כ"ג גל' ט"ו-י"ז. — כולל מאמרים של ש. רבידוביץ; יובל המחשבה

העברית, שיר של ג. שטוקהמר, מדברי הרמב"ם ז"ל, צלום מכת"י של "משנה תורה" כתוב ביד

הרמב"ם, פיוסים על הרמב"ם וחבוריו: פיוסי אבן-עקנין, ר"ש אבן-תבון, ר' יהודה אלהרריו ועוד.

1551. **ביילין, א.** דער קישינעווער פאגראם. ווארשע, גראשן ביבליא-

טעק, 1932. 61, [1] ע. 11 : 14. = גראשן ביבליאטעק, 77.

1552. 70 יאריקער יוביליי פון דר. חיים זשיטלאווסקי... איין און צוואנציגסטן אפריל (חול המועד פסח) תרצ"ה-1935. שיקאגא, (דר. חיים זשיטלאווסקי יוביליי קאמיטעט), תרצ"ה. 74 ע, פורטרט, לוח-תמונה. 21 : 28.

1553. זילבערמאן, פ. שבתי צבי דער פאלשער משיח. ווארשע, גראשן ביבליאטעק, 1930. 61 ע. 11 : 14. = גראשן ביבליאטעק, 19.

1554. קאנאן, י[וסף]. דוד הראובני דער יידישער פירשט. ווארשע, גראשן ביבליאטעק, 1931. 61 ע. 11 : 14. = גראשן ביבליאטעק, 32.

1555. קאפעלמאן, ד. אלבערט אוינשטיין (מיט א בילד). ווארשע, גראשן ביבליאטעק, 1931. 61, 11 ע. 11 : 14. = גראשן ביבליאטעק, 37.

1556. Adler, Herbert M. An outline of the life and works of Maimonides; for the use of teachers of senior classes. London, The Jewish memorial council, 1935. 23 p. incl. facsim. 15 : 23. ביבליאגראפיה: ע' [4]. = Educational publication, no. 11.

1557. Cassuto, Umberto. Iscrizioni ebraiche a Bari. Roma, typ. G. Bardi, 1934-XIII. 7 p., 1 illus. 16 : 24. מהמעסט. "Estratto dalla 'Rivista degli studi orientali', v. XV."

1558. Cassuto, Umberto. Nuove iscrizioni ebraiche di Venosa. (Roma), Tivoli, typ. A. Chicca, 1934. 9 p. 17 : 24. מהמעסט. "Estratto dall'Archivio storico per la Calabria e la Lucania, anno IV, 1934, fasc. I-II."

1559. Dawson, William Harbutt. Cromwell and the Jews. (The Quarterly review, October, 1934. v. 263, pp. 269-286). 14 : 21. בתוך:

1560. Dubnow, Simon [Markovich]. Manual de la historia judía. (Desde la hegemonía de Grecia hasta la edad media). Versión castellana de Salomon Resnick. Buenos Aires, Ediciones de Judaica, 1934. 166, [3] p., illus., ports. 15 : 21.

החלק שאחרי זה ראה ק. ס. שנה י' ע' 325.

1561. Elbogen, Ismar. Geschichte der Juden in Deutschland. Berlin, Jüdische Buch-Vereinigung, 1935. 319 p. 14 : 21.

מהזמן שהופיע ספרו המהודר של קוהוט לא יצא לאור ספר תולדות היהודים בגרמניה. ספר מפק את הצרכים המדעיים על הנושא הזה אין במציאות כלל. לסיכך צטינו בכליון-עינים לספרו החדש של אלבוגן, כי ידענוהו כהיסטוריון בקי. גם הספר שלפנינו מצטיין בתוכוהו. זו. יש כאן שפע חומר ומשפט הנאמר מתוך שיקול-דעת. אלבוגן ראוי היה אישור לכתוב חיבור מדעי על הנושא. אולם לא נצטער אם במקום זה כתב חיבור

פופולרי, כי יש צורך אמתי בימינו בתיאור עממי של תולדות היהודים בגרמניה. בספרים שיצאו לאור בשנים האחרונות, כגון ספריהם של קסטין ופרינץ כבר היה רמז לצורך הזה במבנה הספר מורגש שהוא בא לספק את צרכי היום. למעלה ממחצית הספר מוקדש לתקופה החדשה, משנת 1750 ואילך, וכמעט החצי לתקופה שלאחרי האמנציפציה. כל התקופות עד 1760 הסעונות בירורים רבים, צומצמו כאן ל 150 עמוד. אפשר איפוא להכיר שלא שאף המחבר לתיאור היסטורי שוה, אלא לתיאור היסטורי של מאורעות העבר הקרוב וההווה. ספר זה הוא תיאור עממי מיוחד-במינו. "ספר-שלי-נחמה" ליהודי גרמניה המאוכזבים בימינו.

רק ידען אמתי כאלבוגן יכול היה להנצל מהסכנה שלא יהא ספר-הנחמה לספר-מגמה. אין בספר זה כלל משום סיגול החומר לרעיון כנהוג בספרי-מגמה. רק לעתים רחוקות יש במסורות-הנחמה של החיבור משום הורדת ערך החומר ההיסטורי. כמה שנפליג בשבחו של מנדלסון, אי אפשר בכל זאת לדבר על "מעשה סולל-דרך" מצדו. איזה מעשה הוא זה? האם לא די היה לרמז על מדותיו האישיות הנעלות? דבר זה, ורק זה, גרם להשפעתו ההיסטורית. האמנם אפשר לומר כי "ארבעה דורות של יהודי גרמניה" — היינו כל יהודי גרמניה מימות מנדלסון ועד היום — מוכנים היו "מנדלסון, לרעוב, לעבוד ולסבול", רק בכדי להתקרב למטרה של אמנציפציה שלמה? צלילים מוגזמים כאלה אינם בלתי-שיחים בספר זה, ואפשר להבינם רק ב-"ספר-שלי-נחמה". אין צורך להביא דוגמאות אחרות, שהרי אין כאן חבור שמטרתו מדעית. ביאורים סובייקטיביים כאלה מוצדקים וחשובים בתיאור פרגמטי ממין זה. ועדיין אנו מצפים לתיאור מדעי של תולדות יהודי גרמניה. תיאור כזה יתחיל מההתבוננות ביהודי גרמניה ויחקרם בקשרם הסכעי של תולדות ישראל בעולם כולו.

ר ס א ל ש ט ר א ו ס

1562. Feuchtwang, David; Moses ben Maimon; aus Anlass der 800. Wiederkehr seines Geburtstages, hrsg. von dem Vorstande der Isr. Kultusgemeinde in Wien, verfasst von David Feuchtwang und Samuel Krauss. Wien, (typ. F. Holzer), 1935. 2 p.l., 3-46 p. 15 : 23.

1563. Gold, Hugo, ed. Die Juden und die Judengemeinde Bratislava in Vergangenheit und Gegenwart; ein Sammelwerk hrsg. von Hugo Gold. Brünn, Jüdischer Buchverlag, 1932. 4 p.l., 192 p., illus., facsim., ports., tab. 23 : 31.

החנן: O. Faust: Bratislava.—D. Gross: Äusserer Verlauf der Geschichte der Juden. — E. Forbat: Zur Wirtschaftsgeschichte der Juden.—H. Fleisch: Das geistige Leben in Pressburg.—S. Bettelheim: Geschichte der Pressburger Jeschiba. — M. Schay: Der Schutzbrief der Judengemeinde in Pressburg.—M. Schay: Die älteste Liste der Pressburger Juden. — B. Wachstein: Die jüdischen Bewohner Pressburgs im Jahre 1736.—M. Schay: Die älteste Steuerliste der Juden in Pressburg.—S. Krauss: Pressburger Synagogen.—S. Bettelheim: Die Beschiessung Pressburgs durch Napoleon im Jahre 1809. — J. Grünsfeld: Geschichte der orth.-israelitischen Kultusgemeinde. — D. Gross:

Die orth.-israelit. Chewra-Kadisha. — Die Schulen der orth. israelit. Gemeinde. — J. Oesterreicher: Das jüdische Spital einst und jetzt. — D. Gross: Die Primärschule. — D. Gross: Die israelit. Religionsgemeinde. — S. Komlósi: Der Brand des Pressburger Ghettos im Jahre 1913. — D. Gross: Zionistisches Leben in Bratislava. — S. Hornik: Misrachi in Pressburg und in der Slowakei. — S. Komlósi: Geschichte der jüdischen Garde anno 1918. — S. Bettelheim: Akten und Urkunden. — L. Goldhammer: Das jüdische Pressburg in Zahlen. — J. Grünsfeld: Vereine, Organisationen und Verbände.

לספר גליון חמנוות רבות של אישים, תעודות, בנינים ומקומות.

1564. Höxter, Julius. Quellenbuch zur jüdischen Geschichte und Literatur. Kleine Ausg. Frankfurt am Main, J. Kauffmann, 1935. 272, XIV p., 1 l. 15 : 21.

"Anhang. Hebräische Quellenstücke", pp. I-XIV, 1 l.

1565. The Jewish historical society of England. Miscellanies. Part II. Paulton (Somerset and) London, Purnell and sons, 1935. VIII, 125 p., tabs. 19 : 25. את הקודם ראה ק. ס. שנה ב' ע' 181.

החורן C. Roth: Gamaliel ben Pedahzur and his Prayer book. — M. Adler: Jewish tallies of the 13th century. — W. S. Samuel: Carvajal and Pepys. — H. E. Salter: Was there a Domus conversorum in Oxford. — C. Roth: The case of Thomas Fernandes before the Lisbon inquisition, 1556. — M. Adler: An unpublished Pipe roll of 1285. Inventory of the property of the condemned Jews. — M. Gaster: The Ketuboth of Bevis Marks. — H. Loewe: A new starr of Huntingdon. — C. Roth: Jacob Benider, Moroccan envoy, 1772. — B. A. Ferst: The earliest Jewish friendly society in England, "Rodphea Sholom". — C. Roth: An English account of the Jews of Jerusalem in the 17th century. — An unusual form of the Prayer for the Royal Family. — M. Adler: Index to the contents of Transactions, I to XII and Miscellanies I.

1566. Le Judaïsme sepharadi. Moïse Maïmonide; numéro special, édité par Le Judaïsme sepharadi, organe mensuel de la Confédération universelle des Juifs Sepharadim. Paris, Confédération universelle des Juifs Sepharadim, 1934 [1935]. pp. [65]-100, illus., facsim. 24 : 31.

— Le Judaïsme sepharadi, 4e année, No. 29-30, mai-juin 1934 [1935] (Yyar 5695).

מהמעטפת. — מאמרים ורשימות מאת:

O. Camhy, H. Soil, I. Simon, A. H. Weil, L. G. Lévy, I. Friedlander, E. Levinas, A. H. Navon.

1567. Kagan, Solomon R[obert]. Jewish contributions to medicine in America (1656-1934), with medical chronology, bibliography and sixty-nine illustrations. Boston, Mass., Boston medical pub. co., 1934. 3 p. l., ix-xxxi, 549, [1] p., ports. 15 : 22.

ביבליוגרפיה: ע' [531-530] — ראה גם ק. ס. שנה י"ב ע' 75.
כולל תולדותיהם של רופאים וחוקרי-רפואה יהודיים באמריקה. הספר מסודר בדרך-כלל לפי סוגי-הרפואה. ליד כמה מהאנשים המחוארים נדפסה גם תמונתם. בסוף נספחות על מוסדות-רפואה יהודיים ועל פילנטרופיה רפואית יהודית באמריקה, וסבלא כרונולוגית רפואית יהודית באמריקה.

1568. Maimonides octocentennial anniversary 11 Adar 27, 5695—March 31, 1935 at the Y. M. & W. H. A., Pittsburgh, Pa. [Pittsburgh, Pa.], 1935. 35 p. 15 : 23.
מהמעטפת.

התוכן: I. A. Abrams: Life and works of Maimonides.—J. H. Barach: Maimonides in medicine. — W. Leiter: Maimonides as halachist. — S. B. Freehof: Maimonides as philosopher.—H. Hailperin: Maimonides in history.

1569. Mazur, Belle D. Studies on Jewry in Greece. I. Athens, typ. "Hestia", 1935. 35 p., illus., pl., plans. 18 : 25.

מסכת המכתרת היא לאסוף את החמרי המספור על חיי היהודים ביוון ולהגישו לקהל הסמועין בו באופן שיוכל לשמש יסוד לחמור תולדות היהודים שביוון. בדעתה לתת את החמרי כשהוא מסודר לפי מקומות וקהלות, עד כמה שאפשר למצוא אותו מתוך הפירות ארכיולוגיות ומקורות ספרותיים ובלתי ספרותיים בכל הקשם עד לזמננו. בחוברת הראשונה היא דנה בעיקר על הגולה היוונית בזמן עתיק, בדברים שעמדו כבר עליהם, אולם הדיון השני הוא מוסיף לידועותינו כהנה וכהנה. כמבוא משמשת סקירה על התפתחות הגולה בעולם העתיק שהיא בחלקה דוח כרונולוגי קצר. בו מציינת המכתרת את העובדות העיקריות של גלות יוון עד וספיאנוס ומבטיחה לדון בפרוטרום על אחדות מהן במכתרות הבאות, בקשר לקהלות הבודדות. המפרות השויכת לנושא ידועה לה בסדה נכרת. אולם למה היא משתמשת בשירי בהוצאה ישנה? עמ' 10 נזכר שהלגאטוס מארקוס פיסון משחרר את יהודי ירושלים מעבדות הצבא על סמך פקודה לִימולוס. המכתרת קבעה את הפקודה בשנת 48. אולם היא משנת 49 לסתינ (ע' Juster כרך I עמ' 146 הערה 1). שם מזכירה המכתרת את יוסיפוס קדמי XIV, 10, 25 והפקודה הזאת מובאת אצלה כפקודה M. Junius Brutus בשנת 42. אבל לא השם ולא השנה ידועים לנו, ע' Juster כרך I עמ' 148 הערה 12. עמ' 14 הערה 21 יש טעות: הפקודה בנוגע לאירוס היא אצל יוסיפוס XIV, 10, 8, שם בהערה 10 יש לכתב XIV, 10, 8, שם הערה 20 יש לכתב XIV, 10, 13-14.

הפרק השני דן על בית הכנסת היהודי שעל האי דילוס. הנאמר על הידועה המצומצמת שאנו יודעים מתוך הכתובות בנוגע לבנין כהיכ ואופיו, מנוסח באופן קיצוני. הכתובת של סמוני למשל הוסיפה לנו ידיעת מה. — בפרק הזה, החשוב ביותר במכתרת, יש התקדמות אמיתית. ספחיעה ביותר ההוכחה המכרעת שחמש הכתובות שנמצאו בתוך הבנין אינן יהודיות. המלה $\chi\psi\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$ או $\theta\epsilon\omicron\varsigma \psi\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$ בפני עצמה אינה מוכיחה עוד יהדות הכתובות,

כי השם האל העליון נתן גם לאילי הגויים. אולם הכתובת א' ובי' (ע') בנוסח שלהם עמ' 23 הערה 21) מכילות בשפתם העליון — והם בסיסי שיש — חתוך קטן ובו שרידי עופרת. ברור שעל הכסוסים האלה היו פסילי מתכת, שנדבקו עליהם. בהיכל *Zeus ὑψίστος* שעל הפניכס (Pnyx) באחונה נמצאו בסיסים דומים ועליהם חלקי גוף ידועים שהוקדשו לאל אחרי הרפאס, והכתובת השלישית שנמצאה בבה"כג של דילוס מכילה תודה בעד ריפוי מוצלח: *ἡγήσατο θεράπωνται ἰστέον αὐτῶν τὰς αἰσθησῶν*. בבית כנסת יהודי אין מקום לדברים כאלה.

מה שנוגע לעצם הכנין שנחפר רק באופן חלקי ע"י בה"ס הארכיולוגי הצרפתי שבאחונה, מתברר מתוך הבנין וביחוד מתוך הסטילובס שבמזרח — לפי מסקנות המחברת — שאין לנו כלל ענין עם porticus בצד הקדמי, אלא הסטילובס הוא חלק של חצר פריסטילית. בהתחשב עם סדור הדלתות מצד המזרח ועל ידי הערכה זהירה של חלקי שני הבנינים שנבנו בשתי תקופות שונות זה על יד זה, היא מוציאה את הצורה של הבנין הדומה מאד לבנין סיפוס בשיביל דילוס, לבנין הסטילובס (ע' 1 ב-II), אגודה סוחרים או בעלי אניות מפרצת, בנין מסחרי ודתי גם יחד. נראה לעין שבנין "בהכ"ג" הוא מסין זה, בנין של אגודה אחרת, שגם הוא היה קשור לעניני הים או המסחר. הבנין הקדום יותר הוא מהזמן שאחרי 88 לסה"נ ותמאחר יותר מזמן שאחרי 58. הכסא הידוע שנמצא בבנין כרגיל נקרא כסא משה (ע' Sukeik, Ancient Synag. in Palestine and Greece p. 37). הוא יכול להיות כסא של ה-*πρόεδρος* של אותה האגודה והוא כסא סיפוס לאנשי כבוד (השוה למשל את הכסא טהתיאטרון מאדורפס, שהמחברת מצלמת בלוח III או כסאות הכהנים השונים שבתיאטרון דיוניסוס שבאחונה). הבנין עצמו אחרי שהוא סגור את באורו ע"י אנאלוגיה ברורה אינו יכול להחשב לבכ"ג גם אם אין מתחשבים במה שנאמר למעלה על הכתובות. אם בכתובת הראשונה (עמ' 23 הערה 21) נמצאות המלים *ἐπὶ προσηύχον*, אין כל הכרח ואין כל אפשרות ליחס את המלה שהיא המלה המקובלת לכך לבהכ"ג. כי נראה לעין שיש להבין את הכסוי כמו "שם או על סמך נדר". אחרי הוכחתה של הגב' מיזורי ש ל מ ח ק את הבנין הזה מרשימת בתו הכנסת.

פרק אחר דן על בהכ"ג שבאיג'נה, שנחפר פעמים אחדות, בפעם האחרונה בשנת 1928 ע"י סוקניק (ע' שם עמ' 44 ואילך). תוצאות החפירה נתונות בבהירות. נבדלים שני בנינים משתי תקופות, המאוחר שביניהם נקבע לזמן שלפני 415 אסה"נ. בהכ"ג הנקרא על שם חידודוס לפי הכתובות נבנה בפעם הראשונה לפי דעת המחברת בזמן 350-300 אסה"נ. זמן חורבן בהכ"ג אפשר להסיק מתוך הקברות הנוצריים בשרידי כנסייה שבקרבה. הפסיפס והאפסיס נשאו שלמות מפני שבמקום בהכ"ג עצמו אסור היה להשתמש לצרכים הנ"ל. לפי השערת ולפר נמצא בהכ"ג בקרבת נמל צבאי, שבימי הרומאים לא השתמשו בו רובע היהודים היה בסביבת בהכ"ג, כי רב היהודים היה עסוק בתעשית הארגמן¹⁾. הפרק נגמר בהערות אחדות על איג'נה בימי הביניים. עמ' 35 מספר על כתובת עברית מבהכ"ג שבמקום שהלכה לאבד.

המחברת עשירה בלוחות וציורים. אנו מאחלים למחברת שתמשיך במהרה בפרסום המחקרות. כל העוסק בזה ידע להעריך את עבודתה הרצינית והחשובה, המוסיפה לנו ידיעה.

משה ש"בה

(1) עמ' 33 הערה 19 צ"ל 306 במקום 406.

1570. **Ortega, Manuel L.** Los Hebreos en Marruecos; prólogo de Pedro Sainz Rodríguez. (4a ed.) Madrid, Nuestra raza, (c1934). 2 p.l., [III]-IX p., 1 l., [5]-369 p., 1 l. 13 : 19. מהדורה א' יצאה בשנת 1919.

1571. **Philo Judaeus.** Von den Machterweisen Gottes; eine zeitgenössische Darstellung der Judenverfolgungen unter dem Kaiser Caligula; übersetzt, bearb. und eingeleitet von Hans Lewy. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 85 p. 12 : 19.
=Bücherei des Schocken Verlags, 35.

בראש השער: Philon von Alexandrien.

1572. (**Roth, Cecil**). The origin of ghetto; a final word. (Paris, E. Champion, 1934). pp. [67]-76. 17 : 25.

מנ: Romania; revue trimestrielle, pub. par Mario Roques, T. 60, no. 237, Janvier 1934.

1573. **Roth, Cecil.** Il Purim di Buda; il 250° anniversario <1684-1934> della salvezza del ghetto di Padova. Firenze, "La Poligrafica", 1934. 14 p. 12 : 18.

1574. **Roth, Sándor.** Juden im ungarischen Kulturleben in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Die ersten bedeutenden jüdischen Dichter in der ungarischen Literatur. Berlin, typ. P. Brandel, 1934. 59 p. 15 : 23. Diss. Berlin. ביבליוגרפיה: ע' 57.

Sonne, I. Intorno alla vita di Leone Ebreo.

ראה ק. ס. שנה זו ע' 188.

חבור זה הכולל בקרת - רחבה יותר מדי - על הביוגרפיה של יהודה אברבנאל שבה פתח גקתרט את הוצאתו של יהווכחים על האהבה (הידלברג 1929). מתמיה בטון הפולמוסי העוקץ שבו. פולמוס זה מכונן ראשית נגד יהווקרים בכלל. כלומר נגד כל אלה שכתבו את תולדות אברבנאל (אותם מאשים זנה ב-עצלות רוחנית¹). בכתובה מתוך מגמה, בדמיון הבונה מגדלים פורחים באויר, בהמצאת אגדות, בסרט העובדות וכו') ושנית במיוחד - ובחריפות יתרה - נגד גקתרט, שאותו תוקף זנה בכל עמוד ועמוד, בהאשימו אותו בהתרברבות². בהעדר חוש בקרתי, ב-מסריאליסמוס גס³, באמונה עיוורת בדעת זולתו וכו', האשמות שאין להם שום יסוד כלל.

זכרו של האיש היקר שקנה לו זכות גדולה ביחס לפילוסוף היהודי הנשכח. מחיב אותנו לצין בברור פולמוס בלתי צודק זה ולמחות נגדו. אך לדבר בפרוטרוט על חבורו של זנה לא כדאי, כי אין הוא דן אלא בדברים שערכם מועט ביותר: הוא עוסק בעיקר בשאלה כמה זמן שהה אברבנאל במקום פלוני או אלמוני. ידיעות חרשות

(1) inerzia mentale, ע' 24.

(2) una certa aria di superiorità, ע' 7.

על הידיעות המעטות מחיי אברבנאל שיש ברשותנו, לא היה בידו להוסיף; הוא מסתפק איפוא להראות במרץ רב שהשערות ידועות ששערו החוקרים בנוגע לחיי אברבנאל אינן אלא השערות, או לשער השערות חדשות שכולן פורחות באויר, ולבסס השערות נוספות על אלו. נביא כאן רק דוגמא אחת משיטה זו.

על חיי אברבנאל בין שנת 1495 ושנת 1501 ידועות לנו (כפי שקובע גם זנה ע' 21) רק שתי עובדות: א) בשנת 1495 או בשנת 1496, לאחר כיבוש נפולי, עבר יהודה אברבנאל לג'נובה, ואילו אביו יצחק שהה תחילה בקורפו ואח"כ במונופולי. ב) במאי 1501 נמצאו שניהם בפרלמנט. והנה טוען זנה (ע' 21-22): "האמנם אפשר לחשוב שיהודה יעזוב בזמן העדר אביו את אמו, את אחיו ואת כל משפחתו בנפולי בימי-סערה אלה בכדי להציל את עצמו ולישב בשלוה בג'נובה? בעינינו טבעי יותר והולם יותר את מהלך המאורעות, שעם יהודה הלך כל בית אביו לג'נובה. [וזה השערה א'; אך עזיאל חוקיסו הכותב את תולדות יצחק אברבנאל בשנת 1551, והיודע היטב את העובדות, אומר בפירוש רק על יהודה בלבד שהלך לג'נובה! ח. פ.]. קרוב איפוא לודאי (ממשיך זנה) שלאחר ששך הסער במדינת נפולי, נפגשה משפחת יצחק אהו במונופולי [השערה ב']. אם נניח איפוא, כפי שסיערנו, שכל המשפחה הלכה עם יהודה לג'נובה, הרי טבעי הוא בעינינו שבשעה שעזבה המשפחה את ג'נובה בכדי להפגש עם האב במונופולי, הלך גם יהודה אהה [השערה ג']. ימי שהותו של יהודה בג'נובה מצטמצמים איפוא לכדי מיעוט. לעומת זה שהותו במונופולי ובברלטה, שעליה עוברים כותבי-תולדותיו בשתיקה מניעה לחשיבות יוצאת מן הכלל; ועל שהותו זו של אברבנאל במונופולי, שהיא עצמה השערה בת-בתה של השערה, הולך זנה ובונה השערות על גבי השערות...

המדע לא ירויח כלום לא מהשיטה שבחבור זה ולא מהפולמוס שבו.

ח. פלאום

1575. Straus, Raphael. Die Judengemeinde Regensburg im ausgehenden Mittelalter; auf Grund der Quellen kritisch untersucht und neu dargestellt von Raphael Straus. Heidelberg, C. Winter, 1932. VIII, 147, [1]p. 15 : 23.

=Heidelberger Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte, Heft 61. W. Grau, Antisemitismus im späten Mittelalter; das Ende : גם : 75. der Regensburger Judengemeinde (ק. ס. שנה זו ע' 75).

שני הספרים דנים בענין אחד שהוא חשוב כשלעצמו, וגם אופן הגישה של שני המחברים ראוי לתשומת לב מיוחדת. מסעמים סרינציפוניים ואקסואליים גם יחד. רפאל שטרויס, אחד מעורכי השורה החדשה של העתון Zeitschrift für Geschichte der Juden in Deutschland הניח את היסוד לדיון חדש על גירוש היהודים מרגנסבורג ועל הבעיות הקשורות בו, בזה שאסף למעלה מאלף תעודות מתוך ארכיונים שלצערנו מחכות עוד היום למדפיס. התעודות האלה מצטיינות כפי הנראה לא רק במספרם, אלא גם בתכנם ובאופן הבטוי החי כפי שיש לראות מן הציטטים שהובאו בשני הספרים הנדונים שלפנינו. יש לאחל למר שטרויס שיזכה בקרוב להוציא ספר תעודות מקיף לתולדות היהודים בגרמניה בסוף ימי הביניים. הוא צודק באמרו שתקופה זו היא תקופת הברית והמעבר להבנת הפרקים המאוחרים של תולדות ישראל. אבל כל עוד שלא נדפסו התעודות בשלמותן, תלוי הקורא במה שהוא מוצא לפניו בספר עצמו. שטרויס החמיר קצת על הקורא בהניחו שהמאורעות כשהם

לעצמם ידועים והוא מסתמך בבאור העמדות שנקטו הגורמים השונים שפעלו בטררגדיה האחרונה של הקהלה העלובה. אבל במעשים היסטוריים מסובכים תלויה הכנת הדברים בהסברה מדויקת של השתלשלות והתלכדות כל הגורמים והמקרים. גם היה ברור למחבר שהחומר הנאסף על ידו היה עלול לשנות את פני הדברים לא רק בכללים, אלא גם בפרטים. ואם כן, היה מן הצורך לחזור עליהם.

שטריוס הצליח בכמה דברים לברר את התסבוכת של גורמים פוליטיים, דתיים וככלכליים שונים שפעלו באותם המאורעות של גירוש היהודים מרגנשבורג הנמשכים משנת 1476 עד שנת 1510. הדברים התחילו במשפט הידוע של עלילת הדם, אחרי כן תססו בתלונות נגד היהודים זמן מה הפרובלימות הכלכליות את המקום העיקרי ובמשך כל הזמן השפיעו הדרשנים האדוקים מסיפוס הנזירים העממיים של ימי הביניים, ולבסוף נמצאה ההשפעה המכריעה בידי מסיף אחד הקרוב כבר לתנועת הריפורמציה הדתית בשם בֶּלְפֶסֶר הובמאייר. גירוש היהודים — סיסמא כללית של התקופה — נתעבב ברגנשבורג יותר מאשר בכמה ערים אחרות בגרמניה הודות למצב הפוליטי המיוחד, שהעיר לא הייתה הפשיה בצעדיה. אלא הוצרכה להתחשב עם בעליה ועם בעליהם של היהודים: הקיסר והדוכס שהתענינו ביהודים בעיקר מנקודת מבט פיסקאלית; ביחוד טען הקיסר במשך כל הזמן את טענת זכותו ביהודים, ורק בזמן העדרו של הקיסר, אחר פטירת הקיסר מכסימיליאן, הצליחה העיר להוציא את הגירוש לפועל. שטריוס מבאר את הסכנות הפוליטיות והכלכליות שגרמו לירידת העיר ושגרמו לשטוי האינסטינקטים נגד היהודים. הוא מתאר גם באופן מצויין את המצב הכלכלי של היהודים שבאותם הזמנים ואת חוסר הכשרון וגם את חוסר הרצון של החוגים הנוצרים לבא לידי הצעת תקן מתקבלת. כל ההצעות לתקן הפרובלימות הכלכליות נסתיימו בדרישת הוצאת היהודים מכל ענפי החיים המכובדים ולהוריד אותם למצב של עובדי מלאכות בוויות. כדי להשיג את היסודות הנחוצים להשמדת היהודים סידרו מנהיגי העיר בשנת 1476 את משפט עלילת הדם המפורסם, וכאשר לא הצליחו בזה, ניסו את כחם באמצעים אחרים. הגירוש הוצא סוף סוף לפועל בתקופה של השתלטות הבורגנות הוצירה שהלכה מאוחדת בברית עם הנזירים העממיים.

על הפרוצס של עלילת הדם דן המחבר במקומות שונים ובאופן שאינו משביע לכל הצדדים. הוא אינו גותן דין וחשבון על סיב החומר של המקורות ההיסטוריים העומדים לדיון, הוא מקצר בציטטים (כדרכו בכל הספר) והוא מסתמך בכללים. הנושא ראוי לדיון מפורט ומדויק, ואני בטוח שאפשר לבוא למסקנות ברורות. בדרך כלל צדק המחבר. הפרוצידורה המשפטית של אבות העיר בענין העלילה מתנגדת למושגים המשפטיים המודרניים וגם לכמה דרישות של המשפט המתקדם של אותם הזמנים, ושום הוכחה לא הובאה. לשם חזק עמדתה הביאה העיר חומר של האשמות ממשטשי עלילות דם וחילול עוגות קדושות מהערים הקרובות, ובהמצאת חומר זה קרו חלופי שמות וטעויות שמהן אפשר ללמוד על הבהלה ועל תאות הנצח שבה סודרו המשפטים מטעם מנהיגי העיר. מכל מקום צריך לברר, אם באמת מסדרי החקירות לא האמינו כלל בעלילות חזק, כדעתו של שטריוס. יותר פשוטה היא השאלה בנוגע לקיסר ולדוכס. הם התייחסו ביחס של התנגדות, של תמיכה או רשלנות, כל אחד לפי עמדתו הפרטית והזמנית. מה שנוגע להבנתו, הוא הביא אתו בשנת 1476 את העלילה מטריאנט ששם היה המשפט הידוע שבו הלשינו גם על יהודים מרגנשבורג. אבל אחרי חדשים אחדים פגה קנאתו, כפי שמניח שטריוס, לא

מטעמים חומריים. אלא הוא יצא בינחים. מהשפעת האויר המוקסם שבעיר סריאנט וחור לעמדה הרגילה של חוגי הכנסייה הגבוהים שלא להאמין בעלילה.

עלילת הדם מצאה מאמינים בעיקר בשכבות הנמוכות של העם ואצל הדרשנים העממיים. אע"פ שהמחבר מכיר היטב את כושר ההשפעה שיצאה מחוגים אלה ואע"פ שהוא מדגיש במקומות רבים של ספרו את התסבוכת המיוחדת של גורמים כלכליים ודתיים, מכל מקום צריך לאמר שלא באר כל צרכו את הגורם הדתי והאירציונאלי שבמאורעות הנוראים ההם. בצדק הוא אומר שמתוך מקרים של המרת הדת ובסבת עלילות שהעלילו נגד היהודים בקשר עם זה ינבנה לעיני בעלי היכולת שבכנסייה תיאטרון מטואר ופנטסטי של חלול קדשי הנצרות. ע"י היהודים. הפנטסטיקה לא מנעה אותם... מלהביא את הנאשמים לידי אותן ההודאות המנוסחות שהיו דרושות לאנשי הכנסייה. (עמ' 26). עד כמה צדקו דברי המחבר בענין זה, ידוע לכל מי שעסק פעם בפרוצסים כאלה. אבל בזה לא נאמר שמסדרי המשפטים בכלל לא האמינו בעלילות שהעלילו נגד היהודים ובהודאות שהוציאו מפיהם. לחשד ולאי-אמון של הנוצרים ביחס אל היהודים ניתן חומר ע"י מקרים של המרות שנמצאו כנעשות שלא מתוך לב שלם וע"י מקרים של עוכבי המרות מצד היהודים. (על דברים אלה ראה שטרויט עמ' 24 והלאה). אם מקרים כאלה היו שכיחים או בלתי שכיחים, בכל אופן יכלו ליצור חומר תבערה בזמן של מתיחות דתית. מה שנוגע לסימנים של שנאת הנצרות בספרי היהודים, יכלו הנוצרים להראות לא רק על ספרי פולמוס גלוי כמו ספר תולדות ישו, הנזכר בתעודות, אלא על כמה מקומות בספרות הדתית הרחבה של היהודים שפירשו אותם, שלא בצדק, ולעמים בצדק, כמכוונים נגד הנצרות. שטרויט לא העריך את הדברים האלה לפי צרכם. גם לא הכיר בהשפעה המעשית שהיתה לדרשות של גוירים כמו קאפיסטרנאנו, סטר שווארץ והובמייאר. שטרויט לא קרא את הדרשות הנדפסות של שווארץ, דרשן נוצרי של אותו הזמן ואותו המקום, וגם לא דרשות אחרות מאותו המין, או לכל הפחות הוא אינו מכיר בערכן, ובכלל אין לו מושג ברור מדרכי הפולמוס שבין הנצרות והיהדות. מה ענין לאלו ההבדלים שהיו מבדיל בין דרשות המכוונות לקנות נפשות לדת הנוצרית ובין דרשות המעודדות למלחמה נגד היהודים? מה ענין ההגדרה ה-סוציולוגית המוכמת שהדרשות לפי מיניהן השונים שמשו לתפקיד משותף, ז. א. לתקן סדור היהודים בתוך הסביבה הנוצרית?

(einer Reform der Einordnung der Juden in die christliche Umgebung)

תפקיד הדרשות היה לגרום להשמדת היהדות, או ע"י הטבלת היהודים או בבסולם וגירושם באמצעי כפיה חלוניים. מובן שלפי דרכי הזמן נמצאו סענות כלכליות וחברתיות כרוכות בתוך הבעיות הדתיות, ואי אפשר להסיר בין האלמנטים השונים של שנאת ישראל בימי הביניים. אבל אסור לשטש את היסודות הפשוטים של המלחמה הדתית שבימי הביניים ע"י סרמינולוגיה חברתית שאין לה ענין במקום זה.

שטרויט מנסה גם לברר את עמדתם הסוביסקטיבית של היהודים בתוך המלחמה המסודרת נגדם, והוא מביא מתוך התעודות דעות אחדות שהביעו היהודים על שאלות מרסיות שגדונו במשא ומתן של השנים ההן, שאלות הנוגעות לענין הרבית, למסחר בחפצים גנובים, ולמעמד המשפטי והפוליטי בכלל. מובן שהיהודים היו מוכרחים להגן על זכויותיהם המעטות לכל רקדוקיהן, בטענות טורמליות או גם מוסריות, עד כמה שנשמע קולן. מענינת היא ביחוד השאלה שמכרר המחבר סמוך לטוף ספרו, אם היהודים היו מסיגלים להציע עצות לתקן יסודי של מצבם. בעיה חמורה היתה תלויה בזכות היהודים לקנות חפצים גנובים.

כדי לבטל את privilegium odiosum זה ולהמציא ליהודים מכל מקום דרכי פרנסה מסטיקים. היה צריך לפתוח לפנייהם ענפים כלכליים אחרים. אבל זה לא היה לפי רצון הנוצרים. גם היהודים לא היו מוכנים ביותר לותר על פריביליגיום זה. מפני שהיה מושרש (verankert) במשפט התלמודי (עמ' 84/134). תורה זו קבל שטרונים מחכמי המשפט הגרמנים שמצאו טמונים לפריביליגיום הנזכר במשנה בבא קמא י' ג'. אבל רק בתולדות ישראל היה מותר ללמוד גורה שזה זה בין שני חוקים שנחקקו בתנאים חברתיים שונים בהחלט ומתוך רעיונות משפטיים שונים בהחלט. הפריביליגיום היה "יהודי" לא מפני שמקורו המשפטי הוא יהודי, אלא מפני שהיהודים בימי הביניים נהנו מפריביליגיום כאלה לפי מצבם הפוליטי והכלכלי המיוחד. מובן שדוקא בזמנים שבהם ירדו היהודים למדרגה התחתונה של מצבם הפוליטי והכלכלי לא יכלו לותר על פריביליגיום זה. שאלה אחרת היא: אם היה ליהודים הכח האורגניזטורי, לחקן תקונים בענין זה בכח המחייב את הצבור היהודי בכלל. כל מי שמכיר קצת את תקנות היהודים של אותם הדורות צריך לענות (בנצור לדברי המחבר) שהיה כח כזה בידם. אבל לפי התכונות הנפשיות והשכליות של אותם הדורות בכלל לא יכלו לעלות על הרעצת איזו הצעה כללית או פרטית שנגעה ביסודות של חיי היהודים. מיותרת היא השאלה שנשאלה בפרק האחרון של הספר, שמא היה אפשר למצוא תרופה נגד גזרת הגירוש. היהודים שבקהלות אחרות בגרמניה ובגרמניה בכלל נשמרו אז מסכנת הגירוש רק הודות למחלוקת האינטרסים הפוליטיים השונים שבין אדונייהם. ואילו שחקה אז השעה גם ליהודים ברגנשבורג, מי היה מרויח מזה ומה היה לנו ללמוד מזה?

הדבר התמוה ביותר בספרו של שטרונים הוא שכל דבריו, אפילו בנוגע לדעות היהודים, מיוסדים אך ורק על התעודות הגרמניות והלטיניות, ולא נזכר אצלו במלה אחת שיש שאלות ותשובות של רבני הזמן שבהן נידונו המאורעות שלהם מוקדם ספרו של שטרונים¹. אי אפשר להניח שלא היתה ידועה לו מציאות המקורות האלה בכלל, אלא כנראה חשב שהשתמשו במקומות ההם די-צרכם. ושאלו לו לחדש דבר מצד זה. אבל לפי השטה הנכונה היה צריך להשוות גם דברים ידועים עם החומר החדש שהיה לפני המחבר. וסוף סוף אפשר לקבל תשובה על השאלות העיקריות דק. מן החומר העברי. השאלות נוגעות לכל צדדי הפעולה והריאקציה של היהודים ברדיפות ההן, לתנאי פעולתם הפוליטית, ויחסם של שרידי החסידות האשכנזית האחרונים אל הפרובלימות של החיים ההיסטוריים. הענין ראוי למחקר. לפי שהמעשים היו קטנים בהיקפם החיצוני, אבל גדולים בעמקם הסרגי, ואם יקשה לענות על כמה דברים, בכל אופן אי אפשר שלא ידובר עליהם כלל וכלל בספר ששמו הוא: "קהלת היהודים ברגנשבורג בסוף ימי הביניים". הקהלה היהודית נשארה אצל שטרונים כעין הויה אנונימית שלא תואר לה ולא דור. חבל על ספר זה שנכתב בחלקים ידועים במתינות וזהירות מדעית ראויה לכל השבחים. זה מין היסטוריוגרפיה יהודית גרמנית שהיא ידועה לנו למדי. שנכתבה ע"י אנשים בקי הרעת ושהיו לה זכויות בגבולים ידועים.

¹ במקום אחד יוצא מן הכלל (עמ' 37) נזכר מהר"י ברונא (שנתסס) כידוע, בעלילות הזמן. וזה כדי לבטל את ערכה של הפרוצידורה המשפטית בענין עלילת הדם. המחבר טוען שאילו רצו, היו יכולים להוציא על ידי יסורים מפי ר' ישראל ברונא כל ההודאות הנחוצות להם. הדמנות משונה להזכיר את שם הרב! לפי האמת ידוע הוא שבכמה משפטים כאלה נמצאו בעלי אומץ מוסרי שסבלו את היסורים והענויים הקשים ביותר, כדי שלא להודות בהאשמות כוזבות. מובן שמכאן אין להצדיק את הענויים בתור אמצעי לברור האמת, כמו שעושה גרוי עמ' 146.

כיום אין דברים כאלה מספיקים לא לתנאי המדע ולא לצרכי האומה היהודית שרוצה להבין את גורלה ההיסטורי.

ספרו של גרזי היא דיסטציה מורחבת שזכתה למבוא נלהב מצד הפרופסור להיסטוריה באוניברסיטה של מינכן מר קרל אלכסנדר פון מילר (Müller), והמחבר הצעיר בעצמו כנראה זכה ע"י ספרו לשם במחנה הנצינולטוציאליסטי. הספר מיוסד על התעודות שאסף רפאל שטריוס, והוא ברוחב לבו נתן לגרוי את פרי עבודתו שהשתמש בו גרוי כדרכו שעליה נדבר עכשיו. גרוי משתדל לדון על הנושא שלו מנקודת מבט רחב יותר משטריוס. בנגוד לשטריוס מתחיל גרוי ביהודים: "קהלת היהודים ברגנשבורג, עולם בפני עצמו". חבל שמקורות ידיעותיו על היהודים נשאבו מתוך ספרים מסכמים ומאמרים של אנציקלופידיות שהם כחלק גדול ישנים ונושנים, אף כשנכתבו בזמנים האחרונים. אבל סדור הדברים הוא אצלו מוצלח יותר מאשר אצל שטריוס. כל הגורמים החיצוניים בהשתלשלות הגירוש של היהודים הובאו כחשבון שווה ורחב. במה שנוגע לשאלות הכלכליות, מבאר גרוי באופן מפורט יותר את חדירת היהודים לתוך מסחר הסחורות ע"י שימוש במשכונות ממוצא חשוד וע"י העבדת פועלים נוצרים בתעשייה חשאית כביכול. התופעה היא טבעית ומעידה רק עדות חדשה שהצמצמות היהודים בהלוואה ברבית באה להם נגד רצונם ורק מחוץ להלחץ וההכרח החיצוני. מעשי היהודים לא היו רצויים בעיני בעלי המלאכה, לא היו חוקיים לפי המצב הקיים וגם לא חמיר נקיים לפי מושגי זמננו. מכאן חלק של תלונות הנוצרים. אבל זוהי רק תופעת-לוי בנגודים יותר יסודיים. מסעמים דתיים — כפי שמסביר גרוי בצדק — לא יכלו היהודים לבוא לידי יחס אורגני פנימי אל המבנה החברתי של העיר. היהודי לא ראה את עצמו כחלק של החברה הנוצרית, אלא כחלק של הקהלה היהודית. היא כתור גוף צבורי עצמאי היתה שואפת ליציבות החיים בתוך חומות השכונה כאותה המדה כמו הקהלה הנוצרית בתוך חומות העיר (עמ' 44-45). רק הודות למלחמת הקיום נגד עולם מלא של אויבים אכזרים הגיעו היהודים לנסיגות כלכליות ידועות המסגלות אותם להיות הנושאים של צורות כלכליות חדשות דומות לאלו שהופיעו בין הנוצרים באותו הזמן בפעם הראשונה. אבל אם הדבר הוא כך, אסור לדבר על *Wirtschaftsgesinnung* של היהודים. *Wirtschaftsgesinnung* יהודית מיוחדת נמצאה רק בזמן שנתבטלו כבר כבלי השעבוד וגורמי האיבה הלאומית-דתית, וכירושה של דורות שעברו נשארה תכונה נפשית ונטיה כלכלית מיוחדת המתנהגת כלפי חוץ וכלפי פנים. זהו הפירוש הפשוט לפרובלימה הכלכלית של היהודים שעליה נשפך כל כך הרבה דיו בזמנים האחרונים. אבל במקום לראות את הדברים, כמו שהיו באמת, מכניסים אל הביורר ההיסטורי משפטים מוסריים חדיצדיים.

גרזי חוקר על-הסעות הטרגית של היהדות באותו הזמן להוציא בני אמונה זרה מן הכללים של צדק ואהבת ה' (עמ' 47). הוא מתכוון לשאלות הידועות של לקיחת רבית מן הגויים ושל טעות נכרי. אבל הוא, כמו כל הסופרים שנגעו בשאלה זו לרעת היהדות או לטובתה, שכח להגיד שאותם הכללים של החלשת הרגש המוסרי ביחס אל בני אמונות זרות פעלו גם בלב הנוצרי. וזה לא מספיק כדי לבאר את הדבר מכל הצדדים. בידי היהודים היה כמין הלכה עממית שהורה לעתים לקולא בדברים קטנים של משא ומתן עם הנכרי, ונגד הלכה זה קמו כמה מורי התורה. אבל מוריה הרשמיים של הדת הנוצרית הורו שמצוה היא לשעבד ולדכא את היהודי בכל מיני כפיה, כדי שיחזור למוטב, והנוצרים העממיים הסיפו להכות את היהודי מכת חרב והרג ואכזר. כל זה צריך לדעת, כדי להבין את המוסר הכלכלי של היהודים. בזה מתבטלות גם המליצות הנפוחות על *Warenhaus, Frühkapitalismus*

וכו'. על שאלות פרטיות אפשר יהיה לדון רק אחרי שתודפסנה התעודות של שטרונים בשלמותן. אבל אמת היא שהיהודים נראו בעיני הבורגנות הנוצרית הוצירה כמוזיקים כלכליים. ולפי תפיסת אותם הדורות נמצאה רק תרופה אחת: לגרש את היהודים. שאלה אחרת היא. אם גירוש היהודים ריפא באמת את כל המחלות ואם גירוש כזה הוא בכלל הסתרון היחידי לשאלות הקיום החברתיות והכלכליות, כמו שרוצה גרוי להסביר (עמ' 56).

אבל גרוי מעריך גם את הגורמים הדתיים בשנאת ישראל. הדבר המכריע בפוליטיקה נגד היהודים יצא מפי הכנסייה (עמ' 60). גרוי קרא את הדרשות שדרש פטר שווארץ בשנת 1474 בעיר רגנשבורג נגד היהודים — כעין מבוא למשפטים של עלילת הדם — והנה שש הוא על אמרתו כמוצא שלל רב. גרוי לא הכין שכמעט אין חדוש בדרשות אלה. שקדמה לדרשות של שווארץ ספרות ויכוחית של סביב לאלף וחמש מאות שנה ושפטרס האנטשימיות הגרמנית לקחה את כלי מלחמתה רק מצרפת ומספרד. אבל בצדק מדגיש גרוי את ערכן של דרשות כאלה. בצדק הוא מדגיש גם כן שהמלחמה הגוברת נגד רבית היהודים הייתה לחלק בלתי נפרד מתכנית התעמולה הדתית של אחרית ימי הביניים. בצדק הוא מדגיש שבאותו הזמן הטיפו הכהנים בכנסיות נגד היהודים כרוצחי אדם לשם צורך דתי, כמחללי קדשי הדת הנוצרית, כלוקחי רבית, כמוזיקים שצריך להכדל מהם ושצריך לגרשם. בצדק הוא מדגיש גם כן שהפולמוס הדתי שבין נצרות ויהדות באותם הזמנים אינו פולמוס של דברים ריקים, אלא ע"י ויכוחיהם וטענותיהם שאפו וקורו שני המחנות לקנות נפשות לדתם, לא רק הנוצרים, אלא גם היהודים⁽¹⁾.

לפי מצב הדברים בהווה אי אפשר שלא לדון כאן על השאלה הישנה של עלילת הדם. ההיסטוריון שלנו מתעטף בטלית של אוביקטיביות ומסיק את המסקנה שעוד לא הובררה השאלה כל צרכה (עמ' 144 והלאה). נגד זה צריך להעיר עוד הפעם על עובדות אחדות: לא רק שהעלילה אינה יכולה לסמוך על שום רמז שבתורת ישראל ובספריו הדתיים. אלא אנו יודעים גם היטב, איך כהנים נוצריים של המאה ה"ב העתיקו האשמה זו מתוך ספרי אבות הכנסייה שאצלם סופר על עלילות כאלה שהובאו נגד הנצרות. אנו יודעים גם כן שנוסח העלילה נשתנה במשך הדורות שנוי גיכר, והנוסח החדש נמצא תמיד בראשונה בספרות האנטישמית ורק אחרי כן בפרוטוקולים של המשפטים. מכאן יוצא הכלל הגדול שהעלילה אינה מיוסדת על המעשים, אלא חומר ההאשמה סודר על פי העלילה שבספרות הקודמת. מי שלא למד זאת מתוך הספרים, יכול ללמוד היום מן החיים. מכל מקום היא חובת ההיסטוריון לבדוק בכל מקרה ומקרה את הפרטים בסני עצמם. אבל הפלפול של גרוי מאשר רק את הרושם שבאותו המעשה של רגנשבורג לא הוכיחו השופטים כלום נגד היהודים, וזה יתברר יותר, אם תודפסנה התעודות בשלמותן⁽²⁾. יש לנו פרוטוקולים יותר

(1) גרוי עמ' 194 הערה 24: "ההיסטוריוגרפיה היהודית יוצאת כולה מן ההנחה שבימי הביניים המירו היהודים את דתם כמעט רק מתוך כפייה ופחדים: ראה Jüdisches Lexikon!! לעומת תלונה זו נטלאת היא התורה עמ' 142: dass christlicherseits in keiner Weise Proselytenmacherei vorhanden war. פליטת קולמוס זו מבוארת מתוך השתדלות המחבר למצוא סמוכים לתורת הגזע. ראה עמ' 136: "גישואין בין יהודים ונוצרים בכלל לא היו" רוצה לומר: כל עוד שהיהודי לא נטבל על שם הדת הנוצרית.

(2) גרוי עמ' 195 הערה 39 מתאונן על שטרונים שבאוסף שלו לא העתיק בשלמותן את הודאות היהודים הנאשמים. „Das wirft gerade kein gutes Licht auf die jüdische Geschichtswissenschaft." המדע ההיסטורי חיהודי אינו אחראי בעד דרך עבודתו של שטרונים, כמו שהוא אינו אחראי בעד כל מה שנאמר ב-Jüdisches Lexikon. צריך

מפורטים של פרוצסים כאלה, ממשפטים שסודרו בסדרים משפטיים יותר מתקדמים וחוקיים מאשר בסביבה הכרבית של עיר גרמנית נחותה דרגין, וכולם מביאים לידי אותה המסקנה: סתירות בעדיות ובהודאות כמעט בכל מלה והעדר מוחלט של נקודת אחיזה ממשית. ויש לנו זכות להניח שכל תעודה חדשה תוכיח אותו הדבר, מפני שמצד אחד עומדת טהרת הנשמה היהודית שהיא בוחלת בדם האדם, ומצד שני — ערבוביא של מקסרמים הפועלים מתוך יצרים חשוכים. מי שמאמין בעלילת הדם נגד היהודים, צריך להאמין בה גם כשהיא מכוונת נגד הנוצרים. ואם ירצה מי שהוא לגולל שאלה זו מנקודת מבט מדעית, יצטרך לרכוש לו מקודם ידיעות מתאימות בשאלה המסוככת של משפטים נגד מינים ומכשפים וכדומה בימי הביניים, ולא יספיק לו החטוט בקובץ קטן של תעודות גרמניות.

לא כדאי להכנס בסרטי השתלשלות הדברים, ביחוד מפני שגם גרוי אינו נותן מושג ברור על סוב המקורות ואינו מנתח אותם לפי הצורך. שונה מדרכו של שטרויס רוצה גרוי להוכיח שמנהיגי העיר האמינו בלב שלם באמתת עלילת הדם ושגם ההגמון לא שינה את דעתו מעולם בענין זה. על דברים כאלה יכול לדון רק מי שקרא את התעודות. בסך הכל יוצא משני הספרים, מה שהיה ידוע כבר מקודם: גירוש היהודים מרגנשבורג הוא רק חוליה אחת בפרק ההתגברות של שנאת ישראל באחרית ימי הביניים. תנועה שעברה מן המאה הי"ג והלאה על כל ארצות איירופה — צרפת, אנגליה, גרמניה, איטליה, ובאחרונה ובעיקר ספרד. מנהיגי התנועה היו הנוצרים העממיים. ביחוד מכת הצעירים והדורשים, והם התחברו עם התנועות החברתיות שיצאו מן השכבות הנמוכות, בעיקר מן הבורגנות הזעירה ובעלי המלאכה הקטנים ובמקצת גם מן האכרים, ולעומתם עמדו בעלי היכולת הרשמיים שבמדינה ובכנסיה ביחס של היסוס, של תמיכה חלקית או התנגדות ויש שהיו נתונים בכל לבם להשפעות הדתיות והן. תנועה זו כשהיא לעצמה היתה בעלת ערכים דתיים, אבל ביחסה אל היהדות היא אמרה לגמור את מלאכת השמד שאבות הכנסיה לא הצליחו לגמור. בהתאבקות היסטורית זו היה היהודי המנוצח, עד כמה שאפשר לנצח אותו. אבל הוא היה הנושא והגבור האמתי של הסרדיה, ולא הכחות המתנגדים לו. מכל הדברים האלה לא שמענו כלום בשני הספרים.

גרוי רואה בעין החדה של השנאה דברים אחדים שכדאי לגלותם. אבל בעיקר זהו ספר פובליציסטי שבו מתמוגים סימנים של אנטישמיות קלריקלית נושנה עם אותה הטרימינולוגיה והארגומנטציה שאפשר למצוא היום בכל נאום ובכל מאמר רשמי ונציגל-סוציאליסטי בגרמניה. גרוי פרסם עכשיו בעתון Deutsches Volkstum September 1935, תכנית למחקר השאלה היהודית מנקודת מבטו, באמרו שההיסטוריה היהודית נכתבה עד עכשיו בעיקר בהשפעתן של השקפות יהודיות. אנו מצדנו יודעים להיטף שכל ההיסטוריה היהודית נכתבה עד עכשיו, בידי נוצרים ויהודים, מתוך השקפות של שנאת ישראל או של בטול היהדות או לכל הפחות מתוך הזנחה וחלול של אותם העקרונים שבכלל נחשבו לנכסי צאן ברזל של המדע ההיסטורי האירופי. ההיסטוריה היהודית צריכה להכתב מתוך מקורותיה ומתוך נטיותיה העצמיות ומתוך השכלה היסטורית יותר רחבה מאשר החינוך הלאומי-האנטיסטי שבאירופה יכול להקנות ללומדים.

להניח שמר שטרויס קיצר בהעזקותיו, מפני שלא התעניין ביותר בשאלות כאלה ולא הבין את ערכם, כמו שראינו. אבל אין מותחים בקורת על ספר שעוד לא נדפס. (שטרויס ענה על דבריו של גרוי ברצוניה בעתון Zeitschrift f. Gesch. d. Juden in Deutschland 1935, p. 17. מאמר זה לא הגיע לידי. ראה גם Monatschrift f. Gesch. u. Wiss. des Judentums 1935, 341, 402.)

1576. Toller, Ernst. I was a German; the autobiography of Ernst Toller. New York, W. Morrow, 1934. 6 p.l., 3-294 p., port. 14: 21.

"Tr. by Edward Crankshaw from the German: Eine Jugend in Deutschland...". את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה י"א ע' 61. ראה גם שם ע' 456.

1577. Yellin, David. Maimonides, by David Yellin and Israel A. Abrahams... London, Jewish historical society of England, 1935. xv, 177, [1]p., pl., port., geneal. tab., facsim. 12: 17.

=Jewish worthies series, v. 1. — "Eighth centenary reprint".

הדפסה חדשה של הספר שיצא לאור בפעם הראשונה בשנת 1903. עם ספר זה פורסמה "החברה ההיסטורית היהודית באנגליה" יחד עם "החברה היהודית להוצאת ספרים באמריקה" שורה של תולדות אנשי-שם בישראל.

1578. Боровой, С[аул] Я. Евреи в Запорожской сечи «по материалам сечевого архива». (ברוך): Академия наук. Историческая комиссия: Исторический сборник. Т. 1. 1934. стр. [141]—(190). 15: 23.

1579. Дубнов, С[емен] М[аркович]. Книга жизни; воспоминания и размышления; материалы для истории моего времени. Т. 1. «До 1903 года». Рига, изд. "Jaunatnes Gramata", 1934. VIII, 420 стр. 15: 22.

אחרי שגמר ההיסטוריון הישיר את ספר חייו — ההיסטוריה ב-10 כרכים — התמסר לכתיבת זכרונות, שיצאו בשלושה כרכים. הזכרונות כתובים רוסית אבל יצאו גם בעברית וביודית. — הכרך שלפנינו מגיע עד שנת 1903 וכולל איפוא את התקופה המסופסלית, הספר בורגית הראשונה והאודיסאית בחיי המחבר. דובנוב, חידוע כאמן ההרצאה והסגנון, נשאר גם כאן נאמן לעצמו. זכרונותיו חשובים גם מצד תכנם, חוץ מערכם הביוגרפי — הם מוסיפים כמה קוים לתאור התקופה. המחבר שלב יפה את ספור מאורעות חייו בתוך מסגרת הזמן והמקום. — פעולתו הגדולה בשדה ההיסטוריה גרמה שעבודתו הפובליציסטית והבקרית נשכחה במידה ידועה. הפרקים על התפתחות דעותיו (מריפורמציה דתית וחצי-התבוללות ל"דובנוביזם") חשובים לא רק מבחינת ביוגרפיה. — הרבה דברים מענינים הוא מספר על המרכיבים הספרותיים בפטרבורג (פרוג, ווילנא, רוסנפלד, הכרבי ועוד) ובאודיסה (א"ה, סטריס, ש"ע, רבניצקי, צ'ליבנקוס, ביאליק ואחרים). אגב, שני מאמרים חשובים של א"ה. עבדות בתוך חרות" ו"שלוש מדרגות" נכתבו מתוך זכות עם ד. — דובנוב מדבר במקומות שונים על הציונות אבל מתיחס בקרירות הסניעה לפעמים עד כדי לעג. אמנם כאן מדובר רק על השנים הראשונות ("שנות-הרעש") של התנועה. את הרצל הוא מזכיר רק פעם אחת. — בניגוד לרוב כותבי זכרונות, מדיק דובנוב מאד גם בנוגע לפרטים. הוא השתמש אמנם ביומניו וברשימותיו אבל כנראה עמד לעזרתו גם כח זכרון עצום. — יש להעיר על שני פרטים: מנשה מרגליות לא היה יורר ועד חריצ באודיסה אלא מזכירו והתפטר אחרי הופעתו של הרצל. לפי דברי דובנוב היה ממרים בחמש שנים וכן מגילו הרשמי. בנו בהספרו בהלכות העמיד את ההבדל על 10 שנים. — יש לאחל שבקרוב יצא התרגום העברי. בפרושו כתבתי על ספר זה במאמרי בדברי מעריה תרצ"ו.

1580. **Парнах, Валентин.** Испанские и португальские поэты, жертвы инквизиции; стихотворения, сцены из комедий, хроники, описания аутодафе, протоколы, обвинительные акты, приговоры. Собрал, перевел, снабдил статьями, биографиями и примечаниями Валентин Парнах. (Ленинград), Academia, 1934. 189,3 стр., иллюстр. вне текста, факсим. 13:18.
(Испанская и португальская литературы; под общей ред. М. Н. Розанова).

אנתולוגיה של השירה הספרדית והפורטוגזית. מכיל חומר על רדיפות היהודים והאנוסים.

1581. **Слюозберг, Г[енрих] Б[орисович].** Дореволюционный строй России. Париж, (тип. Pascal), 1933. 299, 5 стр. 16:24.

פרק י"ז ע' 279-258: על מצב היהודים ברוסיה לפני המהפכה.

יא. עם ישראל בחרה.

לשצינסקי, י. מצבם הכלכלי של היהודים... ראה ע' 421.

1582. דאס ברוינע בוך; וועגן רייכסטאג אונטערצינדונג און הימלער טעראר. ארויסגעגעבן דורכן אינטערנאציאנאלן חילפס קאמיטעט פאר די קרבנות פון דייטשן פאשויזם. מיט א פאררעדע פון לארד סארליי. העפט ו"7. ווארשע, גראשן ביבליאטעק, 1933. 442 ע, [11] דף, תמונות. 11 : 15.

= גראשן ביבליאטעק. נר. 134-140 — את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה י' ע' 457; את התרגום האנגלי שנה י"א ע' 62; את התרגום הפולני שנה י"ב ע' 81.

1583. געזערד. וואס איז אזוינס געזערד. מאסקווע, עסעס, 1934. 15, [11] ע. 13 : 17. מהמעטפת.

בראש המעטפת: אלמארבאנדישע געזעלשאפט פארנ אייגארדונג אפ ערד ארבעטנדיקע יידן אינ פסער-געזערד.

1584. האראנד, אירענע. אזוי [ציור צלב-קריס] ? אדער אזוי [ציור מאוינים] ? דער אמת וועגן אנטיסעמיטיזם... איבערגעזעט און פארווארט פון א. גאדל (Wien), עסטרייכישער פאלקס פארטיי, (1933). 34-3 ע. 15 : 23. מהמעטפת. פורטרטים בטנים המעטפת.

1585. לעשצינסקי, יעקב. די עקאנאמישע לאגע פון יידן אין פוילן. בערלין, (דפוס Viktoria), 1931. 152 ע. 15 : 23.

1586. קאהאנ, ב. 5 יאר סטאלינדארפער ראיא. מאסקווע, עסעס, 1935. 116, [13] ע, פורטרטים, צלומים. 13 : 17.

על המעטפת השמאלית שער נוסף ברוסיה.

1587. American Jewish committee. The Jews in Nazi Germany; a handbook of facts regarding their present situation. New York, The American Jewish committee, 1935. X, 177 p. 13:20.

"This publication supplements and brings up to date the material in a book of the same title, which was issued by the American Jewish committee in June, 1933." (Pref.)

1588. Browne, Lewis. How odd of God; an introduction to the Jews. London, J. Lane, (1935). 3 p.l., ix-xiii p., 1 l., 238 p. 13:19.

ספר על שאלת היהודים. מחולק לספרים אלה:

The seclusive Jew. — The exclusive Gentile. — The seclusion wanes. — The exclusion continues. — What Jews are supposed to be. — What Jews really are. — What can be done?

1589. Die Gefährdung des Christentums durch Rassenwahn und Judenverfolgung. Luzern, Vita nova Verlag, 1935. 70 p. 15:23.

"Übersetzung der Beiträge von W. R. Inge, G. Mac-Kenzie und Sigrid Undset von Jolande Thormann."

התוכן: W. Solowjow: Judentum und Christentum. — D. Balthazár: Christentum, Rassenwahn, Judenverfolgung. — N. Berdiajew: Nationalismus und Vielgötterei. — W. R. Inge: Zur Rassentheorie in Deutschland. — G. Mc-Kenzie: Juden Hass, von Schottland aus gesehen. — E. Radl: Philosophie der Rassentheorien. — A. Scheiwiler: Das Verhältnis Jesu Christi zum Judentum. — S. Undset: Fortschritt, Rasse, Religion.

Gold, H., ed. Die Juden und die Judengemeinde Bratislava...

ראה ק' 456.

1590. Jewish health organization of Great Britain. Public health work in the Jewish community: annual report of the Jewish health organization of Great Britain for the year 1931. (London), [1932]. 26 p. 14:21. מהמעטפת את הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 354. ראה גם ק. ס. שנה י"ב ע' 191.

1591. Joint foreign committee of the Board of deputies of British Jews and the Anglo-Jewish association. The persecution of the Jews in Germany. Supplementary bulletin, No. 1. London, 1933. 42, [1] p. 18:24.

התוכן: The development of the persecution. — The Nazi terror. — British opinion. — Nazi propaganda. את הספר עצמו ראה ק. ס. שנה י' ע' 330.

1592. Jürgens, Jens. Der biblische Moses als Pulverfabrikant, Räuberhauptmann und Erzbolschewist, nach dem Zeugnis der

Bibel; eine Schlussabrechnung des Germanentums mit Moses und seinem Gott. 7. Aufl. Weissenburg i. Bay., Orionverlag, (pref. 1935). 104p., illus. 15 : 22. ביבליוגרפיה: ע' 100-103.

1593. Kastein, Josef, pseud. Juden in Deutschland Wien, Löwit, 1935. 153, [1]p. 13 : 19.

1594. Lehmann, Robert. Rassenfibel... 2. Aufl. Berlin, "Offene Worte", (pref. 1934). 99, [1]p., illus., forms. 13 : 19.

בראש השער: Ra. Fi. — חוברת אנטישמית.

1595. Lestschinsky, Jakob. Das jüdische Volk im neuen Europa (die wirtschaftliche Lage der Juden in Ost- und Zentraleuropa seit dem Weltkrieg). Prag, Jüd. akad. techn. Verbindung "Barissia", 1934. 147, [1]p. 15 : 23.

=Schriften zur Diskussion des Zionismus, No. 11-12.

ביבליוגרפיה: ע' [148]. — את התרגום העברי ראה לעיל ע' 421.

1596. Ludendorff, Erich von. Wie der Weltkrieg 1914 "gemacht" wurde. Hrsg. am 28.6. 1934, dem Gedenktag des Mordes in Serajevo am 28.6. 1914. München, Ludendorffs Verlag G. m. b. H., 1934. 39p. 16 : 22.

מהמעמדת. — בראש השער: General Ludendorff. — חוברת אנטישמית.

*1597. Du Mesnil-Thoret, A. S. Une société secrète nationaliste et antijuive. La Franc-maçonnerie allemande. Paris, Ligue "Franc-catholique", 1935. 19p. 8°.

1598. Protokolle der Weisen von Zion, die grösste Fälschung des Jahrhunderts! (Glarus, typ. Glarner Nachrichten, pref. 1933). 1p.l., 16, [1]p. 15 : 21. "Geleitwort" ע"י J. B. Rusch.

1599. Prowalski, A. Spółdzielczość żydowska w Polsce. Warszawa, (Instytut badań spraw narodowościowych), 1933. 1p.l., 45, [1]p. incl. tab. 17 : 23.

Komitet dla zbadania potrzeb gospodarczych ludności żydowskiej w Polsce, No. 1. הדפסה בן: "Sprawy narodowościowe" R. VI, Nr. 2-3 i 4-5.

1600. Répertoire des journalistes juifs en France. Brunoy, Les Nouvelles éditions nationales, 1933. 16p. 15 : 23.

מהמעמדת. — בראש השער: Un goy.

רשימת העיתונאים היהודים בצרפת עם ציון מקומות עבודתם וגלוי הסטירוניזמים. חתומה אנטישמית.

1601. Die Sittenlehre des Juden; Auszug aus dem Talmud <Schulchan-Aruch>, Zusammenstellung rabbinischer Lehren und jüdischer Sittengesetze. 27. Aufl. Waiblingen/Stuttgart, Marby-Verlag, 1934. 32p. 12:17. חוברת אנושישית.

1602. Towarzystwo miłośników historii i literatury karaimskiej. Statut... Wilno, typ. "Lux", (1932). 11p. 10:15.

1603. United Jewish appeal. Campaign manual of the 1935 United Jewish appeal for publicity and for information of speakers; issued by United Jewish appeal of Joint distribution committee and American Palestine campaign. New York city, 1935. 4p.l., 65 numb. 1. 21:33. מהמפגמה.

1604. Брук, Б. Л. Некоторые данные по обследованию Бирско-Биджанского района Дальневосточного края; «по предварительному отчету экспедиции Комзет'а Б.Л. Брука». Одесса, (тип. "Известия" им. Зинovieва), 1928. 23, [1] стр. 13:17. מהמפגמה.

בראש השנה: "Прилож. к сводке УКРОЗЕТ'а за февраль месяц."

1605. Калинин, Михаил Иванович. Об образовании Еврейской автономной области; из записи беседы... Михаила Ивановича Калинина с делегацией рабочих московских предприятий и работниками еврейской печати 28 мая 1934 г. Москва, "Эмес", 1935. 22 стр., 1 л. 11:14.

בראש השנה: Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР «ОЗЕТ».

1606. Кобец, Г. На заставе; комедия в 5 картинах. Москва, "Эмес", 1934. 47, [1] стр. 10:15.

בראש השנה: Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР «ОЗЕТ».

חוברת העבודה לאו"ם.

1607. Троцкий, Б. И. Задачи КОМЗЕТА на ближайший период. Москва, "Эмес", 1934. 31, [1] стр. 11:14.

בראש השנה: Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР «ОЗЕТ».

סמינארמה מעובדת של ההרצאה שנקראה במלינום השלישי של המועצה המרכזית של "או"ם" ב-27-29 ביוני 1934.

1608. Шлихтер, А[ртеми]й. Правда о еврейском переселении. (Харків), Гос. издат. Украины, 1928. 38 стр., 1 л. 13:18.

יב. ציונות וידיעת ארץ ישראל.

- חיסה. הדר הכרמל. לכל תושבי
הדר הכרמל. ע' 418.
ילקוט המזרח התיכון. ע' 407.
ירושלם. אהל תורה. אהל-תורה...
ע' 420.
— בי"ח משגב לדרך. דו"ח...תרצ"ב.
ע' 420.
— ירחביה'. פנקס כתבות. ע' 420.
כפר ילדים מאיר שפיה. לחג
העשורי. ע' 409.
ס' כרם ציון: הלכות התלויות בארץ.
ע' 409.
לבטים; הוצאה חד פעמית. ע' 409.
לוח קואופרטיבי שמושי. ע' 420.
מכביה שניה. תרצ"ה (מורה דרך).
ע' 409.
ממעמקים; גליון חד-פעמי. ע' 410.
מרכז הסוחרים הועירים בתל-
אביב ויפו. הסוחר. ע' 410.
ניב הקבוצה... ע' 410.
עורי תימן; דרישועין. ע' 407.
עלון השומרים. ע' 407.
פוסט. ה. ס. מחלות הציטרוסים. ע' 423.
הפועל הצעיר. סרקי הטועה'צ. א-ג.
ע' 410.
פועלי ציון. א"י. אחרי צח ארלוזורוב.
רעיון הלוחם. ע' 411.
פישמן. י. ל. זכרונות ליעקב. ע' 423.
פרידלנדר. צ. ארץ ישראל. ע' 424.
קבץ מאמרים לדברי ימי
העתונות בא"י. ע' 411.
קולג' שר. מ. רעיונות על מדינת
היהודים. ע' 424.
קליין. ש. תולדות הישוב בא"י. ע' 424.
קפת חולים. ילקוט קופת חולים. ע' 408.
קרית חיים. ידיעות הקריה. ע' 408.
קרן היסוד. א"י. הפועל העברי
וקה"ס. ע' 425.
- אהרנסון. א. צמח עבר הירדן. ע' 412.
אוסישקין. מ. מ. היהדות בארץ ובעולם...
ע' 413.
אורח. י. ארץ ישראל; זמר עממי.
ע' 413.
אינשטיין. א. רמות עולמיות. ע' 413.
הארץ. לחג העשור של האוניברסיטה
העברית... ע' 408.
א"י. מחלקת הפתוח. הרצאה
... מאת ל. סקנש. ע' 413.
בדהב. י. כ"י ביצחק הירושלמי. ע' 413.
בוגין. מ. מגלת ההסתדרות. ע' 413.
ביאליק. ח. נ. כתבים... ע' 414.
במסנה; עתון פועלים. ע' 407.
בגוריון. ד. משמרות. ע' 414.
הבקר. עתון. ע' 407.
הברית העברית העולמית.
הקונגרס העברי העולמי. ע' 415.
גבעת ברנר. כתב האשמה... ע' 415.
גנ"בסקי. פ. עסקי הצבור בירושלם.
ע' 416.
דין. ש. עם חצי יובל של דגניה. ע' 416.
הלואה וחסכון. יפו תל-אביב.
חוברת-זכרון. ע' 408.
הסתדרות העובדים... אקטות.
ע' 408.
— קונטרס לחברים יוצאי גרמניה.
אוסטריה וצ'כיה. ע' 409.
— מחלקה לסטטיסטיקה ואינפורמציה.
סכומים. ע' 417.
— המרכז לנער. דמים למדריכים. ע' 409.
— הקבוץ המאוחד. ביטוי מבטנים. ע' 409.
הסתדרות הפועלים החקלאים בא"י.
ידיעות המרכז החקלאי. ע' 407.
הסתדרות הציונים הרביוניסטים
בא"י. הועידה הארצית ה-VIII. ע' 417.
וורוביצ'יק. מ. חבריא. ע' 417.
חגיו. מ. ספר פרשת אלה מסעי. ע' 418.

ק ק"ל. ארץ ישראל. מפה. ע' 425. שִׁדְרוֹן, א. ממראות פרצופנו ...
 — ביולטין. ע' 412.
 — חומר לחגים ולמועדים. ע' 412. תל אביב. בית הספר הגבוה
 רבינוביץ, מ. נשירה. ע' 425. למשפט ולכלכלה. בית הספר הגבוה
 ספר הרשימות של מסחר ותעשיה
 בא"י. ע' 426. למשפט ולכלכלה. ע' 427.

1609. החלוקין. פולין. קונטרסים לעבודתנו התרבותית. קונטרס א'.
 (ורשה), החלוקין, 1933. ע. 32 : 17. מהמעטפה.

1610. איצקאוויטש, ה. דער ניוקר ציוניסטישער מאראאם און זיין
 באדייטונג... (פיעטרקוב, אונזער ביבליאטעק, 1933). ע. 63 : 20.

1611. התאחדות פועלי ציון. גאליציע. כאריט פון דער טעטיקייט
 פון דער עקזקוטיווע צו דער צווייטער לאנד קאנפערענץ (29, 30 יוני און
 1 יולי 1934). (F. Werber, Lwów, 1934). [11, 47]. ע. 16 : 24.

וואלפסבערג, י. א נייע תקופה פון קרן היסוד... ראה ע' 427.

1612. יערי פולסקין, יעקב. העלדישע פרויען-טיפן אין ארץ-ישראל.
 ווילנע, "ציוניסטישע ביבליאטעק", (תרצ"ג). ע. 28 : 16.
 בראש השער: יערי (פאלעסטינא).

1613. נאוויק, פ[סח]. פאלעסטינע אן א פרוכט; ארץ ישראל אין
 יאר 1932. (פיעטרקוב, אונזער ביבליאטעק), [1932?]. ע. 103 : 12 : 16.
 הספר נכתב מבחינה קומוניסטית. מתוך יחס של איבה למפעל הבנין בא"י. יצא גם
 בהוצאה הממלכתית של רוסיה הלבנה. ראה ק. ס. שנה י' ע' 462.
 די צייט; שבועון. ראה ע' 431.

1614. [רזניצ'נקו, יהודה]. אין וועג; צו דער פראגע פון הכשרה און
 חלוצישער יוגענד באוועגונג. סקאטשעווא, דפוס נקודה, (תרצ"ד). ע. 15 : 21.
 — ספריה לשאלות החלוק והנוער. גר. 1.

1615. שיפאצקי, י. דער רעוויזיאניזם אין ליכט פון דער אידישער
 געשיכטע. וואלקאוויסק, די רעוויזיאניסטישע ארגאניזאציע, 1934. [11, 27]. ע. 13 : 19.

Beirut. American university. A post-war bibliography... Arabic
 fascicle. 432. ראה ע' 432.

1616. Bentwich, Norman. The end of the capitulatory system.
 London, H. Milford, 1933. pp. [89]-100. 17 : 24. מהמעטפה.
 "The British year book of international law", 1933. דרופה מן

1617. **Beza, Marcu.** Lands of many religions; Palestine, Syria, Cyprus & Mount Sinai... London, J. M. Dent, (1934). x, 102 p., 11, pl., port. 15 : 22.

תאור מסע בא"י, בסוריה, בקפריסין ובהר-סיני. המחבר התענין ביחוד במוסדות הנוצריים, ובפרט במוסדות האורתודוקסים היוניים: מנזרים, כנסיות, כמרים, נזירים, אמונות עממיות נוצריות וכו'. גם רוב הצלומים — שהם יפים — שייכים לנושאים האלה. הפרק על היהודים בארך מצטיין בשטחיות רבה.

Bialik, Ch. N. Bialik on the Hebrew university. 427 ע' ראה

1618. **Bock, Emil.** Palästina; Tagebücher von zwei Reisen. Stuttgart, Verlag der Christengemeinschaft, 1935. 1 p.l., 100 p. 19 : 26. "Bilder aus Palästina; Bilderheft zu den Reisetagebüchern von Emil Bock", 1 p.l., 13 pl. on 71. מונח בו

תאור שני מסעות בא"י, השני באביב 1934. המסעות מכוונים היו בעיקר לשם עליה לרגל נוצרית. מהישוב היהודי החדש בארך ראה המחבר רק את תל-אביב. — לספר שנרשם במכונת-הכסלה נלותה מחברת צלומים יפים.

Bodenheimer, F. S. Animal life in Palestine... 428 ע' ראה

1619. **Bonné, Alfred.** Das Fellachenproblem im Vorderen Orient. Zur orientalischen Agrarfrage. (Tübingen, J. C. B. Mohr, 1933). 38 p., tab. 15 : 23.

Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Bd. 69, Heft 1, April 1933. הדפסה מן

1620. **Cohen, Israel.** The progress of Zionism. 2nd and rev. ed. London, Central office of the Zionist organisation, 1935. 33, [3] p. 14 : 22.

1621. **Crowfoot, Mrs. Grace M[ary] (Hood).** Ramallah embroidery, by Grace M. Crowfoot and Phyllis M. Sutton; introduction to the study of Palestinian embroidery. n. p., 1935. pp. 25-37, illus., pl. 21 : 28. "Embroidery", vol. 3, no. 2, March 1935. הדפסה מן

1622. **Diringer, David.** Le iscrizioni antico-ebraiche palestinesi; raccolte e illustrate da David Diringer. Firenze, F. Le Monnier, 1934-xii. 1 p.l., [v]-xxix p., 11, 361 p., 11, illus., 30 pl. 17 : 25.

= Pubblicazioni della R. Università degli studi di Firenze. Facoltà di lettere e filosofia, III ser., v. 2.

מר דירינגר עשה עבודה חשובה למאד באספו אחד את כל הכתובות העבריות העתיקות, הכתובות בכתב הכנעני-עברי, המפוזרות בספרים ומאמרים בודדים מרובים. הוא לא הסתפק אך במסירת נוסח הכתובות, אלא השתדל גם לפרשן או להכריע לפעמים

קרובות בין הפירושים שניתנו להן על ידי החוקרים השונים. לפירושי הכתובות צורמו גם כל השאלות הטכניות הקשורות בהן וכמו"כ ביבליוגרפיה מקיפה וכמעט שלמה מסודרת לפי שנות התפרסמם של המאמרים הדנים בענין זה. מפתחות מפורטים, מספר של ציורים בתוך הספר ושלשים לוחות רישומים, ביניהם גם לוח האלף-בית, הניתנים בסופו, מקלים על השימוש בו ומאפשרים למעיין לבדוק בעצמו את נכונות קריאתן של הכתובות.

לשבחו של המחבר צריך לציין שלא השאיר כל כתובת שנתפרסמה באיזה מקום שהוא עד הדפס ספרו. ואולם היות והחקירה המדעית אינה קופאת על שמריה, ולא רק שהחפירות הנעשות בארץ, או תגליות מקריות, מוסיפות מדי פעם בפעם חומר חדש, אלא גם הכתובות הידועות מזמן נמתחות אף הן תחת שבט הבקורת, לא יפלא הדבר שקריאות שונות של כתובות הנמצאות בספר הזה, איבדו כעת את ערכן. זה נוגע ביחוד כסביעות על גבי ידיעות הכדים שהיו רגילים לקרוא אותן: יהו, שלמיו, עדיה (עמודים 128-137).

יש גם לחלוק על המחבר בנוגע לכמה מפירושי או ביחס להכרעותיו בין הפירושים השונים, ואולם אלו הם ענינים התלויים בשיקול הדעת של כל אחד ואחד ויארכו הדברים מדי אם נבוא לפרטם כאן. אסתפק רק בדבר אחד שעליו אעיר שעדיין לא עמדו עליו. בפרק ז' של הספר (Miscellanea), ע' 302, מספר 17 (לוח כ"ה, י') מביא המחבר שבר של כתובת על גבי גלוסקמא שמצא מקליסטר בגזר (Quarterly Statement, 1906 p. 123). הכתובת מכילה בתוכה שלש אותיות, שמקליסטר (ובעקבותיו גם המחבר) קורא אותן "שעו" ובהן הוא רואה סרגיוציה מהכתב העברי העתיק לכתב המרובע. ואולם מקליסטר סעה בקריאתו. העיגול שהוא חושב איתו לאות ע' עתיקה, אינו אלא האות מ' (צורה עגולה כזו של מ' מצאנו פעמים אחדות על גבי הגלוסקמאות) והאות השלישית, שהוא חושב אותה לאות ו', אינה אלא האות ע'. כתובת זו צריך, איפוא, לקרוא שמעון] וכתבה מתאים לגמרי לכתב שעל הגלוסקמאות, הנכדל בהחלט מכתב העברי העתיק.

על דבר אחד דן אני את מר דירינגר לכף חובה והוא על השיגאה ששנה באופן הדפסת הלוחות שבסוף הספר. הטכניקה של הדפוס בימינו מאפשרת להדפיס באופן טוב וזול צילומים של התעודות המתפרסמות ואין עוד כל צורך להסתפק ברישומים שאינם המיד מדויקים, כמו שנהגו האפיגרפים לפני עשרות בשנים. לו השתדל המחבר להשיג צילומים מהכתובות, היה חוסך לו הרבה מזמנו והיה מעלה לאין ערוך את ערך השימוש בספרו.

ואולם גם במצבו הניכחי יועיל הספר הרבה לכל מי שמתענין כאוצר הכתובות העבריות העתיקות וישר כחו של המחבר על חריצותו הרבה בעבודתו ושל הפקלוטה לספרות ופילוסופיה של האוניברסיטה בפירנצי שאפשרה לו להוציא אותה לפועל ולהדפיסה בשורת הפובליקציות שלה.

1623. Hechalutz organization of America What is Hechalutz?

New York, Hechalutz organization of America, (1934?). 30 p.,
i l. 15 : 23. =Hechalutz library, no. 2.

מחלקת "Hechalutz" magazine. בחלקו הדפסה מן

1624. Herrmann, Hugo. Palästina, wie es wirklich ist... 2.,

durchges. und verb. Aufl. Wien, Fiba-Verlag, (c1933). 415 p., maps,
pl. 12 : 16. (Fiba-Bummel-Bücher) 336. שנה י' ע' 336.

הוצאה א' ראה ק. ס. שנה י' ע' 336.

1625. Jabotinsky, Vladimir Evgen'evich. Die Idee des Betar; ein Umriss betarischer Weltanschauung. (Übersetzung aus dem Jiddischen von I. Goldstein.) Lyck, A. Kaulbars, 1935. 31 p. 15:20.

את החבורה במקורה ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 340.

Jerusalem horticultural society. Garden handbook. 428 ע' ראה

1626. Le Journal du dimanche. Numéro spécial sur la Palestine. IIe Maccabiade. (Le Caire, typ. Lencioni, 1935). 3-78 p., illus. ports. 30:40. מחמטטת. Directeur: A. C. Rossano.

Kloetzel, C. Z. The way to the Wailing Wall... 428 ע' ראה

Kollenschner, M. Gedanken zum Judenstaat. 1427 במספר 424 ע' ראה

1627. Kraus, Johannes B. Das Palästina-problem. ("Hochland", 1930-31, 28. Jhg., H. 3., p. [221]-238.) 16:25.

1628. League of nations. Permanent mandates commission. Minutes of the twenty-seventh session, held at Geneva from June 3rd to 18th, 1935, including the Report of the Commission to the Council. (Geneva, 1935). 1 p.l., 252 p. 21:33.

=Series of League of nations publications, VI. A. Mandates 1935, VI.A.1.

=Official no.: C. 251. M. 123. 1935. VI.

בראשהשער: Communicated to the Council and the members of the League.

על ארץ ישראל: ע' 10, 14-16, 29, 37-72, 92, 101-103, 149, 179-184, 194-

204, 225-227, 231-232 - את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 90.

1629. Luke, Sir Harry Charles Joseph. More moves on an eastern chequerboard... London, L. Dickson & Thompson, (1935). x, 268, [1]p., pl., ports., maps on lining-papers. 14:22.

המחבר שהוא עתה מושל האי מלטה ומילא תפקידים ברישיות-רשמיים שונים במזרח בא"י הגיע עד מדרגת ממלא מקום הנציב העליון. מתאר כאן רשמי-מסע ורשמי-חייה בארצות-מזרח שונות. הטרק הראשון מוקדש לא"י וכולל זכרונות מימי פקידותו בארץ. ביחוד מחיי הערבים. סעיף אחד בפרק זה מתאר את א. בן-יהודה ואת מסעלו.

Nathan and Lina Straus health centre. Jerusalem. Fourth annual report 1933-1934... 428 ע' ראה

1630. Neue freie Presse. Palästina und seine wirtschaftliche Entwicklung; eine Sonderbeilage der "Neuen freien Presse". (Wien, Österreichische Journal A.-G., 1935). 16p., illus. 31:46.

=Neue freie Presse, 14. Februar 1935. Nr. 25297.

22 מאמרים ורשימות על א"י מאת אנשי כלכלה אוסטריים וארץ-ישראלים.

1631. **Palästina-Levante-Courier**; Organ zur Förderung der Wirtschaftsbeziehungen mit der Levante; Wirtschaftsberichte aus dem Orient. (Offizielles Organ der Österreichisch-palästinensischen Wirtschafts- und Handelskammer). Wien, (Europa-Orient-Presse-dienst), 1935. 23:31. גל' 1 יצא באפריל. Otto Braun: העורך האחרון? ירחון?—העורך האחרון: גל' 1 יצא באפריל.

Palestine. Gov. Dep. of surveys. [Map]. 428 ק' ראה

1632. **Palestine economic corporation, inc.** Eighth annual report calender year 1934. n. p., [1935]. 82 p. 15:22.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 474

1633. **Palestine economic news**; a digest of Palestine current economic events and statistics. pub. by American economic committee for Palestine. New York, 1933. 22:28. דרישבורן:

Editors: Max S. Osias, Nathan Sameth. גל' 1 יצא ב-1 בדצמבר.

גל' 8-7 ב-1 באפריל 1934. גליון 4-1 בהקטגוריה מכתב-מכונה.

1634. (Pinsker, Leo). "Autoemanzipation!" Mahnruf an seine Stammesgenossen von einem russischen Juden; mit einer Vorbemerkung von Achad Haam. (7. [8]. Aufl.) Berlin, Jüdischer Verlag, 1935. 29, [2] p. 14:22. על המעצמה: Leon Pinsker

את ההוצאה הקודמת ראה ק. ס. שנה י"א ע' 340.

Register of commerce & industry in Palestine. 1439 מספר 426 ק' ראה

1635. **Revusky, A[braham].** Jews in Palestine. New York, The Vanguard press, 1935. xvi, 390 p., map, pl., tab. 15:21.

ספר מפורט מאד על ארץ-ישראל היהודית בימינו לכל ענפי בנינה. לפי ההחמחות

האחרונה. ואלה פרקיו:

Driving forces.—Before the Balfour Declaration.—Palestine since the War.—Jews in agriculture. — The industrialization of Palestine. — Commerce and banking.—Jews as city builders.—The cooperative movement in Palestine.—The collective farms. — Education and cultural activities. — Jewish health work in Palestine.—Jewish autonomy and parties.—The Zionist movement.—The Labor movement of Palestine. — Americans in Palestine. — Jews and Great Britain.—Jews and Arabs.—Transjordan. — Palestine and neighboring countries. — General conclusions and outlook. — Selected bibliography.

Rothschild, J. J. History of Haifa... 429 ק' ראה

1636. **Teweles, Heinrich.** Theater und Publikum; Erinnerungen und Erfahrungen von Heinrich Teweles. Prag, Gesellschaft deutscher Bücherfreunde in Böhmen, 1927. 243 p., ports. 15:23.

= Veröffentlichungen der Gesellschaft deutscher Bücherfreunde in Böhmen,
ע' 119-128: על הרצל. שם גם שלשה מכתבים של הרצל אל המחבר, כלם משנת 1895. Nr. 7.
ע' 216-220. Judenstücke. — בכמה טרקים אחרים יש ידיעות על סופרים, משחקים
ומסיקאים יהודים מפורסמים (שניצלר, רינהרדט, זונקל, ג. מאהלר ואחרים).

ראה ע' 429. Tourist travel-service bureau. Itineraries...

1637. Traub, Michael. Durch Planung zur Verwirklichung;
Aufgaben und Probleme des XIX. Zionisten-Kongresses, Berlin'
"Jüdische Rundschau", 1935. 22 p., 1 l. 15 : 23.

1638. Tulloch, T[homas] G[eorgie]. The Dead Sea to-day.
(ברוך: Journal of the Royal society of arts, August 10th, 1934.
v. 82, no. 4264, pp. 997-1008, illus.) 16 : 24.

הרצאה שנקראה בישיבת החברה מ-17/VII 1934 בצרורף הווכחים.

ראה ע' 472. United Jewish appeal. Campaign manual...

Weitz, J. La classe moyenne peut-elle profiter de l'aide du
Keren-Kayemeth Leisrael?... ראה ע' 429.

1639. Zionist organization. La sede nazionale ebraica in Pa-
lestina; memoriale sui progressi della sede nazionale ebraica nel
1928-1929 presentato dalla Organizzazione sionistica alla Com-
missione permanente dei mandati presso la Lega delle nazioni nel
giugno 1929. Roma, Organizzazione sionistica, 1929. 36 p. 17 : 24.

אח הקודמים ראה ק. ס. שנה ח' ע' 368.

1640. Zionist organization. Executive. Report of the Executive
of the Zionist organization submitted to the XIXth Zionist Con-
gress at Lucerne, August 20th-30th, 1935. London, Central office
of the Zionist organisation, 1935. 479 p., map, tabs. 15 : 23.

"Herewith is also presented the Report of the Executive of the Jewish
Agency for Palestine on political matters and the work in Palestine".

אח הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 72.

1641. Ардити, Елиезер. Въ надвечерието на XIX-ия Цинистически
конгресъ. София, (тип. "Амишпатъ"), юний 1935. 24 стр. 12 : 16.

1642. Бетаръ. Херцлов брой. (София, "Амишпат"), 1934.
стр. 119—146 : 15 : 22. (1934, № 6—7.) מהמעטפת.

חוברת מוקדשת להרצל למלאת 30 שנה למותו. — כוללת הספור של הרצל -מגורה,
קטעים מיומניו ומדינת היהודים, שיר של ז'בוטינסקי -הספד, ומאמרים ורשימות על
הרצל מאת נורדוי אחד-העם, מ. בוכר וד. פרישמן.

1643. Бетаръ. Специаленъ брой посветенъ изцѣло на Вл. Жаботински. (София, тип. "Амипатъ"), 1935. стр. 327-374, портр. 15:22. (1935, № 1—2.)

חבורת מוקדשת ל'בוטינסקי' כוללת מאמרים ורשימות על אודותיו מאת א. קולישר, י. סריבוש, י. ברוצקוס, ל. קרכין, י. גידיק, א. בן-חורין, דו' ה. פטרסון, מ. שפרס, פרק מספרו מגלת הגדוד, שני מאמרים, נאום ושיר ממנו.

تولاء ج. التنظيم المهني. رאה ע' 430.

יג. אתנוגרפיה, פילקלור, אמנות.

אזרחי, י. ארץ ישראל (דוד שמעוניובין); זמר עממי. ראה ע' 413.

ברחב, י. קובץ מעשה נסים. ראה ע' 413.

מכביה שניה. המכביה השניה (מורה דרך) ע' 409 — מכתב חוזר. ע' 421.

הפועל. חוקת השפות באמלטיקה קלה. ראה ע' 423.

צורי, ש. קצור תורת התרכות הגופניות של העובר. ע' 424.

רבינוביץ, מ. נשורה; מנגינות. ע' 425.

1644. אלוקראינישע וויסנשאפטלעכע אקאדאמיע. אינסטיטוט פאר יידישער פראלעטארישער קולטור. עטנאגראפישע סעקציע. פאלקלאר-לידער; נייע מאטעריאלע-זאמלונג געזאמלט דורכ: מ. בערעגאווסקי, ב. גוטיאנסקי, ד. גאראכאווסקאיא, י. טשערניאק וואהריס. ציגעגרייט צום דרוק מיט אנ ארוינפיר און באמערקונגען ז. סקודיצקי. אונטער דער רעדאקציע פון מ. ווינער. מאסקווע, עסעס, 1933. 143, 141 ע' 15:22. ראה להלן מספר 1651.

המדורות: ארבעסער-לידער: i. ארבעסער, עקספלואטאציע און גויט. — ii. שטרייך-לידער. — iii. קאמפ און קרבנות. — iv. רעוואליוציאנערע הימנען און געזאנגען. — לידער וועגן מלאכה. — לידער פון דער רוסיש-אפאנישער און דער אימפעריאליסטישער מלחמה. — לידער פון שטייגער.

1645. ראזענצווייג, א. סאציאלע דיפערענציאציע אינעם יידישן פאל-קלארליד; אונטער דער רעדאקציע פון מ. עריק. קיעוו, אלוקראינישע וויסנשאפטלעכע אקאדעמיע. אינסטיטוט פאר יידישער פראלעטארישע קולטור. עטנאגראפישע סעקציע, 1934. 60 ע', [1] דף. 17:23. על המעטפת שער נוסף באוקריינית.

1646. Chlionsky, V[erdina]. Images palestiniennes; paroles hébraïques de Ab. Schlionsky. (Musique de Verdina Schlionsky). Piano et chant. Recueil 1-2. 2v. Paris, Salabert, (c1933). 16; 11 p. 25 : 31. ("Mizmor"; collection de musique juive).

בראש השער: Schlionsky. המלים בעברית באותיות לטיניות ובצורתן.
Recueil 1: Laila bikh'naan (Nuit de Canaan). — Ir livnekh (La ville). — Gader schel even (Le mur noir). Recueil 2: Poème hébraïque. — Pastorale. — Ohel scha'h (La tente).

1647. Glenn, Mendel G[ershon], ed. & translator. Jewish tales and legends ספורים ואגדות מהתלמוד והסדרש Supplementary readings to the Torah selected and tr. by Mendel Glenn. New York, Star Hebrew book co., (c1929). 443 p. 13 : 20.

ספורים ואגדות מהתלמוד ומהסדרש מתורגמים ללשון אנגלית חדשה ומסודרים לפי סדר פרשיות התורה. הספר מכון למקרא לבני-הנעורים.

1648. Krein, Aleksandr. ...Zwei hebräische Lieder... für 1 Singstimme und Klavier. Op. 39. Moskau, Musiksektion des Staatsverlages, 1929. 7 p. 26 : 34. —Universal-Edition, No. 9201.

השער גם ברוסית: Александр Крейн. Alexander Krein.

Две еврейские песни для голоса с фортепиано.

המלים ביווית באותיות לטיניות, ברוסית ובגרמנית.

החוכן: Wiegenlied. [By] Isi Charik. Deutsch von D. Ussow. — Mai.

[By] A. Kuschnirov, Deutsch von D. Ussow.

Milhaud, D. Liturgie comtadine... 454 ראה ק'

Oyved, M. The book of affinity. 490 ראה ק'

Towarzystwo miłośników historii i literatury karaimskiej. Statut. 472 ראה ק'

1649. Wachsmann, Max. Joh schimcho (Jehuda Halewi) mit Benutzung altjüdischer Motive nach L. Lewandowski für Violine mit Harmonium (Orgel) oder Klavierbegleitung von Max Wachsmann. Ausg. A zum Konzertvortrag. Berlin-Charlottenburg, P. Raasch, (c1930). 2 pts. 3 ; 4 p. 27 : 33. ראה גם ק. ס. שנה'ו' ע' 114.

1650. Weinberg, Jacob. Ten Jewish songs for home and school in free piano transcription... New York, Bloch pub. co., (c1933).

11, [1] p. 23 : 31.

החוכן: Our rabbi.—Children's tune.—Hassidic melody.—Holiday song.—The rabbi's dance.— Wedding dance.— In joyous mood.— March.— God of Zion.— Passover song.

1651. **Береговский, М[уcій]**. Еврейский музыкальный фольклор; под общей ред. М. Винаера. Т. 1. Москва, Гос. музыкальное изд., 1934. 267, [1] стр. 15:23.

בראש השער: "Институт еврейской пролетарской культуры Всеукраинской Академии наук. Этнографическая секция. Кабинет музыкального фольклора".

התיכון: Введение.—Труд, эксплуатация, нужда.—Песни о забастовках.—Борьба и жертвы.—Революционные гимны и песни.—Мелодии к песням М. Винаевского, М. Эдлштадта и др.—Песни о ремесленниках.—Семейные и бытовые песни.—Песни о солдатчине и о войне.—Тексты песни.—Переводы текстов.

השירים עם תווים. המלים ביוודית באותיות לטיניות. ראה לעיל מספר 1644.

יד. בלשנות.

אברהמיקה, נ. קרוא עברית נכונה. ראה ע' 412.

1652. **בן-יהודה, אליעזר**. מלון עברי. עברית-יהודית-רוסית מאת א. בן-יהודה עם הנהגת התרגום הרוסי מאת יהושע שטיינברג. ורשה, ספר, תרפ"ה. 141 דף, 1680 עמודות. 15:12.

הברית העברית העולמית. הקונגרס העברי העולמי בא"י. ראה ע' 415.

נרובסקי, י. מלון כים עבריוגרסי. ראה ע' 416.

ועד הלשון העברית. מלון לעבודות עץ. ראה ע' 417.

1653. **מרקוביטש, שלמה**. תש"ם (השלמה בין מבטא הספרדי והאשכנזי); חקירה על הברת לשון ישראל מאת שלמה מארקאוויטש... פראטראדנ, דפוס ל. שטיינברג, (תרצ"ב). 41 ע. 16:11. השער גם ברומנית.

Ben-Dawid, S. שיחון עברי פולני. *Konwersacja hebrajsko-polska*. ראה ע' 427.

Diringer, D. Le iscrizioni antico-ebraiche palestinesi... ראה ע' 475.

1654. **Gray, Louis H[erbert]**. Introduction to Semitic comparative linguistics. New York, Columbia university press, 1934. XVI, 147 p., 1 l. 15:23. —Columbia university studies in comparative linguistics, ed. by Louis H. Gray, v. 1. ביבליוגרפיה: ע' 139-[119].

המחבר שם לו למטרה לתת בספרו תאור קצר של הבעיות העקרוניות בחקירת השפות השמיות בלי שרצה בזה להסיג את גבולם של הספרים האחרים העוסקים בהשוואת השפות השמיות בכלל ותולדות כל שפה ושפה שמית בפרט. בראש וראשונה שם המחבר לבו לשאלות

1

3

3

I

v

טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים.

1656. ביאליק, חיים נחמן. אגרות ביאליק בנוגע להוצאת שירי רבי שלמה אבן גבירול ורבי משה אבן עזרא, כחוספת קטעים מפיוטי רשב"ג. יוצאים לאור ע"י יוסף בר' ראובן מרקוס. ניו-יורק, הוצאת המוציא לאור, תרצ"ה. 121 דף, 63 ע. 15 : 23.

המ"ל היה מעוררי ביאליק ורבניצקי בהענקות שירי ימי הביניים. בספר שלפנינו ניתנו 56 מכתבים של ב. שנכתבו במשך הזמן שבין י"ב תמוז תרפ"ו ו-7 ביולי 1933 (תרצ"ג). בדפסו גם שני מכתבים של רבניצקי בענין זה. המ"ל הוסיף מבוא והערות.

שירמן, ח. מבחר השירה העברית באיטליה. ראה ק. ס. שנה

י"א ע' 480.

רק י"ג שנים עברו משעה שהופיע "מבחר השירה העברית למיום חתום כתבי הקדש עד גלות ישראל מעל אדמת ספרד בשנת ה' אלפים רנ"ב" ע"י ה. ברודי ומאיר וינר, והנה זכתה איטליה העברית "למבחר" שירה היא. אם ב-"מבחר" של ברודי שולטת מדת הצמצום. ב-"מבחרו" של שירמן גברה מדת ההתפשטות. איטליה בעצמה לקחה כמעט כפלים בכמות מכל העולם כולו — מבחרו של שירמן הוא בן שש מאות ושלשים עמוד בערך, ומבחרו של ברודי אינו מכליל יותר מש"ם עמ'. — אם נשוה את מספר המשוררים האיטלקים במבחר ברודי עם מספרם עד התקופה המקבילה (ז"א עד גירוש ספרד) במבחרו של שירמן נמצא יחס של שמונה לששים, ואם ננכה מן המספר שנים שאצל ברודי אינם נמנים על האיטלקים, כי אז ישארו לנו רק ששה משוררים איטלקים. קטן הוא המקום שתופסת איטליה באוסף ברודי, שהוא באמת גם "שירה" וגם "עידית" (=מבחר), ואילו באוסף שירמן לא תמיד יש לנו שירה — דוגמה, פתיחתו של שבתי דונולו — ורק לעתים רחוקות "עידית". המחבר אמנם מודיע בהקדמתו שמשבע מאות המשוררים העברים באיטליה הידועים לו בחר רק מאה ועשרים ותשעה; ה-"בחירה" צריכה היתה איפוא להיות די קפדנית כדי לפסול חמש מאות ושבעים איש ולהכשיר רק מאה ועשרים ותשעה. אבל, לדעתנו, פורן הוא המחבר בתואר "משורר" ואינו מהסס מליחסו לכל מי שניסה כחו פעם לחרוז בחרוזים, ואת זאת באמת עשו כמעט כל יודעי ספר באיטליה עד סוף המאה הי"ט. אגב, המחבר שלא יכול היה להתלונן על חוסר חומר, ודאי שהיה מטיב לעשות, אלמלי היה מותר על המשוררים המסופקים — יוסף בן גוריון (ו), שלמה בן יהודה הכבלי, אליה בר' שמעיה — והיה לו לחשוב שאילו היה כותב את מבחרו בזמנו של רפאפורט מוכרח היה להכניס ג"כ את אלעזר הקליר.

בעוד שותרגותו של המחבר קלקלה לפעמים את "השירה" אין אנו יכולים לבלי לברך ברכת הטוב והמטיב על כל העושר הגדול שהשפיע לנו המחבר בצורה כ"כ גהדרה. ואין אנו כפויי טובה לבלי להעריך כראוי את העבודה המרובה השקועה באספת החומר הזה המפוזר והמפורד בגנוי הספריות שבארבע כנסות הארץ, ומצורסת לזה עבודת הנקוד, הצורך, ההבהה והעריכה. ובכלל הברכה גם המנצח על המלאכה דר. ברודי האב הרוחני של "המבחר", אשר הושיט להמחבר את הדוגמה וגם השתתף במעשה להעמיד את החומר הנאסף על מכוננו. ולא קטנה היא זכותו של מיסד המכון לחקר השירה העברית, ש. שוקן, שהכשיר

את הקרקע לעבודה זו וגם הוציא לטועל הדפסת הספר. אולם אין לנו לשכוח גם את החוקר י. דוידסון אשר ב"אוצרו" סייע לא מעט לשלמות העבודה, וגם שימש מוסת להמחבר בעריכת המפתח של "סוגי השיר".

עושר די גדול של חומר היסטורי כרוך באספה הזאת, ולא רק בשירים, שהמחבר כעצמו מסמן בשם "שירים היסטוריים ושירים לעת מצוא", כ"א גם בהרבה סליחות ותחינות סתם של אמת בן שטתיה, של יחיאל בן אברהם ואליה בר שמעיה וכו' שקוּעִים כמה יסודות היסטוריים על רדיפות ביצנץ ורומה. גם בשירה הדתית המאוחרת לא יחסרו לפעמים יסודות היסטוריים, דוגמה: פזמונו של ר' שמואל מקסטיליוני (עמ' רמ"א) מכיל רמזים די בולטים על הרדיפות בימי פאולו הרביעי—. אגב, אני מתפלל על זה, שהמחבר לא ראה לנכון להכניס לתוך אספתו אפילו "שיר" או "חזון" אחד על שרפת אנוסי אנקונה ואין ספק שב"חזון הקדושים" יש בו מן השירה הרבה יותר מבתהלתו של אברהם בן דניאל ממורדינה.

קשה לנו להסכים עם המחבר בהשקפתו הכללית הנוגעת ליסוד היסודות של האספה, והוא שהיצירות האלו מהוות חטיבה אחת. כל מי שמכיר את התהום המבדיל בין איטליה הדרומית ואיטליה התיכונה והצפונית בימי הביניים מצד הטוליטי והתרבותי — הראשונה תחת השפעת ביצנץ והערבים והשנייה תחת השפעתה של הקסריות הרומאית והגרמנית והאפיפיור — לא יקל עליו לראות בפיוט דרום איטליה חטיבה אחת עם הפיוט הרומאי והארצות הצפוניות שבאיטליה. וגדולה מזו. במקום אחר כשדברנו על מהותה של היהדות האיסלקית, באנו לידי המסקנה שזה אסיה של היהדות האיסלקית שלא קבעה צורה מיוחדת ליצירותיה, כ"א היתה בית קיבול לכל היצירות מבחוץ שנתגלגלו לתוכה; היא אמנם ידעה לתת לאותן היצירות איזה גון חיצוני, פחות או יותר ניכר, משלה. אבל מעולם לא נגעה במהותן וחותם מוצאן של היצירות שבו מבחוץ נשאר חמיד טבוע עליהן.

כמו כן קשה עלינו להסכים עם המחבר בנוגע לחלוקת התקופות והערכתן; במקום אחר רמזנו על תקופות העליה והירידה שבשירת הקודש באיטליה. ורשמנו שם הלך התפתחותה, ואין כאן המקום להכנס בעובי הקורה של השאלה הזאת.

בלתי מוכנים לי הם דברי המחבר המסמן את יסוף המאה הי"ב לתחלתה של תקופת המעבר אשר זמנה מגיע עד מחצית השנייה של המאה הס"ו בערך. רגילים אנו לראות בתקופה זו — תקופת עמנואל הרומי, את תקופת הזוהב של השירה העברית, האיסלקית והתקופה הבאה אחריה נחשבת בצדק לתקופת הנמושות. האפיגונים, ואיני יודע מה ראה המחבר לעשות מתקופת עמנואל הרומי — תקופת המעבר — שר"ל מעין הכנה להתפתחות יותר משוכללה. אין זאת אלא שהמחבר לוקח לקנה המדה את השימוש במשקלים הערביים, ומכיון שהוא מניח שרק בסוף התקופה ההיא נעשו המשקלים האלה למושלים בכיפת השירה העברית באיטליה, לכן מוריד את כל התקופה למדרגת מעבר. אבל חוץ מזה שההנחה כשהיא לעצמה עדין צריכה לטנים, זרות בעיני חלוקה והערכה המבוססות על הצורה הריקה ושאינן מתחשבות בערכה הפנימי של השירה.

אם המחבר אומר, שהשירה החילונית מתחילה בתקופה השלישית על ידי שמשורריה באים במגע ומשא עם הסביבה האיסלקית, עלינו לשנות מעט את המשפט ולומר: על ידי שמשורריה באים במגע ומשא עם הספירות העליונות — אנשי החצר — של הסביבה האיסלקית. כי המגע ומשא עם הסביבה האיסלקית סתם לא חסר גם למשוררי ימי הביניים, אלא שהסביבה היתה הסביבה העממית, ובה גברה השירה הדתית גם בסביבה האיסלקית. ובמקום אחר היתה לי ההזדמנות לרמוז על השפעתה של השירה הדתית

האיטלקית על הפיוט העברי האיטלקי, והחזקיה על דבר זיקתו של זה להשירה הדתית הנוצרית באיטליה יש בה, לדעתי, לפתוח אופקים חדשים, וגם לבאר לנו את גלגולי השירה העברית באיטליה לארצותיה השונות, ולהראות, למשל, שלא מקרה הוא שבתחילת המאה ה"ב מופיעה אסכולה פיוטית באומבריה, ביהודי פירוגייה: היחסים הקרובים שבין משוררי התקופה החדשה עם משוררי החצר האיטלקים נושאי השירה החילונית האיטלקית נתנו דחיפה לפריחתה של השירה העברית החילונית. והריני להעיר כאן דרך אנכי, ששירתו של יוסף צרפתי (עמ' רכ"ב - רל"ה) - שהיו לו מהלכים בחצר האפיפיור - שיש בה באמת משום "גלוי" ואנו חייבים תודה מיוחדת להמחבר שפנה לו מקום חשוב ב"מבחרו", מובנת לנו רק בהשוואה עם שירתו של אנג'לו פוליציאנו; ממנו לקח את צורת הסנסצה החביבה עליו ואחדים משירי האהבה של צרפתי אינם רק עבודים של סנסצות אחדות של פוליציאנו. כמובן, שאין אנו באים בטרוניה על המחבר שלא רצה לתת לנו תולדות השירה העברית באיטליה כי אם אנתולוגיה.

ברם, מטרתה של האנתולוגיה אינה ברורה לי כל צרכה, ז"א אם כונתו של המחבר היתה לתת לנו את מיטב השירים העברים שנוצרו בארץ איטליה בין מאיטלקים בין מאחרים; או כונתו להעביר לפנינו מיטב יצירותיהם של משוררי איטליה גם מחוץ לאיטליה. כשלעצמי, לא הייתי מונה את שירתם של דון יהודה אברבנאל (עמ' רי"ז) ושל יוסף בן יהודה זאק (עמ' קצ"א) על השירה העברית האיטלקית; יצירותיהם הן יצירות ספרדיות טהורות מימי יידיה, מעין יצירותיהן של דיפיאירה ובונפיד, וספרד הוא מקום יניקתן. ואם נחשוב את שירתו של דון יהודה אברבנאל על השירה העברית האיטלקית, מדוע לא לחשוב ג"כ אחדים משירי אבן עזרא שנוצרו באיטליה על השירה העברית האיטלקית. כי בנוגע להשפעתם על התפתחות השירה העברית האיטלקית אין ספק שזו של הראב"ע גדולה ועמוקה לאין שיעור על זו של דון יהודה אברבנאל; מצד אחר אין המחבר מהסס מלהכניס את שיריו של שמריה האינקריטי (עמ' קט"ח) ושל יוסף גאנשו (עמ' רס"ז) לתוך "מבחרו" אעפ"י שציקר יצירתם מחוץ לאיטליה, ורק משום שלידתם באיטליה, ובכל זאת מסופקני אם מי שיכתוב את "מבחר השירה העברית במזרח" יוכל לותר על יוסף גאנשו, ההולך וממשיך את שירתו של ישראל נגארה. חסרון שמו של אליה בחור שהינך דור שלום של מדקדקים ומשוררים באיטליה חדוש בעיני; שיריו בודאי שאינם גרועים משירי ר' יהודה אריה ממודינה. ועוד על משורר אחד אעיר, שבודאי היה המחבר מכניסו אלמלא הסיח דעתו ממנו, והוא ר' משולם סלם שחיבר הסליחה "נפשי יחידתי" (אילת השחר, דף ג"ה-ג"ו) בסוף המאה ה"ט. כי מכיון שהמחבר נותן ערך מיוחד להביא את הצורות השונות הלוקחות מהשירה האיטלקית, לא היה לו לדלג על הסליחה הזאת הכתובה בצורת "ססטינה פטררית" (מין מן הססטינה הליריקה) - במבחר עמ' תל"ט ולא חמ"ד כבמפתח - אלא שהטור האחרון הוא בן שלש שורות, ששמושה מצאתי רק אצל חנניה הכהן בראשית המאה ה"ט.

ברשימות הביוברסיות הקצרות לפעמים היינו דורשים מאת המחבר להיות יותר זהיר ולא לסמוך על הכרעתם של חוקרים קודמים. כך, למשל, מחליט הוא שדניאל בן יהודה הדין הוא בעל ה"גדל" ושהוא מאוחר לעמנואל הדומי, דבר שנחלקו בו החוקרים ורבו המקדימים את דניאל על המאחרים. אתגומנו של יונה רמא קובע המחבר לשנת 1680 ומקדימו לפיאמי-שה, בריאל, מן החזנים וכו', בעוד שזמנו בערך 1730. בטפריה הקהילה שבפירארה מצאתי, כתי' "היתר נדרים" חובר מאת יונה רמא בקאסאלי בשנת תפ"ה לנשואי מאיר (לוסטר) ריוויו עם חנה רוינה, המכיל פרודיות שונות ושירי מוסר שונים בעברית ואיטלקית. ואעיר

שיונה רפא מחוץ להפרודיה -סלמול על זמן זמנס וכו' הידועה חיבר בשנת 1724 פרודיה בשלשה חלקים נגד הנוצרות בשם: "עבודה זרה, גלוי עריות, שפיכות דמים", ומתוכה יוצא שהיה תלמידו של יהודה בריאל. החלק הראשון נמצא בספריית הסמינר שבני יורק, וגרסם ברשימתו של מארקס על ספרי הפולמוס. בלי שם המחבר. החלק השני גילתי לפני שנתים בין ספרי הקהילה באסטי. אם נמצא גם החלק השלישי בלתי ידוע לי.

בהגת השירים ניכרת זהירותו של המחבר, אבל לפעמים מעטות מבכר המחבר נוסחה אחת על חברתה בלי נימוק. דוגמה: כזולת "אהבתיך אהבה כלולה" (עמ' ד') ש' 19—20 בכת"י ה. הנוסחה: "קרא לטמא זקנים / וגם להערל קטנים" ההקבלה יפה וקולעת אל המטרה. והמחבר בחר בנוסחה ב. "קנא לטמא זקנים", השחית את ההקבלה ומוכרח היה להגיה ונס. במקום וגם. והוא הדין לתיקונים. בדרך כלל הם מתקבלים על הדעת. אבל לפעמים מעטות יש לפקפק בהם. באותו הזולת עצמו, למשל ש' 10 יש בכת"י "מארי טורב" והמחבר מתקן "מארי ערבי". הייתי מציע: "מארי טורף" והפיטן חורז "סורף" "באורב" מפני שווי הצלצול. כמו שהוא חורז "מלון" ב"יהלום". בש' 14, של של הזולת כתוב: "נחש מקרב". האם לא צריך להיות "נחש עקרב"?

ולבסוף עוד הערה אחת. בסדר הזמנים הלך המחבר אחר שנת מותו של המשורר מבלי להתחשב עם שנת לידתו. הסדר הזה עד כמה שהוא מקובל. כנראה, לכותבי אנתולוגיות, מפני שיותר קל למצוא שנת מותו של איזה משורר משנת לידתו, איננו נקי ממכשולים. עלול הוא להביא לידי פחיתות ערכו של איזה משורר, שכל חסאו הוא שהאריך ימים, ועלול הוא להוליד שולל את החוקר הרגיל לראות בסדר של יזה אחר זה" את זיקתו של המאוחר להמוקדם. אם אנו פוגשים, למשל, את הקטע מ-קול שמחה (עמ' ת"י וכו') לקאלימני במקום השביעי לאחר הקטע מן "לישרים תהלה" (עמ' ש"ה) לרמח"ל, אנו חושבים שקאלימני זקוק היה לרמח"ל והושפע ממנו. וכשאתה מסתכל היטב בסדר הזמנים אתה רואה, שקאלימני נולד שמונה שנים לפני לוצאטו (בשנת 1699) וש-קול שמחה" נהחבר תשע שנים לפני "לישרים תהלה" (בשנת תצ"ד). ואם לא מוזר הדבר למצוא שיר שנתחבר בשנת תק"ד מאת משורר שנולד בשנת תס"א (ישראל בנימן באסן) (עמ' תכ"ז וכו') לאחר שיר שנתחבר בשנת תקכ"ה מאת משורר שנולד בשנת תפ"ו (אברהם יצחק קאסטילו) (עמ' תכ"ז וכו')? אם כמדעים אפשר לומר: רוב ימים יודיעו חכמה. בשירה יש לנו הכלל: כשאדם נער אומר שירה והיצירה הקדומה סובעת את חותמה על היצירה הבאה אחריה. ביחוד במשוררים העברים שאין השירה אומנתם.

הרשיתי לעצמי להעיר על הפרטים האלה, לא מפני בולמוס הביקורת שתקפני ולא כדי למעט דמותו של ה-מכחר", כי אם מתוך חבה יתירה להמחבר, שהוא בעיני מבחינת צדיק, שמדקדקים עמו כחוס השערה, ומפני שחשתי שאולי יוכל להסיק איזו תועלת מהערותי אלו במהדורה השניה שבדאי לא תאחר לבוא.

י. נ. ג.

1657. Romano, Samuel. Šelomo ben Gabirol, kao čovek i pesnik, njegovo vreme i njegovi predšasnici. Zagreb, "Židov", 1930. ביבליוגרפיה: ש' [52]. — Biblioteka "Židov", knjiga 2. 51, [1] p. 13: 19.

ז. ספרות יפה עברית חדשה.

- ביאליק, ח. נ. כתבים... ע' 414.
ברוך, מ. דרך סיכוכיה לאלהים. ע' 415.
ברית עם. גליון-ביאליק. ע' 408.
דיקנס, צ'. אוליבר טויסט. ע' 417.
ההרפתקן. ע' 417.
למן, מ. שר-האוצר היהודי. ע' 420.
מהרדו ועד כוש. ע' 409.
ספרית האהבה. 2-1. ע' 423.
הקונגרס הרוקד. ע' 412.
קרמסנר, ח. (פינקרפלד). גישה ליאן
פנג שנה: שירים. ע' 425.
רבינוביץ, מ. נשירה: מגנינות.
שולוחוב, מ. קרקע-בחולה. ע' 426.

1658. *Judaica*; publicación mensual. Año II 13: (número de homenaje a) Jaime Najman Bialik. Buenos Aires, Julio de 1934. 48 p. 16: 22.

Dirección: J. N. Bialik. — J. N. Bialik: Poemas (traducidos por C. M. Grünberg y R. M. Alpersohn). — J. N. Bialik: Don Quijote; La Mishna. — J. Mendelson: Bialik, poeta y prosista. — S. Chernijovsky: Bialik, el artifice de la forma. — J. Botaschansky: Algunos recuerdos sobre J. N. Bialik. — I. Isaacson: Significación de Bialik. — A. Hazán: Bialik, poeta nacional. — M. Yagupski: Bialik, el maestro. — R. Rilov: J. N. Bialik. —
תרומים של: אכן חציר העם, לא תמח, חוזה לך ברח, על השחיטה, שחה נפשי לעמר.

ז. ספרות יפה יודית.

1659. בארץ מ[שה]. צעזונגענע שטערן. אומשטיקע און הייטערע דיכ-
טונגען. לארזש, „פראגרעס“, 1933. 43, 21 ע. 12: 15.
1660. דובעלמאן, א(ברהם) י(וסף). אויף קובאנער ערד; בילדער, סקיצן
און דערציילונגען. האוואנא, „האוואנער לעבן“, 1935. 21, 12 ע. 15: 21.
ער נוסף באנגלית. 23 תיאורים וסמורים.
1661. לים, קאלמען. ווינטער אין דארף; פראנטענטן פון א פאקטע.
(פיערקאו, דפוס ראזענשטיין, 1933). 16 ע. 12: 16.
1662. לערנער, אליעזר אליהו. כלום אין פלאסען; לידער. ווארשע,
„מורה“, 1934. 63 ע. 13: 18.
1663. עלקין, מענדל. די לידן פון עדיפוס; טרויער שפיל אין איון
אקט (אויף דער טעמע פון סאפאקלעס). נויארק, בארן, (1935). 32 ע. 15: 23.

1664. פינים, י. א. דער גאלדענער פאנטאן; (מעשהלעך אין פערן).
האוואנא האוואנער לעבן, 1934. 114 ע, 111 דף. 15 : 22.
על המעטפת השמאלית שער חלקי בסטרית.
1665. צבי בן מנחם, [פסידונים?]. ליכט פון מורח; סצענישער פילם
אין 3 אקטן. מיט פראלאג, עפילאג און סוזיק אידוסטראציעס. (ווילקאווישקי,
ב. פוסטאפערסקי), 1934. 30 ע, 111 דף. 13 : 18.
עם שער ליטאי על העמוד האחרון של המעטפת.
1666. קאזאקעוויטש, עמאנועל. בירעכידזשאנ בוי; ושירים. (בירע-
כידזשאנ, דפום דאלפאליגראפערעסט), 1932. 62 ע, 111 דף. 12 : 18.
1667. קאץ, מעינקע. דריוו שוועסטער; (שירים). (New York, 1932).
60 ע. 15 : 23. עם שער מיוחד באנגלית.

1668. שניאורסאן, פישל. גרענאדיר-שמראסט; (ראסאן פון יידישן לעבן
אין דייטשלאנד). ווארשע, ליטערארישע בלעטער, 1935. 111 ע, פורטרט. 15 : 21.

1669. Weinryb, B[er]. Goethe und die jiddischen (jüdisch-
deutschen) Estherspiele. Urbana, Ill., University of Illinois, 1934.
[1], 388-395 p. 15 : 23.
"Reprinted from The Journal of English and Germanic philology,
v. 33, no. 3. July 1934.

יח. ספרות יפה לעזות על נושאים יהודים.

1670. [Bedarida, Guido]. Il siclo d'argento; fatto raccontato
da Eliezer ben David per nozze Rossi-Bemporad. Città di
Castello, Unione arti grafiche, 1935-XIII. 36 p. 18 : 25. רימה.

1671. Brandstaetter, Roman. Jerozolima światła i mroku; poe-
mat. Warszawa, Nakładem dwutygodnika "W drodze", 1935. 13,
[1] p. 14 : 22.

1672. Feuchtwanger, Lion. Les Oppermann; roman traduit
de l'allemand par Maurice Rémon. Paris, A. Michel, (1934). 313 p.,
1 l. 12 : 19. Collection des maîtres de la littérature étrangère.

את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה י"א ע' 87; את התרגום העברי-ק. ס. שנה י"א ע' 21.

1673. Ginsburger, Ernest. Leiblele Hirsch; contes. Paris,
Lipschutz, (c1934). 2 p.l., 137 p., 1 l. 14 : 19.

1674. **Oyved, Moysheh.** The book of affinity, by Moysheh Oyved [pseud.]; coloured drawings by Jacob Epstein. London, W. Heinemann, 1933. VII, 111 p., pl. 25 : 31.

דברי-יחזון מסתוריים-שיריים על ישראל, שליחותו ומקימו בעמים. אליהם נצטרפו שבעה ציורים מונונים של יעקב אפשטיין. הספר נדפס ב-525 אכסמפלרים חתומים ע"י המחבר. האכסמפלר שבידינו מסומן במס' 479.

1675. **Pla y Cargol, Joaquín.** Estampes... Ilustracions de Feliu Elias. Girona, Dalmau Carles, Pla, 1934. 120 p. incl. pl. 14 : 20.

בראש השער: Joaquim Pla Cargol. La paraula del rabbi. לוחין חלקי

1676. **Ronley, Stephen.** Waters of Babylon; a novel. London, A. Melrose, (1934?). 287 p. 13 : 19.

1677. **Roth, Henry.** Call it sleep. New York, R. O. Ballou, (1935). vp., 2 l., 3-599 p. 14 : 21.

1678. **Smolenskin, Perez.** Der Schwur der Jugend (Des Bundes Rache). (Aus dem Hebräischen übersetzt von I. L. Landau). (Wien, "Die Neue Welt"), [1935?]. 39, [1] p. incl. port. 14 : 22.

עם הקדמה ביוגרפית מאת י. צ. קנר (ע' 3-6).
תרגום הספור "נקם ברית" — תרגום רוסי נדפס בקבץ "דבריסקי וי"ו גורניק" I, פטרסבורג, 1901.

1679. **Stawski, M[osheh?].** Moje miasteczko; ludzie i zwierzęta; przekład autoryzowany... Lwów, M. H. Rubin, [193-?]. 238, [2] p., illus. 14 : 20.

"Przełożyła z żydowskiego Rachel Auerbachówna. Tytuł oryginału: Die stumme freind."

החוכן: Meir Noachke. — Historja o łaciastej, świni. — Żółta kokoszka. — Laban Haarami. — Joel i Cipe. — W składzie drzewa. — Warka. — W letni dzień. — Krowa. — Gdzie złodziej.

1680. **Stifter, Adalbert.** Abdias; Erzählung von Adalbert Stifter. Mit einem Nachwort von Margarete Susman. Berlin, Schocken, 1935. 112, [1] p., 1 l. 12 : 19.
=Bücherei des Schocken-Verlags, 31.

1681. **Sturmann, Manfred.** Herkunft und Gesinnung; jüdische Gedichte. Berlin, E. Reiss, 1935. 46 p., 1 l. 16 : 24.

החוכן: Der Aufbruch. — Die Schöpfung. — Kinder des Ewigen.

1682. **Козаков, Михаил [Эммануилович]**. Абрам Нашатырь, содержатель гостиницы; повесть. Ленинград, "Книжные новинки", (1927). 108 стр. 12:16.

1683. **Персов, С[амуил]**. Красный Рог; повесть...перев. с евр. М. А. Шамбадала. (Москва), Московское товарищество писателей, (1933). 145, [1] стр. 13:18.

י. ספרות הנוער.

למעטות בפרוטות. ע' 421. קוסרין, א. המוקיונים הנודדים. ע' 424.
מגלות לבתי-הספר. ע' 421. קפת הספר. קעה, קפה-קפט. ע' 424.
מולדתנו. ע' 422. הקרן הקימת לישראל. חומר לחגים.
סמריה לילדים. ע' 423. ולמועדים. ע' 412.
עפר. ע' 423. רבינוביץ, ש. על מות שרה. ע' 425.

1684. **אליצקי, י.** זון אנמקטן; דערציילונגען פאר קליין און גרויס.
אילוסטרירט... ווארשע, צ. י. ש. א., 1933. 108 ע. 17:23. שער נוסף בטולנית:
L. Olicki: Zun antkegn; powiastki dla dzieci i doroslych. Warszawa, Ciszo, 1933.

1685. **מישקאווסקי, נח.** דער קינדער סטרויק; קינדער קאמעדיע אין צוויי אקטן. שיקאגו, ס. צעשינסקי, (תרצ"ו). 29 ע. 14:20.
בראש השער: נויך מישקאווסקי.

1686. **שינדלער, אליעזר.** צווישן נידום און ירון. (צום לייענין און צום זינגן לכבוד פסח). (לאדזש), בית-יעקב, תרצ"ב. 15 ע. 12:16.
—אונדזער ביבליאטעק פאר קינדער און יוגנט, נומ. 9.

1687. **Eliacin; revue mensuelle illustrée des jeunes Israélites:**
[Paris], 1932 5692. 18:27. מהמעטפת. — בראש השער: אליקים.
Le Gérant: Marcus Cohn.

ב. חנוך והוראה.

הארץ. לחג העשור של האוניברסיטה. ע' 408. ירושלם. חדר תורה תחכמוני. אהל שם
גליק, ש. (פאצינס). הילד וסביבתו הטטית. ע' 420.
כולוגית. ע' 416. כפר ילדים מאיר שפיה. ע' 409.
חיסה. בית הספר הריאלי העברי. תכנית. תל אביב. בית הספר הגבוה למשפט
הלמודים במקצועות העיוניים. ע' 418. ולכלכלה. בית הספר הגבוה למשפט
ירושלם. אהל-תורה. אהל-תורה. ע' 420. ולכלכלה. ע' 427.

1688. הד המורה; יוצא על ידי הועד המרכזי של אנדרות המורים
המאוחדות דניו יורק, ניו יורק, התרצ"ד. 28 : 22.
הקטגוריה מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. גליון א' יצא כאלול, גליון ב' שנה א'
יצא באדר תרצ"ה בשם: הד המרכז.

1689. טריפולי. בית ספר, התקוה". פעולתיו בשנת התרצ"ב והתרצ"ג;
מוזכרת ליום חלקת הפרסים השניה... טריפולי, דפוס לא ראפירא, תרצ"ד. [11] דף,
14 ע, [11] דף, 12, 16 ע, [11] דף, לוחות-תמונות, פורטרטים. 12 : 17.

מהמעטפת. — בראש המעטפת: ההסתדרות הציונית בטריפוליטניה. מח' הח' יבן
יהודה" בית ספר - התקוה, טריפולי. בעברית, בערבית באותיות עבריות, ובאיטלקית.
על המעטפת השמאלית שער נוסף באיטלקית: Opera svolta negli anni 5692-5693...
Organizzazione sionistica delle Tripolitania. Sezione cultura le "Ben Jehuda".
Scuola "Hatikva". Tripoli.

1690. מיניאפוליס. תלמוד התורה. תלמידים. קובץ שנתו של
תלמידו המחלקות המסימות של תלמוד התורה ומיניאפוליס. מיניאפוליס, הברק,
תרצ"ד. 181, 67-11 דף, ציורים. 22 : 29.
הקטגוריה מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.

1691. בילדעמין פון איינהייטלעכן פראנט פון דער אומפארמענלעכער
אקאד. יוננט. איינמאליקע אויסגאבע. ווילנע, (דפוס. Sp. wytw.—handl.), 1933.
[161] ע. 21 : 30. העורך: א. באַססאָצקי. — יצא כנובמבר.

ראה ע' 427. Bialik, Ch. N. Bialik on the Hebrew university.

Franzblau, A. N. Religious belief and character among Jewish
adolescents. ראה ע' 452.

1692. Hebrew union college. Cincinnati. Catalogue of the
Hebrew union college, Cincinnati. No. 28: 1935-1936. [Cincinnati,
1935]. 84 p. 15 : 23. את הקודם ראה ק. ט. שנה י"א ע' 489.

1693. Montreux. Jeschiwah "Ez-Chajim". Das Thoraleicht in der
Schweiz; zum 5. Jahrestag der Jeschiwah-Gründung in Montreux,
April 1927 bis September 1931. Zürich, typ. H. A. Gutzwiller,
1931. 60 p., illus. (incl. port.) 15 : 22.

"E. Botschko, Gründer und Leiter der Jeschiwah Montreux".

Palestine board of higher studies. Papers set in the final
examination... July 1932. ראה ע' 428.

כא. ספרי למוד.

- בנסואיץ. י. חשבון והנדסה. ע' 415. נאור, מ. ספר למוד השפה העברית...
ברכיהו, מ. חיי אדם. ע' 415. ראה ע' 422 מספרים 1413/4.
גורדון, י. לוחות של לוגרימיתסופונקציות פלסגר, מ. מ. תורת הדקדוק העברי. ע' 423.
טריגונומטריות. ע' 415. קלוזנר, י. דקדוק קצר של העברית
לנבואסון (מכון). דרך למוד שיחות החדשה. ע' 424.
של שפות שונות. ע' 421. רבינוביץ, מ. נשירה; מנגינות. ע' 425.

1694. דובנוב, שמעון. קורות העברים; לבתי ספר ולמחלמים.
מקבר עברית בצדף מפות גיאוגרפיות וציורים מאת אהרן לובז'וויץ קו.
מהדורה חדשה, מוגהת ומתקנת. חלק א: תקופת כתבי הקדש. ורשה, אברב,
תרצ"ד. 1 דף, 124, 121 ע, תמונות. 15 : 23. מנוקד.

1695. ההסתדרות הציונית. טריפוליטניה. לסדר היטב! מופיעה אחת
לשכונת ע"י חמ"ץ. כטריפוליטניה מח"ל החנוך, בן יהודה. טריפולי, (בדפוס
כלימינטי זר), 5693. 17 : 24.

חוב' א' יצאה בי"ב בתמוז. חוב' י"ד בכ"ט בתשרי תרצ"ד. חוב' א' מהדורה שניה.
1696. וולדורסקי, א[ריה]. כדרך; ספר קריאה לשנת הלמודים השניה;
השלישית. 2 כרכים. סלוניק, תורה ומלאכה, תרצ"ד. 141, 95, 131 ע, ציורים,
פורטרט; 141, 143, 111 ע, ציורים, פורטרט. 15 : 20. מנוקדים.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 225. — בלקוט החמר בעזרת ע"י ח. חסיד וד. סאצ'ס.
התוספת בדרך לדקדוק (ע' 113-140) סודרה ע"י ח. חסיד.

1697. מראה נוף, שלמה. עם ומועדיו; חסר לנסיון בהוראת ראשית
הלשון העברית לגדולים, מאת שלמה מראה נוף... A people and its festivals;
experimental material in beginner's Hebrew for adults, by Shlomo Marenof.
שיקגו, המדרשה ללמודי היהדות, תרצ"ד. VIII, 119 ע, פורטרט, פקסימילים,
תמונות. 16 : 24. חוים לשירים: ע' 113-119. — מנוקד.

ספר למוד הלשון העברית לבוגרים. חומר הלמוד הוא תיאור מופעו ישראל. הושם-
לב ביתור להוה בא"י.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית.

- בדיאן, א. רשימות במכניקה תכנית. נפתלי, פ. טריקס בכלכלה מדינית. ע' 422.
ע' 413. פוקס, ה. ס. מחלת הציתרוסים. ע' 423.
ברכיהו, מ. חיי אדם. ע' 415. שינברג, ב. רשימות בעקרי מכונות.
פקיסוס, ק. גרמניה. ע' 418. ע' 426.

מאמרים וחקירות

הדוכס והתלמוד

מאת

ד"ר קורט וילהלם

מיסדה של הספריה הדוכסית שבוולפנביטל, גרמניה, הדוכס אכנוסטוס הצעיר מכרוינשוויג⁽¹⁾, היה חוכב ביותר כתבי יד ודפוסים עבריים יקרי מציאות. יהודי דורו הביאו לו כמחנות כמה ספרי תורה וכתבי יד נהדרים וכך נמצא בספריה הדוכסית גם סמ"ג אחד בכתב יד יפה, הפותח בשיר תפארת עברי בסו', אכנוסטוס ובהקדשה גרמנית מאת ירמיהו יעקב, יהודי מהלברשטט, מיום תשיעי לסאי 1665. כתבי היד העבריים רשומים ברשימת כתבי יד מיוחדת שחבר הספרן אברט בשנת 1831 וגם שמינשניידר ב"הוצאות" שלו מיחס ערך לכתבי היד הוולפנביטליים. כתב יד אחד בלתי ידוע שאינו נמצא בקטלוג הזה פרסמתי ב MGWJ משנת 1931 עמ' 135 וכו' אחרי שהכתרתי כשריד מדרש ילמדנו. יהודי אחד במדינת ברוינשוויג, משה בן יהודה לוי ליפשיץ מהלמשטט, הנזכר גם בזכרונות מרת גליקל מחמלן בשם משה הלמשטט, היה מתווך לדוכס את קניית התלמוד הוצאת לובלין משנת שע"ז. ההוצאה הזאת יקרת מציאות היא והכריכה של האכסמפלר שבוולפנביטל היא כריכת עור פחתין אדום מסדרגה ראשונה. בכמה הכנה וחבה אסף הדוכס את אוצרותיו כדי לכנות מהם בית עקר ספרים על שמו תוכית העוכדה שהוא שמר גם את חליפת הסכתכים המתחסיים לקניית התלמוד הזה. במקרה מצאתי במפריה הדוכסית חיק ישן עם המכתבים האלה כתובים עברית ויהודית-גרמנית, שלא היו רשומים בקטלוג הכללי של כתבי-היד. משלשת המכתבים הללו לומדים אנחנו את המחיר של התלמוד בבלי בזמן ההוא. הוצאת אמשטרדם⁽²⁾ עלתה ב 14 רייכסמלר והתלמוד הלובליני ב 40 רייכסמלר.

הדוכס קנה את התלמוד אצל מוכר ספרים יעקב פיראנקי בהמבורג, הוא אותו יעקב בן אברהם פיראנקי שהוציא לאור את פרושו של אברבנאל על הנביאים, המבורג תמ"ז⁽³⁾ ואת מכלל יופי משלמה בן מלך, אמשטרדם תמ"ד⁽⁴⁾ ושמת

(1) 1665-1666. כביכול ההוצאה משנת ת"ד. ע"י בודלינה 222.

(2) 1078. בודלינה 3. (3) 2372. בודלינה 4.

כלזונדן בשנת 1701. בין יהודי המבורג שבקרו כיריד הליפמאי נזכר יעקב פיראנקי הזה גם-כן⁽²⁾. משפחתו מתיחסת מסרנוסה כמפרד והיתה כבר ידועה במאה הי"ד⁽³⁾.

המכתב הראשון המצטק כאן הוא תשובת פיראנקי לאיזה נתן בן אליהו כהן מהמבורג ששהה לפי שעה בהילדסהיים. פיראנקי משיב לו שהוא מוכן למכור את התלמוד הוצאת לובלין, ונתן כהן זה מוסר את החצעה לידו משה ליפשיץ בהלשטט, המתקשר מיד עם הדוכס שלו. המכתב השני הוא מכתב הקנין שנשלח מליפשיץ לפיראנקי. המכתב הראשון היה רצוף בכרו לברר את הענין. באותה שעה כותב ליפשיץ את המכתב השלישי לנתן בן אליהו הכהן ולאשתו בהמבורג ומבקש מהם להשפיע על פיראנקי שימכור את התלמוד לדוכס. שליו דוכסי מיוחד מביא את המכתבים להמבורג ומקבל שם את התלמוד.

I

ל"ק"ק הי"סום

ליר אחובי היקר והנעלה בכל מיני מעלה הודך והזוהר כהריר נתן בר אליה כהן.

מק"ק המבארג

לאחובי אדוני האלוף כהריר נתן בר אליה הכהן יצ"ו

כתב של אדוני בא אלי היום יום ר' ערב ראש חדש טבת על ענין התלמוד מדפוס לובלין, יש לי אחד למכור והוא טוב עד מאוד ביופי ובנייר בששה עשר כרכים והוא חדש ממש ואם אדוני רוצה ליתן לי בעדו מ' ר"ט רצוני לומר ארבעים ריט אשלח אותו מיד כשיחזור לי תשובה לאדוני ופחות מזה לא אמכור אותו ואם רוצה אדוני לקנות אחד מדפוס אמשטרדם אמכור אותו בעד י"ד ר"ט אבל אותו של לובלין אין כמותו בכל הארץ ביופי ובנייר והכריכה של כל חלק וחלק שזה ריט לא אאריך יותר כי הזמן קצר והמלאכה מרובה ושלוס לאדוני.

פה המבורג ערב ר"ח שנת ה'ת"כ"ה

הצקיר יעקב פיראנקי

⁽¹⁾ בורלינג 1211; פירסט JE V. 382; Bibl. Iud. I 280

⁽²⁾ עי' Freudenthal: Leipziger Messgäste עמ' 132.

⁽³⁾ עי' Baer: Juden im christl. Spanien עמ' 202 203.

II

לעיר המבורג אייער (1) יושב וינתן אל יד אדוי היקר והנעים תמים
דעים נטע שעשועים כמר יעקב פידאנקי יצ"ו

Jacob Pedanke, Juden, dieses Zuhanden, in Hamburg.

בסיד

שלמא רבא סאלהא רבא, לגברא רבא, לאדוי חוקר והנעים, תמים דעים,
נטע שעשועים, מרחוק נשמע קולו כמים רבים אדירים כמר יעקב יצ"ו ולאשתו
לא נודע לו שמה, יהי ה' עמה שתי ר'די'א' (2).

שנית לא לחדושי קאחינא אך ורק מאחר שראיתי כתב המונה בזה סמ"ר
וראיתי שיש למ"ר ששה סדרים מדפוס לובלין ומ"ר רוצה למכור אותו בארבעים
ר"ט ע"כ בקשה סמ"ר מאחר שחפץ חששו סדרים הנ"ל השר יר"ה מוואלפין ביטל
כאשר רואה מ"ר ויש קידוש השם בדבר זה כי נוח לו יותר משותן לו אלף ר"ט
ויטיב עם כל היהודים כי הוא שר חשוב מאוד שאין כמוהו בכל מדינות אשכנז
ור' נתן מהאמבורג בן אל"י הכהן כתב כבר למ"ר בשליחותי בשביל ששה סדרים
הנ"ל והשיב מ"ר זה הכתב המונה ככאן ע"כ בטוח אני ב"ך בצדקותיך ב"ך
בענותיך שאל ישנה מ"ר מדבריו ואל יקבל עליו מי שפרע וכו' ויתן ששה סדרים
הנ"ל למוכיל כתב הלז והסעות בשביל ששה סדרים דהיינו ארבעים ר"ט יתן לו
מוכיל כתב הלז תיכף ומיד, ובטוח אני במ"ר שאל יהא חסר דף אחד או מסכתא
אחת כי באם שיחסר נותן חילול השם בדבר זה ובטוחא סמ"ר עוד פעם שאל
ישנה מדבריו ויתן לו תכף ומיד ששה סדרים הנ"ל ובאם שמ"ר חפץ ממני השפל
לעשות לו טובה לילה כיום יאיר לו זכות אסיום ורק שלום וחיים וסיפוי למ"ר
מן השמים, כה עתירות אהובכם השפל והקטן

נאום משה בן לא"א יהודא ליב ליפשיץ זצ"ל

דן שכחה ולא לקט באם שיחסר משה סדרים דף אחד וקל וחומר באם
שיחסר מסכתא אחת שיחזור מ"ר הסעות ויקח ששה סדרים שלו ושלום
ממני תנינא בל"י מנינא, נאום משה בן לא"א יהודא ליב ליפשיץ זצ"ל
ל"ל ב' י"ח טבת תכ"ה

(1) אלהים ישמור עיר.

(2) ראשית דעת יראת אלהים.

III

לְקִיק הַמִּכְבָּר

צו הנט מיינה נימה פריינדן הצניקא והחסידא כל כבודה בת מלך
פנימא מרת אלק שתי

מְקִיק הַעֲלָמִשְׁמִיט

(מַעֲבָר לְדָף) (אִיךְ בִּיט דֵּש דִּיא שְׁשִׁיה סְדָרִים גַּפְאֲלֶנט וועריט)
(חֹתֶם) מִבִּיילי

בְּסִיד

שְׁלוֹם לַאדוֹנִי מַחֲוֶנְתָּה חִיקָר וְנַעֲלָה עוֹלָה מַעֲלָה אִישׁ יֵדֵא הָאֱלִי אִישׁ הַמִּכְבָּר
כְּהִרִיד נִתֵּן כִּיץ יִצְיֹו וְכֹאֲלִישׁוֹ. בְּקִיצָר לִיבֵר ר' נִתֵּן בִּיט אִין מַעֲכֻטִּיג זַעַר דֵּש
עַר דִּיין מִן דְּעַר זְיוֹנִם בְּרִיב בְּרַעֲנֶנט וּוַאשׁ אִיךְ אִן אִירֵא שְׁרִיכֶט מַחֲמַת דִּיא
שְׁשִׁיה סְדָרִים לִזְבִּלִיגֵר הָאט מִיין הָעַר הָעֲרֻצִּיק אַגוּשְׁמוֹת דוּרְךְ לִיזְכִּיט אִן מִיר
אִיין אִירִיגִין רִיטֵר גְּשִׁיקֶט דֵּש אִיךְ זֹאל יוֹא נִיט אַנְדֶּרשֶׁט מוֹהֵן אֹנֵד אִן דֵּם
פֶּרְדִּיגִיזֶר² זִלְבִּיש שְׁרִיכֶן דֵּש דִּיא שְׁשִׁיה סְדָרִים גַּפְאֲלֶנט וועריט. דְּעַר דִּיא בְּרִיב
בְּרַעֲנֶנט אֹנֵד דֵּש גַּעֲלֶט ווערט דְּעַר זַעֲלִבִי מִן שְׁמֶרִיגִישׁ בְּצֹאֲלִין דֶּהנָּה ווִיא אִין
פֶּאֶרְדִּיגִיזֶר בְּרִיב שְׁמִיט אִיךְ הָאב מִינֶם הָעֲרִין הָעֲרֻצִּיק אַגוּשְׁמוֹשׁ דוּרְךְ לִיזְכִּיט
דֶּען פֶּאֶרְדִּיגִיזֶר בְּרִיב אִיבֵר גְּשִׁיקֶט נֶאך וואַלפִיטֶל לִיזִיגִין לֶאָזן דֵּש דִּיא שְׁשִׁיה
סְדָרִים קֶאשְׁמִין בֶּאֱרֻכִּים רִיט דֶּען מוֹקֶאטֶן וּוַאשׁ אִיךְ אִיךְ פֶּר שְׁפֶאֱרֻכִּין הֵן ווִיל
אִיךְ אִיךְ סִיט גִּרִישֵׁן בְּנֶק צו שְׁמַעֲלִין אִיךְ בִּיט נֶאך אִיין מֶאֱלֶט הָאֶלֶט מִיר ווִיא
נִיט אוֹיף מִיין גַּנְעִיגֶשֶׁטֶן הָעֲרִין הָעֲרֻצִּיק אַגוּשְׁמוֹשׁ דוּרְךְ לִיזְכִּיט זְיוֹנֶה לִיזִיט
אִיךְ פֶּר לֶאז סִיך אַז נִיץ אִיין גוֹטֶן פֶּרִינֵד שְׁמִיט ווִירט צו פֶּר שוֹלְדֶען.

בֹּזֶה תִּקְבֵּל בְּרִיכ' וְשְׁלוֹם מִסִּנִּי מַחֲוֶתִן

מֶשֶׁה בֶּן לִיב לִיפְשִׁיץ זצ"ל

(מַעֲבָר לְדָף)

לִיבֵה אֶלֶק בִּיט אִיךְ דֵּש ווען אַנְדֶּרשֶׁט אִיר מִן ר' נִתֵּן נִיץ צִי הַמִּכְבָּר
זְיוֹן אֶלֶזוּ בִיט אִיךְ אִיךְ דֵּש דִּיא שְׁשִׁיה סְדָרִים גַּפְאֲלֶנט וועריט ווִיא אִיר וועריט
אוֹיף דִּיא אַנְדֶּרִי הֶלֶב פֶּר גַּעֲטֶן דֵּש עַר מִינֶנט הֶלֶטֶן דִּיא שְׁשִׁיה סְדָרִים בְּשְׁמַעֲלֶט
הָאט דֵּש גַּעֲלֶט וועריט צו הַמִּכְבָּר דְּעַר לִיגֶט דֵּש בִּיט אֹנֵד בֶּגֶדֶר פֹּון אִירֵם
מַחֲוֶתִן מֶשֶׁה בֶּן לִיב לִיפְשִׁיץ זצ"ל. זְיוֹם אֶל זַעֲמִלִיךְ גַּנְרִישֶׁט.

נִכְתָּב יוֹם ב' יוֹם מַבֵּת תַּכִּיָּה

⁽¹⁾ וכל אשר לו שלום.

⁽²⁾ המפריד.

ה פ ל ש י ם

ביבליוגרפיה

מאת ז. א. אשכנזי

(המסך; ראה ק.ס. שנה זו ע' 254; 370).

202. Michaelis, Johann David. Schwarze Juden in Africa. „Oriental. u. exeget. Bibliothek" vol. XII p. 100.

ראה כס' 182. Mittwoch, Eugen

203. Modona, L[eonello]. Sguardo storico-critico sugli Abisini e sulla loro religione. VI, xxxvi, 1888. pp. 148-152, 184-188, 221-226, 258-262, 299-303, 334-337, 369-372, 413-415.
על יסוד החומר הידוע (ד'אבריא, שמרן ואחרים). חושב שהחבשים היו מיוהדים, וכשקבלו עליהם את הנצרות נשאר חלק מהם ביהדותו, כגון: הפלשים.

204. Morais, S[abatho]. The Falashas. Pennsylvania Monthly, Philadelphia, vol. XI, 1888, p. 313 ss.

ראה כס' 205. Rapaport, Samuel Juda L.

205. Rappoport, S. Les Falachas ou Juifs d'Abyssinie. Une entrevue avec un Ras de Condjan et Gabrael Bokhtor, chef d'une mission abyssine venue au Caire. UI LV, 1899. pp. 430-433.
— (ברשם במעות ע"י שואב בין כתבי ש"ר!) במקום Condjan צריך להיות Godjam.
אנשי שיחו אמרו לו שאין פלשים: כולם השתמרו. אך עלה בידו להציל ידיעות מפי אחרים.

206. Rathjens, Carl. Die Juden in Abessinien. Hamburg 1921.
על המנהגים וההיסטוריה. הביבליוגרפיה בסופו דלה ויש בה מעטות וחזרות.
Rec. Carl Meinhof, Afrikanische Religionen 1915-1922. AR xxxii, 1923/24. p. 176.

וראה כס' 216.

207. Rosenmann, G. Die Juden in Abessinien. HJV 5672 (1911-1912), Brünn, pp. 103-121.

בעיקר עפ"י פילוביץ' כס' 182.

208. S[ervi], F[lamino]. Le sette ebraiche in Abissinia. VI, xxxvi, 1888, pp. 41-43.

לפי לוצטו כס' 197 וד'אבריא, כס' 175, 176.

209. — In Abyssinia. VI, XLIV, 1896, fasc. II, p. 41.
כולל מכתב הד"ר T. Foa פירסיוס בניהיה במסואה, חשובה על שאלת הכותב אליו.
המאמר רשום ע"י שואב Répertoire... בשמו של הד"ר פוא.

210. Singer, Ch[arles]. The Falashas. JQR XVII (1904-) 1905,
pp. 142-147.
יריעות ראשונות על-אדות בקור בחבש ומכתב אמו וולדא היסנות המכיל אנקיסה
אצל שני פלשים אוסנים בני-בוסאי.

211. Slousch, N. Les Falachas (tribu d'Abyssinie). RMM
VIII No. 6, 1909, pp. 228-235.
מוצא: יהודי-תימאר (הלוי) ויהודים תלניים ביסוד (לוצאשו) — אינו מזכיר מחכמי
ישראל אלא הלוי. בחנחות כמה פרטים שמקורם מוטעה. — קצור מסקנות מסלחת ה. נחום.

212. Stein, Ludwig. Die Juden in Abessinien (Falaschas).
Ihr Ursprung ihre geschichtliche Entwicklung und ihre gegen-
wärtigen Zustände. Eine Quellenstudie. (S.-A. aus d. IL vol. v, vi)
Amsterdam 1881, pp. 79.
מחקר-תיאור, לפי המקורות הידועים בימים ההם: פלאח, הלוי, מרקס.

213. Stern, H[enry] A[aron]. Wanderings among the Falashas
in Abyssinia, together with a description of this country and its
various inhabitants. 330 p., 20 ill., London 1862.

Rec. Petermann, Mitteilungen 1863, p. 237.
המחבר מראשוני המיסיונרים הנוצרים אצל הפלשים. תיאור טנדנציוזי, עם פרטים חשובים.

214. Tobias, A. Neues von den Falaschas. OW VII, 1907,
IV p. 231-238.
על סימלוביץ, ופעלו בין הפלשים.

Weissenberg, S. 181 מס' ראה

215. Zotenberg, Herman. Un document sur les Falachas.
JA série VI, t. IX, 1867, I, pp. 265-268.
הפלשים יהודי-ערב. — עצם מכתב הפלשים אל הכהן הגדול ליהודים, שהסציא
לו י. ססיר.

216. Богораз—Тан, В. Евреи в Абиссинии. "Еврейская Старина"
vol. XI, Ленинград 1924 pp. 330-340.
בעיקר על יסוד ספרו של Rathjens, מס' 206, ובקרת החמר אנג ברור פרטים.
מעיר על הביבליוגרפיה של רחיינס שהיא שלמה.

217. Дубелир, Д. Фалашы. Абисинские Евреи. Вѣстник Русск.
Евр. 1871, I, № 9, 10.

218. М. М. (Иностранная Лѣтопись) Евреи въ Абисини. День,
1870, № 22.

219. [Рольфс, Герард]. Полноуправіе абиссискихъ евреевъ ("заграничная хроника") "Еврейскія Записки" 1881, № 7, pp. 437-438.
העקב מן "Times" הלונדוני מיום 8/vii 1881. הכחשה ליריעה על אונס-שמר בחבש
על-ידי המלך יוחנס הרבי.

220. — [Абисиния]. Русский Еврей, С. Петербург vol. v, 1883,
№ 45, pp. 26-27.
תוכן הרצאת רוחלס בברלין על דת חבש ויחוס מלכיה. בסופו מלים מועטות על
קיום שבט יהודים בארץ זו.

221. Рускин, Л. Библиография: Памятники иудаизма въ Абисинии.
(In Abissinia: Viaggi di Pillegrino Matteucci. Milano 1888.
Rec.) "Восход" 1889 № 6. pp. 31-34.
באמת: לא על יהודי חבש, אלא על יהדות בתרבות חבש.

סאמרים באנציקלופדיות

222. Boufflet, M. N. Dictionnaire Universel d'Histoire et
Géographie. Paris 1893, p. 640.

223. Cassel, Selig. Juden (Geschichte). Ersch u. Gruber, II.
Sect., vol. xxvii, 1850. p. 237.
יריעות מועטות על-יסוד החומר הידוע שהמחבר רואה כחלקו דברי הגומה.

224. Gesenius, W[ilhelm]. Äthiopien. Ersch u. Gruber, vol.
II, 1818, p. 113.
על ספרות הפלשים, שאינה מקורית, וגם תרגום התנ"ך שלהם בא מן הנוצרים.

225. Go[ldmann], M. Falaschas. Encycl. Jud. vol. VI,
col. 905-911.
בלתי מדויק. לפי פופלוביץ' מס' 182 ורחמינס מס' 206 בלבד.

226. Abessinien „Die Religion in Gesch. u. Geg." 1927,
vol. I, col. 58. (Schlunk חתום) רק על המיסיון הנוצרי בין הפלשים.

227. Abyssinia. Hastings' Encyclopaedia of Religion and
Ethics vol. I, p. 56 (55-59) (E. Littmann).

228. Falaschas. Jüd. Lex. vol. II, col. 580-581 (Faïtlovitch,
ib. col. 578). בעיקר ע"פ JE מס' 220.

229. Falaschas. Jewish Encycl. v, 327.

230. — The New Internat. Encyclopaedia. (Ed. Giluan,
Peck, Colby) vol. VII p. 435.
חומר המיסיונרים (ובמקצת הלוי) (יהודי שנשלח להלחם בפעולת המיסיונרים).

231. — Meyers Konversations-Lexicon ⁵. 1897, p. 150.
232. — L. Grégoire. Dictionnaire encyclopédique d'histoire, de biographie, de mythologie et de géographie. Nouv. édition p. M. Wahl. Paris, sd., p. 679.
233. **Фалаша**. Еврейская Энцикл. XV, col. 158-167 (И. Марконт). החומר הידוע, בעיקר מתוך JE, גם מכתב הפליטים בחבשית, מתוך פילסוביץ, מס' 182.
234. **Тыраевъ, Б. А.** Фалаша. Энциклопедический Словарь, Брокгаузъ-Ефронъ, tom. 35^a col. 262-263.

רשימות אנונימיות בעתונות וכרוניקה.

235. **Abissinia**. JC 1868, ---? לא עלה בידי למצוא מאמר זה.
236. **Abyssinien**. "Die Neuzeit"---Wien vol. VII, 1867, No. 2, ידועות על מעולות ששרן ומאמרו לפי "Jewish Chronicle" (רבע מיליון יהודים!) p. 20.
237. — (Zeitungsnachrichten) AZJ II, 1838, p. 579. ע"ס מאמר v. Katte בעתון Augsburger Allgem. Zeitung. הרברים באריכות במספר הבא.
238. — AZJ IV, 1840, pp. 301-303. ע"ס ספרו של v. Katte ע' 98 וכו'.
239. — AZJ XXXI, 1867, 13-14. ידיעות על אדות המסיון של ששרן במקורת תיאודורוס, וע"א מאמרו ע"ס Jewish Chronicle.
240. **Die Falascha-Juden in Abessinien**. „Der Israelit". Mainz vol. IV, 1863, p. 118. ע"ס „Athenäum" (?) ; מתוך ספרו של ה. א. ששרן, מס' 213.
241. **Die Falaschas oder abessinische Juden**. "Globus" 1869, לא עלה בידי למצוא מאמר זה. XVI, pp. 150-154.
242. **N. Żydzi w Abisynji**. „Israelita", Warszawa, XXIV, 1889, p. 366.
243. **The Falashas**. JC, 1869, p. 9.
244. **The Jews of Abyssinia**. "The Christian Observer" vol. LXIX, 1869, p. 938 ss.
245. **Z Abesynji**. „Israelita", Warszawa, XXIII, 1883, p. 39. כרוניקה.

246. (Заграничная Хроника). Евреи в Абиссинии. „Еврейскія записки“, 1881, No. 7.

247. Евреи в Абиссинии. „Русскій Еврей“ 1883, No. 45.

ב. אנתרופולוגיה. אתנוגרפיה. פולקלור. חיים סוציאליים.

248. ליפשיץ, א. בית הספר לילדים עברים בקיר ארדום-אבבה (מתוך מכתב מאביסיניה). „אפקים“ ורשה, שנה א', 1932-1933 חוב' ב', ע' 75.
תיאור תלמוד-התורה ממעט ועד „פרו-פלא“.

249. d'Abbadie, Antoine. Géographie de l'Ethiopie. Ce que j'ai entendu, faisant suite à ce que j'ai vu. Vol. I (יחיד), Paris 1890.

250. Andrée, Richard. Zur Volkskunde d. Juden. Bielef. u. Leipz, 1881 cap. v, pp. 81-89.
תיאור מחובר לפי הדיעות שהפליחים אינם יהודים לפי מוצאם.

251. Becker, Rafal. Zagadnienia rasy żydowskiej w świetle teoryj... Warszawa 1927, p. 21.
פליחים; מספרם—לפי רופין; בין היהודים האכסוסיים.

252. Beke, Charles Tifstone. Tribes and Languages in North-East Africa. Edinburgh, New Philos. Journal, vol III, p. 265 s.

253. — Ueber die geographische Verbreitung d. Sprachen in Abessinien u. d. Nachbarländern. Geogr. Jahrb. Gotha, 1849.

254. — Routes in Abyssinia. JRGS London, 1841, p. 8.

255. Borelli, Jules. Divisions, subdivisions, langues et races des régions Amhara, Oromo et Sidama. Paris 1889.
Ethiopie méridionale. פרק אחד מתוך הספר

256. de Castro, Lincoln. Nella terra dei Negus... Milano 1915, vol. I, cap. XIII, pp. 98-104.
הפלישים הם שיפוס מעורב כחבשים; מנהגיהם המעורבים.

257. Cohen, Marcel. Rapport sur une mission linguistique en Abyssinie (1910-1911). Extr. des „Nouvelles Archives des Missions Scientif.“, Nouv. Série fasc. 6.—Paris 1912, pp. 38-55.
דומה שכל מה שנאמר שם על הפלישים—או רובו—נוגע לכת המביבין.

258. Conti Rossini, Carlo. I principali studi pubblicati in occasione della missione Duchesne-Fournet in Abissinia. Bulletino della Societ. Geogr. Italiana, 1910, pp. 1060-1071.
השם פלישים הוא מושג דתי ולא גזעי.

259. — *Principi di diritto consuetudinario dell'Eritrea.*—
Roma 1916, p. 93.
הערה על המלאכות הנעשות בחבש ע"י הפלשים, ועל הסביבה בשאר שהם צאצאי הפלשים.
260. *Deniker, J.* The races of man: an outline of anthropology and ethnography. London (and Felling on Tyne) s. d. (ca 1900), p. 254 (note) (מתורגם מן הצרפתית)
הפלשים—חכמים שחחגורו.
261. *v. Erlanger, C.* Bericht über meine Expedition in Nordostafrika, 1899-1901. ZGE Berlin 1904, pp. 89-117.
262. *Feist, Sigmund.* Stammeskunde der Juden. Die jüdischen Stämme der Erde in alter u. neuer Zeit. Historisch-anthropologische Skizzen. Leipzig 1925, Kap. VIII, pp. 83-93; 114, 156.
תיאור-קוסמולוגיה ופה לפי מקורות שונים, שאין המחקר מבחין במדת מהימנותם.
263. *Fishberg, Maurice.* The Jews; a study of race and environment. London & N. Y. 1911. pp. 148-149. 508 fig. 107-109.
אנתרופולוגיה. הפלשים אינם יהודים. גגרים. גרים.
264. — Die Rassenmerkmale der Juden. Eine Einführung in ihre Anthropologie. München 1913, pp. 213-214. כמו במספר 271.
265. *Graham, D. C.* Report on the manners, customs and superstitions of the people of Shoa, and the history of the Abyssinian Church. Journal of the Asiat. Society of Bengal, Calcuta, XII, 1843, pp. 625 ss.
266. *Griaule, Marcel.* Les résultats de la Mission Dakar-Djibouti [„Aethiopica“]. Revue Philologique, New York (Paris) vol. I, No. 1 (Avril 1933) p. (1-3) 2.
על המשלחת הסודית שחקרה בהנהלתו את מושב הפלשים בניגור.
267. *Günther, Hans F. K.* Rassenkunde des jüdischen Volkes. München 1930. p. 157.
הפלשים הם מעורבי-גזע מאחרים, וגשארן הצאצאיהודים. השתמש, כנראה, בצולשאן, כס' 301.
268. *Guidi, Ignazio.* I popoli e le lingue di Abissinia. Nuova Antologia di scienze, lettere ed arti, ser. III, vol. VII, Roma 1887, pp. 478-491.
269. *Hammerton, J. E.* Peoples of all Nations. London, s. d. vol. I, p. 17. דברי Herbert Vivian: הפלשים כושים מן הצפון, מתייחדים.

270. Hartleben, A. A. H.'s Kleines Statistisches Taschenbuch über alle Länder d. Erde. Jhrg. 10. Wien-Pest-Leipzig 1903. ... bearbeitet v. Prof. Dr. Friedrich Umlauf.

271. Hartmann, Robert. Etudes sur les Peuplades du Nord-Est de l'Afrique, ZE I, II, 1869, 1870.

272. Hotten, John Camden. Abyssinia and its people; or life in the land of Prester John... London 1868.

קומפילציה. פרק ב'—תאורו של קונסול פלורן. פרק ה'—בובליוגרפיה חבשית (בס"ה 200 מספרים) מאת Fr. Berridge.

273. Hübner, Otto. Otto Hübner's Geographisch-Statistische Tabellen... Herausgegeben von ... Fr. v. Juraschek Jhrg. 1889, ff. Frankfurt a. M. p. I.

מספר הפלשים 200,000, כך גם במחוזות המאוחרות.

274. Hutchinson, H. N., Gregory, J. W., Lydekker, R. The living Races of Mankind. London, s. d. vol. II, p. 376.

הפלשים בני אגאו; מתקבל על הדעת יותר שחם צאצאי עם בוגו, בחבש הצפונית.

275. Johnston, H. H. A survey of ethnography of Africa, and the former racial and tribal migrations in that continent. The Journal of the Royal Anthropological Institute of Gr. Britain and Ireland, XLIII (1913; pp. 375-421) p. 398.

יהודים או אדומים (!) ישבו בחבש זמן רב לפני הנצרות אך אחרי הנצרות עוד באו יהודים מערב לחבש.

276. Judt, Ignacy Maurycy. Żydzi jako rasa fizyczna. Analiza z dziedziny antropologii. Warszawa 1902, pp. 10, 60.

(מתורגם גם לגרמנית). מפורסם פרי גזע מעורב.

277. Kahn, Fritz. Die Juden als Rasse und Kulturvolk. Berlin, 1922³ pp. 85, 155.

הפלשים הם צאצאי הכושים הקדמונים שבמקרא, שקבלו עליהם את היהדות. כנראה, לפי לושאן, מס' 279.

278. Keane, Augustus Henry. Africa. Vol. I. North Africa. London 1895. pp. 480, 483, 493, 498.

279. Luschan, Felix. Völker, Rassen, Sprachen. Berlin 1922. (תרגום רוסי: ראה מס' 304) יהודי חבש, כתיבנים, צאצאי גרים הם, חבשים שהגיעה אליהם היהדות.

280. Massaja, Guglielmo. I miei trentacinque anni di missione nell'Alta Etiopia. Memorie storiche di Fra... Roma/Milano 1885 ss. vol. x, cap. ix. Ed. II, Tivoli 1929, pp. 96-107.

מרק Ebraismo e Cristianesimo: על ספר מיוחד של סגור לגברים ונשים, שכתבו חסידים בארץ ש"א; לדעתו מנזרים יהודיים, כי יהודי גנדר כפופים למצוותיהם. — את השם פלשים אינו מוכיר. — סבור שהיהדות קדמה לנצרות בחבש. — גם הכמתים והולאן בנגמר מצאצאי היהודים.

281. Mendelssohn, Sidney. The Jews of Africa, especially in the sixteenth and seventeenth centuries. London 1920. pp. 2-3, chapters II-III, pp. 4-32.

282. Milman, Henry Hart. The history of the Jews. London 1903 p. 595. סבור שהיהודים גרים או מבקרים לעונות את חבש.

283. Neubauer, A. Notes on the race types of the Jews. Journal of the Antropological inst. London, vol. xv, 1887, p. 15.

284. Nott, J. C. The physical history of the Jewish race. Southern Quarterly Review 1850.

285. Nott, J. C. & Gliddan, G. R. Indigenous races of the earth. Philadelphia, s. d.

286. — Types of Mankind. Philadelphia 1854. pp. 122-123.

287. Reclus, Elisée. Géographie universelle vol. x. Paris 1885 pp. 227-231.

מחלק את הפל' לשלוש קבוצות. בדרום שם פנג'א (?). תיאור של כתבי נוסעים מן המאה ה-18 (חלוי, שטרן, Arn. d'Abbadie, Rappell). סנכא לכריון הפל' בגלל שימת האבסולוטים הדתי של ממלכת חבש ביסיון.

288. Renan, Ernest. Histoire générale et système comparé des langues sémitiques, 4me éd., Paris 1863, pp. 331-333, 338. החומר בעיקר ע"פ רוצאשו מס' 197 וסרקוס מס' 198. נושא להנחת חגורת היהודים לחבש לפני הנצרות. אין אנו מוצאים מדינות יהודיות בגולה אלא בין גרים — אך לא בין יהודים גזעיים.

289. Ruppin, Arthur. Die Juden der Gegenwart. Berlin 1904. pp. 26 (27). סטטיסטיקה.

290. — The Jews of to-day. Translated from the German... London 1913 p. 35. קובע מספרם ל-50,000.

291. — Soziologie der Juden Bd. I. Die soziale Struktur der Juden. Berlin [1930]. pp. 42-43, 295. Abb. nos 120-113. פרטי אתנוגרפיה, אתרופולוגיה וסטטיסטיקה. אינפורמציה כללית. סקורם יהודים. אבותיהם בחגירות שונות באו לחבש.

לקוטים ביבליוגרפיים

סאח

אברהם יערי

יד. נשים במלאכת-הדפוס העברית.

לפני שלש שנים ניסה א. מ. הברמן לסכם במחברת מיוחדת את השתתפותה של האשה במלאכת-הדפוס העברית⁽¹⁾ הוא מונה שם 52 נשים יהודיות ושבע נשים נוצריות. בשעתו כתבתי על המחברת הזאת (ק"ס שנה י' ע' 167-168, 252) והוספתי מה שהיה ידוע לי אז. בפרוטרוט יותר כתב אח"כ על המחברת ידידי יצחק ריבקינד בירחון "ההד"ג⁽²⁾ שלא הסתפק בהוספות לפי מסגרת המחברת, אלא הרחיב את הנושא בכלל וכתב גם על ספרות-מעתיקות ונשים סתם שנזכרו לטובה בענייני ספרים. הוספות מעטות פרסם גם דוד פרענקל ברבעונו "עלים לביבליוגרפיה וקורות ישראל" חוב' א' ע' 8. ומכיון שבזמן האחרון עלה בידי למצוא מספר של מדפיסות עבריות שאינן ידועות ביותר ולא נכללו במחברת הנ"ל, ארשם כאן את כולן, ובכדי שיהא כל החמר במקום אחד אכלול ברשימה זו בקיצור גם את הנשים שנזכרו בבקורות הנ"ל, עד כמה שהן בגדר מסגרת מחברתו של הברמן. סדרתי הכל לפי סדר הזמנים. ובסוף הוספתי קצת מילואים לערכים שנזכרו אצל הברמן, במדה שיש בעובדות החדשות להשלים את התמונה. לא רשמתי כאן נשים מחברות או נשים-עורכות שהוציאו בעצמן את חיבוריהן או עתוניהן, אעפ"י שמקצת מאלה נכללו במחברתו של הברמן. כמו-כן לא רשמתי נשים ששמותיהן נזכרו אגב שמות בעליהן, כי במקרים אלה היו הבעלים התומכים, ולא נזכרו הנשים אלא לברכה.

1. אסתר אשת ר' אברהם בן יצחק נ' מיגאש הלוי. על שער הס' -כבוד אלהים" מאת בעלה, קושטנטינא שמ"ה"ו, כתוב: "נדפס בביתו ובחומתיו של המחבר הנז' בהשתדלות אשתו אשת חיל מרת אסתר וכו'" (ריבקינד ב"ההד"ג שם).

(1) א. מ. הברמן. נשים עבריות בתור. מדפיסות מסדרות מוציאות לאור ותומכות במחברים.

ברלין, ר. מס, תרצ"ג.

(2) יצחק ריבקינד. האשה העברית והספר העברי. "ההד"ג, תרצ"ד, חוב' ב' ע' כ"ו-כ"ט.

2. קיירה שולמנא אמו של ר' שלמה דשירץ (די שיריש) תמכה בידי ר' מרדכי בר' ברוך מטיולי להדפיס את הס' מנות הלוי לר' שלמה אלקבץ. ויניציאה שמה. ובידי ר' גדליה קורדואירו להדפיס את הס' חשק שלמה. ויניציאה שמה (ריבקינד שם ובק'ס שנה י' ע' 495 והרב ש. אסף בק'ס שנה י"א ע' 134).
3. בולח אישקאטי אלמנת הרופא ר' שלמה אשכנזי נזכרת לטובה ע"י ר' חיים אלשיך בהקדמה לשרת אביו ר' משה אלשיך. ויניציאה שמה (ריבקינד ב-ההר' שם).

4. אלמנת הרב ר' מאיר שטרן בתו של הרב ר' מענדל'ן באם הביאה לדפוס את שו"ת בית חדש לר' יואל סירקש, פרנקפורט דמיין תנ"ס. ריבקינד ב-ההר' שם).

5. טויבא בת שמחה אשת ר' יוסף יששכר בן ר' אלחנן געץ. בסוף ס' שלשה שריגים על ההפטרות לר' יוסף יששכר בן ר' אלחנן געץ. ויניציאה תס"א. נדפסו דברים אלה: אשת חיל עטרת בעלה יונתי תמתי זוגתי מ' טויבא בת אביר הגביר כש"ת הר"ר שמחה זצ"ל מהוללה שהוסיפה פרי מעללה מאשר עשתה בתחלה בחיבורי הראשון שפשטה מעליה תכשיטיה ועתה נתנה דמי פדיון מלבושיה שמכרה קודם גסיעתינו לארץ הקדושה כדי שאוכל לגמור מפרי זה כי הוצאה רב' היא אתה ה' המשלם גמול תשלם גמולה שענייה תראו כ"ב צדיקי ת"ח יאירו בתורה ובגדולה ולראות הגאולה אכ"ר.

6. בי"ח אשת הר' יוסי הזן. היא ומ' רחל אשת הר' ליב פוריץ הביאו לדפוס ס' מעשה. הומבורג פר' דר הא תע"א (פריעדבערג, תולדות הדפוס העברי... שבאירופה התיכונה, ע' 97).

7. רחל אשת הר' ליב פוריץ. עיין הערך הקודם.

8. מרים בת אהרן אוזביכ אלמנת הרב ר' יוסף בן חיים משה הלוי נזיר. בס' מטת יוסף שו"ת לר' יוסף בן חיים משה הלוי נזיר, חלק שני, קושטנדינא תפ"ז. נאמר בהקדמת המביא לבית הדפוס חתן המחבר ר' ישועה זין: "ובכן אורתי כגבר חלצי יומם ולילה לא אשבות לדבר על לב האשה האחת אהובה הרבנית מרת מרים מב'ת בת מלך היא החכם השלם הדיין המצויין כמה"ר אהרן אוזביכ זלה"ה היא האשה אשר הוכיח ה' לאדוני הרב המחבר לתת לכסף למוצא להוציא לאור תעלומות חכמה ותמלא הארץ דעה. לזאת יקרא אשה משבח נעורים וגם עד זקנה אשר עשתה קורת רוח לבעלה רב חנינ'א ורב חסד'א ותקח מרים גלוזמה וחלייתה וסכי כתובתה ותקדישם לשמים והקדימ' עשיה לשמיעה".

9. אלמנת המדפיס יאהן יאקב באוסנג בהענא. אחרי מות בעלה עבר בית הדפוס לרשותה. ובהנהלתה נדפסו שם ס' מהר"ל וחמשה חומשי תורה עם מגלת אסתר בשנת ת"ץ. (פריעדבערג, תולדות הדפוס העברי... שבאירופה התיכונה, ע' 62).

10. לונא אלמנת ר' דוד פאלקון. הוילה. כסף מכיסה. להדפסת ספרה של בעלה. בני דוד, קושטאנדינא תצ"ח. כפי שזכר בפירוש בשער הספר.

11. שרה אשת המדפיס האמשטרדמי נפתלי הירץ בן אלכסנדר זיסקינד לוי מעמדין. בס' התשב"ץ שנדפס באמשטרדם תצ"ח מספר המו"ל ר' מאיר קרשקש בהקדמה: "ובניתי מזבח לעלות הספר בדפוס בבית הגביר ראש הקצינים הרופא המובהק כמהר"ר נפתלי הירץ בן מ' כהר"ר אלכסנדר זיסקינד הלוי מעמדין יצ"ו... וגם אשתו תמה הכבודה והנעימה ויהיו חיי שרה שמה כולם שוים לטובה אשר הקריבה ידה בזה המצוה..."

12. אלמנת ר' מרדכי זיסקינד רוטנבורג אב"ד לובלין הביאה לבית הדפוס באמשטרדם תק"ו את ס' "שאלות ותשובות" של בעלה. על שער הספר נדפס: "הביאם לבית הדפוס ע"י הרבנית אשת הגאון מהר"ם זצ"ל."

13. שיינדיל אחות ר' וואלף רעגן שפורג. בס' "עמודי גברא" לר' גדליה ב"ר אליעזר סג"ל דיין דק"ק באסקוויץ. וולצבאך תקי"ב. נדפס בדף ד': "ועל טוב יזכר שם מחותני האלוף... מוה"ר וואלף רעגן שפורג ושם אחותו היא מחותנית הגבירה והקצינה הנדיבית מרת שיינדיל ח"י אשר נדבו לבם להיטיב מטובם אתי עמי כלומר אלי לסיועת הדפוס..."

14. אלמנת יאהן פרידריך דריסט בקיניגסברג (Königsberg). בסדור"ה התפלה עפי' הארי לר' אריה ליב בן מרדכי אפשטיין. מהדורה שניה. שנדפס שם תקכ"ח? כתוב: "נדפס בבית ובדפוס של אלמנת הער יאהן פרידריך דריסט ע"י הזעצר הער קריסטיאן ווילהעלם פעטירמאן מלייפסיג בקיניגסברג". מהדורה הראשונה של הסדור הזה נדפסה שם בדפוס בעלה בשנת תקכ"ה.

15. האלמנה זיטצמן בקליווא. בס' "אור ישראל" לר' ישראל ב"ר אליעזר ליפשיץ שנדפס שם תק"ל. כתוב: "נדפס בדפוס חדש פה קליווא המהוללה... CLBEV, Gedruckt bei der Wittwe Sitzmann, Königl. Preuss. Hof-Buchdr."

16. ריקה אשת דוד פירנאנדיש דיאש. בהקדמה לספרו "ארחות צדיקים" שאלוניקי תק"ל. כותב ר' חיים שלמה פירנאנדיש דיאש: "הני ודאי טעונין ברכה לפניהם אבא ואימא... הראש אבי העזרי... דוד פירנאנדיס דיאס... והאי אימא... ריקה מב"ת... המה היו במורדי אור להחזיק בזרוע עוזם למען דפוס הני ספרי דבי רב אחד האיש ואחד האשה."

17. שרה אלמנת הרב ר' שמואל פלורינטיין. בהקדמת ר' משה בן המחבר לס' "מנחת שמואל" מאת ר' שמואל פלורינטיין, שאלוניקי תקל"ו. נאמר: "ועלה במחשבה... לעלות על מזבח העולה על שלחן מלכים את כל דברי התורה הזאת על ידי... הח' הש' יצחק שיראנו ז"ל נכדו של הרב מצד בתו הגדול פתח

פומיה ואמר לנו בני שמואל שמעו דברי כי כן בא אלי כתב ידה של שרה אימנו
תנצבה שנדר גדר גדול גדר לאלהי ישראל לתת נחת רוח לגפש הרב המחבר
שלח מתנה מנכסי כתובתה מנה מאתים להוציא לאור תורת הויות דרב ושמואל...

18. אישטרייליא בת ר' אברהם חיים רודריגוס אלמנת ר' יוסף חיים
חזקיהו פירנאנדיס אפרוקאנו הביאה לבית הדפוס בליוורנו תק"מ את ספרה של
אביה שו"ת ארח לצדיק על שער הספר נדפס: הובא אל בית הדפוס ע"י אשת
חיל כאסתר בת אביחיל בת היתה לאברהם הרב המחבר וזה"ה מרת אישטרייליא
מב"ת אלמנת החכם השלם ישיש ונשוא פנים כמוהר"ר יוסף חיים חזקיהו
פירנאנדיס אפרוקאנו וזה"ה

19. אסתר אשת ר' יהושע בן מנחם מענדיל יענקויא סייעה לבעלה
להביא לבית הדפוס את הס' שו"ת מאמר מרדכי, ברונא תקמ"ט. בסוף ההסכמות
מודה המלבי"ד לכל מי שסייע לו בכסף ומסיים: איידי דחביבי קבעתי ברכה
בפני עצמה ה' יברך את ביתי זו אשתי הצנועה מרת אסתר תחי' לאוי"ט שמכרה
ונתנה מלבושי ותכשיטי ושאר חפץ כפי שעשתה לבעלה וכו'.

20. חור דיעסבאך (Diesbach) אלמנת המדפיס יוסף עמנואל דיעסבאך.
בבית הדפוס נדפסו ספרים עבריים שונים בפראג: א) חדושי שבועות להרשב"א.
תקמ"ב ב) פרקי אליהו לר' אליהו בחור. תקנ"ג ג) גלת הכתרת לר' ישכר
בער בן אהרן פערלש. תקנ"ד ד) זכר המליצה לזאב וואלף בוכנער. 1794.
ה) העתקה... כל המלים זרות למאיר דארמיצר. תקס"ט ו) תשובה מאהבה ח"א
לר' אלעזר פלעקלס. תקס"ט.

21. אלמנת המדפיס איגנאץ עלזענוואנר אחרי מות בעלה המדפיס
בפראג בשנת תקנ"ב עבר הדפוס לרשותה והיא נהלה אותו עד שנת תקס"ד ואחרי
מותה עבר לרשות אמו בארבע ארה שניהלה אותו עד מותה בשנת תק"ע.
(פריעדבערג, תולדות הדפוס העברי... שבאירופה התיכונה, ע' 28).

22. בארבע ארה אם המופים איגנאץ עלזענוואנר בפראג. עיין הערך
הקודם.

23. יוזפא אלמנת המדפיס פראנץ זאממער בפראג. אחרי מות בעלה
בשנת תקע"ד עבר בית הדפוס לרשותה והיא ניהלה אותו עד שנת תקפ"ט.
(פריעדבערג, תולדות הדפוס העברי... שבאירופה התיכונה, ע' 29).

24. אלמנת המדפיס ר' יוסף מא"י בדיהרנפורט הדפיסה שם יחד עם
בניה את כל הש"ס. תקע"ח תקפ"א. (ריבקינד ב-החד"ש).

25. אלמנת י. פ. סוללינגר. על ס' מקדש מעט לר' משה ריאטי שהוצא
ע"י יעקב גאלדענטהאל בוינה 1851. נדפס על העמוד האחרון:

"Druck von J. P. Sollinger's Witwe".

26. אסתר כלתו של ר' אריה ליב צינץ. על ס' -טיב קדושין' לר' אריה ליב צינץ, ווארשא תרס"ז, נאמר בשער: "הובא לבית הדפוס ע"י... הרבנית... אסתר... כלתו של... המחבר וצ"ל אשר היא כעת אלמנת... מוהר"ח וצ"ל שהיה רב דפ"ק..."

27. אלמנת י. הרלינג בהלברשטדט. בס' -אדרת אליהו' להגר"א, שנדפס בהלברשטאטט (תרי"ט-ך'), נדפס בעמוד האחרון:

Gedruckt bei J. Hoerling's Wwe. in Halberstadt.

28. אלמנת שמעון פריינד. בבית דפוסה בפראג נדפסו ספרים עבריים שונים: (א) אלדד הדגני (תרכ"ד, ב) -עיר הצדק' לשמואל פריינד. תרכ"ד, ג) -צלצלי שמעי' למרדכי פריינד, 1864. (ד) הגדה של פסח, 1864. (ה) -מפתח הלמוד' לפנחס פולק, 1865. (ו) -ציונים לדברי הקבלה' לאהרן קורנפלד, 1865. (ז) -שעשועים בחדרי המשנה' ליצחק עלבאגען, 1865. (ח) -קול נהי' על מות שיר מאת יום טוב שפיץ, 1867. (ט) -קינים והגה' על מות שיר מאת פרץ סמאלענסקי, 1867. (י) -בקורת ישראל' מאת משה אורנשטיין, 1868 ועוד.

29. אלמנת ברוך ווערבער. לאחר שמת בעלה, מו"ל -עברי אנכי', בבראדי בשנת תרל"ו, עבר בית הדפוס לרשותה, ובו נדפסו בבראדי (Brody), גליציה, ספרים עבריים שונים: (א) ס' -מענה... על טענות... המבקר ס' עיר הצדק' מאת יהודה ליב ריטערמאן, תרל"ח. (ב) -צרור פרחים' לשלמה עהרנקראנץ, תרל"ח. (ג) -תולדות יעללינעק' ליצחק גאסטפריינד, 1878. (ד) -תעודת ישראל' לצבי אלעזר טעללער, 1878. (ה) -תקנות חכמים' לר' יצחק ברוך הלוי מפיררה, 1879. (ו) -שארית יוסף' ליוסף רייכספעלד, 1880. (ז) -השלום ברו' למשה ראזענסאהן, 1881. (ח) -ענות עמי' למשה קאלמאנסאהן, 1884. (ט) -על מות לבן' מאת בנה יעקב ווערבער, תרמ"ז. (י) כרכי -עברי אנכי' בעריכת בנה יעקב ווערבער (משנה י"ב גליון מ"ג).

30. חנה אברהםס. אלמנת H. Abrahams, על ס' -מוסר השכל' מאת יוסף כהן צדק שנדפס בלונדאן תרל"ח, כתוב: "בדפוס השותפים מרדכי בן צבי אברהםס ואמו מרת חנה". בדפוסה בלונדון נדפסו גם הגדות של פסח הוצאות שונות: תרל"ב (דוקר 95), תרל"ט (דוקר 104), תרמ"ז (דוקר 119), תרמ"ח (רשימת 221).

31. רבקה אלמנת ר' אברהם שלום נתנה את הכסף להדפסתו ולחלוקתו חנם של הספר "דמשק אליעזר" לר' אליעזר בן שם טוב פאפו ח"ב. ירושלם תרמ"ד. (עיין ספרי "רשימת ספרי לאדינו" מס' 227).

32. שמחה אלמנת עזריא דבוטין, בס' -שמן ששון' ח"ג לר' ששון בן משה, ירושלם תרמ"ה, נזכר בשער בין המסייעים להדפסה: "גם לרבות הני גשי

ואשה בכל אלה הגיברת סי' שמחה אלמנת סי' עוריא דבוטון ז'ל ת'ס וסי' פאלומבה בת שרה ת'ס אשר נשא לבן אותנה להביא...

33. פאלומבה בת שרה. עיין הערך הקודם.

34. אינה לעווין עפשטיין אלמנת המדפיס שמואל לעווין-עפשטיין מווארשא הדפיסה שם אחרי מות בעלה ספרים שונים ביחד עם בניה לוי ואליהו זאב לעווין-עפשטיין. על הספרים כתוב - בדפוס האלמנה לעווין עפשטיין ובניה (כגון -ס' החזון' לר' יעקב לנדא, ווארשא תרמ"ו, או -חיי אדם' ווארשא תרמ"ט) או -בדפוס האלמנה והאחים לעווין עפשטיין.

35. האלמנה בריל. על ס' -ישעיהו עם תרגום יהונתן סימן א"ה' ונוסף לזה פירוש על התרגום מאת... שמואל בר דוד לואיס' שנדפס בלונדון תרמ"ט. כתוב: נדפס בבית האחים והאלמנה בריל'. ומעבר לשער:

Printed by Leep-Bril & Son.

36. רחל לאה סאסיווער הוציאה לאור בירושלם תרין את -תפלה זכה' לר' אברהם דאנציג עם תרגום יהודי-אשכנזי, ככתוב בשער: -הובא לדפוס בהעתקת לשון אשכנז והוצאת הדפוס ע"י הרבנית האלמנה רחל לאה סאסיווער'.

37. בערטהע פלעקסער הוציאה לאור יחד עם ישראל נאראדיצקי מאסף ביודית-דאס הייליגע לאנד'. למען ישוב איי, זיסאמיר תרנ"א. (ריבקינד ב-ההד' שם).

38. רחל די דאנן נתנה את הכסף להדפסת ס' -דמשק אליעזר' לר' אליעזר בן שם טוב פאפו. ירושלם תרנ"ב. (עיין מש"כ בק"ס שנה י' ע' 168).

39. אלמנת ר' נפתלי צבי יהודה ברלין הוציאה לאור ספריו בשות' -משיב דבר' ופרושו -אמרי שפר' על ההגדה, ווארשא תרנ"ד. (ריבקינד ב-ההד' שם).

40. צפורה שפרה בלויא אלמנת מ' עמרם בלויא בת ר' שלמה מאיר אלסיר. הוציאה-לאור בירושלם תרנ"ט את ספרה של אביה -בית שלמה'. על השער נדפס -ומחלה פני הנדיבים שיחוסו וירחמו עליה ועל היתום תינוק יונק שדים הנשארה בלי תומך וסועד בעירום ובחוסר כל כידוע ומפורסם לכל באי שער עירנו ירושלם עיר הקודש תוביא. מחיר כל חוברת באי חצי פראנק בחול' א' פראנק. וכל המוסיף מוסיפין לר'.

41. קלארא בת ר' מרדכי לבית קראוואוו. אלמנת ר' יעקב עליאשבערג. הוציאה לאור את ספרה של בעלה המנוח -שירי יעקב'. ווארשא. תר"ס.

42. אסתר סאלאט. בבית-דפוסה בלעמבערג נדפסו ספרים עבריים שונים (א) -שאלות ותשובות שדה יהושע' לר' יהושע העשל וואלערשטיין. תרס"א. (ב) -שנות חיים' לר' חיים ברודא. תרס"א. (ג) -ילקוט הרועים' לר' שמעון בצלאל ניימאן. תרס"ח. (ד) -בני יששכר' לר' צבי אלימלך מדינוב. תרס"ט. (ה) -אגרא דפרקא' לר' צבי אלימלך מדינוב. תר"ע ועוד.

43. פראדיל מ'ץ. אלמנת המדפיס יהודה ליב מ'ץ. בבית דפוסה בוילנא נדפסו ספרים רבים בעברית ובע'ט, ונמנה כאן רק מקצתם: (א) דרושים יקרים לר' שלמה זלמן שניאורסון מקאפוסט. תרס"ג. (ב) מחזור כמנהג אשכנז. תרס"ג. (ג) קינות לתשעה באב. 1904. (ד) אפיקי'ים לר' יחיאל מיכל ראבינאוויץ. תרס"ה. (ה) שלחן ערוך חר"מ להרש"ז מלאדי. תרס"ה. (ו) סדור שפה ברורה לילדים. תרס"ה. (ז) ס' "דברי משה" לר' דוב משה נאמיאט. תרס"ז. (ח) קול ברמה לאברהם הופנברג. תרס"ז. (ט) ס' "דרך האדם" לר' יצחק יחיאל סאנענזאהן. תרס"ח. (י) סדר תפלות מכל השנה. תרס"ט. (יא) סדור חנוך תפלה. תרס"ט. (יב) סדור נהורא חדשה. חר"ע. (יג) סדור שפה ברורה לילדים. 1910.
44. אסתר בת משה אשת דוד בן רחל דוארה. בס' "שער ההקדמות" לר' חיים ויטאל, ירושלם תרס"ט. נאמר בהקדמת המביאים לבית הדפוס: "ולזכרון נצח נזכיר את האשה... אשר נדבה רוחה לסייע אותנו בהמצאה הזאת... הגבירת מ' אסתר בת משה מב'ת אשר הרימה תרומה מפרק ידיה בכסף תועפות לעי'ן [=לעילוי נשמת] מור בעלה... דוד בן רחל דוארה..."
45. שמחה אלמנת משה בן שלום מיכאילא. בס' "שער ההקדמות" לר' חיים ויטאל, ירושלם תרס"ט. נאמר בהקדמת המביאים לבית הדפוס: "ואף גם זאת ואשה בכל אלה הכ' והצ' מ' שמחה מב'ת אשר נשאה לבה להביא נדבתה אל המלאכה... לעי'ן [=לעילוי נשמת]... מר בעלה... משה בן ח' שלום מיכאילא..."
46. אשת הרב ר' שמעון דובער בן אברהם אנוליק. בס' "אמרי רש"ד ביאורים על תנ"ך מאת ר' שמעון דובער אנוליק, ווארשא תרע"ב, כתוב על השער: "בהוצאת הרבנית אשת הרב הגאון המחבר..."
47. אלמנת הרב יהושע יוסף פרייל. הוציאה לאור כתבים נבחרים של בעלה. ניו-יורק תרפ"ד. (ריבקינד ב'ההד"ש).
48. בת שבע גרבלסקי הוציאה לאור את הירחון לבנייהנעורים "עדן". ניו-יורק תרפ"ד. (ריבקינד ב'ההד"ש).
49. אסתר לעזער. הדפיסה ספרים עבריים שונים בטארנאו (Tarnów), גליציה: (א) ס' "אם לבינה" מאת ר' יקותיאל אריה קאמעלהאר. תרפ"ח. (ב) "לב העברי" לר' עקיבא יוסף שלזינגר. הוצאה חדשה. תרפ"ח. (ג) "תולדות מרדכי בנעט" מאת בנו יעקב אבריל. תרפ"ט. ועוד.
50. הינדע שטיינהאלץ. בס' "לשד השמן" לר' שמואל דוד לעווין (ווילנא תרפ"ט) נדפס בראש הספר מאת המחבר: "מקרב לבני אני מברך את אחותי היקרה הכבודה מרת הינדע עם בעלה... אברהם אלכסנדר שטיינהאלץ מברוקלין ואת אחותי... מרת שימצ מרים עם בעלה... מיכל בערמאן מברוקלין... שתמכו בידי בסכום הגון להדפסת ספרי זה..."

51. שימט מרס כערמאן. עיין הערך הקודם.
52. הרבנית ברוינא וואלאבריינסקי. הוציאה לאור את ההוצאה החמישית מספרו של אביה ר' יחזקאל מיכל בן אהרן עפשטיין. ערוך השלחן. ווילנא תר"ץ-תרצ"א. (עלים שם).
53. רחל בת יוסף רוזין אלמנת הרב ישראל אבא ציטרון הוציאה לאור את ספרה של בעלה. חדושי מהרי"א ציטרון, תל אביב תרצ"ב.
54. מנוחה נאלירו מירושלים. הוציאה לאור את הס' רחובות יצחק מאת אביה ר' יצחק גאלדבערג. עם הקדמה ממנה על תולדות המחבר. ירושלים תרצ"א.
55. אסתר שמעלקים אלמנת הרב גדליה שמעלקים מפשמישל (Przemysl). גליציה. הוציאה לאור את ספרו של בעלה המנוח. אמרי רג"ש. פיעטרקוב. תרצ"א.
56. האלמנה אלאפין הדפיסה בווארשא משניות עם פי' ע"ט. (עלים שם).
57. עמיל אמקרויט הדפיסה בפשעמישל ספרים עבריים שונים כדור האחרון (עלים שם).
- ועתה קצת מילואים לערכים שזכרו אצל הברמן:
- למספר 13. רייכל בת ר' יצחק כ"ץ סידרה גם את בראשית רבה עם פי' יפה תאר שנדפס בפירדא תנ"כ. בקולופון לס' זה נדפס: ועל ידה [צ"ל: ידי] האשה הפועלת הוצערן רייכל בת יצחק כ"ץ וצ"ל מק"ק פירדא.
- למספר 24. האלמנה אסתר בת יוסף הדפיסה בדיהרן פורט גם ספרים אלה: א) ס' אמרי בינה לקוטים עה"ת. תק"ה. ב) ס' דרך המלך לר' אליעזר בן משה כ"ץ. תק"ג. ג) ס' מקור ברוך לר' ברוך בענדיט [וייזל]. תקט"ז.
- למספר 29. האלמנה שרה בת משה סג"ל הדפיסה בשקלאוו תקמ"ז גם את הס' שיח השדה לר' אליעזר בן מאיר הלוי.
- למספר 33. בדפוס הרבנית יהודית רוזאניש נדפסו בלבוב ספרים הרבה (לפי השערתי לערך מאה). אולם כאן המקום להעיר שאשה זו הדפיסה אחרי מות בעלה הראשון עוד בזאליקווא יחד עם השותפים חיים דוד וזאב וואלף סג"ל. בדפוס שלשה אלה נדפסו בזאליקווא: א) ס' זבח שמואל לר' שמואל בן משה מליסא. תקמ"ב. ב) רוח חן לר"י אבן תבון. תקמ"ב.
- למספר 36. בדפוס טשארני ליטעריס נדפס בזאליקווא גם ס' הלכות גדולות. תקע"א.
- למספר 38. מהספרים שנדפסו בבית חייה טאבא מדפים מזכיר הברמן שנים ושניהם חסרי שנת דפוס. עליהם יש להוסיף: א) תולעת יעקב לר"מ בן גבאי. תקנ"ט. ב) שו"ע חו"מ. תקצ"ט. ג) פני יוסף לר' יוסף חנניא ליפא מייזלש. תר"ז.

למספר 40. בדפוס חוה גראסמאן (גרוישמאן) בלבוש נדפסו גם ספרים אלה: (א) דבר חכמה לחיים סטנובר מבראד. 1835. (ב) ספר הנפש לר' ש"טן פלקיירה. 1835. (ג) שב שמעתתא לר' אריה ליב בעל הקצות. תקצ"ג. (ד) חדושי הלכות מהר"ם שיף. 1837. (ה) הרווא ומבקר ספרי מחברי זמננו. תקצ"ח. (ו) שערי אפרים לרא"ז מרגליות. ת"ר. (ז) עץ פרי קודש לר' יהונתן שמעון פרענקיל. 1840. (ח) קאלומבוס מאת אברהם מענדל מאהר. 1846. (ט) סליחות מכל השנה. 1848. (י) גדולת דוד ומלוכת שאול. תר"ח. (על אחדים מהספרים הללו כתוב בעברית שם המדפיסה ח"ה. אבל בלועזית תמיד Chawe).

למספר 41. בדפוס פייגע גראסמאן בלבוש נדפסו גם ספרים אלה: (א) מגדל עז לרמח"ל. 1854. (ב) נבל עשור דרושים לר' שמואל נחום בן קהת הלוי. תר"ד.

למספר 46. פעסיל באלאבאן הדפיסה בלבוש עוד בחיי בעלה: על שו"ע או"ח שנדפס שם תרכ"ג כתוב בדפוס פנחס משה וזוגתו פעסיל באלאבאן.

למספר א'. בדפוס פראנציסקא ניימאגין בברין נדפס גם הס' חק יעקב לר' יעקב ריישר. תקכ"ד.

למספר ב'. בתו של גרילא הדפיסה בפפד"א בלי אמה גם ספרים אלה: (א) מדרש תנחומא. תקנ"ב. (ב) תלמוד צחקן מוסרי. תקנ"ה.

למספר ד'. בדפוס האלמנה זאוואצקא ווארשא נדפסו גם ספרים אלה: (א) ס' עין פנים לתורה לר' אברהם בן יחיאל מיכל כ"ץ. תקנ"ז. (ב) ס' תאות צדיקים לר' ישראל בן יהודה ליב. תקנ"ח. בדפוס האדונית זאוואצקא. (ג) ס' גאון צבי על ב"מ לר' צבי הירש מרישא. תקס"א. (ד) ס' העיטור. תקס"א.

למספר ה'. בדפוס אלמנה אנטאן שטרויס בוויען נדפסו גם ספרים אלה: (א) ס' דברי נשגבות ליוסף רייס. תקפ"ח. (ב) עקדת יצחק תרגום אליהו ברדה. תקצ"ג. (ג) משלי שלמה עם פי' מוסר אב מאת שמואל פריינד. תקצ"ט.

למספר ז'. הברמן לא הזכיר שום ספר שנדפס בדפוסה של אננא וואידאוויטש בלבוש. והנני להזכיר כאן את הידועים לי: (א) מגלה טמירין ליוסף פערל. 1879. (ב) אוצר השמות למשה שולבוים. תרמ"א. (ג) נסעי נעמנים ליחיאל מלר. תרמ"ג. (ד) מבוא לפרשת בלעם מאת דוד כהנא. תרמ"ג. (ה) שו"ת מהר"ם שיק ח"ג. תרמ"ד. (ו) בר כוכבא מחזה מאת י. ל. לנדא. תרמ"ד. (ז) אגדת מאמרים לאברהם קראכמאל. תרמ"ה. (ח) עיון תפלה להנ"ל. תרמ"ה. (ט) מחצית השקל לר' משה יאגיד. תרמ"ו. (י) אחרית ירושלים מחזה מאת י. ל. לנדא. תרמ"ו. (יא) מקוה ישראל מאת ישראל מרוסיה. תרמ"ו. (יב) קברות התאוה להנ"ל. תרמ"ו. (יג) שם ויפת בעריכת ישראל ראלל. תרמ"ז. תרמ"ח.

מגנזי בית הספרים

אסף פיוטים מתורקיה בספריה הלאומית

מאת

ח. שירמן

(סוף : ראה ק"ס שנה זו ע' 389—396)

- (57*) בכאוב (?) נפשי כי כל רבשי נשבה ממני (הואח בניתי בשם בחור א' לחן יגו:
כלבבי") סימן : משה — 180 ע' ב'.
(58) במוצאי יום קדש והכנסת חרש ("אחרת כשחל ראש חודש במוצאי שבת אומר
זה") — יעקב (ר, 777) — 70 ע' א'.
(59*) במוצאי מנוחה הפרה לנו רוחה ה' פלחה כוס ישועות אריסה. — 28 ע' א'.
21 ע' א'.
(60*) בו דוד שלח מהרה אודה שמר (האחרת לחן קי נונקא ווש קונושיירא") סימן :
אני יצחק סלמה — 66 ע' ב'.
(61) בצר לי אקרא ה' (ר, 1280) — 90 ע' א'.
(62*) בקר אקום מחור עמלי — 82 ע' א'.
(63) בקר ערבתי ואקרא (האחרת נאה לר' בנימין זלה"ה") — בנימין [ענו ?] (ר,
268) — 107 ע' א'.
(64*) בקראי ענני אלהי צדקי (העוד לו לחן יום זה לישראל שהוא לחן מואיש ווש מי
פירשטי") סימן : שלמה מבורך חוק — 82 ע' ב'.
(65) ברוכים אתם קהל אמוני (ר, 1081) — 27 ע' ב'.
(66*) בשם אל אשר ברא כל יש אשר נברא (בקשה הפלת וידוי") בפרווה—15 ע'א'.
(67) בשמחת הארום אומר לאל (ר, 1880) — 40 ע' ב'.
(68) בשפתי רננות אשיר שיר תהלה (כ, 1807) — 78 ע' א'.
(69) בת אהובה אל סמח'כנימו (כ, 1012) — 57 ע' ב'.
(70) רמי הילדים אלהים בעולות (העוד לר' שלמה הנ' לילדים תאומים") — שלמה
בו מול טוב (ר, 279) — 28 ע' ב'.
(71) הווי את העולם כלו [קסע] (ר, 307) — 130 ע' א'.
(72*) ההתן יכהן פאר וכלה תערה כלית, אפאר לאל בקול המולה (הרשות") סימן :
אלעזר חוק — 36 ע' א'.
(73) היום בהתבוסס ברסיד ישמח אביר ואמר — יוסף (ר, 453) — 26 ע' א'.
(74) הייתי כמו עץ נחמד בעין רב ונגיד (הזמר נאה ומיופה" ובהעקפה השנית :
האע"פ שזה כתוב לפני יכתב פה שנית להיותו שלם") (ר, 519) — 33 ע' ב', 85 ע' ב' (פעמים).
(75) היכל ה' ומקדש הדומו (הנהנו לאומרו כשמוציאין ס"ת מן ההיכל") — יהודה
הלוי (ר, 522) — 35 ע' א'.
(76) הר שניר תבור וחרמון — שלמה בן מול טוב (ר, 1027) — 58 ע' א'.
(77) זכור ברית אבותינו צור שוכן בשמי עליה (הפוסון לברית סילה") יצחק (ר, 115)
— 17 ע' א', 27 ע' א' (בפעם השנית הנוסח הוא : זכור ברית אדונינו).

- 78⁰ זכור ברית אורה וברונו רחם (תחנה אחרת לר' בנימין ז"ל תנצב"ה) — בנימין
- מחנכים (ד, 116, לא נדפס) — 106 ע' ב' (תחנה אחרת לר' בנימין ז"ל תנצב"ה)
- 79* זכור לטוב אליהו הנביא (החברת אחרת) סימן: א"ב — 24 ע' א'
- 80 חזקו מאד התאמצו ברכים (וכשמוציאין החתן והכלה נהגו לומר זה ואפילו שאינו מיוחס להם שחב (כן) על הרב הנדון רמב"ם ז"ל) (ד, 187) — 50 ע' א'
- 81* חזקו רחום יאמר אמר (החברת אחרת) סימן: ח' (י) חזק — 70 ע' א'
- 82 חתן היום משכתיך (אחר נאה לחתן) — חב"ב (ד, 368) — 51 ע' א'
- 83 חתן נאה יפה קוסה כלל יפה כאחלמה (מיוס אחר לחתן וכלה) (ד, 578) — 51 ע' ב'
- 84 טובות מאל אוכירה (פומון לחתן לחן מורוש דורסנאן) סימן: יתולה (ד, 75)
- 43 ע' א'
- 85 יברך יברך ה' חתן וכלה (ואח"כ אומר זה ומתחיל וחי) (ד, 100) — 49 ע' ב'
- 86 ידידי את אחוב לבי וכל הפצי בד (ומר") — יוסף (ד, 484) — 13 ע' ב', 88 ע' ב'
- 87 ידעתי בפרס יצרתי (אחרת לחן שורש בנו ישי לה"ר יהודה ז"ל) — יתודה הלוי
- (ד, 671) — 92 ע' ב'
- 87 ידעתי בפרס יצרתי (אחרת לחן שורש בנו ישי לה"ר יהודה ז"ל) — יתודה הלוי
- 88* יה ירדו דלים בין (אחרת לנינון ישמעאלי יאר יאמרונ) — 58 ע' ב'
- 89* יה לרע ענה שעה וגם פנה (פומון לחן קיריצינימו סאניול"י) סימן:
- יתודה — 18 ע' ב'
- 90* יה אל הנה עבדך חנני... יהים לכבי על חסאתי, סימן: יתודה בן דור יחיה —
- 97 ע' ב'
- 91 יה צורי סחר ענני — יוסף (ד, 1075) — 87 ע' א'
- 92 יה שוכן בשמי ערץ עושה שמים וארץ — יתודה (ד, 1120) — 47 ע' ב'
- 93* יהי חסדך עלינו אלהינו (לחן קי גו שי גו פאויש ווש או למוינסטורא) סימן:
- יואל נאלה (?) — 82 ע' ב'
- 94 ירמא"א אברהם יצחק יעקב וכו' (תפלת הים) (ד, 1272) — 124 ע' א'
- 95* יום אליהו הנביא יבוא — סימן: דנ"א? — 25 ע' ב'
- 96* יום יום אקום לחודות ולומר לאל בשחר (בקשה אחר תפלה) — סימן: יעקב —
- 16 ע' א'
- 97 יוספ עינינו תלויות — יצחק (ד, 1907) — 104 ע' ב'
- 98 יונתני מחגיו סלע (אחרתו לר' שלמה הנז' ז"ל) — שלמה בן סול מוב (ד, 2126)
- 61 ע' א'
- 99 יזר אשר יולד בעזרו יהי אל (פתיחה למילה לה"ר יוסף ז"ל) (ד, 2800) — 71 ע' א'
- 100 יעלה חתן לראש כמו עלן (וכשעולה החתן לאפריון אומר זה הפיוט) (ד, 3183)
- 49 ע' ב'
- 101* יעלה נא יתודה גביר התעורה (פומון אחר הרשות) — 54 ע' א'
- 102 יעלת צבי תכסוף — יוסף (ד, 8222, לא נדפס) — 14 ע' א'
- 103* יפית ונעמת נטר שריגים [שיר חול] — 56 ע' א'
- 104 יפעת ספיר כתם אופיר — סימן: יצחק (ד, 8414) — 40 ע' ב'
- 105* יקר יקוד כיקוד אש בי (לחן פואיש קי יו פואי פירדי משמו די אקי שמה
- פוברי די נאבי") סימן: יתודה אלמאקי בן משה — 19 ע' א'

- (106) יקרב לפניך שועי ורגתי („אחרת לה"ר יהודה ו"5") (ד, 3855) — 94 ע' א'.
- (107) ישמח חתן עם כלה כלה תשמח בחתן בבנים ובני בנים = שיר וברכה אעירה (ד, ש, 954) — 48 ע' ב'.
- (108) ישמח חתני בקהל אמוני — שמואל? שלמה? (ד, 4088) — 43 ע' ב'.
- (109) ישע חושה להמוני — סימן: יצחק סלמה (ד, 4168) — 68 ע' ב'.
- (110*) כהיום הזה בירושלים ירבו שמחות בישראל (פרוזה) — 48 ע' ב'.
- (111) כפלה הרסון אקמה רמת (איננו של משה הסופר כדי שרושם דודון כ, 820) — 20 ע' א'.
- (112) להחני מחמד עיני — יוסף (ד, 607) — 51 ע' ב'.
- (113*) לך לשלום למקדוק (קסע) („מוסון לחן ומה כשחוזר רסן הקיבה") — 17 ע' ב'.
- (114) למי אניר צרותי צורר הסור (ד, 1083) — 63 ע' ב'.
- (115*) למנולת ערת תסימים ברית עולם אתו להם — 74 ע' א'.
- (116*) לעד אומרה ואשיחה לאל נורא ושירה אפציתה. סימן: לאון בר סיכאל הפרנס חזק — 53 ע' ב'.
- (117*) לעם נדה אנא ה' הושיעה נא — 81 ע' ב'.
- (118*) לעקרה לא ילדה אל עליון נואל חביא („בקשה לברית") סימן: משה. איננו הפיוט אצל ד, 1268 — 17 ע' א'.
- (119) לפני אלהים חי („אחרת לה"ר יוסף ו"5") (ד, 1297) — 92 ע' א'.
- (120) לפניך תפילי תבוא כחיכל קדשך („אחרת לחן כביליא מאל סרירדאד או לחן סיריש דיאש אישטא לכיכרא") — 93 ע' ב'.
- (121) לקראת פני חתן כלה בשיריר („אחר לחתן" קסע קסו) יוסף קלעי (ד, 1368) — 54 ע' ב'.
- (122) לשם אלהי קסתי (ד, 1455) — 78 ע' ב'.
- (123*) לשמחת חתני רצון אחבה — שמע נא חתני („אחר לקראת הכתובה") — 45 ע' ב'.
- (124*) סודה אני לפניך יוצרי אלהי ואלהי אבותי („וידוי שכיב מרע") — 126 ע' ב'.
- (124*) מודים לך לכות תסימים („פיוט לאלו פינו") יהודה הלוי (ד, 763) — 37 ע' א'.
- (125*) מי אל גדול כאלהים עושה נפלאות לבדו („פיוט אחר לקדוש") סימן: מנח[ם] — 37 ע' ב'.
- (126*) סלאכי רחמים שלח פהרה („אחרת לחן פאטרי שמיש אמינו") סימן: אני יצחק — 65 ע' א'.
- (127*) מלוא אש חוד והדר לאור יאור („ואף גם זאת בניתי לחן מאלו איש דולבידאר לאמור שיניור") סימן: שלמה סבורך — 81 ע' א'.
- (128*) מלך חי וקים לעולמים („אחד נאה") סימן: מנחם הקסן ברבי בנימן חזק ואמץ אמן ואמן — 99 ע' ב'.
- (129⁰) מלך לך יאתה מלוכה — מנחם בן בנימין (ד, 1604, לא נדפס) — 102 ע' א'.
- (130) מסעוני אור זורה („אחד נאה לחתכם הרב ר' מרדכי בוכסיאנו ו"5") (ד, 1798) — 46 ע' ב'.
- (131) מצא אשה מצא טוב וימק רצון מה' אדיר יכרכם („וכשמביאין הכלה לקראת החתן אומר זה") (ד, אות א, 1102) — 47 ע' ב'.
- (132*) מצות ציצית הוד (עטרת. סימן: פרץ — 36 ע' א'.

- (133*) מקום מקדש קדושי אל ("לשקל אנדלד"), סימן: מרדכי — 180 ע' א'.
- (134) מרשות אדר יקר תפארת שכינה ("רשות לחתן לקרא בתורה") (ד, 2449) — 54 ע' א'.
- (135) משאת כפי מנחת ערב ("תחינה אחרת") — מרדכי בר שבת, הארוד (ד, 2519).
- 108 ע' ב'.
- (136) משוש ונילה מעם נורא עליה ("אחר יפה לה"ר הנאון הרמב"ן") — משה בר נחמן (ד, 2573) — 72 ע' א'.
- (137) מתי יה טובד עלינו תנמור ("אחרת לחן פורקי נמי פאכליש מי בואין אמור") סימן: שאע (ד, 2728) — 63 ע' ב'.
- (138) מתי יעיר קול הקורא קדוש קדוש (ד, 2730) — 64 ע' א'.
- (139) נולד מישר כל עקוב — משה (ד, 216) — 78 ע' ב'.
- (140) נפשי בלילה אויתיד. סימן: אלקלע חזק (ד, 488), אינגו מביא את שם המחבר.
- 76 ע' ב'.
- (141*) עד מתי ערה הדורה ("אחרת לחן קי קואנרו אקבארש וינטורא אן לחן ישע חושח") — 69 ע' א'.
- (142) עד שיפוח היום ונסו הצללים — עמנואל (ד, 84) — 56 ע' א'.
- (143*) ערי מה שורר בן אמה ("לחן ביבא אלאמור") — 21 ע' ב'.
- (144*) עורה כבודי עורה ואל תאחר אעירה שחר. סימן: רפאל — 78 ע' א'.
- (145) עורי יונתי יפתי עמדי נא וצאי — שלמה בן מול מוב (ד, 269) — 60 ע' א'.
- (146*) עיני מכור צד תצפינה חושע שמורה נא ("לחן פלוריסידה אישטאבה לא פינייה") — 21 ע' א'.
- (147) על יעלת הסר מקומרת לבנה — אברהם [אבן עזרא?] (ד, 522) — 41 ע' ב'.
- (148*) על מה כאלמן עמי על מה ("וואת בניתי לחן אלמא מי לוי אמאן אמי אלמא מי לוי אמאן אמי") סימן: שלמה מכורד חזק — 32 ע' א'.
- (149) על משכבי בלילות אויתי — יעקב (ד, 578) — 82 ע' ב'.
- (150) עליד עינינו (בב"י: עינינו, ד) אתנו בחינונים (ד, 872) — 104 ע' א'.
- (151) עמר זכור נא עומדו (ד, 778) — 21 ע' א'.
- (152*) ענה דלד שואל אל אלהי ישראל ("אחרת לחן מורינקוש אנוש אונוש") — 86 ע' ב'.
- (153) ענני אבי ענני ביום צום התענית הזה (ד, 823) — 113 ע' א'.
- (154) עננו ה' עננו ביום צום התענית ("תפלת תענית", פרוזה) (ד, 829) — 112 ע' א'.
- (155) עננו שם נורא אל לפניד אשת ("אחרת נאה לחן לאורא דימי שניורא דימי שניורא מאדרי") יצחק (ד, 843) — 97 ע' א'.
- (156) פאר חתני ועם אימוני (=שבו ידידים) — שבת רומא (ד, אות ש, 169) — 50 ע' ב'.
- (157*) פנה אלי וחנני אל מבטח כל היצורים ("אחרת לחן קי מירימאנרא קי מירימאנרא דימאנרא איל מי אמור") — 86 ע' א'.
- (158*) צור את עמר אבשלום ברד ברוב עז ושלום יושב שקים ממעל ("לחן או תפיל בנעמים הבקר אם חשיב משבת רגלד"), סימן: יהודה אלמאקי — 19 ע' ב'.
- (159) צור משלו אכלנו ברכו אמוני (ד, 215) — 38 ע' א'.
- (160) קול מהלל יגדל ("פיוס לקדיש") (ד, 105) — 37 ע' א'.

- 161 קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה, דר חביון באפריון ("ואומנו הנעים")
(ד, אות ד, 334) — 52 ע' ב'.
- *162 קומי תבצלת כמו שרון (שיר אזור) — 136 ע' ב'.
- 163 קומי יעלת חן יונתי תפה, סימן: אני יצחק סלמה חזק (ד, 218, איננו מביא את שם הסחבר) — 55 ע' א'.
- 164 קוראי מנילה הם ירננו לאל — אברהם אבן עזרא (ד, 242) — 35 ע' א'.
- 165 קמתי ותרד שנתי ("בקשה אחר תפלה") סימן: יהודה בן דוד יתיה (ד, 843)
יהודה) — 16 ע' ב'.
- 166 קרב אורר לעניה ונצל ממכת שאיה, אות א—צ (ד, 443) — 111 ע' א'.
- *167 רבון העולמים אלהי האלהים ואדוני האדונים בעל הסליחות והרחמים לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים ("וידוי לתענית יחיד" בפרוזה) — 118 ע' ב'.
- 168 רבון העולמים הרי אני לפניך בתענית נדבה ("לתענית יחיד" בפרוזה) (ד, 839) — 112 ע' א'.
- *169 רוכב ערכות אדיר במשרה ("אחרת לנינון ישמעאלי ירום יודולור") — 63 ע' א'.
- 170 רנו שמחות לילדי אמוני (ד, 987) — 71 ע' א'.
- 171 רני ושמחי כי חנני בא (=אהובה חשוקה) ("פיוט נאה להח"ר אברהם ז"ל) — אברהם אבן עזרא (ד, 1381) — 42 ע' א'.
- 172 שאו שערים ראשיכם (ד, 51) — 20 ע' ב'.
- 173 שבטי יה נחלתך חסדיך יזכור, סימן: שמואל (ד, 263) — 25 ע' א'.
- *174 שניא כח חי לעולם עד אנא תשכחני ("אחרת לחן איל קי קאזא קון אמורישי")
— 66 ע' א'.
- 175 שרי אשר יקשוב ("עוד לו כעיו שחר אבקשר") — גבירול (ש, 369) — 92 ע' ב'.
- 176 שדי ונעלם אל חי ורחמן ("בקשה אחרת להר' שלמה בן מול טוב") (ד, 885)
— 59 ע' ב'.
- 177 שוב לבצרון ידיר יה ("אחרת לר' שלמה חנו' ז"ל") — שלמה בן מול טוב (ד, 474) — 62 ע' א'.
- 178 שובי השולמית שובי ביצרון ("פיוט אחר לר' שלמה בן מול טוב ז"ל") (ד, 526) — 43 ע' ב'.
- *179 שוקדי דלתותי ישמחו ישמחו אוהבי ("אחרת לחן פירמוזא טוריש שניורא")
— 69 ע' ב'.
- *180 שורש חתננו יפרח בשושנה ("פיוט אחר לחן שחר אבקשר") סימן: שלמה
[כנראה בן מול טוב] — 44 ע' ב'.
- 181 שחר אבקשר צורי ומשגבי ("בקשה לר' שלמה ז"ל") — גבירול (ד, 822) —
76 ע' ב'.
- *182 שחר אעירה ולבית קרשך אשירה ("אחרת לחן סי דארייש מי וירא אילוש
קאנפוש סולה") — 78 ע' ב'.
- 183 שחר בשירתי אשפור את נשמתי ("לחן שי שופייסיש מאדרי קי לאמור נאסי
חברתית אני שלמה מבורד") (ד, 888, איננו מביא את שם משפחת הסחבר) — 29 ע' ב'.
- *184 שחר אעירה ואשיר שירה ("לחן זמר יוני האומפאנדרו פינאסמו בניתיה אף
אני שלמה חנו'") סימן: שלמה מבורד חזק — 31 ע' א'.

- 185 שחרים אקראה עורה כבורי (רשות לה"ר שלמה ו' נבירול ולת"ח) (ד' 857)
— 81 ע' ב'.
186 שיר המעלות אשרי בנחילות (אחרת לר' שלמה מזל טוב) (ד' 841) — 28 ע' א'
187* שיר יידיים אעירה אתו תורה — 25 ע' ב'.
188 שיר חדש לאל אומרה (ד' 877) — 46 ע' א'.
189 שיר לאילת אהבים (אחרת לה"ר שלמה הנז' בניגון ישמעאלי) — שלמה בן
מזל טוב (ד' 990) — 60 ע' ב'.
190 שירה אשרי על שושנים (בקשה לר' שלמה מזל טוב, עוד אחרת לר' שלמה
הנז') (ד' 1012), מעבים — 58 ע' ב', 61 ע' ב'.
191 שירו בשיר חדש ותנו זמרים — שלמה (ד' 1032) — 84 ע' ב'.
192 שירו גא לאל בשחר — יוסף (ד' 1070) — 75 ע' ב'.
193* שירי שירים נוע ישרים — סימן: יוסף — 88 ע' ב'.
194 שירת דוד קדמו (אחר לה"ר שלמה בן מזל טוב ז"ל) (ד' 1122) — 72 ע' ב'.
195 שירת דודי שירת כרמו (שיר לחן אישטאש מנאשאניש לה"ר שלמה מזל
טוב ז"ל) (ד' 1123) — 41 ע' ב'.
196 שלום לבן דודי (רשות נאה לה"ר שלמה בן נבירול ז"ל) (ד' 1224) — 67 ע' א'.
197 שלח אורד ואמיתר (פיוט נאה) — שמשון (ד' 1322) — 41 ע' א'.
198* שם קדשו יודה לבבי (פיוט לברכו) — 87 ע' ב'.
199 שמו חתני אשרי מלך (אחר לה"ר שמריה ז"ל) (ד' 1618) — 47 ע' א'.
200 שמו (כ"י: שמש) ששון משחתיך (אחר נאה לחתו בנגנון) אליה (ד' 1687)
— 51 ע' א'.
201 שמע עליו קול אביו (אחרת לר' שלמה הנז' לחן אחר נננים) — שלמה בן
מזל טוב (ד' 1717) — 62 ע' ב'.
202 שמע קול תחנוני יה ושועי (עוד בקשה אחרת לר"ח) — שלמה בן מזל טוב
(ד' 1780) — 85 ע' א'.
203* שמע קולנו ח' אלהינו ורחם עלינו (ד' 1743) — 112 ע' ב'.
204 שמעה ארון עולם שמעה תהלתי — נבירול (ד' 1782) — 86 ע' ב'.
205 שמעוני ואשירה בקול רנה ואעירה (עוד לו לר' שלמה ז"ל, על הים לניגון
ישמעאלי) — שלמה בן מזל טוב (ד' 1838) — 58 ע' א'.
206 שמעי בת וראי רעיה וימפיה (פיוט לה"ר שלמה מזל טוב ז"ל) (ד' 1843)
— 48 ע' ב'.
207 שמש לירת כאור כבוד זורה (אחר לה"ר שלמה בן נשיא ז"ל) (ד' 1913)
— 71 ע' ב'.
208* שעה נא קול רנני (וואת לחן אז תפילי) — סימן: שלמה מבורך חזק-88 ע' א'.
209* שעריך ברמקי פתחה ויום אעטוף כשואל יד [שלחה] סימן: שלמה [כראה]:
מבורך] — 33 ע' א'.
210* שרים ומלכים נלולים ועו' נמלו כחללים (אחרת על הקמת מלך חדש שולטן
שלים יר"ח לחן שיר לאילת אהבים או לחן אחר נננים או לחן ארון עולם, ואתה תבחר ותקרב
בניחית נם אני שלמה מבורך) — 20 ע' א'.
211 תורות אל וניחוחי (רשות לנשמת) — שמואל (ד' 143) — 30 ע' ב'.

- (212) תורות אתו שם נורא (ד, 144) — 28 ע' ב'.
 (213) תרומם בת רמה וחוו אהליבה (ד, 526) — 21 ע' א'.
 (214) תשבי צרי לבבו („אחר נאה לה"ר יעקב ז"ל") ד, 542 — 57 ע' א'.
 (215) תפלת הררר — 121 ע' א'.
 (216*) ש... רנה תדבר (?) נא לשוני בחמלתר בנה ביתך ורבריד („וזה לברכו לחן יעידון כל") סימן: שלמה — 130 ע' ב'.
 (217) ...ברית ילד זה הואל באו (חתימה: בבית ה' בלילות) — 71 ע' א'.
 (218*) ...ולבוש נא תלבושת נקם סימן: [שלמה מב] ורר — 29 ע' א'.

פיוט מאת יהודה בן-משה אלפאקי

לחן פואיש קי יו פואי פידרי משטו די אקישטה פוכרי די נאבי.

יָקֵד יָקֵד פִּיקוֹד אֵשׁ בִּי / עַת אָרְאָה אִמָּה אַרְוָה

יִשְׁבֶּת בְּאַרְץ צָבִי / וְאֲנִי גִלָּה וְסוּרָה

נִדְחָה תָּמִיד וְסוּרָה

עֲדָתִי בְּתוֹךְ אֲרִיֹּת

מִתְהַלֶּכֶת בֵּין הַחַיִּית

וְהִיא שְׂתוּלָה בְּנֹה.

הִלִּיכוֹת עוֹלָם הִלְכָּתִי / מִמִּמְלָכָה אֶל־מִמְלָכָה

לֹא־שָׁקָטִי וְלֹא־נִחַתִּי / לִקְרֹאת נֶשֶׁק מַעֲרָכָה

עֲבָרִי בַעֲמֶק הַבָּקָא

הָיוּ עָמִי צֹאן דְּחוּיֹת.

וְאֲנִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה / בְּלִי־מֶלֶךְ וּבְלִי־שָׂרִים

וּבְלִי־נֹכַח וּבְלִי־עֵלָה / וּבְלִי שִׁיר גִּנָּגִים וְשָׂרִים

בְּלִי־יִיחּוּנִי הַצָּרִים

אֶקְלוּנִי בְּכֹל־פִּיֹּת.

דָּבְרוּ עָלַי בְּזוֹבִים / לְגִרְשָׁנִי עַת רְצוֹנָם

סִבְבוּנִי פָּרִים רַבִּים / בְּכִל־דּוֹר בְּאֵף חֲרוֹנָם

1. עדה"כ ישעיה י, טו / 2. עדה"כ ישעיה טט, כא. — כונת המשורר לממשלת החורקים בארץ ישראל / 3-4. ראה ירמיה 5, יז; ג, יז / 5. יחזקאל א, יג / 6. עדה"כ הושע ט, יג / 7. ראה חבקוק ג, ו; תהלים קת, יג / 8. עדה"כ איוב ג, כו; לט, מא / 9. תהלים סד, ז / 10. ראה ירמיה ג, ו / 11. יחזקאל א, א / 12. ראה תהלים סד, כו / 14. עדה"כ ישעיה ט, יא / 16. תהלים כב, יג /

וְנִמְקוּ בַעֲוֹנָם

בְּנֵי מֶרֶב הַגְּלִיּוֹת.

הָאֵכִילוּנִי לַעֲנָה / בְּכָל־עֵת בַּעֲלִילוֹתָם

מִבְּקָשִׁים עָלַי תֵּאָנָה / לֵאכֹל מַמְעָצוֹתָם 20

וְעָלִי כָל־מַחֲשַׁבְתָּם

לִגְזוֹ עָנִי הַשִּׁיּוֹת.

אֲמָאס בְּכָל־מְאֹנִי / מֶרֶב מַצּוֹקַת הַגְּלוּת

כִּי כָלוּ בִּיגוֹן חַיִּי / בִּרְאוּתִי תַכְלִית הַדְּלוּת

בְּצֹאן אוֹבְדוֹת הַשְּׁפָלוֹת 25

וּבַעֲיוֹן כָּל־עַמִּים בּוֹזִיּוֹת.

לַעֲג וְקָלַס הִינֵנו / בַּעֲיוֹן כָּל־עַם מוֹשֵׁל בָּנוּ

כְּאִשָּׁה דָּוָה דְּמִינוּ / סוּרוּ טָמֵא קִרְאוּ לָנוּ

אֵין לָכֶם גּוֹרֵל אֲתָנוּ

כִּי לָנוּ גִלְת עֲלִיּוֹת. 30

פֹּה אֵין לִי לְהָשִׁיב לָהֶם / וְאִדָּם עַל־כָּל־חֲרָפָתָם

אֵיךְ עֶבֶד לְאֹדֹנֵיהֶם / יוֹכֵל לָשׁוּב תִּשׁוּבָתָם

אֶךְ אַחַת מִגְדַּפְתָּם

כּוֹרֶתִים בְּחֶרֶב פִּימִיּוֹת.

אֵלֵי לָמָּה עֲזַבְתָּנִי / זֶה כְּמָה בְּתוֹךְ זֹאכִים 35

לָמָּה לְמַסְגֵּעַ שְׁמַתָּנִי / בִּידֵי אֲדָנִים רַעֲבִים

עֲדָאן יֵשֵׁב הַכְּרָבִים

שְׁתַּנִּי בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת.

17. עֲדַחִיכ וִיקְרֵא כו, לִים; יִחְזַקֶּאל כד, כג / 19. עֲדַחִיכ יִרְמִיָּה ט, יד /

20. עֲדַחִיכ שׁוֹפְטִים יד, ד; הוֹשֵׁעַ יא, ו / 21. תְּהִלִּים נז, ו / 24. תְּהִלִּים לא, יא /

25. כְּנִרְאָה נִפְל כֵּאֵן אִיזָה שְׂכּוּשׁ; לְפִי הַנּוֹסֶה שְׁלִמְנִינוּ יֵשׁ לְפָרֶשׁ: בִּרְאוּתִי אֶת הַשְּׁפָלוֹת בְּצֹאן

אוֹבְדוֹת, כְּלוּמֶר בְּעַם יִשְׂרָאֵל / 26. רֵאָה תְּהִלִּים כב, ז / 27. עֲדַחִיכ תְּהִלִּים סד, יד /

28. רֵאָה יִשְׁעִיָּה ל, כב;—אִיכָּה ד, טו / 30. רֵאָה יִהוֹשֻׁעַ טו, יט / 32. לָשׁוּב תִּשׁוּבָתָם,

סוּרוּ כְּנִרְאָה: לְהָשִׁיב לְאוֹיְבֵים אֶת הַתִּשׁוּבָה הַרְאוּיָה. חֶקֶל שֶׁל "שׁוּב" בְּמוֹבְנֵי שֶׁל הַחֲפָעִיל

נִמְצָא תְּרַבָּה בְּתַנִּיךְ / 33. עֲדַחִיכ יִשְׁעִיָּה נא, ז / 34. רֵאָה תְּהִלִּים קסב, ו /

35. תְּהִלִּים כב, ב / 36. עֲדַחִיכ אִיּוֹב ז, כו / 38. תְּהִלִּים סח, ז /

קח־נָא מֵהֶם נִקְמָתִנוּ / מִן שְׂבָעֲתִים אֲל־חִיקָם
 40 וּמִכּוֹס תִּרְעָלָתִנוּ / יִשְׁתּוּ גִם־הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם
 וּלְבַשְׁנָא תִלְבָּשֶׁת נָקָם
 שִׁים שְׁמָה שְׁמָה וּנְכִיּוֹת.

יֹשֶׁבֶת בְּשִׁלּוֹה שִׁימָה / בְּמַחֲשָׁכִים בְּמַצְלוֹת
 וְקָרְן עֲמָף הָרִימָה / עֲשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדֻלוֹת
 45 וְשִׁלַּח בְּנ־יִשְׁי לַהֲעֲלוֹת
 עַמִּי בְּעָרֵיו הַבְּנוּיֹת
 וְלֹא עוֹד צוֹר עֲדַת חַיֹּת
 תִּהְיֶה שְׁתוּלָה בְּנוֹה.

בְּשׁוּבָךְ אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן / נִעְלָה בְּגִיל עַל־רָצוֹן
 50 מִבְּחַר הַצֶּאֱן בְּאַפְרִיּוֹן / שְׁכִינָתְךָ בְּרַב עֲלָצוֹן
 הָרֶג בָּקָר וְשַׁחַט צֹאן
 צֹאן קָדָר אֵילֵי נְכִיּוֹת
 אֲזִי שְׁכִינָתְךָ דֶּר עֲלִיּוֹת
 תִּהְיֶה שְׁתוּלָה בְּנוֹה.

39. עֲדַח־כ יִרְמִיָּה ב, י; תְּהִלִּים עט, יב / 40. עֲדַח־כ ישעיה נא, כב / 41. רֹאה
 ישעיה נט, יז. — כְּכִי: וְלָבוֹשׁ / 42. שְׁמָה וּנְכִיּוֹת, קְרוּבִיָּה שֶׁל בִּשְׁמַת בַּת יִשְׁמַעֲאֵל (בְּרֹאשִׁית
 לז, ג, יג). כְּנִי מִשְׁפַּחַת יִשְׁמַעֲאֵל = הַמּוֹשְׁלָמִים / 43. כְּכִי: וְשִׁלּוֹה / 44. עֲדַח־כ תְּהִלִּים
 קטח, יד: יִקְלֹד, ד / 46. כְּכִי: בְּנוּיֹת / 48. כְּכִי: שְׁכִינָה בְּנוֹה / 49. עֲדַח־כ
 תְּהִלִּים קכו, א / 50. עֲלָצוֹן — עֲלִיצוֹת (צוּרָה מִיִּסְטִינָה) / 51. ישעיה כב, יג /
 52. עֲדַח־כ ישעיה ס, ז. קָדָר וּנְכִיּוֹת הֵם הַמּוֹשְׁלָמִים / 53. רֹאה תְּהִלִּים קד, ג.

הוֹסֵפוֹת וְתִקּוּנִים

מִר אֲבִרָהִם אֶל־מֵאֶלֶךְ הוֹאִילֵךְ בְּטוֹכּוֹ לְעִבְרָא עַל כָּל הַכְּתוּבֹת הַסְּפִדִּיּוֹת שֶׁעַל גְּבִי
 הַמִּיּוֹטִים. — ע' 380 בְּהַעֲרֹת שׁוֹרָה 12 צִרִּיר לְמַחֶסֶת: 28-26. — שֶׁם, שׁוֹרָה 22 צ"ל: — Héber.
 ע' 395 מִס' 2 צ"ל: אִישָׁמָא בַּה. — שֶׁם מִס' 21: גִּינָא. — ע' 396 מִס' 28 צ"ל: אִמּוֹר נֹון מִי
 קִירָאשׁ דִּי מִי אִישָׁמָרִטִיר. — ע' 517 מִס' 107. הַסְּחָכָר הוּא שְׁמוּאֵל רוֹזֵן (חֹסֶר בְּרִשִּׁימָה
 הַסְּחָכִים לְעִיל).

מקורות ועד גליל לבוב (תק"ת-תק"ח)

מאת

ישראל היילפרין

מלכוד ועד ארבע ארצות, הוא הועד הגדול לפולין כולה, היו בשעתו, כידוע, גם ועדים גליליים, ועדים של כל ארץ לעצמה, כגון: פולין גדולה, פולין קטנה, וולין, רוסיה (גליל לבוב) ועוד. עד עתה נכתב רק מעט על הועדים האלה. על ועד גליל לבוב יש לנו רק מאמר יחיד של ג. ג. ז. : "מבעיות הסמטר של היהדות הפולנית (לבוב וגליל רוסיה-ברצלב במאה ה"ח)", שנדפס בשנת 1932 במאסף הפולני Bibljoteka Lwowska, כך ל"א"י. רוב המקורות מוצאים מארכיונים פולניים. תקודות עבריות של הועד לגליל לבוב הגיעו לידינו רק בודדות: כמה העתקי תקודות מפנקס הקהל בזאלקווא, שנדפסו ע"י ש. באבער, קריה נשגבה, קראקא תרס"ג, עמ' 192 ואילך (חשוב גם עמ' 5); שתי תקודות משנות 1720, 1724, שנדפסו ע"י ש. ח. נ. ב. MGWJ לשנת 1910, עמ' 616 — 618; והסכמות אחדות (1) מפנקס הועד הגלילי הגיע אלינו בסקורו, לפי ידיעתו, רק דף יחיד אחד, היא התקודה המתפרסמת בזה בפעם הראשונה מאוסף האוטוגרפים והפורטריטים של אברהם שכדרון בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים.

כבשאר הגלילות התנהלה גם בין הקהלות הגדולות של גליל זה מלחמה על הגמוניה, שהתבטאה ביחוד בנשיאת המשרות של "פרנס" (נשיא) ו"נאמן" (גזבר). במחצית הראשונה של המאה ה"ח היתה עוד לבוב השליטה היחידה בגליל. אך לאחר המלחמות הקוזקית-טטרית ושוודית-מוסקובית, נחלדלו קהלות לבוב (היו שתיים, בעיר וסמוך לעיר) וירדו מהשפעתן ולקוּסְתָן גדלו והתפתחו במהירות קהלות הסביבה: זאלקווא, כרודי, טרנופול ועוד. ביחוד גדלה זאלקווא, שזכתה לחסותה המיוחדת של בעל העיר ואן סוביעסקי, וכראשית המאה ה"ח נמצאת כבר פרנסות הגליל כרודי חוכר הסכם היהודי מזאלקווא ר' גרשון נתן בר' בצלאה. אחריו נשא משרה זו ר' ישראל איסר בר' מרדכי גם הוא מזאלקווא, מחותנו של פרנס הועד הגלילי בלובלין (אח"כ גם פרנס ועד ארבע ארצות)

(1) השוה מאמרי "עוד על ועדי פולין ביחסם אל חסד"ר, קרית ספר, שנה י"ב, עמ' 251. (שם, עמ' 8 יש, אגב, לתקן את מקום הדפוס של חס' "שערי בנימין": במקום אמשורדם — זאלקווא).

ר' אברהם ר"ח. בקיץ תק"ו נפטר ר' ישראל⁽²⁾. באלול אותה שנה התקיים בקירה זלאזין מושב הועד הגלילי. נדונה השאלה מי ימלא את מקומו ולפי התקודה שנתגלתה קתה באו לירי החלטה כזאת: הואיל והגליל חייב זה כמה שנים חובות רבים לאוצר המלוכה ואין בידו למלך, והוצאות הפרנס דהגליל עולים מדי שנה בשנה אלפי אלפים גרולים⁽³⁾ (גדול הוא גרוש, כזהוב 30 גרושים) יש לבטל לגמרי למשך שנתיים את המשרה הזאת וכן את משרת הנאמן. החלטה זו קבל על עצמו המושב בחרם חמור, ובקנס מאתים אדומים הגרניים⁽⁴⁾ (הונגריים) לסמן כל השררות של הגליל והתיר להוציא את הקנס מן החיוב, כדיני ישראל ובדיני אומות העולם ועפ"י תוקף השררה יר"ח. תתומים על ההחלטה שני רבני הגליל ר' חיים הכהן ראפפורט ור' יצחק לנדא. חתימה שלישית קרועה ואינה נתנת לחקרא.

גם חתימות קובעות ענין לעצמן. במאה הריז היתה גם רבנות הגליל בידי לבוב והרב הלבובי היה גם רב הגליל כולו. אך בראשית המאה ה"ח נתפלגה רבנות הגליל לשתיים: לאחר שמנהיגי לבוב מינו בשנות השלושים את ר' אריה לייב בר' שאול לרבה של לבוב והגליל, נגד רצונם של זאלקווא ושכנותיה, הלכו האחרונות ומינו גם הן, לרב הגליל את ר' יצחק לנדא מואלקווא וכה נקשתה הרבנות במשך ימים רבים לסלע המחלוקת בין שתי הקהלות. בשנת 1740 קזב ר' אריה לייב את לבוב, אך רבנות הגליל שוב לא נתאחדה ואת מקומו של ר' אריה לייב מלא, לא ר' יצחק לנדא, כי אם ר' חיים הכהן ראפפורט. חתימת שניהם על ההחלטה מקידה אפוא על עמדה אחידה. בשאלה זו של שתי הקהלות היריבות. היתה זה רק מטעמי מסכון, כפי שמפורש בתעודה, או שהיה כזה גם תכמים פוליטי נגד יריב משותף, קשה לקבוע כבטחה מחוסר מקורות. בכל אופן נראה שהיה להם יריב כזה — קהלת ברודי. לאחר שנים אחדות בשנת 1750 פונים מנהיגי זלקווא בקיבלנא אל השלטונות הפולניים על מנהיגי ברודי שמינו את ר' בער באכיר על דעת עצמם לפרנס הגליל. קהלות לבוב, זאלקווא וטיסמניצה גם ניסו אחיכ לא להענות לקריאת הפרנס החדש וגם להחרים את המושב שקרא, אך כל התכמים האלה לא הועילו.

אלה דברי התעודה במקורם:

היום הזה שבתינו כשבת אחים גם יחד ראה ראינו דוחקא דצבורא, יסוד רעוק של כלל הגליל שלנו גליל לבוב, חיותינו מבלתי יכולת לצאת י"ח (ירי חובת) הסקארב קארוני⁽³⁾ זה כמה שנים, אשר השעה דוחקת אותנו כגידת חומיני

(2) בלב, במאמר הגליל עמ' 11. אחר בשעות את תאריך פטירתו. השנה להלן בנוף

התעודה.

(3) Skarb Korony — אוצר המלוכה.

מכירי' היינו לשעבר ועכשיו ביותר היות צר לנו המקום לכסף מוצא מחמת רבוי הוצאותי' הגליל. וזה יצא ראשונה שהפרנסות הגליל הוא כעול וכמשא כבד יכבד עלינו, היות הוצאות הפרנס דהגליל עול' מדו שנה בשנה לאלפי אלפי גדולים ואין בהוצאותי' הנ"ל שום פועל יוצא לטובת הגליל בעו"ה. ככן עתה אחר פטירת הרב חסנוה המפורסם הנגיד ה"ה מוהר"ר איסרל ז"ל שהי' פ"ח וועד (פרנס הועד) דהגליל שלנו אמרנו, לסגור בעדינו דלתי זכרונינו וקבלנו עלינו בקבל' יום זה בחרם הג' (הגדול) והנורא להקל מעלינו עול הכבד הוצאותי' הגליל שלנו. ועלה כמסכם כולנו ח"ם, שמחיום עד כלות שתי שנים מיום אל יום חלילה לנו, יחיד או רבי, אשר ירצו להתנכל בנכלי דתות ובערמת לעשות שום פעולות און למען לעשות פרנס הוועד בהגליל שלנו חז"ל במשך שתי שנים הנ"ל. מחיום דלמטה יהי, האיש הלזה, הן יחיד או רבים מוחרם ומנודה ומופרש מכל ק"י (קהל ישראל) ורצו-בו או בם כל האלות והקללות שבת"כ (שבתורת כהנים) ובמ"ת (ובמשנה תורה) וקללות שקלל יהושע את יריחו ושאר אלות וקללות בלי שום שיור עפ"י הממוני' העליוני, הממוני' על הימ' ועל החדשי' ועל השני' כלם יקטרגו על העובר אחת מהנה, ויחולו עליו כל החרמות ושמותות שם מיתה ויבואו כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו ותהי' לו כבגד יעטה ולמזח תמיד יחגריה. ומלכד האיש, יחיד או רבים, אשר יעברו לעשות ולהתעסק לעשות פרנס בהגליל משך שתי שנים הללו מהיום יוקנס בקנס מאתים אדומי' הגריוס על כל השררות, אשר שויכי' להיות מושלים על הגליל. להוציא מהם בכל תוקף בד"י (כדין ישראל) ובדא"ה (ובדיני אומות העולם) ועפ"י תוקף השררה יר"ה. והקנס לא יפטר את החרם הג' (הגדול), אשר ירגיש העובר בעלמא הדין ובעלמא דאתי וכמו כן זאת ועוד אחרת, שגם הנאמני' בהגליל לא יזכר ולא יפקד לעשות ולקבל שום נאמן להגליל משך שתי שנים רצופי' מחיום ג"כ בכל העונשי', החרמות והשמותות ובקנס' עצומי' הנ"ל. אולי בחמלת ה' לא נהיה כל כך עמוסי' תלאות בהגליל, כאשר יתמעטו הוצאות הפרנסות והנאמנים משך שתי שנים הנ"ל. וחלילה לשנות ולהשומע יונעם ויבא עליהם ברכת טוב ויתהפכו כל הקללות לברכות בשובע שמחות.

הכ"ר הרוזני' נגיד' וקציני' מנהיגי' בצרוף הרבני' השני מאורות הגדולי' הגאונ' הרבני' דהגליל דום אי ר"ט אלול תתקנא"ו לפ"ק זלאזיין יצאו. כל הנ"ל עד שני שנים דהיינו עד אסיפה שיהיה א"ה ב ק"י ת ק ח"י ת לפ"ק.

נאום חיים כהן רפאפורט חו' ק"ק לבוב והגליל

הק' יצחק סג"ל לנרא חו' בגליל לבוב.

הק'...

עוד על האשה העברית והספר העברי

מומן שפרסמתי את מאמרי ב"הה" נוספו לי עוד בעלות-דפוס אחדות, שלא נזכרו עד כה. והפעם רצוני להציב זכרון רק לאלה הנשים, שהיה להן קשר ישיר עם הדפוס העברי, ולא לפרט גם את המוציאות לאור ותומכות במחברים, כי אז מספרן יגדל פי כמה. אם עננו כותב באחד מספריו על רבי אשר זעליג בנו של המגיד רבי בנימין מואל-שיך, אשר נתן נפשו להדפיס כל מה שנשתייר מאביו ו-כל ממונו סיור בהדפסת הספרים, ביותר סייעה לו אשתו הראשונה שמכרה תכשיטים וכלי כסף ושניה וויתרה יותר שמכרה כלי ביתה וקיבלה עליה כל פגעי הזמן" — הריש בתאור זה לא רק משם אמת אמנותית בלבד, אלא גם משום אמת-החיים ממש. ועתה עצם הרשימה של נשים מדפיסות שאני יודע:

(א) שרל אלמנט ר' חיים ב"ר צבי הירש מדפיס בפירודא, שאחרי מות בעלה (11 ספטמבר 1772) הדפיסה בשנת תקל"ד ספרים אחדים. ראה לעווענשטיין: לתולדות היהודים בפירודא, בתוך: Jahrbuch d. Jüdisch-Literarischen Gesellschaft X. עמוד 52 והמספרים שם בדפוס-פירודא 254 (מעשה שושן) 255 (הגדה, נמצאת גם בספרית-הסמינר) 256 הגדה. יערי רושם (קריית-ספר, ח' 123, מס' 285) הגדה משנת תקל"ג (מאותה השנה מזכיר גם ווינר 126) שנדפסה בדפוס המשובח של אלמנט רבי חיים, שלא היתה לפני לעווענשטיין, כמו שנעלמה ממנו הוצאה ב' מספר "שחיסות וכדיקות" הנפרטת על ידי פרילוצקי ב-דער יידישער קונסונאנטיזם I עמ' 153 הערה 1 ושם העתיק מדף האחרון גם המודעה מבית-דפוסה. (דרך אגב: הוצאה א' גרשמה ע"י לעווענשטיין, שם מספר 216. ואין ההבדל בין שתי ההוצאות אפילו לא בשנת-ההדפסה, שהיא בשתייהן תקכ"ח, אלא בשנוי השער. בהוצאה ב' נדפס: באותיות אמשטרדם ונשמט שם המדפיס ומקום הדפוס. וכן המודעה בדף האחרון נדפסה בהוצ' א' בשם בעל המדפיס ר' חיים ב"ר צבי הירש ובהוצ' ב' בשם אלמנתי ונוספו גם שמות המסדר והמדפיסים, כעדותו של פרילוצקי, החסרים בהוצ' א'). אלמנט ר' חיים גישאת אחרייכן לר' איצק ב"ר דוד צירנדורף ו-בהתנצלות המחוקק לספרו הראשון, שהדפיס בשותף יתמי ר' חיים מדפיס, "עטרת אלי" לר' אלי ז"ק שידלוב, פירודא תקל"ו. הוא כותב: "אודה ה' בפי ובתוך רבים אהללנו על שהקרה לפני מקרה טהור זו עבודת הקידוש מלאכת הדפוס שבא לידי ע"י סיבת זיווגי". וכן מברך בן המחבר ר' צבי הירש בהקדמתו את שניהם "כהר"ר איצק צערן דאריף בעל מדפס גר"ו וזוגתו אשת חיל הצנועה מרת שרל תי' שהערו עלי כספם מראשתו ועד אחריתו לסייע אותי לגמר מלאכת הקידוש" ... והשוה לעווענשטיין שם עמוד 53 וגם 259.

(ב) אסתר בת או אלמנט ר' משה. לפי מקורות רשמיים היתה בעלת-דפוס במינקאוויץ. ראה קריית-ספר, י"א עמוד 391 הערה 23.

יצחק ריבקינד (ניו-יורק).

הוספה

לביבליוגרפיה של י. פוגרבינסקי על אחד-העם יש להוסיף: ליפשיץ, יעקב הלוי: זכרון יעקב (הסתוריה ישראלית מחיי היהודים ברוסיה ופולין). קאוונא-סלאבאדקא, 1927. ח-ב ע' 91-87, ח"ג ע' 143. ש. נייהויזען

הוספות לכיכריוגרפיה: „אחד העם“

מאת

יוחנן פוגרבינסקי

(ק. ס. שנה ר"א ע' 507—514, שנה ר"ב ע' 116—124)

„אחד העם“ בקלוב הסופרים בתל־אביב (מכתב מיפו) (נאוט ברכה של ש. בוציון ותשובת „אחד העם“) הארץ, 6 פברואר 1922, גליון 772, עמ' 3.

איגור, ש: ה„עונש“ ושכרו (נגד א"ה בענין אלטניילאנד) המליץ, 1903, גל' 110.

איש יהודי: הבו תמים! (נגד א"ה בענין „אלטניילאנד“) המליץ, 1903, גל' 80.

איש יהודי: הלום הלום (נגד „אחד העם“ בפולמוס אלטניילאנד) המליץ, 1903, גליון 118.

איש נעמי (וקסלר אלימלך): מכתב גלוי לרעי כנפשי ה' אחד העם (בקשר ל„אוצר היהדות“) הצפירה, 1894, גליון 181, עמ' 820.

ביילין, אשר: עליתו של אחד העם לארץ ישראל (שיחה עם אחד העם) „הדאר“ (היומי), שנה ב', 1922, גליון 63, עמ' 2.

ב. כ. (כצנלסון ברל) מעוללות אחד־העם (בקורת על ספרו האחרון של אחד העם: „פרקי זכרונות ואגדות“) מוסף „לדבר“, שנה 6, י"ט שבט תרצ"א, מוסף י"ז (גליון „דבר“ 1732)

בן־צביל, ש: הלנו אתה, או לצרינו? (על „הצופה“ ויחסו לפולמוס אחד העם—נודדיו בענין אלטניילאנד) „המליץ“, 1903, גליונות: 126, 127, 128.

ברדיצ'בסקי, מ. י. דור ודורשיו (פרקים ה' ו' על א"ה) „לוח אחיאסף“, תרנ"ט, עמ': 118—123. גורליץ, י. ל.: המהאות ותועלתן (בענין אלטניילאנד) המליץ, 1903, גל' 153.

חורגין, פ.: ביאליק ואחד העם. „הדאר“ (השבועי), שנה ג', 1923, גליון 229, עמ' 4. (יפה ל.): לאחד העם (לכבוא ארצה) הארץ, 1922, ט' סבת, גליון 749, עמ' 2.

יצקן, ש. י.: במכתב"ע ובמאמרים (על מאמרו „תחית הרוח“). הצפירה, 1903, גל' 5, עמ' 2.

לחובר, פ.: עוד קצת על אחד העם. „המעורר“, שנה I, 1906, חוברת (10?), עמ' 44.

ליבושיצקי, א.: הענק והננסים ד. (בענין „אלטניילאנד“) הצפירה, 1903, גל' 282, עמ' 1—2.

ניצוח: הספרות ואוצר „היהדות“ (על „אוצר היהדות“) המליץ, 1903.

סוקולוב, נחום: מה נעשה לספרותנו? (מאמר בעשרה פרקים) (נגד „אוצר היהדות“ של „אחד העם“) הצפירה, 1894, גליונות: 173—175, 177—183.

פינס, יחיאל מיכל: מכתב גלוי לאחד העם (נגד א"ה ורעיונותיו על החנוך) „הצפירה“, 1894, גל' 279, 281, 282, 285, 1895, גל' 3.

קלוזנר, יוסף: עליה (על עליתו האחרונה של א"ה לא"י) הארץ, 1922, גל' 749.

רדלר, י. (ר' בנימין): אמת מארץ היהודים (ע"ד אחד העם והרצל) הקשת, שנה א' חוב' ג'. שיינקין, מ.: מזור הנפש וכנוסה (להתישבותו של אחד העם בארץ ישראל) כתבי מ. שיינקין,

כרך א', עמ': 330—384.

שרפשטיין, צבי: הבוכים והצוחלים (על מאמרו „הבוכים“). המליץ, 1903, גל' 273, 274, 275.

שרפשטיין, צבי: סתירה (בענין אלטניילאנד). המליץ, 1903, גל' 172, 173.

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS	p. 401

BIBLIOGRAPHY:

Palestinian publications.	407
I. Periodicals: 407; II. Yearbooks and collections: 408;	
III. Books and pamphlets: 412.	
Hebraica and Judaica	430
I. Periodicals: 430; II. Yearbooks and collections: 431;	
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 432; IV. Biblical	
studies: 433; V. New Testament: 437; VI. Talmud and Midrash,	
Rabbinic literature: 438; VII. Jewish philosophy and religion: 451;	
VIII. Cabbalah and Hassidism: 452; IX. Liturgy, ritual,	
sermons: 453; X. History and related subjects: 454; XI. The Jews	
of today: 469; XII. Zionism and Palestine: 473; XIII. Ethno-	
graphy, folklore, art: 480; XIV. Philology: 482; XV. Mediaeval	
Hebrew belles-lettres: 484; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 488;	
XVII. Yiddish belles-lettres: 488; XVIII. Belles-lettres in other	
languages with Jewish themes: 489; XIX. Juvenile literature: 491;	
XX. Education and teaching: 491; XXI. Textbooks: 493;	
XXII. Hebrew books on non-Jewish subjects: 493.	

REVIEWS:

By: B. SCHOCHETMANN: 410, 468; A. TSCHERIKOWER: 418; J.
KLAUSNER: 439; R. STRAUS: 455; M. SCHWABE: 458; H. PFELAU: 460;
F. BAER: 461; E. L. SUKENIK: 475; M. BRAVMANN: 482; I. SONNE: 484.

STUDIES:

K. WILHELM: The Duke and the Talmud	494
A. Z. AESCOLI: The Falashas; a bibliography (cont.)	498
A. YAARI: Miscellaneous bibliographical notes.	
14. Women in Hebrew printing	506

FROM THE LIBRARY COLLECTIONS:

J. SCHIRMANN: A collection of Hebrew poetry from	
Turkey in the National Library	515
I. HEILPRIN: Original documents of the Vaad in Lwów	524

NOTES:

I. RIVKIND: More on women in Hebrew printing	527
S. A. NEUHAUSEN: Addition (to the Ahad-Haam	
bibliography)	527
J. POGRABINSKI: Additions to the Ahad-Haam bibliography	528

KIRJATH SEPHER

QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

TWELFTH YEAR. NUMBER FOUR.

JERUSALEM, JANUARY, 1936

Jerusalem, P. O. B. 1047

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קרית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטא

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה שתיים-עשרה

ירושלים, תרצ"ה—תרצ"ו

כתבת המערכת: ירושלים, ת. ד. 1047

חברה להוצאת ספרים על-יד האוניברסיטה העברית

התכנ

ע

401,271,135,1

ידיעות בית-הספרים

ביבליוגרפיה:

407,275,141,7

דפוס ארץ ישראל

א. ספרות עתית 7, 141, 275, 407; ב. קבצים ומאמרים 8, 142, 275, 408; ג. ספרים

וחוברות 11, 146, 278, 412.

430,306,163,38

הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 38, 163, 306, 430; ב. קבצים ומאמרים 41, 165, 308, 431; ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל 43, 167, 311, 432; ד. מדע המקרא 44, 168, 314, 433; ה. ברית חדשה 53, 172, 319, 437; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 53, 173, 320, 438; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 67, 176, 322, 451; ח. קבלה וחסידות 69, 180, 325, 452; ט. תפילה ועבודה, דרשות 70, 181, 326, 453; י. היסטוריה והסדעים הקרובים אליה 71, 183, 328, 454; יא. עם ישראל בהנהגה 81, 189, 334, 469; יב. ציונות וידיעת איז 85, 194, 338, 473; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 93, 208, 348, 480; יד. בלשנות 95, 212, 351, 482; טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 98, 213, 352, 484; טז. ספרות יפה עברית חדשה 96, 213, 352, 488; יז. ספרות יפה ויודית 213, 353, 488; יח. ספרות ספרדית-יהודית 217; יט. ספרות יפה לעזות על נושאים יהודיים 218, 355, 489; יפ. ספרות הנוער 221, 356, 491; כ. הנוף והוראה 222, 357, 491; כא. ספרי למוד 225, 358, 493; כב. ספרי מדע כלליים בעברית 226, 359, 493; כג. שונות 228.

מאמרים וחקירות:

498,370,254

א. אשכנזי, א. ז. הפלשים. ביבליוגרפיה

הברמן, א. מ. המדפסים וצחק, ויט ויעקב בני אביגדור

125

הלוי קצב מפרואה

250

היילפרין, י. עוד על ועדי פולין ולימא בוחסם אל הספר

98

וואכשטיין, ד. מפתח הצוואות (סוף)

494

וילחלם, ק. הדוכס והתלמוד

97

יערי, א. דובער וואכשטיין ז"ל

יערי, א. לקוטים ביבליוגרפיים. י. שלשה תרגומים של שבחי

הנעשים לזוית. יא. הדפוס העברי בלאשצוב. יב. כללי-כתוב לשון

יודית משנת תקע"ט. יג. הוצאות המחזה "גדולת דוד ומלכות שאול".

506,384,238,129

יר. נשים במלאכת-הדפוס העברית

229

סילר, א. שאל חיות ז"ל

116

פוגרבינסקי, י. אחד העם. ביבליוגרפיה (סוף)

368

פינקלשטיין, א. א. ר' ישועה ב"ר יוסף הלוי ופירושו לביק

109

קאן, פ. לקורות בית הדפוס של ראם בוויילנא

360,230

ריבקין, י. ספרות ההגדה של פסח

מגנזי בית-הספרים:

524

היילפרין, י. מקורות ועד גליל לבוב (תק"ת-תק"ח)

515,389

שירם, ח. אסף פיוטים מחורקיה בספריה הלאומית

הערות:

266

אורבך, א. טעות קורא בכי הלכות גבולות

108

אשכנזי, א. ז. חוספה לביבליוגרפיה על יהודי תימן

132

הברמן, א. מ. תקון

397

זנח, י. הערה (על חדושי הרשביא לשבועות, לבוב תקמ"ה)

527

נייהויזען, ח. ש. חוספה (לביבליוגרפיה על אחד העם)

528

פוגרבינסקי, י. חוספות לביבליוגרפיה: אחד העם

308

קוק, ש. ח. משה או דוד מן האדומים?

527

ריבקין, י. עוד על האשה העברית והספר העברי

132

שמת'ס, ב. מלואים לביבליוגרפיה של פרוש המשנה להרמב"ם

398,132

תקוני טעויות

מפתח הבקורות.

171	J. M. Mittelman, Der altisrael. Levirat	איוב שמדן, ש.:
293		אלון, ג. מ. ד. ויזלוביק, ישיבת פוסקדיתא
290		אפשטיין, י. ח. א. זמא, דרכי הלמוד של התנ"ך
35	Laws of Palestine . . . ed. M. Doukhan	בנשוויטש, נ.:
333	C. Roth, A life of Menasseh ben Israel	בער, מ. י.:
461	R. Straus, Die Judengemeinde Regensburg	:
287		ברסלבסקי, מ. ז. וילנא, מדרוך ארץ ישראל
482	L. H. Gray, Introduction to Semitic comp. linguistics	ברסמן, מ.:
226		גוסמן, י. כתבי הרודוסוס, תרגום א. שור
16		גויטלין, ש. ד. מ. וכסמן, משלי ישראל
207		סידע עבד, כתאב הפרטה הלאמה פי האמאל והחכמה הרמה הארה
75	F. Kobler, Juden u. Judentum in deutschen Briefen	וינריכ, ד.:
327	G. Ormann, Das Sündenbekenntnis d. Versöhnungstages	זולאי, מ.:
484		זנה, י. ח. שירמן, מבחר השירה העברית באיסלח
208		יערי, א. ז. וילבערצווייג, לעקסיקאן פון יידישן שפאטער, באנד 2
301		: א. רינג, אוצר מלות היסוד של הלשון העברית
29		כהן, מ. ד. תשובות הרמב"ם... אספן... והוציאן לאור... א. ח. פריימן
54		ליברמן, ש. סכילתא דרבי ישמעאל הוצאה חדשה... מאת י. ב. לויטערבאך
19		סונסנר, ז. א. מ. מויא, ספר המנוחים לרפואה
203	C. Watzinger, Denkmäler Palästinas	מילר, ג.:
286		נייהוויזען, ח. ש. צ. גרין, הרמב"ם ודורו
348	E. T. Dewald, The illustrations of the Utrecht psalter	נרקיס, מ.:
350	M. Goldstein & K. Dresdner, Kultura i sztuka etc.	:
45		סגל, מ. צ. פרשנדהא... נערך מאת יצחק מאהרשען
346	Rome. Pontificium inst. bibl., Teleilat Ghassul	סוקניק, א. ל.:
475	D. Diring, Le iscrizioni antico-ebraiche palestinesi	:
282		פיק, ח. י. בן-צבי, ספר השמרונים
460	I. Sonne, Intorno alla vita di Leone Ebreo	פלאום, ח.:
174		פריס-חורב, י. מסכתות דרך ארץ, הוצאת מ. היגער
283		פרס, י. ח. ברידווא, הנגב
418		ציריקובר, א. מקיפוס, גרמניה, תרגום א. שור
439	R. T. Herford, Talmud and Apocrypha	קלוונר, י.:
146		רוזנברג, ח. ח. י. ד. אוולאי, ס' מעגל טוב השלם
458	B. D. Mazur, Studies on Jewry in Greece	שובת, מ.:
12		שוחסמן, מ. ז. אפשטיין, משה לוי ליליינבלום
77	S. Levin, Jugend in Aufruhr	:
184		ש. שווארצבארד, אינם לויף פון יאחרין
188	G. B. Слосберг, Для изучающих древ	:
311		אלעקסיינע ענציקלאפעדיע, באנד I
313		I. Schapiro, אוצר תרומות עברים מספרות הגרמנית
341	A. Bein, Theodor Herzl; Biographie	:
410		פרקי הפועל הצעיר
468	C. M. Дубов, Книга жажна	:
455	I. Elbogen, Gesch. d. Juden in Deutschland	שטראוס, ר.:

ספרות ליובל הרמב"ם

ספרים שיצאו-לאור בקשר למלאות שמונה מאות שנה להולדת הרמב"ם נרשמו בכרך זה בכספרים הבאים:

78, 380, 382, 383, 387, 388, 397, 458, 574, 581, 582, 583, 585, 640, 893, 935, 974, 1120, 1125, 1132, 1135, 1136, 1159, 1173, 1188, 1259, 1410 (7 חוברות), 1490, 1491, 1506, 1525, 1535, 1537, 1549, 1550, 1556, 1562, 1566, 1568, 1577.

מפתחות

א. מפתח שמות האנשים, החברות והמוסדות בעברית ויודית 4; ב. מפתח שמות כל הספרים בעברית והספרים האנונימיים ביודית 13; ג. מפתח שמות המחברים והספרים בעברית 21; ד. מפתח שמות המחברים ברוסית 22; ה. מפתח שמות המחברים בלועזית 34.

* ע"י המספר מראה, כי באותו העמוד נזכר השם יותר מפעם אחת.

א. מפתח שמות האנשים, החברות והמוסדות בעברית ויודית.

אבית, ג. *428	אבטשוק, א. 213
אחד העם 19	אביבי — וולבלר, ב. א. 359
אמינר, ש. 413	אביגדור, י. ח. 181
אידישע קאלאניזאציע נעזעלשאפט	אביזהר, י. 412
(י"ק"א) 189	אביחצירא, י. 173
איובאן, ש. 214	אבינרי, י. 146
אינשטין, א. 413, 455	אבן זהב, א. 11
איצקאוויטש, ה. 474	אבושושן, א. *154
האנספורטר הא"י, ח"א. 11	אבן שמואל (קופמן), י. 158
אלבעק, ה. 11	אבן תבון, ש. 421
אלבעק, ש. 11	אבנימלך, מ. 156
אלוף, י. 276	אברהם בן יצחק מנרבונה 11
אלקראינישע וויסנשאפטלעכע	אברהםסיה, ג. 412
אקארעמיע 480	אברונין, א. 424
אלורקאלה, י. 228	אבר"ד 352
אליאד, ש. י. 416	אברמוביץ, ר. 811
אליעזר, ל. 491	אגדות המורים המאוחדות דנ"י 492
אלכסנדר ווישא הכהן 180	אגדת הרבנים בפולין 66
אלנראף, א. 427	אהבת רעים ש"י חברת תפארת בחורים.
אלקון, מ. 411, 146	ירושלים 278
אלתרמן, ג. 157	אהרן הגדול 426
אמסעל, מ. 67	אהרני, א. 279
אמתי, ג. 151	אהרנסון, א. 412
אנל, י. *421, 422	אויערבאך, א. 222
אנור, ח. 11	אויירבד, א. 453
אנס"ל ל"נ 820	אויירבד, מ. 453
אסף, מ. 279	אויירבד, ש. 453
אסף, ש. 279	אויירבד, ש. ז. 146
אפטאשן, י. 278	אוליבית, מ. 279
אפלסון 151	אונא, י. 422
אפרת, א. 408	אוסטרובסקי, י. ש. 415
אפשטין, א. 352	אוסטרובסקי, מ. 279
אפשטין, ז. 12, 151	אוסישקין, מ. 412
אפשטין, י. 412	אופנהיימר, ה. ר. 412
אפשטין, מ. 151	אופנהיימר, מ. 285
אפשטין, ש. 409	אורינבסקי, א. 279
אקנא, ז. 314	אורלוב, צ. 298
אראנאווסקי, א. 358	אוזלאי, ח. י. ד. 146
ארגון סותר ירושלים 408	אזרחי, י. 413
ארגון העובדים הציונים הכלליים 409	אזרחי, מ. 412

בואבי, א. 281	אריאל, ז. 279
בואבינדר, א. 217	אריסטו 12
בואשר, ח. 414	ארלוורוב, ח. 10, 30, 280
בו נד, א. 277	ארלעאוו, י. 5, 225
בוגוריוו, ד. 196, 389, 414	ארנו, ס. 280
בו דוד, ש. 303	ארנשטין, א. 13, 415
בזאכ, י. 281	א"י. ממשלה. מחלקת החקלאות וחיעור 12
בו חנה, י. 18	א"י. ממשלה. מחלקת הפתוח 418, 151
בזיהודה, א. 482	אשלג, י. 5, 18
בו יחזקאל, 157	אשטו, א. 280
בזישראל, א. 422	אשנמי, ש. צ. 95
בזישראל, י. 408	אשר מסמאלין 427
בזנחום, א. ח. 281	
בו עבי, י. 282	באסטאצקי, א. 492
בנטואי, י. 13, 415	באראכאוו, ב. 340
הבנק האפוזיקאי הכללי של א"י 283	בארן, ס. 488
בנקובר, י. 143	בג, ב. 277
בנשלוס, ב. צ. 353	בדהב, י. 413*
בסוק, ס. 213	בדיאן, א. 413
בערנסאוו, ש. 322	ברר, ס. 225
בערנעלסאוו, ד. 215, 353	בוגדו, ס. 413
בערדיטשעווסקי, א. 85	בורנהימר, פ. ש. 280*
בערלינער, פ. 353	בויר, י. 280
בערנאר, ס. 208	בוז, נ. 180
בערנאווסקי, ס. 480	בונח, א. 15
בר דרומא, ח. 152, 156, 283	בוק, פ. 280
ברירב, 278, 412	בורלא, י. 141
בראדסקי, י. 353	בורנשטיין, ח. 143
בראנשטינעל, י. ס. נ. 320	בורנשטיין, ש. 180
ברנסו, ח. 13	בוראי, א. 407
ברנסו, י. 285	הבחורות הסוציאליסטיות העברית בא"י
ברנר, נ. 158	280, 275
ברוד, ס. 415	ביאלין, א. ח. 348
ברוד, ש. ס. 53	ביאליסטוצקי, י. 173
ברודנא, א. צ. 152	ביאליק, ח. נ. 8, 9, 10, 11, 13, 41*
ברוידא, א. 297	143, 151, 152, 212, 225, 280, 281
ברור, א. 285	484, 425, 418, 414, 408, 297
ברור, י. 5, 279, 422	בינג, ס. א. 423
ברון, ד. 415	בידערמאן, א. וו. 430
ברור, י. 14	ביילין, א. 454
ברזילי, י. 285	ביסטריצקי, נ. 281
ברסח, א. 285	ביקסו, א. 414
ברטלט, ע. 14	בכר, י. 322
בריאנסקי, ש. 353	בלבן, ס. 281
בריסבר, ס. 358	בלובשטין, י. 424
בריינער, ש. ז. 182	בלובשטין, ר. 281
ברינר, נ. 325	בלור, י. 5, 438
כריש, ס. י. 173	בלייד, י. ס. 287
כרית החיל 186	בלנק, א. 152

ג'קסון, ג' ת. 81
נדר, נ. 152
נרוסמן, ר. 420
נרובסקי, י. 14, 15, 416
נריבסקי, מ. 276, 416
נרינבוים, י. 145
נרינבער, א. 214
נרינולד, י. י. 828
נרץ, צ. 286
נרתי, צ. 416

ד, ר. מ. 15
דאווידזאן, מ. 353
דבוסים, י. 158
דובנוב, ש. 153, 286, 416, 493
דובעלמאן, א. י. 488
דוברוביטשי 322
דוד הראובני 455
דוסטרובסקי, י. 141
דורו'קה, י. ח. 151
דושמן, י. 423
דירובסקי, י. 286
דיומה, א. *286
דיוננוב, מ. 286
דיטשמן, ח. א. 452
דיין, ש. 142, 416
דילאן, א. מ. 354
דיק, א. מ. 424
דיקנס, צ. 417
דיטרוב, נ. 32
דרוק, ד. 328
דרור 340
דרייפוס, א. *329

האלפערן, י. 214
האלפערן, מ. 5, 214
הארנר, א. 469
הארטמאן, מ. 208
הראיה, ע. 417
הוברנדר, ק. ק. 325
הורסון, ו. ת. 153
הוכברג, נ. 287
הולין, ש. י. 173
הורוויץ, ישראל 354
הורוויץ, ש. 5, 438
חיגר, מ. 15, 174
הירסט, מ. 153
הירש, ש. ר. 322
הלברשטם, ת. 181

ברית עברית עולמית 415, 339
ברית הקנאים 340
ברכה, ת. 214
ברכיהו, מ. 415
ברכר, י. ז. וו. 212
ברלינר, א. 141
ברנשטיין, ש. 308
ברסלבסקי, מ. 339
ברש, א. 10, 14, 31, 300

גאלאוואסינסקי, מ. 222
גאלר, ז. 340
גאלדבוים, מ. 325
גאראכאווסקאיה, ד. 480
גארדאן, ש. 353
גאריי, מ. 5, 353
גבעת ברנר 415
גבריאלי, נ. 14
גונזל, נ. ו. 152
גוסנעשטאלט, ה. 214
גוסהלה, י. 339
גוטיאנסקי, ב. 480

גוסמן, ג. 18, 154, 279, 303, 359
גוטסדינר, א. 298
גולברג, 5, 285
גולנבק, מ. א. 415
גוסענער, א. 223
גורדון, י. י. 415
גורדון, י. 5, 285
גורדון, מ. 145
גורדון, ש. 5, 33
גורליק, ש. 19
גזל, מ. 285

ג'ונג, ז. 152
גיוז, מ. 285
גיסלין, מ. 285
גילוני, מ. 408, 410
גינצבורג, 5, 828
גינצבורג, ש. 153, 280
גיפשיין, י. 14
גלבע, י. 407
גליק, ש. 416
גליקסמאן, מ. 321
גליצענשטיין, ה. 222
גנמין, א. נ. 353
גנצפריד, ש. 14
געזערד 469
גפני, ד. 152
גץ, מ. מ. 357

- הלברשטם, י. ש. 181
 הלואה והסכנו. יפו ת"א 408
 הלל'ס, ש. 15
 הלפרן, י. 185
 הס, מ. 19
 הסתדרות העובדים הלאומית בא"י 408
 הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י 409, 408
 — הסתדרות הפקידים 15, 276, 800
 — הוערה המשתמט של חבר הקבוצות,
 הקבוצ המאוחד וקבוצי השומר הצעיר 276
 — מועצת פועלי פתח תקוה 287
 — מחלקת לסטטיסטיקה ואינפורמציה 417
 — מרכז לחנוך 275
 — המרכז לנוער 143, 145, *276, 400
 — הקבוצ המאוחד 143, 400
 — סרן חסר עבודה 153
 הסתדרות הפועלים החקלאיים בא"י 407
 הסתדרות הציונים הרביזוניסטים בא"י 417
 ההסתדרות הציונית. הועד הפועל 287
 — סריופליטניה 493
 — לוצק 195
 — קהיר. הסועדו העברי 339
 הערץ, י. ה. 176
 הערץ, ש. 431
 העשל, א. 214
 הרברג, ש. 31, 285
 הרודוטוס 15, 226
 הרצל, ב. ז. 15, 153
 התאחדות. פולין 339
 התאחדות האכרים בא"י. המחלקה
 למסעי הדר 153
 התאחדות נשים עבריות 153
 התאחדות פועלי ציון. נאליציע 474
 לאעקניו, ש. 417
 וואלאס, מ. 72
 וואלרסאן, צ. 85
 וואקסמאן, צ. ה. 306
 וויינער, מ. 480
 ווייס, ש. 184
 ווייס, ש. מ. 329
 וויסרוסישע וויסנשאפט אקאדעמיע.
 אינסטיטוט פאר פראלעטארישער
 קולטור 312
 ווינאקור, ה. 354
 וויינפענ, י. 5. פרץ שול 857
 וולדרסקי, א. 225, 483
 וולפסברג, י. 164, 427
 וורוביצ'יק, מ. 413, 417
 וילנאי, ז. 15, 287
 וילקנסקי, מ. 290
 ויינברג, צ. ז. 154
 וינונורה, מ. 453
 ויינרטו, י. 168
 וינר, 5. 225, 358
 ויינשנר (נמני), ר. 152
 ויס, ש. 275
 ויסלכנסקי, צ. *157
 ויסמן, ד. 290
 וייץ, ח. ח. 195
 ויתקיניה 195
 וכסמן, מ. 16
 ולדיברג, א. י. 290
 וליש, מ. 290
 ולפובסקי, מ. ז. 31, 300
 וסרמן, י. 154
 ועד הלשון העברית 417
 הועד המאחד לשוב יהודי גרמניה בא"י
 18
 ורטהימר, ש. א. 18, 418
 ורטנוילר, מ. 424
 לאבילא, נ. 222
 זארעצקי, א. 351
 ז'בוטינסקי, ז. 18, 196, 340
 זחר, א. צ. 290
 זחר, צ. 359
 זחרי, מ. 290
 זוסא, ח. א. 18, 290
 זוסמן, ב. 225
 זירמן פרויד, ת. 297
 זילבערמאן, מ. 455
 זילבערצווייג, ז. 208
 זילברשלאג, י. 154
 זינגר, מ. 422
 זכאי, ד. 407
 זנה, י. 32
 זעצער, ש. צ. 180, *214, 216, 322
 זקהים, א. 18
 זרחי, י. 18
 זשאבאטינסקי. ראה: ז'בוטינסקי
 זשוכאוויצקי, א. 354
 זשיטלאווסקי, ת. 455
 זלכס, ב. 154, *356
 החברה העברית לחקירת א"י ועתקותיה 9
 חברת דורשי האוניברסיטה, ורשה 222

יודילוביץ, מ. ד. 298	חכשוש, י. 11
יודקיביטש, א. ד. 54	חניז, מ. 418
יוסטמאן, מ. ראה: יאושואה, ב.	חוק, א. 181
יוסטמן, מ. מ. א. 453	חיקיו, י. 185
יוסקוביץ, ז. 409	חיפה. בית הספר הריאלי העברי
ייבין, י. ה. 308	418, 292, 154
ילין, ד. 14, 277	— ועד חדר הכרמל 418, 292
יעקב שמשון משפטייוקע 416	— לשכת המסחר והתעשיה העברית. 154
יעקוביץ, א. 5, 41	חיריק, נ. 195
יעקב, ח. 296	החלוצ 356, 195
יערי, א. 185	החלוצ, מולין 474, 195
יערי פולסקין, י. 474	חסיד, ח. 493*
יפה, י. 155	חפץ, מ. א. 426
יפה, ש. ד. 9, 287	חרק, י. 195
ירושלם. אהל תורה 420	
— האוניברסיטה העברית 148, 155, 206*	טאוב, ד. ד. 438
— האוניברסיטה העברית. הסתדרות	טברסקי, י. 18
הסטודנטים 144	טברסקי, נ. 410
— בי"ח משגב לדר 420	טובראני, י. 292
— חדר תורה תחכמוני 420	טורון, ז. 154
— ישיבת עץ חיים 420, 155	טושניסקי, ב. 215
— ספרית ירושלים 155	טולידנו, י. מ. 174
— הקונסרבטוריון הארצישראלי 155	טוקצניסקי, י. מ. 418, 156
— רחביה 420	טורמל, מ. 154
ישרון, י. 309	טורטשינר, נ. ה. 292
ישעיהו, י. 8	טיברג, י. מ. 438
ישראל בו אליעזר (בעש"ט) 180*	טייטלבוים, א. 354
יתום, י. 181	טייכברג, י. 222
	סירקעל, ד. ב. 223
כאשמשעוואצקי, מ. 215	טל 213
כהן, י. 5, 210	טסקין, מ. 415
כהן, י. מ. 453	טצנר, ז. 18
כהן, יעקב 155	טקיסט, ק. 418
כהנא, א. 183, 352	טרו, ב. 19
כהנוביץ, י. 5, 420	טרסקובר, א. 384
כפר ילדים מאיר שפיה 409	טריסטער, ז. 215
כץ, ב.צ. 156	טריפולי, בית ספר „התקוה“ 492
כץ (כנשלום), ב. צ. 353	טשערניאק, י. 480
כץ, י. 814	טשפק, ק. 292
כצלסון, ב. 10, 156, 275	טשרנוביץ, ח. 174
כרוך, א. 13, 415	טשרניחובסקי, ש. 19
כרוך, ח. 159	
כרמי, י. 296	יאהליו, מ. 44
כרמיו, י. 423	יאושואה, ב. 321
כשר, מ. מ. 33, 156, 296	יא, ה. 340
	יאקאבזאן, ו. ש. 826
לאנדוי, ש. 210	ינלניצר, א. 5, 306
לאצקי-בערטאלדי, ו. 85	יהודה, י. 185
לב, א. 409	יודילוביץ, ד. 411

מוינשטר, י. 5, 439
 מוטסו, ת. 157
 מונדשיו, ח. 163
 מונצ'יק, א. 19
 מוסקוביטץ, ש. 5, 480
 המועצה הא"י ללמודים עליונים 297
 מויא, א. ס. 9, 19
 המורחיו המרכזי העולמי 144
 מיול, נ. 157
 מיולש, מ. 328
 מיוסון נ. צ. 285
 מיכלזון, צ. י. 14, 66
 מיכלסקי, י. א. י. 70
 מילקובסקי, ב. 54
 מיניאפוליס, ת"ת 492
 מינץ, ב. 11
 מינץ, י. 422
 מינקאו, נ. ב. 39
 מיצקיביץ, א. 8
 מישקאווסקי, נ. 491
 מכביה שניה 276, 409, 421
 מכתם, ב. 359
 מכתם, י. 359
 מלאר, 5, 157, 340
 מלוק, נ. 297
 מלרו, א. 157
 מנדלברג, 5, 422
 מניס, א. 311
 מנצ'ינסקי, א. 359
 מעלמער, ה. 329
 מענדלסאן, מ. 184
 מעסמער, י. 208
 מפלגת פועלי א"י 28
 מקליאור, נ. 157
 מראה נוף, ש. 493
 מרגוליו, י. 157
 מרוקובסקי, ד. 297
 מריאט, מ. 157
 מרכוס, מ. 297
 מרכז הסוחרים הזעירים בת"א ויפו 410
 מרסוביטש, ש. 482
 מרקוס, י. 484
 המשביר המרכזי 298
 משה בן סימון 142, 143, 144, 145, 158, 277, 286, 298, 322, 329, 421
 *454, *422
 גארעלמן, י. 431
 נאה, א. ח. 416

לובושיצקי, א. 493
 לוי, יוסף 39
 לוי, ישראל 296
 הלוי, י. י. 427
 הלוי, מ. 287
 לויטה, א. 417
 לוטמברג, י. ב. 54
 לוונגר, י. י. 314
 לחובר, מ. 143, 157, 296
 לי, ה. א. 428
 ליבוביץ, ש. ז. ראה: אריאל, ז.
 ליביו, ז. 354
 ליברטן, צ. 424
 ליובאטירסקי, י. 93
 לייב 215
 ליוויק, ה. 354
 ליכטנבוים, י. 150, 300
 לינינבלוס, מ. 5, 8, 12, 297
 ליס, ק. 488
 ליסצקי, א. א. 19
 ליפפא, י. 163
 ליפשיץ, א. 5, 427
 לסו, מ. 420
 לננאפון 421
 לנדא, י. 416
 לנדא, נ. נ. 320
 לנדוי, י. 11
 לנדסו, צ. 181
 לנדר, ד. 195
 לניאדו, מ. 297
 לעוו, א. 160
 לערנער, א. א. 488
 לערער, י. 215
 לרנר, א. 425
 לשצינסקי, י. 421, 469
 מאהרשעו, י. 45
 מאיר, 5, א. 156
 מאיראויטש, ד. וו. 354
 מאירי, מנחם 320
 מאלאדאווסקי, ק. 215
 מאננער, א. 215
 מנידוון, א. ב.צ. 181
 מנידוון, מ. 182
 סני, ס. 417
 "סנו" 145
 מרדש בני ציון 409
 מובשוביץ, מ. א. 426
 מוהליווער, מ. מ. 427

עבר הדני 290	נאוואנרודאק. קינדרהיים 223
עוננו, ש. י. 358	נאוויק, מ. 474
עובדיהו, מ. 276	נאור, מ. 158, 305, 422*
עונן, י. 290	נהוראי, י. 276
עליאשואו, ע. 67	נחמן בן שמחה מברסלב 180
עלקין, מ. 488	ניסמן, ר. 424
עמיאל, מ. א. 195	ניינר, ח. 278
עריק, מ. 480	ניסן, ש. נ. 298
ערקעס, ב. 451	ניסלבוים, ר. ק. 175
	נמירובסקי, מ. 417
	נפתלי, מ. 422
פאטאש, ר. 215	נרצים 411
פאיאנסגליק, ש. 416	נרקיס, מ. 156
פאפערניקאו, י. 160	נשר, ג. 417
פארבאנר פון די אידישע קאאפעראטיווע	נשרי, צ. 298
געזעלשאפטן אין פוילן 189	
פאריוו פון יידישע ליטעראטור און	
זשורנאליסטן אין ווארשע 216	סאנאלאוויטש, י. 39
פבזנר, ז. 411	סאמא, ד. 493
פוברסקי, י. ד. 85	סאפיר, מ. 215
פוננסקי, ע. י. י. 222	סובה, ד. י. 71
פולני, ד. 408	הסוכנות היהודית לא"י 30, 407
פוסט, ה. ס. 423	— מחלקת העליה 145
פוסק, ה. 183	סולוביצקי, ש. 298
הפועל. התאחדות לחרבות נופתית בא"י.	סופר, א. 414
423, 277	סופר, משה 320
פועלי ציון. א"י 411*	סופרמן, ר. 421
פורמן, ב. צ. 299	סוקלוב, נ. 298
פסאשקין, א. 216	סטבסקי, א. 158
פיושיץ, ח. 431	סטרנג, ה. 421
פיערבערג, מ. ז. 214, 216	סילונה, א. 30
פיכטן, י. 81, 143, 158, 299, 300	סילנפה, מ. א. 31
פיליפזאן, פ. 216	סילקינר, ב. ג. 42
פינים, י. א. 489	סיסון, א. 151
פינים, ד. 422	סירא, א. 215
פינסקי, ד. 216	סלובצקי, י. 213
פינסקער, י. פ. 19	סלומון, ק. 428
פינק, וו. 216	סלושץ, נ. 9
פינקרפלד, א. 412, 425	סלע, י. 424
פישמן, י. פ. 144, 423	ססולנסקי, מ. 8, 298
פלאום, ש. 299	סענאלאוויטש, ז. 216
פלדמן, א. 299	סעדיה בן יוסף אלפיומי 422
פלוריאן, ז. 218	סערייסקי, מ. 164
פלסנר, מ. 423	ספארד, א. ד. 215
פלדסאן, ר. 307	ספובק, י. 158, 18
פענסטער, ב. 322	סקודיצקי, ז. 480
פעפער, א. 164, 216	סקלי, ד. 299
פעלמן, ה. מ. 299	סרנסט, מ. 151, 414
פרבר, צ. ח. 314	
פרו'נסקי, א. 359	עארה, ע. 299

קולטון, י. צ. 159
 קולנשר, מ. 424
 קונוביץ, י. 223
 קופמן, יהודה 158
 קוסריו, א. 424
 קוק, א. י. 426, 296
 קושלן, ח. 359
 קושניר, י. 407
 קושניר, מ. 142, 32
 קיפלינג, ר. 300
 קיפניס, א. 217
 קיפניס, ש. 279
 קלוגר, א. ב. 66
 קלוגר, ש. 66
 קלונר, י. 8, 12, 41, 413, 424
 קליז, ח. צ. 290
 קליז, ש. 424
 קלינצער 275
 קלמנוביץ, ז. 311
 קלעי, ד. 12, 157, 413
 קלר, ח. 300
 קלרה 423
 קסחי, ד. 154
 קנטורוביץ, ש. ש. 351
 קפליוק, מ. 299
 קפלז, ע. 300
 קסת חולים 408
 קצין, ש. ש. 425
 קצנלסון, י. 18
 קרומר, י. מ. 300, 425
 קרונה, מ. 195
 קרופניק, ב. 153, 286
 קריב, א. 292, 424
 קריבורצ'קו, ראה: קריב
 קרינגסון, צ. א. 31
 קרית חיים 31, 408
 קרפנר, ח. ראה: פינקרפלד, א.
 קרו היסוד 159
 — א"י 31, 425
 קרו הקיסת לישראל 31, 412, 425
 — הועד הארצי לא"י 412
 — מולין 196
 ראבינאוויטש, מ. 196
 ראנאווי, א. מ. 322
 ראדיו, ד. 356
 ראיו, א. 311
 ראונבוים, ד. 86
 ראוענבלום, ה. 340

פרויד, ז. 158
 פרויס, ז. 417, 276
 פרידברג, ח. ד. 311, 329
 פרידלנדר, צ. 424
 פרידמן, א. ז. 225
 פרידמן, ד. א. 144, 277
 פרייד, מ. י. 275
 פרייסן, א. 146
 פרייסן, א. ח. 29
 פרלברג, א. 356
 פרלברג, א. נ. 221
 פרלמן, ש. 407
 פרסו, י. 31
 פרנטש, ש. 151, 30, 418
 פרנס, א. 300
 פרנק, ב. 300
 פרנק, יעקב 69
 פרנקל, ד. 38
 פרסבורג, התאחדות תלמידי דשיבה 38
 פרץ, י. ל. 158
 צבי בן מנחם 489
 צביאלי, ש. י. 412
 צוינגל, ח. 359
 צופיוף, ש. 160
 צורב 12, 413
 צורי, י. ש. 183
 צורי, ש. 424
 צווס 157
 ציוניסטישע ארגאניזאציע, מורח
 קליינמילן 340
 ציסריו, י. י. 181
 צינג, א. 5, 66
 עלניקר, נ. א. 424
 צנציפר, ש. 145
 ציריקובר, א. 159, 311
 קאנאו, י. 455, 69
 קאהאן, ב. 469
 קאזאקעוויטש, ע. 489
 קאזאן, ח. ש. 431
 קאלאווסקי, נ. 356
 קאסארליכטענשטיין, ר. 190
 קאפל, ד. 216
 קאפלמאן, ד. 455
 קאץ, מ. 354, 489
 קבק, א. א. 297
 קוויטקא, ל. 217, 222
 קולבאק, מ. 354

432 ש'אצקי, י.
 426 שכררון, א.
 426 שבת, בן מאיר הכהן
 455 שבת, צבי
 348 שווארץ, מ.
 *184 שווארצבארד, ש.
 410 שוחט, א.
 426 שולחוב, מ.
 *426 שולמן, ש. ב.
 389 השומר הצעיר
 196 השומר הצעיר, מולניה
 159 שוער, א.
 308 שופמן, נ.
 418 שור, א. 15, 228
 409 שור, ז.
 66 שור, י.
 453 שורץ, י.
 159 שורצמן, ב. מ.
 410 שורר, ח.
 290 שטוק, ד.
 144 שטיין, י.
 42 שטיינבערג, י. נ.
 329 שטיינברג, משפחה
 482 שטיינברג, יחושע
 300 שטיינברג, יעקב 153
 308 שטיינמן, א.
 159 שטקליס, מ.
 שי, י. ראה: שנהר, י.
 226 שייקעוויטש, נ. מ.
 414 שילר, מ. 151
 *829 שימכאוויטש, י. ק.
 426 שינברג, ב.
 491 שינדלער, א.
 474 שיפאצקי, י.
 145 שיפמן, י.
 שיקנר, המדרשה ללמודי היהדות. תלמידים
 223
 484 שירמן, ח.
 277 שכונת בורוכוב
 176 שכטר, ח.
 423 שכטר, מ.
 218 שלום עליכם
 426 שלונסקי, א. 152
 412 שלם, נ.
 45 שלמה בן יצחק (רש"י)
 81 שמואלי, א.
 320 שמחוביטש, י.
 32 שמחוני, י. נ.
 183 שמלקס, נ.

340 ראזענמערד, א.
 490 ראזענצווייג, א.
 217 ראטשטיין, ש.
 ראמאלקעס, ראה: רפלקס.
 174 רב צעיר
 196 רבינוב, ב.
 418 רבינוביץ, א. ד. 156
 82 רבינוביץ, א. ז. 28
 353 רבינוביץ, יהודה
 300 רבינוביץ, יעקב
 180 רבינוביץ, י. י.
 427 רבינוביץ, מ. מ. מ.
 484 רבינוביץ, מלך
 425 רבינוביץ, מנשה
 425 רבינוביץ, ש.
 176 רבינר, צ.
 423 רבניצקי, י. ת. 13
 רנובסקי, י. *417
 300 רנלסון, א. 286
 157 רודי, צ.
 67 רוזוף, ב. ז.
 320 רוזין, מ.
 409 רוזינסקי, י.
 300 רוזנבוים, מ. מ.
 158 רוזנבלט, צ.
 213 רוזנברג, י.
 438 רוזנבל, נ. א.
 71 רוזניס, ש. א.
 82 רוטברג, ב. ז.
 807 רויטשמן, ב.
 300 רוטטובצב, מ. א.
 144 רוקה, י. 5
 159 רות, ח. י. 13
 474 רוניצ'נקו, י.
 281 רחל
 308 ריבולוב, מ. 42
 801 רינר, א.
 66 רייזקוב, מ.
 329 רייזמאן, י.
 280 ריד, א.
 14 רינהרד, י.
 82 רינס, א. ד. ב.
 438 רינס, ח. ז.
 423 רינס, י. י. 32
 159 רסון, י.
 222 רסקין, ז. א.
 303 רעמבא, א.
 278 רפלקס, נ. 7, 160
 82 רקובסקי, ב.

שפר, ל. 359
שפראר, מ. 190
שקספיר, ו. 414
שרון (שברון), א. 303, 426
שריבר, א. ח. ר. 427
שרייבער, מ. 217

תומאס, א. 159
תל אביב. ביח"ס הנבואה למשפט ולכלכלה
427
— הנמסיה העברית הרצליה 308
— מוזיאון 32
— עיריה 285
— התערוכה ויריד המזרח 83
תל אביב ויפו. לשכת המסחר- 160
תמרסון, מ. 359
התערוכה לעתונות הא"י ב"ימי ביאליק"
411
תרבות. פולין 223

שמעוניבז, א. 196
שמעוניבז, ד. 413
שמעיה 320
שמ"ר 226
שנאפער, ב. 217*
שנברג, י. ראה: שנחר, י.
שנחר (שנברג), י. 19, 80, 152, 157, 417, 286
שניאורסאן, מ. 357, 354, 489
שניאורסון, י. י. 180
שעכסמאן, ע. 217
שערסאן, מ. 217
שערער, ע. 431
שפילבסקי 218
שפינוזה, ב. 32, 322
שפירא, א. א. 426
שפירא, ת. א. 427
שפירא, י. ל. 325
שפירא, צ. א. 306
שפירא, ש. 340

ב. מפתח שמות כל הספרים בעברית והספרים האנונימיים ביווית.

דאס אידישע לאנד 164
דאס אידישע פאלק 39
אידישע פרעסע רעווי 806
אירנשטאט אין א"י 806
איך יכלה הפקיד את ימי חופשתי 300
לה אינסירארה ביכ"ה 217
האיש בצל 417
האיש בצל בסכנה 417
אישים 298
אל הים 81
אלבום ח. נ. ביאליק 418
אלבום לבולים 287
אלנעמיינע ענציקלאפערדיע 311
אלה מסעי 418
אלון בכות 188
אלטר 299
אלף 359
אלף בית 158
אמן בעולם הזה 326
אמרי בינה 458
האמת קודמת לשלום 156
אנו עולים ארצה 225
אנציקלופריה כללית 413, 12
אסמות 408
אסתר המלכה 292
דער אפיקורעם 322

אבי מבי הרבר 213
ס' האגדה 13
אנרות ביאליק 484
אנרות הרמב"ם 422
אנרת המעשה בלוח הנקרא צפיהח 228
אהל אברהם 438
אהל שם לתלמידים 420
אהלים 212
אוסטאמנציפציה 19
אויף דער שוועל 214
אוליבר טויסט 417
אונזער צייט 430
אונטעררוענענס 164
האופנוע 407
אוצר מלות היסוד 301
אוצר תרגומים עבריים... 813
אור זורה 180
אור התרגום 418
אורונוויער סאג 306
אורי ניסן גנסין 353
אוריאל אקוסטח 18
אורים 275
אחות 196
אחרי מותי 152
אחרי רצח ארלוזורוב 411
איבערבליק 809

בסערות תימן 8	האקלים של תל אביב 285
בעסאראבער היינט 430	הארבעת מכנרת 154
הבקר 407	ארח מישור 54
דאס ברוינע בוך 460	ארתה 142
ברית עם 408, 141	הארץ 8, 142, 408
ברכה משולשת 453	ארץ ישראל [עתון] 198
הברקת 423	ארץ ישראל [פרידלנדר] 424
בת ישראל נודדת 299	ארץ ישראל [חקהק"ס] 425
בת קול העתונות לא"י 141	ארץ ישראל [שמעונוביץ] 413
בתלמים 142	ארצנו הקדושה 159
	האשכול 11
גאלת חקרע 424	
גבורים קטנים 154	בארן 39
גדולי שמואל 298	באור תשעים מלות 422
גדיים *424	באנייונג 146
גונב הגלפטרון 15	באר מים 287
גוף האדם 157	בדרך [וולדורסקי] 403, 225
נט מקושר וטיב ניטין 66	בדרך [עתון] 41
הנימנסיה העברית הרצלית 303	בהנשמה 339
גישת ליאו טנן שרה 425	בהודכבות 299
גענועים 285	בהמט ארץ 15
גרמניה 418	בוטניקה 290
	בטוח עממי בא"י 19
הלאר *41, 454	בטוי מבפנים 409
דבר *8, 142	ביולטיין [לשכת המסחר והתעשיה
דבר אליעזר 290	העברית. חיפה] 154
דבר בעתו 159	ביולטיין [הקס"ל. הועד הארצי לא"י] 412
דברות רמב"ם 298	ביולטיין שנתי [לשכת המסחר. תל אביב] 160
דברי האגרת 427	ביולטיין פון איינהייטלעכן פראנט
דברי ביאליק על האוניברסיטה	פון דער אומפארטעלעכער אקאר.
העברית 280	יונגט 492
דברי בינה 180	בימי העליה 290
דברי הספר ותנחומי אבליים... 176	בית הבחירה 320
דברי זכרון 183	בית דוד ושלמה 160
דברי ימי אנגליה 31	בית ועיר 145
דברי ימי ישראל [בלנק] 152	בית ורחוב 154
דברי ימי ישראל [שמחוני] 82	בית הספר הנבוה למשפט ולכלכלה 427
דברי ימי עם עולם 158, 286	בית ספרי 223
דברי ימי עמנו 18	בבחה 859
דברי ימי רומא 157	בלאקנאט פון אניסאמער 322
דברי הימים לעם ישראל 416	בלבב ימים 358
דברי צדק 416	בלוי ווייס 164
דברי שלמה 182	בלוי כהנת 423
דברים שבעל פה 151	בליל זה 281
דגל המדינה 408	במבחו 19
דון קישוט 151	במפנה 407
דור"ש סמוכים 417	בני מדבר 196
דיוקנאות ואיקונים 352	בנין דוד 438
דיו וחשבון [הבנק האפותיקאי] 288	בסביבה 359

הנהיה שותפי שותפיו של עמלק 303
 ההסכם 276
 ההרפתקן 417
 הרצאה נוספת על הפיתוח החקלאי 151
 הרצאה ראשונה על הפיתוח החקלאי
 והחתישבות 413
 השנות 800
 התעמלות ומשחקים לקטנים 206
 לבחרת בחיים 66
 וחדרת לבקר 70
 ווייטער 278
 ווילנע 309
 דאס ווירטשאפטלעכע לעבען 306
 די וועג פון לעבען 177
 ויאמר משה 434
 ויחי היום 13
 ויפלהם סל 151
 ויצו יוסף 425
 הועידה הארצית השמינית [הצה"ר] 417
 לאסעלבוך 72
 70 יאריקער יוביליי [זשיטלאווסקי] 455
 זכותנו ההיסטורית המשפטית על א"י 152
 זכר בנימין 82
 זכר זאת ליעקב 423
 זמירות ישראל 213
 זמירת הנפח 287
 ח. נ. ביאליק. אלבום 418
 התבצלת השחורה 286
 החבר 9
 חכריא 417
 חברנו 7
 חדושי רבינו התם סופר על מסכת תמיד 320
 חוברת מכפנים 143
 חוברת זכרון [הלואה וחשבון. יפו ת"א] 408
 חובת התלמידים 325
 חוט הזהב 157
 חזון הרצל 15
 החזיון והתיקון 173
 חזיון העולם 18
 החזית הציונית המאוחדת 159
 חיי אדם 415
 חיי אנוש 157
 חיי פועלת בארץ 209
 חיי הצמח בנטינות 157
 הכמה וסוסר 182
 הכמה השמן 424

דין וחשבון [הדר הכרמל] 292
 דין וחשבון [הירסט] 153
 דין וחשבון [התאחדות האכרים. המחל.
 למסעי הדר] 153
 דין וחשבון [הועד המאחד לישוב יהודי
 גרמניה בא"י] 18
 דין וחשבון [המועדון העברי בקהיר] 339
 דין וחשבון [משנב לדר] 420
 דין וחשבון [ספרית ירושלים] 155
 דין וחשבון [קרן חסד עבודה] 158
 דין וחשבון [סרן היסוד בא"י] 81
 דין וחשבון [שכונת בורוכוב] 277
 דמות עולמי 413
 דעה והשכל 417
 דעת תורה 14
 דפים למדריכים 409
 הדקבריסטים 297
 דקדוק לתלמידים 358
 דקדוק קצר של העברית החדשה 424
 דרוש לבר מצוה 298
 דרך נאולים 297
 דרך טיבו כרהי לאלהים 416
 דרך יהושע 814
 דרך לסוד שיחות 421
 דרכי הנוכח 290
 דרכי הלסוד של התנ"ך 290
 דרכנו 163
 הדת והלאום 296
 האוני תבל 157
 הבה נחשבה 279
 הבה נלמד 358
 הכל 11
 הגדה של פסח 70, 153, 181, 287, 417
 ההר 143
 הד המורה 492
 הד המרכז 492
 הוגי הדור 13
 הוד שבקדושה 296
 הויתו השלישית של יוסף קירקנהוב 151
 הוספות למסכתות ועירות 15
 הורדוס ומרים 279
 הושע נא 276
 התיניאנה והבריאות של האשה
 העברית 151
 היסטוריה כללית 159
 הלכות מלכים 421
 הלכות סנהדרין 421
 הלכות חשובה, הלכות עבודה זרה 421

ילקוט המורה התיכון 407
 ילקוט קפת חולים 408
 ים הגדול 174
 ימים יחפים 18
 היסודות האיריאולוגיים של המורה 105
 היצאנית על כסא המלכות 423
 יקר פמו 180
 הירדן [רומניה] 163
 ירושלים 156
 ישועת דוד 85
 ישיבת פומבדיתא 298
 ישכיל עברי 417
 יתדות 195
 יתמות 281
 כ"י ביצחק הירושלמי 418
 כל שירי יל"ג 285
 כז היה 300
 כנסת ישראל 306
 כנעו ארצנו 281
 כרם הצבי 314
 כרם ציון 409
 כתב האשמה 415
 כתבי [ארלוזורוב] 280
 כתבי [ביאליק] 414
 כתבי [הירודוטוס] 15
 כתבי [יצחק יפה] 185
 כתבי [שופמן] 303
 כתבים ותעודות [מפא"י] 26
 כתבים מקבצים [א. ז. רבינוביץ] 82
 כתובת הארץ 11
 לבונה זכה 173
 לבטים 409
 לבנות ולנמע 276
 לוח [פרים] 310
 לוח א"י לנוער והתלמיד בתי הספר 156
 לוח א"י תרצ"ד 418
 לוח לא"י תרצ"ה 156
 לוח לגער לשנת תרצ"ה 156
 לוח לשמונים שנה 424
 לוח מקצועי שמושי למגדלי עופות 9
 לוח עץ חיים. תרצ"ה 156, 420
 לוח קואופרטיבי שמושי 156, 420
 לוחות לונריתמים 415
 לזכר המורה 142
 לחנ העשור 409
 להנכה 276
 ליום הנוער הסוציאליסטי 280

החלוצ הכלל ציוני 306
 חמי מבריה 156
 חמר להנים ולמועדים 412
 חמש מנלות 88
 החנור העברי בסכנה 357
 חסד לאברהם 152
 חקק הפלילי בא"י 297
 חקת ברית החיל 185
 חקת העבודה 296
 חקת השפוט באטליקה 423
 חרות 143
 חשבה לטובה 438
 חשבון והנדסה 13, 415
 התחלתולה שרצתה להיות מלכה 296
 טבעות עשן 285
 טהרת בנות ישראל 425
 טוב ראי 426
 טיול בארץ 339
 טל ילדות 225
 טעאטער און ראדיא וועלט 307
 טקסי מס' 3579 M 417
 י. ג. פרץ לבני הנעורים 158
 יד יוסף 71
 ידיעות [המרכז החקלאי] 407
 ידיעות לתלמידים 153
 ידיעות משלחות "הפועל" בגולה 277
 ידיעות הקריה 408
 ידיעות שכונת בורוכוב 277
 ידיעת המולדת 14
 היהדות 285
 היהדות בארץ ובגולה 412
 יהודה הלוי 154
 יהודה הצעיר 275
 היהודי ההולך למות 162
 יודישע שטימע 430
 יומן הנעורים 153
 יונג וועלט פון פרייהייט 309
 יוסף חיים דורו'קה 151
 היחיד הצבורי 325
 דער יידישער וועלט קאנגרעס 309
 הילר 84
 הילר האובר 153
 הילר בא"י 157
 הילר ומביתו הפסיכולוגית 416
 ילדי עמל 356
 ילדים וילדות 300
 ילקוט יצחק 320

המטמיוקה לאריסטו 12
 מילי דהספירא 308
 המכביה השניה 409
 מכילתא 54
 מכתב חוור [המכביה השניה] 421
 מלון חדושי ת. נ. ביאליק 146
 מלון כים עברי נרמני 416
 מלון כים עברי ערבי 297
 מלון לעבודות עז 417
 מלון עברי [בניחודה] 482
 המלון העברי [נרוונסקי-ליין] 14
 מלון השמה העברית 15
 מלחמת היהודים במסיון 276
 מלקות לימים טובים 144
 מעמקים 410
 מסראות פרצומנו 426
 מנחה לרוד 277
 המנצחים 221
 מסורה גדולה 173
 מסכת אבות 278
 מסכת בבא מציעא 414
 מסכת ביצה 488
 מסכת חגיגה 414
 מסכת חנינות 28
 מסכתות דרך ארץ 174
 מסע הרג 297
 מסעי הנס ארין 18
 מספר וקינה 453
 מסתרי חיונה הלכנה 417
 מענל טוב השלם 146
 המעין 88
 מערכי שפואל 53
 מעשה אבות 181
 מעשה בשני דנים אדמים 423
 מעשה השודדים 292
 מפתח חרשוות 144
 מצאנו את המשיח 415
 מצבם הכלכלי של היהודים 421
 מצבת מרדכי 181
 מקומות המרפא בא"י 144
 מקור חיים 182
 מקור מים חיים 176
 מקורות לקורות ישראל 326
 מקורות לחולדות התנועה המשיחית
 בישראל 421
 מקראות 279
 המרד של פועלי אוסטריה 414
 משה נ"ח 424
 משה הם 19

ליטרארישער חודש 480
 ליידי המילטון 428
 לכל תושבי הדר הכרמל 418
 למר ערבית 300
 למרו היסב 483
 למרו עברית 359
 למולדת 196
 לנער 19, 156
 למני ההכרעה 276
 למעוסות במרוסות 421
 לקסי אמרים החדש 320
 לקראת החדש העברי 389
 לשאלות המיסול ותחינוך המשותפים 276
 לשמו ולזכרו של ת. נ. ביאליק 143
 לשעה זו 196
 לתולדות הדרכה הישראלית 156
 מאור אש 146
 מאור גדול להשמה העברית 212
 מאורעות רבון הקטן 154
 מאורעות ימימה ההכמה 159
 מאונים 9, 148
 מאמר מרדכי 453
 מאמר קצר על אלוה על האדם ואשרו 82
 מאסף הכורים 223
 סבוא לתלמוד 279
 מבחר השירה העברית באיסלית 484
 מבחר תרגומי ת. נ. ביאליק 151
 מגלות לבתי הספר 421
 מגלת אסתר 160, 303
 מגלת ההסתדרות 413
 מגנוי ירושלם 276
 מרדכי ארץ ישראל 15, 287
 מהודו ועד כוש 409
 מוויאון תל אביב 32
 מולדתנו 422
 מונטה קריסטו 268
 המוקיונים הנודדים 424
 מורה חנכוכים 158
 מושב הועד הפועל הציוני 287
 מושכלות אמצעיים במוסר היהדות 159
 מות גבורים 290
 מוכרונותיו של סוציאליסט רבולוציונר 300
 מורה ומערב 280
 מחברות לעבודה בתנ"ך 280
 מחזור 70*, 328
 מחלות הציפורים והדברתן 423
 מטה בנימין 54
 המטמון 225

ספר החרקים 280
 ספר החרקים לחקלאי 280
 ספר היחס מן משפחת שטיינבערג 829
 ספר הילד 359
 ספר לסור השפה העברית 422, 305
 ספר המונחים לרפואה ולמדעי הטבע 19
 ספר המכביה 276
 ספר הרשימות של מסחר ותעשייה בא"י 426
 ספר השנה לבנין תרצ"ה 145
 ספר השנה ליהודי אמריקה 308
 ספר השנה לבנין תרצ"ה 145
 ספרטקום 279
 ספריה לילדים 428
 ספרים חוברות ועלונים [קחי"ם] 189
 ספרית האהבה 428
 ספרן של ראשונים 279
 סקירה [התאחדות נשים עבריות] 158
 סקירה קצרה לתבנית המשכן וכליו 165
 סרונטס 800
 עבודה עברית 408
 עבודה עצמית בחשבון 14
 עבודות ההבראה בעסק יורעאל 31
 עבודת מדע באוצר הלשון העברית 292
 עברית לכל איש 359, 228
 העולה 275
 העולם 454, 41
 העולם העתיק 300
 עולת ראייה 426
 עורי תימן 407
 העזרת 358
 על הסתדרות העובדים בא"י 195
 על מות שרה 425
 על תל אביב וארחות חייה 286
 עלון השומרים 407
 עלונים חקלאיים 12
 עליה 145
 עלים לביבליורפיה וקורות ישראל 88
 עם דמוסי תרבות חדשה 285
 עם וסועריו 498
 עם חצי יובל שנים של דגניה 418
 העם היהודי בזמננו 334
 עמודים 306
 עמודים לילדים 306
 עפרה בת השיר, הילדה הערבית 425
 הענק דלבו 422
 עסקני הצבור בירושלים 416
 עפר 423
 עקידת יצחק 182

משה ליב ליליינבלום 12
 משכנות יעקב 163
 משלה תבילות דאר 11
 משלי ישראל 16
 משמר הירדן 7
 משמר היללה 417
 משמרות 414
 משניות 438
 משנת חיב"ד 155
 משנת הכסם 426
 משנת רבי יעקב 66
 משפט רצח ארלוזורוב 158
 מתוקה שנת העובר 181
 נאד של דמעות 32
 הנגב 288, 152
 נגד משפט מות 422
 הנגר הקטן 423
 נהלים 299
 נוה שלום 181
 נותן זמירות 354
 נזר הקודש 320
 נחמשה דרכינו 427
 נים הסטורנט 144
 נים הקבוצה 410, 10
 ניוועלט 160, 7
 נייע יום טוב בלעמער 165
 ניצוצי אור 425
 ניר 222
 נלו וכלבו 81
 הנפוקים [בעד הכתב הלטיני] 15
 נספחים לספרי הצופה לבית ישראל 300
 נפתולי אלהים 19
 נקוד השמות בתלמוד 95
 נשירה 425
 סאציאליסטישע בלעמער 481
 סאן מאולא אירושע צייטונג 431
 סודות 303
 הסוחר 410
 הסוחר והיוצר 408
 סופרים 352
 סיליה השפחה 31
 סינטקסיס 154
 סכום פעולות 287
 סכומים 417
 ספיה 152
 ספר האנדה 13
 ספר זכרון לב. ג. סילקינר 42

- הצרעה ודרכי המלחמה בה 12
- קאלוורט עמסם 307
- קבוצותינו 285
- קבורת חסור 298
- קבץ דכרי חכרים 275
- קבץ החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה 9
- קבץ מאמרים לד"י העתונות בא"י 411
- קבץ סעשה נסים 413
- קבץ שאלות בחינת הבגרות 207
- קבץ שנתי ת"ת מיניאפוליס 492
- קהלת מררכי 44
- הקואופרציה הצרכנית 298
- קוטמי הכותן 19
- קול האדם 416
- קול אסירי ציון 145
- קול יעקב 326
- קול יצחק 181
- קול קורא לפקיד בבית המסחר 15
- קול שמחה 173
- קולות בערפל 417
- קולנו 39
- הקונגרס העברי העולמי הראשון בא"י 415
- הקונגרס הרוקר 412
- קונטרס [אשלג] 13
- קונטרס לחברים 409
- קורות היהודים בתורקיה וארצות הקדם 71
- קורות העברים 493
- קטלוג [יריד הסוחר, תרצ"ד] 33
- קפיטליזם מאורגן פלסטמה 290
- קפת הספר 31, 424
- קצור שלחן ערוך 14
- קצור תורת התרבות הנוסנית של העובר 424
- קרוא עברית נכונה 412
- קרית חיים 31
- קרית חנה דוד 299
- הקרו הקימת לישראל ובית הספר העברי 186
- קרעק בתולה 426
- קתרין חיתה לאיש צבא 159
- ר' לוי נינצבורג 828
- ראזאריער לעבן 309
- הראין 426
- ראשונים ואחרונים 296
- ראשית חכמה 225
- ראשיתה ועלייתה של הארכיאולוגיה המוסלמית 156
- רביוור 152
- עקרי הדקדוק העברי 158
- עקרי תורת המשפט 154
- עשר שנים לקיומה של חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלם 222
- עת לסעת 145
- עתון המורה 10
- עתוננו [ריגא] 38
- פאלק און לאנד 39
- פארטעסט 164
- פארן פאלק 307
- פונטמרה 30
- הפועל [ורשה] 164
- הפועל בסקרא ותלמוד 436
- הפועל העברי וקרן היסוד 425
- פועל צדק 426
- הפועל הצעיר 10*
- פלח הרמון 14
- פנקס כתבות של תושבי רחביה 420
- פנקס לעניני הפקידים 276
- פעולותיו [של ביה"ס „התקוה"] 492
- פערואנער אירישע צייטונג 307
- הפדרס 314
- פרומאגורם 151
- פרוש'ס. אומנהיימר 285
- פרוש הארוד לרב סעדיה נאון 422
- פרוש ר' שמעיה על מסכת סדות 320
- פרי נאה 438
- פריסיוף ננסן 424
- פרייע שריפטן 42
- פרק סעשה הסת 174
- פרקי הפועל הצעיר 410
- פרקים בכלכלה מדינית ובתורת הקוניונקטורה 422
- פרשנדתא 45
- המשיום 359
- צ'ביונונו הלאומי 281
- צום 30 יארימן יוביליי [לאנדוי] 210
- די ציאניסטישע שיף אויף פאשיסטישע כוואליעס 196
- ציון לסוכרת ח. ת. ווייץ 185
- הציוני 11
- הציוני המרכזי 145
- ציונים לתורה 286
- די ציים 431
- צלילים 141
- צללים על שדות 299
- צמח עבר הירדן 412

להלים 427
 תורה וקול זמרה 458
 תולדות חפוס העברי שבאירופה התיכונה
 811
 תולדות ההלכה 174
 תולדות חפוס הקדום 14
 תולדות הישוב היהודי בא"י 424
 תולדות המשפט העברי העברי 183
 תולדות הערבים בא"י 279
 תולדות חרבים למשפחת ישראל מרודוס
 287
 תולדות התנועה הפראנקית 281
 תוספתא 451, 67
 תורה ואגדה למתחילים 850
 תורה למתחילים 168
 תורה שלמה 33
 תורת הקדוש הערבי 423
 תורת הלשון העברית 351
 תורת המעשה 330
 תורת רמאל קדש 175
 תכנית [הקונסרבטוריון. ירושלים] 155
 תכנית המורים [בית"ס הריאלי. חיפה]
 418, 292
 תכנית לשעורי ערב לעברית 223
 תלמוד בבלי *66
 תלמידות 285
 תנופת אחרו 415
 תנ"ך. תורה 33, 168
 תנ"ך. כתובים 33, 160, 308, 427
 תפלה 281
 תפלה ותחנונים 458
 תפלות *453
 תפלות. סדור 160, 182, 308, 427
 תפלת כל מה 427
 תפלת שבת 183
 תצא תורה 806
 תקון הכללי 180
 תקונים 182
 תקופה חדשה בקרן היסוד 154
 התקנות [אהבת רעים] 278
 תרבות וגו' בהסתדרות 156
 תרביץ 145
 תרשים של מושבת זאבים 195
 תשובות הרמב"ם 29
 תשובות הסוכנות היהודית על הדרו"ת
 של לואיס פרינזש 80
 תשלום 482

רבנו משה בן סימון 144, 422
 רדי חזק 157
 רועה בן-הטבע 222
 רוי אביב 280
 רוי אהבה 353
 הרמב"ם *422, 322
 הרמב"ם ודורו 286
 רנו לבקר 820
 דער רעווייאניסט 808
 רעיון בית"ר 18
 רעיון הלוחם 411
 רעיונות על מדינת היהודים 424
 הרמאה 277
 רש"י על התורה 818
 רשימות במכניקה תכנית 418
 רשימות בעקרי מכוונות 436
 רשימות של מסחר ותעשיה בא"י 426
 שאלות ותשובות דע"ה והשכל 417
 שאלת שלמה 18
 שבות תימן 11
 שבטי הכרואים בסחור באר שבע 299
 שויריה-ארץ-ישראל 278
 שועת הארץ 427
 שיחון עברי סולני 427
 שיחות אידיש-עברי 300
 שיר השירים 296
 שירים [פרמון] 81
 שירת רחל 281
 שכחת לקט 180
 שלום 278
 שלום ירושלים 303
 שלטון הכוב 280
 שמועות טובות ריון דאורייתא 452
 שמנה פרקים לרמב"ם 421
 השמרונים 282
 שני מכתבים 82
 שני ספרים נפתחים 320
 שנים אוהוין במלית 67
 שער הלכה 438
 שעורי האוניברסיטה העברית 155, 296
 שעורים במבוא לסיכומאנליה 158
 שערי רצון 66
 שערים 11
 שפתי צדיק 453
 השקל הכשר 81
 שר האוצר היהודי 420
 ששה סדרי נט והליצה 821
 ששה סדרי משנה 438

ג. מפתח שמות המחברים והספרים בערבית.

العربية المصرية 38	ابلسنر، م. م. 423
فرج، م. 451*	أبو جلد 37
فريجة، أ. 433	أبو شعبان، ح. 37
فهرست قوانين فلسطين 37	الاحكام الشرعية ... للاسرائيليين
القانون الدولي والملي 37	القرائن 451
كأنالوج معرض الشرق 33	بدر، م. 225
كشف القناع ... 163	البرغوثي، ع. 37
كشف المستقبل 163	بيروت، الجامعة الاميركية 167
الكنز في قواعد ... 225	(مسفر 519)، 433
كودبي، ف. م. 37	بيك، ف. ج. 162
مبادئ حفظ الصحة 429	بيكرت، ل. ج. 163
مجلس التعليم العالي الفلسطيني 297	تاريخ شرقى الاردن 162
المجلس الملي ليهود فلسطين 37	تاريخ فلسطين 37
مجلة الاقتصاديات العربية 7	تعليم قواعد اللغة العربية 423
مجموعة اسئلة امتحان ... 297	التنظيم المهني 430
المختصر الجغرافي لأحداث فلسطين 37	دروس في اللغة العربية 305
مراجع ما نشر ... عن بلدان	رد اعتراض ... 451
الانتداب ... 167 (مسفر 519)، 433	الشباب، مجلة 7
معرض الشرق 33	صفحة من الايام الحمراء 429
النادي الرياضى الحديث بالقدس 38	طرازي، ف. 167 (مسفر 519)
ناؤور، م. 305	الطرفة الباهجة ... 207
النشاشي، م. أ. 429, 38	العاص، م. س. 429
نقولا، ج. 430	العامري، م. أ. 429
هملتون، ل. ب. 163*	عبود، س. 207
الوحدة العربية 141	العراق في سبيل العربية 429

ד. מפתח שמות המתכרים ברוסיה.

Анто́ний, И. 275
 Ардита, Е. 479
 Бенароя, Е. 220
 Бендер, Г. Л. 173
 Береговский, М. 482
 Бетарь 479, 480
 Борисов, А. Я. 69*
 Боровой, С. Я. 468
 Брук, В. Л. 472
 Бялик, Х. Н. 211
 Вайнтроб, М. 95
 Винер, М. 482
 Вольпина, Д. 319
 Высоцкий, А. 221
 Габироль, С. 69
 Дубнов, С. М. 468
 Еврейское агентство для Палестины.
 Болгария 93
 Еврейское благотворительное общество.
 Тяньцзин 84
 Елао 221
 Жаботинский, В. 480
 Заславский, Д. О. 80, 193
 Казакевич, Г. 84
 Калинин, М. И. 472
 Кобец, Г. 472
 Козаков, М. Э. 491
 Комзет 472*
 Коммунистическая партия. С.С.С.Р.
 Биробиджан 84
 Крейн, А. 211, 481

Крымская ССР. Центральное ста-
 тистическое управление 85
 Лидин, В. Г. 212
 Маккаби. Русе 351
 Марчевская-Голубчик, С. 221
 Медем, В. Д. 80
 Михаил, священник 430
 Наживин, И. Ф. 319
 Никольский, В. К. 212
 Общество беспроцентных ссуд „Гми-
 лус хесед”. Тяньцзин 338
 Общество по земельному устройству
 трудящихся евреев в СССР
 193, 194*, 472*
 Парнах, В. 469
 Патканова-Кронковская, Н. 69
 Переферкович, Н. 173
 Персов, С. 491
 Писатели СССР великому Октябрю 221
 Плисецкий, М. 212
 Святая земля 275
 Слиозберг, Г. Б. 188, 469
 Троцкий, Б. И. 472
 Франк-Каменецкий, И. Г. 96
 Фрезер, Д. Д. 319
 Херил, Т. 479
 Шамбадала, М. А. 491
 Шейнис, Л. И. 194
 Шлихтер, А. 472
 Шрайбер, Э. 356
 Эгарт, М. 221

- Vanzini, G. 319
 Ventura, M. 69, 179, 324
 Verbeeck, D. 169
 Vidor, P. 223, 452
 Vienna. Israelitische Kultusgemein-
 de. Bibliothek 433
 Vincent, A. 179
 Vlierberghe, J. 92
 La voie nouvelle 344
 Volz, P. 69
 Vulliamy, C. E. 220

 Wachsmann, M. 481
 Wachstein, B. 433
 Wade, G. W. 188
 Wagman, S. 43
 Waldmann, C. 203
 Walerstein, G. 164
 Wallenberg, H. 51
 Walter, E. 80
 Watzinger, C. 203
 Weaver, B. 319
 Weinberg, J. 481
 Weinhausen, E. 162
 Weinryb, B. 489
 Weismantel, L. 172
 Weissbarg, J. 206
 Weissmann, D. 290
 Weissmann, M. 188
 Weisz, G. 183
 Weitz, J. 429
 Weltsch, F. 166, 190, 431
 Wenschkewitz, H. 53
 Wertheimer, M. 179
 Westermann, W. L. 92
 Wiener, A. 92
 Wiener jüdisches Familienblatt 40
 Willam, F. M. 173
 Wille und Weg des deutschen
 Judentums 338
 Wilson, F. E. 319
 Windfuhr, W. 67, 451
 Windisch, H. 319

 Wischnitzer, M. 81
 Witenberg, G. 206
 Wohlgemuth, A. 452
 Wolf, L. 80
 Wolff, L. 193
 Wolfsberg, O. 305
 Wolfskehl, K. 220
 Wolfson, H. A. 69
 World union for progressive
 Judaism 324
 Wrigley, F. 315
 Würzburger isr. Kalender 432
 Wüstnei, E. 319
 Wutz, F. 52
 Wyss, H. A. 84

 Yahuda, A. S. 172
 Yakhin leaves 141
 Yellin, D. 160, 468
 Young men's Christian association.
 Jerusalem. Library 429

 Zeilig, B. 356
 Zeitlin, S. 334
 Zenon papyri 92
 Ziegler, H. 52
 Zimmels, M. 199*
 Zineman, J. 40, 431
 Zionist organization 479
 — Berlin 348
 — Central office 40
 — Chile 92
 — Executive 479
 Zionist youth 165
 Zobel, M. 179
 Zohar 70
 Zohary, M. 207
 A Zsido 308
 A Zsido ut 40
 Zunkovic, D. 319
 Zweig, A. 84
 Zyromski, E. 316

- Slousch, N. 9
 Smith, P. J. 202
 Smits, N. 51
 Smolenskin, P. 490
 Smolly, E. 222
 Snaith, N. H. 172
 Sokolow, N. 36
 Soloff, M. I. 357
 Sombart, W. 193
 Sonne, I. 188
 Sonnemann, L. 187
 Sorsky, J. 220
 Speiser, E. A. 86
 Sperling, H. 70
 Speyer, H. 224
 Spiegel, Sh. 437
 Spinoza, B. 69, 435
 Spitz, S. 70
 Staerk, W. 52
 Stawski, M. 490
 Stephan, S. H. 36
 Stein, E. 211
 Stein, L. 202
 Steinherz, S. 165
 Stekelis, M. 159
 Stern, A. 71
 Stern, G. 220
 Sternberg, K. 318
 Stevens, D. 182
 Stier, F. 52
 Stifter, A. 490
 Strack, M. 220
 Straeten, Cl. van der 50
 Strahan, R. E. 337
 Straus, R. 461
 Strauss, L. 94, 179, 220, 351
 Strauss, M. 218
 Stricker, R. 347
 Stucki, C. 318
 Studia theologica 437
 Sturmann, M. 490
 Sukenik, E. L. 36
 Susman, M. 490
 Sutton, M. 475
 Szem-Tob 211
 Szulwas, M. A. 80
 Szwalbe, N. 43
 Talmud 66*, 321
 Tarazi, Ph. 167
 Tartakower, A. 187
 Tschernichowsky, S. 19
 Tefillot 183*, 328*
 Tel Aviv and Jaffa. Chamber of commerce 160
 Tendlau, A. 95
 Tenenbaum, J. 84
 The Testimony 165
 Teweles, H. 478
 Thackeray, H. St. J. 47, 186, 437
 Theater and radio world 307
 Thilo, M. 437
 Thomas, J. L. 172
 Thorburn, A. D. 202
 Tibbon, P. 228
 Tienstin. Jewish school 225
 Tisch, W. 310
 Titius, A. 318
 Toller, E. 468
 Torczyner, H. 47, 168
 Tosefta 67, 451
 Tourist development association of Palestine 162
 Tourist travel-service bureau 429
 Towarzystwo miłosników historii i literatury karaimskiej 472
 Toz 211
 Traub, M. 479
 Trebitsch, O. 82
 Trzeciak, S. 193
 Tulloch, T. G. 479
 Tykocinski, H. 74
 Ubach, B. 50
 Ullmann, S. 80
 Union internationale des associations pour la Société des nations 338
 United Jewish appeal 472
 Ury, L. 210
 Ussischkin, M. 11
 Ussow, D. 481*
 Utrecht psalter 348
 Vaart Smit, H. W. 52
 Vaillant, A. 332

Répertoire des journalistes juifs
en France 471

- Resnick, S. 455
 Retchliffe, J. 81
 Rettig, D. 172, 318
 The Revisionist 308
 Revusky, A. 478
 Reznicov, J. 212
 Rhijn, M. van 172
 Rivlin, J. J. 36
 Roback, A. A. 324
 Robertson, W. M. 51
 Robinson, Th. H. 434*
 Rochmanas, I. 431
 Rocznik-informator Naszego
 Przeglądu 43
 Rome. Collegio rabbinico italiano 309
 Rome. Pontificium institutum bibli-
 cum 346
 Romano, S. 487
 Rondot, P. 202
 Ronley, S. 490
 Rosch-Haschanah-Zeitung 202
 Rosen, Th. 220
 Rosenberg, J. B. 82
 Rosenfeld, B. 95
 Rosenheim, J. 87, 224
 Rosowsky, S. 172
 Rossano, A. C. 477
 Rotenberg, L. 305
 Roth, C. 79, 80, 166, 211, 330, 333,
 460*
 Roth, H. 490
 Roth, S. 460
 Rothschild, E. de 186
 Rothschild, J. J. 429
 Rowley, H. H. 436
 Rubinstein, I. 36
 Rubinstein, M. M. 307
 Rundt, A. 87
 Ruppin, A. 83
 Rusch, J. B. 471
 Rutherford, A. 334

 Saadia Gaon 179, 436
 Sacks, G. 337
 Saiman, A. 40
 Saintyves, P. 317

- Salamina, L. 317
 Sale-Harrison, L. 202
 Sales, M. M. 314
 Salmon, F. J. 162, 428
 Salomon, K. 428
 Sameth, N. 478
 Saminskii, L. 95
 Samter, M. 220
 Scanlan, J. D. 179
 Schachter, J. 321
 Schapiro, I. 313
 Schiper, I. 187
 Schirmann, J. 313
 Schlionsky, A. 481
 Schlionsky, V. 481
 Schmidt, H. 48
 Schmökel, H. 51
 Schneider, A. M. 92
 Schneiderman, H. 335
 Schocken Verlag 432
 Schoeps, H. J. 83, 178, 431
 Schonfield, H. J. 202
 Schudt, J. J. 80
 Schulsinger, J. 92, 334
 Schulze, F. 51
 Schuster, H. 436
 Schwab, S. 68
 Schwartzman, M. 36
 Schweizerischer isr. Gemeindebund.
 Rechtsschutzabteilung Basel. 84
 Scott, R. B. Y. 315
 Seeligmann, S. 334
 Segal, M. H. 321
 Segel, B. W. 337
 Sens-Taubes, S. 211
 Shapira, M. 347
 Sigmund, D. 187
 Silva Rosa, J. S. 433
 Silverstone, A. E. 321
 Simon, H. 187
 Simon, I. 80
 Simon, M. 70, 321
 Singer, J. 328
 Singer, L. 337
 Sion 40
 Die Sittenlehre des Juden 472
 Skinner, C. A. 51
 Slotki, I. W. 321*

- Olinder, G. 483
 Olsvanger, I. 211
 Onderwijzer, A. S. 334
 Opatoshu, J. 219
 Oppenheimer, J. F. 44
 Oradea. Hebra kaddisha 332
 Ordnung in der Judenfrage 83
 Orenstein, M. 200
 Ormann, G. 327
 Ort 337
 Ortega, M. L. 460
 Osborn, M. 43
 Osias, M. S. 478
 Ottmann, V. 346
 Our voice 165
 Oyved, M. 490

 Pablo de Burgos 73
 Pacanowski, A. 306
 Palästina-Amt. Berlin 90, 91, 201
 Palästina-Levante-Courier 478
 Palästinajahrbuch 1934 89
 Palestine. Gov. 91, 304*
 — Dep. of agriculture and forests 304
 — Dep. of customs, excise and trade 161*
 — Dep. of education 304
 — Dep. of police and prisons 34
 — Dep. of posts and telegraphs 162
 — Dep. of surveys 162, 428
 Palestine. Gov. Laws 35, 162, 201, 305
 Palestine. Gov. Palestine railways 35
 Palestine and Egypt Lloyd 162
 Palestine board of higher studies 297, 305, 428
 Palestine economic corporation 201, 478
 Palestine economic news 478
 Palestine exporter ltd. 11
 Palestine post 36
 Paquet, A. 91
 Parkes, J. 79
 Parrot, A. 51
 Pascal, P. 332

 Pascheles, S. W. 310
 Pellegrino, C. 51
 Pereira Mendes, H. H. 328
 Perlzweig, M. L. 328
 Perrot, B. 91
 Pflaum, H. 68
 Philo 323, 452, 460
 Philo-Lexikon 44
 he Phone tou Israel 40
 Pinsker, L. 478
 Pla y Cargol, J. 490
 Pollak, A. 91, 201
 Pool, D. de Sola 187
 Posner, A. 183
 Pouget, G. 318
 Praag, S. E. van 356
 Prague. Zionistische Volkshochschule und Fernunterricht 201
 Prescott, W. W. 51
 Preuss, W. 91, 201
 Prinz, J. 51
 Los Protocolos de los sabios de Sion 83
 Protokolle der Weisen von Zion 471
 Prowalski, A. 471
 Prussia. Statistisches Landesamt 193

 Querido, I. 186
 La question assyro-chaldéenne et la Société des nations 305

 Rad, G. 171
 Radcliffe, J. C. 318
 Radin, P. 193
 Raisen, A. 210
 Rashi 318
 Rassegna mensile di Israel 324
 Rawlinson, A. R. 220
 Register of commerce and industry in Palestine 426
 Rehwaldt, H. 193
 Reich, N. J. 171
 Reichinstein, D. 187
 Reichsbund jüdischer Frontsoldaten E. V. 333
 Die Religion der Kulturvölker 83
 Rémon, M. 489
 Rengstorf, K. H. 67, 451

- Maasse-Buch 94
 Maccabees 317
 Maccabi world union. The second
 Maccabiah 1935 410
 Maccar, A. 90
 Macdonald, D. B. 170
 MacDougall, J. 170
 Mc Lean, N. 47
 Mahzor 326
 Maimon, S. 332
 Maimonides. See : Moses b.
 Maimon.
 Maimonides octocentennial an-
 niversary 458
 Mainz, A. 90
 Marchiano, G. 332
 Marcuson, I. E. 43
 Mardkowitz, A. 352
 Marenof, S. 493
 Marria, G. de 317
 Marston, Ch. 436
 Martini, A. 314
 Marx, A. 167
 Masada 165
 Mathews, B. 82
 Mattia Ben Haresh 75
 Matveev, M. 219
 May, R. E. 337
 Mazel, H. 192
 Mazie, A. M. 9, 19
 Mazur, B. D. 458
 Mead, F. S. 317
 Medical life 324
 Meier, A. 171
 Mekilta, 54
 Mekler, I. 164
 Menasseh ben Israel 333
 Mendele Moicher Sforim 356
 Mendelsohn, S. F. 350
 Menken, A. I. 74
 Merzbach, A. 358
 Mibashan, A. 40
 Michalski, A. 70
 Midrash 450
 Milhaud, D. 454
 Millàs i Vallicrosa, J. 228
 Miller, A. 315, 318
 Millicousky, B. 90
 Miscarea sionista 40
 Mishon, A. 321
 Mittelmann, J. M. 171
 Mizraim 171
 Möller, W. 50
 Molle, J. 337
 Monatsschrift für Gesch. u. Wiss.
 d. Judentums 178
 Montreux. Jeschiwa "Ez-Chajim" 492
 Montserrat (Monastery) 50
 Morgan, G. C. 51
 Morris, N. 34
 Morton, H. C. V. 200
 Moses ben Maimon 178*, 179, 187,
 323, 324*, 331, 334, 355, 433*,
 435, 452*, 455, 456, 457, 458,
 468
 Mowrer, E. A. 192
 Mozart, W. A. 428
 Münchener israelit. Kalender 166
 Mundo judio 40
 Naish, J. 315
 Naor, M. 422*
 Nardi, N. 345
 Nasze zycie 40
 Nathan and Lina Straus health
 centre. Jerusalem 428
 National conference for
 Palestine 345
 National conference of Jewish social
 service 192
 Neuburger, Ch. 452
 Neuburger, O. 44
 Neue freie Presse 477
 New Zealand women's Zionist
 society 200
 Newmann, E. 326
 Newman, L. I. 70
 Nir 161
 Noell, L. 436
 Nosotros 40
 Noth, M. 47
 Nuestra raza 308
 Obbink, H. Th. 168
 Oberster Rat der jüd. Kultusge-
 meinde-Verbände... Denkmals-
 kommission 79

- Kobler, F. 75
 Koenig, L. 219
 Kohnstamm, Ph. 192
 Kolenu 39
 Kollenscher, M. 424
 Kopman, B. 210
 Koranyi, K. 170
 Korkis, I. 201
 Kortleiner, F. X. 170, 436
 Korwin, L. 192
 Kozlowski, M. 309
 Krakauer, L. 90
 Kraus, J. B. 477
 Krauss, S. 77, 456
 Kraut, M. 164
 Krebs, E. 49
 Krein, A. 212, 481
 Krein, J. 94
 Kretzmann, P. E. 317
 Krimont, G. 187
 Kris, P. 82
 Kuhn, H. 192
 Kulturbund deutscher Juden 40
 Kunz, E. 211
 Kupfer, K. 40
 Kupferberg, A. 90
 Kuschnirov, A. 481
 Kuyle, A. 355
 Kwasnik-Rabinowich, O. 165, 345
 Kyle, M. G. 200
 Kynass, F. 192

 Ladier, S. 66
 Lambert, A. 317
 Lamoledet 195
 Landau, I. L. 490
 Landsberger, F. 43
 Langer, F. 82
 Lauterbach, J. Z. 54
 Lazare, B. 77
 Lazarus, H. M. 321
 Le Fort, G. 219
 Leaf, R. 355
 League of nations 336
 — Library 312
 — Permanent mandates com-
 mission 90, 477
 Leblois, L. 77

 Leers, J. 81
 Leftwich, J. 219
 Lehmann, R. 471
 Leitner, Z. 332
 Lemle, H. 337
 Leneman, A. 69
 Leneman, L. 69
 Leone Ebreo 188, 460
 Lestschinsky, J. 471
 Levant gazette 10
 Levertoff, P. P. 70
 Levi, H. 224
 Levi, S. 73
 Levin, S. 77
 Levine, E. 183, 312
 Levinthal, I. H. 177
 Levy, M. 228
 Levy, S. 166
 Lewandowski, L. 481
 Lewy, H. 68
 Lhermet, J. 170
 Liebenstein, E. 200
 Liège. Université. Institut supérieur
 d'histoire et de littératures
 orientales 50
 Liepmann, H. 355
 Lim 200
 Lincoln, F. A. 178
 Lincoln, R. 454
 Lindberg, M. B. 200
 Link, P. 178
 Liutostanskii, I. J. 82
 Loeven, A. 44
 Loewe, H. 94*
 Loewy, J. 304
 London. British museum 50
 London committee of deputies of
 the British Jews 192
 Ludendorff, E. 337, 471
 Luke, H. C. J. 477
 Lumby, C. 87
 Lunario israelitico 432
 Lusseau, H. 436
 Lustig, F. 164
 Lustig, L. 165
 Luzzatti, L. 79
 Lyon, F. H. 219
 Lytton, Earl of 48

- Jaffe, L. 34
 Jasper, G. 336
 Jassinowsky, P. 210
 Jellinek, F. 89
 Jerusalem. Deutsches evang. Inst.
 für Altertumswiss. d. Heiligen
 Landes 89
 Jerusalem; guide-map 161
 Jerusalem. Hebrew university 161,
 304
 Jerusalem. The Palestine conser-
 vatoire 155
 Jerusalem horticultural society 428
 Jewish agency for Palestine 89, 479
 Jewish agricultural society 191, 336
 Jewish colonization association 81
 Jewish ex-serviceman 164
 Jewish frontier 164
 Jewish gazette 307
 Jewish health organization of
 Great Britain 191*, 470
 Jewish historical society of
 England 457
 Jewish memorial council 224
 Jewish Palestine exploration
 society 9
 Jewish theological seminary of
 America 224, 358
 Jewish quarterly review 323
 Jewish year book 166
 Joint distribution committee 82
 191, 192
 Joint foreign com. of the Board
 of dep. of British Jews and
 the Anglo-Jewish association 470
 Jollin, M. E. 83
 Jonat, K. 169
 Jong, A. M. 186
 Josefslegende 210
 Joseph, S. 331
 Josephus 186, 332*
 Journal du dimanche 477
 Journal of commerce 199
 Judah ha-Levi 324, 481
 Judaica 39, 488
 Le Judaïsme sepharadi 457
 Judea 39
 Der Judenstaat "Medina ivrit" 165
 Jüdisch-theologisches Seminar
 Fraenckelscher Stiftung 224
 Jüdische Informations-Zentrale 39
 Jüdische Jugendgemeinschaft Hab-
 bonim, noar chaluzi 345
 Jüdische Nachrichten 307
 Der Jüdische Wille 39
 Jüdischer Almanach 166, 431
 Jüdisches Jahrbuch für Sachsen 310
 Juers, M. 187
 Jürgens, J. 470
 Kagan, S. R. 75, 458
 Kahan, Z. 68
 Kahle, P. 47, 434
 Kahn, H. 193
 Kaléko, S. 226, 359
 Kalendar cesko-zidovsky 166, 310
 Kalender der Jüdischen Künstler-
 hilfe 43
 Kallen, H. M. 336
 Kalt, E. 50
 Kaplan, M. M. 345
 Karaj awazy 308
 Karbach, O. 83
 Kartell jüdischer Verbindungen.
 Landesverband Erez Israel 278
 Kassner, S. 307
 Kastein, J. 82, 345, 471
 Kaufmann, F. M. 350
 Kautzsch, K. 50
 Kecskeméti, A. 187
 Kenney-Herbert, A. 317
 Keren Hayesod 159
 Keren Kayemeth Leisrael 11, 31
 Kessler, G. 332
 King, I. E. 324
 Kirzner, E. W. 321
 Kisch, G. 165
 Kittel, G. 451
 Kittel, R. 47, 434
 Klärung in der Judenfrage 82
 Klausner, J. 53
 Kleerekoper, E. M. 82
 Klein, M. H. 307
 Kloetzel, C. Z. 304, 428
 Knieschke, W. 50
 Knuth, W. 68

- Grad, G. 152
 Graham, W. C. 435
 Grandguillot, G. 198
 Grau, W. 75
 Gray, L. H. 482
 Great Britain. Colonial office 88, 344
 Great Britain. Laws 344
 Great Britain. Palestine currency board 88
 Greenberg, H. 164
 Grill, S. 176
 Gross, D. 164
 Gross, F. 49, 323
 Grünberg, S. 170
 Grünewald, M. 94
 Guidi, I. 435
 Guitton, J. 318
 Gulak, A. 428
 Guth, O. 323
 Guthova, O. 198
 Gwiazdowska, M. Z. 190

 Haas, J. de 198
 Habersaat, K. 170
 Hachschara 199
 Hafftek, A. 187
 Hagschama 199
 Haguenau, D. 454
 Haifa. Jewish chamber of commerce and industry 154
 Hajischuw haschlischi 164
 Halevi, M. 287
 Halevy, M. A. 186
 Halpin, J. 344
 Hartog, A. H. de 172
 Hasenoehrl, E. S. 92
 Hashomer hazair 344
 Hebrew union college 492
 Hechalutz organization of America 476
 Hechaluz [Paris] 344
 Hechaluz, deutscher Landesverband 88*, 89*, 198, 199*
 Heine, H. 73
 Heinemann, I. 178
 Heitzer, A. 317
 Helsingfors, S. 48*
 Herford, R. T. 186, 439

 Herrmann, H. 89, 476
 Hertz, J. H. 176, 182, 186, 321, 454
 Herzl, Th. 160, 304, 341*, 345
 Herzog, W. 191
 Heschel, A. 331
 Higger, M. 174
 High commission for refugees coming from Germany 191, 336
 Hildesheimer, M. 330
 Hilfsverein der deutschen Juden 81, 191, 336
 Hiller, G. E. 317
 Hirsch, L. 40, 450
 Hirsch, Baron M. de 331
 Hirsch, S. R. 224
 Hirst, F. 34
 Hoepers, M. 49
 Höxter, J. 457
 Hoffmann, F. 50
 Hofmann, E. 186
 Hond, M. de 219
 Hope, N. 316
 Horovitz, Jakob 323
 Horovitz, Josef 331
 Horowitz, W.L. 331
 Horst, F. 434
 Hostovsky, E. 166, 310
 Houghton, H. D. 331*
 Hughes-Stanton, B. 315
 Hull, M. H. 434
 Hunes, G. 220
 Hurwitz, S. L. 438
 Husik, I. 435

 Ibn az-Zarqala, I. 228
 Idelsohn, A. Z. 71
 Ignatoff, D. 210
 Ilustrowany almanach zydowski 431
 Israel b. Eliezer, Ba'al Shem Tob 181
 Israelstam, I. 321
 Israelight 39
 Istrin, V. M. 332

 Jabotinsky, V. E. 355, 477
 Jacob, B. 47
 Jacobs, J. 94
 Jacoby, K. 39

- Feuchtwang, D. 456
 Feuchtwanger, L. 220, 489
 Feuerstein, I. 87
 Fichtner, J. 317
 Fiebig, P. 321
 Field, R. M. 190
 Filli, R. 48
 Fineman, H. 164
 Fink, W. 68
 Finkelstein, L. 323
 Fischel, W. 53
 Fleischmann, M. 77
 Fodor, L. 343
 Fontainas, A. 77
 Fortune, D. 325
 Fosdick, H. E. 343
 Fox, G.G. 169
 Fränkel, J. 88
 Frank, J. M. 219
 Frankfurt on Main. Israelitische
 Gemeinde 44
 Franzblau, A. N. 452
 Frazer, J. G. 435
 Freedman, H. 321
 Freemasons. Jerusalem. Loge "Zur
 Quelle Siloah" Nr. 22. 34
 Freier, R. 278
 Freimann, A. 74
 Freund, F. 332
 Fresco, M. 74
 Freyha, A. 433
 The Friday night book 182
 Friedenwald, H. 167
 Friediger, M. 74
 Friedlaender, Z. 304, 424
 Friedman, L. M. 185
 Frisch, E. 80
 Fryszberg, E. S. 164
 Fürst, I. 185

 Gabirol, S. ibn 487
 Gabrielli, G. 312
 Galanté, A. 186, 350
 Gallin, K. 169, 435
 Gamma 164
 Gamoran, E. 357
 Ganganelli, L. 330
 Garstang, J. 87

 Gazeta handlowa 199
 Gefährdung des Christentums 470
 General federation of Jewish
 labour 344
 — Council of women workers 278
 General foods corporation 94
 General mortgage bank of
 Palestine 283
 Genss, N. 74
 Germania Judaica 74
 Gerö, L. G. 198*
 Gerson, H. 88
 Ges. für Gesch. d. Juden in der
 Cechoslovakischen Rep. 165, 186
 Geslin, G. 169
 Ginsburg, E. 165
 Ginsburger, E. 489
 Ginsburger, M. 358
 Glatzer, N. N. 178
 Glenn, M. G. 481
 Glos Karaima 308
 Glücksmann, S. 81
 Gmilus hesed. Tientsin 338
 Goard, W. P. 331
 Goedsche, H. 81
 Gössel, E. 170
 Goethals, A. 437
 Goitein, S. D. F. 74, 331
 Gold, H. 456
 Goldberg, L. 317
 Goldberg, M. 186
 Goldelman, S. 201
 Golding, L. 219
 Goldschmidt, A. 81
 Goldschmidt, L. 66, 67
 Goldstein, I. 477
 Goldstein, M. 350
 Goldstein, W. 202
 Gonçalves Pereira, A. 167
 Gonzalez Llubere, I. 355
 Goodenough, E. R. 323
 Goodspeed, E. J. 170
 Gordon, C. H. 96
 Gordon, H. L. 75
 Gordon, J. 415
 Gorfinkle, J. I. 433
 Gottgetreu, E. 88
 Un Goy 471

- Chaluc klal cijoni 165
 Chanovics, G. 309
 Charik, I. 481
 Charlton, H. B. 218
 Chevalley, M. 83
 Chicago tribune 87
 Chizik, I. 34
 Chlionsky, V. 481
 Ciffrin, A. 304
 Clemens XIV 330
 Cohen, A. 321
 Cohen, H. 177
 Cohen, I. 197, 475
 Cohen, L. 330
 Cohn, A. 73
 Cohn, J. 331
 Cohn, M. 491
 Cologne. Synagogengemeinde 43
 Collomb, A. 436
 Congress bulletin 307
 Cook, T. 87
 Coplas de Yosef 355
 Cornu, A. 185
 Council of Young Israel and Young
 Israel synagogue organiza-
 tions 223
 The Courier 307
 Crowfoot, G. M. H. 475
 Curry, B. 49
 Czermak, E. 83

 Dahlberg, E. 218
 Daiches, S. 321
 Dalman, G. 197
 Dan, A. 219
 Daniel Sieff research institute.
 Rehoboth 160
 Danzig, H. 197
 Danziger jüdische Zeitung 431
 Davar [Santiago] 39
 Davidson, D. 169
 Davies, L. M. 49
 Dawson, W. H. 455
 Debout, J. 343
 Dennefeld, L. 316
 Der Deutsche Vortrupp 431
 Dewald, E. T. 348
 Diamant, P. J. 304

 Dickman, A. 218
 Dienemann, M. 450
 Diewerge, W. 335
 Dinter, A. 53*
 Diringer, D. 475
 Disegni, D. 326
 Doczi, L. 185
 Dodd, S. C. 167, 312, 433
 Doukhan, M. 35, 162, 305
 Dresdner, K. 350
 Dreyfus, A. 191, 192
 Droras, S. 306
 Du Mesnil-Thoret, A. S. 471
 Dubnow, S. 455
 Dünner, L. 321
 Dürr, L. 49
 Duff, D. V. 198
 Duff, M. 316

 Economic and financial post 278
 Ehrenpreis, M. 73
 Eichrodt, W. 316
 Einstein, A. 187
 Eisen, E. 436
 Eisenberg, Ch. 304
 Eisler, R. 437
 Eissfeldt, O. 47, 49, 434
 Elbogen, I. 74, 187, 455
 Eliacin 491
 Elias, F. 490
 Eliezer ben David 355, 489
 Emmanuel, A. 316
 Engel, A. 87, 165
 Epstein, H. H. 182
 Epstein, I. 321
 Epstein, J. 490
 Erez Israel 198
 Ermatinger, E. 318
 Evans, W. 169

 Falk, B. 74
 Farleigh, J. 315
 Fasken, W. H. 185
 Federbusch, S. 81, 190
 Fein, H. H. 219
 Feldhoff, F. 316
 Feldman, A. J. 71
 Feldman, R. V. 68

- Bialik, Ch. N. 152, 418, 427, 488
 Bianquis, Ph. J. 44
 Bible. Texts 47, 434
 Bible. tr. Dutch 168
 Bible. tr. German 47, 168, 169, 434
 Bible. tr. Greek 47
 Bible. tr. Italian 314
 Bible. Selections 315
 Bible. Genesis 47
 Bible. Samuel 315
 Bible. Hosea 48
 Bible. Micah 315
 Bible. Habakkuk 315
 Bible. Psalms 48*, 169, 314, 315*,
 348, 434
 Bible. Ecclesiastes 48, 315
 Bible and NT. Selections 48
 Bijbelsch handboek en concor-
 dantie 315
 Bin Gorion, E. 44, 187, 210, 349
 Bin Gorion, M. J. 349
 Bin Gorion, R. 210, 349
 Bingham, H. H. 197
 Binjan 345
 Blanckenhorn, M. 86
 Blau, E. 44
 Bloch, E. 182
 Block, M. P. 222
 The bloody March 190
 Blum, S. 431
 Blumenthal, I. 326
 B'nai B'rith. Saloniki 72
 Board of deputies of British
 Jews 192
 Bock, E. 435, 475
 Bodenheimer, F.S. 428
 Boeglin, C. 198
 Bolitho, H. 72
 Bonacina, C. M. R. 219
 Bonné, A. 475
 Bonsirven, J. 67
 Boström, G. 435
 Botschko, E. 492
 Brandstaetter, R. 489
 Brandt, W. 169
 Braun, O. 478
 Bregstone, Ph. P. 330
 Breit, H. 48
 Bretholz, B. 73
 Breuer, I. 87, 177
 Breuer, S. 182
 Brieger, A. 48
 Brieger, G. 169
 Brierres-Narbonne, J.J. 67, 451
 Brilliant, M. 343
 Brod, M. 73, 190
 Brodie, I. B. 197
 Brögelmann, E. 435
 Bromberger, S. 185
 Brooke, A. E. 47
 Brooks, C. 355
 Browne, L. 470
 Browne, L. A. 218
 Brückner, W. 435
 Brunatna księga 81
 Bruno, A. 316
 Buber, M. 94, 177, 181
 Budapest. Budai izraelita
 hitközség 223
 Budapest. Pesti izraelita hitközség
 190
 Buhl, F. 434
 Bukowinaer Volkszeitung 307
 Bulletin für die Chawerim der
 Histadruth.... 409
 Bulmerincq, A. 48
 Burns, E. 356
 Burrows, M. 86
 Burstein, A. 355
 Calcutta. Elias Meyer free school
 and Talmud Torah 223
 Calder-Marshall, A. 218
 Calendrier israélite annuaire 310
 Canaan, T. 34
 The Canadian Zionist 307
 Cantera, F. 73
 Carlebach, J. 330
 Casparius, H. 87
 Cassel, D. 352
 Cassirer, P. 210
 Cassuto, U. 49, 309, 316, 330, 455*
 Cecil, E. A. G. C. 335
 Central conference of American
 rabbis 43
 Chajkin, D. 335

ה. מפתח שמות המזכירים בלועזית.

- Abrahams, I. 326, 468
 Abramovitz, S. I. 356
 Adams, J. M. 168
 Adler, A. 197
 Adler, B. 329
 Adler, E. N. 72
 Adler, H. 94
 Adler, H. M. 455
 Agnon, S. J. 218
 Allgeier, A. 49
 Allgemeine Hypothekenbank für
 Palästina, 283
 Allgemeine jüdische Zeitung, 164
 Alman, S. 210
 Alt, A. 46, 47, 89, 434
 Altmann, A. 178
 American academy for Jewish
 research, 42
 American Jewish committee 190,
 335, 470
 American Jewish historical society 42
 American Jewish year book 335
 American schools of oriental re-
 search 86
 Amiel, J. 86
 Les Amis du Héhalouts 341
 Amos, C. W. H. 168
 Amsel, M. 322
 Amzalak, M. B. 167
 Anglo-Jewish association 190, 335
 Annuario di studi ebraici 309
 Appenszlak, I. 43
 Arab times 7
 Ariel, J. V. 355
 Arlosoroff, Ch. 34, 90*
 Arnold, G. 82
 Aronstein, F. 222
 Asaph ha-Jehoudi 80
 Auerbach, A. 355
 Auerbach, S. 184
 Auerbachowna, R. 490
 Azancot, M. H. 335
 Azriel, M. 160, 303

 Bab, A. 330
 Bab, J. 40

 Badé, W. F. 197
 Baden. Oberrat der Israeliten 310
 Baedeker's Mittelmeer 341
 Baker, H. E. 36
 Balaban, M. 184, 350
 Bamaaleh 199
 Bamberger, B. 46
 Bamberger, F. 177
 Bamberger, S. 318
 Bangha, B. 82
 Baratz, L. 341
 Barnikol, E. 437
 Barth, F. 314
 Bartholomew 87
 Baruch, A. 285
 Baumgärtel, F. 46
 Bedarida, G. 355, 489
 Beder, I. 308
 Beer-Hofmann, R. 211, 355
 Beilin, O. 218
 Bein, A. 341
 Beirut. American university 43, 167,
 312, 432
 Beitgemal. Salesian agricultural
 school 33
 Bélinay, F. de 355
 Ben-Dawid, S. 427
 Ben-Gurion, D. 197
 Ben Meir, Ch. 34
 Ben-Uri 210
 Bengis, E. 185
 Benochofsky, I. 223
 Benoit, P. 434
 Bension, A. 325
 Bentwich, N. 202, 474
 Benzinger, I. 437
 Bérenger, H. 190
 Bergl, J. 165
 Bergman, L. 69
 Bergsträsser, G. 96
 Bernard, B. 218
 Bernfeld, S. 434
 Bernstein, E. 433
 Berry, G. R. 315
 Bettelheim, S. 39
 Beza, M. 475

CONTENTS

LIBRARY NOTES AND NEWS	P.
	1,135,271,401

BIBLIOGRAPHY:

Palestinian publications	7,141,275,407
I. Periodicals: 7, 141, 275, 407; II. Yearbooks and collections: 8, 142, 275, 408; III. Books and pamphlets: II, 146, 278, 412.	
Hebraica and Judaica	38,163,306,430
I. Periodicals: 38, 163, 306, 430; II. Yearbooks and collections: 41, 165, 308, 431; III. Bibliography and history of Judaistic studies: 43, 167, 311, 432; IV. Biblical studies: 44, 168, 314, 433; V. New Testament: 53, 172, 319, 437; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic literature: 53, 173, 320, 438; VII. Jewish philosophy and religion: 67, 176, 322, 451; VIII. Cabbalah and Hassidism: 69, 180, 325, 452; IX. Liturgy, ritual, sermons: 70, 181, 326, 453; X. History and related subjects: 71, 183, 328, 454; XI. The Jews of to-day: 81, 189, 334, 469; XII. Zionism and Palestine: 85, 194, 338, 473; XIII. Ethnography, folklore, art: 93, 208, 348, 480; XIV. Philology: 95, 212, 351, 482; XV. Mediaeval Hebrew belles-lettres: 352, 484; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 96, 213, 352, 488; XVII. Yiddish belles-lettres: 213, 353, 488; XVIII. Judeo-Spanish literature: 217; XIX. Belles-lettres in other languages with Jewish themes: 218, 355, 489; XX. Juvenile literature: 221, 356, 491; XXI. Education and teaching: 222, 357, 491; XXII. Text-books: 225, 358, 493; XXIII. Hebrew books on non-Jewish subjects: 226, 359, 493; XXIV. Miscellanea: 228.	

STUDIES:

AESCOLI, A. Z.: The Palashas; a bibliography	254,370,498
FINKELSTEIN, L.: R. Yeshuah b. Joseph ha-Levi and his commentary on Baba Kama	368
HABERMANN, A. M.: The printers ... Kazzab of Padua	125
HEILPRIN, I.: On the relations of the Councils of Poland and Lithuania to the Hebrew book	250
KON, P.: Contribution to the history of the Rom printing-press at Wilna	109
MÜLLER, E.: Saul Chajes (Obituary)	229
POGRABINSKI, J.: Ahad-Haam; a bibliography (concl.)	116
RIVKIND, I.: Literature on the Passover Haggada	230,360
WACHSTEIN, B.: Bibliography of wills (concl.)	98
WILHELM, K.: The Duke and the Talmud	494
YAARY, A.: B. Wachstein (Obituary)	97
YAARI, A.: Miscellaneous bibliographical notes	129,238,384,506

FROM THE LIBRARY COLLECTIONS:

HEILPRIN, I.: Original documents of the Vaad in Lwów	524
SCHIRMANN, J.: A collection of Hebrew poetry from Turkey in the National Library	389,515

NOTES:

By: Aescoli, A. Z.: 108; Cook, S. H.: 398; Habermann, A. M.: 132; Neuhausen, A. S.: 527; Pograbinski, J.: 528; Rivkind, I.: 527; Simches, B.: 132; Sonne, J.: 397; Urbach, E.: 266.	

Errata	132,398

KIRJATH SEPHER

QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

TWELFTH YEAR

JERUSALEM, 1935—1936

Jerusalem, P. O. B. 1047

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION